

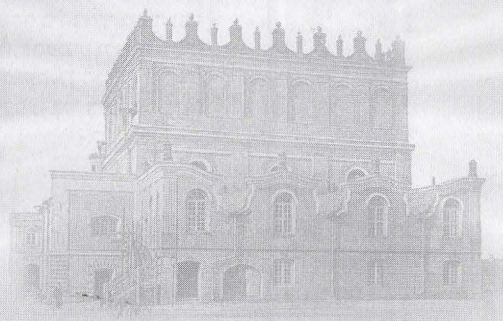
דג תלפיות

העיר בעלזא ותפארתה

בעלזא
בין שתי נהרות היוצאים מנהר "בוג" במזרחה של גאליצי, יושבת עיירה ק
"בעלזא". שבדרומה עובר נהר "סולוקיא", ובצפונה נהר "זשיטשא".
העיירה בעלזא נחשבת כאחת העיירות העתיקות בגאליצי ובפולין בכלל.
בתחילת המאה החמישי נוסד המקום ליישוב ע"י ה"גאטען". בתע
מקודם לכן, אשר חלקו נותר עד היום בדרומו של העיר.

מכון משר
שמן רוקח

תל תלפיות

העיר בעלזא ותפארתה

מהדורת רייכמאן
ע"ש
הרה"ח ר' **גדלי' רייכמאן** ז"ל
בן מוהר"ר **משה שו"ב** ז"ל
וזו' מרת **פייגא** ע"ה
בת מוהר"ר **נפתלי געלדציילער** ז"ל

תל תלפיות
הוצאה שני' – טבת תש"ע

©
כל הזכיות שמורות
Copyright 2010

עבודה מרובה ויגיעה עצומה הושקעו בספר הנוכחי בדמים תרתי משמע בכדי שיצא מתחת ידינו דבר נאה ומתוקן, וכבר אמרו חז"ל אדם אוסר את שלו, ע"כ הננו אוסרים בכל התוקף בין בדיני תורה ובין בדינא דמלכותא לעשות כמתכונתו או בדומה לו, להעתיק ולצלם מכאן באיזה אופן שהיא בלי רשות מפורשת בכתב מהנהלת המכון, וכמו"כ לא ניתן רשות בשום אופן לפרסם דבר מה מספרינו בלי ציטוט המקור

יו"ל ע"י
מכון "שמן רוקח"
לחקר והפצת עתיקות בית בעלזא

מנהל המכון:
הרב שמואל אלימלך וועצלער
עורך ראשי:
הרב יוסף האכהייזער
עורכים:
הרב נפתלי (בר"א) רייכמאן
הרב ישכר בעריש מאנדל
הרב יצחק אלימלך פריעדמאן

הערות והארות יתקבלו בהערכה עפ"י הכתובת:
Mechon Shemen Rokeach Belz
240 Keap St. Brooklyn, NY 11211, U.S.A.
Tel: 1-718-486-3930
Fax: 1-718-412-3200

הפצה בארה"י ע"י:
מערכת הפצת ספרי בעלזא 0504-101-504

הפצה בארה"ב ע"י:
נר למאור 718-384-1324

ועד הרבנים
דקהל
בעלזא מכנובקא

בס"ד, ימי הרחמים והרצון - אלול תשס"ט לפ"ק

מה נכבד זה היום, בהופעת הספר הנכבד והמפואר רב הכמות והאיכות, **"תל תלפיות"** בקוראי שמו, אשר בו יצאו מחבריו לחקור ולדרוש בתולדות העיר עוז לנו - עיר **"בעלזא"** רבתי עם, מאז תחילת תקומת חיי היהדות בה, כאשר ישבו בה כסאות למשפט מאורי הדורות כדוגמת הב"ח זצ"ל והבאר היטב זצ"ל ועוד מגדולי עולם, ובעיקר, מאז הפכה לתל תלפיות שכל פיות פונים אלי', כשבת בה רבוה"ק זצללה"ה זי"ע ועכ"י על כס ממלכתם, ומצודתם פרושה על כל רחבי המדינה ומחוצה לה.

כל הקורא ומעלעל בין האוצר הגדול הטמון בספר נפלא זה, יראה כי מלבד קורותיה של העיר בעלזא - יתואר גם הווית החיים של ה'יושבים' גאונים וצדיקים שהסתופפו בצל הקודש בבעלזא, ויהא לו בוודאי תועלת גדול, לשאוב בעצמו מהאויר הקדום והצח של יר"ש טהורה שהיתה בנחלת צדיקי וחסידי קמאי, אשר בין חומות עיירה זו עלו ונתקדשו לגבוה, תוך ביטול כל ענייני החומר, והתקדשות בקדושה של מעלה.

על כן, בואו ונחזיק טובה להאברכים החסידים שיחי' חברי מערכת מכון "שמן רוקח", דפקיע שמי' לתהילה עד עתה בספרים יקרים ומשובחים במשנת ותולדות רבוה"ק זי"ע שנתקבלו בקרב כל תפוצות ישראל בחיבה ובהשתוקקות יתרה, וכדאסהיד עלייהו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א במכתבי קדש לספרים אלו, ועתה הניפו שוב את ידיהם האמונות והשליכו עצמם להציל מתהום הנשי' את כל פרטי וקורות העיר בעלזא, כאשר ליקטו כעמיר גורנה מפי זקנים ומספרים וכת"י נדירים, זעיר פה וזעיר שם, ולסדרם אחד לאחד בסדר נאה ומשובח, ומאחר שלספר כזה נדרש הרבה ביקורת לבחון את דיוקן של הדברים, על כן נתמנו על ידינו ברי סמכא שביקרו היטב את הספר מרישא ועד גמירא, ובעז"ה יצאו הדברים מזוקקים שבעתיים.

ישאו ברכה מאת ה', שיתקבל גם הספר הזה באהבה ובחיבה אצל מבקשי ה', וימשיכו עוד להגדיל ולהאדיר זכר קדשם של צדיקי וחסידי קמאי כפי אשר באמנה אתם עד היום הזה, וברכת ה' תהא שורה בידם, מתוך הרחבת הדעת וכט"ס בברכת כוח"ט.

יוסף מאיר מאקאוועלסקי יהושע לעדערמאן אהרן פרידמאן משה אהרן לעדערמאן

מהדורת רייכמאן

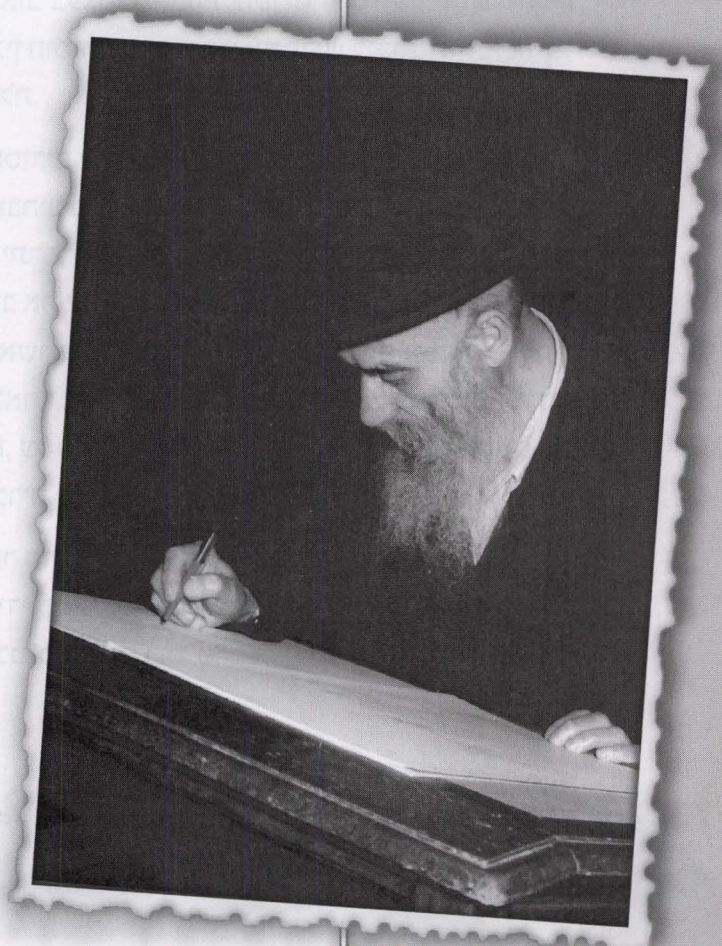
ע"ש

הרה"ח ר' **גדלי' רייכמאן** ז"ל

בן מוהר"ר **משה שו"ב** ז"ל

וזו' מרת **פייגא** ע"ה

בת מוהר"ר **נפתלי געלדצייילער** ז"ל

קוים לדמותו של הרב החסיד המפורסם

מוהר"ר גדלי' רייכמאן שו"ב ז"ל

מזקני וחשובי חסידי בעלזא באנטווערפן יצ"ו

הרב החסיד מוהר"ר גדלי' רייכמאן ע"ה, נולד ביום י"ד טבת תרע"ז לפ"ק, לאביו הרה"ח ר' משה ע"ה, ולאמו האשה החשובה מרת חי' ע"ה לבית לינדנער בעיר יערוסלוב, שזכתה לקבל ברכת קדשו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שהבטיח לה שתזכה לזיווג טוב ובנים טובים.

ר' יוסף בייטשער ז"ל

ממשפחת אפרתים היה אביו הרה"ח ר' משה ע"ה, בנו של הרה"ח ר' יוסף מבייטש ז"ל, בנו של הגאון הצדיק המפורסם רבי משה אהרן רייכמאן זצ"ל בעל 'ארץ חמדה', ומגזע בעל ה'חכם צבי' זצ"ל. ר' יוסף בייטשער הי' משמשו בקודש של הרה"ק בעל 'שם שלמה' ממונקאטש זצ"ל, בימי מגוריו בדינוב שבגאליציע. בעת שהעתיק הרה"ק ממונקאטש את מקום מושבו מדינוב למונקאטש, לקח עמו את ר' יוסף שימשיך לעמוד לפניו ולשרתו בנאמנות, והמשיך במשמרתו זו גם אצל בנו הגה"ק בעל 'דרכי תשובה' ממונקאטש זצ"ל.

ר' משה רייכמאן ז"ל

בנו, ר' משה ז"ל, היה מקושר ודבוק לרבוה"ק מבעלזא זי"ע.

בהיות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במונקאטש בעת מלחמת העולם הראשונה, הי' פעם גשם חזק מאד, ובעת הילוכו של מרן ברחובה

זכרון בהיכלי

נשמת הרב החסיד המפואר

מוהר"ר

גדלי'

בן מוהר"ר **משה** ז"ל

רייכמאן

שו"ב באנטווערפן יע"א

ומחשובי חסידי בעלזא

נלב"ע

ביום י"ח מנ"א תשמ"ח לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח

ע"י בניו החשובים לאויט"א

של עיר, נרטבו השטיוול של מרן עד שלא יכלו עוד להשתמש בהם. הלכו המשמשים, ושאלו שטיוול מר' משה, ששש על הזדמנות הפז שנקרתה לפניו. כשהחזירו לו את השטיוול, החזיק אותם כסגולה בתוך ביתו, ושוב לא השתמש בהם מעולם ככלי שרת שהשתמשו בו לקודש.

בהיותו בדינוב, נשא ר' משה ז"ל את בתו של השו"ב מדינוב. כשנפטרה אשת נעוריו בעת לידת אחת מילדי', נשא אח"כ בשניה את בתו של הרה"ח ר' שלמה אליעזר לעווינטאהל ז"ל שו"ב ביערוסלוב, ומנכדי הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זי"ע. ממנה נולדו לו בניו הרה"ח ר' מאיר לעווינטאהל ז"ל שו"ב דחיפה, ואחיו הרה"ח ר' שלמה לעווינטאהל ז"ל מארה"ב (נקראו בשם "לעווינטאהל" ע"ש משפחת אמם). אמנם גם היא ל"ע נפטרה אחר תקופה קצרה.

כמה חדשים אחר פטירתה, נשא ר' משה שוב את האשה החשובה מרת חי' ע"ה, בת הרה"ח ר' גדלי' משה ע"ה לינדנער, מחסידי הוסיאטין ביערוסלוב.

מזיווג זה נולדו לו לר' משה שני בנים, ר' גדלי' ז"ל, ואחיו ר' יוסף (יאשע) ז"ל שגם הוא התגורר לימים באנטווערפן, ובת אחת שנפטרה ל"ע בעת מלחמת העולם השני' ממחלת הטיפוס רח"ל.

הרה"ח ר' משה ע"ה היה חסיד ידוע בבית בעלזא, בביתו היה מתאכסנים היושבים שבאו לאסוף מעמדות עבור חצר הקודש בבעלזא. ר' משה ראה זאת לזכות מיוחדת לאכסן בביתו שלוחי הקודש אלו, כאשר הוי מרגלא בפי החסידים, כי אל אלו השליחים מתלוה כח המשלח, ה"ה כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע (כן היה גם הרה"ח ר' ישראל פרידמאן ז"ל אומר, שבעת שנסע לארה"ב לאסוף כסף עבור בנין הישיבה הק', הגיע לביתו של איזה חסיד, אמר לו הלה, כי זכור לו מימי נעוריו שכשהגיע יושב עבור מעמדות-געלד, ידעו כי כח המשלח בהשליח, והיו נפקדים על ידו בדבר ישועה).

בדרכו לבעלזא

בבית זה, הספוג בדרכי חסידות ויראת שמים, ודבוק ומקושר לחצר הקודש בעלזא, נולד ר' גדלי' ז"ל. עוד משחר נעוריו זכה להתאבק בעפר רגלי רבוה"ק מבעלזא זי"ע. בהיותו ילד בן שבע שנים הביאה אותו אמו לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, בעת שהותו בהאלאשיץ אחר מלחמת העולם הראשונה.

ושוב זכה לנסוע לעיר בעלזא גופא, עוד בהיותו ילד לפני הבר מצוה. לקראת הימים הקדושים דשנת תר"צ, נסע ביחד עם החסיד המפורסם מוהר"ר סנדר ירוסלובער ז"ל, שהיה מקרב הבחורים לבעלזא, ומשפיע עליהם אוצרות יר"ש וחסידות.

"בר מצוה" של ר' גדלי ז"ל בבעלזא

לקראת ה"בר מצוה" שלו שלח אותו אביו לבעלזא לכ"ק מרן מהר"א זי"ע, ביחד עם אחיו הגדול הרה"ח ר' מאיר ז"ל, באשר הוא עצמו לא היה באפשרותו לעזוב את עבודת השחיטה ולנסוע לבעלזא. המה הגיעו לבעלזא בשבוע שחל בו עשרה בטבת, שחל בשנה ההוא להיות בערב שבת.

בהיותם בבעלזא, היו הרבה בחורים נכנסים למרן לשאול אודות תענית עשרה בטבת אם להתענות, והי' רואים ענינים נפלאים בתשובותיו של מרן, איך שעונה לכל א' תשובה שונה.

כשנכנס ר' גדלי' ז"ל עם אחיו ר' מאיר ז"ל לכ"ק מרן ז"ל לפני הבר מצוה, שאל ר' מאיר את פ"ק של מרן ז"ל, שמאחר שיש לו לאחיו חתן הבר מצוה מיחושים בעין, האם מותר לו לאכול לפני התפלה, וכן גם לענין התעניתים האיך ינהוג?

שאל אותו כ"ק מרן ז"ל: "וכי מה השאלה"?

רמז ר' מאיר ז"ל לאחיו ר' גדלי' ז"ל שיאמר משהו, סיפר ר' גדלי' לכ"ק מרן ז"ל, שביום הכפורים העבר אכן צם, והיה לו כאב ראש חזק, ונשכב ע"י החלון של בית הכנסת, וכן גם ביום שישי שעבר בעשרה בטבת

זכרון בהיכלי

נשמת האשה החשובה

מרת

פייגא

רייכמאן ע"ה

בן מוהר"ר נפתלי ז"ל

געלדצייליער

נלב"ע

ביום ו' טבת תשנ"ו לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח

ע"י בני' החשובים לאויט"א

אחרי שצם, תיכף אחרי קידוש של ליל ש"ק הלך לישון מחמת רוב כאב ראש, ולא היה לו כח לאכול.

כששמע זאת כ"ק מרן ז"ל הסתכל על אצבעות ידיו הק', ומלמל כמה מילים בשקט ולא שמעו כלום, אח"כ אמר: "לא לאכול ולא לצום כל התעניתים, חוץ מיום הקדוש שזה דאורייתא - אתה שומע?..." וחזר מרן ע"ז פעמיים, והפטיר מרן: "נאר א קיכעלע צוויי", שזה יאכל (היינו, שלא יאכל בתעניתים, אבל גם לא יצום, ורק עוגה אחת או שתים יכול לאכול, וזאת רק בשאר התעניתים, אבל ביום כיפור שהוא דאורייתא גם זאת לא יאכל).

אחר זה, אמר לו כ"ק מרן ז"ל ג' הדברים שהיה רגיל לומר לילדים הנעשים "בר מצוה", וגם אמר לו שיראה לברך ברכת המזון במנין על הכוס אחרי הנחת תפילין.

אחיו ר' מאיר ז"ל הרהיב עוז בנפשו, ושאל את כ"ק מרן ז"ל: "וכי היכן אפשר לו לערוך בבעלזא סעודת בר מצוה"?, ענה לו כ"ק מרן ז"ל: "מאיר, דו ביסט דאך נישט קיין נער, תתן איזה סכום כסף להחברה והם כבר יתנו לך שתוכל לברך על כוס ברכת המזון".

ואכן כן היה, שביום הנחת תפלין אחרי התפלה הלכו לסעוד בבית החברה, ואמר ה"פשעטיל", והניחו אותו לומר ה"פשעטיל" עד קרוב לסופו, ולבסוף הפסיקו אותו ע"י שירה כנהוג, ונתנו לו לברך ברכת המזון על הכוס.

גם הכניס עוגה עם 'מעהד' לכ"ק מרן ז"ל, אמנם מרן ז"ל אמר לו שישאיר את זה לשבת קודש הבאה.

הרה"ח ר' גדלי' בנישואי א' מצאצאיו
מימין נראה גיסו הרה"ח ר' יהושע געלדצויילער ז"ל ומאחורי נראה מחותנו הרה"צ ר' פינחס טווערסקי ז"ל מטריסק-לאנדאן

ר' גדלי' הי' רגיל לספר ענין פלא שהי' בבעלזא ביום הבר מצוה שלו, שכ"ק מרן מהר"א זי"ע והחסידים התפללו בו ביום בבית המדרש, ולא בה"גרויסע שטוב" כרגיל, ולא אמרו תחנון, ואחר התפילה הגישו לחיים, יען שבו ביום הכניס נדבן אחד "ש"ס ווילנא" בגו היכל בית המדרש לתועלת הלומדים.

ב"בעלזער קלויז" בטארנא

כשגדל, למד ב"בעלזער קלויז" בטארנא, ביחד עם ראש הישיבה הגה"צ ר' שלו' בראנדער זצ"ל. כידוע, שכשהיו שואלים לכ"ק מרן מהר"א זי"ע רשות לנסוע ללמוד באיזה עיירה, לא הי' נותן רשות כל כך בניקל, עד שחקר ובדק קודם טיבה של העיירה והביהמ"ד וכו', משא"כ כשהיו שואלים אותו על ה"טארנער קלויז" הי' מרשה תיכף לנסוע, ואמר כי עיר טארנא יש לה ברכה מהרה"ק מצאנז זי"ע שהבחורים שיבואו לשם ללמוד יצליחו בלימודם, ומשם יצאו גאונים וגדולים מפורסמים.

בלמדו בטארנא היה נוסע לכל הימים טובים לבעלזא, והי' רגיל לתאר הקשיים שהיו בחג הפסח להיות בבעלזא, כי לא הי' נותנים שם הרבה לאכול, וגם מה שנתנו היו שנים צריכים להתחלק בצלחת אחת, כי הדחקות היתה גדולה עד מאד, אבל מהרוחניות ששאבו שם במדה גדושה הי' בכדי להשביע את נפשם.

מימין לשמאל: הרה"ח ר' מאיר שו"ב ז"ל, חתנו הרה"ח ר' פנחס זעליג בלייכפעלד ז"ל, הרה"ח ר' גדלי' ז"ל

"שבתי בבית ה'..." - 'יושב' בבעלזא

בהיותו בגיל שבע עשרה כבר נסע ללמוד בבעלזא. כשהיה בבעלזא קיבל פעם אחת מכתב מראש הישיבה הגה"צ ר' שלו' בראנדער ז"ל, שבו מבקש כי היות שליד הבעלזער קלויז בטארנא התארגנו חברת "צעירי בני ברית" לפתוח מועדון, ילך לקודש פנימה להזכיר אצל כ"ק מרן זי"ע, שלא יוכלו להרים ראש לחדור לתוך מחנה הקדוש.

כשנכנס לכ"ק מרן זי"ע הזכיר שקיבל מכתב מראש הישיבה ז"ל, שבו מזכיר "אז אידישע שקצים האבן זיך צוזאמען געזומען". וכ"ק מרן ז"ל לא הגיב ע"ז, רק אמר "נו..."

וחזר עוד הפעם על ההזכרה, ושוב אמר מרן "נו..." וחזר פעם שלישית על ההזכרה.

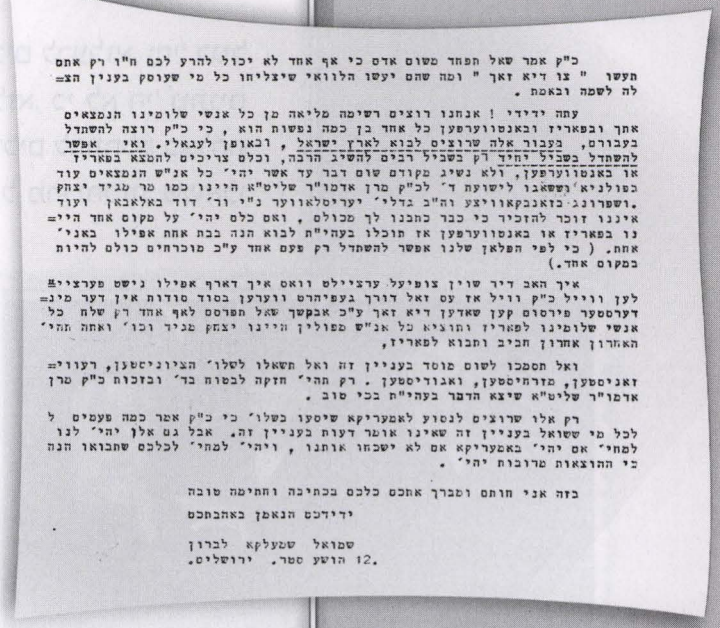
עד שמרן שאל אותו "די צדיקים ישרים"? והשיב הן, אמנם זה לא הי' מספיק, אלא הי' צריך לחזור עוד הפעם על ההזכרה ולומר "די צדיקים ישרים רוצים לפתוח מועדון", ורק אז קיבל כ"ק מרן ז"ל את ההזכרה.

כן זכה ר' גדלי' ז"ל גם להיות פעם "שומר" בבית כ"ק מרן ז"ל, ביחד עם הרה"ח ר' מענדל שימל ז"ל ועם הרה"ח ר' שלמה מערזל ז"ל.

גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע

בפרוץ מלחמת העולם השני' גורשה משפחתו מירוסלוב, והיות שאביו ר' משה היה זקן בא בימים, שלחו אותו ללעמבערג שמשם שוב לא חזר, הי"ד, ואילו את זוגתו ושני בניה, מאחר שלא לקחו פולי'שע פאספארט, וכן לא לקחו רוסי'שע פאספארט, גרשו אותם לרוסי' אלמאטא, שלשם גורשו עוד הרבה משפחות יהודים שומרי תורה ומצוות.

"לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי", אף גם בעמק הבכא לא סר מעמלה של תורה, והיה לו עמו במקומות הנידחים הללו גמרא של מסכתות נדרים נזיר סוטה, והיה שם עמו הרב ר' חיים זייצ'יק ז"ל תלמיד נובהרדוק [שהי' אח"כ רב באפריקה, ובסוף ימיו היה לו ביהמ"ד ברחוב פנינה בירושלים עיה"ק], והם התחלקו ביניהם במסכתות, אחד לקח נדרים ואחד לקח נזיר וסוטה.

כ"ק אמר שאל תפחד משום אדם כי אף אחד לא יכול להרע לכם ח"ו רק אתם תעשו " צו דיא זאך " ומה שהם יעשו הלוואי שיצליחו כל מי שעוסק בענין הצ= לה לשמה ובאמת .

עתה ידידי ! אנחנו רוצים רשימה מליאה מן כל אנשי שלומינו הנמצאים אתך ובפאריז ובאנטווערפען כל אחד בן כמה נפשות הוא , כי כ"ק רוצה להשתדל בעבורם, בעבור אלה שרוצים לבוא לארץ ישראל , ובאופן לעגאלי. ואי אפשר להשתדל בשביל יחיד רק בשביל רבים להשיב הרבה, וכלם צריכים להמצא בפאריז או באנטווערפען, ולא נשיג מקודם שום דבר עד אשר יהי' כל אנ"ש הנמצאים עוד בפולניא ונשאבו לישועת ד' לכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א היינו כמו מר עגיד יצחק ושפרונג בזאנבקאוויצע וה"ב גדלי' יעריסלאווער נ"י ור' דוד באלאבאן ועוד איננו זוכר להזכיר כי כבר כתבנו לך מכולם , ואם כלם יהי' על מקום אחד היי= נו בפאריז או באנטווערפען אז תוכלו בעהי"ת לבוא הנה בבת אחת אפילו באני' אחת. (כי לפי השלאן שלנו אפשר להשתדל רק פעם אחד ע"כ מוכרחים כולם להיות במקום אחד.)

איך האב דיר שוין צופיעל ערציילט וואס איך דארף אפילו נישט פערציי= לען וועיל כ"ק וויל אז עס זאל דורך בעפיהרט ווערען בסוד סודות אין דער מינ= דערסטער פירסום קען שאדען דיא זאך ע"כ אבקשך שאל תפרסם שאל אחד רק שלח כל אנשי שלומינו לפאריז ותוציא כל אנ"ש פפולין היינו יצחק שניר וכו' ואחה תהי' האחרון אחרון חביב ותבוא לפאריז,

ואל תסמכו לשום סוסד בעניין זה ואל תשאלו לשלו' הצוינישטען, רעווי= זאניסטען, מזרחיסטען, ואגודיסטען . רק תהי' חזקה לבטוח בד' ובזכות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א שיצא הדבר בעהי"ת בכי טוב .

רק אלו שרוצים לנסוע לאמעריקא שיסעו בשלו' כי כ"ק אמר כמה פעמים ל לכל מי ששואל בעניין זה שאינו אומר דעות בעניין זה. אבל גם אלן יהי' לנו למחי' אם יהי' באמעריקא אם לא ישכחו אותנו , ויהי' למחי' לכלכם שתבואו הנה כי ההוצאות מרובות יהי' .

בזה אני חותם ומברך אתכם כלכם בכתיבה וחתימה טובה

ידידכם הנאמן באהבתכם

שמואל שמעלקא לברון

12. הושע שנ. ירושלים.

מכתב מהרה"ח ר' שמעלקא לברון ז"ל משנת תש"ז שבו מזכיר אודות רצונו העז של כ"ק מרן מהר"א זי"ע להשתדל בעד אנ"ש שנשארו במצור ובמצוק באיירופא, ביניהם: **"הב' גדלי' יערוסלובער נ"י"** [ה"ה הרה"ח ר' גדלי' רייכמאן ז"ל]

אחרי המלחמה הגיעו ר' גדלי' ואחיו ר' יוסף עם אמו ע"ה לפאריז, ביחד עם הרבה יהודים שהגיעו לשם מכל מיני מקומות בארצות מזרח-אירופא, ביניהם הי' גם כ"ק האדמו"ר מטשערנאביל זצ"ל שהגיע לשם ביחד עם אמו ע"ה. שם דנו היכן לקבוע מקום מושבם, והיות שבעיר אנטווערפן שבבעלגי' יצ"ו התקבצו כבר קיבוץ יהודים, וגם חסידי בעלזא, החליטו לנסוע לאנטווערפן.

מקים את ביתו לשם ולתפארת

מאחר שהי' יתום מאביו ז"ל, וכבר הי' בחור מבוגר, והיה צריך להתייעץ בעבורו בענייני השידוכין וכד', התקשר עם הרה"צ מנארעל זצ"ל שהגיע גם הוא אז מרוסיא, ונעשה בן בית אצלו, והוא אשר סייע לו להחליט בכל ענייני השידוכים.

לזכרון בחצרות בית ד'

לא עברו ימים מרובים, ודיברו לו נכבדות את האשה החשובה מרת פיגא ע"ה, בת הרה"ח ר' נפתלי געלדציילער ז"ל מדזיקוב, שהי' בנו של הרה"ח ר' חיים מרדכי ז"ל וזוג' מרת מלכה ע"ה בת החסיד ר' ברוך נוסבוים ז"ל, ממשפחה מכובדת מחסידי דזיקוב, ונאמנים ומסורים לד' ולתורתו.

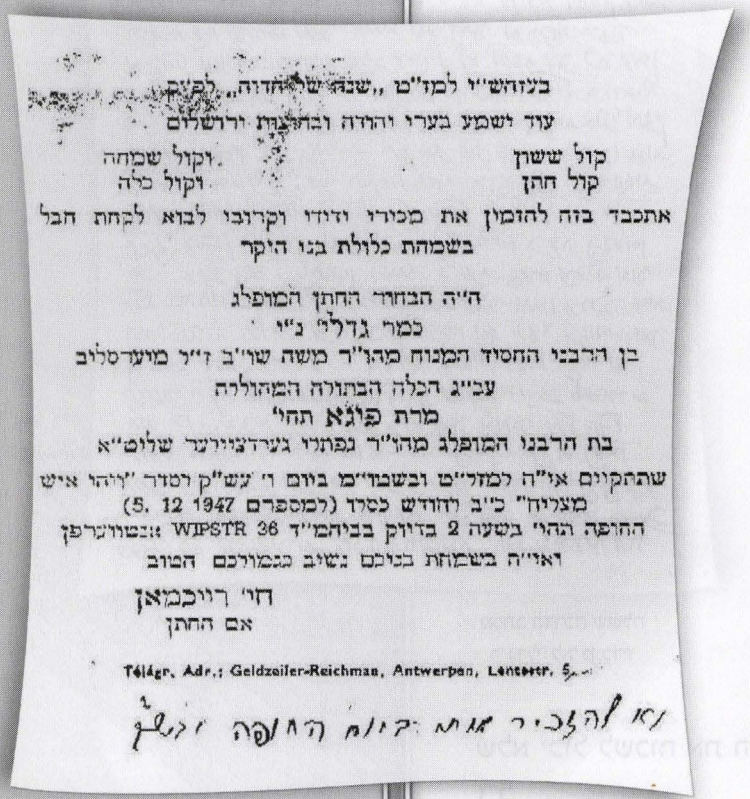
הרה"ח ר' נפתלי ז"ל הקים את משפחתו החשובה בעיר דזיקוב על דרך ישראל סבא לשם ולתפארת. אחר המלחמה הגיע לאנטווערפן ושימש כגבאי בבית הכנסת שב"אוסטן סטר." עד יום פטירתו ביום ו' אייר תש"י לפ"ק. זכה וצאצאיו החשובים יצאו אודים מוצלים מאש והגיעו עמו ביחד לאנטווערפן אחר המלחמה והקימו בתים נאמנים בישראל, ה"ה: בנו הרה"ח ר' משה יוסף געלדציילער ז"ל, בנו הרה"ח ר' יהושע געלדציילער ז"ל, בתו א"ח הרה"ח ר' גדלי' ז"ל, ובתו יבלחט"א א"ח הרב החסיד ר' לייבל טייטלבוים שליט"א מזקני וחשובי אנ"ש.

החתונה של ר' גדלי' ז"ל עם בתו של ר' נפתלי ז"ל התקיימה באנטווערפן, בערש"ק פר' וישב שנת תש"ח לפ"ק.

ר' גדלי' עוד הספיק לנסוע פעם אחת מאנטווערפן לארץ ישראל, לעלות ולחסות בצל קדשו של כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה.

אחר נישואיו הציעו לו ללמוד אומנות השחיטה, אצל הרה"ח ר' שלמה גפן ז"ל והרה"ח ר' משה דרעזדנער ז"ל מחסידי בעלזא, שהיו השוחטים באנטווערפן. ואכן, כך עשה, והצטיין באומנות זו במומחיות מיוחדת, עד שהעידו עליו מלמדיו שיש לו הרגשה נפלאה במקצוע זה.

היות כי עיקר השחיטה היה רק ביום שני וביום שלישי, היה לו זמן רב שהיה פנוי ממלאכתו, וכל זמנים אלו ניצל ר' גדלי' ז"ל לשקוד על דלתי תורה בשטיבל, ולעשות צדקה וחסד. כמו כן, היה נעמד לימין כל שלוחי דרבנן שבאו לקבץ מעות לצרכי צדקה וחסד, ולהקמת עול תורה וחסידות, ובעצמו היה הולך אתם ללוותם.

בעזהש"י למז"ט „שבח שלוחיה" לפעם
עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם
קול ששון וקול שמחה
קול חתן וקול כלה
אתכבד בזה להזמין את מכירי וידידי וקרובי לבוא לקחת חבל
בשמחת גלולת בנו היקר
היה הבחור החתן המופלג
כמר גדלי' נ"י
בן הרבני החסיד המנוח מהו"ר משה שו"ב ז"ל מועדסלוב
עב"ג הכלה הבתולה המהוללה
מרת פיגא תחי'
בת הרבני המופלג מהו"ר נפתלי געדצייערער שליט"א
שתתקיים אי"ה למז"ט ובשבו"מ ביום ו' עש"ק וסדר "ויהי איש
מצליח" כ"ב וחודש מרחשון (למספרם 5. 12 1947)
החופה תהי' בשעה 2 בדיוק בביהמ"ד WIPSTR 36 באנטווערפן
ואי"ה בשמחת בניכם נשוב בגמורכם הטוב
חתן רויכמאן
אם החתן
Télégr. Adr.: Geldzeiler-Reichman, Antwerpen, Lantestr. 5
נא להזכיר אותי ביום החופה ובש"ק

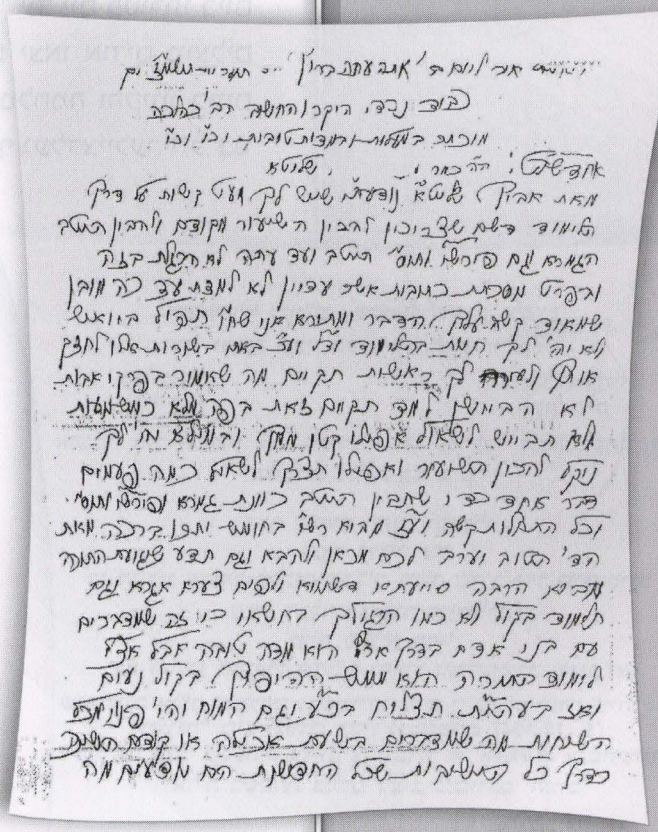
מכתב ההזמנה לחתונת הרה"ח ר' גדלי' ז"ל ששלח להמשב"ק ובו מבקש: "נא להזכיר אותי ביום החופה ובש"ק"

יהי ביתך פתוח לרווחה

אכן, במיוחד ראוי לציין את "הכנסת אורחים" המופלאה שבביתו של ר' גדלי' ז"ל, כאשר הוא וזוגתו החשובה ע"ה עמדו הכן בכל עת מצוא, לקבל פניו של כל יהודי ויהודי שנקלע לאנטווערפן, על שולחנם סמכו, מפיתם אכלו, עד שידעו כולם שיש להם על מה שיסמוכו, שבביתו של ר' גדלי' ז"ל ימצאו מיטה שולחן ומנורה מוכנים, במאור פנים וביותרת הכבוד.

בני הבית גדלו תמיד באווירה עילאית זו של "הכנסת אורחים", והיו רגילים שכמעט ואין שבת או יו"ט, שאורח - מארץ ישראל או משאר מקומות - לא יהיה סמוך על שולחנם.

בניו להבחל"ח מספרים, כי פעם עבדו עם בחור מארץ ישראל, שרח"ל היה רחוק משמירת התורה והמצוות, וא' מבניו לא הי' יכול לסבול ולראות יהודי רח"ל שאוכל חמץ בפסח. כששמע על כך ר' גדלי' ז"ל הזמינו לביתו על חג הפסח, ובמשך כל הסדר של ליל פסח, התאמץ בכל כוחו לדבר עמו בלשון הקודש, באופן שיבין ויקלוט עניני סיפור יציאת מצרים, ואמונת ישראל בד' ובמשה עבדו.

מכתב הדרכה ששלח
ר' גדלי' לא' מנכדיו

וב"ה אחרי זמן קצר, התקרב הבחור לד' ולתורתו, ולבסוף גם בנה בית נאמן בישראל, וילדיו מתחנכים בבית חינוך של שומרי תורה ומצוות. ועד היום, כל עת שנפגשים בני ר' גדלי' ז"ל עמו אומר, שלא יכול לשכוח את ה"סיפור יציאת מצרים" ששמע אז מאביהם ז"ל.

א בעלזער חסידישער יוד

השתלם ר' גדלי' ז"ל בכל מיני מעלות טובות, עד שגילם בדמותו את דמות ה"בעלזער חסידישער יוד", אשר הוא צמא לשמוע תמיד את דבר ד'. בכל עת מצוא הי' מתחמם לאורם של חסידים ותיקים, לשמוע מהם אמרות ועובדות של צדיקי וחסידי בעלזא. וכן כשנזדמנו חסידים זקנים לאנטווערפן שתה בצמא מהם מתורתיהם

ומזכרונותיהם מחצר בית בעלזא. בכל מקום שהיה מוצא איזה דבר תורה או סיפור מצדיקים וחסידים, מיד היה שם אזנו כאפרכסת.

מיוחדת במינה היתה קריאתו בתורה, אשר נתמנה עליה באנטווערפען לאחר שנסע הרה"ח ר' אשר נוסבוים ז"ל לגור בארה"ב, ותפילותיו לפני העמוד, בהם שפך שיחו לפני קונו מיט'ן בעלזע'ן קרעכץ, וקולו שהיה מתנשא בחלל ביהמ"ד, היה חודר ללבותיהם של כאו"א ומעוררם לדרכי תשובה ומעשים טובים.

יהודים ששמעוהו אומר "בלילה ההוא נדדה שנת המלך", בניגון מיוחד, מלא לב נשבר וטעם דקדושה, לא ישכחוהו לעולם.

בערוב ימיו זכה לראות בפריחתה של בית בעלזא, וכשנתייסדה השטיבל "היכל אהרן דחסידי בעלזא" באנטווערפן בשנתו האחרונה לחייו, קבע בו ר' גדלי' ז"ל את מקום תפלתו, והי' מראשי ומפארי השטיבל, ואף המשיך שם את החזקות שהיו לו כבעל תפלה ובעל קורא.

גם זכה שהתאכסן בביתו יבלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בהיותו באנטווערפן טרם שעלה על כס ההנהגה. לימים כשביקר כ"ק מרן שליט"א באנטווערפן אחר פטירתו של ר' גדלי', והתאכסן בבית אכסנייתו אצל גיסו של ר' גדלי' ז"ל - יבדלח"ט הרה"ח ר' לייבל טייטלבוים שליט"א, ביקר בבית ר' גדלי' ז"ל עם סיעת מרחמוהי, והזכיר את ה"הכנסת אורחים" שעשה ר' גדלי' כשהתאכסן בביתו.

כי ידעתיו למען אשר יצוה...

ר' גדלי' ז"ל שם דגש מיוחד בכל ימי חייו להעמיד את ביתו על דרך התורה והחסידות, כאשר היתה באמנה אתו לפני המלחמה, וכאשר ראה אצל הוריו ומוריו, ועמד על המשמר שלא לזוז מדרך הישנה והמקובלת מפי אבותינו ורבותינו הק', ובדרך זה חינך את צאצאיו במסירות נאמנה כל הימים. ואכן זכה לראות בעיניו דור ישרים יבורך, חסידים ואנשי מעשה, ההולכים בדרכיו - דרכי תורה וחסידות, בשילוב של פעולות גדולות ועצומות של חסד והחזקת תורה והקמת עולה של תורה וחסידות, ובפרט בכל הקשור לחסידות בעלזא, כאשר ראו אצל אביהם הדגול ז"ל.

זכר דמות חסיד זה לא ימוש מאתנו וזכותו יעמוד לדורותיו

תוכן הספר

בשערי העיר 19

בואו שעריו בתודה..... 25

דרך מבוא העיר 29

פרק ראשון
העיירה בעלזא וקורותיה

תולדות העיר 40

מושב בני ישראל..... 41

בעלזא כעיר מחוז 45

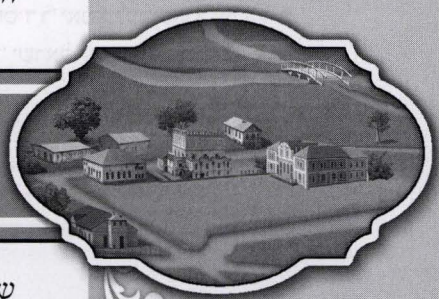
ועד ארבע ארצות 46

אלה המלכים אשר מלכו 49

מלחמת העולם הראשונה..... 82

מלחמת העולם השני'..... 89

התקופה שלאחר המלחמה..... 112

פרק שני
מבט כללי על קדשי עיר בעלזא

שטח חצר הקודש..... 117

מקום בית הכנסת 119

מקום בית המדרש 119

מקום ה"הויף" וה"גרויסע שטוב" 119

מקום הסוכה 120

החצר 120

בית החברה 123

המקוה..... 125

ההקדש 126

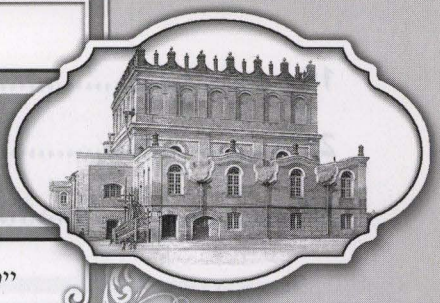
הרחוב בין ביהכ"נ לביהמ"ד 127

ה"רינעק"..... 128

רחוב ה"גראנצעס"..... 134

בית הנתיבות 135

בית החיים 137

פרק שלישי
בית הכנסת

ייסוד בית הכנסת 141

במקום אשר יבחר 144

אבן מקיר תזעק 146

עבודת הקודש 148

גבוה מכל בתי העיר 156

ישועות בו מקיפות 157

חנוכת הבית 161

קדוש יאמר לו 166

נשמות בבית הכנסת 174

הזמנים שהתפללו בבית הכנסת 178

בעלי התפלה במקום קדוש זה 180

החסיד ר' מרדכי פעלץ ז"ל ◆ החסיד ר' אלי' מאגרוב'ער ז"ל ◆ החסיד ר' יאסעלע קראקאוויצ'ער ז"ל ◆ החסיד ר' שלו' שטערביצ'ער ז"ל ◆ החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל ◆ החסיד ר' יעקב בעריש מראווא ז"ל ◆ החסיד ר' יאנקעלע סקאהל'ער ז"ל ◆ החסיד ר' יאסעלע יארטשוב'ער ז"ל ◆ החסיד ר' ישראל הובניב'ער ז"ל

חורבנו הראשון 193

חורבנו השני 200

פרק רביעי
בית המדרש

בית המדרש הישן 207

ה"שניידער שוהל'עכל" 209

שריפת בית המדרש הישן 211

בית המדרש החדש 213

תבנית הבנין 214

לימוד התורה בבית המדרש 218

התפלה בבית המדרש 230

השיעורים בבית המדרש 234

הספרים בבית המדרש 242

קדושת בית המדרש 245

חורבנו 247

פרק חמישי
חצר הקודש (ה"הויף") וה"גרויסע שטוב"

שטח הבנין 249

תבנית הבנין 252

ה"גרויסע שטוב" 260

עריכת השלחן

ה"אייזערנע שטוב" 283

החדר האמצעי - קוויטל שטוב 305

קדושת החדר ♦ עבודת הפתקאות - "קוויטלאך" ♦ רפואת חולי נפש וגירוש דיבוקים ♦ עבודת תיקון הנשמות

הסוכות 344

חורבן ה"גרויסע שטוב" 348

פרק שישי
בית החברה וה"יושבים" בבעלזא

בנייתו 358

ה"יושבים" 365

בית היוצר של בעלזא ♦ גדלות היושבים ♦ התקשרות לצדיקים ♦ השפעת ה"יושבים" ♦ פרחי ה"יושבים"

יסודות החסידות בהנהגת היושבים בבעלזא 372

בכל דרכיך דעהו ♦ לימוד התורה ♦ תפילה ♦ צאי לך בעקבי הצאן ♦ קריאה ולימוד ספרים וחכמות חיצוניות ♦ טוהן פאר יודענ'ס וועגן ♦ מנהגי ישראל ♦ ענוה ושפלות רוח

סדר היום של היושבים 382

ראשי ה"חברה" 387

סעודות שבתות וימים טובים 393

קאווע 394

באר המים 396

פרק שביעי
המקוה

המקוה הקטנה של מעין 399

המקוה הגדולה 402

סדרי המקוה 408

פרק שמיני
בית החיים (החדש) "דאס הייליג ארט"

תולדות וקורות בית החיים 412

סדרי בית החיים 419

ביקורי רבוה"ק אצל הציונים הק' 422

המצבות סביב מקום מנוחתם של רבוה"ק זי"ע 430

בני משפחת רבוה"ק זי"ע ♦ מיוחסים ובנש"ק ♦ אישים חשובים מבעלזא

♦ מציבות שונות סביב למקום מנוחת רבוה"ק

ציון כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 434

אשכבתי' דרבי ♦ הציון הקדוש

ציון כ"ק מרן מהר"י זי"ע 442

אשכבתי' דרבי ♦ הציון הקדוש

ציון כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע 458

אשכבתי' דרבי ♦ הציון הקדוש

ציון הרה"ק ר' אלעזר זצ"ל בנו בכורו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 482

הרבנית רבקה הענא ע"ה אמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 484

הרבנית מלכה ע"ה א"ח כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 485

הרבנית רבקה מרים ע"ה א"ח כ"ק מרן מהר"י זי"ע בזיוו"ר 489

הרבנית שרה מירל ע"ה א"ח כ"ק מרן מהר"י זי"ע בזיוו"ש 490

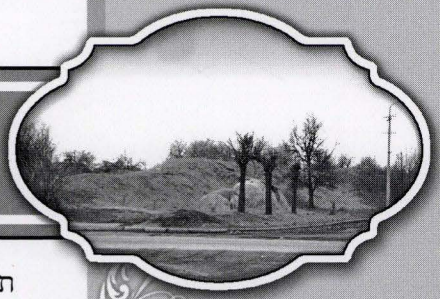
הרבנית בתי' רוחמה ע"ה א"ח כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בזיוו"ר 492

הרבנית חוה טוועריסקי ע"ה בת כ"ק מרן מהר"י זי"ע 493

הרבנית מרת נחמה ע"ה כלת כ"ק מרן מהר"י זי"ע 497

הרבנית מרים לאם ע"ה בת הרה"ק ר' אלעזר בכ"ק מרן מהר"ש זי"ע 500

ציון הרה"ק ר' אלימלך מיאברוב זצ"ל 502
הרה"צ ר' דוד פלאם ז"ל נינו של הרה"ק ר' שלמה לוצקער מסקאהל זצ"ל .. 508
הרה"צ ר' שלו' פלאם ז"ל נכד הרה"ק ר' אלעזר בן כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 509
הרה"ח ר' פנחס ליעבערמאן ז"ל משב"ק כ"ק מרן מהר"י ומהרי"ד זי"ע 512
הרה"ח ר' אשר ישעי' אביגדור ז"ל משב"ק אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע 514
הדומ"ץ הרה"ג ר' שלמה יעקב קליין ז"ל 516
הרה"ג ר' צבי קראכמאל ז"ל 518
סדנא דארעא חד היא - עוד מהנטמנים בבית החיים 521
סדר הלוויית המתים 524

פרק תשיעי

בית החיים (הישן) "דאס אלטן הייליג ארט"

תולדות וקורות בית החיים הישן 529

כצאתי את העיר 537

מפתח העניינים 541

מפתח השמות 597

בשערי
העיר

בשערי העיר

זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו, כאשר לאחר שנות עמל ויגיעה רבה זוכים אנו לעמוד בפתח ספרא רבתא הדין, ספר "תל תלפיות" - לתולדות העיר בעלזא וקורות ימי זהרה ותפארתה של העיר "בעלזא", אשר היתה בימי קדם בנוי' לתלפיות, וכמאמר חז"ל (ברכות ל, א) "תל שכל פיות פונים בו". העיר שפנו אלי' מכל קצוות תבל לחזות בנועם ד' ולהסתפח בנחלת קדושים, לשאול בעצת אורים ותומים ה"ה רבוה"ק מאורי הדורות זי"ע אשר איוו למושב בה, ולהתברך מברכות קדשם.

הספר שאנו נותנים לפניכם היום ברכה היא פרי עמל ויזע של חברי המכון שיחי', אשר עמלו ללקט כנמושות, זעיר פה וזעיר שם, כל פרט ופרט מהעיר הגדולה לאלוקים - **בעלזא**, מקום משכן כבוד רבותינו הקדושים זי"ע, ובעיקר כמובן, מכל המקומות הקשורים לחצר הקודש.

יגעת ומצאת תאמין. ת"ל זכינו ונתקבץ בידנו חומר רב, אסופה מפוארת ביותר, לקט נבחר ממיטב זכרונותיהם של אנשי שלומינו זקני החסידים והיושבים בבעלזא, שנשמעו מפיהם ונלקטו מפי כתבם, וזכרונותיהם של ילידי וחניכי בעלזא, שזכו לשהות בימי נעוריהם בקרבת מקום לחצר הקודש. גם הגיעו לידינו רשימות נאמנות רבות, נדירות ובלתי מפורסמות, שנרשמו מפי זקני החסידים ז"ל, וכן פרטים מעניינים שנלקטו מתוך כותבי הקורות שבימים ההם, ויתר ענינים הבאים במסגרת זו שרואים זה עתה לראשונה את אור הדפוס.

שבעים שנים שלמים עברו חלפו מאותו היום שבו נטלו המאורות מעיירה בעלזא. ברם, עם חלוף כל שנה ושנה, נוכחים אנו לדאבוננו באבדן הדור "שידע את יוסף", הדור שראה את בעלזא בתפארתה, ושחקוק במוחו היטב קורות דברי הימים ההם. זיכה אותנו השי"ת להספיק לשהות במחיצת כמה וכמה מהשרידים אשר ה' קורא, אשר עמנו בין החיים לאוישט"א, ולהבחל"ח אלו אשר כבר בארצות החיים ז"ל, שזכו בימי חורפם לחסות בצל הקודש בעלזא, ולשמוע דיבורי קודש ותפלות יוצאים מפי קודש הקדשים, וקלטו בקרבם ריח הקדושה של גדולי החסידים המפורסמים בצדקתם ובגאונותם שהסתופפו בבעלזא.

בטוחים אנו בעזרתו ית', כי הדור הצעיר אשר לא זכה לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלא קדישא בעלזא, ומשתוקקים לדעת ולשמוע על הימים הקדמונים, בבואם

אל הקודש אל בין בתרי הספר הזה, ינשמו במעט את אווירת הקודש הרוממה ששררה תמיד בבעלזא, ויהא להם לתועלת להעמיד צורת בעל השמועה - צורת ואופן מעמד הקדושה - כנגד עיניהם.

סמך לכך, מהדברים הידועים של **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, בעת שהותו בראצפערט בימי מלחמת העולם הראשונה, כשארכה תפלת "סדר העבודה" ביוהכ"פ זמן ארוך מהרגיל, אמר מרן ז"ל אחר התפלה, שבבית הכנסת בבעלזא כבר מסודר לנגד עיניו דוגמת ביהכ"נ כדוגמת ביהמ"ק - העזרה וההיכל, ועתה בביהכ"נ אחר היה צריך לסדר הכל לנגד עיניו מחדש.

מעין בחינה זאת, כאשר תהיה צורת העיר בעלזא מסודרת לעיני הקורא, כאשר ישמע אח"כ איזה עובדא הנהגה או מימרא אודות רבותינו הקדושים, יעלה בידו בנקל לציירו כמתכונתו וכצורתו.

אכן, מטרה זו עמדה לנגד עינינו בהוצאת ספרינו, להכניס את בני דור הצעיר אשר "לא ידע את יוסף" באוירה הרוממה של "בעלזא אינדערהיים", להמחיש בפניהם את החיים של פעם, כיצד הי' נראה ה"חסיד'ישע איד" של פעם, כאשר שמנו דגש מיוחד בתיאור אורח חייהם הנעלה של החסידים והיושבים בבעלזא וסדר יומם, ובזה ימצא הקורא את גולת הכותרת של ספרינו זה, בראותו כמה פרשו מכל הבלי העולם הזה ושגו באהבת תורה ויראת שמים כל שעות היום והלילה, וכך עלו ונתעלו למדרגות רמות ונשגבות. ובהתבוננות הראוי' יעמוד הקורא ויתאוה וישתוקק ויגיע עכ"פ בבחינת נגיעה להשגות כאלו, והיה זה שכרינו בכל עמלינו.

וכבר מראשית מלאכתינו, זכינו לעידודו המלאה של **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, שעודד אותנו להוציא לפועל רעיון נפלא זה, תוך כדי שהדגיש במיוחד התועלת בזה לדורותינו אלה אשר צריכים להחזיק בצפרנים באמונתו ית' ואמונת צדיקים, וספר כזה יכול להחזיק בני ישראל במעוז האמונה בדרך ישראל סבא. ואכן, כבר במהלך עריכת ספרינו קא זכי לן משמיא לראות בעינינו גדולות ונצורות בתועלת ספר זה.

ואמנם כי כן מאז זכינו להוציא לאור עולם ספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא', הגיע לנו קלא דלא פסיק מיהודים המפוזרים בכל רחבי העולם, ממדינות הקרובות והרחוקות, ששֶמע ספרינו הגיע לאזנם, וגודל ההתעוררות שאפפה אותם בראותם תיאור חי מחצר הקודש בעלזא, אשר העלה עלי זכרם את הימים בהם זכו להסתובב במקום קדוש זה, בחבורת צדק עדה קדושה של צדיקים אלו, ולהיות נמנה בחברתם.

ומפליא לראות, איך שכל אלו שרק דרכו רגליהם על מפתנה של בעלזא, יוקדת בקרבם גחלת קודש זו עד זקנה ושיבה, על אף כל הני הרפתקאי וגלגולי דעדו עלייהו ברבות השנים מפגעי המקומות והעתים, וגחלת זו מתלהבת והולכת כשפותחים את פיהם בערגה וכיסופין על הימים המפוארים בצל קורתה של בעלזא, כאשר ראינו בעינינו פעמים רבות. וכבר אמר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על ההבטחה הידועה משמי' דכ"ק מרן מהר"ש זי"ע: **"בעלזא וועט זיין אווינקל פאר תורה ויראת שמים ביז משיח וועט קומען"**,

דיש להעמיס בדברי קודש אלו, דכל א' שיש לו שייכות לקדושת בעלזא מובטח הוא לו שתמיד תהי' בלבו יתד ופינה לתורה ויראת שמים אשר לא תמוט עד ביאת משיח צדקינו בב"א.

מעלה מיוחדת בספר זה, לכל אלו הנוסעים לעיירה בעלזא להשתטח על ציונם ולבקר באתרייהו דמרנן ורבנן רבותינו הקדושים זי"ע, אשר ימצאו טרף לנפשם ומזון לרוות צמאונם, באשר ספרנו זה ישמש להם כמורה דרך, בה ימצאו אוצר רב ולקט נבחר את שאהבה נפשם, את קורות ומאורעות האדמה אשר עומדים עלי', בליווי אמרות ופתגמים שנאמרו על מקום זה, שנרשמו בשעתן ע"י עדים נוכחים. כי הלא, אינו דומה האדם הנוסע ונמצא במקום ויודע ומכיר את טיב המקום ומה נעשה בו, למי שנמצא במקום ואינו יודע כלל את דברי ימי המקום הזה.

ומדי דברנו מענין זה, ראוי לציין מש"כ הרה"ק ר' **נפתלי** זצ"ל אבדק"ק ליטאוויסק, בנו של הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע, בספרו "אילה שלוחה" ממה ששמע מרבו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע:

"**ויעתק משם ההרה מקדם לבית א-ל ויט אהלה בית א-ל מים והעי מקדם** (פר' לך). **שמעתי ממורי הקדוש** (אדומו"ר הה"צ מוהר"ש זללה"ה מבעלזא) שאמר, שצריך ליתן טעם למה נכתבו בתוה"ק המראה מקומות. אך הטעם **כי המקומות אשר דרכו בהם רגלי הצדיקים המה מסוגלים לתפילה הן להתפלל ביתר שאת וביתר עוז והן שתקובל בקשתו**, על כן מודיע לנו תוה"ק מקומות שהתפללו בהם אבותינו, כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי וכו'".

והלא כך כתב גם הרמב"ם בהלכות תפילה ונשיאת כפים (פי"א הי"א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו, בקדושתן הן עומדות, שנאמר: והשימותי את מקדשיכם, אף על פי שהן שוממין בקדושתן הן עומדין, וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן בחורבנם".

מחובתינו להודיע, כי כל האחריות של תוכן הדברים הנזכרים בספר, ושל כל מהלך עריכת הספר, מוטל על חברי ה"מכון" בלבד, שעמלו וטרחו יגעו ומצאו לעקוב אחר אמיתות סיפורי הדברים ככל האפשר, ולהעתיקם בצורה נאה ומתוקנת, באופן שיוכל לעלות על שלחן מלכים. ולכן באם המצא תמצא איזה שגיאה, או דבר שאינו עולה לרוחו של הקורא, אל יטיל חלילה מום בקדשים, אלא יתלה האשמה אך ורק בנו העורכים והמוציאים לאור, וכל הערה והארה מפיהם ומפי כתבם של הקוראים יתקבל בחיבה יתירה על שלחן ה"מכון".

עוד ראוי לציין, כי ישנם דברים שהעתקנו בפנים מרשימות אנשים שונים על עובדות והנהגת החצר הק', ואינם אלא כדי להמחיש הדברים לעיני הקורא. אבל אך למותר להדגיש שאין מתיימרים כלל וכלל לתאר את עוצם הקדושה הגנוזה בכל זיז ותנועה של רבוה"ק אשר גבהו מעל להשגתינו, ולא ניתנו לצייר ולתאר עלי גליון.

בבואינו השערה עלינו להקריב שלמי תודה וברכה אל מול פני הקודש ה"ה עט"ר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** אשר מצודת קדשו פרוסה על כל פרט ופרט ממכונינו, ועצתו אמונה הנחתנו במעגלי צדק להגיע עד הלום, ובפרט בספרינו זה זכינו והי' לנו לעינים להורות לנו את הדרך ישכון בה אור שהדברים יהיו ראויים להאיר בהם את פני תבל, ושכל עובדא הנהגה או מימרא ישיג את מטרתו לקרב את האדם לעבודתו ית'. ברכותינו ברכת הדיוט צרופה בזה, שיזכה מעכקש"ת מרן שליט"א להנהיג את עדתו על מי מנוחות, ולהשפיע תורה וקדושה לכל הנלוים אליו, ויאריך ימים על ממלכתו בטוב ובנעימים הוא ובניו בקרב ישראל, עדי נזכה ויוליכנו מהרה לקראת משיח צדקינו בבואו לציון ברנה.

ובזה הננו להביע הכרת טובתינו למע"כ הרה"ג מוהר"ר **מאיר ווייס** שליט"א, מגי"ש בביהמ"ד דכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ומח"ס 'תמידים כסדרם' ו'הנישואין כסדרם', שנתמנה להשתדל שיצא ספרינו הדין מבורר ומזוקק שבעתים, והי' נאמן בשליחותו שליחות הקודש לקבל עצת קדשו של כ"ק מרן שליט"א על כל שאלותינו וספיקותינו, והקדיש שעות לאין מספר למלאות תפקידו בשלימות, והוסיף נופך מדילי' לפאר להדר ולרומם ספרינו במיטב הגיוניו הברוכים וידיעותיו העשירות. קצרה היריעה מלפרט מיטב עזרתו ומסירותו הנאמנה לכל אורך הדרך במהלך עריכת ספרינו, עלינו רק לאחלו ולברכו שיזכה להמשיך בעבודת הקודש להאיר פני תבל בספריו היקרים החובקים זרועות עולם, ולהרביץ תורה ויר"ש מפיו ומפי כתביו בנחת ובהרחבת הדעת, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח להגדיל תורה ולהאדירה.

בצאת מן השער לשונינו רנה כהמון גלים ושפתותינו שבח במיטב הילולים אל מול הני אחים לדעה חסידים ואנשי מעשה הנודעים לשם ולתהלה בקרב עם סגולה ה"ה **משפחת רייכמאן** הכבודה הע"י, אשר כי יחם לבבם הטוב נדבה רוחם אותם להרים את תרומת ד' ולקנות זכות הנצחת חצרות בית ד' בעיר התהלות "בעלזא" בהוצאת ספרינו זה, לעילוי נשמות הוריהם היקרים ה"ה הרב החסיד המפורסם מוהר"ר **גדלי'** ב"ר **משה רייכמאן** שו"ב ז"ל, מוותיקי חסידי בעלזא באנטווערפן, וזוג' האשה החשובה מרת **פיגא** בת ר' **נפתלי** ע"ה, אשר זכרונם הבהיר לא ימושו מכל יודעיהם ומכירי שמם הטוב לעד ולנצח נצחים.

יריעה מיוחדת הקדשנו בספרינו להעלות עלי גליון ראשי פרקים מתולדות ימי חייהם, וכאן לא נשאר לנו כי אם להביע את מיטב ברכותינו ואיחולינו, כי מן השמים יבורכו איש איש כמהללו ואיש איש כברכתו, וזכות הצדיקים הקדושים המוזכרים בספר הזה יעמוד להם לראות ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, ולזכות בכל הברכות האמורות בתורה, לגדל נטעי נאמנים דורות ישרים ומבורכים צועדים בדרכי אבותיהם ובחצרות בית ד' יפריחו, וברכות קדשם של רבוה"ק זי"ע יחולו על ראשם להתברך בבני חי ומזוני רויחי עם כל הכוונות שכיוונו בהם, ויתברכו בכל משאלות לבבם לטובה.

"תל תלפיות" - בספרינו זה יכנס הקורא לעולמה של העיר "בעלזא" של פעם, באותן ימים עברו שבהם המו דרכי בעלזא מההמונים שנהרו אלי' בכל עת מצוא, ובעלזא היתה כ"תלפיות" - תל שכל פיות אליו פונות, אמנם גם עתה כאשר לדאבונינו נחרבה ונהפכה ל"תל", ודרכי בעלזא אבלות מבלי באי מועד, כל שערי' שוממין וחסידי עליון נעקדו על קידוש שמו ית', שמענו ונדעם משמם של רבוה"ק זי"ע שרימזו על עתידה של בעלזא, שבבוא עת קץ יהיו דרכי בעלזא המבוא לדרכו של משיח צדקינו, וכבר אמרו חז"ל (שיר השירים רבה פרשה ד) עה"פ בשיר השירים (ד, ד) "בנוי לתלפיות" - "חייא ב"ר בון אמר, יופי היה ונעשה תל, אמר הקב"ה אני הוא שעשיתיו תל בעולם הזה, ואני הוא שעתיד לעשותו יפיפית לעולם הבא".

ובודאי, כי לא על בית המקדש בלבד הדברים אמורים, אלא על כל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגולה, שיש בהם קדושת בית המקדש שלא במקומה, כדמרגלא תמיד בפומא קדישא דרבוה"ק זי"ע. וגם לרבות בתי צדיקים שעבדו בהם עבודת הקודש שנים רבות, וכמאמר חז"ל (מגילה כט ע"א) על הפסוק (יחזקאל יא, טז) ואהי להם למקדש מעט "זה בית רבינו שבבבל", שעתיד הקב"ה להחזירם ולקבעם בארץ ישראל. ובפרט בהני מקומות המקודשים של העיר בעלזא, שמפורש יוצא מפ"ק שרפי מעלה על קדושתם לעתיד לבא.

יעזרינו ד' שנזכה ונחי' ונראה בקיום כל היעודים בעגלא ובזמן קריב בשוב ד' את שבות עמו בבנין בית עולמים בב"א.

זכינו לגמור העריכה לעת צאת השנה דשנת תשס"ט לפ"ק, ביום כ"ז אלול, יומא דהילולא של כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש מבעלזא זיעוכי"א, ולקראת מלאת שבעים שנים מאז תום ימי זהרה של העיר בעלזא

ירח האיתנים ת"ש - תש"ע

הכו"ח

חברי המערכת שליט"א "מכון שמן רוקח"

בואו שעריו בתודה

המקום אתנו כאן להודות לכל אלו שנטלו חלקם בליקוט החומר לספרנו הדין, בכדי שיצא מתחת ידינו דבר נאה ומתוקן, הן במסירת הכתבים יקרי ערך לרשותנו, והן בציוני מראה מקומות לתוספת חומר, והן בכל שאר הצעות שונות לשיפור הספר. ובמיוחד לאלו שתרמו התמונות והפקסימילות שהיו חתומים באוצרותיהם.

בראש וראשונה עלינו להודות לחברי המכון כל א' בשמו הטוב יבורך, שהתאמצו והתעצמו להגיש לפני ציבור אנ"ש דבר נאה ומתוקן, ולא חשכו שום עמל ויגיעה לתור ולחפש לברר ולהבהיר כל פרט ופרט בחיפוש אחר חיפוש ובירור אחר בירור להעמיד כל דבר על בוריו כתבניתו וכצורתו המקורית.

מילים אין בפינו ודבר שפתים אך למחסור, להודות להני מטיבי לכת שעברו בין בתרי ספרינו, והעירו והאירו כיד ד' הטובה עליהם, ה"ה הרה"ג ר' **שלו' צבי ענגלענדער** שליט"א ראש כולל להוראה דחסידי בעלזא בלאנדאן, ומשנהו הגה"ח ר' **אברהם הכהן בראנדער** שליט"א ברא כרעא דאבוה הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל, שידיעותיהם העשירות והברוכות ששאבו ממקורות נאמנים היו נר לרגלינו, ובפרט ממה שזכו לשאוב מבארו באר מים חיים של הרהגה"ח ר' **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה, אשר בדבריו וסיפוריו המדוייקים והנאמנים ובהשקפת עינו הבהירה של אותו חסיד אשר בו בחר כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה להעביר את מסורת החינוך מדור הקודם של ה"יושבים" בבעלזא לדורינו זה, זכינו לעטר את ספרינו הדין, והודות למסירותם הנאמנה זכינו להגיש היום כלי מחזיק ברכה לכל המשתוקקים לאורה של בעלזא.

כן יבא על הברכה הרב החסיד המפו' דולה ומשקה מתורת רבותיו לאחרים בור סיד שאינו מאבד טיפה, ה"ה כש"ת מוהר"ר **יודא גרינוואלד** שליט"א, שפתח לנו מאוצר ידיעותיו ושמועותיו ומסרם לנו בטעם זקנים מאירים שמחים כנתינתן.

מיטב ברכותינו מוגשות בזה להרב הגאון המפורסם בדרשותיו ובשיעוריו המלאים זיו ומפיקים נוגה פה מפיק מרגליות מוהר"ר **יוסף חיים גרינוואלד** שליט"א, שהי' לנו לעינים בהרבה ענינים בספרינו, ובתשו"ח סיפק לנו מאוצרו הטוב.

יעלו ויבואו תודותינו וברכותינו על ראש האי גברא יקירא אשר ידיו רב לו בהמצאת והספקת גנוזות ועתיקות בדברי ימי החסידות, וביתו בית ועד לחכמים דורשי

רשימות וחוקרי דברי הימים, ה"ה ידידינו הרה"ח מוהר"ר **אלימלך דזשאזעף** שליט"א, אשר אוצרו הטוב פתוח לרווחה לכל משאלות מכונינו בכל עת ועונה, ולבו ער להצלחת המכון לכל מפעלותיו ובפרט בעריכת ספרינו זה.

הנה כי כן יבורך גבר ה"ה ידידינו צנא מלא ספרא האברך החשוב מוהר"ר **יודא טרייטל בראנדסדארפער** הי"ו שידיעותיו הברוכות ועזרתו המסורה ליוו אותנו מראשית מלאכתינו.

יוחקו לחיים טובים בספר האברכים החשובים ברוכי הכשרון והמעש הרה"ח ר' **יואל צבי פריעדמאן** הי"ו והרה"ח בנש"ק ר' **מרדכי רייכמאן** הי"ו המסורים בלב ונפש חפיצה ועומדים תמיד הכן ברוח נדיבה לעזור ולשאת בעול בעצה ובמעש לכל מפעלות מכונינו. כן יעמוד על הברכה ידידינו הרה"ח ר' **יעקב מרדכי וועצלער** הי"ו הנושא בעול צרכי המכון בכל עת ועונה בלונ"ח.

ברכה מיוחדת לחברי הנהלת **"קהל חסידי בעלזא"** בווילי‌אמסבורג יצ"ו העומדת תחת נשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, על מיטב עזרתם בקודש עבור מכונינו בכלל ובפרט.

עלינו להביע ברכה מיוחדת להזקנים שבדור אלו שזכו לשהות בחצר הק' בעלזא בתפארתה, והקדישו למענינו שעות מרובות למסור לנו מעדותם בטוב טעם ודעת ובלב ונפש חפיצה למען יעמדו למשמרת לדור האחרון, ביניהם: הגה"צ ר' **אלימלך אשכנזי** שליט"א אבד"ק מעלבורן, הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א מהולושיץ, הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א, הרה"ח ר' **יעקב ווינבערגער** שליט"א מעיר בעלזא, והר"ר **שלו' הערשקאוויטש** שליט"א מאונגוואר.

ובהזדמנות זו עלינו להזכיר לטובה נשמות זקני הדור ההוא אשר זכינו לשאוב מלוא חפניים מזכרונותיהם, ולדאבונינו לא זכו לראות פרי עדותם יוצא לאור עולם, ביניהם: הרה"ח ר' **שלמה מערזל** ז"ל, הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל, הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל, הרה"ח ר' **אפרים קליין** ז"ל, הרה"ח ר' **יצחק צבי זיידענפעלד** ז"ל, הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל, והרה"ח ר' **אברהם מענדלאוויטש** ז"ל. ועוד רבים שנענו לנו להשיב על שאלותינו במשך כל השנים אשר היריעה קצרה מלהכילם.

ובמיוחד עלינו להעלות ולנצח את זכר האי גברא יקירא שבימי חייו השליך את נפשו מנגד להנציח את שם הקודש "בעלזא" בספריו הרבים, ולהעביר את תורת רבוה"ק תולדותיהם פעולותיהם מנהגיהם והדרכותיהם לדורות הבאים, ה"ה הרה"ח מוהר"ר **ישראל יעקב** ב"ר חיים מנחם **קלאפהולץ** ז"ל, המכונה בשם **"ר' ישראל באכניער"**. הוא הגבר אשר הציל המון עובדות וסיפורים מתהום הנשי' בהעלותם עלי ספר, וגם בספרינו זה זכינו ליהנות רבות מספריו המלאים זיו ומפיקים נוגה. לדאבון לב לא הניח אחריו זש"ק, אמנם ספריו הרבים המאירים תבל ומלואה הם הם זכרונותיו, והעסק בהם תהי' לעילוי נשמתו במרומים.

תודה מיוחדת מוגשת בזה ל**משפחת פיקסלער** החשובה לאויט"א, שמסרו לנו בתשו"ח מכתבים ומסמכים מאד חשובים שהיו חתומים באוצרם מעזבונו של ראש משפחתם, ה"ה החסיד הבלתי נשכח מראשים וראשונים לעזור ליהודים במצור ובמצוק אחר מלחמת העולם השני', מקים עולה של תורה ממייסדם וממחוללם של קהל ומוסדות חסידי בעלזא בלאנדאן, ה"ה הרה"ח מוהר"ר **יעקב** ב"ר אברהם **פיקסלער** ז"ל ממונקאטש - לאנדאן. יהא ההוצאה לאור של ספרינו לעילוי נשמתו בגנזי מרומים, ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

כן מחובתינו להרים על נס כל אלו שתרמו מחלקם בהספקת חומר לספרינו הדין, ועמדו לימינינו בעצה ובמעש להאיר ולהעיר כיד ד' הטובה עליהם, ביניהם: הרה"ג בנש"ק מוהר"ר **אהרן יעקב ישראל ישורון כהנא** שליט"א ר"מ בישיבה גדולה קהלת יעקב פאפא, הרה"ח ר' **משה לייב ווייזער** שליט"א ואחיו הרה"ח ר' **אלעזר ווייזער** שליט"א, הרה"ח ר' **אברהם ברוין** שליט"א, הרה"ח ר' **שלמה דוד שרייבער** שליט"א, הרה"ח בנש"ק ר' **אברהם צבי אייזיקאוויטש** שליט"א ואחיו הרה"ח ר' **נח דוד ארי' אייזיקאוויטש** שליט"א, האברך הח' צנמ"ס ספרא רבא הרב **יחיאל חיים ליברמאן** שליט"א מראשי מכון אור לנתיבתי. ברכה מיוחדת להרבני המפואר בנש"ק מוהר"ר **פינחס ראבינאוויטש** שליט"א על שבטוב לבו מסר לנו רשימותיו של אביו ז"ל מימי הסתופפותו בצל הק' בבעלזא, לעטר בהם ספרינו זה.

ויזכר לטובה ולברכה הרב הגאון ר' **דוב זאב ווינבערגער** שליט"א רב צעירי ישראל וויליאמסבורג, שמסר לנו כתבים ומסמכים חשובים מתולדות זקינו הגה"צ ר' מרדכי'לע דיין מבעלזא זצ"ל, בתשו"ח ובלב ונפש חפיצה.

נביע את רוב תודתינו להאשה החשובה מרת **גיטל חי' עטא בת ר' חיים יעקב ושרה לאה ראזנפעלד-ראקארט**, שהמציאה לנו מסמכים ותמונות חשובות ועזרה לנו בחקר כמה ענינים בספרינו, להנציח שם משפחתה החשובה והמיוחסת משפחת השוחטים-ובודקים בבעלזא, ה"ה אבי' הרה"ח ר' **חיים יעקב ראזנפעלד** ז"ל בן הרה"ח ר' **שמריהו** ז"ל שו"ב בבעלזא (אחיו של ר' מרדכי שו"ב מבעלזא ז"ל, חתנו וגיסו של ר' יצחק משה שו"ב מבעלזא ז"ל), בנו של הרה"ח ר' **מיכאל ראקארט** ז"ל שו"ב בבעלזא, בנו של הרה"ג ר' **אלי' שטיקלער** ז"ל שו"ב בעלזא, בנו של הגה"צ ר' **שמריהו שטיקלער** זצ"ל אבדק"ק מאסט וחתן הרה"ח ר' **משה יצחק אייזיק ראקארט** ז"ל שו"ב בעלזא, ואמה מרת **שרה לאה** ע"ה בת הרה"ח ר' **אלעזר אלימלך גאלד** ז"ל שו"ב בדזיקוב. יהא זכרם ברוך.

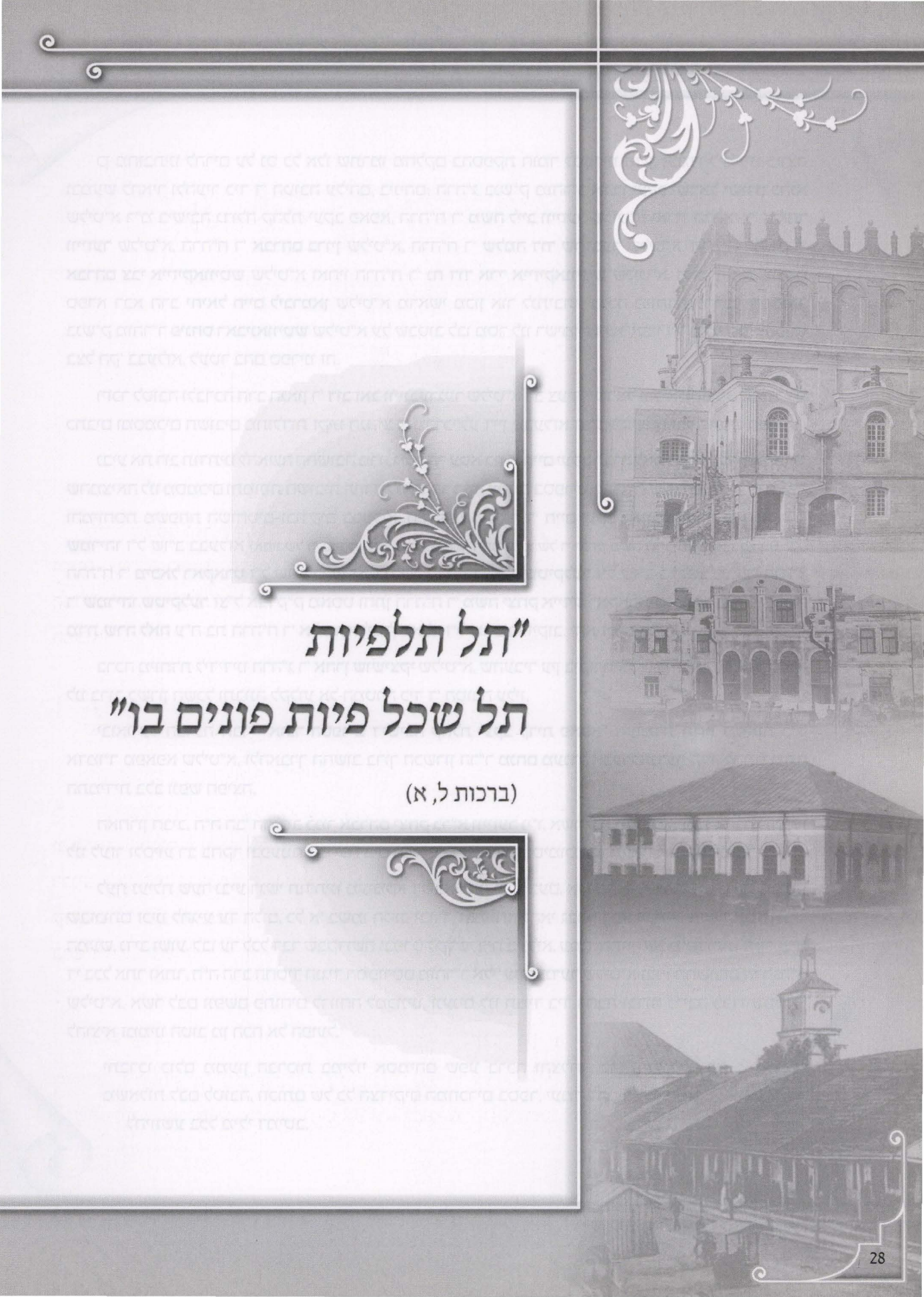
ברכה מיוחדת לידידינו הרה"ג ר' **אהרן שושיצקי** שליט"א, שהעביר עין ביקורת על ספרינו הדין והעיר והאיר לנו ברוב כשרון השכל ותבונה לקלוע אל המטרה כיד ד' הטובה עליו.

יבואו על הברכה חברי **"אוצר הספרים דישיבה קהלת יעקב קרית פאפא"** העומדת תחת נשיאות כ"ק אדמו"ר מפאפא שליט"א, ולהאברך החשוב ברוך הכשרון הר"ר **מנחם מענדל אבערלאנדער** הי"ו, להתנדבותם התמידית בלב ונפש חפיצה.

האחרון חביב, ה"ה הב' החשוב כמר **אברהם יצחק בר"א ווייזער** ני"ו, אשר ידיעותיו וכשרונותיו הברוכות היו לנו לעזר ולסיוע רב בחקר ובפענוח דברים רבים ובהוספת ציוני דרך וסימוכין שהעשירו את ספרינו הדין.

לעת נעילת שער נביע רגשי תודתינו מעומקא דליבא להנדיבים בעם, אלו התומכים החשובים של מכונינו שבזכותם זכינו להגיע עד הלום, כל א' בשמו הטוב יבורך, ובמיוחד להאי גברא רבא ויקירא, איש החסד וכביר המעש, נדיב ושוע, לבו ער לכל דבר שבקדושה ובפרט לקדשי בית בעלזא, עמוד התווך של מוסדותינו הקדושים די בכל אתר ואתר, ה"ה הרב החסיד הנגיד המפורסם מוהר"ר **אלי' ענגלענדער** שליט"א ובניו החשובים הרהגה"ח שליט"א. אשר לבם ונפשם פתוחים לרווחה למכונינו, ונענים לנו תמיד ביד רחבה וברוח נדיבה בכדי שנוכל להוציא זממינו הטוב מן הכח אל הפועל.

יתברכו כולם ממעון הברכות במילוי אסמיהם שפע ברכה והצלחה ברו"ג, ולמילוי כל משאלות לבם לטובה, וזכותם של כל הצדיקים המוזכרים בספר, יעמד להם באלף המגן, להיוושע בכל מילי דמיטב.

"תל תלפיות
תל שכל פיות פונים בו"

(ברכות ל, א)

דרך מבוא העיר

הרב יחיאל חיים ליברמאן

עיירה שקטה וחרישית מקבלת פנינו. דממה כבדה מטעה את כל הבאים בשעריה. איכרים זקנים וצעירים הצועדים בסמטאותיה, פסיעות מגושמות וחסונות, מנסים להשכיח את עברה המפואר של אותה העיירה הקטנה. כאילו והיה נברא שבעולם יודע מעיירה זו, אם לא עברה המפואר.

ב ע ל ז א - - -

שם הקודש, המרטיט נימים עמוקים בעומק דכדוכה של הנפש הישראלית.

שם הקודש, המתקשר מיד עם תורה ועבודת השי"ת ללא סייג; עם שלטון רוחני איתן ללא מיצרים, עמידה איתנה ותקיפה על חומת היהדות הנאמנה; עם הני אריות דבי עילאה, רועי ישראל ומנהיגיה באהבה וביראה, ברחמים ובחמלה; עם אלפי ה'גיבורים סביב לה', צדיקים וחסידים, רבנים ויושבי על מדין, אנשי מעשה ואנשי רוח, המתחברים אחד לאחד והיו לאחדים, חברייא קדישא - 'יושבים' בשמם הנערץ והנקדש - המוקדשת כולה לשמים, בלבושה, בהליכותיה, במנהגיה ובמעשיה.

ב ע ל ז א - - -

אשר את שמה הגו - והוגים - אבות לעולליהם הרכים מאות בשנים, בהערכה ובהערצה, כשה'אביבים הרכים' מבחינים בחדות עיניהם בעיני האבות הרושפים רשפי אש קודש בהשתפכותם לבניהם: לכשתגדלו, תזכו ותבחינו, תרגישו ותמששו את עוצם הקדושה המקופלת בחמש אותיות אלו...

אשר בעוד האמהות רכונות על עריסת טפיהן, נוטפות עיניהן דמעות רותחות, ופיהן רוחש תפילה עמוקה, שיזכו לראות בניהן צועדים ב"דרך בעלזא" - דרך התורה והיראה הצרופה...

אשר לשמע שם קדשה נתעוררו יהודים - זקנים כנערים, צדיקים וחסידים כפשוטי עם - בכל פינה ופינה בעולם, לתורה ולעבודת השי"ת.

אשר עצם השהות בין גדרי העיר, מסוגלת לישועות. וכמו שהיה הרה"ק רבי איציקל מפשעווארסק זצ"ל אומר, שהעיר בעלזא עצמה מסוגלת היתה לגרש רוחות ודיבוקים, וכמעשה שהיה באחד שנכנסו בו דיבוק ל"ע והובא לעיר בעלזא, ועוד בטרם הגיע למרן ז"ל נושע ונתרפא (ראה בספרינו עמ' 333,337 באורך).

אשר הזכרת שמה לבד, מסוגלת להמתקת הדינים ולירא שמים. בבחינת הנאמר על בוקרו של יום הכיפורים, שהיה הממונה שואל "האיר פני כל המזרח עד שבחברון"?, וכדפירש הרע"ב שם (יומא פ"ג מ"א) "וכדי להזכיר זכות אבות מזכירין חברון..." - הזכרת שם עירם של הצדיקים מסוגלת כבר לעורר זכותם.

להמתקת הדינים - כאותו מעשה שסיפר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ש בראנדער זצ"ל, על "בעל תוקע" בבית המדרש של אלו שלא נמנו על חסידי בעלזא, אשר ניסה כמה פעמים לתקוע ולא עלתה בידו, עד שפרצה הזעקה מפיו: "וואס מיינט עטץ? איך בין בעלזער רב זי"ע"? - ויהי אך יצאו תיבות אלו מפיו, מיד בקעו קול תקיעות הדורות מהשופר שבפיו. הגיעו הדברים אל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, וכה אמר עליהם: "יתכן שני טעמים על שהצליח לבסוף לתקוע בהשופר, הראשון, מפני שנשבר רוחו בקרבו, אך יתכן עוד, מפני שהזכיר את השם בעלזא - - - "

וליראת שמים - כמו שהיה הגה"ח רבי אלימלך רומפלער זצ"ל מספר, על בחור אחד שהתלונן לפני כ"ק מרן מהר"א זי"ע, על כי אין בעירו חסידי בעלזא שיוכל להתחזק עמהם בתורה

וביראת שמים, נענה מרן ז"ל ואמר לו: "כל עוד שתזכיר עצמך מ'בעלזא', הרי זה מסוגל להביאך לידי יראת שמים..."

וכה העיד הרה"ק רבי איציקל מפשעווארסק זצ"ל, על הרה"ק משינאווא - בעל "דברי יחזקאל" זי"ע, מתלמידיו המובהקים של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, אשר כסדר היה חוקר לדעת אצל הגה"צ רבי יוסף חיים גלאנץ זצ"ל - מנכדי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, על מנהגיו של מרן זי"ע, אף פעמים הרבה שהיה נראה לעין שלא מפני שרוצה לדעת ההנהגה בזה, כי אם שהיה לו ענין להזכיר את שם בעלזא.

מכאן, מעיירה קטנה זו, נשמע ברמה קול דעת תורה, יוצא בסילודין מפי רבותינו הקדושים. כאן התנהלו כל הדברים הקשים שעמדו על הפרק בחיי היהדות הנאמנה. מכאן יצאה אש המלחמה כנגד כל המחבלים בכרם ישראל. לכאן הגיעו אדמורי"ם ורבנים, שתדלנים ועסקנים, לשבת על המדוכה לפתור מבוכות שנקלעו אליה שלומי אמוני ישראל. עד שנעשית למעין 'מדינה' בפני עצמה, אשר בה שרים ויועצים הרגילים בבתי מלכים ורוזנים.

תל תלפיות - שהכל פונים בו, במלוא מובן המילה...

ולעומת זאת, כאן, בין הביצות ה'מקשטות' את רחובותיה, היו ה"יושבים" מהלכים. סולמם מוצב ארצה, אבל ראשם מגיע השמימה, למעלה למעלה. רצים המה אחוזי שרעפים ושלהבת אש קודש, כחיילים נאמנים העומדים הכן תמיד לעשות רצון קונם וחפץ צורם. ובהליכתם-ריצתם זו, נתקדשה העיירה כולה בקדושה עילאה, כמו אינה שוכנת כלל בעומק ארצות אירופא.

ביצות אלו, "בלאטע" בלע"ז, אשר כמקובל מדור דורים, בקללת אותו גאון וקדוש רבינו הב"ח זי"ע היא תלויה (ראה באורך בספרינו עמ' 53, 531), כמו קללה שיש בה ברכה היא. מה משקף יותר את דרך בעלזא מהביצות והרפש שעיטרו את העיר?!

כשנעדר ל"ע היושב המפורסם החסיד ר' יעקב בעריש מראוע ז"ל, קרא כ"ק מרן מהר"א זי"ע בהספידו עליו: "ער איז געווען ביי זיך ממש א שטיק בלאטע..."

זה היה התואר הגדול ביותר בבעלזא, והמעלה הנכבדה מכולם, להיות "א שטיק בלאטע ביי זעך". 'ואנכי עפר ואפר', 'ונפשי כעפר לכל תהיה', כל אלו היו התנאי הראשון בבעלזא. "צדיקי בית בעלזא נשתבחו בשברון לבבם לד' ולישראל" - היה ראש הישיבה הגרש"ב זצ"ל חוזר ואומר.

וכמו לגלות זאת בפני כל הרוצה להתדפק בשעריו, ולהקדים בפניו את ה"תרעא לדרתא" של בעלזא, קיבלו ה"בלאטע'ס" את פניו, למען ידע כי "חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד" (שבת לא, ב).

ובהתבננותנו בתופעת ביצות אלו, נדמה לעינינו כמו יש כאן מ"**טיט העולם הבא שחסידים ממנו נצמחים**" - המוזכר בפיוט לשבת שלפני שבועות (מובא בסידורים ישנים).

טיט וביצות אלו השוו לבעלזא מראה של בית היוצר, אשר בו מגובלים נשמות ישראל, ונילושים בתורה הנמשלת למים יין דבש חלב ושמן (דברים רבה ז, ג), ולתבלין כנגד היצר הרע (קידושין ל, ב), בתיבול קורטוב של יראת שמים וחסידות, עדי מדיפים פירותיה ריחות טובים כריח שמנים טובים, וכדרשות שדרשו חז"ל (מדרש שם) במעלת השמן, שהיא אורה לעולם, ושאינו מתערב במשקין אחרים - כך ישראל אינם מתערבים באומות אחרות, ומתרחקים ממעשיהם כמטחווי אש.

עיירת בעלזא, קטנה היא בכמותה, אך, ענקית היא באיכותה, כעין מה שאמרו בשעתו על הגאון בעל "נודע ביהודא" זצ"ל, בעת שכיהן ברבנות העיירה 'מארימפלא': "איזהו חכם - המכיר את מקומו", מי הוא החכם האמיתי, זה שגורם שעל ידו יכירו את מקומו.

מאות שנים שנמנתה בין ערי הספר של אירופא בכלל, ושל יהודיה בפרט. עוד בימי "ועד ארבע ארצות" מלכו רבני בעלזא על כל המחוז, עם זאת שלא היא היתה הגדולה מבין הקהילות שהיו כפופים למחוז זה. גדולי ארץ שמשו ברבנות זו, ומכאן יצאה תורה לכל רחבי תבל לדורות עולם.

אך, מה אדמה לך - בעלזא, ומה אשוה לך, לאותה תקופה זוהרת שזכית לה, מני אז הואר אורו של כ"ק מרן מהר"ש וצאצאיו אחריו זי"ע בעירך.

הדרכים המובילות אליך המו תמיד. כל מיני בני אדם - רמי מעלה כפשוטי עם, יהודים כאינם יהודים - להבדיל, כולם נקבצו באו לך, לדרוש את דבר ד' בקרבך. לא מפני שווקים נאים שבך הגיעו, ולא מפני גשרים יפים שלך באו, שום יופי והדר חיצוני לא היה בך. חן עילאי של צדיקי עליון שרפי מעלה היה נסוך עליך תמיד, חוט של פשטות וענוה נמשך על פניך, והם אשר משכו אחריך את המוני אלפי רבבות ישראל אחריך, כהר סיני זה - שהיה נמוך מההרים שסביבותיו אך זכה לכתר יקר וגדולה, גבוה מעל פני שאר אחיו. עד שמשם עיירה בעלמא, נהפכת למושג נערץ ונקדש: 'היית **בבעלזא**?' 'איך נהגו **בבעלזא**?' '**בבעלזא** היו אומרים...'

כותבי העתים מתארים, שמימים ימימה היה לך חומה בצורה מסביב, אשר הניסה כל צרים מלפגוע בך. והנה הגיעו צדיקי העיר רבותינו הקדושים, והוסיפו אבן על אבן, נדבך על גבי נדבך, ונתנו משנה תוקף לביצור חומתך, שתהפוך מחומתך הפרטית לחומת כלל ישראל כולו, שתקלוט בתוכה כל דבר שבקדושה, ולעומת זאת תפלוט חיש כל צעד ותנועה שאינה לפי רוח הקדושה במילואה.

מיום ליום נתרחבו גבולותייך יותר ויותר, פרנסתך נתברכה מרוב האורחים שהיו פוקדים את שעריך, הברכה הגשמית והרוחנית היתה מצויה בך. עד שהפכת לתאוות נפשם של המוני ישראל, ממקום מושבם הרחק הרחק, בירושלים ובצפת, בווארשא ובחוסט, בקיוב ובאנטווערפן, בלאנדאן ובנוא יארק, ושאר פזורות גולת ישראל.

זאת היא העיר אשר אמרנו בצילה נחיה בגוים, ותחת צל קורתה נעמוד בפרץ נגד כל זרם זר הנושף על פני תבל.

והנה, מה היה לך. דרכיך אבלות מבלי באי מועד. הדרכים המובילות לבעלזא, אשר בימים כתיקונם היו הומים אדם, שוממים עתה, שממה כבדה ומחניקה. בני האומות נבערים מדעת, דרים עתה במקום קדוש זה - תאוות וחמדת לבנו, סמוך ונראה לכל אותם מקומות הקדושים, בית הכנסת הקדוש, בית המדרש וה'גרויסע שטוב', בית רבותינו הקדושים, והרחק ממנו מעט - מקום מנוחת כבודם, ובסכלותם אינם יודעים ללקק ולגרגר אחר כל עשב שנשאר מן התקופה הזוהרת ההיא.

הלא בימי תפארת העיר, היו עיניהם של בני האומות גם המה נשואות אל המקום הזה. בשעת צרתם ידעו ולא שכחו היכן הוא המקום אשר בו יזכו לישועה, 'קוויטלעך' של גויים היו לדבר שבשיגרה בחצר הקודש בעלזא, כאשר רבותינו הק' מצווים להקדים את כניסתם לפני כניסת בני עם קודש, להיות להם למליצה ישרה לפני אדון כל: 'ראו מה בין בני לבן חמי'. ועתה, מסתובבים המה במקום זה, ואינם יודעים כי המקום אשר אתה עומד עליה אדמת קודש היא.

אך, אנו יודעים וגם יודעים. מסופר על כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שברוב דביקותו לחו"ז הרה"ק רבי אהרן מטשערנאביל זי"ע, היה מספר מדי יום ביומו איזה עובדא אודותיו, ואם לא היה בידו איזה עובדא לספר ממנו, היה משוחח אפילו מהשולחנות והכסאות שהיו בחדרו.

כיום הזה אנו ערים למציאות נהדרה, אשר בו כל תנועה של רבותינו הקדושים נשתית בצמא ובשקיקה, וכמתואר במדרש (ב"ר צח) "מה דגים הללו גדלין במים, כיון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהן, כך הן ישראל גדלין במים בתורה, כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון, כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהן". כל דבר תורה, כל "בעלזער מנהג" או "בעלזער עובדא", נהפך מיד לנחלת הכלל אשר הרבים דשים בו.

מתוך צמאון ושקיקה זאת, נשאו גם חברי "מכון שמן רוקח" את עיניהם אל עיר עוז לנו - לדרוש אחר שולחנותיה וכסאותיה, ואחר כל אבן דומם אשר בה. משך שנים רבות ניסו להפוך אבן אחר אבן מהעיר הגדולה לאלוקים, לדעת אם ואיך היא קשורה בימים עברו, ימים שיש בהם חפץ, שבהם היתה "בעלזא" - בעלזא במשמעותה האמיתית, ולא כעוד איזה עיירה נידחת ברחבי גאליציא - אוקריינא כהיום הזה.

בין מהאבנים המעטות שעדיין קיימות כיום - זכר לאותה תקופה, ובעיקר, מאלו הרבים שנכחדו ונעקרו מן השורש ביחד עם כל חיי היהדות המפוארים שם. בראש ובראשונה, מבית הכנסת הקדוש - כפי אשר כבר בא בהרחבה יתרה בספר הנהדר "בית הכנסת שבבעלזא" (אשר בראשיתו היה כפרק מתוך ספרנו זה עד שהורחב ונעשה כספר בפני עצמו עקב רוב ההלכות והמנהגים שנתרבו בו), מבית המדרש, ה'גרויסע שטוב', בית רבותינו הקדושים ['הויף'] על כל פרטיו ודקדוקיו, בית החברה, המקוה, בתי החיים - החדש והישן, וכן הלאה והלאה.

ובזאת ימצאו חפצי ד' ועבדי הצדיקים נופש לנפשם, כאשר תיאור פרטי מקומות קדושים אלו, אשר נבנו בקדושה יתרה ועילאה הגבוהה מבינת אנוש, תסייע בידם לצייר דמות בעל השמועה לנגד עיניהם, להידבק ביתר שאת וביתר עוז בדרכי הצדיקים הראשונים ובמעשיהם הקדושים.

ובנקודה זאת שונה ספר זה מכל ספרי הזכרון שהופיעו עד כה, ובפרט הזה - אולי יום בשורה הוא היום הזה. כי בעוד שרובם ככולם של ספרי הזכרון של העיירות באירופא, נערכו עד עתה ע"י אלו שאחזו בספריהם בכל הפרטים הצדדיים שעברו על חיי היהדות בעיר, וכל כתיבתם כמתאוננים על העצים והאבנים שנחרבו.

המה ראו ולא ידעו, וטעות גדולה טעו. באשר כבר אמר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, לפשר השמחה הגדולה שהיתה ניכרת עליו, כאשר הגיע אליו אחד מהמסתופפים בצל כ"ק מרן מהר"ש זי"ע: "אחרי פטירת אבי ז"ל חילקו את הירושה בגורל, וכל אחד מהבנים שקיבל חפץ כלשהו שמח אתו ומחשיבו ביותר. וכי מה גדולה יש באותן החפצים? אלא, כל דבר שאבי ז"ל השתמש בו, אף על היותו דומם גרידא, הכניס בו קדושה! ואם כן, הדברים קל וחומר: ומה הדומם שאבי השתמש בו יש בו חשיבות כזה, אדם שהיה אצל אבי, דיבר אתו והכניס בו קדושה, על אחת כמה וכמה..."

הדומם אינו אלא כלי ומשמש את החי, ומה ערך לו לנרתיק של מרגליות טובות, כאשר שופך האדם את כל תכולתו?!

ובזה נשתנה למעליותא ספר זה, כאשר עיקר ייעודו ומטרתו בקודש להיות כרשימות האוחז באמת הבנין, בבואו להקים את הבנין מתבונן בתרשימים וציורים שבידו ודרכם בונה את הבית, כמו"כ משמש ספר זה כתרשים וציור, לכל הרוצה לדעת את הימים הראשונים אשר היו טובים, באשר כולו ספוג ביראת שמים ודביקות לצדיקים, אשר על ידו יסתייע כל אחד לפלס נתיב ארחות חייו באור דרכי רבותינו הקדושים זי"ע.

כי בעוד והעיר בעלזא נחרבה עד היסוד, ונראה כמו שקדושתו פרחה הימנה (הגם שבודאי איזה רישומא נחקקה בה וממאנת להיפרד הימנה. ואם להוכחה מוחשית אתה צריך, כלך לך אל בינות לשבילי העיירה, שם תראה כי כל ה'קידמה' הרודפת את העולם, כמעט כמו ונעצרה כאן. בתיה של העיר כצריפים קטנים המה בנויים, גדרי כלונסאות ישנות של עץ מקיפים אותם, מדרכות ומרצפות - מאן דכר שמיה. אפילו הביצות הקבועות, ה'בלאטע' הידוע מימים ימימה, עדיין 'מפארת' את רחובותיה. אף גם סימני המזוזות על דלתות הבתים עדיין נראים בה. ובמחשבתך חולף הרהור, כמה נאה ויאה היא לבעלזא. הלא כל ימיה היו צדיקיה עומדים בשער, ונשורכים הרחק הרחק מעגלת ה'קידמה' הדוהרת, עד שכנראה גם עציה ואבניה נתחנכו לכך...). מכל מקום, נתקדשה בעלזא בקדושה ראשונה, קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא. יכלו הרשעים להרוס

ולהכחיד כל חלקה טובה שבעיר בעלזא, לגרש ולרדוף אחר כל יהודי שנשאר בין שעריה, אך לא יכלו לקדושת בעלזא. באשר, כבר העידו רבוה"ק זי"ע בעצמם על קדושה זו, כי החפץ להידבק בהם יכול לשאתו עמו לכל מקום שפונה והולך.

ומעשה שהיה כך היה: כידוע, הרה"צ מוה"ר יצחק דוד זצ"ל, אביו של יבלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, נולד בראצפערט בימי שהותו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בעיר בעת מלחמת העולם הראשונה. ויהי לאחר לדתו, נכנס החסיד המפו' מוה"ר ישראל משה מאנדל מטעגלאש ע"ה להרבנית ע"ה, ואמר לה בבדיחותא, שכעת נולד "די ערשטע אונגערישע אייניקל".

הגיעו הדברים לאזני מרן זי"ע, והגיב עליהם במעשה על החסיד המפו' ר' יוזשע ע"ה שאמר פעם על אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שמימיו לא יצא מבעלזא. שאלו אותו: "וכי לא יצא מרן מעיירה בעלזא, הלא מרן נוסע פעמים רבות לעיירות שונות, למקומות נופש ולמקומות מרפא?!", השיב ר' יוזשע: "ווי דער רבי גייט, דארט איז בעלזא".

סמך לזה יש - המשיך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע - בגמרא במסכת נדרים (לח, א) שדרשו את הנאמר אצל שמואל הנביא (שמואל א, ז): "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו - אמר רבא: כל מקום שהלך - ביתו עמו", ופירש"י (ברכות י, ב): "שכל מקום שהיה הולך שם, היה נושא כל כלי תשמישי בית עמו ואהל חנייתו".

המשיך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ואמר: "אם כן הרי אף כאן היא בעלזא..." וכן היה כ"ק מרן מהר"א זי"ע אומר בהזדמניות שונות: "בעלזא נמצא כהיום פה בארץ ישראל".

ואולי היא הנותנת, חורבנה הגדול של בעלזא, היא הנותנת שקדושתה מרחפת באוויר תבל, כל הרוצה לזכות בה יבוא ויזכה בה.

זכה כלל ישראל, ששפך השי"ת חמתו על העצים והאבנים, ומבין אבחי עשן בית המוקד נשאר לנו כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א

זצוקללה"ה זי"ע ועכ"י לפליטה גדולה, לחיותנו כהיום הזה וליתן לנו שארית בארץ. בכל מקום שגלה גלתה שכינה עמו. בעלזא בעצמותה נטלה מקלה ותרמילה לארץ הקודש, ומד' אמותיו הצנועות זרחו קרני אור הקדושה על כל פני תבל, קדושה אשר היא כפורחת עלתה ניצה הבשילו אשכלותיה ענבים בפנות יקרות די כל אתר ואתר, וכדברי כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע חדא זימנא: **"א"א ז"ל אמר בשם אא"ז ז"ל, שגליל זה שבסביבותינו, יהיו יודעים תמיד מהשי"ת עד בא משיח צדקינו..."**

הרבה עתידות ניבאו רבותינו הק' לבעלזא העיר, ולבית הכנסת שלה בפרט. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע גילה ואמר: "כאשר יבא משיח צדקנו, יעבור בדרכו לאר"י דרך בארדיטשוב, סקאהל, והגם שבעלזא אינו נוטה לדרכו, אמנם לכבודי יסטה עצמו מן הדרך, ויעבור גם דרך בעלזא".

הוסיף כ"ק מרן מהר"א זי"ע לומר עוד בשם כ"ק מרן מהר"ש זי"ע: "איתא בגמרא (מגילה כט, א) 'עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל', ובית הכנסת של בעלזא יהא פון די צוועלעף שיינע שוהלען אין ירושלים, ומה יהא חשיבותו, שמלך המשיח יעבור בו בעת שילך לביהמ"ק".

והמשיך: "איי, עס שטייט דאך בית הכנסת אין עושין קפנדריא, מ'טאר נישט אדורך גיין א שוהל? נאר פון א קלענער קדושה צו א גרעסערע קדושה מעג מען יא! מ'גייט צום בית המקדש מעג מען יא!"

וכך נאמרו עוד כמה וכמה מימרות נשגבות, אודות השייכות של מלך המשיח לבית קדוש זה. בשם כ"ק מרן מהר"ש זי"ע נאמר, שבית הכנסת שבנה, יהא הבית הכנסת השלישי סמוך לבית המקדש, והכהן גדול יפשיט וילבש שם את בגדיו. וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר, שבעת ביאת משיח צדקנו, כשילך הכהן גדול לפוש באמצע עבודת יום הכיפורים, יבא בהפאליש שעל יד בית הכנסת שבבעלזא לפוש את עצמו.

אין אתנו יודע עד מה, איך יתפרשו דברי רבותינו הק' במציאות. מ'הלכתא למשיחא' המה, פליאה דעת מעמנו נשגבה לא נוכל לה, ואין לנו שמץ השגה בהם, וכדברי כ"ק מרן מהר"א זי"ע שהתבטא פעם על אלו הדיבורים שהם "סתרי תורה". עתירתנו בפינו, שנזכה בקרוב לבשורת אליהו הנביא ע"ה, או-אז תחזינה עינינו בכל אלו הייעודים ובהתגשמותם, תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, בהתגלות משיח צדקנו בעגלא דידן, אכי"ר.

Lubelski
ČERVONOHRAD
ЧЕРВОНОГРАД
Sosnivka
Kam'ianka-Buz'ka
Novojavorivs'ke
L'VIV
Sudova Vyshnia
Mykolaiv
Novyi
SAMBIR
DROHOBYČ
BORYSLAV
Solska

פרק ראשון

העיירה בעלזא וקורותיה

בין שתי נהרות היוצאים מנהר "בוג" במזרחה של גאליצי', יושבת עיירה קטנה - "בעלזא". שבדרומה עובר נהר "סולוקיא"[1], ובצפונה נהר "זשיטיטשא".

העיירה בעלזא נחשבת כאחת העיירות העתיקות בגאליצי' ובפולין בכלל. כבר בתחילת האלף החמישי נוסד המקום ליישוב ע"י ה"גאטען"[2], בתוך היער שהי' שם מקודם לכן, אשר חלקו נותר עד היום בדרומו של העיר.

שמה המקורי של העיירה היתה "בילז" (Bilz), שפירושה בשפה רוטאניש: "שטח פנוי באמצע היער", במרוצת השנים התחלף שמה מ"בילז" ל"בעלז".

1 אודות שמות הנהר יש לציין מה שהובא בספר 'טיב גיטין' על ה'בית שמואל' באבן העזר (שמות עיירות ונהרות אות ג): "ובדבר שם הנהר ההולך שם שכתבו בגט, והנהר ההוא נופל בו נהר שמו בעלזיצא קודם בואו לעיר אוהנוב, והנהר ההוא הולך לבדו עד בואו לעיר, ואחרי שנמשך מהעיר חוזר ונחלק וחלק אחד הולך עד בעלזא, והנהר שנחלק חוזרין וקורין אותו בעלזיצא". כנראה, שמדובר מנהר הנקרא כהיום "סולוקיא" שנמשך עד היבנוב, שבתקופה ההיא נקרא בשם "בעלזיצא".

2 ה"גאטען" המה שבטים גרמאניים אשר פלשו לתחומי השלטון הרומי במהלך המאות הראשונות לספירת הנוצרים. מקור הגאטען הוא מהאזור הדרומי של שוועדין הנקרא סקאנדצה (scandza), אך התרבות הגוטית התהוותה בצפון מזרח אירופה. ה"גאטען" מוזכרים לראשונה כשבטים החיים בפולין במאה הראשונה לספירתם, שהיא בשנות ג' אלפים ת"ת.

משם נדדו ה"גאטען" במאה השנייה לספירתם לאיזור סקיטי (Scythia), שהוא איזור מצפון לים השחור באוקריינא של היום, ובמאה השלישית חלקם התיישבו ליד גבולות השלטון הרומי. ומשם נפוצו על פני כל הסביבה במזרח אירופה כולה.

במהלך המאה ה-4 לספירתם התפצלו לשני שבטים, אלו שיישבו את האזורים בצפון הים השחור נקראו אוסטרוגוטען (גוטען מזרחיים), ואלו שיישבו את אזור דאקי' שהיה חלק מהשלטון הרומי ונמצא ברומניה והונגריה של היום נקראו ויזיגוטען (גוטען מערביים).

תולדות העיר

בשנות ד' אלפים ק' (מאה החמישית למספרם), נעשתה בעלזא לעיר מחוז לכל הערים אשר סביבותי', וכך היתה בעלזא למעלה מאלף שנים לעיר מחוז תחת שלטונות שונים, כפי אשר נתחלפו מושלי המדינות במשך השנים כמה פעמים.

מפה עתיקה משנים קדמוניות, בו נראית העיירה בעלזא בין שתי נהרות

כבר בשנות ד' אלפים ת"ר - ת"ש נודעה העיר כעיר מבצר. וכעיר מחוז סבלה העיר הרבה ממלחמות רבות שהתקיימו בין שנות ה"א ר' - ת"ק, וכמה מלחמות אף התקיימו בתוך העיר ממש.

בשנת ה"א רנ"ז היתה מלחמה בין הצלבנים שבאו לעזרת מלך פולין "יאן אולבריכט" ובין הטורקים, ומלחמות עזות ניטשו בעיר בעלזא.

משנת רנ"ט עד שנת ש"ח סבלה בעלזא מפלישת הטאטרים. ומשנת ת"ח עד שנת תט"ו סבלה מהקאזאקים ושותפיהם הטאטרים בראשותו של חמעלניצקי ימש"ו.

עוד לא שקטה הארץ, ושנתים לאחר מכן קפצה עלי' רוגזה של מלחמת פולין ושוועדי', שהתקיימה בין שנת תי"ז לשנת ת"כ. כמאה שנה לאחר מכן נכבשה העיר בידי השוועדן, ע"י מנהיגם בשם "שטיינבוק".

בשנת תצ"ז כשפרצו הקאזאקים שנית במרדם נגד מדינת פולין, סבלה העיר וסביבותי' ממלחמת פולין עם הקאזאקים. ובשנת תקכ"ט נפלה בעלזא כקרבן למלחמה בין הפולנים והרוסים (מאסקוויטים).

ספר 'טיב גיטין': "בעלזא דיתבא על נהר רעשיצא ועל נהר בעלזיצא".

כן סבלה רבות בשנים עד לשנת ה"א תקל"ב, שאז נכבשה גאליצי' בידי ממשלת עסטרייך.

עם נפול בעלזא תחת ממשלת עסטרייך בשנת תקל"ב, אבדה בעלזא זכותה כעיר מחוז, שנמסרה מאז לעיר זולקאווא הקרובה.

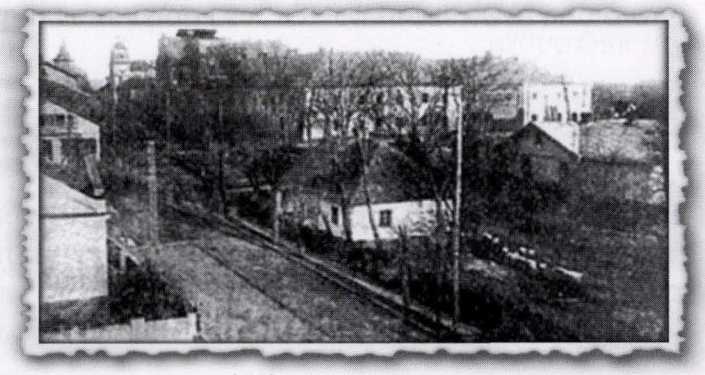
בשנות ה"א ר', היתה בעלזא שייכת למדינת רייסין, היא רוסיא האדומה. לה היו שייכות בעת ההיא הערים: בוסק, בעלזא, גאליגורא, גלינא, גריידינג, דאלינא, דראהביטש, העליטש, הורבשוב, ווייסלאוויץ, זידיטשוב, חעלמא, יערוסלוב, לובאטשוב, לעמבערג, פרעמישלא, וקאמינקא.

מושב בני ישראל

על המצאות יהודים בימים קדמונים בבעלזא, נשמע מסיפורו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שסיפר בשנת תער"ב, בעת חנוכת הבית לבנין ה"הויף" בבעלזא, כי מלפני אלף שנה - שהיא בשנות ד"א ת"ר - הי' גר במקום ה"הויף" יהודי בשם ר' **אברהם** ז"ל, שביתו הי' פתוח לרווחה לאורחים כביתו של אברהם אבינו ע"ה[3].

ברשימות תולדות העיר נזכרים לראשונה יהודי בעלזא בשנת ה'קצ"ט (1439 למספרם). אך כבר משנת ה'קע"ג נודע על איזה מריבה שנפלה בין החייטים הנכרים בבעלזא עם החייטים היהודים דשם, והנכרים דרשו שהיהודים העוסקים במקצוע זה ישלמו קנס מסויים. אחרי כן מוזכרים יהודי בעלזא בשנת רע"ז (1517 למספרם), אודות ריב בין סוחרים יהודים ובין סוחרים נוצרים, כי הנוצרים לא רצו שהיהודים ימכרו את סחורתם בשוק העיר, ואחר שהיהודים הגישו בקשה אצל המלך "זיגמאנד", ציוה לבל יוסיפו עוד למחות ביהודים המוכרים את סחורותיהם בשוק, והרשות ניתנה להם לעמוד עם סחורותיהם ברחובה של עיר כמו השכנים הנוצרים.

בית הכנסת העתיק בעיר בעלזא, שהי' כנראה בנוי משל עץ, עוד טרם בניית כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את בית הכנסת הקדוש והמפורסם מלבנים, נזכר לראשונה ברשימות העיר משנת ה'רס"ט (1509 למספרם).

תמונה עתיקה מרחובותי' של בעלזא

בשנת ש"יכבר נמנים ברשימות העיר כשני מאות יהודים הגרים בתוכה, רובם התיישבו בצפונה של ה"רינעק", מרחוב ה"גראנצעס" עד ה"זאמיעטשעק" [כהיום: ה"באן-הויף"], בשלשים ושתים בתים שהיו שם.

3 ראה להלן בפרק חמישי עמ' 251.

בשנת שי"ז פרץ שוב סכסוך בין היהודים שבבעלזא עם שכניהם הנוצרים. הי' זה כשמוזגי יין שרף הגישו תלונה אל הממשלה שלא ליתן רשות ליהודים למכור יין שרף לנוצרים, רק ימכרו אותם בינם לבין עצמם. לא נודע מה עלתה בתלונה זו.

בצרות ת"ח ות"ט סבלו גם יהודי הסביבה הרבה בתוך צרת הכלל מכת חמעלניצקי ימ"ש, שהנחיל צרות רבות ורעות ליהדות פולין בכלל, והרג אלפי נפשות מישראל רח"ל, אשר על כך הוקבע עד היום הזה יום "כ' סיון" כיום בכי' לדורות על הצרות שסבלו בני ישראל בימים ההם.

בתקופה זאת ברחו כאלף משפחות יהודים מהקהלות הסמוכות ונמלטו לעיר בעלזא, בהיותה עיר בצורה מאד, ולא יכלו גייסות האויבים לנגוע אלי'. עם זאת מתו כמאתיים יהודים, ביניהם גם הפליטים שנמלטו לבעלזא, מפני זלעפות רעב רח"ל. ויתר היהודים שבבעלזא ניצלו הודות למבצר שבעיר אשר עמד בפני הקאזאקים[4].

וסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שבשנות ת"ח ות"ט, כשהלכו הרשעים מעיר לעיר והחריבו הקהלות הקדושות בישראל, כשהגיעו לפאתי העיירה בעלזא, נפל עליהם פחד גדול, ולא ידעו ממה, וברחו ועזבו את העיירה[5].

מחמת המצב הקשה תיקנו אז הקהילה היהודית כמה תקנות, ביניהם שלא לזמר פיוט "לכה דודי" בעת קבלת שבת, רק לאמרו בנוסח רגיל עם שאר המזמורים[6].

אחרי כן סבלו יהודי בעלזא ממלחמת ה"שוועדען" שהחריבו את העיר בשנות תי"ז-ת"כ, ועל פי רשימות רושמי קורות העתים, נהרגו שם בין השאר ששים ילדים מילדי ישראל רח"ל.

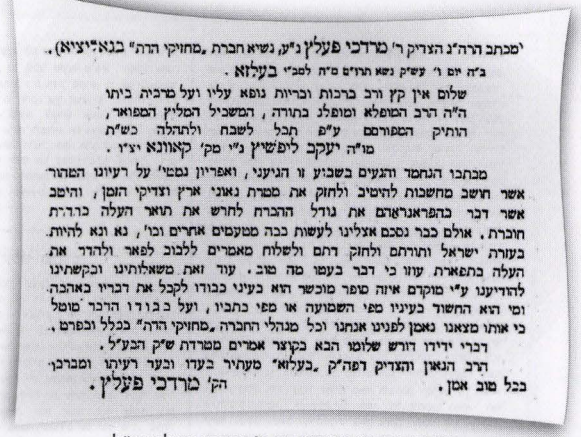
גם הנכרים הגבילו את היהודים בהגבלות מסויימות כדי לצמצם את פרנסתם, והיו מצירים צעדיהם בכמה גזירות שונות ומשונות.

אחר המאורעות הללו, השתדלו יהודי בעלזא אצל השלטונות, להעביר מהם רוע הגזירות המתחדשות עליהם מדי יום ביומו, ומאחר שבין כך שררה עניות עצומה בעיר, ולא יכלו תושבי' לשלם המסים שהיו

4 א' מכותבי הקורות שמתאר את ההריגות של כת חמעלניצקי שר"י בשנות ת"ח ות"ט, כותב בסדר העיירות שעבר עליהם חמעלניצקי: "ומשם הלך לק"ק בעלז, ושם כשתי מאות בעלי בתים, ומלבד זה ברחו למקום הזה משאר ארצות יותר מאלף בעלי בתים ונמלטו לנפשם במקום הזה, כי היתה העיר חזקה מאד, אבל מתו כמה מהם ברעב". ובספר 'צוק העתים' כותב על תקופה ההיא (קראקא ת"י): "בעלז היתה עיר המבצרים, לא יכלו ללכוד הצרים, וניצלו בחסד יוצר הרים, ומתו רק מחמת רעב וצמא".

5 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

6 יש להעיר, מהעובדא הידועה שכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הפסיק לזמר "לכה דודי" בימי חליו, באמרו שא' התנאים שהתנה בעל ה"לכה דודי" היא שצריכים לעמוד בעת אמירתו (כך היא גם ב'תיקוני שבת' להאר"י הק' זי"ע ובקיצור של"ה), ומכיון שמפני חולשתו א"א לו לעמוד משך כל הזמן ששרים את הפיוט, ע"כ ציוה לאמרו בלא זמר. אמנם יתכן שגם אחר תקנת ת"ח ות"ט עדיין שרו לפעמים לכה דודי, וכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הפסיק גם זאת [ומאוחר יותר התחילו שוב לשיר בשבתות מיוחדות, כידוע שבשבתות של ד' פרשיות וכדו' שרו "לכה דודי"], או שבמשך הזמן שוב התחילו לשיר, עד שהפסיק כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

מכתב החסיד המפורסם ר' מרדכי פעלץ זצ"ל
לחיזוק המכתב-עת 'מחזיקי הדת'

מוטלים עליהם, ובנוסף לכך נתמעטו התושבים מחמת צוק העתים, ורבים עזבו את העיר, עלה בידי היהודים לבא לידי הסכם מסויים עם השלטון, ובמסגרתו החזירו להם כל הזכויות להרחיב את פרנסתם ומסחרם, וחלף זאת הוצרכו היהודים לקבל עליהם, שלכל מינוי המשרות שלהם - כגון להושיב רבנים דיינים ושוחטים וכו' - יצטרכו לקבל אישור מהשלטונות, לבד ממה שצריכים להשתתף בכל המסים וארנונות ושאר כל הוצאות העיר. ההסכם נחתם בשנת תכ"ה (1665 למספרם), ואושר על יד המלך בשנה שלאחרי' שנת תכ"ו (1666 למספרם).

ואכן מתקופה זו והלאה נמצאים הרבה תעודות מסוחרים יהודים שסחרו ועשו חיל במסחרם בבעלזא.

בשנת תרל"ז היתה מלחמה עזה נטושה בין רוסי' וטערקייא. באותה עת ברחו הרבה יהודים יוצאי צבא מרוסי', ורבים מהם הגיעו לבעלזא. אלו הפליטים שהגיעו לבעלזא זכו לקירבה מיוחדת מצד היהודים תושבי המקום, כאשר בראשם עומד החסיד המפורסם מוהר"ר **מרדכי פעלץ** זצ"ל[7] שהתמסר כל כולו לכלכל אותם ולדאוג לכל מחסורם.

7 "רבי **מרדכי פעלץ**" הוא א' האישים הנודעים ביותר בדברי ימי בעלזא. איש רם המעלה בתורה, ביראת שמים, בגמילות חסדים, בעסקי ציבור, בהעמדת הדת על תילה, בחכמה ובמדע. הוא הי' אחד ה"יושבים" הראשונים במלכות. בעזרת אמו נמלט מבית אביו המשכיל בלעמבערג ונס לדודו - אחי אמו - הגה"צ רבי **שמרי' שטיקלר** זצ"ל אב"ד מאסט (ראה אודותיו בספרינו חלק ב' פרק יא). ומסופר כי טרם נסעו למאסט, נזדמן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע להיות בלבוב ונסע בתוך העיר בכרכרה, ראה מרדכי הצעיר את הרבי מבעלזא, רץ אחרי הכרכרה כדי להשיגה, ראה אותו מרן וציוה על העגלון לעצור, כאשר הגיע הנער ועמד סמוך למרן, שאל אותו מרן: "מה בקשתך", ענה: "מבקש אני שני דברים", הפסיק אותו מרן ואמר: "את חפצך כבר הספקת לפעול". הוא שהה בבעלזא ובמאסט שנים אחדות.

כשהגיע לפרקו נשא את בת **הרב מבילקאמין** ושם ישב על התורה ועל העבודה. אחר פטירת חותנו נתמנה הוא למלאות מקומו, אולם כשראה שהרבנות מפריע לו מלעסוק במעשה צדקה וחסד כאוות נפשו עזב את הרבנות. כשנתאלמן מזוגתו הראשונה נשא שנית אשה בבעלזא.

מסירותו לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לא ידע גבולות, וסיפורים לרוב ידועים אודות זה, עד שגם אחר פטירתו התבטא מרן בהתמרמרות "ווי איז מיין מרדכי'לע" (ראה להלן עמ' 440. אודות תפלותיו כש"ק בבעלזא - ראה להלן עמ' 181). כידוע, נשפה בימיו רוח קלוקלת של השכלה על פני חוצות גאליציע, הם שאפו לכבוש את הקהילות על מנת שיוכלו להנהן לפי רוחם, גם בלבוב ניסו את כוחם, אולם כאן נתקלו בהתנגדות חריפה שבראשה עמד ר' מרדכי, שניהל נגדם מלחמה עזה. בשנת תרכ"ח החלה חברת המשכילים בשם "שומר ישראל" להוציא עתון משלה לנהל תעמולה להנהגת סדרים חדשים בקהילות גליצי' והשמיצו את הדת ואת הרבנים, אז החלה גם היהודים החרדים לחפש דרכים כיצד להוציא החלטתם לפועל ולהתארגן בחברה רשמית, הראשון הי' כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שחזה את הסכנה הנשקפת ליהדות מתנועת ההתבוללות ורצה לקדם את פני הרעה על ידי ארגון חזק של היהדות החרדית, רתם מרן את ר' מרדכי לפעולה זו להקים חברה בשם "מחזיקי הדת". השקיע ר' מרדכי כוחות אדירים ביצירתה ובדאגה לפעולותי',

היות שבין מלכות אוסטרי' - שבעלזא היתה תחת ממשלתה - למדינת רוסיא הי' חוזה ידידות, הלשינו על ר' מרדכי ז"ל בפני השלטונות שהוא מסתיר בביתו בורחים מרוסי', ור' מרדכי נאלץ להתייצב למשפט שהוקבע על עצם יום השבת בעיר סטאניסלאב.

באותה שב"ק התפלל ר' מרדכי בבית מדרשו של רב העיר ה"ה הגה"צ ר' **משולם ישכר הורוויץ** זצ"ל, ונתכבד לעבור לפני התיבה לתפילת שחרית. הוא התפלל בקול אדיר וחזק כדרכו בהתלהבות ובשמחה, ולא ניכרה עליו שום רגש של דאגה.

אחרי התפילה הלך ר' מרדכי לבית המשפט, והתייצב

דברי הערכה ב'מחזיקי הדת' על החסיד ר' מרדכי פעלץ זצ"ל אחר פטירתו

חמאת היהודים והמעשים. עתה לא תתפלאו עוד, אדוני הקוראים, על אשר אמרתי בפה נדון, כי אנכי מקוה בראש השנה הזה ה' אנכי מקוה, כי אם בהמוזה והתהלה אשר אנכי רואה בו היום, איך הנוצרים נותנים תהלות ותשבוחות ושומרים את תכיהם לקדש אותם כמצות רחם, אך, אתיו יושבי אדעסא, אינם לומדים אל מעשיהם ואל הליכות דרכם לקבל טהם את השוב ואת הישר, תחת הרע והנפאם, ולקרוא גם הם בשותם שקרא קודש ליסי חני עמם ולשונות אלהים. דבו משעינים בני אדעסא, עצמו תשאותיכם מסחר, אך כל האמרו נואש לעזוב דרך פושעים ותחשים ולשוב אל אלהי ישראל באמת ובתמים ושודה ויזוב ירחם.

הכשר

קשה עלינו פרידתך.

לא שלשה ימים לבכי ושבעת ימים למספר יכבו את האש העזר בעצמותינו על מות הרב החסיד האמתי היה שיש בו דעת קונו ר' מרדכי הצדיק, כי איש תמיר בלבבנו יוקרת, ובכי ומספר בלי דמי לנו על הנשם היקרה אשר נשתה העליונים, וברום הועלתה אל שוכן שעונים. אב לאביונים אבה, רב ריב אלמנה, עינים לעוד ורגלים למסה נוע אל אבותיו, ואין כל מרה מובה ונחמדה אשר לא נמצאה בשבתי האדם הגדול הזה. הה! היום הסר כשור מש' כא, מאור חשך ובקעה סדל מחסה, יועץ ובון דבר מעמו. הוא הבבר אשר אהבת עמו ואהבת הזו קנאה שורשה בלבו כארזים על יבתי ים, מעודו תרד על מוהת כלל שומתי תורה כאשר יחדר איש על פרי בשנו, וקנאתו לאלקיו ועמו לא הניר שוע לפני לל, לא נשא פנים לאדיר אל ולא הדר נם את בני העתק, האמת היתה לו לקן וצדקה למשקלת, שנאת הבצע והבבור המרומה היו לנם על דרכו וגר לרבלו, ואת יודו ויכירו גם אלה אשר מחשבותם זרו למחשבותיו ודרכיו דמו מדרכיהם, ויש אשר תשרו את הכשר והתמים כי סעלו ל מ ע נ ו למען יגהל בבוד ותאוות, ויאמרו על נפשו כי אין תוכה כבדה חלילה. עליהם נוכל לקרוא את מאמר דוד המכך עיה: אהבת רע מסוב שקר מדבר צדק סלה כלומר, מה מאד אהבת רע מאיש השוב והמסיב נצד שקר מאיש מדבר צדק סלה למען התכבד בקלונו, ואות היא כי א ה ב ת כל דברי בלע, אבל רוחו היה ברוב ותחושת, ובשרו רך כקנה המרכין ראשו לכל גל ונל; כאדי הנשוא וכלבוא התנבר לעשות רצון קונו ותשן המועיל לתורה ולתעודה, אם שבע נפל צדיק על סרומי שדה המלחמה — וקם! כי מלחמת ה' נלחם בעד כל קדוש בעד כל אמת ובדק, ועל זאת העדה נפשו לקבל בה כל התצים ואנכי כניסטראות אשר תשליכו בו מזה ומזה, פימן התאונה עליו תופשי התורה באשר לא ידעו את מרדכי היהודי כי מצוין היא בנקראות נדולה בתלמוד, במדרש, במוסקים ראשונים ואחרונים, וכי לילותיו כיום יאיר כחשכה כאורה, דמיניהם מתו מהכיר צדקתו, אמונתו ותומתו אשר בל מעשיו בלתי הה לבדו; ומשמואל רבותו וישפטהו השמים לעשות רעה ובתחבולות מצב התורה יבילו, אבל ליודעיו באמת, היה אהוב ונחמד, מיראתו הקדושה לתכמתו, בסדותיו השבוחות, בתריסותו ונועם נאומו בדרשים המושכים את הלב, הפה ידעו כי הוא לבדו בעודנו נער תנך את עצמו על סי דרכו, כי נפשו חשקה בתורה, וכא זו מבותיר ביהפיד, לא נתן שנה לעיניו ותנוך מאבל תורה, והאיש מרדכי הנך ונדול וכן נדלה אתו התשוקה הקדושה לעשות לתי נגר מפיהי תורה ומרשיעי בית שלומי אמוני ישראל, ויהי ציר אמונים לשולתיו להתייצב בפני סכסים ושרים ולהתחנן על עמו ואמונתו, לא בלשון מרברת נדולות ונפלאות, כי כרות חן ותחנונים אשר שפך הי על פיו.

ואם אמרנו "סבליתי עלי עון" להתנחם פעוצב יניעו על פשרת הצדיק הזה סעלסו. כי את אלקים התולך, אבל ע ל י ל ב י ות, כי הוא היה כמו הלב המשפיע כח החיותי בכל האברים וכארץ תוציא צמחה התועדה העצית; וסה תנחמנו עלותו לבית עולמו והיותו ציוד בצרור החיים בסקום עונג הנפשות, אם

מבת לבנו אנושה מי יכלכלנה ומי יחישה כבודו? הן גלוי וידוע הוא כי הצדיקים והתמימים באומה הקדושה והיחסים אל עסם, כמגדל ובמגרי מגיני ארץ, להסיר מעליהן כל תקלה וסכשול, צרה ומצוקה, כאחד משעי סנים, האחד בזכות צדקתם העומדת לעד, תורתם וקדושתם הסוכסות עלינו בנגעיהן והיו בסנן וצנה, והשני בכח שיישידו את עסם אל התורה והעבודה בשלם ידים כחסין בסים בעבודה נראה ונכבד, וכל קנוי ישראל ועסידתו בעולם הוא אך עלי נדוליהם ותפיריהם; ואם כן כמה נשלל מנדל ומבצר לארץ התחהלל המסלכה מאד אן ימוא צר ואויב בשעריה על אכרכ *)כי ראוי לנו להחסורסר ביעור לב ושתנים סלערות אל הלקח בכיר ואריר מוסף נם שלחמת התורה והדת לשומר בישראל, ואין נגחם עלי יציאת צדיק זה אשר האשירה אחריה רושם לא ישוכח! ולו נם נשתה כיום הנחוסין על העדר הצדיק סעולם השפל אל עולם האסת, איך נשקפה ותתאסף נפשנו אל היסים האלים, מי יודע אם פשיהנו לא תהיה סרצה הקוראה לנבב חע . . . אשיר קנן יראי הנביא שהה כל אביר, ח' בקרבי, קרבי יהמו יחמרו על כבוד ה' וכבוד תורתו ודתו סה תהי עליהם! נותם נסהר סעינינו אין נהה לשוננו, עננה נפשנו ותהחלהלה, רובר שמו רוחנו חובלה, אך סרח אחד לנו, סרבשו נמוע הנחומים, כי באשר סה אהב אסת לאין הקר, וישינא דבר שוא ושקר, כן בישבתו בצל שדי בוסה, ויתענג השקט באור האסת שסה, סקר יסקור שלום תורה הנכללה, יבקש יחנן לאשר לו חיכולה והכח, כי יודם על החסה בל הרסמנה החוד, ואם עיבה נפשנו כסקם נגודה, כי באין משען ונכור בדר נותרה, חי וקים השם רעים אלקי הצדק, וק הוא אם יחמנין יחוק הבדק, על עם דל הנאסה השניה, ועל בבוכתו אורו והדרו יגיה, סחשבות כל כך הלא לפניו נחשבו, סתרי כליותנו לו נתבנו ונצרתו. יצל עמו ותוחתו סדתי, ומר אבלנו ותם הכבי.

---

*) נם הרב הנאון בו' יחיק והסר כסורי' יהאל דוב שוגר שלים"א אבדיק מאסם נדול, בכוח השסוכה אליו כי אבד חסיר זה סן הארץ. החחלהל סאד, ולא יכול הסאפק נם ביום שיק אשר הניעתהו הבשורה לא טובה, סלהוריד דסע בסלבי שים, ואתר כן העיר לב העם (בהיות אז עת צאת השבת ליל י' אדר) לאנחה ושבר רוח, בספסר סר על הערך החסיד היקר הזה אישר ה' בסקם יחיד בדור להסקיר בריאותו ושעם הונו אשר השיבה ידו, בעבור תקות תועלת ישראל. והרהיב הגיל הסליא הבבוד כדבוי תורה סעניני דמרדכי, ובאר שסק סי יקום לי עם סרועים אשר חולל אשרו בסוסה כי סופב על סרעיה, ועים צדקתך צדק ויתר דבריס הנוגעים לפרסת צדיקים וחסידים. וכל השומעים קונצו ויכבו הרבה בכי כי אדה נפש כל העם על האבידה הנדולה, הסקום ינחם את בניו ואת כל הסתאבלים על העדרו בכלל כל ישראל, בנחסת ציון וירושלים בסהרה ביסינו אסן.

דברי הימים

(אסטרייך) למרות ידם הרשה של הנוצרים הנאחזים, בבית סועצות הבירה, ולמרות נאומם הסקות להם כי יגביהו קרנם בם בסהירה העוכרת למניעו עד אין הסמשלה, הנה ומרנו בימים האלה סדבר בנדולות ולא יצא עתק פסיהם עוד כאשר נשבע למני סקדה בשלת בית הסחקקים, והקוסם אינגה ספוות לפניהם כאמן, סבת השעקסה הזאת סקורה בספר "העדרים" של נהני ארצנו (הידיענבריגא) אשר בו הראו כי נדול כח סחינות נהני הדת בסחוזם של האנטישמיטים המוניים בשש קרושה של האסונה ובקרבם ערבת קנאת ימי הבינים. דברי ראשי האסונה היו כחצי סות בלב כל סתנגדי הספשרה, ושונאי הליבראליזם, כמו ראו לפניהם הבחשת כהניהם הנשיאים כי לא ברעש האסונה, ולא בבני בוברים אור הרה ישכון. ספר העדרים סחזק את ידי הספשלה בהחרה נאסנה ותסה כי תתאחדנה כל דעות אוהבי ארצם ומשפלתנו "אל שפרה אחת, ובבת נאחר יקומו אל אשר יהיה שסה רוח הספשלה ללכת, כי היא אך שוחה בניה דוחשת לו נקשיב בלנו למצותיה — בלו דוכי שלום ואשת לבל בעלי·

לדין ללא עורך דין שיליץ בעדו. בראשונה השמיע הקטיגור את דבריו, ואח"כ נטל ר' מרדכי רשות הדיבור, הוא הסביר במשך כשעתיים לפני השופטים את מצות הכנסת אורחים, ושכל מגמתו הוא רק להיטיב לאחרים ולעשות טוב וחסד, ואין לזה שום ענין של פוליטיק.

שטף דבריו שהיו מלאי תוכן השפיעו על השופטים ויצא בצדק דינו, עד שגם הקטיגור ניגש אליו ולחץ את ידו והודה לו על נאומו. המאורע הי' אח"כ לשיחת היום והיכה גלים ברחבי גאליציע[8].

בעלזא כעיר מחוז

כאמור, שימשה עיר בעלזא שנים רבות כעיר מחוז להערים אשר סביבותי'. זאת אומרת גם, כי הרב ששימש כאבד"ק בעלזא, לא הי' רב בעירו בלבד, אלא מצודתו היתה פרוסה על כל הגליל כולו, והרבנים והדיינים והשוחטים שבערים והקהלות והישובים השונים סביב לה היו כפופים לו, והיו נאלצים לקבל רשות והורמנא מאתו בבואם לדון ולהורות ולישב על כסא הרבנות, ובלי רשותו והסכמתו לא היו רשאים לשמש בתור רב ואב"ד או מו"ץ באחת הקהלות מערי הגליל שלו[9].

בשנות ה' אלפים ר', היו שלשה הגלילות, לובלין, חעלמא, ובעלזא, מרובים באוכלוסין עם קהלות גדולות וקטנות וישובים הרבה הסמוכים להם. בעת ההיא התחברו שלשה גלילות אלו ושמו להם ראש אחד לכולם, ונקרא בשם: "רב הכולל".

ציון הק' של הרמ"א זצ"ל בקראקא

רב הכולל הראשון שנודע לנו אשר שימש ברבנות על שלשה גלילות הללו, הי' הגאון ר' **יהודה אהרן אב"ד חעלמא**, אשר בשנת ר"פ נתמנה ע"י המלך "זיגמאנד" הראשון לגבות המיסים מאת היהודים בגלילות אלו, ואחרי כן בשלהי חודש תמוז שנת רפ"ב, מינה אותו המלך לרב הכולל.

בחודש טבת שנת ש"ב, מינה המלך "זיגמאנד הראשון" שני רבנים כוללים. הא' הגאון המפורסם ר' **שלו' שכנא אבד"ק לובלין** זצ"ל[10], שנתמנה לרב הכולל גם על גליל לבוב ומדינת פודוליא, שהיתה מחזקת כמה קהלות גדולות כבוטשאטש, קאמנין, פודאלסקי ומעזיבוז, והשני

8 ספר 'גדולי חסידי בעלזא' (עמוד לא).

9 ספר 'לתולדות הקהלות בפולין'.

10 הוא הי' רבו וחותנו של **הרמ"א** זצ"ל בזיוו"ר, ומזכירו בהגהותיו לשו"ע (או"ח סי' תרנא ס"ט וביו"ד סי' קי ס"ו), וכן הרבה פעמים בתשובותיו.

מצבת הג"ר שלו' שכנא מלובלין זצ"ל מלפני מלחמה"ע השני'

הי' הרופא הגאון ר' **משה פישל'ס מקראקא** ז"ל שנתמנה לרב רק בגלילות קראקא וצוזמיר.

אחר פטירת ר' שלו' שכנא מלובלין ז"ל נתמנה ל"רב הכולל" לגלילות בעלזא וחעלמא הגאון המקובל ר' **אליהו אבד"ק חעלמא**, בנו של הגאון ר' יהודה אהרן הנ"ל.

ועד ארבע ארצות

בשנות: ש' - ת"ק, בתקופת כינון ועד ארבע ארצות[11], נחשב מחוז בעלזא לאחת הקהילות הגדולות שבפולין וסביבותי', ונמנית בין עשר הקהילות המרכזיות שבהועד, שהן: קראקא, פוזן, לובלין, בעלזא, פשעמישל, טיקטין, ריישא, וועגראוו, צוזמיר, ולעמבערג.

11 ועד ארבע ארצות הוא שמה של ועד כללי אשר שימש במשך כמאתיים שנים, בין השנים ש"מ ל-תרכ"ד, כמוסד המרכזי העליון של יהדות מזרח אירופה. תפקיד ועד זה היה איסוף מיסים מכלל הקהילות היהודיות ומסירתם לשלטונות המתאימים. מאוחר יותר סיגל לעצמו הועד את תפקיד ייצוג הקהילה היהודית בפולין בפני השליטים הנכריים של אותן המדינות. בנוסף לכך היו לועד סמכויות שיפוטיות לגבי חוקים והלכות בתוך הקהילות היהודיות.

הועד הורכב מנציגי הקהילות היהודיות של ה"ארצות" אשר הרכיבו את פולין של אותה התקופה: פולין גדול - אשר בירתה העיר פוזנה, פולין קטן - אשר מרכזה הערים קרקוב ולובלין, רייסן (רוסיה האדומה ופודוליה) - אשר בירתה לבוב, וואהלין - אשר מרכזה לודמיר וקרמניץ, ליטא - אשר מרכזה הערים בריסק וגרודנה, וילנה - עיר-מדינה עצמאית באותה התקופה.
חלוקה זו של פולין ל"ארצות" התבססה על החלוקה המקומית לצרכי מס, והיא מבוססת על הארצות ההיסטוריות שהרכיבו את הממלכה.

בתחילת קיומו היה שמו של הועד משתנה בהתאם לכמות הארצות אשר היו חברות בו וכך השתנה שמו תדיר מ"ארבע ארצות" ל"חמש ארצות" ואף ל"שלוש ארצות". רק לאחר פרישתה של ליטא מהועד בשנת שצ"ב הוחלט על קביעת השם "ועד ארבע ארצות" ללא קשר למספר הארצות החברות בו בפועל.

הסיבות להקמת הועד: קודם להקמת הועד נתכנסו אסיפות של ראשי הקהילות היהודיות בממלכה על מנת לדון בעניינים שונים, בעיקרם הנוגעים לכלל הקהילה היהודית. בין הסיבות להקמתו הרשמית של הועד ניתן למנות שלוש עיקריות: א) ועד מאורגן ומוכר על ידי השלטונות יקל על היהודים לדרוש את מבוקשם בנוגע לזכויות שונות ובעיקר בנוגע לזכויות דת. ב) ועד כזה, אשר יוכר על ידי כל הקהילות היהודיות בממלכה, יעשה סדר בקרב היהודים ויסדיר את מעמדה של כל קהילה בממלכה. ג) מפאת ריבוי הקהילות היהודיות בממלכה עלה הצורך לגוף עליון אשר יהווה סמכות מוסכמת לביצוע שיפוט ובוררות בסכסוכים שהתגלעו בתוך או בין קהילות שונות.

למחוז בעלזא היו שייכות העיירות: קריסטונופולי, טארטיקאוו, סקאהל, לאשטשוב, הורובושוב, טומאשוב, נאראל, הובנוב, ראווע. כל אלה היו שייכות וכפופות לבעלזא עיר המחוז מטעם דינא דמלכותא. נוסף לאלו היו כפופות לבעלזא מטעם ועד ארבע ארצות גם העיירות: שינאווא, טארניגרוד, קראסניברוד, שעברעשין, בילגורייא, ועוד.

ברשימת ועד ארבע ארצות משנת תקכ"ד מופיע מספר היהודים התושבים במחוז בעלזא, לסך של 21,499 יהודים מלבד הטף.

בועד ארבע ארצות לפני ארבע מאות שנה הי' מקובל למנות "ועד עליון". ועד זה הי' מורכב מכ"ה רבנים הנעלים ביותר בכל המדינה, ומאחר שגליל בעלזא היתה אז גדולה לאלקים, באשר רבני בעלזא היו גדולי ארץ

פולין הקטנה
פולין הגדולה
פולין הדרומית
פולין המערבית
פולין הצפונית
פולין המזרחית

מפורסמים, תפסו תמיד רבני בעלזא מקום בראש "ועד העליון", ובכל אסיפת רבנים של ועד ארבע ארצות, הופיעו רבני בעלזא בראש וראשונה.

בין הרבנים אשר נבחרו מבעלזא להועד, בלטו: הג"ר **לייב** שנבחר לכך בשנת שנ"ה, הג"ר **צבי הירש** ב"ר **שמשון מייזליש** בשנות ת"כ[12], הג"ר **אלחנן**, הג"ר **ארי' לייב** ב"ר **נתן נטע** בשנות ת"ע, הג"ר **אייזיק** ב"ר **יוסף** בשנות תקכ"ב-תקכ"ה. והם היו חתומים מטעם קהילת בעלזא על כל התקנות, פשרות, תעודות, ועניני הממשלה, וכדו'.

נוסף לרבנים, נבחרו גם פרנסי הועד, שקראו אותם "נאמן דבית ישראל [נדב"י]", אשר בסך הכל היו כ"ב פרנסים מורכב מחשובי ונכבדי אנשי הקהלות, תלמידי חכמים ומרביצי תורה, ומהם נדיבים ושועים, שנשלחו מטעם המדינות והקהלות הגדולות למקום הועד. נבחרי העיר בעלזא תפסו גם הם מקום נכבד בין פרנסי המדינה ומנהיגי', ובמשך מאות בשנים שמרה הקהילה על מעמדה, כאחת מהקהילות הראשונות בועד ארבע ארצות.

במשך הזמן התחברו שני הגלילות בעלזא וחעלמא למדינה אחת, והי' להם ועד מדינה בפני עצמו, ועל פי רוב הי' הועד שלהם באחת מערי המדינה: טישוויץ, לאשציוב, וקראסניסטאוו.

במהלך השנים נתמעטו אוכלוסי' של העיירה בעלזא, עד שהעיר סקאהל שהיתה כאמור כפופה תחת בעלזא[13], גדלה פי כמה על פני העיירה בעלזא, ובהמשך הזמן אף נתפרדה סקאהל והיתה לקהילה עצמאית[14].

מתוך כמה רשימות שנמצא בהן מספר תושבי' של בעלזא, נמצא כי בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ואחריו בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, חזר והוכפל מנין תושבי' היהודים פי כמה.

בשנת ש"י חיו בבעלזא - כאמור - כשני מאות יהודים. בשנת תקפ"ט - כשכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע כבר ישב על כס נשיאותו כמה שנים - נמצא ברשימת תושבי בעלזא, שהיו בה 460 יהודים. ואילו בשנת תרי"ט כבר נמצא ברשימת מספר יהודי בעלזא, 1783 יהודים. ובשנת תר"מ, נמנו 2137 יהודים. וכעבור עשר שנים בלבד לאחרי', שהיא בשנת תר"נ, כבר הגיע מספר יהודי בעלזא למנין של 2826 יהודים.

12 בספר 'שלומי אמוני ישראל' (ח"ב סי' ט) מובא לשונו של הגאון ר' **שלמה יצחק היילפרין** אבד"ק טארניפול: "הרב הפרנס דד"א [=דד' ארצות] מו"ה **צבי הירש מייזלש** מק' בעלז, בהרב החסיד המפורסם מו"ה **שמשון**".

13 במסמך של "ועד ארבע ארצות" מיום כ"ו כסלו תנ"ט, נמצא חתום "**משה** בן לא"א **מרדכי** מסקאהל גליל בעלזא".

14 ראה להלן פרק ד' עמ' 207 מה שסיפר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, כי בתקופת ועד ארבע ארצות, כשעיר סקאהל היתה כפופה תחת העיר בעלזא, רצו אנשי העיר סקאהל להיפרד ולהיות לקהילה עצמאית, אך בעלזא לא וויתרה על בעלותה על העיר סקאהל, ולכך הובא הדבר לדין תורה. בדין תורה נפסק, שיש למדוד זכותה של סקאהל לפי מספר אוכלוסי' ובני הקהילה דשם. בסופו של דבר נמנו וגמרו כי הקהילה בסקאהל נמנה למספר מכובד מאד ביחס להקהילה בבעלזא, עד שיש יותר ש"ס'ין בסקאהל מאשר סידורים בבעלזא... ולכן נפרדו לעצמם והיתה סקאהל לקהילה עצמאית.

אלה המלכים אשר מלכו

"בבעלזא היו מאז ומתמיד רבנים גדולים" - אמר הרה"ק ר' **ישראל מטשורטקוב** זצ"ל לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כשנפגש עמו בוויען לפני מלחמת העולם השני'. ומרן נענה ואמר: "יא, דער **ב"ח**, דער **באר היטב**, דער **עלטער זיידע**, דער **זיידע** און דער **טאטע** ז"ל".

הרה"ק ר' ישראל מטשורטקוב זצ"ל, ולידו בנו הרה"צ ר' נחום מרדכי זצ"ל

לפנינו רשימת הרבנים הידועים לנו ששימשו ברבנות קהילת בעלזא במשך ארבע מאות שנים האחרונים[15]:

א) הראשון מרבני בעלזא הידוע לנו, הוא הג"ר **משה מפרעמיסלא** זצ"ל, בעל "מטה משה", תלמידו של **המהרש"ל**. הוא הי' רב ור"ם בבעלזא, וכך כותב בהקדמה לספרו "מטה משה"[16]:

- בהיותי שאנן בנעורי ושקט על שמרי, שליו הייתי בביתי ושאנן בהיכלי, מושב אלוקים ישבתי בעיר בעלזא, שמה סבבוני הקיפוני תלמידים רבים המקשיבים לקולי לשמוע דבר ד', ורבו כמו רבו על ידי היו נשענים, הנקראים לד' בנים, הבנים בני, אשר לפני על שולחני, זה

עמוד שער דפוס ראשון מספר 'מטה משה' - קראקא שנ"א

15 יש להדגיש, כי כפי הנראה מחשבון סמיכות שנות כהונת הרבנים דלהלן א' לחברו, ע"כ שלא כולם שימשו בתור אב"ד בעלזא, ויש מביניהם ששימשו בתור "ריש מתיבתא" וכדו', שהי' נחשב אז למשרה מכובדת ביותר כמו רב ואב"ד. גם יש כאלו שנתמנו ע"י ועד ארבע ארצות לתקופה מסויימת כנציגי המחוז שלא כיהנו כרבנים, כמו שרואים לדוגמא ב'פנקס ועד ארבע ארצות' סעיף כט, בין הסכמות יריד סיון שנ"ה לפ"ק: "ברירת דייני המדינות עד כלות יריד גראמניץ שנ"ו לפ"ק: מק"ק קראקא - מוהר"ר **מרדכי מרגליות** והר"ר **אברהם ריזלש**, ושניהם שקולים, מפוזנא - מהר"ר **שאול ר' הילמנש** ומהר"ר **טעבל**, ושניהם שקולים, ממדינת לבוב ביריד ש"י הסמוך - מהר"ר אברהם בר שבתי ומהר"ר ברוך, ושניהם שקולים, ממדינת חעלמא ביריד גראמניץ הסמוך - מהר"ר **ליב מלובמאלא** ואחריו הר"ר **ליב מבעלזא**, מלובלין - מהר"ר **יצחק** בן מהרר"ן והר"ר **משה כ"ץ**, ושניהם שקולים, ממדינת וואלין - מהר"ר **זוינוול מלאדאר** ואחריו הר"ר **אברהם** בקרעמניץ, מדינת ליטא - מהר"ר **חיים** ומה"ר **וואלף**".

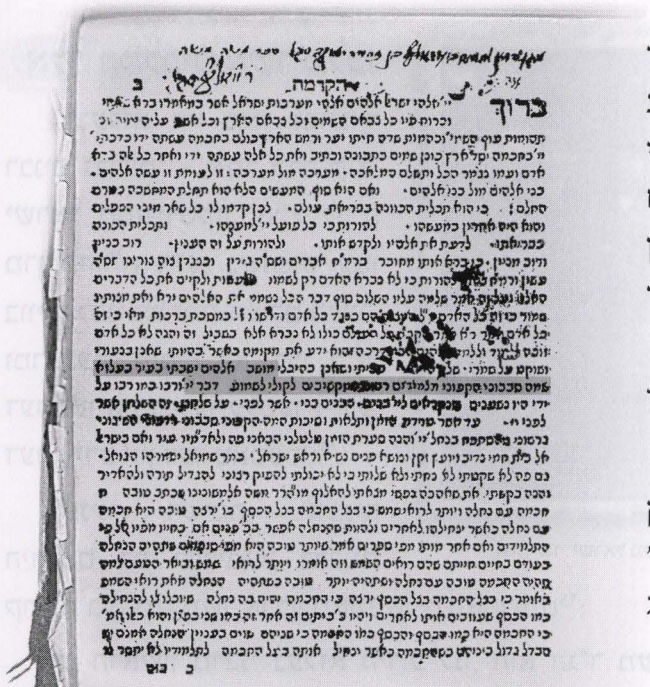
16 את הספר 'מטה משה' התחיל להדפיס בשנת שמ"ה, ונראים הדברים שכבר זמן מה לפני כן שימש ברבנות בעלזא.

השולחן אשר לפני ד', עד אשר טרדות הזמן ותלאות וסיבות המה הקפוני סבבוני רדפוני השיגוני, גרשוני מהסתפח בנחלת ד', והנה סערת הזמן טילטלני הביאני פה לאדמיר עיר ואם בישראל.

ב) בשנות ש"ל כיהן ברבנות בעלזא הג"ר **יצחק** זצ"ל מבעלזא[17].

ג) יש אומרים, שגם הג"ר **יהושע ולק** כ"ץ זצ"ל הנודע ע"ש חיבורו "בעל הסמ"ע ו"פרישה ודרישה", לפני היותו רב בלעמבערג שימש לפרק זמן כרב בבעלזא[18].

ד) בשנת ש"נ שימש בבעלזא הגאון ר' **זעליג** זצ"ל[19].

הקדמה לספר 'מטה משה': "מושב אלוקים ישבתי בעיר בעלזא, שמה סבבוני הקיפוני תלמידים רבים המקשיבים לקולי לשמוע דבר ד'"

17 הובא בשו"ת מהרש"ל (סי' קא): "אמת שהיום יום ד' ב' סיון של"ב לפ"ק באו לפני כמ"ר **יצחק בר משה** וכמ"ר **דוד בר משה מרדכי** ואסהידו אחתימת ידי העדים הנ"ל, ואיך שבפניהם חתמו אגוף הכתב דלעיל, ומדאסהידו לפני אשרתי וקיימתי, דברי **יצחק** החונה על יד דגלו בק"ק בעלזא".

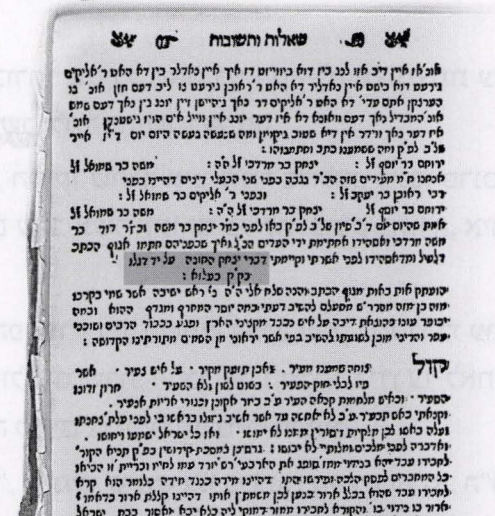
18 כך הובא בספר 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד כג) ובמקורות של מלקטים שונים, אכן מקורות קדומים לכך לא מצאנו, ואם קבלה היא נקבל. אולם ב'אדמור"י בעלזא' שם מביא שב'סדר הדורות' כתב עליו "הג"מ **יהושע פאלק מבעלזא**", ובאמת בערכו לא מופיע דבר כזה, רק בעסקו בתולדות הב"ח בשנת ה' תצ"ח, מביא שבשו"ת הב"ח סי' ע"ח מובא תשובה ששלח הב"ח ל"הג"מ יהושע פאלק כ"ץ שנת שע"ד בבעלזא", והיינו שהב"ח כתב אליו התשובה בשנת שע"ד בתקופת היות הב"ח רב בבעלזא. ואם כן, אין כאן מקור שהסמ"ע הי' רב בבעלזא. ובמקור אחר של א' המלקטים מצאנו ג"כ שהסמ"ע הי' רב בבעלזא, ושם בתוך הדברים מובא שבנוסח המציבה של הסמ"ע בביה"ח הישן בלבוב מוזכר שטרם היותו רב בלעמבערג הי' רב בבעלזא. אך גם זה אינו נכון, שלפי נוסח המציבה של הסמ"ע הנדפס בספר 'מצבת קודש' (לבוב תרכ"ג) לא מוזכר כלל על המציבה דבר כזה.

19 חתימתו מופיע בשם "הק' **זעליג מבעלז**" בין החתימות של יריד יארוסלוב בשנת ש"נ ביחד עם חתימותיהם של ה"**סמ"ע**", ה"**מהרש"א**", "**מהר"ם מלובלין**", וה"**של"ה הקדוש**", ועוד. וזהו נוסחה (לפי המועתק ב'פנקס ועד ארבע ארצות'): יצתה תקנה שנת שמ"ז ביריד גראמניץ בלובלין שלא ישתדל שום רב בישראל להשיג משרת הרבנות ע"י הלוואה או מתנה, הן ע"י עצמו והן ע"י אחרים, ולא יחזיק ברבנות ע"י כסף וזהב, ולא ע"י ממון מוקדם או מאוחר, או ע"י איזה ענינים אחרים קרובים ורחוקים המביאים הנאת ממון, וכל איש ואיש אשר יקשיח לבו ויאטים אזנו משמוע בקול התקנה הזאת, לא יאבה ה' סלוח לו, מהיות כי באים אנחנו בברית ובאלה, ומקבלים עלינו בקשר חזק ואמיץ לצאת במערכה נגד המסרב, לרדפהו עד חרמה לדחותו בשתי ידים, ולהבדילו מכל קהל הגולה ומכל קדושת ישראל, כי יהיה מנודה משני עולמות, גם נפרסם קלונו ברבים זולת שאר עונשים קשים, ולהשומע ינעם ותבא עליו ברכת טוב, והתקנה תקום לדור דורים, עד עמוד הכהן לאורים בהסכם גאוני ארץ גודרי הפרץ. בשנת ש"ן נתחזקה התקנה ברבר רבנות שלא לקנות הרבנות

ה) לפי כמה נוסחאות, גם הג"ר **ישראל** ב"ר **בנימין** זצ"ל, מחבר ספר "לקוט חדש" הנקרא גם "לקוט ישראל", וספר "תפארת ישראל" על התורה, שימש בתקופה ההיא כרב בבעלזא[20].

ו) בשנת שנ"ו הי' רב בבעלזא הג"ר **לייב** זצ"ל, אשר נמנה בועד ארבע ארצות בין ראשי דייני המדינה[21].

ז) בשנות שע"א - שע"ד, ישב על כס הרבנות בבעלזא הגאון ר' **יואל סירקיש** זצ"ל מחברם של ספרי הב"ח על ארבעה טורים ושו"ת הב"ח[22].

שו"ת מהרש"ל: "דברי יצחק החונה על יד דגלו בק"ק בעלזא"

משר העיר, כאשר יעשה מאז ומקדם בימים ההם בימי כנה"ג בבית שני, לזאת עשינו קללות וסייגים גזירות וקנסות על דבר הרע הזה, ובאנו על החתום, ובכל עת ברירת רב מוכרחים החזן והשמש לקרא כרוז. הק' **שלמה מלובלין** (הוא ר' שלמה ר' לייבוש'ס). הק' **יושע ולק כ"ץ** (בעל הסמ"ע). הק' **מאיר מלובלין** חתן הג"מ יצחק מקראקא (מהר"ם מלובלין). הק' **שמואל אידלש** ב"מ יהודה הלוי (מהרש"א). הק' **בנימין אהרן חריף מטיקטין**. הק' **זכריה בער אלטער**. הק' **אייזיק מלבוב**. הק' **לייב איילענבערג**. הק' **וואלף אויערבאך מפוזנא**. הק' **דוד משעברשין**. הק' **ר' יצחק כץ ר' נטע'ס**. הק' **יעקב כץ בר' יצחק**. הק' **בנימין בינוש**. הק' **יהודה ליב מבריסק דליטא**. הק' **יוסף קאזי**. הק' **שמשון** ב"ר בצלאל מקרעמניץ (אחי המהר"ל מפראג). הק' **זעליג מבעלז**. הק' **משה בר' אהרן מליטא**. הק' **אפרים איש לונטשיץ** (בעל 'עוללות אפרים'). הק' **משה**. הק' **ישעיה** ב"מ אברהם **הלוי הורוויטץ** (בעל ה'של"ה הק"). הק' **מנחם מענדיל ר' אביגדור'ס מקראקא**. הק' **בנימין אלקנה בר' אליהו** ז"ל. הק' **אברהם ב"ר שלמה פוזנער**. הק' **מאיר מאנישׁ**. הק' **קאפיל כץ ממגרש לעמבערג**.

20 כך הובא ב'שם הגדולים להחיד"א', וב'קונטרס המפתח' (וינא תרמ"א), וכן בשאר מקומות שהי' אבד"ק "בעלז". אולם ברוב מקומות מובא בשם "אבד"ק בעלזיץ" (ראה בספר 'קהלת משה' ערך "לקוט חדש").

21 ראה לעיל בהערה 15.

22 ראה שו"ת ב"ח סימן עח שחתם שמו: "מני הקטן והצעיר **יואל** בלא"א כמוהר"ר **שמואל** הכותב על הלחץ ביום א' ב' שבט בסדר החדש הזה לכם ה' שע"ד בק"ק בעלזא". ועי' עוד שו"ת ב"ח החדשות סימן כג: "אנכי הק' והצעיר יואל בן לא"א כמוהר"ר שמואל זלה"ה במועד חג הסוכות פק"ק בעלזא שע"ב". וכן נמצא חתימתו על הסכמת הספר 'יש נוחלין' (פראג שע"ו): נאום הק' יואל בן לא"א כמו"ה שמואל זללה"ה, אב"ד ור"מ דק"ק בעלזא.

וכן מוזכר הב"ח בתשובת הגה"ק בעל הסמ"ע (הנדפס בספר הזכרון להגרי"י פרענקל, עמוד שפג) בענין הגט מווינא משנת שעא: "עוד מאב"ד מוהר"ר יואל מק"ק בעלז".

בהזדמנות, כאשר דיבר פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אודות הצדיקים הקודמים, הי' מפרט שיש מהם שקראו אותם בשמם, ומהם כמה צדיקים שנקראו על שם עירם, ומאידך מצינו כמה צדיקים שקראו אותם על שם ספרם. ומרן אמר טעמים מדוע נקראו כן. בין השאר מנה גם את הב"ח, ואמר: הב"ח טרם שחיבר את ספרו "בית חדש" קראו אותו "בעלזער רב", ורק אח"כ כשחיבר את ספרו התחילו לקרותו בשם "הב"ח".

וראוי לציין, כי הרה"ק **משינאווא** זי"ע לא הי' קורא את כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בשם "דער ערשטער בעלזער רב", מפני כבודו של הב"ח. רק השתמש בכינוי "דער אלטער בעלזער רב" (ספר 'י"ג אורות' ח"ב עמוד רכג).

מסופר[23], שבזמן שכיהן ברבנות בבעלזא, היתה משכורתו שקיבל מאת בני הקהילה מצומצמת עד למאד, ולא הי' סיפק בידו לקנות נרות, ובמשך כל הלילה ישב ולמד בחושך בעל פה.

כשהבחינו אנשי העיר כי ביתו של הרב חשוך בלילה, הסיקו שהרב אינו לומד בלילות, כינסו פרנסי העיר אסיפה גדולה, והחליטו לגרש הב"ח מעירם, באמרם שרב אשר אינו ער בלילה ועוסק בתורה, אינו ראוי לשמש כרב בעירנו.

כשהחליטו לגרש את הב"ח מבעלזא, נתנו את כתב הפיטורין ביד השמש בערב ש"ק למסרו לו עוד טרם יתקדש היום. אך השמש לא רצה לגרום לו צער וביטול עונג שבת, ועיכב את המכתב בידו עד לאחר השבת. כשנודע הדבר להב"ח בירכו להשמש על כך שיזכה לבנים צדיקים ותלמידי חכמים.

ברכה זו נתקיימה במילואה, וזכה השמש לזרע ברך ד', ולימים שימש בנו ברבנות העיר בעלזא, ה"ה הג"ר **יצחק האלעקער** ז"ל אב"ד בעלזא[24], ומצאצאיו הי' הרה"ק ר' **מאיר** זצ"ל מבעלזא[25] שהי' מבני היכלא

תמונה נדירה: יהודים לפני המלחמה מתפללים על ציונו הק' של הב"ח זצ"ל בקראקא

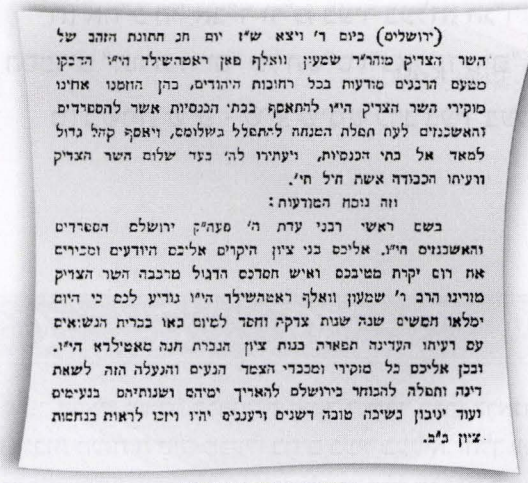
23 בעובדא הבאה ישנם נוסחאות שונות, השתדלנו להביא כאן הנוסחא המקובלת ביותר ברוב המקורות.

24 המוזכר להלן אות כד (עמ' 59).

25 המוזכר להלן אות כז (עמ' 61).

קדישא דהבעש"ט הק'[26]. בנו ר' **שמאי** ז"ל הי' אביו של הרה"ק ר' **שמואל מבעלזא** אביו של הרה"ק ר' **חנוך העניך מייער'ס מאלעסק** זצ"ל חתנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

עוד טרם צאתו את העיר, הוזמן הב"ח בכבוד רב ליטול משרת הרבנות בקהילת שידלוב[27].

(ירושלים) ביום ר' ויצא ש"ז יום תכ החזנת הזהב של השר הצדיק מוהר"ר שמעון וואלף מאן ראפהשילד היו הדבקו מטעם הרבנים מדעות בכל רחובות היהודים, בהן הזמנו אחינו מוקירי השר הצדיק היו להתאסף בבתי הכנסיות אשר להספרדים והאשכנזים לעת הסלה הסנתה להתפלל בשלומם, ויאסף קהל גדול למאד אל בתי הכנסיות, ויעתירו לה' בעד שלום השר הצדיק ורעיתו הכבודה אשת חיל חי'.

וזה נוסח המודעות:

בשם ראשי רבני עדת ה' סעה"ק ירושלם הספרדים והאשכנזים היו. אליכם בני ציון היקרים אליבם היודעים ומכירים את רום יקרת מעמבכם ואיש חמדכם הדגול מרכבה השר הצדיק מורינו הרב ר' שמעון וואלף ראפהשילד היו נודיע לכם כי היום ימלאו תפשים שנה שנות צדקה וחסד לעזם באו בברית הנשואים עם רעיתו העדינה תפארה בנות ציון הנכרת תנה מאפילדא היו. ובכן אליכם כל מוקירי ומכבדי הצמד הנעים והנעלה הזה לשאת דינה ותפלה להכותר בירושלם להאריך ימיהם ושנותיהם בנעימים ועוד יניבון בשיבה טובה דשנים ורעננים יהיו ויזכו לראות בנחמות ציון נ"ב.

מודעה במכת"ע אודות
"השר הצדיק מורינו הרב ר' שמעון וואלף ראטהשילד"

בהפרדו מאנשי העיר בעלזא פתח ואמר: מצינו בסדום שנענשה בהפיכת העיר על פיה, ולכאורה יש להבין, וכי חסרו לו להקב"ה עונשים אחרים, עד כי הי' צריך לעונשם בעונש זה. אלא אנשי סדום הפכו בראש וראשונה כל הסדרים על פיהם, כי במקום שאנשי העיר ידאגו לפרנסת הרב, והרב ידאג לתורתם של בני העיר, הפכו הם ודאגו לתורתו של הרב, ואילו על הרב הטילו לדאוג לפרנסת בני העיר, לכך נענשו במידה כנגד מידה, והעיר נהפכה על פיה.

בשלשה דברים נתקללה עיר בעלזא ע"י הב"ח בעת שעזב את העיר: א) שלעולם תהא האדמה בעיר לחה מאד, ומלאה רפש ובוץ. ב) שהמים שבבעלזא יהי' טעמם מר עד שלא יוכלו לשתותם. ג) שאלו שנטלו חלק ברדיפותיו, לא ימצאו מנוחה נכונה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב.

אודות הקללה האחרונה מסופר, שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע המתיק את דינם בעולם העליון[28]. הקללה השני', שהמים יהיו מרים, נמשכה עד אחר מלחמת העולם האחרונה[29]. ואילו הראשונה, שבבעלזא יהיו תמיד טיט ורפש, קיימת עד היום הזה[30].

26 ראה עמ' 61 מה שאמרו עליו צדיקי עולם.

27 בנוסח מציבתו של הב"ח נזכר כל המקומות שכיהן ברבנות, וזה נוסחה: "כתר תורה, בעל המחבר ספר בית חדש, התחלת חכמתו בחוץ תרונה, בק"ק פרוזנה. חזק ואמץ בישיבה, בק"ק לוקבה. אור תורתו על כולה, בק"ק לובמלא. בון לתת ביבז, בק"ק מעזיבעז. עדיף מחוזה, מים חיים הזה, בק"ק בעלזא. מילא אחרי ה' כנלב, בק"ק שידלוב. הודיע חק התורה, בק"ק בריסק דליטא. נפוצו מעינותיו כבן יקא, בק"ק קראקא".

28 עי' לקמן בפרק תשיעי עמ' 536 מה שאירע בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ומה שהמתיק עליהם את דינם.

29 ראה לקמן בפרק ששי עמ' 397 מה שהי' בחפירת המים ע"י החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאווער** ז"ל.

30 אודות ה"בלאטע" שהיתה מנת חלקה של העיר בעלזא, סיפר הרה"ח מוהר"ר **יוסף דייטשער** ז"ל ששמע מכ"ק הרה"ק **מסקווירא** זצ"ל שפעם אחת בעת שהלך עם חו"ז כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עם עוד כמה מיו"ח, פנה אליו מרן ואמר לו: "וועז איך בין אנטלאפען פון בעלזא האב איך אויך געהאט גיטע פריינד וואס האבען מיך ג'עצה'ט אז איך זאל פארען קיין וויען, איך האב אבער מורא געהאט פאר מיינע קינדער, האב איך מיך אויסגעזוכט א בלאטע אזוי וויא בעלזא". ואמר ע"ז הרה"ק מסקווירא זצ"ל, הרי היו שם עוד כמה מיו"ח, ומזה שחו"ז פנה ואמר זה אלי דייקא, נראה שהיה בזה רמז על בניית השיכון סקווירא בארה"ב.

ח) אח"כ הי' אב"ד ור"מ בעיר בעלזא הג"ר **אברהם חיים** ב"ר **נפתלי הירש שור** זצ"ל[31], מחברם של הספרים "תורת חיים" על הש"ס ו"צאן קדשים" על סדר קדשים, ועוד ספרים[32].

ט) בשנות ש"פ - ש"צ שימש כרב בעיר בעלזא הג"ר **אברהם** ב"ר **שלו'** זצ"ל[33].

עוד סיפר הראש ישיבה הרהגה"ח מוהר"ר **שלו' הכהן בראנדער** ז"ל, שדרכו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' ללכת בעצמו לפני פסח לגבות מעות חיטים מבעלי בתים בעיר בעלזא, והלך עם מקלו של הרבי ר' בער זי"ע המגיד **מזעזריטש** (ראה להלן פרק ה' בכותרת ה"אייזערנע שטוב" עמ' 296 שבבעלזא הי' מקלו של הרבי ר' בער ממעזריטש זי"ע, וכשהלך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לגבות מעות חטים הלך עם מקל זה), וכידוע היו הרחובות בבעלזא מלאים רפש וטיט, ובפרט לפני הפסח שאז הוא זמן הפשרת שלגים, והי' שם "קלאטקע" [=קרשים מחוברים] לצורך הליכת בני אדם בכדי שלא ילכו ברפש, ופתאום ירד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע מן הקלאטקע והלך ברפש, לפי שראה שמרחוק הולכת איזה אשה על הקלאטקע, ומפני החשש שלא ללכת אחורי אשה ירד משם. כנראה שהגבאי שהלך עם מרן לא ראה שאשה הולכת מרחוק, שהגבאי הלך מאחורי מרן, ע"כ שאל הגבאי את מרן: "פארוואס גייט עפעס דער רבי אין דיא בלאטעס" (למה הולך מרן בתוך הרפש), אמר לו מרן בזה"ל: הבאראן מוה"ר **שמעון וואלף רוטשילד** ז"ל מפראנקפורט יכולים לומר עליו שהי' צדיק, ופעם אחת הלך ברחוב, ופתאום ירד מצד הרחוב שהי' מקום מרוצף, והלך באמצע הדרך שהי' מקום רפש, והלך בתוך הרפש, ועשה זאת מחמת יראת שמים, שכפי הנראה לא הי' יכול ללכת בצד הרחוב מחמת טעמים כמו אלה, ושאל אותו האיש שהלך עמו, למה כבודו הולך בתוך הרפש, והשיב לו הבאראן בלשון תימה: "דא איז בלאטעס? דארט (כלומר בצד הרחוב במקום המרוצף) איז בלאטעס" (האם כאן הוא מקום רפש, שם במקום המרוצף הוא מקום רפש). וזה הי' התשובה להגבאי על שאלתו.

והמשיך כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לומר: מנין הי' להבאראן הזה כל כך יראת שמים וצדקות (כי כל שאר בני משפחת ראטשילד היו עשירים אדירים ידועים בשם, אבל בהתנהגותם כבר הלכו אחורנית), "דער זיידע ז"ל האט אין עהם אריין געשיינט דאס יראת שמים" (כ"ק זקני מרן מהר"ש זי"ע הזריח בו היראת שמים), כי זקיני ז"ל הי' פעם אחת במרחץ קארלסבארד, והבאראן ראטשילד הי' ג"כ שם, והי' אז נער צעיר, ופעם א' הי' כ"ק זקני ז"ל צריך לנסוע לאיזה מקום, ובאה מרכבה ועמדה על יד ביתו לקחת אותו ליסע למקום שהי' צריך, והילד רוטשילד שחק בחוץ עם עוד ילד בגילו, וטבע של ילדים הי' לטפס ולשבת על עץ היוצא מאחורי המרכבה לנסוע קצת כמה שיכולים, וכאשר עלה כ"ק זקני ז"ל על המרכבה טיפסו שני הילדים האלו וישבו על העץ הבולט כדרך הילדים, והעגלון הרגיש זאת ונפנף בשוט שבידו לאחורי המרכבה בכדי לגרש את הילדים, והילד השני קיבל הכאה מהשוט וירד משם, והעגלון רצה להכות בשוטו עוד הפעם לגרש גם את הילד רוטשילד, ולא הניחו כ"ק זקני ז"ל, וממילא נשאר הילד רוטשילד יושב על העץ כל שעת הנסיעה, וכ"ק זקני ז"ל עמד ממקום שישב וישב על המושב שכנגד ופניו לאחורי המרכבה, והביט בפני הילד רוטשילד כל משך שעת הנסיעה, און דענצמאל האט דער זיידע ז"ל אריין געשיינט אין עהם דאס יראת שמים (ואז הזריח כ"ק זקני ז"ל בקרבו היראת שמים).

31 הוא הי' אחיו של הגה"ק בעל **'תבואות שור'** זצ"ל אשר רבוה"ק נמנים על נכדיו. וראה מה שכתב עליו בשו"ת 'משאת בנימין' (סי' מו).

32 בספר 'כנסת ישראל' (וואשא תרמ"ז) עמוד 368 הביא עליו: "הר"ר **אברהם חיים** בהר"ר **נפתלי הירש שור** רב תורני מופלא ביושר העיון אבד"ק בעלזא הסמוכה ללעמבערג בסוף המאה הרביעית לששי. חבר ס' "תורת חיים" על תשע מסכתות, חדושי הלכות בפלפול עמוק וישר ע"ד בעלי התוספות, וביחד עם חברו הג"מ ר' מרדכי אבד"ק בערזאן חבר ס' 'צאן קדשים' על מס' זבחים ומנחות וכל סדר קדשים ספר נכבד מאד. עוד חבר קונטרס 'בדק הבית' על הבית יוסף מהלכות גיטין. נפטר כ"ט טבת שנת שצ"ב בבעלזא ונקבר בלעמבערג.

33 ספר 'קריה נשגבה' (אות יג). ושם ציין לכמה ספרי שו"ת שמזכירים אותו, אך לא מצאנו שם כלום.

י) אחר גזירת ת"ח ות"ט נתמנה לרב בבעלזא הג"ר **משה מאך** זצ"ל, גיסו של הג"ר **יהושע חריף** בעל "מגיני שלמה" ושו"ת "פני יהושע"[34], אחר שנמלט מעיר שאריגראד ששימש שם כרב, שנחרבה כולה באותן השנים ע"י גייסות חמעלניצקי שר"י עם יותר משלשת אלפי היהודים שבה[35].

יא) בשנות ת"כ שימש כרב בעיר בעלזא הג"ר **צבי הירש** ב"ר **שמשון מייזליש** זצ"ל, אשר גם הי' פרנס ועד ארבע ארצות, ונמצאו הרבה חתימות על פסקי דינים שבהם הי' הוא החותם מצד בעלזא[36].

יב) בערך בשנת ת"מ שימש כאב"ד בעלזא הג"ר **אברהם אבלי** זצ"ל, בן הג"ר **אלחנן אב"ד בוטשאטש וסטריא** זצ"ל[37], וחתן הג"ר **צבי הירש מייזליש** הנ"ל. לימים כשהלך אביו הג"ר אלחנן לשבת על כס הרבנות בעיר סטריא, ועזב את העיר בוטשאטש, הלך הג"ר אברהם למלאות מקומו בעיר בוטשאטש.

שער ספר 'קקיון דיונה' דפוס אמסטרדם ת"ל

יג) כשהלך הג"ר אברהם אבלי ז"ל לשבת תחת אביו בעיר בוטשאטש, מילא מקום רבנותו בבעלזא חתנו הג"ר **טובי' יחיאל מיכל האלפערין** זצ"ל[38]. נפטר ביום כ"א אדר שנת ת"ק לפ"ק[39].

יד) גם שימש בתקופה ההיא כרב בבעלזא הג"ר **יונה תאומים פרענקל** זצ"ל בעמח"ס "קיקיון דיונה" עמ"ס הש"ס[40].

34 שהי' זקינו של הגה"ק בעל **'פני יהושע'** על הש"ס.

35 'לתולדות הקהלות בפולין'.

36 לפי החתימות שחתם את שמו "**צבי הירש** ב"ר **שמשון** [ש"ן מייזלש] מבעלזא", לא מוכרח ששימש בתור "אב"ד בעלזא", ובפרט שבתקופה ההיא מצינו כמה רבנים ששימשו בבעלזא, אולם מתוך מסמכים שנשארו מאותה התקופה יש לראות שהוא הי' החותם מצד ק"ק בעלזא על פסקי דין ועל כרוזים שונים בין גדולי רבני המדינה, שזה מוכיח על תפקידו כרב בקהילה.

37 הגאון ר' **אלחנן** הי' בנו של הגאון ר' **זאב וואלף אבד"ק אליק**, בנו של הגאון ר' **זאב וואלף** ר"מ בלובלין, חתן **המהרש"ל** זצ"ל.

38 אביו הג"ר ישראל אבד"ק סווירז זצ"ל הי' חתן הג"ר **יעקב** זצ"ל אבד"ק בוטשאטש וזלאטשוב שהי' בנו של הג"ר **משה מאך** זצ"ל אבד"ק שאניגראד ובעלזא (דלעיל אות י). ר' טובי' יחיאל מיכל הי' חותנו של הג"ר **ארי' לייב** זצ"ל בנו של הגאון בעל **פני יהושע** זצ"ל. גם נודע מבין צאצאיו בן אחר בן הרה"ק ר' **משולם שרגא פייוויש מבערזאן** זצ"ל בעל 'שפת אמת', ובנו הרה"ק ר' **אברהם זרח ארי' יהודה לייביש מבערזאן** זצ"ל בעל 'אמרי יהודה' - מגדולי חסידי כ"ק מרן **מהר"ש** ומרן **מהר"י** זי"ע (ר' משולם שרגא פייוויש מבערזאן, בהג"ר נפתלי הירץ אבד"ק בערזאן, בהג"ר טובי' יחיאל מיכל אבד"ק סווירז ובערזאן, בהג"ר אברהם זרח ארי' יהודא לייב אבד"ק בערזאן, בהג"ר חנני' יוסף אבד"ק פאמאראן ובערזאן, בהג"ר טובי' יחיאל מיכל אבד"ק סווירז ובעלזא).

39 במכתב של נכדו הג"ר **יוסף** במוהר"א זצ"ל האבד"ק סעראצק, הנדפס בספר 'מגדל השן' (זאלישטשיק תרע"א) לש"ב הג"ר **שמואל הכהן גלאז מזאלישטשיק** זצ"ל, כתב: "היום [כ"א אדר] יום פטירת זקננו הגאון הצדיק נר ישראל כקש"ת רבינו **טובי' יחיאל מיכל היילפרין** האבד"ק בעלזא, וק' בערזאן, ונפטר בשנת ת"ק, וסדר ייחוסו עד הלבוש זי"ע, ועשיתי אזכרה נשמתו הטהורה להגין עלינו וזרעינו עד בוא לציון גואל ברננה".

40 ב'פנקס הזכרת נשמות במיץ' נרשמו עליו אלה הדברים: "יזכור אלקים את נשמת הגאון הגדול והחסיד מפורסם ובעל כנפים יגיד

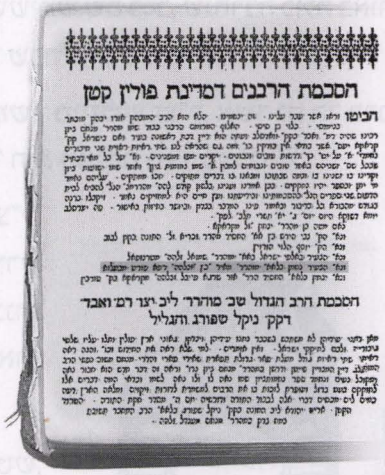
טו) גם הג"ר **מאיר כ"ץ רפאפורט** זצ"ל הי' בתקופה ההיא רב העיר בעלזא[41].

טז) אחר פטירת ר' **מאיר כ"ץ רפאפורט** זצ"ל מילא את מקומו כרב בבעלזא ודובנא, בנו הג"ר **נחמן כ"ץ רפאפורט** זצ"ל[42], שהי' מראשי דייני ועד ארבע ארצות[43].

יז) אחריו מילא מקומו כאב"ד בעלזא בנו הג"ר **גרשון הכהן** זצ"ל[44]. שמו מופיע בין החתימות בירידי יארוסלוב בשנת תמ"ד[45].

יח) גם הי' רב בתקופה ההיא הג"ר **אשר** בן הקציו ר' **יצחק מחענטשין** זצ"ל[46].

יט) באותה התקופה הי' גם אב"ד בבעלזא הג"ר **אשר** בן ר' **צבי הירש קלויזנער** זצ"ל אב"ד לובלין, אחיו של הג"ר **לייב** אב"ד קראקא, אביו של ה"באר היטב" זצ"ל[47].

הסכמת הרבנים דמדינת פולין קטן

חתימת "**הצעיר נחמן בלא"א מוהר"ר מאיר כ"ץ זצלה"ה רפא-פורט מבעלזא**" על ספר 'נחמת ציון' מיום י"א תשרי תל"ב

דבר מספרים הרבה אשר חיבר, על אופני דבר דבר, איש אלקי האב"ד מוהר"ר **יונה תאומים מפראגא**, אשר הי' תופס ישיבה יותר מנ' שנים בכמה קהלות גדולות, בנעמירוב, לובלמא, בעלז, הורדנא, פינסק זולו' שנתקבל בשאר קהלות והעמיד הרבה תלמידים שהם עתה גאוני עולם, ובכנפיו מטפס ועולה מטפס ויורד ועוקר הרים וטוחנן זה בזה".

41 כך הוא בספר 'כרם יהושע' במגילת יוחסין בריש הספר (אות כט). ובהמשך שם כתב עליו ששימש כאבד"ק חעלמא. וב'מאורי גאליציא' (ח"ד עמוד 977) רצה לתקן וכתב עליו שהי' אב"ד חעלמא ולא אבד"ק דובנא ובעלזא, וראה 'צפונות' גליון יג (עמוד פו), שהעיר על כך עפ"י מש"כ במגילת יוחסין הנ"ל שאכן הי' רב בבעלזא.

42 נקרא גם בשם ר' **נחמן הכהן ליפשיס** [ליפשין], ע"ש אמו "ליפשא" שהיתה בת גדולים, אבי' הי' הגאון הגדול מו"ה **יוסף** ב"ר **אליקים געץ** זצ"ל מגדולי רבני הדור וחתן הגאון **מהר"ם לובלין** זצ"ל.

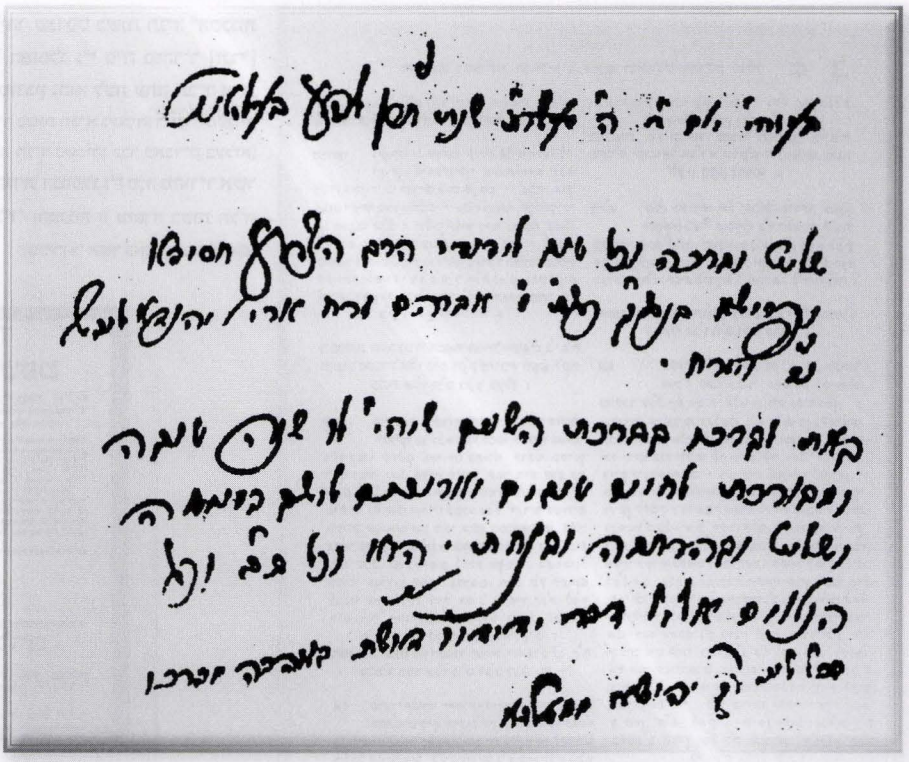
43 בספר 'לב ארי'' עה"ת להג"ר **ארי' לייב** ב"ר **יהושע האשקע אבד"ק בוסק** מובא הסכמתו מועד ארבע ארצות ביערוסלוב בשנת תל"א, שחתום עליו "חונה בק"ק בעלזא לע"ע פה יערסלב תל"א". ובספר 'נחמות ציון' על מועדים להג"ר **מנחם ציון גבאיש מקראקא אב"ד וואדיסלאב** נמצא חתימתו מועד יערוסלוב ביום ג' י"א תשרי תל"ב, שבו חתם "**נחמן** ב"ר **מאיר כ"ץ ר"פ מבעלזא**".

44 ספר 'כרם יהושע' בסדר יוחסין (אות לג).

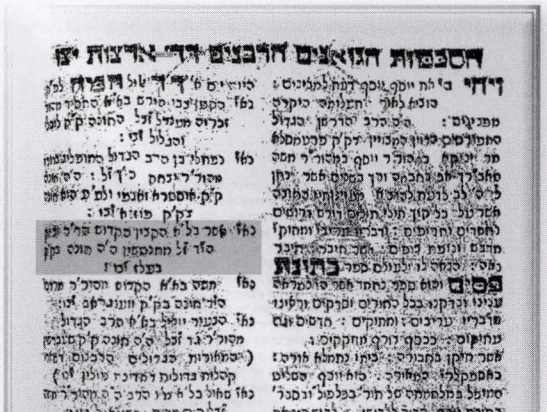
45 'אנשי שם' (סי' קכז).

46 בספר 'אדרת אליהו' לר' **אליהו** ב"ר **קלונימוס מלובלין** נמצא חתימת רבי "**אשר** בן הקציו הר' **יצחק אב"ד ור"מ דק"ק בעלזא**" מיום שני ב' סיון תל"ח לפ"ק, ביחד עם ועד ארבע ארצות, בעת התוועדות בלובלין. וב'פנקס ועד ארבע ארצות' נמצאת חתימתו "**אשר** בלא"א הקציו הקדוש מוה"ר **יצחק** הי"ד זצ"ל מחענטשין חונה בק"ק בעלזא". כן נמצאת חתימתו בספר 'כסף נבחר' בועד יארוסלוב יום ב' ז' תשרי תמ"ד, ובספר 'נחלת עזריאל' בירידי יארוסלוב יום ה' ר"ח אלול תמ"ה בין יתר רבני ועד ארבע ארצות, ובספר 'כתונת פסים' בהתוועדות יארוסלוב יום א' כ"ד אלול תמ"ח.

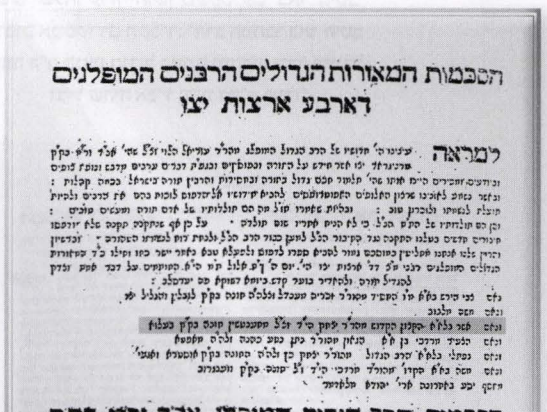
47 הוא הי' חותנו של הגאון ר' **אלעזר אבד"ק דובנא**, זקינו של הגאון ה'נודע ביהודה' זצ"ל.

מכתב קודש מכ"ק מרן מהר"י זי"ע להרה"ק בעל 'אמרי יהודה' מברעזאן זצ"ל

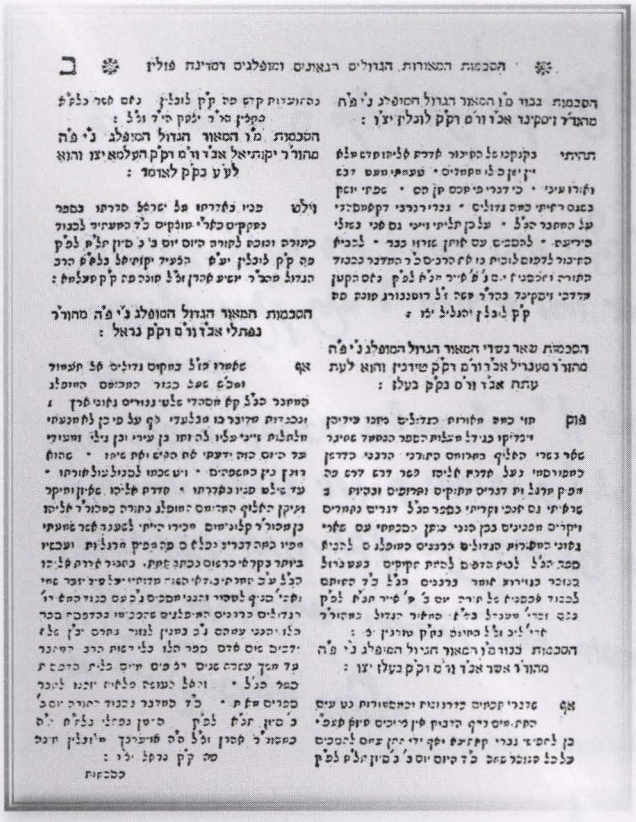
הסכמת הג"ר "אשר בל"א הקצין הקדוש הר"ר יצחק הי"ד זי"ל חנטשין ה"ה חונה בק"ק בעלז יצ"ו" על ספר 'כתונת פסים' דפוס לובלין תנ"א

הסכמות על ספר 'נחלת עזריאל' דפוס פראנקפורט תנ"א:
"ונאם אשר בלא"א הקצין הקדוש מוהר"ר יצחק הי"ד זצ"ל מחנעטשין חונה בק"ק בעלזא"

הסכמות לספר 'אדרת אליהו' שנדפס בשנת תנ"ד **"הסכמת שאר בשרי המאור הגדול המופלג נ"י פ"ה מוהר"ר [זכרי] מענדיל אב"ד ור"מ דק"ק טורבין והוא לעת עתה אב"ד ור"מ בק"ק בעלז"** (ההסכמה נמסרה בשנת תכ"א כשכיהן ר' זכרי' מענדיל כאב"ד טורבין ונדפסה בשנת תנ"ד כשכיהן כבר כאבד"ק בעלזא)

"הסכמת כבוד מ"ז המאור הגדול המופלג נ"י פ"ה מהור"ר אשר אב"ד ור"מ דק"ק בעלז יצ"ו" (ההסכמה זו נמסרה בשנת תל"ח כשכיהן ר' אשר כאבד"ק בעלזא) ◀

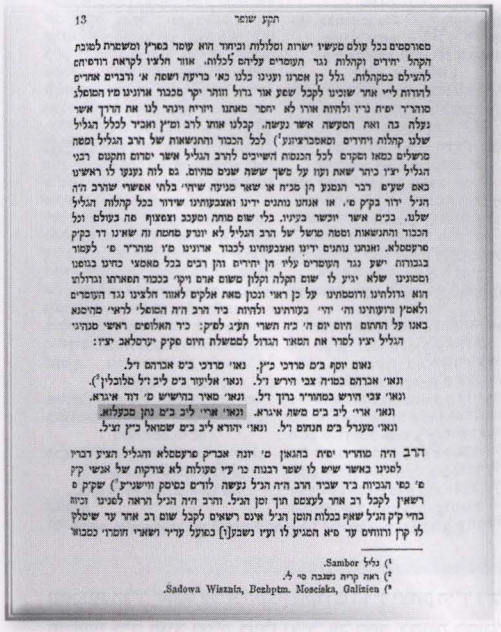

שער שלחן ערוך חושן משפט עם 'באר היטב' דפוס אמסטרדם תקכ"ד: **"הרב המחבר באר היטב הזה ה"ה הגאון הגדול המנוח מוהר"ר זכרי' מענדל זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק בעלז"**

הסכמת הג"ר אשר אבד"ק בעלזא על ספר 'כסף נבחר' דפוס אמסטרדאם תע"ב

חתימת "ארי' לייב ב"מ נתן מבעלזא" מיום כ"ח תשרי תע"ג

כ) משנת תמ"ט שימש כרב בבעלזא בן אחיו הג"ר **זכרי' מענדל** זצ"ל מחבר ספר "באר היטב" על שלחן ערוך יורה דעה וחושן משפט[48].

כא) את מקומו מילא ברבנות בעלזא בנו הג"ר **משה** זצ"ל.

כב) גם הג"ר **ארי' לייב** ב"ר **נתן נטע** זצ"ל חתן הג"ר **זכרי' מענדל אב"ד בעלזא** הנ"ל הי' רב בבעלזא בתקופה זו אחר הסתלקות חותנו זצ"ל[49].

כג) אחריו הי' רב בעיר בעלזא הג"ר **משה מנחם מענדל כהנא** זצ"ל ב"ר **ארי' יודא לייב מלויצק** זצ"ל, בעל מחבר ספר 'קרן אור' ו'מראה כהן'.

כד) אחר פטירתו בדמי ימיו נתמנה תלמידו הג"ר **יצחק האלעקער** זצ"ל אב"ד בעלזא[50], שהוא הי' נכדו של הגאון ר' **אשר** אבד"ק בעלזא[51]. הוא הי' מצאצאיו של השמש דמתא בימי הב"ח כמסופר למעלה (עמ' 52).

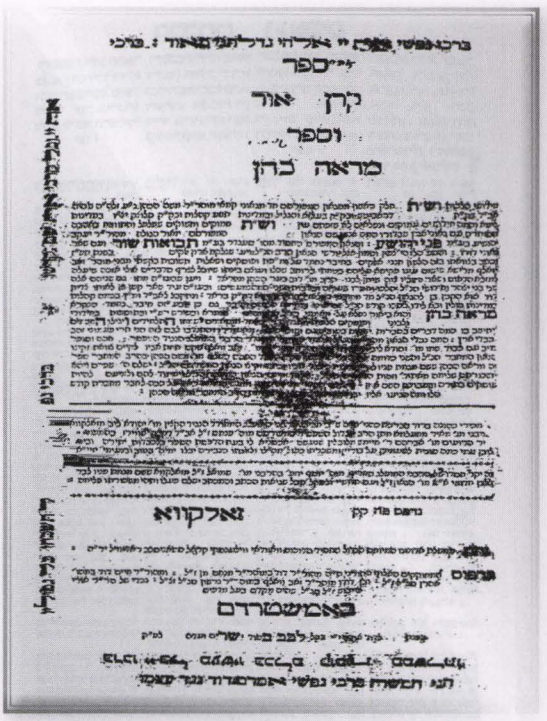

הסכמות על ספר 'קרן אור' להגאון ר' משה כהנא זצ"ל אבד"ק בעלזא, דפוס זאלקאווא תקל"ו

48 חתימתו נמצאת בין ההסכמות לספר "צפנת פענח חדש" בעת ועד ארבע ארצות משנת תמ"ט, שחתום עליו "ונאם **זכריה מענדיל** בא"א המאור הגדול מוהר"ר **אריה ליב** זצ"ל החונה בק"ק טורבין ולע"ע בק"ק בעלז". ובספר 'אדרת אליהו' שנדפס בשנת תנ"ד מובא הסכמתו שמסר כבר בשנת תכ"א כשבראשו כתב המו"ל: "הסכמת שאר בשרי המאור הגדול המופלג נ"י פ"ה מוהר"ר **מענדיל** אב"ד ור"מ דק"ק טורבין והוא לעת עתה אב"ד ור"מ בק"ק בעלז". וכן נמצאת חתימתו בהסכמה לספר "חלוקא דרבנן" על הגדה של פסח משנת תנ"ה, שחתום שם "נאם הק' **זכריה מענדל** בן המאוה"ג מו"ה **אריה ליב** ז"ל החונה בק"ק בעלז". ובפנקס הקהל בעיר טוקטין משנת ת"ס חתום "חוב"ק בעלזא". הוא נסתלק בשנת תס"ו.

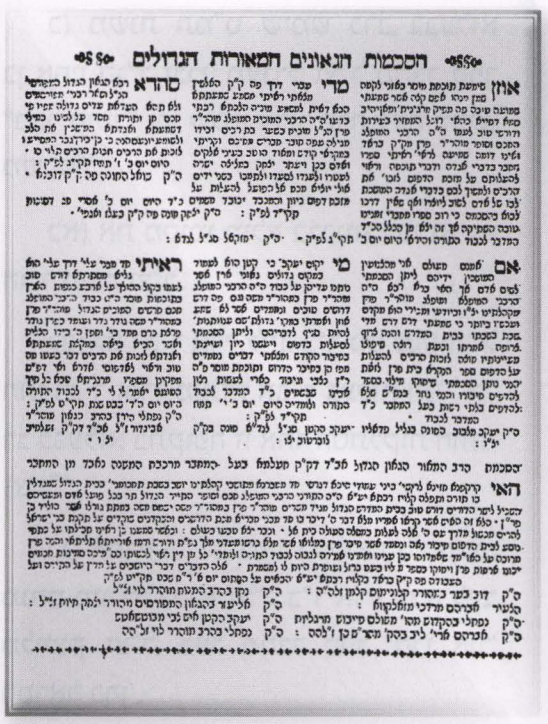
49 חתימתו מופיע כרב בבעלזא ביום כ"ח תשרי תע"ג ביחד עם עוד הרבה רבנים בהתוועדות יארוסלוב. כמו כן נמצא חתום כרב בבעלזא בחודש תשרי תע"ח (ספר 'תקע שופר').

50 חתימתו נמצאת בהסכמתו על ספר 'בית פרץ' (זולקאווא תקי"ט), וכן בש"ס מס' חולין דפוס אמסטערדאם הנדפס בשנת תצ"ו, כמו"ה "**יצחק** בהרב מו"ה **משה אבד"ק בעלזא**".

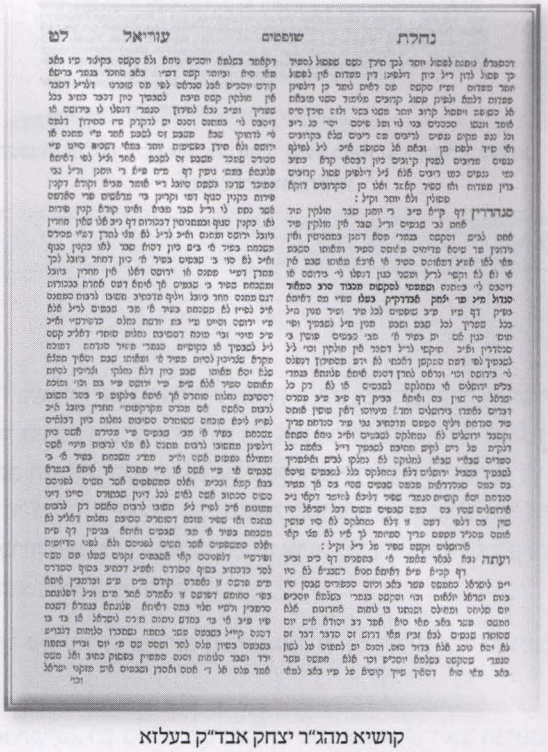
51 המובא למעלה אות יט (עמ' 56).

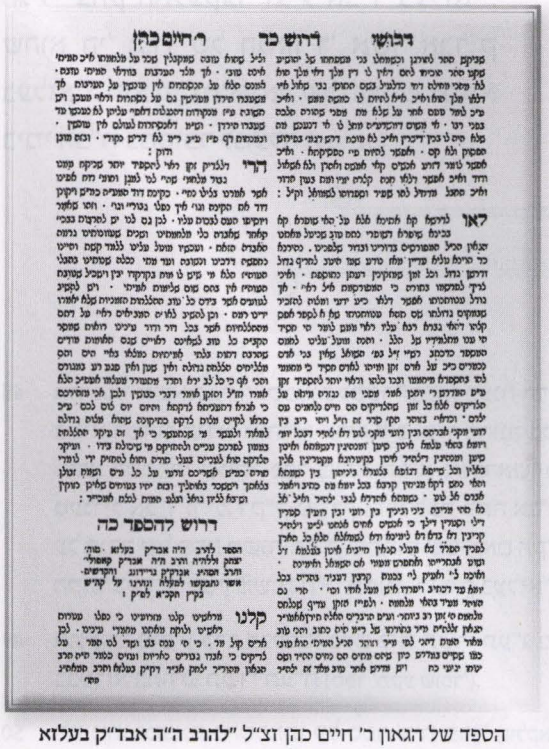
שער ספר 'קרן אור' דפוס זאלקווא תקל"ו

הסכמת "הק' יצחק חונה פה ק"ק בעלז ואגפי"" על ספר 'בית פרץ' דפוס זאלקאווא תקי"ט

קושיא מהג"ר יצחק אבד"ק בעלזא
המובא בספר 'נחלת עזריאל'

הספד של הגאון ר' חיים כהן זצ"ל "להרב ה"ה אבד"ק בעלזא
מו"ה יצחק זללה"ה"

תלמידו הג"ר **דוד הכהן** זצ"ל בעמח"ס 'נפש דוד' בנו של הג"ר **משה הכהן** הנ"ל בעל 'קרן אור', כותב עליו בהקדמה לספרו של אביו:

- ונתעליתי לבית קדשי קדשים לבית אדוני מ"ו הגאון המפורסם איש צדיק תמים מו' יצחק הקם תחת אדוני אבי הגאון ז"ל לאב"ד ור"מ בק"ק בעלזא והגליל, ולמדתי בישיבתו, ומי שלא ראה ישיבה כזה והנהגות אמ"ו הגאון ז"ל וצדקתו וחסידתו ויופי ישיבתו, לא ראה כבוד התורה מעולם. ואמ"ו הגאון השגיח עלי ביתר שאת למען כבוד אדוני אבי הגאון ז"ל, ועזרתו עמו היא זוגתו הרבנית החכמנית ז"ל השגחתה היתה על בני ישיבה בכפלים וכו'.

הוא נסתלק בשנת תקכ"א בבעלזא ושם מנ"כ בבית החיים הישן[52]. בין ההספדים שנשאו עליו גדולי דורו, נשא עליו קינה גם הגאון ר' **חיים כהן רפאפורט** זצ"ל, שהעיד עליו: "הרב דבעלזא הי' גאון עולם, בקי בכל ש"ס והרמב"ם ופוסקים, וכל ימיו התמיד בתורה לילות כימים"[53].

כה) הג"ר **אייזיק** ב"ר **יוסף** ז"ל שימש ברבנות בק"ק בעלזא בשנות תקכ"ב-תקכ"ה לפ"ק[54].

כו) בשנים אלו הי' רב בבעלזא הג"ר **צבי דוד** זצ"ל[55].

כז) גם הי' רב בבעלזא א' מבני היכלא קדישא של הבעש"ט, הגה"ק ר' **מאיר גאטליעב** זצ"ל[56]. **הבעש"ט הק'** קראו "רבי מאיר הקדוש". האחים הקדושים הרה"ק הרבי ר' **אלימלך** ואחיו הרבי ר' **זושא** זי"ע, כאשר הלכו בגולה, באו גם לבקר בעיר בעלזא, והתאכסנו אצלו, וקראו לו "הרבי ר' מאיר'ל". לשאלת הנוכחים מדוע קוראים לו

ספר
חידושי מהר"פ
בסוגיות השס נפת . ועל אגרות
ומרשי חל :
לבוב
Druck von Pessel Balaban 1880
Verlag v. L. Margosches
Buchdruck wohnhaft

שער ספר 'חידושי מהר"פ' להג"ר ר' פסח מנעמרוב זצ"ל: "**בן לאותו צדיק המפורסם ר' מאיר מבעלזא זצ"ל**"

52 ראה לקמן בפרק תשיעי עמ' 534, שגם אחר שפינו מטעם הממשלה את עצמות המתים בבית החיים שבבעלזא, נותר קברו בלבד שלא פגעו בו, ויהי לנס.

53 ההספד במילואו, ביחד עם הספדים על שאר צדיקי הדור, נדפס בספרו 'זכר החיים' (לבוב תרכ"ו) דרוש כה.

54 ספר 'לתולדות הקהלות בפולין'.

55 על מצבת בנו הג"ר **משה** שנפטר ונטמן בזולקאווא ביום ט' אייר שנת תקנ"ו לפ"ק, חקוק בין השאר: "הרב הגאה"ג החריף ובקי מו"ה **משה** בהרב הגאה"ג מו"ה **צבי דוד** שהי' אבדק"ק בעלזא". יש שטעו וכתבו שהג"ר משה עצמו הי' אבד"ק בעלזא, אבל הנכון כפי מה שכתבנו עפ"י נוסח המציבה, שעל אביו הג"ר צבי דוד נכתב "שהי' אבדק"ק בעלזא".

56 הוא הי' זקינו של הרה"ק ר' **העניך מאלעסק** זצ"ל חתנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. בנו הגה"צ ר' **פסח** זצ"ל אב"ד נמירוב מביא בספרו "חידושי מהר"פ" מתורתו של אביו הגה"ק ר' **מאיר** זצ"ל. הגם שלא מצאנו מקור מוסמך ששימש כרב בבעלזא, לא נמנענו מלהציגו בהרשימה שלפנינו, בשל היותו איש מסויים שהי' בשעתו הודה וזיוה והדרה של בעלזא, והי' מפורסם בשם "רבי מאיר מבעלזא".

כך, ענו ואמרו להם כי גם בשמים מכנים אותו בתואר זה. גם הרה"ק ר' **אורי מסטרעליסק** זי"ע כינה אותו בתואר הזה[57].

כח) כשנתפנה משרת הרבנות בבעלזא, הפצירו פרנסי העיר בהרב הגה"ק ר' **אהרן קאצינלבויגן** זצ"ל מבעלזא, ממשפחת הגאון בעל **כנסת יחזקאל** זצ"ל, שיקבל עליו את משרת הרבנות. ר' אהרן הי' מתלמידי הרה"ק **מלובלין** זי"ע והי' מפורסם לגאון וקדוש, וגר בעיר בעלזא בדלות ובשפלות, והתמיד שנים רבות על התורה ועל העבודה מבלי לשיח שיחת חולין כלל, וכינו אותו "ר' אהרן משיח".

אמנם מאחר שר' אהרן ברוב ענוותנותו לא רצה בשום אופן לשאת עליו את משא הרבנות הלזה, שלחו אנשי העיר להרה"ק מלובלין זי"ע לשאול את חוות דעתו הק' את מי למנות כרב בעיר.

הציע הרה"ק מלובלין את תלמידו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שהוא ראוי לשבת על כסא קדושים זה, ואמנם הסכימו כל בני העיר למנות עליהם את כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לרב ומורה עליהם.

המצבה שעל קברו של הרה"ק מלובלין זי"ע

אך כשבאו ראשי הקהילה לר' אהרן לבקש ממנו הסכמתו על מינוי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לרב העיר, התערבה הרבנית וטענה שאינו לפי כבודו של בעלה הגדול להיכנע לפני אברך זה. ולא הסכימה בשום אופן לתת לבעלה שיתן הסכמתו על כך. לבסוף לא יכול הי' ר' אהרן לסרב עוד ונתמנה לרב בעיר בעלזא[58].

בתקופה קצרה זו שישב על כס הרבנות בבעלזא ניהל את הקהילה ביד רמה ונתן עיניו ולבו על בני הקהילה להדריכם בדרך התורה והיראה. הרבה מרי לב וחשוכי בנים נושעו על ידו, ומכל עבר באו להתברך מפיו[59].

סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שבבעלזא הי' רב ששמו הי' ר' **אהרן**[60], והי' איש תמים, ובאחת הלילות עבר א' מאנשי העיר על יד ביתו, וראה שבבית הרב יושב איש מכובד בלתי מוכר בעל הדרת פנים, ולומד עם הרב, ויהי הדבר לפלא בעיניו,

57 הקדמת המביא לבית הדפוס לספרו של בנו 'חידושי מהר"פ'.

58 ספר 'פאר וכבוד'.

59 ספר 'דברים ערבים' ח"ב.

60 כנראה שהכוונה הי' על ר' **אהרן משיח**.

למחרת שאל את הרב מי הי' זה האיש שלמד אתו, תמה הרב על שאלתו ושאל אותו: האם הוא אינו בא אליך גם כן כמו שהוא בא אלי, וכי אינך מכירו...

בין אלו שנושעו על ידו בהיותו רב בבעלזא, כתב בשעתו הגה"ח המפו' מוהר"ר **אהרן גוטמאן** ז"ל מעיר ווראנוב[61], ששמעו מפי דודו ר' **שמואל גוטמאן** ז"ל שהוא הי' בן אחיו של הרה"ק ר' **אהרן משיח** זצ"ל, והי' נוכח בשעת מעשה בעיר בעלזא.

והמעשה שהי' כך הי':

- בגליל ווראנוב שבמדינת הונגרי' הי' נגיד א' ושמו ר' **אברהם בענקעוויטצער** ז"ל שהי' עשיר מופלג. פעם שלח את עבדו לחרוש באחת משדותיו, וגם אשתו היתה אז בתוך השדה, ויהי בעת שחרש שם העבד על פני השדה מצאו שמה סיר נפוח מלא מטבעות זהב, ואשתו שראתה זאת נתנה שמחה גדולה בלבה, ומרוב התרגשותה נדבקה בה חולי רע רח"ל, שבעקבות החולי היתה תמיד שוחקת או בוכה, ולא הי' ביכולת למצוא עזר ותרופה למחלתה.

בצר לו לר' אברהם על צרת אשתו, ביקש לנסוע עם אשתו להרה"ק ר' אהרן משיח אשר שמע אותותיו ומופתיו לרפאות חולים כאלו רח"ל הגיע לאזניו. ומאחר שבעיירה ווראנוב הסמוך למקום מושבו הי' דר אחיו של ר' אהרן, ה"ה הרב החסיד ר' **ארי' לייביש** ז"ל, שקראוהו "ר' לייבעלע סטאהרער"[62], הלך אליו ושאל אותו אם הוא מוכן לנסוע עמו לאחיו ר' אהרן לבעלזא. ענה ר' לייבעלע, שבודאי יש לו השתוקקות לנסוע אליו, כי זה שלשים שנה שלא ראו איש את אחיו, אולם אין לו על הוצאות הדרך. אמר לו ר' אברהם שיסע ביחד עמו על מרכבתו, והסכים. ונסעו ר' אברהם עם אשתו, וגם ר' לייבעלע לקח עמו את בנו ר' שמואל גוטמאן ז"ל הנ"ל.

כשהגיעו לבעלזא הי' זה ביום ראשון בשבת אחר הצהריים, והרה"ק ר' אהרן ישב כשהוא מעוטף בטלית ותפילין ועסק בלימודיו, וכשנכנסו לביתו הגידה זוג' הרבנית לבעלה ר' אהרן כי אורח נכבד הגיע

61 הי' מפורסם באונגארן בכתביו ומאמריו הרבים בכל מכמני תורה המפוזרים בכל הקובצים ובגליונות שי"ל באונגארן (ביניהם: 'תל תלפיות', 'המאסף', 'בית ועד לחכמים') ובשאר ספרים שמביאים ממכתביו. הוא הי' נכד אחיו של הרה"ק ר' אהרן משיח זצ"ל.

62 גם אמו של הרה"ק ר' אהרן משיח זצ"ל דרה שם בעיר ווראנוב, ופעם הגיע הרה"ק ר' אהרן לבקר אותה כשהיתה שוכבת על ערש דוי מחמת כאב הרגליים שהיתה לה, ושאל את אמה מדוע שוכבת תמיד על המטה, השיבה, כי רגלי' כואבות לה, אמר לה ר' אהרן: "אמי, עמדי נא על רגלך", אך אמו התעקשה כי לא תוכל עמוד, ואחר שביקשה ר' אהרן פעם שני ושלישי שתעמוד ולא רצתה, אמר לה: "הנני מבקש ממך שתקימי ממטתך", וציוה לה שתשים את ידי' על כתפו, וכן עשתה, ותיכף ומיד עמדה על רגלי' ונתרפאה ממחלתה והיתה בריאה כמקדם (ספר 'דברים ערבים' ח"ב).

עוד כתב עליו המו"ל ה"ה החסיד ר' **דוב בער עהרמאן** ז"ל (מתלמידי הגה"ק בעל מהר"ם שיק זצ"ל והסתופף בצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע), וז"ל שם: "מאותותיו של הה"ק ר' אהרן משיח זל"ה אשר נטמן בבעלז, ואני זכיתי להיות בתוך אהלו עת הייתי בבעלז, ושמה סיפרו לי, כי פעם אחת בחג הסוכות ירדו גשמים, ובתוך סוכתו לא גושמה, ויהי לפלא".

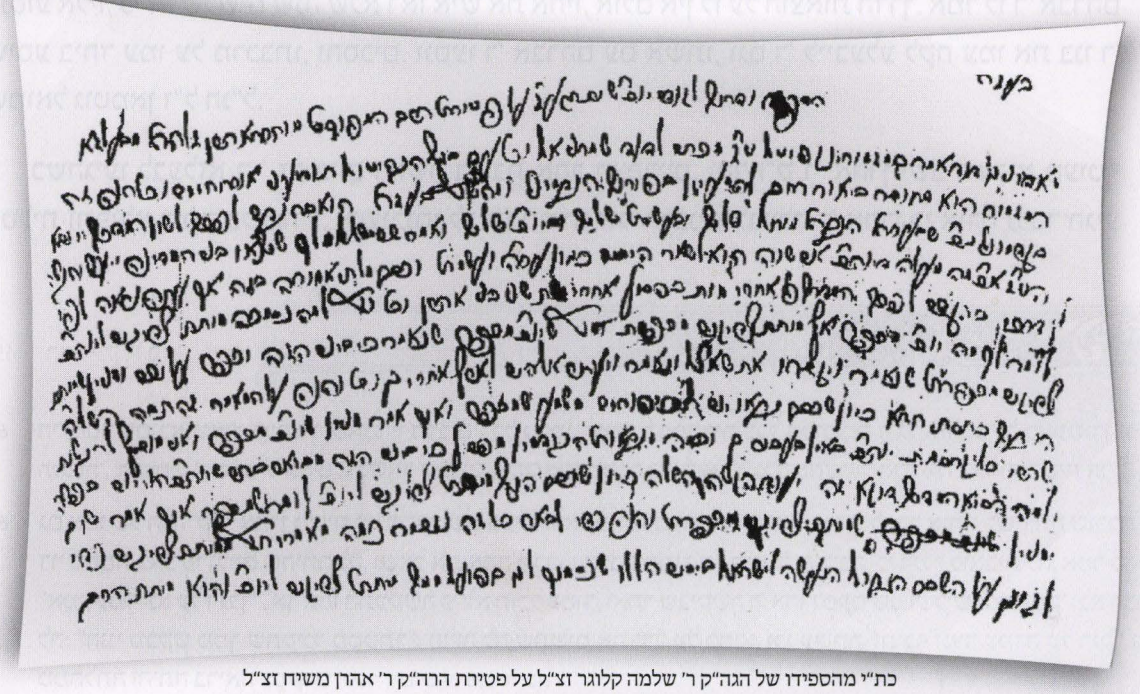
הנה. ר' אהרן קיבל פניו בשמחה, אך מחמת שלא רצה להפסיק באמצע לימודו לא דיבר עמו עד שגמר את סדר לימודו.

אח"כ פנה לאחיו ושאל אותו מה הביאו לכאן ומה בקשתו, וסיפר לו את כל הקורות עם אשתו של יהודי זה ר' אברהם. ציוה לו ר' אהרן שהאשה תבא אליו למחרת ביום שני בבוקר.

כשהגיעה האשה בזמן המיועד לר' אהרן, ציוה שיתנו לו פדיון סך של 32 גראשן. כאשר שמעו זאת שמחו כולם, כי דבר זה כבר שמעו בבעלזא, שאם מבקש סכום זה מסמנא מילתא, וסימן טוב הוא כי יש תקוה לרפואה, וישועתם קרובה לבא.

ר' אברהם, שכאמור הי' עתיר נכסין, רצה להעניק לו להרה"ק ר' אהרן סכום הגון ביותר, ע"כ מילא ארנקי מלא דינרי זהב והניחו לפני ר' אהרן. בראות זאת ר' אהרן שאל "מה זאת", השיב ר' אברהם, שד' הצליח את דרכו ונתן לו עשירות, ע"כ רוצה ליתן בעין יפה. אך ר' אהרן סירב לקבל. הפציר בו אחיו ר' לייבעלע שיקח את המעות, באמרו שלא חסר לו כלום לר' אברהם, וד' ברכו בכל, השיב לו ר' אהרן ואמר: אמור נא לר' אברהם שיקח את שלו עד שלא יחרה אפי בו ובך. באין ברירה לקח ר' אברהם בחזרה את המעות והניח על השלחן רק סכום הפדיון אשר נקב ר' אהרן בראשונה.

אח"כ אמר להם ר' אהרן: כאשר תבואו לביתכם, תניחו את האשה בחוץ כל היום וכל הלילה, שם בשדה תהי' יחידית, ואעפ"י שתצעק מאוד אל תשגיחו בקולה ולא תרחמו עלי', ועי"ז תתרפא ממחלתה.

כת"י מהספידו של הגה"ק ר' שלמה קלוגר זצ"ל על פטירת הרה"ק ר' אהרן משיח זצ"ל

"הספד ודרוש לקודם יו"כ שנת תקע"ז, על פטירת הרב המפורסם מוהר"ר אהרן זלה"ה מבעלזא"

(תשו"ח לחברי מכון "חכמת שלמה" ובראשם ידידינו הרה"ח ר' אברהם שבתי ליפשיץ הי"ו נשיא המכון על אדיבותם במסירת צילום כת"י זה)

כדבריו של הרה"ק ר' אהרן כן הי', הם עשו כמו שציוה להם, והאשה שבה לבריאותה, והיתה כאחת האדם[63].

ר' אהרן לא האריך ימים על כס הרבנות[64]. הוא נסתלק פתאום בבעלזא ביום ב' דראש השנה דשנת תקע"ז לפ"ק, ושם מנ"כ[65].

כט) כאמור, עפ"י עצת קדשו של הרה"ק מלובלין זי"ע הציעו את הרבנות בבעלזא לכ"ק מרן אדמו"ר רבי **שלום רוקח** זצוקללה"ה זי"ע. כשהציעו לו למרן לקבל עליו עול הרבנות, בתחילה סירב לכך, מאחר שברצונו הי' ללמוד לעצמו אומנות קלה ונקי' להתפרנס מזה, והי' בדעתו להיות "זייגער מאכער". אמנם הרבנית הצ' מרת **מלכה** ע"ה שידלה אותו לקבל עול רבנות דווקא, באמרה: "ביי א רב איז דא קאשע און יאך, און די גמרא ליגט אויפן טיש". היינו, כי אצל רב, אף שאין מצוי על השלחן תמיד רק קאשע ויאך, אמנם עכ"פ הגמרא נמצאת תמיד על השלחן.

לבסוף מרן קיבל את דברי', והסכים לקבל על עצמו עול הרבנות[66].

גם אחר שקיבל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את הרבנות, רצה מרן לעזוב את הרבנות, וכשבימים ההם עזב הבלן בעיר את עבודתו, רצה מרן למלאות מקומו, באמרו, כי כך עדיף לו לעבודת ד'[67]. אמנם הרבנית התנגדה לכך, באמרה, כי היות ויש להם ילדים להשיאם, ואם יהי' רב או רבי יוכל למצוא מחותן כמותו, אבל אם ישמש בתור בלן, הרי יצטרך להשתדך עם בלן, והיכן ימצא בלן כמותו. כשלא יכלו להתפשר הלכו לדין-תורה אצל הגה"צ ר' **אליהו הורשובסקי** זצ"ל בעל 'אזור אליהו' ששימש אז כרב בהובניב[68], והוא פסק שהרבנית צודקת בדברי' ועל מרן לישאר ברבנות[69].

63 ספר 'דברים ערבים' ח"ב.

64 לפי הנדפס בספר 'מליצי אש' (ב' תשרי), נסתלק כבר עוד בשנה ראשונה למלכותו.

65 ראה לקמן פרק שמיני עמ' 420 נוסח המציבה שעל קברו, וקטעים מהספידו של הגה"ק ר' **שלמה קלוגער** זצ"ל עליו.

66 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

67 בספר 'י"ג אורות' (מערכת בעלזא עמוד רכד) מספר הרה"ק **מפשעווארסק** זצ"ל, שמרן בחר דוקא באומנות זו, לפי שבמסחר יכולים להיכשל ולעבור על מצות הין צדק ואיפת צדק ושאר איסורים.

68 לימים מגדולי חסידי מרן, ראה בחלק ב' פרק יא.

69 יצויין שכמה נוסחאות נאמרו בסיפור זה. נוסחא זו עפ"י הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל. והוסיף וסיפר, כי פעם במוצאי עשרה בטבת, פנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אל בנו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ואמר לו: "זעהסט דאס אלעס [הרבנות וההנהגה], דאס אלעס האב איך צו פארדאנקן דיין מאמע", וסיפר לו מרן את שני הסיפורים, שבדעתו הי' ללמוד אומנות קלה ונקי', ולימים גם להיות בלן, רק הרבנית היא שהניאה אותו מכך. והמשיך מרן ושאל: "ואתה, מה בדעתך לעשות"?, והשיב מרן **מהר"י**: "אני מאמין באמונה שלימה שהשי"ת שהוא כל יכול לא יעזבני". אמר לו מרן **מהר"ש**: אני מבטיחך שבעת שתאמר "וכל מאמינים שהוא כל יכול" ישמעו זאת מסוף העולם ועד סופו.

טרם שנתמנה מרן לרב בבעלזא, קיבל מרן כתב רבנות מעיר הסמוכה ראווא, ואנשי העיר ראווא באו לבקש מעם מרן לשכון כבוד בעירם, המקום אמנם מצא חן בעיני מרן, אלא שנמנע מלקבל את הרבנות בגלל שהי' גר שם ריעו וידידו הרב הצדיק ר' **זכרי' מראווא** זצ"ל[70], שהי' חבירו מתלמידי בית מדרשו של הרה"ק **מלובלין** זי"ע, ואמר לאנשיו: "חפץ אני מאוד לקבל את הרבנות בראווא, ואני יודע שתצמח טובה גדולה לי ולב"ב וגם לאנשי העיר ולכל הסביבה, וגם להרה"צ ר' זכרי' תצמח תועלת גדולה מזה, כי תהי' לו פרנסה בהרחבה וגם כבוד גדול, אבל יתכן שיהי' לו לפעמים איזו קפידא ח"ו וקצת חלישות הדעת, ולכן אינני יכול להסכים לכהן שם"[71].

כשהציעו אח"כ למרן את הרבנות בבעלזא עפ"י הצעתו של הרה"ק מלובלין זי"ע, כאמור, אמר מרן, כי מאחר שהעיר

שנת השבעים וארבע 3½ JAHRGANG

מחזיקי הדת

MACHSIKE HADAS
Zeitung für das wahre Judenthum
Organ des Vereines „Machsike Hadas"

Lemberg, den 20 October 1911. Nr. 2

אבל נדול ליהודים.

מודעת אבל במכת"ע 'מחזיקי הדת' על פטירת הרה"ק ר' שמואל מסקאהל זצ"ל

70 הרה"צ ר' **זכרי' מראווא** זצ"ל הי' גדול בתורה וביראה, וכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר פעם עליו לבנו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע כשהי' בדרכו למקוה: "אני אראה לך איש שניכר עליו הצלם-אלקים". הוא הי' נמנה עוד על תלמידי הרה"ק **מלובלין** זי"ע, ולימים נסע הרבה להסתופף בצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ואח"כ עוד חמש-עשרה שנים בצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

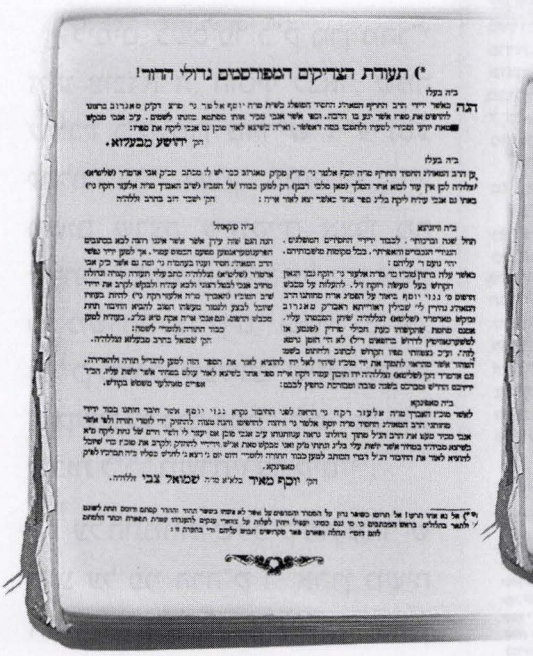
מסחרו הי' בבהמות, והגויים שבסביבותיו קראו לו "בורא", לפי שבעת עמדו בשוק עם בהמותיו למכור, הי' הרבה פעמים מתלהב ונושא ידיו כלפי מעלה ואומר "אוי, בורא כל העולמים" (הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א).

כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע נסע ביחד עמו ג' פעמים להסתופף בצל הרה"ק מסטרעליסק זי"ע. אחר הסתלקות כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע המשיך לנסוע לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע למרות זקנותו המופלגת (וראה עוד עמ' 71 אודות מה שפעל אצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע לבטל הסיגופים בעניני אכילה). פעם כשבא לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ליוה אותו מרן, והתמרמר ר' זכרי' בבכי, באמרו שבודאי הסיבה שמרן מכבדו הוא משום דאיתא בזוה"ק (ח"ב קכח ע"ב) "זכאה בעי למירדף בתר חייבא", דצדיקים צריכין לקרב את הרשעים בכדי להסיר מהם הזוהמא... (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ש בראנדער זצ"ל).

71 הרה"ח ר' **ישראל באכני'ער** [קלפהולץ] ז"ל, ששמע זאת מפ"ק כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בעת שביקשו ממרן שישכון כבוד בעיר בני ברק, בה בעת אשר רבי אחר הי' דר שם.

סקאהל היא בגלילות בעלזא[72], ושם דר הרה"ק ר' **יעקב הירש מסקאהל** זצ"ל מגדולי תלמידי הרה"ק בעל אוהב ישראל **מאפטא** זי"ע והרה"ק **מסטרעליסק** זי"ע[73], ע"כ אינו רוצה לקבל את הרבנות בבעלזא טרם יחתום עלי' הגה"צ ר' יעקב הירש. ואכן, רק אחר שחתם ר' יעקב הירש על כתב הרבנות, נאות מרן לבא לשמש כרב בעיר בעלזא[74].

גם נסע אז מרן לרבו הרה"ק **מלובלין** זי"ע להתייעץ עמו בענין הרבנות, והרה"ק מלובלין זירז אותו מאד לקבל את הרבנות. אחר זמן, עוד טרם קיבל מרן את הרבנות בבעלזא, נסע עוד הפעם ללובלין, שאל אותו הרה"ק מלובלין למה עדיין לא קיבל

תעודת הצדיקים המפורסמים גדולי הדור!

ספר
גנזי יוסף
מונקאטש

עמוד השער של ספר 'גנזי יוסף' להגה"ח ר' יוסף אלטר עפשטיין זצ"ל: **"אשר היה בתור רב מורה ודאין בעיר מאגרוב יצ"ו ובאמצע ההדפסה נתקבל להיות אב"ד בעיר איזיראן יע"א"**

הסכמת כ"ק מרן מהר"י זי"ע, כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, והרה"ק ר' שמואל מסקאהל זצ"ל על ספר "גנזי יוסף" להגה"ח ר' יוסף אלטר עפשטיין זצ"ל דראבדק"ק מאגרוב

72 ראה לעיל (עמ' 48). ויצויין עוד, שמשרת הרבנות של כ"ק מרן **מהר"ש** ומרן **מהר"י** זי"ע, חוץ מרבנות העיר בעלזא כללה גם רבנות העיר סקאהל, שהגיעה לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אחר פטירת חותנו הק' הג"ר **ישכר דוב רמר"ז** זצ"ל שהי' אבד"ק סקאהל. מאחר שמרן לא רצה לעזוב את העיר בעלזא מסר את הרבנות לבנו של חותנו, ה"ה גיסו הג"ר **יהודה זונדל רמר"ז** זצ"ל (מוזכר בשו"ת 'שואל ומשיב' מהדו"ת ח"ג סי' קכג: "והנה בשנת תרי"ד אור ליום ה' שמות י"ט טבת היה אצלי הרב מו"ה יהודא זינדיל נ"י אבד"ק סקאהל גיסו של הרב הצדיק מבעלז נ"י"), בתנאי שאחריו יקבל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בחזרה את הרבנות. ואכן בכל שנה הי' כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע נוסע לעיר סקאהל ושהה שם במשך שבועיים בתור רב, עד שמרן **מהר"י** מסר את רבנות העיר סקאהל לבנו הרה"ק ר' **שמואל** זצ"ל.

גם העיר מאגרוב, היתה כפופה תחת מרותו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. גם לשם הי' כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע נוסע למשך שבועיים מדי שנה, ומרן מינה את הגה"ח ר' **יוסף אלטר עפשטיין** זצ"ל שהי' נמנה בין היושבים ומרביצי תורה בבעלזא, לשמש שם בתור ראב"ד (ראה עוד עליו בחלק ב פרק יא), עד שנת תרנ"ד, שאז מינה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע את בנו הגה"צ ר' **ארי' לייביש** זצ"ל לאבד"ק מאגרוב, ור' יוסף אלטר זצ"ל נתקבל אז לכהן כאבד"ק אוזיראן (ראה עמוד השער של ספרו 'גנזי יוסף' שנדפס בשנת תרנ"ה, שנה אחר הסתלקות כ"ק מרן מהר"י זי"ע, שכתוב עליו: "אשר היה בתור רב מורה ודאין בעיר מאגרוב יצ"ו ובאמצע ההדפסה נתקבל להיות אב"ד בעיר איזיראן יע"א").

הגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל סיפר, כי בזה ראו החסידים סימן להתמנות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לשבת על כסאו ולמלאות מקומו כרב בבעלזא, מאחר שמינה את אחיו הגדול לרב בסקאהל ואת אחיו הצעיר ממנו לרב במאגרוב.

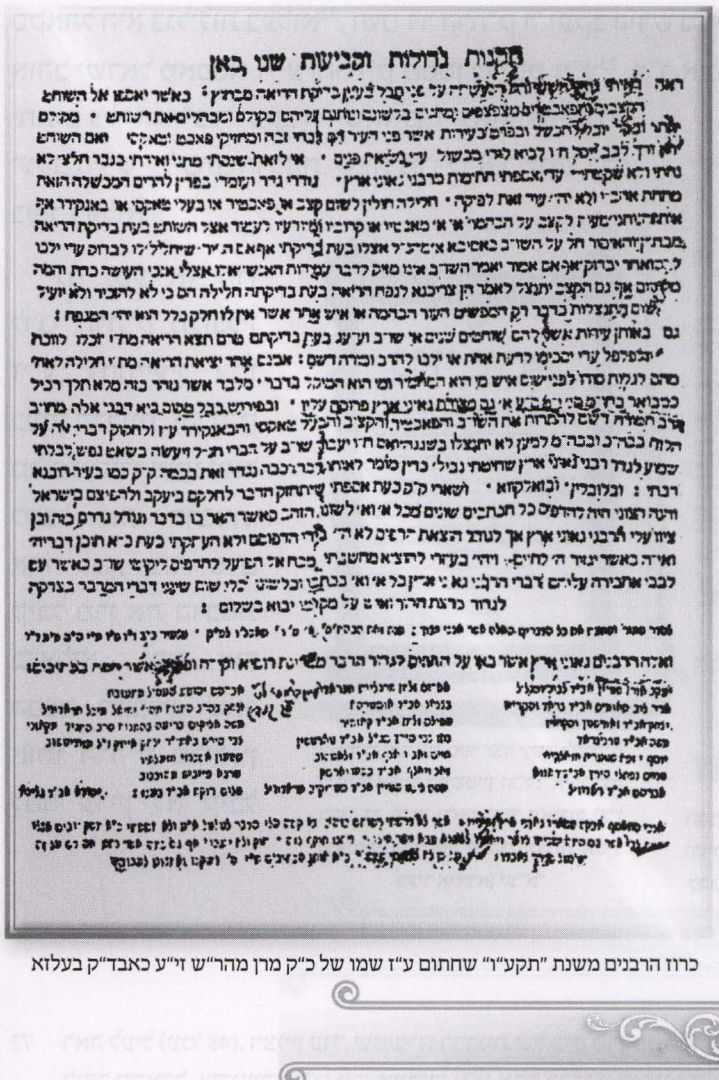
73 כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בהיותו בעיר סקאהל, בירר איה מקום קבורתו של ר' יעקב הירש זצ"ל, והלך להתפלל על ציונו.

74 'אוצרות ירושלים' (חלק קמג עמוד תרעד).

הרבנות, השיב מרן שמחפש משמש הגון, ועדיין לא מצא. אמר לו הרה"ק מלובלין: "אז מען זיכט טרעפט מען".

לימים, כשסיפר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע עובדא זו, הוסיף לבאר, שמה שאביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע נסע להלובלינער בענין המשמש, הי' משום שרצה שיתקיים אצלו מה שכתוב "מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים" (משלי כט, יב), ועל כן נסע להלובלינער שיזכה להיות "מקשיב על דבר אמת", שע"י זה יוכל לזכות ל"כל משרתיו צדיקים"[75].

על התמנותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע על פני הרה"ק ר' אהרן משיח זצ"ל[76], התבטא הרה"ק **מלובלין** זי"ע באמרו: "חז"ל אומרים כי אהרן הי' רודף שלום, וכאן אנו רואים את

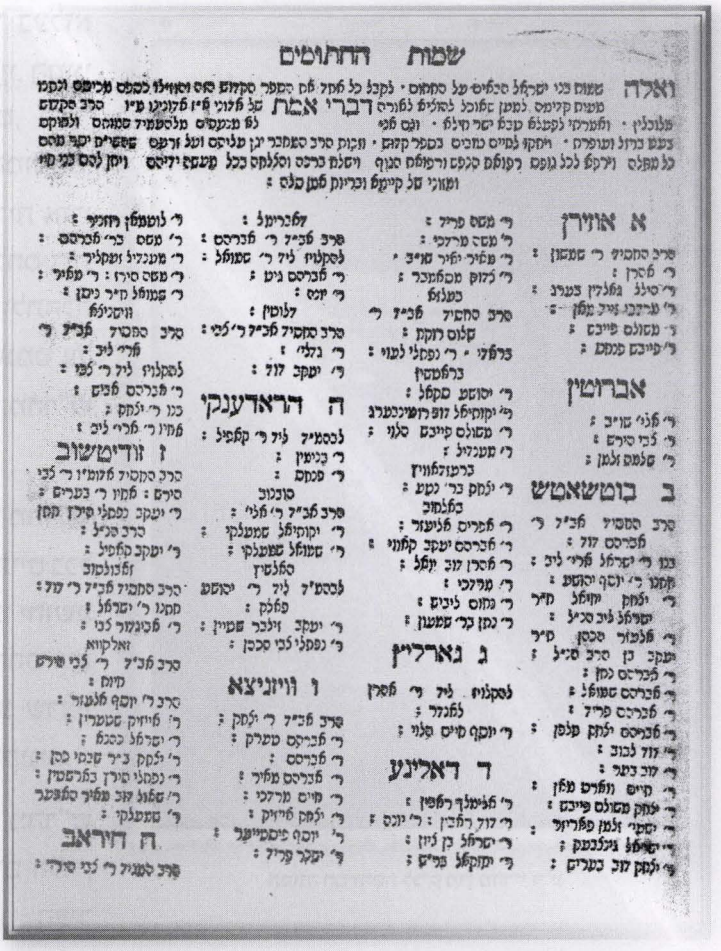
כרוז הרבנים משנת "תקע"ו" שחתום ע"ז שמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע כאבד"ק בעלזא

75 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** (בשלה"ט יומא דהילולא כ"א מנ"א תשנ"ב), משמי' דאביו הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל.

76 שנת עלותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע על כס הרבנות בבעלזא לוטה בערפל, כי ר' **אהרן משיח** זצ"ל נסתלק כאמור בשנת תקע"ז (כמובא בנוסח המציבה להלן עמ' 420), אמנם כפי הנראה הי' תחילת רבנותו של מרן עוד בימיו של ר' אהרן משיח זצ"ל, ראה בספר 'אדמור"י בעלזא' (ח"א ע' קלט) שמוכיח מכמה עובדות ידועות שמרן נסע לרבו הרה"ק **מלובלין** בהיותו כבר רב בבעלזא, והרי הרה"ק מלובלין נסתלק כבר בשנת תקע"ה. כן מסופר בפי החסידים עוד רבות מקשרי הרה"ק מלובלין זי"ע לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בתור רבי של חסידים. הרי מכל זה שמרן התחיל כבר בההנהגה עוד בימי חייו של הרה"ק מלובלין זי"ע, שהי' כאמור לפני פטירתו של ר' אהרן משיח זצ"ל (ולפי מה שמסופר בכת"י שנדפס בספר 'צדקת הצדיקים', הי' מרן מכהן כאבד"ק בעלזא עוד זמן מה לפני שהתחיל בהנהגה בתור "רבי", ובדומה לזה הבאנו ג"כ בפרק י' משמי' דהגה"ק משאץ זצ"ל). גם נמצא צילום כרוז, ובו תקנות אודות בדיקת הריאה, שיצא ע"י גדולי הרבנים בשעתו בשנת תקע"ו, שגם שמו של מרן מופיע שם כאב"ד בעלזא. כן מצאנו שמו של מרן מופיע כאבד"ק בעלזא בין החתומים על ספר 'דברי אמת' להרה"ק מלובלין, שלפי מה שמופיע בראש הספר נדפס בזאלקאווא כבר בשנת תקס"ח (אמנם, מכח כמה הוכחות ניתן לומר שבאמת נדפס הספר בשנת תק"צ, ורק מחמת שלא להיתקל בעיכובים מצד הרשויות, היו צריכים להקדים את התאריך). לפי השערתו של הרה"ח ר' **ישראל באכני'ער** [קלאפהולץ] ז"ל, בהתאם לעובדות המוכיחות כן, נתמנה מרן לרב בבעלזא בשנות תקס"ו-תקס"ז. ובספר 'פאר וכבוד' (עמוד כח) כתב שמרן נתקבל לרב בבעלזא בשנת תק"ע, אך הוא כותב שם שזה הי' אחר פטירת רבי אהרן משיח זצ"ל, וצריך בירור.

ההיפך, כי שלום [הכוונה על מרן] רודף את אהרן"[77].

עם התמנותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לכהן פאר כרבה של בעלזא, וממנו נמשכת שושלת הקודש צאצאיו הק' כ"ק רבוה"ק לבית בעלזא, הגיעה פריחתה ופרסומה של בעלזא לשיאה, באשר הם ברוחם הגדולה עשו את "בעלזא" לבית היוצר לאלפי תלמידי חכמים לגדולי חסידים ואנשי מעשה המתעלים בתורה ויראה וחסידות צרופה, ושמשה הזורחת של בעלזא הפיצה את זוהרה וקרני הודה למרחוק, ונעשתה למטרפולין רוחנית של יהדות התורה והחסידות, וכהבטחת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע: "בעלזא וועט זיין א ווינקל פאר תורה וירא שמים ביז משיח וועט קומען"[78].

שמות החתומים

כ"ק מרן מהר"ש זי"ע חתום בין הפרענומעראנטן על ספה"ק 'דברי אמת' כאב"ד בעלזא

77 בספר 'מגדולי החסידות' (ח"ו ע' כ"ק מרן מהר"ש זי"ע) מביא בזה, שאנשי עיר בעלזא רצו ליתן כתר הרבנות על ראש ר' **אהרן**, והוא בענוות רוחו הגדולה לא חפץ במשרה, נסעו להחוזה לשאול ממנו את מי ישימו אלוף לראשם, יעצם לקבל את ר' שלום. בהחתימם את דרי העיר על כתב הרבנות באו גם לבית ר' אהרן שיחתום, כאשר נודע לאשתו מזה, אמרה לו: האתה תהיה נכנע לפני אברך עול ימים, לא תהיה תפארתך בדרך הזה. ותפצר בו עד בוש שיסכים לקבל הרבנות, עד שלבסוף שמע בקולה. כשנודע הדבר להחוזה אמר: הנה חז"ל אמרו אהרן היה רודף שלום, וכאן אנו רואים שלום רודף את אהרן. לא האריך ר' אהרן ימים ברבנותו ונפטר, ואז קבלו לרב את ר' שלום. זה היה בשנת תקע"ז (נוסח אחר מובא שם, שכשנפטר ר' אהרן ועודנו במבחר שנותיו, צוה החוזה לקחת על מקומו את ר' שלום, ואמר, כי בשביל זה נפטר ר' אהרן, יען כי אין מלכות נוגעת בחברתה, והוסיף דרך צחות: באבות איתא אהרן רודף שלום, ועכשיו שלום רודף אהרן. אך זה לא מסתבר עפ"י חשבון השנים, שהרי הרה"ק מלובלין זי"ע נסתלק בתשעה באב דשנת תקע"ה, ור' אהרן משיח זצ"ל נסתלק רק ביום ב' דר"ה תקע"ז).

כך או כך, מדבריו למדנו שזמן הכתרת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע קשור עם פטירת הרה"ק ר' אהרן משיח זצ"ל, אך כאמור למעלה לא ברור הדבר כ"כ עפ"י כמה מקורות שמרן כיהן כרב בבעלזא עוד לפני שנת תקע"ז.

78 אודות תחילת הנהגתו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בתור רבי של חסידים, ראה חלק שני פרק י' - "חסידות בעלזא". ואודות המוני החסידים וגדולי הרבנים שנסעו אליו לבעלזא, ראה פרק י"א - "נסיעת החסידים לבעלזא".

תמונה המיוחסת לכ"ק מרן מהר"י זי"ע

בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הפך בעלזא להיות מקום אשר כל מבקש ד' יצא אליו, המוני חסידים ואנשי מעשה, רבנים דיינים, בעלי מסחר ופשוטי עם, נסעו לבעלזא בהמוניהם, להסתופף בצל קדושתו של מרן שהזריח אורו על כל סביביו, וממנו יתד וממנו פנה לחסידות בעלזא המפוארה הנמשכת לשם ולתהלה עד היום הזה, ולשאר חצרות קודש שנמנו על תלמידי ותלמידי תלמידיו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

ל) בשנתים האחרונות של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ראו החסידים כי מרן מסתגר כשעתיים בכל יום עם בנו הצעיר כ"ק מרן אדמו"ר רבי **יהושע** זצוקללה"ה זי"ע. לאור זאת הבינו החסידים אחר הסתלקות כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שרצון קדשו הי' שהוא ישב על כסאו וימלא מקומו.

מיד עם הסתלקותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ביום ב' כ"ז אלול תרט"ו, עוד טרם הלוי', הלכו החסידים ואספו חתימות מבני העיר שמקבלים עליהם את כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע למלאות מקום אביו, ותיכף אחר סתימת הגולל הכתירו אותו במעמד החסידים ואנשי העיר. ובן עשרים ותשעה שנים מרן במלכו[79].

לפני ראש השנה, ביקש כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע מא' שנסע מבעלזא ללעמבערג לקנות לו שם שופר עבורו[80]. בראש השנה לפני תקיעות שופר ניגש למרן אחיו הגדול הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל[81], ואמר: "מילא הרבנות הוא דבר לעצמו, אבל הירושה אין לה כל שייכות לרבנות, והרי עדיין לא חילקו הירושה". בהתכוונו

79 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל. וראה ב'אוהל יהושע' (אות א) שכתב שכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע נולד "בערך" בשנת תקפ"ה (וכנראה ממנו נמשך ב'אדמור"י בעלזא' שכתב בפשטות שמרן נולד בשנת תקפ"ה), ואכן לפי הנ"ל נולד מרן בשנת תקפ"ו (אגב, יש אומרים שכ"ק מרן מהר"י זי"ע נקרא על שמו של הרה"ק מאפטא זי"ע שנסתלק ביום ה' ניסן תקפ"ה - הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל).

80 י"א שהחסיד המפורסם ר' **מרדכי פעלץ** ז"ל, נסע מדעת עצמו, ועשה זאת ללא שמרן יצווהו על כך. ואמרו עליו "חכם עדיף מנביא".

81 אודותיו ועל גודל קדושתו ראה להלן פרק ח עמ' 482 בתיאור על מקום מנוחתו.

בזה לומר, שהשופר שישתמש עמו מרן מעזבון אביו, לא שייך למרן. מיד הוציא מרן את השופר שנקנה בעבורו בלעמבערג, ואז הבינו כוונת מרן שביקש לקנות לו שופר, בבחינת חכם עדיף מנביא[82].

לימים, לעת זקנתו של הרה"ק ר' אלעזר, משום מה יצא פעם מבית הכנסת באמצע התפילה ביום ר"ה, והי' צריך לדחוק עצמו בין המוני החסידים כדי לחזור למקומו, וחלשה דעתו מכך. נתגלה אליו אביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בהקיץ, ואמר לו: "בני, כך עלתה במחשבה".

אחר כלות ימי השבעה קרא כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לרבנים חשובים, וכמבקש רשות על ההנהגה אמר להם: "אבי ז"ל אמר לי לקחת קוויטלעך"[83].

משך ג' שנים הראשונות שישב כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ברבנות בעלזא, לא נהג באדמורו"ת, ורק אחר ג' שנים בראש השנה נכנס בלבת אש והתחיל לנהוג באדמורו"ת[84]. פעם התבטא כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, על אודות ג' שנים הללו: "אבי ז"ל אמר אז ס'איז נישט געווען קיין טובה פאר'ן וועלט אז דער טאטע ז"ל האט נישט געפירט"[85].

בימיו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע התפשטה הנהגתו והשפעתו על פני כל הסביבה, עיניו היו פקוחות על כל דבר והנהיג את קהל עדתו ביד רמה, ומצודתו היתה פרוסה על פני תבל בעמדו על המשמר למשמרת התורה והיהדות להעמיד הדת על תילה, ולחם מלחמת ד' לבל יבואו זרים לחלל את כרם בית ישראל בחילול כל דהוא. עדי נתבקש לגנזי מרומים ביום כ"ג שבט תרנ"ד לפ"ק.

לא) ביום כ"ד שבט דשנת תרנ"ד, אחר הלווייתו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שהתקיימה בבעלזא במעמד ראשי אלפי ישראל, הכתירו את בנו כ"ק מרן אדמו"ר רבי **ישכר דוב** זצוקללה"ה זי"ע לשמש ברבנות עיר בעלזא.

בתחילה סירב מרן מלקבל עליו משרת הרבנות ולשבת על כסא אביו, באמרו שאינו רואה עצמו ראוי לשבת על כסא קדושים זה. אבל החסידים ראו במרן ממשיכה הטבעי של שושלת בעלזא ולא הרפו ממנו. משלחת נכבדה מגדולי החסידים רבנים וחשובי העיר התיצבה לפני מרן והביעה את משאלת הציבור כי יאות לקבל על עצמו את עול הרבנות. וכאשר לא יכל עוד לעמוד נגד הפצרותיהם נעתר לבקשתם.

82 כל זה מפי הרה"צ ר' **אהרן מרדכי רוטנער** שליט"א.

83 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

84 בתקופת זמן אחר נשיאותו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, רצה מרן לעבוד את ד' במיעוט אכילה, נכנס הרה"צ ר' **זכרי' מראווא** זצ"ל (ראה אודותיו לעיל עמ' 66) ואמר למרן: אמרו עליו על **הלובלינ'ער** זי"ע, "אז ווען דער רבי פון לובלין האט געגעסן אנבייסן, האט ער משפיע געווען אז אידן זאלן האבן אויף אנבייסן, און ווען ער האט געגעסן נאכט-עסן, האט ער משפיע געווען אז אידן זאלן האבן אויף נאכט-עסן, אז דער רבי וועט נישט עסן, איז פון ווי וועלן אידן נעמען אויף אנבייסן, און פון ווי וועלן אידן נעמען אויף נאכט עסן"?. וקיבל מרן את דבריו (הרה"ג ר' אברהם בראנדער שליט"א מפי אביו הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל).

85 הרהגה"ח ראש הישיבה **מוהר"ש בראנדער** זצ"ל ויבלחט"א הרה"צ ר' **אהרן מרדכי רוטנער** שליט"א.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר: יש לי כמה טעמים מדוע קיבלתי עלי משרת הרבנות: א', מפני שזה הי' רצון אבי ז"ל, ב', לפי שכשנסתלק הרה"ק **מסטרעליסק** זי"ע ובנו לא רצה למלאות מקום אביו לא יצא מזה טובה[86].

מסופר, כי בהיות כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בעיר קראקא יצ"ו, ביחד עם בנו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, באו לבקר אצלו כמה רבנים וגדולי העיר, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ישב אז בחדר החיצון, ודיבר ופילפל עם הרבנים והגאונים בעניני תורה וחסידות. בינתיים הגיע דיין אחד אשר שֵׁמַע גאונותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כבר הגיע לאזניו, ורצה לשוחח עם מרן **מהרי"ד** ולפלפל עמו בדברי תורה. הדיין התפעל מחריפותו של מרן עד למאד, וכשנכנס אח"כ לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הביע את גודל התפעלותו מגאונות בנו, ואמר למרן: "צו אייערע בער'ניו וועט זיין א גרויסע רבי - קען איך נישט וויסן, נאר אז ער וועט זיין א גרויסער רב - דאס בין איך זיכער".

השיב לו מרן כדברים האלה: "אבי ז"ל [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] הי' תלמיד הרה"ק מלובלין זי"ע, ותמיד כשהי' מגיע לרבו היתה עיקר בקשתו שיזכה ל"לייטישע קינדער", וכשנולד אחי הגדול [הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל] נתמלא אבי שמחה, ואמר "ב"ה אז מיר האבען אויס'גע'פועל'ט, מ'האט אונז אראפגעשיקט א הויכע נשמה", וכשהי' אחי הגדול אצל הרה"ק **מצאנז** זי"ע אמר עליו "שיש לו גוף קדוש וכל כולו בכור קדוש". וזה הי' פלא אצלי - המשיך כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע - שאם אחי הגדול הי' גדול כל כך, אם כן מדוע איפוא לא נתמנה הוא למלאות את מקום אבי ז"ל. נאר איך האב צוגעקוקט צו די הנהגות פון מיין בער'ניו [כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע], אז הבנתי שאבי ז"ל הי' לו עינים פקוחות, והוא כבר ראה את עתידו, ולא רצה שבעלזא תפסיד כלי מפואר כמו בער'ניו שלי".

וסיים כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע: שדין בכורה לא שייך אלא בחלקי הגשמיות שהנחיל האב לבניו, אבל בחלקי הרוחניות, אין נוהג בהם כלל דין בכורה[87].

86 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל, ששמעו מפיו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע.

87 הרה"צ ר' **יצחק דוד** ז"ל בשם החסיד ר' **אבא ליביטשובער** ז"ל ששימש אז את כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עוד בחיי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

27 Jahrgang — בּיה — שנת השבע ועשרים

Machsike Hadas

מחזיקי הדת

תעטר עיי הרב הגאון הצדיק מהרי"ר שמעון סופר זצ"ל
האבדק"ק קראקא נכחר בית הועד ונשיא הבחי"ק

Zeitung für das wahre Judenthum
Organ des Vereines
„MACHSIKE HADAS"

LEMBERG den 18. November 1904 — Nr. 8 — לבוב יום ד' ויצא יוד בכסלו תרס"ה

סדרו באדרעסע
לשנה . . 12. K.
לחצי . . 6.—
לרבע . . 3.
ברומענינ
לשנה . מראשן 20
לחצי . . 10.
לרבע . . 5.
ברהם
לשנה . . רים—6
לחצי . . 3.—
לרבע . . 1.70
באמעריקא
לשנה דאללאר 3.50
לחצי . . 1.80
לרבע . 90 סענט
באשבנו
לשנה . פוינט 8
לחצי . . 6
לרבע . . .
שכר מודעות 10 צייל
כשורה מכתבים וא
ישאכו ליר בעריחם

כל יום ויום זמן
הי הינא לאבצי
שנליון האי מחחלת
האדרעססא
למשלוח הכסף
מארצנו וכארצות רי"ט
להאדמיניסטראציאן:
Leiser Gotwirth
שמימאלס-נאסטע 3
Lemberg
התוהם אשר לא
יקבל העלה במועד
יפנה אלינו במכתבו
פתוח בלתי חותמה
על פניו יהי' נחתם
„Reclamation"

מי לד' אלינו!

זה שבועות אחדים מריעים אנחנו כשופר קולנו במקום הזה, השכם וערב, אל אחינו היראים והחרדים לדבר ד' להחזיק במעוז חברתנו, להפיח רוח חיים בבנותיה, החברות „מחזיקי הדת" הנוסדות במרחבי ארצנו, אשר מרפיון ידים ועצלתים נפלו למשואות, ולטעת ענפי במקום אשר עוד לא נמצאת שם חברתנו, ולהודיענו את כל הדברים, אשר דרש ידרוש כבוד נשיאנו שליט"א בהקול הקורא אשר הוציא.—

והננו נותנים לפני קהל ועדה את מכתבי קודש, אשר הגיעינו מבבוד קדושת הרבנים הגאונים הצדיקים מאורות הגדולים, אשר הארץ תאיר מכבודם, וכל בני הגולה יתחממו נגד אור הודם, המעירים והמעוררים את אחינו היראים להחזיק בטעוז חברתנו, לטעת בכל מקום ומקום ענפיה, ולהפוך בכלי מבטאה העתון „מחזיקי הדת". — ממכתבי קודש אלה— אשר כל קמא קמא דמטי לידינו הננו מרפיסים אותו— ווכחו אחינו לדעת כי החזק במעוז חברתנו ועתוננו „מחזיקי הדת" מעשל גדול הוא ביתים האלה, ונחזק לאחינו היראים במאד מאד.

אלה הם המכתבים אשר קבלנו עד היום:

בעה"ש בעלז.

רב שלום וכט"ם לכבוד אחבי"ו החסידים היראים הנגידים הנכבדים הע"י

הנה כאשר השגתי מכתב מכבוד הרב הגאון המפורסם מהריל"ם שליט"א מדראהאביטש נשיא אה"ק תובב"א ונשיא ח"ק המחו"ה אשר נחוץ מאד כעת כפי דרישת השטאטהאלטעריא יר"ה להודיע בכל אתר ואתר זמן התיסדות ענפי הה"ק מחזיקי הדת והנהגותיה עד בעת, לואת בקשתי מאת אחב"י המצפים להרמת קרן תוה"ק להחיש מעשיהם, להודיע ללבוב להה"ק מחזיקי הדת כל דרישות השטאטהאלטעריא כפי הקול קורא שנדפס בהמחו"ה זה שבועים מנשיא החבורה הנ"ל— ולחזק ולהוסיף אומץ בכל תהלוכות החברה הקדושה, והמקומות שעדיין לא נתיסדה שמ"ח ח"ק מחזיקי הדת, יתנו ידם לדי ליסוד חברות, כי מקורה ממקום קדוש יהלך ע"י גאונים וקדושים וצ"ל שעמלו ויגעו מאד בזה, וזכותם יעמוד לנו לזכנו להגדיל תורה ולהאדירה ואמיים ואו"ש דברי הכותב, ומבקש למען כבוד תוה"ק המצפה להרמת קרן דת תוה"ק והרמת קרן ישראל ומברכם בכ"ט

הק' ישכר דוב מבעלזא

מכתב כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לחיזוק ענפי "מחזיקי הדת"

כ"ק מרן מהר"א זי"ע

מרן נהג נשיאותו ברמה, הוא הרים את קרן התורה והחסידות גם יחד, המונים מכל קצוי תבל נהרו אליו להתברך על ידו ולדרוש בעצתו. גדולי תורה ומנהיגי הדור באו לשמוע חוות דעתו בכל ענינים העומדים על הפרק, וגאוני עולם נשאו ונתנו אתו בסוגיות הש"ס וראו רב חילי' באורייתא. העיירה בעלזא המתה מאלפי חסידים שבאו ליהנות ולהתבשם מנועם זיו צל קדשו. תיקן גדרות עולם ועמד בפרץ בכל תוקף ועוז לשמור משמרת התורה והיהדות עד עת פטירתו ביום שב"ק כ"ב מרחשון תרפ"ז לפ"ק.

לב) את דעתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שרוצה לראות כממלא מקומו את בנו כ"ק מרן אדמו"ר רבי **אהרן** זצוקללה"ה זיע"א ביטא פעמים רבות[88]. במוצאי-שבת פ' חיי שרה תרפ"ז, מיד אחר הסתלקותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, נתכנסו ראשי הקהילה לאסיפה וכולם פה אחד חתמו על כתב הרבנות לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ועוד קודם סתימת הגולל, הגישו לו את כתב הרבנות חתום בידי ראשי הקהל ונכבדי העיר וברכו אותו בברכת מז"ט שנתמנה לרב עליהם, וכן הכתירו אותו החסידים בכתר הנשיאות וממשיך שושלתא קדישא לחסידות בעלזא[89].

88 ראה ספרינו 'אגרא דבי הילולא' במדור אשכבתי' דרבי, ובמדור 'כתבי חסידים' ממכתבו של החסיד ר' **יצחק משה שו"ב** ז"ל.

89 ידוע על אודות דברים הפלאיים שרמז בשעתו הרה"ק הרבי ר' **זושא מאניפולי** זי"ע בהסכמתו על ספה"ק 'מאור עינים', כשמסיים הסכמתו: "היום יום א' כ"ג לחודש מרחשון לסדר ולפרט והנה פרח מטה אהרן לפ"ק". שנים רבות היו מילים אלו כחידה סתומה ואין פותר אותם, שהרי יום כ"ג מרחשון שהיא בתחילת ימות החורף אי אפשר שיחול בסדר "פרח מטה אהרן" שהוא בפרשת קרח (בשעתו אכן פירשו הדבר שהכוונה על נכדו הגדול של הרה"ק בעל המאור עינים זי"ע, ה"ה הרה"ק ר' אהרן מטשערנוביל זי"ע, שבמעלליו התנכר נער שהולך ומתגדל לאילנא רברבא ומטהו פרח). אולם אחר התמנות כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ביום א' כ"ג לחודש מרחשון - יום הלווייתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע - ראו בזה רמז לכך שרמז הרה"ק הרבי ר' זושא זי"ע בהסכמה לספרו של הרה"ק בעל מאור עינים זי"ע על אודות התמנות נכדו כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה ביום זה - שבו ביום והנה פרח מטה אהרן.

הסכמת הרה"ק הרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע על ספה"ק 'מאור עינים'
"א' כ"ג לחודש מרחשון לסדר ולפרט והנה פרח מטה אהרן לפ"ק"

הרבנית **חי' דבורה** ע"ה, מחברתו הטהורה [בזיוו"ש] של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, רצתה שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ימלא מקום אביו בתור רבי, ואילו א' מבניה ישמש בתור רב ואב"ד בעלזא[90]. אמנם הרבנים הגאונים וזקני החסידים קבעו, שמאחר שבבעלזא הי' נהוג בכל הדורות שהרבי הוא המרא דאתרא, אין לשנות, ונתנו כתר הרבנות והנשיאות גם יחד לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[91].

וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע התבטא אז, שעל הרבנות יש דין ותורת ירושה, ואילו "רבי" יהי' - מי שהחסידים יסעו אליו"[92].

וזרח השמש - שמשו של מרן, שנתמנה לכהן כרב בכבוד רב הן על ידי הבעלי בתים והן על ידי החסידים. הכל ראו בו את היורש והממשיך של רבוה"ק מבעלזא.

החסיד הגדול רבי **יוס'לי יארטשובער** ז"ל עמד כבר במוצאי שבת כל הלילה על יד מרן **מהר"א** כמו חייל על משמרתו.

בעת הלווייתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כשהעלו את המיטה על שלחן הקריאה בהיכל בית הכנסת, הכריזו את הכתרתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לשבת על כס אבותיו הק' בבעלזא.

90 כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע והרבנית **חנה רחל** ע"ה זוג' של הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל נולדו מזיווג ראשון של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ה"ה הרבנית הצדקנית מרת **בתי' רוחמה** ע"ה בת הרה"ק ר' **ישעי' משולם זושא** זצ"ל בן הרה"ק ר' **אהרן מטשערנוביל** זי"ע, ואילו יתר צאצאי מרן נולדו מזיווג שני ה"ה הרבנית **חי' דבורה** ע"ה בת הרה"ק ר' **אברהם שמואל הלוי מברעזנא** זצ"ל, שזקינו הרה"ק ר' **יצחק מברעזנא** הי' חתן הרה"ק ר' **אהרן מטשערנוביל** זי"ע.

91 בכמה מכתבים שנשלחו מבעלזא הנמצאים בגנזי מכונינו (ונדפסו בפרסום ראשון בספרינו 'אגרא דבי הילולא' - מהדורת תשס"ז) מדגישים את התמנות כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ברצון ובהסכמת כולם. וכך כתב החסיד המפורסם ר' **יעקב בעריש מראווא** זצ"ל שכתב: "ב"ה בבעלז איז אלדס גוטץ, שלו' ושלוה בין בני' מרן הה"צ הגה"ק ז"ל וגם בין הרבנית הצדיקת תחי'". כן יש בידינו מכתב מהרה"ח ר' **אליעזר אלטשטאט** ז"ל מלבוב שכותב: "איך בין יענע וואך געקימין פון בעלז, אין בעלז איז ב"ה אלדיש גוטס. תיכף אהאלבי שעה נאך הבדלה איז שוין גיווען פארטיג דער קאנסוס, ס'איז דא אזעלכי בעלי בתים וואס דעהם הרב זלה"ה קאנסוס האבין זייא נישט אונטער גישרובין און דעהם הרב שליט"א'ס קאנסיס האבין זייא אינטער גישריבין". וכן כתב ג"כ הרה"ח ר' **מאיר אורטנער** ז"ל במכתבו לבניו: "דער קונסיס עבור הרב הצדיק שליט"א הר' אהרן איזט בלתי יגיעה באין מוחה פערטיג גיווען זייגר 8 מוש"ק (...) הרב הצדיק שליט"א פירט שוין אללעס כמקודם, נעמט קוויטליך אין קוויטיל שטיבל, דאווינט שבת מוסף וכהנה, און דער עולם פארט כמקודם, השי"ת יחזק כחו ויאריך ימיו עד ביאת הגואל והלאה".

92 הרה"ח ר' **אשר נוסבוים** ז"ל.

"כתבי חסידים"

ממכתב מהחסיד ר' מרדכי פריעדמאן ז"ל מירושלים שנסע להסתופף עוד בצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע, בו כותב בין השאר: "כי לא עזב חסדו אותנו כצאן בלי רועה, והשאיר אחריו ממלא מקום את בנו הבכור הרב הגאון הצדיק רבנו מה"ו אהרן שליט"א, אשר הוא יאיר לנו באור קדושתו גם להלאה, ונזכה שהוא ילך עמנו נגד משיח צדקינו בב"א... "ואגב אודיעו את אשר דברנו באחד השיחים עם מחותני מרן הגאוה"צ מה"ו יוסף חיים ז"פ [זוננפעלד] האב"ד דפה שליט"א... אמר אלי מחותני שליט"א הנ"ל כמשיח לפי תומו, ידע נא מחותני כי מן השמים הוחלט כי בנו הבכור ה"ה רבי אהרן שליט"א יהי' הממלא מקום אביו הקדוש זצ"ל... ומאז יתחיל להאיר על מקומו אור קדושתו של בנו הקדוש רבינו הצדיק רבי אהרן שליט"א עד ביאת גו"צ בב"א"

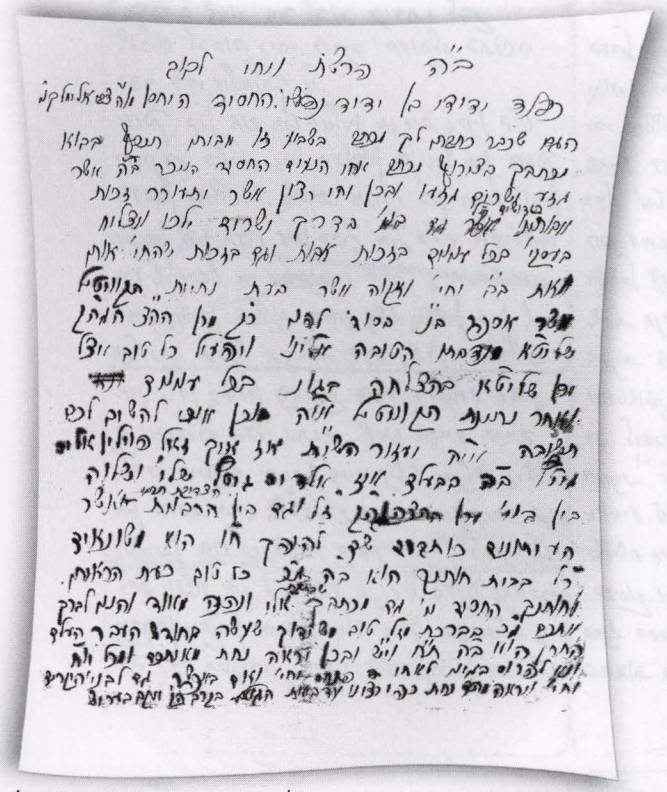
מכתב החסיד ר' אליעזר אלטשטאט ז"ל

אודות המצב בבעלזא בראשית ימי הנהגותו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע (מגנזי המכון)

מיד לאחר ההלוויה נכנסו רבנים וגדולי החסידים לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ונתנו לו פתקאות. את הפתקאות הראשונות לקח בחדרו של אביו, ליד החלון, מקום שם עמד אביו בעת שקיבל את הפתקא הראשונה[93]. אבל אחר כך בכל שבעת ימי האבל, לקח במקום שישב שבעה[94].

בשבת הראשונה אחרי ההסתלקות של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, לא יצא מרן לבית המדרש להתפלל עם כל הציבור, וגם עדיין לא התחיל בעריכת שלחן, רק ערך סעודות שבת ביחד עם כל המשפחה צאצאי כ"ק

מכתב החסיד ר' יעקב בעריש מראווא זצ"ל מפר' ויחי תרפ"ז, שבו מזכיר: "**בבעלז איז אלדיס גוטס, שלו' ושלוה בין בני מרן ההצהגה"ק ז"ל...**" (מגנזי המכון)

93 את הפתקאות הראשונות אצל מרן מסרו שלשה מנכדי הרה"ק רבי **נפתלי מרופשיץ** זי"ע, בהתאם למנהג שהיה קיים אצל רבוה"ק מבעלזא, כפי המסופר, שכאשר הגיע כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ללובלין בפעם הראשונה בהיות מרן אברך בן י"ז שנים, פגש אותו בחוץ הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע שהרכין לו את ראשו ואמר לו: "אברך, ברכניז!" אמר לו מרן: "צעיר אני וכבודו צדיק מפורסם כיצד יברך צעיר כמוני את כבודו"? היה זה בעיצומו של חורף ובחוץ שרר כפור שחדר לעצמות. אמר לו הרה"ק מרופשיץ: "מדוע אינך מרחם עלי, הרי אני קופא מקור", אולם מרן לא רצה לברכו. אמר לו הרה"ק מרופשיץ: "יונגערמאן, אונז האבן מיר בקבלה אז מ'בייגט זיך דעם קאפ דארף מען בענטשן". מיד הרכין מרן את ראשו וביקש מהרה"ק מרופשיץ שיברכו, בירך אותו הרה"ק מרופשיץ, ואח"כ שוב הרכין הרה"ק מרופשיץ את ראשו למרן, ואז נתן לו מרן ברכתו. לאחר מכן אמר הרה"ק מרופשיץ, שחזה שאותו אברך עתיד להיות רבי ואלפים מישראל יבואו לקבל את ברכתו, על כן רצה שהברכה הראשונה יברך אותו.

מאז נשאר המנהג אצל רבוה"ק מבעלזא, שהפתקא הראשונה שקיבלו מאנשי שלומם בעת שנתמנו לשבת על כס ההנהגה, היתה מנכדי הרה"ק מרופשיץ זי"ע. כך היה אצל כ"ק מרן **מהרי"י** זי"ע וכך היה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. גם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע קיבל שלוש הפתקאות הראשונות מנכדי הרה"ק מרופשיץ. הראשון היה מהרה"צ רבי **מנשה מרופשיץ** זצ"ל מדובעצק, השני היה מהרה"צ רבי **פייבוש מיאברוב** זצ"ל, והשלישי הי' מהרה"צ רבי **מנדיל מדובעצק**, חתנו של ר' מנשה זצ"ל.

אחריהם נתן פתקא הגה"צ ר' **ישכר דוב אב"ד ביסק** זצ"ל, שהיה כבר זקן בא בימים. אמר למרן: "רבי, אני נתתי פתקאות לאביו זקנו השר שלום, לזקנו מרן **מהר"י**, ולאביו מרן **מהרי"ד**. ואני מברכו שיהא פועל ישועות לישראל ושיזכה לביאת משיח במהרה עם כל ישראל". ביקש ממנו מרן שיחזור על מה שאמר. חזר על דבריו תוך בכי רב. אמר לו מרן: "אבי ז"ל אמר: כשאומרים ב' פעמים צריכים להגיד פעם שלישית".

94 'אדמור"י בעלזא' (ח"ד עמוד עג).

מרן **מהרי"ד** זי"ע. רק במוצאי שב"ק שלאחר כלות ימי השבעה, נכנסו אליו המקורבים, וביקשו את מרן לעמוד בראש העדה, או אז ניאות מרן לקבל עליו משרת הנשיאות בבעלזא, ולשבת על כסא אביו[95].

95 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל, שהי' נוכח שם. הי' מספר הדברים בפרוטרוט בין השאר: בשב"ק פ' תולדות, בסוף ימי השבעה ישבו כל האחים ברוחב השלחן, וסעדו יחד סעודות שב"ק, ודודי ז"ל לא רצה לחלק שיריים, אולם כולם ידעו והבינו שדודי ז"ל ימלא את מקום אביו הק'. במוצאי שבת ידעתי כי משהו מיוחד יתקיים עכשיו בבית דודי ז"ל, דודי ז"ל הי' עדיין דר בדירתו, ולא הי' דר עדיין בדירת זקיני ז"ל עד לאחר מכן. אחר הבדלה עליתי לדירת דודי ז"ל שהי' בקומה השני', ראיתי ציבור גדול ממתין שם, אני הייתי ילד קטן, ודחפתי את עצמי את תוך החדר. אחר זמן קצר נכנס ר' **אהרן יהושע**, ניגש אל ה"שאַפע", ואומר "דער רבי וועט זיך אנטיען דער טילעפ". דודי ז"ל נשאר עומד במקומו, ואמר "אז מ'באקומט אזא באפעל מוז מען", ומיד לבש את הטילעפ, והלך לחדרו של זקיני ז"ל, בחדר האמצעי, מקום קריאת הפתקאות. ואף כי למעשה כבר קראו פתקאות משך שבעת ימי האבל, אולם בחדר הקבוע של זקיני ז"ל הי' אז הפעם הראשונה (שבת הראשונה שניהל כ"ק מרן מהר"א זי"ע, הי' בפר' ויצא, וכשמרן עלה לתורה סיימו עם הפסוק "אשובה ארעה צאנך אשמור". - הגה"צ ר' מרדכי יעקב ברייש זצ"ל אבד"ק צירין בעל 'חלקת יעקב').

עדות דומה, מצאנו במכתבו של עד נוכח אחר הרה"ח ר' **אהרן וויען** ז"ל: "אך לא אלמן ישראל! כי עוד השאיר לנו אדמו"ר זצוקלה"ה את בנו מרן אדמו"ר הקדוש שליט"א, אשר כל פיות אליו פונים, כי ידוע לכל בית ישראל גודל קדושתו כמלאך ה' צבאות, עוד בחיי אדמו"ר זצוקלה"ה נתבטלו לפניו כל גדולי ישראל, הגאון רשכבה"ג רבי **מאיר אריק** זצוקלה"ה אבד"ק טורנא הלך לקבל פניו בהיותו בקרעניץ, וגודל ההתבטלות אין לשער כידוע לכל, וכן הרבה דברים מספרים ואין להאריך בדבר הידוע. ותיכף אחר ההלויה לא היה באפשרות ליתן קויטל לאדמו"ר שליט"א מגודל סכום האנשים ששמרו הדלתות ונתנו קוויטלאך. ובמשך זמן השבעה באו הרבה רבנים לנחם את כ"ק אדמו"ר שליט"א, והגיע מכתב מהה"צ **מגור** שליט"א שהיה בדעתו לבוא לבעלז, אך מפני סיבה לא היה באפשרות... ובשבת קודש ראשון ביום כלות השבעה עדיין לא ישב אדמו"ר הקדוש שליט"א בראש השולחן, ובשבת קודש השני קיבל את הרבנות".

א' מכותבי הקורות, מתאר את התרשמותו מנסיעתו לבעלזא ביחד עם המוני חסידים אחר שעלה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על כס ההנהגה (תירגום משפת אידיש):

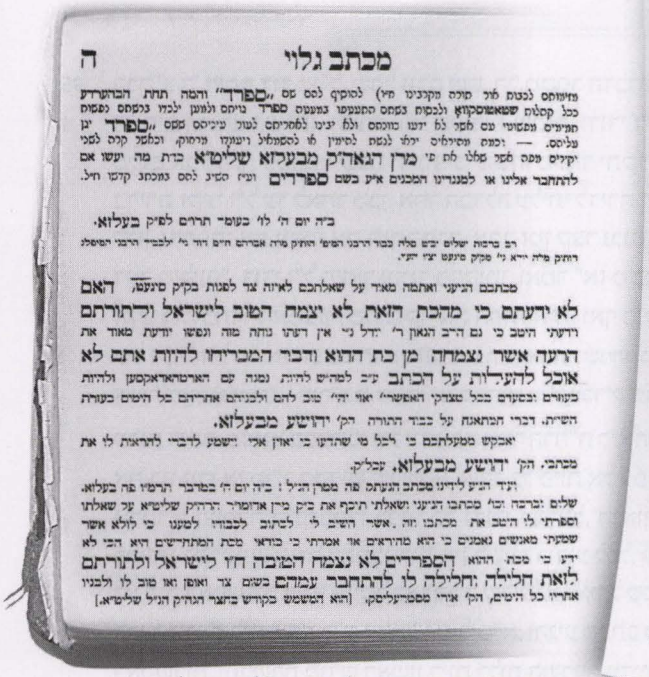
בראווא-רוסקא על ה"באהן-סטאנציע" שוקק חיים, יהודים דוחפים עצמם למרכז קניית הכרטיסים, נשמעים קולות כמו פעם "דָא בעלזא" [=לבעלזא]. מכונת פקידי הרכבת מהדהדת, היא מוציאה עשרות ומאות כרטיסים תוך דקות אחדות, וציבור היהודים צועדים לרכבת הנוסע מראווא לבעלזא.

הקרונות מתמלאות חיש מהר, נפגשים פה ביהודים מלעמבערג, פשעמישל, יערוסלוב, קראקא, ואפילו בקבוצה חסידים מהונגרי'. נוסעים להרבי החדש לא פחות מלרבי המנוח ז"ל. הנסיעה עכשיו היא רבתי, כולם רוצים למסור קוויטל להרבי החדש. הציבור הולך ומתרחב, אך אין מחסור במקום, יהודים בינם לבין עצמם נותנים תמיד עצה לנפשם, מאן יימר שבספסל רשאים לשבת רק ארבעה אנשים, שמונה אנשים מתיישבים בספסל, ובדחיקה קצת יותר יכנסו גם התשיעי והעשירי.

הרכבת נוסע לאטו, ושם בפינה הולך יהודי מקראקא עם בקבוק יי"ש, שותים לחיים ושרים זמר. רובם הם יהודים שרגילים לנסוע להרבי ומכירים זה את זה מפגישתם תמיד אצל הרבי בבעלזא. הקונדאקטער מתראה על החזית ומכריז "יהודים, כרטיסים". מן הצד נשמע א' עונה לו "אה, פאניע קאנדוקטארזשע, מה שלומך"? והוא שואל שוב "סערוואוס, רעב כאאיס, גרויע פאן ביל נא לעוואיע"? [=הייתם על הלוי' של הצדיק המנוח ז"ל?]. הפקיד מבקר הכרטיסים, ומתוך שיחות וזמירות של חסידים עובר השעה ומחצה של הנסיעה מראווא לבעלזא.

"בעלזא", הרכבת נעצרה, וכמה מאות יהודים עוזבים את הקרונות. פה בבית הנתיבות נראה כיריד כללי, עשר בעלי עגלות כמו מתנפלים על מאות המגיעים ומכריזים "בואו עמי העירה". אני מוצא את עצמי במרכבה, אך בעל העגלה לא נוסע עדיין, הוא טרוד למצוא עוד כמה אנשים שיסעו עמו, וכשאני מעורר אותו שכבר דחוק המקום, הוא עונה "לא איכפת, הלא נוסעים אתם להרבי, עוד שני חסידים יעלו ואנו נוסעים".

החסיד ר' **מענדל לאנדמאן** ז"ל, משב"ק אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואח"כ אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[96], כותב במכתב לא' מאנ"ש בארה"ק על אודות הכתרתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע:

מכתב גלוי ה

מיוחס לכבוד מר מוכה מקבלינו מז) לסוקץ לסס שם **"ספרד"** והמה תחת הבחירת ככל קטנים **ששאשטקוץ** ולבסוף בצחס התעצמו במעמד **ספרד** ניחס ולמען ילכמי בעמחם חמיעים ומשמוני עם תמר לא ידעו כוחמם ולא יביני למחריחם לעזר ביניסס שמס **"ספרד"** יען עליסס. — וכמת מיסידים יהיו לבמת לחיתן או לסמתלו ויעזרו מרחוק, וכלחר קרא לשני יקיסס שמה שמר שלחו לחן ני **מרן הגאה"ק מבעלזא שליט"א** בירת מה יעשו אם **להתחבר** אלינו או **למנדינו** המכנים אין בשם **ספרדים** וניו הציב לסס נמוכחב קלטו חיל.

ב"ה יום ה' לו' בשומ"ר תרמ"ם לפ"ק **בעלזא.**

רב ברכות שלום יבש סלה בבור הרבני הנשי' הותיק מרה אברהם חיים ויוד נ' יבלבי"ר הרבני הנשמל ויחזק מלה ייי"א נ' מקק מעמו יצי' יחי'.

מכתבכם הניעני ואתמה מאוד על שאלתכם לאיזה צד לפנות בקיק מיעמ"ד **האם לא ידעתם כי מהכת הזאת לא יצמח הטוב לישראל וכ"תורתם** וידעתי הימב כי גם הי"ב הגאון ר' יחזל נ' אין דעתו נוחה מזה ונפשו יודעת מאוד את **הרעה אשר נצמחה מן כת הדוא ודבר המכריחו להיות אתם לא אוכל להעלות על הכתב** ע"כ למהיש להיות נמנה עם הארטיאדאקמצן ולהיות בסודם ובסתרם בכל מצדקי האפשר' אוי זה' טוב לחם ולבניהם אתריהם כל הימים בעורת השי"ת. דברי המתאמת על בבוד התורה הק' **ידוישע מבעלוא.**

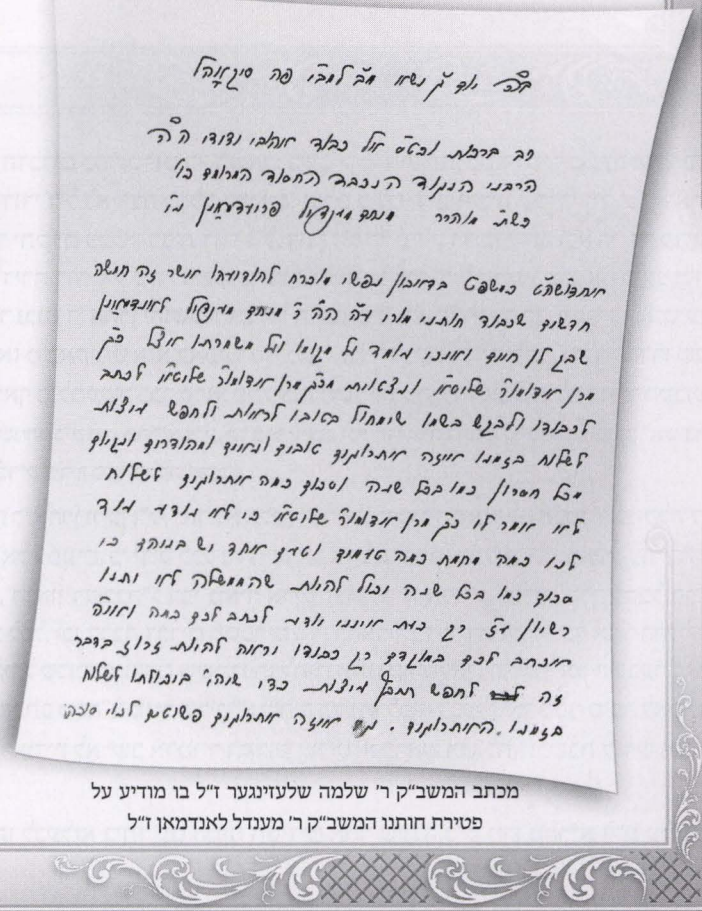
יאבקש ממעלתכם כי לכל מי שהדינו בי יואן אלי ישמע לדברי להראות לו את

מכתבי. הק' **ידוישע מבעלוא.** עבל"ק.

ויד הניע לידינו מכתב הנעתם פת ממרן הניל : ביה יום ה' במברר תרמ"ו פת בעלוא.

שלום יברכה יבו' מכתבו הניעני ושאלתי תיכף את בינ מרן אדומ"ר יבדהיק שליט"א על שאלתו וספרתי לו השב את מכתבו יזה . אשר השיב לי לכתוב לבבודו לשענו כי לולא אשר שמעתי מאנשים נאמנים כי הוא מהידאים אד אמרתי כי בודאי מכת המתחדשים היא הבי לא ידע כי מכת הזוא **הספרדים לא נצמח המזכה חז ליישראל ולתורתם לואת חלילה וחלילה לו להתחבר עמהם** בשום צד ואופן זאו טוב לו ולבניו אחריו כל הימים, הק' אורי מסטרעליסק. [הוא השמש בקודש בתצר הגחיק הניל שליט"א.]

מכתב החסיד ר' אורי לאנדמאן ז"ל מסטרעליסק
משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע

מכתב המשב"ק ר' שלמה שלעזינגער ז"ל בו מודיע על
פטירת חותנו המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל

בבעלזא מתנהל הכל כמו בימים עברו, גם הרבי החדש רכש לו את הערצתם של חוגי החסידים הרחב בזמן הקצר מעת עלותו על כסא רבנות בעלזא, אשר הפניות אליו הם לא פחות מאשר לאביו ז"ל. הרבי מפורסם בלבו הרך והטוב, מעולם לא נשמע ממנו שום דיבור רע על יהודי, ומחפש תמיד זכותים גם על הפחותים ביותר. הוא למדן גדול, ולעת עתה יושב יומם ולילה בלימוד התורה, ורק שעות אחדות ביום ניתן לחסידים לגשת אליו.

במכת"ע אחר מתקופה ההוא כותב העורך: "בשבוע שעברה היתה לי הזדמנות להיפגש עם הרב הצ' ר' **משה'לע רוקח** רב הצעיר דקוזלוב, נינו של האדמו"ר הזקן [**מהר"ש**] מבעלזא זצ"ל, והראה לי מכתב שאך זה קיבל מגאליציע, ושם נאמר שאצל הרבי הנוכחי מבעלזא הצדיק ר' **אהר'לע** שליט"א ממלא מקומו של הצדיק ר' **ישכר דוב** זצ"ל ישנם המונים שנוסעים אליו, ומאמינים בו, ובכוחו להראות מופתים ובפרט לרפאות חולים, אילמים, וחולי נפש, אכן לא פסו עוד אמונים מעם ישראל והתורה והקדושה מחזרת על אכסניא שלה".

96 ר' מענדעלע גבאי, או כפי שכינו אותו "**ר' מענדעלע סטרעליסקער**" הי' אחיו של החסיד המפורסם הגה"צ ר' **אברהם סטרעליסקער** זצ"ל שכיהן כאבד"ק סטרעליסק ומגדולי החסידים אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שניהם בני החסיד הנודע ר' **אורי לאנדמאן** ז"ל מסטרעליסק, שהי' מקורב מאד ואף שימש בקודש אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. הוא נפטר בשנת ת"ש בעת שהותו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בסקאהל (ראה ב'עתיקות' גליון ב' עמוד לח שהבאנו מכתב מחתנו של ר' מענדלע ז"ל, ה"ה הרה"ח ר' שלמה שלעזינגער ז"ל משב"ק, שכותב שם בשלהי חודש אייר דשנת ת"ש: "בדאבון נפשי מוכרח להודיעהו אשר זה חמשה חדשים שכבוד חותני מורי ע"ה ה"ה ר' מנחם מענדל לאנדמאנן שבק לן חיים, ואנכי עומד על מקומו ועל משמרתו אצל כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א").

ב"ה יום ג' אלה תולדות בעלז תרפ"ז.

בטח שמע כבודו על השבר הגדול והאסון אשר בליל ש"ק בשעה 11 ניטל מאיתנו מאור עינינו עטרת ראשינו, אוי לנו שעינינו רואות שבעונינו ניטל תפארת ישראל וכו', אבל בזאת נחמתנו שהניח בנו הבכור ה"ה מרן אדומו"ר הרב הצדיק ר' אהרן שליט"א, ותיכף בליל מוצש"ק חתמו כל העיר את כתב הקאנסיס, וביום א' אחר הצהריים אחר שליוו את כ"ק אדומו"ר זצלה"ה - כל האורחים ורבנים ומקורבים ונכבדים וכל ב"ב, סמכו אותו באהבה רבה ועזה כולם כאחד בלב אחד, והרבנים הגדולים מסרו לכ"ק מרן שליט"א את הפתקאות, ואחריהם כל הנכבדים, כל מה שהי' באפשרות, והרבה נשארו על יום המחרת ועל היום, וכל אחד ואחד קבלו ברכת ק' באהבה וביראה ובשמחה, שח"ו לא נשארו ח"ו דור יתום וכצאן בלא רועה, והשי"ת יעזור שהוא ילך עמנו נגד משיח צדקינו בב"א.

הנה הרבנית הצדיקת תחי' ואחיו וגיסיו שליט"א, קבלו מרות כ"ק שליט"א, ויודעים שהוא הוא הק' שהוא מוכן לכך מאז, ושכן הי' דעת ק' של כ"ק מרן אביו אדומו"ר זצלל"ה, וגם יודעים שעוד בהיות רך בשנים זקינו אבי אביו אדומו"ר זצלה"ה השתעשע עמו תמיד ודבר ממנו גדולות, ואמר עליו שהוא קדוש וטהור, וכל זה יודעים כל אנשי שלומינו יחי', גם יודעים

כ"ק מרן מהר"א זי"ע במארינבאד

מימין לשמאל: המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל, מרן מהר"א, המשב"ק ר' אהרן יהושע לאנדא ז"ל, החסיד ר' יוסל'ע יארטשובער ז"ל

שהוא יהי' טוב עבור בית אביו הרבנית הצ' תחי', שנשארה בע"ח גדול, וצריכה לעשות שידוכין וחתונות, והוא ידאג עבורה בכל מה באפשרות בפרנסותיהם ובכל צרכיהם.

גם את מכתבו מן י"א חשוון קבלתי בשבוע העבר, והאתרוגים אשר שלח לנו קיבלתי, והנני בזה דושה"ט, ומצפה להשי"ת שכ"ק מרן אדומו"ר הרב הצדיק שליט"א ילך עמנו נגד משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

הק' מנחם מענדיל לאנדמאן

כסא הרבנות בעיר בעלזא, אשר עלי' ישבו גדולי וקדושי הארץ לדורותיהם, תפסה מקום נכבד במשך הרבה מאות בשנים, עד למלחמת העולם השני'. או אז נתפרדה החבילה לדאבונינו, כשנתרוקנה העיר מתושבי' היהודים בעת התרעש עולם ומלואו וצאן קדשים הובלו לטבח ע"י הרשעים ימ"ש.

מלחמת העולם הראשונה

בחורף דשנת תרע"ב רעשה ותרעד הארץ בהגיע ידיעות איומות על מלחמת עולם הממשמשת ובאה.

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נענה בעת ההיא ואמר: "כתיב: שקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט, הנה עין ד' אל יראיו. השי"ת רואה ומצפה לשמוע מה אומרים יראיו. ובכן אני אומר שכעת לא תהי' מלחמה". בדברים אלו פנה מרן אל א' הרבנים שהי' נוכח שם ואמר לו: "יכולים אתם להגיד בשמי בכל הרחובות שכעת לא תהי' מלחמה".

ואכן, רצון יראיו יעשה. בשנה ההיא לא פרצה מלחמה.

בשלהי שנת תרע"ג התחילו להרגיש בחצר הקודש שהמלחמה ממשמשת ובאה, מתוך רמזים שונים שרמז כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בהזדמנויות שונות.

בשבת מברכים חודש אלול דשנת תרע"ג אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כדברים האלה:

- א"א ז"ל אמר לי מי הם המלכים שמולכים ושימלכו בכל הארצות, וכן אמר לי באיזה מדינה ימשלו מושלים ובאיזה מדינה ימשלו נשיאים. והוסיף ואמר לי: אני אומר לך את זאת, כי אדם כמוך צריך לדעת כל זה.

מני אותה שבת קודש והלאה הנהיג כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לזמר מדי שבת בשבתו את הזמר "יום שבתון" בעת סעודה שלישית. הדבר הי' לפלא בעיני הנוכחים, מאחר שהמנהג מקדם הי' לזמרו רק בשתי שבתות בשנה: שבת פרשת יתרו, ושבת פרשת ואתחנן, השבתות שבו קראו "עשרת הדברות"[97].

97 מפני שמדבר בעניני מתן תורה.

גם בחג השבועות דשנת תרע"ד, בעת "ובאו כולם טיש", כשזימר מרן הזמר "ובאו כולם" כנהוג, והגיע לחרוז "העם אשר נע", התלהב מאד בהמילים "לבל יעבר בם מקרה רעה", וחזר כמה פעמים על תיבות אלו, עד אשר נפל פחד על כל סביביו ויחרד כל העם אשר במחנה.

רק כעבור שנה, בעת שפרצה מלחמת העולם הראשונה, הבינו פשר הדברים אשר מרן כבר התכוין זה שנה שלימה בזמר זה, בהתחננו על עם בני ישראל שיזכור ד' לפקדו ברית ושבועה לבל יעבר בם מקרה רעה.

באותה שנה, כשכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע יצא לדרכו לכמה שבועות בימות הקיץ כמנהגו בכל שנה בימים הללו, עמד על יד המזוזה ואמר: "מיר דארפן זיך צוגעוואוינען צו גיין אין גלות".

בשנה ההיא, אחר ימי חג הפסח חלה מרן ונפל למשכב, עד ערב חג השבועות, שאז יצא מרן אל הקהל לספירת העומר האחרונה בליל מ"ט לספירה, ובחג השבועות אמר את האקדמות. בשבת חזון נענה מרן ואמר: "וואס זאל איך טאן, מיר האט מען אריין געלייגט אין בעט אריין, און דער טאטע מיט'ן זיידען ז"ל האבן מיר געגייט צו דער מלחמה".

באותה שנה, בתשעה באב, פרצה מלחמת העולם הראשונה[98].

כאשר החזית של הצבא הרוסי התקרבה לבעלזא, החליט כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לעזוב את העיר למקום בטוח יותר, מאחר שבעלזא היתה סמוכה להגבול. בני העיר רצו מתחילה להניע את מרן ולבקשו שלא יעזוב את העיר, בהרגישם כי כל עוד שמרן שוהה בעיר בטוחים המה יותר בחייהם. ואכן התעכבה נסיעתו של מרן לכמה שבועות.

זה הי' בשבוע שלפני שבת סליחות, כשביום א' אחר תפלת שחרית, אמר מרן שהוא לא ממתין יותר, ולקח הטלית ותפילין בידו, ואת כת"י של הספר "ברית מנוחה"[99] נתן בחיקו, ולא המתין על מרכבה שיוליכנו לבית הנתיבות, יצא ועשה את דרכו רגלי לכיון ה"באן-הויף".

כשראו אנשי הבית והמשפחה שמרן החליט לנסוע, שלחו מיד אחר מרן מרכבה שיוליכנו לבית הנתיבות, וארזו בחפזון את כל מה שהיו יכולים לארוז, ובאו כולם לבית הנתיבות לנסוע ביחד עם מרן.

כאן החלה פרשת הנדודים של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בימי מלחמת העולם הראשונה. ביום הזה הגלה מרן ביחד עם קהל רב מאד, בני ביתו וכל בני חצר הקודש, על החסידים והיושבים מבעלזא[100]. את דרכיהם

98 'אדמור"י בעלזא' ח"ג.

99 חיבור זה של הספר 'ברית מנוחה' הי' אצל מרן בירושה מכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שקיבל אותו מהרה"ק **מלובלין** זי"ע, ראה אודותיו להלן עמ' 287.

100 סיפר הגאון ר' **שמואל אונסדארפער** זצ"ל, שבעת שחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבעלזא אחר מלחמת העולם הראשונה, נכנס לבית הכנסת ופתח את ארון הקודש, ובכה מאד ואמר, שהוא תולה את סיבת גלותו, יען כי בחיי אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הי' רגיל לומר שיעורים בבית המדרש ולהרביץ תורה ברבים, ומעת שנתעטר וישב על כס ההנהגה הפסיק בזה, ועל זה נגזר עליו עונש הגלות.

הראשונה עשו לעיר ראווא, ושם נודע להם כי זה היתה רכבת האחרונה שיצתה מבעלזא, ואם היו מאחרים רכבת זה לא הי' עוד ביכולתם לברוח מבעלזא.

בראווא יצאו מן הרכבת לתחנת ביניים, על מנת להמשיך ולנסוע ברכבת לעיר לעמבערג. שם היו צריכים להמתין עד שהגיעה רכבת, והביאו לו כסא למרן, וסביביו עמדו החסידים. נענה אז איש א' ואמר למרן: "מסתמא זהו רצון השי"ת". ענה לו מרן ואמר בלשון קפידא: "הזהו רצון השי"ת? רצון השי"ת הוא שיהי' לישראל כל טוב, רק עוונותינו גרמו אלה, וסבבו לנו את כל הצרות האלו"[101].

בימים ההם הוכו ערי גאליציע במכת הרג חרב ואבדן, ובתוכם עיר בעלזא, ורוב בתי העיירה עלו באש ע"י הצבא הרוסי שלקחו את הבעלות על העיר[102].

אחר השריפה הוצרכו מאות המשפחות שנשארו בבעלזא לצמצם עצמם בתוך כמה בתים שנשארו ברחוב ה"גראנצעס", והצפיפות בעיירה גרמה להתפשטות מחלת הטיפוס ל"ע שהרוסים הביאו עמם.

מסופר, כשבא פעם חסיד א' מרוסיא, ומסר לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע מטבע ממדינת רוסיא לפ"נ, הסתכל מרן בהמטבע מכל עברי', ואמר:

- הן לא נמצא בשום מדינה מטבעות של זהב אדום, ורק מדינת רוסיא מסגלת זאת לעצמה, הרי זה מרמז על טבע הרציחה הטבוע בקרבם[103].

ובהזדמנות אחרת אמר מרן:

- כשיבא מלך המשיח ינקום את נקמת הרוסים ששפכו כמים דם נקי, ולא על דם ישראל בלבד, אלא אף על דמם של הנכרים שלא היססו מלרצוח נפשות על לא דבר. גם השמיע מרן דברים חריפים על הרוסים שהשתמשו בבית הכנסת לצורך רפת של בקר[104].

הרוסים הנחילו צרות רבות ורעות ליהודים שנשארו בבעלזא, גזלו חמסו ועשקו רכושם. במיוחד בתחילת שנת תרע"ו, כאשר גברו עליהם מלכיות עסטרייך וגרמני' והתחילו לגרשם מסביבות בעלזא, שפכו את אפם וחמתם על היהודים שבעיירה, נכנסו לבתים ולקחו את בעליהם עמם לעבודה, ורבים מאלו היהודים נלקחו לערים רחוקים במדינת רוסיא אשר לעולם לא חזרו על עקבותם.

101 כל אלו מתוך מכתב שכתב הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל, לב"ג הרה"ג ר' **שלו' צבי ענגלענדער** שליט"א - תשו"ח על אדיבותו הרבה במסירתו למכוונינו.

102 כדאי לציין לשונו של הגה"ח ר' **לוי דיין** מבעלזא זצ"ל, שכותב על אודות השריפה בעיר בעלזא בימי המלחמה: "כי כל העיר בעלזא נשרפה כולה והתבערה הנוראה הלזה עשה את כל העיר למעי מפלה ולא יכולתי להציל מכל ביתי ורכושי אף על שוה פרוטה" וכו'.

103 ראה מה שהבאנו בספר 'מציון יסעדך' (עמוד לג) עוד מה שסיפר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** אודות התבטאות כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בחריפות על מדינת רוסיא מאחר שהם מתנגדים לדת.

104 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

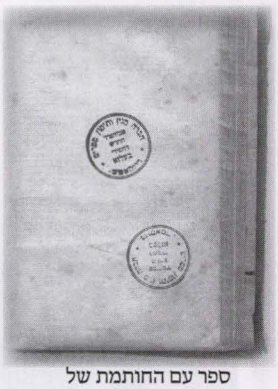
בימי מלחמת העולם הראשונה
הבית הכנסת (במרכז) והבית המדרש (משמאל) תחת שלטונה של הצבא הרוסי

בלילה האחרון קודם ששבו הרוסים על עקבותם, התחבאו כל יהודי בעלזא בתוך בית המדרש, שלא ייראו לעיני הרוסים. באמצע הלילה כאשר התקרבו חיילים רוסים להיכנס לבית המדרש, הגביהו היהודים את קולם בזעקות נוראות, עד שברחו הרוסים משם. כך אירע מספר פעמים בלילה ההיא, עד שלמחרת עזבו הרוסים את העיר.

בימים ההם, הגיעו לבעלזא הרבה מחיילי הצבא הגרמני והצבא האוסטרי. ובית המדרש נהפך לבית חולים צבאי לצורך החיילים שנפגעו במלחמה.

עם תום המלחמה, בתחילת שנת תרע"ט, עוד לא זכו תושבי בעלזא לישב בשלוה, כאן קפץ עליהם רוגזה של חיילי אוקראיינא ששבו מצבא האוסטרי, אשר בינתיים לקחו השלטון על עיירות הסביבה למשך כחצי שנה. באותו חורף היתה העיירה בעלזא סגורה ומסוגרת, אין יוצא ואין בא, מלחמות עזות וכבדות ניטשו בעיירה בין האוקראיינים והפולניים, וכל בני העיירה ישבו במרתפים ובמקלטים, עד שנכבשה העיירה בידי הפולניים בימי האביב של אותה שנה.

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שגלה בתחילת המלחמה להונגרי' והתעכב בעיירה ראצפערט, התכונן בימים ההם לחזור לבעלזא. ואכן בחורף דשנת תרע"ט עזב מרן את מקום מקלטו העיירה ראצפערט, אמנם לא מיהר עדיין לחזור לבעלזא בעתים קשים אלו. בעת ההיא התיישב מרן עם פמלייתו בעיר

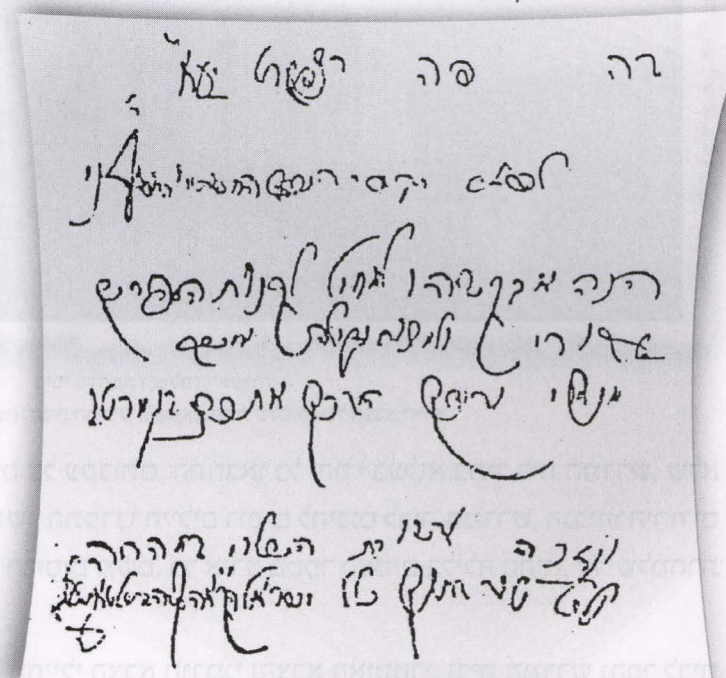
ספר עם החותמת של
ה"בעלזער שטיבל" במונקאטש

מונקאטש שהי' על הגבול שבין הונגרי' לפולין. קרוב לשלש שנים עשה מרן במונקאטש, מיום ד' ניסן שנת תרע"ט עד יום כ"א אדר דשנת תרפ"ב, שאז הגיעה השעה המיועדת שחזר מרן לגאליציע[105].

כשחזר מרן עם פמלייתו, מצאו את בעלזא במצב איום ונורא, כל הבנינים היו חרבים, ובכל הסביבה שררו דחקות ועוני. מרן הזעיק תיכף את חסידיו ואנשי שלומו די בכל אתר ואתר לבא לעזרה לשיפוץ הבנינים[106], החסידים נענו מיד ביד רחבה ונדבו סכומי כסף גדולים לצורך בדק הבית, ותוך זמן קצר הצליחו לקומם את הריסות העיר.

בינתים שהה מרן בעיר הולשין, עד יום ג' פרשת בא דשנת תרפ"ד, שבו ביום חזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עם פמלייתו למקום משכן קדשו בעיר בעלזא.

בעת ההיא ציוה מרן והשתדל עד למאד שיתנו הלוואות לבעלי בתים שבעיר בעלזא כדי שיוכלו לבנות בתים נאים, באופן שיהא מקום להכניס אורחים הבאים לבעלזא. והורה להם מרן שיבנו בתים גדולים ורחבים, בהתבטאותו: "גרויסע הייזער, נישט קיין לעכערלעך"[107].

מכתב שכתב כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעת שהותו עם אביו בראצפערט בימי מלחמת העולם הראשונה להרה"ח ר' יוסף קנייטל ז"ל מיערוסלוב שמבקש ממנו להרכיש לו ספרים
(תשו"ח לנכדו הרה"ח ר' מנחם ווייסטוך שליט"א מיערוסלוב-ב"ב שמסר המכתב לידינו)

105 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל הי' מספר, שהחלטתו של מרן לעזוב את מונקאטש ולחזור לגאליציע, הי' אחר מעשה שהגיע למרן יהודי מעיר יערוסלוב שהי' רגיל לבוא לבעלזא, ושמו ר' **קלמן ליכט** ע"ה (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע התאכסן בביתו כשביקר ביערוסלוב בשנת תרע"א), ושאל אותו מרן: "האם אצליכם בגאליציע יש ג"כ ילדים עם פיאות ארוכים כאלו שיש כאן"?, וענה ר' קלמן: "דער רבי זיצט דא, און ויל אז בייאונז זאלן זיין אזוינע אינגלעך מיט פיאות". אז החליט מרן שעליו לחזור לגאליציע, ואכן בשבועות מספר לאחר מכן כבר נסע מרן להאלאשיץ (והפליא הראש ישיבה זצ"ל, שכל המאורעות שאירעו למרן במונקאטש, לא הי' בהם סיבה אצלו לחזור לגאליציע, רק דבר זה שבגאליציע מתדרדר מצב היהדות, זאת אשר השפיע על מרן שעליו לחזור).

106 ראה לקמן בפרק ה - "ה'חויף' וה'גרויסע שטוב'" (עמ' 351) מכתבו של ר' **אהרן יהושע גבאי** ז"ל אודות שיפוץ הבנינים.

107 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

ומחמת סוגיות הדפוס לא מוכל להעלות כאן מספרות הרבנים שם לי ותתימתן בין הפרענומעראנטען יוכיח וברשם מאד זכיתי ברוחו וכביכול כתוכו עמה קלה ומתו לי מעות קדימה ס"ס רבינו הרב הנגיד הקדוש וכו' בקש"ת מו"ה ישכר דוב רקח שליט"א מבדק"ל בעלז והנס"ק מו"ה שלום אליעזר האלבערשטאם שליט"א בעיר רחפערט. ורבינו הנס"ק וכו' מו"ה חיים האנער שליט"א מחנוע ורבינו הנס"ק מו"ה יואל טייטלבוים שליט"א מבדק"ק מרסעווע.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע חתום בין הפרענומעראנטן על ספר 'מבשר טוב' בשנת תרע"ה בימי גלותו בעיירה ראצפערט

מכתב שנשלח מראצפערט בשמו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ע"י המשב"ק ר' אהרן יהושע ז"ל להרה"ג ר' מאיר ברוממער ז"ל

(תשו"ח לבן-אחיו הרה"ח הישיש מוהר"ר ר' יצחק ברוממער שליט"א עבור אדיבותו במסירתו למכונינו)

הרה"ח ר' נחמן זייפערט ע"ה בעל המלון בבעלזא

בין בתי האכסניות שנבנו ושוכללו בבעלזא עם בואו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בחזרה לבעלזא בשוך חמת מלחמת העולם הראשונה, בכדי לקבל בהם האורחים הרבים המגיעים לבעלזא, הי' בית מלונו של הר"ר **נחמן זייפערט** ע"ה, שנגמר בניינו בפרוס הימים הנוראים הראשונים משחזר מרן לבעלזא, וזכה לביקורו של מרן בכבודו ובעצמו, אשר בנוסף להשראת וברכת קדשו שהעטיף עליו, גם הורה כמה פרטים בסגנון בניינו.

ונעתיק פרטי הדברים כפי שמעלה א' מבניו בין זכרונותיו:

בחורף תרפ"ה (סוף 1924) **חזר הרבי ר' ישכר דוב זצ"ל לבעלז, אחר עשר שנות נדודים שהתחילו עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כשהרבי ומשפחתו עקרו להונגריה, ונמשכו עוד כשלש שנים במונקאטש, ואחר-כך בהולושיץ, עד שביתו שנשרף על-ידי הרוסים נבנה מחדש.**

האירוע עליו אספר בהמשך דברי, חל בימים האחרונים של חודש אלול תרפ"ה, בשבוע של סליחות. אבי, ר' נחמן זייפרעט ז"ל, סיים אז את בניית בית-המלון, שצריך היה להיות מוכן לראש-השנה הראשון שהרבי חגג מחדש בבעלז. כידוע, נהוג היה מימים ימימה, עוד מימי מייסד השושלת ר' שלום זצ"ל, כי לראש-השנה נהרו לבעלז אלפי חסידים כדי לחוג את החג הקדוש במחיצתו ובהשראתו של הרבי.

משפחתנו היתה ערוכה לקבלת האורחים הרבים שעמדו לבוא לבעלז לראש-השנה. אני, שהייתי אז ילד, התפללתי תפילת שחרית בבית-המדרש, כאשר לפתע הבחנתי בתכונה מיוחדת שדבקה בהמון המתפללים בגמר התפילה. מיד נתברר לי פשר התכונה: מפה לפה נמסרה הידיעה שהרבי עומד לבקר בבית-המלון החדש של נחמן זייפערט. חיש מהר הגיעה השמועה לאזני אבי, שאף הוא היה בין המתפללים, והואיל והבשורה באה לו במפתיע, ציווני לחוש הביתה ולמסור לאמי ולאחיותי על אודות האורח הדגול שעומד לזכותנו בביקור.

מיד התחלנו לסדר את הבית ואת הכניסה אליו, ובלב חרד ציפינו למאורע הגדול. ואכן, כעבור זמן קצר הבחנו מרחוק בחבורה גדולה - הרב ומקורביו - ההולכת ומתקרבת לביתנו.

לא יצאו רגעים מועטים ועל סף הבית עמד הרבי ר' ישכר דוב בכל קומתו והדרת פניו, ואחריו פמלייתו. הרבי התכופף קמעה כדי לא לגעת עם הספודיק במשקוף, נשק למזוזה ונכנס פנימה, ואחריו נוהים המונים שנתלוו אליו בביקור יוצא דופן זה. אבי, שאף הוא הלך עם הפמליה, בקושי פילס לו דרך כדי להגיע לרבי ולקדם את פניו בביתו.

השאלה הראשונה ששאל הרבי לאבי היתה: "היכן ישבו האורחים לסעודות? והיכן יישנו"?.

הרבי ביקר במטבח ובקומת הקרקע, ועלה לקומה השניה. באחד החדרים עצר ושאל בדרך צחות: "נחמן, האם תמיד יהיו פה ארבע מיטות"?. אבא הסביר לרבי שרק לראש-השנה, שמצפים להרבה אורחים הכניס ארבע מיטות לחדר, ואילו במשך כל השנה, יהיו בחדר רק שתי מיטות.

כשהגיע הרבי לחדר שבקדמת הבית, הביט דרך חלון הדלת החוצה וראה שהמרפסת אינה גמורה עדיין, ניסה לפתוח את הדלת ונוכח לקורת רוחו שהיא נעולה. שאל היכן נמצא המפתח של הדלת, וכאשר אבי ענה לו שהמפתח בכיסו, לא הסתפק בכך, אלא ציווה להעמיד מיטה לרוחב הדלת כדי שאי-אפשר יהיה לפתחה. לבסוף הוסיף: "נחמן, מיד אחרי החגים תזדרז לגמור את בניית הגזוזטרה, וגם מעקה תעשה לה".

הביקור הסתיים בדברי ברכות לשנה החדשה הבאה עלינו לטובה.

מלחמת העולם השני'

לא ארכו הימים, חלפו שנים מעטים מעת שחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לשכון כבוד בעיר בעלזא עם שוך חמת מלחמת העולם הראשונה, קפץ על בעלזא רוגזה של מלחמת העולם השני'. מאז עלות הרשע ימש"ו על כסאו במדינת דייטשלאנד בשנת תרצ"ג, הורגשה כבר בערי גאליצי' ופולין גודל הסכנה המרחפת על ראשיהם, והגזירה הנוראה הממשמשת ובאה לאחינו בני ישראל באיירופא ע"י הצר הצורר ימש"ו.

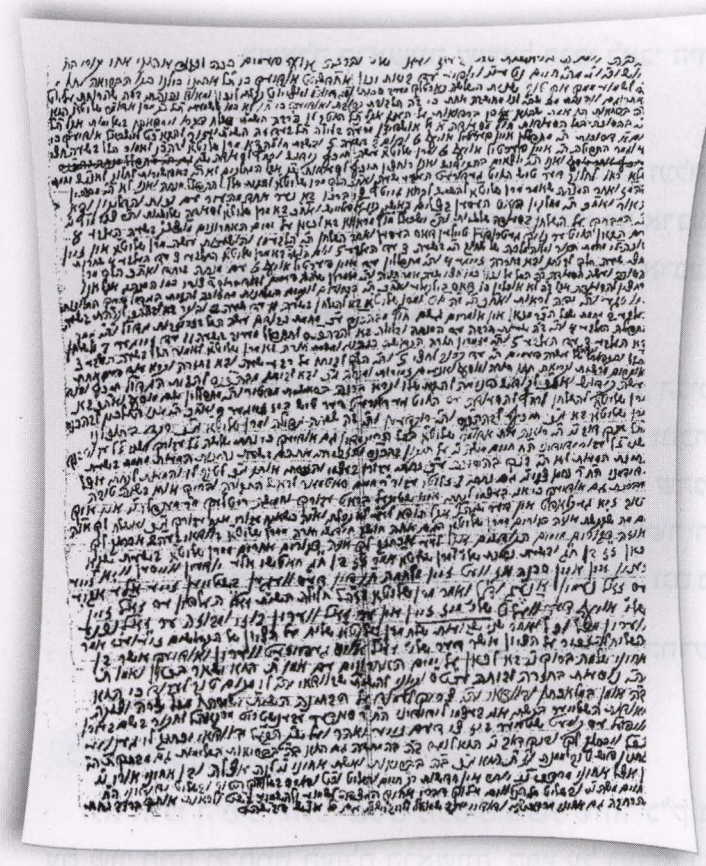
גם בעיר בעלזא מורגשת בעליל פחד זה, שמועות מחרידות מגיעות בכל יום ממדינת דייטשלאנד ועסטרייך על שאיפותיו ורצונותיו האכזריים של אותו הרשע להשמיד להרוג ולאבד את כל שונאי ישראל בגזירת כליון רח"ל. לבבות אנשי העיר מלאים פחד ומורא על העתיד הבלתי ידוע.

מזמן לזמן מתהלכים בין אנשי העיר שמועות מחצר הקודש על ביטויים שונים שנשמעים מפ"ק כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שכבר ישב אז על כסא מלכותו בבעלזא. החסידים הבחינו כי כבר משנת תרפ"ז רימז מרן אודות הצרות הרוחפות באויר, באמרו ששלש עשרה שנה לפני שבאים צרות לישראל מודיעים זאת לצדיקי הדור[108].

108 ראה התורה בשלימותה בגליון "אור לנתיבתי" קובץ ח', וכן הובא משמו של מרן בספר 'ויגד יעקב' פר' כי תשא (גם הובא ענין זה בספר 'אמרי דבש' מהעתק כת"י הגה"צ ר' אהרן אויש אבד"ק לופעני, ששמעו מפ"ק של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בהיותו מסתופף בצ"ק בראצפערט בשב"ק וירא דשנת תרע"ו לפ"ק, שאמר זאת משמי' דאביו כ"ק מרן מהר"י זי"ע שאמרו בשם אביו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע).

כן עמדו חסידים בשנים מאוחרים על דעת רבם הק', שכבר בשנת תרפ"ט בנסעו למדינת דייטשלאנד באמתלא של רפואות, ושהה בעיר הנופש באד-האמבורג לכמה שבועות, עמד זמן רב על יד החלון שלימים נודע שזה הי' בדיוק מול מקום עבודתו של אותו רשע, ומלמל בשפתיו הק' שעות אחר שעות כשכל כולו נסער ואחוז שרעפים, שבשעתו לא ידעו ולא הבינו פשר דבר[109].

לעת כזאת, כשמורגש כבר באויר את העתיד הנורא, שולח מרן שליחים לעיר ליזענסק להשתטח על ציונו הק' של הרה"ק הרבי ר' **אלימלך** זי"ע, ונותן להם הוראות מפורטות מה וכיצד יבקשו על מפלתו של הרשע ימ"ש[110]. מרן בעצמו משמיע דיבורים

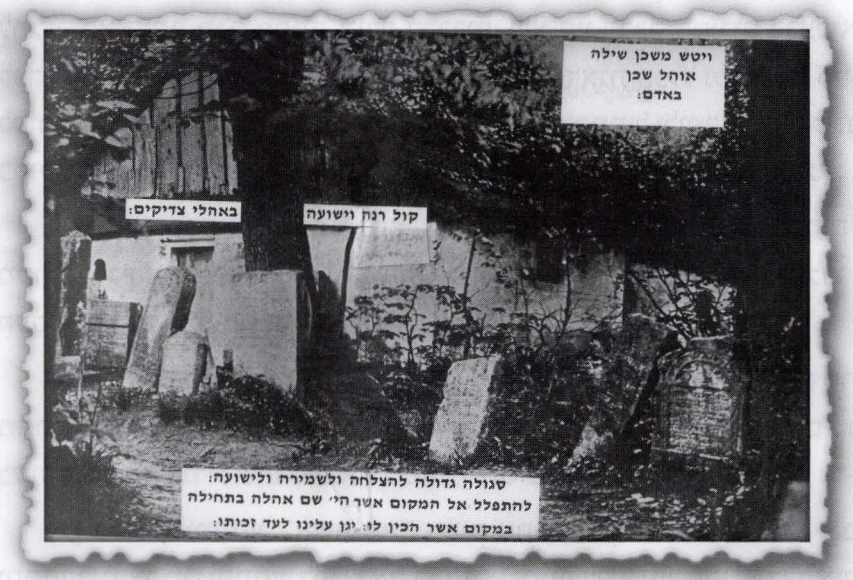
מכתב החסיד ר' אהרן כ"ץ ז"ל לאחיו הרה"ח ר' חיים נטע ז"ל משנת תרצ"ט שבו מזכיר מה שאמר כ"ק מרן מהר"א זי"ע לרגל ימי המלחמה שהתקרבה

109 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א מפי הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

110 סיפר הרה"ח ר' **יחזקאל רייך** ז"ל שו"ב בעיר דעמביץ, שהי' רגיל לנסוע ליום כ"א אדר ללזענסק להשתטח על ציון קדשו של **הרבי ר' אלימלך** זי"ע ביומא דהילולא. באחת השנים, לאחר שהרשע ימ"ש כבר עלה לשלטון, כשעבר בדרכו ללזענסק דרך העיירה בעלזא, נכנס לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ואמר לו מרן כזה"ל: "מיום היתה יהודה לגוי לא היתה עת צרה ליעקב כמו עכשיו, באמת הייתי צריך לנסוע בעצמי לציון הק' של הרבי ר' אלימלך, רק בשמים יודעים שאין היכולת בידי, ע"כ אני ממנה אותך לשליח שתתפלל על הציון הקדוש, שלרשע תהי' מפלה, אמנם אל תזכיר את שמו של הרשע, כי זה מוסיף לו כח" (מפי בנו הרה"ח ר' שמואל רייך הי"ו, מנתני').

והרה"ח ר' **אהרן כ"ץ** ז"ל כותב במכתב לאחיו הרה"ח ר' **חיים נטע** ז"ל בשלהי ירח האיתנים שנת תרצ"ט: לע"ע אכתוב לך איזה דיבורים אחרים ממרן שליט"א, בשעה שבא לכאן ז"ז בן ח"ג [הכוונה על הרה"ח ר' **זעליג וואלף וואלדמאן** ז"ל מפראנקפורט], ובשעת נתינת שלו' למרן שליט"א, אמר ז"ז בן ח"ג: "האטשי אלע יודען ווייסען וי זיי זענען אין איין סכנה אז ס'וועט זיין מלחמה ח"ו, פון דעסטוועגין בעשטייען זיי אלע, אבי עס זאל נעמען אן עק וד"ל" [היינו, דאף שכל היהודים יודעים שנמצאים בסכנה אם תפרוץ מלחמה ח"ו, מ"מ כולם מסכימים על הכל, ורק שיבא הסוף לאותו רשע]. ואמר מרן שליט"א בזה"ל: "חלילה, השי"ת זאל העלפין עס זאל זיין שלו' אויף דער וועלט, שלו' מוז זיין, און ער זאל ווערן בזוי ומבוזה, ער זאל נכנע ווערן מכל וכל". ואחר שני שבועות שלח מרן שליט"א שליח על הציון של הקדושים זי"ע ועכ"י, אמר להשליח להזכיר על הציון, אשר "דער שלו' זאל אויסגעפארעט ווערן".

נוראים אודות המצב[111]. החסידים ואנשי העיר מסתובבים מודאגים ומכונסים בתוך עצמם לשמע הדברים, ואפשר למשש בידים אוירה נכאה של עת צרה המתפשטת והולכת.

תמונה עתיקה מהאוהל שעל ציונו של הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע

הי' זה בליל ש"ק פ' ויצא שנת תרצ"ט, כשהנסיעה ממקום

111 בין השאר סיפר לנו הגה"צ ר' **אלימלך אשכנזי** שליט"א אבד"ק מעלבורן, שהוא הי' נוכח בשבת זכור דשנת תרח"ץ, כאשר הגרמנים פלשו לוויען, ובעת הזמירות של "יום שבתון" אמר מרן בהתעוררות מיוחדת שבלטה לעין כל את המילים "העם אשר נע כצאן תעה, יזכור לפקדם ברית ושבועה, לבל יעבר בם מקרה רעה", ורק במוצש"ק נודע שהרשעים פלשו לוויען.

כמו"כ בחג הפסח ההיא, כאשר כבר הלכו השמועות על הצרות שמנחילים הגרמנים ליהודים דשם, אמר מרן בעת אמירת "שפוך חמתך" בליל הסדר: "כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו, יעזור השי"ת שהעמלקים של היום תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ד'".

בבוקר א' אחרי חג השבועות דשנת תרצ"ט, סיפר הגבאי ר' **נחמן הערש** ז"ל לחסידים מה שראה ושמע בלילה שעברה, שמרן הסתובב כל הלילה בחדרו ונאנח, ומדי פעם השמיע אנחות שפרצו מלבו כשאומר לעצמו: "מה יעשו היהודים? לאן הם יברחו? במלחמת העולם הראשונה נמלטו להונגרי' ושם ניצלו, אבל עכשיו מה יעשו היהודים המסכנים? אוי". כך דיבר אל עצמו כל הלילה. החסידים הבינו כי בקרוב תפרוץ מלחמה כבדה.

כן סיפר הגה"צ **מנאראל** זצ"ל, שהחסיד ר' **שלמה סקאהל'ער** ז"ל אמר לו בשנת תרצ"ט, שאין לו ספק שתפרוץ מלחמה בעולם, וסיפר לו שבאותה שנה נזדמן מרן אל העיר לוביטש, ובליל שב"ק היה בחדרו של מרן בעת שהגישו לפניו את הדגים. לאחר שמרן הסתכל בדגים כדרכו, הסתובב בחדרו אנה ואנה ואמר: "מה יהיה כשתפרוץ מלחמה? בעת המלחמה הקודמת נסענו להונגרי', היהודים שם קירבו אותנו ועזרו לכולנו, אבל לאן נימלט הפעם"? כך הסתובב זמן רב. וסיים ר' שלמה: "אצלי כבר ברור שתפרוץ מלחמה עולמית".

ועוד נמסר מביתו נאוה קודש של מרן, ע"י המשב"ק הרה"ח ר' **מענדל לאנדמאן** ז"ל שכתב לא' החסידים בארה"ב: "ומה שכבודו שואל מה כ"ק מרן אדמו"ר מדבר על הגלות המר כעת, אודיעהו אשר לא נשמע ממנו שום דבר, רק כשקוראים לפניו הט"ג והזכרות מחוץ למדינתינו כמו דייטשלאנד וויען טשעכען אונגארין, וגם ממדינתינו, נראה לעין כל אשר משתתף מאד בצרות ישראל ומראהו כלפיד אש. גם כשעומד לפני התיבה כמו ביאהרצייט כשבא בשמו"ע בברכת ולמלשינים אל תהי תקוה וכו' תעקר ותשבר ותמגר וכו' אומר הרבה בדיוק ובאריכות אשר כל איש ששמע הברכה מפי קדשו של כ"ק מרן אדמו"ר נזדעזע מחמת פחד. והשי"ת ירחם ויקשיב ויאזין תפלות צדיקי הדור ויוציאנו במהרה ביד חזקה מהגלות המר, כי אחינו בני ישראל כעת במצוקה גדולה, ואין לנו על מי להישען רק על אבינו שבשמים".

וראה עוד להלן פרק ח - "בית החיים (החדש)" (עמ' 492) דברים נוראים שהשמיע מרן ביום כ"א אדר תרצ"ט.

למקום לא היתה קלה מחמת קושי הדרכים, ולא היו הרבה חסידים בבעלזא, ומרן נכנס מאוחר מאד לערוך שלחנו, פני מרן לא היו מבשרות טוב, ובעוד דאגת הכלל נסוכה על פני קדשו מאחל "גוט שבת" לקומץ החסידים הנאספים. ותוך כדי שמרן מתכונן להתחיל ולומר "שלו' עליכם", סופק כף על כף ואומר בקול מרטיט: "וי קען איך זאגן שלו' עליכם אז ס'גיסט זיך טייכן יודיש בלוט"...

במעמד ההוא סיבב מרן את כסאו אל מול ה"מייער'ל" [חריץ] שהי' חקוק בכותל מאחורי מקומו[112], מקום שעליו התהלכה השמועה שהתפללו שם רבוה"ק בעת צרה, ושפך לבו בתפלה חרישית. עם גמר העבודה הזאת לבש מרן הטילעפ ויצא החוצה.

בשעה חמש לפנות בוקר נכנס מרן שוב לעריכת השלחן, דאגת הכלל לא סרה עדיין מעל פני מרן, ומרן מתחיל את סדר "שלו' עליכם" כרגיל, עד שהגיע למלים: "מלך לובש רחמים", כאן פרץ מרן בבכי', ואמרו בקול התעוררות גדול שהרטיט את לבות כל השומעים: "מ-ל-ך ל-ו-ב-ש ר-ח-מ-י-ם"...

מרן ממשיך ומתחיל "אשת חיל" פסוק אחר פסוק בנעימה הרגילה, אמנם במלים: "זממה שדה ותקחהו" נעצר מרן והתחיל לפרש את הכתוב: "זממה שדה ותקחהו" - דער אייבירשטער זאל פארשניידן דעם עשו, דער "איש שדה", "ותקחהו" - רבונו של עולם מהרה מן העולם, אז נישט וועט זיך גיסן אומשולדיג יודיש בלוט...

כאן כבר לא יכלו הנוכחים להתאפק, הלבבות המו מרגשי ההתעוררות והפחד ששררו בחדר הגדול, כולם הרגישו בעליל כי סכנה של ממש מרחפת על ראשיהם של שונאי ישראל.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע לפני מלחמה"ע השני'

מרן ממשיך את סדר הטיש, בעוד ארשת דאגה ופחד נסוכה על פני כל הנוכחים, ופתאום משמיע מרן שוב בקולות נוראים: "געוואלד... ג ע ו ו א ל ד . . . מ'שניידט... ס'גיסט זיך יודיש בלוט"...

באותה השבת, בעת תפלת שחרית

112 ראה בפרק חמישי עמ' 263 אודות חריץ זה.

לפני הוצאת ספר-תורה, עלה מרן על הבלעמיר, והשמיע דברים נוראים בהתעוררות רבה. וכך פתח ואמר:

- בעת שנסתלק אבי ז"ל, הי' זה בעיצומו של יום שבת קודש, וכל הציבור יכולים להעיד עלי שלא בכיתי בשבת, אבל לעת עתה, בעת הסתרת פנים כזו, מוכרח אני לבכות.

ומרן המשיך לדבר בדברים חריפים על העון שהי' נפוץ אז, שעקב הדחקות הגדולה בעניני פרנסה ששררה בתקופה ההיא מנעו א"ע מלהוליד בנים, היפך מדרך התורה והקדושה, ואמר בתוך דבריו:

כשהגיע יעקב אבינו לחרן, הי' לו מצד א' אחיו עשיו שהוא ברח ממנו, ומצד שני הי' לו לבן עם כל הצרות שהנחיל אותו, והוא אומר ללבן אני רוצה להעמיד י"ב שבטי ק-ה. לכאורה, ווי לייגט זיך דאס אויפן שכל, במצב כזה שהוא עומד, פארשקלאפט ביי לבנ'ן, אן קיין דאך איבערן קאפ, במצב כזה הוא רוצה להעמיד י"ב שבטים, איפה יגדלם ואיך יחנכם. אלא, יעקב אבינו הי' איש תם, וידע כי הבורא כל העולמים שנותן הילדים, הוא נותן גם את כל הצורך להילדים. אבל כיום בעוונותינו, מי שיש לו ב' ילדים כבר עושה פעולות שלא יהיו לו יותר רח"ל.

על עון זה אומר הקב"ה, אם אין אתם רוצים שיהי' לכם בנים, יבוא גוי רשע ויקח את בניכם רח"ל. ועל אלו השואלים איה הקב"ה[113], לכשיבא משיח ישאל אותם, מי הוא יותר גרוע, מי שהורג בעצמו את בניו, או גוי ההורג בניו של איש אחר רח"ל[114].

גם אמר אז מרן בדברי תוכחתו: חז"ל אמרו "יגעת ומצאת תאמין", והכוונה בזה היא, שע"י היגיעה וההכנה הראוי' מצד האב והאם זוכים שהבנים מתנהגים כדבעי. גם ידוע מה שאמרו חז"ל (נדה ל ע"ב) שעובר במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כולה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה, דאכן זה נאמר רק למי שהוריו מתנהגים כדבעי, אבל אם ההורים אינם מתנהגים כשורה, לא בא כלל מלאך ללמוד עמו במעי אמו[115]. ואיך רוצים אח"כ שהבנים ידעו ללמוד ולהבין את דברי התורה אם ההורים לא היו מתנהגים כדבעי.

113 המספר מציין, שבאותו שב"ק הגיעו כמה אנשים פורקי עול, והתגרו עם החסידים, ושאלו אודות השמועות שהגיעו מהצרות שכבר תקפו על היהודים שהיו כבושים בידי הגרמנים: איה הרבוש"ע שלכם? עפ"ל.

114 יש לציין לזה המובא בזוה"ק (שמות דף ג ע"ב), וזה לשון הזוהר: "מאן דקטיל בנוי, ההוא עובדא דמתעבדא אתתיה, וגרים לקטלא ליה במעהא, דסתיר בניינא דקב"ה ואומנותא דיליה, אית מאן דקטיל בר נש, והאי קטיל בנוי, תלתא בישין עביד דכל עלמא לא יכיל למסבל, ועל דא עלמא מתמוגגא זעיר זעיר ולא ידיע, וקב"ה אסתלק מעלמא, וחרבא וכפנא ומותנא אתיין על עלמא, ואלין אינון, קטיל בנוי, סתיר בניינא דמלכא, דחיא שכינתא דאזלא ומשטטא בעלמא ולא אשכחת נייחא, ועל אלין רוחא דקודשא בכיה, ועלמא אתדן בכל הני דינין, ווי לההוא בר נש ווי ליה, טב ליה דלא יתברי בעלמא. זכאין אינון ישראל, דאף על גב דהוו בגלותא דמצרים אסתמרו מכל הני תלתא, מנדה ומבת אל נכר ומקטול זרעא, ואשתדלו בפרהסיא בפריה ורביה, דאף על גב דגזרה אתגזרת, כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, לא אשתכח ביניהון מאן דקטיל עוברא במעהא דאתתא כל שכן לבתר, ובזכותא דא נפקו ישראל מן גלותא". עכ"ל הזוה"ק.

115 יש לציין לספר 'פתח עינים' ל**החיד"א** (נדה לא ע"ב) שכתב וז"ל: "נראה דהא דמלמדין אותו כל התורה, היינו לישראל דווקא, שנשמתם מאוצר הטוב, אלקים חצבה לטובה חוצב לאבות, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום בבטן".

והוסיף מרן גם לדבר אודות חומרת הפגם בעניני קדושת יוסף הצדיק, ואמר:

- מטומאה זו נוצר האשמדאי הזה [ה"ה הצורר הגרמני ימש"ו], טומאה זו היא היותר גדולה שישנה בעולם, טומאה שמגיעה עד לכסא הכבוד, ושום צדיק בעולם אינו יכול לבטלה. בעת שאסתר המלכה עשתה הסעודה למלך אחשורוש, קראה גם להמן להשתתף בהסעודה, ולכאורה צריך הדבר ביאור, מדוע היתה צריכה לקרוא להמן, אלא שכוונת אסתר היתה להפיח בהמן ניצוצין קדישין ע"י המאכלים שתיקנה, שרק בדרך הזה תוכל אח"כ להכניע אותו. אבל טומאה הלזה, היא מאותה הטומאה שהיא היותר גדולה בעולם, ואין צדיק בארץ שיוכל להכניע אותה כל עיקר[116].

ימי המלחמה מתקרבים, עננה כבידה כבר רובצת על מדינת פולין, ושמי אירופא מתקדרים בחשרת עבים שחורים, הקרקע מתחילה לבעור תחת הרגליים, כשהצורר ימש"ו מצהיר בגלוי ללא הרף על שאיפותיו לכבוש את העולם ולהביא כליון רח"ל על שונאיהם של ישראל.

הי' זה בראשית ימי הקיץ של שנת תרצ"ט, כבר אחר שצבאות הגרמנים כבשו את מדינת טשעכיי הסמוכה לפולין, ושמועות שונות החלו להתפשט מהאיזורים הנכבשים אודות היקפם העצום של כוחות האוייב ועל יחסם הקשה והשפילה כלפי אוכלוסי' הכבושה, נכחו שלטונות פולין כי שאיפותיו של הצורר הנאצי החלו להתממש רח"ל, ויש להתאזר בכלי מלחמה להתגייס בצבא על מנת להתגבר על האויב המתקדם ובא.

עד מהרה נכחה מדינת פולין לדעת כי לא העריכו את כוחה של הצבא הגרמנית נכונה, וכי לא ידעו עם מי הם נכנסים לקרב. כנסיון נואש במאמץ למנוע את נפילת ארצם לפני האויב, התעוררה ממשלת פולין והכריזה על הלואה פומבית להגנת המדינה (וכפי שקראו לה: "לופט שוץ הלוואה"), שבזה יוכלו לרכוש הכלים הנדרשים בשביל הגנת האויר במדינת פולין.

כדי לגייס את רבבות אלפי ישראל להשתתף ברכישת המלוה, העריכה הממשלה נכונה כי עליהם לפנות בראש וראשונה אל גדולי הרבנים מנהיגי הדור שהשפעתם מרובה על הציבור.

בין המקומות הראשונות שאליהם פנתה הממשלה בהצעה זו, היתה בעלזא. כבר מתחילת הגשמת רעיון זו ערכה הממשלה פני' לבית בעלזא להתגייס במפעל זה, ולגייס בזה כל הסרים למשמעותה של בעלזא. ההצעה אכן נתקבלה, והכריזו בבעלזא משמו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שעל כל מי שהיכולת בידו מוטל החוב להשתתף בהלוואה זו שהיא לטובת המדינה שטובתה ושלומה אנו מבקשים.

בעת כזאת פנתה הממשלה גם לשאר צדיקים ומנהיגי ישראל בכל רחבי מדינת פולין. כולם אישרו פה אחד את הצעת ובקשת הממשלה, וציוו לכל הסרים למשמעותם ליתן בעד ההלואה כיד ד' הטובה עליהם[117].

116 כל אלו מפי הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א מלאס-אנדזעלעס שהי' נוכח שם במעמד הנורא ההוא. גם החסיד ר' **אלימלך רומפלער** זצ"ל הי' נוכח בשבת זו בבעלזא.

117 לפנינו כמה מכתבים שנשלחו אז ע"י הצדיקים והרבנים מנהיגי הדור בנוגע לענין זה:

בחודש אייר של אותה שנה, שנת תרצ"ט, כאשר הממשלה הפצירה וזירזה ללא הרף את אזרחי המדינה להשתתף בההלואה לא יאוחר מסוף החודש, הוכרז בבעלזא שנית משמו של כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה, והפעם באמצעות מכתב גלוי בחתי"ק, ש"אין רשות לשום איש להשתמט את עצמו מזה".

הרה"ק בעל 'אמרי אמת' מגור זצ"ל
מימין נראה בנו הרה"ק בעל 'בית ישראל' מגור זצ"ל, ומשמאל נראה חתנו הרה"ק מבעגדין זצ"ל

הרה"ק בעל אמרי אמת **מגור** זצ"ל כותב בתוך דברי מכתבו: "עלינו לדעת ולהבין שגורל היהודים בפולין מקושר בחזקתה ועליונותה של המדינה, ועי"ז שהיהודים ירואו את מסירותם והתאמצותם להגנת המלוכה ויקריבו ממיטב מאודם לחזק את כוחותי' של פולין, הרי עושים גם בזה טובה לעצמם ולקיומם. אי לזאת חוב גדול מוטל על כל יהודי לחתום על ההלואה של הגנת האויר, ואין לשום איש להשתמט ממילוי חוב זה הנוגע ממש למצב היהודים במדינתינו".

הרה"ק ר' **יצחק מנחם מאלכסנדר** זצ"ל הי"ד כותב: "... כאו"א יקיים את חובתו האזרחית לטובת מדינתינו שאנו חוסים בצילה אשר בשלומה לנו שלום..."

הרה"ק ר' **בן ציון מבאבוב** זצ"ל כותב במכתבו: "ובאתי רק לעורר ולבקש את אחב"י שי' שיחושו ממעשיהם ויתנו הלואות בלב ונפש חפיצה, לא לבד לפי היכולת כ"א לפי גודל הנחיצות".

הרה"ק ר' **משה'ניו מבאיאן** זצ"ל כותב: "היות מטעם הממשלה יצא כרוז ויעבירו קול במחנה של תושבי מדינתינו שעכשיו השעה צריכה לכך לשחד מכחם ולצרף הלואה על כלי נשק של האוירונים, לכן מוצא אני לנחוץ לפנות בזה לאחב"י ולהעיר אזנם בגלל הדבר הזה שהיא רבת הערך וענין נישא וגבוה מאד... לזאת שאלתי ובקשתי מכל אחד להיות נתבעים ונותנים לפקודיהם בלבם ובמאודם, ולהראות גלוי את אדיר חפצם בתעצומות עוז, ובזרועות חשופות ישתתפו בהלואה כל אחד כאשר תמצא ידו לעשות בכחו..."

הרה"ק ר' **נחום מרדכי מטשורטקוב** זצ"ל שלח מכתבו מארץ ישראל, ובה נאמר: "הנה כאשר הממשלה בפולין, מקום מולדתי ומחצבתי, הכריזה על הלואה הגנת האויר, אעורר בזה את לבב כל אנ"ש יחיו על הנחיצות הגדולה להחיש לעזרת הממשלה ולעמוד לימינה..."

הגאון ר' **חיים עוזר** זצ"ל מווילנא כותב במכתבו: "... עתה לרגל המצב הפוליטי המסובך בכל ארצות אירופא אשר הממשלה הפולנית יר"ה הכריזה על הלואה בכדי לחזק את הצי האוירי... הלא חוב קדוש מוטל עלינו למלא את חובת האזרח שהיא גם חובת השעה..."

הרה"ק ר' **יחזקאל מאוסטרובצא** זצ"ל כותב: "... כי אושר המדינה היא אושר אזרחי', כאשר היא במדרש פר' בראשית פר' ט, יג עה"פ והנה טוב מאד, זה מלכות שמים, והנה טוב כו' זה מלכות הארץ, שהיא תובעת דיקיון של בריות, וברש"י שם להצילם משוד ושבר..."

הרה"ק ר' **דוד בארנשטיין מסאכטשוב** זצ"ל כותב ממקום מגוריו בלאדז: "הנני לבקש את אחב"י... למלאות חובתם להרים נדבת לבם... להראות גלוי את רגשי חובתם ומסירותם לארץ המולדת ממאות בשנים..."

תמונה נדירה: הרה"ק ר' בן ציון מבאבוב זצ"ל (מאחורי היהודי שבקדמת התמונה) ולידו נראים בניו הצדיקים זצ"ל
מצד שמאל נראה מ"מ כ"ק אדמו"ר ר' שלמה [השני] זצ"ל, ולידו אחיו הב' חיים יהושע זצ"ל הי"ד, ולצד ימין נראה אחיו הב' יחזקאל דוד זצ"ל

תמונה נדירה: הגה"ק ר' יחזקאל מאוסטרובצא זצ"ל

הרה"ק בעל 'עקידת יצחק' מאלכסנדר זצ"ל

הרה"ק ר' משה'ניו מבאיאן זצ"ל מקראקא

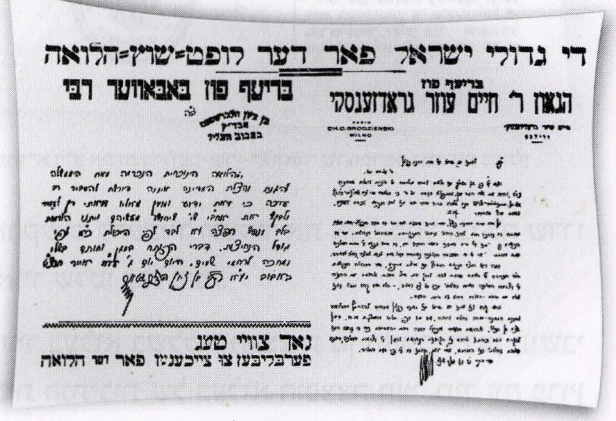
וזה לשון המכתב:

בעה"ש כ"ג למב"י, בעלז

הנה מחמת גודל נחיצות הענין הנני עוד הפעם לבקש מאוד מאחב"י די בכל אתר ואתר הע"י ולעוררם אודות ההלואה שהציע הממשלה יר"ה לחיזוק חיל הצבא והגנת האויר, אשר כל איש ואיש יתן סכום הגון עבור ההלואה הזאת ולעמוד הכון בממונו ובכל הפרטים לטובת המלוכה יר"ה, ואין רשות לשום איש להשתמט א"ע מזה כי זאת נוגע לטובת המדינה ולטובת כל אחב"י הע"י במדינתינו, וכאשר נצטוינו מחכז"ל שמחויבים אנחנו תמיד להשתדל עבור טובת הממשלה יר"ה בכל ענינים. והשי"ת יעזור ישועה כללית במהרה.

דברי הדו"ש וטובתכם

חתי"ק

די גדולי ישראל פאר דער לופט-שוץ-הלואה

בריף פון באאוועזר רבי

הגאון ר' חיים עזר גראדזענסקי

נאך צוויי טעג

פערבליבען צו צייכענען פאר דער הלואה

מכתבי עוד גדולי ישראל אודות ה"לופט-שוץ-הלוואה" שהתפרסם בכתבי-עת בתקופה ההיא

למותר לציין, כי הכרוזים וקריאותיהם של צדיקי וגאוני הדור אכן נשאו פרי, ובהודעה שהודיעו השלטונות עם תום מועד גיוס הכסף עבור המלוה בשלהי חודש אייר, נאמר כי "24 מליון זלאטיס עבור הלופט-שוץ-הלואה נרכש באיזורים היהודיים", סכום כביר באותה התקופה. אולם, כבר נגזרה הגזירה, ועד שממשלת

פולין הספיקה לבצע את תכניתה, פרצה מלחמת העולם בשלהי חודש אלול, ומדינת פולין נפלה שדודה מפני חרב הגרמני, והחלה מסכת העינויים האכזריים על היהודים, עד שהעלו על המוקד רוב מנין ובנין יהדות פולין המעטירה. הי"ד.

ביום הששי י"ז בחודש אלול דשנת תרצ"ט פרצה מלחמת העולם השני', הגרמנים פלשו לפולין, באף ובחימה גדולה הסתערו גייסות הנאצים ימ"ש על מדינת פולין וכבשו עיר אחר עיר, ומיד החלו להפיק זממם הרע בהשמדת כל אשר מזרע בית ישראל, בליווי אכזריות איומה שלא ניתנה לתיאור כלל, כשהם מבקשים להשמיד ולעקור את הכל. פחד ובהלה שררו בכל מקום, רציחות אכזריות והפצצות כבדות מן האויר שלטו בכל פינה.

אונזער עטטפער אויף
פוילישער לופט-פלאט מוז זיין מעכטיג—
אין אנגליק פון דער ערנסטער שעה
כריף פון בעלזער רבין
נשמ"ו, כ"ק לסטירה, בעלז.
ARON ROKAOH
RABIN
w Belzie

מכתב קודש של כ"ק מרן מהר"א זי"ע אודות ה"לופט-שוץ-הלוואה" שהתפרסם במכת"ע בפולין

שלשה ימים לאחר פרוץ המלחמה הופצצה העיר בעלזא בשלשה הפצצות מן האויר, וידעו תושבי בעלזא כי את אשר יגורו ממנו הגיע אליהם. גם בית הנתיבות של בעלזא הופצצה חצי' מיד עם פרוץ המלחמה, כשכוונתם להקשות על הנסיעות מעיר לעיר. אך למעשה הרכבות עוד המשיכו לנסוע.

הרה"ק ר' דוד בארענשטיין מסאכטשוב זצ"ל

על פי הסכם מוקדם עם הגרמנים (הסכם ריבנטרופ - מולוטוב המפורסם) פלשו הרוסים באותה עת לפולין מכיוון מזרח. מכיון שהמלחמה הוכרעה כבר ע"י הגרמנים, כבשו הרוסים את השטח המזרחי של פולין כמעט ללא הפצצות וגרימת הרס, ומבלי לגרום אבידות בנפש. העיר בעלזא נכללה בתחילה גם היא בתוך החלק המזרחי שנכבש בידי הרוסים.

אכן, לאחר שנפגשו ראשי הצבאות, חילקו ביניהם את פולין הכבושה לשנים, החלק המערבי נמסר לגרמני' והחלק המזרחי לרוסי'. החלוקה הוחלטה לפי הסכם מוקדם שנקבע בין הצדדים, ובמקומות שהצבא הרוסי הגיע מערבה מעבר לקו החלוקה, נסוג מזרחה ופינה מקומו לגרמנים, וכן להיפך, הצבא הגרמני שהתקדם יותר נסוג מערבה עד לקו החלוקה. בהסכם זה היה רווח והצלה ליהודים שנשארו בחלק כיבוש הרוסים, שלא נפלו לרשתם האכזרי' של הגרמנים.

לפי ההסכם היתה העיר בעלזא שייכת לגרמנים, אבל למעשה נתבלבלו בזה ולא ידעו למי שייכת העיר בעלזא. הספק הי' על איזה מהנהרות המקיפים את בעלזא יחול הגבול שביניהם, אם על נהר "בוג" ואז תשתייך בעלזא לכיבוש הגרמני, או על נהר "סאן" שאז תשתייך בעלזא לשטח הרוסי.

מחמת צוק העתים הי' אמור שמרן יעזוב את בעלזא ויסע לעיר בראד ששכן על שטח הרוסי. ומסופר, כי ביום א' דסליחות במשך היום ארזו בני הבית את כל החפצים להכין א"ע לנסיעה, ואחר תפלת מעריב בהערב השמש של אותו היום נכנס א' המקורבים לחדרו של מרן, וחיכה על הוראתו של מרן לנסוע. מרן לא דיבר כלום, רק אמר שצריכין לנסוע, ומרן פשט את הספאדיק ולבש הכובע על ראשו, וישב עם הכובע זמן מה בחדרו כשידיו אוחזות במצחו וכל כולו אחוז שרעפים.

אולם, אחר כמה דקות, פשט מרן את הכובע ולבש בחזרה את הספאדיק על ראשו, והורה מפורשות: לא לנסוע.

רק אחרי הימים נוראים דשנת ת"ש נודע שהעיר שייכת לגרמנים, ובינתים ניצלה העיר בעלזא לפי שעה מהיותה תחת ממשלת מלכות הרשעה הגרמנים שר"י. ובימי הסליחות והימים נוראים כאשר בכל העיירות הסמוכות שהיו כבר תחת כיבושם של הנאצים פחדו היהודים לצאת מבתיהם, עדיין התנהל בבעלזא הכל על מכונו.

בימים ההם זרמו לבעלזא נחשולי פליטים מכל אתר ואתר, והאוירה היתה טעונה פחד וחרדה לקראת העתיד הבלתי נודע.

מרן הורה לספק לכל הפליטים מזון ומחי' מביתו, וכן ביקש שכל החנויות של מצרכי מזון תהיינה פתוחות בראש השנה שיהי' לתת לכל הפליטים לחם ומזון, ומי שאין באפשרותו לקנות יקח על חשבונו של מרן. כן הכינו עפ"י פקודת קדשו את כל צרכי הפליטים, ביניהם היו גם גוים וקציני צבא, כולם באו ליהנות מהכנסת האורחים הנדיבה אשר בחצר הקודש.

בימים נוראים אלו, התפלל מרן עם החסידים בתוך ה"גרויסע שטוב", כשבעלי התפלה לתפלת פסוקי דזמרה ושחרית היו החסידים ר' **יעקב בעריש מראווא** ז"ל ור' **יוסעלע יארטשוב'ער** ז"ל[118], ולא כנהוג בכל שנה ושנה להתפלל בבית הכנסת, באמרו שאינו רוצה לעכב את המוני הפליטים עד השעה המאוחרת שיגמור להתפלל. האורחים התפללו בבית הכנסת, ומרן אף שלח את בעלי התפלה החסיד ר' **יעקעלע סקאהל'ער** ז"ל[119] ור' **איטשעלע נעווירי'ער** ז"ל[120] להתפלל שם תפלת שחרית, ואת הרה"צ ר' **יחזקאל'ע הלברשטאם** זצ"ל[121] להתפלל שם תפלת מוסף. ואילו בפאליש בית הכנסת הוכנו הסעודות לכל האורחים הפליטים[122].

בצום גדלי' הגיעו לבעלזא כמה חלוצים של הצבא הגרמני, ראשית דרכם היתה לבנין המשטרה המקומית, להודיע כי בדעתם לבוא ביום המחרת עם חיילי הצבא הגרמני.

כמובן ששמועה זו גרמה פחד נורא בקרב בני העיר, ובמיוחד להפליטים שייאלצו שוב לקחת את מקל הנדודים בידם. אמנם לאחר זמן נודע שהתנהל קרב בין הגרמנים והפולניים סמוך לעיר בעלזא, והצבא הגרמני שהתכונן להיכנס לבעלזא נחל מפלה ע"י צבא הפולני. הגרמנים שהיו בעיירות הסמוכות לבעלזא התפזרו במקומות שונים, וביניהם הגיעו גם לעיר הובניב הסמוכה לבעלזא, אך לבעלזא עדיין לא הגיעו.

118 ראה אודותם להלן בפרק שלישי (עמ' 188, 191).

119 ראה להלן בפרק שלישי בכותרת "בעלי התפלה במקום קדוש זה" (עמ' 190) שר' **יענקעלע** נתאלמן ל"ע מאשתו בשנת תרצ"ז, והפסיק מאז להתפלל לפני התיבה בביהכ"נ אצל מרן.

120 הוא הי' מבין בעלי התפלה ששלח מרן בדרך כלל להתפלל בבית המדרש לפני הבעלי בתים שלא התפללו ביחד עם מרן - ראה להלן בפרק שלישי (עמ' 181).

121 ה"ה בנו של הרה"ק ר' **שמחה ישכר בער הלברשטאם** זצ"ל אבדק"ק ציעשנוב בן הרה"ק **משינאווא** זצ"ל וחתן כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

122 הר"ר **יעקב ווייגבערגער** שליט"א יליד בעלזא מספר, שהוא הי' מחלק לאורחים שאכלו ב"פאליש" הבית הכנסת.

בית הכנסת בהובניב (הדומה בצורתו לבית הכנסת שבבעלזא - תיאור ע"ז ראה בספרינו ביהכ"נ שבבעלזא)

כאשר נכנסו הגרמנים לעיירה הובניב, באו וסיפרו למרן שעיר הובניב כבר בוערת באש, אמר: אבי ז"ל אמר שהובניב היא הפרוזדור לבעלזא, והרי כתיב: וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי[123]. ובכן, גם הובניב תינצל עכשיו בזכותה של בעלזא.

כך גם עברו עשרת ימי תשובה בשקט.

ערב יום הכיפורים שחרית נכנס הצבא הפולני לבעלזא, ורצו להקים כלים מיוחדים למחסה ולמגן מהפצצות האוויריות של האויב, וביקשו להעמידם מעל גגו של בית הכנסת. אמנם בעקבות בקשה מיוחדת מאת מרן שלא לחלל מקום קדוש כזה חלילה, וויתרו על תכניתם ומצאו להם מקום אחר למטרה זו.

למחרתו, ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, נהרו החיילים הפולניים לבעלזא ללא הפסק, ביניהם היו יהודים רבים. החיילים היהודים נכנסו אל מרן ביום הקדוש בבוקר לפני התפלה לקבל את ברכת קדשו שינצלו מפגעי המלחמה שמתחוללות ביום זה, ויחזרו לבתיהם לשלו'.

המלחמה ניטשה לא רחוק מבעלזא, ובעת תפלת נעילה בבית הכנסת הגיעו החיילים מיתר הפליטה שנמלטו מהחזית חזרה לכיוון בעלזא אחר שחיילים רבים נפלו בקרב זה, ביניהם היו פצועים רבים שלא

123 ישעי' לז, לה.

הי' מי שיטפל עמהם. מרן פקד על הקהלה היהודית לטפל בהם מבלי להבדיל בין יהודים לגוים. בבית מרן הכינו עבורם לחם לאכול ובגד ללבוש.

בלילה, אור ליום שלישי שאחרי יום הכיפורים הגיע הצבא הרוסי לבעלזא, והתרכזו בשטח הגדול שעל יד בית הכנסת והחצר. הם הטיפו נטפי נחמה להיהודים, בהבטיחם שידאגו שלא יאונה לתושבים כל רע, וכל זמן שעודם נמצאים כאן אין לפחד כלל. אז שקטו הרוחות. ומרן התחיל שוב להתפלל בתוך הבית הכנסת.

אך בחול המועד סוכות נודע, כי עפ"י ההסכם על חלוקת פולין הוחלט, שהצבא הרוסי צריך לסגת אחור, והעיירה בעלזא תיכלל בשטח הכיבוש הגרמני. מחצר הקודש נשלח שליח מיוחד ללעמבערג לברר אמיתות הדברים, ואכן נודע כי לדאבון לב כנים הדברים, וצריכים לדאוג על העתיד הקרוב.

ימים הללו היו בבעלזא - לאלו שנמצאו בתוכה - בבחינת לסטים מלפניהם וזאבים מאחריהם, מצד אחד הוצרכו לברוח מגודל הפחד מהצבא הגרמני שעלול כל רגע להיכנס ולכבוש את העיר, ומאידך חששו מפני צבא הרוסי שאיים במכת חרב לאלו שינסו לברוח בעוד שהעיר נמצאת תחת שליטתם כשהם מבטיחים לשמור על' ועל תושבי'.

בבית מרן שמרו כל התקופה ההיא על הסדר כרגיל, רק שינוי אחד חל בחצר מרן, שע"פ פקודת קדשו רתמו עגלה עם סוסים לעמוד הכן בחצר, בכדי שיוכלו לברוח מיד בעת כל צרה שלא תבא. הפריצים הפולניים מהאיזור העמידו מרכבה לרשות החצר לצורך זה[124]. תושבי העיר שלחו בכל עת לשאול בחצר הקודש לדעת את שלום העיר ואת מצבה, ואם מרן בורח מבעלזא או לא, כי ידעו נאמנה שכל עוד מרן נמצא בעיר אין צריכים לברוח. גם הפריצים הערלים שלחו כל הזמן מאנשיהם לעמוד בעינים פקוחות לראות אם מרן בורח, בכדי שידעו גם הם לכלכל צעדיהם בהתאם.

ביום הושענא רבא נודע כי הרוסים נטשו את העיר, ועזבו את המקום לצבא הגרמני העומד ליכנס לעיר. אז הבינו אנשי העיר כי אי אפשר לשהות עוד כאן, ועליהם להזדרז ולברוח[125]. ולמרות שהגרמנים זרקו מהאויר דפי הסברה שאין מה לפחד מהם כי לא יאונה לשום א' כלום, וכדרך שעשו בשאר מקומות, ידעו כולם מנסיון כי אין בדבריהם אלו כלום, וצריכים לברוח מהם כמטחוי קשת.

אך כאן ניצבה השאלה לאן לנסוע, כי מתחילה הי' אמור שיסעו לסקאהל, אך מאז הופצצה בית הנתיבות חלו שינויים בנסיעת הרכבות, ובמשך היום יצאו רכבות רק לראווא ולא ידעו אם בכלל עוד תיסע

124 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל כותב, שמאחר שהבהלה בחצר הק' ובכל העיר היתה עד אין לשער, לא עלה על דעת מי שהוא לדאוג בעד הסוסים להאכילם, לכן כל זמן שהגישו למרן לטעום שאל אם כבר האכילו להסוסים, לקיים את דברי חז"ל (גטין סב ע"א): "אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת" (קובץ 'פינת יקרת' - לאנדאן תשס"ט).

125 הרה"ח ר' **יוסף גאלדמינצער** ז"ל שהי' נוכח בעת הבריחה מבעלזא, הי' מספר, שזכר היטב את אמירת "הושענא נפש מבהלה" שאמר מרן בו ביום בהתעוררות מיוחדת, שחדר לכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו.

הגה"ח ר' ישראל שוועדר ז"ל דומ"ץ ראווא

רכבת לסקאהל, על כן שלחו מקודם את כל ספרי התורה[126] ושאר דברים וחפצים שהי' באפשרות לשלוח - לעיר ראווא[127]. המקורבים הכניסו מפות של האיזור בחדרו של מרן, וכמה הצעות הועלו על השלחן לאן וכיצד לברוח, אמנם בינתיים כבר סידר מנהל בית הנתיבות שתיסע עוד רכבת לסקאהל, והודיע לאנשי החצר שהרכבת תיסע רק בלילה, ליל שמיני עצרת.

מרן שאל לדעתם של מורי הוראה, ביניהם החסיד ר' **ישראל ראווער** זצ"ל דומ"ץ ראווא[128], אם רשאים לנסוע ביום טוב. כולם פסקו שהוא ענין של פיקוח נפש שדוחה יום טוב. כמו כן הורו, שכל א' יכול ליקח עמו כל מה שיכול ליקח, כי בזמן כזה אי אפשר לדעת מה ילד יום ולאיזה דברים יצטרך במשך גלותו[129].

הי' אז בבעלזא הרה"ק ר' **וועלוועל מזלאטיפאלי** זצ"ל[130], דודו של מרן, שבמשך כל הזמן הי' מעורר ומזרז את מרן לברוח

126 כפי עדות הזוכרים היו כשבעים ספרי תורה בבעלזא, כולם נשלחו לראווא ביום הושענא רבא, ולא השאירו כי אם ספר תורה אחת לערוך בהם את הקפות בליל שמיני עצרת (מעדותו של הרהגה"ח ראש הישיבה ר' שלו' בראנדער זצ"ל).

127 הרה"ח ר' **יוסף גאלדמינצער** ז"ל סיפר שראה שעוד ביום הושענא רבא שלחו את הש"ס לסקאהל (מפי בנו הרה"ג ר' זאב גאלדמינצער שליט"א דומ"ץ בשיכון סקווירא).

128 הגאון החסיד רבי **ישראל שוועדר** זצ"ל דומ"ץ ראווא, מתלמידי הגאון רבי **דב בעריש רפפורט** זצ"ל הי', ובגודל יראתו וחכמתו הי' נערץ מאד בפיו. עוד בהיותו בחור צעיר לימים לקחו לחתן הג"ר **שמחה שו"ב** מראווא ז"ל שכילכל אותו אחר חתונתו, ובכך ניתן לו היכולת לשבת בבעלזא על התורה ועל העבודה. אחר שנולדו לו שתי בנות, נסעה זו' לבעלזא לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לקבל ברכתו שתלד בן בנקל, יחד עם זאת התלוננה בפני מרן שישפיע על בעלה שיחזור לביתו, כיון שמציעים לו שם משרת שו"ב, אך מרן התנגד ואמר: חלילה, מבעל כזה כדאי לסבול ואין להפריע לו מלימודו. היא חזרה לביתה ור' ישראל נשאר בבעלזא, ובבוא העת נולד להם בן.

בשנת תרע"א, נתמנה בפקודת מרן לדיין בעיר ראווא (אודות התמנותו לדומ"ץ בראווא, ראה גליונינו 'עתיקות' א), וגם אז לא הפסיק את נסיעותיו לבעלזא. הי' לו חזקה לעמוד על הבימה בעת תקיעת שופר בבית הכנסת שבבעלזא, ובשנת תרפ"ז כשהתקיעות עלו בקושי למרן עקב מצב בריאותו, בחר בו מרן שיתקע במקומו (ראה 'אגרא דבי הילולא' מדור אשכבתי' דרבי). בהגיע השמועה על פטירתו רבי ישראל לאזני מרן בהיותו בבאכניא, הספידו מרן ואמר: "רבי ישראל הי' פוסק, מי שגר סמוך לרבי ישראל והורה הלכה, הי' כמורה הלכה בפני רבו".

129 הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל.

130 הרה"צ ר' **זאב טווערסקי** מזלאטיפולי זצ"ל בנו של הרה"ק ר' **מרדכי יוסף מזלאטיפולי**, בנו של הרה"ק ר' **דוד מזלאטיפולי**, בנו של הרה"ק ר' **יוחנן מרחמסטריווקא** זצ"ל, נשא את הרבנית הצדיקת מרת **רייזל** בתו הצעירה של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שנולדה

הרה"ק ר' וועלוועל מזלאטיפאלי זצ"ל חתן כ"ק מרן מהר"י זי"ע (השני מימין) בקראקא

מבעלזא, וכשהחליט מרן לנסוע פנה לר' וועלוועל ואמר לו: "רצית לנסוע, אכן נוסעים אנחנו כבר ב"ה", ענה ר' וועלוועל: הלא רמז יש בתורה, כתיב: ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ד' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך, "הארון" הם אותיות שמו של מרן, אנו מאמינים שכאשר מרן נוסע אזי גם השונאים ינוסו[131].

ואכן ביום הושענא רבא עשו כל ההכנות להנסיעה, וארזו את כל החפצים שהיו צריכים לקחת עמהם. בליל שמיני עצרת, נכנס מרן להתפלל ולערוך ההקפות בבית הכנסת[132]. אחר מעריב נכנס לביתו וקידש על הכוס, ומאחר שלא הי' שהות לערוך סעודת יו"ט, הוסיף ושתה כוס יין נוסף לצאת קידוש במקום סעודה. ואת שאר מאכלי הסעודה לקחו עמהם לסקאהל[133].

לו מזיו"ש לעת זקנתו. זמן מה ישב על "קעסט" בבעלזא אצל גיסו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שדאג בעבורו ביותר, ואח"כ התיישב בווארשא.

סיפר לנו הרה"ח ר' **אלי' ליכטער** שליט"א מנאראל, שבעירו נאראל לא היו נותנים ל"רבי'שע קינדער" לבא ולערוך שם שבתות, זולת להרה"ק מזלאטיפולי, מאחר שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר עליו, שמי שיתמוך בר' וועלוועל הרי הוא כתומך בו (כידוע, על שני דברים התמרמר כ"ק מרן מהר"י זי"ע לפני הסתלקותו, על נכדו כ"ק מרן מהר"א זי"ע שישאר מבלעדו, ועל בתו הרבנית ריזל ע"ה בת שנתיים שתשאר לבדה. וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע הכניסה לביתו ודאג בעבורה ונישאה להרה"ק מזלאטיפולי זצ"ל. גם כ"ק מרן מהר"א זי"ע דאג לפרנסתה - הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל). ומוסיף, שר' וועלוועל התאכסן שם בבית זקינו, והוא זכה להתאכסן עמו ביחד בחדרו, וזכה לחזות בעבודת הקודש, ובין השאר זוכר גם שאחר שגמר לקבל קוויטלעך הי' אומר תהלים עד אשמורת הבוקר, ורק אז עלה על יצועו, ובשעה מוקדמת בבוקר כבר עמד להתפלל.

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בבואו לווארשא בעת האסיפה עם הגה"ק בעל **החפץ חיים** זצ"ל בשנת תר"צ, התאכסן אצל ר' וועלוועל זצ"ל. שנים אחדים לפני פרוץ המלחמה התיישב בקראקא, ובעת פרוץ המלחמה ברח משם והגיע לבעלזא ונברח ביחד עם מרן לסקאהל. לדאבון לב מצאה אותו גורלם של מליוני היהודים ונספה ביחד עם כל בני משפחתו. הי"ד.

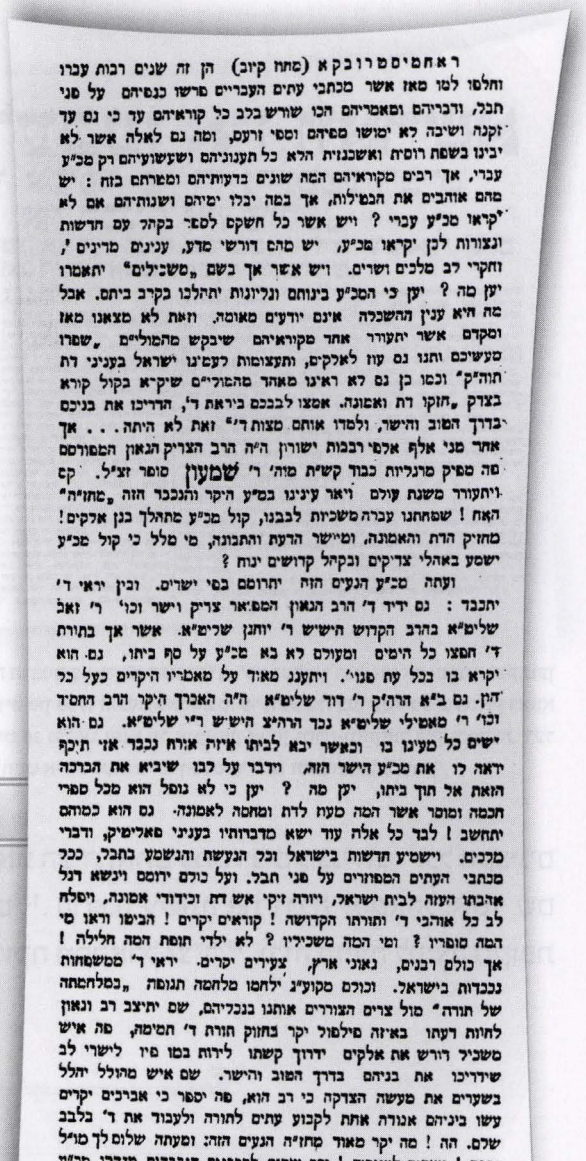
131 'אדמור"י בעלזא' (ח"ד עמוד שסו).

132 פרטים נוספים אודות מעמד וסדר הקפות של ליל שמיני עצרת זו, ראה להלן בספרינו סוף פרק ג' - בית הכנסת (עמ' 200).

133 וכעדות הנוכחים, ערך מרן שלחנו בלילה ההוא בסקאהל. והרה"ח ר' **יוסף גאלדמינצער** ז"ל הוסיף, שזכר כי עוד ברכבת הסתובב א' מהמקורבים בין האנשים וחיפש אחר מי שהביא עמו החלות והיין.

אחר זה עמד מרן לצאת מביתו, ניגש ליד המזוזה ועמד שם זמן מה, בינתיים התלקטו אנשים רבים מבני העיר להיפרד ממרן בשעות אחרונות אלו, כל לבב דוי וכל ראש לחלי לאור המצב הנורא ששרר בחצר הקודש. במעמד זה פונה מרן ומביע את ספיקו לפני המקורבים כיצד לנסוע, אם לנסוע חבוש בשטריימל, הרי זה מלבוש של שבת, ואיך אפשר לצאת לגלות עם מלבושי שבת, אם לנסוע עם הספאדיק, הרי זה מלבוש של חול, והרי יום טוב היום. לבסוף קבע מרן לנסוע עם הקאפעליטש[134], באמרו "מיר וועלן זיך אנטון די גלות קליידער"[135].

מרן והמקורבים עלו על העגלה לנסוע לה"באַן-הויף", והחסיד מוהר"ר **יודא דובעצק'ער** ז"ל[136]

ראחמיסטרובקא (מתח קיוב) הן זה שנים רבות עברו וחלפו למו מאז אשר מכתבי עתים העבריים פרשו כנפיהם על פני תבל, ודבריהם ומאמריהם הכו שורש בלב כל קוראיהם עד כי גם עד זקנה ושיבה לא יפושו מפיהם וספי זרעם, ומה גם לאלה אשר לא יבינו בשפת רומית ואשכנזית הלא כל הענוניהם ושיעשועיהם רק מכ"ע עברי, אך רבים מקוראיהם המה שונים בדעותיהם ומאורחם בזה: יש מהם אוהבים את הכפולות, אך במה יבלו ימיהם ושנותיהם אם לא יקראו מכ"ע עברי? ויש אשר כל חשקם לספר בקהל עם הדשות ונצורות לכן יקראו מכ"ע, יש מהם דורשי מדע, עניגים מדינים, וחקרי לב מלבים ושרים. ויש אשר אך בשם "משכילים" יתאמרו ימן מה? ימן כי המכ"ע ביוחם וניוונות יתהלכו בקרב ביתם. אבל מה היא ענין ההשכלה אינם יודעים מאומה. ואת לא מצאנו מאז ומקדם אשר יתעורר אחד מקוראיהם שיבקש מהמוליים "שפרו מעשיכם ותנו גם עוז לאלקים, ותצוחות לקצינו ישראל בעניני דת תוה"ק" וכמו כן גם לא ראינו מאחד מהמוליים שיק"א בקול קורא בצדק "חזקו דת ואמונה. אמצו לבבכם ביראת ד', הדריכו את בניכם בדרך הטוב והישר, ולמדו אותם מצות ד'" ואת לא היתה... אך אחר מני אלף אלפי רבבות ישורון היה הרב הצדיק הגאון המפורסם מה מפיק מרגליות בבוד קשית מוה' ר' שמעון סופר זצ"ל. ויתעורר משנת עולם ויאר עינינו בכ"ע היקר והנכבד הזה "אחזיה" האח! שמחתנו עברה משכיות לבבנו, קול מכ"ע מהלך בגן אלקים! מחזיק הדת והאמונה, ומיישר הדעת והתבונה, מי מלל כי קול מכ"ע ישמע באהלי צדיקים ובקהל קדושים ינוח?

ועתה מכ"ע הנעים הזה יחרומם בפי ישרים. ובין יראי ד' יהכבד: גם ידיד ד' הרב הגאון המפואר צדיק וישר וכו' ר' זאב שלים"א בהרב הקדוש הישיש ר' יוחנן שרים"א. אשר אך בתורת ד' המצו כל הימים ומקומם לא בא מכ"ע על קף ביתו, גם הוא יקרא בו בכל עת מנו'. ויתענג מאוד על מאמריו היקרים כעל כל הון. גם ב"א הרה"ק ר' דוד שלים"א ה"ה האברך היקר הרב החסיד וכו' ר' מאשילי שלים"א נכד הרה"צ הישיש ר"י שלים"א. גם הוא ישים כל מעינו בו ובאשר יבא לביתו איזה אזרת נכבד אזי תיכף יראה לו את מכ"ע הישר הזה, וידבר על לבו שיביא את הברכה הזאת אל תוך ביתו, ימן מה? ימן כי לא נוסל הוא מכל ספרי חכמה ומוסר אשר המה מעוז לדת ומחסה לאמונה. גם הוא כמהם יתחשב! לבבי כל אלה עוד ישא מדבורותיו בעניני מאליסיק, ודברי מלכים. וישמ"ע הדשות בישראל וכל הנעשה ונשמע בתבל, ככל מכתבי העתים המפורסים על פני תבל. ועל כולם ירומם וינשא דגל אהבתו העזה לבית ישראל, ויורה ויקי אש דת וכידודי אמונה, ויפלח לב כל אוהבי ד' ותורתו הקדושה! קוראים יקרים! הביטו וראו מי המה מוסריו? ומי המה משכיליו? לא ילדי תוסת המה חלילה! אך כולם רבנים, גאוני ארץ, צעירים יקרים. יראי ד' מששמות נכבדות בישראל. וכולם מקוע"ג ילחמו מלחמה תגוסת "בסלחמתה של תורה" סול צרים הצוררים אותנו בנכריהם. שם יתיצב רב ונאון לחות דעתו באיזה פילפול יקר בתוק חורת ד' תמימה, פה איש משכיל דורש את אלקים ידריך קשתו לידות בבו סיו לישרי לב שידריכו את בניהם בדרך הטוב והישר. שם איש מהולל יהלל בשערים את מעשה הצדקה כי רב הוא, פה יספר כי אבירים יקרים עשו ביניהם אנורה אותת לקבוע עתים לתורה ולעבוד את ד' בלבב שלם. הה! מה יקר מאוד מחזיה הנעים הזה: ומעתה שלום לך סוסיל נכבד! ושלום לעוזריך! ורב שלום להרבנים הנכבדים מנהיגי מכ"ע המהולל הזה. יהי ד' עמהם ופועל ידיהם ירצה לפני שובן שמים ויצליחו כל ימיהם הצלחה רוממה וישאו חן וחסד בעיני מלכנו ומושלינו מאדירים יר"ה ושריהם הנאמנים כרצונם וברצון סוקיהם ומכבדם כערכם הרם ומתפלל בעד אשרם והצלחתם כל הימים.

יוסף וואלינץ ש"ץ מאדמו"ר הק' שליט"א דסה ראחמיסטרובקא.

צילום מכת"ע 'מחזיקי הדת'
על הצטרפות הרה"ק ר' מרדכי יוסף מזלאטיפולי זצ"ל
נכד הרה"ק ר' יוחנן מרחמסטריווקא זי"ע להח"ק מחזיקי הדת

134 עד נוכח הר"ר **יעקב ווינבערגער** שליט"א יליד בעלזא מספר: אני הייתי נוכח בעת שנפרד מרן מבני העיירה, היתה זאת אחרי מעריב של ליל שמיני עצרת, ההקפות נעשו מאד בחפזון, ואחר ההקפות דן מרן לפני המקורבים כיצד לנסוע, אם לנסוע חבוש בשטריימל, הרי זה מלבוש של שבת, ואיך לצאת לגלות עם מלבושי שבת, אם לנסוע עם הספאדיק, הרי זה מלבוש של חול, והרי יום טוב היום, קבע מרן לנסוע עם הקאפעליטש. אני בכלל לא ידעתי אף פעם שיש לו קאפעליטש למרן, שמעולם לא ראיתי את מרן כך, רק בחול עם הספאדיק ובשבת ויו"ט עם השטריימל. הלכתי ללוות את מרן עד הרכבת, והמתנתי שם עם שאר תושבי העיר שנשארו עד שהרכבת נסעה. ובעצמי נסעתי מבעלזא ביום המחרת עם הוריי ובני משפחתי שנסעו עם עגלה לגריידינג. ושמעתי מא' מתושבי סקאהל, שכאשר הגיע מרן לסקאהל, הלך מיד לבית המדרש, וחזר וערך שם ההקפות כנהוג בבעלזא מקדמת דנא, ואח"כ ערך מרן שלחן לכבוד היום.

135 ראה 'אור לנתיבתי' (גליון טו), שכל ענין לבישת ה"גלות קליידער" הי' בזה ענין פנימי ונשגב משכל אנושי, כי עפ"י עדותם של הנוכחים שם (ביניהם הרה"ח ר' יוסף גאלדמינצער ז"ל) הי' מרן היחיד שלבש בגדי חול, בה בעת שכל בני החצר שנסעו יחד עמו לבשו בגדי יו"ט כרגיל, ומיד שעלה מרן על הרכבת חזר מרן ולבש השטריימל.

136 הרה"ח ר' **יודא מעלבער** ז"ל מדובעצק תלמיד חכם חסיד וירא שמים הי', וזכה לשמש בקודש אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עוד בבעלזא. בימי המלחמה עבר מפולין לסיביר, וגם שם החזיק בעוז בדרך התורה והחסידות מתוך מסירות נפש ממש.

לפני המלחמה קיבל סכום כסף ענק מאביו ר' משה להחזירו להר"ר **לייביש רובינפעלד** משווייץ, והוא שמר על הכסף בקפדנות

ששימש אז בקודש והי' עסוק עדיין לארוז את החפצים היקרים בארונות, צעק כלפי המשב"ק ר' **נחמן הירש** הי"ד - שכבר הי' על העגלה - שידע שהוא נמצא עדיין שם, ולא יסעו מבלעדיו, נענה מרן ואמר: "יודל, מ'פארגעסט נישט פון דיר". ואכן, כשהגיע העגלה לה"באַן-הויף", שלח מרן את העגלה בחזרה לההויף להביא משם את ר' יודא ז"ל שהתלווה ג"כ עם מרן בדרכו לסקאהל[137].

דאס לעבעז איז ווארשא

היינט די אסיפה פון די גרעסטע רבים און רבנים איז פוילן.

ווער איז שוין געקומען איז ווער דארף נאך קומען? — דער הויפט-ענין, ארום וואס די בעראטונגען וועלען זיך פירהרן.

מודעה במכת"ע על אסיפת הרבנים בוואַרשא שנת תר"צ: "פון בעלזער רבי'ן איז אין אוועגד געקומען א ידיעה אז ער פאהרט ארויס פון בעלז זונטאג פארנאכט, ער וועט בלייבען עטליכע שעה אין ראווא - רוסקא, און מאנטיג 2 מיט 30 מיטאג וועט ער אנקומען אויפן מזרח-וואקזאל קיין וואַרשא. דער בעלזער רבי וועט איינשטעהן ביי זיין פעטער דעם זלאטאפאלער רבי'ן"

בלילה אחר שעה 10 יצאה הרכבת האחרונה מבעלזא, בה נסעו בית מרן וכל חצר הקודש וכל המקורבים שעזבו את העיר, ואתם עמם רבים מבני העיר וכל הקצינים והפקידים העליונים של בעלזא שראו את אלו יוצאים[138]. הרכבת עשתה את דרכה לסקאהל, אשר שם שהה מרן והחצר הק' בביתו של גיסו הרה"צ ר' שלו' רוקח מסקאהל זצ"ל[139], ובזה הגיעה לקיצה תקופת תור הזהב של העיר בעלזא.

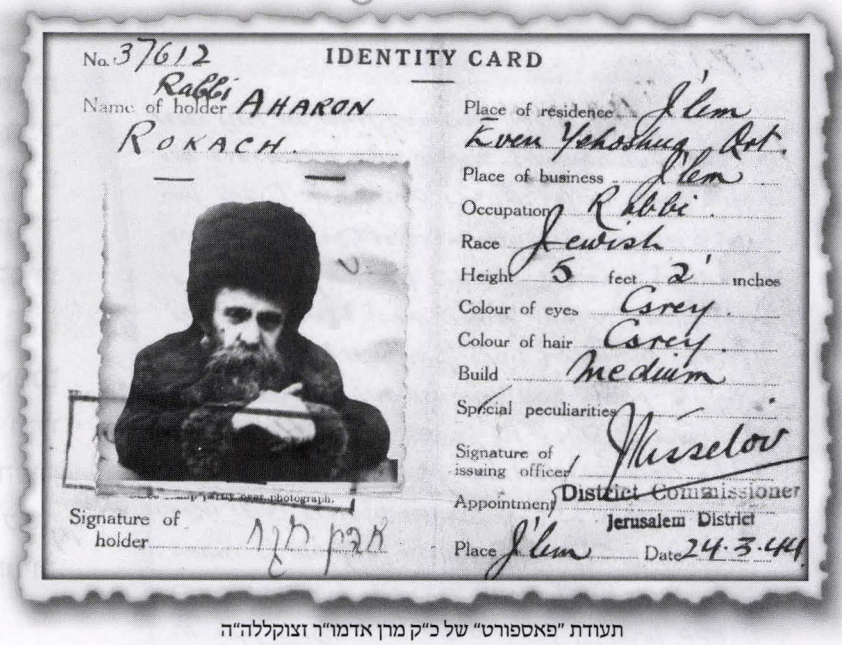
משך כל הימים הקשים בסיביר, ואף לא עלה בדעתו להשתמש בהם לצרכו, על אף המסי"נ שהי' כרוך בזה שהי' יכול להחיות את נפשו בהם באותן ימי העוני.

אחר המלחמה קבע מושבו בעיר אנטווערפן ושם הי' נמנה בין גדולי וחשובי חסידי בעלזא ומפארו של השטיבל דשם. החזיק בתום את כל ההקפדות והמנהגים שחסידים היו רגילים בהם לפני המלחמה, ביניהם, שלא הלך כלל בבגדי צמר, והי' אז היחיד בעיר שהלך עם "שיך און זאקן" בימות החול. הי' סוחר ביהלומים, אבל עשה את תורתו וישיבתו בבית המדרש קבע. ידידות רבה שררה בינו לבין הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל, וכשהגיע הרב מבילגורייא לאנטווערפן בשנת תש"ט הי' מקרבו מאד והשתעשע עמו הרבה.

137 הרה"ח ר' **לייבל טייטלבוים** שליט"א ששמעו מהרה"ח ר' **יודא דובענצק'ער** ז"ל.

138 כמובן, לא לכל א' הי' באפשרות לנסוע מיד, יש שנסעו עם עגלות פרטיות ועזבו את העיר ביום המחרת. גם החסיד ר' **פייביש יאברובער** זצ"ל נשאר אז בבעלזא והתפלל לפני העמוד בבית הכנסת ביום שמיני עצרת אחר שמרן כבר עזב את העיר. כמו כן נשארו בבעלזא שאר יהודים שבגלל מצבם לא היו מסוגלים לנדוד ממקומם.

139 בנו וממלא מקומו של הרה"ק ר' **שמואל מסקאהל** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שהיגר לארה"ב מספר שנים קודם לכן, וברשותו נמסרה דירתו לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בראשית ימי המלחמה.

No. 37612

IDENTITY CARD

Name of holder Rabbi AHARON ROKACH.

Place of residence J'lem Even Yehoshua Qrt.

Place of business J'lem

Occupation Rabbi

Race Jewish

Height 5 feet 2' inches

Colour of eyes Grey

Colour of hair Grey

Build Medium

Special peculiarities

Signature of issuing officer Musselow

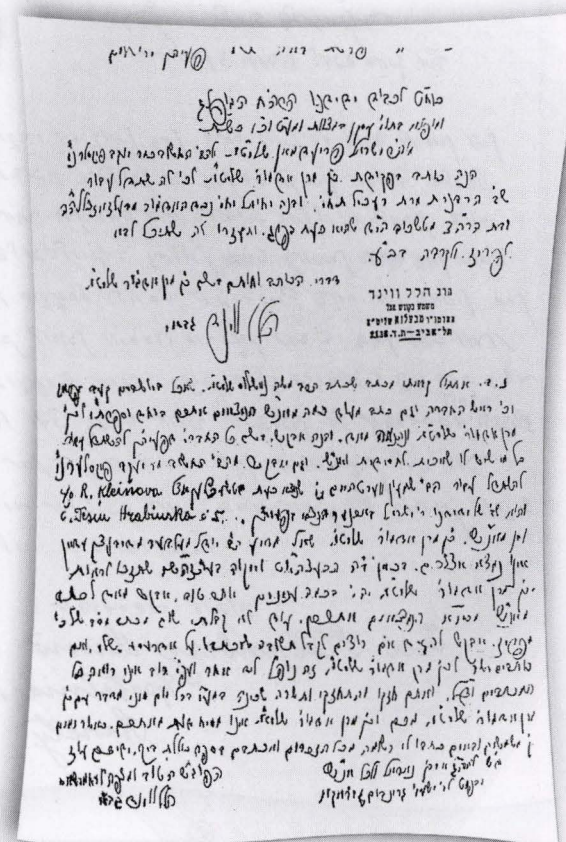
Appointment District Commissioner Jerusalem District

Place J'lem Date 24.3.44

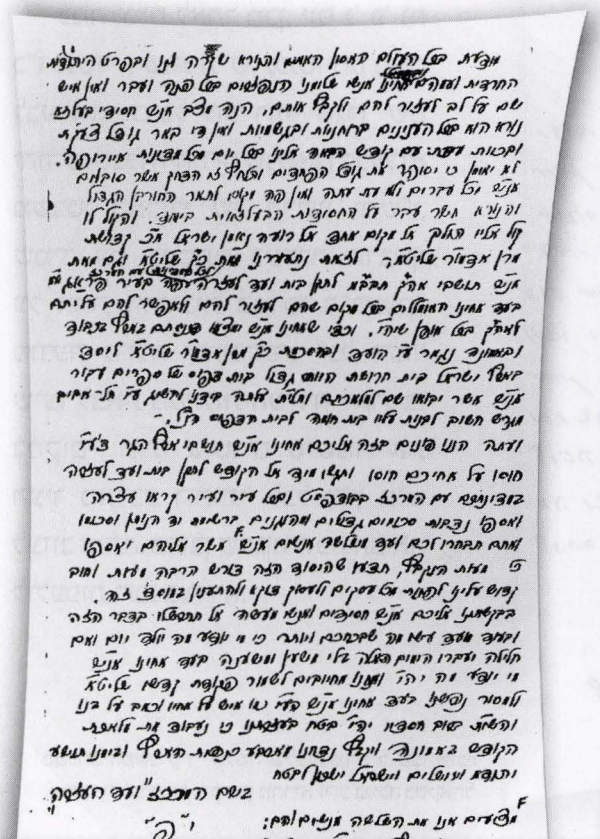
Signature of holder

תעודת "פאספורט" של כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה

מכתב שנשלח מוועד העזרה שהוקמה בפקודת כ"ק מרן מהר"א זי"ע אחר המלחמה לעזור ליהודים מאירופא לבא לארי"י ולסדר להם פרנסה טובה "ולא עת עתה ואין פה מקום לתאר החורבן הגדול והנורא אשר עבר על החסידות הבעלזאית ביוחד, והקול לו קול אליו הולך אל מקום אחד אל רועה נאמן ישראל א"כ קדושת מרן אדמו"ר שליט"א"

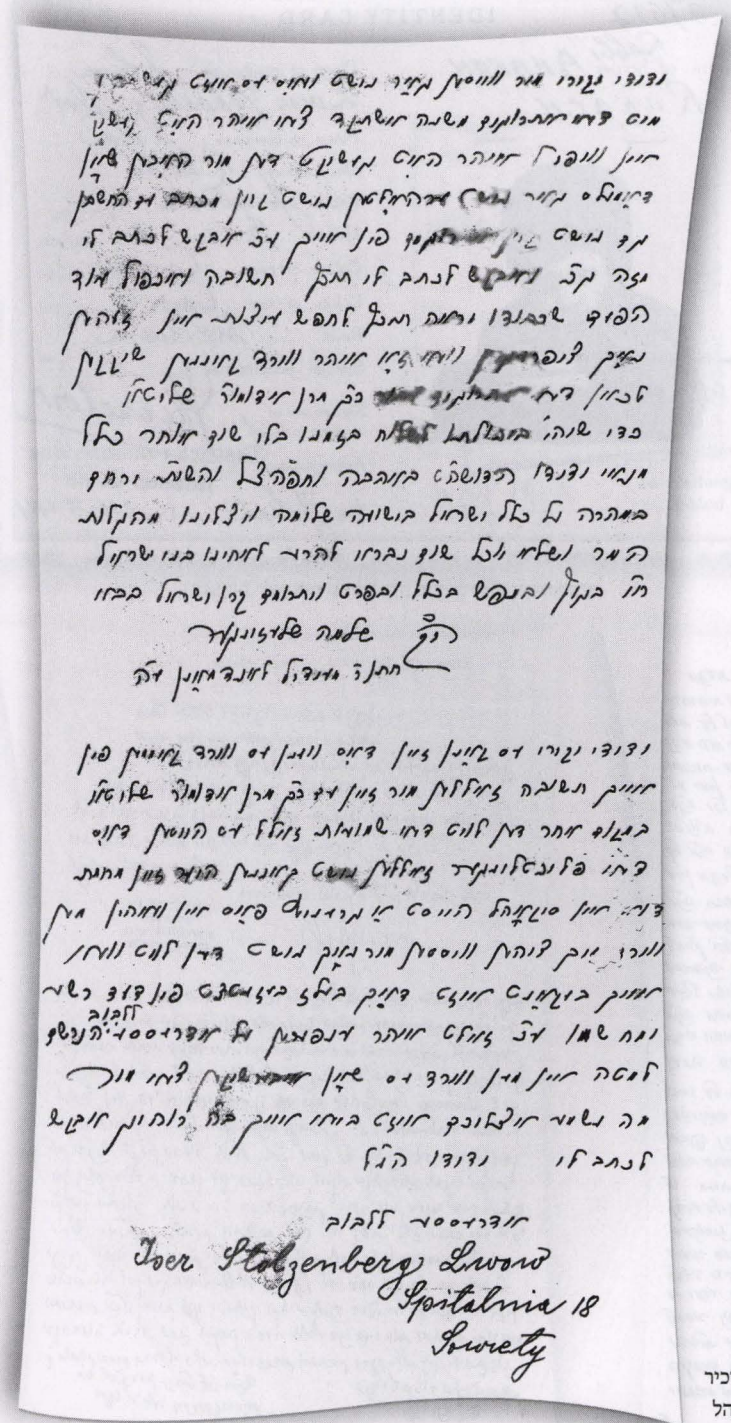
מכתב המשב"ק הרה"ח ר' הלל ווינד ז"ל משנת תש"ו להרה"ח ר' ישראל פרידמאן ז"ל ולהרה"ח ר' יעקב פיקסלער ז"ל, שבו מזכיר: "כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א שאל מדוע הב' יודל מעלבער מדובעצק עדיין אין נמצא אצליכם"

גם הבחורים שהיו נמנים על חברת ה"יושבים" בבעלזא, עזבו את העיר ביחד עם מרן. ביום הושענא רבא הגיע לבעלזא הרה"ח העסקן הנודע מוהר"ר **זעליג וואלף וואלדמאן** ז"ל[140] לסייע בידי הבחורים לברוח.

המה עזבו את העיר, אמנם הגרמנים לא הגיעו מיד, בינתיים נטלו האוקריינים את הבעלות על העיר, ועשו חורבנות גדולות בכל שטח העיירה, שרפו בתים והחריבו חנויות של היהודים[141].

כמה ימים לאחר מכן, יום ג' פ' נח כ"ז תשרי דשנת ת"ש, נכנסו הגרמנים לבעלזא, וכבכל העיירות שגרו שם יהודים, סבלו היהודים שנשארו בבעלזא משבטו האכזרי של הרשע ימש"ו, שמיד עם כניסתם לעיירה הדביקו על אחת החורבות במרכז ה"רינעק" מודעה גדולה שהתרתה: "כל יהודי שיעז לצאת מגבולות העיירה ייהרג בו במקום", ומינו שוטרים שישמרו את העיר מארבע רוחותי' לבל יהין איש לעזוב אותה. כמובן שפקודה כזו הביאה לזלעפות רעב בעיירה.

ממכתב המשב"ק ר' שלמה שלעזינגער ז"ל שבו מזכיר אודות המצב אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע בגולה בסקאהל

140 ראה אודותיו להלן בפרק ד בכותרת "הספרים בבית המדרש" (עמ' 242).

141 פרטי תחילת ימי המלחמה והשפעתה בחצר הקודש, נלקטו מכתבי הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל, ומספר 'אדמור"י בעלזא' ח"ד, ומגליונות 'אור לנתיבתי'.

הגה"צ ר' שלו' רוקח זצ"ל אבד"ק סקאהל

התמונה שפירסמו הנאצים ימש"ו בעיתונם הידוע לשמצה "שטורמער" על הצדיקים שמחפשים אחריהם כשבמרכז נראה תמונת כ"ק מרן מהר"א זי"ע

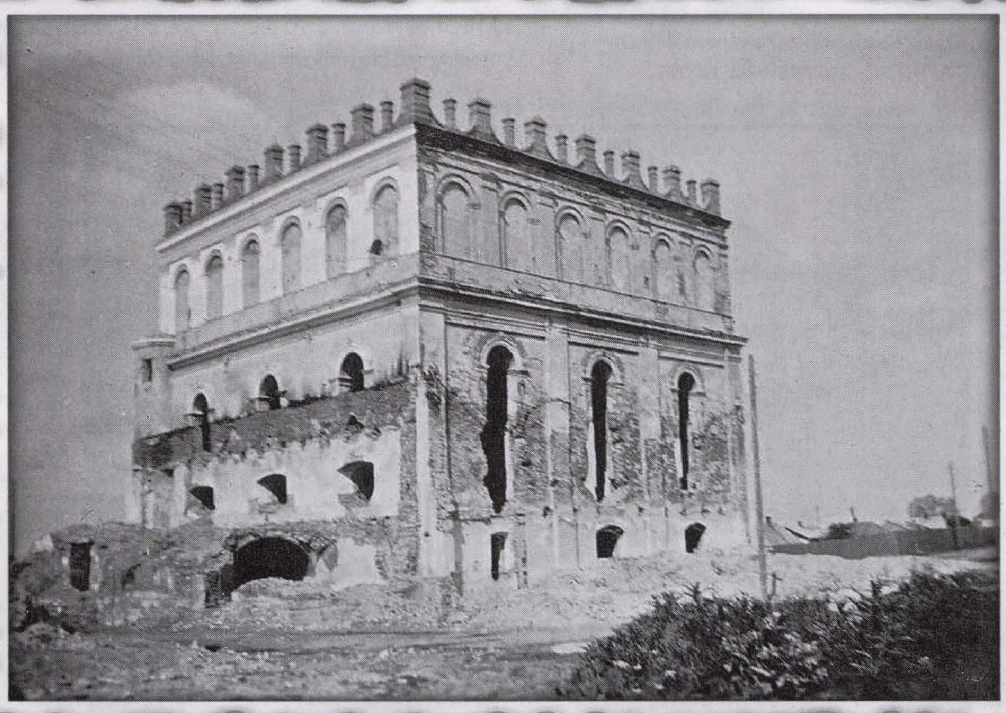

ביתו ובית מדרשו של הרה"צ מסקאהל זצ"ל בסקאהל, בו שהה כ"ק מרן מהר"א זי"ע משמיני עצרת עד חג השבועות דשנת ת"ש

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במארינבאד שנת תרפ"ה

מימין לשמאל: הרה"ח ר' אורי לוקמאן ז"ל משב"ק (בקדמת התמונה), החסיד ר' יוסעלע יארטשוב'ער ז"ל (עם הכוס בידו), הרה"ח ר' זעליג וואלף וואלדמאן ז"ל מפראנקפורט (מאחורי ר' יוסעלע), הרה"ח בנש"ק ר' שלו' אייכנשטיין ז"ל נכד כ"ק מרן מהר"י זי"ע, מרן, הרה"ח ר' מענדל לאנדמאן ז"ל

תמונת הבית הכנסת משנת תש"א אחר הפצצתו ואחר שנחרבו האגפים

(מגנזי מכונינו - נתפרסם לראשונה בספרינו 'אגרא דבי הילולא' חשון תשס"ז)

בימים הראשונים שנכנסו הרשעים לעיירה, שמו מיד עיניהם להחריב ולהרוס הבנינים הק', בית הכנסת ובית המדרש. גם אספו אז את כל היהודים אשר בעיירה, ציוו עליהם לענוד טלאי צהוב כסימן יהודי, הסירו מהם את זקנם בסכינים באופן אכזרי ביותר, והוליכו אותם בחוצות העיירה בליווי מכות אכזריות וחירופים, ופקדו עליהם לעסוק בעבודות בזויות ומתועבות. כשותפים לפעולותיהם היו האוקראינים הרשעים ששמחו לראות בצרת שונאיהם.

למעלה משנתיים וחצי התעללו הרשעים ביהודי בעלזא, וירעו להם בצרות רבות ורעות, גזירות קשות מתחדשות בכל יום ויום היו מנת חלקם, כשמזמן לזמן נוספו שם יהודים מהכפרים הסמוכים שריכזו שם הגרמנים, עד שהגיע מספרם לסכום של 1,540 יהודים. את כולם העבידו בעבודת פרך קשה מנשוא.

בחודש סיון תש"ב התחילו לעבור על יהודי בעלזא גל של אקציע'ס. ביום י"ז סיון שולחו כאלף יהודים מבעלזא לעיר הורבישאוו, והובאו שם בצעידה רגלית - דרך בת 50 ק"מ בערך - למחנה ריכוז בירכתי העיר. שם רוכזו אלפי בני ישראל, שרובם נשלחו משם למחנה השמדה, ומהם שנהרגו בבית העלמין שבהורבישוב באקציע שהתקיימה שם באותם הימים, ומיעוטם נשארו ונשלחו משם למחנות עבודה.

שאר היהודים שנשארו בבעלזא שולחו למחנות עבודה בסביבות בעלזא. בכפר וויטקוב הסמוך לבעלזא הקימו ג"כ מחנה עבודה שלשם נשלחו הרבה יהודים מערים ועיירות שונות, ביניהם גם יהודים מבעלזא. שם העמידו הגרמנים לראש ה"יודנראט" את הד"ר **ליאון טויבער** ע"ה שהי' תושב בעלזא, הוא

יהודים בעבודת הכפיי' בבעלזא בעת מלחמה"ע השני'

ד"ר ליאון טויבער ז"ל מבעלזא (כחייל בעת מלחמה"ע הראשונה) שמסר את נפשו למען היהודים בבעלזא בימי המלחמה

הי' עורך-דין במקצועו, והי' אהוב ונערץ על כל מכיריו בבעלזא בשל לבו היהודי החם, הגינותו וישרותו. וכאשר הגרמנים דרשו ממנו להעמיד להם מספר של חמש מאות יהודים לשלחם למחנה ההשמדה בבעלזיץ, בחר יותר במיתת עצמו מלהיות השליח להעמיד יהודים אחרים לרשותם.

מיום ש"ק פ' עקב י"ח מנ"א תש"ב נמצא רשום מספר של 27 יהודים בלבד שנשארו בבעלזא, ובתחילת חודש תשרי תש"ג חיסלו את העיר בעלזא, וכל יהודי המקום ויהודי הסביבה נשלחו להורבישוב, ובזה נחתם סופה של הקהילה המפוארת אשר היתה למושב בני ישראל לתקופה ארוכה של הרבה מאות בשנים[142].

התקופה שלאחר המלחמה

משך שנים אחדות עמדה העיר בעלזא שוממה וחרבה בעקבות נזקי המלחמה, עדים שאזרו עוז בנפשם לעשות הדרך ולנסוע לבעלזא בתקופה הקשה ההיא, מעידים ומתארים את מצב העיירה וחורבותי' בימים ההם, וכך כותב עד ראי' א':

הרגשה פנימית עזה משכה אותי לבעלזא, אך ביקור בבעלזא הי' כרוך בסכנת נפשות ממש, בסביבה התקיימו מלחמות בין הממשלת הפולנית ובין כנופיות האוקראיינים ששוטטו ביערות, וכמובן היו רוצחים יהודים בכל הזדמנות.

אולם, עם כל זאת לא יכלתי לעמוד בפני הלחץ שמשך אותי לבקר בבעלזא, וכאשר בחורף דשנת תש"ט נזדמנתי ללובלין, נודע לי שנוסע רכבת מכאן ישר לבעלזא, בבוקר עליתי לרכבת הזאת, ובצהרים הגעתי לבעלזא. שטח קצר לפני בעלזא נמשך גבול הסאוויעטי-פולני לאורך מסילת הברזל, על הגבול הי' גדר של חוטי תיל, ומעלי' מגדלים לשומרי הגבול, ושומרי הגבול הלכו לאורך הגדר. נוסעים מעטים היו ברכבת, ובעת התקרבה הרכבת לבעלזא, דרש קצין פולני מכולנו את תעודותינו הפרטיים, ובדק אותן בקפדנות.

את בית הנתיבות של בעלזא מצאתי כפי שנשאר אחרי ההפצצה בשנת ת"ש הרוס למחצה. עודני ברכבת ראיתי את העיירה כולה כעל כף היד. מרחוק נראתה כפי שהיתה לפני המלחמה, השינוי היחיד שהכרתי בה הי' שלשה קירות גבוהים של חורבה שהזדקרו למעלה.

142 'פנקס הקהלות'.

עוד ברכבת החלטתי לעבור מקודם את כל העיירה מבית הנתיבות עד לבית החיים, כדי לקבל רשמים מבעלזא אחר עשר שנות העדרות, אולם משהגעתי להחורבה של שלשת הקירות, נעצרתי, וכאילו רגלי מסרבות לשאת אותי, "הזה כולו"?, "הזאת כל מה שנשאר מה"בעלזער שוהל" הגדול והמפואר"?. את בית המדרש שמנגדו לא ראיתי כלל, הוא נעלם לגמרי, במקומו היתה ערימה גדולה של עפר ותל של אשפה, ואילו מבית הכנסת נותרו אלו שלשה הקירות אבני גויל קטומות, הנראים כדמויות של יהודים ארוכי זקנים לבנים הנושאים ידיהם השמימה בזעקת אלם.

ברגלים כושלות, כאילו נוצקה בהם עופרת, המשכתי דרכי הלאה עד לבית החיים, החומה סביב בית החיים היתה פרוצה, מצבות רבות עמדו עדיין, ואחרות התגלגלו על הארץ.

בדרך חזרה לעיר, עשיתי דרכי להשוק, מארבעת הרחובות שהקיפוה נעלם הרחוב הצפוני, בתיו נשרפו בין הזמנים, מעת שהסאוויעטים עזבו את העיר עד כניסתם של הגרמנים, עכשיו נמצאו שם גני ירק, בכלל דמתה אז בעלזא יותר לכפר מאשר לעיר, עברתי כמובן את ביתינו שעמדה על ה"גראנצעס", שכעת היתה חריבה, שוב עמדתי כפות למקום

העיירה בעלזא טרם נפול מסך הברזל

נראים: כ"ק אדמו"ר מבורשטין שליט"א עם להבחל"ח הרה"ח ר' משה טובי' גרינצווייג ז"ל. איכרי העיר מלוים אותם בהערצה

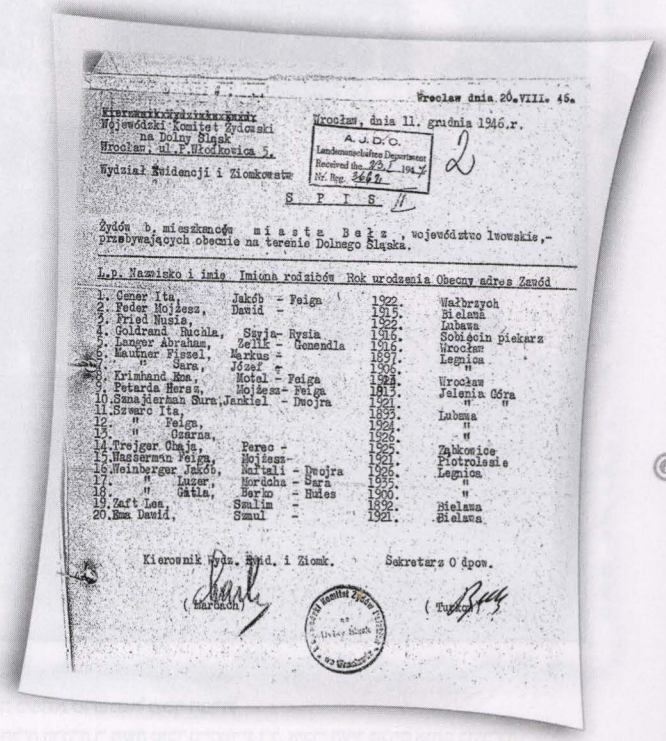
חנות ב"רינעק" [שוק] של בעלזא, עדיין ניכר עליו צורת החור של המזוזה

על־יד שלשת הקירות הזקופים של בית הכנסת, אינני זוכר כמה זמן עמדתי שם כמסומר.

הסתובבתי בבעלזא עד חשכה, בין כך לא היתה רכבת לחזור בו ביום, למחרת עם שחר הלכתי לבית הנתיבות, וכעבור שעה עליתי לרכבת בחזרה ללובלין.

כעבור חצי שנה ביקרתי שנית בבעלזא, במשך מחצית השנה מאז ביקורי הראשון נשתנה מראה העיירה בשינוי ניכר, בית הנתיבות הוקמה, ברחובות כבר נראו אנשים, דומה הי' שהעיירה קמה לתחי'. שוב עברתי את העיירה לאורכה ולרחבה, אלא גם העיירה שכאילו קמה לתחי', היתה שונה לחלוטין מזו שלפני המלחמה. בעלזא היתה "יודענריין".

מגמר מלחמת העולם האחרונה היתה שייכת העיירה בעלזא לממשלת פולין, בתקופה ההיא היתה העיירה סגורה בתור איזור צבאי, ואזרחי חוץ כמעט ולא יכלו להגיע לשם. בשנת תשי"ב הוסכם בין הרוסים להאוקראינים למסור את העיירה לידי ממשלת אוקריינא, ונפלה תחת שלטון הקאמיניזם, עד נפול מסך הברזל בשנת

Wrocław dnia 20.VIII. 45.

Wojewódzki Komitet Żydowski
na Dolny Śląsk
Wrocław, ul.P.Włodkowica 7.

Wydział Ewidencji i Ziomkostw

Wrocław, dnia 11. grudnia 1946.r.

A.J.D.C.
Landsmannschaften Department
Received the 23/I 1947
Nr. Reg. 3664

2

S P I S II

Żydów b. mieszkańców miasta Bełz, województwo lwowskie,- przebywających obecnie na terenie Dolnego Śląska.

L.p.	Nazwisko i imię	Imiona rodziców	Rok urodzenia	Obecny adres Zawód
1.	Cener Ita,	Jakób - Feiga	1922.	Wałbrzych
2.	Feder Mojżesz,	Dawid -	1915.	Bielawa
3.	Fried Nusia,		1922.	Lubawa
4.	Goldrand Ruchla,	Szyja- Rysia	1916.	Sobięcin piekarz
5.	Langer Abrahma,	Zelik - Genendla	1916.	Wrocław
6.	Mauiner Fiszel,	Markus -	1897.	Legnica
7.	" Sara,	Józef -	1906.	"
8.	Krimhand Ema,	Motel - Feiga	1923.	Wrocław
9.	Petarda Hersz,	Mojżesz- Feiga	1913.	Jelenia Góra
10.	Sznajderman Sura,	Jankiel - Dwojra	1921.	" "
11.	Szwarc Ita,		1895.	Lubawa
12.	" Feiga,		1924.	"
13.	" Ozarna,		1926.	"
14.	Trejger Chaja,	Perec -	1925.	Zakkowice
15.	Wasserman Feiga,	Mojżesz-	1921.	Piotrolssie
16.	Weinberger Jakób,	Mattali - Dwojra	1926.	Legnica
17.	" Luzer,	Mordcha - Sara	1895.	"
18.	" Ozila,	Berko - Rules	1900.	"
19.	Zaft Lea,	Szmlim -	1892.	Bielawa
20.	Ema Dawid,	Szmul -	1921.	Bielawa

Kierownik Wydz. Ewid. i Ziomk. (Sharoch)

Sekretarz Odpow. (Tuzman)

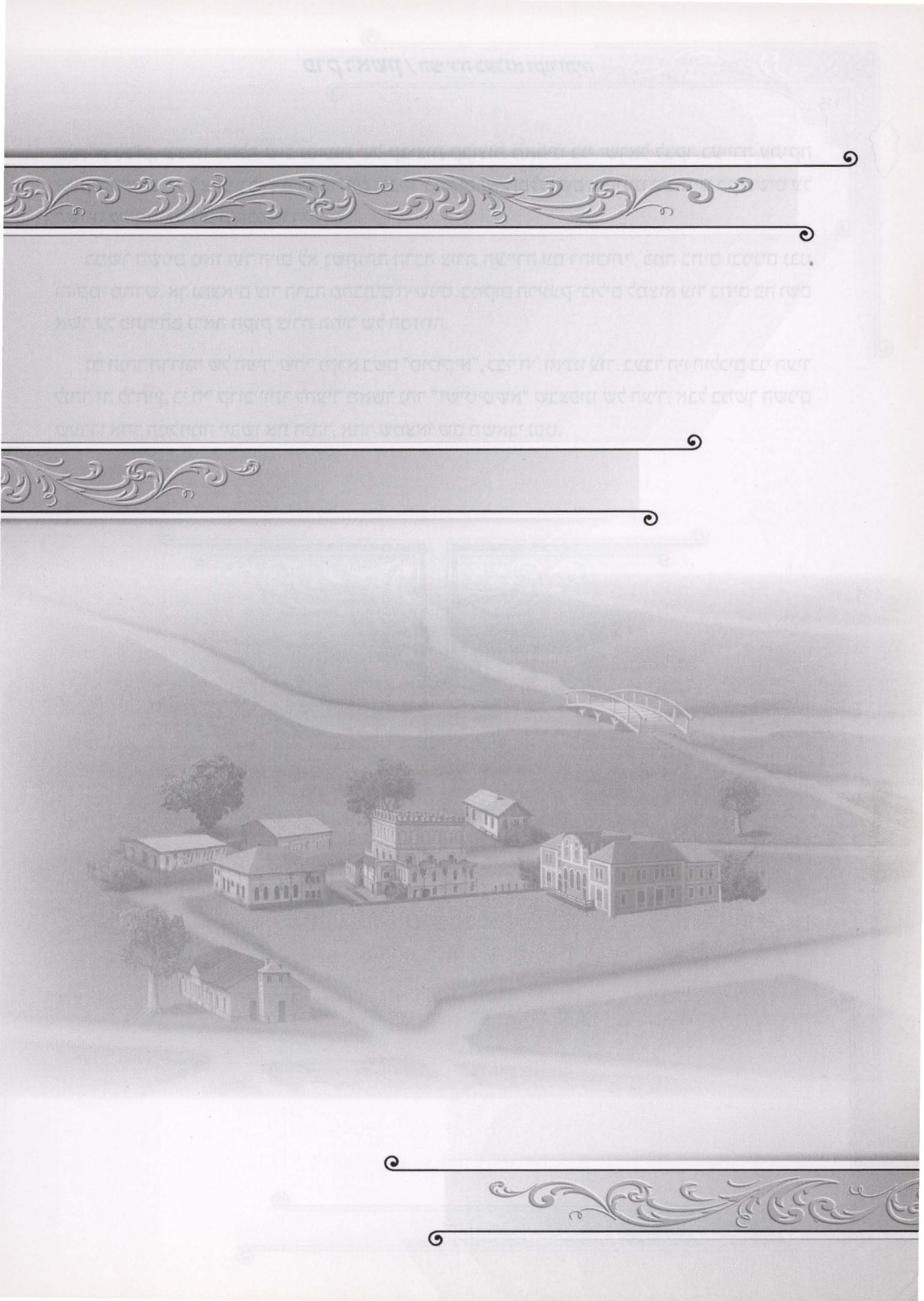
Okrągła pieczęć: Żydowski Komitet Społeczny ... Dolny Śląsk ... Wrocław

רשימה מיהודי בעלזא שניצולו מגיא ההריגה והגיעו לשלעזי' בגרמני' אחר המלחמה, הרשימה נרשמה בחורף שנת תש"ז ונשלחה לה"דזוינט" היהודי בארה"ב שהתעסק בהספקת עזר ומזון לניצולי המלחמה

תשנ"א לפ"ק, שמאז החלה שוב נסיעות של קבוצות קבוצות מאחינו בני ישראל לבקר בעיירה עתיקה זאת, ולהשתטח על ציוני רבותינו הקדושים ולבקר במקום שהתפללו שם אבותינו ורבותינו הקדושים על השטח שעמד שם הבית הכנסת הקדוש.

במשך השנים מאז ועד היום לא נשתנתה הרבה צורת העיירה עם רחובותי', כמה בתים ובנינים נבנו והוקמו מחדש, אך נמצאים עוד הרבה מהבתים הישנים. במקום הרינעק יכולים למצוא עוד בתים פה ושם אשר על פתחיהם נראה חקוק צורת החור של המזוזה.

גם הנהר הדרומי של העיר, שהי' נקרא בשם "סולוקיא", כבר הי' ואיננו עוד. בעבר היו הולכים בני העיר לנהר זה לרחוץ, כי הי' קרוב יותר להעיר מאשר נהר "זשיטיטשא" שבצפונו של העיר, אבל במשך השנים שעברו אחר המלחמה ייבשו את הנהר, אחר שמצאו שם משאבי נפט.

פרק שני

מבט כללי על קדשי עיר בעלזא

שטח הבית הכנסת מאחורי בנין בית הספר (כהיום)

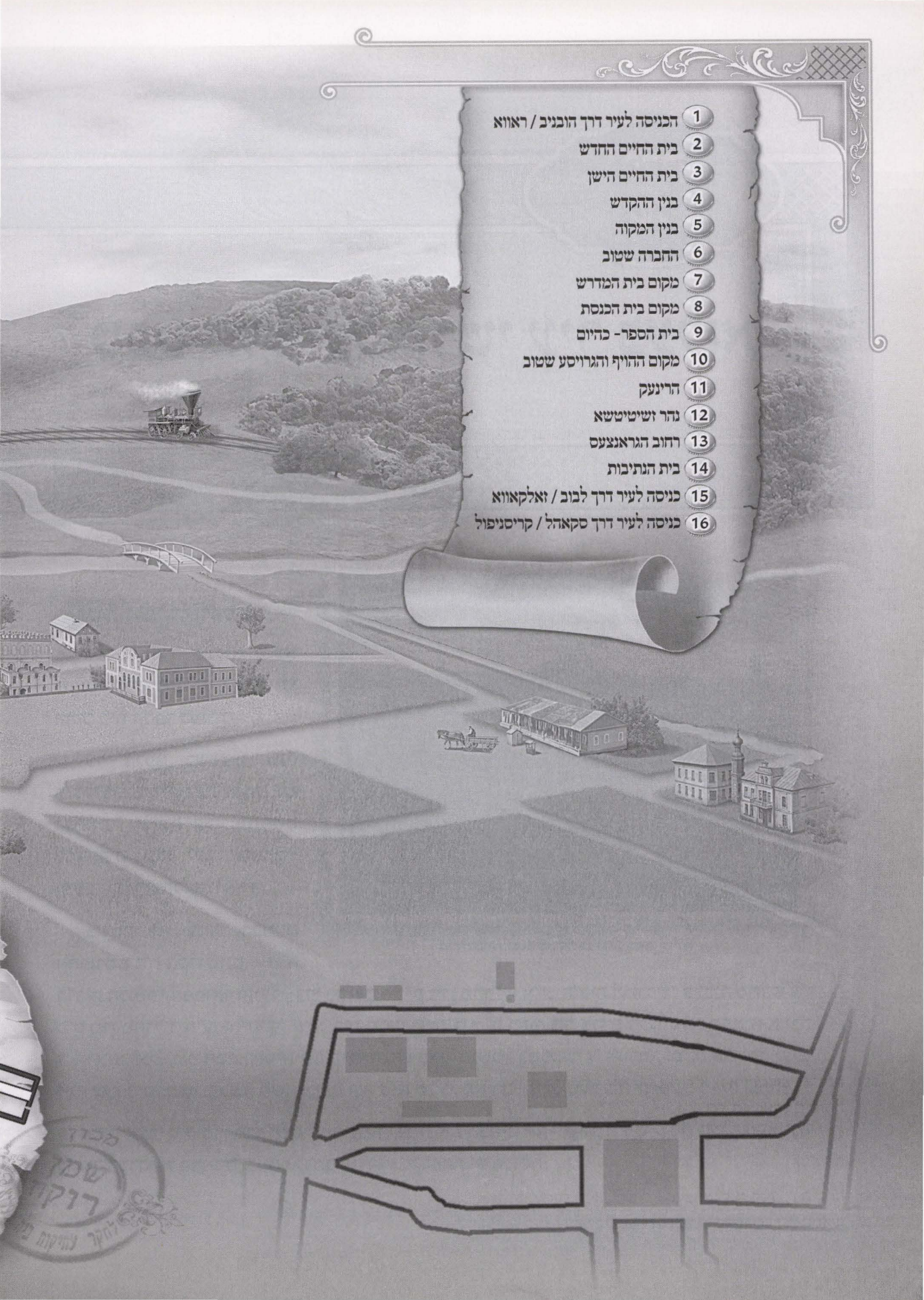
שטח חצר הקודש

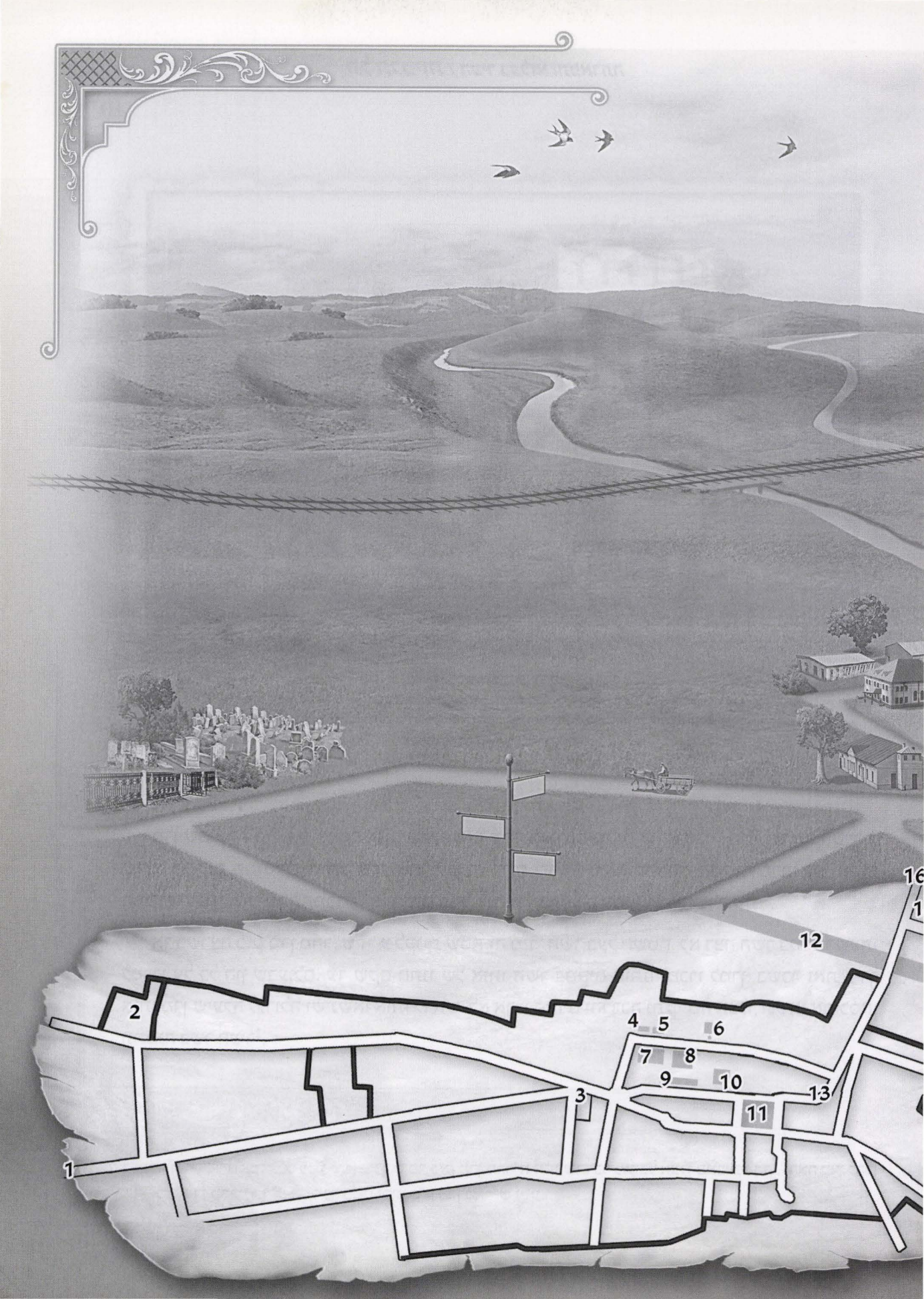
במרכז העיר בעלזא נמצא כהיום מגרש רחב ידים שעל ידו הוקם בית הספר העירוני.

עד מלפני כשבעים שנה הזריח מקום זה אור על כל העירה וגלילותי', שזיוה הלך ונתפשט למרחקים בכל ערי גאליצי', ומעבר לגבול בכל קצוי ארץ.

בשטח זה עמדו הבנינים המפורסמים בקדושתם, ה"ה ה"בית הכנסת" המפואר והנערץ בפי כל שבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ה"בית המדרש" שנבנה מחדש ע"י כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, וה"הויף" שהי' בית מגורי רבוה"ק זי"ע מדור דור. בתים הללו שהיו ספוגים אהבת ד' ויראתו, וכל כולם חטיבה אחת של קדושה, היו כאבן מושכת למבקשי ד' ותורתו, ומהם הבריקו ניצוצי נוגה על פני כל העולם כולו, משך כמאה ושלשים שנים, מאורם הגדול של רבוה"ק ונועם זיו קדושתם.

בעת אשר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע התכונן לבנות את הבתים הקדושים, חיפש שטח גדול שיהא יכול להכיל בקרבו כל הבנינים, בנוסף לרחבה גדולה בקדמת בית הכנסת.

1 הכניסה לעיר דרך הובניב / ראווא
2 בית החיים החדש
3 בית החיים הישן
4 בנין ההקדש
5 בנין המקוה
6 החברה שטוב
7 מקום בית המדרש
8 מקום בית הכנסת
9 בית הספר- כהיום
10 מקום החויף והגרויסע שטוב
11 הרינעק
12 נהר זשיטיטשא
13 רחוב הגראנצעס
14 בית הנתיבות
15 כניסה לעיר דרך לבוב / זאלקאווא
16 כניסה לעיר דרך סקאהל / קריסניפול

16
12
2
4
5
6
7
8
9
10
13
3
11
1

העיירה בעלזא בתפארתה

נראה בנין ה"הויף" (מימין) ובנין בית הכנסת (במרכז) וקצת מבנין בית המדרש (בשמאל) מול השטח שבין ה"הויף" לבית הכנסת ניכר בנין ה"חברה שטוב". מאחורי הבית המדרש ניכר בנין ה"מקוה". גם רואים ה"קלאטקע" שבין בנין ה"הויף" לבית הכנסת ולבית המדרש

מרן שם עיניו הק' על השטח הזה, שכבר מאז עמד בקירבת מקום ההוא הבית המדרש של העיירה, שהוא המקום המתאים ביותר לכך, אחר שצפה ברוח קדשו, וראה שאותה המקום מכוון נגד מקום המקדש בלתי שום מסך המבדיל, ואין שום פסל ותמונה ובתי ע"ז המפסיק מהכא להתם[1].

אך כשרצה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לקנות שטח זה מידי השר בעל השטח. לא רצה השר בגודל רשעתו למכרו על כל הון שבעולם. עד שקם חתנו של אותו השר במקום חותנו ומכרו למרן. בשכר זאת בירך אותו מרן שיעלה לגדולה ושינשאו אותו לראש. לא ארכו הימים והברכה נתקיימה אצלו, ונשאו את כסאו ונתמנה כשר העיר[2].

1 ראה ב'אוצרות ירושלים' (חלק י"ט עמוד שיד) שכך סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שהדבר מקובל אצלו מאבותיו הק'. וראה עוד להלן עמ' 122 שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר כך בשם זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

2 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל.

מקום בית הכנסת

מאחורי בנין בית הספר הנוכחי, בשטח הריקן שבין הבנין לרחוב המקביל, עמד הבית הכנסת המפואר והמפורסם על תילו ברוב יופי ופאר קרוב למאה שנה, עד שנחרב ע"י הנאצים הארורים ימש"ו בתחילת שנות הזעם בשנת ת"ש לפ"ק.

על אודות עבודת הקודש הרבה שהושקעה במקום קדוש זה, ועל המאורעות שאירעו בבנין בית הקדוש הזה - ראה להלן פרק שלישי.

מקום בית המדרש

משמאלו של בנין בית הספר הנוכחי, הי' רחוב צר שחצה מן הדרום לצפון עד לרחוב המקביל, מימינו של הרחוב היו שערי הכניסות לבנין בית הכנסת, ומשמאלו - כעת קרוב לפינת צפונית מערבית של חצר בית הספר - הי' שער הכניסה לבנין בית המדרש.

במקום זה עמד בית המדרש של העיירה שנים רבות. בתחילה עמד שם בית המדרש בנוי מעץ[3], וגם בה השקיעו רבוה"ק כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע וכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע עבודתם בקודש בבנינה וחיזוק בדקה. אמנם אותו בית המדרש נשרף כליל בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ובמקומו בנה מרן בית מדרש חדש מהמסד ועד הטפחות בחומר ובלבנים לפאר ולרומם בית ד'.

הרחבת הפרטים אודות בנין ה"בית המדרש", ראה להלן פרק רביעי.

מקום ה"הויף" וה"גרויסע שטוב"

מימין מקום בית הספר הנוכחי כיום, הי' בנוי בנין ה"הויף", שהי' מקום מגוריהם של רבותינו הקדושים ובני משפחתם, ובתוכה שכן ה"גרויסע שטוב" שבה נערכו השלחנות בשבתות ובמועדים.

על המקום שעליו נבנה ה"הויף" וה"גרויסע שטוב", סיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שלפני אלף שנים הי' גר שם יהודי מכניס אורח בשם ר' **אברהם**, וביתו הי' פתוח לרווחה כביתו של אברהם אבינו ע"ה, ועל מקום זה בנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את ביתו בכוונות קדושות בקדושה ובטהרה[4].

יותר אודות בית גדול זה וקדושתו, ראה לקמן פרק חמישי.

3 מכל המקורות יוצא שה"בית המדרש" הישן הי' בנוי מעץ, אך בספר 'ויקהל שלמה' (להרה"ח ר' שלמה זלמן רפאפורט ז"ל) מביא בשם הרה"צ ר' **אלעזר אלימלך רוקח** ז"ל מקאזניץ, נכדו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שזקינו אחר שגמר עבודתו בבנין בית הכנסת, התחיל לעסוק גם בבנין בית המדרש שנתחדש בימיו בבעלזא, וציוה שכאשר יבואו הלבנים [בלשונו: "בעליקעס"] יקראו לו, ואכן כשהביאו הלבנים הודיעו למרן, ועזר בעצמו להוריד הלבנים מן העגלה. הרי לפי נוסח זה בנו את ה"בית המדרש" מלבנים. אמנם יתכן שהמדובר שם היא רק מיסודות הבנין, או איזה חלקים מהבנין שהוסיפו או שחידשו בלבנים.

4 דבריו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ביתר אריכות - ראה לקמן בפרק חמישי (עמ' 251).

השטח שעמד עליו בנין ה"חויף" וה"גרויסע שטוב"

מקום הסוכה

מאחורי ה"חויף" עמדו הסוכות שבה השתמשו החסידים אשר באו להסתופף בצל קדושת רבוה"ק זי"ע בימי חג הסוכות. שלשה סוכות היו בחצר הק', הא' היתה סוכתו הפרטית של מרן. השני' היתה הסוכה לבני המשפחה שקראו לה "דער רעביצינ'ס סוכה", והשלישית היתה הסוכה הגדולה שבה התקיימו עריכת השלחנות במשך ימי חג הסוכות. הסוכות עמדו שם משך כל השנה כשהם מכוסות בגג.

יתר פרטים אודות הסוכות ראה להלן בפרק חמישי (עמ' 344).

החצר

על הדרך שמן ה"חויף" ועד לשערי בית המדרש, היו שורות של קרשים עלי דרך, שיוכלו להלך עליהם, בכדי שלא יטנפו מהרפש והטיט[5]. וקראו לזה "קלאטקע".

5 ראה למעלה בפרק א עמ' 53 אודות הטיט והרפש בשבילי בעלזא.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע מהלך על ה"קלאטקע" בבעלזא בשנת תרצ"ט (אחר הניתוח על עיניו הק')
בליווי נכדיו בני חתנו הרה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל
ניכר בנין ה"הויף" מאחורי מרן, ובנין בית הכנסת מצד שמאל

פעמים כשנשבר אחד מן הקרשים, והיו צריכים לתקן את הקלאטקע ולהחליפם, ציווה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לגנוז את הישנים, באמרו: כשיהודים חוזרים מן ה"טיש" וממהרים לבית המדרש לתפלת מנחה, פעמים שמתחילים כאן באמירת "קרבנות", וא"כ יש לה קדושת בית הכנסת[6].

בימים הנוראים, בכל פעם שעבר מרן מביתו לבית הכנסת, היו נדחקים במבואות החצר רבים שלא הצליחו לראות את פני קדשו של מרן בשעת התפלות מפאת דוחק המקום בבית הכנסת, והתאמצו לראותו עכ"פ בעת הופעתו להתפלל. וכן הרבה אנשים שהיו זקוקים לישועה, התייצבו בדרכו של מרן, להזכיר שמם לטובה לפני הקודש.

בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עמד בתוך החצר ארון מיוחד שהחזיקו בו עצים להסקה, העצים היו מוקדשים לעניי העיר ולמשפחות נזקקות, שאין ידם משגת לקנות עצים להסקה. מדי לילה בלילה היו העניים באים ולקחו להם עצים משם, וביום עמדו ערלים וחוטבים עצים מהיער כדי למלאות את המחסן שהתרוקן. היתה זאת אחת מפעולות החסד של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[7].

כשהגיע פעם הגה"ק בעל **'ערוגת הבשם'** זצ"ל מחוסט לחצר הקודש בליווי תלמידו הרה"ג ר' **ברוך הענדלער** ז"ל, אמר בעל ה'ערוגת הבשם' לתלמידו: "אה, אוירא דארץ ישראל". כשנכנסו לחדרו של מרן,

6 ראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק כ סעיף ד-ה).

7 'אדמור"י בעלזא' ח"ג.

"פאסט-קארטל" מתמונת בית הכנסת ובית המדרש שבבעלזא
(תשו"ח לידידינו בנש"ק הרב ישראל פריעדלאנדער שליט"א - בארא פארק, שהמציא לנו תמונה זו)

אמר לו מרן: "חוסטער רב, דער זיידע ז"ל האט געזאגט אז פון דא קעגינאיבער דעם בית המדרש ביז ארץ ישראל איז נישט מפסיק קיין שום דבר טומאה", והמשיך: "ממילא איז דא אוירא דארץ ישראל"[8].

לפני מלחמת העולם הראשונה היתה בחצר חבית גדולה של מים ששימשה לצורך הכנת מים לימי הפסח, ובימי מלחמת העולם הראשונה נגנבה, ומני אז שוב לא השתמשו בחבית כזה להכין מים לפני חג הפסח.

ברכת האילנות התקיימה מדי שנה בחצר בית המדרש, באילן שהי' בצד מערבית דרומית של בית המדרש. ונהג כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לצאת בערב שב"ק פר' בחקתי, בדרכו לבית המדרש להעביר הסדרה שמו"ת[9], ולברך אז ברכת האילנות[10].

8 ספר 'שיח זקנים' (ח"ו עמוד צא) בשם הרה"ח ר' **משה הענדלער** שליט"א. ויצויין גם מה שסיפר הרה"ח ר' **שמואל פארגעס** ז"ל, שבשנת תרצ"ט לא נסע כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אחר חג השבועות לעיירות נופש כדרכו בכל שנה, ולכן הלך מרן בכל יום לטייל בגינה שהי' על יד ה"גרויסע שטוב", ובכל יום הי' מרן לובש הטילעפ והלך לדקות אחדות בחוץ הלוך ושוב, והיו כאלו שהתייצבו במרחק מה ללוות את מרן במבטם, ושמעו את מרן אומר "ממש אוירא דארץ ישראל".

9 כפי המנהג בבעלזא, שהפרשיות "בחקותי" ו"כי תבא" שיש בהם תוכחה, מעבירים הסדרה בבית המדרש דוקא (וראה להלן פרק ג בכותרת "הזמנים שהתפללו בבית הכנסת" בטעם המנהג עמ' 178).

10 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל, בציינו שבגלילות בעלזא לא לבלבו האילנות עד אמצע חודש אייר. ועי' מחצית השקל (סי' רכו סק"א) שכתב דמאי דאיתא בגמ' (ברכות מג ע"ב): "האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילנא דקא מלבלבי", אורחא דמילתא נקט, ואין

בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' אילן טעון פירות עומד מאחורי ה"הויף" במקום הסוכה, ועליו בירך מרן את ברכת האילנות, בעוד שהוא עומד על יד החלון בביתו[11].

בנין ה"חברה שטוב" בבעלזא (כהיום)

בית החברה

מעבר לרחוב זה - מול השטח שהי' בין בית הכנסת לבנין ה"הויף" - עומד עד היום הבית ששימש לבית החברה, שבו אכלו בני החברה והיושבים את סעודתם בבוקר ובערב, ובו התקיימו אסיפות החסידים "קאווע" וכדו'.

בקדמת הבנין נמצא באר מים אשר כרה בשעתו החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאווער** ז"ל[12] לטובת ציבור הלומדים בבעלזא.

הכוונה בחודש ניסן דוקא. וכן היא בהרבה פוסקים. ועי' בספר 'עולת שמואל' להר"ש קונפורטי שמוכיח מליקוטי האריז"ל (דף מג ע"ב) שיש לברך בכל החדשים שמתקופת ניסן, דהיינו גם בחודשי אייר סיון ותמוז. ועי' עוד בס' 'מגיד תעלומה' להגה"ק **מהרצ"א מדינוב** זי"ע בעל 'בני יששכר' עמ"ס ברכות שכתב, דאף לפי דברי המקובלים שאין לברך רק בימי ניסן, היינו ניסן דתקופת החמה, שהיא לפעמים עד סוף חודש אייר. וכ"כ בהגהות חת"ס על שו"ע שם בשם מורו [הג"ר **נתן אדלער** זצ"ל].

11 כ"ק אדמו"ר הרה"ק **מהר"י מפשעווארסק** זצוק"ל.

12 החסיד המפורסם ר' **מיכל הערמאן** זצ"ל מזאלקאווא, הנודע בכינויו "רבי מיכל'י זאלקאווער", הי' שם דבר אצל כל הבאים לחסות בצל היושבים בבעלזא. עד היום מוזכר שמו בסילודין אצל כל אלו שזכו לבא בצל קורת בית מדרשה של בעלזא בתפארתה. שימש כמעין "ראש הישיבה" בבעלזא אחר שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע יעץ לו ללמוד עם בחורים (ראה עוד על אודות משרתו זו להלן עמ' 235, 267, 365, 382), ומאחר שחשוך בנים הי' ל"ע, קיים בעצמו "כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו", וקיבל משרה זו על שכמו שלא על מנת לקבל פרס. הי' יהודי חכם ושנון, תלמיד חכם מופלג, מלא אהבת תורה ויראת שמים.

ברום גדלותו בתורה וביראה צוה עליו מרן ללבוש איצטלא דרבנן וללכת במכנסיים לבנים. כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' נותן לו שיריים מהמרק באמרו שיאכל ויהי' לו כח ללמוד. פעם שאל אותו מרן אם הוא מוכן ליתן לו חלק בתורתו, ענה רבי מיכל'י: "אני כל כולי שייך להרבי".

בחדשי הקיץ כשהי' דרכו של מרן לנסוע לעיירות מרפא ונופש, אז נסע ר' מיכל'י מעיר בעלזא וכיתת את רגליו מעיר לעיר כדי לאסוף כסף למטרת צדקות שונות כמו הכנסת כלה, ביקור חולים, חברה יושבים ועוד כהנה. גם בהיותו זקן בא בימיו לא עזב את משמרתו, ואפילו בעת המלחמה בהיותו יחד עם מרן בכל המקומות קיבץ כסף והחזיק ברכים כושלות בכל מאמצי כוחותיו.

יתר על בית זה ועל באר הזאת חפרוה שרים, ראה פרק ששי עמ' 396.

סמוך לבית החברה היו דרים שני השוחטים: מוהר"ר **מרדכי שוחט** ז"ל[13], ומוהר"ר **וואווי שוחט** ז"ל[14]. מאחורי הבתים, לצד מערב, הי' בית השחיטה.

מצבת הרה"ח ר' מרדכי שו"ב מבעלזא ז"ל בברוקלין ארה"ב

מצבת הרה"ח ר' יצחק משה אברהם ז"ל בן ר' מרדכי שו"ב, שימש כשו"ב בניו יארק

נודיע בזה בשער בת רבים כי מהתנו בעהי

פבריקא של בשר מעושן

בעיר בעלוא.

כל הפבריקא עומדת תחת השגחת בי־דינא־רבא דק"ק בעלוא. בהפבריקא נעשים כל מיני בשר מעושן ורק משחיטת בעלוא.

נבקש מאת הקהל הגדול באיין ובחיל ש'שים בנו אמן־לבו ויכבדהו בדרישות, ונקוה כי אם יבוא עמנו בברית הטשה־ פעם אחת לא יתחרט ולא יעזבנו. המחירה טובה ויפה והמקחים שוים לכל נפש.

יחיאל אשכנזי ושותפו.

(בההיצ ר' משה דוד נייי מלבוב נכד הצדיק אאלעסק זמכבעלו ותתן הרה"ח ר' סנחם ליב ערמאן משביק).

Aschkenase & Saft, Bełz. (Galizien).

פבריקא של בשר מעושן

בעיר בעלוא.

כל הפבריקא עומדת תחת השגחת בי־דינא־רבא דק"ק בעלוא. הפבריקא נעשים כל מיני בשר מעושן ורק משחיטת בעלוא.

נבקש מאת הקהל הגדול באיין ובחיל ש'שים בנו אמן־לבו ויכבדהו בדרישות, ונקוה כי אם יבוא עמנו בברית הטשה־ פעם אחת לא יתחרט ולא יעזבנו. המחירה טובה ויפה והמקחים שוים לכל נפש.

Aschkenase & Saft, ełz. (Galizien).

מודעה ממוכרי בשר בבעלזא שאינם משתמשים רק בבשר מ"שחיטת בעלזא" מסחר זה היתה שייכת להרה"צ ר' יחיאל אשכנזי ז"ל נכד הרה"ק מאלעסק זצ"ל וחתן המשב"ק ר' פנחס ליבערמאן ז"ל (בזיוו"ר). כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ביקש ממנו שיתנהג באדמורו"ת, אך בענוותנותו העדיף לעסוק במסחר ופתח חנות בבעלזא למכירת בשר מעושן [ווארשט]. בפתחו החנות ביקש הכשר ממרן מהרי"ד, אך מרן סירב ליתן הכשר, אבל הסכים שיעלו המאכל על שלחנו בסעודת פורים ושיטעום מזה ברבים. כשלקח מרן חתיכה לטעום ממנו פתאום יצאה ממנו תולעת, אמר לו מרן: כנראה שאין זה מאכל של חסידים. [וידוע מה שאמר מרן מהר"א זי"ע דאע"פ שהי' "רעבישע מעשה" אינו רוצה שיאכלו בישיבה וווארשט] אחר זמן קצר ציוה לו מרן לעזוב את מסחרו ונסע לקליינווארדיין ופתח שם בית המדרש (מפי בן בנו הרה"צ ר' שמעלקא אשכנזי שליט"א רב דקהל יאס)

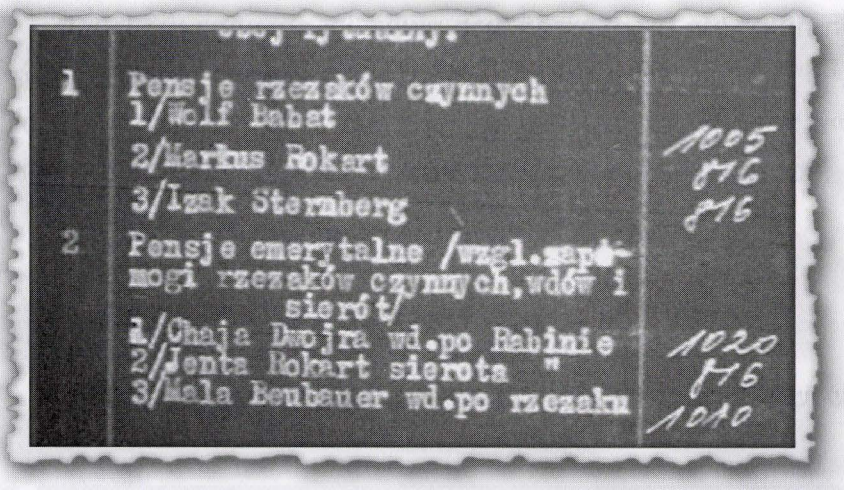
זכה להגיע לשנות זקנה ולא פסק מלימודו ומעבודתו עד יומו האחרון, כשהחזיר את נשמתו לבוראו בקדושה ובטהרה בתחילת חודש מרחשון בשנת תש"ב באשמורת הבוקר. אחר מטתו אמרו, שרבי מיכל'י עלה לישיבה של מעלה בדיוק בזמן שהי' נוהג להגיד שיעורו הקבוע, ושם ימשיך ללמד כמו שלמד בישיבה של מטה. בתוך דברי ההספד אמר עליו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע "הוא הי' תלמיד חכם וירא שמים, והרביץ תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה".

13 ה"ה השו"ב ר' **מרדכי ראקארט** ז"ל, בנו של השו"ב ר' **מיכאל** ז"ל בן השו"ב ר' **אליהו שטיקלער** ז"ל (אודותם - ראה ספרינו חלק ב' פרק יד), וחתן גיסו השו"ב ר' **יצחק משה [נייבויער]** ז"ל מבעלזא (ראה אודותיו להלן פרק ח עמ' 433). שימש בתפקידו זה אחר פטירת גיסו וחותנו מוהר"ר יצחק משה שו"ב ז"ל בשנת תרפ"ח ועד למלחמת העולם השני', שאז היגר לארה"ב.

14 ה"ה השו"ב החסיד ר' **יצחק זאב באב"ד** ז"ל, חתן ר' **אברהם אביש** ז"ל שו"ב בק"ק קריסניפולי, שהי' חתן השו"ב ר' **אלי' שטיקלער** ז"ל מבעלזא. בכל מקום נסיעותיו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ליווה הוא את מרן. רבים וטובים הידרו לאכול משחיטתו דייקא, והי' לשם דבר בחצר הקודש בעלזא.

המקוה

לאורך רחוב זה בכיוון מערב, מול המקום שעמד עליו בנין בית המדרש, נמצא בנין המקוה. הבנין עודנו עומד מימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שבנה המקוה בתוכו. בתקופה שלאחר מלחמה"ע השני' הפכוהו בני המקום לבית מרחץ, אמנם באשר לא הצליחו בעלי בית המרחץ להרויח ממנו כראוי, עזבוהו ונטשוהו. כהיום עומד בית זה עזוב.

1 Pensje rzezaków czynnych
1/Wolf Babat
2/Markus Rokart
3/Izak Sternberg
2 Pensje emerytalne /wzgl.zap
mogi rzezaków czynnych,wdów i
sierót/
1/Chaja Dwojra wd.po Rabinie
2/Jenta Rokart sierota "
3/Mala Beubauer wd.po rzezaku

מתוך רשימת ההוצאות של ה"הויף" שנשלח מטעם החצר להממשלה בשנת תרצ"א בה מוזכר בין השמות: "וואלף באבאד" [ר' זאב - וואווי שו"ב ז"ל], "מארקוס ראקארט" [ר' מרדכי שו"ב ז"ל], "איציק שטערנבערג" [האופה], הרבנית "חי' דבורה" אלמנת הרבי [כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע], הרבנית "יענטא רוקח" יתומה מאבי' הרבי [כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע], "מאלא נייבויער" אלמנת השו"ב [ר' יצחק משה ז"ל]

בנין ה"מקוה" בבעלזא

בימי בעלזא בתפארתה, הי' בשטח סביב המקוה, מקום חני' למאות העגלות שהביאו עמם המוני החסידים שהגיעו לשבתות למועדים וזמנים להסתופף בצל רבוה"ק זי"ע[15]. מראה נאה במיוחד היתה במוצאי יוה"ק, שאחר שאמר מרן "שובו לכם לאהליכם" בעת "המבדיל טיש", התחילו העגלות כמעט כולם ביחד להתנועע ממקומם להסיע את החסידים חזרה למקום מושבם[16].

ראה בפרק שביעי יתר פרטים בנוגע למקוה זה והלכותי'.

ההקדש

בהמשך הרחוב, הי' בית ה"הקדש", שהי' מוקדש לעניים לשהות ולישן שם.

בנין ה"הקדש" בבעלזא (כהיום)

15 בתיאורו של הרה"ח ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל על העיירה בעלזא, מביא בין השאר: "בצד, כנגד השטח שבין השוהל והבית המדרש, נמצאת בנין המקוה. אנו רואים יהודים רצים ונכנסים למקוה לטהר עצמם. סמוך ממש להמקוה עומדים העגלות שמגיעים מכל הסביבות על שב"ק, נראה ממש כעין ירידּ, מגיע עולם גדול בהתלהבות, ומסדרים שם מקומות ללינה. רצים מיד למקוה ומשם לבית המדרש להתפלל".

16 כן ידוע, שהחסידים שנסעו לביתם אחר יום כיפור, המתינו עכ"פ עד אחר ששמעו מפ"ק של מרן המילים "שובו לכם לאהליכם ובראשיכם אלקיכם", ורק אז נסעו. וסיפר לנו זקן א', כמסיח לפי תומו, שזוכר מימי בחרותו בבעלזא, שבמוצאי יוה"ק בערך כחצות הלילה, העגלות היו עומדות בשורה בצד בית המדרש, ופתאום התחילו כולם לנסוע...

בבנין זה היו מחזיקים הרבה קרח במשך ימות השנה, וכשהיו צריכים לקרח בשביל איזה חולה וכיו"ב היו לוקחים קרח מן ההקדש. כמו כן בשבתות הקיץ אחה"צ הי' הרה"ח ר' **אלעזר יודנבערג** ע"ה מגיש מים קרים להלומדים בבית המדרש, והי' מכין את המים עם קרח בבנין "הקדש" זה.

כהיום משמש בנין זה לבית חרושת של גחלים.

הרחוב בין ביהכ"נ לביהמ"ד

בהרחוב שהי' חוצה בין בית הכנסת לבית המדרש התקיימו החופות של בני העיר. גם בנישואי משפחתם וצאצאי כ"ק רבוה"ק זי"ע עשו בדרך כלל החופה במקום הזה. ברחוב זה גם היו נוהגים לעשות קידוש לבנה מדי חודש בחדשו[17].

בשמחת תורה בעת סעודת היום הי' השמש של "חברא קדישא" מקבץ את כל הילדים ברחוב זה בקראו "צאן קדשים", ובהקבץ צעירי הצאן עלה לה"שניידער שולעכ'ל" שהי' בקומה השני' מעל הפאליש הצפוני בבית המדרש[18], ומן החלון שבמזרחו שהוא בצד רחוב זה, זרק תפוחים על הילדים[19], וכאשר באו הילדים לחטוף התפוחים, שפך עליהם מים[20]. ככה הי' נהוג מדי שנה בשנה[21].

17 אגב, חשוב לציין כי אחר קידוש לבנה הי' נהוג שהחסידים הלכו ביחד עם מרן לה"גרויסע שטוב", והיו שם שתי נרות דולקות על השלחן, ומרן כיבד לנגן "טובים מאורות", והרבנית נתנה אז תיקון עבור ה"חברה".

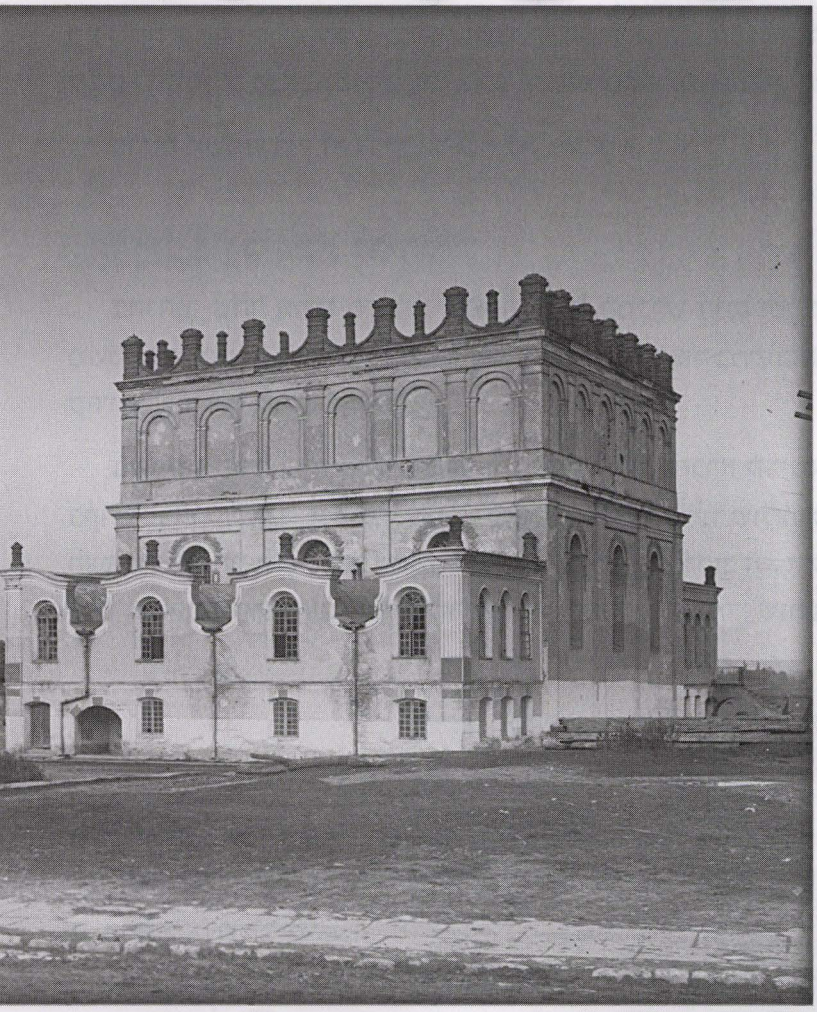
18 ראה להלן פרק ד (עמ' 209).

19 מנהג זה עתיק יומין הוא, וכבר הובא מנהג זריקת התפוחים ביום זה ב'באר היטב' (סי' תרסט סק"ב) בשם 'מלבושי יו"ט' שמצאו כתוב בקלף. וכן הובא במנהגי וורמיישא, שבשמחת תורה אין עולים לדוכן מפני שמחת העם שזורקין פירות לתינוקות בשביל שמחת התורה. וכן הי' המנהג אצל הרבה צדיקים. וב'תרגום שני' על מגילת אסתר, בין הדברים שאמר המן לאחשורוש על מנהגי עם בני ישראל, הביא ג"כ מנהג זה שהם מקיימים אותו ביומא דעצרתא: "וסלקין לאגר בית אלקהון, ושדין חזורי תפוחים ומלקטין יתהון, ואמרין היך מה דמלקטין חזורי הכדין יתלקטו בניהון מן בננא" [=שעולין על גגות בית ד', וזורקים תפוחים ומלקטים אותם, ואומרים: כשם שאנו מלקטים התפוחים, כן יתלקטו בניהם (של הגויים) מבנינו].

20 גם מנהג זה יסודתו בהררי קודש, ראה 'שבילי דוד' (סי' תרסח) שמביא מנהג זה של שפיכת מים על התינוקות הבאים לחטוף פירות שזורקים עליהם, ומביא שאמרו טעם ע"ז, שזהו רמז לניסוך המים בחג, וכדעת הט"ז דשמיני עצרת מישך שייכי לימי החג שלפניו. ומביא שם שכנראה הי' מנהג זה נהוג רק באשכנז, ואח"כ כשגברו המתחדשים שביקשו לעקור מנהגי ישראל, ביטלו גם מנהג זה.

21 סיפר הרה"ח ר' **נחמן שמש** ז"ל להרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה, כי בשנת תרס"ה מינה אותו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בתפקיד של "שמש דחברא קדישא" בנוסף לתפקידו כשמש דמתא שנתמנה לכך כבר בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וסיפר, שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר לו, שיחזיק בשני מנהגים השייכים להשמש דחברא קדישא, הא' הוא מה שנוהגים שהשמש עולה בשמ"ע על הגג וזורק תפוחים להנות בהם הילדים [שהי' להם למציאה גדולה בימים ההם], וכשהם באים זורק עליהם מים, והמנהג השני הוא מה שנוהגים שהשמש לובש בשמחת תורה כובע וקיטל, והולך עם מטהו בידו מבית לבית לאסוף כל מיני מאכלים על מנת לחלקם להילדים, ואח"כ מגיע גם לשלחנו של מרן, ומרן נותן לו עוף שלם עבור כל הילדים, והוא מאחל ברכותיו אל מול פני הקודש, אח"כ צועק לעבר הילדים "צאן קדשים", והם עונים "מעעע"... ומאחר שר' נחמן הי' איש מכובד, חשש מרן שמא יתבייש מלקיים

ומסופר שאף בימי מלחמת העולם הראשונה, כשגלה מרן להונגרי', שאל מרן את אנשי העיר בעלזא שבאו אליו, אם גם בשנה זאת זרק השמש תפוחים. כשהשיבו בחיוב, הוסיף מרן ושאל אם גם שפך עליהם מים כשבאו לחטוף התפוחים. השיבו האנשים כי מנהג זה לא קיים השמש. ציוה מרן למסור להשמש, שימשיך לקיים מנהג זה, ולא לבטל חלילה שום מנהג ישראל[22].

בית הכנסת (מימין)

ה"רינעק"

כשפונים מזרחה בהמשך הרחוב שבדרומה של ה"הויף", מגיעים לככר רחבת ידים, שהיו קוראים לה ה"רינעק" [=שוק].

אלו המנהגים, הוסיף ואמר לו, כי אצל אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הי' שמש א' שלא רצה לקיים מנהג זה, ומרן לא הי' יכול להסתכל בפניו זמן רב. ואח"כ הפטיר מרן: על מנהג זריקת התפוחים יש מקור ב'תרגום שני' (כמובא בהערה לעיל), אבל על מנהג של "צאן קדשים" אינני יודע המקור, אך אם נוהגים כן בודאי יש לזה מקור.

22 ראה לעיל בהערה 20 דברי ה'שבילי דוד' שמנהג זה נתבטל כשגברו המתחדשים שרצו לעקור מנהגי ישראל, ולפי"ז אין כל פלא שבבעלזא הקפידו כל כך להחזיק בו.

עד מלחמת העולם השני' הי' הככר מוקף מארבע רוחותי' בחנויות, אשר בימי תפארתה של בעלזא היו רובם משל יהודים. חנויות אלו היו צרים וסמוכים זו לזו, כולם תחת קורת גג א', ורק דף של עץ הפריד בין חנות לחברתה.

החנויות שבבעלזא היו להם דלת צדדית מלבד הכניסה הראשית, ואלו שהצריכו לדבר מה ביום-טוב מן החנויות, הורו להם שיכנסו לחנות דרך אותה הדלת הצדדית, ולא ליכנס דרך הדלת הראשית כמעשיהם בחול. ורבותינו הזהירו גם לבעלי החנויות, שבאם לוקחים איזה דבר ביום-טוב, לא יהי' לפי המדה והמשקל, אלא קצת יותר או קצת פחות[23].

הי' נהוג שהשמש דמתא [בתקופה של קודם המלחמה הי' זה ר' **נחמן שמש**] הסתובב בערב ש"ק כמו 15 דקות סמוך לזמן כניסת שבת, ודפק על דלתות החנויות ובידו כמין פטיש[24], והכריז: "מ'גייט אין שוהל אריין"[25]. כמו כן במוצאי שבת קודש אחר שקיבל השמש רשות מעם מרן, הי' הולך בחוצות העיר וקורא: "מ'גייט זאגן ברכו", לסימן שיכולים להתחיל בעשיית מלאכה[26].

ובית המדרש (משמאל)
ניכרים בתמונה שתי החלונות של ה"שניידער שול" בקומת בנין בית המדרש

23 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל. בין הכרוזים שהכריז השמש בשבת הגדול קודם קריאת התורה בשם הרב, ה"ה כ"ק מרן זי"ע (ראה חלק ב פרק יד), הי' ג"כ להיזהר בענין זה. וראה שו"ע או"ח (סי' שכג סעי' א ברמ"א).

24 עוד אודות הפטיש בבעלזא, ראה להלן פרק ד (עמ' 234).

25 הרה"ח ר' **יעקב וויינבערגער** הי"ו יליד בעלזא.

26 מוזכר בשו"ת הד"ר להגאון אבד"ק **ניזנוב** זצ"ל בהספידו על כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

המנהג הי' שביום שלפני החופה של חתן מצאצאי רבוה"ק זי"ע, או בעת שהגיע החתן מחוץ לעיר לרגל חתונתו, יצאולקראתואנשי ה"חברה קדישא" (מעלאטשער'ס) מחופשים כחיילים ומחזיקים בידם כלי תוף ומחול, והם הובילו את החתן והמחותנים

שטח ה"רינעק" (השוק) בבעלזא - כהיום

תמונה מלפני מלחמה"ע הראשונה - ה"רינעק" (השוק) בבעלזא

מתחנת הרכבת ועד לרחובה של עיר דרך ה"גראנצעס" (שנמשך ועולה מתחנת הרכבת ועד הפינה המזרחית-צפונית של ה"רינעק"), כשהם רוכבים על גבי סוסים, וכשהגיעו אל ה"רינעק" עשו שם ז' הקפות סביבו, ומשם המשיכו את דרכם לחצר הק'[27].

שמש דמתא בפולין
מעורר בני העיר משנתם לעבודת הבורא

כאמור, היו רובם של החנויות משל יהודים, אמנם גם היו שם חנויות שהיו שייכים לנכרים, ולא פעם אירע שנתעוררו מריבות ומדנים בין הסוחרים היהודים לשכניהם הנכרים להבדיל, ופעמים הגיעו המריבות עד תיגרת ידים.

א' מסכסוכים כאלו שזכה לתשומת לב מיוחד מצד המשכילים, אשר ביקשו לנצל ההזדמנות להטיל אשמה בחסידים שבאו להסתופף בצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, אירע בערב יום הכפורים דשנת תרנ"ב. אותו היום יום ראשון בשבת הי', שהשוק בין כך מלא סוחרים וקונים, על אחת כמה וכמה בערב יום גדול וקדוש כזה שאלפי יהודים מכל רחבי גאליצי' ומחוצה לה נוהרים בחוצות העיירה ומתכוננים לקראת היום הקדוש להסתופף בצל קדושת מרן **מהר"י** זי"ע, ואירע מקרה וירבו הנכרים עם יהודים מתושבי העיר, ויתנפלו הגויים על היהודים. כמובן שהיהודים ניסו לעמוד לימינם של אחיהם מבני ישראל, ואילו הגויים ביקשו לכלות זממם בהם, והמריבה ללהב יצאת והיתה לתבערה גדולה.

או אז יצאה פקודה מבית כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע על כל היהודים שהתקבצו בבעלזא שלא להסתובב בחוצות, למען לא להלהיב הרוחות של הגויים נגדם, ומרן בעצמו הלך עם א' משוטרי העיר לעבר השוק למקום המריבה, ושקטו הרוחות.

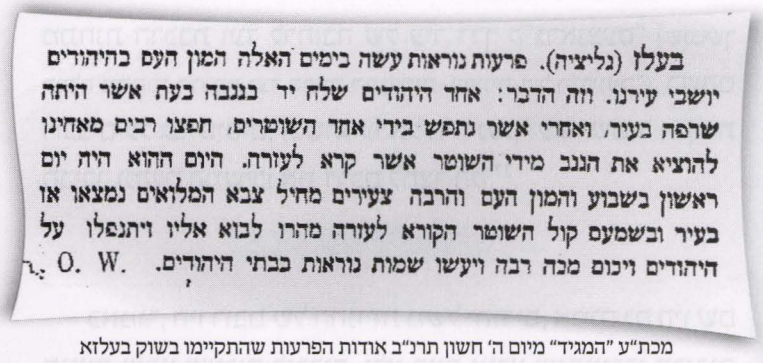
המשכילים, שלא הסתכלו בעין יפה על החסידים בכלל, ועל המון החוגג בעיירה בעלזא בפרט, ניצלו הזדמנות זו למצוא עלילה על חסידי בעלזא שכאילו הם גרמו ומעלו מעל והתגרו באומה"ע, ובכך הסבו פרעות נוראות על בתי ישראל, ופירסמו מודעות של שקר בכתבי-עת שלהם.

וכך התפרסם בא' מכת"ע של תקופה ההיא, בזה"ל[28]:

בעלז (גליציה) - **פרעות נוראות עשה בימים האלה המון העם בהיהודים יושבי עירנו, וזה הדבר: אחד היהודים שלח יד בגניבה בעת אשר היתה שריפה בעיר, ואחרי אשר נתפש בידי**

27 אודות מקור המנהג, ראה ספר 'הנשואין כסדרם - בעלזא' סוף פרק ב.

28 'המגיד' מיום ה' חשון תרנ"ב.

בעלז (גליציה). פרעות נוראות עשה בימים האלה המון העם בהיהודים יושבי עירנו. וזה הדבר: אחד היהודים שלח יד בגנבה בעת אשר היתה שרפה בעיר, ואחרי אשר נתפש בידי אחד השוטרים, תצאו רבים מאחינו להוציא את הגנב מידי השוטר אשר קרא לעזרה. היום ההוא היה יום ראשון בשבוע והמון העם והרבה צעירים מחיל צבא המלואים נמצאו או בעיר ובשמעם קול השוטר הקורא לעזרה מהרו לבוא אליו ויתנפלו על היהודים ויכום מכה רבה ויעשו שמות נוראות בבתי היהודים. O. W.

מכת"ע "המגיד" מיום ה' חשון תרנ"ב אודות הפרעות שהתקיימו בשוק בעלזא

אחד השוטרים, חפצו רבים מאחינו להוציא את הגנב מידי השוטר אשר קרא לעזרה. היום ההוא היה יום ראשון בשבוע, והמון העם והרבה צעירים מחיל צבא המלואים נמצאו אז בעיר, ובשמעם קול השוטר הקורא לעזרה, מיהרו לבוא אליו, ויתנפלו על היהודים, ויכום מכה רבה ויעשו שמות נוראות בבתי היהודים.

בעקבות שקרים אלו שהופיעו בכמה מכתבי-עת שלהם, ולהוציא מלבם ומשפתי שקר המדברים רמיה, פורסם אח"כ במכת"ע "מחזיקי הדת" הדברים כהווייתן, תחת הכותרת "לא דובים ולא יער" בזה"ל[29]:

מכ"ע "המגיד" מודיע, כי בבעלז עשה המון העם פרעות בהיהודים יושבי העיר הזאת, באשמת אחינו אלה אשר התיצבו נגד השוטרים שתפשו את אחד היהודים בשלחו יד בגניבה בעת פרוץ שריפה בעיר, ויבקשו להוציא את הגנב מיד השוטר, והיום היה יום ראשון בשבוע, והמון העם והרבה צעירים מחיל צבא המלואים התקבצו אז בעיר ויתנפלו על היהודים, ויכום מכה רבה ויעשו שמות נוראות בבתי היהודים.

בעל המגיד לא כרה הדבר מלבו, כי גם הוא מצא כן מפורש כתוב במכ"ע של הרבי ב. ויחשבוהו לקודש ואמת.

ואמנם, אנחנו היינו שם לנוכח, ואותו היום ערב יוה"כ היה, וינצו איכרים אחדים עם יהודים אחדים יושבי העיר, ויבואו גם לידי הכאה, וכל או"א מהם נטלו חלקם כראוי, והרה"צ שליט"א צוה תיכף על האורחים שלא ישוטטו בחוצות, למען לא יפול לב העם עליהם, כי אמנם איכרים וחיל צבא המלואים רבים היו שם לאלפים, אבל גם אורחים מרחוק ומקרוב נמצאו לאלפים כן ירבה. והרה"ק בעצמו ובכבודו הלך עם הזשאנדאר [השוטר] אל שוק הרחוב אשר מלא היה מן האיכרים, ואין פוצה פה ומצפצף.

ואיזה דרך עבר הרוח על הד"ר הרבי ב. ויגד לו את הפרעות האלה, אם רוח הקודש או רוח קנאה - לא ידענו ולא נדע, אבל קוראי דבריו האמינו בלי ספק כי יכה בשוט לשונו את האנטיסעמיטים

29 'מחזיקי הדת' מיום כ"ה חשון תרנ"ב.

אשר עשו פרעות בחסידי בעלז, כי יחם לבו בקרבו. ראוי ל"המגיד" לתקן את הדבר ולהוציא האמת לאור.

בליל ראש השנה של שנת ת"ש, כשהחצר הק' כבר עמדה על סף חורבנה, שמעו החברה פתאום באמצע הסעודה קול רעש מצד ה"רינעק". מיד נודע שכנופיות אוקראינים הרשעים שר"י התכנסו אצל הרינעק, וזוממים להתנפל על חנויות היהודים להשתולל שם ולחמוס מכל הבא לידם, בראותם כי ממילא כלתה הרעה אל שונאיהם של ישראל, ותוך יום או יומיים יגורשו מן העיר. פחד ואימה נפל בקרב היהודים ובמיוחד לבעלי החנויות והמסחר. איש לא ידע מה לעשות, כי פחדו מאד משכניהם האוקראינים שהיו ידועים לשונאי ישראל מובהקים, וניצלו היטב את הזמן הזה שהעיר היתה נתונה בין שתי השלטונות, ואיש כל הישר בעיניו יעשה לשלוח יד בעם בני ישראל ורכושם.

ביקשו אז מן האורחים והפליטים שהיו בבעלזא על ימי ראש השנה, שיחגרו עצמם עוז, וילכו להציל את אחיהם בני ישראל מידי מבקשי רעתם, כי מאחר והם אינם מוכרים להשכנים הרשעים, יכולים להלחם בהם יותר מאנשי העיר. וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בעצמו זירזם לזה בהזכירו את מאמר חז"ל: "כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא".

בין האורחים הי' אז בבעלזא יהודי א' מפליטי עיר הולושיץ, ושמו ר' **משה שלאפשטיין** הי"ו, והרהיב עוז לשאול את מרן: איך נוכל להילחם בהם, הלא אין לנו שום כלי מלחמה לערוך אתם מלחמה וקרב. ותוך כדי שהוא נושא ונותן כיצד יצא נגדם, הציע שיקחו ה"הענג-לייכטער" של היכל בית הכנסת, ולערוך עמם קרב. ומרן הסכים לזה.

כך עשו, נכנסו לבית הכנסת, הורידו את ה"הענג-לייכטער" שהשתלשלו מהתקרה, וכך יצאו נגד הרשעים. ואכן בראות האוקראינים אותם באים נגדם ובידיהם כלי הנחושת שהבריקו מאד באישון ליל, אחז אותם פחד ואימה, ונסו כולם לקולם עד ירכתי העיר, ובכך ניצלו חנויות היהודים לשעה קלה מהפוגרום של שכניהם הרשעים שר"י[30].

מיד אחר בריחת מרן עם פמליא דילי' מבעלזא, כשגם הצבא הרוסי עזב את בעלזא, והצבא הגרמני טרם הגיע, נשארו בבעלזא רק האוקראינים, הם החריבו אז את בנין ה"הויף" וה"גרויסע שטוב", וכל בתי היהודים משם ועד ה"רינעק", ובתוכם גם רובם של אלו החנויות[31].

30 כל זה סיפר לנו מארי' דעובדא הרה"ח ר' **משה שלאפשטיין** הי"ו, כהיום בעיה"ק צפת"ו.

31 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

רחוב ה"גראנצעס"

בתים עתיקים ברחוב הגראנצעס

רחוב ה"גראנצעס" הוא הרחוב שנמשך מצפונו של הרינעק לכיוון מזרח ופונה שמאלה לכיוון צפון.

רחוב זה מוליך מן הרינעק עד בית הנתיבות, רוב רובם של תושבי רחוב זה מן הרינעק ועד ה"זאַבלאָטע" שהי' השכונה שמאחורי בית הנתיבות, היו יהודים. הרחוב הולך מעבר לגשר על נהר זישיטצא שעדיין עומד כהיום.

ברחוב זה, סמוך לחצר הקודש, הי' ביתו של המשב"ק ר' **אורי לאקמאן** ז"ל שהי' כותב ה"קוויטלעך" אצל רבוה"ק. בהמשך הרחוב היו שני בתי המלון של ר' **קלמן הערש פויגל**, ושל ר' **נחמן זייפערט**[32]. ביניהם הי' סימטא צרה שקראו "ריליצער", אשר מחמת איזה סכסוך שהי' עלי' בשנים קדמוניות, ובעלי' לא צייתו לדין תורה, נמנעו החסידים מללכת דרכה.

הגשר שעל נהר "זשיטשא" בצפונה של בעלזא (ממול נמצאת העיירה בעלזא)
מנהר זה סיפקו מים לבני העיירה, ולנהר זה הלכו רבוה"ק לשאוב מים שלנו,
ועד למלחה"ע הראשונה הלכו לנהר זה לומר תשליך בר"ה

בפינה, כשהרחוב מסתובב צפונה, הי' דר יהודי אמיד מעשירי העיר בשם ר' **פייוול טויבא** ע"ה, הוא לא הי' נמנה על עדת החסידים, אבל בכל פעם שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הי' עובר את ביתו בדרכו לבית הנתיבות או בחזרה, הי' עומד על פתח ביתו ומקבל פני מרן להיפרד או למסור שלו'.

32 ראה אודותיו למעלה פרק א' בכותרת "מלחמת העולם הראשונה" (עמ' 108).

המשב"ק ר' אורי לאקמאן ז"ל

אחר הפסק של בתים אחדים הי' דר יהודי בשם **איציק ווארש'ער** ז"ל[33], בביתו היו אוספים כל הספרים שקנו ושנכרכו במשך השנה, ובזאת חנוכה התכנסו כל הילדים בבית זה, והוליכו הספרים אל הבית המדרש בתהלוכה מפוארת כשהילדים אוחזים אבוקות של אש בידם, ונעצרו על יד ביתו של מרן, ומשם המשיכו לבית המדרש[34].

ממול הי' דר החסיד ר' **דוד געצילי'ס** ז"ל, הגבאי של הבית המדרש וגבאי דחברה קדישא[35]. בביתו היו מתאספים החברה קדישא בליל שמחת תורה לפני ההקפות, ומשם הלכו עם אבוקות בידם לביתו של מרן, ובירכו ואיחלו אל מול פני הקודש לחיי מלכא מרנא ורבנא, וליוו את מרן לבית הכנסת בבואו לערוך ההקפות.

בית הנתיבות

בפינה המזרחית-צפונית של העיירה, בקצה רחוב הגראנצעס, נמצא בית הנתיבות של בעלזא.

בית הנתיבות זה נושא עמו פרקים רבים בהיסטורי' של ימי בעלזא בתפארתה. צדיקים ורבנים חסידים והמונים רבים דרכו על מפתנו במסירות נפש, והגיעו אליו בהשתוקקות עצומה לחזות בנועם ד' ולהסתופף בצילא דמהימנותא. בית הנתיבות מוזכר בסילודין אצל חסידים ואנשי מעשה, בזכרם את ההתעוררות שהרגישו כשראו ממרחקים את כתרה של בית הכנסת טרם שהגיעו הנה[36], ואת ההמון חוגג שפגשו

33 הרה"ח ר' **יצחק שטערנבערג** - מכפר ווארש הקרובה לבעלזא. הוא הי' דודו - אחי אביו של הרה"ח ר' **שמואל שטערנבערג** ז"ל המוזכר להלן פרק ו (עמ' 389), ראה שם.

34 יתר פרטים אודות מעמד זה יבא בעז"ה להלן בפרק רביעי (עמ' 245).

35 החסיד רבי **דוד ערדמאן** ז"ל המוזכר עד היום אצל באי בית בעלזא בשם "רבי דוד געצילי'ס" [ע"ש זקינו ר' **געציל** שו"ב ז"ל שהי' נמנה בין גדולי חסידי בעלזא] יליד בעלזא הי', ובצל רבוה"ק והחסידים הזקנים גדל וחונך. מרן העריצו מאוד וסמך עליו בכל, ומינהו כגבאי צדקה ראשי בעיר, עד כי אמרו שעל פי ר' דוד ישק כל בית בעלזא. גם מילא שליחויות שונות שמרן הטיל עליו. בבואו לאיזה עיר הי' מושך אליו את תשומת לב החסידים, שכן ידעו אם ר' דוד בא, סימן ששליחות חשובה לפניו.
הוא הי' הגבאי בבית הכנסת אצל רבוה"ק, הצטיין במיוחד במידת החסד, מעולם לא נלאה מלפעול לטובת הכלל, ותמיד היתה מצוי' אצלו מלה טובה או חיוך בשביל כל אחד. אחרי פטירתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נכנס אל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ושטח לפניו בקשתו, היות שהיתה לו נשיאות חן אצל אביו מרן **מהרי"ד**, ברצונו לשאת חן גם בעיני מרן, ומרן נתן לו ברכתו.
הוא נתלווה אל מרן לכל מקומות נדודיו, הוא הי' אתו בסקאהל, בפרעמישלאן, בוישניצא ובבאכניא, בעיר קראקא הוא נלקח על ידי הנאצים ימ"ש שהובילוהו אל הבלתי נודע ומקום קבורתו לא נודע עד היום, הי"ד.

36 סיפר הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א, כי כשהגיע הגה"ק בעל ה'**ערוגת הבשם**' זצ"ל לבעלזא, עוד בהיותם ברכבת הכיר משמשו שחוורו פניו וכל גופו התחיל לרעוד, נבהל המשמש ממראה עיניו, ושאל: "האם הרבי מרגיש בטוב", השיב: "הרי כבר רואים את הקוגלן של הבית הכנסת הקדוש".

ה"באהן-הויף" בבעלזא (כהיום)

ה"באהן" בדרכו מראווא רוסקא לבעלזא

בהגיעם לעיירה, בעלי עגלות ובעלי מלון היו עומדים בשורה ומקבלים פניהם בהצעות שונות לנוחיות הבאים. שורה ארוכה של חסידים שהגיעו ברכבות האחרונות צועדים בדרך העירה. ולעומת זאת את הגעגועים שאפפום בעת עזבם את העיר ככלות ימי החג, ותקוותם העזה לראות וליראות שוב כאן בקרוב.

רבותינו הקדושים יצאו ובאו לבעלזא באמצעות בית נתיבות זה. דרך זה נסע כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לעיר וויען לעסוק ברפואות, ולכאן החזירו את גופו הטהור אחר הסתלקותו על אם הדרך. ממקום זה הגלה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עם הגולה בימי מלחמת העולם הראשונה, ומאתרא הדין עזב כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע את העיר ביציאתו האחרונה מאדמת בעלזא בעצם ליל שמיני עצרת בהענין עננים שחורים על שמי יהדות אירופא בתחילת מלחמת העולם השני'.

חתנים ומחותנים ומשפחותיהם שהתחתנו עם חצר המלכות נתקבלו בשאון רב והמולה רבה בהגיעם לבית נתיבות זה, ומשם ליום בתהלוכה מיוחדת עם תזמורת עד לרחובה של עיר.

נהוג הי' בבית הנתיבות בבעלזא, שבעת שרבוה"ק היו צריכים לנסוע ברכבת, הי' מנהל בית הנתיבות מציין סימן בצבע אדום על לוח הזמנים את היום שמרן צריך לנסוע בו, ופעמים כשמרן התעכב ולא הגיע לבית הנתיבות בזמן הקבוע, עיכבו את הרכבת עד בואו של מרן[37].

כן הי' נהוג שם, שבעת שמרן הי' מגיע לעיירה ברכבת, היו כל העגלות עומדין במקומן עד שכרכרתו של מרן עזבה את בית הנתיבות.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במאריענבאד בשנת תרפ"ה
מימין לשמאל: הרה"ח ר' אורי לוקמאן ז"ל משב"ק, מרן, הרה"ח ר' מיכל לוקמאן ז"ל משב"ק.
מאחוריו נראה החסיד ר' יוסעלע יארטשוב'ער ז"ל

בית הנתיבות שוכלל ונחנך ביום כ"א אדר דשנת תרמ"ד לפ"ק. הנכרים בני המקום חגגו בעת ההיא יום איד לרגל שכלול בית הנתיבות, היה זה בו ביום שלהבדיל חסידי בעלזא נשאו אבל וקינה בפטירת הרבנית הצדיקת **בתי' רוחמה** ע"ה מחברתו הטהורה בזיוו"ר של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ואמו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[38].

בית החיים

שני בתי עלמין נמצאים בבעלזא. ההולך ממקום בית הכנסת וחוזר לרחוב הדרומי ופונה ימינה, עושה דרכו לכיון בית החיים החדש, שם נטמנו רבוה"ק זי"ע והרבניות וכל תושבי עיר בעלזא קרוב למאה וחמשים שנה עד מלחמת העולם השני'.

37 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל.

38 כך סיפרה הרבנית הצדיקת מרת **טריינא** מסקווירא ע"ה בת הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

בית החיים בבעלזא (כהיום)

כ"ק מרן מהר"א זי"ע מברך את הציבור שבאו לקבל פני קדשו אצל הרכבת

על אם הדרך לבית החיים נפגש בפרשת דרכים. מצד שמאל נמשך רחוב צדדי. שם היתה בית החיים הישן, אשר בתוכה נטמנו יהודי ורבני בעלזא של מאות בשנים, עד שנחרבה בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ונשאר במקום רק כמה גבעות קטנות שנראים שם כהיום, שקראו להן "דאס בערגל".

מיד לאחר גבעות אלו, נמצא בית, שם הי' בית אופה למצות, שבני העיר היו אופים בו מצות לחג הפסח.

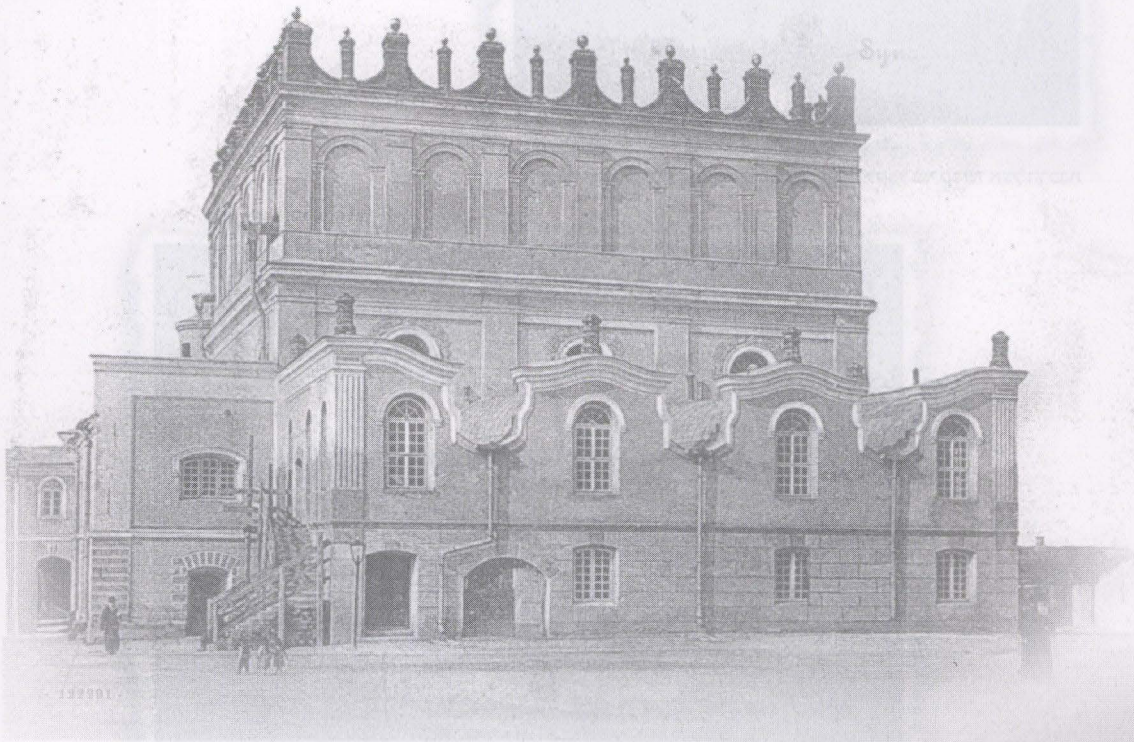
יתר על בתי החיים הללו מסופר להלן בפרק שמיני ובפרק תשיעי.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע מברך את הציבור שבאו לקבל פני קדשו אצל הרכבת

בית החיים הישן בבעלזא (כהיום)

פרק שלישי

בית הכנסת

שמעתי מאמו"ר זללה"ה שאמר שבנה הבית הכנסת והבית המדרש להיות זוית לידע שמו ית' עד ביאת גואל צדק בב"א

(כ"ק מרן מהר"י זי"ע, הובא ב"סטרעליסקער חיבור" פר' לך)

רבינו הגה"ק מהר"ש מבעלזא בנה הבית הכנסת בקדושה יתירה ובכוונה מיוחדת שתמשוך אליו נפשות ישראל

(הקדמה לספר אמרי יוסף)

בית הכנסת המפורסים שבנה כ"ק זק' מרן מהר"ש זצללה"ה זי"ע בעיר בעלזא... כי כל אבן בו מקירותיו תזעק קדוש.

(ממכתב קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לספר "בית הכנסת שבבעלזא")

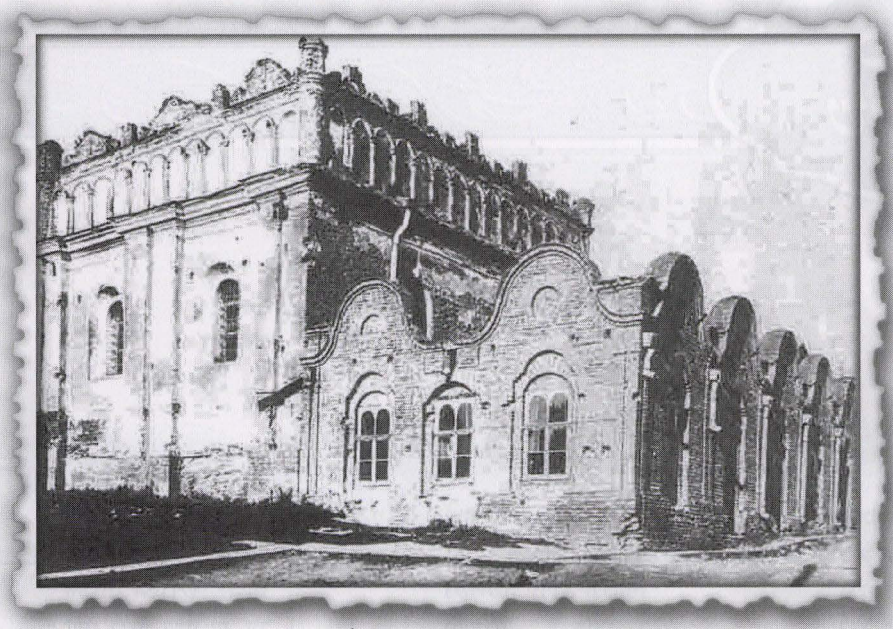
בית הכנסת שבעיר בעלזא היתה מבתי כנסיות המפורסמות שבגולה, שמראשית בנייתה הושקע בה יגיעה עצומה בקדושה ובטהרה, ונבנתה בתכלית ההידור בכל הלכותיו ומצוותיו פרטיו דקדוקיו וכוונותיו, וכל זה מתוך קדושה עילאה וכוונות ויחודים נוראים מהמסד ועד הטפחות ע"י כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. ובעבודת הקודש זו המשיכו רבותינו הקדושים דור אחר דור לחזק ולתקן להוסיף ולהדר את בדק הבית כפי הצורך[1].

ייסוד בית הכנסת

בשנת תקפ"ח התחיל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבנות את בית הכנסת. היתה זאת אחר שנתגלה לו אליהו הנביא, ולמד אתו כל התורה כולה. ומעשה שהי' כך הי'[2]:

1 ספר מיוחד הקדשנו לפירוט צורת בית הכנסת שבבעלזא, הלכותיו ומנהגיו, אשר שמו נאה לו 'בית הכנסת שבבעלזא', ראה שם ותמצא נחת.

2 המעשה מובא בנוסחאות שונות בכמה ספרים, הבאנו כאן כפי הנוסח המסופר בספר 'אדמור"י בעלזא'. וראה עוד בספר "בית הכנסת שבבעלזא" פרק א' ס"ד ובהערה שם.

בית הכנסת בעיר סקאהל

- בעוד היות כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע יושב בעיר סקאהל אצל חותנו הרה"ק ר' **ישכר דוב רמר"ז** זצ"ל, קיבל על עצמו עם עוד שני חברים להיות ער אלף לילות ברציפות, ולנצל אותם על התורה ועל העבודה. מבין שלשה חבירים הללו הי' מרן היחיד שהשלים כל האלף לילות בלי הפסק, בעוד ששני חבריו לא הצליחו להגיע לידי כך, ואחר כמה מאות לילות ראו שאין ביכלתם להמשיך[3].

מדי לילה הי' נוהג מרן לעזוב את ביתו באישון ליל דרך החלון בסיוע הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה, שלא יראוהו ולא יוודע לאיש אודות דרכיו הקדושים, וכך הלך לבית המדרש, ולמד שם כל הלילה עד שהאיר אור הבוקר[4].

3 סיפר הרהגה"ח המפו' מוהר"ר **שמעלקא טויבנפעלד** זצ"ל, ששמע מכ"ק הגה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל, שסיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ממה שסיפרו לו הזקנים שהכירו עוד את כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע משנות צעירותו, שבעת למדו בסקאהל קרה הרבה פעמים שלמד בעמידה אצל העמוד משך כל הלילה (וציין, שבגאליצי' לילות החורף היו בני 16 שעות בערך), הי' מתחיל מיד אחר תפלת מעריב, עד שבאו בני ה"מנין הראשון" ואמרו לו לסור מן העמוד שכבר הגיע זמן תפלה של שחרית, ובהיותו שקוע בלימוד לא הרגיש כלל שכבר עבר הלילה, ואלמלא הפסיקוהו הי' ממשיך בלימודו. וכשסיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע דברים אלו, הוסיף ואמר: "אם לומדים תורה באופן כזה - ווערט מען די תורה אליין..." (ספר 'זכרון שמואל', תולדות המחבר).

4 כן סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בארה"ק - ביומא דהילולא של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע - בשם אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שזקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שאל פעם את אביו הק' כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בעצמו, אם נכון היא שהי' מדיר שינה מעיניו כמה מאות לילות, השיב: "מיין ליבע קינד, דו זאלסט דאס פרעגן, וועז בין איך דען יא געשלאפן"? ואמר ע"ז כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שמאחר שאביו ז"ל לא הכחיש זאת, הבין שזה נכון (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל).

ומענין לענין באותו ענין נעתיק מה שמספר הרה"צ **מטיסמניטץ** שליט"א המובא בתולדות המחבר לספר 'צמח דוד' מהרה"ק ר' **דויד מדינוב** זצ"ל בהרה"ק בעל ה'**בני יששכר**' זי"ע, וז"ל שם: "בלילה אחד ישבו גדולי חסידי רבינו בבית מדרשו, ונתגלגלה השיחה ביניהם בדרכי העבודה מה עדיף יותר, האם לנוח בלילה כדי שיוכלו לעמוד באור הבוקר ולעסוק כעבודת ה'. או אולי מוטב להיות ער כל הלילה ולעבוד את השי"ת, ולא יכלו לבא לעמק השוה, ואמרו לנפשם שאם היתה אפשרות לשאול את רבנו בודאי שהיה מאיר להם הדרך

בלילה האחרונה לתשלום אלף הלילות, קמה סערה גדולה בעיר, רוחות חזקות נשפו בזעף, מפילים בדרכם אילנות וגגות בזה אחר זה, רוח הסערה פרצה גם אל תוך בית המדרש שישב שם כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בעסקו בתורה ובעבודה, כל החלונות נשברו, וכל הבית נזדעזע כמי שעומד להתמוטט, עד שכמעט אי אפשר הי' להימצא שם בשעה זו מחמת הסכנה.

אמנם מרן לא התייאש, ניסה להדליק נר שיוכל להמשיך ללמוד לאורו, אך ללא הועיל. כך ניסה כמה פעמים, אך אין השלהבת עולה בנר עקב רוח הסערה הנושבת בזעף אל תוך הבית.

מרן התבונן במצב שבה נמצא דוקא בליל זה שבה יזכה להשלים את שאיפתו אחר נידודי שינה של אלף לילות, הבין מרן שמעשה השטן באמצע, שאינו יכול לסבול לראות בהצלחתו להוציא את קבלתו מהכח אל הפועל. ברוב צערו פילס לו בקושי רב דרכו אל הארון הקודש, ופתח את הארון ושפך שם את שיח לבו לפני אדון כל, שיתן לו כח ואומץ לעמוד בפני הנסיון בשעה שעומד כבר במדרגה עליונה כזו.

בעמדו כך לפני ארון הקודש, רואה פתאום והנה בא אליו יהודי זקן בעל הדרת פנים נפלאה, אשר פונה אליו בדברי ריצוי: "דע לך שאני אליהו הנביא שנשלח למענך מן השמים להרגיע אותך על כל הנעשה כאן, וזאת, להודיע לך גודל החשיבות בשמים של לימוד התורה שלך באלף הלילות שעברו".

בלילה ההיא לימד אותו אליהו הנביא את כל התורה כולה, וסיים בלימוד הלכות בית הכנסת. ויען כי הלכה האחרונה שלמד עמו בליל זה הי' בהלכות בית הכנסת, קיבל אז מרן על עצמו לעסוק בבניית בית הכנסת כהלכתו, וכפי שקיבל מרבו אליהו הנביא זכור לטוב[5].

ילכו בה [כי כנראה שלא יכלו תמיד לבא לפניו בספיקותיהם]. רבינו שכב אז על מטתו בחדרו שסמוך לביהמ"ד ושמע השיחה, ופתח את פתח בית מדרשו, ושאל אותם: "מה אתם עושים פה באישון לילה"? והחסידים הבינו שקיבלו כבר בזה התשובה לשאלתם, ורבינו המשיך ואמר: "כתוב בתורה: (שמות כב כו) אם חבל תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו כי הוא שמלתו לבדו וגו', במה ישכב וגו'. הנה כשנותנים פקדון לחבר אין הנפקד משגיח עליו די צורכו, וע"כ כשמקבלו בחזרה אז הבעלים מנקהו עצהיו"ט. וכן הוא בנשמת האדם, יש בנו חלק אלוה ממעל, הוא הנשמה, שהוא פקדון של השי"ת אצלינו, אבל אין אנו משגיחים עליה כהוגן שתהיה נקי מכל רבב וסיג, וע"כ צריך האדם לישן בלילה ואז עולה נשמתו אל בעליה - הקב"ה, והוא מנקה אותה מכל סיג ופגם ומחזירה לבעליה בבוקר נקיה וטהורה, וזהו כוונת הפסוק בידך אפקיד רוחי וגו', וסיים רבינו: ואם תשאלו אותי, הלא הבעלזער רב [השר שלום] אינו ישן [כידוע שהיה ער אלף לילות], זה אינו שאלה, כי הוא למעלה מן הזמן, וגם ביכולתו להחזיר בתשובה את כל העולם בזמן קצר, ומה שאינו עושה את זה כי גם הקב"ה ביכולתו להפליא פלא כזו ועכ"ז אינו עושהו... סיים רבינו את דבריו ושב לחדרו".

והרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל אמר בשם הרה"ק ר' **דוד מדינוב** זצ"ל, שאמר על כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שהוא "שומר" העולם, וע"כ אינו ישן.

5 עובדא זו סיפר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בעצמו לאחיו הגדול הרה"ק מוה"ר **ארי' לייב** זצ"ל שהי' רב בעיר בארדיטשוב, כשבא פעם לבקר את אמו ששהתה בבעלזא אצל מרן (ראה אודותה להלן פרק ח עמ' 484), וראה איך שאחיו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מתעסק במו ידיו בבניית בית הכנסת, ושאל את מרן הלא הלכה מפורשת היא דכיון שנתמנה לפרנס על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני שנים? סיפר לו מרן את הסיפור הלז, וסיים, אילו הי' בכוחי לבנות הכל, לא חשכתי מטירחתי, והייתי עומד ובונהו כל כולו, רק עכשיו שאין בכוחי לעשות הכל לבדי, עכ"פ מה שיש בכוחי לעשות, לא אעשה בעצמי? (ספר 'דובר שלום').

צייר משנת תר"ו של עיירה בעלזא. ניכר היטב את בנין הבית הכנסת (מימין) טרם נבנו הסאלאשן הצדדיים

מטרה מיוחדת עמדה לו לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בבנין בית הכנסת, וכמו שהעיד בנו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע:

- "שמעתי מאאמו"ר זללה"ה שאמר שבנה הבית הכנסת והבית המדרש להיות פינה לידע שמו ית' עד ביאת גואל צדק בב"א"[6].

א' מתלמידי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מציין עוד:

- "רבינו הגה"ק **מהר"ש** מבעלזא בנה הבית הכנסת, בקדושה יתירה ובכוונה מיוחדת שתמשוך אלי' נפשות ישראל"[7].

במקום אשר יבחר

כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בחר במקום הזה לבנות עליו בית אלקים, כי ראה כי מן המקום הזה עד למקום המקדש אין שום צורת שתי וערב מפסיק בינתים[8].

6 הגה"ח ר' **אברהם מסטרעליסק** זי"ל בחיבורו ה'סטרעליסקער חיבור' (פ' לך לך).

7 הרה"ק ר' **יוסף מאיר מספינקא** זצ"ל, הובא משמו בהקדמה לספרו 'אמרי יוסף' (בראשית מאמר י אות ב) שכתב בנו הרה"ק בעל '**חקל יצחק**' מספינקא זצ"ל.

8 'דובר שלום' אות יד.

שטח זה הי' שייך בשותפות ליהודי ולהבדיל לגוי, בתחילה השתדלו אצל הגוי שיואיל למכור את חלקו עבור בנין בית הכנסת, הגוי לא סירב והסכים למכור את חלקו, אך כאן נתקלו בסירוביו של היהודי שהי' לו קרקע זה מירושת נחלת אבותיו, וכאשר שמע שהגוי מסכים למכור את חלקו, הלך היהודי וקנה ממנו את כל השטח לעצמו.

באו לבקש מן היהודי שימכור את השטח עבור בנין בית הכנסת למרן, באמרם שמרן רוצה דוקא בשטח זה לצורך הבית הכנסת. אך האיש סירב ואמר שרק בתנאי א' הוא מסכים למכור את השטח, באם מרן יבטיח לו שיהא לו עשירות ובנים טובים. וכשבאו והציעו את התנאי למרן, לא רצה מרן להבטיח[9].

אחר שעברו כמה שנים, נכנס היהודי פעם בחג הסוכות לסוכתו של מרן, בעת אשר מרן ערך שלחנו הטהור בליל ד' דחול המועד, אושפיזא דיוסף צדיקא, ומרן חילק כפי המנהג "שווארץ ברויט" לכל הנוכחים, וכאשר הגיע תורו של אותו היהודי בעל השטח, אמר לו מרן:

- הנה, כתוב בתורה "ויוסף הוא המשביר", אתה חושב שזה הי' רק פעם אחת לפני כ"כ שנים עברו, אם התורה הקדושה מספרת לנו שהוא המשביר, אזי בכל שנה ושנה הוא כן, כאשר באים האושפיזין הקדושים כאורחים בסוכה, ואינו נאה לאורח לבוא בידים ריקניות, ע"כ כל האושפיזין מביאים אתם מתנות מאותם שהיו משפיעים בהיותם בעלמא הדין, כגון אברהם אבינו מביא עמו מתנת חסד, יצחק אבינו מביא עמו היד החזקה של כלל ישראל, יעקב אבינו מביא עמו התפארת, ויוסף הצדיק מביא פרנסה לכלל ישראל.

במילים אלו נתן לו מרן את ה"שווארץ ברויט", באמרו: "קח לך מתנה מיוסף הצדיק שנותן לך, ומזה יהי' לך פרנסה". האיש הבין את אשר לפניו, ומיד גמרו את המקח, והשטח קם ברשותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[10].

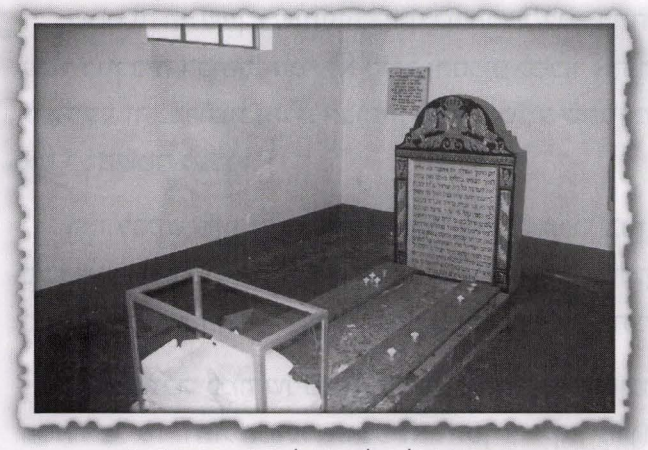
מאז האירה לו פנים ההצלחה, ולא עברו ימים מרובים - עוד בימי החנוכה של אותה השנה - הי' עשרו של זה מפורסם בכל הסביבה, וכל שדות התבואה שגדלה בזידיטשוב ובלעמבערג היו שייכות לו, וברוב עשרו ויד ד' הטובה עליו נדב עבור בניית הבית הכנסת חלק גדול מבניינו, וגם אותם אבנים יקרות מאוד שהביאום מעיר איטאליא ועלו הון רב שהשתמשו בהם לבניית הארון הקודש, היו הכל מנדבתו של אותו היהודי[11].

9 ראה להלן עובדא שהבאנו אודות זה שמרן לא רצה להבטיח.

10 בענין שיהא בית הכנסת קנוי לצמיתות [ולא שכורה], ראה מה שהבאנו ב'שלחן רבותינו' (או"ח סי' קנ סעי' א) בשם ספר 'מגד ארץ' (עמוד קלו) שהוא סגולה לשמירה לבני העיר משמי' דכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

11 הגה"צ **מנאראל** זצ"ל, הובא בספר 'נועם אמרים' (סאסוב) חג הסוכות, אושפיזא דיוסף.

אבן מקיר תזעק

המצבה והאוהל שעל קברו של הרה"ק משינאווא ז"ע

כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע התחיל בעבודת הבני', בהתבטאו שנחשב לו הדבר כבנין בית המקדש, וביקש מנגידים ועשירים והנדיבים בעם להטות שכמם ולעזור אותו בכל יכולתם להשלים זה הבנין. רבים שצבאו על פתחו של מרן להיוושע ולהיפקד בדבר ישועה ורחמים, קבע להם מרן כמה לבנים שעליהם לרכוש עבור בנין בית הכנסת, שבשכר זאת יושעו בישועות ורפואות ובכל משאלות לבם.

מרן הי' מפרש הפסוק "אבן מקיר תזעק[12]", שלעתיד לבא יזעקו כל אבני הקיר של בית הכנסת ויעידו: פלוני ופלוני נדב אותי לקירו של בית הכנסת[13].

חגיגת הנחת אבן הפינה לייסוד בית הכנסת התקיימה בפרשת ויצא דשנת תקפ"ח לפ"ק, ומרן אמר תורה על הפסוק "אבן מקיר תזעק", שראשי תיבות של מילים אלו הם: אמ"ת, וסופי תיבות הם: קר"ן, ואותיות האמצעיות הם: יעק"ב. וסיים, שכל התפילות שיתפלל איש מישראל באתרא הדין, יקשיב הקב"ה לקול תפילתו, וימלא את כל משאלות לבו לטובה[14].

ואכן, הבית הכנסת, כל משך שנות קיומה, היתה ידועה למקום מסוגל לקיבול תפלות ישראל. וכבר הי' מעשה אצל הרה"ק **משינאווא** זי"ע, שביקש פעם לחסיד שנסע לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שיזכיר אותו לפני מרן, והוסיף ואמר לו: "באם יהי' קהל חסידים גדול, ולא יזדמן לך לגשת אל הקודש פנימה, אבקשך להזכיר שמי בתוככי בית הכנסת שבבעלזא[15].

12 חבקוק ב, יא.

13 דבר זה אמר מרן בעת שיצאו שלוחים לאסוף מעות לצורך הבני', וביקשו מעם מרן שימסור להם "מכתב המלצה" לחסידיו שיסייעו אותם בעבודתם, אמר להם מרן שיאמרו משמו פירוש זה.

14 בשם הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל, וכן הובא בספר 'פאר וכבוד'.

15 'אוצרות ירושלים' (חלק יט עמוד שטו).

ובשו"ת 'תבואות השדה' להגה"צ ר' **אלעזר דייטש אב"ד בוניהאד** זצ"ל מביא בהספידו על כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (נדפס בקונטרס 'בית יהודה' שבראש הספר 'תבואות השדה' ח"ג) בתוך דבריו: "כי מי שהתפלל בביהמד"ר שלו הי' נדמה לו ממש כי עומד במקום משכן ד' בירושלים" וכו'.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעת הנחת אבן הפינה לבנין הישיבה הק' בירושלים

בעת הנחת אבן הפינה לבנין בית הכנסת, עמד שם כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע סמוך למקום הבני', ובידו קערה על מנת לאסוף בתוכו נדבות הציבור לטובת הבני'. כמובן שהקהל נדחק בהמוניו להביא את נדבת לבם איש כמתנת ידו.

לאחר ששהה שם מרן זמן ממושך, עזב את המקום לשעה מועטת. כאשר חזר לאחר מכן ושאל את הגבאים שנשארו שם במקום כמה כסף נאסף בעת שלא הי' נוכח, השיבו שלא נאסף מאומה, ענה מרן על כך ואמר:

- כתיב: מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה אשר ציוה ד' לעשות אותה, ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגו'. לכאורה יש לדייק כאן בלשון "אל יעשו עוד מלאכה", אטו בעשיית המלאכה עסקינן, ביותר הי' לו לומר "אל יביאו עוד למלאכת הקודש". והתוס'[16] כתבו בזה בשם הירושלמי מקור למלאכת הוצאה דרחמנא קריי' מלאכה, אבל לפי פשוטו של מקרא צריך הדבר ביאור.

אלא - המשיך מרן - כי ידע משה רבינו שכל זמן שעושי המלאכה עובדים במלאכת המשכן הם מכניסים התעוררות דקדושה ותשוקה עצומה בלבות בני ישראל עד שלוקחים בני ישראל מכל הבא

16 שבת צו ע"ב בד"ה ומאי.

בידם להביא למלאכת המשכן, ואף לא יצייתו לקולההכרזההמכרזת שיפסיקו להביא. על כן ציוה להכריז שעושי המלאכה "אל יעשו עוד מלאכה", שאז מיד פסקה ההתעוררות ושככה התשוקה אצל בני ישראל, וכך "ויכלא העם מהביא"[17].

כ"ק מרן מהר"א זי"ע
נישא ע"י המשבקי"ם הרה"ח ר' יוסף לעווי ז"ל ולהבחל"ח ר' יצחק לאנדא שליט"א למקום הנחת אבן הפינה

עבודת הקודש

טרם שניגש כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע למלאכת הקודש הלך להסתכל בצורת הבנין של בית הכנסת העתיק והמפורסם בזאלקאווא[18] הסמוכה לבעלזא, וכדוגמתו בנה את בית הכנסת בבעלזא. היות והבית הכנסת בזאלקאווא

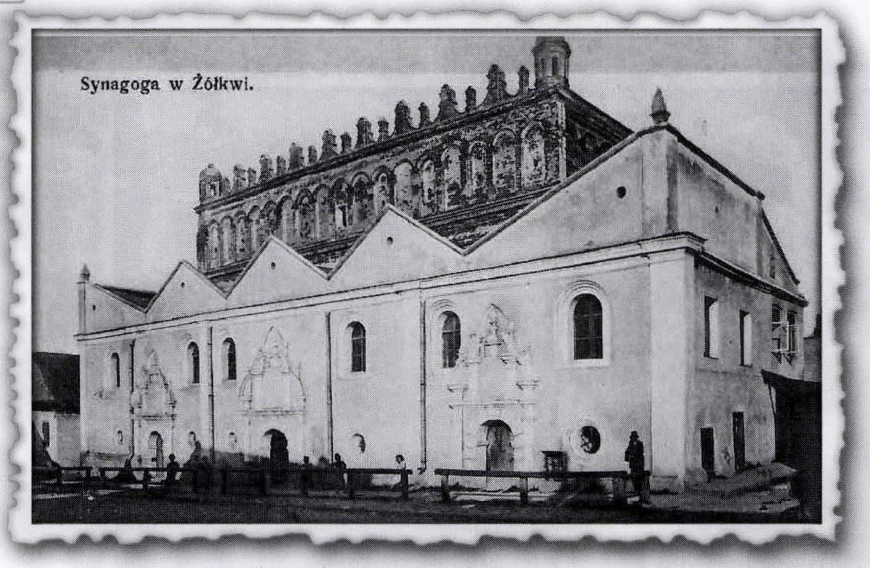
17 כ"ק אדמו"ר **מצאנז-קלויזנבורג** זצ"ל בספר 'שפע חיים' (שנה ו גליון לב).

לדיבורים קדושים אלו מצינו לעוד צדיקים שכיוונו בהם, ראה בספה"ק 'מגיד תהלות' (להרה"ק ר' יחיאל איכל מ"מ במעליטץ) שכתב בפ' ויקהל בזה"ל: "איש ואשה אל יעשו, ויכלא העם מהביא, מה שלא העביר קול שלא להביא, שמעתי בשם החסיד המפורסם מו"ה **זכרי' מענדל** נ"י מליזענסק שאמר שלא יכול לעצרם שלא להביא, כי נדבת לבם הי' כאש בוערת בלי הפסק, ע"כ כשבאו ואמרו למשה שמרבים להביא הבין משה שזה הי' מעושי המלאכה מלאכת המשכן, וכל מה שהיו עושין היו ממשיכין קדושה ללב כל ישראל, וע"כ ציוה משה לאמר שלא יעשו עוד מלאכה, וע"י כך ויכלא העם מהביא ממילא, כי נפסקה הקשת הקורנס למלאכת הקודש".

ובספה"ק 'זרע קודש' להרה"ק **מראפשיץ** זי"ע (פ' תרומה) כתוב לאמר: "ועל דרך זה פי' הרב הקדוש מו"ה מ"מ **משענדישוב** זצ"ל, שאמרו אל משה מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה, ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגו', ויכלא העם מהביא, דקשה שהי' לו להכריז שאל יביאו עוד, וגם להבין הלשון מדי העבודה וגו'. רק עד"ז, שמשה הבין שתשוקה זאת מכניסים העושי מלאכה בלבם, ואם לא יבטלו ממלאכתם אף שיכריזו שלא יבואו עוד לא יצייתו להם מחמת תשוקתם והתלהבותם שהכניסו עושי המלאכה בהם, ולכן ויעבירו קול במחנה וגו', שיתבטלו ממלאכתם, ועי"ז ויכלא העם מהביא".

וראה עוד ב'ילקוט אוהב ישראל' (פר' ויקהל ובהערות שם) עוד כמה נוסחאות האמורות בשמו של הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע בסגנון זה.

18 אודות תולדות וקורות בית הכנסת העתיק והחשוב זה מסופר: בשנת תמ"א לפ"ק חלתה בתו של מלך המדינה "סאביעסקי", ולרגל הידידות ששררה בינו לבין עם ישראל הבטיח שבאם תתרפא בתו ינדב כל ההוצאות לבניית הבית הכנסת בעיר זאלקאווא, שם הי'

בית הכנסת בעיר זאלקאווא - תמונה מלפני המלחמה

נבנה באופן שונה מכל בתי כנסיות שרובם נבנו לפי תוכניות שתוכננו ע"י בנאים נכרים שבנאום כדוגמת ארמונות הנכרים או בתי תפלתם, לכן רצה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבנות הבית הכנסת שלו בבעלזא דוקא כדוגמת בית הכנסת ההוא.

אמנם מרן הלך גם כן לשאר בתי כנסיות עתיקים לראות בתבניתם. עוד טרם התחלת המלאכה שלח מרן שליח לבראד למדוד את הבית הכנסת שבנה שם זקינו הגה"ק ר' **אלעזר מאמסטערדאם** זצ"ל בימי

רגיל לבא מדי שנה לנופש. בניית בית הכנסת זה נמשך לתקופה של ששים שנה. הבית נבנה כמבצר שיחזיק מעמד לשנים רבות, על מנת שישאר בין היהודים זכרון לשמו. ואכן בית כנסת זה עומד עד היום הזה.

לפני בית הכנסת נמצאת בית קטן שקראו לו "דער שוהל שוהל'כל". הגה"ק בעל **תבואות שור** זי"ע ששימש ברבנות בעיר זאלקאווא התפלל בבית הכנסת זה, ובמשך היום הי' עוסק על התורה ועל העבודה בה"שוהל שול'עכל". גם ה**גר"א** זצ"ל בימי גלותו התפלל בבית הכנסת זה.

בבית הכנסת זה ביקרו צדיקי וגדולי הדורות לדורותיהם. ומסופר, שה**בעש"ט** הק' זי"ע בעת שבא לו גילוי מן השמים לשמש תלמידי חכמים שבדור, בא לזאלקאווא על מנת לשמש את הגה"ק בעל תבואות שור זי"ע, והתפלל בבית הכנסת זה, וגם התוועד אז עם בעל התבואות שור זי"ע בה"שוהל שולע'כל". בשל התנגדותם של מתפללי בית הכנסת הי' הבעש"ט הק' צריך להניח תפלין דר"ת בה"שוהל שולע'כל".

גם התפללו בתוכו הרה"ק בעל **תולדות יעקב יוסף** זי"ע, הרה"ק הרבי ר' **זושא** זי"ע, והרה"ק הרבי ר' **שמעלקא** זי"ע. ומסופר שהרה"ק הרבי ר' זושא זי"ע בעת שחזר מאחיו הרבי ר' **אלימלך** זי"ע עבר דרך זאלקאווא, ונכנס לבית המדרש והרגיש נעימות מיוחדת בתפלתו כתפלתו של הבעש"ט זי"ע. אחר זה נודע לו כי במקום שעמד בעת תפלתו עמד גם הרה"ק בעל התולדות זי"ע (ספר 'אהל אלימלך').

כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' פעם משובתי שבת בעיר זאלקאווא והתפלל בבית הכנסת זה. המתפללים נהגו כמנהגי אשכנז, וידע מרן שלא יניחו לו מרצונם הטוב להתנהג כמנהג החסידים לומר "הודו" לפני מנחה ו"כגוונא" אחר קבלת שבת. נתחכם מרן, ובבואו לביהמ"ד בערב שבת, אמר להגבאים שרוצה לומר קאפיטל אחד בתהלים לפני מנחה, וקצת זוהר לפני קבלת שבת. והרשו לו. וכך עלה בידו לומר הודו וכגוונא בדרכי נועם (ספר 'י"ג אורות').

גם כ"ק מרן **מהר"י**, **מהרי"ד** ו**מהר"א** זי"ע התפללו בבית הכנסת זה. ובעת הנסיעה לבעלזא של מקהלות אנ"ש בחודש מרחשון תשס"ג לפ"ק, ביקש **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** לסור לזאלקאווא ולהתפלל בבית הכנסת זה, מקום שהתפללו שם אבותיו הק'. בהזדמנות זה ניגש כ"ק מרן שליט"א גם לציונו הק' של זקינו הגה"ק בעל תבואות שור זי"ע.

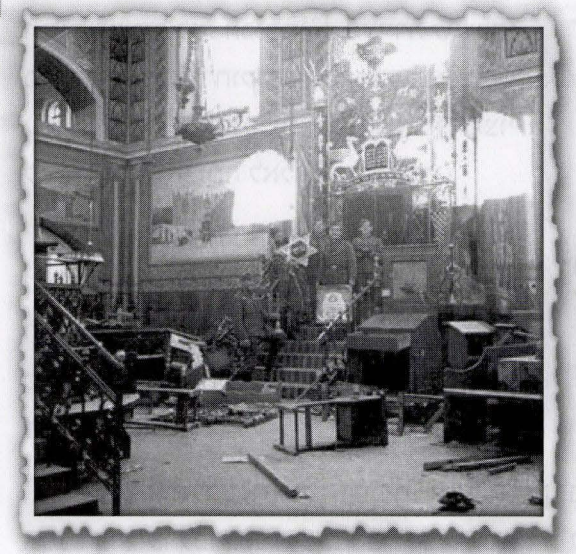

תמונות מבית הכנסת שבזאלקאווא מלפני מלחמה"ע השני'

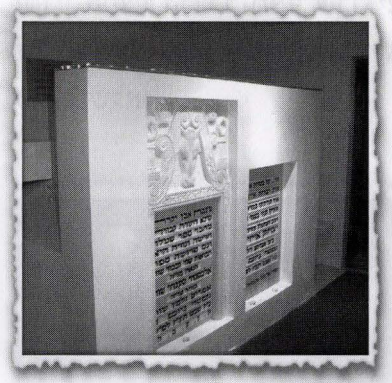

כהונתו כאבד"ק בראד, על מנת לבנות את בית הכנסת שבבעלזא בגודל זהה לבית הכנסת ההיא שבבראד[19], אך לאחר יציקת היסודות בבעלזא נודע שהשליח טעה ומדד את מידת היכל הבית הכנסת של בראד מבפנים, ומרן בנה את ההיכל לפי מדות אלו מבחוץ. כשנודע הדבר למרן הצטער ע"ז מאד, אבל לא רצה לשנות סדרי היסודות עוד.

בית הכנסת בזאלקאווא בפנים בעת חורבנו

מרן קרא על עצמו את מאמר חז"ל[20]: "ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך", שמרן **מהר"ש** [שנקרא שמו 'שלום'] הוא ובניו יהיו בונים בית ד'. ואכן כך הי', שרבוה"ק הוסיפו כולם לבנין בית הכנסת[21].

ציון הרה"ק בעל 'תבואות שור' זצ"ל בזאלקאווא

בעת בנין בית הכנסת, שלח כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את חתנו הרה"ק ר' **יצחק רובין מבראד** זצ"ל[22] לאיזה עיירה שיקנה שם את הזכויות לצורך חלונות בית הכנסת [ואמר לו מרן, שבעיירה ההיא יש חנות של כלים משומשים, ובפינה פלונית בחנות מונחות זכויות ישנות, אותן

19 איידי דאיירינן מק"ק בראד, חשוב לציין מה שמצאנו כתוב במכת"ע 'מחזיקי הדת' משנת תרמ"ח בזה"ל: "העיד לפני איש יקר רוח, כי שמע מפי קדוש ד' הרה"צ **מבעלזא** שליט"א [כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע] בשם אביו מרן קדישא גאון ישראל זצללה"ה זיעוכ"י [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע], כי כאשר יפלא מאיזו קהלה דבר בעניני מנהג והלכה, ויהי הדבר בספק ומבוכה, שאול ישאלו איך המנהג הנוסד בבראדי, וכן יעשו. יען כל המנהגים אשר בה מימי קדם קדמתה יסודתם בהררי קודש מאת נשיאי ישראל גאונים וקדושים ארזי הלבנון אדירי התורה, אשר כחם גדול לכונן משפטים צדיקים ומנהגים טובים ונכוחים".

20 ברכות סד ע"א.

21 וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע פי' מאמר חז"ל זה בעת הקמת הישיבה בארה"ק, ואמר, שכהיום אם רוצים ל'בניך' [-בנים טובים והגונים], צריכים ל'בוניך' [-בונים בית ד'] (הגה"צ ר' אלחנן האלפרין שליט"א מראדימישלא - לאנדאן).

22 הרה"ק ר' **יצחק מבראד** זצ"ל הי' בנו של הרה"ק ר' **אלימלך מסאקאלאוו** זצ"ל בנו של הרה"ק ר' **אשר מרופשיץ** זצ"ל חתנו של הרה"ק **מרופשיץ** זי"ע. נשא את הרבנית הצדקנית **אייד'לע** ע"ה בת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ששמה נודע בשערים בגודל צדקתה ופרישתה, ונתפרסמה כבעלת מופת שרבים נושעו על ידה. ואבי' כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר עלי' שרק ה"ספאדיק" חסר לה.

תקנה בשביל בית הכנסת[23]. העיירה ששלחו מרן לשם היתה רחוקה ביותר מבעלזא, בעוד שאף בעיירות הסמוכות לבעלזא הי' מצוי להשיג זכוכית דומה לאלו שביקש מרן.

בית הכנסת בעיר בראד

בדרך לאותו העיר היו צריכים לעבור דרך העיר פרעמישלאן, מקום שם גר בתקופה ההיא הרה"ק ר' **מאיר'ל פרעמישלאנ'ער** זי"ע. פקד מרן את חתנו שלא יכנס בשום אופן לעיר פרעמישלאן.

בדרך חזרה לבעלזא עם הזכוכית, שם ר' יצחק לבו לעשות כמצוות משלחו ולדלג את העיר פרעמישלאן, אמנם בהגיעו לפרשת דרכים הבחין כי ר' מאיר'ל עומד שם, וכאילו הוא ממתין עליו. ויהי כאשר נפגשו יחדיו, הפציר הרבי ר' מאיר'ל בר' יצחק שיסיר אחריו ויבא לעירו ולמושבו. אמנם כמובן אשר פקודת מרן שמרה רוחו, והוא עומד בשלו כי איננו יכול לעבור על פקודת חותנו הק', שציווה עליו שלא יכנס לעיר פרעמישלאן.

ציון הרה"ק הרבי ר' מאיר מפרעמישלאן זי"ע

כאשר ראה ר' מאיר'ל שהוא עומד בשלו, אמר לו: "מאיר'ל איז א רבי פון הימל, און ער הייסט דיך אריינקומען", באין ברירה התלווה עמו עד שהגיעו לביתו של ר' מאיר'ל. שם כיבד אותו ר' מאיר'ל עם כוס גדול של יין-שרף חריף מאד. גם כאן התווכח ר' יצחק עם ר' מאיר'ל ואמר לו, כי לפי הקפדת חותנו הק' איננו יכול לשתות משקה המשכר[24]. ושוב עומד ר' מאיר'ל בשלו ואומר לו: "מאיר'ל איז א רבי פון הימל, און ער הייסט דיך טרינקן". נענה ר' יצחק את ראשו באין ברירה ושתה[25].

בעת שהושיט את ידו לאחל ברכת "לחיים" לר' מאיר'ל, החזיק ר' מאיר'ל את ידו ואמר לו: "תגיד לחותנך שאני יודע שיש לו נשמת רבינו תם". גם אמר לו: "תדע, שזה שחותנך מרפא בידיו את החולים, זה גנב **מקוזניץ**".

23 הוספה זו היא מספר 'אדמור"י בעלזא' ח"א.

24 ראה להלן פרק ו בכותרת "קאווע" (עמ' 395) אודות הקפדת רבוה"ק שלא לשתות משקה המשכר.

25 הרה"צ ר' **יצחק** זצ"ל אמר אח"כ, שבשתייתו במשקה החריף הרגיש כאילו הוא שותה כוס מים, ולבד מזה, בשתי' זו גם נתרפא על מחלה של "היסן" שהי' לו עד אז בגרונו.

בקבוק-יין לשבת של הרה"ק הרבי ר' מאיר'ל מפרעמישלאן זי"ע שעשה מזכוכית שממנו השתמשו בשביל בית הכנסת שבבעלזא, ובו חרות "שבת קודש" מצד א' ומצד שני חרות "הק מאיר"

והוסיף הר"ר מאיר'ל ואמר לו: "זה ששלח אותו חותנך למקום כה רחוק מבעלזא בעת שאותן הזכוכיות אפשר להשיג גם במקום סמוך יותר לבעלזא, הרי זה משום שהבין חותנך הק' כי אותן הזכוכיות הנמצאים בעיירה זו המה יהלומים ממש. ובעת שגלו ישראל מארצם, לקחו עמהם כלים מירושלים, וביניהם גם לקחו עמהם זכוכיות, וזכוכיות הללו ביקש חותנך עבור הבית הכנסת שלו, ולמטרה זו שלח אותך הנה, להשיג בעבורו אותן הזכוכיות".

בינתיים הסתכל הרבי ר' מאיר'ל על הזכוכיות, צפה ברוח קדשו ואמר: זכוכית זו יקבע אותה מרן בזוית זו, וזכוכית הלזו יקבע אותה בזוית זו, וכן כולם. גם ביקש ממנו הרה"ק ר' מאיר'ל כמה חתיכות מן הזכוכיות, והוא הקדישם לצורך בקבוק וכוס לכבוד שבת קודש שעשה ממנו[26].

כשחזר ר' יצחק לבעלזא סיפר למרן את כל הקורות אותו, וכל מה שאמר לו ר' מאיר'ל.

אמר לו מרן:

- מה שאומר שיש לי נשמת רבינו תם, זה לא חידוש אצלי, "א קונץ דאס צו וויסען"[27], אכן, יש לי - גם כן - נשמת רבינו תם, אבל לא רק נשמת רבינו תם[28]. לפי שרבינו תם אמר שכשיבנה בית הכנסת

26 וסיפר הרה"ח ר' **יוסף דייטשער** ז"ל, שבבעלזא הי' נכד של ר' **מאיר'ל** זי"ע, ושמו ר' **הערשעלע פעמזורונ'ער** ז"ל [שהי' ג"כ נכד כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, מצאצאי הרה"ק ר' **משה מקאריב** זצ"ל], והוא הראה לו בקבוק וכוס שעשה ר' מאיר'ל מאותן הזכוכיות, והי' חרוט בתוכם מצד א' "שבת" ומצדו האחר "מאיר".

וראה להלן (עמ' 155) ממה שסיפר הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל משמי' דאביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שנראה מדבריו שעשה ר' מאיר'ל מזה כמה בקבוקים וכוסות - וראה גליון 'עתיקות' ב' (עמוד פא).

27 בנוסח זה יש בקובץ 'נתיבות התורה' (שנה ב חוברת א).

28 נוסח זה הוא מהוספת הרה"ח ר' **יוסף דייטשער** ז"ל.

האוהל שעל ציון הק' של המגיד מקאזניץ זי"ע מלפני המלחמה

יסדר את הספרי תורה שיהיו שכובים[29], והרי לא מצינו שרבינו תם אכן זכה לבנות בית הכנסת, ומכיון שאני עשיתי כן[30], יודע הוא מזה שיש לי נשמת רבינו תם[31].

ומה שאומר שגנבתי את כח משמוש היד, תדע כי כשבאתי לקאזניץ, הי' אז הרה"ק **מקאזניץ** זי"ע רתוק למטתו, וציוה אלי לישב על ידו, והגיע אז יהודי שהי' לו כאבי שיניים, אחז הרה"ק מקאזניץ הידים שלי ומשמש בהם על שיניו של אותו החולה ונתרפא. סיים מרן ואמר: נו, אשאול אותך האם זה גניבה, הרי הוא נתן לי כח זה בשתי ידים[32].

כאשר נקבעו החלונות בבית הכנסת, הכיר ר' יצחק עפ"י איזהו סימן שסימן לעצמו, כי אותן הזכוכית שהעיד ר' מאיר'ל באיזה צד שיוקבע, אכן הגיעו ליעדן עפ"י הוראת מרן בדיוק באותו מקום שאמר ר' מאיר'ל. וכראות מרן את תמיהת הנוכחים, ענה ואמר: וכי מה אעשה ואורו המבהיק של ר' מאיר'ל מאיר דרך הזכוכית, עד שהייתי מוכרח לעשות כדבריו[33].

29 הובא דבריו ב'מרדכי' ב'הלכות קטנות' (מנחות סי' תתקסא): "וכשאבנה ארון, אם אזכה ארחיבהו לפי העמדת ספר תורה מיושב, כספר תורה שהי' מונח בארון". וכן היא שיטתו, הובא בתוספות מנחות (דף לג ע"א ד"ה הא), ובשו"ע יו"ד (סי' רפט סעיף ו) בהגהת הרמ"א.

30 כידוע שבבעלזא היו הספר תורה שכובים בארון הקודש, וראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' בפרק ט' - "ארון הקודש".

31 בנוסח אחר, שר' מאיר'ל בעצמו אמר זאת.

32 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א מפי הרה"ח ר' **יוסף דייטשער** ז"ל, ששמע מהרה"צ ר' **פייוויש מיאברוב** זצ"ל, ששמע מפ"ק כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.
והרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל, סיפר בהוספה קצת, שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אף פירט לו השתלשלות הדברים איך שהגיע לקאזניץ: שפעם בדרך נסיעתי ללובלין בא אלי אדם א' ואמר "אברך, ניסע לקאזניץ", ולא שמעתי אליו, ואח"כ בא אלי עוד הפעם האדם הזה, וביקש ממנו שאסע לקאזניץ, וחשבתי דאולי זהו מן השמים שאסע לקאזניץ, והחלטתי לנסוע. כשהגעתי לקאזניץ שכב **הקאזניצער מגיד** זי"ע על המטה, ואז הגיע איזה חולה שהי' לו מחלה על השיניים לבקש רפואה מהרה"ק מקאזניץ זי"ע, וציוה אותי לישב על המטה, ונטל את ידי והניח אותו בתוך פיו של החולה, ומישש באצבעותי שלי את פיו, והאיש נתרפא, ומאז קבלתי הכח הזה בלי שום גניבות. וסיים כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לחתנו: "נו, האט ער עס מיר נישט געגעבן בשתי ידים".

33 ספר 'פאר וכבוד'.

בתקופה שלפני מלחמה"ע היו עדיין הרבה מאותן הזכוכיות שקבע אותן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, רבים מהם כבר היו סדוקות ושבורות למחצה לשליש ולרביע, אמנם הקפידו שלא להחליפם כל עוד שלא נשתברו לגמרי ואפשר עדיין לדבקן, וכאמור, כאשר הוכרחו להחליפם ולקבוע חדשים במקומן, היו גונזים את הישנות ביחד עם שאר תשמישי קדושה[34].

על אודות הקדושה וטהרה שהשקיע כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בעבודת בניית בית הכנסת, מסופר:

- פעם בעת שעסק כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע במו ידיו הקדושות בחומר ובלבנים בבניית בית הכנסת, ניגש אליו א' החסידים, ורצה ליקח מידיו את הכלי עם הטיט, כדי להקל על מרן מעבודתו. הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה הבחינה בכך, ומיד מיחתה בו באותו חסיד באמרה, שלא יהין לעשות כן, שעי"ז עלול לבלבל ח"ו את מחשבותיו הקדושות של מרן בעת עבודת הקודש[35].

סיפר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע:

- פעם בעיצומה של עבודת הבניי' הפסיק אבי ז"ל בעבודתו, וציוה להביא לפניו איזהו ספרים מסויימים, שנזקק להם לצורך המשך הבניי'. הספרים לא היו נמצאים בבעלזא, ועקב כך הופסקה העבודה לזמן מה.

בינתיים עבר מוכר ספרים א' דרך בעלזא, והביא עמו את אלו הספרים הנדרשים לצורך המשך הבניי', והביאו אותם לפני אבי ז"ל.

כשהביאו הספרים לאבי - המשיך כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע - פתח אותם ועיין בתוכם באיזה מקום. ולמרבית הפלא לא הי' באותו מקום שעיין בה שום שייכות לעניני בית הכנסת, ועכ"ז לא הי' יכול להמשיך בעבודתו בלא שיעיין בהם, ומיד אחר שעיין בהם הי' יכול להמשיך בעבודתו. - והדברים רמים ונשגבים[36].

34 בקובץ 'נתיבות התורה' (שנה ב חוברת ג) כותב הרה"ח ר' **משה זילבערמאן** שליט"א מה ששמע מפי הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל בשם אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שתמיד כשנשברו חלונות בבית הכנסת בבעלזא היו מתקנים את הזכוכית עצמה שנשברה אפילו אם הי' חתיכות קטנות, ואם לא הי' אפשר לתקן אותם אז צוה מרן לגנוז אותם. ואמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ע"ז שני טעמים, האחד, מה שאמר הרה"ק הרבי ר' **מאיר מפרימשלאן** זצ"ל שאלו אינם זכוכיות רק יהלומים ויהלומים צריכים לגונזם. והטעם השני, שאלו החלונות הם תשמישי קדושה ולכן צריכים גניזה. ועוד אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שהרה"ק הרבי ר' מאיר מפרימשלאן ז"ל ביקש לקנות מהזכוכית, ומכרו לו חתיכות קטנות, ומהם עשה בקבוקים וכוסות שבהם השתמש לקידוש בשב"ק.

35 ספר 'פאר וכבוד'.

36 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל. בדומה לזה סיפר הגה"צ **מנאראל** זצ"ל שסיפר לו כ"ק בעל **,פני מנחם' מגור** זצ"ל ששמע מאביו כ"ק בעל **'אמרי אמת' מגור** זצ"ל שסיפר לו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבעת שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בנה הביהכנ"ס בבעלזא, הי' נמצא אצלו כל הזמן ספר קבלה מסויים, ופעם נאבד הספר, והפסיק מרן לבנות עד שנמצא הספר, ורק אז המשיך לבנות הלאה.

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר פעם בליל הסדר, שכ"ק אביו מרן **מהר"י** זי"ע לחש לו באזנו פעם בראש השנה, שענין זה שהי' אצל משה רבינו ע"ה בהקמת המשכן - שאמר לו הקב"ה להעמיד המשכן, והוא רק עשה מעשה כל דהו ונגע בקרשים במו ידיו ומיד הוקמו מעצמם - הי' גם אצל אבי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בעת הקמת בית הכנסת הקדוש הזה[37].

גבוה מכל בתי העיר

אחד הדברים שמרן הקפיד עלי' במהלך בניית בית הכנסת, הי' שבנין בית הכנסת יהי' הבנין הגבוה יותר מכל בתי העיר, כמבואר בשלחן ערוך[38].

הי' אז בבעלזא איזה פריץ רשע, שעמד גם הוא באמצע בניית ביתו סמוך למקום בית הכנסת, ובראותו שמרן משתדל שבנינו יהי' הבנין הגבוה ביותר, הוסיף ברשעתו קומה נוספת על בניינו, כדי שמרן לא יצליח בשאיפתו.

מרן לא ויתר, והוסיף גם הוא לעומתו על הבנין הק' של בית הכנסת, עד שנעשה גבוה משל אותו הרשע.

שלח הפריץ לומר למרן, שבאם לא יפסיק מרן בבנייתו, יעמוד על היהודים כהמן בדורו.

השיב מרן:

- אמנם כדבריו כן הוא, שגם הוא כהמן הראשון יהי' לו מפלה, ובעזרת ד' בגבורים לא יצליח הפריץ לגמור את ביתו, כי יפול הנופל ממנו.

לבסוף נודע כי השטח שעליו עומד המבנה של אותו הפריץ הי' שייך ליתומים, וציוו השלטונות לפרק את כל הבנין.

37 ספר 'ליקוטי אברהם', ששמעו מפיו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. וכעי"ז מובא בספר 'גן הדסים' (סיפורי קודש שסיפר הרה"ק ר' ירחמיאל משה מקאזניץ זצ"ל - לובלין תרפ"ט) מערכת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וז"ל: הרה"ק ר' **יהושע** זצוק"ל מבעלז אמר "העולם סוברים שבית הכנסת שלנו נבנה בידי אדם, אבל באמת נבנה מעצמו".

בנוסח אחר מובא בספר 'וירא ישראל' (עמוד קכו): "רבינו הקדוש מרן **מהרי"ד** זצ"ל אמר בליל הסדר על דברי בעל הגדה, ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו, שיש לדקדק בכאן, אמאי לא אמר "ונתן" לנו את בית הבחירה כמו שאמר בכל הפסקא, אילו נתן וכו'. ואמר שי"ל, דהנה אמרו חז"ל ודרשו, אבן שלימה מסע נבנה (מ"א פ"ו פ"ז), בנה לא נאמר אלא נבנה, שנבנה מעצמו, ופעם אחת בליל ראש השנה לאחר התפלה הרכין אבי ז"ל מרן **מהר"י** את ראשו אלי ואמר בזה הלשון: "בשבוע זו עסקו בבנין בית הכנסת כמה פועלים, וביניהם כמה ערלים ג"כ, ומ"מ לא עשה שום אדם כלום אך הכל נעשה מעצמו". וכן היה גם בבנין בית המקדש, שהגם שהי' נראה לעיני האדם שבני אדם בונים הבית המקדש, אבל באמת לא עשה שום אדם כלום, רק הקב"ה בנה אותה, וזהו שאמר "ובנה" לנו את בית הבחירה, דהיינו שהקב"ה בעצמו בנה.

38 ראה שו"ע או"ח (סי' קנ סעיף ב). וראה מה שהבאנו בזה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא'.

השטח הוצע למכירה פומבית ע"י השלטונות, ורצה מרן לקנותו על מנת לבנות עליו את ביתו נאוה קודש, שלח אותו הרשע למרן לאיים עליו, כי באם ישתדל יהודי לקנות את השטח, עתיד הוא להנחיל צרות לכל היהודים.

שלח מרן לקרוא לרופא א' מעיר וויען שהי' מכירו, וביקש ממנו להשתדל לרכוש את המקום בעבורו. ואכן עלתה ביד השליח לקנות את השטח עבור מרן, ולימים נבנה שם על אתרא הדין משכן קדשיהם של רבוה"ק זי"ע, ה"הויף" וה"גרויסע שטוב".

הרשע ההוא לא הי' יכול לספוג עלבונו וחמתו בערה בקרבו בראותו כי מרן הצליח לרכוש לו המקום שנלקח ממנו, ולא הרפה מנסיונותיו להצר צעדי היהודים, ואיים על היהודים כי בפרוס חג הפסח בשנה הזאת לא ינתן להם רשיון לאפות מצות. וכן עשה והגיש תלונה בבית המשפט שלא לתת ליהודים לאפות מצות מחשש שלא תארע שריפה בעיר על ידי זה.

באו אנשי העיר למרן לשאול מה יעשו עם הצו של השלטונות שאסרו לאפות מצות, השיב להם מרן שאין להם ממה לפחד, וגם אלו שהיו רגילים ליסע לביתם על חג הפסח, ציוה להם מרן שישארו בבעלזא, ויהי' להם מצות די והותר.

לא עברו ימים מועטים, כאשר יום אחד רכב הפריץ הרשע הזה על סוסו ברחובות העיר, הגיע לפתע הפריץ מעיר הובניב לקראתו. הי' זה ברחוב צר, אשר אין מקום לשנים ביחד לעבור ביחד, ולא ויתר א' מהם לסטות מדרכו ליתן לרעהו מקום לעבור, ונפלה קטטה עזה ביניהם ונאבקו איש עם רעהו, עד שנפל אותו הרשע מעל סוסו, ונהרג שם במיתה משונה. כן יאבדו כל אויביך ד'[39].

ישועות בו מקיפות

גם מסופר רבות אודות הישועות ורפואות שנושעו רבים, השזורות בעבודת בנין בית הכנסת:

פעם עברו דרך בעלזא כמה יהודים שעסקו במסחר, וציוה מרן להגבאי לעכב אותם בעיר, בכדי שיקחו גם הם חבל בעבודת בניית בית הכנסת.

הללו שלא היו מן החסידים, מיאנו בתחילה בדבר, באמרם שנחפזים הם לדרכם, אמנם בשמעם שכך היא פקודת מרן, פחדו להמרות פי צדיק, ועשו כמו שציווה עליהם מרן.

אחר שעשו איזה עבודה קלה בבנין בית הכנסת, שאלו את פי מרן אם כבר יכולים להמשיך את דרכם, אך מרן סירב וציוה שימשיכו בעבודה.

אנשים הללו נצטערו מאד על אשר מרן מעכב אותם מלילך לדרכם, אמנם פקודת מרן שמרה נפשם, ולא זזו משם עד שבאה ההוראה מבית מרן שיכולים הם להמשיך בדרכם.

39 עפ"י ספר 'פאר וכבוד'.

בעזבם את העיר נוכחו לדעת, כי בעת שמרן עיכב אותם בבעלזא, ריחפה עליהם סכנה גדולה, שנהר "בוג" שחוצה בין בעלזא לקריסטניפאלא - מקום מושבם, עלה על גדותיו והציף את הגשר שעל הנהר, וכל הנוסעים שם טבעו ונהרגו. או אז הבינו את פשר הדבר שעיכב אותם מרן בבעלזא[40].

סוחר א' הגיע לבעלזא בתקופת עבודת בנין בית הכנסת, וביקש מכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שיתפלל בעדו שירד שלג עז בחורף הבא, כדי שיוכל בקל להעביר סחורתו ממקום למקום במזחלות שלג ע"ג השלג והכפור, ועבור זה תרם הסוחר סכום הגון לצורך בניית בית הכנסת, ומרן בירך אותו כמבוקשו.

כשהגיע החורף שמע מרן איך ששני ילדים קבלו זה לזה באמרם:

- "מרן קיבל כסף ובשביל כך צריכים אנחנו לסבול הקור".

שלח מרן לקרוא לילדים אלו, וציוה לאנשי ביתו לתפור מעילים עבורם. באמרו, שבאם הם יסבלו עוד מהקור, יצטרך להפסיד את כל הכסף ולהחזירו להסוחר[41].

סיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע:

- בעת שעמד זקיני כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע באמצע עבודת בנין בית הכנסת, הגיעה אשה אחת והזכירה את עצמה להיפקד בזש"ק, ותרמה עבור זאת סכום הגון לצורך בנין ביהכ"נ. מרן נהנה מאד מהסכום שהניחה על השלחן, ואמר לה: "מיר זאגן נישט צו, מיר וועלן בעטן".

כשראתה שאין מרן מבטיח לה, הוסיפה וכפלה את סכומה הראשון, והפצירה במרן שיבטיח לה שתיפקד בדבר ישועה. אמר לה מרן: "מיר זאגן נישט צו, מיר וועלן בעטן, וועט דער באשעפער העלפן".

שוב שטחה האשה את בקשתה, ושילשה את הסכום, אמר לה מרן: "אונז זאגן נישט צו, אונז וועלן זיך מתאמץ זיין בתפילה".

האשה לא הרפתה והוסיפה עוד הפעם על סכומה, ושוב אמר לה מרן: "אונז וועלן מיר זיך מתאמץ זיין בתפילה, און וועז מיר זענען זיך מתאמץ בתפילה, העלפט זיכער דער באשעפער".

דברים הללו עדיין לא סיפקו את נפש האשה האומללה, ובראותה שלא קיבלה הבטחה מלאה ממרן, עמדה ולקחה עמה את כל הכסף אשר אמרה ליתנם למרן, ויצתה בפחי נפש.

40 ספר 'דובר שלום'.

41 הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעת חנוכת דירתו בבנין הישיבה בשנת תשי"ז (כחודש לפני ההסתלקות) נראים מימין לשמאל: הגה"צ מערלוי שליט"א, הרה"ח ר' יצחק לאנדא שליט"א משב"ק, בנו חורגו הרה"צ ר' אברהם אלתר מבערגסאז זצ"ל, הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל

כשראה זאת מרן, אמר: "לא את הכסף מיצר לי, ולא בנין בית הכנסת מיצר לי, רק זאת מיצר לי, על אשר לא זכתה להיוושע".

המשיך כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר:

- כשבירך זקיני ז"ל לאשה זו בפעם הראשונה, היתה באה לה הישועה מיד, נאר אז עס איז נישט געווען באשערט, האט דער זיידע אויפגעשטעלט דאס שוהל אן אירע געלד, און זי איז געבליבען אן קינדער רח"ל[42].

42 הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל. עובדא זו סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באר"י בעת שהגיע אצלו יהודי מארה"ב והזכיר א"ע בפניו להיפקד בזש"ק, והי' בדעתו לתרום סכום כסף. וכאשר אמר לו מרן כי אצלינו לא נהוג להבטיח, יצא עם כל הסכום שאמר ליתן לפני מרן. ואז סיפר מרן לפני המקורבים עובדא זו.

והרה"ח ר' **יחיאל הירש** שליט"א משב"ק מספר בענין זה, שבעת שבא כ"ק אדמו"ר **מצאנז קלויזנבורג** זצ"ל לבקר את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באר"י כשהי' עומד באמצע בניית הקרי' בנתני', אמר למרן שבחורף העבר הניח את האבן הפינה לבית המדרש, ומצפה בחודש מנ"א הבא לעשות כבר חנוכת הבית. כשיצא, קרא מרן להמשב"ק ר' **שלו' פויגל** ז"ל ואמר לו: "ר' שלו' הערסט, דער קלויזענבורגער רב זאגט אז ער האט יעצט געמאכט דער אבן הפינה, און האפט צו מאכן דער חנוכת הבית בקרוב, און אונזער ישיבה ב"ה עס בויעט זיך מיט נחת, און בויעט זיך און בויעט זיך, און ווי האלט מען". נענה ר' שלו' ואמר: יש לי עצה, הרבי יברך ליהודים כאלה שצריכים להיוושע ומוכנים לשלם. לשמע דברים האלו נתחוור מרן מאוד, ואמר: "דאס קען איך נישט, דאס נישט", והוסיף מרן ואמר, שיש תשובה בחתם סופר, אשר היה מעשה כזה [שאחד הבטיח לשלם לצדקה אם יגיע לו ישועה], און עס

הגה"צ בעל 'ויחי יוסף' מפאפא זצ"ל בארה"ק

בעיר סיגוט התכוננו אנשי העיר וראשי הקהילה לבנות תלמוד תורה לילדי ישראל על מנת לחנך אותם בדרך התורה והיראה. לשם כך עשו מגבית מיוחדת בבית הכנסת המקומי להשיג בכך את הסכומים האדירים הנצרכים להוצאת תכניתם מהכח אל הפועל. בין התורמים החשובים הי' גם החסיד המפו' מוהר"ר **משה ארי' פריינד** זצ"ל אביו של הרה"ק **מנאסוד** זצ"ל וראש הקהל דק"ק סיגוט, שתרם בעד זה סך של עשרים וחמש גולדען, סכום נכבד בימים ההם.

לבסוף לא אסתייע מילתא, והתלמוד תורה לא בא לידי גמר.

גמר ר' משה ארי' זצ"ל בלבו ליקח את הסכום שאמר ליתן לבניית התלמוד תורה ולהביאו לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שעמד בעת ההיא באמצע בניית בית הכנסת.

כשהגיע לבעלזא, קיבל מרן בקורת רוח מיוחדת מעות אלו מידיו של ר' משה ארי' שהי' מפורסם בצדקתו וביושר לבבו[43].

במעמד ההוא עמד שם יהודי אחר, שגם הוא תרם סכום נכבד ביותר לצורך בניית בית הכנסת, ובכל זאת לא זכה לקבל ממרן אותה תשומת לב שהעניק מרן לר' משה ארי' ז"ל, עבר עליו רוח קנאה בר' משה ארי', ופנה אליו ואמר לו בקול רם בפני מרן:

איז נישט אזוי געווען [ר"ל שנושע ולא שילם], והחתם סופר פסק שצריך לשלם. דהיינו שמרן לא רצה להבטיח ישועה על מנת שישלמו אחר הישועה, מפני החשש שאפשר לבסוף ישארו חייבים. וכמו"כ ליקח כל המעות לפני הישועה, ג"כ לא רצה מרן.

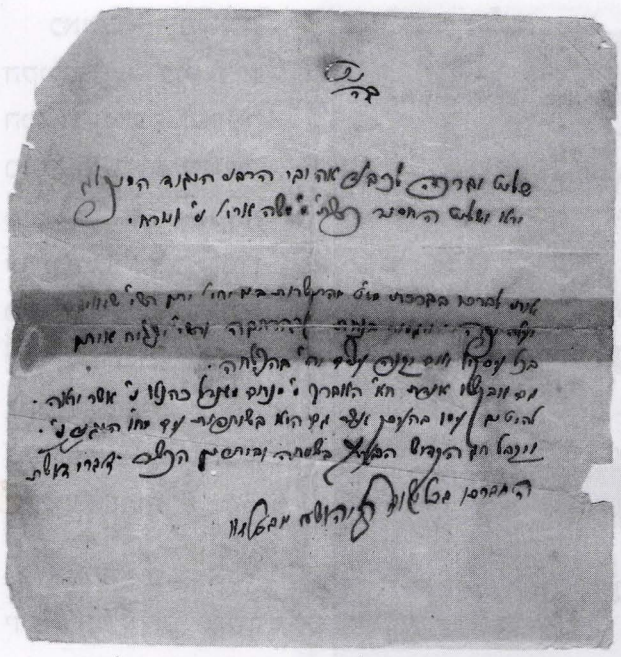
ושאלה כזו שאל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מאת הגה"צ האבדק"ק **פאפא** זצ"ל, וכמו שמספר המשב"ק הרה"ח ר' **יחיאל הירש** שליט"א, שבכל פעם שהגיע הגה"צ מפאפא למרן כיבד אותו מרן לישב, והוא קיים את דברי מרן בדחילו ורחימו, ישב לרגע קט ומיד חזר לקום, ופעם אמר לו מרן שהוא רוצה דוקא שישב, כי ברצונו לשאול אותו משהו. ושאל אותו מרן שאלה על ספר-תורה שקיבל מאנ"ש באנטווערפן (אודות השאלה על הס"ת של רבים שקיבל מרן במתנה מהשטיבל באנטווערפן, והתשובה של הגה"צ מפאפא זצ"ל, ראה בספרו שו"ת 'ויען יוסף' או"ח ח"א), ואח"כ שאל אותו מרן, שאיש א' הי' צריך לישועה, ונתן שעון למרן, ומרן סירב לקבלו, אך האיש הניחו לפני מרן והלך לו. ושאל מרן, האם צריך להחזיר המתנה להיורשים. והשיב הגה"צ מפאפא, שמסתמא המה מסכימים שישאר אצל מרן. אמר לו מרן: "לא שאלתי סברות, שאלתי הלכה".

43 וכאשר העיד עליו הרה"ק ר' **מרדכי מנאדבורנא** זי"ע, שלר' **משה ארי'** יש לו כשר'ע גרייצע'ס.

- אבל תזכור ר' משה ארי' כשאכן יבנו תלמוד תורה בעיר סיגוט, תתן עוד עשרים וחמש גולדען לכך.

נענה מרן ואמר: ר' משה ארי' וועט געבן און געבן און געבן...

ואכן, באותן הימים התחילה פרנסתו של ר' משה ארי' לפרוח ועלה על גפי ההצלחה באופן נפלא, ובכל אשר השכיל הצליח[44].

מכתב כ"ק מרן מהר"י זי"ע להגה"צ ר' משה ארי' פריינד זצ"ל מסיגוט
(תשו"ח לנכדו הרה"ח ר' פנחס פריינד הי"ו על אדיבותו במסירתו למכונינו)

חנוכת הבית

עבודת בניית בית הכנסת נמשכה חמש עשרה שנה, אשר בכל השנים הללו עומד מרן בעינא פקיחא משך כל שעות העבודה, ובמו ידיו הק' עוסק בהקמת מקדש מעט זה, ואינו נותן לבנות מאומה בלתי משמרתו ונוכחותו[45]. המלאכה נמשכה עד שנת תר"ג לפ"ק, שבה הקדים מרן לחנך אותה, על אף שלא נשלמה עדיין כליל.

בשנת תר"ב, כשהיכל בית הכנסת כבר נגמרה מלאכתו, ורק העזרת נשים עוד טרם נבנתה, רצו כבר מקורבי מרן לחנך את ביהכ"נ ולהתחיל להתפלל בתוכה, שאלו את פי מרן על הדבר הזה, אמר להם מרן:

- הנה ידוע כי אף אם כל השערים ננעלו, שערי דמעות אמנם לא ננעלו לעולם, א"כ עלינו להתאמץ ככל שאפשר שתפילותינו יעלו עם תפלות בעלי דמעות, ותפלתן של הנשים הרי היא מתוך בכי, וא"כ האיך נוכל לעמוד להתפלל בבית הכנסת כשעדיין אין מקום לנשים להתפלל אתנו יחד, שתפלותינו יעלו עם תפילתן[46].

44 מפי נכדו הגה"צ ר' **אליעזר דוד פריעדמאן** שליט"א רב דביהמ"ד דחסידי בעלזא בלאנדאן יצ"ו.

45 ראה להלן בכותרת "קדוש יאמר לו" (עמ' 166) עוד מענין זה.

46 כך סיפר הרה"ק ר' **פנחס מדולינא** זצ"ל בנו של הרה"ק ר' **משה מקאריב** זצ"ל בנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

כאשר מלאכת הקודש של בנין בית הכנסת הגיעה לסיומה מתוך השקעת קדושה מיוחדת, לא שקטה עדיין נפשו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, והתנצל לפני מקורביו כי עבודתו בקודש יכולה היתה להתקיים ביתר קדושה וביתר שלימות.

בית הכנסת שבבעלזא לפני הוספת הקומה השני' על "סאלאש" הדרומי

המקורבים אשר ידעו וגם ראו משך כל הזמן, איך שמרן משקיע בעבודה זו כל הקדושות שניתנו להשקיע, נשתוממו מאד בשמעם דברים כאלו יוצאים מפי מרן, עד כי משברון לבם געו כולם בבכי'.

בראות מרן את שברון לבם של הנוכחים שנתבהלו לשמע דבריו, הרגיעם ואמר להם:

- כל מצוה הנעשה בידי אדם, רצונו ית' היא שתגיע המצוה לידי שלימות, אמנם דבר א' היא המעכב את המצוה מלהגיע לידי שלימות, והוא, אם חסר הענין של "לב נשבר", שבלתי "לב נשבר" אין יכולה המצוה לבא לידי שלימות, ורק באמצעות שבירת לבו של האדם זוכה שמצוותו תגיע לשלימותה.

ובזה יש להבין - המשיך מרן - מה שאמר משה רבינו ע"ה לפני בני ישראל בגמר מלאכת הקמת המשכן, דכתיב שם[47]: "ויברך אותם משה", ופי' רש"י במה בירכם: "יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ד' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו". ולכאורה יש להבין כפל הלשון שבירך אותם "ומעשה ידינו כוננה עלינו", ואח"כ חזר ואמר "ומעשה ידינו כוננהו".

אלא - ביאר מרן - שכאשר גמרו בני ישראל את עבודת הקמת המשכן, התבוננו ועשו חשבון לעצמם, שהרי ביכולתם הי' לקיים עבודת ד' זו בהרבה יותר שלימות. כשראה משה רבינו ע"ה את שברון לבם הבאה להם מתוך התבוננות זו, אמר להם שהשתוקקות זו חשובה לפני הקב"ה כעשי' חדשה בשלימות,

וכך בירכם: "ומעשה ידינו כוננה עלינו" - ע"י עבודתכם בפועל, אבל עדיין לא נתכוננה בזה המשכן על תילה בשלימות, ורק ע"י מחשבתכם זו שהיא חשובה לפני הקב"ה כעשי' בשלימות בפני עצמה, זכיתם לידי "ומעשה ידינו כוננהו"[48].

בשנת תר"ג חינך כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את מקדש מעט זה. עדיין לא נגמרה כל צרכה, ומרן כבר רוצה לחנך אותה. לפליאתם של גדולי החסידים והמקורבים על מה ומדוע המהירות לחנך את בית הכנסת בעוד לא נגמרה כליל, השיב מרן שברצונו הוא שגדול הדור יהי' כאן בחנוכתה.

החסידים לא הבינו פשר הדברים, אך עשו רצון צדיק, ובא' משבתות החורף התחיל מרן להתפלל בתוכה, וחנוכת הבית נערכה בהשתתפותם של הרבה אלפי ישראל ובראשם קדושי וגדולי הדור.

לפני חגיגת חנוכת הבית אמר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע למקורביו: "הן אני לבדי איני כדאי וראוי לחנך את הבית הכנסת, אמנם ישנו איש אחד בדור שיש בכוחו לסייע לי בחינוך הבית, אך לא ארהיב בנפשי עוז לקרוא אותו לבוא הנה". כוונת מרן היתה להרה"ק ר' **יהושע העשיל מקאמארנא** זצ"ל[49].

בערב שב"ק שבה הי' אמור שמרן יחנך את הבית הכנסת, אמר מרן להרבנית שתכין מאכלים טובים על שבת, כי הוא מתכונן עצמו לקבל אורח גדול ונכבד שיבא אליו לשבת.

קודם כניסת השבת, כאשר שמש העיר הי' צריך לילך ולדפוק על בתי העיר להזכירם על כניסת השבת כדרכו מדי ערב שבת בשבתו, עמד גם בשבוע הזה וחיכה עד שיצווה לו מרן על כך, כדרך שהי' נהוג בכל ערבי שבתות, אמנם הפעם ציוה לו מרן שימתין עוד ולא ללכת עדיין לדפוק. ובכל פעם שבא השמש לשאול ממרן אם כבר ילך לדפוק על פתחי הבתים, השיב מרן "עדיין יש זמן".

ויהי כאשר נטו צללי ערב, הגיעה פתאום לבעלזא עגלה רתומה לכמה סוסים, שהלכה ישר לביתו של מרן, ולתמיהתם של כל אנשי בית מרן יצא ממנה לא אחר מהרה"ק ר' יהושע העשיל מקאמארנא זצ"ל ומשמשיו. או אז ציוה מרן להשמש ללכת לדפוק על דלתות בני העיר, לקבל פני שבת מלכתא[50].

48 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** בעת חנוכת הבנין החדש דבית המדרש דחסידי בעלזא בעיר אנטווערפן יצ"ו, מוצש"ק פ' פקודי שנת תשנ"ט לפ"ק.

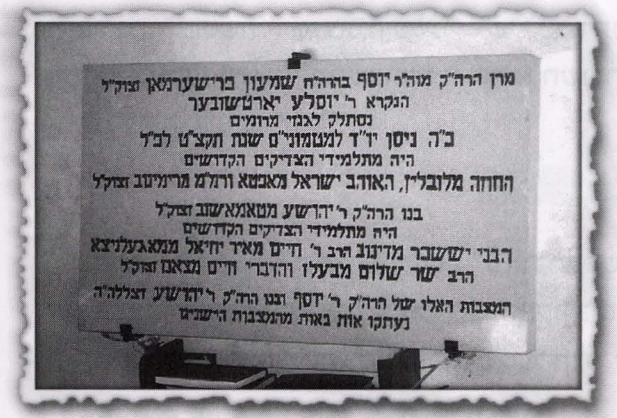
49 הי' בנו של הגאון בעל '**ברוך טעם**' זצ"ל, והי' נחשב אז מזקני צדיקי הדור. ביום ד' תמוז הי' כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע נותן תיקון עבור א' מבני המשפחה שהיא"צ חל להיות בו ביום, ביום זה חל גם כן יומא דהילולא של הרה"ק **מקאמארנא**, ומרן האריך לספר בגדולתו, ובתוך הדברים אמר מרן בשם אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהי' "א ריינע בעל רוח הקודש" (כ"ק אדמו"ר מפשעווארסק זצוק"ל).

פעם הגיע א' מנכדי הגאון בעל 'ברוך טעם' זצ"ל, ותיאר עצמו לפני מרן כנכד בעל ברוך טעם, שאל אותו מרן על פרטי היחוס, השיב שהוא נמנה על נכדי ר' יהושע העשיל מקאמארנא, אמר לו מרן, הלא די בזה להזכיר שהנך נכד רבי יהושע העשיל.

50 'דובר שלום' (אות יב).

במוצאי שב"ק סיפר הרה"ק מקאמארנא זצ"ל לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע גופא דעובדא היכי הוה:

- אני לא הייתי יודע כלל שמרן כבר עומד לחנך את בית הכנסת בשבת זו, ורק בערש"ק בבוקר כשהתכוננתי לתפילת שחרית, שמעתי פתאום איזה קול שהכריז כי בשבת זו כבר יתפלל מרן בבית הכנסת החדש, וראוי שאקח חבל בהשמחה. ויהי בשמעי הדברים האלה, התפללתי מיד במהירות, ותיכף יצאתי ועשיתי את דרכי בעלזאה.

ציון הרה"ק ר' יאסעלע טומשוב'ער זצ"ל ובנו הרה"ק ר' יהושע מטומשוב זצ"ל

אמר לו מרן:

- מאד חפצנו כי כבוד תורתו הרמה בוא יבוא אלינו לשכון כבוד בעירנו ולחנך עמי את הבית הכנסת, רק לא יכולתי לשאול זאת מאתו, אכן תהלה לד' כי השי"ת מילא את שאלתי, ונתן כזאת בלבבו לבוא בעצמו אלי, ותהלה לד' כי יהי' לי תנא דמסייע בחינוך הבית הכנסת"[51].

כעבור חדשים מספר, ביום ד' תמוז דההיא שעתא תר"ג, כשנסתלק הרה"ק מקאמארנא, הבינו הכל את פשר הדבר מדוע מיהר מרן לחנך את בית הכנסת.

בעת שהגיע הרה"ק **משינאווא** זצ"ל לבעלזא לקראת נישואי בנו הרה"ק מציעשנוב זצ"ל עם בתו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ונכנס לחדרו של מרן, התלווה אליו הרה"צ ר' **יהושע מטומשוב** זצ"ל, ואמר הרה"ק משינאווא לפני מרן שזהו החסיד ר' יהושע'לע טאמשאווער בנו של הרה"ק ר' **יוסף מטומשוב** זצ"ל. הסתכל עליו מרן והפטיר: "ודאי, הלא את אביו הכרתי".

לחש לו הרה"צ ר' יהושע'לע להרה"ק משינאווא, שלכאורה אין זה במציאות לפי חשבון השנים שמרן יכיר את אביו ז"ל, כי עוד טרם שנולד מרן כבר יצא אביו מגאליציע וישב לו בעיר טומשוב שבפולין, וכשביקר אח"כ פעם בגאליציע עדיין הי' מרן צעיר לימים ממש. מיד שאל הרה"ק משינאווא את שאלתו של ר' יהושע'לע, והשיב מרן:

- אני אומר לכם מאין הכרתי את אביו, שאביו - הרה"ק מטומשוב - נסע דרך בעלזא בעת שאבי ז"ל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' עוסק באמצע בניית הבית הכנסת, והראה אז אבי ז"ל להרה"ק מטומשוב כמה פרטים מהבנין, וביקש אז ממנו שישתתף בעת חנוכת הבית, ואכן הבטיח אביו לבא לחנוכת הבית.

51 'דובר שלום' (אות יב) ממכתב הר"ר **אברהם איטנגא מדוקלא** ז"ל.

בינתיים נסתלק הרה"ק מטומשוב[52]. ואכן בשעת חנוכת הבית הראה לי אבי ז"ל ואמר לי: "הנך רואה, כאן הוא ר' יאסעלע, שבא מעולם העליון להשתתף ולקיים הבטחתו". וממעמד זה הנני מכירו[53].

מעמד חנוכת הבית היתה לשיחה בפי רבים זמן רב לאחר מכן. יהודים רבים זכו לישועות ורפואות באותו מעמד[54].

אחת מסיפורי הישועות שהתרחשו בעת חנוכת הבית של הבית הכנסת בבעלזא, סיפר כ"ק אדמו"ר הרה"צ ר' **אברהם מסלונים** זצ"ל ששמעו מפי יהודי שהי' נוכח במקום:

- במעמד חנוכת הבית היתה אשה אחת אשר באה עם ילדה המשותק, אשר היה בעל מום מלידה - כל איבריו היו משותקים ובלתי מפותחים, ר"ל. באותו יום לא הירשו לאיש להיכנס אל מרן, כיון שמרן היה עסוק וטרוד עם אורחים נכבדים, אדמו"רים ורבנים, אשר באו להשתתף במעמד חנוכת הבית. כיון שכך לא הירשו גם לאותה אשה מסכנה להיכנס אל הרבי.

פרצה האשה בבכי והתחננה לפני השמש שירשה לה לדבר עם הרבי על אודות בנה, כיון שאין באפשרותה לבוא שנית. אך השמש דחה אותה בטענה שאין הרבי פנוי היום, בשל ההכנות לחנוכת-הבית.

בשמוע זאת אשה אחת מבין הקהל, ניגשה אל אמו של הילד לייעץ לה ואמרה: "עמדי על יד בית מרן, ובשעה שייצא לדרכו לבית-הכנסת לחנוכת-הבית, יעמדו הרבה אנשים משני צדי המדרכה, כשתראי שמרן יוצא מחדרו תגשי אל המדרכה, וכשיראו אותך החסידים, יפנו לך דרך כדי לא לעמוד על ידך, באותו רגע תקחי את הילד ותניחי אותו על המדרכה במקום שמרן צריך לעבור, וכשמרן יהיה סמוך לאותו מקום - תלכי משם ותעמדי מנגד".

עשתה האשה כעצת חברתה והניחה את הילד על המדרכה.

כשהגיע מרן אל המקום, שאל ודרש לדעת מי הילד. סיפרו לו האנשים על האשה ועל בנה החולה. עמד מרן וחשב קימעא. כעבור דקות אמר: "הביאו את הילד לבית-הכנסת".

בבואם לבית-הכנסת הכריז מרן: "כל רך לבב, יקום וייצא!" יצאו רבים מן האנשים החוצה.

52 הרה"ק ר' **יוסף מטומשוב** זצ"ל נסתלק ביום כ"ה ניסן תקצ"ט לפ"ק, באמצע תקופת בניית הבית הכנסת.

53 הסיפור בנוסח זה עם כל הפרטים נמסר לנו ע"י הרה"ג ר' **שלו' צבי ענגלענדער** שליט"א, ששמעו מהרה"ג ר' **חנוך דוב פדווא** זצ"ל גאב"ד לאנדאן, ששמעו מהגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל. עוד נוסחאות אחרות ראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא'.

54 ראה בגמ' מועד קטן (דף ט ע"א) שבעת חנוכת הבית של המלך שלמה כתיב (מלכים א ח, סו): "וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ד' לדוד עבדו ולישראל עמו", שנפקדו כולם בבן זכר.

אותו היהודי אשר סיפר את המעשה הזה, נשאר וראה כיצד מרן התקרב אל הילד, ואמר לו: "יישר את הראש!" משראה מרן שאין הילד נע, הרים קולו בצעקה וקרא: "הלא אמרתי לך ליישר את הראש!" מיד התחיל הילד לשאת ראשו כלפי מעלה. המשיך מרן לבקש את הילד ליישר את כל איבריו, אבר אחר אבר, אך הילד נענה רק אחרי שחזר שלוש פעמים על הבקשה. כך פקד מרן שלוש פעמים ליישר כל אבר בגופו, עד שלבסוף קם הילד והתהלך על רגליו, כשהוא בריא ושלם בכל גופו[55].

על אודות צורת בית הכנסת, הלכותיו ומנהגיו, ועוד פרטים רבים בנוגע כלי ותשמישי בית הכנסת, ראה בספרינו המיוחד 'בית הכנסת שבבעלזא'[56].

קדוש יאמר לו

ככלות מלאכת הקודש באו צדיקי וקדושי הדור לבקר היכל הקדוש הזה, וכולם הביעו את התפעלותם מגודל הקדושה אשר מרן הטביע במקום.

כשבא הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע בפעם הראשונה לבעלזא[57], כבר הי' זקן בא בימים, וכבדו עיניו מראות, הובילו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע להיכל בית הכנסת, ומישמש בידו אנה ואנה, ובכל מקום בואו

55 ספר 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד קסא).

56 ונעתיק ממה שהביא הרה"ח ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל בתיאורו על ביקורו הקצר בבעלזא (ראה כמה חלקים מתיאורו להלן עמ' 217, 254, 273 ועוד) על אודות צורת בית הכנסת ותפארתו (ונציין על כל פרט אי' מקומו בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא'):

צורתו החיצונית של הבית הכנסת הגדול היא בנין יפה (פרק א ס"א), חלונות מכל צד (פרק ו), והדלתות - הדלת החיצוני הוא של ברזל (פרק ג ס"ב). מסתכלים למעלה אל הגג, רואים כעין עמודים של אבן הנראים כמו ארובות של עשן, ומספרים שלפני המלחמה היו מצופות זהב, וכשהרוסים באו לבעלז הורידו את הזהב, ועמודי האבן נשארו (פרק ב סעיף יא).

נכנסים לתוך הבית הכנסת דרך הדלתות של ברזל, אנו מוצאים "האנט-פאס" שנוטלים ממנו הידים (פרק ג סעי' יא-יב), ומגבת תלוי בצד. בצדו של הכותל יש נקב גדול ששם מניחים ה"שמות" מכל הספרים העומדים ל"גניזה".

אנו ממשיכים לתוך היכל הבית הכנסת, בנין מפואר עד להפליא, יפה מאד בגובהו וברוחבו, מצויירת יפה, ו"ארון קודש" מפואר עד מאד, ושש מדרגות לעלות אליו (פרק ט ס"ב). סמוך אליו נמצא עמוד יפה [של ה"הבעל תפלה"] (פרק י ס"א). לפניו עומדים שתי מבנים כארונות, שהם בשביל הנרות של שעה ליום הקדוש (פרק יג). חשבתי לעצמי, אילו הייתי מוריד השעוה משם ומביאו לפניכם, הייתי יכול לעשות מסחר יפה מזה... אחר שעומד שם זה שנים רבות, ומסתבר שהם נמצאים שם עוד מלפני המלחמה [הראשונה]. באמצע ההיכל נמצא "בימה" יפה עם ששה מדרגות משני הצדדים (פרק יב סעי א-ג). הפרוכת של הארון הקודש מפואר עד למאד (פרק ט ס"י).

עצם ה"שוהל" מבפנים הוא ריק, רק בצד מזרח עומדים הספסלים הבצורים והחזקים (פרק יד ס"א). סמוך לה"עמוד" עומד ה"עמוד" של הרבי הזקן, וסמוך אליו ה"עמוד" של הרבי שליט"א (פרק יא ס"א).

על הפתח נמצא קופסא עגולה של פח, אני שואל: "מה זאת"? זהו ה"עירוב" של כל העיר - משיבים אותי (פרק טו).

יצאנו מה"שוהל" ברגש של שמחה שזכינו להימצא בבנין קדוש של בית הכנסת העתיק הזה.

57 הוא הי' מזקני תלמידיו של הרה"ק **הרבי ר' אלימלך** זי"ע מליזענסק, ובסוף ימיו נסע לבעלזא במצוות רבו הרה"ק **מלובלין** זי"ע, פרטי הדברים ראה בחלק שני בפרק "נסיעת החסידים לבעלזא".

אמר "גוט גוט", עד שהגיע למקום מסויים, ונעצר שם ושאל את מרן "מה זאת", וכאילו תמוה לו מה שאינו מרגיש במקום זה אותה הקדושה שמרגיש בכל הבית הכנסת. השיב מרן, שבשעה שבנו מקום הלזו, לא הי' הוא נוכח שם[58].

האוהל על קברו של הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זצ"ל

כאשר הגיע פעם לבעלזא הרה"ק ר' **אהרן מבייטש** זצ"ל בנו של הרה"ק ר' **מאיר מדזיקוב** זצ"ל, נזדמן לו ללכת ביחד עם כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לברית מילה שהתקיימה בעיר. בעברם על יד בית הכנסת, הבחין הרה"ק ר' אהרן בחור שהי' בכותל הצפוני של בית הכנסת בלתי מתוקן. פנה למרן ושאל מה הטעם בדבר שמשאירים החור כל כך שנים, ואין מי שישים על לב לתקנו.

השיב לעומתו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע:

- דע לך כי האבן הזאת הראה הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע לאבי ז"ל שאינו מרגיש בו אותו הקדושה כמו שמרגיש בכל שאר חלקי הבנין, ואמר שכשיבא מלך המשיח יתקן הוא את האבן ההיא.

ואם אבי ז"ל אמר - המשיך כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע - שמלך המשיח יבא ויתקן אותו החלק, האיך יכול אני לבוא ולתקנו[59].

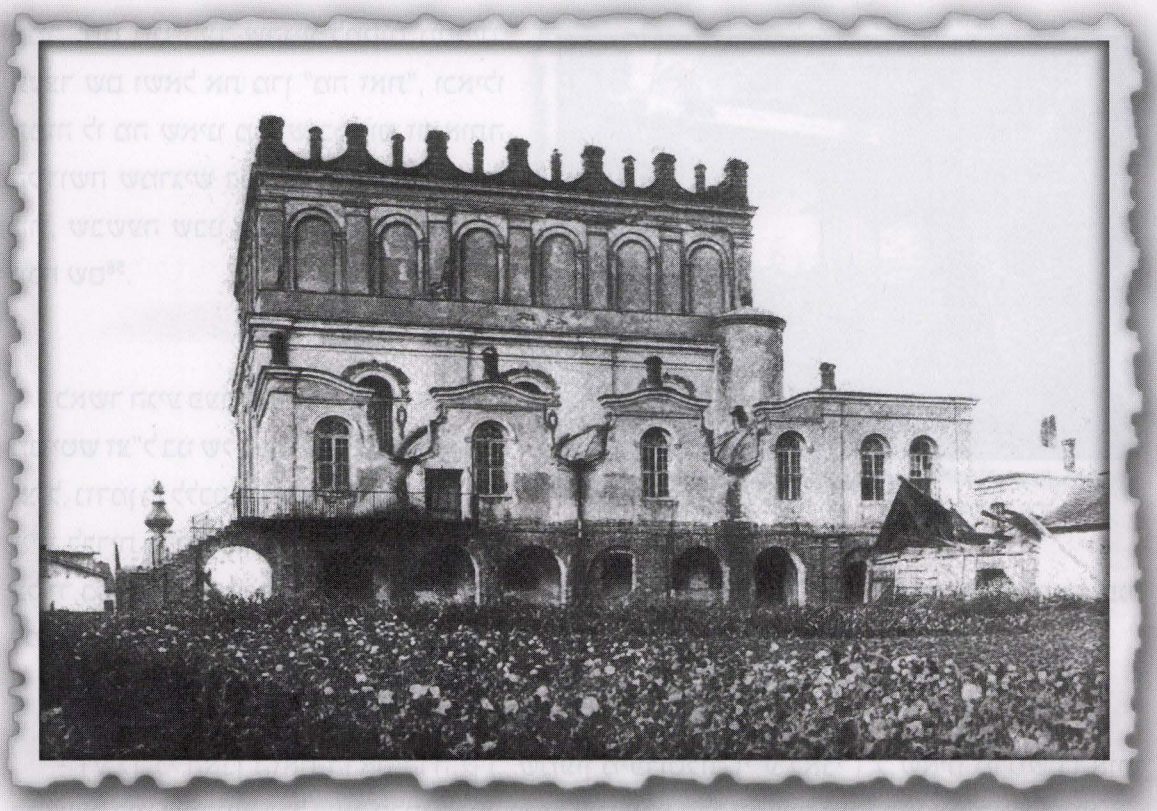
סיפר הרה"ק ר' **אברהם שמחה מבארניב** זצ"ל[60] שבפעם הראשונה שנסע לבעלזא לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, כיבד אותו מרן עד למאד, ונכנס עמו לבית הכנסת, והראהו היקר והתפארת שהשקיע אביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בכל פרט ופרט, ואחר כך לחש לו באזניו אשר אביו הקדוש אמר לו כי פינה אחת מבית הכנסת קידש בקדושה גדולה מאד, ומשם הוא התפשטות הקדושה בכל בית הכנסת[61].

58 הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל.

59 'אדמור"י בעלזא' ח"א.

60 נכד הרה"ק ר' **אליעזר מדזיקוב** זצ"ל בן הרה"ק **מרופשיץ** זי"ע.

61 תלמידו הגה"צ **מהרא"ז מרגליות** זצ"ל בספר 'כוחו דרשב"י'. ומסיים שם: ואמר מו"ר הרב **[מבארניב]** זצ"ל אשר שהה שם בבעלזא למשך איזה שבועות, ובמשך הזמן בכל יום ויום חיפש ובדק כל בית הכנסת למצוא את הפינה הקדושה הזאת. ושאלתיו, האם מצא הרבי את הפנה הקדושה הזאת, והשיב לי רבי בפנים שוחקות: "זאת אינם מגלים".

בנין בית הכנסת מצד צפון

ניכר הפתח של העזרת נשים והמרפסת והמדרגות לעלות אלי'

סיפר הגה"צ ר' **שמואל שרגא שניטצלער אב"ד טשאבא** זצ"ל, שפעם כשנכנס לבית הכנסת בליל יום הכיפורים לפני כל נדרי, הרגיש איזה קדושה נוראה ואור גדול בבית הכנסת, וכשבירך אח"כ ברכת שהחיינו, כיוון להודות לד' גם על הקדושה שזכה להרגיש במקום[62].

כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר שבית הכנסת שלו יש לו קדושת ארץ ישראל. ואמר ע"ז כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בשם אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, דאיתא בגמרא[63] אמרו לי' לר' יוחנן: איכא סבי בבבל, תמה ואמר: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב, אבל בחוצה לארץ לא, כיון דאמרי לי' דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר, היינו דאהני להו [לבני בבל להאריך ימים]. נמצא לפי דברי הגמ' הללו, דמקדמי ומחשכי בי כנישתא יש לו אותו הכח והחשיבות שיש בקדושת ארץ ישראל. וע"ז אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, דמכאן

62 הגה"צ ר' **אליעזר דוד פריעדמאן** שליט"א רב דחסידי בעלזא בלאנדאן.

63 ברכות ח ע"א.

לימוד זכות על אלו הנשארים בחו"ל, ואינם דרים בארץ ישראל, לפי שהבתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ, יש בהם ג"כ קדושת ארץ ישראל[64].

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר בשם זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שדרך בית הכנסת זה עוברים תפלות ישראל למקום המקדש.

ועוד אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בשם זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, אשר "ביי משיח'ן וועט דער שוהל זיין פון די שיינע שוהלען"[65].

הי' נהוג לאכול מזונות ויי"ש בפאליש שעל יד בית הכנסת. פעם אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שלעתיד לבא יעמד ה"שוהל" על הר הבית בין שאר שתים עשרה בתי כנסיות, וביום הכיפורים בין עבודה לעבודה, כשילך הכהן גדול לפוש מעט, יבא הכהן גדול לפוש בפאליש הזאת. מני אז נזהרו החסידים שלא לאכול בהפאליש[66].

בעת שבא הרה"ק ר' **מרדכי מרחמסטריווקא** זצ"ל להיפרד ממחותנו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[67] טרם נסעו לארה"ק, ליווה אותו מרן עד עלייתו לעגלה שעמדה סמוך לבית הכנסת, ומרן עמד כשרגלו הא' על מדריגת העגלה ורגלו השני' על הארץ, והראה לו מרן על ה"משיח'ס טיר"[68], ואמר לו: "מחותן, אתם רואים

64 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.** ואמר מרן שליט"א שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הוסיף ע"ז ואמר, דכל זה הוא רק בגדר "לימוד זכות" על הדרים בחוץ לארץ, אבל אין טעם זה מספיק לצאת מא"י לחו"ל.

65 סיפר הגה"ח ר' **אלימלך רומפלער** זצ"ל, ששאלו פעם את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בארה"ק על אודות דברי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שהביהכ"נ יעמוד סמוך לבית המקדש, ושהכהן גדול יעבור דרך שם, והרי רואים אנו בעינינו איך שהרשעים הרסו את בית הכנסת והחריבו אותה כליל, השיב מרן כי דברים הללו הם סתרי תורה. ופי' הגה"ח ר' אלימלך ז"ל את דבריו הקדושים של מרן עפ"י מה דאיתא בגמ' סוף פ"ק דיומא (כא, ב) כמה דברים שהיו בביהמ"ק שנגנזו, ובתנא דבי אליהו (פרק כה) איתא: ומפני מה נטמן המשכן עד היום הזה מפני שעשאוהו הכשרים בנדבות לבם וקשה לפני הקב"ה להפסיד כל מה שעשו הכשרים בנדבות לבם ולעתיד יבא הקב"ה וישרה בתוכו כמדה הראשונה. ומלשון "עד היום הזה" יש לדייק שיש עדיין לנו שייכות לזה גם ביום הזה, ורק שהוא טמון מעינינו. ובזה יש לפרש כוונת כ"ק מרן זיע"א באמרו שהיא "סתרי תורה", דהיינו שנגנז ביחד עם שאר דברים שנגנזו, ויש לזה שייכות עמנו גם ביום הזה, שהרי עשו אותם כשרים בנדבת לבם.

66 הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל.

67 חתנו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל הי' בנו של הרה"ק ר' **מרדכי מרחמסטריווקא** זצ"ל.

68 בדרומו של הפאליש המערבי הי' פתח שקראו לו בשם "משיח'ס טיר". ראה אודות זה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק ג' סעי' ד - ה).

תמונה מבית הכנסת שבבעלזא משנת תרס"ז (כפי הרשום בתמונה)

הדלת הזה, משיח וועט אריבערגיין דורך די טיהר". והוסיף מרן לומר: "זקיני ז"ל אמר שדרכו של משיח יהי' דרך בארדיטשוב, ולכבודי יסטה מדרכו ויעבור דרך בעלזא"[69].

בעת בנייתו, התנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שלא יחול על הבית הכנסת כל חומרי בית הכנסת, שאין מותר בו אלא להתפלל וללמוד ולא שום דבר אחר[70]. אירע אמנם פעם בימות הקיץ, כאשר נכנסו כמה

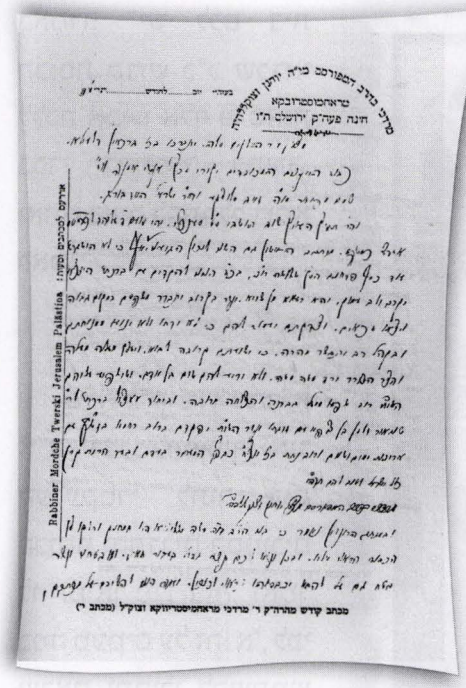
69 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א.

70 אודות דין עשיית תנאי בבית הכנסת ושביחד עם זאת ינהגו בו קדושת בית הכנסת, עי' שו"ת 'שואל ומשיב' (סימן סג) שמברר שם שמועיל. וכותב בתחילת דבריו: עת זכיתי לבנות ביהכ"נ פה עיר לבוב, והי' ביום ה' אלול תר"ב, שנת "בחמשה לאלול הוחל המלאכה" לפ"ק, וביום הששי עת עמדנו במקהלות עם אז שאלוני אם יהי' לו כל דין קדושת ביהכ"נ, ואמרתי כי קדושת ביהכ"נ חמוד מאוד, בכל זאת עלה על דעתי שיהי' עליו קדושת ביהכ"נ, אך בזאת יאות לי אשר אם יש בו ללמוד ויצמאו יוכלו לשתות בעת למודם, וגם מה שנוהגין לאכול בשמחת תורה מיני מתיקה יוכלו לאכול, ועוד איזה פרטים יען פרטנו בפירוש בעת הקמת אבן הראשה. ואמרתי לברר הדבר. עיי"ש המשך דבריו. ועי' שו"ת 'ויען יוסף' (או"ח סי' ס) שכן עשה גם **כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה** בבנין בית המדרש של הישיבה בארץ ישראל.

יושבים ללמוד בתוך הפאליש הצפוני של בית הכנסת שהי' מקום צל, ציוה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שלא ללמוד שם, מחמת קדושת בית הכנסת שישנו בו[71].

בשתא אחריתא לחייו עלי אדמות של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כאשר נשאו אותו במוצאי יוה"כ לתוך בית הכנסת כשהוא מרותק לכסאו, בכדי לקבץ את התפלות בבית הכנסת כדרכו בקודש מדי שנה בשנה[72], ויהי בעת שהגיע על מפתן בית הכנסת, ביקש שיתעכבו במקום, ולסובב את פניו אל מול ארון הקודש, ופנה איפוא אל הנוכחים, ואמר להם כדברים האלה:

- חושבים אתם שכ"ק זקיני ואבי ז"ל היו נוהגים לשוב לבית הכנסת באפוקי יום הקדוש בכדי להעלות את התפלות לשמים, ואני אומר ששבו לבית הכנסת בכדי להתבשם מקדושתו מאחר שהיו טרודים כל היום בקדושת היום עד שלא חשו את קדושת בית הכנסת[73].

מכתב מהרה"ק ר' מרדכי מרחמסטריווקא זצ"ל
(תשו"ח ל"מכון משכנות יעקב")
שיכון סקווירא על מסירתו למכוונינו

פעם ביום "שלש עשרה מדות" בשעה שהתפללו בבית הכנסת, הבחין כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באנשים נוספים שבאו לחזות בעבודת קדשו, כשבדעתם להצטרף להמנין של מרן בחדרו, הרעים עליהם מרן

71 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל. והוסיף, שהיתה זאת פליאה גדולה אצל הנוכחים, כי גם בתוך בית הכנסת ממש היו רגילים ללמוד, מחמת תנאו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. וראה מה שהבאנו בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' פרק א' סעיף ז' ופרק ד' סעיף ז'.

72 המנהג לקבץ את התפלות במוצאי יוה"ק נהוג הי' אצל רבוה"ק מבעלזא זי"ע, שהלכו אחר הבדלה בביהמ"ד שהתפללו שם ביוה"ק, והסתובבו אנה ואנה, ושהו שם זמן מה. וסיפר הרב החסיד ר' **יוסף קנובליך** ז"ל מת"א, ששמע בשנות בחרותו בבעלזא, כי זימנא חדא בעת נוהגו בקודש של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להכנס אל היכל הבית הכנסת במוצאי יוה"כ לקבץ את התפלות, הרהיבו עוז בנפשם כמה מגדולי היושבים לברר צדיק מה פעל, ושאלו את פי בנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אודות פשר מנהג זה. השיבם מרן: "דעם טאטנ'ס ענינים קען מען נישט משיג זיין, אבער בפשטות קען מען זאגן א טעם: איין איד דאוועט מיט קאלטע טרערן, און א צווייטער איד דאוועט מיט ווארעמע טרערן, מישט ער דאס אויס צוזאמען".
זאת ועוד אודות מעמד נורא זה ועניניו הרמים והנשגבים, ראה ספר 'ביתו נאוה קודש', ירח האיתנים.

73 ספר 'ביתו נאוה קודש'.

באמרו: "יש לכם בית הכנסת קדוש כ"כ שכדאי ללכת אפילו אלף פרסאות בכדי להתפלל בתוכה, ואתם באים להתפלל דוקא כאן"[74].

בית הכנסת שבבעלזא מצד דרום

בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע רצו להמשיך אור העלעקטרי לתוך בית הכנסת והחדרים הסמוכים לו, ומיאן מרן בזה, ואמר כמה טעמים על זה: א', לפי שבאם יתחילו להשתמש באור העלעקטרי, נמצא שגונבים את המתים, שהרי הרבה אנשים מנדבים נרות לבית הכנסת ולבית המדרש לטובת נשמות המתים, וכאשר ישתמשו באור העלעקטרי, לא יהא צריכים עוד להנרות. ב', שאור העלעקטריק מישך שייכי גם לבתי עכו"ם וכנסיות ע"ז[75]. ועוד משום טעם הכמוס[76].

עקב כך נשאר בבעלזא סדר הדלקת נרות להאיר בתוך בית הכנסת כמקדמת דנא עד למלחמת העולם השני'.

74 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.**

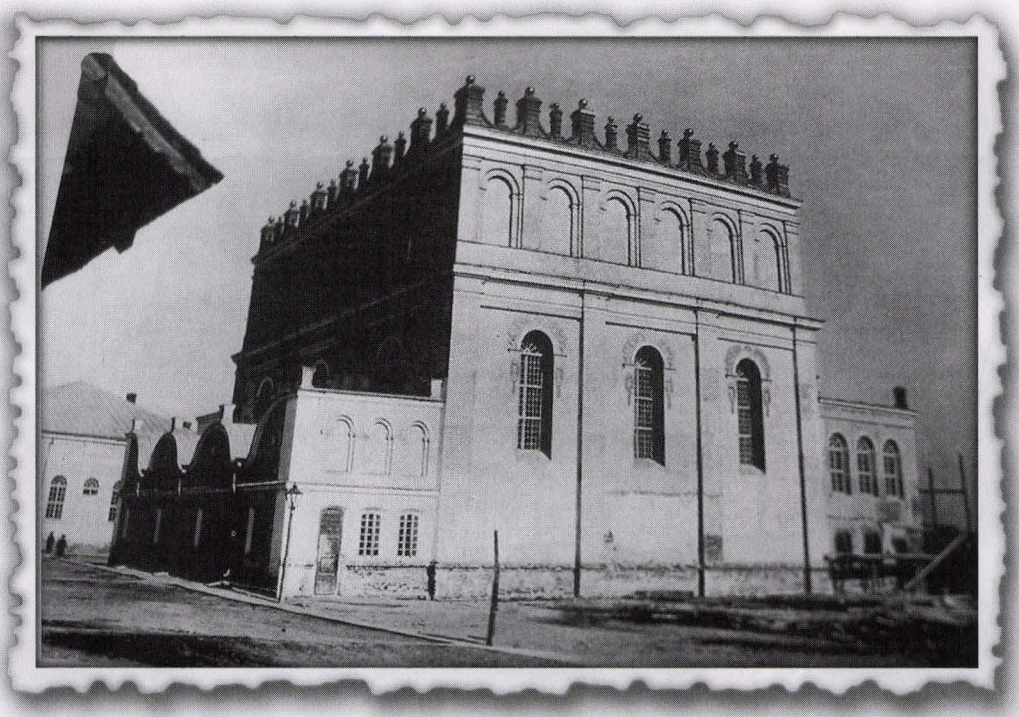
75 ראה להלן בפרק ה (עמ' 307), שבעת שהוצרכו להמשיך אור העלעקטערי בחדרו של מרן עקב בריאות עיניו הק', ציוה לתקן זרם עלעקטרי מיוחד, ולא להשתמש בזרם הכללי. וכמו"כ ציוה להמשיך ולהדליק גם נרות לבד אור העלעקטרי.

76 ספר 'בצילא דמהימנותא'.

הדמית צורת בית הכנסת שבבעלזא מבפנים

(ראה כל הפרטים בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא')

צד מזרח של בית הכנסת. ניכר הדלת שהי' בסאלאש הדרומי במזרחו לפני ששופץ ע"י כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע
(על בנין הבית המדרש שמאחוריו ניכר שאך זה נגמר בניינו. בנין הבית המדרש ובנין הקומה השני' ע"ג הסאלאש, שניהם נעשו בשנות תר"ס,
ותמונה זו היא בין בניית הבית המדרש לבניית הקומה השני')

נשמות בבית הכנסת

מפורסם לכל הי' ענין ה"נשמות" שהיו כנכנסים ויוצאים במקום קדוש זה, ורבים היו פוחדים לעבור דרך בית הכנסת בשעות הלילה מפחד הנשמות שהיו שם. לא פעם אירע שבאו אנשי העיר לספר לפני מרן שנשמעים קולות משונים מכיוון בית הכנסת.

דבר זה הי' מקובל בקרב תושבי עיר בעלזא שהנשמות באות בלילה לבית הכנסת, אשר בסיבה זו הונהג שבכל בוקר כשבא השמש לפתוח שערי בית הכנסת, הי' מקיש מקודם על הדלת, כמו שמודיע להנשמות שמתכוננים האנשים להיכנס לבית הכנסת[77].

ומסופר כי פעם בא א' לפני כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, והתלונן על אשר בנו מפחד מלעבור דרך בית הכנסת, מחמת השמועות העוברות מפה לאוזן על הנשמות המסתובבים שם. אמר לו מרן, שעצם הדבר שמסתובבים שם נשמות, אכן יאמין, רק לפחד אינו צריך[78].

77 כזה הי' גם בהרבה קהלות קדושות בישראל שהי' מקובל שהנשמות באות בלילה לבית הכנסת. ומנהג זה הובא ב'מנהגי פיורדא', שהשמש מכה על פתח בית הכנסת. וכן משמע ב'מנהגי וורמיישא' (סי' א). וב'מנהגי הקהלות' (עמוד פג) מביא בשם כמה כותבי העתים הקדמונים, שבהרבה קהלות אמרו כן, שבזה ניתנה האות לנשמות המתכנסות בלילה בביהכ"נ, לצאת משם.

78 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

כמה פעמים אירע בחצר בית הכנסת שראו החסידים כלב מסתובב שם, ושמעו מפ"ק של מרן איך שהוא נוקב בשמו של א' שהי' ידוע בחייו לא' המשכילים, או כא' שעמד לצד המשכילים[79]. ומסופר גם שפעמים הוסיף מרן ואמר מדוע זכה והגיע לכאן.

סיפר החסיד ר' **דוד געציל'ס** זצ"ל, שבלילה אחת עבר זקינו ר' **געציל שו"ב** ז"ל[80] דרך בית הכנסת, ושמע מבחוץ איך שמכריזים את שמו ושם אביו לעלות לתורה. ר' געציל נפחד מזה עד למאד, ונכנס תיכף לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. אחר שסיפר למרן מה ששמע, אמר לו מרן שיכנס לבית הכנסת בעינים עצומות, ויעלה על הבימה, ויברך תחילה וסוף, ויצא משם בעינים עצומות, ולא יסתכל כלל אנה ואנה מפני הסכנה. ר' געציל התאמץ לעשות כדברי מרן, אך עם כל זה נכשל

31. JAHRGANG. שנת השלשים ואחת.

מחזיקי הדת

MACHSIKE HADAS
Zeitung für das wahre Judenthum
Organ des Vereines „Machsike Hadas"

Lemberg, den 7. Mai 1909. Nr. 28 לבוב, יום ו' פ' אמור טו אייר תרס"ט

קול קורא לראשי הקהלות בגליציא.

כרוז הרבנים שבאותו הדור להשתדל ולפעול פעולות לבטל הגזירה שכל רב צריך להשלים לימודי הקלאסין

79 פעם נקב כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בשם משכיל ידוע, שבעת שנסע כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע למושל המחוז ביחד עם העסקן הדגול הרב הגאון ר' **אברהם חיים דוד סופר** זצ"ל נשיא כולל ארץ ישראל, לפעול בעד הגזירה שנגזר אז על הרבנים שצריכים להכיר שפת המדינה, מצאו אותו יורד מן המדרגות המובילות לארמון השר, והתחצף למרן באמרו, שאין שום תועלת לעלות, שהדבר כבר מוחלט ואי אפשר לשנותו, אמר לו מרן: לעת עתה אנחנו ממשיכים לעלות, אבל אתה אמנם הולך ויורד.

וידוע כי מרן לקח אז עמו התהלים של הרה"ק **הרבי ר' אלימלך** זי"ע (שכ"ק מרן מהר"י זי"ע נתנו במתנה לכ"ק מרן מהר"א זי"ע, וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בכל פעם שהי' צריך לישועה הי' שואל התהלים ממרן מהר"א - ראה להלן פרק ה עמ' 294), ובעודם בדרך אמר מרן לר' דוד ז"ל "נאמר תהלים ביחד". כשנכנסו להמושל הציג מרן את הרה"ג ר' דוד סופר כנכד הגאון ר' **עקיבא איגר** זצ"ל אב"ד פוזנא. הג"ר דוד ז"ל תמה מדוע הוא מתארהו כנכד הגרעק"א, בעוד שבדרך כלל מתארים אותו כנכד ה"**חתם סופר**" זצ"ל, וגם אצל הגויים הרבה יותר ידוע ה"פרעשבורגער רב" מה"פוזנער רב" (כי פרעשבורג היתה עיר גדולה ביותר ביחס לפוזנא). אך לתמהונו הרב, בשמוע זאת המושל, סיפר, שהי' לו פעם ישועה אצל זקינו הרב מפוזנא, שפעם נאשם במשפט קשה, וכבר הי' אז אחר חתימת הגזר-דין, הציעו לו ידידיו שיכנס להרב מפוזנא אולי יוכל להושיע לו, ואכן סופו של דבר הי' שנהפך גזר דינו ויצא זכאי במשפט. אחר זה שטח מרן את הבקשה שבעבורה הטריח עצמו לבא לכאן, השיב המושל כי כבר אין בידו לשנות את הגזירה אחר שכבר נחתם. אמר לו מרן, והלא גם הגזירה שהי' עליך נתבטל על ידי זקינו של יהודי זה על אף שכבר הי' חתומה. הדברים קלעו אל המטרה ונכנסו ללבו, וחפץ ד' בידם הצליח להעביר את הגזירה. אז הבין הגאון ר' דוד זצ"ל מדוע שינה מרן הפעם והציג אותו כנכד "ר' עקיבא איגר" (הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל, ששמעו מנכדו של ר' אברהם חיים דוד זצ"ל).

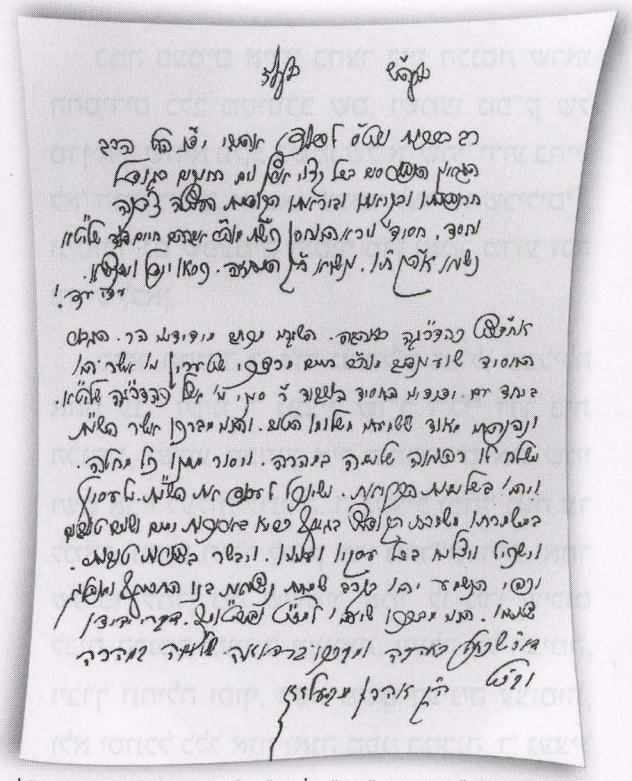
80 ר' **געציל ערדמאן** ז"ל הי' אדם גדול ורם המעלה, מתושבי בעלזא הי' ומקורב מאד לרבוה"ק כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע וכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ועל שמו קראו את נכדו החסיד הנודע ר' דוד בשם "דוד געציל'ס". כחתן הרה"ג ר' **אלי' שטיקלער** ז"ל השו"ב מבעלזא קיבל גם הוא המשרה של שו"ב.

והזיק אותו הדבר, וביום המחרת - מחמת איזה תאונה שהיא - ניזוק אחת מאצבעותיו[81].

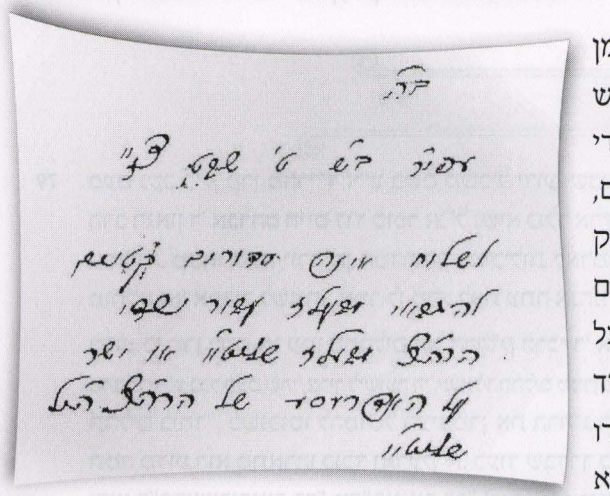
בליל יום כפורים אחת הורגש בבית הכנסת דוחק רב ולחץ גדול בלתי נסבל, היכל בית הכנסת הי' מלא על כל גדותיו באנשים עטופי קיטל וטלית כנהוג, כולם עסוקים בתפלה ובתחנונים בהתעוררות עצומה. הנרות שהאירו את ההיכל התחילו להיכבות אחת אחת מגודל החום, והנוכחים לא ידעו לשית עצה בנפשם.

ציוה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לכל הנוכחים שיפשיטו את הקיטל מעליהם. כאשר ציוה מרן כן עשו, החסידים הפשיטו מעליהם את הקיטל שהיו לבושים בו, ולפתע הורגשה הרווחה בהיכל.

בגמר התפילה אמר מרן: שעת כל נדרי היא זמן שמתאספים הנשמות מעולם העליון בבית המדרש של מטה[82], והם ממלאים את ההיכל תוך כדי שמתערבים עם החיים, הללו והללו לבושים לבנים, ואין מכירים אותם, ולכן הדוחק רב בביהכ"נ, ורק לאחר שהפשיטו החיים את הקיטל והוכרו המתים מבין החיים, הוצרכו המתים לעזוב את המקום. ועל כן אחר שציוה מרן לפשוט את הקיטל הורגשה מיד הרווחה בהיכל בית הכנסת מפני שהמתים חזרו למקומם. מני אז הונהג בעיר בעלזא שהציבור לא

מכתב קודש מכ"ק מרן מהר"א זי"ע להגה"צ ר' אברהם חיים דוד סופר זצ"ל

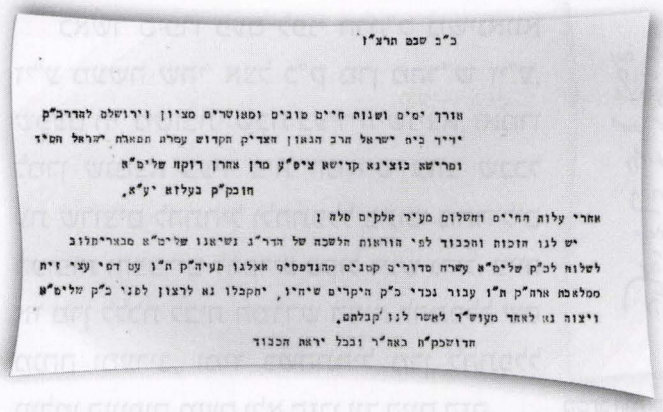

מכתב בקשה מלשכת הגה"צ ר' אברהם חיים דוד סופר [שרייבער] זצ"ל לכולל חבת ירושלים לשלוח סידורים לבעלזא עבור נכדי כ"ק מרן מהר"א זי"ע

81 'בצילא דמהימנותא'.

82 ראה דרשות 'חתם סופר' (ח"ב דף שסז) דקבלה בידינו שבראש השנה ויוהכ"פ באים המתים להתפלל עם החיים. וראה בספה"ק 'אמרי פנחס' (אות תקלז): "קודם כל נדרי יורד אור גדול מלמעלה, וכל המלאכים והנשמות יורדים ממקומן, ואין שום מקום שיוכל לסבול אותם ולהלבישם, רק מתלבשים בדמעה שאנו מורידין לפני ד'", ובהמשך שם (אות תקלט): "בליל יו"כ בכל נדרי צר מאוד בבית הכנסת מחמת שאין אני והוא יכולים לדור וכו'".

לובשים קיטל[83], וכן נשאר המנהג אצל רבוה"ק שהחסידים לא לובשים קיטל ביום הכפורים[84].

כ"ב שבט תרצ"ו

אורך ימים ושנות חיים פוגים ומשוטרים מציון וירושלם לאדר"ק
יריך כים ישראל הרב הגאון הצדיק הקדוש עטרת המאוה ישראל חפ"ד
ומרישא בוצינא קדישא צי"ע מרן אחרן רוקח שליט"א
חוכק"ק בעלזא יע"א,

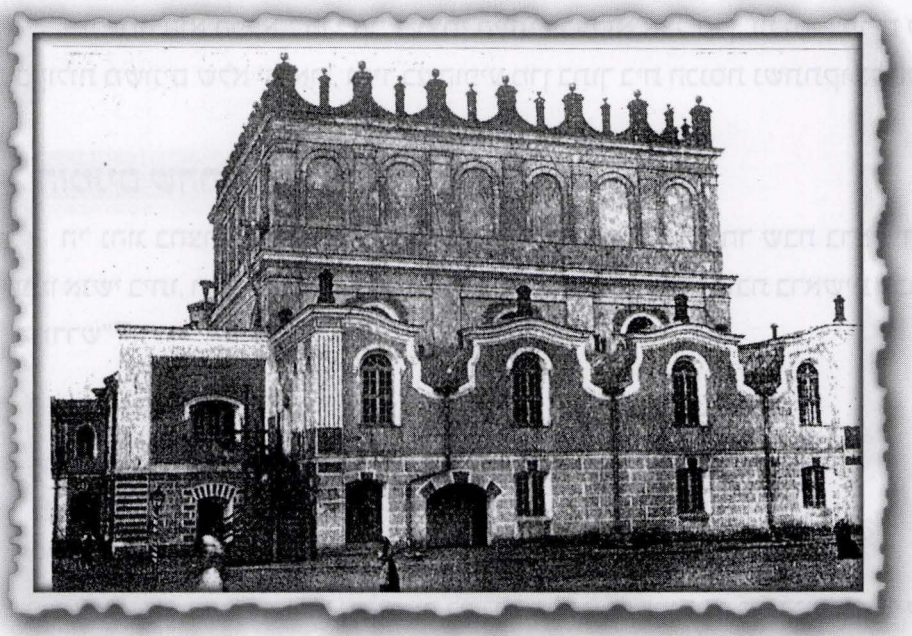
אחרי עלות החיים והשלום מעיר אלקים מלא ן

יש לנו הזכות והכבוד לפי הוראות הלשכה של הדר"ג נשיאנו שליט"א מצאריטלוב
לשלוח לכ"ק שליט"א עשרה סדורים קטנים מהנדפסים מאלגן מעיה"ק ת"ו עם דפי עצי זית
ממלאכת ארה"ק ת"ו עבור נכדי כ"ק היקרים שיחיו, יתקבלו נא לרצון לפני כ"ק שליט"א
ויצוה נא לאחר מעוש"ר לאשר לנו קבלתם,

הדושכק"ת באה"ר ובכל יראה וכבוד

מכתב שנשלח מכולל חבת ירושלים לכ"ק מרן מהר"א זי"ע עם הסידורים ששלחו עבור נכדי מרן כפי בקשת הגה"צ ר' אח"ד סופר זצ"ל

א' הרבנים שביקר בהיכלו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שאל פעם את מרן אם הי' בבעלזא זמן מיוחד לתיקון נשמות בעת מנחה של ערב שבת, שאל אותו מרן מדוע שואל דוקא על זמן זה, והשיב, שהי' פעם אצל אביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע על ש"ק, וראה בעת מנחה ערב שבת דבר מה שהי' נראה בעיניו ממש כמדבר עם הנשמות ועוסק בתיקונם. אמר לו מרן, שלא הי' זמן מיוחד לכך בער"ש בעת מנחה, אלא בכל עת ובכל שעה הי' מסוגל בבעלזא הזמן לתקן נשמות[85].

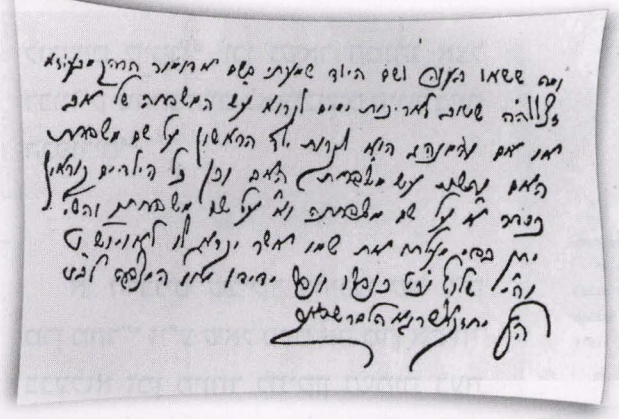
בית הכנסת שבבעלזא

83 הרה"ח ר' **ראובן גראס** שליט"א ששמע מפי הרה"ח ר' **צבי שפירא** ז"ל. בדומה לזה מספר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' הכהן בראנדער** ז"ל, שבבעלזא הי' פעם בליל יוה"ק בשעת כל נדרי דוחק גדול מאד, ולפי גודל הציבור שהי' אז בבית הכנסת לא הי' צריך להיות דוחק גדול כזה. לאחר התפילה אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "וואס זאגט עטץ צו דעם, **יוזשע** (ה"ה החסיד המפורסם ר' יוזשע מראווא ז"ל, שכבר לא הי' אז בין החיים) איז געקומען און געברענגט אַן עולם חסידים" (ספר 'תכין לבם').

84 ראה 'לוח תמידים כסדרם - בעלזא' מנהגי ערב יו"כ.

85 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א.

כאשר סיפרו פעם לפני הרה"ק **משינאווא** זי"ע מעשה שהי' אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שפעם הי' משובתי שבת בעיר ווישניצא, ואמרו למרן שנמצא בעיר בית המדרש עזוב שבכל עת שרוצים להתחיל ולהתפלל בתוכו מתחילים העופות והצפרים להפריע בקול רעש גדול, ציוה אז מרן ללכת לבית המדרש ההוא להתפלל שם מנחה ומעריב, ומיד כשהתחיל מרן להתפלל נעלמו העופות משם ולא חזרו עד היום הזה.

מכתב הגה"ק משינאווא זצ"ל שבו מביא הוראה משמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע: **"שמעתי בשם אדומו"ר הרה"ק מבעלזא זצללה"ה, שטוב לאריכות ימים לקרוא ע"ש המשפחה של אב או אם".**

הוסיף על זה הרה"ק משינאווא ואמר:

- וכי מה הוא הפלא, "הרי אני בעצמי הייתי בבעלזא אצל מרן, ונכנסו צפרים לבית הכנסת והרעישו בקולות משונים שלא יתוארו, ומיד כשהופיע מרן בתוך בית הכנסת נשתתקו כל העופות מיד"[86].

הזמנים שהתפללו בבית הכנסת

הי' נהוג בחצר הקודש שמשבת שלפני חג השבועות, ועד אחר שבת בראשית, התפלל מרן - ואתו עמו אנשי ביתו, החסידים והיושבים - בתוך "בית הכנסת", ואחר שבת בראשית עברו להתפלל בתוך "בית המדרש"[87].

86 מרשימות הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** ז"ל.

87 חסידים אומרים, שהי' ענין מיוחד שלא לקרות את התוכחה של פר' בחקותי בתוך בית הכנסת, ולכך לא התחילו להתפלל בבית הכנסת עד שב"ק פר' במדבר. והעיר לנו ת"ח אחד, עפ"י דברי **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** (המובאים בלוח 'תמידים כסדרם - בעלזא'), שאמר בטעם המנהג בבעלזא להעביר שמו"ת של תוכחה בביהמ"ד דוקא (ראה למעלה פרק ב עמ' 122), שהיא עפ"י דברי ה'תרגום יונתן' פר' וילך עה"פ וילך משה וידבר את כל הדברים האלה וגו', "ואזל משה למשכן בית אולפנא", דכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ביאר שזה קאי על דברי התוכחה (ראה חיבור 'מהרי"ד' וספר 'פתגמין קדישין' פ' וילך), שכשהי' צריך משה רבינו ע"ה לומר תוכחה אזל לבית אולפנא מקום התורה, לרמז לישראל שהתכלית הוא שדברים האלו יתקיימו רק ע"י לימוד התורה, דע"י הלימוד בענינים אלו לא יצטרכו להתקיים בפועל ח"ו. ולפי"ז המקום לכך הוא דוקא ב"בית המדרש" מקום שם לומדים תורה ולא ב"בית הכנסת". ודפח"ח.

וראה עוד ב'מנהגי אלעסק' (סי' ד אות ז) מובא שהרה"ק בעל ה'**לב שמח**' זצ"ל נהג להתפלל בבית המדרש משבת פ' נח עד שביעי של פסח, ובימות החורף נכנס להתפלל בבית המדרש, וציין שם בהערות 'זכר חנוך': כמנהג חותנו הקדוש ז"ל [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע].

ובענין אימתי התחילו להתפלל בבית המדרש, כפי הידוע הוא שמיד אחר הימים טובים התחילו כבר להתפלל בבית המדרש, אמנם יש הזוכרים שהתפללו בבית המדרש החל מפרשת לך לך עד חג השבועות, ויתכן שהטעם שעד פ' לך היו ממשיכים להתפלל בבית הכנסת, לפי שהרבה חסידים נשתהו מלחזור לביתם אחר הימים טובים עד יום ג' פ' לך (כידוע שכ"ק מרן מהר"א זי"ע נסע בחזרה מדי שנה מירושלים לתל-אביב ביום ג' פ' לך, ופעם אמר מרן ע"ז, דאיתא בתשו' הרשב"א (ח"א סי' ט'), שמנהג נשים זקינות צריכים לקיימן, "און היינט נאך

פאסט-קארטל של בית הכנסת ובית המדרש שבבעלזא

דבר זה הונהג בפשטות, מאחר שבבית הכנסת לא הי' תנור לחמם[88], על כן כשהגיעו ימות החורף התחילו להתפלל בבית המדרש, שבתוכו הותקן תנור גדול לחמם. ואילו בבית הכנסת התפללו רק בימות הקיץ.

בימות החול התפללו תמיד בבית המדרש.

אולם, עם זאת יצויין, שבמשך ימות השנה לא עבר יום א' שלא התפללו בתוך "בית הכנסת" שחרית מנחה ומעריב, מאחר שרבוה"ק הקפידו על כך, שאף בימות החורף כשהציבור מתפללים בתוך "בית המדרש", ימשיכו לפחות מנין יהודים להתפלל בתוכה.

לעומת זה הקפידו רבוה"ק גם ב"בית המדרש", כשהציבור התפלל ב"בית הכנסת" בשבתות ובחגים שבימות הקיץ, שלכה"פ מנין יהודים יתפללו בתוך "בית המדרש", ואף קבע מרן להם בעלי תפלות מיוחדים בימים הנוראים, וכל זאת בכדי שלא לבטל תפלה ממקום תפלה[89].

בית הכנסת הי' פתוח במשך היום בכל ימות השנה, וכאמור הי' שם מנין קבוע בכל יום, אך בלילה סגרו אותו משך כל לילות השנה[90]. לבד בלילות שמראש חודש אלול ועד אחר הימים טובים, שבימים הללו הי' בית הכנסת פתוח יומם ולילה[91].

אזוינע אידן ווי ר' יעקב בעריש [כלומר, וכהיום כל-שכן המנהגים של יהודי כר' יעקב בעריש ז"ל], ור' יעקב בעריש ז"ל הי' חוזר מבעלזא בכל שנה ביום ג' לך" - הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א), ומחמת חוסר המקום בבית המדרש המשיכו עד אז להתפלל בבית הכנסת.

88 ראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא', בפרק ט"ז "מקום התנור".

89 הרה"ח ר' **אפרים קליין** ז"ל. וכן הקפיד ע"ז כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בארץ ישראל, שיתקיים מנין קבוע בהשטיבעל ב'חיי עולם' בירושלים, אף בימים נוראים כשכל המתפללים רצו להסתופף בצל מרן.

90 אגב, כפי עדות הזוכרים הי' המפתח לשערי בית הכנסת גדול מאד, בגודל של 20 ס"מ בערך. מאלו שהיו להם מפתח זה הי' הרה"ח ר' **שמעון'לע בלעכער** ע"ה (ראה עוד אודותיו להלן בפרק ד עמ' 240) שהי' החזקה בידו לפתוח שערי בית הכנסת בימות הקיץ.

91 כנראה, מחמת התמדת הלימוד בימים אלו יומם ולילה השאירו הבית הכנסת פתוח. וראה 'לוח תמידים כסדרם - בעלזא' (מעלת חודש אלול): "כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נהג ללמוד בחודש אלול בביהמ"ד אחר תפלת ערבית, וכמובן שאז ישבו כולם ולמדו בהתמדה גדולה".

פתחי הכניסה לבנין בית הכנסת

במרכז נראה הפתח לסאלאש הדרומי, סמוך אליו נראה הפתח לעלות לקומה השני' של הסאלאש. בצד נראים מדרגות ופתח נוסף לקומה השני' של הסאלאש. בחלק השמאלי נראה ה"משיח'ס טיר". בצד מערב נראה הפתח המרכזי, ומשמאלו נראה הפתח ליכנס לחלק שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ששימש כאכסדרה להפאליש

בעלי התפלה במקום קדוש זה

מסכת מיוחדת קבעו לעצמם בעלי התפילה שהתפללו בבית הכנסת הקדוש שבבעלזא. בבעלזא עברו לפני התיבה שליחי-ציבור ירא‍ים ושלמים, קדושים וטהורים, שהתפללו בדבקות ובהתרוממות הנפש, ובעת תפילתם היו מעוררים בקרב המתפללים רגשות נעלים והרהורי תשובה, המביאים לידי התעלות נפשית. לכהן במקום קדוש זה כשליח-ציבור העובר לפני התיבה, נחשב בבעלזא כמדרגה מיוחדת, ולא כל אדם זכה לכך.

בבעלזא לא הקדישו תשומת-לב מיוחדת לנגינה ולניגון, אבל בימים הנוראים התפללו תמיד בעלי-תפילה מיוחדים יודעי נגן. הם התגוררו באכסנייתם ואת ארוחותיהם קיבלו מבית התבשיל של מרן. בהיותם בעלי התפילה שהתפללו אצל רבותינו הקדושים ואצל כל אותם החסידים ואנשי המעשה אשר ברוב ענותנותם לא ראו את עצמם מגיעים אל קרסוליהם, היו מתחילים כבר מראשית חודש אלול בעבודת הקודש, תוך פשפוש במעשיהם והרהורי תשובה. דבר זה הטביע את חותמו גם על התנהגותם עם זולתם[92].

92 'גדולי חסידי בעלזא'.

הקפדה מיוחדת היתה במינוי בעלי תפלות בביהכ"נ הקדוש שיהיו ראויים והגונים לכך, וכאשר הציעו פעם למנות בעל תפילה לימים נוראים חזן א' שלא הי' מפורסם כ"כ לירא שמים, אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שאמנם מן הדין ראוי הוא להתפלל לפני התיבה בימים נוראים, אך בבית הכנסת קדוש כזה, ותפלות ישראל עולות משם למקום המקדש, צריך שיתפלל איש הידוע לירא שמים ביותר[93].

גם מינה מרן את הבעלי תפלה שהתפללו בימים נוראים בתוך "בית המדרש", א' מהם הי' הרה"ח ר' **יצחק מנעווריא** ז"ל[94] שהתפלל תפלת המוספין. גם החסיד ר' **יוסעלע יארטשוב'ער** ז"ל[95] הי' מתפלל שם תפלת שחרית בא' מימי ראש השנה.

החסיד ר' מרדכי פעלץ ז"ל

בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע היו הבעל תפלה בתפלת "שחרית" החסיד המפורסם ר' **מרדכי פעלץ** ז"ל. כמו"כ הי' לו החזקה לשיר "אנעים זמירות" בליל יום הקדוש. ומסופר, שבתחילה התחיל לנגן איזה ניגון על "אנעים זמירות", אמנם מרן הפסיקו, ואמר שינגן ניגון אחר בהתבטאותו: "א ניגון אז דאס הארץ זאל שרייען צום באשעפער און גליסטן צום באשעפער". ואז התחיל לנגן הניגון המקובל בבעלזא עד היום על "אנעים זמירות".

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר על ר' מרדכי ז"ל שהוא ניגש להתפלל לפני התיבה עם שס"ה ימים ושס"ה לילות[96]. גם אמר עליו מרן שהי' לו משקל זהב בפיו. דהיינו, שכל דיבור שהוציא מפיו שקל ומדד אותו מקודם אם לאמרו ואיך לאמרו[97].

פעם אחת הי' בבעלזא ביום הכפורים איזה חולה מסוכן, שעל פי ציווי הרופאים היו צריכים לבשל עבורו בעצם יום הכפורים, ור' מרדכי פעלץ שהי' עסוק עם החולה, הי' מתיירא לסמוך בזה על אחרים שמא יחמירו יותר מדאי על חשבון החולה, הי' הוא בעצמו משתדל והטריח עצמו עבורו ביום הכפורים שחרית, הבעיר לו אש, והיחם לו חמין, ובישל לו המאכלים, וכל הזמן שהציבור התפללו פסוקי דזמרה עסק הוא עבור החולה, וציוה לאחד שכאשר יגיע הציבור לתפלת נשמת יבא להודיעו. כאשר בא הלה להודיעו כי הציבור כבר אומרים נשמת, רץ מיד לביהכ"נ, וכאשר אך נכנס לביהכ"נ שמע איך שהבעל תפלה מסיים "והנורא בנוראותיך", ובעמדו כך על מפתן הדלת התחיל הוא לצעוק "המלך". לאחר התפלה התנצל

93 'אוצרות ירושלים' (חלק יט עמוד שטו).

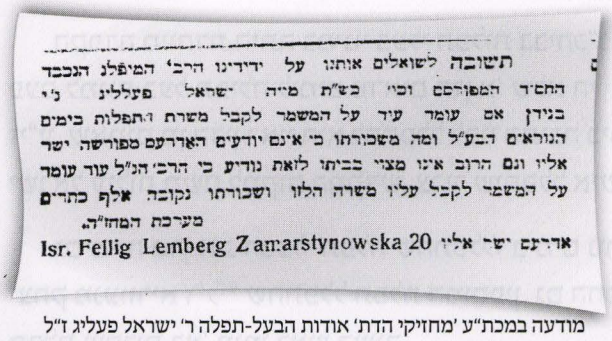
94 החסיד ר' **איטשעלע נעווריער** ז"ל הי' מבין חשובי החסידים והיושבים בבעלזא. מוצאו הי' מעיר נעווריא ובסוף ימיו העתיק מושבו לעיר ראווא.

95 ראה אודותיו להלן (עמ' 191).

96 ראה העובדא להלן (עמ' הבא).

97 'תכין לבם' - משיחותיו של הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל.

לפני מרן על זה, השיב לו מרן: "נישט אומזיסט האסטו היינט אזוי ווארעם געדאוונט, אז מ'הייצט אונטער דאוונט זיך אנדערש"[98].

תשובה לשואלים אותנו על ידידינו הרב' המופלג הנכבד
החסיד המפורסם וכו' כש"ת מ"ה ישראל פעללינ נ"י
בניהן אם עומד עיד על המשמר לקבל משרת התפלות בימים
הנוראים הבע"ל ומה משכורתו כי אינם יודעים האררעם מפורשה ישר
אליו ונם הרוב אינו מצוי בביתו לזאת נודיע כי הרב הנ"ל עור עומד
על המשמר לקבל עליו משרה הלזו ושכורתו נקובה אלף כתרים
מערכת המחז"ה.
Isr. Fellig Lemberg Zamarstynowska 20 אדרעם ישר אליו

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת' אודות הבעל-תפלה ר' ישראל פעליג ז"ל

כשהגיע השיב, והלא גם ר' מרדכי פעלץ דיבר ככה, ענה לו מרן על כך: מרדכי כשעבר לפני התיבה הלך עם כל השס"ה ימים שבשנה, אבל "עטץ זענט'ס נאך יונגעלייט, דארפטס עטץ אויפפאסן אויף די דיבורים".

החסיד ר' אלי' מאגרוב'ער ז"ל

גם החסיד ר' **אלי' מאגרוב'ער** ז"ל שימש כבעל תפלה לתפלת שחרית בראש השנה אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ואח"כ אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. פעם אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נתבלבל באמצע תפילתו בנוסח אחר, ומרן ניסה להזכירו הנוסח ולא הועיל, ציוה לו מרן שיפסיק ויזכר את ה"בעלזער נוסח", והמתינו זמן מה עד שנזכר[100].

פעם אחת לאחר שגמר תפלת הלחש של שמו"ע והמתין עד שיסיים מרן את תפלתו, התחיל לפתע לבכות מאד, ומרן שעמד עדיין באמצע התפלה פנה אליו ורמז לו שיתחיל בחזרת הש"ץ, והתחיל ר' אלי' להתפלל מתוך בכי' רבה.

98 'תכין לבם' - משיחותיו של הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל. וראה בשו"ת 'מהר"ש ענגיל' ח"ז בקונטרס 'שם משמואל' בסוף הספר, שהגה"ק **מראדימישלא** זצ"ל הי' רגיל לספר עובדא זו בכדי להראות גודל הענין של המקיים נפש אחת מישראל.

99 ראה להלן בפרק חמישי (עמ' 283), אודות חדר זה שקראו "אייזערנע שטוב".

100 אגב, הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה סיפר, שבימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' בבעלזא בעל תפלה חשוב ויודע נגן בשם ר' **ישראל פעליג** ז"ל, שאמר ע"ע שיודע להתפלל מלכיות זכרונות ושופרות בדיוק כמו שכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הי' מתפלל. הדברים הגיעו לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ואמר מרן שרוצה לשמוע זאת ממנו, ונכנס לחדר סמוך לחדרו של מרן, ומשם שמע מרן את קולו. כשסיים אמר מרן: הנוסח הוא אכן כמו של אבי ז"ל, אבל חסר ה"לב" (אגב, כ"ק מרן מהר"י זי"ע אמר על בעל-תפלה זה, שאינו מחסיר בתפילתו שום כוונה מכוונת האריז"ל).

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שלחו לשמש כבעל תפלה בבית הכנסת העירוני בלעמבערג. וסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שפעם כשהי' בבעלזא קרא לו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר לו: "החסידים מקפידים שלא ללכת לבית הכנסת לשמוע תפילת החזנים אלא - מעדיפים להתפלל בקלויז - אבל מאחר שיש הרבה יהודים שאכן מתפללים שם ושומעים את החזנים, אני רוצה לכלול את עצמי עמהם, אמנם היות שאינני יכול ללכת לבית הכנסת לשמוע את החזנים, על כן אני רוצה שתשמיע לפני כאן פרק בחזנות, ובכך ייחשב הדבר כאילו הלכתי לבית הכנסת לכלול את עצמי עם הבאים לשם" ('אדמור"י בעלזא').

יציאת צדיק מן המקום עושה רושם - כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע
ביציאתו ממונקאטש בדרכו חזרה לגאליציע

לאחר גמר התפלה סיפר ר' אלי' כי בעת שהמתין על מרן שיסיים את תפלת הלחש, ראה פתאום את כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע עומד ליד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[101], ונרגש מאד ממחזה נורא זה עד שפרץ בבכי. ומרן שהרגיש בזה פנה אלי מיד שאתחיל בחזרת הש"ץ, ושוב לא ראיתי כלום.

בבואו לביתו הרגיש ר' אלי' שמצבו אינו בכי טוב, והי' רתוק למטתו עד אחר החג, ואז החזיר נשמתו ליוצרו. אמר על כך כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבנו של ר' אלי', שאם אביו לא הי' מגלה את מה שראו עיניו לא הי' הדבר מזיק לו כל עיקר[102].

החסיד ר' יאסעלע קראקאוויצ'ער ז"ל

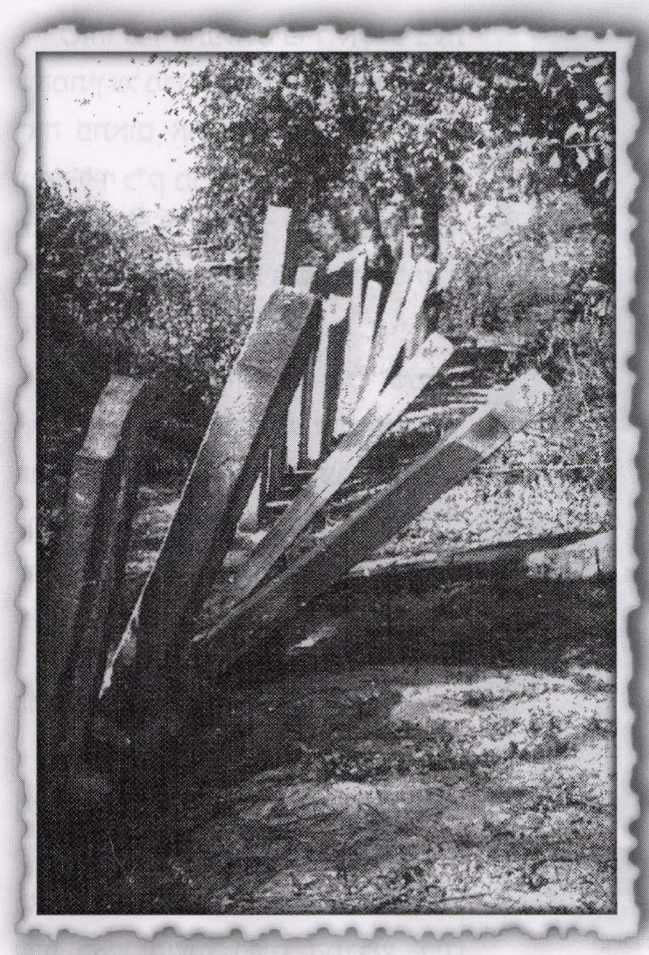
החסיד ר' **יוס'לע קראקאוויצ'ער** [שטערוויצ'ער] ז"ל הי' בעל תפלה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בסליחות של ערב ראש השנה[103]. הי' יושב בכל הלילה של ערב ראש השנה בבית המדרש, בידו האחת נר, ובידו השני' ספר תהלים, ואמר מזמורי תהלים בכוונה רבה ובבכיות נוראות כל הלילה, כהכנה לאמירת סליחות לפני התיבה אצל הרב הקדוש מבעלזא[104].

101 יצויין מה שסיפר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, שבעת שנעשה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בר מצוה, אמר לו אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע: "עמוד על יָדי', ס'וועט נאך קומען א צייט וועו איך וועל שטיין נעבן דיר".

102 'תכין לבם' - משיחותיו של הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל.

103 סיפר הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל, שמנהג הי' אצל רבותינו הקדושים בבעלזא בכל השנה שהבעל תפלה שניגש להתפלל לפני התיבה הוציא את כל הכסף שהי' לו בכיסו. פעם אחת כשנכנס כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לביהמ"ד, אמר, **יוסל'ע** זאל צו גיין צום עמוד. בזמן זה הי' כיסו של ר' יוסף מלא כסף, ובשמעו שמרן קורא אותו, עזב מיד את הכל ורץ לעבר העמוד, ובדרכו השליך את כל כספו על הארץ, ולא הי' חס כלל על ממונו בשעה שהמתין מרן עליו ('תכין לבם').

104 הרה"ח **יעקב חיים רוטנער** שליט"א בספרו 'זכרונות ונפלאות' (ברוקלין תשס"ו). וכן סיפר הרה"ח ר' **מרדכי גימפל נייימאן** ז"ל ממונקאטש.

חלקת חסידי בעלזא "בעלזער שורה" בבית החיים בעיר מונקאטש
(תשו"ח להרה"ח ר' יעקב חיים רוטנער שליט"א שמסרו לידינו)

פעם שוחח מרן עם המקורבים אודות כמה מדינות שלוחמים על ים מסויים של מי הוא, נענה מרן ואמר: זה אומר הים שלו הוא, וזה אומר הים שלו הוא, אבל מיין יאסעלע זאגט "אשר לו הים והוא עשהו"...

גם הי' מתפלל הרבה פעמים קבלת שבת בבעלזא, וכן הלל בראש חודש, הכל בנעימות מיוחדת. וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר עליו שהוא נולד עם קבלת שבת והלל בפיו.

הוא נפטר במונקאטש עת ששהה שם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, זה הי' בשב"ק בעת רעווא דרעווין, כששלח ר' יאסעלע שליח לראות אימתי מתחיל מרן לומר "בני היכלא", ובדרך הליכתו פגש השליח את שליחו של מרן לשמוע מה מצבו של ר' יאסעלע, וכשחזר השליח לר' יוסף כבר לא הי' בין החיים[105].

כשנפטר הי' ניכר על מרן שמתרגש מאד מפטירתו, והלך בחדרו אנה ואנה ולא מצא מנוח, ניגש החסיד ר' **יאנקעלע ראווער** ז"ל[106] ואמר למרן: "איך ווייס נישט פארוואס מ'דארף זיין אזוי צוקאכט, וואס פאר א עסק וועט מען דארט מאכן פון דעם זעקל ביינער", אמר לו מרן: "יאנקעלע יאנקעלע, מאך דיר נישט קיין ווערטליך, די ערשטע נאכט איז זייער שווער איבער צו קומען"[107].

105 'זכרונות ונפלאות' (עמוד 66).

106 החסיד רבי **יעקב ראטקאפ** ז"ל מראווא נמנה עם גדולי החסידים עוד אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ביחד עם החסידים ר' מרדכי פעלץ ור' יוזשע ראווער זצ"ל, והי' מה"שטוב מענטשן" אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. תמיד הי' רגיל מילתא דבדיחותא על לשונו. לפני מלחמה"ע הראשונה הי' נוסע לקבץ כספים ל"מעמדות". בימי מלחמה"ע הראשונה כשמרן התגורר בראצפערט ובמונקאטש, הי' ר' יענק'לע מנהל משק ביתו וקראו לו "המפרנס". הוא נפטר בשיבה טובה בשנת תרצ"א (בערך) בבעלזא ועד לימיו האחרונים הי' ער ורענן. יהא זכרו ברוך.

107 'תכין לבם' - משיחותיו של הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל.

בלווייתו שעברה דרך חלון בית מרן **מהרי"ד** אמר מרן, שיזכירו לו שהי' בעל תפלה אצל אבי ז"ל באמירת זכור ברית, ואין צריך להתיירא מכלום. ומרן ציוה לכתוב על מצבתו: "הי' מתפלל בבית הכנסת בבעלזא לפני התיבה בלב נשבר ונדכה"[108].

ביום השלשים לפטירתו נענה פתאום כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר למקורביו בדרך צחות: "א בעל תאווה ר' יאסאלע, ער מיטשעט מיר שוין יעצט אז איך זאל בעטן ביים טאטן ער זאל אים צולאזען צום עמוד"[109].

החסיד ר' שלו' שטערביצ'ער ז"ל

בעל הסליחות בימי הרחמים והסליחות אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, הי' החסיד ר' **שלו' שטערביצער** ז"ל, שהי' ידוע לאיש קדוש מורם מעם[110]. לבד מסליחות ביום א' דסליחות שרבוה"ק ירדו אז בעצמם לפני

108 כפי עדותו של הרה"ח ר' **עמרם גרינוואלד** ז"ל ממונקאטש, היו רבים פוקדים את ציונו של ר' יאסעלע ז"ל בביה"ח במונקאטש (מפי בן אחיו הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א).

109 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א מפי הרה"ח ר' **מענדלע גארליצ'ער** ז"ל (בן הרה"ק ר' אלישע הלברשטאם מגארליץ זצ"ל שהי' בנו של הרה"ק ר' ברוך מגארליץ זצ"ל בהרה"ק מצאנז זי"ע וחתן הרה"ק ר' מרדכי דוב מהורנסטייפל זצ"ל. הוא אכל קעסט בבעלזא בהיותו חתן אצל הרה"ק ר' מנשה מרילוס מדובעצק זצ"ל חתן הרה"ק ר' יחיאל מקרילאוויץ זצ"ל חתן כ"ק מרן מהר"י זי"ע, ובימי מלחמת העולם הראשונה התלווה לדודו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע). בנוסח שונה קצת סיפר לנו הרה"ח ר' **יעקב חיים רוטנער** שליט"א - יליד מונקאטש (וכן הביא בספרו 'זכרונות ונפלאות'), שזה הי' בליל ש"ק ככלות ימי השבעה אחר פטירתו, שאמר אז כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "אונזער ר' יוסף האט געהאט א טענה, ער האט געוואלט מקבל שבת זיין אויבן ווייל ער איז געווען א בעל תפלה אין בעלזא, אבער פאוואליע פאוואליע [לאט לאט], נאך נישט".

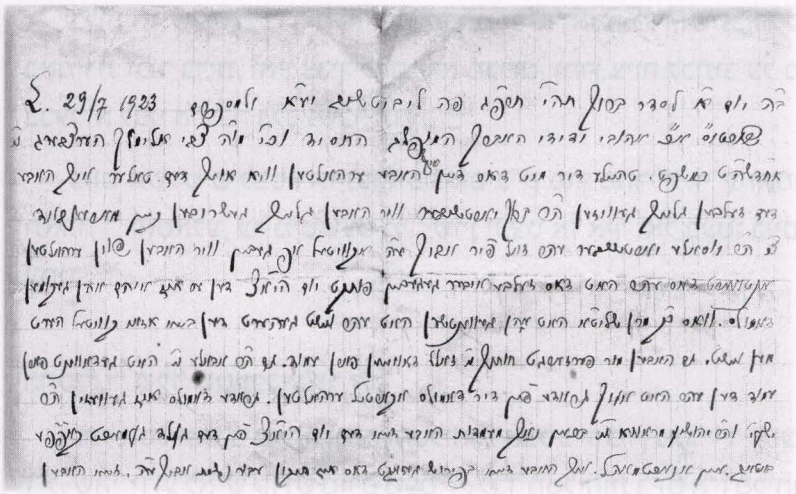
110 החסיד רבי **שלו' אקסל** זצ"ל משטערוויץ הי' דמות של חסיד מחסידי קמאי. הופיע בביהמ"ד של בעלזא בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, בהיותו אברך צעיר, ושם בילה את שנותיו עד ערוב ימיו, והגיע למדרגות עליונות, שסיפורים לרוב על קדושתו הרבה. הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל סיפר, שדרכו הי' להחליף בכל שנה את התפילין שלו, שמכר את הישנים וקנה חדשים במקומם, מחמת הזהירות במצוות תפילין. תפילתו בעמדו לפני העמוד זיעזע לבבות הנוכחים בזקנותו כבצעירותו, ואפילו כשהתפלל ביחידות, הי' כל גופו רועד מפחד.

התבטלותו לרבוה"ק לא ידעה גבול, הוא הי' אומר: "אילו ידעו הצעירים להעריך את בעלזא, היו באים הנה בריצה". פעם רכש לו רבי שלו' זוהר מדפוס מענקיש, שהי' יקר המציאות, והביא אותו במתנה לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, אמר לו מרן "שמור את הספר לעצמך, יהודי כמוך מותר לו ללמוד זוהר". הוא הי' מיחידי סגולה שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר לו ללמוד זוהר.

שנותיו האחרונות היו רוויות תלאות וסבל רב, בשל היותו חולה ומדוכא ביסורים, הוא חלה בשיתוק בכל חלקי הגוף והתקשה לשבת או לשכב במקום אחד, קיבל את יסוריו באהבה ובשמחה כחסיד מובהק, והמשיך בדרכי החסידות ללא שינוי כלשהו, ועל אף חולשתו הגדולה לא החסיר אף פעם אחת מלהיות נוכח בעריכת השולחנות של מרן.

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע העיד פעם עליו להחסיד ר' **יעקב בעריש** זצ"ל (ראה אודותיו להלן עמ' 188): "רבי שלו' הוא קדוש וטהור, רק אנשי מעלה יכולים לעמוד בנסיון כמוהו". הרה"ח ר' **יצחק צבי זיידנפעלד** ז"ל, שזכה לשמשו בימי זקנותו, סיפר, שבשכבו על מטתו הי' מתכסה תמיד רק בסדין דק למרות הקור החזק ששרר שם, כמנהג חסידים ותיקים שלא להתכסות בעת השינה. ופעם רצה לכסותו עם הכסת, צעק עליו ר' שלו': "רוצח, מה אתה רוצה"? או "דו בריסט מיך". וכן סיפר גם הרה"ח ר' **גדלי' רייכמאן** ז"ל שזכה לשמשו בליל האחרון לימי חייו, ולא נתן בשום אופן לכסותו בכסת חם.

התיבה. וכמו כן בערב ראש השנה, הי' כאמור בעל תפלה מיוחד לאמירת הסליחות של "זכור ברית". ולבד מזה הי' לו עוד כמה חזקות חשובות בבעלזא, ביניהם גם לזמר הניגון לפני "ובאו כולם" בחג השבועות, כנהוג[111]. וכן לשיר "תמניא אפי" במעמד הדלקת נר חנוכה[112].

"כתבי חסידים" מכתב הרה"ח ר' שמואל קאסטער ז"ל
שבו מזכיר אודות קוויטל שנשלח למרן ע"י החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל (מגנזי מכונינו)

בזקנותו חלה במחלת השיתוק רח"ל ולא הי' ביכלתו להמשיך להתפלל לפני העמוד, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הפליא בשבחו, שאין לו שום חלישות הדעת על שאינו יכול להמשיך להתפלל לפני העמוד[113].

החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל

החסיד ר' **ברוך יארטשוב'ער** [בארד] ז"ל שימש כבעל תפלה בתפילת שחרית של הימים הנוראים כשלשים שנה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עד פטירתו בשנת תרפ"ו[114]. מרן אמר עליו: "רבי ברוך צועק היטב אל הקב"ה"[115].

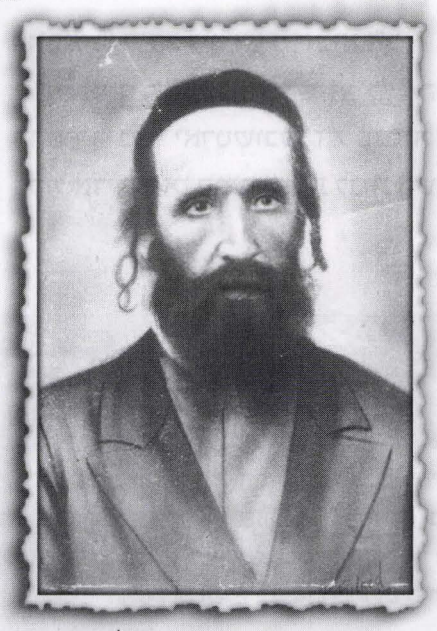
111 כידוע, המנהג בבעלזא לזמר בעת סעודת היום של יום א' דשבועות הזמר "ובאו כולם" (מהפיוט יום שבתון), והסדר הוא שא' מתחיל הניגון הידוע, ומרן אומר ג' פעמים החרוז ובאו כולם, ובין פעם לפעם מנגנים הקהל חלק מהניגון, ושוב מנגן א' הניגון הנ"ל, ומרן אומר ג' פעמים החרוז "דיבר בקדשו" כסדר הנ"ל, ושוב מנגן א' הניגון הנ"ל, ומרן אומר ג' פעמים החרוז "העם אשר נע" כסדר הנ"ל. והחזקה הי' בידי ר' **שלו'** לנגן הניגון. כשחלש ר' שלו' בזקנותו, מילא מקומו בזה החסיד ר' **יעקב בעריש** זצ"ל (הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה).

112 גם בזה מילא אחריו מקומו בימי זקנותו החסיד ר' **יעקב בעריש** זצ"ל. ור' יעקב בעריש שחשש שלא יחלש דעתו של ר' שלו' מזה, הי' הולך בכל יום מימי החנוכה לר' שלו' לשאול אותו אי'זה ניגון מנגנים היום (הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה).

113 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א.

114 בנוגע לזמן פטירתו, ראה להלן פרק ח' (עמ' 452) אודות התבטאות של ר' **ברוך יארטשוב'ער** ז"ל אחר הסתלקות כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

115 'גדולי חסידי בעלזא'. נכדו הרה"ח ר' **ברוך בארד** הי"ו מלאנדאן מספר, כי כשנתן כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבדוק את תפלין דר"ת שלו, הניח בינתיים את התפלין של ר' ברוך ז"ל.

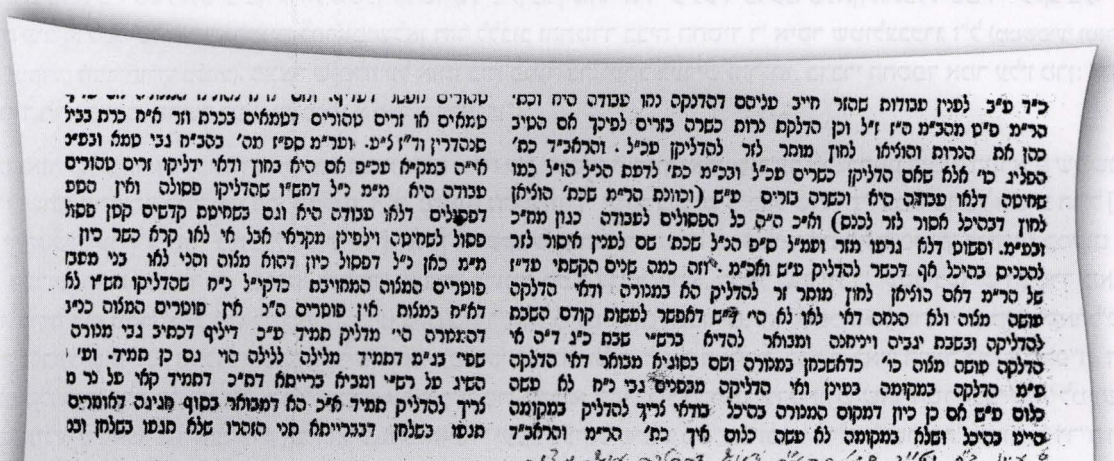

החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל
(תשו"ח לנכדו ידידינו הרה"ח ר' מרדכי צבי בארד הי"ו ששלח לנו תמונה זו)

בעת תפילתו המתוקה והלוהטת בבית הכנסת בבעלזא הי' שואג מקירות לבו והרעיד כל נפש בתפילתו, כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר פעם עליו, שבשעה שר' ברוך מתחיל ב"המלך" חושבים שהוא לא יוכל להמשיך הלאה בתפילה, אבל אח"כ כאשר הוא מתלהב הוא ממשיך בקול חזק יותר.

פעם כשהתפלל בר"ה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, בעת עמדו בתפילת שמונה עשרה, נדמה לו לר' ברוך שרואה את כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע עומד על יד בנו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ונבהל מאוד. ובשל הפחד הגדול שנפל עליו נשאר עומד על יד התיבה באפיסת כוחות ולא יכול הי' להוציא הגה מפיו ולהמשיך בתפילה. כאשר גמר מרן את תפילת שמונה עשרה וחזר לאחוריו, הסתכל בר' ברוך ואמר לו "ואם כבר רואים, צריכים כל כך להתרגש"?, מיד פג הפחד מר' ברוך, כוחותיו חזרו אליו, התעשת והמשיך בתפילה ביתר שאת וביתר עוז.

ר' ברוך נלב"ע בפאדגודזש הסמוך לקראקא בערש"ק כשהלך למקוה. באותה ליל ש"ק נכנס כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע מאוחר לעריכת השלחן, ואמר: "הוצרכתי לאחר, מפני שהיימישע אידן דרייען זיך ביי מיר אין שטוב"[116].

כת"י החסיד ר' יעקב בעריש זצ"ל - הגהותיו על ספר מנחת חינוך
(תשו"ח לשאר-בשרו הרב ר' לוי יצחק ראזנפעלד שליט"א על אדיבותו במסירתו למכוננו)

116 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

החסיד ר' יעקב בעריש מראווא ז"ל

החסיד ר' **יעקב בעריש** זצ"ל[117] התפלל "פסוקי דזמרה" עד שנת תרפ"ז. מהשנה ההיא כשנפטר החסיד ר' **ברוך יארטשובער** ז"ל נתמנה ר' יעקב בעריש לבעל שחרית ליום א' דראש השנה[118]. הוא התפלל בקול אדיר וחזק המעורר את לבות השומעים ונכנס עד הנימות הדקות שבלב[119].

117 החסיד רבי **יעקב בעריש העבענשטרייט** ז"ל מראווא משחר ילדותו גדל בין החסידים, הוא הי' אישיות נפלאה, גדול בתורה ובמידות, אציל נפש, הצטיין בטוב לבו, והתייחס אל כל א' בחיבה יתירה עזר לרבים בעצה והדרכה מעשית. הוא הי' בר אבהן נכדו של ה"ברוך טעם". דמה למעיין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, ובפרט בתורה החסידות, פה מפיק מרגליות, מחונן הי' בכשרון מיוחד להמשיל משלים מתאימים, לכל רעיון משל נפלא. הי' נוסע בכל שנה בין העיירות לשם איסוף כספים עבור "מעמדות", כשהי' בא לעיירה נתקבצו סביבו החסידים ושתו בצמא דבריו וסיפורי הצדיקים שקלחו מפיו, וביותר השפיע על צעירי הצאן שישבו סביבו וגמעו בשקיקה את אמרותיו.

גם בניו היו מצויינים בתורה וביראה, ביתו הי' בית של תורה וחסידות ויראת ה' צרופה אפפה אותו. בנו הבחור **שמעלקא** ז"ל הי' תלמיד חכם, יר"ש ובעל מידות טובות, ברא כרעא דאבוה. גם בנו הבחור יושע העשיל ז"ל שנפטר ל"ע בלבוב בהיותו בן כ"ה, הי' תלמיד חכם, ירא שמים ובעל מידות טובות, ואביו שעמד לידו בשעת יציאת נשמתו, אמר "רבש"ע, קבלתי ממך נשמה טהורה ונשמה טהורה הנני מחזיר לך".

גם בימים נוראים דשנת תש"ב בהיגלות משכן קדשו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לעיר פרעמישלאן, התפלל שם ר' יעקב בעריש כשליח ציבור. לפני פלישת הגרמנים לפרעמישלאן חזר ללבוב והתגורר בבית החסיד ר' **איסר שטולצבערג** ז"ל (ממשפיעי ומנהלי ישיבה "מחזיקי לומדי תורה" בלבוב). פצצה שנפלה על אותו בית פגעה בר' יעקב בעריש והרגתו. בדברי ההספד אמר עליו מרן: "הוא הי' חסיד וירא שמים, ונחשב בעיני עצמו ווי א שטיק בלאטע".

118 ב'ביתו נאוה קודש' (הנדמ"ח, אלול עמוד רצא) מביא בשם נכדיו של החסיד ר' **ברוך יארטשוב'ער** ז"ל: בהגיע הימים הנוראים של שנת תרפ"ז, שתא אחריתא לחיי מרן הק' **מהרי"ד** זי"ע, נתמנה לראשונה ר' **יעקב בעריש** כ"בעל שחרית", במקומו של הש"צ הנ"ל [ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל שהי' מתפלל "שחרית"], ואילו ר' **יעקב סקאהל'ער** נתמנה לירד לפני התיבה ל"פסוקי דזמרה" במקום ר' יעקב בעריש שהתפלל עד אז "פסוקי דזמרה". איברא, ביומא קמא דריש שתא, הבעל שחרית ר' יעקב בעריש הצטרד מאוד בקולו, הורה מרן **מהרי"ד** וביקש שלמחרת, היינו ביום ב' דר"ה, והכי נמי ביום הכפורים, יהי' איפכא, כלומר, ר' יענק'ל סקאהל'ער יתמנה ל"בעל שחרית", ואילו ר' יעקב בעריש ישאר לפסוקי דזמרה. והנה, לשנה האחרת, בפרוס ראש השנה דשנת תרפ"ח, דנו בזה, ושקלו וטרו כדת מה לעשות. הכריע וקבע אפוא כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ברוב חכמתו וצדקתו, שישאר הסדר כפי שהי' למעשה בימים הנוראים דאשתקד אצל כ"ק אביו זצ"ל. והכי הוה, ר' יעקב בעריש שימש כש"צ ביום א' דר"ה ל"שחרית", וביום ב' דר"ה וכן ביוה"כ ל"פסוקי דזמרה", ור' יענק'ל שימש כש"צ ביום א' דר"ה ל"פסוקי דזמרה", וביום ב' דר"ה וכן ביוה"כ ל"שחרית". סדר זה נמשך אח"כ גם ביתר השנים.

119 הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א סיפר, שפעם הגיע ר' **יעקב בעריש** לאיזה עיר וכבדוהו לעבור שם לפני התיבה, והאריך מאד בתפלתו. שאל אותו מאן דהו בתמיהה: הלא הציבור היו בטוחים שתתפלל במהירות כדרכך כשאתה עובר לפני העמוד בבעלזא, ומדוע התפללת כאן כ"כ במתינות? השיב לו ר' יעקב בעריש: אצל **הבעש"ט** הק' זי"ע הי' בעל עגלה בשם אלעקס, והוא הי' רגיל שכשהי' נוסע עם הבעש"ט הי' לו קפיצת הדרך. פעם שלח הבעש"ט את תלמידיו והוא בעצמו לא נסע עמהם, כשהבחין הבעל עגלה שהדרך מתארך הרבה יותר ממה שהוא רגיל בכך, התרגז במאד על שאינו מגיע כבר למחוז חפצו. אמרו לו התלמידים: מה אתה חושב, האם יש לך סוסים מיוחדים שנוסעים מהר? לא, הסוסים הם סוסים רגילים, רק כשרבינו נוסע עמהם יש קפיצת הדרך, אבל בשעה שרבינו לא נמצא עמהם הם נוסעים כמו סוסים רגילים... (קונטרס 'אז נדברו' - לאנדאן תשס"ח).

החסיד ר' **יהושע ראווער** ז"ל[120] הטיף פעם מוסר לר' יעקב בעריש זצ"ל, ואמר לו בדרך צחות, שאין לו רחמנות על הבריות, שכשהוא מתפלל הרי הוא קורע לבבות ישראל, השיב ר' יעקב בעריש בבדיחותא: "מה אתה רוצה, שלח נא להעמוד גוי שאינו יודע פירוש המלות"? כלומר, שבזה לבד שמכוון פירוש המלות מה שהוא אומר, הרי הוא מתפלל מעומק הלב, וממילא נקרעים לבבות השומעים[121].

החסיד ר' יאנקעלע סקאהל'ער ז"ל

החסיד ר' **יאנקעלע סקאהל'ער** [קאצבאך] ז"ל נתמנה לשמש בתור בעל תפלה בבעלזא בשנה האחרונה לימי חיי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עלי אדמות. הוא התפלל ביום א' דראש השנה "פסוקי דזמרה", וביום ב' דראש השנה וכן ביום הכפורים, התפלל תפלת שחרית לפני העמוד[122]. בזכרון אלו שזכו לשמוע קול תפלתו עדיין מהדהד את קולו החזק והנעים שבהשתפך שיח לפני קונו אצל העמוד בבית הכנסת שבבעלזא רעדו אמות הסיפים.

120 החסיד רבי **יושע פאך** זצ"ל מראווע הי' דמות בולטת בבעלזא. הוא נסע עוד לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, והי' נמנה בין אריות שבחבורה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואח"כ אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. בצעירותו הי' מתאבק בעפר רגליהם של גדולי חסידים שהיו יושבים עוד אצל הרה"ק מאפטא זי"ע.

בין החסידים הותיקים שזכה לשמש הי' החסיד רבי **אברהם אליעזר ממאסט** זצ"ל, וכל פעם שר' אברהם אליעזר הי' חוזר לביתו רגלי, הי' רבי יושע מלווהו פרסאות רבות, כדי לשמוע מפיו דברי תורה וחסידות. משחר נעוריו התעלה על פני בני גילו ובני סביבתו בתורה ובמידות, ביראת שמים ובחכמה. גם הי' שרוי בתענית כמעט כל ימיו.

בהיותו תלמיד חכם מובהק, זכה לחיבה יתירה במחיצת מרן. הוא נשלח למדינות אירופה לקבץ "מעמדות". מאחר חג הסוכות ועד ערב פסח הי' שוהה בדרכים, למרות חולשתו וגודש העבודה עשה חיל במסעותיו בגרמני', בטשעכיי, בהונגרי', ברומני', בבעלגי', בהולאנד, בצרפת, ובאוסטרי'. הי' זהיר בקלה כבחמורה, ובמשך כל זמן שהותו בארץ נכרי' התנזר מכל דבר שיש בו חשש קל. לא אחת בדקו אחריו בעלי האכסני' שלו ונוכחו לדעת שהוא לא עצם עיניו בלילות, אלא ישב ולמד עד אור הבוקר, וכדי להסתיר את הדבר מאיש, הי' מניח את השמיכה כמו שישנו במטה זו, ובעלי האכסני' הבחינו בכך.

כשהי' פעם בוויען אמר להרה"ח ר' **יוסף דייטשער** ז"ל שמסמר נעוץ לו במנעליו וכואב לו, כנראה שר' יוסף שכח מזה ואחר שבועיים נזכר מה שאמר לו ר' יהושע, ניגש אליו ושאל אותו מה נעשה עם המסמר, אמר לו שעדיין המסמר במנעליו, התפלא ר' יוסף ושאל אותו: הלא כבודו הי' צריך להזכיר אותי עוד הפעם שאוציאנו ולא הי' לו להתייסר ביסורים כאלו במשך שבועיים, השיב ר' יהושע: "יותר מפעם אחת לא הי' עלי לומר זאת" (דהיינו, שחובת השתדלות כבר יצא באמרו זאת פעם אחת בלבד...!).

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר עליו: "אם הבטלן הזה יושב מאחורי התנור, קל לי יותר לקבל פתקאות". פעם אמר עליו מרן להגבאי ר' **אורי לוקמאן**: "ראה איך החכמה זורחת על פניו". ובהזדמנות אמר פעם מרן: "להסתכל על רבי יושע איך הוא מתפלל [שמונה עשרה] זוהי סגולה ליראת שמים".

ר' יושע לא עזב את מרן ונלווה אליו בדרכי נדודיו בסקאהל ובפרעמישלאן. עם חורבן יהדות גליצי' עלה הכורת גם על בית ר' יושע, נחרב בית חסיד נאמן, שבמשך למעלה מיובל שנים האיר את שמי חסידות בעלזא.

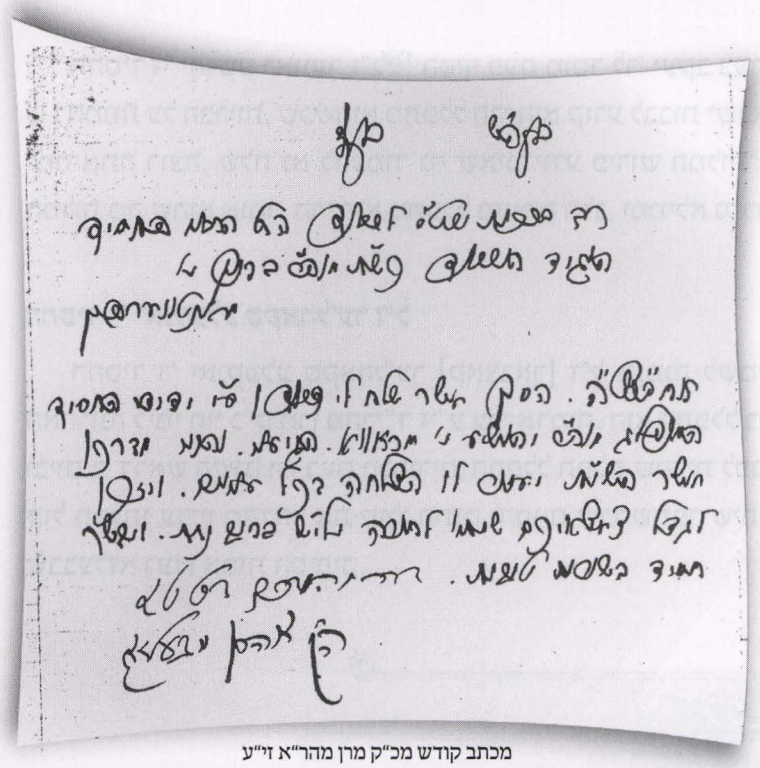
121 הרהגה"ח ראש הישיבה מוה"ר ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל.

122 ראה למעלה אצל ר' יעקב בעריש ז"ל.

בשנת תרצ"ז נתאלמן מאשתו רח"ל, ופסק מלהתפלל לפני העמוד, ומרן ז"ל ביטא געגועיו לתפלותיו באמרו: "ווי נעמט מען יענקעלע'ס והאופנים"[123].

הי' לו גם החזקה להתפלל תפלת מנחה בראש השנה, ורבים מאנשי העיר באו במיוחד לשמוע את ה"מנחה" שלו שהתפלל בנעימות יתירה ובהתעוררות מיוחדת[124].

פעם אמר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע להחסיד ר' יענקל'ע סקאהל'ער ז"ל: בתהלים נזכרים שלשה סוגי תפלה: תפלה ל"משה", תפלה ל"דוד", תפלה ל"עני". תפלת משה היא בבחינת ענוה, תפלת דוד מחצבם מהיכל הנגינה, ותפלת עני מרמזת על תפלה של לב נשבר ונדכה. מי שזכה להסתובב אצל א"א ז"ל, ולשמוע תפילתו בימים הנוראים, יודע שיש לאחד את שלשה דרכי התפלה כאחד, ולהיות שליח ציבור הגון ומליץ טוב לעם בני ישראל[125].

מכתב קודש מכ"ק מרן מהר"א זי"ע
"הסך אשר שלח לי כבודו ע"י ידידי החסיד המופלג מוה"ר יהושיע נ"י מראווא"

123 הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה.

124 הרה"ח ר' **ישראל באכני'ער** [קלאפהולץ] ז"ל בספרו 'גדולי חסידי בעלזא' (ח"ב עמוד שעה). בדומה לזה מספר הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א (הובא בקונטרס 'אז נדברו', לאנדאן תשס"ח), שהיו יהודים שלא רצו ללכת הביתה לאכול סעודת יו"ט, מחשש שלא יפסידו את המנחה שלו, ובמיוחד בהמילים "וידע כל פעול כי אתה פעלתו" הי' הציבור מתמלא התעוררות. וראה עוד בספרינו חלק ב' פרק יד אודות מהירותו בתפלת מנחה בר"ה שנת תרצ"ז לפ"ק בעת ביקורו של הנסיך היוני.

125 ידוע הסיפור על עשיר א' שביקש מהרה"ק ר' **מאיר'ל מפרעמישלאן** זי"ע שרוצה להתפלל לפני התיבה בימים נוראים, והרה"ק בידעו שאין האיש ראוי לכך אין קולו ערב ואין פרקו נאה, אמר לו: בא וראה, שלש תפלות הן, תפילה למשה, תפלה לדוד, תפלה לעני. ללמדך, מי שצדיק גמור הוא כמשה רבינו, אע"פ שאינו בקי לא בזמרה ולא בנעימה, כבד פה וכבד לשון הוא, תפילתו תפילה. מאידך, מי שנעים זמירות הוא כדוד המלך, אף אם אינו צדיק גמור, ג"כ תפלתו תפילה. והשלישית, מי שעני הוא ולבו לב נשבר ונדכה, אע"פ שאין בו לא ממדתו של משה ולא ממדתו של דוד, תפילתו תפילה. ואילו אתה, שאין בך לא קול ולא מעשים, אין לך אלא לקבל עליך הברירה השלישית שיהי' עכ"פ "תפלה לעני"... העשיר הבין מה שרימז לו הרה"ק, וביטל רצונו.

החסיד ר' יאסעלע יארטשוב'ער ז"ל

בתקופה האחרונה לפני המלחמה הי' החסיד ר' **יאסעלע יארטשוב'ער** ז"ל[126] משמש כבעל התפילה מדי שבת בשבתו לקבלת שבת, כן הי' מתפלל הרבה בימות החול, ואצל הרבה מזקני החסידים עדיין מהדהד באזניהם הנוסח שלו בתפלת ערבית של ימות החול.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע ביציאתו ממלון "לייטנער" במארינבאד בדרכו לעלות לעגלה. לידו עומד החסיד ר' יוסל'ע יארטשוב'ער זצ"ל
(בפתח המלון נראה המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל)

126 החסיד רבי **יוסף עוזר גאלד** ז"ל מיארטשוב הי' כאחד מעמודי התווך של ה"יושבים". מאחרי נישואיו בראווע ישב בבית חותנו, שם ראה גדולי החסידים והלומדים משמנה וסלתה של חסידי בעלזא. בבעלזא מצא את שאהבה נפשו והוא דבק בכל לבו ונפשו בכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. מרן חיבבו מאוד וקירבו אליו והי' אצלו כבן בית.

ר' יאסעלע הי' משמש את מרן, ויצק מים על ידיו, הוא גם העלה על הכתב את דברי התורה וחידושיו של מרן, ובכל עת שנכנס למרן לרשום החידושים, הי' כותב כשעומד על רגליו כעבדא קמי' מארי'. פעם תוך כדי כתיבת החידושים שאל למרן איזה קושיא, ציוה לו מרן שיוסיף ויכתוב: "העירני ידידי ר' יוסף" כך וכך, אמנם בגודל ענוותנותו לא רצה בשום אופן לכתוב ע"ע כך, ע"כ אמר לו מרן שיכתוב: "העירני חסיד אחד".

הוא חונן גם בקול ערב, בשבתות וביו"ט עבר לפני התיבה, תפילתו היתה מלאה התלהבות ורגש. גם הי' בעל קורא מיוחד, הוא קרא תמיד בתורה בשבת במנחה, וכן הי' קורא בתורה כשמרן הי' בדרך. הוא הי' מלווה את כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואת כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בכל נסיעותיהם לאסיפות, למקומות מרפא, ועוד.

בכל ענין ציבור שהי' נוגע לעניני הדת הי' רבי יאסעלע מטפל בו, הוא הי' זה שייצג את דעת קדשו של מרן והסביר את עמדתו בענייני הכלל שעמדו על הפרק, תמיד מצא את המלה הנכונה והמדוייקת,ידע לדון עם רבנים והשכיל לפשר בין חילוקי דעות, במיוחד בלטה דמותו באסיפת הרבנים הגדולים בווארשא בשנת תר"צ, הוא משך אליו את תשומת לבם של הרבנים וראשי

החסיד ר' ישראל הובניב'ער זצ"ל

החסיד ר' ישראל הובניב'ער ז"ל

בימי חודש אלול אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ירד לפני התיבה לאמירת תהלים החסיד ר' **ישראל הובניב'ער** ז"ל[127].

ר' ישראל הובניב'ער ז"ל שימש בתחילה כבעל תפילה בתפלת שחרית בימים הנוראים אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ופעם בהגיעו ל"תתקבל" שבקדיש שלאחר התפילה, מגודל התרגשות לא הי' יכול להמשיך לומר אף מלה אחת, וניגש אליו מרן ואמר עמו מלה במלה. לאחר מכן לא רצה להתפלל עוד לפני התיבה, אך מרן שלח אותו מדי שנה בערב ראש חודש אלול לומר "יום כיפור קטן" לפני התיבה בתוך הבית הכנסת[128].

ישיבות ששיתפו פעולה עם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. שם במעמד עלה א' על הבימה לנאום והסיר מגבעתו מעל ראשו, ניגש אליו ר' יוסל ואמר לו: "אברך, קצת דרך ארץ, נמצאים כאן באולם גדולי הדור", התרגז הלה ושאל: "מי הוא החתול הזה"?, נענה הגה"צ **מטארניפאל** זצ"ל שישב לידו: "החתול הזה גירש כבר הרבה עכברים". בעת מלחמת העולם השני', נשאר ר' יאסעלע בפרעמישלאן ושם מצא אותו גורלם של שאר בני החצר. הי"ד.

127 החסיד רבי **ישראל קלוגהופט - אורטנער** ז"ל מהובניב נמנה עם חסידי בעלזא המקורבים ביותר אל כ"ק מרן **מהרי"ד** ו**מהר"א** זי"ע וזכה אצלם לחיבה יתירה, הי' תלמיד חכם מובהק חריף ובקי והתורה היתה כל שעשועיו, ואע"פ שהי' חכם גדול בתורה וביראה היו כל הליכותיו בפשטות יתירה, מדקדק בחומרא יתירה על כל תג ותג בהלכה ובמנהגי ישראל, לימד דעת ויראת ה' לכל מי שבא אתו במגע.

הוא נבחר ע"י כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לשמש כמורה ומדריך בביתו, והרביץ תורה לבני מרן אחרי חתונתם וכן לנכדיו. גם הי' לו התפקיד של בדחן בשמחות הנישואין בחצר הק', ובדבריו הספוגים חן הי' משמח מרומם ומעורר, הכל כפי המצב והזמן.

פעמים אירע שבליל יוה"כ התעלף, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר שהתעלף מפני אימת הדין שתוקפת אותו, והראי' שהוא מתעלף בתחילת הצום, ואכן ביומו של יוה"ק, התאושש וצם עד גמירא. גם העיד עליו מרן באמרו שהוא מקיים את המצוה "והגית בו יומם ולילה" בלב ובנפש. ובהזדמנות אחרת אמר עליו מרן שהי' ראוי להיות רבי של חסידים.

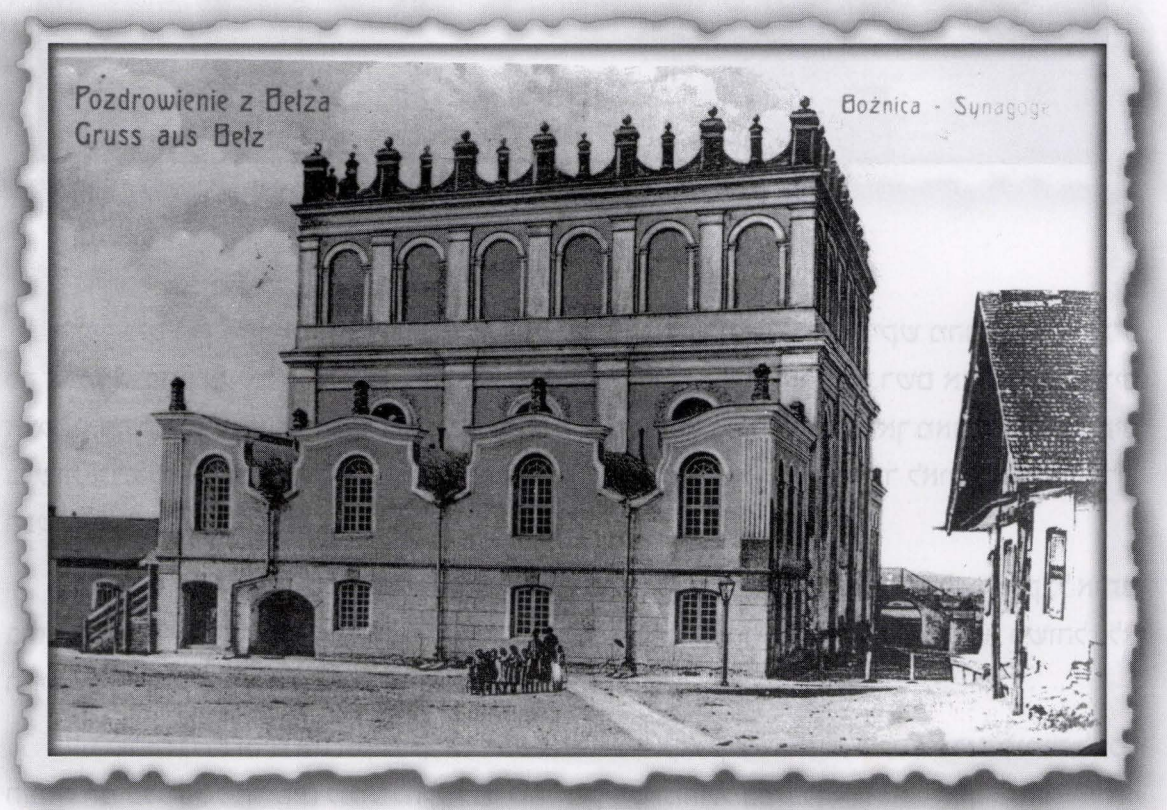
הוא הי' מיחידי סגולה שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הי' רגיל לשלוח משלוח מנות טרם נשיאותו, ופעם אמר להמשב"ק ר' **נחמן הערש** ז"ל: "היודע אתה מדוע אני שולח משלוח מנות לר' ישראל, כי רבות כתוב בספרי חסידות על ענין האכילה, שאדם השלם אוכל רק כדי שיוכל לעבוד את השי"ת, והצדיק באכילתו מעלה את הניצוצין דקדושה ומחזירם לשרשם בכוונתו וייחודו. ר' ישראל יודע איך לאכול, ולכן אני שולח לו משלוח מנות".

128 יש לציין שרבוה"ק והחסידים לא אמרו "יום כיפור קטן" אף לא בערב ר"ח אלול, אמנם בבית הכנסת שבבעלזא אכן הי' מנין לאמירת יוכ"ק. וסיפר הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל, שהי' נוכח כשהי' כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בסטריא פעם בערב ראש חודש אלול, ושלח מרן את החסיד ר' **ישראל** לבעלזא לומר שם יום כיפור קטן, ונתן לו דמי הוצאות הדרך.

חורבנו הראשון

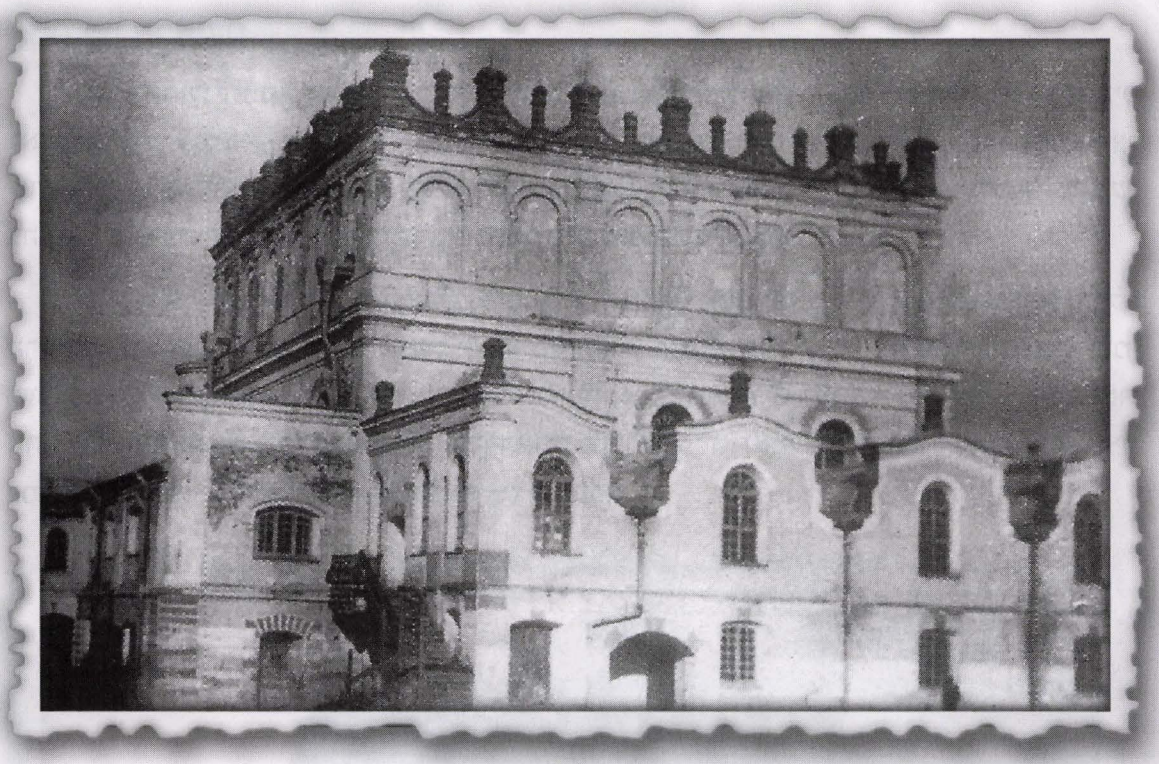
כאשר התחילו עננים שחורים להראות בשמי גאליצי' בפרוס מלחמת העולם הראשונה בשנת המביט לארץ ותרע"ד, עזב כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את בעלזא ולקח מקל הנדודים בידו, ואתו עמו כל בני החצר שהגלו עם הגולה לתקופה של עשר שנים. בימים אלו נמסרה הבית הכנסת הקדוש לידי זרים, והשתמשו בה הרוסים לרפת של בהמות, ונזקים רבים נגרמו מזה לבנין בית הכנסת.

סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בשיחה עם כ"ק אדמו"ר **מהר"י מסאטמאר** זצ"ל, שבעת מלחמת העולם הראשונה רצו אנשי הצאר הרוסי לעקור ולהחריב את בית הכנסת, עמד איש קצין מביניהם, ואמר שמי שיגע בביהכ"נ ידקר בחרב. את בית הכנסת אמנם הניחו, אבל הכפתורים העגולים [=ה"קוגלען"] שפיארו את הבית הכנסת גנבו ולקחו עמהם[129]. ומרן האריך לספר ביופיים, ואמר שהאירו כמו כוכבים והיו יפים כמו ברקים. והפטיר ואמר "אך ווי שיין דאס איז געווען".

בית הכנסת לפני מלחמת העולם הראשונה,
ניכר ה"קוגלן" על הגג (הבית שבצד ימין, אין לו שייכות עם החצר)

129 ואכן כך הי', כי בסופו של דבר, השר שהי' מופקד על הורדת הקוגלען מעל גגו של בית הכנסת, נדקר ראשו בחרב.

בנין בית הכנסת מצד דרומית מערבית

וסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עוד: שבשעת מעשה הי' שם יהודי עשיר, שביקש מהם לקנות לכה"פ רק א' מן הכפתורים, אך כל הפצרותיו אצלם לשוא היו, באמרם שה'צאר' כבר רשם את כל הכפתורים אצלו. ואחר המלחמה ביקש אבי ז"ל בעד כל מחיר לקנות בחזרה את הכפתורים, אך מאחר שהיו נמצאים ברשות הבולשביקן והקומניסטין, לא הי' באפשרות להשיגם, ונשאר בידיהם עד לאותו רשע שהחריב הכל[130].

ומסופר, כי פעם ניתנה איזה הזדמנות לתבוע את הרוסים למשפט על גניבת ה"קוגלען", ולקבל אותם בחזרה, אמר אז כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שלא להשתדל עוד על כך, שהרי כשרואים בשמים את השוהל בלא הקוגלען, נתעורר ועולה שם לזכרון את חורבן בית המקדש[131].

בעת שהורידו הרוסים את הקוגלען, הי' רעש גדול בעיר אף בקרב הנכרים, כולם עמדו המומים לנוכח העזות המופלגת של הרוסים לנגוע לחלל דבר שהי' מקודש ומהולל בפי כל.

130 הגה"ח ר' **אהרן מרדכי רוטנער** שליט"א.

131 הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל.

המשב"ק ר' יצחק'ל קאמעסאר [פריעדמאן] ז"ל (מימין) עם המשמשים בקודש המלוים את כ"ק מרן מהר"א זי"ע בבערלין בשנת תרפ"ט

בתום המלחמה, כאשר חזר מרן לגאליצי' וראה את החורבן הגדול שנעשה במקום קדוש זה, אמר, שבעת ביאת משיח צדקנו ינקום ד' את נקמת הרשעים האלו, לא על מה ששפכו דם נקי מישראל בלבד, אלא גם על מה ששפכו דם נקי של הגויים. והראה מרן בפינת צפונית מערבית על המקום שנשברה הרצפה על ידיהם, ואמר שממקום הזה ינקום ד' את נקמתו[132].

מיד פקד מרן את החסיד ר' **יצחק משה שוחט** [נייבויער] ז"ל השוחט מבעלזא בתור ממונה לעמוד על משמרת העבודה, כשעל ידו העמיד מרן את החסיד ר' **יעקב שמואל** ז"ל ה"ראש הקהל" מווארש[133] להחזיר הכל על תילה. הדבר לקח זמן רב עד שתיקנו כל הנזקים. בעת הזאת שהה מרן בהאלאשיץ שבגאליצי' עד עבור כשנתיים ימים, שאז חזר מרן עם כל אנשי החצר, החסידים והיושבים, וחידשו את חצר הקודש בעלזא.

כשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבעלזא ביום ג' פרשת בא ב' שבט תרפ"ד, נשלמה כבר כמעט שיפוץ הבית הכנסת, רק ארון הקודש עדיין לא נשלמה מלאכתו. ומחמת שחזרו מהולושיץ עם כמה ספרי תורה

132 וראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (בהערה לפרק ד סעיף ה), שאבן זו לא ניתקנה מעולם. ושם מובא גם נוסח אחר שאמר מרן בראותו אבן זאת: "מ'וועט נאך ווייזן פארן פאניע [צאר הרוסי] וואס ער האט אנגעמאכט".

133 הרה"ח ר' **יעקב שמואל** ז"ל הי' ראש הקהל בעיירה "ווארש" - כפר הסמוכה לבעלזא, אולם למעשה רוב ימות השנה שהה בבעלזא בהיותו חסיד נאמן בלי גבול, וברוב מסירותו לחצר הק' נתמנה במרוצת השנים כשר המשק ב"הויף" ביחד עם הרה"ח ר' **יצחק'ל קומעסאר** (=מנהל המשק) [פריעדמאן] ז"ל. הוא התאכסן בבעלזא בבנין ה"הויף" בקומה העליונה ביחד עם שאר ה"שטוב-מענטשן". וראה להלן בפרק ה (עמ' 351) על מסירותו בהחזרת בניני החצר הק' על תילם אחר מלחמת העולם השני'.

שלקחו עמהם, ובנוסף לכך הביאו גם שלשה ספרי תורה חדשים שנודבו לבעלזא על ידי החסידים של כמה עיירות שעבר מרן דרכם, היו צריכים לארון קודש עראי עד שתושלם כליל מלאכת הארון הקודש.

כשנגמרה מלאכת בניית הארון הקודש ביופי תפארתו, ערכו חגיגת הכנסת ספר תורה, והכניסו כל הספרי תורה להההיכל החדש.

כעת נולדה שאלה חדשה, היות שבינתים השתמשו בארון קודש בדרך עראי, ולא התנו מקודם לכן שיוכלו אח"כ להוציאו לחולין, מה יש לעשות עם הארון הזה? הגבאים הכריעו מדעת עצמם להניח את הארון הארעי ב"גניזה" עם שאר תשמישי קודש שבלו.

למעשה משום מה נתעכב הדבר, ולא גנזו את הארון מיד, ואחר עבור זמן מה שאל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את הגבאים מה נעשה לבסוף עם הארון הישן, השיבו שהכריעו ביניהם לגנזו כמבואר בשלחן ערוך[134], דאף שמועיל תנאי בדבר, מ"מ אם לא התנו אסור להשתמש בו לדברים אחרים, וע"כ בדעתם להניחו בגניזה.

ציוה מרן לקרוא אליו את הרב הגה"ח ר' **יצחק לאנדמאן** זצ"ל אב"ד פוטוליטש[135] שהי' אז בבעלזא, ושאל אותו מרן כדת מה לעשות עם ארון זה. השיב הרב מפוטוליטש שהמחבר בשלחן ערוך פסק שצריך גניזה. אמר לו מרן: בכוונה קראתי לך בתור רב ב"פוטוליטש" משום שה**טורי זהב** הי' גם הוא רב ב"פוטוליטש", והוא כותב ברוח הקודש על זמנינו זה, שכתב שם וז"ל[136]: "אם עושין אותו לזמן, כגון בהרבה מקומות בעוונותינו הרבים שנחרבו הבתי כנסיות ע"י הריקים ימ"ש, ובחזרתינו עשינו ארון קטן לספר תורה לאיזה זמן עד כי ירחיב ד' גבול ישראל לעשות ארון הקודש כראוי, נראה דלאחר שנעשה ארון שני לקביעות נתבטלה הקדושה של הראשון... וע"כ מותר לשום בתוכו ספרים, כנלענ"ד, דגם זה הוה בכלל לב בית דין מתנה עליהם" עכ"ל.

אחר זה המשיך מרן ואמר: "איתא במסכת מגילה[137]: אם מכרו ספר תורה לא יקחו - עם כסף המכירה - ספרים, ופי' רש"י: לפי שמעלין בקודש ולא מורידין, כלומר, שהרי ספר תורה קדושתו יותר משאר ספרים, ולכך אין להחליף ספר תורה עם ספרים אחרים. ומביא רש"י מתוספתא דאיתא שם: 'מעלין בקודש' דכתיב ויקם משה את המשכן, בצלאל עשה ומשה שהי' גדול ממנו הקימו, 'ולא מורידין' דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח, כי הקריבום לפני ד' ויקדשו,

134 או"ח סימן קנד סעיף ח.

135 הוא הי' בנו של הגה"צ ר' **מנחם מענדל לאנדמאן** זצ"ל אבד"ק פוטוליטש (ליד ראווא-רוסקא), שהי' חתן הגה"צ ר' **חיים אלי' ליעבערמאן** זצ"ל מזאלקאווא, חתן הרה"ק בעל 'לב שמח' **מאלעסק** זצ"ל, חתן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

136 או"ח סי' קנד סק"ז.

137 דף כו ע"א.

הדמית צורת היכל הבית הכנסת מבפנים (שעשינו במיוחד לקראת הו"ל ספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא')

כיון שהוקדשו הוקדשו, ע"כ. ומקשים המפרשים, דבמסכת מנחות[138] ילפינן הלימודים להיפך, ד'מעלין בקודש' למדים מ'מחתות', ו'אין מורידין' למדים מ'משכן'. ועוד קשה, דהא גמרא מפורשת הוא, ומדוע צריך רש"י להביא מתוספתא. וכל המפרשים נשארו בצריך-עיון".

והמשיך מרן: "אמנם נראה לפרש הענין, דהרי עצם מכירת ספר תורה היא עוולה ועבירה גדולה, שפוגמים בזה בקדושת ספר תורה ומורידים אותה ע"י מכירתו, ובאמת אי אפשר לתקן מעוות זה, אך יש איזה מציאות שאכן יכולים לתקן את מה שעשו, אם קונים במעות אלו ספר תורה חדשה, ומשתמשים בו בכל הקדושות כדרך שעשו עם הראשונה, ומעלים בקדושה בספר תורה זה, אז שייך לתקן מה שפגמו בקדושת הספר תורה, אף שאין זה אותה הספר תורה שמכרו. וזאת רצה רש"י להדגיש בזה שמחפש דוקא אחר התוספתא להביא מ'משכן' הענין של 'מעלין בקודש', משום שבעת הקמת המשכן הי' ג"כ ענין כזה, דאחר שבצלאל עשה את כל המלאכה והקים את המשכן עם כל הקדושות, רצה עוד

138 דף צט ע"א.

להעלות יותר בקודש, וע"כ נפל במחשבתו למסור העבודה למשה רבינו שהוא יקים את המשכן ובזה יתעלה יותר הקדושה. וכמו שבמשכן מסר בצלאל העבודה לאחר ובזה נתעלה בקדושה, כך היא בספר-תורה, דאף שעכשיו יש לו ספר-תורה אחרת, יכולים גם בזה להשלים הספר-תורה הקודמת ולהיות מעלין בקודש"[139].

גם הוסיף אז וציוה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לצייר את הכיפות שהיו בהיכל בית הכנסת, ועל כך מספר א' הנוכחים[140]:

כשהגיע מרן לבעלזא [אחר מלחמת העולם הראשונה] התחיל לשפץ ולתקן את בית-הכנסת שנעזב בעשר השנים שהיה בגלות. לאחר מכן ציווה מרן להביא ציירים שיציירו את כותלי בית-הכנסת. אחרי חיפושים מדוקדקים מצאו צייר יהודי מעיר טומשוב בשם "קנופף" ולו עוזר שאיננו בן-ברית מאוסטריה, ובאותו זמן הורה מרן לר' יעקב הענגער ע"ה, שיתקין סולמות עבודה [סקעפאלד"ס], שגובהם יגיע עד לתקרה, ויהי' בגודל של קימור אחד [תקרת בית-הכנסת נבנתה בצורה מעוגלת, ארבעה עמודים רחבים תמכו בתקרה וחילקו את שטח בית-הכנסת לתשעה חלקים שווים, וכמו כן הי' תשעה קימורים בתקרה[141]] כדי שהצייר ועוזרו יוכלו לעשות עבודתם ללא הפרעות. במאמצים רבים ובמסירות-נפש למופת הצליח ר' יעקב הענגער תוך זמן קצר להתקין את הסולם.

יום-יום ביקר מרן בבית-הכנסת לראות את עבודת הציירים, וכאשר גמרו את הקימור בפינה הצפונית-מערבית והעבירו את הסולם לקימור השני נתגלה לעין כל ציור משובב-עין, שמש אדמדמת שוקעת במערב שולחת את קרניה אל בין עננים לבושי ארגמן אשר בלטו על רקע של שמים תכולים.

ישב מרן והסתכל על הציור המשובב נפש וקרא למר קנופף ושאל אותו: "הידוע לך סדר הצבעים"? ענה לו קנופף בחיוך: "בוודאי". אמר לו מרן: "אם כן, תסתכל למעלה בקשת בצד, ובין שני העמודים ישנם שני צינורות שצבעת אותם בקוים אלכסוניים, וצירפת שלושה צבעים, האם אין הם מסנוורים, מפני שהצבעים מנוגדים אחד למשנהו"? נדהם מר קנופף מהבנתו וממומחיותו של מרן בסדר הצבעים ואמר: "נכונים דברי הרבי, ומה שהרבי ידרוש ממני הנני מוכן לקיים". אמר לו מרן: "רצוני שתגדל את זקנך, אבי זקני ז"ל בנה את בית-הכנסת הזה והשקיע בו הרבה קדושה, ולא מן הראוי שיהודי בלי חתימת זקן יעבוד

139 כל זה מסיפורי הרה"צ ר' **יצחק דוד רוקח** זצ"ל.

140 הובא בספר 'אדמור"י בעלזא' (ח"ג עמוד שח).

141 ראה כל זה בפרטיות בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא'.

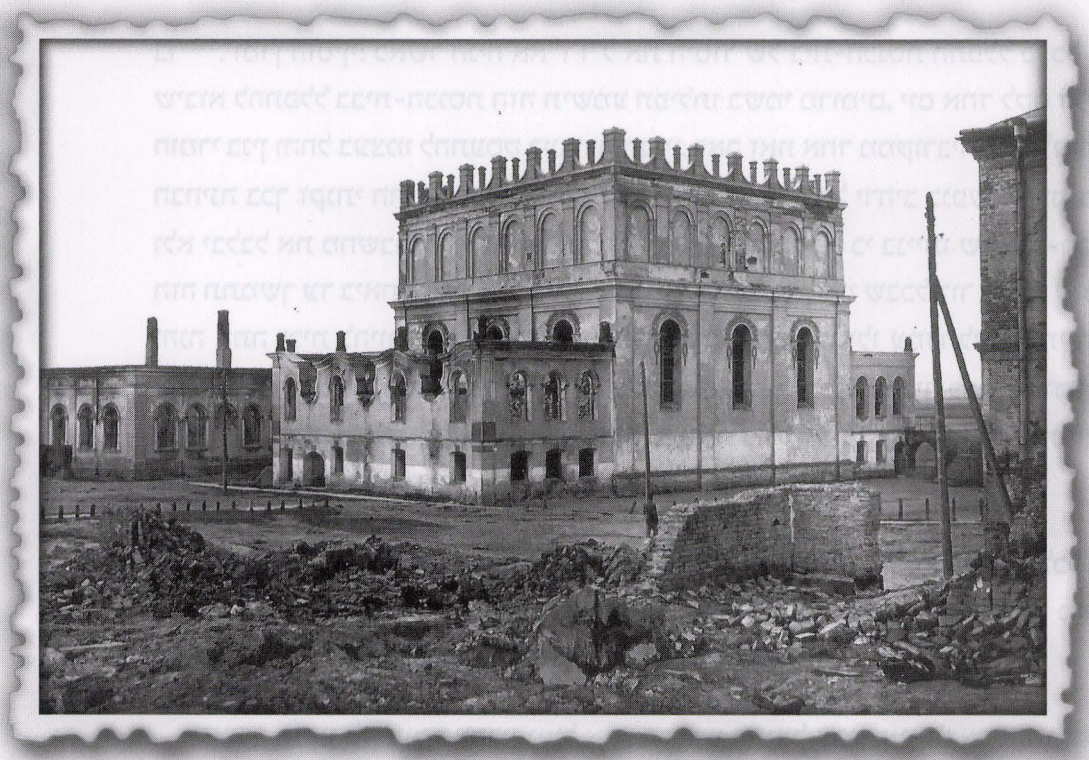
בו"[142]. ומרן הוסיף: כאשר הניח אא"ז ז"ל את היסוד של בית-הכנסת התפלל כי כל איש שיבוא להתפלל בבית-הכנסת הזה תישמע תפילתו בשמי מרומים, יום אחד לקח דלי עם חומרי בנין והחל בעצמו להתעסק בעבודת הבנין, ראה זאת אחד ממקורביו ורצה לעזור לו, הבחינה בכך זקנתי הרבנית הצדקנית, והזהירה את האיש לבל ירהיב בנפשו לגעת בדלי, ולא יבלבל את מחשבותיו הקדושות של זקיני ז"ל, ומקובל גם כי בנייתו של בית-הכנסת הזה תתמשך עד ביאת הגואל, כי בכוונה לא גמרו את בנייתו, כדי שבכל דור יוסיפו לבנותו. והנה אתה זכית להיות בין אלה המפארים את בית-הכנסת, אילו עמדו לי כוחותי הייתי עושה הרבה דברים במו-ידי, אבל אתה עוסק בעבודת הקודש, ועליך להיות מודע לכך ולדעת מה אתה עושה ואת מי אתה משרת". מני אז גידל מר קנופף את זקנו והתחיל גם להתפלל בציבור יום-יום.

מרן היה מבקר יום-יום בבית-הכנסת ומפקח על העבודה, ומר קנופף היה ער לכל מלה שיצאה מפיו. במיוחד היתה למרן השפעה על עוזרו של מר קנופף, שהיה צייר מומחה מווינה, וכל מלה שיצאה מפי מרן נחשבה אצלו כצו עליון.

כאשר הגיעו לקימור האחרון מעל ארון הקודש התחיל ויכוח איך לבצע אותו ובאילו צבעים. לפתע, בתוך להט הוויכוח, ניגש העוזר אל מרן ואמר: "כבוד הרב, יסמוך נא עלי ואני אעשה הכל לשביעות רצונו המלאה". הסכים לו מרן. כאשר נגמרה עבודת הקימור, כאשר סילקו את הסולמות והתגלה הציור הנהדר של העננים ההולכים ונבלעים זה בתוך זה ועושים רושם של יום סגריר, ישב מרן שקוע בשרעפיו, הסתכל בעננים ופלט בלחש: "ממש עננים הכבוד".

אחר קרא לר' אהרן יהושע וציוו להעניק לעוזר מענק מיוחד בעד עבודתו. העוזר סירב לקבל את המענק ואמר: "את הזכות הזאת שומר אני לעצמי לעולם הבא". כאשר יצא מרן מבית-הכנסת אמר העוזר לנוכחים: "למדתי ציור בכל מיני בתי-ספר, ואצל ציירים גדולים ומפורסמים, אבל כל אלה אינם מגיעים בידיעת חכמת הציור לקרסוליו של הרבי שלכם, ומה שלמדתי אצלו יהיה לי לתועלת רבה לכל ימי חיי".

142 סיפר לנו יהודי ישיש בשם ר' **יהושע ריין** שליט"א (בנו של החסיד ה"יושב" מוהר"ר מאיר סוניק'ער ז"ל), שבחודש אב דשנת תרפ"ו נסע לקראת ה"בר-מצוה" שלו מעירו סאניק לבעלזא בכדי להניח תפילין אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ובאותה זמן צבעו את כותלי בית הכנסת מבחוץ, והתעסקו בזה החסידים, ובעברו דרך בית הכנסת נעצר ועמד שם והתפלא מעבודת הקודש זה איך שעומדים יהודים וביניהם זקנים מגודלי זקן ופאות המתעסקים בצבע לפאר ולהדר בית ד', דבר שלא ראה מימיו (ואגב מוסיף, שבעמדו כך זכה לראות את כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע עובר על ה"קלאטקע" מביתו לבית הכנסת כשהוא נסמך על המשב"ק ר' משה שינאווער ז"ל).

הבנינים הק' על סף חורבנם בראשית ימי המלחמה (חודש חשון-כסלו דשנת ת"ש) הגגות של הסאלאשן והבית המדרש כבר נחרבו

חורבנו השני

בית הכנסת עמד על תילה בפאר קדושתה קרוב למאה שנים.

מעמד האחרון בבית הכנסת הקדוש הזה הי' עריכת ההקפות של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בליל שמיני עצרת דשנת ת"ש לפ"ק[143]. הי' זה מעמד נשגב ביותר, כשעיירה בעלזא עמדה על סף הכליון, והרשע עם כת הארורה דילי' הנאצים ימש"ו עמדו כבר על הפתח וחרבם שלופה בידם, ה"הקפות" נערכו בחפזון מאד, אך באופן מרומם ונשגב.

וככה מתאר נוכח א' את המעמד ההוא:

הייתי אז בבעלזא, נסעתי מראווא לראש השנה אל הצדיק, ונשארתי גם על חג הסוכות, הימים הנוראים וגם חג הסוכות עברו כרגיל, רק בהושענא רבא עברו בחפזון כמה מחיל החלוץ הגרמני את בעלזא, והודיעו כי למחרת היום יבא הצבא הגרמני ויקח בידו את השלטון.

143 יש לציין, כי בימי ראש השנה של שנה ההיא לא נכנס מרן להתפלל בבית הכנסת, רק התפללו בה"גרויסע שטוב" (ראה למעלה סוף פרק א עמ' 100), אולם בליל שמיני עצרת אכן נכנס מרן והחסידים להתפלל ולערוך ההקפות בתוך הבית הכנסת. ובהקפות אלו הסתיימה תקופת זוהרה של הבית הכנסת הקדוש. כשביקר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** במקום קדוש זה בחודש מרחשון תשס"ג לפ"ק, התפללו תפלת "מנחה" בשטח זה, ותחת רשמי התעוררות בהעלות על הזכרון את אופן עזיבת המקום, רקדו אח"כ בא' מניגוני ההקפות.

אימה גדולה נפלה על כולנו, מרן החליט מיד להימלט מן העיר בחשכת הלילה, ולעבור את הגבול, לעבר תחום הכיבוש הרוסי. כמנהגו בקודש של מרן, שאל מקודם לדעתם של בעלי הוראה, והם פסקו להלכה כי זה ענין של פיקוח נפש הדוחה את החג.

בליל שמחת תורה החלו כל בני הבית ואנשי החצר להתכונן ליציאה, ארזו את החפצים הנחוצים ביותר, והטעינו אותם על עגלות. התכונה היתה רבה, והבהלה גדולה לאין שיעור, אותה שעה עצמה נכנס ובא מרן להתפלל תפלת מעריב של החג, ולערוך את ההקפות.

מי שלא ראה שמחה זו, לא ראה שמחה של מסירות נפש מימיו.

בחוץ שרר אימה ומבוכה, רעש ומהומה, ובפנים פקד הצדיק על סדר ההקפות לכבוד שמחת תורה בהתלהבות של קדושה. בבעלזא יש ניגונים מיוחדים לכל הקפה והקפה לחוד, ומרן לא נתן לדלג על שום ניגון. גם אני הייתי בין הרוקדים, עד שנגמר סדר ההקפות כנהוג מימים ימימה.

הסתכלתי בפני הצדיק, ונרעדתי כולי, כי מימי לא זכיתי לראות מראה קלסתר פנים כזה, כמראה מלאך ד' צבקות...

עוד ביום הושענא רבא ציוה מרן לאסוף את כל הספרי תורה. כולם הועברו לעיר ראווא רוסקא, שהיתה אז באיזור הכיבוש הרוסי[144].

עם פלישת הגרמנים הרשעים ימש"ו לבעלזא, שמו עיניהם בבית הכנסת הקדוש להחריבה, הם ניסו לירות בה חומרי נפץ, ושנו ושילשו, אך ללא הועיל[145].

פחד ואימה נפל עליהם עד שיראו מלגשת סמוך לבית הכנסת. הי' א' מן הרשעים שהעיז ליכנס בתוך בית הכנסת לחללו, ומיד עם כניסתו נתעוור על שתי עיניו. וסיפרה אשה יהודית ילידת בעלזא, שבעצמה דיברה עם הגוי הלז, והודה לה על הדבר. הוא נשאר עוור לעולם.

כשראו הרשעים שאין היכולת בידם להחריב את בנין בית הכנסת, פקדו על ה"יודענראט" בבעלזא, לצוות על היהודים להוריד אבן אחר אבן מבנין מפואר הלזה. יהודים אומללים אלו קיבלו כל א' מספר אבנים שצריך להוריד באותו היום, ואת האבנים הוליכו הגרמנים לשוק ומכרום[146].

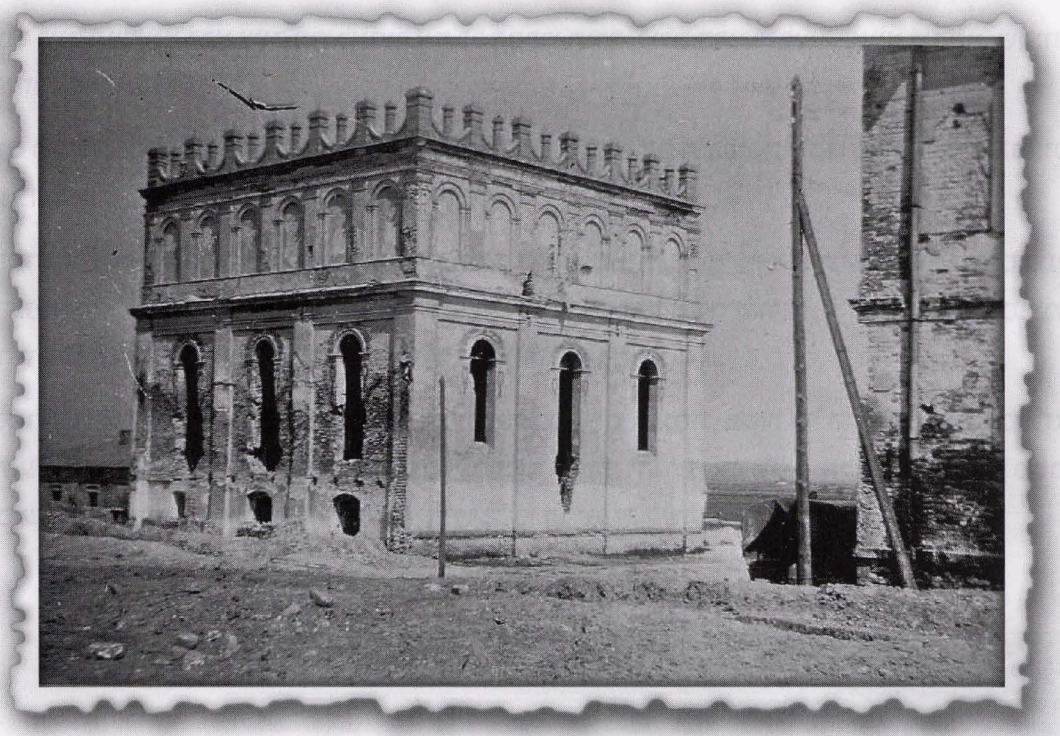
144 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

145 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל, נדפס בספר 'פינת יקרת' (לאנדאן - שבט תשס"ט). ומוסיף שם, שכל א', יהודים ולהבדיל הנוצרים, כולם הפליאו עובדא פלא זה.

146 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל שם.

הבנינים בחורבנן

באו גויים בנחלתך שיממו את היכל קדשך

תמונה משנת תש"א - הסאלאשן כבר איננם, גם בנין בית המדרש כבר לא קיים [ניכר בנין המקוה ממול]

(מגנזי מכונינו - נתפרסם לראשונה בספרינו 'אגרא דבי הילולא' חשון תשס"ז)

האגפים משלשת הצדדים החריבו והסירו הרשעים מיד[147], ומהיכל בית הכנסת החריבו שלשת הכתלים מדרום, מערב וצפון, כותל המערבי נחרב כליל עד היסוד, ושאר הכתלים נחרבו עד גובה החלונות, ורק כותל מזרח נשאר עומד בנקבים קלים[148]. החורבות עמדו כך עד שנת תשט"ו לפ"ק, שאז ניקו האוקריינים את המקום והרסו כל החרבות עד היסוד בה[149].

ואמר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ששמע מכמה אנשים שביקרו בבעלזא אחר המלחמה, שהגויים בבעלזא מספרים שבחורבת בית הכנסת מסתובב תמיד דמות של יהודי עם זקן לבן ובוכה שם, והם מפחדים מלעבור דרך שם[150].

כפי עדותו של עד נוכח שביקר בבעלזא בשנת תש"י, עמד אז רק קיר המזרחי כשהוא הרוס בחלקו[151]. וסיפר לו גוי מקומי, שנמצא בבעלזא איש אחד שהרהיב בנפשו לגשת אל הקודש ולהרוס משהו מכותל המזרחי, ופתאום נעשה משותק בכל גופו, ועד היום אינו יכול לזוז עצמו ממקומו.

אחר המלחמה הקימו הגויים שבבעלזא בית ספר בתוך ביתם של רבוה"ק זי"ע שעמד סמוך ונראה למקום הבית הכנסת, ועדיין נשאר עומד למשך שנים אחדים אחר המלחמה, ואחר שאירע המקרה הזה

147 מתוך מכתב שנכתב בתחילת חודש טבת דשנת ת"ש, למדנו שכבר אז היו ה"סאלאשן" [=האגפים מן הצד] שרופים באש, ורק עצם היכל בית הכנסת הי' עדיין קיים. וכפי הנראה בתמונות משנת תש"א נשאר הבנין כך למשך זמן מה.

148 כשביקר כ"ק אדמו"ר **מהר"י מסאטמאר** זצ"ל אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באר"י בשנת תשי"ב לפ"ק, דיברו מענין בית הכנסת שבבעלזא ובענין העיר בעלזא, ואמר לו מרן שנשאר עוד רוב בית הכנסת משלש דפנות. כמו"כ שאל את מרן ז"ל האם נשארו עוד יהודים בבעלזא, והשיב מרן ז"ל דכיון שהעיר הוא סמוך להגבול של אותו הרשע מפחדים היהודים מלגור שם, ולכן לא נשארו שם יהודים (מכתבי הגה"צ ר' אהרן מרדכי רוטנער שליט"א).

149 אגב, דבר פלא סיפר הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל, שבעצמו שמע מפ"ק של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בעת שסיפרו לו על אודות חורבן בית הכנסת, שהרכין אז בראשו ואמר: "עס איז געווען א שוואך בנין", וכל השומעים נתפעלו מאד לשמע דברים הללו, כי בידוע הי' בנין בית הכנסת בנוי בחומות בצורות גדולות וחזקות. והדברים רמים ונשגבים.

150 וכן סיפר גוי בעלזאי בשם "סלאווא האנארוי" לראש ה"יודנראט" בבעלזא בשם **ד"ר טויבער**, שבעצמו ראה דמות יהודי זקן מסתובב אנה ואנה בחורבת בית הכנסת בקול בוכים. וכן הביא גם הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל בעדותו (הנדפס בספר 'פינת יקרת' - לאנדאן תשס"ט) מפי כמה עדים שהעידו בסגנון דומה. ובגליונינו 'עתיקות' (גליון ב) הבאנו בשם הרה"ח ר' **יצחק לאנדא** שליט"א משב"ק (ממכתבו להרה"ח ר' מרדכי אהרן שווארץ שליט"א משנת תשי"ח) ששמע מהרה"ח ר' **ישראל באכניער** [קלאפהולץ] ז"ל, שבעת שהי' משמש בקודש שמע פעם מפ"ק של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע כשדיבר מבית הכנסת שבבעלזא שאמר בזה"ל: "די גוים זאגן, אז ווען די שוהל האט געברענט אין בעלזא, ווען די דייטשן ימ"ש האבן זי אנגעצינדן, איז ארום געאנגען א קליין יודל לעבן דעם פייער, און ער האט געפאטשט מיט די הענט און ער האט געזאגט צו די שוהל אזוי: שוהל שוהל ווין נישט ווין נישט, מען האט אין דיר ביז היינט געדאוועט, און מען וועט נאך אין דיר ווייטער דאוועננען". עכלה"ק.

151 הרה"ח ר' **דוד שפוטץ** ז"ל סיפר, שבהגיעו לארץ ישראל להיכל קדשו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, אמר לו מרן, ששמע מיהודי שהגיע מבעלזא, שכותל אחד מבית הכנסת עדיין עומד על תילו.

עם הגוי שנשתתק אחר שרצה לנגוע בכותלו של הבית הכנסת, סגר ראש העיר את שערי הבית, והוציא את הילדים מבית הזה, באמרו שהבית הזה קדוש ואסור להיכנס בו[152].

בשנת תשט"ו בנו מטעם הממשלה את בית הספר העירוני של בעלזא העומד כהיום, והממונים על הבנין ביראם מלגשת במקום זו, ביקשו מבני העיר שכולם יבואו ויעזרו להרוס את החורבה. אז נחרבו כליל כל בניני החצר הק', ובדרומה של מקום בית הכנסת בנו אז את בית הספר העומד כהיום, וכל השטח שמסביב - כולל המקום שעמד עלי' הבית הכנסת הקדוש - משמש כחצירו של בית הספר. ככה הגיע סופו של הבית הכנסת הקדוש והמפואר.

חסידים רבים הנוסעים כהיום לפקוד על ציונם הקדושים של רבוה"ק זי"ע בביה"ח שבבעלזא, עוברים גם במקום קדוש הזה ומתפללים שם במקום שהתפללו צדיקי וחסידי עליון משך כמאה שנים[153]. כשנסע

152 הרה"ח ר' **מענדל שימל** ז"ל.

153 על ענין זה שהקדושה נשארת במקום זה לעולם, ראוי להעתיק מה שסיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: בעת שהניח זקיני (כ"ק מרן מהר"ש) זי"ע את יסודות ביתו, בא אליו בהקיץ יהודי בשם ר' אברהם, שלפני אלף שנים עמד ביתו במקום הזה, וביתו הי' פתוח לרווחה לאורחים כביתו של אברהם אבינו ע"ה. והענין בזה - המשיך כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע - שבמקום שנעשה עליו מצוות ומעשים טובים, נשאר לעולם על המקום רשמי קדושה, וכשבנה זקיני ז"ל את ביתו בכוונות וביחודים בקדושה ובטהרה, נתעוררה במקום הזה זכותו של אותו צדיק ר' **אברהם**, וכשנתעורר זכותו של צדיק הרי זה בבחינת תחיית המתים, ונדמה הי' אליו שכבר הגיע הזמן של תחיית המתים, ולכך בא בהקיץ לזקיני ז"ל (ראה להלן בפרק ה עמ' 251).

וראה עוד ב'רמב"ם' בהלכות תפילה ונשיאת כפים (פרק יא הלכה יא): "בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו, בקדושתן הן עומדות, שנאמר: והשימותי את מקדשיכם, אף על פי שהן שוממין בקדושתן הן עומדין, וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן בחורבנם".

וראה מה שכתב בספה"ק 'מאור ושמש' (פר' ראה) וזל"ק: "מה שאין כן אצל הקדושה כשעובדים השם יתברך על מקום אחד אזי יש שורש ומקום קדושה הן למעלה והן למטה, כי אנו צריכים לכוין בכל התפלות לארץ ישראל ולירושלים ולבית המקדש ואל כותל המערבי ששם השכינה קבוע גם בחורבן הבית כדאיתא בחז"ל, נמצא הקדושה יש לה מקום ושורש הן למעלה והן למטה, ומפני כן אמרו 'עתידין כל בתי כנסיות ומדרשות שבחוץ לארץ לקבוע בירושלים', כי המקום קדושה שהיה שורה קדושה על מקום אחד אין שום כח לשום דבר שבעולם לבטל אותו קדושה מאותו מקום בשום ענין, כי הקדושה יש לה שורש כי הקדושה נמשכה מעשר ספירות קדושות ואורות קדושות עד שהם משפיעים ומאירים אל שורש המקום".

ובספה"ק 'דגל מחנה אפרים' (פר' וישב) כתב וזל"ק: "כי ידוע במקום שיש השראת השכינה שם, אף שאחר כך נסתלק, נשאר רושם הקדושה לעולם. והוא שרימז כאן על היחודים קדושים שעשה באותו מקום, ובודאי נשאר שם רשימא קדישא, ולכך ישב יעקב שם כי המקום גורם מצוה גוררת מצוה וקדושה גוררת קדושה, וכמו שכתבו אנשי אמת יראי ה' על פסוק (תהלים א, א) ובמושב לצים לא ישב כי המקום גורם ח"ו עיי"ש, וכל שכן במקום שהיה קדושה שהיא תופסת מקומה כי מדה טובה מרובה (סנהדרין ק ע"א) וגוררת תחנה ובקשה ותפלה ויחוד. והדבר הזה הוא נוהג תמיד בכל אדם ובכל זמן".

ומשמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מביא הרה"ק ר' **נפתלי** זצ"ל אבדק"ק ליטאוויסק בנו של הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע בספרו 'אילה שלוחה' (פר' לך) וזל"ק: "שמעתי ממורי הקדוש אדומו"ר הה"צ מוהר"ש זללה"ה מבעלזא שאמר שצריך ליתן טעם למה נכתבו בתוה"ק המראה מקומות [שהלך אברהם אע"ה]. אך הטעם כי המקומות אשר דרכו בהם רגלי הצדיקים המה מסוגלים

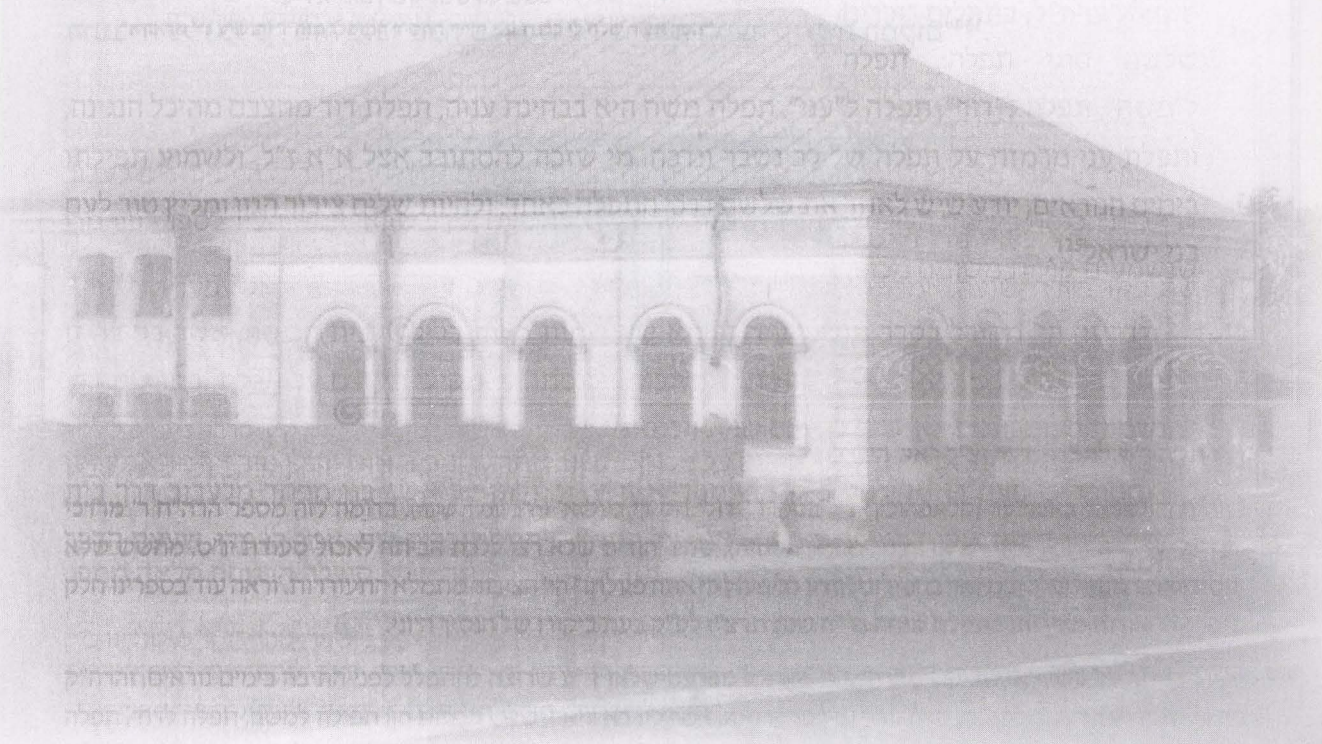

חסידים מתפללים על המקום המקודש שעמד שם הבית הכנסת

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בלוויית המוני חסידים ואנשי מעשה זקני וראשי העדה לעיר בעלזא בחודש מרחשון דשנת תשס"ג לפ"ק, התפללו שם תפלת מנחה ברוב עם ברטט של קדושה. טרם עזבו את המקום חילק מרן שליט"א לעקעך ובראנפן לקהל הנוכחים, ובעת אמירת לחיים אמר כ"ק מרן שליט"א: "הנה רואים אנחנו שמגמת הרשעים הי' להחריב את כל מקומות הקדושים כבתי כנסיות ובתי מדרשות, ועוללו למו כזממם הרע, וכאשר באים לבעלזא ורואים כי כל החצר הקודש נעשה כמצולה שאין בה דגים, וגם הבנינים אשר שימשו בשביל דירות גם הם נחרבו ואינם, ונעקרו מן השורש כליל ע"י שצד התנגדות דקדושה התגברה עליו כל כך, מזה בלבד נוכחים אנו לדעת עד היכן הגיעה קדושת המקום"[154].

לתפילה הן להתפלל ביתר שאת וביתר עוז והן שתקובל בקשתו, ע"כ מודיע לנו תוה"ק מקומות שהתפללו בהם אבותינו, כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי".

154 . בעת עריכת ספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא', הוסיף **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** ואמר: "פלא גדול הוא זה מדוע הם החריבו הכל עד היסוד בה ולא השאירו שום זכר מהבנינים הקדושים, שהיו בנינים יפים וחזקים והי' ביכולת ידם להשתמש בהם כרצונם, ובודאי כל הגדול מחבירו בקדושה גם צד ההתנגדות מתגבר עליו ביותר, והרי לא מצינו בבתי כנסיות אחרות שהרב בעצמו יעסוק בבניינו כל כך כמו שאא"ז מרן **מהר"ש** ז"ל עסק בבנין בית הכנסת הקדוש הזה. אמנם מאידך, זכה הבית הכנסת שבבעלזא שלא חיללוהו זרים ולא השאירו אותו להשתמש בו נכרים כמו שעשו בעו"ה ברבים משאר בתי כנסיות, ואולי בזה עדיף טפי".

פרק רביעי

בית המדרש

פרק נכבד בדברי ימי בעלזא שזור בבית המדרש הגדול שעמד שם. רבים המה הזכרונות והסיפורים אודות הלימודים והתפילות שהתקיימו בגו היכלא קדישא הדין, השגורים עד היום בפי החסידים.

בית המדרש זה האחרון שעמד בבעלזא עד מלחמת העולם השני', בנה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אחר שנשרף בימיו בית המדרש הישן שעמד שם באותו המקום שנים רבות[1].

בית המדרש הישן

הבית המדרש הישן שבבעלזא, שעמד עד שנשרף בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, התפללו בתוכו גדולי ורבני העיר בעלזא מדור דור, ושימש שנים רבות למקום תורה ותפלה בקהילה קדושה זו.

1 על אודות בית המדרש הקדום בבעלזא, מסופר כך: בשנת תרנ"א בהיות כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בסקאהל אצל ברית-מילה של נכדו, הניחו אז אבן הפינה לבית המדרש החדש בעיר. היה שם חסיד אחד ר' **לוי** שמו, אשר הוא בנה את עזרת הנשים שבבית המדרש הישן, והי' לו חלישות הדעת על כך, סיפר לו אז מרן שני סיפורים הבאים:

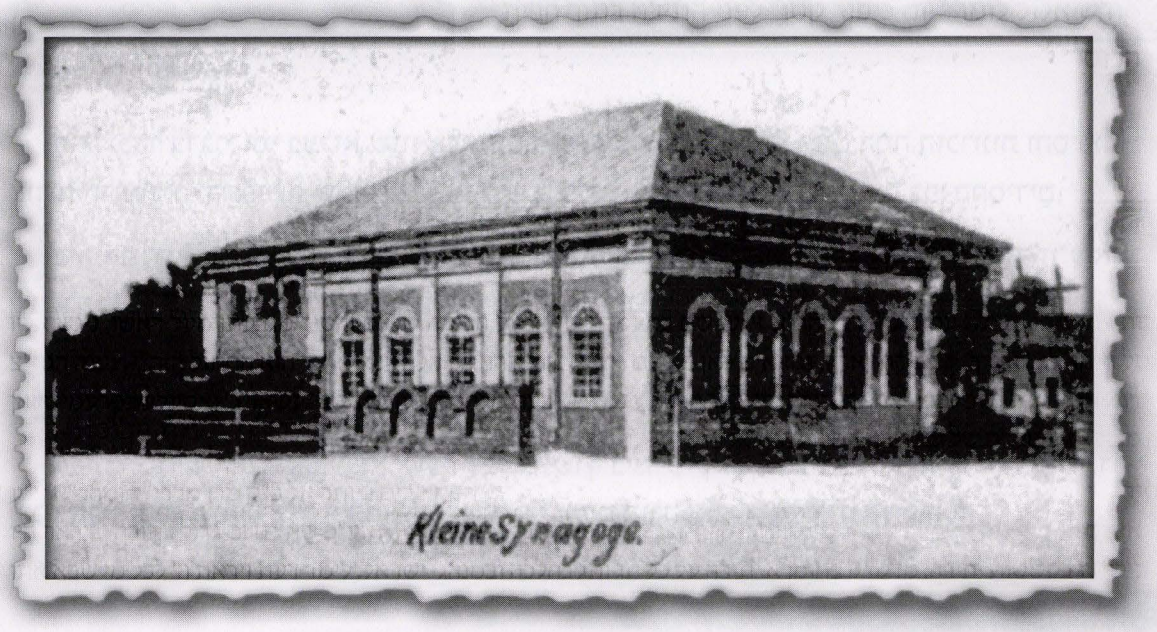
מעשה בבעל-בית אחד שבנה בית מדרש בבעלזא על חשבונו, וכשגמר את בית המדרש לא רצה איש להכנס להתפלל בו, כי אמרו אל בעליו "אתה בנית את בית המדרש על חשבונך, ואם מי שהוא מהמתפללים לא ימצא הן בעיניך תגרשהו, וגם תרצה תמיד לקחת לעצמך את כל 'העליות' החשובות בקריאת התורה, רק עצה אחת יש לך, והיא, שאתה עצמך לא תתפלל בבית מדרשך בשבתות ומועדים, וגם מקום קבוע לא יהיה לך, אם כך תיעשה נאות לבא להתפלל בבית מדרשך".

והמעשה השני', כידוע, היתה סקאהל אחת מתשע העיירות אשר הצטרפו יחד לקהלה אחת גדולה עם בעלזא בראש (ראה כל הפרטים בפרק ראשון עמ' 48). במשך הזמן גדלה סקאהל ולא רצתה להיות עוד כפופה לבעלזא, אמנם בעלזא לא רצתה לוותר, הלכו לדין תורה ויצא פסק הדין, לבדוק מספר בני הקהילה בסקאהל על פני הקהילה בבעלזא. בסופו של דבר נמצא, שבסקאהל יש יותר ש"ס'ים מאשר סידורים בבעלזא... ואכן נפרדה סקאהל מבעלזא (ספר 'מגדולי תורה וחסידות' מערכת בעלזא עמוד צו).

בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע נחרב מקצתו, ומרן בעצמו עסק לחזק בדקו ולחדשו בפאר והדר. ומסופר שבמו ידיו הק' עזר מרן להוריד מעל העגלות את הלבנים החדשים שהגיעו לצורך בנין ותיקון בית המדרש[2].

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר, שבכל דבר שנחלקו בו הפוסקים בהלכות צורת בית הכנסת, עשה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בבית הכנסת כדיעה אחת ובבית המדרש כדיעה השני[3].

וסיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבעת שהרחיב כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את בית המדרש, שאל אותו מאן דהו: הלא מרן בונה בית המדרש גדול, ותנור א', והאיך יספיק תנור א' לחמם ביהמ"ד גדול כל כך, אמר לו מרן: "איך האף אז עס וועט זיין ווארעם, נאר אז א יוד וועט זיך וועלען פריזען [להתחמם], איז דא א שניידער שוהל'עכל[4], וועט ער זיך דארטן פריזען"[5].

ציור עתיק מבנין בית המדרש בבעלזא, ועלי' רשום "קליין סיניגאגע" - בית המדרש הקטן (ביחס לבית הכנסת)

2 ספר 'ויקהל שלמה'.

3 כך אמר משמו הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל. וראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' כמה דוגמאות לזה: פרק ט ס"ו בענין ספרי תורה זקופים או שכובים, פרק יב ס"ג בענין מספר המדרגות להבימה, ועוד.

4 ראה להלן: ה"שניידער שוהל'עכל".

5 כתבי הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

והוסיף על זה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר: אז אזא יוד ווי דער זיידע האט געזאגט "איך האף אז עס וועט זיין ווארעם", קומט אריין א ברכה און עס איז ווארעם[6].

בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כבר נתרועעו כותלי הבנין, אך מרן נמנע מלבנות בנין חדש במקומו כל עוד שבנין זה החזיק מעמד, היות ועפ"י הלכה אסור לסתור בית המדרש אפי' אם רוצים לבנות חדש במקומו[7].

ה"שניידער שוהל'עכל"

בהרבה קהלות ועירות בגאליצי' הי' נהוג, שלצד הבית המדרש הגדול, עמד בית מדרש קטן שקראו לו "שניידער-שוהל'עכל". אשר בדרך כלל התפללו בתוכו פשוטי העם ובעלי מלאכה, שהיתה קשה להם עבודת התפלה בבית המדרש הגדול עם כל הציבור.

כשבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את בנין בית המדרש, באו לבקש ממרן שיסכים לבנות חדר מיוחד עבור ה"שניידער שוהל". מרן נענה לבקשתם, לפי שיש לזה מקור בגמרא, שצורפי נחושת היו להם בית הכנסת לעצמם[8]. ומרן לקח מהם סך של 500 ר"כ, והקצה חדר מיוחד בשביל בית הכנסת החייטים[9]. החדר הי' בבנין בית המדרש בצפונו.

בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הגיע פעם מאן דהו להתיישב בבעלזא, ורצה לקבוע מקום תפלתו בתוך ה"שניידער שוהל". אולם אנשי בית המדרש לא רצו מטעמים שונים שיקבע מקומו בבית מדרשם ושיתפלל עמהם יחד, עד שנעשה מריבה ביניהם. הסכימו ביניהם לשאול חוות דעתו הק' של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, וכאשר יגזר אומר כן יעשו. כשמוע מרן את טענות של שני הצדדים, קבע מרן שהחברה צריכים לקבל אותו בבית מדרשם להתפלל עמהם יחד, אבל אין חייבים לקבלו כחבר מן המנין ולצרפו בתוך הועד[10].

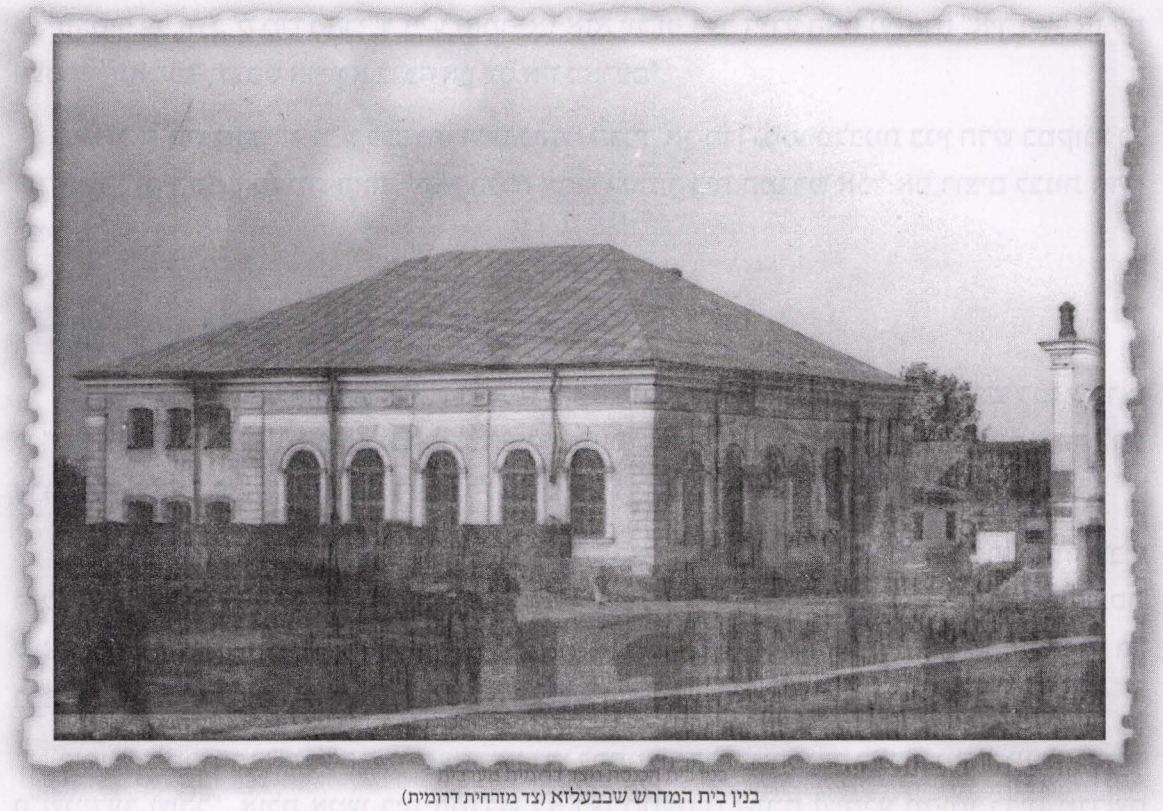
6 דבר זה סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע להגה"ח ר' **אברהם שמואל ראנד** זצ"ל, לימים ראש ישיבת מתיבתא בלאנדאן, כשהגיע בפעם הראשונה לבעלזא [וראה בקונטרס 'אשר"י האיש' על הגרא"ש ראנד זצ"ל כעי"ז]. ותושבי בעלזא מתקופה האחרונה אכן העידו, שתמיד הי' חם בבית המדרש. והרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל אף הוסיף [הובא בקונטרס 'אשר"י האיש' הנ"ל], שהי' נהוג בכל ערב ש"ק לפתוח חלונות בית המדרש לאוורר את ההיכל, ואף בימות החורף הקרים עשו כן, ועכ"ז בערב בעת קבלת שבת כבר הי' הביהמ"ד חם מספיק באמצעות התנור היחיד שעמד אצל הפתח.

7 כמובא באו"ח סי' קנב ס"א. וראה להלן (עמ' 212) איך שמרן הראה שביעת רצונו אחר שנשרף הבנין, שיוכל כבר לבנות בית המדרש חדש במקומו.

8 ראה מגילה כו ע"א: מעשה בבית הכנסת של טורסיים שהי' בירושלים. ופירש"י: טורסיים, צורפי נחושת.

9 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל.

10 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

בנין בית המדרש שבבעלזא (צד מזרחית דרומית)

ניכר שתי החלונות על קומת בית המדרש בצפונו ששימש לה"שניידער שול'עכל" (בצד ימין ניכר חלק מבנין בית הכנסת, ברחוב החוצה ביניהם ניכר בנין המקוה)

בתוך ה"שניידער שוהל'עכל" קבע כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בימי חורפו את מקומו ללמוד מדי לילה בלילה, כשאתו הי' ר' **מרדכי גיהנם שמש**[11], ובכל ערב מיד אחר תפילת ערבית לקח מרן את השמש אתו, והכין לו יצועו, וציווה עליו ללכת לישון, והוא ישב שם כל הלילה בעסקו בתורה עד שהאיר עמוד השחר[12].

בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כשנשרף בנין ה"בית המדרש", נשרף עמו גם ה"שניידער-שוהל'עכל", וכשחזרו ובנו בנין החדש של ה"בית המדרש" סירב מרן בתחילה לחדש גם את ה"שניידער שוהל".

11 א' השמשים שהי' בבעלזא בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ושימש את כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בצעירותו. היו קוראים לו "**מרדכי גיהנם שמש**", על שם שהסתובב עם הרבה מפתחות, והי' מתפאר בעצמו שהוא פותח וסוגר הגיהנם מדי שבת בשבתו, והוא מכניס ומוציא משם את מי שהוא רוצה, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' משוחח אתו לפעמים בענינים הללו, ומבקש ממנו להוציא את מי שהוא מגיהנם, או מתעניין אצלו מי נמצא בגיהנם, מי נכנס ומי יצא (ראה עוד עליו בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' פרק ג הערה כא).

12 ספר 'בצילא דמהימנותא'. ובשם הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל, שזה הי' בלילות החורף, אבל בלילות הקיץ הי' מרן קובע מקומו ללמוד בבית הכנסת.

אמנם אחר שנפסק בדין-תורה שעל מרן להקצות להם חדר בשביל ה"שניידער-שוהל", חזרו ובנאוהו כמקדם[13].

שריפת בית המדרש הישן

בנין זה לא האריך ימים אח"כ, ובתחילת שנות נשיאותו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע נפלה בתוכו דליקה, ומאחר שהי' עשוי משל עץ, נאחזה הדליקה עד מהרה בכל הבנין, ונשרף כליל ביחד עם השניידער שוהל'עכל.

וגופא דעובדא הכי הוי:

סמוך לבית המדרש הי' גר יהודי בשם ר' **משה איציק'לס**[14], שהי' שמש בבית המדרש. פעם בחג הסוכות נאחזה אש בסוכתו מנר הבדלה דולק, ומזה הלכה ונתפשטה האש עד לבית המדרש, שהי' עשוי מעצים ישנים ויבשים שבלו מרוב ימים, ונאחזה בהם מיד.

עד נוכח מספר את מה שראו עיניו בעת אותה השריפה:

היה זה כאשר הלכנו אני עם חבירי בחוצות העיירה, כשראינו פתאום תמרות עשן כבד המתמרים עד לב השמים עולים מכיוון בית המדרש. מיד התחלנו לזעוק בקול לעזרה.

כאשר ניגשנו סמוך יותר לבית המדרש, ראינו העשן יוצא בכבדות מהחורבה הסמוכה לה, רק פתחנו את פתח החורבה והנה להבת אש קיבלה את פנינו, דומה שהרוח מבחוץ הפיחה את האש שנחנקה בתוך החורבה.

בהחורבה היו ישנים השמש ובנו, מליאה היתה עם שמות של סידורים ומחזורים, חומשים וגמרות עתיקות, כל זה בער באש וסיכן את השמש ובנו.

בתחילה הצלחנו להציל את השמש ובנו, ובינתים התאספו כבר המון רב על אתר, כולם צעקו צעקות אדירות ודחקו עצמם להציל מה שישנו עוד בכדי להציל.

השריפה כבר אחזה את המדרגות של עץ שעמדו מחוץ לבית המדרש, ובכדי להציל את הס"ת של ה"שניידער שול'עכל", נשארה הדרך היחידה להוציאם דרך החלון, אמנם בכדי להגיע לידי כך דרושים היו סולמות גבוהים. לקחנו מיד סולמותיהם של השכנים, וקשרנו אחת אל חברתה עם האבנטים, תיכף עלו על גביהם כמה אברכים, אך מיד בהרגישם את העשן החונק אותם, נתייאשו וחזרו על עקבותם.

הסולמות היו מסוכנים מאד, אמנם כל זאת לא מנע מאתנו לנסות להציל את הס"ת, בראותינו כי כולם מתייאשים, אזרנו עוז בנפשינו, ועלינו אני וחבירי על הסולמות

13 פרטי הדברים ראה להלן בכותרת "בית המדרש החדש".

14 ראה עוד להלן (עמ' 230) אודותיו.

המקושרים, העתקנו מיד את אחד החלונות ממקומו, ברגע הראשון פרץ רוח עשן בעינינו, ולא יכלתי לראות כלום, בעינים עצומות עליתי על אדני החלון, ומשם השחלתי את עצמי לתוך בית הכנסת.

עשיתי דרכי מיד לכיוון ארון הקודש אשר למזלי הרב היתה פתוחה, גם הפרוכת כבר ניתקה ממקומה, הוצאתי את הס"ת, עליתי על העמוד, ומשם להחלון, מסרתי את הס"ת לחבירי, ובעצמי ירדתי ע"י קפיצה חזקה, הדבר לא הגיע בניקל, בחוץ עמדו יהודים ואמרו תהלים מתוך בכיות, וגם צעקו כבר "שמע ישראל".

לבסוף הגיעו גם הנכרים הממונים על כיבוי אש מטעם העיר בעלזא, אשר בידם כבר היו כמה כלים ומכשירים מיוחדים לכבות את האש החזקה, אמנם אצל שריפה כזו לא הראו התעניינות מיוחדת לכבותה, מחמת שנאת ישראל שבקרבם אשר היתה ניכרת על פניהם. אך אנחנו לא חכינו עד שיבואו הם לכבות, רק כל מי שהיו לו ידים ורגלים מילא מיד עריבות מים מתוך המקוה שעמד בקירוב מקום, וכך הצלחנו לכבות את האש.

כשבאו לספר על כך לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, והגידו לו כי בית המדרש בוער בלהבת אש, וכי יש לחשוש שתתפשט השריפה בכל העיר, יצא מרן החוצה כשפניו מועדות לכיוון בית המדרש, מרן נעמד מול בית המדרש ואמר: "אני רואה שהאש פונה לצד זה", ותוך כדי כך מראה בידו לצד צפון שהי' מקום פנוי, וכאומר, שאין לחשוש שתאחז האש בבתים נוספים.

ואכן כך הי', שהאש פנתה לשם עד שכבתה, וחוץ מבית המדרש לא נשרף כלום.

בעת השריפה עמדה בתו של מרן, ה"ה **הרבנית מאוסטילא** ע"ה, אצל חלון הבית, ובכתה על אבדן הבית המדרש שנהפך למאכלת אש. ניחמה אביה הגדול באמרו: "אל תבכי, עוד נבנה בית מדרש חדש יותר נאה ומפואר מזה".

גם אחר השריפה לא ראו על מרן שום צער, אדרבה הביע שביעות רצונו בזה, כי כבר זה זמן מזמנים טובא שביקש לבנות בית המדרש חדש וגדול כלול ביפיו, אמנם היות ועפ"י הלכה אסור לסתור בית המדרש אפי' אם רוצים לבנות חדש במקומו[15], על כן לא הי' עד עכשיו ביכולתו למלאות שאיפתו בזה, וכעת שנשרף בית המדרש ממילא, כבר ישנה בידו ההזדמנות לבנות בית המדרש מחדש[16]. עד כדי כך, שמרן הכיר טובה לאיש זה שנגרמה השריפה על ידו, והי' קורא לו בעת עריכת השלחן לקבל "שיריים".

15 כמובא באו"ח סי' קנב ס"א.

16 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

בית המדרש החדש

פאסט-קארטל עתיקה מצורת בנין בית המדרש שבבעלזא

מיד אחר המאורע של השריפה ששרפה את בית המדרש, התחיל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעצמו בגביית כסף עבור בית המדרש חדש בנוי בלבנים, ומרן ביקש מכל א' שיתן כפי יכלתו לצורך בנין בית המדרש.

ואכן, כמו בבנין בית הכנסת התנדבו כל בני העיר ואתם עמם חסידים ואנ"ש מקרוב ומרחוק להרים תרומת ד' ולהשתתף בבניינו. כאות הוקרה מיוחדת קיבלו הנדיבים בעם, אלו שתרמו סכומים נכבדים, כתב קבלה חתום בחתימת יד קדשו של מרן[17].

בעת שבנו מחדש את בית המדרש, היו מונחים הרבה לבנים בשטח החצר. ואירע פעם ביום הכפורים שאיש א' ישב על לבינה אחת, ולפתע נפלה לבנה אחרת על רגלו, והיו לו כאבים גדולים מזה. הלך א' הנוכחים להזכירו בפני כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ציוה עליו מרן להפסיק מיד את הצום וילך לטעום דבר מה. בתחילה לא רצה האיש לשמוע לזה, ורק אחר שהסבירו לו שאם מרן אומר לאכול צריך מיד לאכול, נענה לדברי מרן והלך לאכול. ויהי לעת ערב בעת תפלת נעילה התעלף האיש, והבהילו לרופא שיבדוק אותו, כשהגיע הרופא אמר שאם החולה מתענה עלול הדבר להזיק לו מאד, וכשהודיעו להרופא שכבר אכל ואינו מתענה כפקודת מרן עליו, הביע התפעלותו מזה שמרן הרגיש בחליו והורה לו לאכול מיד[18].

כשבנו מחדש את בנין בית המדרש, רצה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבטל את ה"שניידער שול'עכל" שהי' עד אז בבנין בית המדרש, ומיאן להקצות להם חדר מיוחד בתוך הבנין החדש, ונימוקיו עמו, ראשית, שבאופן זה יוכלו להרחיב יותר המקום לצורך מתפללי הבית המדרש, ושנית, שבזה יהא טובה ג"כ להחייטים בעצמם שיתפללו ביחד עם החסידים. אמנם החייטים ושאר בעלי מלאכה לא הסכימו לכך, והזמינו את מרן לדין-תורה.

17 הרהגה"ח ר' **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה, שראה "קבלה" כזו חתומה בידי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שהיתה מונחת בבית אבי אביו במסגרת מיוחדת מרוב חשיבותה.

18 הגה"צ **מנאראל** זצ"ל בשם הרה"ח ר' **שמעון בייטלער** ז"ל שהי' נוכח שם. הובא גם ב'אדמור"י בעלזא' ח"ב (כנראה שבטעות הודפס הסיפור בחלק ב' בין הסיפורים על כ"ק מרן מהר"י זי"ע).

בדין-תורה אצל הבית-דין שהושיבו טען מרן את טענותיו, וגם הם טענו טענותיהם, ונפסק הדין לטובת החייטים, שעל מרן להקצות להם שוב חדר לצורך בית מדרשם.

כשראו שהם נצחו בדין, והחברה שלהם תישאר על מקומה, זחה דעתם עליהם, ונענה הראש שלהם ואמר למרן "רבי, שרייבט אייך איין אין אונזער חברה". מרן ניצל את ההזדמנות, והשיב להם: "אם אתם מוכנים לקבל התקנות שאסדר לפניכם, הריני מסכים להיות נמנה בחבורתכם". כשהשיבו בחיוב, נרשם מרן בחבורתם, וכתב להם תקנות[19].

כשנגמר הבנין, עשו לעצמם אנשי ה"שניידער-שול" חגיגת "חנוכת הבית" של חדרם, אשר נערך בשעה 6:00 בבוקר, המה התכנסו בבית ראש חבורתם, ובאו ביחד להחדר שהוקצה בעבורם בכלי זמר. כשהגיעו לבית המדרש מנו את כל החברים המשתתפים אם לא חסר א' מהנרשמים על חבורתם, בדקו ומצאו שחסר להם א' מהמנין, ה"ה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שלא השתתף עמהם בחגיגה.

יצאו והלכו לבית מרן עם כלי זמר להזמינו לחינוך בית מדרשם, ונעצרו על יד חלון ביתו של מרן וניגנו שם בכלי הזמר בכדי שישמע מרן ויצא לקראתם. מרן ששמע הקולות מבחוץ שלח את המשמש לראות מה זה ועל מה זה, כשחזר ושמע מרן את מבוקשם שאל: "מדוע לא אמרתם לי זאת קודם לכן שאדע להיות מוכן לתפילה בשעה מוקדמת?, אבל מכל-מקום זאת אעשה לכם, שאחר שתערכו את ה"חנוכת-הבית" מבלעדי השתתפותי, תבואו לביתי ואחלק לכם מיני מזונות וי"ש לרגל חינוך הביהמ"ד". האנשים הסכימו לכך, וכן הי', אחר גמר התפילה באו לבית מרן, ומרן חילק להם בביתו מיני מזונות וי"ש לרגל חגיגתם[20].

תבנית הבנין

גם הבית המדרש כמו הבית הכנסת הי' בנוי בצורה מפוארת מאד. היכל גדול כלילת היופי, וסמוך אליו פאליש במערבו, ועזרת נשים בנוי' על גבו.

פתח הכניסה להבנין הי' בצד מזרח בפינה הצפונית, ששם היו כמה מדרגות לעלות להפרוזדור של בית המדרש. שם בפרוזדור בצד שמאל הי' פתח הכניסה להיכל בית המדרש מצד צפון. בהמשך הפרוזדור מצד ימין היו מדרגות שהוליכו לקומת בית המדרש ששם הי' ה"שניידער שוהל'עכל"[21]. ממול המדרגות היו חדר מיוחד עבור ה"שמות" לגניזה.

19 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל אמר שראה בעצמו את התקנות שסידר להם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, והיו תקנות פשוטות מתאימות לבעלי-מלאכה.

20 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל.

21 ראה להלן בהמשך.

תמונה נדירה: קיבוץ של בחורים מתושבי העיר בעלזא בשורה הראשונה: גרשון (בן המשב"ק ר' מיכל) לאקמאן הי"ד, אלימלך (ב"ר פישל) זאפט הי"ד, מיכל (ב"ר יונה) פערבער הי"ד, יהושע בארפוס (בן המלמד ר' שלו' פוילישער). בשורה השני': אברהם (בן השו"ב ר' שמריהו) ראזנפעלד הי"ד, שלמה מארבענק, משה פאלאק, נחמי' פרידער, הירש יצחק פוילישער. בשורה השלישית: אביש טישקיווער (אחיו של ר' משה בעל המקולין בבעלזא), יחזקאל (בן המוכ"ס ר' יצחק) ווינשעלבוים הי"ד, הירש לייב (בן המשב"ק ר' מיכל) לאקמאן הי"ד. (סיבת התמונה לא ידוע לע"ע)

בפרוזדור שעל יד בית המדרש הי' גם כיור כמו בבית הכנסת[22], שהיו בו דדין שכשהגביהום יצאו המים. גם הי' שם חדר קטן שהיו מונחים בו כלי הבית המדרש.

על א' הכותלים שבפרוזדור היתה תלוי' טבלא, שבה נרשמו שמותם של "חברה ש"ס" מבני העיר, הלא הם הלומדים ומסיימים מסכת אחת מדי שנה בשנה, וסעודת הסיום נערכה בכל שנה ביום ל"ג בעומר בהיכל בית המדרש[23]. כ"ק מרן זי"ע הי' נרשם תמיד על מסכת ברכות. מנהג זה הי' נהוג בבעלזא משנים קדמוניות שהרב המרא דאתרא הי' חתום על מסכת ברכות[24].

22 ראה ספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק ג סעיפים יא-יב).

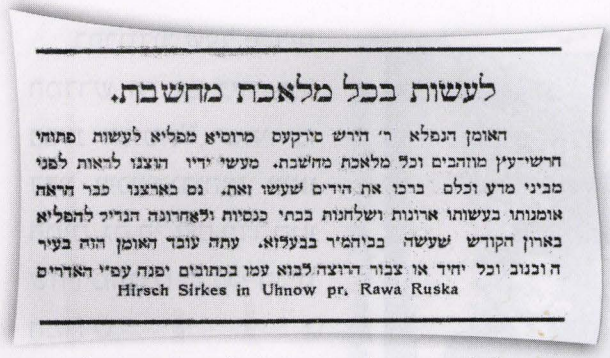
23 לרגל סעודה זו שלח מרן את ר' **נחמן שמש** ז"ל עם רשימה של בעלי בתים מתושבי העיירה להזמינם לסעודה, ובשעת הסעודה עשה מרן הסיום על מסכת ברכות. גם סיימו אז ברבים את המסכתות חגיגה, תמיד ונדה. והרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מבעלזא סיפר, שבסיום הש"ס זה ישבו הבעלי בתים אצל השלחן מיד אחר בני מרן, ובימיו הי' הראשון שישב בשורה יהודי זקן בשם ר' **חיים לייב**, שקראו לו "חיים לייב פון מאגעזין" (מחמת שדירתו הי' מעל בית החרושת של יי"ש), שהי' איש ירא וחרד ותלמיד חכם, והי' הבעל קורא אצל מרן כבר מימי כ"ק מרן **מהרי"ד** ז"ע. ופעם בעת הסעודה מזג לו כ"ק מרן **מהר"א** ז"ע כוס יין, ואמר לו, דאיתא בגמרא (יומא עא ע"א) "הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונם של תלמידי חכמים יין". אחר זה ביקש ממנו מרן שיאמר "תורה", אמר, כתיב בפרשת תרומה "שלשה גביעים משוקדים בקנה אחד כפתור ופרח", אם הרבי יתן שלשה גביעים של יין בקנה שלי כאחד, אזי יהי' כפתור ופרח...

לבד מחברה זה, הי' גם בין הבחורים חברה ש"ס, שסיימו מדי שנה בשנה כל הש"ס ביום ל"ד בעומר יומא דהילולא של הרה"ק ר' **מענדל מרימנוב** זי"ע, אך בסיום זה לא עשו סעודה, רק שמרן חילק מזונות לכל הבחורים והחברה. סיימו אז רק מסכת ברכות ומסכת תמיד.

24 הרה"ח ר' **יצחק צבי זיידנפעלד** ז"ל.

לאורך צד מערבי של בית המדרש, הי' פאליש שקראו לו "דער אלקער", אך לא הי' קיר בינו לבין היכל הבית המדרש. שם הי' גם שער כניסה במערבו, אך לא השתמשו בזה. בפאליש התפללו הבעלי בתים שבעיר תפלת שחרית עד שעה 9:30 (שאחר שעה זו התפללו היושבים בבית המדרש).

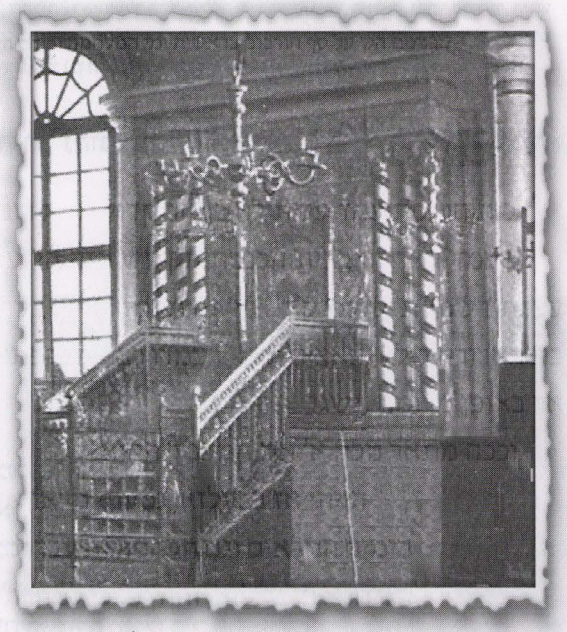
ארון הקודש בנוי מעץ כלול ביפיו, שנעשה ע"י אומן צייר מרוסיא בשם ר' **הירש סירקעס** ע"ה בשנת תרס"ו, פיאר את היכל הבית המדרש. אליו עלו דרך ששה מדרגות. הארון הי' מוקף בגדר של ברזל. באמצע ההיכל עמדה בימה רחבה ועלי' שלחן הקריאה, שעלי' עלו דרך שלשה מדרגות[25].

לעשות בכל מלאכת מחשבת.

האומן הנפלא ר' הירש סירקעס מרוסיא מפליא לעשות פתוחי חרשי־עץ מוזהבים וכל מלאכת מחשבת. מעשי ידיו הוצנו לראות לפני מביני מדע וכלם ברכו את הידים שעשו זאת. גם בארצנו כבר חיראה אומנותו בעשותו ארונות ושלחנות בבתי כנסיות ולאחרונה הגדיל להפליא בארון הקודש שעשה בביהמ"ד בבעלזא. עתה עובד האומן הזה בעיר ה ובנוב וכל יחיד או צבור הרוצה לבוא עמו בכתובים יפנה עפ"י האדרים
Hirsch Sirkes in Uhnow pr. Rawa Ruska

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת' אודות האומן הר"ר הירש סירקוס ע"ה מרוסיא שעשה עבודת פתוחי חרשי עץ לארון הקודש שבבית המדרש בבעלזא "ולאחרונה הגדיל להפליא בארון הקודש שעשה בביהמ"ד בבעלזא"

עמוד א' עמד בימינו של עמוד הבעל תפלה, אשר בו השתמשו רבוה"ק מדור דור. אחר פטירת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הזיזו את העמוד ממקום שעמד בו מרן, והוציאוהו קצת החוצה, ושם התפלל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ואחר פטירת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, החזירו את העמוד למקום שעמד בו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עמד שם בעת תפילתו, ואחר פטירתו החזירו שוב את העמוד למקום שעמד בו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ושם קבע כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע את מקומו[26].

צורת ארון הקודש בבית המדרש שבבעלזא

בבעלזא היו רבותינו הק' יושבים כשפניהם כלפי העם, ובכותל המזרחי של בית המדרש למטה מן החלונות היו כמה חריצים בכותל, ושם הניחו רבוה"ק את הסידור בעת תפלת שמונה עשרה, ובכל זמן שהפכו פניהם למזרח.

בתקרת בית המדרש היו תלויות "הענג-לייכטער" מיוחדים ביפיים, שבתוכם הדליקו הנרות להאיר בבית ד' בשבתות ובחגים. בנוסף לכך, הי' כל א' מדליק נר לעצמו על מקומו ללמוד ולהתפלל לאורו.

25 ראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק יב סעי' ג) מה שכתבנו מענין זה. ושם תמצא עוד הרבה הלכות והנהגות שבצורת בית המדרש שבבעלזא.

26 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל.

מקום מיוחד הי' בבית המדרש עבור הדלקת נרות נשמה. כשהי' לא' "יארצייט" הי' נותן קצת כסף לר' **מרדכי גיהנם שמש**[27], והוא הדליק נר במקום ההוא לטובת הנשמה[28].

אצל פתח בית המדרש, עמד תנור גדול שחיממו אותה בימות החורף[29], והי' בו כדי לחמם את כל היכל בית המדרש הגדול אף בימים הקרים ביותר[30].

בקומה השני' של הבית המדרש בצד צפון הי' בנוי ה"שניידער שוהל'עכל" שהתפללו בתוכה בעלי בתים מתושבי עיר בעלזא[31]. בתקופה האחרונה הי' ה"שניידער שוהל'עכל" סגור במשך ימי השבוע, ולא הי' שם מנין רק בשבתות לתפלת שחרית[32].

יהודי שהגיע לבעלזא בבוקרו של ערב שב"ק, ואיקלע בהיכל בית המדרש מיד אחר שגמר הציבור להתפלל, מתאר קצת מהפרטים שהבחין בהם בתור "אורח לרגע":

הכניסה לבית המדרש היא דרך מדרגות של עץ רעועות קצת, נכנסים לפרוזדור חשוך, ומשם לבית המדרש ששם מתפללים, שם לומדים ה"יושבים", ושם טועמים ל"לחיים". בקיצור, מאחר הימים טובים עד אחר ל"ג בעומר מתפללים פה בבית המדרש, ומל"ג בעומר עד אחר הימים טובים בבית הכנסת.

נכנסנו לבית המדרש, ואנו רואים תמונה כזו: ההיכל הוא גדול מאד, נמצאים בו עולם גדול של "יושבים". שאלנו את א' מהם: כמה "יושבים" יש? השיב: מה איכפת לכם כמה יש? שאלנו איש אחר, השיב כלאחר יד: בין 200 ל-250 יושבים יש. בצד עומדים שני תנורים

27 ראה אודותיו למעלה (עמ' 210).

28 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

29 סיפר הרהגה"ח ראש הישיבה **מוהר"ש בראנדער** זצ"ל, שתמיד לפני שנכנס כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבית המדרש היו פותחים את החלון שאצל מקומו מחמת שמרן הי' קשה לו לסבול החום, לבד בימי חודש אלול שמרן הי' רועד מאימת יום הדין, עד שהי' צריך להתכסות בכיסוי נוסף [ראה בקובץ 'פינת יקרת' (כוללים דחסידי בעלזא לאנדאן, שבט תשס"ט) עמוד שכ, מה שסיפר הרה"ח ר' **יעקב אלי' זינגער** שליט"א, שבעת ביקורו של הגה"צ ר' **יונתן שטייף** זצ"ל אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בעיר פעסט, שאל ר' יונתן את מרן, במה ראו בבעלזא איזה השתנות בהגיע שבת מברכים אלול, ענה מרן: "כשהלכו ל'ראש חודש בענטשען' היו צריכים להוסיף לאבי ז"ל עוד קאלדערער (=כיסוי), וכשהגיע שבת סליחות, היו צריכים כבר להביא וואַרעם פלאַש (=מיחם) לחמם. ובספר 'במחיצתם' (עמוד 71) מביא כזאת גם בשם הגה"ק בעל **ויגד יעקב מפאפא** זצ"ל].

30 עי' לעיל בכותרת "בית המדרש הישן" מה שסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מזקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

31 ראה למעלה (עמ' 209) אודות ה"שניידער שוהל'עכל". וראה עוד למעלה בפרק ב בכותרת "הרחוב שבין ביהכ"נ לביהמ"ד" (עמ' 127), שמחדר זה זרקו בשמחת תורה התפוחים והמים על הילדים, עיי"ש.

32 הרה"ח ר' **יעקב ווינבערגער** הי"ו מבני ברק.

גדולים מושחרים, וקול רעש גדול נשמע בהיכל. עומדת בימה גדולה באמצע, ועומד "ארון קודש" גדול מאד מחזיק בתוכו 25 ספרי תורה. סמוך לארון הקודש עומד "עמוד" עוד מימי הרבי זצ"ל שאין משתמשים בו כלל, ואחריו עומד ה"עמוד" שהרבי שליט"א מתפלל אצלו. סמוך לזה עומד שלחן ארוך שעליו יושבים הצאצאים והקרובים, ואצל הכותל עומד ספסל ישן ומושחר.

והציבור, זה עומד ומתפלל, וזה כבר שותה "לחיים", זה עומד ושומר איזה חולה-נפש[33], ובצד עומד א' עם "דאשעק" כששרוול א' עדיין מוגבה על ידו בשביל הנחת תפילין, וכאן אנו רואים קבוצת אורחים מגישים "לחיים" עבור החברה "יושבים". פה ושם מסתובב יהודי בעל מלאכה שכפי הנראה הוא מהעסקנים הגדולים עבור ה"יושבים".

בבית המדרש חשוך קצת, החלונות מאובקים. על הכותלים אנו רואים מדפים גדולים של ספרים. הוצאתי ספר עתיק אחד, ועמדתי מופתע משנותיו. ספרים לאלפים מכל הסוגים, ספרי שאלות-ותשובות עתיקות שאינם נמצאים, וסתם ספרי הלכה מכל הסוגים. אני מוציא עוד ספר, ומצאתי שהוא ספר שו"ת בן 350 שנים, הדפים כבר קרועים ובלויים וללא כריכה. במצב כזה נמצא אוצר הספרים הענקי כשניכרים הכוחות והאומץ שהשקיעו בו. כך נראה גם "אוצר הספרים" העתיקים הגנוזים בבית חצר הרבי.

בפרוזדור עומד חבית גדולה של מים לנטילת ידים, וכאן תלוי סימן של מגבת. הדלתות המה של ברזל, לסימן שהתורה הנלמדת בבית המדרש לא תצא החוצה. פה בין כותלי בית המדרש כבר הושקע כוחות רבות של שנים הרבה, לא יאומן כי יסופר. והנראה לעין כל היא, שכל המתרחש בעולם והבלי עולם הזה לא שייכים לאלו הנמצאים כאן[34].

לימוד התורה בבית המדרש

בית המדרש של בעלזא המה תמיד כים סוער מרגשי קול התורה של תלמידי חכמים ובני תורה שקבעו בו מקום ללימודם. קבוצות קבוצות של תלמידי חכמים היו נראים תמיד כשהם מתנצחים זה עם זה בהלכה, שעות רבות עברו עליהם בפלפולי חברים, גם באכסניותיהם וברחובות העיר היו עוסקים בפלפולי דשמעתתא בריתחא דאורייתא. העיר בעלזא דמתה לישיבה אחת גדולה, שקול התורה לא נדם בה אף לרגע. מאות חסידים יושבים ולומדים בלי הפסק במשך הרבה שעות, מבלי להרגיש שהשעות

33 ראה להלן פרק חמישי (עמ' 335) אודות ה"חולי-נפש" שהגיעו לבעלזא, ושמירתם עד שזכו ליכנס למרן.

34 כל זה היא חלק מתיאורו המפורט של הרה"ח ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל מביקורו בבעלזא לשבת געלע מצות דשנת תרצ"ד לפ"ק (ראה להלן פרק חמישי בכותרת "עריכת השלחן" עמ' 273). שאר חלקי תיאורו נמצאים מפוזרים בשאר פרקי ספרינו.

חולפות. יושבים הם בבית המדרש של רבם מופשטים מכל עניני העולם, וחיים בעולם שכולו קדושה וטהרה, עולם של תורה ועבודת ד'.

רבנים וגדולי תורה ויראה מסלתה ומשמנה של עולם התורה והחסידות, גדלו ונתחנכו בבית המדרש בבעלזא, שנודע מאז ומעולם לשם ולתפארת.

שערי בית המדרש לא ננעלו מעולם, גם בלילה לאור הנרות עמלו על התורה ועל העבודה, הלומדים הקשישים, והני צורבי מרבנן, ביניהם עילויים חריפים, שהפליאו בידיעותיהם ובבקיאותם, בלטו בכשרונותיהם הנדירים. היו כאלה שישבו בבית המדרש עד שעות הקטנות של הלילה, ועוד טרם עזבו הם את המקום, כבר הגיעו המשכימים קום טרם האיר אור הבוקר. הודות לזה יצאו מבעלזא לומדים מובהקים וגדולי תורה מפורסמים ברחבי תבל, רבנים, דיינים, מרביצי תורה וחסידות עד לרוב, ששמם הלך לפניהם בחכמתם ובתבונתם המיוחדת[35].

כל מי שחשקה נפשו למלא כריסו בתורה הי' בא לבעלזא. בכל ימות השנה נמצאו שם כמה מאות בחורים, מלבד עשרות אברכים, ביניהם מופלגי תורה חריפים ובקיאים, בעלי הוראה אשר להם שם ויד בתורה וחכמה ויראת ד' חופפת עליהם כל היום. מהם שישבו בבעלזא תקופה ארוכה של כל ימות השנה, מהם שבאו לימים הנוראים אך למעשה נשארו שם מראש חודש אלול ועד לאחר חנוכה, ומהם שנסעו לחג הפסח ולא חזרו עד חצי תמוז.

קול התורה בקע מחוץ לכותלי בית המדרש, והמיית בית המדרש נשמע בכל העיר. ברק התורה שפרץ מבית המדרש האיר באורו את כל הסביבה כולה. ומה אדיר הי' הרושם כשנכנסת לבית המדרש, ואתה רואה בעיניך קיבוץ גדול של מאות בחורים שנתגבשו לחטיבה אחת, על אף שינוי מוצאם. לפניך נגלה קיבוץ גליות מרחבי תבל, בחורים מפולין, גאליצי', הונגריא, רומעניא, טשעכיי, גרמניא, עסטרייך, שווייץ ועוד. כל א' עם תכונותיו המיוחדות לו תורם את חלקו, ועל ידי כולם ביחד נוצרת השלימות המיוחדת. אתה רואה את כולם כשבקרבם שאיפה אחת, ללמוד תורה בהתמדה מתוך יראת שמים, להיות שקועים בתורה ולהתעלות מעל כל הבלי העולם הזה. וזה כל חייהם[36].

35 אגב, להראות עד כמה הי' ידוע בית מדרשה של "בעלזא" כמקום אסיפת רבנים וגדולי תורה, חשוב לציין מה שהביא להלכה הגה"ק **מהרש"ם מברעזאן** זצ"ל, בנידון "היתר מאה רבנים" להשיא אשה על אשתו, שצריכים מאה הרבנים להיות מארצות שונות, ולא כולם מעיר אחת, ונשאל הגה"ק, באם שנתאספו רבנים מהרבה ארצות בעיר אחת, אם יכולים לקבל חתימות מהם בהיותם מקובצים בעיר אחת, או צריכים לקבל החתימות דוקא בהיותם מפוזרים בכל הארצות. והשיב הגה"ק בקוצר אמרים: "בימי חורפי בימי הגאונים הקודמים הייתי בבעלז ואספו שם חתימות [מרבנים] מכל הארצות, וכן המנהג פשוט", דהיינו, שראה בבעלזא שהי' מקום של אסיפת רבנים וגדולי תורה מכל הארצות, שבאו לשם לקבץ החתימות מרבנים מארצות שונות, הרי שיכולים לקבל החתימות אף כשנתקבצו כל הרבנים בעיר אחת (הובא בשו"ת 'ביכורי שלמה' ח"ב, אבהע"ז סי' ב).

36 כל אלו מתוך כתבי עדים נוכחים.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בין עצי היער במארינבאד
נראה מאחורי מרן הגה"ח ר' בערל קארניאל ז"ל

מספר חסיד א' תלמיד ישיבת "מחזיקי לומדי תורה" בלעמבערג שזכה לנסוע לבעלזא להסתופף בצל קדושת מרן **מהרי"ד** זי"ע על חג השבועות בשנתו האחרונה עלי אדמות:

בישיבת חסידי בעלזא בלעמבערג, ה"ה ישיבת "מחזיקי לומדי תורה", שנתנהלה ע"י החסיד המפורסם בערל קארניאל ז"ל[37], היו מסודרים כמה חברות של בחורים. הסדר הי' שבחורים מבוגרים למדו עם בחורים הצעירים, כל בחור וחברה שלו. כאשר הגיעו מועדים וזמנים הי' חזקה קבועה בידי ר' בערל ז"ל לנסוע לבעלזא, ובכל נסיעתו לקח אתו חברה אחת של בחורי הישיבה.

37 הרה"ח רבי **בערל קארניאל** ז"ל הוא אחת הדמויות של גדולי מפיצי ומקימי עולה של תורה אשר בלבוב בדור האחרון. בלטה דמותו רבת הפאר והמעש בהנהלת הישיבה "מחזיקי לומדי תורה" בתקופה שלפני מלחמה"ע, לא יאומנו כי יסופרו מעשי תקפו וגדולתו של בחור צעיר לימים למען הפצת התורה והאדרתה, ולמרות גילו הצעיר, כבן עשרים בלבד, נחשב כאחד מבוני' של של עולם התורה. הי' גם מחנך גדול, הוא הי' מלהיב את לבות הצעירים ומכניס בהם אהבת תורה ויראת שמים. ואמנם ראה ברכה בעמלו, וישיבה זו היתה לאחד המרכזים הגדולים בגאליצי' לתורה ויראה, למידות ומעשים טובים.

חיבה יתירה היתה נודעת לו מכ"ק רבוה"ק מרן **מהרי"ד** ומרן **מהר"א** זי"ע שקירבוהו והעריכו את עבודתו המסורה להפצת התורה והיראה בלבוב והסביבה. הוא הי' תמיד מראשוני המוזמנים אצל ה"טישן" לגשת לקבל שיריים מיד מרן בין הנכבדים ביותר.

הוא נתמנה לדיין בעיר לבוב בגיל צעיר. עוד לפני חתונתו קיבל סמיכות הוראה מגדולי הדור, שכתבו עליו גדולות. הוא נפטר בגיל צעיר ביום כ"ח טבת תרצ"ט לפ"ק והניח אחריו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות. יהא זכרו ברוך.

בנין ישיבת "מחזיקי לומדי תורה" בלעמבערג כהיום

גורלי לנסוע לבעלזא נפל לי בנעימים על חג השבועות דשנת תרפ"ו, זכיתי בימים הללו גם להיכנס לחדרו של מרן עם קוויטל להתברך מפה קדשו, אמנם מראה אחד עומד עד היום לנגד עיני, כשנזכר אני האיך שבכל פינה ופינה של העיירה בעלזא, ברחובות ובשווקים, בחנויות ובבתי מלון, ואין צריך לומר בבית המדרש ובהגרויסע שטוב, עמדו קבוצות קבוצות של תלמידי חכמים מתוך שיחות של פלפול ודיבוק חברים בדבר הלכה, כל העיירה היתה חטיבה אחת של תורה, ונדמה הי' כאילו הבית המדרש נפוץ על פני כל העיר[38].

הגה"ק בעל ה'**ערוגת הבשם' מחוסט** זצ"ל סיפר, שפעם טרם נסעו לבעלזא נתקשה לו תוך כדי לימודו איזה קושיא עצומה בדברי הר"ן במס' שבועות, ולא מצא יישוב לזה, ונצטער הרבה על כך, וכשהגיע אח"כ לבעלזא, הוא אך ונכנס לבית המדרש, תיכף עלה ברעיונו יישוב לקושייתו, ואמר, שהוא תולה התנוצצות האור בהשפעת קדושת בית המדרש שנלמד בתוכו תורה לשמה, ואור הזורח במקום קדוש הלזה הוא אשר עמד לו ליישב קושייתו[39].

פעם הגיע הגה"צ ר' **אברהם יעקב רוקח** זצ"ל אבד"ק הובניב לבעלזא, ורצה ליכנס בקודש פנימה אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. ביקש מאת הרבנית שתשתדל למענו שיוכל ליכנס מבלי שיצטרך להתעכב על כך ימים ושבועות כפי שהי' שכיח בימים ההם[40].

38 הרה"ח ר' **שאול דוד עסטרייכער** ז"ל מברוקלין נ.י.

39 אוצרות ירושלים (חלק יט עמוד שטו) בשם עד נוכח הרה"ג ר' **ברוך גרינפעלד** ז"ל מתלמידי הגה"ק בעל ה**ערוגת הבשם** זצ"ל, שנסע אז ביחד עם רבו לבעלזא.

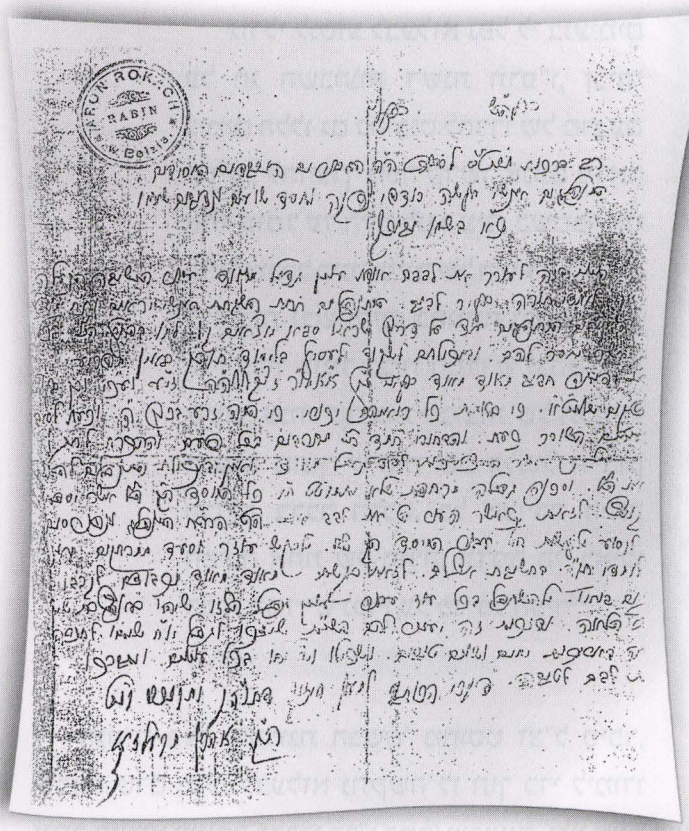
40 ראה להלן פרק ה (עמ' 322).

נכנסה הרבנית למרן ושטחה לפניו את בקשת הרב מהובניב, שאינו רוצה להתעכב כאן ולבלות זמנו, ומבקש שמרן יקבל אותו מיד.

אמר לה מרן: הלא יש לי בית מדרש גדול שיוכל להתעכב שמה.

אמרה הרבנית: אם הי' זה איש פשוט בעל הבית הטרוד כל ימיו על המחי' ועל הכלכלה, ראוי לומר לו שיתעכב בבית המדרש בימים הללו, כך שירוויח זה כמה ימים לנצלם בלימוד התורה, אמנם רב זה, הלא אף בבית אין לו אלא ד' אמות של הלכה, וא"כ מה ירוויח בזה שיתעכב כאן.

השיב מרן: "צו לערנען ביי מיר אין בית המדרש איז מסוגל צו יראת שמים"[41].

מכתב קודש מכ"ק מרן מהר"א זי"ע
לטובת ישיבת "מחזיקי לומדי תורה" בלעמבערג

בחור א' נכנס בבחרותו לבקש הסכמתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לנסוע ללמוד במקום אחר, אמר לו מרן: "כ'האב אזא לעכטיגע בית המדרש"[42].

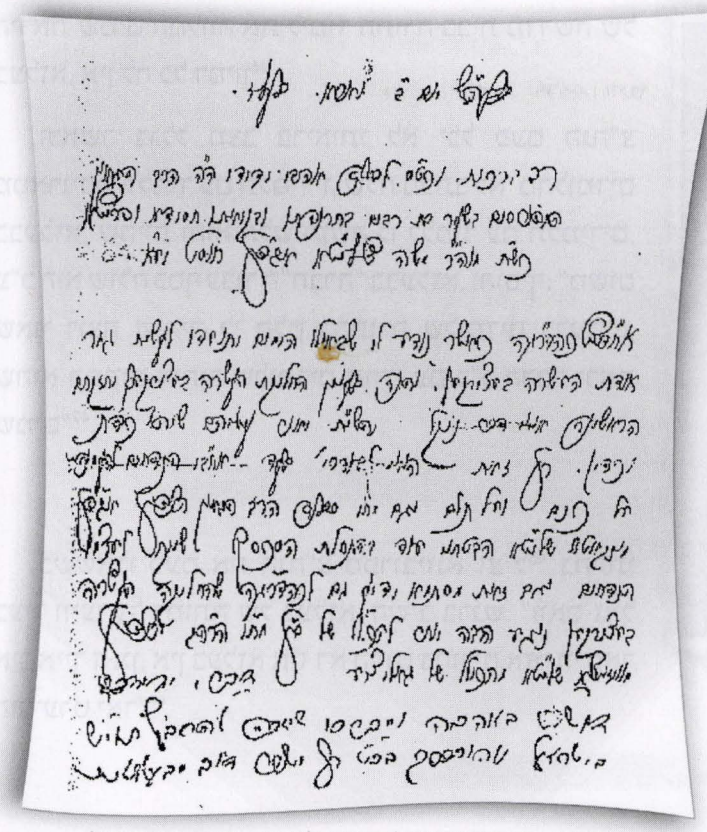
ופעם נכנסה אשה מבעלזא לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע וביקשה שמרן יסכים לבנה שיסע לישיבה אחרת ללמוד, אמר לה מרן: "ס'איז דא א לעכטיגע בית המדרש, א גוטע ראש ישיבה, און זיי ווילן נאך פארן"?[43].

41 הגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל בקביעות שיעור האחרון שהשמיע בהיכל הישיבה גדולה בבני ברק זמן החורף דשנת תש"ס.

42 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א ששמעו מפיו של בעל המעשה.

43 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל.

כשנכנס פעם איזה חסיד לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על מנת למסור קוויטל, ובתוך דבריו באיזהו ענין הזכיר ואמר: "מילא היינט איז דאך אן אנדערע וועלט", נענה מרן ואמר: "תלך לבית המדרש שלי ותראה בחורים כמו שהי' לפני חמש מאות שנה"[44].

מכתב כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע להגה"ק בעל 'ערוגת הבשם' מחוסט זצ"ל

פעם כאשר חזר הגה"צ **מטארניפאל** זצ"ל[45] לעירו, אחר ששהה בבעלזא למשך כמה שבועות, רצה לסגור שערי הישיבה שלו ולשלוח כל הבחורים לבעלזא, באמרו, כי

44 הגה"ח ר' **ישראל אלימלך רומפלער** זצ"ל.

45 הגה"צ רבי **דוד מנחם מאניש באב"ד** זצ"ל אבד"ק טארניפול מפארה של יהדות גאליציא הי'. שקידתו בתורה במשך כל ימי חייו היתה עצומה, מימי נעוריו ועד יומו האחרון לא פסק פומי' מגירסא, לא הבחין בין יום ולילה, דרכו היתה ללמוד ללא הפסק עד שאזלו כוחותיו ואז הי' ישן שעות אחדות. יראתו קדמה לחכמתו, וכשנזדמן לו ענין של חיזוק הדת או שיש בו משום כבוד שמים הי' מפסיק את לימודו, ונוסע למקומות רחוקים, עוסק בפעולות שונות ומבזבז מזמנו היקר לתקנת הדברים.

מנעוריו נמנה עם חסידי בעלזא, והוא נסע עוד לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, דבק בו בלב ונפש והתפלש בעפר רגליו. עוד בצעירותו, והוא אז רק בן שמונה עשרה נחשב לאחד האריות בחבורת בעלזא ומגדולי החסידים. באותו הפחד והאימה שעמד בפני כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ואח"כ אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, עמד אח"כ בימי זקנותו גם אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע (ראה להלן פרק ה עמ' 303 בהערה מה שהתבטא לבני עירו על כ"ק מרן מהר"א זי"ע אחר פטירת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע), ואותו יום שנסע לבעלזא הי' אצלו בבחינת יו"ט ולא אמר תחנון.

הוא הי' יד ימינם של רבוה"ק בעסקי הכלל. כשהי' צורך לנסוע לעיר המלוכה לווארשא להתייצב לפני שרים ולפעול בעניני הכלל, הי' הוא האיש שמרן בחר בו לתפקיד זה. גם באסיפות הרבנים הי' הוא ראש המדברים בשם כ"ק מרן זי"ע.

כשהרה"ח ר' **יוסף דייטשער** ז"ל נכנס לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לקחת ברכת פרידה טרם נסעו ללמוד בישיבתו של הגה"ק מטארניפאל, אמר לו מרן: דער זיידע ז"ל [מרן **מהר"י**] אמר עליו: "א איד פון פיר הונדערט יאר צוריק, א אינגערמאן א פלאם פייער" (מפי הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א ששמע ממנו). כשדיברו פעם באר"י אודות הגדולים שבסביבות אחרות, נענה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ואמר: "אונז האבן מיר אויך געהאט גדולים, ווי דער **טארניפאלער** רב און דער **פראביזנער** רב (ראה עמוד הבא אודותיו), נאר זיי זענען געווען גרויסע ערליכע אידן אויך" (הגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א רב דק"ק בעלזא בלאנדאן).

הגה"ק מטארניפול זצ"ל

היראת שמים המלווה את לימוד התורה בבית מדרשה של בעלזא, אין לה כל דמיון[46].

וכאשר בגלל מצב בריאותו לא יכל פעם הגה"צ מטארניפול ללמוד עם תלמידיו, שלח מכתב לא' מהלומדים בבעלזא, שהיות והוא חלש וקשה לו ללמוד עם תלמידים, ע"כ הוא שולח כסף עבור ה"חברה" בבעלזא, והוסיף: "משום שאני רוצה שיהיה לי חלק בהתורה שלומדים בבעלזא, שהוא המקום היחיד שלומדים תורה עם כ"כ הרבה יראת שמים"[47].

כששאלו פעם את הגה"צ **מפרוביזנא** זצ"ל[48] בהיותו בעיר וויען על דמותה של בעלזא, השיב ברגש: "וואס זאל איך אייך זאגן, אין בעלזא איז דא היינט בחורים אזוי ווי פאר הונדערט יאר"[49].

46 הגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל בקביעות שיעור הנ"ל.

47 הגה"ח ר' **ישראל אלימלך רומפלער** זצ"ל מלאנדאן, שאליו נשלח "פאסט קארטל" זו.

48 הגה"צ רבי **אברהם יעקב הלוי הורוביץ** זצ"ל אב"ד פרוביזנא בעמח"ס 'שו"ת צור יעקב' הי' נוסע לעתים תכופות לבעלזא להסתופף בצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. גם שם התנהג בהצנע לכת ונחבא אל הכלים כדרכו, עד שפעם הפליג הגאון **מהרש"ם מברעזאן** זצ"ל את כוחו בתורה לפני כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, מאז התחבב מאד אצל מרן **מהרי"ד**, ומרן שידלו להשיג את משרת הרבנות שבסאסוב אשר היתה פנוי' באותה עת, ונתן לו הבטחתו שיעמוד לימינו ושיכתוב בשם אביו מרן **מהר"י** אל הרה"ק ר' **שלמה מסאסוב** זצ"ל לבקש הסכמתו לכך. אולם ר' אברהם יעקב בברחו מפני הכבוד סירב אז עדין לקבל עליו הרבנות.

משעלה על כס הרבנות נודע בעולם וזכה לכבוד והערצה, מקרוב ומרחוק באו לקבל ממנו עצה ותושי', אז נודעה חכמתו ברבים ואהבתו ונאמנותו האמיתית לעמו. גם נשלח לפעמים ע"י כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לרבנים שונים. פעם התבטא: "משנתמניתי לכהן פאר כרב בפרוביזנא לא יכולתי עוד לעזוב את עדתי בימים הנוראים, ולהמשיך במה שנהגתי במשך שנים לנסוע לבעלזא לשבת סליחות ולהישאר שם עד לאחר הימים הנוראים, הדבר הזה הציק לי מאוד, ובמשך עשרים שנים לא יכולתי להרדם בלילות באותם הימים, כי זכרתי את ימי שהותי בבעלזא בעבר".

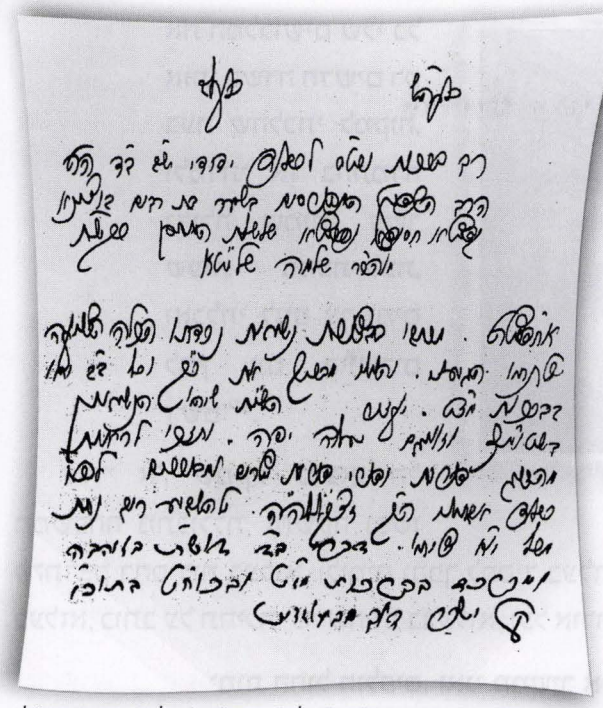
כשישב כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בפרעמישלאן בעת מלחמת העולם השני', הגיעה שמועה כי אצל הרב דפרוביזנא אין מה לאכול, שלח לו מרן אוכל להשיב נפשו. באלול תש"ב נקרא ר' אברהם יעקב לישיבה של מעלה כשהוא שבע מכאובים וצער, ונספד כהלכה ע"י חתניו וע"י תלמידו הרה"צ **מהוסיאטין** זצ"ל.

49 הגה"ח ר' **ישראל אלימלך רומפלער** זצ"ל.

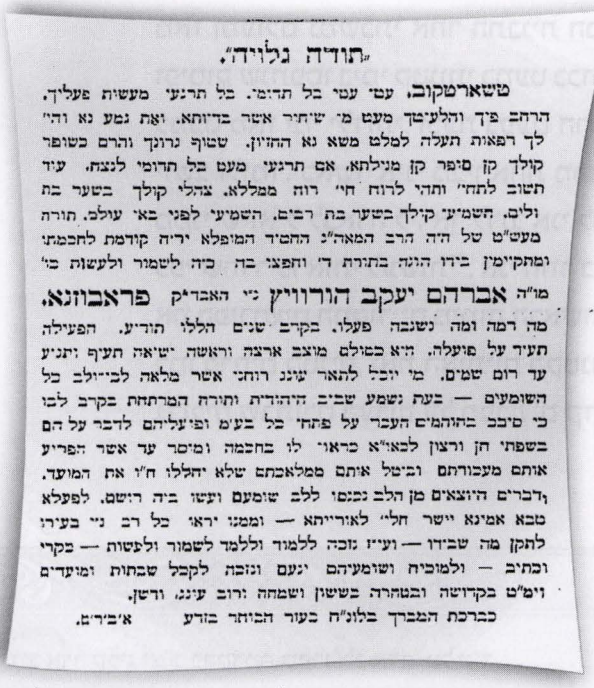
כשביקשו פעם מהגה"צ בעל **'ויגד יעקב' מפאפא** זצ"ל לכתוב לא' מתלמידיו שלמד בבעלזא, שיחזור הביתה עקב הזדמנות מיוחדת להשתחרר מהצבא שהזדמן אז, התבטא באמרו: "מען לערנט מיט גאנץ אנדערע מחשבות אין בעלזער בית המדרש"[50].

דוגמא אחת מני אלף אודות התנאים הקשים במסגרת לימוד התורה בבית מדרשו של בעלזא, ועד כמה הקדישו ה"יושבים" את כל חייהם בשביל לימוד התורה, כותב רב גדול אחד שזכה לשבת בבית ד' ולהתאבק בעפר רגלי "היושבים" ביני עמודי דגירסא בבעלזא:

"והשי"ת יודע כי בכל אותן עשרה שנים, כמה וכמה חדשים לא הפשטתי את המלבושים בלילה, רק ישנתי על הספסל בלא כר, ואכלתי לחם צר ומים לחץ. פעם אחת הייתי יושב אצל אדמו"ר הרב הגאון הגדול הצדיק המפורסם מבעלז שליט"א [כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע] מן ר"ח תמוז עד אחר פסח, ולא הי' לי שום אכסניא כל אותן עשרה חדשים, רק ישנתי בבית המדרש דשם על הספסל לפני התנור בלא כר, ולא הפשטתי

מכתב קודש מכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לש"ב הרה"ק ר' שלמה מסאסוב זצ"ל

"תודיה גלויה".

טשארטקוב. עמ' עטי בל תדיעי. בל תרגעי מעשיות פעליך. הרהב פיך והלעיטך מעט מ' שיחיה אשר בדיוחא. ואת גמע נא והי' לך רפאות תעלה למלט משא נא ההזיון. שטוף נרונך והרם כשופר קולך קן סיפר קן מגילתא. אם תרגעי מעט בל תהומי לנצח. עוד תשוב לתחי' ותהי לרוח חי' רוח ממללא. צהלי קולך בשער בת ולים. תשמיע קילך בשער בת רבים. השמיעי לפני באי עולם. תורה מעש"ט של הי"ה הרב המאה"ג החסיד המופלא יריה קודמת לחכמתי ומתקיימין בידו הגזה בתורת ד' וחפצו בה כיה לשמור ולעשות כו'

מו"ה **אברהם יעקב הורוויץ** נ"י האבדיק **פראבוזנא.**

מה רמה ומה נשגבה פעלו. בקרב שנים הללי תודיע. הפעילה תעיד על פועלה. היא בכולם מוצב ארצה וראשה יגיאה תעיק ותניע עד רום שמים. מי יוכל להאר עינג רוחני אשר מלאה לבי־ולב כל השומעים — בעת נשמע שבים היהודית ותורה המרתחת בקרב לבו כי סיכם בהוהמים העבר על פתחי בל בע"מ ופיעליהם לדבר על הם בשפתי הן ורצון לבאי"א כראוי לו בחכמה ומיסר עד אשר הפריע אותם מעבודתם וביטל איתם ממלאכתם שלא יהללו ח"ו את המועד. ודברים היוצאים מן הלב נכנסו ללב שומעם ועשו בית רושם. לפעלא טבא אמינא יישר חלי' לאורייתא — ומתוי יראי כל רב ניי בעירי לתקן מה שבידו — ועי"ז זוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות — בקרי וכתיב — ולמוביה ושומעיהם יעם וזכה לקבל שבתות ומועדים וימ"ט בקדושה ובטהרה בששון ושמחה ורוב עינג, ודשן.

כברכת המברך בלונ"ח בעוד הביוחד בזרע א'ב'ד'ם.

ממכת"ע 'מחזיקי הדת' אודות פעולות צדיק הגה"ק מפרובוזנא זצ"ל

50 תלמידו הגה"צ ר' **יעקב יצחק ניימאן** זצ"ל ממאנטריאל יצ"ו.

את המלבושים שלי כל אותן עשרה חדשים רק בעת שהלכתי למקוה, ולמדתי אז בהתמדה גדולה שמונה עשר שעות במעת-לעת, ואכלתי לחם צר ומים לחץ עם היושבים דשם"[51].

הגה"ק מפרובזנא זצ"ל (השני מימין)

יהודי א', שמקור מוצאו הי' ממשפחה מתבוללת, וחשקה נפשו להתדבק בחסידות בעלזא, ולימים נהפך לחסיד בעלזא מן השורה, והי' בין היושבים בבית מדרשה של בעלזא, כותב על תחילת ימי שהותו בבעלזא, ועל אודות ישיבתו בבית המדרש דשם[52]:

ימות החול חולפים, ואני ממשיך את לימודי בגמרא. מעולם היתה לי חיבה לסוגיות העמוקות, קשיי ההבנה, של חכמי תלמוד הירושלמי והבבלי הכתובים בארמית ובעברית. מאז ומעולם נמשכתי אחר התבנית המיוחדת של סימני האותיות העבריות ללא ניקוד ופיסוק שנתפסו בימי קטנותי כמעט ככתב יתדות, והם היוו עבורי חומר קריאה חביב ביותר כמעט מאז ימי ילדותי. וכעת בפעם הראשונה אני יכול להתמסר כל כולי לתענוג זה. אני יושב ולומד. כאשר איני מבין אחת מהבעיות הקשות של הגמרא אני שואל אדם מבוגר ממני שיואיל לבארה לי, אך לרוב אני לומד לבד. אני חוזר על כל דף לפחות שש פעמים כפי שהדריכו אותי לעשות[53]. אני חוזר בכדי לזכור את התוכן של התלמוד עצמו, אני לומד את הפירושים המקוריים מימות הראשונים ממש המעטרים את התוכן של הגמרא בכל דף כמו פרחים קטנים, ואת האותיות הקטנות של כתב רש"י. לפעמים אני משתמש בספרים גדולים שבתוכם הערות על מפרשים קדמונים אלו כדי לעזור לי בלימודי.

51 הג"ר **דוב ארי' קליג** זצ"ל בהקדמת ספרו 'לב אדם' על יו"ד.

52 המאמר נכתב - בין השאר - בהקדמה לספרו "תשע שערים" בשפת טשעכי'ש, ותורגם ללה"ק ב"היכל הבעש"ט" (קובץ טו).

53 בהערות העורך הרב **מרדכי געלערנטער** הי"ו על מאמר זה בקובץ הנ"ל, מביא השוואה מדברי **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** שהובאו בגליון "אור לנתיבתי" (שנה ג גליון יא, עמוד לו): "וזקיני ז"ל (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע) הי' אומר שצריכים לחזור ארבעה פעמים, ושמעתי מא' שאמר לו זקיני שיחזור ששה פעמים על כל גמרא". בהזדמנות אחרת אמר כ"ק מרן שליט"א ששמע כן מהגה"צ ר' **יצחק יעקב ווייס** זצ"ל בעל ה'מנחת יצחק'.

ספרים נערצים מאד במקום הזה, הם חפצי קדושה ממש. לשם דוגמא, אף אחד לא יתיישב על ספסל שיש עליו ספר בקצה השני. זהו זלזול לספר הקדוש. מעולם לא משאירים ספר כשפניו למטה או בצד ההפוך, רק כל פעם בצדו הנכון. אם ספר נופל על רצפה מרימים אותו בנשיקה. כאשר גומרים לקרוא, מנשקים אותו לפני שמחזירים אותו למקומו. לזרוק את הספר בצד או להניח דברים עליו, יש בו משום חטא. יחד עם זאת, הספרים הם קרועים ובלואים מחמת השימוש התמידי בהם. כאשר ספר קרוע כל כך שכבר לא ניתן ללמוד בו, הממונה לוקח אותו לבית הקברות וקובר אותו. אפילו פיסת נייר הכי קטנה שאותיות עבריות מודפסות עליה אין מניחים אותה להתגלגל על הרצפה או לדרוך עליה, שכן כל אות בלשון הקודש הינה שם של הקב"ה[54]. לעולם אין משאירים ספר פתוח רק כאשר לומדים בו[55]. אם חייבים ללכת לרגע ולא חפצים לסגור את הספר בכדי לא לאבד את הדף המבוקש, ניתן להשאיר אותו פתוח אך יש לכסות אותו עם איזה מטפחת. אם מישהו שם לב שמישהו אחר עזב את הספר בלי לסגרו או לכסותו, הוא ניגש לכסותו בעצמו, אך לא לפני שהוא קורא כמה שורות בתוך הספר. אם הי' סוגר את הספר בלי לקרוא ממנו מספר שורות, הי' זה קשה לשכחה למי שהשאיר את הספר פתוח. וספר התורה בעצמו מכובד יותר מאשר ספרים נדפסים.

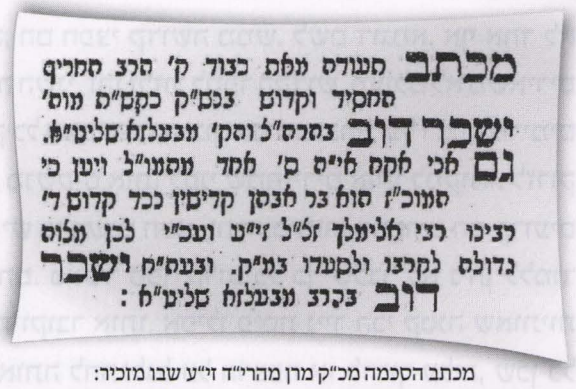
לאט לאט אני הופך להיות יותר בקי בספרי החסידים. הספר הראשון שאני לומד בו נקרא "ראשית חכמה", ספר מיוסד על קבלה, המדריך את האדם לחיות חיי פרישות, ומובאים שם הרבה דברים נפלאים מתוך ספר הזוהר, והתחבר בידי רבי אליהו די וידאש, שחי בארץ הקודש באמצע שנות הש' לערך. ספר נוסף הוא ספר "חובת הלבבות" לרבי בחיי אבן פקודא. ספר נוסף שאני מעיין בו, הוא ספר "נועם אלימלך" מהרבי רבי אלימלך מליזענסק, עליו אני עוד אספר בהמשך. הספר הראשון [ראשית חכמה] הוצע לי על ידי הקדוש מבעלזא בעצמו[56],

54 ראה ספר 'הנישואין כסדרם - בעלזא' (סוף פרק ב): "וידוע שכ"ק מרן ז"ל נהג קדושה באותיות מרובעות ואפי' אם נכתב בהם דברי חול", ושם ציין לדברי מהר"ם פאפיר"ש ז"ל בספה"ק 'אור צדיקים' (סי' כב סק"ב), שכתב דיש לנהוג כבוד בכתב מרובע אפי' לא נכתב בהם דברי קדושה.

55 ראה ש"ך (יו"ד סי' רעז סק"א): "וידוע לחכמי האמת שיש מלאך א' נקרא ש"ד והוא ש'ומר ד'פין על מי שמניח ספר פתוח ויוצא שמשכח תלמודו".

56 כידוע הורו רבוה"ק ללמוד בספר 'ראשית חכמה'. ראה ב'צעטיל קטן' מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שכתב לבנו הרה"ק ר' **יהושע מיערוסלוב** הי"ד זי"ע: "ירגיל את עצמו ללמוד בס' ראשית חכמה בשער הקדושה ובשער היראה". ובהקדמה לספר 'יגד יעקב' (מועדים) כתב הגה"צ אבד"ק פאפא זצ"ל בזה"ל: "ובשם מרן הגה"ק מבעלזא אמר אאמו"ר זצ"ל בענין לימוד ספרי מוסר בזה"ל: 'ראשית חכמה' ברויך מען צו לערנען, 'חובת הלבבות' ברויך מען צו קוקן, 'ארחות צדיקים' ברויך מען אויסערוועניג צו קענען, עכ"ל". וראה עוד בקובץ 'מוריה' קמ"ב (עמוד ריט) בשם הג"ר **יוסף יהושע אפפעל** זצ"ל אב"ד ליעדז מחבר ספר שו"ת יד יוסף, דכשהיה בחור צעיר אמר לו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שיעשה קביעות בספר 'ראשית חכמה'. ובספר 'בצילא דמהימנותא' (עמוד ו)

השני, הובא לתשומת לבי על ידי החסידים, וכבר מתחילה נודע לי על ספרים נוספים חסידיים, ספרים קדמונים ושאר ספרים. אך שני הספרים הראשונים שהזכרתי, הם הכי יקרים אצלי, הם מלווים אותו בכל נסיעותיי, הם היו אתי גם כאשר הייתי חייל. כאשר אני לבד ואין מישהו שרואה אותי אני גם מעיין בספרי קבלה שאסור לנו הצעירים ללמוד בהם.

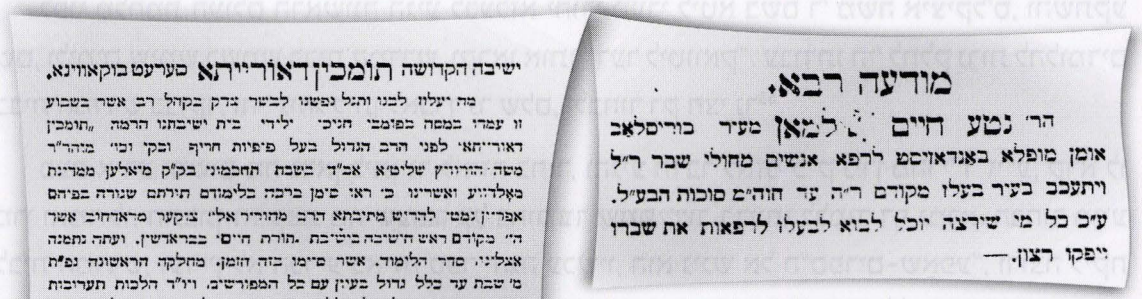

מכתב הסכמה מכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שבו מזכיר:
"ויען כי המוכ"ז הוא בר אבהן קדישין נכד קדוש ד' רבינו רבי אלימלך זצ"ל זי"ע ועכ"י, לכן מצוה גדולה לקרבו ולסעדו"

הריתחא דאורייתא בבית המדרש הגיעה לשיאה בימי חודש אלול[57], ובתקופות החגים. בזמנים אלו היתה אווירת ביהמ"ד מבקיעה שחקים. באותם ימים התכנסו ובאו לבעלזא תלמידי חכמים מכל העיירות ונפגשו יחדיו, כשכל שיחתם נסובה על סוגיות עמוקות שבש"ס ופלפולי הלכה. במיוחד הי' בבעלזא מחזה מפעים בימי עשרת ימי תשובה, שבימים הללו נשארו בבעלזא כל אלו שבאו על ראש השנה ולא נסעו עד אחרי יום כיפור, בתקופה זה הי' בית המדרש הגדול צר מהכיל את כל הציבור כולו, שניצלו את כל זמנם בבעלזא בלימוד התורה[58], ועקב כך הוכרחו למצוא מקום על גבי מדרגות ארון הקודש והבימה, וגם היו כאלו שישבו על הרצפה ממש, והחזיקו הגמרות בידיהם, וכך עסקו בתורה הק' בהתמדה רבה. מכל עבר נשמעו פלפולים רבים שמפלפלים זה עם זה בדבר הלכה או בביאור הסוגיא, בתוכם לומדים גדולים ומפורסמים שבאו מכל קצוי המדינה וממרחקים, ביניהם רבנים ומורי הוראות, וסתם בעלי בתים אברכים שהם מלאים וגדושים בתורה, נערים וצעירים עילויים שניכרת בקיאותם בכל הש"ס. עצם העמידה בבית

מביא: "שמעתי בשם מרן זצ"ל (כמדומה לי בשם מרן מוהרי"ד) שאמר, שמה שצריכים ללמוד בספר חובת הלבבות, יכולים למצוא בספר ראשית חכמה".

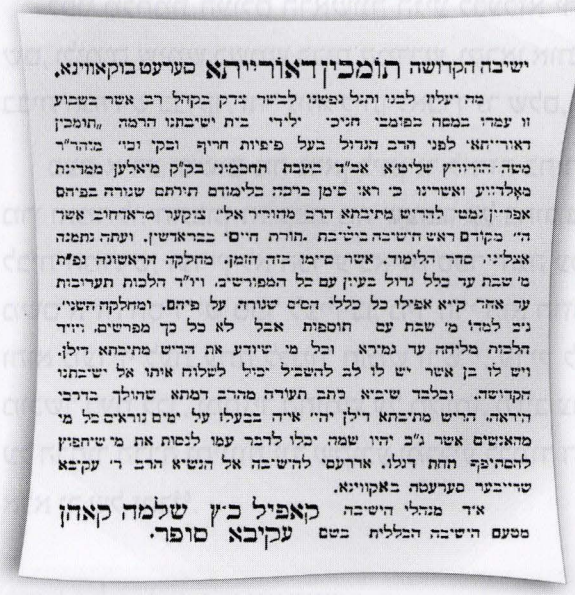
57 ראה 'לוח תמידים כסדרם - בעלזא' (מעלת חודש אלול): "כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נהג ללמוד בחודש אלול בביהמ"ד אחר תפלת ערבית, וכמובן שאז ישבו כולם ולמדו בהתמדה גדולה".

58 ראה עוד בספרינו חלק ב' פרק י"ב, עדותן של נוכחים אודות מראה בית המדרש בימים אלו. וראה עוד בספר 'תכין לבם' (עמוד צ) מעדותו של הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל, ואודות מה שסיפר איך שהחסידים ניצלו ימים הללו על התורה ועל העבודה. והרה"ח ר' **יוסף גאלדמינצער** ז"ל הי' מספר שזכר איך מיד אחר הבדלה במוצאי ר"ה הלכו החסידים מיד לחפש מקום בבית המדרש שעד מהרה נתמלא עד אפס מקום. ובלוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' (צום גדלי') מביא העובדא הידועה מהרה"ח ר' **ישראל משה מטעגלאש** ז"ל, שפעם אחת אחר ראש השנה בא לקבל ברכת פרידה מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שאלו מרן היתכן שהוא נוסע הביתה, הלא עשרת ימי תשובה הוא זמן לעסוק בתורה ובתפילה בשירות ותשבחות. והשיב, שהימים ימי הבציר, ואם ישהה בבעלזא עלול שיפסיד הפסד מרובה, אך עכ"ז אם מרן יצווה עליו להישאר יעלים עין מהפסידו וישאר בבעלזא. אמר לו מרן שיסע, והפטיר, שיש לומר הענין בזה שסיבב הקב"ה שדווקא בימים אלו יהיו ימי הבציר, שאם ח"ו יהי' קטרוג בשמים מדוע אינם עוסקים בתשובה ובמעש"ט כראוי, תהי' זאת להם ללימוד זכות שהיו צריכים לעסוק בבציר.

מודעה
הר' נטע חיים [illegible] למאן מעיר כורים־לאב
אומן מופלא באנדאוסט לרפא אנשים מחולי שבר ר"ל
ויתעכב בעיר בעלז מקודם ר"ה עד חוה"ס סוכות הבע"ל.
ע"כ כל מי שירצה יוכל לבוא לבעלז לרפאות את שברו
ייפקו רצון.—

מודעה על אודות "רופא" שבימים נוראים אפשר להיפגש עמו בבעלזא

ישיבה הקדושה תומכין דאוריירא מערעט בוקאווינא.
מה יעלו לבנו ותל נפשנו לבשר צדק בקהל רב אשר בשבוע
זו עמדו במטה בפומבי חניכי ילידי בית ישיבתנו הרמה "תומכין
דאוריירא" לפני הרב הגדול בעל פיזיות חריף ובקי ובני מהה"ר
משה הורוויץ שליט"א אב"ד בשבת החבמיני בק"ק מאלען מהרינת
מאלדויע ואשרינו כי ראו ס"מן ברכה בלימודם תיזתם שנורה בפיהם
אפרין נמטי להריש מתיבתא הרב מהוריר אלי' צינקער מראדחוב אשר
ה' מקודם ראש הישיבה בישיבת "תורה חיים" בבראדשין. ועתה נתמנה
אצלינו, סדר הלימוד, אשר סימו בזה הזמן, מחלקה הראשונה נפ"ת
מ' שבת עד בלל נדול בעיון עם בל המפורשים, ויו"ד הלבות תערובות
עד אהר קיא אפילו בל בללי הס"ם שנורה על פיהם. ומחלקה השני'.
נ"ב לסדו מ' שבת עם תוספות אבל לא בל בך מפרשים. ויוד
הלבות מליהה עד נמירא ובל מי שיודע את הריש מתיבתא דילן.
ויש לו בן אשר יש לו לב להשביל יביל לשלוח איתו אל ישיבתנו
הקדושה. ובלבד שיביא בתב העודה מהרב דמתא שהולך בדרבי
הידאה. הריש מתיבתא דילן יה"י איה בבעלז על ימים נוראים בל מי
מהאנשים אשר נ"ב יהיו שמה יבלו לדבר עמו לנסות את מ' שיחפוץ
להסתיפף תחת דנלו. אודרעסי להישיבה אל הנשיא הרב ר' עקיבא
שרייבער סערעטה באקווינא.
א"ד מנהלי הישיבה קאפיל כ"ץ שלמה קאהן
מטעם הישיבה הבללית בשם עקיבא סופר.

מודעה על אודות "ראש ישיבה"
שבימים נוראים אפשר להיפגש עמו בבעלזא

המדרש ולראות מחזה זה הי' תענוג רוחני שאין לתאר. כך ניצלו החסידים את הימים הקדושים בצל הקודש בבעלזא[59].

בבית המדרש של בעלזא הי' נהוג עד למלחמת העולם האחרונה, ללמוד לאור הנר, מאחר שלא התקינו אור עלעקטעריק בכל הבנינים האלו[60]. לצורך זה נדבו ותרמו נדיבי לב נרות לבית המדרש בשביל לומדי תורה, מי לעילוי נשמות קרוביהם[61], ומי לצורך איזה ישועה[62]. לפעמים כשהיו צריכים לקנוס את מי שהוא, היו קובעים לו סכום נרות שעליו לתרום בעד לומדי התורה בבית המדרש.

59 המשב"ק הרה"ח ר' **משה טובי' גרינצווייג** ז"ל סיפר, ששמע מהגה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל, שבאחד מימי עשי"ת נכנס פעם כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע להיכל בית המדרש בבעלזא, וראה את כולם עמלים בתורה בהתמדה גדולה, בשברון לבו הטהור אחזתו רעדה, ואמר בנהמת לבו: "כולם יושבים ועוסקים בתורה, ומה יהא עמי"... וכך הרבה עוד בדברים כדרבנות על עצמו, ומרוב צערו נרדם על שולחנו. בחלומו נתגלה לו אביו הק' כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ואמר לו: "בני, אל תהי' שבור בלבך, תשוב בתשובה ותוכל לכלול עצמך עם הכלל" (ספר 'איש חסיד').

60 ראה למעלה פרק ג (עמ' 172) בטעמים שבדבר.

61 ראה שם בפרק ג, שא' הטעמים שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לא רצה לתקן עלעקטריק בבנינים קדושים אלו, הוא, לפי שעי"ז יגזלו זכותם של הנשמות, שהיו רגילים לנדב נרות לבית המדרש לטובתם ולעלייתם, וע"י שיתקנו אור העלעקטרי שוב לא יצטרכו לזה.

62 ראה מה שהבאנו בספר 'שלחן רבותינו' חלק או"ח ב'זר השלחן' (אות רא) בשם **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, שפעם אחת חלה אדם אחד ברגליו, ובא לבעלזא לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבקש רפואה, וכאשר ראתה אותו הרבנית ע"ה אמרה לו עצה שאם יביא בכל יום נר לביהמ"ד תהיה לו רפואה שלימה, וכך הוה שהיתה לו הרפואה. ואמרה הרבנית ע"ה לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שסגולה זו כתובה בספר תהלים ע"י דהמע"ה כמש"כ (תהלים קיט) "נר לרגלי" וגו', שסגולה לרפואת הרגלים הוא נרות. והוסיף ע"ז כ"ק מרן שליט"א, דבאמת מצינו ענין הסגולה בנרות בהרבה דברים, ובכל דבר שבקדושה, כגון נרות שבת המסוגלים כידוע, וכן ביארצייט מדליקים נרות המסוגלים לעילוי נשמה, וכן לפני העמוד בביהמ"ד ובכל סעודת מצוה וכדו', שבנרות יש שמירה וסגולה לכל הענינים. והענין בזה יש לומר, דהכל נמשך מכח נרות המנורה שהיו מדליקים בבית המקדש ובמשכן, שהיו עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה

לפני מלחמת העולם הראשונה הגיע לבעלזא יהודי מערי ליטא בשם ר' **משה איציקל'ס**, והשתקע שם, ולימים שימש כשמש בבית המדרש, וקראו אותו "דער ליטוואק". עבודתו הי' לחלק נרות להלומדים בבית המדרש בבוקר, והי' נוהג ליתן לאברך נר שלם, ולבחור רק חצי נר[63].

פעם אירע ומשום מה מיאן ליתן נר לאיזה בחור, והגיע הדבר לאזני כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, קרא לו מרן ואמר לו: התבונן נא קצת מה שעובר על בחור עד שמתיישב בדעתו ללמוד דף גמרא. הבחור מגיע לבית המדרש, ועדיין לא הכריע באיזה ספר יהגה עכשיו, הוא ניגש אל ה"ספרים-שאַפע", ורוצה ליקח משם איזה חסיד'יש ספר לעיין בו, מיד הרי הוא חוזר בו כי אין הזמן גרמא כעת ללמוד בחסיד'יש ספר, והוא מעדיף לעת עתה ללמוד חומש ורש"י. עדיין לא הושלמה החלטתו, ושוב שוקל בדעתו אם הזמן מוכשר כעת לכך, ומחזיר החומש על מקומו, ושוב עומד לפני מבוכה באיזה ספר יהגה עכשיו. ככה עובר על הבחור הרבה נסיונות עד שקובע ומכריע ללמוד דף גמרא כנכון, וא"כ לבחור כזה מגיע לו לא סתם נר, אלא נר של זהב[64].

התפלה בבית המדרש

מנינים קבועים לתפלת שחרית התקיימו בכל יום בעזרת נשים למעלה, וכמו"כ היו מנינים בהפאלישן שעל יד בית המדרש ובית הכנסת, ור' **מרדכי גיהנם שמש**[65] הי' מחלק הנרות להבאים להתפלל במנין הראשון עם האיר היום[66].

כמו שהי' נהוג בכל קהלות ישראל, הי' השמש דמתא, ה"ה ר' **נחמן שמש** ז"ל, הולך ומסתובב בחוצות העיירה השכם בבוקר לעורר את בני העיירה לעמוד ולהתפלל. דבר זה הי' בכל ימות השנה לבד מיום צום תשעה באב[67]. השמש הי' מסלסל בקולו בניגון מיוחד שהי' נשמע למרחקים עם דמדומי השחר, והי' מכה על פתחי הבתים עם פטיש מיוחד שהי' עוד מימות הב"ח, שציוה בשעתו לכתוב עליו אותיות ה'מ'ר'[68]. ואמרו שהכוונה בזה היא הר"ת של המילים: "ה'רחק מ'שכן ר'ע", עפ"י מאמר חז"ל (ברכות ח ע"א): "כל מי

בישראל, ועי"ז נמשך קדושה וסגולה וברכה ושמירה בנרות לעולם, שמאירין לכל בני ישראל תמיד בכל הצטרכותם.

63 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מבעלזא.

64 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.**

65 ראה עליו למעלה בכותרת "השניידער שוהל'עכל" (עמ' 210).

66 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל.

67 ראה מג"א סי' תקנט סק"ה בשם מהרי"ל, שאין קוראים לבית הכנסת בתשעה באב, אלא כולם באים מעצמם. וי"א, שמשום מנהג זה נהוג, שבכל יום לפני התפילה דופקים על השלחן, ורק ביום תשעה באב אין דופקים.

68 **הגר"י ווייס מוועראבוי** זצ"ל בספרו 'אלף כתב'.

שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל, נקרא שכן רע, שנאמר (ירמיהו יב) כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל"[69].

היתה תקנה בעיר בעלזא, שלא לעמוד להתפלל קודם השעה 4:00 בבוקר, אף בימות הקיץ כשכבר האיר השחר עוד לפני כן[70]. כמו כן הונהג מימות כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שאין לקבוע מנין בבית המדרש לתפילת שחרית אחר השעה 10:30 [71].

בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הי' מניינו הקבוע של מרן בבית המדרש, בימות החול בשעה 9:00 ובשב"ק בשעה 9:30. ובימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' מנינו הקבוע של מרן, בין בימות החול ובין בשב"ק, בשעה 9:30. אמנם בימי חולשתו, וכן לימים אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע משנשתנו העתים והזמנים[72], הי' מרן מתפלל בימות החול עם מנין בתוך ה"גרויסע שטוב", ואילו בבית המדרש, הי' מרן שולח בכל יום בשעה 9:30 את המשב"ק ר' **משה איסר** ז"ל[73] לדפוק על המשקוף אצל המזוזה לסימן שיתחילו להתפלל.

יש לציין ולהדגיש, כי בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כשנשתנה השעון והוקבעו השעות בכל העולם עפ"י נקודת "גריניטש" שבלאנדאן[74], לא קיבלו בבעלזא סדרי הזמנים החדשים, וכל

69 'בצילא דמהימנותא' (עמוד לט).

70 יש לציין, כי באיזור בעלזא הי' זמן הנץ החמה בחודשי סיון ותמוז עוד לפני שעה 4 (לפי השעון דאז, ראה להלן).

71 דבר זה הונהג עפ"י מה שהי' כתוב על כתב הרבנות של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שאחר שעה 10:30 אי"צ להמתין על בואו של הרב (הגה"צ מבילגורייא זצ"ל).

72 משנת תרצ"ג. וכידוע, התבטא ע"ז הרה"ק **ר' משה'לע** זצ"ל הי"ד בנו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באמרו: "דער רשע [=הגרמני ימ"ש שעלה אז לגדולה] האט פארדרייעט דעם טאטן די זמנים".

73 ר' **משה איסר ראטקאפ** ז"ל, הי' בין המשמשים בקודש אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, הוא הי' תמיד נמצא על יד מרן, ומשמשו בשעת התפלה, והי' נושא אחריו את הטלית והתפילין, ספרי תפילה או ספרים אחרים שלמרן הי' צורך בהם. הוא נפטר בפרעמישלאן וזכה להגיע לקבר ישראל.

74 להבנת הדברים, עלינו להקדים בקצרה:

כידוע, כי בשנים עברו הי' לכל עיר ומושב "מורה-שעות" בפני עצמו, שכל א' לפי מקומו חישב השעה באופן שהשעה הממוצעת של חצות היום והלילה שבמשך השנה, תחול בשעה 12:00. ובעקבות זה, היו השעות של כל עיר ועיר שונה קצת, אם בחלקי שעות ואם בדקות אחדות, ובו בזמן שבעיר אחת הי' הזמן 12:00 הי' יכול להיות בעיר הסמוכה לה השעה 12:03, ובעיר סמוכה לה 12:05 וכדו', שבכל עיר חישבו לפי מקומו וזמנו באופן שהזמן של חצות הממוצע בשנה באותו מקום יהא בשעה 12:00.

בתחילת שנת תרמ"ד, כשהתחזקו הקשרים בין מדינה למדינה ובין עיר לעיר, כגון קשרי הטעלפאן, והסעות הרכבות, וכדו', והי' צורך בשעון מאוחד לחישוב הזמנים שיתאימו בכל המדינות, ישבו על כך ודנו בזה בעיר שיקאגו שבארה"ב, והחליטו לחלק את כל העולם ל-24 איזורים, שיהא הבדל של שעה שלימה בין איזור א' ממשנהו, וזאת כדי להרויח שבכל האיזור יהי' שעה שוה. והוא הנקרא "סטענדערד טיים". עצם הרעיון כבר הוצעה ע"י ממשלת בריטני' בשנת תר"ח, שכבר אז השוו את כל האיזור שלהם לשעה שוה עפ"י נקודת "גריניטש" שבלאנדאן, אולם למעשה בפועל הוחלט לבצע חלוקת השעון ברחבי תבל רק משנת תרמ"ד והלאה.

הזמנים בבית המדרש ובחצר הק' נשארו כמקדם, מבלי להתחשב עם השעון החדש שקראו לו "באַהן זייגער"[75].

כנראה, שבתחילה לא הוחלט שחלוקת השעות בכל העולם תהי' עפ"י נקודת "גרעניטש" שבלאנדאן, ובמשך כמה שנים דנו על זה ראשי המדינות איפה לקבוע נקודת השעה המדוייקת שעל פיו יוקבעו כל שאר המדינות. לפנינו נמצא תיאור במכ"ע "מחזיקי הדת" משנת תרנ"ג, שלדבריו הי' אמור להתאים את השעה עפ"י נקודת ירושלים עיה"ק. אולם למעשה לבסוף הוקבעה השעה עפ"י השעה המדוייקת של נקודת "גרעניטש" שבלאנדאן.

כתוצאה מכך, ברוב מקומות בעולם השתנה השעון בכמה דקות, בדרך כלל עד חצי שעה קדימה או אחורה. וכגון בארץ ישראל, שהתאימו את השעון לפי השעה המדוייקת שבאלכסנדריא של מצרים (השווה עם נקודת השעה שב"גרעניטש"), הרי מאחר שאר"י מתרחק ממצרים במרחק מה, לכן חצות הממוצע באר"י כהיום היא בשעה 11:39 כידוע.

(ירושלם) הנדן הצרפתי טונדיני קוארינני אשר הציע ככר לפני חכמי האקאדעמיע בפאריז, על אודות קביעת סדר זמנים לקבל את קו המשוה של ירושלם לשעה בללית בכל העולם, ואשר האקאדעמיע בבולוניא הסכימה לזה, בא עתה לבקר את ירושלם בימים האקאדעמיע הצרפתית, וידרוש פה דרוש ארוך מענין זה לבני קהל נדוד; אתה דבריו העיד על קדושת ירושלם ורוממות ערכה, כי הא העיר שחוברה לה יחדו, ואך המקום הזה ראוי שכל פיות יהיו פונים אליו, ומציון תצא תורת הזמן הכללי לכל העולם, אחרי כן דבר על השבון לות היהודים וקביעות שנותיהם וחדשיהם, ויאמר כי הוא מלאכה נפלאה שאין כמוה, ויהגה תקוותו כי יצליח בהשתדלותו להנתיג שעת ירושלם לזמן כללי בכל העולם.

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת'
אודות התכנית להשוות את ה"באן-זייגער" לפי השעון של ירושלים

ככל הנראה, לא נתקבל בכל העולם מיד ההצעה של חילוף הזמנים, או שלמעשה לא הצליחו להכניסה בפועל בסדר היום, ובגאליציע הגיע שינוי זה רק בשנות תר"ס (לפי המודעה שהופיע בכת"ע 'מחזיקי הדת' פ' מקץ תרס"ו, החלה שינוי זה בלעמבערג ביום Jan. 1 1906, שהיא יום ב' ויגש ד' טבת תרס"ו). השעון לפי שינוי זה קראו בגאליציע "באַהן-זייגער", על שם שעיקר מטרת הזזת השעון היתה בשביל סדרי וזמני הרכבות, ולעומת זה, השעון הישן קראו "שטאַט-זייגער", שזה מתאים יותר לפי זמני היום שבכל עיר ועיר.

לפי חשבון התאמת השעון, הוזזה השעון של בעלזא וסביבותי' אחורנית בכ-37 דקות, כך יש להניח מזה שהזמן הממוצע של חצות היום והלילה באיזור בעלזא היא כהיום בשעה 12:23, וזאת אחר שהתאימו השעון בבעלזא לשעון אוקריינא שהיא ב' שעות קדימה מנקודת השעה בגרעניטש שבענגלאנד, אמנם לפני המלחמה הי' השעון בבעלזא כשעון פולין שהיא קדימה רק שעה אחת מענגלאנד, הרי הי' חצות הממוצע בשנה בשעה 11:23, ונמצא שבזמן שלפי ה"שטאט-זייגער" הי' שעה 9:00, הרי לפי ה"באן-זייגער" עדיין הי' שעה 8:23, ודו"ק (וכן גם סיפר הגה"צ ר' אהרן מרדכי רוטנער שליט"א, ששמע מפ"ק כ"ק מרן מהר"א זי"ע, שבבעלזא הי' חילוק בין ה"באן-זייגער" לה"שטאט-זייגער" בכארבעים דקות).

75 מרשימות הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** ז"ל בעמח"ס 'צדיק באמונתו'. הוא כותב שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבשעתו חלה השינוי בגאליציע, לא שינה בביתו ובבתי מדרשים את הזמנים, ושמר על ה"שטאַט-זייגער" כמו שהי' נהוג עד אז, והזמנים בבעלזא התנהג הכל לפי ה"שטאט-זייגער". עד כדי כך, שבכל גלילות בעלזא, כשא' נקב לחבירו שעה מסויימת, שאל אותו השני: "לפי השטאט-זייגער או לפי הבאן-זייגער"? (וכן מצאנו בכתבי החסידים מתקופה ההיא, שכשמדגישים איזה שעה מדוייקת מציינים לפעמים לפי ה"באן זייגער").

פרט נוסף לנושא זה, היא מה שהבאנו ב'שלחן רבותינו' (או"ח סי' א סוף הערה ד) ממכתב הגה"צ ר' **יעקב יצחק נייומאן** ז"ל ממאנטריאל, שאצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בבעלזא הי' שעון שכוון לפי שעות השמש. וכעי"ז העיד לנו הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א, שבחדרו של מרן הי' השעון הולך קדימה בכחצי שעה מהשעון הרגיל.

ומפי השמועה שמענו, כי יוצא מן הכלל הי' בעת הכרזת "סוף זמן אכילת ושריפת חמץ" בערבי פסחים, שהכריזו השעה עפ"י ה"באהן-זייגער", ודייק המכריז לפרש: "בשעה כך וכך לפי הבאהן זייגער". כנראה שמשום חומר איסור חמץ, הכריזו בשפה המובנת לכל העם.

בימות החורף התקיים בכל יום ששי ערב שב"ק לפנות בוקר בצדו של בית המדרש מנין לאמירת כל ספר תהלים. מנהג זה הונהג כשהרה"ח ר' **מרדכי חלעפטשינער** ז"ל[76] נכנס לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ובקשתו

ומענין לענין באותו ענין, נציין עוד דבר חשוב שיש בו משום חידוש שכותב הרב הנ"ל ברשימותיו משנת תרפ"ז, בנוגע הכרזת סוף זמן אכילת חמץ, אשר שופך אור על דבר שכבר הביאו הפוסקים האחרונים בקצרה (ב'שלחן רבותינו' או"ח סי' תמד העתקנו בענין זה מספר 'ארחות חיים' וראה מה שהוספנו שם ב'זר השלחן', ומה שהעתקנו מלוח 'תמידים כסדרם - בעלזא'), ומציגו לכל קורותיו ולכל פרטיו וצדדיו, וז"ל:

משום דלאו בכל יומא מתרחיש שתחול שבת ערב פסח, יש להודיע לפני הציבור הרחב דבר שבשעתו הרעישה את כל עולם התורה, ואשר כ"ק מרן **מהר"י** מבעלזא זי"ע נטל חלק בראשה:

חשוב לדעת, דבימי הגאון ר' **הירשעלע אורינשטיין** זצ"ל, מלפנים רב בבריסק דליטא ואח"כ רב דריישא, ולאחריו רב דלעמבערג, חל פעם להיות כמו שנה זו שבת ערב פסח. כמה שבועות לפני החג בנה ר' הירשעלע תשובה רחבה להלכה שאין לאכול חמץ בערב שבת אחר שריפת חמץ כמו בכל ערב פסח, כשתומך יתדותיו על שני טעמים, ראשית משום "אשתקד", שבשנה הבאה כשתהי' ערב פסח רגיל יאמרו אשתקד מי לא אכלנו חמץ אחר שריפת חמץ, ויתירו עצמם גם בשנה ההיא לאכול חמץ אחר שריפת חמץ, ושנית, דמבואר במשנה בפסחים (מט), דכשחל להיות ערב פסח להיות בשבת "משיירין מזון שתי סעודות", דהיינו דערב שבת אחר שריפת חמץ אין משיירין רק לצורך שתי סעודות של שבת, הרי לך ראי' מפורשת שבערב שבת עצמו אסור לאכול. ואתי שפיר לפי"ז מדוע צריכה המשנה לפרט שיעור כמה משיירין. אלו הסיבות היו עיקרי היסודות שבהם רצה לבנות איסורו לדורות, שכשחל שבת ערב פסח לא יהיו מותרים באכילת חמץ ערב שבת במשך היום.

כמובן, שדבר חדש כזה הכריז מיד סערה והתנגדות מצד שאר גדולי הדור שבתקופה ההיא, שבאו בטענה ש"אין החכם רשאי לחדש ולאסור דבר שלא נזכר בשום פוסק". עד שכל עולם התורה נחלקה לשתים, צד אוסרין וצד מתירין.

ר' הירשעלע אורינשטיין זצ"ל, ביודעו עד היכן מגיע כוחה של בעלזא בכל תפוצות ישראל, ובפרט שבכל עניני הכלל עיני עם בני ישראל נשואות לבעלזא, מצא לנכון לשלוח לבעלזא את א' מנאמני וחשובי מרן מבעלזא הגביר והחסיד הנודע בכל גאליציען ר' **שמואל מארגאשעס** מלעמבערג ז"ל, וביחד עמו את א' הדיינים, כמדומה הגאון ר' **אורי וואלף סאלאט** ז"ל, עם "קול קורא אל אחב"י", בכדי שהמה - הראשון בתור איש מכובד ושר החוץ ויועץ מלכותי בבעלזא, והשני בתור גדול בתורה - ישפיעו על כ"ק מרן **מהר"י** מבעלזא ז"ל לחתום על הקו"ק המכריז איסור לאכול חמץ בערב שבת אחר זמן שריפת חמץ.

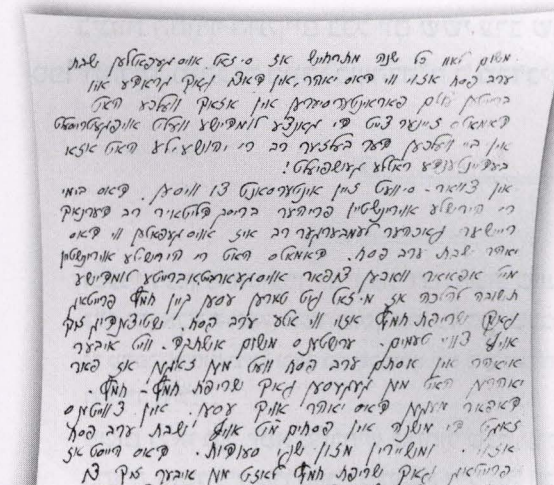
ר' הירשעלע אורינשטיין ידע היטב, שבאם יצליח להוכיח את מרן מבעלזא בכנות דבריו, אזי רכש הנצחון של מלחמתו בתורה עם שאר הגדולים על צידו. מרן מבעלזא שלח לקרוא את בנו, שכבר יצא שמו לגאון עוד בהיותו אברך צעיר, ה"ה מרן **מהרי"ד** מבעלזא זצ"ל שאך זה נסתלק, בכדי להתייעץ עמו, ואחר דין ודברים לישא וליתן באורך בכל הענין, פנה הרב מבעלזא לר' שמואל מארגאשעס, ואמר לו בזה"ל: "ר' שמואל, זאגט אייער רב, דאס איך קען זיך נישט מיט אים מצרף זיין ארויס צו געבן א איסור אויף די וועלט, נאר אזוי ווי בעלז איז אין לעמבערגער גליל, וועל איך מיך נוהג זיין אין מיין שטאט א איסור, ווייל ר' הערשעלע איז לעמבערגער רב און ער האט גע'אסר'ט".

ובזה הסתיים כל הענין, ושקטו הרוחות של כל עולם התורה. ואכן בבעלזא, ובכל גלילות בעלזא, אין אוכלים חמץ בערב שבת במשך היום. ובבעלזא גופא, כשחל להיות שבת ערב פסח, מכריזים בשבת מקודם לכן: "מ'איז מכריז ומודיע בידיעת הרב, דאס היי יאר זאל מען נישט עסן פרייטאג קיין חמץ ווי אלע יאהר ערב פסח". בשנת תר"ע חל פסח להיות כך, ואני הייתי בבעלזא מפורים עד אחר פסח, ובעצמי שמעתי את הכרוז הנ"ל. ואז שמעתי מזקני החסידים שכבר היו בבעלזא בחג הפסח כארבעים שנה ויותר שסיפרו את כל מה שהתרחש אז בימי הגאון ר' הירשעלע אורינשטיין זצ"ל. ע"כ מרשימות הנ"ל.

76 ר' **מרדכי** ז"ל הי' מתושבי בעלזא, מוצאו הי' מעיירה חלעפטשין שעל שמה נקרא. היה מלמד לתשב"ר. והי' לו חזקה בכל שנה בעת עריכת השלחן של 'חמשה עשר בשבט' להוציא את כל הקהל בברכת 'בורא מיני מזונות' על מאכל ה"טייגעכץ" שחילקו באמצע הסעודה, כי כידוע נהגו בבעלזא לאכול בחמשה עשר בשבט מכל ז' המינים, והיו עושים מאכל מחיטה שקראו "טייגעכץ", ומחמת

בפיו, כי היות ושעת הנץ החמה בימות החורף הוא מאוחר מאד, ובין כך אין יכולים לעמוד ולהתפלל עד שעה זו, ע"כ מבקש הסכמת מרן לסדר מנין לאמירת תהלים. ומרן נתן הסכמתו לכך[77].

בין התפקידים שהיו לו לה"שמש-דמתא" בק"ק בעלזא, הי' לעמוד על הבימה בשעת התפילה, ולדאוג שישרור שקט בבית המדרש בשעה שצריכים לשמוע קולו של השליח ציבור. לשם כך השתמש בפטיש של עץ, בו דפק על כר קטן שנעשה מעור קשה, וככה השתיק את ציבור המתפללים[78].

דף מכתבי הרה"ג ר' צבי אלימלך הערצבערג ז"ל בעמח"ס 'צדיק באמונתו' מזכרונותיו מבית בעלזא

גם הי' לו התפקיד לעורר את ציבור המתפללים שלא לדבר בשעה שהציבור מתפללים[79]. ובעת שנכנס הר"ר **נחמן שמש** ז"ל לתפקידו, בין ההוראות שמסר לו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, אמר לו: אם תראה יהודי שזקנו כבר מלבין כזה - ומרן הראה לו על דיקנא קדישא דילי' - שמדבר באמצע התפילה, ויהי' קשה לך להעירו על כך מאחר שהנך עדיין צעיר לימים, תאמר לו כך: "דער רב איז מקפיד נישט צו רעדן ביים דאוונען"[80].

השיעורים בבית המדרש

אצל כותל המזרחי, משמאלו של ארון הקודש, עמד שלחן ארוך שנמשך מצד צפון אצל שער הכניסה, עד סמוך לארון הקודש, לשלחן זה קראו "ר' מיכל'עס טיש", שעלי' אמר החסיד המפורסם ר' **מיכל'ע**

ספק ברכה לא רצו לברך ברכת בורא מיני מזונות באמצע הסעודה, ולכך בירך ר' מרדכי מקודם ברכת המזון ואח"כ הוציא את כל הקהל בברכת בורא מיני מזונות.

77 הרה"ח ר' **יצחק צבי זיידנפעלד** ז"ל.

78 'גדולי חסידי בעלזא' (חלק ב עמוד שסא). וראה גמ' סוכה (דף נא ע"ב) על בית הכנסת שהי' באלכסנדריא של מצרים: "ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה, והסודרין בידו, וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר, וכל העם עונין אמן".

79 חשוב לציין מה שתיאר יהודי פשוט מתושבי עיר בעלזא כמסיח לפי תומו, שבבית המדרש הי' בנוי אגף שקראו אותו "דער אנדערע חלק", ומי שהי' צריך לדבר באמצע התפילה הלך לשם.

80 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל ששמע זאת מר' **נחמן** בעצמו. שאר ההוראות יופיעו בעז"ה בחלק שני פרק יד.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במארינבאד
מימין לשמאל: מר לייטנער בעל המלון, הרה"ק ר' שלו' מאפטא זצ"ל בנו של מרן, מרן, המשב"ק ר' אהרן יהושע לאנדא ז"ל

זאלקאוו'ער ז"ל את שיעוריו לפני בחורים צעירים ומבוגרים מדי יום ביומו. הוא נתמנה לכך ע"י כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[81].

מלפנות בוקר עד הערב עברו לפניו במשך כשש עשרה שעות ביום, שלשה כתות של בחורים, צעירים ומבוגרים, שיעור הראשון התחיל באשמורת הבוקר ונמשך עד תפלת שחרית, בשעה 11:30 התחיל עם שיעורו השני לפני בחורים אחרים עד שעה 1:30, ומשעה 3:00 התחיל שיעורו השלישי עם כת שלישית של בחורים שנמשך עד שעה 7:00 [82]. עם כל כתה למד במסכתא אחרת. גם הי' לו שיעור בשלחן-ערוך. ישיבה זו נמשכה עד מלחמת העולם האחרונה.

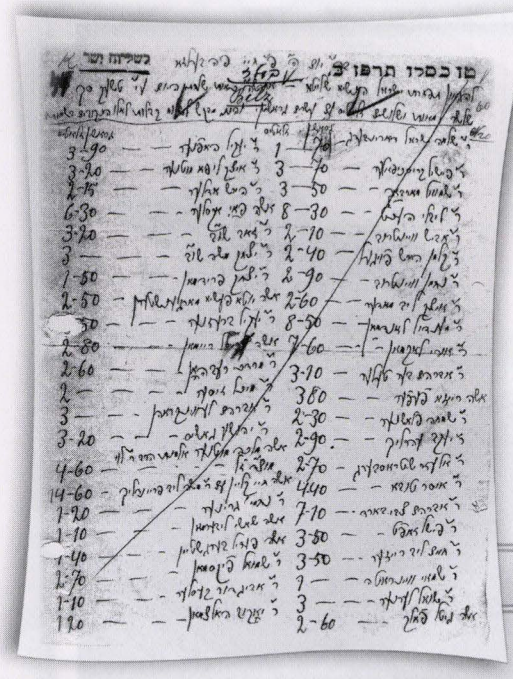
כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' רגיל לעבור כמה פעמים בין ספסלי בית המדרש ולהתעניין בלימודם של הבחורים, פעם כשראה את ר' מיכל'ע זצ"ל כשהוא יושב והבחורים סביבו מאזינים לתורתו, התבטא: כמו שר' מיכל'ע לומד עכשיו, כך למדו בנהרדעא[83].

81 ראה אודותיו למעלה בפרק ב (עמ' 123).

82 יותר אודות סדר היום של היושבים, ראה להלן פרק ששי (עמ' 382).

83 'אדמור"י בעלזא' (ח"ג עמוד קנג).

בדרך כלל כשהגיעו בחורים צעירים לבעלזא, מחמת חוסר מקום לא היו מתקבלים מיד ללמוד אצל ר' מיכל'ע, ורק בהמשך הזמן הגיע תורם ונתקבלו אצלו. בינתים הסתדרו ללמוד בחבורה אצל מגידי-שיעור אחרים, ביניהם הי' המגיד שיעור ר' **איסר שענקער** ז"ל בנו של ר' **הערשעלע דיין** ז"ל[84], ר' **לייבעלע הערש קעליווער'ס**[85], ר' **אביש טורקער** [ביינהורן][86], ר' **שלמה סקאהל'ער**[87], ועוד. גם היו הרבה בחורים נמנים על תלמידי החסיד המפורסם **פיישע ראווער** ז"ל[88] שהרביץ תורה ויראת שמים לבחורים.

דו"ח מקופת כולל חבת ירושלים לצדקת רמבעה"נ מעיר בעלזא בשנת תרפ"ז. מוזכר בין השאר: ר' לייבלי העכט

84 ראה אודותיו בחלק שני פרק ארבעה עשר.

85 הרה"ח ר' **לייבל העכט** ז"ל הי' תושב עיר בעלזא ומלמד מומחה לתשב"ר, הי' גם מגיד שיעורים בבית המדרש לקבוצת בחורים. בנו הי' החסיד ר' **ישי העכט** ז"ל מוויליאמסבורג.

86 ראה אודותיו להלן בפרק שמיני (עמ' 432) ובח"ב בפרק ארבעה עשר.

87 החסיד ר' **שלמה צוקערמאן** ז"ל מסקאהל הי' תלמיד חכם, איש חשוב ומכובד בעיני אנשי עירו ובמיוחד בין חסידי בעלזא, הוא הי' נחשב לאחד מראשי חסידי בעלזא בעירו, הכל נהגו בו כבוד והתיחסו אליו בחיבה יתירה. הצטיין במעשים טובים, אהב לעזור לכל נצרך ולתמוך בו, הי' נוסע מזמן לזמן לקבץ מעות לדבר מצוה, ובכל עיר שמצא חסידי בעלזא שהכירו אותו השיג מטרתו בניקל ובדרך כבוד.

הי' מתמיד גדול, אך כל ימיו הי' בהצנע לכת, רק קודם פטירתו ביקש מהגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל שיעבור על חיבורו שכתב, ואמר להרב מבילגורייא שבאם ימצא דבר א' שאינו הגון יגנוז את כל הספר, והרב מבילגורייא הפליא במאד את החיבור שהיו בו חידושים נפלאים על כל הש"ס. עם פלישת קלגסי הגרמנים ימ"ש לסקאהל הונפה מאכלת הכליון על ר' שלמה ומשפחתו והם נספו יחד עם שאר בני הקהילה, הי"ד.

88 החסיד המפורסם הב' **פסח שווערד** ז"ל מראווא, שקראו לו בחיבה "פיישע ראווער", הי' אחיו של הגאון החסיד ר' **ישראל** ז"ל הדיין מראווא. עוד בילדותו הי' ניכר בו שעדיו לגדולות. מתוך העיירה החסידית ראווא, אשר רוב תושבי' היהודים נמנו עם חסידי בעלזא, גדל תלמיד חכם מובהק גדול בתורה. וכרוב גדלו בתורה כן גדלו במידות ובמעשים, הוא הי' אציל נפש ושומר סוד ורבים מהבחורים ה"יושבים" גילו לו את סודותיהם הכמוסים ביותר.

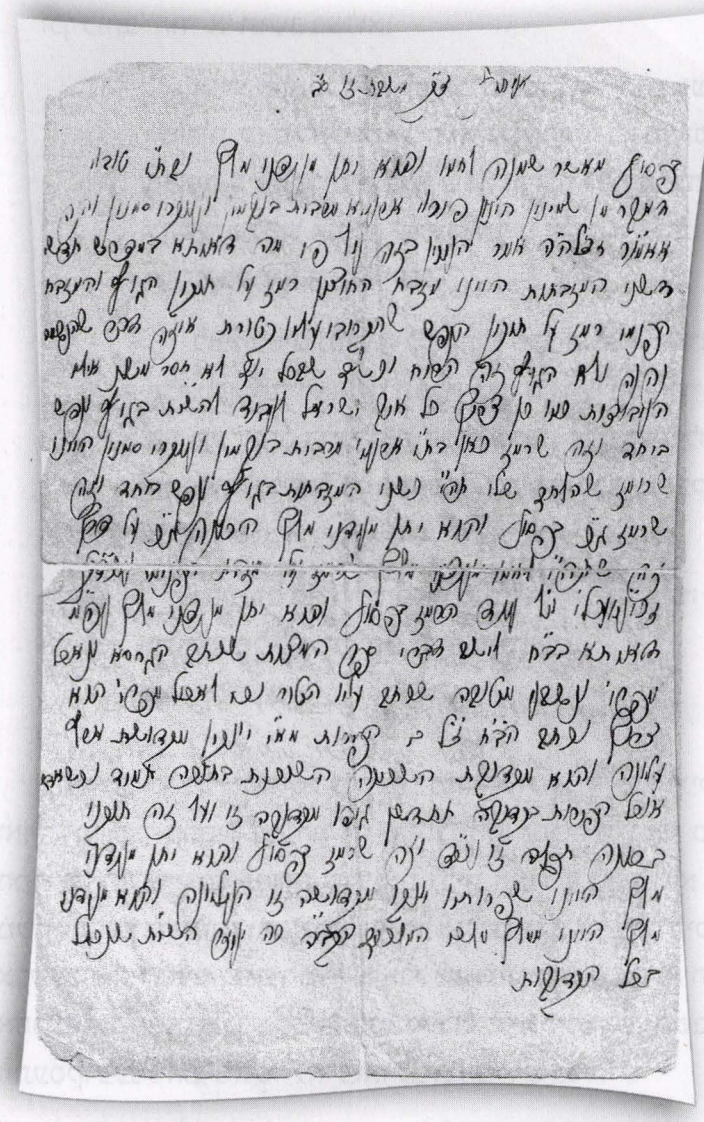
גם אירגן חבורה לאיסוף כספים עבור עניים חולים ונזקקים, והוא עצמו הי' רץ ראשון לחזר על הפתחים ולקבץ את הסכומים הדרושים. כשהי' חוזר לקלויז הי' הופך את כיסיו ומוציא את הכסף על השלחן וחוזר ללימודו. לפעמים לא חזר לביתו והי' מוותר על האוכל, למרות שהקלויז הי' קרוב לביתו, וכשאמו ראתה שהוא לא בא לאכול, היתה מביאה לו אל הקלויז תבשיל והוא אכל והמשיך ללמוד.

בגיל צעיר התחיל נוסע לבעלזא, והי' לאחת הדמויות המופלאות בין הבחורים ה"יושבים" דחסידי בעלזא, ולאחד מבחירי התלמידים והלומדים, לחידושיו התייחסו בבעלזא בכבוד רב ובדרך ארץ.

באחד הימים חלה אחד הבחורים בשם **הלל באקסער** ע"ה מהעיר דרוהוביטש במחלת הטיפוס ר"ל, היות ובבעלזא לא הי' בית

מלבד חבורת ר' מיכל'ע והבחורים ואברכים שלמדו אצל אחרים כל א' עם בני חבורתו, הי' גם חברה לומדים מתושבי העיירה, ביניהם חברה לומדי גמרא, חברה לומדי משניות, חברה לומדי עין יעקב, וכו', מקומם הקבוע הי' בחלק האחורי של בית המדרש, בה"אלקער", ולהם מגיד שיעור מיוחד שהרצה שיעורו לפניהם מדי יום ביומו.

לפעמים הי' גם מעבודת הקודש של ר' מיכל'ע להרצות השיעור בגמרא לפני הבעלי בתים של עיר בעלזא בשעות הערב, שם השתתפו אברכים ובחורים המבוגרים יותר מבין תושבי העיירה, שאחר עבודתם במשך כל היום על המחי' ועל הכלכלה, נתאספו בשעות הערב, וקבעו עתים לתורה בבית המדרש.

דברי תורה מכ"ק מרן מהר"א זי"ע בכת"י החסיד ר' פיישע ראווער זצ"ל

חולים והמחלה היתה מדבקת הוכרח החולה, לפי חוק ממשלתי, להישאר סגור ומסוגר בביתו בבידוד גמור באין יוצא ובאין בא, על אף הסכנה שהיתה כרוכה בכך צירף אליו פיישי עוד שלושה בחורים והוא יחד אתם טיפלו בחולה במסירות נפש במשך כל ימי חליו, ואמנם אחר כך נפל גם הוא למשכב והי' מוטל על ערש דוי כמה שבועות, אבל ב"ה הבריא ויצא מזה, והמשיך הלאה בעבודתו הקדושה.

נשארו ממנו מכתבים שכותב משלו' החצר הק' ומחדשות שבמעון קדשו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. הוא נלווה למרן עד פרעמישלאן, ושם נספה במעלות קדושים וטהורים. הי"ד.

תלמידו הרה"ח ר' **יעקב פיקסלער** ז"ל ממונקאטש - לאנדאן מספר, שבימי הקיץ הלוהטים הלכו לפעמים הבחורים הלומדים יחד עם פיישע לשאוף אויר צח מחוץ לעיר בעלזא, ובכל הדרך דיבר פיישע פלפולים חריפים לעורר לבם לחשקות התורה (ספר 'מפעלות עבדי יעקב').

וכך כותב יהודי א' תושב בעלזא:

אחרי תלאות היום לצורכי פרנסה, היו יהודי בעלזא באים לבית המדרש לתפלת מנחה וערבית, עצם ההליכה לבית המדרש היתה בה משום התעלות מחיי החולין של כל היום, רוב הבאים היו מקדימים לבא שעה ארוכה לפני תפלת מנחה, מי לשוחח קצת עם ידידים, מי להקשיב לקול התורה של הלומדים על יד השלחנות, ולהתבשם מניגון הגמרא ומהשקלא וטריא בסוגיא זו או אחרת.

לא מעטים מהם היו לוקחים לפני התפלה גמרא או משניות ומעיינים בהם, אבל עיקר הלימוד התקיים אחרי תפלת ערבית. עשרות יהודים יודעי ספר, ביניהם לומדים מופלגים, היו מיד אחר התפלה תופסים מקום על יד השלחנות בבית המדרש ולומדים עד שעה מאוחרת בלילה. מי ביחידות, ומי עם חבר, מי בקול דממה דקה, ומי בהתלהבות בניגון ובקול רם.

לפעמים כדי להשיב את הנפש הי' הלומד קונה לעצמו טעימה קלה עם כוס טיי, שמכרו על הספסל ליד הכניסה לבית המדרש.

בתחילת ימי נשיאותו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, הי' מרן רגיל לבא ללמוד בבית המדרש מדי ערב[89], ואחר זמן קצר הפסיק במנהגו זה. ובהזדמנות הסביר מרן את סיבת הדבר שהפסיק לבא ללמוד בבית המדרש, לפי שישנם אנשים שבבואם לבית המדרש בערב ולא הי' בכחם להתעמק בלימוד גמרא, הי' משוחחים בדברי תורה וחסידות, והיו גם אנשים שלא הי' להם היכולת לכך היו משוחחים בענינים אחרים, אבל עכ"פ היו באים לבית המדרש, אבל מכשנתמניתי לרבי, לא הי' נוח להם לדבר בבית המדרש בענינים אחרים בנוכחותי, ולכן הפסיקו כלל מלבא לבית המדרש, חשבתי שמוטב שיבואו הם לבית המדרש ויתעסקו בעניניהם, מאשר לא יבואו לבית המדרש בכלל[90].

89 גם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' בא בימי חודש אלול ללמוד בבית המדרש בערב (לוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' מעלת חודש אלול).

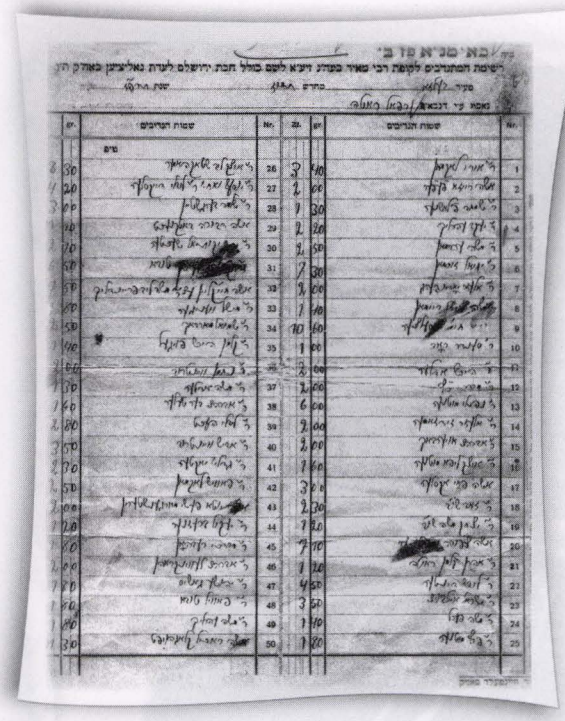
90 המדובר מאלו האנשים שאם לא יבואו לבית המדרש לא ידוע לאן פניהם יהיו מועדות. אך כמובן, אין בזה הוראת היתר לבוא לבית המדרש לשיח דברי חולין.

ובענין לימוד בבית המדרש, ראוי לציין מה שהתבטא פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבזמן הרה"ק **מלובלין** זי"ע היו העיירות דראהביטש ובוריסלוב עיירות מלאות סופרים חסידים ואנשי מעשה ובעלי בתים גדושים בתורה ויראת שמים, והיום בני אותם העיירות המה אנשים פשוטים, וסיבת הדבר הוא מפני שהיו לומדים כל א' בביתו ולא היו באים ללמוד בבית המדרש.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בדראהביטש בשנת תרצ"ו

דו"ח מקופת כולל חבת ירושלים לצדקת רמבעה"נ מעיר בעלזא בשנת תרפ"ז.
מוזכר בין השאר: ר' אלעזר יודנבערג

חברה לומדי משניות היו גם כן מסוג האנשים פשוטי העם תמימי לב, שאחר תפלת מעריב קבעו מושבם על שלחנם המיוחד לכך, ושמעו פרק משניות מרבם, ה"ה הגה"ח ר' **רפאל דיין** ז"ל[91], שהרצה את שיעורו לפניהם מדי יום ביומו, מתוך שמחה ותענוג על שזוכה לזכות יהודים כאלו בריח של תורה. השיעור נוהל ע"י תושב בעלזא א' איש תם וישר שקראו אותו ר' **שמעון'לע בלעכער** ע"ה, שהי' לו ארון ספרים נפרד בפינה המערבית של בית המדרש ששם החזיק את המשניות, והי' מביאם ומחזירם בכל ערב לפני משתתפי השיעור. ובכל יום ששי אחה"צ בדרכו למקוה הי' בא לביהמ"ד, ומוציא את כל המשניות לאורם.

פעם רצו חברה לומדי משניות להתחיל וללמוד גמרא, שאלו את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על כך, אמנם מרן דחה הצעה זו, בהפטירו, שכל זמן שאלו האנשים לומדים משניות, יודעים להעריך את התלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה כל היום, אבל כשיתחילו הם ללמוד גמרא, ירגישו בעצמם כאילו כבר עומדים הם באותה המדרגה של התלמידי חכמים, ועי"ז לא ינהגו בהם בדרך כבוד כראוי[92].

לפני יהודים כאלו התקיים גם שיעור מיוחד בכל שבת קודש אחה"צ, על א' משלחנות המזרחיים, שם הרצה לפניהם א' מן הלומדים שבבעלזא, שיעור במדרש ובאגדות חז"ל על פרשת השבוע, וביארם לפניהם בטוב טעם ובהסברה בהירה.

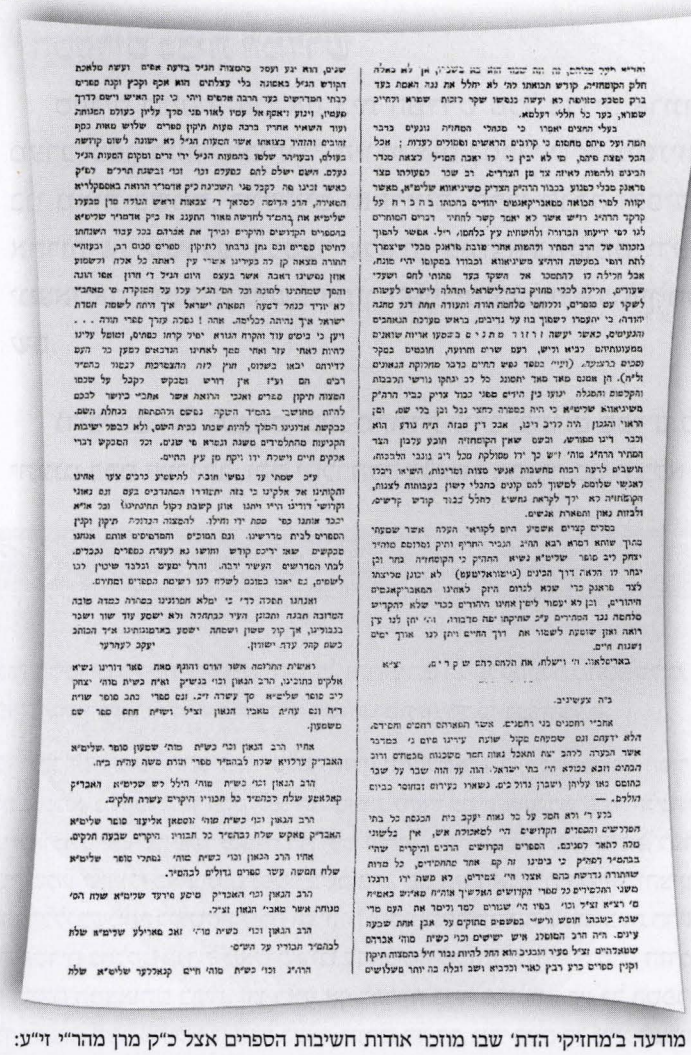
בתפקיד זו שימש בתקופה שלפני מלחמה"ע הרה"ג ר' **אלעזר יודענבערג** ז"ל, שבדבריו הפשוטים ספוגים חן הסביר לפניהם מדי שבת בשבתו את דברי חז"ל המלאים זיו ומפיקים נוגה. הוא מילא את מקומו של ר' **שיע'טשע [יהושע] שמש** ז"ל, שקדם לו בתפקיד זה.

91 אודות ר' **רפאל דיין** ראה בחלק ב' פרק י"ד בכותרת "חדרים" ובכותרת "דיינים".

92 כמובן שאין בזה להורות הלכה למעשה, שהרי כל א' כפי כחו ויכלתו צריך להוסיף חיל בלימוד התורה, רק שהעובדא בא להביע את גודל הערצת הלומדים ותלמידי חכמים. וכנראה שבעובדא זו בין כך לא היו מסוגלים ללימוד גמרא.

הסדר הי' ללמוד מדרש על הסדר, ללא חילוק באיזה סדרה ופרשת השבוע עומדים בתקופת השנה, עד שציוה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להתחיל השיעור בלימוד קצת מן המדרש על פרשת השבוע, ואח"כ יכולים לחזור למקום שפסקו בשבוע העבר[93].

זכור אותו האיש לטוב, ור' **ברוך מרדכי הייזלער** ז"ל שמו, שהיתה חזקתו בימות הקיץ החמים, להביא בעת שיעור זה מים קרים עם חתיכות קרח, להרוות צמאונם של לומדי בית המדרש, ולהחיות את נפשם העייפה.

פעם או פעמים בשבוע התקיים שיעור בחצות הלילה ע"י הבחור החסיד המפורסם בגאונותו ובחסידותו **פיישע ראווער** ז"ל, שם השתתפו כמה תלמידים מצויינים בתורה ובחסידות.

מודעה ב'מחזיקי הדת' שבו מוזכר אודות חשיבות הספרים אצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע: **"ובשנת תרל"ט לפ"ק כאשר זכינו פה [ציעשנוב] לקבל פני השכינה כ"ק אדמו"ר הרואה באספקלריא המאירה, הרב הדומה למלאך ד' צבקות וראש הגולה, מרן מבעלז שליט"א, את בהמ"ד החדשה, מאוד התענג אז כ"ק אדמו"ר שליט"א בהספרים הקדושים והיקרים, ובירך את אברהם בכל עבור השגחתו לתיקון ספרים, וגם נתן נדבתו לתיקון ספרים סכום רב"**

93 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מבעלזא.

ומענין לענין, ברשימות הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל כתב (הובא בספר 'בוצינא קדישא' אות תנב): מרן **מהר"א** ז"ל נסע פעם על חדשי הקיץ לאיזה עיר וירד שמה גשם חזק ושטף מים שגרם להם הפסד מרובה, באו אנשי המקום למרן ז"ל, שאל אותם מרן אם יש להם ת"ת וענו כן, צוה מרן לקרוא לילד ושאלו מרן מה אתה לומד? ענה הילד שלומד פרשת ויגש, אמר להם מרן שבעבור זה ירד הגשם, שהרי כל פרשה נותן ההשפעה הצריך לאותו זמן, ובדרך משל בחודש אלול קוראים פרשת כי תצא למלחמה להזכיר מלחמת היצר, ופרשת שום תשים עליך מלך להזכיר קבלת עול מלכות שמים, וכשלומדים פרשיות השייכים לחורף גורם שיהיה גשם. כשיצאו אנשי המקום ונשארו שם אנ"ש, אמר מרן ז"ל: התורה שבכתב סדרו עם צמצום כל פרשה בשבוע מיוחד, משא"כ התורה שבעל פה אין לה צמצום ויכולים ללמוד גם מסכת שאינם עניני דיומא, וכעת רוצים להפוך את הסדר, שבתורה שבכתב מבטלים הצמצום ולומדים הפרשיות כסדר, ובתורה שבעל פה עשו צמצום ללמוד כל יום דף מיוחד.

הספרים בבית המדרש

ספרים רבים פיארו את בית המדרש מכל צדדיו. ארונות הספרים שהיו קבועים בכותלי דרום מערב וצפון בגובה הכותל[94], היו מלאים בספרי ש"ס, משניות, חומשים, ספרי קדמונים עתיקי יומין בני מאות בשנים, ראשונים ואחרונים, ספרי קבלה וחסידות וכו'. חסידים ורבנים רבים מעיירות אחרות שביקשו לעיין בספר שלא הי' בנמצא במקומם, ידעו שיש להמתין עד שיסעו לבעלזא, ושם ימצאו את שאהבה נפשם בתוך הספרים הרבים עד אין מספר על כל מקצועות התורה הנמצאים שם.

נדיבי עם ראו לעצמם זכות מיוחדת לנדב ולתרום ספרים לבית המדרש שבבעלזא, מקום שם בודאי יתענגו בהם ישרי לב, והם יטלו חלק בלימוד התורה בגו היכלא קדישא הדין[95].

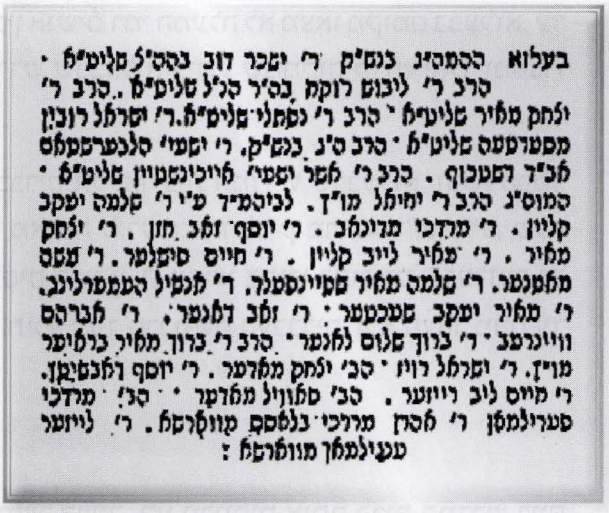
94 ארונות הספרים היו בנויים בגובה הכותל, ותחתיתם הגיעו למעלה מהספסלים, בכדי שלא ישבו על הספסלים כשאחוריהן לארון הספרים (וראה בענין זה מה שנביא בעז"ה ב'שלחן רבותינו' יו"ד סי' רפב סעיף ז).

95 בספר 'זכרון זאת' על החסיד ר' **זעליג וואלף וואלדמאן** ז"ל (מפראנקפורט, חסיד בעלזא נלהב ומסור לחצר הק' בכל לב ונפש, והי' לו כמה חזקות בבעלזא, ביניהם: לסדר הסכך לפני חג הסוכות, להאיר עם "לאמטערנע" בעת הליכה לתשליך [מפי הגה"צ ר' אלימלך אשכנזי שליט"א], וכמו"כ בעת "ובאו כולם טיש" הי' עומד מאחורי מרן [מפי הרה"ח ר' פרץ אנפאנג ז"ל]) מובא: לפרנסתו הי' ר' זעליג וואלף עוסק בספרים עתיקים. כאשר שמע שיהודי בא בימים נפטר בסביבתו, קם ונסע אל בית המנוח, והציע לרכוש מיורשיו את כל ספרי הקודש. בדרך כלל ניאותו הללו בשמחה לעיסקה, מכת הציונות והקומוניזם עשתה שמות בעת ההיא בדור הצעיר, וברוב המקרים היתה הצעה זו עבור בני הנפטרים בחלקם הגדול מאלו שעזבו לדאבונינו מקור מים חיים רח"ל, הזדמנות פז גם להפטר מספה"ק של אביהם שהפריעו להם בעצם המצאותם בבית, ובו בזמן אף להרויח כמה פרוטות. בין כל הספרים שרכש הי' לפעמים מתמזל מזלו של ר' זעליג וואלף למצוא ספר עתיק ישן נושן השוה בערכו הון רב. מדי פעם הי' נוהג לשלוח את הספרים הללו לבעלזא, לא לפני שהחתימם בחותמת מיוחדת "לזכות אשר זעליג זאב בן חי' גיטל". מה רבה היתה שמחתו כששמע שהספרים הגיעו לבעלזא וממלאים את יעדם, היושבים והלומדים הוגים בהם.

עוד מובא שם: בכל שנה בנוסעו לבעלזא, הי' לוקח עמו גם שק גדול מלא נרות, לב"ב בפראנקפורט הי' אומר "דא שפילט דען א ראלע אפאר לעכטעלעך? בבעלזא יכול בחור ללמוד עם נר אחד כזה כל הלילה". בשעתו כאשר יצא לאור בגרמני' המשניות הקטן שהי' נקרא בשם "בערלינער משניות", קנה מאלו בכמויות גדולות והביא אותם לבעלזא, שם חילק המשניות להיושבים והלומדים.

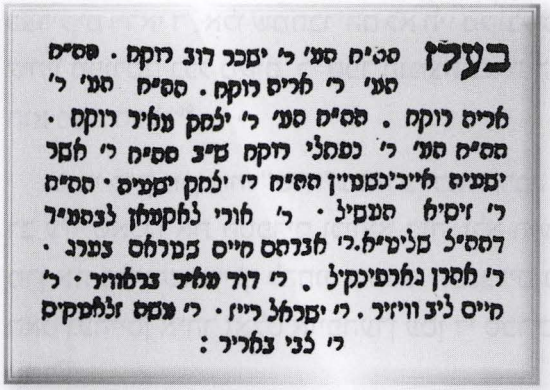
גם נמצאו כמה שמות ממנדבי הספרים בבית המדרש שבבעלזא בשנים קדמוניות, וביניהם גם שמות מגבאי חברי קנין ותיקון הספרים בביהמ"ד שבבעלזא בתקופה ההיא, בתוך רשימות ה"פרענומעראנטן" שבספרי קודש אלו, ביניהם: ר' **יצחק בר"א** (ספר 'אמרת הצרופה' לבוב תרל"ב), ר' **מאיר** ב"ר **יעקב אשר** (שו"ת 'הרד"ם', פרעמישלא תרל"ג), הר"ר **אשר כ"ץ** (שו"ת 'אריה דבי עילאי', פרעמישלא תרל"ד), ר' **מאיר טוכמאן** ור' **שלמה מאיר שטיינפעלד** גבאים דחק"ס (תהלים 'דרש משה', לבוב תרל"ט), הר"ר **אורי חתן** ר' **צבי ראובן** (חידושי 'אריה דבי עילאי', פרעמישלא תר"מ), ר' **אברהם** (ספר 'עץ הדעת טוב', לבוב תרמ"ח), ר' **אורי לאקמאן** [משב"ק] (ספר 'אופן הגלגלים', לעמבערג תרמ"ט), ר' **שלמה יעקב קליין** [דומ"ץ] (ספר 'חידושי מהר"פ', לבוב תרמ"ט), ר' **אברהם צבי** ור' **רפאל** (ספר 'התמונה', לעמבערג תרנ"ב), ר' **אברהם צבי** (מאמר 'מאה קשיטה', מונקאטש תרנ"ב), הגבאי ר' **אברהם צבי** (שו"ת 'ריב"ם שנייטוך', דראהביטש תר"נ).

בקשר לזה סיפר הגה"צ ר' **אלימלך אשכנזי** שליט"א, שמחמת ריבוי הספרים בבית המדרש, כמעט ולא הי' באפשרות לשמור

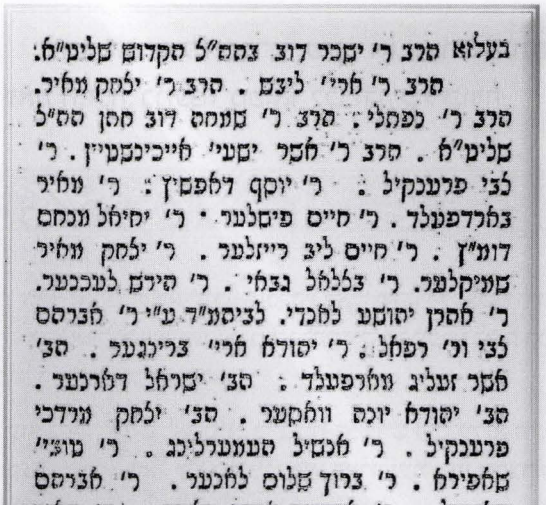
בעלזא הסתיר נגש"ק ר' יעקב דוב נסה"ל אליע"ז ·
הרב ר' ליבוש רוקח בס"ד הי"ל אליע"ז . הרב ר'
יצחק מאיר אליע"ז · הרב ר' נפתלי אליע"ז. ר' ישראל רובין
מסטרעמס אליע"ז · הרב ס"ג בנגש"ק, ר' יצחי' הלבערשטאם
אב"ד דסטכוף . הרב ר' אהר יצחי' חיכוכטעוין אליע"ז ·
המוס"ג הרב ר' יחיאל מו"ץ . לביהמ"ד ע"י ר' שלמה יעקב
קליין . ר' מרדכי מרוזאנב . ר' יוסף זאב חזן . ר' יצחק
מאיר . ר' מאיר לייב קליין . ר' חיים סיקלער . ר' עשה
מאנשטר. ר' שלמה מאיר שמיינסטלר. ר' מנשיל העמערלינג.
ר' מאיר יעקב שטכטער : ר' זאב דאנצר . ר' אברהם
ווייזענבוים · ר' בנוך שלום לאנגר · הרב ר' בנוך מאיר בריסקער
מוי"ן. ר' ישראל רוזין · הכ' יצחק מארטער . ר' יוסף ראטענבוים.
ר' חיים לוב ווייזער . הכ' שמואל מארקער · הכ' מרדכי
שערילמען ר' אהרן מרכוי בנשסם מוסקרא . ר' ליוזער
שערילמען מוסקרא :

פרענומעראנטן מבעלזא על ספר 'חידושי מהר"פ'

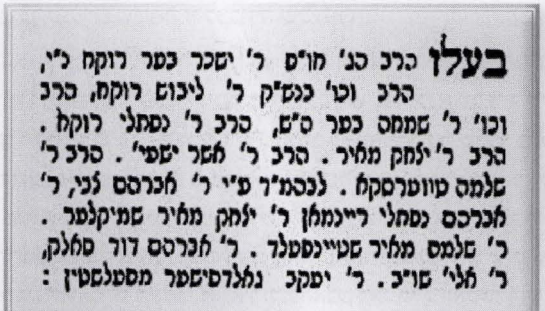
בעלז סה"ת מע' ר' יעקב דוב נקמה · סה"ת
מע' ר' מרים רוקח . סה"ת מע' ר'
מרים רוקח . סה"ת מע' ר' יצחק מאיר רוקח ·
סה"ת מע' ר' נפתלי רוקח סי"ג סה"ת ר' אהר
יעקיב חייכיכטעין סה"ת ר' יצחק יעקיב · סה"ת
ר' זיסיל אנשיל · ר' חוני נחקשתן נצפניר
דסה"ל אליע"ז.ר' אברהם חיים בערהס צעגג ·
ר' אהרן נחרפינקיל . ר' דוד מאיר צבחויז · ר'
חיים ליב ווייז . ר' יעקיל רייז . ר' עשה זלחקים
ר' לבי צמריב :

פרענומעראנטן מבעלזא על ספר 'אופן הגלגלים'

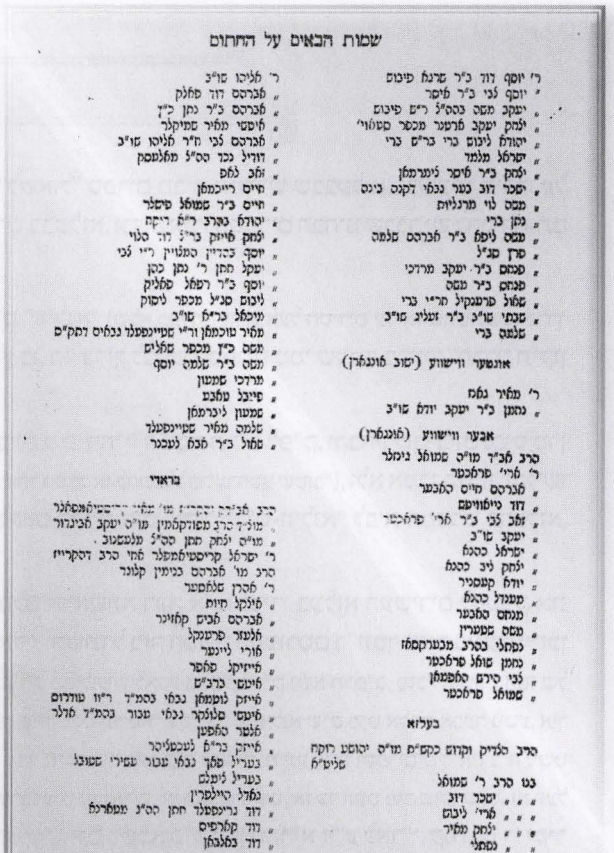
בעלזא הרב ר' יעקב דוב נסה"ל הקדוש אליע"ז:
הרב ר' אהר' ליבוש . הרב ר' יצחק מאיר.
הרב ר' נפתלי : הרב ר' שמחה דוב אהרן הס"ל
אליע"ז . הרב ר' אהר יצחי' חייכיכטעין . ר'
לבי פרענקיל : ר' יוסף דאפטין : ר' מאיר
צאלדפענלד . ר' חיים פיסלער · ר' יחיאל מכחם
דומ"ץ . ר' חיים ליב רייזלער . ר' יצחק מאיר
סיקלער. ר' צללאל גבחי . ר' הירש לעכטער.
ר' אהרן יהושע לאנדי. לביהמ"ד ע"י ר' אברהם
לבי וו' רפאל : ר' יהושע אהרי' צרינבער . הב'
אהר זעליג מארפעלד : הב' יחיאל דאלנער .
הב' יהושע יוסף וואהשער . הב' יצחק מרדכי
פרענקיל . ר' אנשיל הערשלינג . ר' עוזי'
אפפיליא . ר' ברוך שלום לאכער . ר' אברהם
שלונגיל . ר' אברהם מאיר רחמים . ר' מאיר
ליב קליין :

פרענומעראנטן מבעלזא על ספר 'התמונה'

בעלז הרב הג' מו"ס ר' יעכר כער רוקח ני',
הרב וכו' נכמ"ק ר' ליבוש רוקח, הרב
וכו' ר' שמחה כער ס"ם, הרב ר' נפתלי רוקח .
הרב ר' יצחק מאיר . הרב ר' אהר' יעפי' . הרב ר'
שלמה מוועדסקא . נכבמ"ד פ"י ר' אברהם נני, ר'
אברהם נפתלי רייזמאן ר' יצחק מאיר שמיקלער .
ר' שלמה מאיר שטיינפעלד . ר' אברהם דוד שלונ,
ר' אלי' שו"ב . ר' יעקב נאלדשטיין מפעלטין :

פרענומעראנטן מבעלזא על 'מאמר מאה קשיטה'

שמות הבאים על התחתום

ר' יוסף דוב כ"ר שרגא פיבוש
" יוסף בני כ"ר אליעזר
" יעקב משה נסה"ל ר"מ פיבוש
" יצחק יעקב מרעזר מבאר שבע
" יהודה ליבוש בני ב"מ בני
" ישראל מלמד
" יצחק כ"ר אליעזר ליטרמאן
" יעכר דוב כער נבחי דקנה ביבש
" משה לוי מרגליות
" נחמן בני
" משה ליפא כ"ר אברהם שלמה
" מרדכי שמ"ל
" שלמה כ"ר יעקב מרדכי
" שלמה כ"ר משה
" שמואל פרענקיל מרכי בני
" שבתי שו"ב כ"ר זעליג שו"ב
" שלמה בני

אונשער וויישוויץ (ישוב פוטענרן)

ר' מאיר נחמ
" נחמן כ"ר יעקב יהלי שו"ב

אבער וויישוויץ (פוטענרן)

הרב אב"ד מו"ס שמואל נימאר
ר' מרי' פרלמבער
" אברהם חיים הלכבער
" דוב ניישוויצם
" יואב בני כ"ר מרי' פרלמבער
" יעקב שו"ב
" ישראל כהנא
" יצחק ניב כהנא
" יוחל קעסניר
" מענדל כהנא
" מענחם שלמבער
" משה שפערלין
" נפתלי הכהן מבערקאוי
" נחמן שוחל פרלמבער
" בני חיים שלמאן
" שמואל פרלמבער

בעלזא

הרב המאיר וקדוש בקה"ק מו"ס יהושע רזקה אליע"ז
בע בהר ר' שמואל
" " " יעכר דוב
" " " מרי' ליבוש
" " " יצחק מאיר
" " " נפתלי

בראדי

הרב אב"ד דקהל ק"ק בראדי מו"ץ ר"ר אברהם שלמה
מו"ץ הרב משולם קלמן מו"ץ יעקב הכהן
מו"ס יצחק חנן הס"ל מעשטוב .
ר' ישראל קריסטיאנפאלר אחי הרב דסקריז
הרב מו' אברהם בנימין קלונר
ר' אהרן שלמבער
" מיכל חיות
" אברהם אבים קאוויר
" אלעזר פרעמקל
" אהרי ליינער
" מיזיקל שלאר
" חיימי הרב"ם
" לייזר נומען נבחי נסה"ר ר"ו עורכים
" חיימי שלונקר נבחי עבור בסה"ר מהר
" אלטר הפטען
" מיזיק בר"ל נטכעליכר
" בערל שלך נבחי עבור עשירי שמואל
" בערל ליובלבי
" נפתל הירשפרין
" דוד גרייפענבלר חתן הס"ר מעפרבע
" דוד קלרעיש
" דוד בפלנהן

פרענומעראנטן מבעלזא על תהלים 'דרש משה' להרה"ק ר' משה אוסטרר ז"ל

כמובן שהספרים שהיו נמצאים בבית המדרש שבבעלזא לא היו אלא מאלו שמחבריהם היו ידועים כצדיקים וירא ד', אלו שמחבריהם לא היו מקובלים בין אנשים רמי המעלה לא מצאו מקומם בבעלזא, עד שהיו מפורסם בכל מקום, כי ספר הנמצא בבית המדרש שבבעלזא בידוע שממקום קדוש יהלך ומחברו הוא מבני העלי[96].

בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אירע ובאו הרבה עכברים אל תוך בית המדרש שבבעלזא, ועשו הפסד רב ע"י שאכלו את הספרים וכיוצא בזה, ולא הועיל מאומה לגרשם, פנו לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שלח מרן את משמשו שילך להחור שממנו העכברים נכנסים לביהמ"ד, ויקרא בתוכו בקול רם: "בעלזער רב האט געהייסן איהר זאלט אויפהערן עסן די ספרים". תיכף ומיד סרו משם העכברים, ולא נשאר מהם עד אחד[97].

נהוג הי' שכל הספרים שקנו או שכרכו אותם במשך השנה, היו מכניסים אותם לבית המדרש ביום זאת חנוכה, במעמד מפואר לכבודה של תורה.

עליהן שלא יאבדו ושלא יגנבו, ואכן היו כאלו שהורו לעצמם היתר "לשאול" ספרים מבית המדרש שבבעלזא. ובשעתו סיפרו על מקרה שהי' אצל א' שציוה לפני מותו להקדיש כל ספריו לבית המדרש בבעלזא, וכשנמסרו הספרים הבחינו שכבר יש להם החותם של בית המדרש דק"ק בעלזא...

96 זכור עוד בפי הזקנים לאויט"א, כי בבית המדרש שבבעלזא הי' ש"ס "ווילנא" (שלא כפי המסורת אצל חסידים עד אז שהשתמשו בדרך כלל רק בש"ס סלאוויטא), והי' מקומו קבוע בארון נעול, ומי שרצה לעיין בו, הי' צריך לבקש המפתח ממי שעמד בראש "חברה תיקון ספרים".

וסיפר הרה"ח ר' **גדלי' רייכמאן** ז"ל, שהוא נעשה בר מצוה בבעלזא ביום ג' פ' ויחי י"ד טבת תר"צ לפ"ק, והבחין שבו ביום נכנס מרן ואתו עמו החסידים להתפלל תפלת שחרית בבית המדרש (שלא כפי שהי' הסדר אז להתפלל בה"גרויסע שטוב"), ולא אמרו תחנון, והגישו "לחיים" אחר התפילה. לשאלתו לשמחה מה זו עושה, השיבו לו שהיום הכניס נדבן אחד "ש"ס-ווילנא" לבית המדרש בבעלזא, ולשם כך עושים שמחה זו לכבודה של תורה.

ודרך אגב, בקובץ 'ישורון' (ח"ח עמוד קע) הובא, דלאחר מלחמת העולם הראשונה רצה א' מחסידי בעלזא העשירים להעניק את כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע חפץ יקר, ביקש מרן ש"ס ווילנא על נייר "רעגאל", והשתדל בזה המו"ס המפורסם ר' **יוסף חיים ביגעלאייזען** ז"ל ע"י בנו הרה"ג ר' **שלמה** ז"ל (במכתב שכתב הרה"ג ר' שלמה ביגלאייזן ז"ל מהולושיץ לאביו ביום ערש"ק נשא תרפ"ב, מזכיר לשון קדשו של מרן כשהציע שרוצים לקנות לו מתנה, שאמר בזה"ל: "אז ער וויל מיר איין מתנה שיקן, לאז ער מיר שיקן ש"ס, ווילנא ש"ס מיט אלפס אבער גוטע, איך האב גאר ג'היערט דאס מען האט דארט איבער געדרוקט ש"ס", ואח"כ הוסיף מרן: "הגם איך האב ב"ה ספרים, מיינע ש"ס וספרים שלי איז ב"ה נישט פערברענט געווארן [בעת מלחמה"ע הראשונה], נאר דיא קינדערס ש"ס איז פערברענט געווארען, זיי האבען נישט, אז ער וועט מיר שיקן ש"ס, זא וועל איך מיין ש"ס געבין די קינדער, און איך וועל האבען דאס ש"ס וואס ער וירד מיר שיקן"). וגם כשבא כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לאר"י, קנה בנו ר' **יקיר** ז"ל ש"ס ווילנא למרן לפי בקשתו.

97 כ"ק אדמו"ר **מפאפא** זצ"ל. ובקונטרס אחרון לספר 'אמרי קדוש' מובא בנוסח אחר (ואולי שניהם אמת), שבימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, אכלו והשחיתו עכברים את הספרים היקרים שבאוצר הגדול בבית המדרש שבעיר בעלזא, ואמר כ"ק מרן זי"ע לר' **נחמן שמש** ז"ל שילך אצל החור ויאמר שמו של מרן ושם אמו, ויזהירם שלא יעשו כן יותר. וכן עשה, ומני אז הפסיקו העכברים לבא.

את המעמד הנהדר ההוא מתאר עד נוכח א':

חדשים רבים לפני חנוכה היו קונים ואוספים אצל אנשים פרטיים גמרות וספרים אחרים, ובזאת חנוכה אחרי הצהרים התקיים מעמד מיוחד שהשתתפה בו העיירה כולה. מביאים אותם לבית המדרש, אשר גם בלאו הכי הי' מלא וגדוש בגמרות ומשניות, עין יעקב, ספרי פוסקים ראשונים ואחרונים. בבית המדרש שבבעלזא היו יושבים על התורה ועל העבודה, ובמשך השנה היו ספרים הרבה מתבלים ונקרעים או הולכים לאיבוד, והי' צורך למלא את החסר.

הספרים שנרכשו הועברו לביתו של ר' איציק ווארישׁ'ער (שטערנבערג), ומשם הובאו ברוב כבוד בתהלוכה חגיגית לבית המדרש.

וזה הי' סדר הכנסת הספרים:

אחר הצהרים היו מתאספים על יד ביתו של ר' איציק ווארישׁער מאות ילדי ה"חדרים" ומלמדיהם, כל ילד הי' מקבל נר שעוה קלוע שהוכן במיוחד לכך, עם לעקעכ'על (עוגה). הילדים הסתדרו בשורות עם נרות דולקות, אלו אשר לא היו עדיין מסוגלים לכך אחזו בידם דגלים צבעוניים, ובליווי תזמורת עם כלי זמר שמו פעמיהם אל בית המדרש עם הלפידים.

כאשר הגיעו לבית המדרש מסרו את הספרים לידי הלומדים, שהעמידו את כל ספר במקומו המיועד. אין ספק שמנהג נאה זה, רב הי' ערכו בהנחלת גודל חשיבות לימוד התורה לתינוקות של בית רבן.

אחר גמר הכנסת הספרים המשיכו לשיר ולרקוד עד לתפילת ערבית.

קדושת בית המדרש

פעם ביום חורף, כאשר קור עז שרר בעיירה, ישבו שני בניו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ולמדו בבית המדרש. הרבנית ע"ה שדאגה שהקור יפריע אותם מלימודם שאלה את בעלה הק' אם יכולה לבקש מהם לבוא ללמוד בביתה שהי' מחומם יותר, השיב כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: הלא יושבים המה בבית המדרש שיש בה אוירה של ארץ ישראל, ובארץ ישראל לא קר כ"כ עכשיו.

הקפידו מאד שלא לעשן בבית המדרש, וכשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבעלזא אחר מלחמת העולם הראשונה, מצא בבית המדרש מאנשי בית הכנסת ישרי לב[98], שיושבים ומעשנים, אמר להם מרן: אני מבקש מכם שלא לעשן במקום קדוש זה.

98 אודות בית הכנסת "ישרי לב", שהחסידים כינוהו "שברי לב", ראה חלק שני פרק ארבעה עשר בכותרת "בתי כנסיות".

היכל בית המדרש מבפנים כשהוא משמש לדאבונינו כבית חולים צבאי עבור הצבא הרוסי בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה

ניכרים בין השאר: גדר סביב הארון הקודש עם עיטורי "קוגלען" שעלי'. ששה מדרגות לעלות לארון הקודש (ראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' פרק ט) ששה עמודים בצידי הארון הקודש (שלשה בכל צד) לקישוט ונוי. לפני כל א' מהחלונות משתלשל "הענג לייכטער" מהגג. לפני הארון קודש משתלשל "הענג לייכטער" גדול ומיוחד. מייערלעך [חריצים] בכותל מזרח להחזיק בהם הסידורים (כמובא בספרינו הנ"ל בפרק יא). נראה (משמאל התמונה) קצת מן המעקה של מדרגות הבימה. הדלתות הגבוהות הקבועים בפתח הביהמ"ד בפינה המזרחית צפונית. נראה חלק מוילון שהי' תלוי בחלון שלפני מקומו של מרן.

חורבנו

בימי מלחמת העולם הראשונה שימש הבית המדרש כבית חולים צבאי לחיילי צבא הפולני, נזקים קלים נגרמו על ידי זה לבית המדרש, וכאשר שיפצו בניני החצר הק' והוחזרו על תילם הבית הכנסת וה"הויף", תיקנו גם בנין קדוש זה.

מיד עם פרוץ מלחמת העולם השני', כשהרשעים הגרמנים ימ"ש נכנסו לבעלזא, בראשונה שמו עיניהם בבנין הבית הכנסת להחריבו, כשלא עלתה הדבר בידם, פנו אל עבר הבית המדרש והעלו אותו באש כליל, וכבר בתחילת מלחמת העולם כבר הוחרב הבית המדרש עד היסוד בה.

בית המדרש בעת מלחמת העולם הראשונה תחת שלטונו של הצבא הרוסי
ניכר הגדר והפתח שבנו לצורכם לפני הבית המדרש

פרק חמישי

חצר הקודש (ה"הויף") וה"גרויסע שטוב"

בית גדול וקדוש הי' בנין ה"הויף" - בית מגוריהם של רבותינו הקדושים מדור דור ובני משפחתם, ומקום עריכת השלחנות. גם הוא נבנה על ידי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בכוונות ויחודים בקדושה ובטהרה.

וסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כי כשבא הרה"ק ר' **משה מלעלוב** זצ"ל להיפרד מכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע טרם נסעו לארץ ישראל, ויהי אך דרכו רגליו על מפתן ביתו של מרן, הביע מיד את התפעלותו מעוצם הקדושה השורה על הבית כולו, מישש בידיו הקדושות את הכתלים והאבנים וקרא משתאה: "כשמרגישים קדושה בכותלי בית הכנסת, אין אמנם כל כך פלא, אבל קדושה כזו בכותלי בית מגורים, הרי זה ממש פלאי פלאים"[1].

פעם הגיע לבעלזא מושל המחוז מעיר סקאהל, וכשנכנס לבקר את כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר שמריח כאן איזהו ריח טוב. כשיצא אמר מרן, שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הכניס כ"כ קדושה בהבנין עד שהגוי הפשוט גם כן יכול להרגיש בה[2].

שטה הבנין

המקום שבנה עליו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את בנין ה"הויף" וה"גרויסע שטוב", קנה מרן מהשלטון שהציע המקום למכירה, אחר שבנה עלי' שר רשע את ביתו בכוונה להפריע עבודתו הק' של מרן בבנין

1 ספר 'פרי קודש הילולים' (עמוד קכ). ויש המספרים כעין זה גם על הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זצ"ל (כתבי הרה"ח ר' חיים נטע כ"ץ ז"ל). והרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל הוסיף, שהרה"ק **מלעלוב** התבטא אז ג"כ, שהוא דורך ממש על "שְׁמוֹת".

2 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

בנין ה"הויף" וה"גרויסע שטוב"

ד' החלונות במרכז הם של ה"גרויסע שטוב", הימיני והשמאלי הם פתחים ליכנס לה"גרויסע שטוב". הפתח היותר השמאלי היא הכניסה להפרוזדור שבין חדרי רבוה"ק להגרויסע שטוב. החלון הימני הוא מחדרי הרבנית. החלון השמאלי הוא ה"אייזערנע שטוב". חלונות שבקומה השני' הם מדירות בני המשפחה. שני החלונות שבמרכז בקומה העליונה הם מדירת ה"שטוב מענטשן" כמפורט הכל בפרקינו

בית הכנסת, וכאשר לבסוף נודע הדבר שהשטח שייך לקופת יתומים, וציוה השלטון להרוס את כל בניינו, מכרוהו למרן, שקנאה על מנת לבנות עלי' ה"הויף" וה"גרויסע שטוב"[3].

במקום הזה בנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את ביתו נאוה קודש וה"גרויסע שטוב" שם התקיימו ה"טישן". גם היו שם חדרי דירות עבור צאצאי מרן שדרו שם אחר נישואיהם בקומה השני'.

לעת זקנותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע כשנתרבו בני המשפחה, ולא יכל המקום בביתו של מרן להכיל את כל הנכדים, שכרו דירות ובתים בשכינות מרן עבור כל הצאצאים, כשרצו לשכור דירה גם עבור כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הי' אז כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע תינוק קטן, וביקש מרן שבנו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ישאר בחצירו, באמרו על כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "ווי וועל איך זיך קענען באגיין אן בערנ'יוס קוויטש"[4].

3 המעשה עם פרטיו מובא למעלה בפרק שלישי (עמ' 156).

4 ראה להלן פרק ח' (עמ' 441) מה שאמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע פעם על ציון זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בקשר לזה.

בשנת תר"מ הגדיל והרחיב כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע את הבית. ומסופר, שפעם היתה שיחה בין אנשים פשוטים על אודות ביאת המשיח, והי' ביניהם איש חייט ושמו ר' **נפתלי**, ובשמעו כי מדברים על ביאת המשיח, אמר, תמה אני על הרב מבעלזא שהוא בונה את ביתו פה בגלות, וכי אין הרב מבעלזא מאמין שמשיח יבא היום או מחר, וחבל על כל העבודה? בשמוע זאת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, קרא מרן לאותו החייט, ואמר לו: "דע לך, כי אבי ז"ל אמר שבית הכנסת שלו הוא משנים עשר הבתי כנסיות אשר משיח יבא בתוכו, והבית הכנסת עם הבתים והחצרות שלנו יבואו גם כן לארה"ק[5], ואני באתי למלאות רצון וחפץ קדשו של אבי ז"ל, ואני בונה גם כן הבית הכנסת והבית על כוונת אבי ז"ל, ומחכה ומצפה אני בכל יום שיבא משיח, וכי בית הכנסת ובתים שלנו יבואו ג"כ לארה"ק[6].

בשנת תער"ב הוסיף כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע והרחיב את הדירה, והגדיל את הגרויסע שטוב. בשב"ק פר' עקב באותה שנה התקיים מעמד ה"חנוכת הבית", ומרן אמר בתורתו כדברים האלה:

- כתיב בפרשתינו: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ד' לאבותיכם לתת להם וגו'. ואיתא ברש"י: לתת "לכם" לא נאמר, אלא לתת "להם", מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה. ויש לדקדק מה טעם יש במה שבא לרמז דוקא בכאן הענין של תחיית המתים.

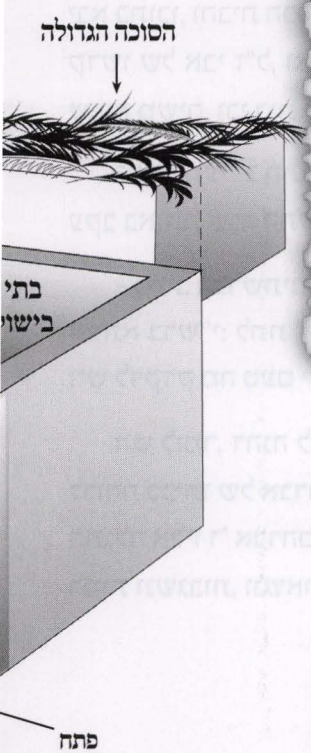
ויש לומר, דהנה לפני אלף שנה[7] הי' דר במקום הזה איש אחד ושמו ר' אברהם ז"ל, והי' ביתו פתוח לרוחה כביתו של אברהם אבינו ע"ה, וכאשר כ"ק אא"ז [מרן מהר"ש] ז"ל הניח היסודות של הבית הזה, התגלה אליו ר' אברהם בהקיץ. והענין הוא, דהיות שאותו צדיק ר' אברהם ז"ל סיגל במקום הזה קדושות רמות ונשגבות, ונשאר רושם קדושה במקום הזה, ע"כ בשעה שכ"ק אא"ז ז"ל הניח היסודות של הבית

5 ראה ספה"ק 'קדושת לוי' (מהדורת ירושלים תשי"ח, בליקוטים חדשים עמ' תקל"ג) מה שפי' על המשנה (אבות פ"א מ"ד) ויהי ביתך בית ועד לחכמים: "כי הנה עתידין בתי ישראל שילכו לארץ ישראל בזמן ביאת משיחנו בב"א, והוא ק"ו מבתי כנסיות, ומה בתי כנסיות שעיקרם רק לק"ש ולתפלה, ותפלה היא מצוה דרבנן, וק"ש הוא פלוגתא בש"ס אי דאורייתא או דרבנן, עתידין הם שילכו לא"י, כידוע, בתי ישראל שיש בהם הרבה מצות דאורייתא, כגון מזוזה וברכת המזון, ותורה וצדקה, והרבה כיוצא בהן, עאכו"כ שיזכו לעלות לא"י. אמנם האמת הוא איזהו בתים יעלו לא"י, אותן בתים שיעסקו בהם במצות השי"ת כנ"ל, וכו', רק אלו הבתים שיש מהם תענוג ונ"ר להשי"ת המה יזכו להיות בארץ ישראל".

וכן פי' ה'חתם סופר' על מה שאנו אומרים בליל פסח "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל" (דרשות חת"ס ח"ב דף רלו), וזל"ק: "כי במקום קדושה אין כאן דוחק, אשר על כן, באר"י הי' מחזיק כ"כ אנשים, אשר עתה אפי' קנים כ"כ א"א להכניס שם בכל המדינה, ובעיה"ק ירושלים שהי' יותר מקודש, היתה העיר לבדה מחזקת אנשי כל המדינה, ולא אמר אדם מעולם צר לי המקום וכו', ומקום עזרה מקודש יותר, היתה מחזקת כל אלו האנשים עומדים צפופים ומשתחוים רווחים, וכל ישראל מוחזקים בין שני בדי הארון בימי יהושע בן נון, כי מקום הקדושה אינו מחזיק מקום בעוה"ז הגשמי כלל... וגם דירתנו ומקום מושבנו לא יהי' דחוק לכל הבא, כי להיות עתה ביתנו מקום קידוש שמו הגדול וסיפור נפלאותיו, הרי הוא מעין ארץ הקדושה, כי עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל לקבוע בארץ ישראל (מגילה כט ע"א), והיינו השתא הכא, לשנה הבאה תהי' הבית הזה קבוע בארץ ישראל".

6 ספר 'פאר וכבוד'.

7 לפי גירסא אחרת: שמונה מאות שנה.

מקום ה"חויף" כהיום

בכוונות ויחודים קדושים נתעוררו אותן הקדושות של אותו צדיק ר' אברהם, וכאשר נתעורר קדושה של צדיק שנפטר, זהו ענין של תחיית המתים, ולכן בא אותו צדיק ר' אברהם בהקיץ, כאילו הוא חי.

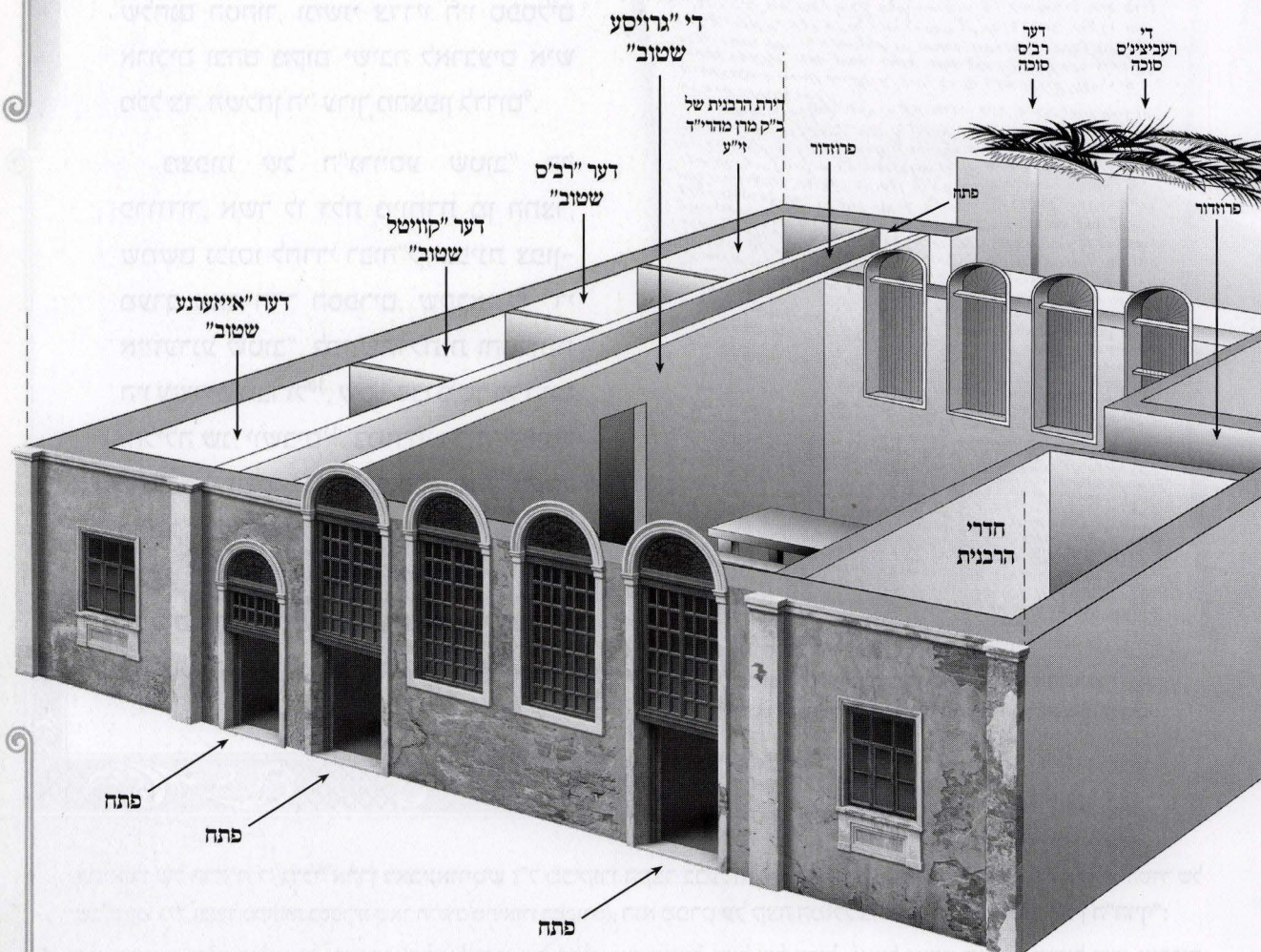
וכן היא הענין באבות הקדושים, שהיו בארץ ישראל וסיגלו שמה קדושות רמות ונשגבות, וכאשר נכנסו ישראל לארץ, עוררו בקדושתם אותם הקדושות שסיגלו האבות הקדושים, וזהו ענין של תחיית המתים, ולכן רמזה התורה ענין תחיית המתים בביאת ישראל לארץ[8].

תבנית הבנין

בנין ה"חויף" הי' בן שתי קומות, ועל גביהן היתה עלי' נוספת שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע. ותחת הבנין הי' גם מרתף.

במרכז הבנין בקומה הראשונה הי' ה"גרויסע שטוב", אליו היו שני דלתות במערבו לצד האכסדרה, א' בפינה הדרומית וא' בפינה הצפונית. היה זה אולם גדול שנבנה

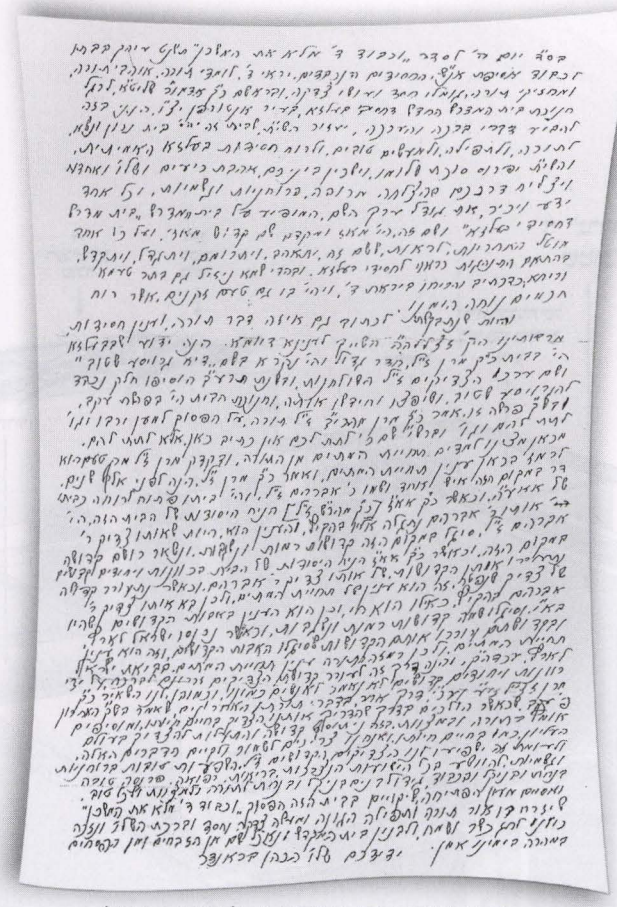
8 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל, במכתבו ששלח לכבוד כינוס אנ"ש לרגל חנוכת בנין בית המדרש דחסידי בעלזא בעיר אנטווערפן, שהתקיימה במוצאי שבת החודש דשנת תשנ"ט לפ"ק.

תרשים של הקומה התחתונה של בנין ה"הויף" וה"גרויסע שטוב"

לצורך עריכת השלחנות, והי' מכיל כאלפיים איש, ובראש השנה ושבועות שנתקבצו אז ציבור גדול, נדחקו שם הרבה יותר. בתוך החדר עמד שלחן רחב מאד שעליו ערכו רבוה"ק שלחנם הטהור, ומשני צדדיו היו ספסלים ארוכים ובהם מקום ישיבה לארבעים איש מכל צד. השלחן הי' ערוך מהצפון לדרום[9].

מצפונו של ה"גרויסע שטוב" הי' פרוזדור, אשר לו דלת מיוחדת מן החצר, שמשם נכנסו לחדרי רבוה"ק, בפינת צפון-מערב עמד חדר הספרים, שקראו לו "די אייזערנע שטוב", לפי שהדלתות והחלונות היו עשויים מברזל[10], שם ישבו משך כל היום והלילה שני יושבים[11]. במזרחו הי' ה"קוויטל שטוב", ששם קבלו רבוה"ק את הקהל בפתקאי דרחמי, ואחריו הי' חדר שקראו אותו "דער רב'ס שטוב". ג' חדרים הללו ידועים היו בקדושתם המופלגת שהשקיעו בהם רבוה"ק. אחורי ג' חדרים הללו הי' חדר

מכתב ראש הישיבה הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל
לכינוס אנ"ש וחנוכת בית המדרש דחסידי בעלזא באנטווערפן

9 בתיאורו של הרה"ח ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל מביקורו הקצר בבעלזא (ראה להלן בכותרת "עריכת השלחן" תיאורו על הסדר של שב"ק עמ' 273, ובעוד מקומות בספרינו שאר חלקים מתיאורו המפורט), הוא מפרט על קצה המזלג צורת הגרויסע שטוב ובנין ה"הויף":

נכנסים דרך דלת של ברזל, בצד יש דלת לחדרו של הרבי, עם מנעול גדול של ברזל. ממול נמצא האולם הגדול שבו נערכים השלחנות, החדר הוא גדול יותר מפעמיים כמו ה"יבנה שול" בת"א. בו עומד שלחן אחד לאורך החדר ושלחן אחד לרוחב, וכסא אחד עבור הרבי שליט"א, ושני ספסלים גדולים, ספסל אחד עומד על יד הכותל [במזרח], והשני לצד האולם [במערב] שעל ספסל זה חיברו דף גדול וחזק, שלא יסמכו על אלו היושבים על הספסל בעת שנדחקים. פה אצל ספסל זה עומדים החיילים ה"יושבים", שמכאן יכולים לראות את פני הרבי. הספסלים עצמם עשויים לבני המשפחה ולהצאצאים ולאנשים חשובים ביותר. שאר האולם פנוי. מן התקרה משתלשלת נברשת בת י"ח קנים.

מול אולם זה, על מדרגות מלמעלה, דרים הצאצאים, שם יש חדרים ע"ג חדרים. למטה, בהמשך נמצא דירת הרבנית הזקינה [א"ח מרן מהרי"ד זי"ע]. ממשיכים והולכים, שם יש מטבח ומחסנים, ובחוץ נמצאים הסוכות, הכל על מקומו כראוי. במטבח יש מנהל מיוחד, ככל הנראה הרי הוא מבין ה"יושבים". הרבי אינו משתמש במאור לבד מנרות...

10 י"א שכל החדר כולו הי' מברזל.

11 ראה להלן.

נוסף, שלאחרונה היתה דירתה של הרבנית **חי' דבורה** ע"ה זיוו"ש של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[12]. משם יצאו גם להחצר שמאחורי ה"גרויסע שטוב".

גם היו שם מדריגות לעלות לדירתם של בני וצאצאי מרן, שהיו בקומה השני' לאורך כל הבית. ומשם עלו למעלה לדירתם של ה"שטוב מענטשן"[13]. המדרגות נמשכו מעל חדרי רבוה"ק, וכשהילדים מבני המשפחה שיחקו ביניהם והיו רצים ועולים על המדרגות שהיו עשויים מעץ, היו הקולות נשמעים היטב בחדרו של מרן, והיושבים בה"אייזערנע שטוב" הי' שומרים על כך שלא יפריעו למרן בעבודתו בקודש.

נכדי כ"ק מרן מהר"א זי"ע, בני הרה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל בעיירה בעלזא מימין לשמאל: שלמה, פנחס, לוי יצחק

(תשו"ח לידידינו בנש"ק הרב ישראל פריעדלאנדער שליט"א - בארא פארק, שהמציא לנו תמונה זו)

אירע פעם אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהקולות של הילדים עלו וגברו עד למעלה ראש, והממונים השקיטו אותם שלא לרצונם, ובאו הילדים והתלוננו לפני מרן שאין מניחים אותם לשחק שם, אמר מרן להיושבים, דאיתא במסכת תמיד[14]: "בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד, בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שומרים שם", והמפרשים ביארו דה"רובים" המה ילדים הפחותים מי"ג שנה[15], שמפאת גילם הצעיר יכולים לרוץ על גבי העליות, ולכך לקחו אותם לשמור את משמרת המקדש. והוסיף מרן, שאם בבית המקדש היו לוקחים הילדים מחמת שיכולים לרוץ על גבי המדרגות, אם כן אין חסרון במה שעושים כן[16].

12 סיפר הרה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל, ששמע מאיש א' שבכל ליל שב"ק לפני שנכנס כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לאחל לה "גוט שבת", הסתובב מרן אנה ואנה, ושמע שאומר: "הנני מוכן ומזומן לקיים דרשת חז"ל כבד את אביך, לרבות אשת אביך", וכמה פעמים חזר מרן ע"ז, ורק אחר זה הלך לומר לה "גוט שבת" (נמסר לנו ע"י נכדו הרה"ג ר' מנחם מענדל שטיין שליט"א, מו"ל הספר החשוב 'פקודת אלעזר').

גם הרבנית **שרה מירל** ע"ה זיוו"ש של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע האריכה ימים אחר שקיבל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ההנהגה, אמנם מעת פטירת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע כבר קבעה דירתה בקומה השני' בחלק הקדמי של הבנין.

13 אודות ה"שטוב מענטשן" ראה עוד להלן.

14 פרק א משנה א.

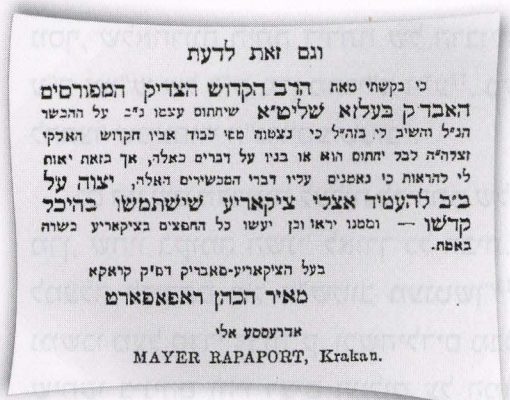
15 ראה פי הר"ב ותוס' יו"ט שם.

16 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל. והוסיף שמרן ביאר על זה, דברמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ח הל"ה) מביא משנה זו, והכסף משנה שם

בצד דרום של הבנין, הי' דלת נוספת ליכנס להבנין דרך פרוזדור. ממול הפתח היתה דלת כניסה לה"גרויסע שטוב", מימין היתה דלת כניסה לחדרי המטבח, ומשמאל היתה דלת כניסה לחדרי דירת הרבנית שהיו בפינת מערבית דרומית של הבנין.

במטבח היו שני חדרים, חדר מיוחד לבישולי חלב וחדר מיוחד לבישולי בשר, שם בישלו המשמשים ואנשי הבית לצורך כל בני חצר הק'. סמוך למטבח הי' חלון לה"גרויסע שטוב" ששם עמדה הרבנית לשמוע "קידוש" מפי מרן.

גם בחלק הדרומי של הבנין, בצד האחורי, היו מדרגות לעלות לדירתם של משפחות בני מרן. מדרגות נוספות ניתוספו בתקופה האחרונה בצד האחורי של הבנין לעלות לדירתו של הגה"צ ר' **שמואל פרענקל** זצ"ל חדב"נ כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע.

וגם זאת לדעת

כי בקשתי מאת **הרב הקדוש הצדיק המפורסם האבד ק בעלזא שליט"א** שיתחזק עצמו נ"כ על ההכשר הגיל והשיב כי בהגיל כי נצטוה מפי כבוד אביו חקדוש האלקי זצלה"ה לבל יחתום הוא או בניו על דברים כאלה, אך בזאת יאות לי להראות כי נאמנים עליו דברי המפשירים האלה, **יצוה על ב"כ להעמיד אצלי ציקאריע שישתמשו בהיכל קדשו** — ומפנו יראו וכן יעשו כל החפצים בציקאריע בשוה באמת.

בעל הציקאריע-מאכריק דמיק קיאקא
מאיר הכהן ראזאפארט
אדרעססע אלי
MAYER RAPAPORT, Krakau.

מודעה אודות צוקר שהשתמשו בה בהיכל קדשו של כ"ק מרן מהר"י זי"ע (אגב מצינו במודעה חידוש בלתי ידוע: "כי בקשתי מאת הרב הקדוש הצדיק המפורסם האבד"ק בעלזא שליט"א [מרן מהר"י זי"ע] שיחתום עצמו ג"כ על ההכשר הנ"ל, והשיב בזה"ל **כי נצטוה מפי כבוד אביו הקדוש האלקי זצלה"ה** [מרן מהר"ש זי"ע] **לבל יחתום הוא או בניו על דברים כאלה**")

לצד מערב של ה"גרויסע שטוב", היתה אכסדרה רחבה לאורך הבית, גדורה במעקה של עץ[17]. ממנה הוליכו כמה מדריגות לה"קלאטקע" שהיתה עשוי' מקרשים שטוחים עלי דרך עד לבית הכנסת ובית המדרש. ומשמאלה ירדו לרחוב שמדרום לה"הויף".

מביא פי' המפרשים הנ"ל, והמשנה למלך מקשה על זה, דאיך יתכן שמסרו מצוות שמירת המקדש לקטנים שאינם בני מצוה, ולכך חולק המשנה למלך, ודעתו ש"רובים" המה גדולים מבני י"ג שנה עד עשרים שנה. ואמר מרן, שיש ראי' מרש"י פ' במדבר (ג, טו) שגם בפחות מי"ג שנים היו יכולים לשמור בבית המקדש, שהרי על הפסוק "פקד את בני לוי מבן חודש ומעלה", פירש שם רש"י: "משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומרי משמרת הקודש", רואים שגם בפחות מבן י"ג היו יכולים לשמור את משמרת הקודש.

בדומה לזה הובא בספר 'בית פנחס' להג"ר **פנחס הלוי הורוויץ** זצ"ל בעמח"ס 'פתחא זוטא' (פ' במדבר) וז"ל: "ואגב ארמוז מה ששמעתי בשם מרן הגה"ק **מהרי"ד** מבעלז (שליט"א) זצוק"ל ליישב קושיית המל"מ ה' בית הבחירה פ"ח ה"ה שתמה על המפרש והר"ן והכ"מ איך ניתן שמירת המקדש לילדים שאינן בני חיובא ומצוה יעו"ש, והגה"ק הנ"ל זצוק"ל אמר דלק"מ עפ"י דברי רש"י הנ"ל (במדבר ג טז) שכתב על פסוק פקוד את בני לוי מבן חודש ומעלה וגו', וז"ל, משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקודש, עכ"ל. א"כ מבואר דגזה"כ דשבט לוי אחר שיצאו מכלל נפלים יש להם הכח להיות שומר משמרת הקודש, וחל עליהם המצות להיות שומרים משמרת הקודש אף שפטורים משאר מצות מחמת קטנותם, וז"ב ודפח"ח וש"י זי"ע".

ובלוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' (חנוכה) מביא בשם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שביאר הענין בזה למה מסרו עבודה כזו לקטנים, מפני שעיקר הקדושה הוא בקטנים, וצריכים לשמרם שילכו בדרכיו ית"ש ויתגדלו עפ"י דרכי התורה, ולכן מסרו עבודה זו לקטנים. ובזה פי' מרן הפסוק (תהלים קיט): "במה יזכה נער את ארחו", דהיינו למה יזכה נער את ארחו בעודו קטן ויקדש עצמו בקטנותו, מפני "לשמור כדבריך", משום דמצינו שהקב"ה ציוה שהקטנים ישמרו את המקדש, מזה חזינן דצריכים לשמור הבנים בעודם קטנים.

17 ראה בתמונות.

הגה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהר"א זי"ע
(תשו"ח לידידינו בנש"ק הרב ישראל פריעדלאנדער שליט"א - בארא פארק, שהמציא לנו תמונה זו)

על אכסדרה זו עמד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע במוצאי חג השבועות, אחר שליוו אותו הביתה מבית הכנסת, והאציל מברכותיו לעומת המוני עם בני ישראל שהסתופפו בצל קדשו[18].

בקומה השני' היו דירותיהם של בני משפחות רבוה"ק זי"ע. לכל א' מהדירות הי' שני חדרים, וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אמר, שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בנה כך, שיהא לכולם חדר א' ללימוד וחדר א' לשינה[19].

18 כ"ק אדמו"ר הרה"ק **מסקווירא** זצוק"ל, והתבטא ע"ז: "עס קלינגט מיר נאך אין די אויערן" את ה"אמן" שנפרץ מתוך אלפי המתברכים.

19 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל. וסיפר הגה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל, שאחר כמה שבועות מחתונת זקינו הרה"ק ר' **לייביש ממאגרוב** זצ"ל עם נכדת הרה"ק ר' **אהרן מטשערנוביל** זי"ע, כשחזרו לבעלזא (כידוע העובדא, שחתונתו וחתונת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע היו בזמן א', והרה"ק ר' מרדכי מהורונסטייפלא זצ"ל שהי' שם הכריע שא' מהם ישאר לדור בטשערנוביל וא' יחזור לבעלזא, ומרן הכיר לו טובה שבזכותו נשאר בטשערנוביל ועי"ז זכה להכיר את הרה"ק ר' אהרן זי"ע, ואילו ר' לייביש חזר לבעלזא), קיבלו ג"כ דירה בת שני חדרים בבנין ההויף, וזו' הרבנית שהיתה רגילה בטשערנוביל ליתר רחבות לא היתה מסוגלת להתרגל לדחקות כזו, התלוננה לזקינה ע"ז, שלח הרה"ק מטשערנוביל שליח מיוחד לבקש מכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שיוסיף לה עוד חדר, השיב ע"ז מרן בבדיחותא: "איך זארג מיך אויף מיינע קינדער אז זיי האבן צופיהל, און איר זארגט זיך אז זיי האבן צו ווייניג..." (מפי נכדו הרה"ג ר' מנחם מענדל שטיין שליט"א).

"פאסט-קארטל" מתמונת בנין ה"הויף" וה"גרויסע שטוב"

על גבי קומה השני' היתה קומה נוספת שהוסיף כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבמערבה היו החדרים מיוחדים עבורה"שטוב-מענטשען" והמשמשים בקודש. לאחרונה שהו שם: ר' **יענקל'ע ראווער** ז"ל (אחיו של המשב"ק ר' משה איסר ז"ל)[20], ר' **שמואל שטערוויצער** ז"ל[21], ר' **מרדכי הערש הורבישובער** ז"ל[22], ר' **משה אייזיק כ"ץ** ז"ל[23], ר' **סיני זינגער** ז"ל[24], כולם מפורסמים היו בחסידותם ובפרישותם, מסורים בלב ונפש לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע,

ופעם, באחת החתונות מצאצאי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, הלותה הרבנית שטיח יפה לכבוד המחותנים, ומרן שלא רצה לגנוב דעתו של המחותן נענה ואמר להמחותן שהשטיח אינו שלו. המחותן שהבחין בהדחקות השוררת בבעלזא, תמה ושאל את מרן, הלא דירה נאה היא בין הדברים שאמרו חז"ל שהם מרחיבין דעתו של אדם (ברכות נז ע"ב)? השיב מרן, כי אישתמיט מיני' פירושו של ה'מהרש"א' שם, שפירש: "היינו, שיהי' דעתו ונפשו רחבה למיהדר אחר תענוגי עוה"ז, כמ"ש בבלעם ונפשו רחבה".

20 ראה מה שהבאנו עליו למעלה בפרק ג אצל הבעל-תפילה ר' **יוסעלע קראקעוויצער** ז"ל (עמ' 184).

21 החסיד ר' **שמואל אקסעל** ז"ל משטערוויץ חסיד נאמן הי' ומה"שטוב מענטשן" אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. מיד אחרי פרוץ מלחמת העולם הראשונה כאשר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ברח מבעלזא עם כל משפחתו, וחברת ה"יושבים", שינס ר' שמואל מתניו ונסע על פני ערים ועיירות וקיבץ אצל חסידי בעלזא כספים והביאם למרן, מרן העריך את פעלו זה של ר' שמואל ואמר, שמשם החי' אותו ואת אנשי ביתו, כולל חברת ה"יושבים". כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הפליג בשבחו וסיפר שאביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר, שאת ר' שמואל לא ישכח לעולם. הוא נפטר בבעלזא לפני פרוץ מלחמת העולם השני'. יהא זכרו ברוך.

22 החסיד ר' **מרדכי הירש הורבישובער** ז"ל הי' אדם רם מעלה, תלמיד חכם ומלא חכמת חיים, תמיד הי' שרוי בשמחה. הוא הי' לבוש כובע כמו שהיו רגילים ללבוש ברוסיא, ברצונו הי' להחליף המצנפת לכובע רגיל כמו שלובשים בגאליציע, אבל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע פקד עליו שלא להחליף, וכן הי' נושא הכובע הנ"ל עד יום האחרון שלו. מרן קרא אותו "דער חכם". נפטר בבעלזא בשנת תרצ"ב [בערך].

23 החסיד ר' **משה אייזיק כ"ץ** ז"ל מהובניב הי' המלמד לבניו של מרן. הוא הי' צורבא מדרבנן שיראתו קודמת לחכמתו, ונמנה עוד עם חסידי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. שני בניו ידועים בחסידותם ה"ה החסיד ר' **אהרן מביסק** ז"ל, שישב כל ימיו בבעלזא, ואחיו החסיד ר' **חיים נטע** ז"ל, שלימים ישב בלאנדאן, ומשם הרבה בפעליו למען הצלת כ"ק מרן זי"ע (עליו ראה גם בספר 'תורת הבית' בתיאור על חסידי בעלזא בלאנדאן, תשס"ח).

24 הרה"ח ר' **סיני זינגער** ע"ה הי' א' מבין ה"שטוב מענטשן", שהגיע לבעלזא, והתערב עד מהרה בין ה"יושבים" ובמרוצת הזמן הפך לחלק בלתי נפרד מפמליית ה"יושבים", והי' המתורגמן ונושא מעמדה של בעלזא לפני השרים ופקידי הממשלה.

הרה"ק ר' שלו' מאפטא זצ"ל בן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע
יושב ליד ה"זייגער" בבנין ה"הויף" בבעלזא

הרה"צ ר' יצחק דוד זצ"ל
אביו של יבלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
ליד ה"זייגער" בבנין ה"הויף" בבעלזא

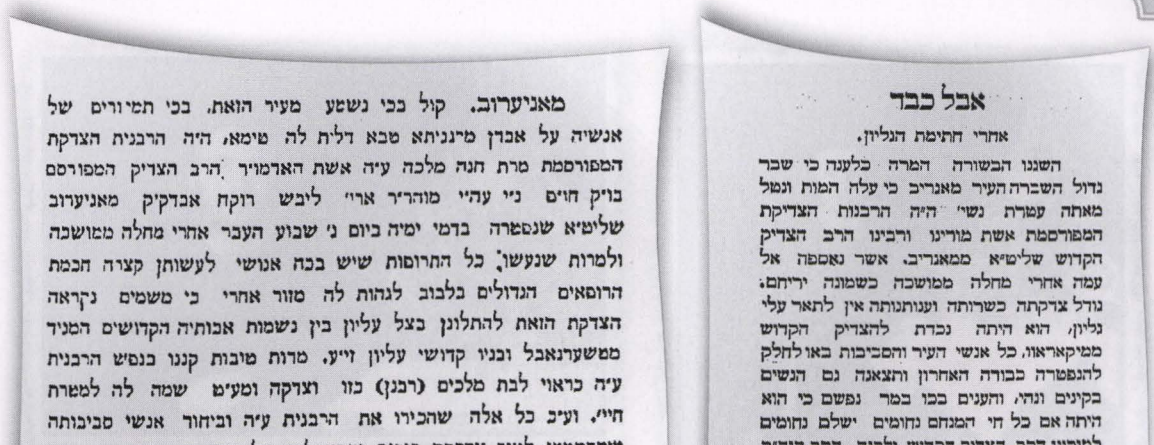
ואחריו לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, הם היו באי ביתו של מרן, וכל מזונם וסיפוקם בא להם מחצר הק' ככל בני המשפחה.

במרתף הי' קבוע חדר-בישול מיוחד בשביל חג הפסח שלא השתמשו בו משך כל השנה כולה, שבתוכה בישלו ה"חברה" לצורך שמונת ימי החג, שבהם אכלו ה"חברה" רק בתוך ה"גרויסע שטוב".

נוסחאות רבות הולכות סביב להעבר שלו וביאתו לעולמה של בעלזא, לפנינו נוסח מסויים בלתי ידוע שהופיע בעיתון ווינאי אחר הסתלקות כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בתיארם את אנשי ביתו של מרן, וזה נוסחה (תירגום משפה גרמנית):

"מי הוא ר' סיני זינגער? בעיתון "ווינער מורגענצייטונג" ובשאר כתבות בעיתונים שכתבו אחריו על פטירתו של הרבי מבעלזא, דובר על מזכירו סיני זינגער, על קורותיו חייו הקשים. למשל, יצא לו שם כנצר למשפחה מתבוללת, או אפילו שהי' נוצרי - כפי שמסופר בידיעות אחדות, ושרק בשל השפעתו של הרבי מבעלזא הוא התגייר. בן משפחתו של מר זינגער ביקש מאתנו לתקן את כל הטעויות האלה. ר' סיני זינגער הוא נצר למשפחה אדוקה. אביו, ר' **שמעון זינגער** היה תלמידו של החתם סופר ונהג תמיד על פי האורטודוקסי', כלומר, בניגוד להתבוללות. הוא גם היה א' המנהיגים של קבוצה אורטודוקסית שבתוך קהילת טרנצ'ין והוא לא השתמש במוסדות שם, כי הקהילה היא נעלאגית. ר' סיני זינגער התוודע ליהדות האורטודוקסית בבית הוריו. אולם בגיל צעיר הוא הגיע לוינה, שם נחשף להשפעה רעה, כמו רבים מבני תקופתו. בזמן המלחמה היתה לו הזדמנות להתקרב שוב לרוח אחיו, אותם הכיר עוד בבית הוריו. כמפקד מקומי של מונקאטש הוא הי' בקשר קרוב עם חיילים יהודיים דתיים, ולעיתים קרובות הוא היה ידידם ועֶזרם. שם הוא גם התחיל לנהוג כיהודי דתי והיה מבאי בית המדרש של הרבי מבעלזא. כאשר הגיע הרבי מבעלזא למונקאטש הוא התקרב אליו והעמיד את עצמו לשירותו. כאשר הרבי מבעלזא גורש ממונקאטש, היה זה ר' סיני זינגער אשר נסע לפראג והסביר לרשויות על אישיותו של הרבי מבעלזא. מאז התגורר ר' סיני זינגער בבעלזא והיה למזכירו הקרוב של הרבי".

אחר מלחמה"ע השני' התגורר בפעסט עד יומו האחרון ושם מנו"כ. יהא זכרו ברוך.

אבל כבד

אחרי התימת הגליון.

השגנו הבשורה המרה כלענה כי שבר גדול השברה העיר מאגריב כי עלה המות ונמל מאחה עטרת נשוי הי"ה הרבנות הצדיקת המפורסמת אשת מורינו ורבינו הרב הצדיק הקדוש שליט"א ממאגריב. אשר נאספה אל עמה אחרי מחלה ממושכה כשמונה יריחם. נודל צדקתה כשרותה וענוותנותה אין לתאר עלי גליון, הוא היתה נכדת להצדיק הקדוש ממיקאראוו. כל אנשי העיר והסביבות באו לחלק להנפטרה כבודה האחרון והצאנה גם הנשים בקינים ונהי, והעגים בכו במר נפשם כי הוא היתה אם כל חי המגחם נחומים ישלם נחומים למורינו הרב הצדיק הקדוש ולבנה הרב הגה"ק שליט"א ולכל המתאבלים עליה, שם במרום תמליץ טוב בעדינו לפני ד' הטוב כי לא יוסף ליסרה אותנו בהבשחתו בלע חמות לנצח.

מאניערוב. קול בכי נשמע מעיר הואת, בכי תמרורים של אנשיה על אבדן מרגניתא טבא דלית לה טימא, היה הרבנית הצדקת המפורסמת מרת חנה מלכה ע"ה אשת האדמויר הרב הצדיק המפורסם בורק חוים ני עהי מוהריר ארי' ליבש רוקח אבדק"ק מאניערוב שליט"א שנפטרה בדמי ימיה ביום ני שבוע העבר אחרי מחלה ממושכה ולמרות שנעשן כל התרופות שיש בכח אנושי לעשותן קצרה חכמת הרופאים הגדולים בלבוב לגהות לה סזור אחרי כי משמים נקראה הצדקת הזאת להתלונן בצל עליון בין נשמות אבותיה הקדושים המניד ממשערנאבל ובניו קדושי עליון זי"ע. מרות טובות קננו בנפש הרבנית ע"ה כראוי לבת מלכים (רבנן) כזו וצדקה ומע"ט שמה לה למשרת חיי. וע"כ כל אלה שהכירו את הרבנית ע"ה וביחור אנשי סביבותה שהתחממו לאור צדקתה בוכים ומתאבלים על אבדתם זו. ינחם ד' את בעלה האדמו"ר שליט"א ובנה הרה"ג מוה נחום אהרן ני' ובנותיה ובלע המות לנצח תנצב"ה.

צילום ממכת"ע על פטירת הרבנית ממאגרוב ע"ה

סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע:

- פעם אחת רצו להרחיב את ביתו של אבי ז"ל, והי' איזה שאלה בדין קרקע שרבים הולכין עליו, ואמר אבי ז"ל: הנה למדתי בחושן משפט כל השייך להלכה זו[25], וביררתי שבאופן זה אין שום חשש על פי ההלכה, אבל יש שורה קטנה בצוואת רבי יהודה החסיד שלא ליקח דרך הרבים, ומזה אני מתירא[26].

ה"גרויסע שטוב"

ה"גרויסע שטוב" - בו נערכו השולחנות בשבתות ובחגים במשך השנה[27], הסדרים בלילי פסחים, והחתונות בחצר הק'. גם האסיפות שקרא מרן לפעול בעניני הכלל, אפיית המצות בראש חודש ניסן ובערב פסח, הכל הי' במקום הזה. וכן שריפת החמץ היתה שם אצל חור שנקבע למטרה זו בהפרוזדור שע"י

25 ראה שו"ע חו"מ סי' שעז, ובנו"כ שם.

26 כ"ק אדמו"ר **מפאפא** זצ"ל בתשובה הנדפסה בשו"ת 'ויען יוסף' (ח"ד סי' סא). לע"ע לא זכינו לדעת איפה מרומז זאת בדברי צוואת ר' יהודה החסיד.

27 זולת בשני פעמים בשנה התקיימו ה"טישן" בפרוזדור בין ה"גרויסע שטוב" וחדרו של מרן, ה"ה, בסעודת הבכורים בערב פסח (בפשטות, מחמת שכבר הכשירו את ה"גרויסע שטוב" לפסח), ובסעודה שלישית בשבת שובה (כך הונהג מכ"ק מרן מהר"י זי"ע, שמרן ישב בסעודה זו בפתח ה"גרויסע שטוב" להפרוזדור באמרו "לאמיר זיך שטעלן כעני בפתח"). בפעמים נדירים מפני הדוחק התקיימה ה"טיש" בבית המדרש (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל).

כ"ק מרן מהר"א זי"ע במארינבאד

מימין לשמאל: הגה"צ ר' יצחק נחום זצ"ל אבד"ק ראווא חתן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל, מו"ה משה דוד לייטנער ז"ל בעל המלון, מרן, המשב"ק ר' אהרן יהושע לאנדא ז"ל, הגה"ח ר' בערל קארניאל ז"ל מייסד מחזיקי לומדי תורה בלבוב, הרה"ח ר' סיני זינגער ז"ל

ה"גרויסע שטוב", כמו כן בימי חנוכה הדליק מרן הנרות בחלל הפתח שבין ה"גרויסע שטוב" לה"פרוזדור" שבצד צפון, ובעת הדחק הי' מרן אף מקבל פתקאות בחדר הגדול זה.

גם הי' בתוכו - עפ"י רוב - המנין של מרן בימות החול. בתקופה האחרונה הי' לו למרן מנין בפני עצמו בתוך חדרו, שבו התפללו בני ביתו והמשמשים, אמנם החסידים התפללו בתוך ה"גרויסע שטוב", וחיכו עד שמרן ישלח להם אות להתחיל להתפלל, ומרן הי' שולח את א' המשמשים לצוות להם שיתחילו, ולפעמים גם הי' מרן מורה את מי לכבד להתפלל לפני העמוד. בתפלת מעריב המתין המשמש בתוך ה"גרויסע שטוב" עד שאמרו "ברכו" וקר"ש, ואז הי' חוזר לחדרו של מרן, ורק עם חזרתו התחיל מרן להתפלל עם מנין נפרד בחדרו[28]. בימי הספירה ובימי חנוכה הי' מרן מתפלל מעריב תמיד בה"גרויסע שטוב".

28 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל. הוא מוסיף טעם מדילי', דיתכן שהענין בזה הי' משום שלא יבואו שני המנינים (של מרן ושל ה"גרויסע שטוב") לומר "שמע ישראל" זה מיד אחר זה, שאז הנכנס דרך הפרוזדור וישמע איך שאומרים קר"ש בהגרויסע שטוב, יצטרך לומר אף הוא עמהם "שמע" כמבואר בשו"ע (או"ח סי' סה סעיף ב), וכשישמע תיכף אח"כ שאומרים קר"ש בחדרו של מרן יצטרך לחזור ולומר עוד הפעם "שמע", ומבואר בגמרא (ברכות לג ע"ב) דהאומר שמע שמע משתקין אותו, וכן נפסק בשו"ע (או"ח

בה"גרויסע שטוב" נהגו בקדושה מיוחדת כמו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובכל פעם שהצריכו לתקן בו דבר מה, כגון לתקוע יתדות בתוך הכותל וכדו' שבגרמתו יצא אבק מן הכותל, ציוה מרן לאסוף את כל האבק ולגונזו[29].

האולם הי' לו שני חלונות במערבו שפנו אל מול החצר לצד הבית הכנסת והבית המדרש, וארבעה חלונות במזרחו לצד שתי הסוכות של מרן ושל הרבנית. וארבעה פתחים היו לו, שנים במערבו שבהם נכנסו דרך האכסדרה, וא' בדרומו שהוביל להפרוזדור שבדרום הבנין, וא' בצפונו שהוליך להפרוזדור שאצל חדרי רבוה"ק. פתח זה האחרון הי' מול הפתח של ה"קוויטלעך שטוב".

כשבא הקרוין-פרינץ [יורש העצר] היווני להתראות עם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, הי' זה ביום ראש השנה דשנת תרצ"ז[30], ומרן ליווה אותו בהראות לו את הבנינים, כשנכנס לה"גרויסע שטוב" שאל את מרן מדוע צריכים לפתחים רבים כל כך, השיב מרן שזהו עפ"י חוק המדינה. היינו, כי לפי חוק המדינה, במקום שמתקבצים שם ציבור גדול, צריכים יותר דלתות על כל צרה שלא תבא.

בצד צפון, אחורי מקום מושבם של רבוה"ק בעת עריכת השלחן, הי' חלון בין ה"גרויסע שטוב" לה"פרוזדור". בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' שם דלת, שמאחורי' ישבה הרבנית **מלכה** ע"ה בעת אשר מרן ערך שלחנו הטהור, ושמעה משם דברי תורתו של בעלה הק' זי"ע[31], ואחר פטירתה סתמו אותה והניחו שם חלון מרובע[32].

סי' סא סעיף ט) ד"אסור לומר שמע ב' פעמים, בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע, בין שכופל הפסוק ראשון", ולכך היו מקפידים להמתין שלא להתחיל מעריב עד שבמנין הקודם כבר יאמרו קר"ש.

29 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

30 אודות ביקור זה - ראה בעז"ה בחלק ב פרק יד.

31 כידוע, שאמרו עלי' שהשיגה במדרגותי' כתלמידי בעש"ט. וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אמר עלי' שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לא הסתיר ממנה כלום (ראה עוד אודותה להלן בפרק ח עמ' 485). וסיפר הרה"צ ר' **שלום מגריידינג** זצ"ל (בנו של הרה"ק ר' משה מקארוב זצ"ל בנו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע), שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' רגיל לילך בכל שב"ק לומר להרבנית שבתא טבא, וכן הי' נוהג גם לאחר הסתלקותה, שנכנס לחדרה ואיחל ברכת שבתא טבא. פעם הלך גם הוא ביחד עם אביו הרה"צ ר' **משה** זצ"ל ללוות את מרן לאחל ברכת שבתא טבא, ושמעו את קול הרבנית איך שמשיבה למרן שבתא טבא, ונבהלו מאד מזה, ומרוב פחד אחז ר' משה באביו. שאל אותו מרן מדוע הוא מפחד כל כך, השיב מפני ששמע את קול אמו, אמר לו מרן "אל תחשוב אז עס פעלט איר עפעס חלילה, נאר זי האט גע'פועל'ט ביי די מלאכי השרת זיי זאלן איר פירן בכל ליל שב"ק לשמוע ממני הקידוש" (ספר חמדה גנוזה, זמיגראד).

32 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל. כנראה, עפ"י צוואת ר' יהודה החסיד (סעיף כ) "לא יסתום אדם חלון או פתח לגמרי, שלא יזיקו השדים, כי דרכן לצאת בו, אלא ינקוב בו נקב". וראה ספר 'בצלא דמהימנותא' שכותב הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל: "כשהייתי גר בעיר רמלה בא"י הי' לי שם בית חרושת לגבינה, לקחתי חורבה והוצרכתי לעשות שם תיקונים שונים, בין התיקונים הי' שהוצרכתי לסתום מקום דלת, והיות שידעתי שיש בזה איזה צוואה מר"י החסיד שאלתי מרן זצ"ל, והשיב לי להשאיר

סמוך לאותו חלון שבצד צפון, מאחורי הכסא שישב עליו מרן בעת עריכת השלחנות, הי' חריץ בכותל שקראו לו "מייער'ל" בצורה כזה: △ והתהלכה עלי' השמועה שרבותינו הקדושים שטחו שם את תחינתם בעת צר לפעול דבר ישועה ורחמים בעד קהל עדת ישראל[33].

בתוך ה"מייער'ל" הי' נמצא "זייגער" שמקומו הי' קבוע שם[34].

קרה פעם והזייגער שבתוך המייער'ל פסק מלעבוד, והצריכו להוליכו לבעל עבודה לתקן. שלח כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע את הזייגער ביד החסיד ר' **דוד געצילֿס** ז"ל להוליכו למומחה על מנת לתקנו.

בבעלזא היו שני בעלי מלאכות במקצוע זה, הא' הי' איש חסיד וירא שמים, אך לא הי' מוכשר בעבודתו כמו האחר, לכך ראה ר' דוד לתקן הזייגער על ידי המומחה ביותר. כאשר חזר ר' דוד עם הזייגער בידו, שאל אותו מרן למי נתן לתקן את הזייגער, כאשר השיב ר' דוד, אמר מרן בקפידא: "תדע, שאשתו של בעל מלאכה זה היתה המחוצפת הראשונה שהעיזה פני' ללבוש פאה נכרית בעיירה בעלזא, היית צריך לטבול את הזייגער במקוה"[35].

כאמור הי' באמצע כותל דרום של ה"גרויסע שטוב" חלון שדרכו שמעה הרבנית "קידוש" מפי מרן בשבתות וימים טובים, חלון זה הי' מול מקומו של מרן בישבו אצל השלחן לפני ד'. בצד ההוא הי' גם בנוי תנור לחמם החדר, וכן הי' בנוי שם תנור לצורך אפיית מצות מצוה בערב פסח.

בה"גרויסע שטוב" השאירו רבוה"ק זי"ע מעל הדלת שיעור של אמה על אמה, זכר לחורבן[36].

חור במקום הדלת". וב'מנהגי בעלזא' הביא: "בעת הרחבת דירתו [של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע] היו צריכים לסתום דלת מיותרת. אך הוא התנגד לזה, באמרו כי אמנם לפי צוואת רבי יהודה החסיד מותר לסתום דלת אם משאירים חלון, אך אינני מסכים גם לזאת". ועי' בספרינו 'שלחן רבותינו' חלק צוואת ר"י החסיד, מה שנביא עוד בעז"ה על אודות ההקפדה לחומרא זו אצל רבוה"ק.

33 עי' למעלה בפרק א (עמ' 92) עדותו של עד נוכח, על מעמד נורא שמרן התפלל שם פעם אחת בליל ש"ק קודם עריכת השלחן בפרוס מלחמת העולם השני'.

34 אגב, מענין ה"זייגער" יש לציין מה שמביא בספר 'זרעא קדישא' מרשימות הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** ז"ל מבאלטימאר, שבבעלזא הי' מורה שעות (וואַנט זייגער) שהי' חביב מאד אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ומרן בעצמו העמיד עצמו על כסא להעריכו על מתכונתו, ועשה הכנות גדולות לכך (מקור נוסף לעריכת זייגער ע"י כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעצמו, ראה 'דעת תורה' או"ח סי' שלח סעי' ג: "ושמעתי שהג' הצדיק אבד"ק בעלז זצ"ל משך בעצמו זייגר גדול שלו המשמיע קול בליל ב' דראש השנה"), החוטים מן הזייגער נמשכו כמעט עד הרצפה, ובני המשפחה כבר ידעו להזהיר את ילדיהם הקטנים שלא ישחקו עם החוטים, ופעם אחת כשכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' ילד בן שלש שנים התחיל לשחק עם החוטים, וניגש אליו אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע להכותו על ידו שלא יגע בזה, אמר לו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע: "חלילה, בערילי ווייסט ב"ה וואס א זייגער איז".

35 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל ששמעו מפי החסיד ר' **דוד געצילֿס** ז"ל.

36 בתיאור של א' שנסע בימי בחרותו לבעלזא ביחד עם אביו, וזכה ליכנס עם קוויטל לקודש פנימה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לפני מלחמת העולם הראשונה, כתב בין השאר מהתרשמותו בחדרו של מרן בעת קריאת הקוויטלעך: "בחדר הרבי נפל מבטי על דבר נוסף, חכמינו ז"ל אמרו כי יהודי חייב להשאיר מעל דלת ביתו אמה על אמה חלק, משטח בלתי מסוייד זכר לחורבן, וזאת לא ראיתי בשום מקום חוץ מבבית הרבי". וראה כעי"ז בשו"ת 'משכנות הרועים' (להגה"צ ר' יחיאל מיכל היבנער אבד"ק ניזנוב זצ"ל) סי' יח, וז"ל:

בצד שמאל של החדר, סמוך להפתח של הפרוזדור הצפוני, עמד שלחן קטן ששם ישב המשב"ק שכתב הקוויטלעך.

ממול עמד שלחן שאצלו הי' יהודי בשם ר' **נחמן בוצאניו** ע"ה מוכר לפעמים טיי, תפוחים מתוקים וחמוצים, וכדו', לאלו המחכים ליכנס למרן[37]. כמו כן הי' שם א' שמכר מי סודה.

גם בשב"ק בעת סעודה שלישית, עמד בפינת ה"גרויסע שטוב" המלמד דרדקי הר"ר **יוסף בולבע** ע"ה, שהכין בכל ערב שבת מים חמים בסאַמאַווארַ [=מיחם] גדול, וחילק ממנו טיי בעת ס"ג[38].

בפתח הצפוני הדליקו רבוה"ק נרות חנוכה בשמונת הלילות, במנורה גדולה של כסף[39] שהיתה מונחת על כסא קטן בטפח סמוך לפתח. החסידים דחפו עצמם לראות את הדלקת נר חנוכה של מרן, ומרן הי' עומד ופניו למזרח. הזוכרים מעידים, כי אחר הדלקת הנרות כשישב מרן אצל השלחן, עשו "וואַרע" [=ריוח] בין מקומו של מרן להפתח כדי שיוכל מרן להסתכל בנרות, ועמדו חסידים משני הצדדים שלא להניח לעבור שם אדם, ומדי לילה בלילה נתרחב ה"וואַרע" לפי כמות הנרות שהדליקו בה בלילה[40].

לא השתמשו בחצר הק' באור העלעקטריק[41], רק כמה "הענג-לייכטער" של נחושת השתלשלו מן התקרה שבתוכם הדליקו נרות להאיר את החדר הגדול. ועקב כך, בשבת קודש לעת ערב, בשעת עריכת סעודת רעווא דרעווין הי' החדר חשוך עד אחר אמירת התורה, שאז הדליקו נרות[42].

"הנה בדין המבואר בש"ס ובש"ע או"ח ה' ט"ב סימן תק"ס דלאחר החורבן צריך לשייר אמה על אמה כנגד הפתח, הנה יען כי דין זה כמעט נשכח זכרו בינינו, ורק הגאון הצדיק יסוד עולם שהי' אבד"ק בעלז (כ"ק מרן מהר"ש זי"ע) החזיק בתומו לקיים זה, אם כי הוא בודאי הי' לו זכר בלב על זה. וגם הגאון הצדיק האבד"ק בוטשאטש ז"ל החזיק בזה הדין".

37 מזכרונות הזקנים לאויוש"ט: כשכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עבר אצלו במוצש"ק בדרכו לומר "א גוט וואך" להרבנית ולאמו חורגתו ע"ה, התעניין מרן אצל ר' **נחמן** על שלומו ועל מצב פרנסתו וכדו', ופעמים השיב "איך האב נאך גארנישט געלייזט היינט"...

פרט נוסף זכור אצלם: ר' נחמן הי' רגיל להחזיק התפוחים במים, והיו רבים שביקשו ממנו המים אחר שנשרו בהם התפוחים, כי ע"י שרייתם קיבלו המים טעם מתוק.

38 ואם בחלוקת "טיי" עסקינן, עוד יזכר א' החסידים המסורים בשם ר' **יושע זעליג סקאהל'ער** ז"ל, אשר בכל פעם שהי' בא לבעלזא הי' מביא עמו מיחם עם כל הציוד של טיי, צלוחיות, כוסות, צוקר, שקים של גחלים, ובדחילו ורחימו הי' מכין טיי לפני ה"שטוב-מענטשן", כשהוא שש ושמח על חלקו שנפל לו בנעימים להנות חסידים גדולים ומפורסמים אלו. הי' לו ארגז קבוע תחת המדרגות שהובילו מקומה השני' לקומה השלישית, ששם איכסן כל צרכי הטיי במשך ימי שהותו בבעלזא.

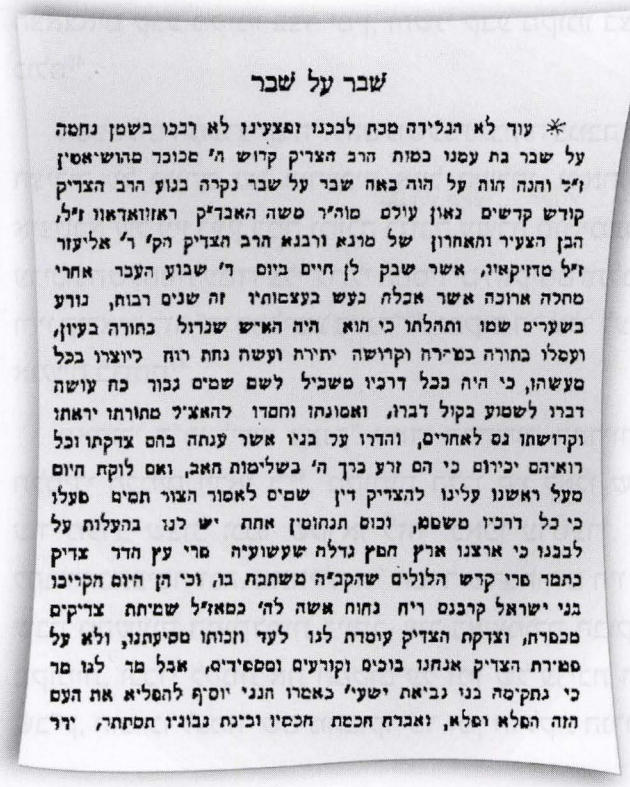
39 הגם שבארה"ק כבר לא השתמש עוד כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע במנורה של כסף, אלא בכוסות זכוכית גרידא כידוע, אמנם בבעלזא אכן השתמשו רבוה"ק במנורה של כסף שהיתה גדולה ומפוארה (כעדות הזוכרים).

40 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל.

41 ראה להלן ב"חדר האמצעי" (עמ' 307).

42 בענין זה ראוי להביא מה שסיפר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל, דבעת שנסע כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לראזוודאוו [זה הי' בעת אירוסי בתו של הרה"ק ר' **יחיאל מקרילאוויץ** זצ"ל חתנו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, עם בנו של הרה"ק ר' **אברהם חיים**

הקפידו להשתמש רק בנרות של חלב, ולא בשמן או בנפט. והזוכרים מעידים, כי בעת שהתאסף ציבור גדול בחדר וגברה החום, הי' החלב נמס עד שהי' נוטף מן החלב על השטריימלעך, והחסידים שהיו דבוקים ברבם לא שמו לבם לכך[43].

שבר על שבר

* עוד לא הגלידה מכת לבבנו ומצעינו לא רבכו בשמן נחמה
על שבר בת עמנו כמות הרב הצדיק קדוש ה' מכוכר מהוש"אסין
זי"ע והנה הוה על הוה באה שבר על שבר נקרה בנוע הרב הצדיק
קודש קדשים נאון עולם מוה"ר משה האבד"ק ראזוואדאוו זי"ע,
הבן הצעיר והאחרון של מרנא ורבנא הרב הצדיק הק' ר' אליעזר
זי"ע מדזיקאוו, אשר שבק לן חיים ביום ד' שבוע העבר אחרי
מחלה ארוכה אשר אבלה בעש בעצמותיו זה שנים רבות, נורע
בשערים שמו והתלתו כי הוא היה האיש שנדול בתורה בעין,
ועסקו בתורה במ"ת וקדושה יתירת ועשה נחת רוח ליוצרו בכל
מעשהו, כי היה ככל דרכיו משכיל לשם שמים גבור כח עושה
דברו לשמוע בקול דברו, ואסונתו וחסדו להאצ"ל מחורתו יראתו
וקדושתו גם לאחרים, והדרו על בניו אשר ענתה בהם צדקתו וכל
רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' בשלימות תאב, ואם לוקח חיום
מעל ראשנו עלינו להצדיק דין שמים לאסור הצור תמים מעלו
כי כל דרכיו משפט, וכום תנחומין אחת יש לנו בהעלות על
לבבנו כי ארצנו ארץ חפץ גדלה שעשועיה מרי עץ הדר צדיק
כתמר מרי קדש הלולים שהקב"ה משתבח בו, וכי הן היום הקריבו
בני ישראל קרבנם ריח נחוח אשה לה' כמאז"ל שמיתת צדיקים
מכפרת, וצדקת הצדיק עיטרת לנו לעד וזכותו מסיעתנו, ולא על
מיתת הצדיק אנחנו בוכים וקורעים ומספידים, אבל מר לנו מר
כי נחקיימה בנו נבואת ישעי' כאמרו הנני יוסף להפליא את העם
הזה הפלא ופלא, ואבדת חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר, ידך

מודעה ב'מחזיקי הדת' אודות פטירת הרה"ק ר' משה מראזוודוב זצ"ל

עריכת השלחן

במרכז ה"גרויסע שטוב" משוך מעט לצד מזרח, הי' שלחן ארוך מן הצפון לדרום, שעליו ערכו רבוה"ק שלחנם הטהור[44], ומשני צידיו עמדו ספסלים ארוכים שהושיבו עליהם רבנים אדמורי"ם ושאר אנשים מכובדים. מקומות הראשונים קבועים היו לבני ולחתני מרן ולנכדיו.

סדר המקומות של צאצאי רבוה"ק אצל עריכת השלחן הי', שהגדול מבין

מפלאנטש זצ"ל בן הרה"ק ר' **משה מרוזדוב** זצ"ל, שהי' בשנת תרל"ז], נסע כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ביחד עם אביו, ובאו בני הרה"ק מרוזודוב לבקר שם את מרן **מהרי"ד**, ובין השאר שאלו את מרן האם זה נכון מה שאומרים שבעת סעודה שלישית בבעלזא יש אור מיוחד אצל מרן, דחה אותם מרן, ואמר: "איי וואס חסידים קענען זאגן [כלומר, שזה גוזמא מה שחסידים אומרים], רק היות שהשמש הולך לקבץ אנשים לתפלת מעריב (ראה למעלה פרק ב עמ' 129), ומאיר עם הלאמטערנע [=פנס], מזריח האור אל תוך הגרויסע שטוב, וזהו האור המיוחד שישנו אצל אבי בעת סעודה שלישית". ובני הרה"ק מרוזדוב נהנו מתשובתו זו של מרן **מהרי"ד** האין שמסתיר העניינים הגדולים, דאף שבדרך הטבע לא הי' שייך במציאות שהאור של הלאמטערנע יאיר אל תוך הגרויסע שטוב, ובפרט שהחלונות הי' למעלה, אעפ"כ אמר להם מרן **מהרי"ד** כך כדי להלביש הענין בפשטות.

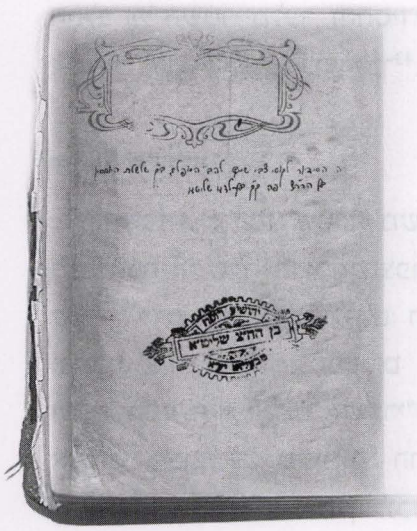
וראה בספה"ק 'שארית ישראל' (ווילעדניק, שער הזמנים בליקוטים) שכתב בענין זה: "טעם על שבמוצאי שבת קודש בשעה שאומר הצדיק תורה אין מדליקין נרות, הוא משום שבאים נשמות מעלמא דקשוט לשמוע דברי תורה שאומר הצדיק, וכשיראו האור של העולם הזה יחשיך להם, והמבין יבין".

43 הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל ויבלחט"א הרה"ח ר' **יונה לעהרמאן** שליט"א, שמעידים ממה שראו עיניהם בהיותם בבעלזא בחג השבועות דשנת תרצ"ט.

44 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל מספר, שלפני מלחמת העולם הראשונה היו כמה שלחנות ערוכים מצפון לדרום, והי' מקום להרבה חסידים לשבת על ידם, אבל אחר מלחמת העולם, כאשר שהה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעיר הולשיץ, הי' מקום עריכת השלחנות בחדר צר, שלא הי' מקום לסדר שם יותר משלחן א', התחילו מאז לערוך רק שלחן א' רחב ביותר, ונשאר כן המנהג אף אחר שחזר מרן לבעלזא.

הצאצאים קבע מקומו בצד ימין, והשני קבע מקומו בצד שמאל, השלישי בימין והרביעי בשמאל, וכן כולם[45].

הספסלים המערביים הי' להם משענת גבוהה בגובה מעטער ומחצה, שהיתה עשוי' בכדי שלא ידחקו הציבור על גביהם של היושבים אצל השלחן, ומאחוריהם היתה איצטבא של עץ כעין במה נמוכה בגובה עשרה סנטימעטער, שבעת עריכת השלחנות עמדו עלי' גדולי החסידים הזקינים ותלמידי חכמים. והיו קוראים לזה "די פוילישע באנק"[46], ומקום הי' עלי' לעמוד כעשרה אנשים בדוחק[47].

החותמת על הסידור "ליקוטי צבי" שהי' שייך להרה"ק ר' יהושע מיערוסלוב זי"ע

מאחורי ה"פוילישע באנק" עמדו הבחורים האריות שבחבורה תלמידי חכמים ויראי ד'[48]. מקומות הללו היו לאלו שתפסו אותן עוד מערב שבת, וכמו שקראו לזה "כאַפן ערטער", וכל הקודם לחבירו בתפיסה זכה. מתחילה הי' הסדר שהבחורים היו באים בערב שבת מהשעות המוקדמות ביותר, עוד באשמורת הבוקר, ותופסים מקומות, ובכדי לקנות את המקום על זמן של עריכת השלחן בליל שב"ק, הוצרכו לעמוד שם מהבוקר עד זמן הדלקת הנרות[49]. לימים,

45 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל. וציין, שאצל שלחן זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ישב הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל בצד ימין וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בצד שמאל, הרה"צ ר' **יצחק נחום** מראווא זצ"ל בצד ימין, והרה"צ ר' **שמואל פרענקל** זצ"ל בצד שמאל, הרה"ק ר' **יהושע מיערוסלוב** זצ"ל בצד ימין, והרה"צ ר' **ישעי' זושא** זצ"ל (בהרה"ק מאוסטילא וחדב"ן כ"ק מרן מהר"א זי"ע) בצד שמאל, וכן הלאה (וראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' פרק יא סעיף ה, שגם בבית הכנסת הי' מקומם קבוע כך).

46 אודות שם זה "פוילישע באנק", מסופר, שפעם הגיעו כמה חסידי בעלזא מפולין, וטרם שהגיעו אנשי החברה שהי' להם מקום קבוע אצל השלחן, באו הם ותפסו את מקומם. הדבר הביא לסכסוך בין החסידים, וכאשר לבסוף קיבלו אנשי החברה את מקומם בחזרה, נשאר השם לאותן המקומות "די פוילישע באנק".

47 הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א מהולושיץ - בני ברק, מעלה בין זכרונותיו את סדר עמידת היושבים הראשונים על גבי ה"פוילישע באנק" בשעתו: ר' **מיכל'ע זאלקאווער**, ר' **ישעי' ראווער**, ר' **יהושע ראווער**, ר' **רפאל ראווער**, ר' **יוסל'ע יארטשובער**, ר' **יעקב אליעזר דובעצקער**, זצ"ל.

48 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל סיפר בין זכרונותיו מבית זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבסעודה ג' של שב"ק, בעת ה"לעכטיגע פיש", היו חסידים הזקנים נותנים להבחורים שעמדו מאחוריהם לגשת לקבל מה"לעכטיגע פיש" מיד הרה"ק ר' **יהושע מיערוסלוב** זצ"ל שישב שם, שהוא קיבלו מידי אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ('אגרא דבי הילולא' מהדורת תשס"ג).

49 סיפר הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל, שפעם עמד א' זמן רב על מקומו שתפס כדי לראות את פני מרן בעת עריכת השלחן, ובשעה שנכנס מרן דחף אותו איש אחר משם והלה התייצב על מקומו, מרוב כעס נשך לו הראשון להשני, ונעשה שם רעש גדול. בשמוע זאת כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, הגיב מרן ואמר: "א פלא, א מענטש דערקענט מען דעמאלטס ווען ער איז געוועקט" (הרה"ג ר' שלו' צבי ענגלענדער שליט"א).

הרה"ק ר' יהושע מיערוסלוב זי"ע

כשהבחין בכך החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאווער** זצ"ל - שהי' ממונה על הבחורים[50] - תיקן שאין לתפוס מקומות עד הצהרים בערב שבת.

כן הי' בשבת קודש בבוקר. בתחילה הי' נהוג שהמקומות נתפסים בעת אשר מרן עושה קידוש, ומי שעמד שם בעת קידוש, קנה את המקום גם לכל הסעודה, אבל אחר שקרה פעמים הרבה שנמשך זמן רב בין תפלת מוסף לקידוש, ואלו שתפסו את המקומות הוצרכו לעמוד שם משך כל הזמן בכדי לזכות במקום, התקין גם כאן החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאווער** זצ"ל שהמקומות יהיו נתפסים בעת אשר מרן מופיע בתוך ה"גרויסע שטוב" תיכף אחר התפלה לומר "גוט שבת" לפני בני ביתו, וכל א' במקום שעמד בעת ההיא, קנה שביתה במקום זה למשך כל זמן עריכת השלחן, אף אם לא נשאר לעמוד שם כל הזמן.

גם היו תופסים מקומות תחת השלחן, שהי' דף של עץ קבוע ברגלי השלחן, שעליו הי' מקום לכאחד-עשר אנשים בשכיבה. אותן המקומות היו מעולים ביותר, שמשם היו יכולין לשמוע כל הגה ודיבור שיצא מפה קדשו של מרן, וגם יכלו בניקל לקבל שיריים ע"י החסידים וצאצאי מרן שישבו על יד השלחן[51].

50 כחלק ממסירותו של ר' **מיכל'ע** להבחורים, הי' ר' מיכל'ע רגיל לומר למרן את שמות הבחורים המצויינים בשבוע זה, ומרן הי' נותן להם שיריים מה"פארפיל".

51 הרה"ח ר' **משה שוסטער** זצ"ל מסטאניסלאוו - בני ברק סיפר, שפעם אחר שהתמיד בלימודו ובמעשה צדקה וחסד במשך כל יום

אבל מאידך היתה ישיבת מקומות אלו קשה מאד, שהרי הוצרכו לשכב כך הרבה שעות על הרצפה של עץ בחום ובשרב, ולכך לא היו מסוגלים לכך רק הבחורים הבריאים ובעלי כח[52].

אמנם מקומות הללו לא כל מי שרצה לתפוס אותן הי' רשאי לכך, אותן שהיו זכאים לתפוס מקומות אלו היו הבחורים המובחרים ביותר, והתקנה היתה שרק אלו שהגיעו ללמוד בבית המדרש ביום ערב שב"ק בשעה 4 לפנות בוקר, אלו בלבד יכולים לתפוס את מקומות הללו. אלו שהיו ערים כל הלילה לא היו יכולין לתפוס אותן, כי אמרו שאינו דומה הישן וקם לעבודת הבורא למי שאינו ישן כלל.

אלו שלא זכו במקומות היו עומדים על אדני החלונות במזרחו של החדר[53]. ארבעה חלונות היו, אשר בכל אדן

החסיד ר' משה שוסטער ז"ל (מימין)
עם לבחל"ח הרה"ח ר' לייביש גרינבערג שליט"א

ערש"ק, ולא טעם מאומה כל היום, תפס מקום מתחת השלחן אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כשכל עצמותיו יגעים ותשושים מריבוי העבודה, וכשמרגיש שהוא עומד ממש על סף עלפון, פתאום מושיט מרן את ידו למתחת השלחן אחר שמרן פרס פרוסת המוציא, וביד קדשו פרוסה גדולה מאד, וקורא בקול "הא לך סטאניסלאווער בחור". ר' משה קיבל והחי' את נפשו רוחו ונשמתו מלחם אבירים זה, תוך כדי שהוא מפליא את רוח הקודש הגלוי' של מרן שידע כי הוא נמצא למרגלותיו וכי הוא תאב ללחם להחיות את נפשו (ספר 'חיים שיש בהם' - סוד כמוס מבני ברק).

פעם התנצל בחור א' לפני הב' **אלי' געציל'ס** ז"ל [ה"ה אחיו של החסיד הנודע ר' **דוד געציל'ס** ז"ל, גם הוא כאחיו הי' חסיד נאמן מורם מעם ובעל מדריגות. פעם שאל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את בנו הרה"ק ר' **שלו' מאפטא** זצ"ל הי"ד מה עשה בניטל, השיב שהי' אצל אלי' געציל'ס, ומרן נהנה מזה בידעו שהוא יר"ש ואינו מבטל מזמנו בדברי הבאי], שישב משך כל זמן ה"טיש" מתחת השלחן ולא הבין כלום מה"תורה" שאמר מרן, שאל אותו הב' אלי' ז"ל, האם הי' עליו כיפה על הראש כשישב תחת השלחן, השיב הב', שהיו שם הרבה בחורים, ומחמת הדוחק נפל הכובע מעל ראשו, ונשאר רק עם הכובע העליון. אמר לו הב' אלי', כי הטעם שהולכים בב' כיסויים הוא משום יראה עילאה ויראה תתאה, והתורה שאמר מרן הי' קשור עם יראה תתאה (והסביר לו באריכות השייכות של התורה ליראה תתאה), ומאחר שלא הי' לו הכיסוי המורה על יראה תתאה ע"כ לא הבין כלום (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל).

52 כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לא הי' ניחא לי' הישיבה תחת השלחן (מפי הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל ולהבחל"ח הגה"ח ר' צבי אלימלך כ"ץ שליט"א). והרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל הוסיף, שזה הי' רק בתקופה האחרונה בעקבות מעשה שהי' באיזה בחור שהתרופפה בריאותו, ותלו זאת בשכיבתו על הארץ זמן רב בחום וללא אויר מספיק מתחת שלחנו של מרן.

53 גם במערבו של החדר היו שתי חלונות כאמור למעלה, אמנם צד ההוא הי' רחוק הרבה מן השלחן שהי' קרוב יותר לקיר המזרחי של ה"גרויסע שטוב".

הי' מקום לשלשה אנשים לשבת עלי', ולמעשה נדחקו עלי' הרבה יותר. לפעמים בזמנים מיוחדים עמדו עליהן שלשה שורות של בחורים[54].

בימים שבין פסח לעצרת, לא הירשו לעמוד על אדני החלונות מחשש סכנה, שבימים האלו צריכים שמירה מיוחדת[55].

על השלחן היו משתמשים בדרך כלל במנורות של נחשת, ולא בשל כסף, וזאת לפי שבבית הכנסת ובית המדרש לא השתמשו בשל כסף מחשש גניבה, נמנעו גם כאן מלהשתמש בשל כסף, שלא יהא שלחנך מלא ושל רבך ריקם. ורק בימים טובים שהשתמשו גם בבית המדרש במנורות של כסף, השתמשו גם אצל השלחן במנורות של כסף[56].

מלפנים הי' נהוג להדליק נרות של שבת על שלחן קטן מיוחד, וקראו לשלחן זה "ר' יחזקאל'עס טיש", מפני מעשה שהי':

- בליל שבת-קודש אחת, כשהי' ציבור גדול עד מאד אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, רצו הגבאים לעשות סדר, והוצרכו להזיז ממקומו את השלחן שעליו ערך מרן את שלחנו הטהור, ואשר הרבנית הדליקה עליו את נרות השבת. הרה"ק **משינאווא** זצ"ל, שהי' נוכח שם בשעת מעשה, מחה בכל תוקף שאסור להזיז השלחן ממקומו בעוד הנרות דולקים מחשש כיבוי הנרות, ותוך כדי כך סמך עצמו הרה"ק משינאווא על השלחן ולא נתן להזיזו ממקומו.

כמובן שנעשה קצת רעש במקום, ובשמוע מרן שמשהו מתרחש שאל מרן לסיבת הדבר, וסיפרו למרן את הויכוח. השיב מרן מיד שהרה"ק משינאווא צודק, ואין להזיז השלחן ממקומו.

54 הגה"ח ר' **שמחה בונם בוים** ז"ל מוויליאמסבורג סיפר, כי בבואו לבעלזא, בששה שבועות הראשונות הי' עומד על החלון השני מצד צפון, שהי' סמוך ממש למקום מושבו של מרן - כי חלון הראשון לצד צפון כבר הי' מאחורי מרן, וחלונות השלישי והרביעי כבר היו מרוחקים הרבה - עד שאמרו לו שאין דרכם של חסידים לעמוד בקירוב מקום כ"כ למרן. והגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א סיפר, שגם על עצם העמידה ע"ג החלונות לא הסתכלו בעין יפה בבעלזא, משום "אסור לפסוע על ראשי עם קודש" (כפי שנביא בעז"ה ב'שלחן רבותינו' חלק חו"מ סי' ח ס"ד).

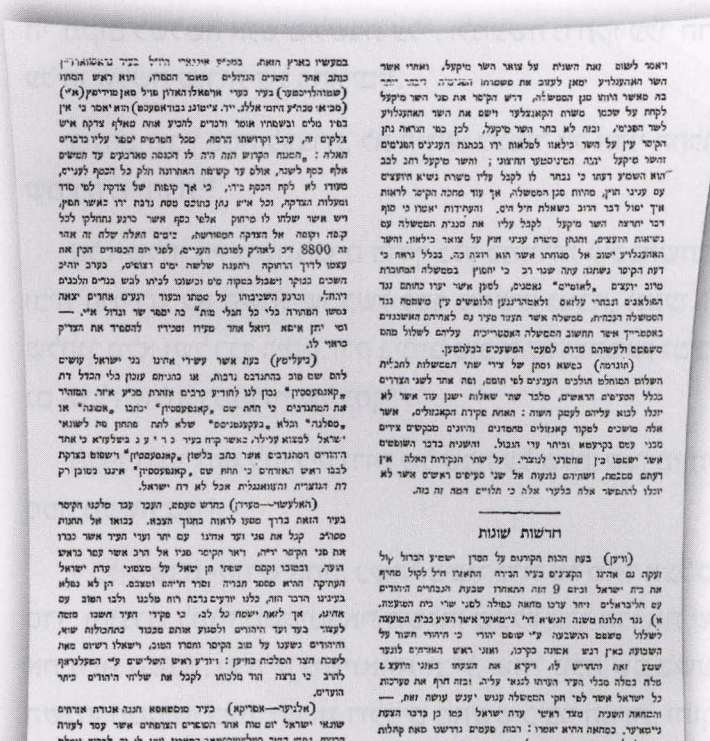
55 כך כותב הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל. ובהתאם לזה מובא במכתבי הרה"ק **מציעשנוב** זצ"ל בסוף ספר 'דברי שמחה', שחותנו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לא הי' נוסע אף פעם בימי הספירה זולת בשביל אסיפה לטובת הכלל [המניעה מדברים שהם בחזקת סכנה בימים אלו מובא ב'ראבי"ה' (הל' שבת סי' רעו, והובא בלוח 'תמידים כסדרם' בהנהגות ימי הספירה): "וכן נהגו שאין מקיזין [דם] בין פסח לל"ג בעומר, מפני ששלטה מגיפה בתלמידי רבי עקיבא", עיי"ש].

56 אגב, פעם בארץ ישראל בעריכת השלחן של חמשה עשר בשבט השתמשו במנורות של כסף. ציוה אז כ"ק מרן זי"ע להדליק אח"כ לפני התיבה ג"כ במנורות כסף. ועל כך כתב הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל ליבלחט"א מוהר"ר **אלימלך אשכנזי** שליט"א אחר שמתאר אליו את עריכת השלחן של "חמשה עשר בשבט": "כשהפסיק הסעודה ונגש למקום התפלה לתפלת מנחה, צוה להעביר פמוטי נחושת מהעמוד ולהביא במקומם פמוטי כסף לכבוד היום. במושכל ראשון חשבתי לכבוד היום עשה זאת, שוב התבוננתי יען על שלחן הסעודה בחדר זה עמדו פמוטי כסף, הקפיד שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם".

משבת הבאה והלאה הדליקו את נרות השבת על שלחן מיוחד, וקראו לו "ר' יחזקאל'ס טיש" על שמו של הרה"ק משינאווא זצ"ל[57].

בין השלחנות שהשתמשו בהם בחצר הקודש הי' שלחנו של הרה"ק ר' **הערצקא'לע מראצפערט** זצ"ל, ומעשה שהי' כך הי':

- כאשר הגיע כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לעיר ראצפערט בימי מלחמת העולם הראשונה, הכינו שם אכסניא כראוי ובו חדר גדול מיוחד עבור מרן, וסמוך אליו הי' חדר קטן עם שלחן שהכינו עבור הגבאי. כשהגיע מרן אל הבית ביקש שיסדרו להיפך, שהוא ישב על יד השלחן שבחדר הקטן והגבאי בחדר הגדול. המקורבים לא הבינו פשר הדבר, עד שעלה בדעתם להציע לפני מרן להכניס השלחן שבחדר הקטן אל תוך החדר הגדול, ומרן הסכים לזה. לבסוף נודע ששלחן הזה הי' שלחנו של הרה"ק ר' הערצקא'לע ראצפערט'ער זי"ע, ומרן הרגיש בזה, ולכך ביקש לישב דוקא ליד שלחן זה.

ראשר לשום זאת השנית על צואר השר מיקעל, ואחרי אשר השר האהענלינ יסאן לעשוב את ששטרנו הממשלה דיבתי יחד בה מאשר והוא סגן הממשלה, דרש הקיסר את שני השר מיקעל לקחת על שכמו משרה הקאנצלער וישם את השר האהענלינ לשר הפנים, ובזה לא נחר השר מיקעל, לכן בני הנראה נתן הקיסר עין על השר בילאוו לסלאות ירי בכתבת הקנינים המדינים זהשר מיקעל יבוה הפיניסטער החיצוני ; והשר מיקעל וחג לבב הוא השמיע דעתו כי נבחר לו לקבל עליו משרת נשיא הועצים עם עניני הון, מחוץ סגן הממשלה, אך עוד מחכה הקיסר לראות אין יסול דבר הזיב בשאלת הל הים. והעתידות יאשרו כי סוף דבר יהראה השר מיקעל לקבל עליו את סגנית הממשלה עם נשיאות הועצים, וחגן משרת עניני חוץ על צואר כילאוו. והשר האהענלינ ישוב אל סחותו אשר הוא רוצה בה. בכלל נראה כי דעת הקיסר נשתנה עתה עכני רב כי יחסון בממשלה המחוברת טוב יהצים "לאוסטים" נאמנים, למען אשר יעיו כחוסם נגד המולאנים ובחרי עלושם ולאהבריענגן הלוחשים עין משמחם נגד הממשלה הבכהית, ממשלה אשר תעזר מעד עם לאחיהם האוסטנים באסטרייך אשר חחשוב הממשלה האסטרייכית עליהם לשלול מהם משפטם ולעשותם סדום למעני המשפטים בכללותן.

(הזנרמה) בשוא ומחן של צירי שתי הממשלות להכ"ית השלום המוחלם הולכים הענינים לפי חומם, וזה אחד לשני הצדדים בכלל הנימים הראשים, סלבר שתי שאלות ישנן עוד אשר לא יוכלו לבוא עליהם לעסק השוה : האחת סקידת הקאנצלים, אשר אלה מושכים לסקוד קאנצלים מהמדינים והיונים מבכתים צידם מעני עם בקיעמא ובירחר עדי הגבול. והשניה בדבר השופטים אשר ישפוד בין שחמדנו לנצבו. על שתי הנקודות האלה אין דעתם מסכמת, ושתיהם נוטעות אל שני סעמים ראשים אשר לא יוכלו להתפשר אלה בלערי אלה כי חלוסים המה זה מזה.

חדשות שונות

(זיטן) בעת הכות הקיטנים על הסדן ישמיע הברזל על זעקה גם אהינו הקצינים בעיר הבירה התאחדו חיל לקול סחוף את בית ישראל ובזם 9 הזה התאחדו שבעת הנכחרים היהודים עם הלייבראלים ויחר ערכו מחאה כסולה לסני שרי בית המועצות. א) נגד חלוסת משנה הנשיא דר' נ'סאיקר אשר הציע בבית המועצה לשלול משפט השבועה ע"י שופט יהודי כי היחחי חשוך על השטועה כאן דעת אבנה קרבו, ואוני ראש האחיסם לוטער שטן זאת ותחזיש לו, ויקרא את הצעתו באוני הקצ. 2 סלה בסלה סבלי הדר הציהו לנגני עליה, ובזה חרף את סקרנות כל ישראל אשר לפי חק ההסלה עגש יקנע עוסה זאת. — והבחוסה השניה מצד ראשי עדת ישראל כמו כן בדבר הצעת נייסאיער. כמחאה הזאת אשרו : רבות פעמים נדרשתי מאת קהלות ישראל למבן עצה נגד השפלת כבוד היהודים בחוצרותם, כמו למשל החוקת סורים יהודים שבחם. חייב השלומי שכי בחים מיחר ליהודים, הרחקת יהודים מכתבות מכובדות שפלות יר מועלים יהודים נגר פוגלים אי וכו', ואנחנו התרשנו עד בת כי בין הדברים נוגעים לכל האומה, לא כן עתה כי ענין המחרף להשלוך שקיצים על כלל ישראל ואשמתו יסודי שרותיו והשקפתו כפושע דת ואומה, התאסף לא נהל הפעם סהביע צעדנו כשחנו וליפחתנו, ונאסר כפה מלא כי נשקב ומרומם בית ישראל מחשב כזה, כי חטירה קדושה לנו שבועה זו וכו'.

(ראצצעדם) — הצ'יק אבד — אגדה נדולה שמען תשוחה אברה אריך אונגארן בכלל ועיר ראצפערט בפרט בחות הרב הגאון הקדוש צ'יק יסוד עולם אי"ש אלקים נזוא מחיר נשחלי הרצקא הלוי הקרא בשם ר' הערצקא מאוסשער זי"ע. אי"ש הסופד הרוש מרום עמדו על דעתו הקדוש יען ליל'חתי לחדת א' ועבודה, וכל אי"ש סר ומצוק שצא עד בצחנו בצל קוחה. עצמו היחה לכל אחינו כדבר האורים, למסר הנלחו ולהניד שבחו והליבוחיו בקודש לא יכלו אלף גליונות כשלה, אך נשמטה נא מה ידברו יודעי הא"י, ונרע כי אין כמותו אי"ש צדיק וחסיד

מודעת-אבל במכת"ע 'מחזיקי הדת' אודות פטירת הרה"ק ר' הערצקא מראצפערט זצ"ל

57 כשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבעלזא אחר שוך חמת מלחמת העולם הראשונה, ומצא את שלחן זה שעומד עדיין על תילו, שמח מרן מאד על זה שהשלחן נשאר קיים, כי על שלחן זה הדליקה זקנתו הרבנית **מלכה** ע"ה את נרות השבת. ואמר מרן, שמפני ששלחן זה נעשה לתשמיש של קדושה, לא שלטו בו ידי הנכרים (הרה"ג ר' צבי אלימלך הערצבערג ז"ל).

ובדרך אגב, פעם הראו לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שלחן א' של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שנפל בירושה לחתנו הרה"ק ר' **יצחק מבראד** זצ"ל, וממנו לבנו הרה"ק ר' **אלימלך מיאברוב** זצ"ל, ומרן נרתע לאחוריו ואמר "מלאכי צבקות ידודון ידודון", ולא רצה לגשת אליו (הובא בספר 'זרעא קדישא' מפי עד נוכח הרה"צ ר' אלימלך הורוויץ אדמו"ר מלינסק - יארטשוב זצ"ל).

כשנסע מרן חזרה לבעלזא אחר המלחמה ביקש לקחת עמו השלחן, והסכים בעל האכסניא, ומלאו בקשתו ופרקו את השלחן לפרקים והביאוהו לבעלזא[58].

אחר פטירתם של רבוה"ק, לקחו מקרשי השלחן שערכו עליו ה"טישן", העצים בשביל ה"ארון"[59], ועל מקומם הניחו קרשים חדשים[60].

איש אחד שנקלע לבעלזא, מתאר סדר עריכת השלחן כפי ראות עיניו בחצר הק' בעלזא, וכך כותב:

כמעט שמגיע חצות הלילה, בינתיים נתמלא ה"גרויסע שטוב" עם חסידים עד אפס מקום, פתאום עוברת הקריאה ברגש "מרן מופיע, מרן מופיע", הדלת נפתחה ומרן מופיע ברעדה אל ראש השלחן, הוא רואה במו עיניו את שבת המלכה, ומברך אותה בחדווה וצהלה, ובזמירות תודה הבוקעות ועולות ממעמקי לבו עד לשמי רום.

בגמר הקידוש פושט מרן את הטלית, בוחן את גביע המלח ומתכונן לנטילת ידים, מרן בוצע את החלה הגדולה, נוטל כזית ממנה ומצווה להגבאי הנצב לשמאלו, לחלק "המוציא" בין החסידים הנדחקים ומתאמצים לזכות בחתיכת חלת שיריים מהשלחן שלפני ד'. מרן בעצמו מחלק ליושבים ראשונה בשלחן.

פתאום מופיע מאחורי הדלת א' הגבאים, ובידו קערה גדולה מלאה דגים, מרן מסבב את צלחת הדגים לכל צד, וטועם קמעא מהדגים שבצדי הצלחת, הגבאי לפי רמז מחלק הדגים

ציון הרה"ק ר' הערצקא מראצפערט זצ"ל
(תשו"ח למפעל "אבותינו" - וועד הפועל לשיקום בתי עלמין באיירופא, שהמציאו לנו תמונה זו)

58 כ"ק אדמו"ר **מטאהש** שליט"א.

59 מן הנכון לציין את דברי 'רבינו בחיי' (פ' תרומה עה"פ ועשית שלחן): "ומנהג חסידים שבצרפת שעושים משלחנם ארון לקבורה, להורות כי האדם לא ישא מאומה בידו ולא ילונו בעמלו כי אם הצדקה שעשה בחייו והטובה שהוא מיטיב על שלחנו, ולכך אמרו רז"ל המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו". וכן כותב בספרו 'שלחן של ארבע' (שער הראשון): "והנה באזנינו שמענו ורבים ספרו לנו בגדולים שבספרד והפרנסים בעלי אכסניא, שנהגו מנהג נכבד מאד, נתפשט ביניהם מימים קדמונים שהשלחן שלהם שהאכילו עליו את העניים, בלכתם לבית עולמים שעושין ממנו ארון ולוחות שנקברים בהם, וכל זה לעורר ולקבוע בלבבות כי האדם אלו יגיע שיאו לעב ויעלה עשרו לעושר המלך שלמה לא ישא בידו מאומה מעמלו שיעמול תחת השמש, כי אם הטוב שעושה והצדקה שהוא מרחם את העניים כמו שאמר (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך".

60 הרה"ח ר' **יוסף קנובליך** ז"ל.

זה השלחן אשר לפני ד'

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעת עריכת השלחן בסעודת שבע ברכות להרה"צ ר' יצחק דוד זצ"ל אביו של יבלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בביתו נאוה קודש בת"א. ליד מרן עומד המשב"ק הרה"ח ר' ישראל באכני'ער [קלפהולץ] ז"ל

מעמידים יין בשלחן הטהור

ליד מרן עומד הרה"ח ר' מרדכי שפרונג ז"ל. נראה בתמונה גם הגה"צ מבילגורייא זצ"ל (לימין התמונה)

בין החסידים המצטופפים מסביב לשולחנות, ליתר החסידים שהצפיפות נמנעה מהם, השיל גבאי א' את נעליו מעל רגליו, ובקפיצה קלה עולה עם הקערה על השלחן, בצעדים זהירים וקלים מתחיל מטייל בין שורות הצלחות שמשני עברי השלחן, והולך ומתכופף ימינה ושמאלה, ומושיט בניחותא חתיכה חתיכה לכל א' המקבלה באושר ושמחה רבה[61].

כל המאכלים מתחלקים בין החסידים החוטפים אותם בלהט קודש. בתום האכילה מעמידים יין לשולחן. הגבאי מכריז בקול רם מי ומי מעמיד בקבוקי יין.

מוזגים למרן גביע יין, מרן טועם מעט ומברך את הקהל בברכה הנהוגה - "לחיים, לחיים, לחיים טובים ולשלו', יודען זאלען געהאלפען ווערען מיט אלע מיני ישועות און מיט רפואות" וכו'.

הקהל שוכח את יגוני החול ויסורי הגוף והנפש, העיקר היא עתה ברכת "לחיים" של מרן, אלפי פיות קוראות "לחיים", ומרן משיב לעומתם: "לחיים טובים ולשלו".

דממת קודש באולם, מרן מתחיל לומר דברי תורה, הדוחק רב מאד, כל אחד רוצה לשמוע פסוק, או עכ"פ תיבה אחת. שקט שורר באולם, רק קולו של הרבי נשמע, בסיום אמירת התורה נשמעת ברכה מיוחדת, והקהל פוצח כאיש א': "אמן".

השעה היא כבר לפנות בוקר כששלחן של שבת מתקרב לסיומו, מברכים על הכוס, והקהל כא' מברך ברכת המזון.

קרוב משפחה א'[62], שהגיע מארץ ישראל לשבות "שבת געלע מצות" אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע בבעלזא, וזכה לקירבה מיוחדת בחצר הק', מתאר עלי גליון את כל סדר יום השבת[63], החל מזמן כניסת השבת, ועד לברכת פרידתו במוצאי שב"ק. וכה הם דבריו:

השמש כבר נוטה להעריב בערש"ק, עדיין מגיעים עוד איזה קבוצות של חסידים מעיירות הסמוכות, יורדים מהעגלות, מנערים מבגדם את התבן שהי' מפוזר במרכבתם, רצים למקוה, וחובשים השטריימל על ראשם, ועד שמגיעים לחצר הק' כבר מדליקות הנשים הנרות של שב"ק.

61 כפי הזכור אצל רבים לאויוש"ט, הי' זה החסיד ר' **דוד געצילס** ז"ל, שעלה על השלחן לחלק שיריים.

62 ה"ה הרה"צ ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל, בנו של הרה"צ ר' **פינחס** זצ"ל מקאנטיקוזבה. הוא התגורר בתל-אביב ת"ו, ובא לבעלזא על שבת געלע מצות תרצ"ד ביחד עם אחיו וחותנו הרה"צ ר' **שמואל אברהם אבא** זצ"ל מזאלקאוו שהי' חתן הרה"ק ר' **נפתלי מנעווריא** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. אליהם התלווה גם הב' **נפתלי** בנו של ר' שמואל אברהם אבא ז"ל. והעלה אח"כ בעצמו על הכתב כל פרט ופרט מאותה הנסיעה באופן נפלא בכתב ידו המונח כעת אצל בנו ידידינו הרבני המפואר מוהר"ר **פנחס** שליט"א מב"ב, שמסרם לידינו והרשה להדפיסו בספרינו. תשוח"ח לו.

63 במקומות אחרות בספרינו מובאים עוד חלקים מתיאורו על נסיעתו זו לבעלזא (עמ' 217, 254 ועוד).

שתיית לחיים

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעת ברכת המזון

ה"עולם" רצים לבית המדרש, הרחוב רועש, אנו הולכים לבית המדרש. הציבור הוא גדול מאד, אך ההרגשה הפנימית היא גדולה עוד יותר. ה"הענג-לייכטער" המשתלשלים מן התקרה מפיצים אורה. מוליכים אותנו אל כותל המזרח סמוך לבני הרבי שליט"א, ואת אחי מעמידים סמוך למקום שמשם יכנס הרבי הקדוש בעוד זמן מה.

אנחנו עומדים וממתינים, ופתאום נשמע קול רעש: "שא... ששש...", והציבור מתייצבים בשורה כחיילים. הרבי שליט"א מופיע לבוש בה"טילעפ", ואחריו צועדים הגבאים ובידם שני סידורים. הרבי שליט"א פושט את הטילעפ, ונשאר עם ה"טערקישן טלית" בעטרה יפה, ועם השטריימל, ומצווה להתחיל בתפלה.

שומעים קולו של הרבי שליט"א שמתחיל: "הודו", "ידיד נפש", "וידבר" וכו', "אשרי", ומתפללים שמונה-עשרה.

אחר מנחה, בעל-תפלה אחר ניגש לפני התיבה, ושומעים ממנו איך שמסיים "מנוחתי", "באמונתו", וכן הלאה. הרבי שליט"א מתפלל עם הטלית והשטריימל חבושים על ראשו. כשמגיעים ל"בואי בשלום", מסתובב הרבי שליט"א ואומר בעצמו עם ה"בעלזער נוסח", ואח"כ ממשיכים בתפילה, שמונה-עשרה וכו'. ספירת העומר אמר הרבי שליט"א בעצמו, הוא אומר הברכה ו"היום", ואחריו כל הציבור, אח"כ אומר "הרחמן", וכן הלאה. וכה גמרנו את התפילה.

מיד מתייצבים שני גבאים, ולא מניחים להתקרב אל הרבי שליט"א, הציבור נעמדים בתור, והגבאים מסדרים שלא ידחפו. זה נוטל זמן רב עד שהציבור עוברים לומר "גוט שבת". אח"כ ניגשים בניו של הרבי לומר "גוט שבת", ואנחנו בתוכם, והולכים להבית, ואני אחריהם.

שמעתי אומרים שהרבי שליט"א הולך לומר "גוט שבת" לה"מוטער" [אשת אביו[64]], אני הולך אחריו, בתחילה הולך הרבי שליט"א לומר "גוט שבת" בביתו, ובינתים נוטל ידיו, ושואל אותי: "ווי האלט מען יעצט אין ארץ ישראל, איר זענט דאך אן ארץ ישראל איד"? ואני משיב במהירות, כי אין הזמן להאריך. ממשיכים והולכים לחדר ה"מוטער" של הרבי שליט"א, החדר הוא מלא עם נשים. אני ג"כ אומר "א גוט שבת" להרבנית, והרבי שליט"א אומר: "מיר האבן א פיינעם אורח אויף שבת, א ארץ ישראל איד". הרבי שליט"א יוצא

64 ה"ה הרבנית **חי' דבורה** ע"ה, א"ח כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בזיוו"ש.

ונכנס לחדריו, ואני נשאר ומשוחח עם הרבנית הזקינה - "די מומע" - כך אני קורא לה[65], שממנה נודעתי שגם הרבנית של הרבי שליט"א [ה"ה הרבנית מלכה ע"ה] נמצאת שם.

אנו הולכים לבית אכסנייתנו לאכול סעודת שב"ק, לפי שהרבי שליט"א נכנס לעריכת שלחה"ט רק בשעה 1 בלילה. כשהגענו לאכסנייתנו כבר הובאו לשם מהחצר הק' חלה עם צורת "מפתחות" [שליסל-חלה] ויין, וגם "בראנפין" שהרבנית הזקינה אמרה לי שזאת נשלח בעבורי.

כוס של תנחומין

תנחומין לכ"ק הרה"צ הגדול בתורה, כוצ"ק וכו', מוה"ר יוסף בן ציון ראבינאוויץ שליט"א, מדעטרויט, מיש. (המכונה ארעלער־ברעזענער רבי). לפטירת אמו החשובה הצדיקת המפורסמת במעשיה הטובים הרבנית מלכה רחל ע"ה, אשת הרה"צ ר' משולם זוסיא זצ"ל, בת הרה"צ ר' שמואל מברעזנא זצ"ל, היא היתה בנולה בסיביר הרחוק ושם נפטרה. בעבודתו הגדולה לתורה וליהדות ימצא נחומים.

מודעת תנחומין על פטירת הרבנית מלכה ע"ה
אחותו של הרבנית חי' דבורה ע"ה
שהיתה אשת הרה"צ ר' משולם זוסיא ראבינאוויטש ז"ל

אנו אוכלים ושותים, שרים זמירות, מגישים לנו את כל הסעודה, ואף גם ה"מייערן-צימעס", אני הולך לדירת הרה"צ ר' יוחנן[66] עד שמגיע שעה 1, אז אנו הולכים לה"טיש".

החדר שבו נערכו השלחנות הוא מלא על כל גדותיו, ומפנים לנו מקום לעבור, מאחר שאני צועד עם ר' יוחנן. הגבאי הזקן כבר מכיר אותי, ומושיב אותי השלישי בצד ימין של הרבי שליט"א, הוא הושיב את אחי הראשון, ואחריו א' מחתני הרבי שליט"א, ואחריו אותי.

ממתינים, ושוב נשמע: "ששששש...", החסידים דוחפים א"ע מסביב, והגבאים דוחפים בחזרה, שומעים קולות: "אראפ פון דער באנק", "אראפ פון די פענסטערס"[67], ושוב "ששש...". הרבי שליט"א מופיע עם הגבאים ועם בניו.

על השלחן עומדים שני בקבוקים של יין, הא' יין מהונגריא, והשני של צמוקים. לידם עומד כוס יפה ופשוט, וי"ב חלות מכוסות ב"חלה-דעקל", בין החלות יש גם חלה גדולה. הרבי

65 הרבנית אכן היתה דודתו של אחיו וחותנו הרה"צ ר' **שמואל אברהם אבא** זצ"ל, אחר שנשא את בתו של הרה"ק ר' **נפתלי מנעווריא** זצ"ל אחיו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. לבד מזה, גם אחותה של הרבנית, ה"ה הרבנית **מלכה** בת הרה"ק ר' **אברהם שמואל מברעזנא** זצ"ל, היתה נשואה לאחי אביהם הרה"צ ר' **משולם זוסיא ראבינאוויטש** זצ"ל מארעל - קונטיקוזוב.

66 ה"ה הרה"צ ר' **יוחנן טווערסקי** זצ"ל מקאוולא חדב"נ כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שקראו לו בחצר הק' בשם: ר' יוחנן ב'. גם בשאר חלקי תיאורו הוא כותב איך שזכה לקירבה יתירה מצד ר' יוחנן, אחר שהביא לו פרישת-שלום מזקינו הרה"ק ר' **וועלוועל מרחמסטריווקא** זצ"ל שהי' גר בארץ ישראל.

67 ראה למעלה (עמ' 269), אודות שבימים שבין פסח לעצרת לא הניחו לעמוד על אדני החלונות.

הרה"צ ר' יוחנן [ב'] טוווערסקי זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהריי"ד זי"ע

שליט"א מופיע עם הטלית, ומתחיל באמירת "שלום עליכם", וממשיך רבון כל העולמים, וצועק בקול: "מלך...", "מלך...", וממשיך עד אחר קידוש במהירות, הגבאים מביאים לו ליטול הידים, נוטל ידיו הק', והניגוב נוטל זמן רב, משפשף יד ביד למשך כמה דקות, ורק אח"כ מנגבם עם המגבת. בעת עבודת הקודש של ניגוב הידים שוררת דממה - "קיין שאָרך טאר זעך נישט הערן".

הגבאי מושיט להרבי סכין "פערלמוטער"[68] שעליו רשום "לכבוד שבת", והרבי שליט"א נוטל ומברך ברכת "המוציא", ובוצע על החלה הגדולה, ונוטל הפרוסה וטובלה בתוך כוסיות הכסף של מלח, ואוכל חתיכה גדולה מחתיכה זו.

מסביבו עומדים שמונת הגבאים, והגבאי הראשי ר' אהרן יהושע עומד כשר על משמרתו, הוא נוטל את שאר חלקי החלה, וחותך מהם חתיכות, והרבי שליט"א מחלק מהם כסדר דלהלן: הראשון לאחי הרבי מזאלקאוו, ואחריו להבנים, ואחריהם לה"ארץ ישראל איד'ל" [הכותב], ואח"כ לנפתלי [בנו של הרבי מזאלקאוו], ואח"כ לשאר הקרובים.

והסדר הוא כך, שמי שזכה לקבל מידיו הקדושים בידוע שזכה לכל טוב, כי עפ"י רוב נותן הרבי שליט"א ליד הגבאי שהוא ימסור את החתיכה, וכשהגיע תורי אכן זכיתי שהרבי הגיש לי מידיו הקדושים, אבל לא כולם זוכים לכך. סמוך אצלי עמד קרוב אחר, וגם הוא נדחף וניגש ורצה לקבל החתיכה במו ידיו, והרבי שליט"א נטל פרוסת החלה ומסרו לידי הגבאי שימסרנה להקרוב. וכ"ש שלא כל א' זוכה לקבל מכל המאכלים שיריים מידיו הק' של הרבי שליט"א, רק או מן החלה או מן הדגים וכו', ואילו אני ואחי זכינו לקבל שיריים מידיו הק' מהכל, עד ה"צימעס".

68 סכין שהלהב מתקפל בתוכו המצופה ב"פערלמוטער".

וכך עומד הגבאי ומכריז לקבל שיריים עפ"י שמות העיירות, חמעלניקער, ווינער, וכו'[69], עד שלא נשאר מן החלה. וכאן עומדים החסידים ומקבלים שיריים מפירורי החלה.

מגישים קערה גדולה של דגים, ושורים מצה בתוך ה"פיש-יאך"[70], מזלג לא צריכים כאן. בראשונה טועם הרבי מהדגים, יש להפליא איך שהרבי מתאמץ לאכול בעוד שבכל ימות השבוע כמעט ואינו אוכל, ואח"כ מתחיל לחלק מן הדגים, נוטל בידיו הק' חתיכת דג ונותן מקודם לבני המשפחה, ואחריהם לה"ארץ ישראל איד" [הכותב], ואחריו לכל ה"עולם", ומי שזוכה בכך זכה, וגם הגבאי עומד ומזכיר לפעמים באזני הרבי שמות מכובדים שראויים ליתן להם, והרבי שליט"א נוטל בידיו הק' ונותן להחסידים.

בנתיים מכריז הגבאי בקול אדיר וחזק את שמות המעמידים מעהד, לדוגמא: "משה פון בובעראק שטעלט מעהד", "חיים בער פון יארטשוב שטעלט מעהד". המעהד מגישים בבקבוקים קטנים, ועל 10 בקבוקים מכריזים שמות של 20 אנשים. מגישים מים והרבי שליט"א נוטל את ידיו כסדר דלמעלה.

מגישים המרק, הבשר והפערפיל. הרבי טועם משהו, וכאן מונחים שלשה כפות, והרבי שליט"א מחלק לפני ה"עולם", והכפות הולכות וחוזרות, כף אחת בצד זה, וכף האחרת בצד זה, וכף השלישית בצד אחר. אחר כך חולק הרבי שליט"א המעהד, הגבאי מוזג והרבי נוטל בידיו הקדושים ומגיש למי שזוכה בכך, והגבאי ממשיך לקרוא שמות החסידים.

אח"כ טועם הרבי שליט"א מה"קאמפאט", ומחלק ממנו. ומכבד לזמר "מנוחה ושמחה", ומתחיל לומר "תורה". לדאבוני לא זכיתי להבין אף מילה.

מגישים "מים אחרונים", הרבי שליט"א נוטל ידיו על הרצפה. גם בין ה"עולם", א' נוטל ידיו ושכיניו רק נוגעים במים שעל ידיו. מכבדים את הרבי מזאלקאוו בברכת המזון, וכשהלכנו לישון כבר הי' בשעה 3 בלילה.

בבוקר קמנו, הולכים לטבול במקוה. הרבי שליט"א מתפלל שחרית בחדרו בשעה מאוחרת מאד, אנו נכנסים לחדרו כמו אתמול[71], הכל הולך כסדר, הרבי שליט"א אומר ברכות במהירות עד שמגיע ליהי רצון שתצילני וכו' "ומפגע רע...", שם נמשך הדבר זמן רב מאד, ומשם ואילך שוב במהירות. במזמור "רננו צדיקים" סיים כמו בקול גדול המילה [כאשר יחלנו] "לך". התפילה נמשכת במהירות, כשמגיעים ל"אהבה רבה" שוב נמשך הדבר לזמן

69 כך הי' המנהג במועדים וזמנים, כשהי' ציבור גדול בבעלזא, שהכריזו את החסידים עפ"י שמות העיירות. כפי הזכור אצל הזקנים הי' ר' **יוסל'ע יארטשובער** ז"ל שהכריז זה.

70 כפי המנהג בשבתות שבין פסח לעצרת - ראה לוח 'תמידים כסדרם' (במנהגי שבת בעלע מצות).

71 ראה להלן (עמ' 306) תיאורו מנוכחותו בעת תפלת שחרית אצל מרן באותו ערב שב"ק.

הרה"ק ר' משה זצ"ל הי"ד בן כ"ק מרן מהר"א זי"ע (באמצע),
הגה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהר"א זי"ע (משמאל)

מרובה מאד[72], ומשם ואילך במהירות נפלאה.

לקריאת התורה הולכים ל"בית המדרש", כשהרבי שליט"א מופיע לבית המדרש שוררת דממה בהיכל, הרבי שליט"א ניגש לארון הקודש, הארון מלא בלי ע"ה עם ספרי תורה עד אין מספר, מוציאים ספר-תורה אחד, והרבי שליט"א הולך בעצמו להבימה, הרבי אומר שם משהו, ומכבדים את אחי הרבי מזאלקאוו בעליית שלישי, הרבי בעצמו עולה ששי, ובמפטיר מכבד את ה"ארץ ישראל איד" [הכותב], מכריזים את שמי, ואח"כ "דער ארץ ישראל'דיגע איד", ושוב "דער זאלקאוועד רבי'ס בריידער". חסידים הזקנים אומרים שבבית המדרש שבבעלזא אף פעם לא נותנים מפטיר לבחור. לדידי, ה"ארץ ישראל איד", נתמלאתי בפחד, בפני "עולם" כזה, ובעוד שהרבי שליט"א עומד לידי על הבימה... אבל אזרתי עוז ואמרתי הברכה במתינות ובקול רם. הגבאי אומר "מי שברך", וסיימתי הברכות.

הרבי שליט"א שואל מתי הוא המולד, ואחר שהגבאי משיב, הוא אומר: "אזוי, דער מולד איז שוין גיווען"[73]. ומתחיל לומר "יהי רצון", וממשיך ואומר "מי שעשה", ומברך את החודש, הכל במהירות. הגבאי ממשיך לומר הקטעים הבאים, מחזירים את הספר תורה, והרבי שליט"א מתפלל מוסף לפני העמוד. אומרים ג"כ "אנעים זמירות".

סדר "א גוט שבת" הוא כמו אתמול בלילה. ושוב הולכים לה"מוטער" לומר "גוט שבת", ובדרך שוב משוחחים בעניני ארץ ישראל. ואצל ה"מוטער" שוב מוצאים את כל הפמליא של נשים, והפעם הרבנית הצעירה שואלת אותי אודות הנעשה והנשמע בארץ ישראל.

72 ראה ספה"ק 'תולדות יעקב יוסף' (פ' וארא) שכתב וזל"ק: "וכמו ששמעתי ממורי [הבעש"ט הק' זי"ע], מה שנאמר לו משמים, טעם איחור ביאת משיח, שאין מאריכין באהבה רבה".

73 מולד חודש אייר בשנה ההיא הי' בבוקרו של שב"ק בשעה 9:43 עם 10 חלקים. ראש חודש הי' במוצש"ק.

בנו של הרבי שליט"א, ר' משה'לע, מזמין אותנו לקידוש, וגם ר' יוחנן מזמין אותנו. אנו הולכים לדירת ר' משה'לע, שם מכינים לכבודינו "לעקעך", "שטראדל", דגים וחמים. משם אנו הולכים לדירת ר' יוחנן, ושוב, מכבדים אותנו ב"לאקשען קוגל", ואנו הולכים לאכסנייתינו.

בבואינו לאכסנייתינו כבר מצאנו מוכן עבורינו מה"הויף" כל מאכלי סעודת שב"ק, יין, מזונות, דגים, טשולאנט, ובשר. אנו סועדים לסעודה. יש לנו עדיין זמן מספיק עד ה"טיש" שתהי' בשעה 6, בינתים אנו מבקרים שוב בדירת ר' יוחנן, הרבנית מתעניינת על החיים בארץ ישראל, ומספרת לנו כי בנו של "העניא'לע"[74] נסע לארץ ישראל, גם שואלת לשלום עוד איזה אנשים מכירים.

אנו ממתינים שיקראו אותנו ליכנס לעריכת השלחן, כשנכנסנו שוב אנו מוצאים הציבור הגדול עד למאד, וכשמרן מופיע שוב נשמע: "ששש שאא...", החלה והשיריים, ההכרזות והכיבודים, הכל כדאתמול. ה"פצעי" והמרק מחלקים בכפות, מגישים ג' סוגי "קוגל'ן"[75], וכאן קופץ אחד הגבאים על השלחן, מחלק את ה"קוגל", ועושה סדר בין הקהל הנדחפים, זה לרדת מן הספסל וזה מן החלון וכדו'. ובעת החלוקה מוסרים זה לזה מיד ליד, רק אנחנו זכינו לקבל ישר מידו הק' של הרבי שליט"א.

אח"כ מכבד הרבי שליט"א לזמר "ברוך", ושרים במהירות ובחפזון, והרבי שליט"א אומר "תורה" כדאתמול. בעת אמירתו עוצם את עיניו הק', מחזיק את ידיו הקדושות ע"ג השלחן. אחר התורה מברכים ברכת המזון.

הרבי שליט"א הזמין אותנו לסור לביתו, בינתים הוא הולך לחדרו המיוחד לדקות אחדות, וחוזר מיד, יושב בראש השלחן, היום כבר החשיך, והרבי שליט"א מחלק עכשיו פירות. על השלחן עומד כלי ובו תפוז וכמה תפוחים. הרבי שליט"א נוטל פרי וחותך, ומגיש לי כעשירית של התפוז וחצי תפוח, ואומר, הרי התפוזים אינם כ"כ ביוקר בארץ ישראל, ואני משיב לדבריו. בו במקום מתפללים מנחה של שב"ק, ממהרים בקרבנות, ובאשרי, מוציאים ספר-תורה קטן, וקורים בה. במקום הכרזת העליות מרמזים: "חיים גיי", "ברוך גיי", וכדו'. מחמת החשכות מטים הס"ת אל מול הנר העומד במרחק מה מן ההויף לקרות לאורו.

74 בתו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, ה"ה ר' **מיכל'ע האגער** ע"ה.

75 כפי המנהג, שבכל שבת יש ב' קוגלען, ומוסיפים עוד קוגל לכבוד שבת מברכים (לפי מה שהובא בלוח 'תמידים כסדרם' במנהגי שבת געלע מצות, מוסיפים בשבת זו עוד קוגל מיוחד עבור "שבת געלע מצות". לפי"ז נראה שהכותב לא דק כ"כ).

נוטלים הידים לסעודה שלישית, עכשיו כבר אנו מרגישים היטב בדוחק המקום, אנו נכנסים לחתנו הצעיר של הרבי[76], בחושך אנו נוטלים הידים, וממהרים לסעוד אצל השלחן, אך הגישה להשלחן ממש אי אפשר, הגבאים מפלסים דרך ודוחפים אל הצד, בקושי אנו נכנסים ומתיישבים על מקומינו.

שוב, הס הושלך באולם, הרבי שליט"א נוטל ידיו, מחלק הדגים, שרים הזמירות עפ"י סדר, הרבי שליט"א אומר "תורה", אני קולט רק איזה מילים, ביניהם מזכיר ששבת זו נקרא "שבת געלע מצות", גם מזכיר משהו מדברי הזוה"ק, ומסיים בברכות שיבא שבוע של פרנסה וברכה, וכל בני ישראל יוושעו בכל טוב, ומפטיר בקול רם: "לעכט לעכט".

הגבאי עם הזקן הלבן מכניס נרות, והרבי שליט"א מחלק ה"לעכטיגע פיש", חסידים זקנים אומרים, שמי שזוכה לקבל מה"לעכטיגע פיש" הרי הוא נושע בכל מילי דמיטב. בסך הכל נותן הרבי שליט"א לאנשים אחדים מה"לעכטיגע פיש", ואכן זכיתי אני לקבל מה"לעכטיגע פיש" בתור אורח מארץ ישראל. אח"כ מחלק הרבי שליט"א מצות[77], ועדיין מונחת באוצרי חתיכת המצה שזכיתי לקבל מידיו הק'.

מברכים ברכת המזון, מתפללים מעריב, ודוחקים עצמם ל"הבדלה". הרבי שליט"א אומר "הבדלה", הפסוקים ד' צבקות הוא אומר רק פעם אחת, הכל במהירות, נר ההבדלה הוא יפה מאד, כגובה "מעטער" ומתנשא על פני הקהל שכולם יוכלו לברך ברכת "בורא מאורי האש".

אחר הבדלה נכנסתי אליו בחדרו, ורק עכשיו התחיל לשאול אותי על "ארץ ישראל", ועל הרבנים דשם, והתחלתי לתאר לפניו את ירושלים ואת מירון, ובעיקר את הכותל המערבי, ציירתי עד כדי כך שביקש ממני שאצייר לפניו בחדרו בדייקנות את כל הכותל וסדר ומספר אבניו וגובהו. גם על תל-אביב שאל אותי. הרבי שליט"א התפעל כ"כ עד שהתבטא: "אי, מ'דארף פארען, איך וואלט געפארען...", ואחר מחשבה מועטת הפטיר: "מיט משיח'ן..."

לאחר שסיימתי השיחה עם הרבי שליט"א, נכנס הרבי מזאלקאוו, וכיבד אותו הרבי שליט"א גם לשבת, ודיבר אתו מעט, ואח"כ אמר לו שכבר ישלח להודיע לו מתי יוכל לבוא אליו זיך פראַוועננען.

יצאנו לחוץ, ו"עולם" גדול עומד שם, אבל יהי' מה שיהי', הרבי שליט"א אינו מקבל העולם לפני שעה 2 בלילה. אני נכנס לה"מומע" [הרבנית של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע],

76 ה"ה הרה"צ ר' **ישראל ראזנפעלד מקאמינקא** זצ"ל הי"ד חדב"נ, שחתונתו התקיימה בבעלזא בחודש אדר העבר.

77 כפי המנהג בשבתות שבין פסח לעצרת - ראה לוח 'תמידים כסדרם' (במנהגי שבת געלע מצות).

שאלה בשלו' אחותה, ה"ה דודתי[78], ובשלו' שאר מכירים, ומבקשת מהמשרת להביא לפנינו "טיי" עם "לימענע", ומשוחחים עד שעה 12, אחר מכן אני עולה לדירת ר' יוחנן, אני מוצא את אחי כבר יושב שם, ועורכים סעודת "מלוה מלכה". כה חכינו עד שהגבאי בא לקרוא אותנו.

הלכנו לחדרו של הרבי שליט"א, השעה היא חמש דקות לפני שעה 2, ה"עולם" עומד שם וממתין, אנחנו נכנסים לקודש פנימה, והרבי שליט"א עומד על רגליו ואומר לנו "באלד". הרבי נוטל את ידיו, ומצווה להביא לפניו גמרא ברכות, הוא מדפדף למקום מסויים, ממלמל משהו בלחש, ומצביע במהירות על הדף באצבעו, סוגר את הגמרא ושוב נוטל את ידיו[79].

אחי הרבי מזאלקאוו מגיש קוויטל עם פדיון, הרבי שליט"א נוטל הקוויטל ואומר משהו בלחש, אני לא שמעתי כלום, אח"כ קורא בקול את כל הקוויטל, ומצווה אותי לשבת, וקורא עוד הפעם את הקוויטל, נשאר שקוע בשרעפיו הק', ושוב קורא את הקוויטל עוד הפעם, ומתחיל לברך במהירות בברכת "פרנסה כשרה" ועוד משהו. אחי נוטל ברכת פרידה, וגם אני מושיט את ידי ומבקש שיברך אותי להצלחה בתורה וביראת שמים שהרי זה הוא כל החיות שלי, הרבי שליט"א מאחל לי לזיווג ולתורה וליראת שמים.

אנו יוצאים מן החדר בערך שעה 3:40, עולם של מאות עומדים צפופים ומקנאים בנו שאנחנו כבר היינו בפנים. ה"יושבים" באים לבית אכסנייתינו לבקש כסף עבור החברה. אנו נותנים להם ולעוד גבאי צדקה.

ה"עולם" כבר רותמים את העגלות לנסוע הביתה. מיד כשהאיר השחר אנו מתפללים, שוכרים עגלה, ונפרדים מבעלזא לשלו'.

78 מרת מלכה ע"ה, אלמנת הרה"צ ר' **משולם זוסיא ראבינאוויטש** זצ"ל מארעל - קונטיקוזוב, אחי אביו הרה"צ ר' **פנחס ראבינאוויטש** זצ"ל מקונטיקוזוב.

79 הרה"ג ר' **שלו' צבי ענגלענדער** שליט"א ציין לנו בזה את המובא בספר 'נפלאות הרבי' (אות קלז), וז"ל: סיפר הרה"ק **מצאנז** זי"ע תמיד, כי קודם שנעשה בן י"ג שנה הי' בלובלין אצל **החוזה**, ואמר לו החוזה הק' ז"ל: "יודלי [כי כן הי' דרכו לקרוא לכל בחור שהוטב בעיניו בשם יודלי], אני נהנה מאד שאני רואה אותך, כי אתה תהי' מנהיג הדור". וסיפר: כאשר שמעתי מה שאמר לי החוזה שאהי' מנהיג הדור, נתעוררה בי התשוקה לדעת מה צריכים לעשות להיות למנהיג הדור, והנה ראיתי שהחוזה באמצע הפראווין [קריאת פתקאות] שהי' אצלו המון עם רב, ופתאום אמר הוציאו כל איש מעלי, ויצאו כל האנשים מן הבית, ואנכי התחבאתי באחד הזויות ולא ראו אותי, וראיתי שהרה"ק הלך בבית הנה והלום, ופתאום נגש אלי ויאמר: "הידעת מדוע צויתי להוציא כל איש מעלי, הן בהיות המקדש על מכונו, כאשר רצה איש ישראל לדעת מה לעשות, שאל במשפט האורים והתומים, והם הגידו לו אם ילך או יחדול, כי על האורים והתומים הי' מאיר השם ב"ה, והיום שבעו"ה אין לנו אורים ותומים נוכל לראות בהתורה כל מה שאנו רוצים לראות ולדעת, כי יש ששים רבוא אותיות לתורה, וכל צירופי השמות. והנה באמצע הפראווין כבר כלה הלימוד שלמדתי מקודם, ולא הי' מאיר לי עוד שם, ולא ידעתי עוד מה להגיד ואיך ליעץ את האנשים הבאים אלי, לכן צויתי להוציא כל איש מעלי למען אוכל ללמוד ולהשיג שוב ההארה. אכן נתישבתי בדעתי, הן יהי' טרחא דצבורא, ויש אנשים שצריכים לנסוע לביתם ולא יכולו להתמהמה, ובכן עלתה בדעתי ללמוד פרק איזהו מקומן, כדי שיהי' לי תורה להאיר עיני ולא אעכב את הציבור". עכ"ל.

בנין ה"הויף" ליד בנין בית הכנסת החדר השמאלי בבנין ה"הויף" הוא ה"אייזערנע שטוב"

ה"אייזערנע שטוב"

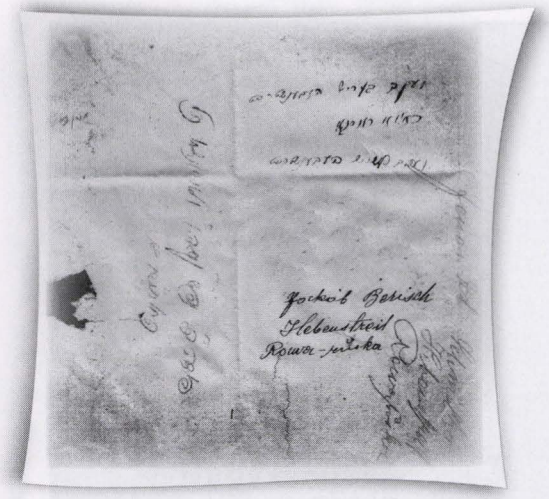
חדר הברזל, וכפי שקראוהו "די אייזערנע שטוב", שימש כחדר הספרים של ההויף. וקראוהו כך מפני שהחלונות והדלתות היו עשויים מברזל.

ספרים רבים עתיקי יומין וכתבי קודש משנים קדמוניות היו שם בתוך ארגזי הספרים שבחדר זה, ביניהם כתבי ידות יקרי ערך. מלבד כל ספרי הקודש שרבוה"ק רכשו לעצמם או שקיבלו ממחבריהם, שהי' מקומם קבוע בחדר זה[80].

80 אגב, החסיד ר' **יעקב בעריש** זצ"ל מראוונע התפרנס ממכירת ספרים, ובעיקר מספרים עתיקים יקרי ערך, ודרכו הי' שכל ספר שהגיע לידו, הי' מקודם מביאו לבעלזא והציעו למרן או לא' מצאצאיו הק' ליתנו במתנה, ורק אחר שויתרו על הספר הי' מוכרו לכל מאן דבעי.

וסיפר כ"ק אדמו"ר **מסקווירא** זצ"ל, שפעם חיפש זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע איזה ספר במדפים העליונים שבארונות הספרים בביתו, ובין הספרים שהיו שם הי' איזה ספר עב כרס, שהי' מאובק וניכר עליו שלא השתמשו בו זה זמן כביר, ואמר לו מרן, האם אתה יודע איזה ספר הוא זה? בשעה שה'**מגן אברהם**' זצ"ל חיבר את ספרו הי' מחבר ספר זה רב בעיר קאליש שם דר ה'מגן אברהם' זצ"ל, ופעם ראה הרב שה'מגן אברהם' יושב בבית המדרש וכותב את חידושיו, נענה הרב ואמר לו בזילותא: "אה, אברהמ'עלע, דו שרייבסט שוין אויך חידושי תורה"? והמשיך מרן: ומה נעשה אחר כך? חיבורו של רב זה מונח מאובק בארגז הספרים בבעלזא, ואילו חיבורו של ה'מגן אברהם' לא נמצא בית יהודי שמסיח דעת ממנו בלימוד השולחן ערוך.

בין כתבי הקודש שהיו ספונים בבית הקדוש הזה, היו: פירוש על סדר התפלות ופסקי דינים מכת"י א' מגדולי הראשונים **הראב"ן** ז"ל[81], כתי"ק של ספה"ק "לימודי אצילות" למוה"ר **חיים ויטאל** זצ"ל[82], כתי"ק של ספרי **הרמ"ק** ז"ל: "אור יקר" על הזוה"ק[83] ו"אילמה רבתי"[84], כתי"ק של **הב"ח** זצ"ל[85], כתי"ק של ספה"ק "דרש משה" להרה"ק ר' **משה אוסטרר** זצ"ל מבראד[86], כת"י של "אגרת דר' יוחנן בן זכאי"[87], כתי"ק של הספה"ק "ברית מנוחה"[88], כת"י של ספרי **הרמ"ע מפאנו** זצ"ל: "שפת אמת"[89] "מאמר מעין גנים" ו"מאמר מאה קשיטה"[90], כת"י קדום מאד שבו מסופר מתקופת הנביאים[91], ועוד רבות[92].

חתימת החסיד ר' יעקב בעריש זצ"ל על א' מספריו
(תשו"ח לשאר-בשרו הרב ר' לוי יצחק ראזנפעלד שליט"א
על אדיבותו במסירתו למכונינו)

ספר
לימודי אצילות

Gedruckt bei SLATER & KOHN, MUNKÁCS.

עמוד שער ספר 'לימודי אצילות', מונקאטש תרנ"ז
"הס' הקדוש הזה בכת"י שהי' בין אמתחת הכת"י אצל מרן הרב הצדיק הגאון הקדוש המפורסם מהר"ש אבד"ק בעלז זצוקלה"ה"

81 ראה מה שכתב הגאון ר' **שלמה זלמן עהרענרייך** זצ"ל בפירושו 'אבן שלמה' למהדורה חדשה של הראב"ן [מגדולי הראשונים] למסכת מגילה (דף קע"ה ע"ב מדפי הספר) שנדפס בשאמלוי בשנת תרפ"ז: "רבנו חיבר סדר התפילות, עי' בשו"ת בית אפרים או"ח סי' מו שהי' לו הכתב יד, ואני זכיתי לראותו אצל הגה"צ **מבעלז** שליט"א, ונכתב בשנת [ה' אלפים] ל"ח בכתב אשורית יפה ומהודר, והוא פירוש על כל התפילות ועל כל היוצרות של כל השנה, ואח"כ פסקי דינים הרבה".

82 בשער הספר 'לימודי אצילות' מכתבי מוה"ר **חיים ויטאל** ז"ל (מונקאטש תרנ"ז) כתוב: "ועתה הקרה השם מקרה טהור לפני הרב הגאון החסיד המפורסם מוהר"ר **יוסף אלטר עפשטיין** שליט"א שהי' אבד"ק מאגרוב וכעת הוא בק"ק אוזראן הס' הקדוש הזה בכת"י שהי' בין אמתחת הכת"י אצל מרן הרב הצדיק הגאון הקדוש המפורסם **מהר"ש** אבדק"ק בעלז זצוקלה"ה".

83 הרה"ק **משינאווא** זי"ע בהקדמה לספר 'אור החמה' אשר הדפיס מכת"י הרמ"ק בספר 'אור יקר', הוא כותב: "והספר 'אור יקר' עם הכת"י זה נמצאו בעזבון הספרים ממחו' הרה"צ המנוח מו"ה יהושע ז"ל מבעלזא, וכל מקום שנמצא בס' אור החמה זה הג"ה מכת"י הכוונה על הכת"י של אור היקר שהגיה ממנו בני הרב מ' **שמחה ישכר בער** נ"י [ה"ה הרה"ק **מציעשנוב** זצ"ל חתן כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע], ויוכל להיות שס' אור יקר זה הוא עצמו שהי' ביד הרב מהר**מ"ע מפאנו** ז"ל, כי הובאו למחו' ז"ל ממדינה רחוקה במחיר הון רב".

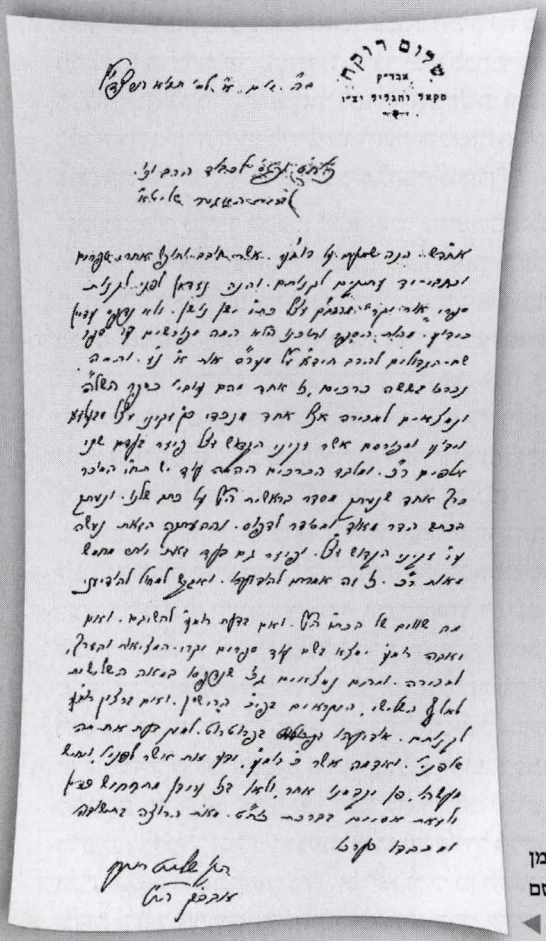

עמוד השער של ספר 'אור החמה', דפוס פרעמישלא תרנ"ח, שהדפיס הגה"ק משינאווא זצ"ל מתוך כת"י שהי' אצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע

וב'אדמור"י בעלזא' (ח"ב עמוד מח) הביא: מרן קנה כתב יד של פירוש על הזוהר הקדוש מאת רבי משה קורדובירו, ונתן לתלמיד חכם אחד להעתיק אותו, ואמר לו, שמלבד מה שיקבל שכר טרחתו ירוויח גם בכך שישיג השגות גדולות בתורה, כמו שפירש הבעש"ט את הפסוק (ד"ה א כח, יט) "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", שכאשר כתב דוד המלך ע"ה תבנית בית המקדש וכליו, השכיל על ידי כך וקיבל השגות יותר גדולות במלאכת תבנית המשכן וכליו.

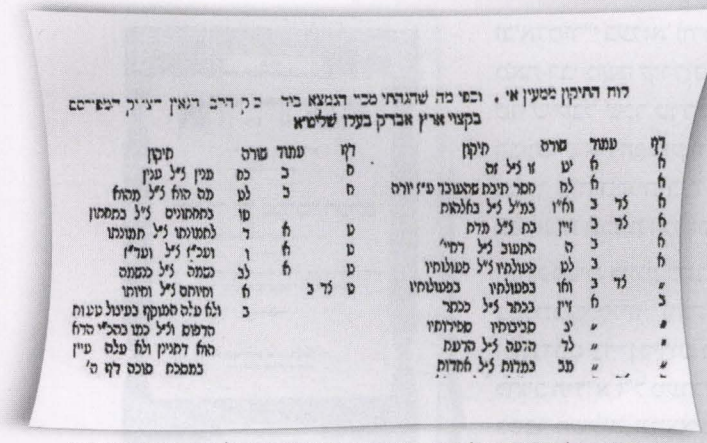
יתר פרטים בנוגע כתבי קודש אלו כתב הגה"צ ר' **שלו' רוקח** זצ"ל אבד"ק סקאהל במכתב שלפנינו: "והנה נזדמן לפני לקנות ספרי 'אור יקר' מהרמ"ק זצ"ל כת"י ישן נושן ולא נדפס עדיין כידוע. מהות הספר ותוכנו הלא המה מפורשים על ספר 'שם הגדולים' להרב **חיד"א** ז"ל מערכ"ס אות א' נ"ז, והמה נכרכו בששה כרכים, כל אחד מהם עובי' כספר השל"ה, ונמצאים למכירה אצל אחד מנכדי כ"ק זקיני זצ"ל [**מהר"י**] מבעלזא. וידוע ומפורסם אשר זקיני הקדוש זצ"ל פיזר בעדם שני אלפים ר"כ, ומלבד הכרכים ההמה עוד יש תח"י המוכר כרך אחד שנעתק מסדר בראשית הנ"ל על כתב שלנו, ונעתק בכתב הדר מאוד ומסודר לדפוס, וההעתקה הזאת נעשה ע"י זקיני הקדוש זצ"ל, ופיזר גם בעד זאת יותר מחמש מאות ר"כ".

84 אחר שהי' ספון וגנוז למעלה משלש מאה שנה כת"י של הרה"ק המקובל האלקי ר' **משה קורדואורו** [הרמ"ק] זצ"ל מצפת ת"ו בשם 'אילמה רבתי', בא יהודי בשם ר' **דוד הכהן** ז"ל מעיר חברון ת"ו ובידו כתבים אלו על מנת להדפיסם בעיר בראדי שבגאליציע, וכבר אסף במדינות עסטרייך ורוסיא הסכמות מרבנים גדולי המדינות שכולם הפליאו עבודתו להדפיס ולהפיץ כתב יד קודש נדיר זה אשר ממש עין לא ראתהו. למרבית הפלא, אחר שהכין הספר לדפוס בבראדי בשנת תרמ"א, נודע לו שכתב יד של ספר הקדוש זה כבר הי' גם בבעלזא. הוא נסע לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שהשאיל לו את הכת"י, ואכן מצא איזה שינויים בין הכת"י שהביא מחברון ת"ו לזה שהמציא בבעלזא, ובסוף הספר הדפיס שינויים אלו וכתב עליהם "לוח תיקון ממעין א', וכפי מה שהגהתי מכ"י הנמצא ביד כ"ק הרב הגאון הצדיק המפורסם בקצוי ארץ אבד"ק **בעלז** שליט"א".

מכתב הגה"צ ר' שלו' רוקח זצ"ל אבד"ק סקאהל, שבו מזכיר: "**והנה נזדמן לפני לקנות ספרי "אור יקר" מהרמ"ק זצ"ל כת"י ישן נושן... ומפורסם אשר זקיני זצ"ל פיזר בעדם שני אלפים ר"כ**" (מתוך קובץ 'נחלת צבי') ◀

85 ראה בשו"ת 'בית יצחק' (חו"מ סי' נג) שכותב שם בתוך הדברים: "והנה שמעתי שאצל ש"ב הרב הצדיק **מבעלזא** נמצא כת"י מהגאון הב"ח, ושם פוסק...".

לוח התיקון מעין א׳. ובפי׳ מה שהגרתי מכ״י הגאון בית ב״ק דיר הגאון ״צ״ק ״בצ״ב
בקצוי ארץ אברק בערז שלמא

דף	עמוד	שורה	תיקון	דף	עמוד	שורה	תיקון
ח		ט	יט ל״ל זה	ס		כ	מעין ל״ל ענין
ח		ט	לה מפר תיבת שהשונר ע״ז יוצה	ס		כ	לע מה הוא ל״ל מהוא
ח	לד	כ	וחי״ן במ״ל ל״ל בתלמות	סו			במתמונים ל״ל במתמון
ח	לד	כ	יין בת ל״ל מדת	ע		ט	לתמונתו ל״ל תמונתו
ח		כ	ה התשוב ל״ל דמי׳	ע		ט	ושכ״ין ל״ל ושר״ין
ח		כ	לע פעולתיו ל״ל פעולותיו	ע		ט	כמה ל״ל כמתה
י	לד	כ	וחו בפעולתיו בפעולותיו	ע	לד	כ	ומיוחס ל״ל ומיוחו
כ		ח	זיין בכתר ל״ל בכתר				ולפ פלה המוקף בפיעל עיבות
כ		י	סביבותיו ספיריותיו				הדפוס ול״ל כתו בהכ״י הה״ת
כ		לד	ה:קה ל״ל הרעת				הה דמגין ולפ עלה פ״ין
כ		מב	נמהות ל״ל תמהון				במסכת סוכה דף ס׳

תיקונים על ספה"ק 'אילמה רבתי' עפ"י הכת"י שהי' אצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע

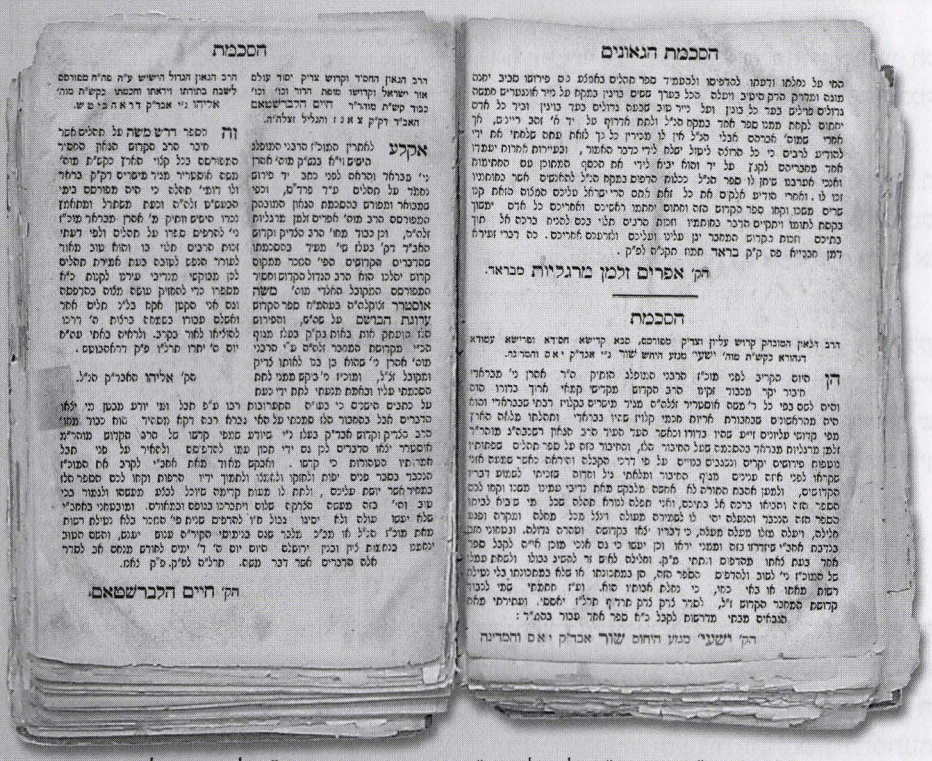
86 מן הראוי להעתיק כאן מה שכותב הרה"ח ר' **אהרן אוסטרר** ז"ל מבראד, בהקדמה לספר תהלים עם פי' "דרש משה" מזקינו הרה"ק ר' **משה אוסטרר** זצ"ל מגיד מישרים בק"ק בק"ק בראד בעמח"ס ערוגת הבושם על שיר השירים, וז"ל: "והנה הכי"ק הלז היה ספון וטמון זמן רב ת"י הרב הגאון המובהק **מוהרא"ז מרגליות** זלה"ה, ואם כי הגאון ז"ל חפץ ונכסף להוציא לאור את חיבור הנוכחי וגמר אומר עם א' ממיודעיו להדפיסו, כמבואר במכתבו, אמנם אז לא הגיע עדיין השעה להוציא לפועל את מחשבתו הרצויה, עד שנתגלגל הדבר ובאו הכתבי קדש ליד כבוד מרן הרב הצדיק וקדוש כקש"ת **מוהר"י רוקח** שליט"א האבד"ק בעלזא, וכאשר פרשתי שיחתי לפניו היא בקשתי ותשוקתי להוציא לאור עולם את החיבור הק' ממר זקיני זצלה"ה נהג בי טובת עין למלא את שאלתי ויתן לי רשיונו להעתיק לי את הכ"ק בכדי לזכות בהם את הרבים המתאוים וחפצים להנות מאורן".

ספר
תהלים
מונה ומדויק - היטב יפה בנקודות וטעמים דינש ורפה
וסדר **מעמדות** לשבעת ימי השבוע
כאשר נסדרו ונתקנו מאת הגאונים הקדושים בעל שליה ובואאת שור זלה"ה ואחיהם הרב הגאון הקדוש מאאמא ז"ל.
עם פירוש הנשר הגדול
רש"י ז"ל
ובאור **המצודת דוד ומצודת ציון**
עם פירוש מדרש נאדר בקדש עיס סדרים
דרש משה
נדפס מכ"י קדשו של הרב הג' המקובל האלקי המפורסם
בכל קצוי ארץ איש אלקים קדוש וחסיד מוה' **משה אוסטרר** זלה"ה שהי' מגיד מישרים בק"ק ב ר א ד.
בעהמ"ח ספר **ערוגת הבושם** על שיר השירים.
הבאתיו לפיה הדפוס בחפלת ה' עלי העציר אדרין אוסטרר מבראד
בן לאא"ח הרב מוה' אברהם ברוך זצ"ל בן הרב המחבר הק' זצלה"ה.
לבוב שנת **תרל"ט**
Druck v. Carl. Budweiser, Lemberg 1879

עמוד שער דפוס ראשון של תהלים עם פי' 'דרש משה', לבוב תרל"ט

ושם בהגה"ה מוסיף לספר: "ולא אוכל להתעלם מלהודיע צדקת הי"ת וחסדו אשר ניתן לי ממרום לזכות אותי העלוב בהדפסת הכ"ק ע"ד נפלא, וזה אחר שאמרתי כמעט נואש עליהם, והוא כי בבואי ראשונה (שנת תרל"ה) למרן הה"צ מבעלזא שליט"א ע"ד הדפסת הכ"י ויחליט למלא רצוני ושלח את אחד מבניו להביאו מארגז הספרים מקום נוחם שמה, אבל בנו נ"י פשפש ולא מצא מאומה, ולתמהון לבב נפקד מקום הכת"י ואיננו, וללא הועיל היו כל הדרישות וחקירות שנעשו אודות זה, והוכרחתי לשוב לביתי בפחי נפש מאוד, עד כי בחמלת השם אחרי עבור שנה ומעלה והנה לפתע פתאום הגיע הכת"י בשלימותו ע"י הפאסט מפלוני אלמוני לעיר בראד ליד ידידי ה"ר **יוסף הלברטאהל** נ"י עם מכתב רצוף לאמור: "הנה הכ"י הק' הנשלח לך בזה נפשי יודעת כי גנוב הוא מבית הה"צ **מבעלזא** שליט"א, ואני הנה הצלתיו מיד עושקו, ועתה תיטיב להשיבו לבעליו כחוק וכמצוה". וכאשר נודעתי זאת מפי ידידי הנזכר קמתי ונסעתי פ"ש לבעלזא להוציא מכח אל הפועל מחשבתי הקדומה אשר עם לבבי להפיץ הכ"י בישראל ולקבעו בדפוס, ואדמו"ר שליט"א נענה לי ראשו בגודל צדקתו ומסר לידי הכ"י לעסוק בהעתקתו, ועיני ראו ולא זר כי מן השמים זכוני לקיים מצות כיבוד אב זקן צוקלה"ה להוציא דברי קדשו לאור עולם, יתברך אלקי עולם אמן".

וממשיך וכותב שם בפנים: "נוסף ע"ז גמל [כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע] רב חסד אתי להעניקני ולתמכני במשך זמן העתקת הכ"י, אשר ארכו ימים רבים לפי רוב המלאכה ועבודתי הגדולה שהיתה לפני בהעתקת וקריאת כ"י ישן נושן בלוי ומטושטש, ובכל העת ההוא הייתי מסתופף בצל קורתו של אדמו"ר שליט"א, והפליא חסדו אתי עם כבוד בניו היקרים הנחמדים שיחיו, זכרה ד' להם לטובה".

הסכמת הגה"ק מצאנז זי"ע על תהלים עפ"י דרש משה, שבה מזכיר: "**אבל בהחבור הלז סמכתי על האי גברא רבה דקא מסהיד הוא כבו' מחו' הרב הצדיק וקדוש אבד"ק בעלז נ"י**"

87 ב'אגרת דר' יוחנן בן זכאי' (ברוקלין תשכ"ח), כותב המלבה"ד: "בשנת תרנ"ה נדפס האגרת עם פי' הקצר ר"א אשכנזי במונקאטש ע"י אחד ממשפחת הרב הצדיק הגה"ק מבעלז זצ"ל, אשר מצא בשנת תר"ן בבית עקד הספרים של הה"צ מבעלז" (ובקונטרס 'זכרונות מנעורי ועד הנה' להרב אברהם יצחק דזובאס חוקר מהיכן הגיע כת"י זה לבעלזא, ובהסתמך על המילים המופיעים בראש הכת"י "האגרת הלזו נמצאת ביד איש מלומד אחד שבא לכאן ק"ק קובין אשר יכונה לעאפאלד עמנואל יעקב פאן דארט", ובהתאם לשאר מסמכים שאדם המכונה "לעאפאלד עמנואל יעקב פאן דארט" העתיק שאר כתבי-יד יהודיים בשנת תקי"ז בעיר קושין שהיתה אז תחת כיבוש מדינת האלאנד, הוא מסיק שהכת"י הגיע לידי הגה"ק ר' אלעזר רוקח זצ"ל אבד"ק אמסטערדאם כשהאיש הנ"ל חזר לשם מעיר קושין [ולא "קובין"], וממנו ירשוהו צאצאיו ה"ה רבוה"ק מבעלזא זי"ע).

88 אודות השתלשלות הספה"ק 'ברית מנוחה' לבעלזא, ראינו להעתיק הסיפור כפי מה שהי' רגיל הגה"צ **מוואידיסלוב** זצ"ל לספר, והיא לו נדפסה בספרו 'ירבה תורה' בספר יוחסין שבהקדמת הספר, וז"ל:

פעם אחת כשישב הרבי מלובלין זי"ע בסעודה עם תלמידיו, והי' זה ביום חול, ר"ח או כדומה (א וואכענדיגער טיש), ובעת ההיא הי' הרבי בע"ח גדול, והציקו לו החובות, עד כדי כך שאף הפריעו מעבודתו, ע"כ אמר אז על שלחנו: "מי שיקבל ע"ע כעת לשלם בעדי כל חובותי אבטיח לו חלק לעוה"ב במחיצתי!".

והנה תלמידיו החברא קדישא בודאי הי' רצונם עז לזכות בהבטחה זו, אבל כמובן שלא היה לאל ידם לשלם חובותיו. ברם בקצה השלחן שם ישב איש אחד, נגיד ושוע אבל איש פשוט, וכשמעו הדברם האלו מפורשים יוצאים מפי הרבי, נכנסו הדברים באזניו, וקירב עצמו אל הרבי ואמר: "רבי, אני מקבל עלי לשלם חובותיו של הרבי כדי שאזכה לחלק עוה"ב".

והנה הרבי בשמעו הדברים וכראותו את פני האיש, לא הי' הדבר לרוחו שההוא יהי' שכנו בעולם הבא, ויען אותו ויאמר: לא עליך

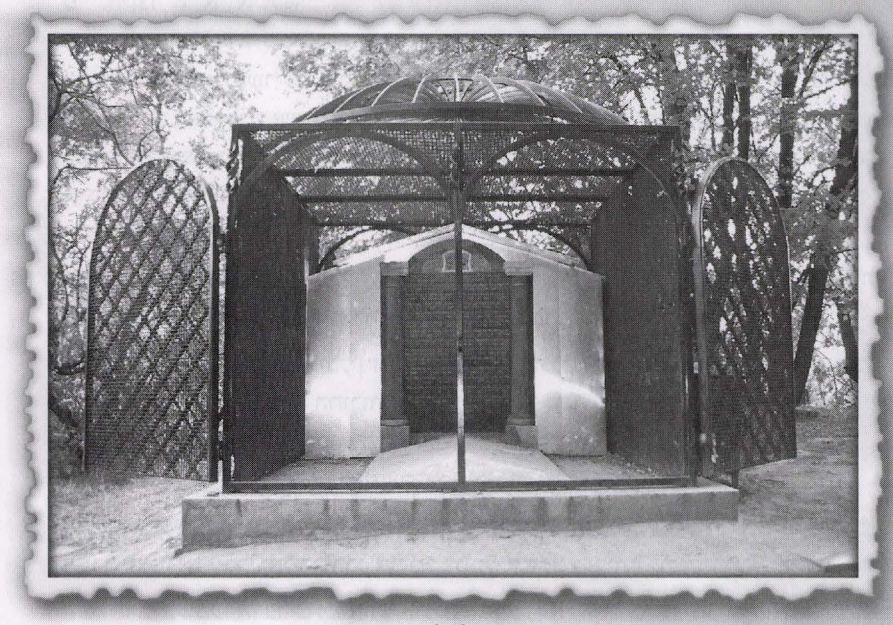
היתה כונתי רק לחברי (כך היה דרכו לקרוא לתלמידיו) תלמידי וכדומה להם. אבל הוא חזר וטען: הלא הרבי אמר סתם ולא הוציא את עצמי מן הכלל. ואף לאחר שהרבי ניסה להסביר לו שאין זה לטובתו, כי לא ימצא קורת רוח במקום כזה ("דו וועסט דיך אפי' נישט גוט געפינען אויף אזא פלאץ"), הוא באחת ומי ישיבנו שהלא הרבי הבטיח כך בפירוש.

באין ברירה התחיל הרבי לשדלו בדברים, ואמר לו: אבטיח לך תמורת זה אריכות ימים. אבל הוא סירב ואמר: לא, איני רוצה רק מה שהרבי הבטיח לכתחילה. הרבי ניסה להבטיח לו עשירות עד סוף כל הדורות, והוא עודנו מסרב. ניסה להבטיח לו בנים כשרים (גוטע קינדער), ברם הוא סירב גם בזה. אמר לו הרבי: אם כן איפוא אבטיח לך שלש אלה ביחד, אריכות ימים ועשירות ובנים טובים, אבל הוא באחת: לא ולא, רק מה שהרבי הבטיח מקודם.

ויהי כראות הרה"ק מלובלין כי הוא מתעקש בדבר אמר לו: אם כן אני מסכים, אך צריך אתה לקבל עליך שלש תנאים. ויען ויאמר: אני מסכים לכל מה שיאמר הרבי. אמר לו הרבי, הלא עדיין לא שמעת לדברי התנאים, כי דברים קשים הם למאד, האחת שיאבד ממך כל מה שיש לך, זאת אומרת הן כל עושר ונכסים, והן כל יוצאי חלציך ואשתך וכו', השנית שתהי' מצורע מכף רגלך עד קדקדך עם יסורים קשים, ולא ימיש ממך הצרעת עד יום מותך, והשלישית שמדי שנה בשנה כל ימי חייך צריך אתה להיות כאן בלובלין על ר"ה. ויען האיש ויאמר שהוא מסכים לכל הדברים האמורים.

בהיות כן ברכו ברכת המזון, והאיש עלה עם הרבי לחדרו, ועשו חשבון חובותיו של הרבי שעלו לסך ח"י מאות מטבעות של ימים ההם. האיש עמד בדיבורו, שילם הכל וילך וישב לביתו.

לא עבר זמן רב והצרות התחילו לבא עליו. הרחיים שלו נשטפו במים, וסביביו אכלה אש, וככה ירד מכל נכסיו עד שנשאר ערום ובחוסר כל, וכן באו רעות רבות וצרות היותר קשות, שנעדרו ממנו ביתו וזרעו וכל אשר לו, ופלוני יצא נקי מנכסיו, והוכרח לנדוד מעיר לעיר כדרך העניים, אך בזה היה עדיין מצבו טוב משאר עניים, שעדיין הי' לבוש בגדי כבוד אשר חזותם הוכיחה עליו שהי' עשיר וירד מנכסיו, ע"כ ריחמו עליו יותר מעל שאר עניים, ונתנו לו אכסניות וסעודות יותר חשובות ומתנות הגונות. אך לימים בהיותו בעש"ק במרחץ, כשרצה ללבוש מלבושיו ראה שנעלמו ואינם, ויחפש חיפוש מחיפוש ולא נמצאו, והבין שמסתמא גם זה חלק מתנאו, ואנשים שהיו שם בראותם מצבו ריחמו עליו, והביאו לו זה חלוקו הישנה, וזה מכנסיים וכו' וכו', ובזה כבר הי' מראהו כשאר אורחי פרחי, והוכרח להצטרף עמם בתהלוכותיהם ואכסניותיהם וכדומה.

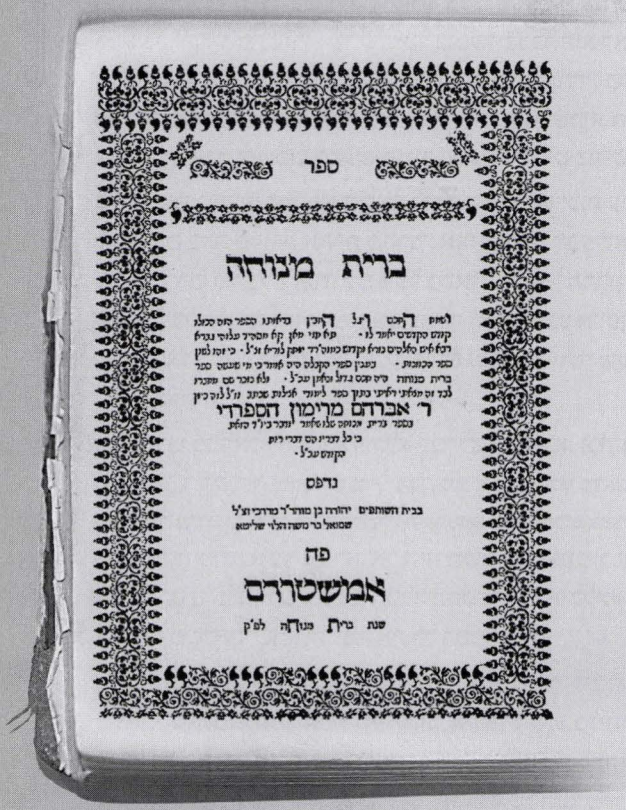

ציון הרה"ק מלובלין זי"ע כהיום

אמנם לא ארכו הימים עד שבא עליו גם תנאו השני, שנעשה מצורע מכף רגלו ועד ראשו אין בו מתום, עד שגם הארחי פרחי לא נתקרבו אצלו, ולא הניחו אותו לעלות על עגלה בדרכם מעיר לעיר, והוכרח לכתת רגליו ממקום למקום, וכל זה עלה לו בקושי

הן מצד מצבו והן מצד חליו, אבל הוא קיבל הכל באהבה ביודעו מה שגיע לו עבור כל זה.

ויהי כראות האיש שהנה מתקרב ובא כלות השנה, וישם אל לובלין פעמיו, כדי לקיים גם תנאי השלישי להיות בראש השנה בלובלין, וכן הי', שהגיע לשם בזמן ועשה שם את יום הדין. לאחר ר"ה חזר לדרכו ולמנהגו כמקדם, אך מרוב צרה ותלאה כבר נחלש הרבה, וראה שאם יתחיל למשל בר"ח אב לילך בכיוון העיר לובלין לא יגיע לר"ה ללובלין, ע"כ התחיל כבר מחדש סיון או תמוז לכונן דרכו ללובלין, ועי"ז הגיע לשם לזמן. אחר ר"ה כשהתבונן שוב במצבו הקשה, ראה והבין שאף אם יתחיל מסיון לילך ללובלין, עכ"ז לא יגיע לשם בזמן, לכן השתדל בכל השנה ההיא שלא להתרחק הרבה מלובלין, וכבר מחדש ניסן התקרב יותר ויותר ללובלין.

ספר
ברית מנוחה
ר' אברהם מרימון חספרדי
נדפס
פה
אמשטרדם
עמוד שער הספה"ק 'ברית מנוחה' דפוס אמסטרדם ת"ח

אך לסיבת חולשתו עלה לו כל פסיעה ופסיעה בקושי רב, ועל אף השתדלותו הנמרצה ראה לצערו שהנה מתקרב ראש השנה והוא לפי מידת הילוכו עודנו רחוק מאד מלהגיע לשם בזמנו, ככה נמשך הדבר עד שכבר הי' ליל זכור ברית (ליל ער"ה), והוא עודנו עומד על אם הדרך, אשר אף שהוא קרוב מאד ללובלין, אבל לפי ערכו רחוק הי' מהעיר, ונשבר לבו בקרבו מאוד בחשבו מה שהי' לו, ומה שנאבד ממנו, ומה שהי' יכול להגיע אליו.

הוא שוכב כך על הדרך, ושומע שנוסעים עגלות מלאות יהודים להיות אצל הרבי בר"ה, וניסה לצעוק להם, אך אין שומע לו. אחר כמה שעות כבר פסקו גם נסיעת העגלות, ולא ידע לשית עצות בנפשו, לפתע שמע קול עגלה נוסעת, ובשארית כוחותיו שטח א"ע על רוחב הדרך, וחשב לנפשו יהי' מה שיהי', אם יקחו אותי ללובלין הרי טוב, ואם לא יקחו אותי והסוסים והעגלה יעברו עלי ומתוך כך ימות, גם זה טוב, שא"כ הרי ר"ה שעברה היתה הר"ה האחרונה שלו עלי אדמות, והי' בלובלין.

והנה כשהעגלה נתקרבה אצלו ראה בעל העגלה שאיש שוכב על רוחב הדרך, ויעצור את הסוסים וירד ושאל אותו מה זה ועל מה זה, והוא מחמת חולשתו לא הי' יכל לדבר כמעט, ולא ענה רק "קיין לובלין" (היינו שיקחו אותו ללובלין), וילך הבעה"ג ליטול רשות ממי ששכר אותו אם ירשו לו ליקח גם את האיש הזה. והנה בעגלה זו הי' כ"ק מרן השר שלום מבעלזא, שנסע עם חבריא להסתופף בצל רבו בר"ה, וכשמעם שאיש אחד רוצה שיוליכוהו ללובלין, ירדו שני אנשים מהעגלה וישומו את האיש על העגלה, כי מעצמו לא הי' יכול לעלות על העגלה מרוב חלשתו, ויסעו ללובלין.

בהגיעם העירה שאלו ממנו לאן יוליכוהו, ואמר להקדש, ויוליכיהו לשם וישימו אותו שם על המיטה, והם הלכו לאכסניא שלהם לכונן עצמם לקבל פני רבם ("צו גיין שלום נעמען").

אחר כך הלך השר שלום לבית הרבי לקבל פניו, ויהי בהיכנסו ראה שהגבאים מתלחשים זה עם זה, והי' נראה לו שהם מדברים ממנו. ניגש אל אחד מהם ושאלו אם יכול להכנס אל הרבי, אך הלה ענה לו בשפה רפה שהרבי צוה עליהם שלא להניחו ליכנס אליו (דער רבי האט נישט געהייסן אייך אריינלאזן).

ויהי בשמעו כן נשבר לבו מאד, ויאמר בלבו נראים הדברים שאיני ראוי לקבל שלום מהרבי. והלך בחזרה להאכסניא שלו ופשפש במעשיו והרהר בתשובה, עד ששיער בנפשו שכבר הוא ראוי לקבל שלום מרבו, ואז חזר לבית הרבי, אך הגבאי אמר לו שטרם באה פקודה אחרת מהרבי, וממילא הפקודה הראשונה עדיין בתוקפה שלא להניחו להכנס. אז נשבר לבו עוד יותר, דלא זו בלבד שאינו ראוי לקבל שלום מרבו, אלא עוד רימה את עצמו שהוא חשב שכבר הוא ראוי לכך, ואין הדבר כן, וחזר עוה"פ להאכסניא, והוסיף אומץ בתשובה ופשפש במעשים, עד שחזר והחליט בנפשו שעכשיו הוא ראוי לקבל שלום מרבו, וחזר ללכת לבית הרבי.

בדרכו שמע שצווי הרב לא ליתן לו להיכנס יש לו שייכות עם האיש שהוא הביאו ללובלין, ויהי בעלותו לבית הרבי, והגבאי חזר ואמר לו שטרם באה פקודה אחרת מהרבי, אזר הרה"ק מבעלזא עוז בנפשו, וניגש אל פתח חדר הרבי ונכנס אל תוך החדר פנימה. ויהי כראות הרבי מלובלין אותו קם מעל כסאו וישם אל החלון פניו, וכרגע נפל לבב הרבי מבעלזא בקרבו בראותו האיך שהרבי מסרב ליתן לו שלום, אבל חיזק את עצמו ואמר "א יוד ליגט אויפן וועג און בעט מען זאל איהם ברענגען קיין לובלין און מען ברענגט עהם קומט פאר דעם אז מען זאל נישט שלום געבען"? (יהודי מושכב על אם הדרך ומבקש שיוליכו אותו ללובלין, ומביאים אותו, הכי מגיע על זה שלא ליתן לו שלום?).

ויסב הרבי פניו אליו ויאמר לו: הלא כבר הבאת אותו. ובתוך כך ניגש הרבי אל ארגז הספרים ונטל משם ספר אחד, הוא ספר ברית מנוחה ע"ד הקבלה (בספר 'ספורי יעקב', להר"ר יעקב יוסף מדאבראמיל ז"ל ח"ב אות נו, כתב ע"ז: "והוא כתב יד מקדמון, והי' מטושטש מאוד מחמת שלא רצה שידפיסו אותו, והרב מלובלין תיקן מעט שיוכל עכ"פ בעצמו ללמוד בו"), ואמר לו: קח ספר זה, ועלה אל האיש הלז, ותלמד עמו את הספר כולו מרישא ער גמירא, אל תזוז משם עד שתגמור עמו את כל הספר כולו, וכשיגיע זמן תפלה תתפלל ותחזור ללימודך, אל תזוז משם עד שתגמור עמו את כל הספר כולו.

ספר
שפת אמת
מאת בן וסיקן מבחון הקדוש מוהרא"ל מלובלין זי"ע מעלעיס
הי' בן הקדוש רבינו מנחם עזריי מפאנו זצוקללה"ה
למאי מ"י עמי שנה בכתובים בנים תולה הקפריס של מרן אדמו"ר
הקדוש מבעלזא וצוקללה"ה זי"ע ועכי
כמנהגי בחקדמת הוסיל
חיל המחבר הקדוש בספר מזמורי תהלים
ע"ה מחלק מספרי מקפר פרקים דעוניס חת קמו לפאר יקרתו ובקדמי
שפת אמת בקוף גס הוא מקפר מדקדם דעוניס, יקר מפניכים.
ולתן מדרש בלע מחדש
מ"ע
הוצה לגיה מדשום ע"י מחנדך מוהי אברהם הערצבערג כי'
מבי לובאטשוב.
לובאטשוב שנת תרנ"ט
SEFAS EMES
LUBACZÓW
Druckerei Seide Thumim.
1898.

שער ספר 'שפת אמת' להרמ"ע מפאנו, ליבוטשוב תרנ"ט
"אשר הי' עד הנה בכתובים בבית אוצר הספרים של מרן אדמו"ר הקדוש מבעלזא זצוקללה"ה זי"ע ועכ"י"

בלית ברירה עשה כן, ועלה אל האיש הזה ואמר לו: הרבי שלחוני שאלמוד עמך את הספר הזה. והתחיל עמו בלימודו, והלה קלט את הלימוד (הגה"צ מוואידיסלוב זצ"ל הי' רגיל להוסיף בזה, שהדבר מובן, שהרי היו כאן שלש כוחות, כוחו של הרבי מלובלין, וכוחו של הרבי מבעלזא, והיהודי הזה הלא הי' מזוקק שבעתים), וככה למד עמו עד זמן מנחה של ערב ר"ה, והתפללו מנחה ומעריב. אכלו סעודת יו"ט ושוב חזרו ללימודם. ככה למדו יחד עד סמוך לעלות השחר שאז גמרו כל הספר כולו.

ויהי כגמרם, ראה הרב מבעלזא השתנות בפני האיש, והכיר עליו ששבק לכל ישראל חיים, והוא הלך למנוחות. כראות הרב מבעלזא כן שם אל בית הרבי פעמיו, והספר ברית מנוחה בידו, והרבי כבר חיכה לבואו, וכשבא אמר לו הרבי בערך כהאי לישנא: "האסט עהם גאנץ שיין אהער געשטעלט", ולכך אני נותן לך ספר זה במתנה.

ע"כ לשון הספר הנ"ל.

הספר הק' הזה הי' בחשיבות גדול אצל רבוה"ק, ונהגו בליל יום הקדוש ללמוד בחדרם עם המקורבים בספה"ק הזה, שמבואר שם ענינים גדולים ונשגבים ממה שזכה הכהן גדול ע"י העבודה (ספר תכין לבם). וראה למעלה בפרק ראשון (עמ' 83), כי בזמן

שנטל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את מקל הנידודים בידו בעת מלחמת העולם הראשונה, בין החפצים היחידים שלקח עמו לקח גם את הספר הקדוש 'ברית מנוחה'.

ומעניין לציין, שאחר מלחמת העולם השני', בעת ששהה כ"ק מרן ז"ל בצפת בימים הנוראים דשנת תש"ה, הגיע פתאום יהודי בלתי מוכר, והניח לפני מרן ספר הקדוש 'ברית מנוחה', באמרו שיודע כי הי' לו לספר זה חשיבות גדול בבעלזא לכך הטריח עצמו להביאו לפני מרן. כ"ק מרן ז"ל שמח מאד לקראתו וביקש אח"כ לחפש אחר יהודי זה, אך ללא הועיל, לא מצאו אותו יותר בשום מקום. הספר הי' כל ימיו של מרן מאד חביב בעיניו, ובכל נסיעותיו לקח עמו הספר באמתחתו. כהיום נמצא הספר ברשותו של יבלחט"א **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**.

בעזה"י

מאמר

מעין גנים

הוא אחד ממאמרות

מחיבר מי מן קדמת, מאנר מגדל, גאון מגלוסים, המקובל מפלקי

רבינו מנחם עזרי מפאנו זצללה"ה

טיוסר על קשב יפי השכת, יום ליום יביע, ואחיזו ואיי נעזב ומפלה, לבאר פרי התפלה, ומשם פוטב והולך על כל פרטי השנה, לכל מצות הצריכות בחנה, ובאיזה כפונות הספירה, הגדל הפרטיה, וקדוש ויהיא, נשמה בארוכה ותפיניה בקצרה, שניקא ושמיא, פרישא עד נשיא.

ראה זה חדש לא הי' בעולמים ויוצא עתה לאורה פעם ראשונה מכתיה.

כי יעתו והשתקעו השחוק הלז שעני כתי קפדרי הזה ונמצא באוצר הספרים של הנחוק מאחון של ישראל רבינו צבי אלימלך ונצללה"ה פוניבוב אשר הניא אלי: מליאוצינו ומוריב נפל בגורל נכרי ההיצ מכוקאוווסק שיניע"א ונתנו ליד כ: תזתני הריב המאוריב מ' **ישראל אהרן** נ"י מו"צ דפה וכבאי למני **ארמיך** הח"ק **מבעלזא** וצללה"ה ויכר בקרשו כי גם בבית גנזו היא מטונה הכתי הלז בצירוף עוד מאמרים מרבינו הרמ"ע זצללה"ה, אשר הי' עד הנה בכתובים בבית אוצר הספרים של מרן אדמו"ר הקדוש **מבעלזא** זצוקללה"ה זי"ע ועכ"י, כמבואר בהקדמת המו"ל". ובהקדמתו כותב: "וכאשר הובא הספר הזאת בכתב ספרדי לפני מרן אדמו"ר הקדוש מבעלזא זצ"ל [כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע] הי' נחשב אצלו לאוצר חביב מאד, והן בעודנו אדמו"ר זצ"ל חי עמנו בראותו את יקר מלאכת החיבור נתנו להעתיקו על כתב שלנו, ואחרי הלקח מאתנו ארון אלקים נשאר הכת"י הלז אצל כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש מבעלזא שליט"א [כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע], ובטובו נהג בי טובת עין ונתנו לידי למען הביאו לבית הדפוס, וגם נתן לידי מכתב תעודה בחת"י הקדושה לאשר ולקיים כל האמור למעלה, ושתגן זכות המחבר על מי שיביא הברכה הלזו לביתו. ולאשר אביו אדמו"ר זצלל"ה לא הסכים להדפיס מכתביו, לכן גם אדמו"ר שליט"א לא הרשה אותי להדפיס מכתבו בחת"י קדשו המונח תח"י". והגאון **מהר"י שמעלקיש** זצ"ל אבד"ק לעמבערג בעל שו"ת 'בית יצחק' מזכיר בהסכמתו על הספר הסכמתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, בזה"ל: "והנה אין לי עסק בנסתרות, אכן חזו מאן דקא מסהיד עליו הוא ש"ב הגאון הצדיק מבעלזא שליט"א, אשר יתן עדותו עליו כי הספר הזה ממקום קדוש יהלך, ולכן גם ידי תכון כי ראוי ונכון להוציא תעלומה הזאת לאור".

DRUCK VON KOHN & KLEIN, MUNKÁCS 1900.

Verlag des Pinkas Friedmann, Fryaztak (Galizien.)

Nachdruck Vorbehalten

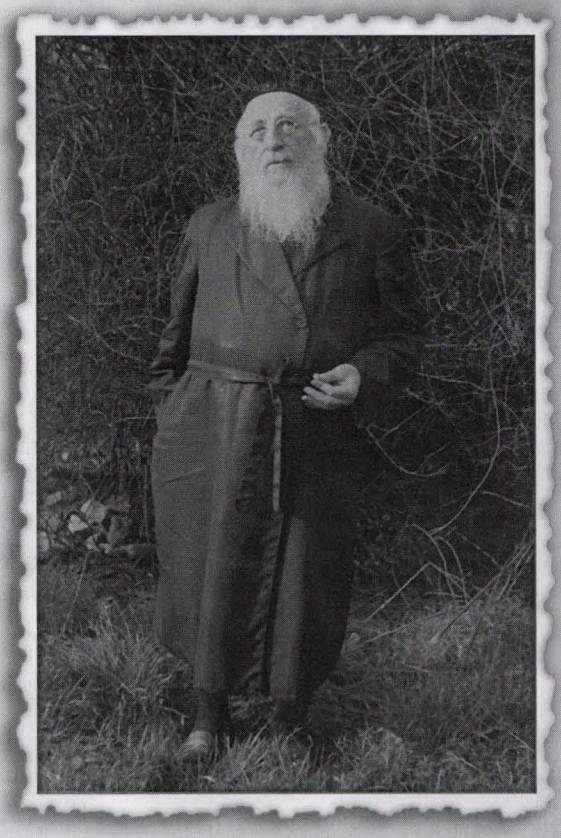
עמוד שער 'מאמר מעין גנים' להרמ"ע מפאנו, מונקאטש תר"ס **"ובבואי לפני אדמו"ר הה"ק מבעלזא זצלל"ה דיבר בקדשו כי גם בבית גנזיו היא טמונה הכת"י הלז בצירוף עוד מאמרים מרבינו הרמ"ע זי"ל"**

89 בעמוד השער של הספר 'שפת אמת' להרמ"ע מפאנו זצ"ל (ליבטשוב תרנ"ט) כותב המו"ל הרב **אברהם הערצבערג** ז"ל מליבטשוב: "ספר שפת אמת אשר אזן ותיקן הגאון הקדוש המקובל האלקי איש חי רב פעלים חד מן קמאי רבינו מנחם עזרי' מפאנו זצוקללה"ה, אשר הי' עד הנה בכתובים בבית אוצר הספרים של מרן אדמו"ר הקדוש **מבעלזא** זצוקללה"ה זי"ע ועכ"י, כמבואר בהקדמת המו"ל". ובהקדמתו כותב: "וכאשר הובא הספר הזאת בכתב ספרדי לפני מרן אדמו"ר הקדוש מבעלזא זצ"ל [כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע] הי' נחשב אצלו לאוצר חביב מאד, והן בעודנו אדמו"ר זצ"ל חי עמנו בראותו את יקר מלאכת החיבור נתנו להעתיקו על כתב שלנו, ואחרי הלקח מאתנו ארון אלקים נשאר הכת"י הלז אצל כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש מבעלזא שליט"א [כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע], ובטובו נהג בי טובת עין ונתנו לידי למען הביאו לבית הדפוס, וגם נתן לידי מכתב תעודה בחת"י הקדושה לאשר ולקיים כל האמור למעלה, ושתגן זכות המחבר על מי שיביא הברכה הלזו לביתו. ולאשר אביו אדמו"ר זצלל"ה לא הסכים להדפיס מכתביו, לכן גם אדמו"ר שליט"א לא הרשה אותי להדפיס מכתבו בחת"י קדשו המונח תח"י". והגאון **מהר"י שמעלקיש** זצ"ל אבד"ק לעמבערג בעל שו"ת 'בית יצחק' מזכיר בהסכמתו על הספר הסכמתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, בזה"ל: "והנה אין לי עסק בנסתרות, אכן חזו מאן דקא מסהיד עליו הוא ש"ב הגאון הצדיק מבעלזא שליט"א, אשר יתן עדותו עליו כי הספר הזה ממקום קדוש יהלך, ולכן גם ידי תכון כי ראוי ונכון להוציא תעלומה הזאת לאור".

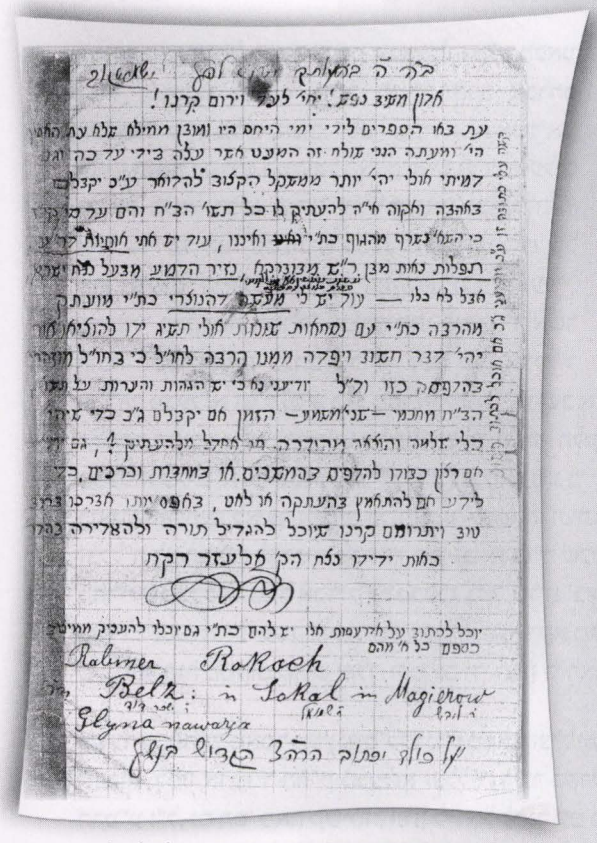
90 בשער הספה"ק 'מאמר מעין גנים' להרמ"ע מפאנו זצ"ל (מונקאטש תר"ס) כותב המו"ל מוהר"ר **פנחס הכהן פריעדמאן** ז"ל מפריסטיק: "ובבואי לפני אדמו"ר הה"ק **מבעלזא** זצלל"ה דיבר בקדשו כי גם בבית גנזיו היא טמונה הכת"י הלז בצירוף עוד מאמרים מרבינו הרמ"ע ז"ל, גם הס' מאה קשיטה, ונתן לי הכל למנה עם מכתב תעודה בחת"י קדשו, אך לא הרשיתי להדפיסנה כדרכו ז"ל".

91 סיפר הגה"ק ר' **שלו' משאץ** זצ"ל, שאצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' כת"י קדום עם סיפורים מתקופת הנביאים, שלא שזפתם מעולם עין הדפוס, ושם מובא, שאחר הי"ד שנים של כיבוש וחילוק נחלת הארץ, כשכל אחד ישב תחת גפנו, לא הי' מצוי אורח בחוצות, ופעם נזדמן אורח בעיר, וכל מי שפגשו הזמינו לסור לביתו, והתווכחו כולם ביניהם אצל מי יתאכסן האורח, עד שהגיע הדבר לאזני יהושע, ובאו אליו שיכריע הדין בפניהם, ופסק יהושע שיתאכסן אצל הראשון שפגש אותו, ושאר המזמנים ישלחו תבשיל לכבוד האורח. ומזה נשתרבב המנהג שכשמגיע אורח לעיר משלחים בני העיר דבר מה, קוגעל או יין וכדו', לכבוד האורח (הגה"צ ר' אלחנן האלפערין שליט"א אבדק"ק ראדימישלא ששמעו מפיו).

92 ביניהם כתבי קודש מהרה"ק ר' **אברהם המלאך** זי"ע בנו של הרה"ק **ממעזריטש** זי"ע שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' רגיל ללמוד בכתבים אלו התבודדות (ספר 'פאר וכבוד'), וגם הרה"ק **מאלעסק** זצ"ל חתנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' לומד בהם (דברים אחדים מהמו"ל לספר 'לב שמח' הוצאת ירושלים תשכ"ח), כתי"ק של הרה"ק ר' **מרדכי מטשערנוביל** זי"ע (ספר 'מגבורי החסידות', בית בעלזא, עמוד 112), מכתב קודש של הרה"ק **מלובלין** זי"ע להרה"ק ר' **ישכר דוב רמר"ז** זצ"ל אודות השידוך של בתו עם חתנו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ספר 'מהר"ש' בשם הגה"צ ר' פייוויש מיאברוב זצ"ל שראה זאת במו עיניו), מכתב קודש מהרה"ק בעל **בני יששכר** זי"ע לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שכתב עליו "שר עליונים ותחתונים" (קונטרס 'בחצרות קדשיך'), גם הי' שם כת"י מהרה"ק ר' **נתן נטע משינאווא** זצ"ל (ספר 'רמזי אלול', קראקא תרפ"ח). ועוד ידוע אצל החסידים על הרבה כתבי קודש מקדושי עליון שנמצאו בחצר הקודש בבעלזא.

הרה"ק ר' שלו' משאץ זצ"ל מלאנדאן

כת"י קונטרס "אותיות דר' עקיבא" שנשלח לבעלזא

גם היו טמונים בו הכתבים יקרי הערך מדברי תורתם של רבוה"ק מדור דור שהוגהו על ידיהם[93], מלבד הרבה חידושי תורה שנכתבו בעצם כתי"ק של רבוה"ק, וביניהם חידושי תורה מכתי"ק של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על סדר קדשים[94], ועל מס' עירובין, וחיבור על הרמב"ם הל' בית הבחירה, שניהם מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, וספר קצות החושן ומחברת הגהות והערות חשובות עליו בכתי"ק של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[95].

הרה"ח ר' יעקב פיקסלער ז"ל נואם בכינוס אנ"ש בלאנדאן שנת תדש"ם לפ"ק בראשות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מימין נראים: כ"ק הרה"צ ר' משולם אשכנזי מסטאניסלאוו זצ"ל והגה"צ ר' חנוך דוב פאדווא זצ"ל אבדק"ק לאנדאן

93 אצל כל א' מרבוה"ק אחר פטירתם נתחלקו היורשים בה"כתב-יד" של ה"תורות", וכל א' קיבל חלק מהם, ומה שנפל לזולתו העתיק אח"כ לעצמו.

94 בין רושמי חידושיו של מרן, הי' הג"ר **בן ציון ורובל** (דיאמאנד) ז"ל דומ"ץ בבעלזא. כמו"כ הי' החסיד ר' **יוס'לע יארטשוב'ער** ז"ל בין רושמי חידושיו של מרן, ובכל עת שנכנס למרן לרשום החידושים, הי' כותב כשעומד על רגליו כעבדא קמי' מארי'. לאחרונה זכינו להוציא לאור קונטרס מעט הכמות בשם 'לעורר ל"ב' המכיל ל"ב מקושיותיו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בדרך פלפול שנמסרו מפי השמועה משמו של מרן, ועיקרם מעניני סדר קדשים (נדפס בקובץ 'פינת יקרת' ע"י כולל דחסידי בעלזא לאנדאן תשס"ט).

95 ידוע שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע כתב בצעירותו [בהיותו בערך בן י"ג או י"ד] השגות על ספר קצות החושן, ע"פ ציוויו של זקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. וסיפר ראש הישיבה הרהגה"ח מוהר"ר **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל, שבהיותו פעם השומר בחדרו של מרן, ראה אז את ה"קצות" וההגהות שהיו כתובים בקונטרס שנכרך בסופו, ובסוף כל קטע של הגהה חתם עצמו "אהרן פון בעלזא". והי' נכתב בכתב נפלא ביופי מיוחד [ואז ציווהו זקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שלא ימשיך לכתוב בכתב נאה כ"כ, ועוד בבעלזא התהלכה השמועה שמחמת זה עשה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בחתימתו פסים אצל אות ע' (של: מבעלזא) וק' (של: הק') כדי לקלקל היופי (אצל החסידים יש שראו בפסים אלו רמז לענין מחיית אותיות של שם "עמלק", ויש שציינו לענין של "ק'ר'ע' שטן")], ובתחילת הקונטרס היה כתוב למעלה בזה"ל: "בפקודת כ"ק אא"ז רבשכבה"ג זצלה"ה לבדוק בקצה"ח עד מקום שיד שכלי מגעת, לכן הרהבתי בנפשי עוז לשית עלי גליון הוספות אלו" [זה כבר היה נכתב בכתב מבוגר יותר, שכנראה הוסיף זאת מרן אח"כ].

גם חסידים אחרים ששמרו בה"אייזערנע שטוב" זכו לראות מחברת זו. בין רבים אחרים מובא גם בספר 'מפעלות עבדי יעקב' על הרה"ח ר' **יעקב פיקסלער** ז"ל ממונקאטש - לאנדאן, שכאשר מרן בחר בו להיות א' מהשומרים, נתן לו מרן רשות לעיין בארון הספרים שהי' בדרך כלל סגור ששם הי' כתבי קודש מרבוה"ק לבית בעלזא לדורותיהם, וראה שם את ספר קצות החושן שהי' כרוך עם קונטרס של הרבה דפים, אשר כמה דפים היו הגהות על קצוה"ח מכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ורוב דפי הקונטרס היו דפים ריקנים, ובשער הקונטרס הי' רשום שחידושי תורה אלו נצטוה מכ"ק זקינו לכתבם, והיו שם עוד כמה דברים וכתבים סודיים.

הגאון הצדיק אב"ד **טשעבין** זצ"ל הי' בזכרונו כמה מהערותיו של מרן שהביאו לו תלמידיו שנסעו לבעלזא, אחדים מהם נדפסו ב'קצות החושן', מהדורת אורייתא, בילקוט 'פיתוחי חותם'.

כן גם היו שם ספרי קודש מיוחדים שהשתמשו בהם צדיקי וקדושי עליון, שהגיעו לבעלזא במרוצת הדורות. בין הספרים הי' גם "תהלים" מהרה"ק **הרבי ר' אלימלך** זי"ע[96], "סידור" מהרה"ק הרבי ר' **הערש מזידיטשוב** זי"ע[97], "משניות" מהרה"ק ר' **אהרן מטשערנוביל** זי"ע[98], ספר "תיקוני זוהר" מהרה"ק ר' **משה מפשעווארסק** זי"ע[99]. וכן היו עוד ספרים מהדורות הקודמים.

מימין לשמאל: אדמו"ר מסטריקוב זצ"ל, הגה"ח ר' יהושע מענדל ערנבערג ז"ל ראב"ד יפו, הגה"ח ר' יעקב לאנדא ז"ל אב"ד בני ברק, הגה"ק מטשעבין זצ"ל, הרה"צ ר' יצחק רובין מיאברוב ז"ל

96 תהלים זה קיבל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מזקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, והרבה פעמים שאל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע תהלים זה מבנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ואמר שבכל פעם שהוא צריך לישועה הוא אומר תהלים בספר זה. בין ההזדמנויות הידועים בהם השתמש כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בתהלים זה הי' בעת שנסע למושל המחוז ביחד עם העסקן הדגול הרב הגאון ר' **אברהם חיים דוד סופר** זצ"ל נשיא כולל ארץ ישראל, לפעול בעד הגזירה שנגזר אז על הרבנים שצריכים להכיר שפת המדינה, ולקח עמו מרן תהלים זו של הרה"ק **הרבי ר' אלימלך** מליזענסק זי"ע, ובעודם בדרך אמר מרן לר' א"ח דוד ז"ל "נאמר תהלים ביחד". וראה לעיל פרק ג' (עמ' 175) הסיפור בשלימותו. בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הי' תהלים זה מקומו קבוע על אדן החלון שבה"קוויטל שטוב", במקום שהחזיק מרן כמה ספרים שקיבל מזקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

97 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל הי' מספר, שהסידור של הרה"ק ר' **הירש מזידיטשוב** זי"ע שהי' בבעלזא הי' כרוך בשני כרכים, והיו שם הרבה הגהות בכת"י, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע התפלל בו תפלת מוסף בימים נוראים. ומסופר שבעת שהי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בגולה בעיר ראצפערט בעת מלחמת העולם הראשונה, הצטער ואמר "חבל שלא לקחנו את הסידור שהתפלל בו הרבי ר' הערש זצוק"ל" (ספר 'עשר קדושות' עמוד שט בשם הגה"צ ר' אפרים פישל הערשקאוויטש שליט"א אבד"ק האליין, ששמע זאת מדודו הרה"ח ר' שלמה יצחק דים ז"ל).

98 "משניות" זה מסר אח"כ כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע במתנה לנכדו הרה"צ ר' **ישעי' משולם זושא** זצ"ל בן חתנו הרה"ק **מאוסטילא** זצ"ל בעת שנתחתן עם בתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע.

99 סיפר הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה, ששמע מהחסיד ר' **יוסעלע מלמד** ז"ל מעירו יערוסלוב, שא' שהי' לו בן ששירת בצבא והתדרדר מקיום המצוות ומעש"ט, עד שרצה לישא בת ערלים ל"ע, בא לשפוך לפניו את מר לבו. ברשותו של

הרה"ק ר' פינחס מאוסטילא זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

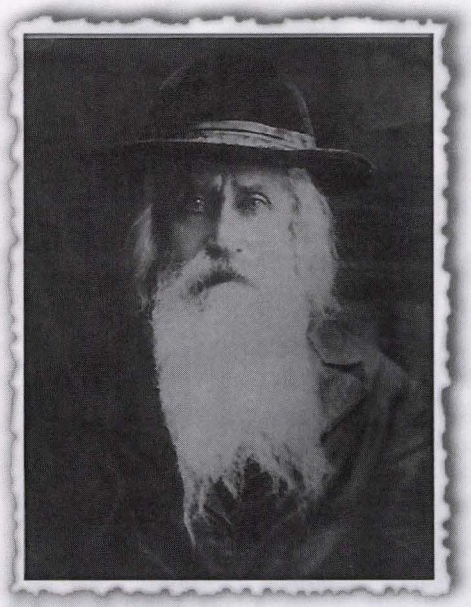
לידו נראה בנו הרה"ק ר' ישעי' משולם זושא זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהר"א זי"ע

גם היו שם תשמישי קדושה שהשתמשו בהם קדושי עליון והגיעו לבעלזא, ביניהם תפילין של **הבעש"ט** הק' זי"ע, שהגיעו לבעלזא ע"י הרבנית הצדיקת מרת **בתי' רוחמה** ע"ה[100], וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הניחם

היהודי הי' הספר 'תיקוני זוהר' שהי' שייך להרה"ק ר' **משה מפשעווארסק** זי"ע, הציע לו ר' יוסף, שהיות שהוא עומד כעת לנסוע לבעלזא, ישלח עמו את הספר הק' הזה במתנה לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ואז יזכיר את בנו לפני מרן, ובודאי יפעול לו מרן ישועה. ואכן כדבריו כן עשה, ונסע לבעלזא והביא עמו את הספר הק' הזה. כשהביא הספר אל הקודש פנימה, לקח מרן הספר בידיו הק' בקורת רוח מיוחדת, ועיין בתוך הספר, ומרן הבחין בכמה מקומות שהי' חסר אותיות מהספר, שהי' שם הוספה בכתב אשורית. ציוה מרן לקרוא אליו הסופר ר' **שמואל ביסקער** ז"ל לבדוק של מי הכתב הזה, ואכן הכיר כי הכתב מתאים לכתב ידו של הרה"ק ר' משה מפשעווארסק. בינתיים גם הבחין מרן באיזה מקום בצד הספר כתוב "הקטן משה בן אסתר", ואמר מרן: "ווער דען האט געקענט שרייבן אויף אים הקטן, אויב נישט ער אליין". ומרן קיבלו בהנאה יתירה, ואמר לר' יוסל "א יישר-כח פארן ברענגען", וגם ציוה למסור ליהודי הנ"ל "א יישר-כח פארן געבן". כעבור תקופה שוב פגש ר' יוסל ביהודי הנ"ל, אמר לו היהודי: ברוך ד' שבני נשא אשה שמדלקת נרות בכל ערב שב"ק.

100 הרבנית הצדיקת מרת **בתי' רוחמה** ע"ה, א"ח כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בזיוו"ר, היתה בתו של הרה"ק ר' **ישעי' זושא** זצ"ל, בן הרה"ק ר' **אהרן מטשערנאביל** זי"ע, חתן הרה"ק ר' **צבי מקריסטשוב**, חתן הרה"ק ר' **אהרן מטיטוב**, בן הרה"ק ר' **צבי**, בנו של **הבעש"ט** הק' זי"ע.

בזמנים מיוחדים[101]. בין החפצים היו גם ג' קופסאות של טאבאק, הא' מהרה"ק **מלובלין** זי"ע[102], והשני מהרה"ק **מאפטא** זי"ע[103], והשלישי אמרו עליו שהוא מהרה"ק **מהרצ"ה מזידטשוב** זי"ע. גם הי' בבעלזא גביע כסף שקיבל הרה"ק ר' **שלמה לוצקער** זצ"ל מרבו המגיד הגדול **ממעזריטש** זי"ע שמסרו במתנה לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[104], מקל של הרה"ק המגיד הגדול **ממעזריטש** זי"ע שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לקחו עמו בעת שהלך לקבץ מעות "קמחא דפסחא" מהבעלי בתים בעיר בעלזא[105], וכמו כן חאלאט'ל מהרה"ק **ממעזריטש** זי"ע שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע השתמש בו בעתים מיוחדות[106], ובעקיטשע מהרה"ק **מאפטא** זי"ע[107], לולקע'ס ארוכות מהרה"ק ר' **מאיר מפרעמישלאן** זי"ע, ועוד.

הרה"צ ר' מאיר מלובלין זצ"ל (תשו"ח לנכדו ידידינו בנש"ק הרב ישראל פריעדלאנדער שליט"א - בארא פארק, שהמציא לנו תמונה זו)

101 כפי הנמסר בשם ראש הישיבה הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל הניחם מרן בימים שבין יום הכפורים לסוכות אחר התפילה.

102 קופסא זו קיבל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע מהרה"צ ר' **מאיר מלובלין** זצ"ל שהי' לו הקופסא בירושה מבית אבותיו והביאה למרן. בשעה שהביאו קיבלה מרן בסבר פנים יפות, אולם כשבא ר' מאיר לבעלזא בפעם הבא, אמר לו מרן, שיש לו צער אודות המתנה שנתן לו, לפי שהרה"ק **מלובלין** השתמש בקופסא זו לבית הכסא, וא"כ איפוא אינו יודע כיצד לנהוג בו, אם להשתמש בו ג"כ בבית הכסא, הרי לא יהי' זה לכבודו של חפץ דקדושה מהרה"ק מלובלין, ואם ישתמש בו בזמנים אחרים, הרי לא כן נהג הרה"ק מלובלין ('אדמור"י בעלזא' - וראה שם עוד בענין סיפור זה).

103 הקופסא הזה נפל בירושה לרבוה"ק מבעלזא, והשתמשו בה בזמנים מיוחדים (הרה"ח ר' מרדכי פעדער שליט"א). ביניהם מסופר בשם הרה"צ ר' **מנחם מענדל הלברשטאם** מגארליץ זצ"ל, שהי' בבעלזא אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ביוה"כ, ובדרך ליכנס לומר הדרשה לפני "כל נדרי" כנהוג, הי' בידו טאביק-פושקע זה והריח ממנה, וכן נתן לבנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ולחתנו הרה"ק **מאוסטילא** זצ"ל להריח ממנה (כעדותו של הרה"צ ר' יצחק דוד זצ"ל, הובא בין זכרונותיו בספר 'והבית בהבנותו' לאנדאן תשס"ח). וראה עוד להלן בפרק ח' (עמ' 412), שכשהוסיפו עוד חלק לה"בית החיים" בבעלזא בשנת תר"ץ, לקח עמו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע טאביק-פושקע זה, והריח בה בין הקפה להקפה.

104 ספר 'עיר חנוך' סאסוב.

105 הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה.

106 כגון בתפלת מוסף דראש השנה, מוסף ונעילה של יום הכפורים, הושענא רבא, ולתפלת טל וגשם, וע"ג חאלאט'ל זה לבש מרן הקיטל. בכל פעם שלבש מרן חאלאט'ל זה, לבש ג"כ שטריימל שקיבל מזקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בבחרותו. בעת לוויית כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הניחו חאלאט'ל זה על גופו הטהור (הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל).

107 בעקיטשע זה הי' לו "סטראקעס", והזדמנות אחת הידועה לנו שבה השתמש בו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הוא מה שמסופר בספר 'תולדות אלעזר' (עמוד ב), שבעת חתונת הרה"ק ר' **שלמה מסקווירא** זצ"ל עם נכדת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, לבש מרן בעקיטשע זה לכבודו של ה"סקווערע מחותן" כלשון קדשו.

גביע של כ"ק מרן מהר"י זי"ע הנמצא אצל כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

בין הכלי קודש שהיו שם הי' קערה מהרה"ק **מלובלין** זי"ע שהרה"ק הי' אוכל בה המרק בשב"ק, וקראו לה "משיח'ס שיסעלע"[108]. כמו כן הי' קערה נוספת מהרה"ק מלובלין זי"ע שהשתמשו בו רבוה"ק בשביל הנרות שדלקו בעת קריאת הפתקאות[109]. ועוד חפצים יקרים וחשובים מקדושי עליון, לבד החפצים היקרים שהשתמשו בהם רבוה"ק מבעלזא שעברו בירושה לצאצאיהם דור אחר דור.

כתבי וכלי קודש אלו ירשו רבוה"ק דור אחר דור[110], ושמרו עליהם כבבת עינם, ולא הניחו את החדר ללא שמירה, ותמיד היו שני חסידים יושבים שם ושומרים על משמרת הקודש[111].

108 גופא דעובדא בזה הקערה סיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שפעם בליל שב"ק חזון אמר הרה"ק **מלובלין** זי"ע להמשמש שיקח את הקערה עם כל המרק ויתננו לאיש א' שעמד שם בחדר אצל התנור. האיש קיבל את הקערה ואכל את כל המרק ולא השאיר ממנו כלום. והוסיף כ"ק מרן זי"ע לספר: אצל הרה"ק מלובלין זי"ע היו ב' סוגי חסידים, סוג א' היו החשובים ביותר, הראשונים למלכות, הם היו לבושים "שטריימלעך", ואילו סוג הב' היו חסידים כאלו שלא עמדו באותה המדריגה של חסידים הראשונים, והם היו לבושים "ספאדיקעס". והאיש הזה הי' לבוש ספאדיק, ולא עמד בין הראשונים המקורבים למלכות, אלא תפס מקומו מרחוק. וכשהחזיר המשמש את הקערה להרה"ק מלובלין, אמר, כי זה האיש הוא משיח, ולא בא לכאן רק לאכול את המרק. מיד הלכו האנשים וחיפשו אחר האיש, אמנם כבר לא מצאו אותו. מני אז כינו לקערה זו בשם "משיח שיסעלע". לימים קנה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע קערה זאת בדמים יקרים, והיתה מונחת בחצר הקודש בבעלזא (לוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' שבת חזון).

109 ראה להלן בכותרת "חדר האמצעי - קוויטלעך שטוב" (עמ' 324).

110 ראה מה שהבאנו למעלה מספר 'סיפורי יעקב' שכתב אודות החפצים הנמצאים בחצר בעלזא: "אחר פטירתו של הרב הצדיק המנוח ר' **יהושע** זללה"ה, הניח אחריו ירושה לבניו הקדושים, חפצים יקרים כסף וזהב וספרי תורה מקדושי עליונים מאבותיו הקדושים". וראה עוד בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק ט ס"ו) אודות ס"ת שהיו נמצאות שם בבית הכנסת, ביניהם ס"ת של הב"ח, של הרה"ק ר' **משה מפשעווארסק** זי"ע שכתב להרה"ק ר' **מרדכי מנעשכיז** זי"ע, וס"ת שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע כתב בו השמות הק' [ואגב זה יש לציין, מה שסיפר הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל משמי' דאביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבעת שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' עסוק בכתיבת הספר תורה, ביקשה הרבנית **מלכה** ע"ה מבעלה, שיהי' לה חלק בהס"ת, אמנם כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע סירב ואמר לה, שחלק ממש בהס"ת לא תוכל לקבל, אבל יכולה לקבל חלקה כמו בכל מצוה שהאשה נוטלת חלק במצוות של בעלה. וביאר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את סיבת סירובו של זקינו שלא תקבל ממש חלק בהס"ת, לפי שהקפיד שלא יהי' כס"ת של שותפין (ראה 'פתחי תשובה' יו"ד סי' ער סק"א בשם שו"ת יד אפרים אם יוצאים בזה מצות כתיבת ס"ת)]. כמו כן הי' שם ס"ת גדול של הרה"ק ר' **מרדכי מטשערנאביל** זי"ע שהיו רגילים להשתמש בו (כעדות הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה).

111 רבוה"ק הקפידו שבכל עת שעוזבים את הבית, אף כשיצאו רק לסוכה, לא ישאר החדר הזה ללא שמירה. כמו כן הי' נהוג כי בכל עת שמרן הלך לנוח, ישבו שני אברכים בחדר זה ולמדו משניות. וכך הי' המנהג גם אצל **הבעש"ט** הק' זי"ע.

החסיד ר' יודא דובעצק'ער [מעלבער] ז"ל
משב"ק כ"ק מרן מהר"א זי"ע בבעלזא

בפרוס מלחמת העולם השני', בעת פור התפוררה הארץ, ומרן וכל בני החצר נמלטו בליל שמיני עצרת לעיר סקאהל, דאגו ביותר על אודות הספרים וכתבי הקודש שבחדר זה, ולפי פקודת כ"ק מרן זי"ע ארזו אותם טרם עזבו את העיר[112], ואכן הכתבים ביחד עם רובם של החפצים היקרים הצליחו להעביר עמהם לסקאהל.

לדאבון לב בני החצר לא עלתה בידם להעביר לסקאהל את הכל, ונאלצו להשאיר כלי כסף בבעלזא, אמנם כ"ק מרן זי"ע לא התייאש מזה, ושלח את א' המשמשים בקודש, ה"ה החסיד ר' **יודא דיבעצק'ער** (מעלבער) ז"ל להביאם אליו, ולא ליתן למשחית להשחיתם ולהעביר זכרם.

הי' אז בסקאהל יהודי מבעלזא שמסחרו הי' בנפט, הוא פנה להרוסים ואמר להם שיש לו חביות הרבה של נפט - שהוא חומר יקר בעת מלחמה - שנשאר בבעלזא, ובאם יתנו לו אויטא מוכן הוא להביאם לכאן. המה נענו לדרישתו והעמידו לו אויטא לרשותו, ואתו נסע הרה"ח ר' יודא ז"ל לבעלזא בשליחות כ"ק מרן זי"ע.

במסירות נפש ממש עשה המשב"ק את דרכו חזרה לבעלזא, מתוך בטחון עז שבשליחות מרן לא יאונה לו כל רע, השליך את נפשו מנגד, ובעת אשר תשכל חרב בחוצות עמד וארז החבילות שנשארו בבעלזא, והביאם לסקאהל.

כשהגיע חזרה בשלום ונכנס למרן, הביע מרן את שמחתו שיש לו בהם, ובתוך דבריו שאל אותו מרן אם הביא לו איזה פרי מה'נוי סוכה', השיב, שלא עלה כך על דעתו כלל, אמר לו מרן בהתמרמרות: "זאלסט מיר ווען כאטש ברענגען איין עפעלע"[113].

הספרים והכתבים הגלו עם הגולה לעיר פרעמישלאן, ושם נשארו ונאבדו מן הארץ.

112 לפי עדותם של הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל [שבעצמו עזר לארוז] והרה"ח ר' **יחזקאל ליפשיץ** ז"ל.

113 הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל. הר"י זצ"ל הי' רגיל להפליא את החשיבות שהראה מרן כלפי פרי מ"נוי-סוכה", שבה בעת שעסוקים לקבל בחזרה חפצים יקרי הערך שמסרו נפשם בשבילם, היתה כוונתו ולבו של מרן להתמרמר על חסרון פרי מ"נוי-סוכה".

בתוך ה"אייזערנע שטוב" הי' גם חבית גדולה של נחושת, שממנו שאבו המים לנטילת ידים ע"י כלי של נחושת שקראו "קופערנע קווארט". המשמשים בקודש היו מוציאים לחוץ את מי הנטילה מיד אחר שנטל מרן את ידיו הק'[114].

החזקה היתה בידי א' מתושבי עיר בעלזא בשם ר' **לייביש יוכני'ס** ע"ה[115] להביא בכל יום המים בשביל החצר[116].

בחדר זה היו חלונות שהיו פונים למערב לכיון החצר והבית הכנסת, ולצפון לצד החברה שטוב. מחוץ לבנין הי' קבוע שם בפינה עמוד של מאור העלעקטריק להאיר שם, וזכור עוד אצל רבים, שכשהיו מתפללים שם בחדר מנחה של שב"ק, הי' הבעל-קורא ר' **יוסל'ע יארטשוב'ער** ז"ל מטה את הספר תורה לקריאה אל מול החלון לראות את הכתב לאורו[117].

על ה"אייזערנע שטוב" התבטא פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר: "דער שטוב וואס דער זיידע ז"ל האט מקדש ומטהר געווען". שאל אותו בן אחיו הרה"צ ר' **נחום אהרן ממאגרוב** זצ"ל[118], שהלא בינתיים

114 הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א. הוא מוסיף ממה שזוכר, שפעמים רבות הי' שמרן נכנס פעם אחר פעם אל ה"אייזערנע-שטוב" ליטול ידיו, והמשמשים הלכו בכל פעם להריק המים מן החדר.

והרה"ח ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל בתיאורו מביקורו הקצר בבעלזא לשבת געלע מצות דשנת תרצ"ד (ראה למעלה בכותרת "עריכת השלחן" עמ' 273), כותב ממה שהבחין בעבודת הקודש של נטילת הידים אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע: "הרבי הולך תמיד ליטול ידיו, איזה מנהג כזה נקוט בידו ללכת בכל חמש דקות לרחוץ ידיו, ואומר "**שמואל** (בצלאל'ס), גיב די וואסער". הגבאי מביא קערה עם כד מים ושני כלים, נוטל עם כלי אחד מים מהכד, ושופכו מיד להקערה, ושוב נוטל מים מהכד ומריקו לתוך כלי השני, מודד המים ומסתכל בו, ושופך בבת אחת על ידו פעם אחת, ושוב פעם שני'. אח"כ מנגב את ידיו, משפשף יד אחת בחברתה, ורק אח"כ מנגב ידיו הקדושות במגבת".

115 הר"ר **לייביש יוכני'ס** ע"ה הי' תושב עיר בעלזא, הוא לא הי' נמנה בין החסידים, אבל הי' איש תם וישר וירא ד', והתפרנס מהחצר הק'. בתמימותו ובדברי ישרותו זכה פעם להחזיר בתשובה איש א' שבעבר הי' נמנה בין החסידים ונחמץ והי' למשפיע מיסיונרי, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר לו להעלים את הענין מלהגידו לאחרים, ואכן שמר את הדבר בסוד עד אחר שנפטר אותו יהודי.

116 תיאור קצר מעבודתו זו ששמר במסירות ובנאמנות מצינו בין כתבי עד נוכח א': יהודי חם המוכן לכל עזרה לזולת הי' ר' **לייביש יוכני'ס**, וכיון שמי הבארות בבעלזא דלוחים היו ואי אפשר הי' לשתותם, לכן הוטל התפקיד על ר' לייביש שהוא יוביל לחצר הרבי מי שתי' מן הנהר הסמוך לעיר. העמיס ר' לייביש שתי חביות עץ גדולות על העגלה, יצא לנהר, סינן את המים בדחילו ורחימו, והביא לחצר מדי יום ביומו שתי חביות מים לשתי'.

117 ראה זה גם בתיאורו של הרה"צ ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל המועתק למעלה (עמ' 280).

118 הגה"צ ר' **נחום אהרן רוקח** זצ"ל נולד לאביו הרה"ק ר' **ארי' לייביש רוקח** זצ"ל אבד"ק מאגרוב בן כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בערך בשנת תרל"ח בהיותו סמוך עדיין על שלחן אביו בבעלזא. עוד בחיי זקינו נשא את בת דודו הרבנית **פיגא** ע"ה בתו של הרה"ק ר' **משה מרדכי ממקאדוב** זצ"ל חתן כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. הי' דר בבעלזא עד למלחמת העולם הראשונה, ובימי המלחמה כשנשרפה העיר מאגרוב, עזב הרה"ק ר' לייביש את הרבנות במאגרוב והתיישב בראווא-רוסקא הסמוכה, ואז קיבל הרה"ק ר' נחום אהרן את הרבנות דשם. לימים גם הוא עזב את הרבנות והתיישב בלעמבערג וקבע שם בית מדרשו שהי' נקרא "ביהמ"ד של הרבי ממאגרוב", ומילא מקומו ברבנות מאגרוב בנו הגה"צ ר' **יעקב יצחק** זצ"ל הי"ד עד למלחמת העולם השני'. בישבו על כס ההנהגה השמיע

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע נסמך על המשב"ק ר' אהרן יהושע ז"ל.
מאחורי מרן נראה החסיד ר' יוסעלע יארטשוב'ער זצ"ל, ולשמאלו המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל

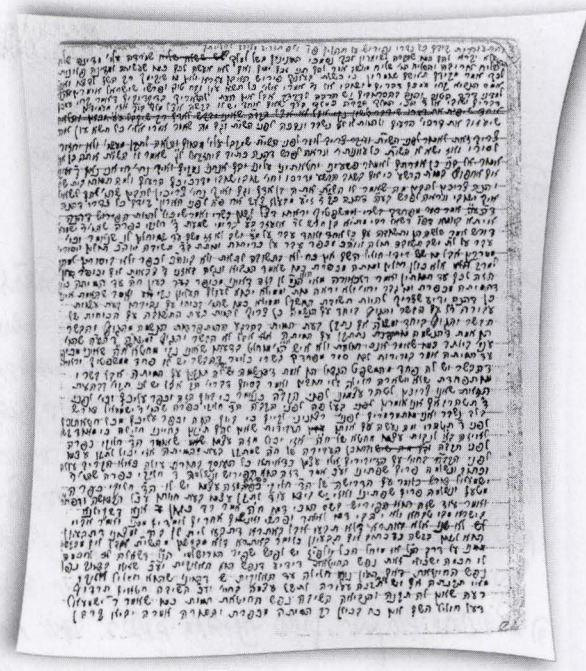
כבר נשתנו פני הבית כשתיקנו ושיפצו ושינו את הבית, וא"כ הרי מצד הדין אין זה אותו החדר[119], אמר לו מרן: האם אמרתי "החדר שבו דר זקיני", והלא אמרתי "החדר שקידש אותו זקיני", וא"כ יש לו דין בית הכנסת, שאף בחורבנן נשארו בקדושתן[120].

כשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ממונקאטש לבעלזא אחר מלחמת העולם הראשונה, ונכנס אל תוך ביתו נאוה קודש, שמח מאד לראות שהספרים נשארו שלמים ללא פגע, על אף כל החורבנות והנזקים שנעשו שם.

דברות קודש מלהבות אש לעורר את קהל שומעי לקחו בתשובה ומעשים טובים. קצת מדרשותיו אשר בחסדי ד' ניצולו ע"י נכדו הרב **ישכר דוב בערגמאן** ז"ל הלא הם נדפסים בספר 'דרשות מהרנ"א' ע"י בנו הרב **מאיר בערגמאן** שליט"א.

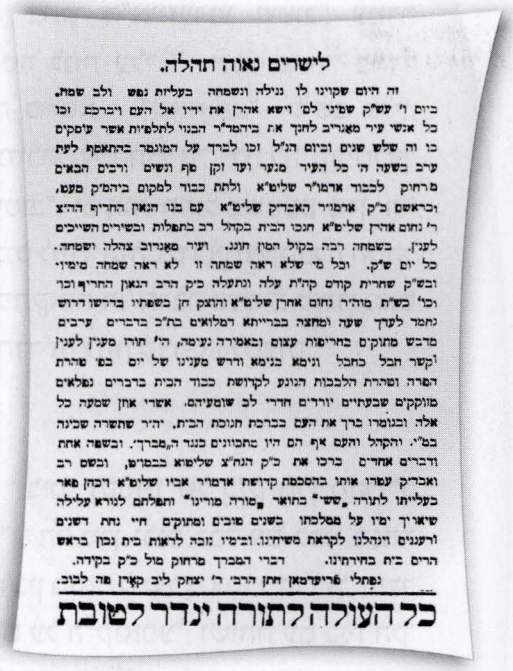
119 הוא נימק את שאלתו עפ"י הדין המבואר בנדרים (פי' הר"ן דף מז ע"א, וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' רטז ס"ה), שאם נדר שלא יכנס לבית פלוני וחרב הבית ונבנה מחדש, מותר ליכנס בו, לפי שאין זה אותו הבית שנדר ממנו.

120 הגה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל, הובא בספרו 'תולדות אלעזר' (עמוד כ). וראה עוד למעלה בסוף פרק שלישי (עמ' 204) אודות השארת הקדושה במקום שקיימו מצוות ומעש"ט.

דף מכתבי חידושיו של הגה"צ ר' נחום אהרן ממאגרוב זצ"ל בדבריו מזכיר: **"דהנה כ"ק ז' מבעלז זי"ע צווח פע"א לפני הארון קודם כל נדרי..."**

(תשו"ח לנכדו הרב מאיר בערגמאן שליט"א על אדיבותו במסירתו למכוניו)

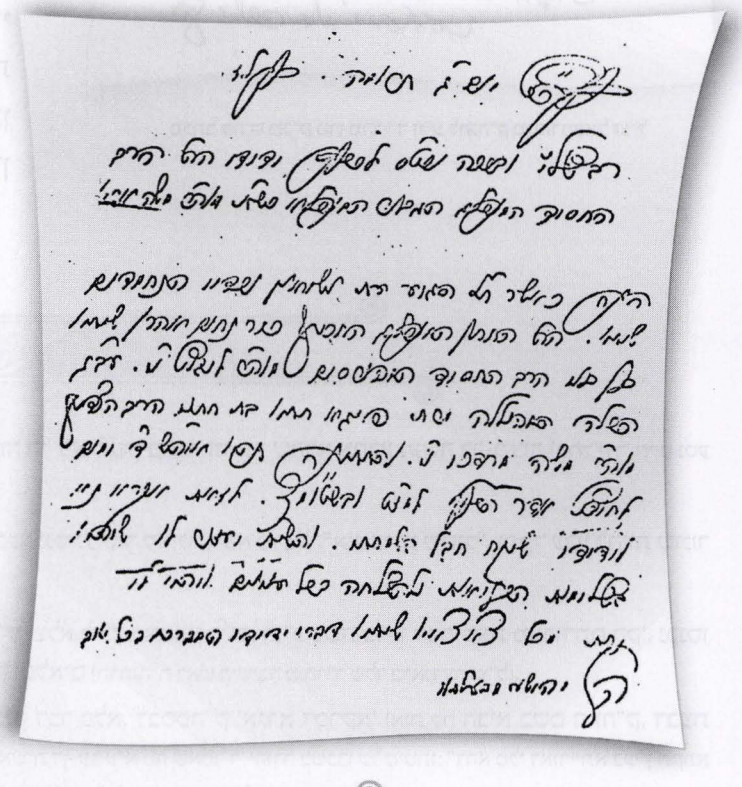
לישרים נאוה תהלה.

זה היום שקוינו לו נגילה ונשמחה בעליית נפש ולב שמח. ביום ו' עש"ק שפיני לפ ושא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וכו כל אנשי עיר מאגרוב לחגך את בהכמ"ר הבנוי להלפיות אשר עומדים כו וה שלש שנים ובוזם הנ"ל וכו לברך על המוגמר בהתאספ לפת ערב בשעה ה' כל העיר מגיר ועד זקן טף ונשים ורבים הבאים מרחוק לכבוד אדמו"ר שליט"א ולתת כבוד למקום ביהמ"ק מעמ, וכראשם כ"ק אדמיר האבריק שליט"א עם בני הגאון החריף ההיצ ר' נחום אהרן שליט"א הנכו הבית בקהל רב כתאלות ובשירים השיכים לענין. בשמחה רבה בקול המון הונג. ועיר מאגרוב צהלה ושמחה. כל יום ש"ק. וכל מי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו. ובש"ק שחרית קודם קה"ת עלה ונתעלה בית הרב הגאון החריף וכו' וכו' כש"ת מוהיר נחום אהרן שליט"א והוצק חן בשפתיו בדרשו דרוש נחמד לערך שעה ומחצה בערך. יהיר שחשרה שבינה בם". והקהל והעם אף הם היו מחבוזים בגנר ה"מברך". ובשפה אחת ודברים אחדים ברכו את כ"ק הגה"צ שליט"א בבכורש, ובשם רב ואברך עשרו אותו בהסכמת קדושת אדמיר אביו שליט"א ויכהן פאר בעלייתו לתורה "ששי" בתואר "מורה מורינו" והשלחם לנירא עלילה שיאריך ימיו על מפלכתו בשנים טובים ומתוקים חיי נחת רשנים ורעננים וינהלנו לקראת משיחינו. ובימיו יזכה לראות בית נכון בראש הרים בית בחירתינו. דברי המברך מרחוק מול כ"ק בקידה.

נפתלי פריעדמאן חתן הרבי ר' יצחק ליב קאהן פה לבוב.

כל העולה לתורה ינדר לטובת

מודעה ב'מחזיקי הדת' בשנת עת"ר על חנוכת בית המדרש במאגרוב **"ובש"ק שחרית קודם קה"ת עלה ונתעלה כ"ק הרב הגאון החריף וכו' וכו' כש"ת מוה"ר נחום אהרן שליט"א והוצק חן בשפתיו בדרשו דרוש נחמד לערך שעה ומחצה... ובשם רב ואבד"ק עטרו אותו בהסכמת קדושת אדמו"ר אביו שליט"א ויכהן פאר בעלייתו לתורה "ששי" בתואר "מורה מורינו"...**

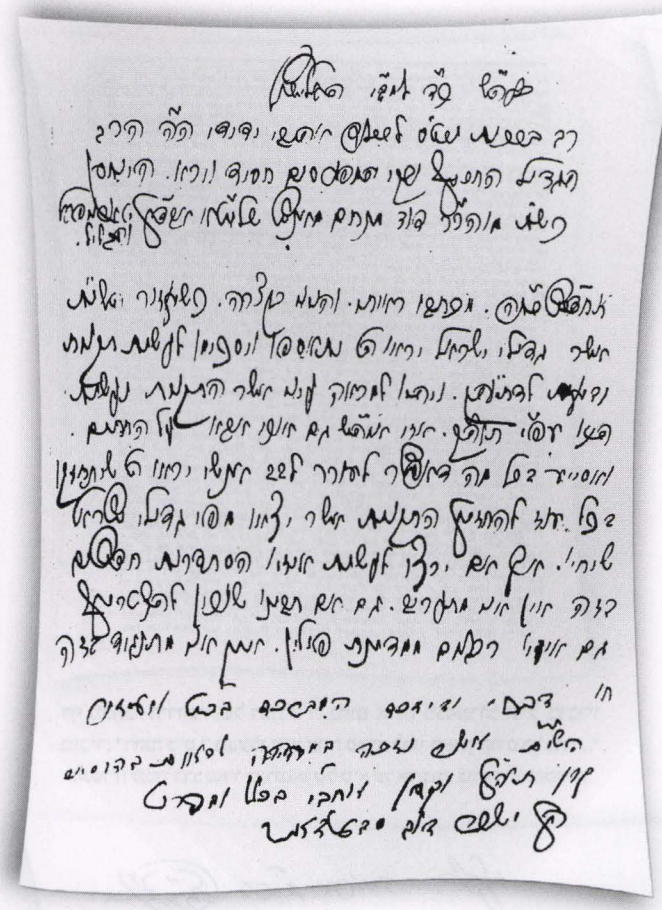
מכתב הזמנה מכ"ק מרן מהר"י זי"ע לחתונת נכדו הרה"צ ר' נחום אהרן זצ"ל עב"ג נכדתו בת חתנו הרה"צ ר' משה מרדכי ממקארוב זצ"ל

בתוך ה"אייזערנע שטוב" עמדה מטה לנוח עלי'[121], וכמו כן הי' בחדר זה כורסא - "קאַנאַפּע"- לישב עליו. במזרחו של החדר הי' דלת לה"קוויטלעך שטוב", ובימות החול כשטעם מרן, הי' נכנס לחדר הזה. גם באמצע קבלת הקהל בפתקאות הי' הרבה פעמים שמרן נכנס בחדר זה לנוח קצת או לטעום[122].

בימי זקנותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' מרן נכנס בכל יום לפני מנחה או בין מנחה למעריב בחדר הברזל, וישב שם על ה"קנאפע", ושוחח עם בניו הק' והמקורבים[123].

סיפר הגה"צ אב"ד **טארניפול** זצ"ל:

פעם נשלחתי לעיר ווארשא ע"י כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על איזה שליחות בעניני הכלל, ואמר לי מרן שמקודם לכן אלך להתייעץ בענין עם בנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע.

מכתב קודש מכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע להגה"ק מטארניפאל זצ"ל

121 הי' נהוג אצל צאצאי מרן, שכל א' משנעשה בר-מצוה הי' בא לישון בחדר זה, עד שהבא אחריו נעשה בר-מצוה (הרה"ח ר' חיים נטע כ"ץ ז"ל).

122 הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א מספר, שפעם כשנכנס למסור קוויטל, יצא מרן לה"אייזערנע שטוב", ופקד עליו להיות שומר על דמי הפדיונות שהיו על השלחן.

123 בפשטות הי' הענין בזה, כי היתה קפידא אצל רבוה"ק שלא לישן באמצע היום, וע"כ כשהוצרכו לנוח קצת מעבודתם הק', נכנסו לפוש על ה"קנאפע", ואז שמעו מהם שיחות וענינים נפלאים (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל).

והרה"ג ר' **שלו' צבי ענגלענדער** שליט"א ציין לנו בזה דבר פלא, דבספה"ק 'אגרא דפרקא' (אות עו) הביא בשם הזוה"ק, דבעת שכיבה במטה אין לעסוק בדברי תורה (עי' בזוה"ק בראשית דף עב ע"א מה שאמר ר' יהודה בשכבו על מיטתו: "דהא מלי דאורייתא בעין תקונא דגופא ותקונא דלבא, ואי לאו בערסאי שכיבנא, ובלבאי אמרנא מלין, אלא הא תנינן דאפילו חד דיתיב ולעי באורייתא שכינתא אתחברת בהדיה, ומה שכינתא הכא ואנא שכיב בערסאי, ולא עוד אלא דבעין צחותא"). ואולי משום כך נהגו רבוה"ק לדבר אז בסיפורי צדיקים וכדו'.

בעת עמדי לנסוע, הלכתי לדירתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על מנת לדבר ולהתייעץ אתו כאשר נצטויתי מפי רבי, אמרו לי שם שמרן נמצא כעת אצל אביו בחדרו. הלכתי מיד לחדרו של מרן, ויהי כאשר הגעתי ראיתי כי מרן עסוק בההיא שעתא בשיחותיו, והמקורבים עומדים סביבו וצוחקים, ואילו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עומד בקרן זוית באימה וביראה בתוך החדר, ומקשיב לדברי אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

כשהצעתי לו לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לדבר אתו בהענין שהוא נחוץ מאד, ושהנני ממהר עכשיו לנסוע, תפס אותי מרן בידו והלך עמי החוצה, ואמר לי: "דער טאטע רעדט יעצט בדברים העומדים ברומו של עולם, והאיך אפשר לוותר על שיחות קדושות אלו", ותיכף עזב אותי ונכנס שוב לשמוע דברי אלקים חיים מכ"ק אביו מרן **מהרי"ד** זי"ע.

המשיך הגה"צ מטארניפול זצ"ל:

- "גם אני נכנסתי אחריו לשמוע שיחות הללו, אמנם, אני לפי השגותי לא הבנתי בזה אלא שיחות חולין של תלמידי חכמים, ובעיני הנוכחים נראה הי' כאילו מרן עסוק בדברי צחות, אבל אלו הראויים לכך, שמעו בשיחות אלו דברים העומדים ברומו של עולם"[124].

בין אחד השיחים האלו שאל מרן: מדוע נקראים "דייטשע יודען" בשם "יעקע'ס". הוא מותיב והוא מפרק בסיפור דלהלן:

- שני סוחרים חזרו מהיריד שבעז"ה האירה להם ההצלחה ביותר, הם עושים את דרכם הביתה עם צרור הכסף שהטמינו באמתחתם, עוברים הרים וגבעות שדות ויערות על מנת להגיע למחוז חפצם.

באמצע הדרך כאשר התעייפו כבר מטורח הדרך, והוצרכו למצוא להם מקום מנוח לכף רגלם, כדי שיוכלו לאחר מכן להמשיך בדרכם מתוך מנוחת הנפש. אך דאגתם היחידה שהטרידתם בשעה זו היתה צרור הכסף הנמצא אתם, באשר לא ידעו לשית עצה בנפשם כיצד יוכלו לשמור על הרכוש הגדול אשר בידם בשעה שהם ישנים.

בינתים הבחינו ממרחקים כמה פרות הולכות בשדה, הבינו כי המקום מקום מרעה היא. אמרו זה לזה שכדאי להם לסור ולפוש בשדה זו, יען כי הבהמות בין כך אינם מבינים על האוצר הגדול שנמצא אתם. ולכל היותר - בשביל זהירות יתירה - הניחו הם את הצרור על אחת מענפי האילן שבסמוך, כך שבודאי לא יצליחו הצאן להגיע למקום גבוה כזה.

מן הצד, תחת א' האילנות שבשדה, ישב שם הרועה של הפרות הללו, וראה האיך שטרחו לתלות את כיסם על האילן, הבין הלה כי יש דברים בגו, וכאשר הכיר כי תרדימה עצומה נפלה על הסוחרים, לא

124 מפי תלמידו הרה"ח ר' **שאול דוד עסטרייכער** ז"ל, ששמע זאת בשעתו, כי אחר פטירת כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, באו מבני עירו שהיו חסידים של איזה רבי להגה"צ **מטארניפול** זצ"ל והציעו לו כי היות ורבו כבר נסתלק לעולמו, יבא מעתה עמהם להסתופף בצל רבם, סיפר להם מעשה הלז, והוסיף: ועכשיו תאמרו לי אם יש לי עוד רבי...

הרה"ק מהרי"י מסקווירא זצ"ל

חשב פעמיים, ועלה על האילן, הוריק את הכיס, ובמקום הכסף מילא אותו עם צואת הבהמות, וכך החזיר אותה למקומו כאילו לא אירע דבר.

כאשר התעוררו הסוחרים משינתם, עשו ראשית דרכם לאוצרם הצפון בין ענפי האילן, בעודם על הארץ הכירו כי הכיס במקומו עומד ונחה דעתם. אמנם בעת שפתחו את הכיס, וראו מה שבתוכו, וכי כל הכסף נגנב ועירמת צואה מונח במקומו, חשכו עיניהם והתחילו להתבונן בדבר, איך יכול לקרות דבר כזה, הרי בשדה לא נמצא כי אם בהמות, הלא הם בודאי אינם מסוגלים לעשות כן בעוד שהוצרכו להגיע למקום כה גבוה, ומאידך, בני אדם הרי ג"כ לא נמצאים כאן כלל. עד שלבסוף באו לידי החלטה, כי בהכרח שמעשה ידי הפרות באמצע.

רק דבר א' נשאר כחידה בעיניהם - האיך הצליחו הבהמות להגיע לשם... הללו עזבו את המקום בהתמרמרות, ומתוך אנחה כבידה מילמלו: "יע קוה!" "יע קוה!" [כמתאנח: אכן, אתם הפרות גרמתם לנו ההפסד המרובה]. עקב לכך נקראו בשם "יעקע"[125].

אחר שיחה זו עמד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להתפלל מנחה. על תפלת מנחה זה התבטא אח"כ כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באמרו: "זמן רב לא התפללנו מנחה בהתלהבות כמו שהתפללנו אחר שיחה נוראה זו"[126].

125 הרה"ג ר' **יוסף לוי** ז"ל משב"ק אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בארה"ק ורב שיכון ג' בני ברק ת"ו, והרה"ח ר' **יוסף דייטשער** ז"ל, ולהבחל"ח הרה"ח ר' **צבי דיאמאנד** שליט"א ראש ישיבת מתיבתא בלאנדאן.

יש מוסיפין, שמרן ביאר במשל זה, את מה שאנו מתפללים בעת בדיקת חמץ אור לארבעה עשר בניסן: שתזכנו "לתור ולחפש" בנגעי בתי הנפש. כי הרי בהתבוננות קצת היו סוחרים הללו מבינים שבמקום צאן נמצא גם רועה אתם אי שם, אשר יותר יש לתלות בו שידו במעל הזה. כך יש לו לאדם לבדוק לתור ולחפש אחר היצה"ר השאור שבעיסה, ולמצוא איפה הוא המקום ומה היא הגורם על אי עלייתו בעבודת ד'.

126 פרט זה מפי הגה"ח ר' **חנוך דוב פאדווא** זצ"ל אבדק"ק לאנדאן יצ"ו, שהי' רגיל לספרו בסעודות הילולא דכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בבית מדרשינו בלאנדאן. וכן הביא ב'אדמור"י בעלזא' (ח"ד עמוד סב), שהרה"ח ר' **הערשעלע פאלענגער** ז"ל ראש הקהל דק"ק

הי' זה פעם בפרשת חקת כאשר מרן ישב על הקנאפע בחדרו בין מנחה למעריב כדרכו בכל יום, ויוצאי חלציו עמדו סביבו, ודיברו מענין ששיחתן של תלמידי חכמים צריכים לימוד, אמר אז הרה"ק **מסקווירא** זצ"ל - שהי' סמוך על שלחן חותנו בבעלזא - דבספה"ק אוהב ישראל על פרשה זו מבואר מי הוא שראוי לומר תורה לבני ישראל. ובאמרו דברים הללו נעשה בהלה גדולה בחדר, וחוורו פניו של מרן עד שהפסיק מלדבר, ומיד התחיל לסבב בהספאדיק[127], ויצאו תיכף משם כל הנוכחים...[128].

החדר האמצעי - קוויטל שטוב

החדר האמצעי שימש עבור מרן לתורה ולתפילה ולקריאת הפתקאות. באמצע החדר עמד שלחן מצפון לדרום שאצלו ישב מרן[129]. ובקצה החדר סמוך לחלון עמדה מיטה.

פעמים הרבה היו החסידים דוחפים את עצמם בהפרוזדור מבחוץ לשמוע מעבר הדלת קולו של מרן ותנועות נגינה שהי' רגיל מרן להשמיע בעת לימודו ודביקותו כשהוא מסתובב בחדרו אנה ואנה, בנעימות מיוחדת. ובמיוחד בעת אמירת "ויתן לך" במוצאי שב"ק מדי שבוע בשבוע, היו הרבה חסידים מחכים כבר זמן מה קודם לכן בהפרוזדור לשמוע אמירתו שיצאה מפ"ק בנעימה יתירה[130].

כאמור למעלה, הרבה פעמים התפלל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בחדרו עם מנין שהצטרפו לתפילתו. יהודי א' קרוב-משפחה לרבוה"ק, שהגיע לבעלזא ביום ערב שב"ק, וזכה להיות נוכח בעת תפילתו של מרן, מתאר את מה שראו עיניו בהזדמנות כזו:

בעלזא חזר פעם על סיפור זה לפני כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ואחר זה אמר לו מרן: "כן ר' הערשעלע, זוכר אני יפה עת סיפר זאת אבי ז"ל, זה הי' לפני תפלת מנחה, אבל מנחה כזאת שהתפלל אחרי סיפורו זה, לא שמעתי ממנו אף פעם".

127 כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הי' אומר, שבזמן שכ"ק אביו ז"ל סיבב עם הספאדיק, הי' מסובב בכל העולמות.

128 כ"ק אדמו"ר הרה"ק **מסקווירא** זצ"ל.

129 ידוע, שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ישב תמיד כשפניו לדרום (הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א).

130 סיפר הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א: בעת שהייתי משמש את הרה"צ ר' **יוחנן טווערסקי** ז"ל (שקראוהו: ר' יוחנן ב') חתנו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בבעלזא, נכנסתי פעם במוצש"ק אחר הבדלה עם ר' יוחנן ועם שאר בני המשפחה לחדרו של מרן [ה"קוויטל שטוב"], ומרן ציוה לכל א' לצאת מן החדר, וכל הנוכחים ובתוכם הגבאים כולם יצאו, אך אני רציתי דוקא לראות ולשמוע עבודתו בקודש של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באמירתו "ויתן לך", ולכן החבאתי את עצמי מתחת התנור שהי' בחדר הסמוך הנקרא "דער רב'ס שטוב" שהי' פתוח לה"קוויטל שטוב". ושמעתי איך שמרן מתחיל באיזה תנועה של ניגון, ואח"כ מתחיל לומר "ויתן לך האלקים", ובאמרו תיבת "האלקים" אמרו מרן בקול גדול אדיר וחזק תוך כדי שמגביה את עצמו מן הכסא, והכסא נפל לאחוריו. ברגע זו אחזה אותי פחד גדול ונורא ועמדתי לברוח מן החדר, וביציאתי מאחורי התנור נפלתי על הארץ מרוב פחד. כשנשמעה בחוץ קול הנפילה, חששו אולי זה מרן שנפל, נכנס מיד ש"ב החסיד ר' **ישראל הובניב'ער** ז"ל, ויהי כשראה אותי יוצא מתחת התנור הוציא אותי מן החדר, ומרוב בהלה נסגרה הדלת כשאצבעותיי נעוצות בין הדלת למזוזה, ואצבע אחת נתקפה קשות עד זוב דם. בשמוע מרן את הרעש שנעשה שם, יצא מרן מחדרו לראות מה קול הרעש הזה, ובראות מרן איך שאני מתבוסס ביסורים, הסיר בעצמו את ה"פארטשיילע" מצאווארו וחבשו סביב לאצבעותי. זה הי' הפעם היחידית שהעזתי לעשות דבר כזה...

בנין ה"חויף" (ממול) ובנין בית הכנסת (משמאל), אחר שנעזב
הדלת השמאלי שבבנין ה"חויף" הוליך להפרוזדור שבין ה"גרויסע שטוב" (מימין) לחדרי רבוה"ק (משמאל)

היינו יושבים אצל חלון אכסנייתינו וממתינים שיקראו אותנו בשעה שאנו יכולים ליכנס להרבי שליט"א. בחלון ראיתי הרבה "יושבים" רצים מהחצר לבית המדרש הלוך ושוב, ופה אני רואה ילד רץ עם תרנגול שחוט מבית השוחט, ושם מוליכים יהודים את ה"טשולאנט" לה"בעקער"[131], וכאן שוב רץ יהודי מהמקוה כשהמגבת מופשלת לאחוריו. וכה היינו יושבים וממתינים עד שקראו אותנו, והודיעו לנו שהולכים לבית הרבי שליט"א.

נכנסנו דרך דלת ברזל, בהמשך הפרוזדור עומדים חבל הגבאים המסתכלים עלינו. אנו נכנסים לחדר הרבי, אח"כ נודעתי שזה חדרו הפרטי של הרבי שליט"א. שמעתי שם קול נעימה מחדר הסמוך, ושאלתי מה קול הנעימה שאנכי שומע, השיבו ששם יושב הרבי שליט"א, אך לא שומעים אף מילה רק קול נעימה. הסתכלתי מבעד החרכים, וראיתי את הרבי שליט"א יושב מעוטף עם הטלית, אני מטה אוזניי לשמוע משהו, אך לא יכולתי לשמוע כלום.

אורחים רבים מגיעים, וכולם עומדים באימה וביראה וממתינים. פתאום שומעים שמכריזים "אריין דאוועגען", אנו נדחפים אל תוך החדר, הרבי שליט"א עומד מעוטף

131 ראוי לציין מה שאמר פעם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע להמשב"ק הרה"ח ר' **יחיאל הירש** שליט"א בהזדמנות מסויימת, בנוגע למה שהי' נהוג מלפנים שהוליכו הטשולאנט לתנורו של האופה להחזיקו חם לסעודת יום שב"ק, ואמר בזה"ל: "אינדערהיים האב איך אסאך מלחמות געהאט ביז איך האב עס מבטל געווען".

בטליתו על ראשו ופניו לכותל. אצל השלחן עומד גיסו הרה"צ ר' יוחנן[132], נכדו של ר' וועלוועלע [מרחמסטריווקא]. בחדר שוררת דממה, ופתאום מראה הרבי שליט"א: "משה איסר, נו". הבעל תפילה ניגש לומר ה"ברכות", והרבי עונה "אמן".

כשהבעל תפלה גמר התחיל הרבי לומר "ברכות" במהירות נפלאה לא יאומן, מרוב מהירות כמעט ולא שומעים רק תחילת וסוף כל ברכה, ברוך... לילה, ברוך ... עורים, ברוך ... כח. אך כשהגיע לומר "שתצילני... מפגע רע", הפסיק כעשר דקות. ומשם ואילך שוב במהירות נפלאה כדרכו בקודש, עד שהגיע לברכת "אהבת עולם", שם האריך כשבע דקות, ומשם ואילך שוב במהירות עד סוף התפילה.

אחר תפלת שמונה-עשרה, הרבי שליט"א מסתובב כשפניו כלפי העולם, יוצא לחוץ, נוטל ידיו וחוזר, והורה להבעל תפלה להתפלל "גענ". ממשיכים בתפילה, ומה נהדר הי' המראה, ממש בלתי ניתן לצייר. העולם עומד מרותק על מקומם ומסתכלים ביראת הכבוד אל פני הקודש ממש כמלאך אלקים.

משלחים את העולם לחוץ, יצאתי לחוץ, והחסידים עדיין עומדים מרותקים על מקומם מרוב התפעלות על התפלה של הרבי שליט"א. הרבי לא מניח עכשיו תפלין דרבינו-תם, הוא מניח אותם לפנות ערב, הרי ממילא אין בדעתו לאכול בינתיים.

מן החדר שוב נשמעה קול נעימה, והעולם עומדים ומקשיבים בהתלהבות באימה וביראה כקול מלאך ד' צבקות.

כשרצו להתקין אור עלעקטריק בתוך בנין החצר, שאל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע את החסיד ר' **שלו' שטערביצער** ז"ל[133] אם אצל אביו ז"ל הי' עלעקטריק, וכאשר השיב ר' שלו' בשלילה, אמר מרן: אם כן גם אני לא צריך עלעקטריק, וציוה מרן שלא לקבוע עלעקטריק בחדרי ה"הויף"[134]. ואכן השתמשו רק בנרות שהדליקו אותם במנורות של נחושת.

כאשר לאחר זמן סבל מרן מכאבי עינים, הי' זה בשנת תרצ"ט, ביקר אצלו רופא עינים מפורסם מגרמני', והורה למרן שלא יוסיף ללמוד לאור נרות אלא אצל אור עלעקטרי, הסכים אז מרן לקבוע שם

132 ה"ה הרה"צ ר' **יוחנן טווערסקי** זצ"ל מקאוולא חדב"נ כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שקראו לו בחצר הק' בשם: ר' יוחנן ב'. בשאר חלקי תיאורו הוא כותב איך שזכה לקירבה יתירה מצד ר' יוחנן, אחר שהביא לו פרו"ש מזקינו הרה"ק ר' **וועלוועל מרחמסטריווקא** זצ"ל שהי' גר בארץ ישראל.

133 אודותיו, ראה למעלה בפרק ג' בין "בעלי התפלה" (עמ' 185).

134 ראה למעלה בפרק ג' (עמ' 172) כמה טעמים שלא רצו להשתמש באור העלעקטריק.

אור עלעקטריק, בתנאי שיתקינו בעבורו מקור עלעקטרי מיוחד. ואכן מיד התקינו בחצר עמודי חוטי זרם עלעקטרי מיוחדים, ומשם נמשכו לחדרו של מרן, אל נברשת עלעקטרי אחת שעשו שם מעל שלחנו של מרן.

הנברשת היתה בת ארבע קנים, שלשה קנים בעיגול העליון ואחת באמצע מלמטה, שנתנדבה לחדרו של מרן ע"י הר"ר **יעקב הוטער** ע"ה[135]. ע"י משיכת החוט פעם אחת הודלק המאור שבקנה התחתונה, וע"י משיכתו פעמיים הודלקו שלשה העליונות, ובמשיכתו פעם שלישית הודלקו כולם ביחד. בעת קביעתם כיבד מרן את החסיד ר' **פנחס'ל דובראמילער** ז"ל[136] בהדלקה הראשונה.

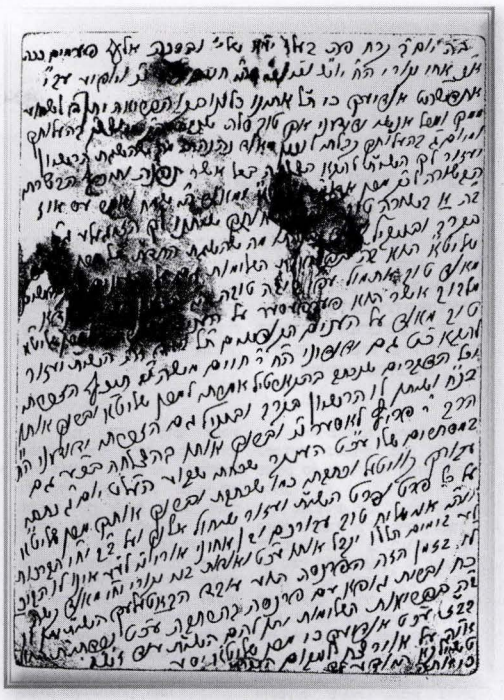

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בחלון ה"באן" מברך את קהל הנאספים בה"באן-הויף". לידו עומד המשב"ק הגה"ח ר' פנחס דומברומילער זצ"ל

לפי פקודת הרופא הוצרך מאור התחתון להיות חזק ביותר משאר המאורות, אמנם בעת הדלקתו בפעם הראשונה, שאל מרן את בעל-המלאכה באיזה אור משתמש בעל-בית רגיל, וכשהשיב המתקין שבעל-בית רגיל אכן משתמש באור חזק כזה, אבל עניי העיר או בחדר קטן משתמשים בפחות מזה, ציוה מרן למעט את האור, וגם לסדר שמשלשה מאורות העליונות לא ידלקו כולן יחד כי אם שתים מהן. כשנגמר הדבר שאל מרן: הנכון היא שעכשיו לא אשתמש ביותר אור מאשר

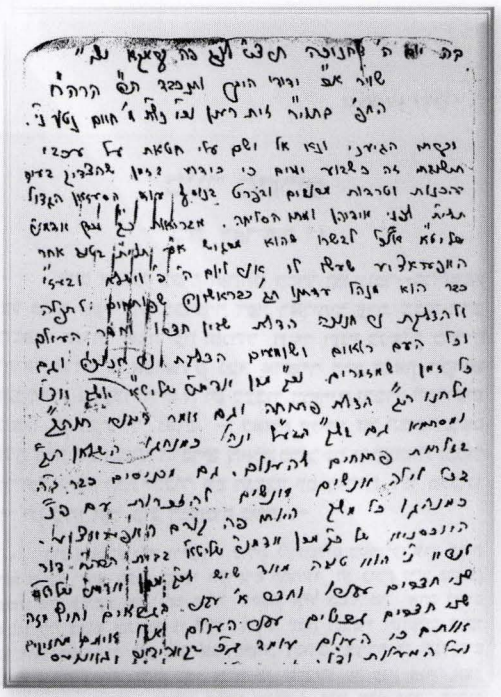
135 הוא הי' מתושבי עיר בעלזא, מלאכתו הי' בהכשרת עלעקטריק לבתי העיירה, ואליו פנו אז להתקין העלעקטריק בחדרו של מרן, ובנדבת לבו נתן הנברשת במתנה למרן.

136 הגאון החסיד רבי **פנחס לאנדמאן** זצ"ל אבד"ק דוברומיל הי' בנו של הגה"ח רבי **אברהם מסטרעליסק** זצ"ל מגדולי החסידים אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע - בנו של הגה"ח רבי **אורי מסטרעליסק** זצ"ל מנאמני ביתו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, והי' חתן אצל הגה"צ רבי **חיים מאיר יחיאל שפירא** זצ"ל אבד"ק ראדיחוב נכד כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. היו שכינוהו "ר' פנחס דוברומילער" והיו שכינוהו "ר' פנחס סטרעליסקער". הוא הי' תלמיד חכם מופלג וידען נפלא. שמו הי' קשור בכל עניני ציבור בבעלזא, הוא לקח חלק בכל מיני אסיפות, ואף שבפומבי לא נראה הרבה, היו מתחשבים תמיד בדעתו. בתקופת חוליו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' משמש את מרן בהתמסרות נפלאה (ראה להלן פרק ח עמ' 460), כיון שהי' בקי ומומחה ברפואה, גם מרן **מהר"א** חיבבו והחשיבו מאוד. בעירו דוברומיל הי' מקובל על כל שכבות הציבור, למרות ששהה הרבה בבעלזא.

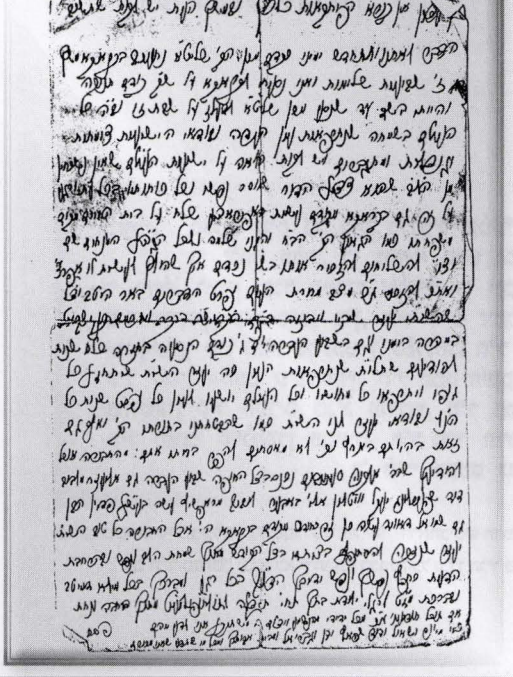
כתבי חסידים

מכתב הרה"ח ר' אהרן כ"ץ ז"ל מיום ב' קרח תרצ"ט שבו מזכיר על הטבת עיניו הק' של כ"ק מרן מהר"א זי"ע: **"ת"ל מרן אדמו"ר שליט"א הוא ב"ה בבריאות השלימות, גם על העינים הקדושים מאוד טוב, אתמול עפ"י סיבה טובה הי' בכאן הד"ר לאנדא מלבוב, אשר הוא פרעפעסער על העינים, ואמר ב"ה למרן שליט"א טוב מאוד על העינים הקדושים, ת"ל בעד זה, השי"ת יעזור להבא כ"ט"**

כתבי חסידים

מכתב מהחסיד ר' משה שטערן ז"ל מקראקא שבו מתאר את ימי שהותו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע בקראקא בימי החורף דשנת תרצ"ט לצורך רפואת עיניו הק', ומזכיר בין השאר: **"מבריאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א אוכל לבשרו שהוא מרגיש א"ע תלי"ת בטוב אחר האפעראציע שעשו לו אור ליום ה' פ' וישלח, ובעזה"י כבר הוא מנהל עדתנו הק' כבראשונה"**

כתבי חסידים

מכתב החסיד המפורסם ר' פיישע ראווער זצ"ל להגה"ח ר' אלימלך רומפלער זצ"ל, בו מזכיר אודות רפואת עיניו הק' של כ"ק מרן מהר"א זי"ע: **"מרן הק' שליט"א נתעכב בקראקא משך ז' שבועות שלימות, ואני נסעתי לקראקא על ש"ק קודם חנוכה, והייתי בשם עד שנסע מרן שליט"א לבעלז על שבת זו [פ' ויחי], וב"ה כל העולם בשמחה שנתרפאית עין העדה, ובודאי הישועות צומחות"** (במכתב מזכיר גם עוד דברים נפלאים אשר טרם נתפרסמו: **"גם בקראקא מקודם עשיית האפיראציע שלח על בית החיים מקום משפחתו, כמו הגאון הב"ח והמגיני שלמה ולכל הגה"ק המונחים שם, וצוה להשליחים להזכיר אותו בשם נכדם איך שהולך לעשות לו אפראציע, ואח"כ להזכיר גם מצב מחרת [מלחמת] העולם, ופירט הדברים באר היטב וד"ל, שהשי"ת יעזור שיצא מבוזה כנגד הקדושה בקרוב ויתרומם קרן ישראל. וגם בשבוע העברה יום ג' קודם הנסיעה בחזרה, שחל שנית להודיעם שתלי"ת שנתרפאית העין, כה יעזור השי"ת שיתחזק כל גופו ויתרפאו כל מיחושיו, וכל העולם יוושעו לעין כל, ופירט שנית כל הנ"ל")**

◀

מגיד משרים

ב"ה ראדיחוב *)

ביום אתמול בש"ק ואתחנן לסדר וצו וגומר—בהתאסף כל אנשי העיר יחד לבהמ"ד דפה ראדיחוב עלה כבוד הר"ב המאור הגדול שבח עוז ומגדול חביד ועניו בנש"ק מהר"ם יחיאל שי"א אברמה"ק נבר אדמו"ר הרב הגאון הקדוש וצקה"ל מבעלז ורוש דרוש לכבוד הקדי"ה ורבריו הקדושים מצאו חן בעיני ד" ואדם. — לאחיז עליתי עד הפימה בשם ה"ק מחזה ואמרתי הדברים האלה ברוב עוז והעצומות ובקול תרועה והמון חוגג ביבבוד יום הנכפר יום הולדת הגר מלכינו ה' יגן עליו ועל בי"ב הנעומים שלה. —

ר"ב וראב"ע ור"י ורי"ע היו עולין לירושלים כשהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע משחק אמרו לי' עקיבא מפני מה אתה משחק א"ל מפני מה אתם בוכים אמרו לי' מקום שנאמר בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה א"כ ר"ע לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי שני עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו מה ענין אורי' אצל זכרי' אורי' במקדש ראשון וכרי' במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכרי' בנבואתו של אורי' באורי' כתוב כן בגללכם ציון שדה תחרש והר הבית לבמות יער ובזכרי' כתיב עוד ישבו זקנים ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו עד שלא נתקיימה נבואתו של אורי' הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכרי' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורי' הרי נבואתו של זכרי' מתקיימת אמרו לי' עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו. (זכרים דף כ"ד ס"כ)

מודעה ב'מחזיקי הדת' אודות דרשה שדרש הגה"צ ר' יחיאל שפירא זצ"ל אבד"ק ראדיחוב לכבוד המלכות

תעודות, והסכמות, הצדיקים, ה' יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים

כבוד אדמו"ר הרב הצדיק וחרוש, אור מטיר וגעלם נזר ישראל ותפארתו, בוצינא קדישא, ראש גולת אריאל, עטרא ומטירא ורשבה"ק מרן אדרן שליט"א אבדק"ק בעלזא

כ"ק בעלז

כתבר ידידינו כרבני וסמכיר סמופלג בתורה ויראת ומסיגים וכו' מו"ה **ראובן חיים** נ"י ממונקאטש בא בקודש פעמים ובפל לחם מי כ"ק אדמו"ר מרן שליט"א לחודש מיניר לעסקים בספר **יחי ראובן** על מס חגינה מבלר פפי' הקדמות דפרי עצם מרבותינו הקדושים ובוודר מדברות קדשו של כ"ק אדמו"ר מרן מהרי"ד זצללה"ה זי"ע ובכיי וחיל לעשות בספר נחמיבו דברות הקודש בלחי בסכמות מרן שליט"א וחסבים עי"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א ובמר שלחו לכתיבם ביתרבל ובכה שליבם ברכת טוב ובראי היא המצות לחנן בעדם לשובה ויתברכו מסקור הברכות והשפעות טובות ותבוא עליהם ברכת טוב

כ"ד ידידם דו"ש כותב בשם אדמו"ר הק' שליט"א ומבקשם על הגיל.

הק' ניסן יאסט
בבית אדמו"ר הק' שליט"א
מוויזניצא נרוש ווארריין
עשירית תרציו

כבוד אדמו"ר הרב הצדיק וחרוש, אור מטיר וגעלם נזר ישראל ותפארתו, בוצינא קדישא, נזר ישראל ותפארתו איש אלקים, אספסלריא המאירה פאר הדור, רבא דעמי, ומדברנא דאומתי, ע"ה, פ"ה כבמ"ת מו"ה ישראל שליט"א מוויזניצא

כ"ק

טובעים לכבוד וידידים סגידים סחסידים וכנכבדים לפ"ק דמדמיר שליט"א כי שליסב ימי ומופיע שליסב נכולה.

מחדפ"ס כמכר כרבני כחסיד סמופלג בתורה ויראת מו"ה **ראובן חיים** נ"י מעיר **מונקאטש** גמל חת ספרו יחדי **ראובן** על מסכתת חגיגה וכופ לספוק ביקרחל ביה פעקסם בשם אדמו"ר כ"ק שליט"א כי יתבה כ"ת ליקח בכרכם לעוך ביתו ולהמחיק בידי ה"ת ליקיים בזה מלות וחחזקם בו.

וכדאי היא המצוה לחנן בעדם לשובה ויתברכו מסקור הברכות והשפעות טובות ותבוא עליהם ברכת טוב

כ"ד ידידם דו"ש כותב בשם אדמו"ר הק' שליט"א ומבקשם על הגיל.

הק' ניסן יאסט
בבית אדמו"ר הק' שליט"א
מוויזניצא נרוש ווארריין
עשירית תרציו

מכתב הסכמה מכ"ק מרן מהר"א זי"ע על ספר 'יחי ראובן' שחתום ע"י המשב"ק ר' פנחס דוברומילער זצ"ל

בעלין מכ"ק מ"ח מל כ"ק מדומ"ר מליט"א, מה"ג וכו' ר' יחכב מנר מליט"א, ר' ליבים, ר' יצחק מאיר, ר' נפחלי מחמו יעני' מחלבערמעחס, ס"ג ר' מנחם, ר' חמר: ס"ה ר' יחיאל דומ"ץ, כבד המחבר זללה"ה ר' יוסף כ"ץ, ס"ר ר' חלי' יוסף ליבעער, ס"ב ס"ר ליבים סור מרידיק, ס"ר כחמן כ"ץ, ס"ר חייס זיסחפטל, ס"ר סלוס פוקס מחוכנחרן, ס"ר בכיימין זאב מוקחטם, ס"ר מנחם גרינבטיין בחרנחב, ס"ר ליבים בחרעפעלד מחרביבע, ס"ר מנחם כחבה, ס"ר מחרן וואלף פינקחמין, ס"ר מנחם וואלף, ס"ר חברהם בנעע מפיעבטק, ס"ר נפחלי פערבעל בחרכחוו, ס"ר חפר"ס קנ"ל מחיקט, ס"ר שמואל פערבטין, ס"ב ר' מחיר בחרעפעלד מקידר"יטין, ס"ר נפחלי סיילפערן מפיניט, ס"ר בעי' וויים מפיניד, ס"ר מחיר זאב מקובבעניץ, הס"ח נמ"ק ר' לוזי מנחם נקולם, בם ס"ר סכחם:

פרענומעראנטן מבעלזא על ספר 'פני אליהו' (דראהביטש תרמ"ה). בין החתומים נמצאים: "הה"ח בנש"ק ר' אורי משמש בקודש, גם ה"ר פנחס" (ברם לא ידוע אם הכוונה על נכדו הג"ר פנחס מדוברומיל זצ"ל, או על המשב"ק ר' פנחס ליבערמאן ז"ל)

בעל-בית רגיל בעיר. כשהשיב שנכון הדבר, הסכים מרן להשתמש בה[137]. אמנם עכ"ז המשיכו בכל יום

137 כל זאת נמסר ע"י בעל העובדא ר' **פרץ זייפערט** מתושבי עיר בעלזא, שהי' עובד אצל ר' **יעקב הוטער** הנ"ל, והוא התקין את אור העלעקטרי בחצר הק'. הוא הי' בנו של ר' **נחמן זייפערט** ע"ה שהי' לו בית מלון בבעלזא כמובא למעלה בפרק א (עמ' 88).

ונציין כאן עוד פרטים שמעלה הנ"ל בין זכרונותיו מעבודתו זו בבית כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע (הנ"ל לא הי' נמנה בין החסידים, אך מדבריו נראה שניסה להעלות כל פרטי הדברים פחות או יותר):

עלי הוטל לתלות את הנברשת. לפי עצת הרופא שמתי שלש נורות למעלה של 60 וואט, ואחת למטה של 100 וואט. הרבי הי' בחדר הסמוך בזמן שאני עבדתי בחדר האמצעי. לפנות ערב נכנס הרבי לחדר שבו עבדתי ואמר: "פרץ, זיי מפסיק די ארבעט, און קום דאוונענן מנחה מעריב". הפסקתי והלכתי לה"גרויסע שטוב" שם היו מתפללים הרבי ומקורביו בימות החול. משנסתיימה התפילה חזרתי לעבודתי. הרבי נשתהה זמן מה בה"גרויסע שטוב", ובינתים גמרתי את העבודה. משחזר הרבי לדירתו אמרתי: "רבי, העבודה נגמרה, אפשר להדליק את האור. אך הוא אמר: "ווארט א רגע, צינד נאך נישט אן". ושאל: "ווי אזוי האסטו עס געמאכט, אלע לעמפלעך וועלן לויכטן מיטאמאל"?. אמרתי: לא, בסיבוב הראשון ידלק הנורה התחתונה, בסיבוב השני תודלקנה שלש נורות העליונות, ובסיבוב השלישי ידלקו כל הארבע...

כשכל הנורות דלקו אמר הרבי: "וואס פאר א שיין ליכט, וואס פאר א שיין ליכט". ואחר פנה אלי ואמר: "פארלעש דעם אינטערשטן לאמפ". אח"כ שאל: "פרץ, וואס פאר א לעמפליך האסטו אריינגעשטעלט". לפי עצת הרופא צריך הייתי לומר להרבי שהנורות העליונות הן של 40 וואט והתחתונה של 60 וואט, וכך אמרתי [למרות שלמעשה הי' הרבה יותר כנ"ל]. הרבי אמר: "אזוי, אזוי, אזוי".

שבוע ימים לא הורה הרבי להדליק את אור העלעקטריק. באמצע השבוע נקראתי לרבנית, והיא שאלה אותי מדוע אין הרבי משתמש באור העלעקטרי, אך לצערי לא היתה בפי תשובה. בשבוע השני נקראתי שוב לרבי אחר תפילת מנחה ומעריב, כשנכנסתי לחדר ביקש הרבי שאתקרב לשלחנו ושאלני: "זאג מיר פרץ בן נחמן, צו ווייסטו פארוואס איך נוץ נישט דאס עלעקטרישע ליכט"?, עניתי לא. המשיך ואמר: "זיי וויסן [=תדע], אז איך וויל נישט זיין אנדערש פון אלע בעלזער יודן וואס נוצן עלעקטער, זאג מיר וואסערע לעמפלעך האסטו אריינגעשטעלט"?, נוכחתי ששגיתי בזה ששמעתי בקול הרופא ולא אמרתי לרבי מראש את האמת, אך פחדתי לחזור בי ואמרתי: הנורות למעלה הן של 40 וואט וזו שלמטה היא בת 60 וואט. אז אמר לי הרבי להדליק, הדלקתי את הנורה התחתונה, והוא אמר: "אסאך ליכט, אסאך ליכט". שוב ביקש אותי להדליק עוד פעם, והדלקתי עוד פעם אחת, התחתונה כבתה והעליונות נדלקו, ורציתי להדליק פעם שלישית שידלקו כולם, והרבי הפטיר: "גענוג, זאל בלייבן אזוי". אמרתי: רבי, הנורות העליונות מפיצות אור בחדר כולו, ואילו בשביל הרבי יוטב אם תהי' דולקת רק הנורה התחתונה, כך יהי' אור טוב ללימוד ולקריאה. הרבי הסכים לדבריי. אחר שאל: "מיט וואס פארא לעמפל באניצט זיך א געווינליכע בעל-הבית אין שטאט"?, אמרתי שלא הכל משתמשים בנורה אחידה, יש שמשתמשים ב-60 וואט ויש שמשתמשים ב-100 וואט. שאל אותי הרבי: "און 40 נוצט קיינער נישט"?, אמרתי שבחדרים קטנים או אנשים עניים מסתפקים בנורות של 40 וואט. הוסיף הרבי לשאול: "וואס פארא לעמפל נוצט **איטשע משה'לעס**"?, עניתי ב-100 וואט. הפטיר: "נו, גוט, ער האט א געווען [חנות] דארף ער אסאך ליכט, לאמיר נעמען אן אנדערן בעל-הבית, דיין טאטע, למשל, וואס פארא לעמפל נוצט ער"?, עניתי: גם כן 100 וואט. אמר הרבי: "נו גוט, ביי אייך איז אן אכסני', אן אכסני' דארף אסאך ליכט, דער רוב יודן אבער נוצן לעמפלעך פון 25 און 40 וואט", ושאל: "האם זה נכון"?. נסיתי להסביר להרבי שנורה קטנה מדי נותנת מעט אור והיא מזיקה לעינים. הרבי ביקשני לכבות את האור ובזה נסתיימה השיחה.

למחרת נקראתי ע"י ר' **נחמן הערש** [המשב"ק] לבוא לפנות ערב אל הרבי. כשנכנסתי אמר הרבי ישירות: "איך האב זיך בארעכנט, איך וועל נישט נוצן קיין עלעקטריש ליכט ביז וועסט מיר נישט איבערבייטן די לעמפלעך, אלה שלמעלה ל-25 וואט וזו שלמטה ל-40 וואט". ועוד שאלני, אם אני יכול לעשות כך שלמעלה תאירנה שתי נורות ולא שלש. אמרתי שזה ניתן לעשות. הואיל וזה הי' ביום חמישי הזמיננני ליום שלישי הבא.

ביום שלישי באתי, התקנתי מפסק נוסף תלוי על יד הנברשת, והחלפתי את הנורות ליותר קטנות כדרישת הרבי. כשסיימתי את

להדליק גם נרות בקני מנורות הנחושת כמקדם[138].

נהוג הי' שבליל ערב פסח אחר בדיקת החמץ, הניחו את החמץ - העומד לשריפה למחרת - על קני המנורה שעמדה בחדר הזה. המנורה היתה תלוי' על תקרת הבית בגובה קצת, ועכ"ז נהג מרן להניחו בעצמו, והעמיד עצמו על כסא וכך הניחו. גם לעת זקנותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כשמחמת חולשתו לא הי' יכול לעמוד על כסא, לא רצה מרן לוותר על שום מנהג ישראל, וציוה להגביהו עם הכסא אשר ישב עליו, ובעצמו הניח את החמץ ע"ג קני ההענג-לייכטער[139].

בדלת חדר קדוש זה הי' "קלאמקע" [מנעול] של נחושת קבוע בו.

שנים אחדות אחר כלות מלחמת העולם האחרונה, עוד בחיים חיותו של **כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה**, הצליח יהודי לחצות את הגבול ולהגיע לעיר בעלזא למרות הסכנה והפחד שהיו כרוכים בנסיעה כזו באותה התקופה. שם סיפר לו ערל אחד שיש לו בביתו "קלאמקע" שהי' שייך ליהודי שברח בעת המלחמה, אך לא ידע לספר מהיכן קלאמקע זה בא.

היהודי נכנס לביתו של הגוי, וכשהראה לו הגוי את הקלאמקע, כמעט וניתק ממנו הדיבור, הוא הכיר מיד כי קלאמקע זה שהי' של נחושת, הוא לא אחר מהקלאמקע שבחדר קדשו של רבותינו הקדושים בבנין ה"הויף".

מתוך השתוקקות וגעגועים עצומים, בהעלותו על זכרונו את השנים כתיקונן כשהי' הבית בבנינו מלא חסידים ואנשי מעשה שבאו לבקר בהיכל קודש הזה ולהיכנס בקודש פנימה אצל כ"ק מרן הק'

העבודה שאלני הרבי: "אמת, אצינד וועל איך נישט נוצן מער עלעקטריע ווי א געווינלעכער בעלזער בעל-הבית"?, הסכמתי. אז אמר: "נחמן הערש, גיב אים צוויי זלאטעס". לאחר שנתן לי את הכסף, אמר: "גיב אים נאך צוויי זלאטעס", ואני לקחתי והוספתי: יישר כח רבי! שוב פנה הרבי לר' נחמן הערש ואמר: "גיב אים נאך צוויי זלאטעס". לקחתי את שני הזלוטים האלה. שאלני הרבי: "ביזט צופרידן"? אמרתי: כן רבי. אז הוסיף: "גיב אים נאך צוויי זלאטעס". דבר זה נשנה שבע פעמים. לא הבנתי למה מתכוין הרבי בהורותו מדי פעם לר' נחמן הערש להוסיף לי שני זלוטים. הייתי קצת במבוכה. הרבי הבין למבוכתי ואמר לי: "וועסט מיר זאגן וועסט זיין צופרידן". אז הבנתי את כוונתו של הרבי. אמרתי מיד: רבי אני שבע רצון. רק אז נרגע. ביקשתיו שיברך אחד המטבעות. הרבי נאות, אבל לא את הכסף שכבר נתן לי. ביקש מר' נחמן הערש שיניח על השלחן מטבע של שני זלוטים, עם הצורה למטה, וברך אותו.

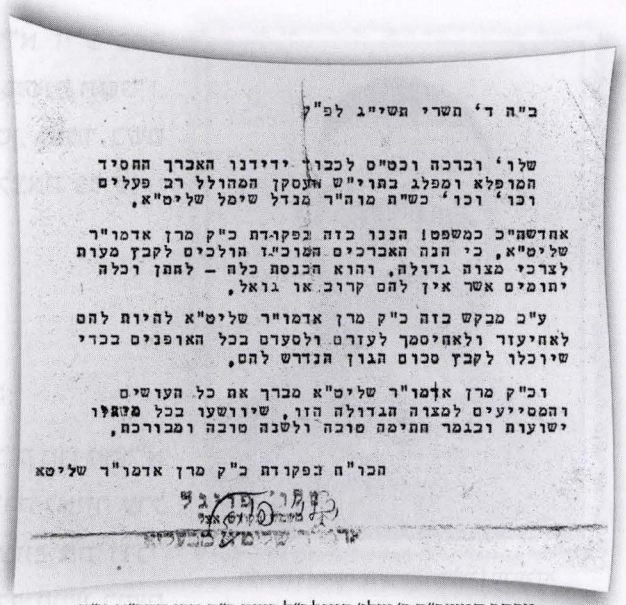
הרבי פנה שוב לר' נחמן הערש ושאלו אם שילם לי גם בעד התיקון האחרון. וכשר' נחמן הערש ענה לו בחיוב, בירכני והלכתי.

138 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

139 כמו כן הי' גם בפרוס חג הסוכות דההיא שתא - שנת תרפ"ז, שנתו האחרונה עלי אדמות. כאשר הי' נוהג לסכך בעצמו את סוכתו, ועקב חולשתו לא הי' מסוגל בשנה ההיא להניח את הסכך, ציוה מרן להגביהו על הכסא, וכך סיכך את הסוכה בעצמו. וראה עוד להלן בכותרת "הסוכות" (עמ' 344).

שכבר נמצא כעת בארה"ק, התחנן אצל הגוי שימכור לו את הקלאמקע, עד שהסכים, וקנה ממנו את הקלאמקע.

הוא הביא את הקלאמקע לארה"ק על מנת להעניקו לכ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה, וכאשר נכנס למרן עם הקלאמקע בידו, קיבלו מרן בסבר פנים יפות באופן מיוחד, מרן אחז את הקלאמקע בידיו הקדושים והביע את גודל התפעלותו ממנה באמרו "דאס איז טאקע דער קלאמקע"[140], ובעוד מרן מחזיקו בידו הי' מתעניין ושואל בהתפעלות "ווי אזוי איז דיר דאס געלונגען"[141].

מכתב המשב"ק ר' שלו' פויגל ז"ל בשם כ"ק מרן מהר"א זי"ע להרה"ח ר' מענדל שימל ז"ל

עקב גודל חשיבות חפץ זה אצל מרן, ציוה מרן לבנות מגירה מיוחדת בשלחנו, ובתוכה החזיק את הקלאמקע משך כל ימי חייו, בעוד שהוא נושא תמיד בעצמו את המפתח שלו בתוך כיסו. וזה הי' מהדברים היחידים שהחזיק מרן בתוך כיסיו[142].

קלאמקע זה הוא הדבר היחידי שנשאר למשמרת מן הבית הקדוש הזה, ונמצא כהיום אצל **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**.

בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע יצא לאור עולם מכשיר ה"טעלעפאן", וכאשר רצו אנשי הבית להמשיך חוט טעלעפאן לחצר הק', התנגד מרן לזה, ולא הסכים בשום אופן להתקינו. ואכן לא הי' טעלעפאן בחצר הקודש עד מלחמת העולם השני'. רק בשכינות הי' דר יהודי בשם ר' **משה יוחנן'ס** (אדלער) שהוא התקין טעלעפאן בתוך ביתו, ואליו הגיעו תמיד את כל הידיעות וההזכרות שרצו להודיע ממרחקים לפני מרן[143].

140 אגב, על הקלאמקע רשום האותיות "ב.ס." [בלה"ק ובלע"ז].

141 כל זאת מפי מארי' דעובדא ה"ה הרה"ג ר' **מענדל שימל** ז"ל.

142 הרה"צ ר' **יצחק דוד רוקח** זצ"ל.

143 מפי בנו ר' **אלעזר** הי"ו.

וראוי לציין, כי שני פעמים ידוע אשר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אכן השתמש בכלי הטעלעפא"ן. פעם אחת היתה ביום שהגיע מרן לאושפיצין, אמר מרן שברצונו לנסות את הטעלעפא"ן שבינתיים התפשטה יותר ויותר. קרא את הגה"ח ר' **יהושע פינחס באמבאך**

הרה"ח ר' משה יוחנן'ס [אדלער] מבעלזא

בארץ ישראל, כאשר הורה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע כמה הוראות והדרכות לאנ"ש מארה"ב במוצאי סוכות דשנת תשט"ו, אמר בין השאר להימנע מכל מיני מאדערנקייטן, ואמר בשם כ"ק אביו זי"ע, שבמכשיר הטעלעפאן כבר יש לצאת כל עניני מאדערנקייטן[144].

קדושת החדר

את גודל קדושת החדר רואים מעובדא הבאה:

פעם אחת בא איש א' עם בתו להזכירה לפני כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על שסרה מן הדרך, וזה כמה ימים שנתחברה לאיזה ערל רח"ל. התחיל מרן לדבר על לבה של הבת שתעזוב את דרכי' הנלוזות, כאשר דברים שיצאו מן הלב נכנסו בלב ועשו רושם ניכר בקרבה, הבטיחה לפני מרן שתעזוב הכל ותחזור למוטב. האב שלא נתיישב דעתו עדיין מהבטחת בתו, ביקש ממרן לצוות עלי' שתשבע לקיים את דברי', אמנם מרן השיב לעומתו: "דברים שנאמרו בחדר הזה שהסתובבו בתוכו מלאכים קדושים אינן צריכין עוד לשבועה".

זצ"ל אבד"ק אושפיצין ע"י הטעלפא"ן, ואמר לו מרן "לימא מר חידוש". רבי יהושע פנחס זצ"ל שהיה חס על בריאותו של מרן, בידעו שמרן יגע מטורח הדרך, הזכיר לפני מרן את דברי הגמרא במסכת שבת (פז ע"א): "בחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא" (שו"ת 'דבר יהושע', בתולדות המחבר).

פעם השני' היתה בימים האחדים ששהה מרן בעיר טעגלאש בימי חודש אלול דשנת תרע"ד לפ"ק טרם נסיעתו לעיר ראצפערט הסמוכה בפרוס מלחמת העולם הראשונה, והתאכסן בבית הרבני הנגיד החשוב החסיד המפורסם מוהר"ר **ישראל משה מאנדל** ז"ל, קרא אז אחיו וחתנו של בעל האכסניא - ה"ה מוהר"ר **שמואל אביגדור מאנדל** ז"ל - לר' ישראל משה ע"י הטעלעפאן לבקש מחותנו שיזכיר אותו לפני מרן על אשר הוכרח להתייצב לבדיקות בשביל הצבא, הרהיב ר' ישראל משה עוז בנפשו וביקש ממרן שיואיל להשמיע ברכתו ע"י הטעלעפאן. ואכן ניאות מרן ומילא בקשתו והאציל ברכת קדשו ע"י הטעלעפאן (ספר 'מפרי הגן').

בהזדמנות אחת דיבר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע גם באר"י על הטעלעפאן, הי' זה בהיות מרן בדירתו בבני ברק בשכונת הר שלום [בשנת תש"ט], כשנכנס לדירתו והבחין בכלי הטעלעפאן שעמד שם, שאל מרן את המשב"ק הרה"ח ר' **משה טובי' גרינצווייג** ז"ל מה טיבו של כלי זה, והשיב, שזה כלי המעביר קולו של זה לזה. אמר לו מרן: הבה וננסה להשתמש בו, וביקש מרן שילך לדירה אחרת ויצלצל משם. עשה ר' משה טובי' כדברי מרן, ומבית אחר צלצל לדירת מרן, ומרן נטל את הטעלפאן לידו ואמר רק המילים "משה טוביה" ותו לא מידי (מפי המשב"ק הרה"ח ר' ישראל מאנהיים ז"ל).

144 קונטרס 'אורחות חסיד' (הוצאת קהל חסידי בעלזא, ווילימסבורג, תשנ"ח).

כאשר הזמינו פעם את כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לשבות בעיר ראווא, נכנסו החסידים אחר השבת לבקש ממרן שישאר אצלם עוד שב"ק נוספת, אמר להם מרן: אם יש את נפשכם שאשאר פה עוד שבת, עליכם לנסוע לבעלזא, ולשאול את הרבנית אם היא מסכמת לכך.

שלחו מיד כמה חסידים לבעלזא ליטול רשות מהרבנית, אך בבואם להרבנית לא סיפרו לפני' כי מרן שלח לשאול אם רצונה בכך, אלא אמרו שהמה ביקשו ממרן להישאר אצלם, והוא הסכים, ועכשיו הם באים להודיעה.

השיבה להם הרבנית:

- אם מרן רוצה להישאר שם שבת נוספת, האם יכולה אני לעכב בידו.

הרגישו החסידים כי עדיין לא יצאו ידי חובת שליחותם בכך, סיפרו להרבנית את כל האמת, וכי מרן עדיין לא החליט על כך, אלא ששלח לשאול את פיה, ורק עם הסכמתה ישאר אצלם.

השיבה על כך הרבנית ע"ה ואמרה:

- בואו עמי אל חדרו של מרן ותראו כיצד הכל בוכה על אשר מרן עזב אותם, ואף גם הכתלים עומדים ובוכים, ואיככה אוכל להסכים שמרן יתעכב שם על שבת נוספת.

כאשר חזרו החסידים וסיפרו למרן את דברי הרבנית, ציוה מרן תיכף לרתום את העגלה ולחזור לבעלזא[145].

כשבא הרה"ק **מצאנז** זי"ע בפעם הראשונה לבעלזא, נכנס אל חדרו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ביחד עם בנו הרה"ק ר' **ברוך מגארליץ** זי"ע, ומצא שם את מרן יושב ליד השלחן עם הרבנית **מלכה** ע"ה.

בצאתם מן הקודש, שאל הרה"ק מצאנז את בנו: איך נראים בעיניך הרב והרבנית? השיב: כאדם וחוה לפני החטא. הפטיר הרה"ק מצאנז: בדיוק כך נראים הם גם בעיני.

145 עובדא זו סיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעת ששבת בעיר ראווא, ובאו החסידים מעיר הובניב להזמין את מרן לשבות אצלם בשב"ק שלאחרי'.

בנוסח שונה מביא הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** ז"ל בכתביו, שזה הי' אחר שחזר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מעיר ראווע כששבת במחיצת הרה"ק **מראפשיץ** זי"ע, ובדרך חזרה נעצר מרן בעיר היבניב אצל הרה"ק ר' **אליהו הורשובסקי** זצ"ל אבד"ק היבניב, וביקש ממרן שהיות ומרן הבטיח לו פעם שישבות את שבתו בהיבניב ע"כ מבקש שיואיל להישאר פה על שבת הבאה, השיב מרן, שצריך על זה הסכמה מהרבנית. מיד נשלח שליח לבעלזא [שהיתה מרחק של 18 קילומעטער מהובניב] לקבל הסכמת הרבנית הצדיקת ע"ה, השיבה, "שה'זייגער' כבר מחכה לבואו (ראה למעלה אודות ה"זייגער" עמ' 263), וכסאו כבר מצפה לבואו, וגם אני מחכה כבר שיבוא". כששמע זאת מרן אמר: "אם כך, מוכרח אני לחזור".

האוהל והציונים הק' של הרה"ק מצאנז זי"ע ובניו הק'

הוסיף הרה"ק מצאנז לשאול: ואיך נראה בעיניך החדר שישבו בו: השיב: כגן עדן. אמר הרה"ק מצאנז: יפה כוונת, כך היא נראה גם בעיני[146].

כשדיברו פעם אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע אודות צדיקים שאמרו שמי שידרוך על מפתן ביתם לא ימות בלא תשובה, אמר מרן ע"ז: אף אבי ז"ל אמר כן, ועם זאת מכיר אני כמה שטוב מענטשען שלא דרכו אף פעם על מפתן ביתו, ובלה"ק: "יודען פֿאַרען שוין דרייסיג יאר קיין בעלזא און זיי האבען נאך נישט אנגעריט דאס בעלזער קלאמקע"[147].

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע קרא פעם לתוך חדרו את הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א בבחרותו על מנת להגיד לו משהו[148], הלה נכנס כשארכבותיו דא לדא נקשן ועמד בכריעת קומה מרוב פחד, אמר לו מרן

146 ספר 'דובר שלום' אות לט. עוד אודות ביקורו של הרה"ק **מצאנז** זי"ע ובנו הרה"ק **מגארליץ** זצ"ל אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ראה חלק ב' פרק יא.

147 'אדמור"י בעלזא'.

148 לגודל חשיבות הסיפור, נעתיק גופא דעובדא היכי הוי, כפי ששמענו מפי מארי' דעובדא הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א מלאס-אנדזשעלעס יצ"ו:

גיסה של אשת אבי בזיוו"ש התפרנס אצל פריץ נכרי בכפר מסויים, ובא' הימים לוה הבעל-הבית שלו הרבה כסף מיהודי עשיר שהי' דר בכפר הסמוך, וכשהגיע הזמן לשלם בא היהודי לתבוע ממונו, אולם הגוי כופר הכל באמרו שלא היו דברים מעולם, ולא שילם את חובו. ביקש היהודי מדודי הנ"ל שיבא לבית המשפט להעיד לטובתו נגד הגוי, אולם כמובן שדודי הי' מפחד מלהעיד נגד הגוי שעובד אצלו ומתפרנס על ידו, נסע לבעלזא לשאול דעת קדשו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כדת מה לעשות. מרן בשמעו את דבר שאלתו, אמר לו, שילך ויעיד לטובת היהודי, ולא יפחד מכלום. וכן עשה.

עברו שנים, וחמת הגוי על היהודי שהעיז להעיד נגדו לא שככה. הוא חיכה וציפה שיגיע היום ויוכל להינקם בו ולשלם לו כמעשהו. ואכן ממחשבה למעשה, אחר כמה שנים הצליח הגוי להוציא בלבול שוא עם גביית עדות על היהודי, על העברת חוק חמור בחוקי המדינה. ותפסוהו והושיבוהו במאסר.

זה הי' בתקופה שישבתי כבר בבעלזא אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, נכנס פעם בליל ששי בחור אחד לביהמ"ד, ואמר, שעכשיו הוא

בחיבה: מדוע אתה מפחד ממני, האם מפני שאין אני אוכל, הרי זה הוא טבעי שכבר התרגלתי שלא לאכול, האם מפני שאין אני ישן, הרי גם זה הוא טבעי שכבר התרגלתי שלא לישן, "משה מענדל, דו שטייסט אין טאטענ'ס צימער, שטיי גלייך". ובדיבורים אלו נרגע קצת.

הרבנית **חי' דבורה** ע"ה, א"ח כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע [בזיוו"ש] אמרה, שאינה מניחה עצמה לישון "ביז זי בארעכנט זיך ווער האט זיך אלס דא געדרייט"[149].

פעם כשצבאו חסידים רבים על פתח חדרו של מרן על מנת למסור פתקא, הוגבהה הדלת שבין הפרוזדור לה"קוויטלעך שטוב" מרוב דוחק. הי' שם א' מבני המשפחה, ורצה לתקן את הדלת באופן שלא תוכל עוד

עת רצון אצל מרן ואפשר ליכנס עם פתקא ולהתברך מפה קדשו. מאחר שזה הי' כשבוע ימים לפני מועד המשפט של דודי, חשבתי להזכיר את דודי אצל מרן. וב"ה אכן הצלחתי ליכנס בקודש פנימה, וספרתי למרן את כל הקורות עם דודי.

ביקש מרן שיכנסו אליו ג' אנשים שיעמדו אצלו, כשנכנסו אמר להם מרן כדברים האלה: "אבי ז"ל אמר לו ליהודי זה היושב במאסר שיעיד בעד היהודי נגד הגוי, ומה שאבי ז"ל אמר איז אויסגעהאלטן עפ"י תורה ועפ"י שלחן ערוך, ועכשיו ע"י שעשה כמצות אבי ז"ל יושב לו היהודי במאסר בסכנת מות, והרי יש לו משפחה עם ילדים בביתו ומה יהא עמהם, על-כן אני אומר, שכל אלו הרוצים להעיד נגד היהודי ימותו במיתה משונה". ובסיום דברים אלו פנה מרן אל שלשה האנשים שעמדו לצידו ושאל: "ומה אתם אומרים"? כמובן שכולם ענו ואמרו כדברי מרן, שהרוצים להעיד נגד היהודי ימותו במיתה משונה.

זה הי' בליל ששי, ובאותה שב"ק בעת סעודה שלישית, כשכבר פנה היום, הגיעה דודתי לבעלזא. אני לא שמעתי בכלל מביאתה, רק באמצע סעודה שלישית יצא מרן מה"גרויסע שטוב" ונכנס לחדרו, ופתאום קבלתי ידיעה מחדרו של מרן ז"ל שמרן קורא לי. אני לא ידעתי מדוע מרן קורא לי, ונכנסתי כשכל גופי רועד וארכבותיי דא לדא נקשן מרוב פחד ואימת הקודש. כשמרן ראה אותי במצב כזה שאל: "מדוע אתה מפחד ממני, וכי מה ראית אצלי, שאני לא אוכל, הרי זה טבע שלי שכבר התרגלתי מלאכול! שאני לא ישן, הרי זה טבע שלי שכבר התרגלתי מלישון! משה מענדל, שטייסט אין טאטע'נס צימער, שטיי גלייך!", אז כבר מצאתי איזה מרגוע לנפשי.

ובזה פונה מרן אלי, ושואל: "וואס האט דער רבי געזאגט"?, אמרתי בניחותא: "דער רבי האט גארנישט געזאגט". בזה הסתיימה השיחה ומרן חזר לה"טיש". כשחזרתי להטיש, כמובן שכל הציבור התנפלו עלי לדעת מה אמר לי מרן, אולם אני לא ידעתי מה להשיבם.

הבנתי שמשהו כבר קרה בעניינו של דודי. הלכתי אח"כ לדודתי שבינתיים נודעתי מביאתה, וסיפרה לי דודתי, שהקאמענדאט שגבה העדות נגד בעלה, רצה להתחמק מכל הענין, אמנם העד השני התרה בו, שאם לא יבא אזי ימסור אותו למשפט על אודות עון אחר שמצא בו, שפעם הרג לנכרית לפי שחשקה נפשו ברכושה. הקאמענדאט כעס עליו ושלף אקדחו וירה בו, ומחמת פחד שירגישו במעשיו הרג גם א"ע. היו שם עוד שני אנשים שהי' אמור שיעידו נגד היהודי, א' הפיל עצמו מן הגג ומת, והשני תחב סכין בלבו, כך שלא נשאר בהם עד אחד, ובעלה יצא לחירות.

וכשבאתה לספר הדברים לפני מרן, פחד מרן אם יתפרסם הדבר שבהגה פיו גרם למיתתם של רשעים הללו, לכך קרא אותי לשמוע מפי שאני אומר שמרן לא אמר כלום בענין זה, ושאין לתלות אשמת הריגתם בו כלל. וראה זה פלא, כי כל ימי חיי מרן עלי אדמות, כל אימת שרציתי לספר עובדא הנוראה זו, ממש נאלמתי דומי' וניתק לשוני מלדבר עד שלא יכולתי להוציא מילה מפי, רק אחרי ההסתלקות ספרתי העובדא לראשונה.

149 נכדתה הרבנית טראנא מסקווירא ע"ה.

לנוע ממקומה. שת עצה בנפשו, ובעת שיצא מרן לבית המדרש להתפלל, הלך הוא ועשה חור בתוך המשקוף, ושם בו חתיכת ברזל שבלטה על גבי צירי הדלת, כך שלא יוכלו להסיר את הדלת ממקומו כל זמן שנמצא שם חתיכת הברזל. כשחזר מרן והבחין בהשינוי שנעשה על המשקוף, הקפיד מאד על מה שפיחתו קצת את המשקוף ע"י שעשו בו חור, וציוה מרן לאסוף כל האבק שיצא מן המשקוף ולהטמינו[150].

כמו כן, על אף הנזקים שניזוק הבנין בימי המלחמה, לא נתן כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לתקן את רצפת הבית, באמרו: "ברצפה זו ישנו קדושה מפני שזקיני ואבי ז"ל עשו במקום זה יחודים"[151], אבל הוסיפו על הרצפה קרשים אחרים. וכן הי' בכל פעם שנשבר משהו מן הרצפה הוסיפו שם במקום שנשבר רצפה אחרת.

כן הי' כאשר העמידו "מורה-שעות" בא' החדרים בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בתוך הקיר, והוצרכו להקצות קצת מהקיר כדי להעמיד שם המורה שעות, ציוה מרן לגנוז כל העפר שהקצו מן הקיר, כדין כל דבר שבקדושה[152]. וכן הי' ג"כ בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כאשר התקינו מאור עלעקטריק בחדר זו, נפל קצת טיח או אבן מהגג, וציוה מרן לגנזו[153].

עבודת הפתקאות - "קוויטלאך"

עבודת כתיבת הפתקאות בבעלזא בתקופה האחרונה שייכת היתה להגבאי הרה"ח ר' **אורי לאקמאן** ז"ל, ולבנו הרה"ח ר' **מיכל'ע לאקמאן** ז"ל, שכתבו את הפתקאות לאלו שרצו להיכנס לקודש פנימה ולהתברך מפי קדשו. המה ישבו על יד שלחן בתוך ה"גרויסע שטוב", והיו כותבים בציפורן העשוי' מנוצה של אווז, ואחרי שגמרו לכתוב את הפיתקא, פיזרו על הדיו הלח קצת חול מהצלחת שעמדה לפניהם על השלחן בכדי לייבשו.

150 ספר 'בצילא דמהימנותא' (עמוד מו). והרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל סיפר בנוסח שונה: שהציר של הדלת לה"קוויטל שטוב" נהג בכבדות והשמיע קולות בכל פעם שפתחוהו וסגרוהו באופן שהפריע מאד, ופעם כשיצא מרן עשה א' מבני המשפחה חור בדלת בכדי שדרכו יוכלו לסוך שמן על הציר. כשחזר מרן ונודע לו על המצאתו של הנ"ל, רץ מיד להדלת שבין ה"קוויטל שטוב" לה"אייזערנע שטוב" לראות אם גם שם עשה כן, ואמר לו: "וואלסט וועז דא געמאכט א לאך, וואלט דאך געפעלט א שטיקל אייזן פונעם זיידנ'ס צימער".

151 בספר 'וירא ישראל' (עמוד ס) מביא הרה"ח ר' **יחזקאל מאנדל** ז"ל מטעגלאש: בראש השנה האחרון בבעלזא לא הי' יכול כ"ק מרן **מהרי"ד** ז"ל לילך ברגליו לבית הכנסת הגדול, רק הוליכו אותו עם כסאו, ובעת שהגיע הזמן מנחה ביקש מרן שיקחו אותו לבית הכנסת עם הכסא, ואמרו לו, מדוע צריך רבינו הקדוש לילך לבית הכנסת, הלא גם בחדרו יש קדושה גדולה, כי בעת שחזרנו לבעלזא והי' צורך לעשות פאדליגע [רצפה] חדשה שנשברה בהרבה מקומות מחמת שדרסו שם הגוים, ורצו ליקח הפאדליגע הישנה ולעשות חדשה, אמר כ"ק מרן, חס ושלום, הפאדליגע הזאת יש לו קדושה כי על זה עשו יחודים זקיני ז"ל ואבי ז"ל. השיב מרן על זה: אמת שאמרתי שיש להחדר קדושה, אבל בשעת מנחה דרכי לאסוף התפלות מה שהתפללו במשך היום, ע"כ צריך אני לילך לבית הכנסת.

152 ספר 'מציון יסעדך' בשם הרהגה"ח ראש הישיבה מוה"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

153 שם בשם הרה"ח ר' **מרדכי גימפל ניימאן** ז"ל.

קריאת הפתקאות אצל רבותינו הק' היתה העבודה הקשה שבמקדש[154]. רבוה"ק גילו שבעת קריאת הפתקאות רואים את האדם כולו "דאס גאנצע מענטש"[155]. סיפורים רבים מאד מתהלכים אודות הדברים

154 ביטויים רבים נשמעו מפומייהו דרבוה"ק אודות קישוי קריאת פתקאות, ונביא אחדים מהם:

בשנה הראשונה לנשיאותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר פעם להגה"ח ר' **יענקעלע לינסקער** ז"ל דומ"ץ בראווע: "יש בכוחי לנהל בכל יום שתי שלחנות, ולהגיד תורה בהלכה ואגדה, ולעבור לפני התיבה, אבל לקבל פיתקא - אוי, איך יכולים לקבל פתקא מיהודי" ('אדמור"י בעלזא' ח"ג עמוד רפט).

פעם כשישב כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בביהמ"ד ולמד (ראה למעלה פרק ד' עמ' 238 שדרכו של מרן הי' לבא בלילות של חודש אלול לביהמ"ד ללמוד), נכנס פתאום לביהמ"ד א' מחולי הרוח והתחיל להשתולל שם, ונעשה מהפיכה בבית המדרש, ומרן ישב על מקומו וצעק "נא, נא", והנוכחים חשבו שכוונת מרן היא שיוציאו אותו מביהמ"ד לבל יפריע את ציבור הלומדים, והוציאו אותו. אחר הלימוד שוחחו עם מרן בענין זה שהוציאו אותו מביהמ"ד, אמר להם מרן שכוונתו הי' משהו אחרת. והוסיף מרן: "תדעו, שבשעה שאני לומד, זאל זיך דאס בית המדרש איבערדרייען וזה לא יפריע אותי, אבל בשעה שאני קורא אן אידיש קוויטל, און איינער גייט אויפן שפיץ נעגל אין דעם האל [פרוזדור], איז דאס מיר מבלבל אין מח".

בהיות כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בראצפערט אמר פעם: "וואס מיינט עטץ, קוויטלעך ליינען איז א תחינה, בלוט טריפט מיר פון מח בשעה שאני צריך לקרות קוויטל מיהודי". ופעם כשעמד א' נגדו בשעת קריאת הפתקאות, אמר: "דו ווייסט נישט אז מ'טאר נישט שטיין נגד המתפלל, דער בליט פון מח טריפט מיך בשעת איך דארף ליינען א קוויטל פון א איד" (הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל בשם אביו הרה"ח ר' יוסף צבי ז"ל שהי' נוכח שם).

פעם אחר תפילת "כל נדרי" שאל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את הגבאי ר' **אהרן יהושע** ז"ל איך הי' התפלה, התחיל הגבאי לשבח את תפילתו של מרן, אמר לו מרן: "איר מעגט מיר גלייבן, עס איז מיר לייכטער צו שטיין ביים עמוד א מעת לעת ווי צו ליינען איין קוויטל" (הנ"ל).

בהזדמנות אחרת אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להמשב"ק ר' **אהרן יהושע** ז"ל: "יותר קל לי לתרץ רמב"ם חמור וקשה, מאשר לקבל פתקא אחת מיהודי" (הרה"צ ר' אלימלך אשכנזי שליט"א, הובא ב'אז נדברו' ח"ג עמוד סד).

גם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע התבטא על הקישוי בלקיחת קוויטלעך, ופעם באמצע קריאת הפתקאות צעק בקול גדול: "עס איז מיר גרינגער אפצוהאקן א פיהרעל האלץ [בנ"א: קלאפטער האלץ (=עגלה טעונה עצים)] איידער צו נעמען א קוויטל". ופעם באמרו שאין ברצונו לקחת פתקאות אמר: "וועז איך וואלט געפארן צו א רבי'ן און כ'הער אזעלכע ווערטער, וואלט איך ארויס געשפרינגען דורכן פענסטער" ('בצילא דמהימנותא'. והגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א רב דחסידי בעלזא בלאנדאן, מוסיף, שפעם הי' חסיד בשם ר' יענקעלע אוהעל'ער, ששמע דברים אלו יוצאים מפי מרן, לא רצה עוד ליתן קוויטל למרן ז"ל, באמרו, איני רוצה שבשבילי יחתוך מרן עגלה של עצים. ולמרות שהי' זקוק להרבה ישועות לא רצה ליתן עוד קוויטל, בכדי שלא להטריח את מרן - 'בוצינא קדישא' אות תרעז).

ופעם אמר מרן להמשב"ק הרה"ח ר' **יחיאל הירש** שליט"א, בזה"ל: "איך קען דיך נישט אויס'משל'ן וואס פאר א ארבעט ס'ביי מיר דאס נעמען א קוויטל".

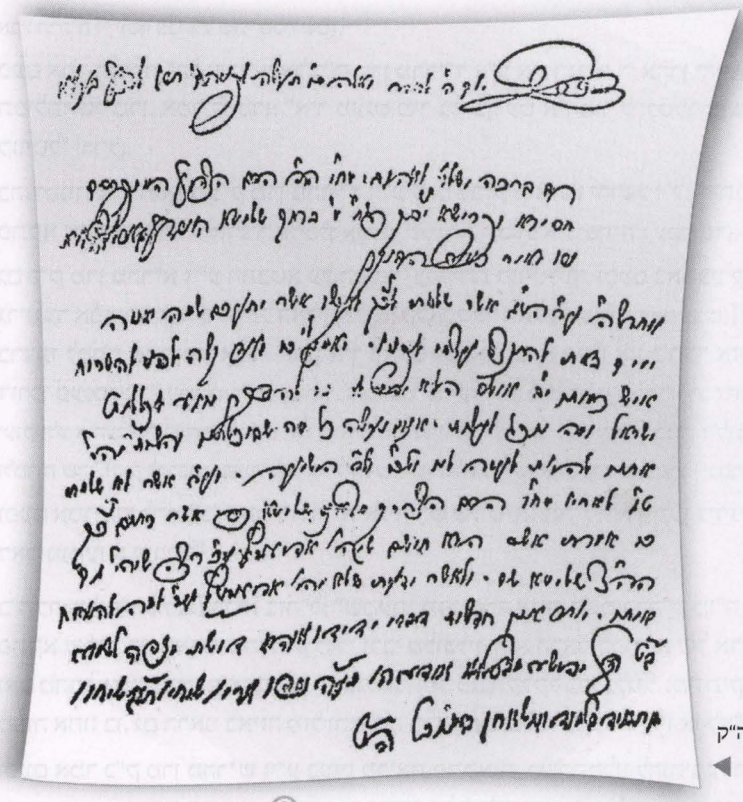
155 ב'דובר שלום' (אות צג) הביא בזה"ל: "שמעתי מפי מגיד אמת בשם הרה"ק מו"ה שלום מבעלזא ז"ל, שהי' אומר: למדתי לקרות פתקא שמות בני האדם, מהרה"ק מורי ורבי **מלובלין**, הוא הראני בפתקא של אדם אחד שורש נשמתו מאדם הראשון, אם מקין ואם מהבל, וכמה פעמים אדם הזה הי' בגלגול, ומה פגם וקלקל בכל גלגול, ומה תיקן בכל גלגול, ואיזה חטא נשתרש ויסבך בו, ואיזה מצוה אחוז בו, גם הראני באיזה מזל והצלחה נולד, ואם יצליח במעשה ידיו או לא".

ופעם אמר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בענין קריאת פתקאות, כשהתחלנו להנהיג עדה ראינו הכל (הכונה שראה בהפתקא את כל האדם גם דברים הרעים), אמנם בראותינו שדבר זה יקשה עלינו לעשות טובה ליהודי אם רואים עליו את הכל, התפללנו שהקב"ה יקח ממנו מדריגה זו, שלא נראה דבר רע על שום יהודי (הגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א רב דחסידי בעלזא בלאנדאן).

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במארינבאד.
ליד מרן עומד המשב"ק ר' מיכל לוקמאן ז"ל ולידו אביו המשב"ק ר' אורי לוקמאן ז"ל

נראים עוד בתמונה: הרה"ח ר' יצחק קאמעסאר [פרידמאן] ז"ל (מימין התמונה), א' השוחטים מבעלזא (ככל הנראה הי' זה הגה"ח ר' יצחק משה שו"ב [נייבויער] ז"ל)

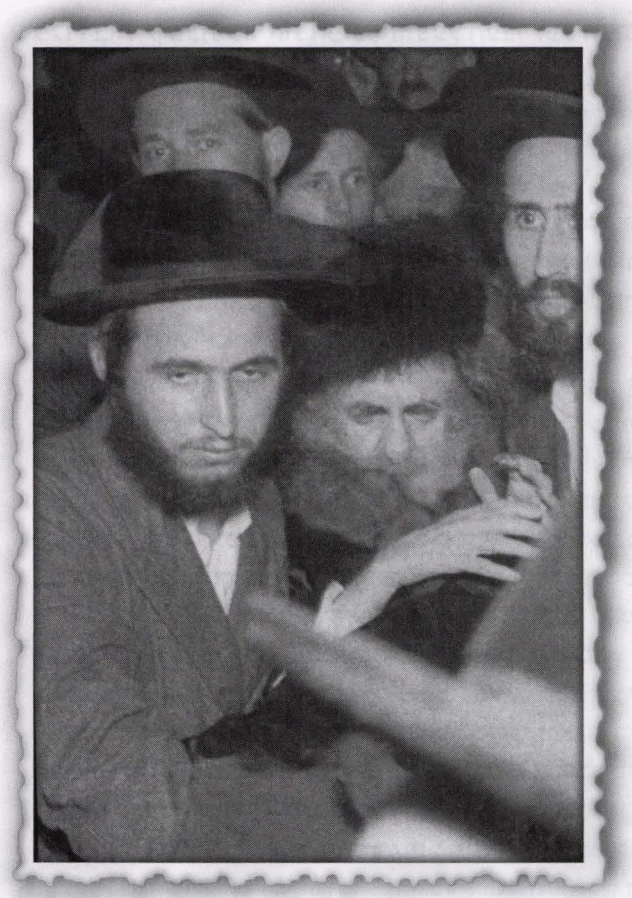
מכתב כ"ק מרן מהר"י זי"ע להרה"ק ר' ברוך מגארליץ זצ"ל

שגילו רבוה"ק בעת קריאת הפתקאות על העבר ועל העתיד של האדם העומד לפניהם[156].

עוד בבעלזא הפסיק כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מלקרות הפתקאות בעצמו [זולת באופנים יוצאים מן הכלל], והרה"ק ר' **וועלוועל מזלאטיפאלי** זצ"ל דודו של מרן אמר פעם: "ס'נישט קיין טובה פארן וועלט אז ער זאל אליינס ליינען א קוויטל" (הרה"ח ר' יוסף גאלדמינצער ז"ל). ופעם אמר מרן בעצמו כשחסידים דחפו שמרן יקרא הקוויטל שלהם: "ס'איז פאר ענק א טובה אז איך ליין נישט אליין" (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל).

וחשוב לציין מה שסיפר לנו הרה"ח ר' **מרדכי גאלדבערגער** שליט"א מברוקלין נ.י. מה דבדידי' הוי עובדא, שבעת שהותו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בפעסט בימי מלחה"ע השני', לקח ממנו גיסו התעודות שלו להשתמש בהם בכדי לעבור הגבול, כי מאחר שצורתו הי' דומה לצורת גיסו הי' בטוח שלא יבחינו בזה פקידי הגבול. אמנם בסופו של דבר נתפס גיסו ונאלץ לעמוד למשפט בבודאפעסט. ניתן לשער גודל הפחד שהי' לו, כי עון כזה בעתים קשים ההם הי' כרוך בסכנת מות ממש. הציע לו א' שבעת שיצטרך לעמוד למשפט יתחלף הוא עם גיסו, שבין כך נראים קלסתר פניהם דומים זה לזה, כך שבעת החקירות אכן יווכחו כי הוא הוא בעל התעודות. ההצעה נתקבלה אצלו, וקם ונסע לפעסט. בשב"ק לפני שהי' צריך לעמוד למשפט נכנס למרן בעת סעודה שלישית, ואחר ס"ג הכריז הגבאי שאפשר ליכנס לקודש פנימה, אך לא יזכירו בקוויטל כי אם את שמו ולא יותר. בתחילה שקל בדעתו אם לכתוב בקוויטל את שמו או את שם גיסו, מצד א' רצה להזכיר את שמו להתברך מפ"ק של מרן, ובפרט כי הוא צריך לישועה שתוכניתו תעבור בהצלחה, אמנם מצד א' חשב שעדיף להזכיר את גיסו הנמצא כעת בצר. לבסוף החליט שיכתוב את שם גיסו. כשהגיע תורו לעבור עם הקוויטל, לקח הגבאי הרה"ח ר' **דוד שפירא** ז"ל את הקוויטל וקרא אותו לפני מרן, מיד שאל אותו מרן: "און ווי אזוי הייסט דו"?... הלה עמד משתומם בראותו שיודע מרן שהשם שמופיע בקוויטל הוא לא השם של זה העומד אצלו. ואכן ניצל את ההזדמנות והזכיר את כל הענין לפני מרן, ומרן בירכו בזה"ל: "גיי געזונטערהייט, זיי מצליח, דער באשעפער וועט דיך העלפן" (פרט נוסף הוא מוסיף, כי בתור "אונגארישע בחור" עשה כמנהג בני מקומו ונשק יד קדשו של מרן, מיד נעשה בהלה במקום [ראה עמ' 334 אודות זה], ואמרו לו לחזור עוה"פ ולהזכיר שוב את ההזכרה, כך זכה עוה"פ להתברך מפ"ק של מרן). והוסיף כי ברכת צדיק עשתה רושם, והמשפט עבר בהצלחה, וגם במשך כל ימי עברה וזעם הרגיש כי ברכתו של מרן ליותה אותו בכל צעד ושעל עד שהגיע לחוף מבטחים בעז"ה לאויוש"ט.

156 בענין זה כדאי להעתיק בכאן עובדא אחת מני רבות המובא בהקדמה לקונטרס 'כונת הלב' מהגה"צ ר' **ברוך בענדיט ליכטנשטיין** זצ"ל אבד"ק קראסנא, שכתב בנו הגה"צ ר' **הלל** ז"ל: "וכאן קנה מקומו לכתוב מה ששמעתי ענין נורא מאבי מורי ז"ל, וגופא דעובדא הכי הוי. אבי מורי ז"ל דרש פ"א בקראסנא ביום שביעי של פסח עבור איזה פירצה שפרץ איש אחד, והוכיח את העם לגדור גדר ולעמוד בפרץ, והי' אז שמה בבית הכנסת איש אחד סוחר ועשיר גדול מארץ אמעריקא, ובשמעו דברי תוכחה ומוסר מאבי ז"ל נתרגש מאד, וכשירד אבי מלפני ארון הקודש אחר הדרשה, ניגש אליו איש הנ"ל ונשק את כנף בגדו של אבי ז"ל, והוא ז"ל לא ידע את האיש ואת שיחו. ואחר יום טוב בא האיש לפני אבי, וסיפר לו את כל נגעי לבבו שהוא רוצה לעשות תשובה (ואבי ז"ל לא הי' רוצה לפרוט לנו פרטי העבירות שהודה לפניו האיש הנ"ל, רק בכל פעם שספר המעשה ונזכר ממעשיו המקולקלים של הנ"ל רקק ואמר שלא הניח עבירה שלא עשאה ר"ל). ואבי ז"ל הי' אז עוד צעיר לימים, והשיב לו שהוא לא יוכל לסדר לו תיקוני תשובה, אך אם ירצה יסע עבורו לרבו לבעלז [לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע] ויתן לו פתקא ופ"נ עבורו. והיות שזמן לא כביר לפני זה הי' אבי ז"ל בבעלז ולא הי' לו על הוצאות שניות, ביקש מהאיש שהוא ישלם לו ההוצאה, וכן הי', ואבי ז"ל נסע לבעלז, ואת האיש לא לקח עמו, על כי הבין בחכמתו שהרה"ק ז"ל אין לו חפץ לראות איש מזוהם כזה. וביום חמישי בשבת בא לבית הרב ז"ל ונתן לפניו פתקאות הרבה מה שלקח עמו דרך אגב מאנשים אחרים, והרב ז"ל קרא אותם ובירך כ"א כברכתו. וכאשר נתן לו פתקא מהאיש הנ"ל, ואבי ז"ל לא אמר לו מאומה מי הוא זה האיש ומה מעשהו, ותיכף שהביט הרב ז"ל בפתקא לקח הפתקא עם המעות פ"נ והחזירו לאבי ז"ל, ואמר לו בזה"ל "דא האט איהר דאס קוויטל מיט'ן פדיון, איך האב קיין כח". ואבי ז"ל דא לדא נקשן בראותו רוח קדשו של רבו ז"ל. ובמוצאי שבת ניסה שנית ונתן הפתקא עם הפ"נ להרב ז"ל, והוא ז"ל החזיר לו כנ"ל ואמר לו כנ"ל. וטרם נסיעתו לקח שוב פעם ג' את הפתקא ונתנו ליד הרב ז"ל, והרב השליך את גופו הקדוש אל אחורי הכסא שישב עליו, ואמר לו: "איך האב דאך אייך געזאגט איך האב קיין כח", והחזיר לו הפתקא עם המעות. ואבי ז"ל ענהו, רבי, אני הנני שליח ואני צריך לקיים שליחותי, ומה אענה שולחי דבר, ואולי יחשדוני שלא הייתי

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בארה"ק
נישא ע"י המשב"ק הרה"ח ר' יחיאל הירש שליט"א (בקדמת התמונה), והרה"ח ר' יצחק לאנדא שליט"א (מימין). מאחוריהם נראה המשב"ק ר' יוסף לוי זי"ל

וסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כי פעם משום מה יצא כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע באמצע קריאת הפתקאות החוצה, וכשנכנס מרן הבחין כי מורה השעות שהי' על השלחן חסר, ונעשה שם רעש גדול מזה, התחיל מרן להסתובב בין האנשים הרבים שעמדו בחדר, ומיד ניגש לא' מבין האנשים וגער בו שיחזיר ה"זייגער", וכמובן שהלה החזיר מיד את הגניבה. וכשסיפר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עובדא זו, הוסיף ואמר, שאין בכך שום מופת, אלא שבשעת קריאת פתקאות מתגלה את האדם בשלימותו, ומאחר שזה עתה קרא זקיני ז"ל את הקוויטל שלו, ע"כ הכיר בו זקיני ז"ל שהוא הוא זה שגנב את הזייגער[157].

ביחד עם עבודת הקודש של קריאת הפתקאות, הי' צריך כל א' להחזיק את הקוויטל בקדושה. משום כך הקפידו בבעלזא, שלא להיכנס לביה"כ עם קוויטל בכיסו. וכן הקפידו שלא ללון עם קוויטל, ואם לא עלה בידו לגשת עם הקוויטל ביום שנכתב, אזי הי' מוכרח לכתוב קוויטל שנית ביום המחרת. גם הקפידו שלא יפול הקוויטל לארץ[158]. עוד הקפידו, שלא לחתוך את נייר הקוויטל בברזל[159].

בתקופה האחרונה הי' הסדר - בדרך כלל - שהחסידים, אחר שהי' להם הקוויטל בידם, המתינו בה"גרויסע שטוב" או בפרוזדור שיגיע תורם ליכנס בקודש פנימה, ומחוץ לחדרו של מרן עמד המשמש

כלל בחצרות קדשו, וע"ז קרא הרב ז"ל למשמשו הרה"ח ר' **פנחס** ז"ל (אודותיו ראה להלן פרק ח עמ' 512) ואמר לו: "פנחס, נעם דאס קוויטל מיטן פדיון, לייג עס מיר אוועק צוא יענע צייט". ומשמשו לקח הקוויטל והפ"נ מאבי ז"ל. ואבי הי' חפץ לידע מתי הוא יענע צייט, ואחר שיצא מבית הרב שאל למשמשו שיאמר על איזה זמן כיוון הרב ז"ל, והשיבו בדרך הלצה: ווילט איהר א רבי ווערען"?.

157 הרה"ח ר' **איסר יאקטער** ז"ל.

158 'בצילא דמהימנותא' (עמוד מט).

159 הגה"צ ר' **יעקב יצחק נייימאן** זצ"ל.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במארינבאד

נסמך על יד המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל בקדמת התמונה נראה המשב"ק ר' משה שינאווער ז"ל נושא הכסא של מרן

ר' **שמואל בצלאל'ס** ע"ה[160], או המשמש ר' **משה שינאוו'ער** ע"ה, ושמרו על הסדר שלא ידחפו אל החדר יותר אנשים מכפי שהורשו. כשהגיע התור ליכנס נכנסו דרך ימינו של מרן שהי' יושב ממול הפתח. מימינו של מרן עמד הגבאי ר' **אהרן יושע לאנדא** ז"ל, ומשמאלו של מרן עמד הגבאי ר' **מענדל לאנדמאן** ז"ל. בעל הפתקא ניצב לימינו של ר' אהרן יהושע ומסר את הקוויטל לידו שהוא ימסור את הקוויטל לידי מרן. הקפידו במאד שלא ליתן את הפתקא לידי מרן או להניחו על השלחן טרם שיבקש מרן. כולם היו עומדים שם באימה וביראה מבלי להוציא הגה מפיהם טרם שנצטוו מפי מרן[161].

אצל רבוה"ק הי' נהוג, שבעת קריאת הפתקאות נכנסו הרבה אנשים ביחד לתוך החדר להיפקד ולהיוושע בדבר ישועה ורחמים, וכל א' ניגש לבדו למרן[162]. ואמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על זה כי שני

160 המשב"ק ר' **שמואל בצלאל'ס** ע"ה הי' איש פשוט מאד, ושימש שנים רבות אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואחריו אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. התפקיד שלו הי' לשמור על הסדר בבית דירתם של רבוה"ק, הוא הי' מנקה ומכבד את הבית מדי ערב, ובעת קבלת הקהל עם קוויטלעך הי' שומר על פתחו של מרן על הסדר.

161 הרה"צ ר' **יצחק דוד רוקח** זצ"ל.

162 פעמים, כשהי' צורך למי שהוא לדבר עם מרן דבר סוד, היו שולחים את כולם לחוץ, או שנכנס מרן לחדר הסמוך לדבר עמו (הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער ראש הישיבה זצ"ל).

טעמים בדבר: א', לפי שהתקבצו ציבור גדול כל כך עד מבלתי יכולת להיכנס כל א' לעצמו בנפרד, ב', לפי שבמעמד קהל רב, קל יותר לפעול ישועות ורפואות עבור ישראל, שכח זכות הציבור גדול מאד[163].

בעת קריאת הפתקאות היו שתי נרות דולקות על שלחנו של מרן, שהניחו אותם על טס של עץ[164]. טס זה קיבל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מהרה"ק **מלובלין** זי"ע. החסידים ידעו ש"קוויטל" קשה הניח מרן על קערה זו[165].

163 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**. והוסיף מרן שליט"א לספר, שגם זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כשהי' צריך פעם לרפואה נכנס ביחד עם כולם להזכיר עצמו. ונעתיק את הסיפור כפי המובא בקונטרס 'אז נדברו' (מאמרותיו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בביקורו בארה"ב שנת תשנ"ח):

כשהי' זקיני ז"ל (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע) בצעירותו אחר חתונתו, הי' זקוק פעם לאיזה ישועה, והתבונן בעצמו האיך אפשר לקיים מאמר חז"ל דתניא: אין תפילתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים לבו כבשר (סוטה ה ע"א), דילפינן שם בגמרא מהא דכתיב: ובשר כי יהי' בו בעורו שחין ונרפא (ויקרא יג, יח), ודרשו שם בגמרא: בשר כתיב בי' ונרפא, אדם לא כתיב בי' ונרפא. ופי' רש"י: כבשר שהוא רך, שמי שהוא רך ועניו כבשר, קרוב להתרפאות מיסורין שבאין עליו, אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו.

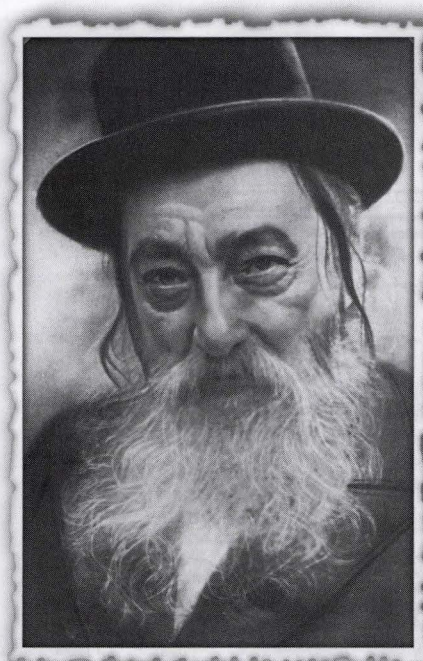
והתיישב זקיני ז"ל בדעתו שבכדי להגיע לידי כך, יכנס לאביו אא"ז ז"ל (כ"ק מרן מהר"י זי"ע) ביחד עם כל הנכנסים, כאשר הי' הסדר אצל אא"ז ז"ל, שכל הקהל נכנסו ביחד, ובקודש פנימה ניגש כל א' בנפרד. ויהי כאשר נכנס זקיני ז"ל לאביו, רצו הנוכחים לכבד אותו כראוי, וליתן לו מקום לעבור בתוך האנשים, שלא יצטרך לדחוק עצמו כ"כ, אמנם זקיני ז"ל סירב בדבר, ודחק עצמו בין כל האנשים שעמדו שם, וניגש לאא"ז ז"ל, ומסר לו קוויטל.

בעת שבירך אותו אא"ז ז"ל, אמר לו: דע, שכשהיית בילדותך ולא הי' מצב בריאותך בכי טוב, התפללנו לד' והעלה לך רפואה, וכמו שעזר השי"ת בימים ההם, כן יעזור השי"ת בזמן הזה. וציווה אא"ז ז"ל את כל הנוכחים שעמדו שם, שכולם יברכו את זקיני ז"ל, שיוושע בכל מה שהוא צריך להיוושע.

ואמר על כך זקיני ז"ל (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע), שבזה שהזכיר אא"ז ז"ל את הענין מה שהי' לו בילדותו, ושעזר לו השי"ת ונתרפא, הכניס בזה אמונה גדולה שיעזור השי"ת גם עכשיו. ופי' בזה מה דאיתא בגמ' (שבת סז ע"ב) על הפסוק: וטמא טמא יקרא (ויקרא יג, מה) שצריך להודיע צערו לרבים, ורבים יבקשו עליו רחמים. ופי' רש"י (סוטה לב ע"ב): צערו, צרות שעברו עליו, דהיינו צרות שעברו על ישראל, צרת לבן הארמי, צרת מצרים. ולכאורה יש להבין מה ענין צרת לבן וצרת מצרים לכאן, אלא דהכוונה היא, דבעת שמזכירים את הצרות הקודמים, כגון ענין של לבן הארמי שביקש לעקור את הכל, ושהשי"ת עזר והצילנו מזה, וכן צרת מצרים שעבדום ועינו אותם, ועזר השי"ת והוציאנו משם, הזכרת ענינים האלו גורם לאמונה, שאדם בכל מצב שהיא נמצא בה, צריך לקוות ולצפות שהשי"ת יעזרנו ויוציאנו מן המיצר.

164 הרה"ח ר' **אברהם מענדלאוויטש** ז"ל סיפר מעשה פלא, כי בהיות כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעיר ראצפערט בימי מלחמת העולם הראשונה, קרא מרן לר' **סיני זינגער** ז"ל וביקש ממנו שיביא לפניו יהודי מרוסיא, ר' סיני יצא ופגש ביהודי שבעבר הי' עובד אצל הצאר מרוסיא והכניסו למרן. מרן התחיל לחקור אצלו בדיוק רב אודות צורתו של הצאר, וציוה לו לתאר לפניו כל פרט ופרט וכל אבר ואבר, בינתים נטו הנרות שעל השלחן להיכבות, והסדר הי' שעוד טרם שכבו הנרות כבר הדליקו נרות חדשים, אך הפעם לא נתן מרן להדליק נרות חדשים עד שהנרות כבו לגמרי. למחרת הגיעה הידיעה כי בו בזמן שמרן הי' שוחח עם היהודי מרוסיא הרגוהו להצאר ולמשפחתו וחתכוהו איברים איברים, והיתה הרווחה בזה לעם בני ישראל.

165 הרה"צ ר' **יצחק דוד רוקח** זצ"ל. הוא הוסיף וסיפר על עצמו, שבכל פעם שנכנס לזקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' מסתכל בקערה אם לא נמצא שם איזה קוויטל. גם סיפר, שאחר הסתלקותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נפל הקערה הזאת בירושה לאביו הרה"ק

הרה"ק בעל ה'אהבת ישראל' מוויזניץ זצ"ל ◀

גם היתה תמיד מונחת על השלחן קערה שאנשים שבאו להתברך מפ"ק של מרן הניחו בתוכה נדבותיהם לצורך בנין ובדק בית הכנסת[166].

את הקוויטלעך היו מוציאים אח"כ ושרפום[167].

כידוע, בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע נשתנה המצב עם קבלת הקהל ל"קוויטלעך", ויהודים צבאו על פתחו של מרן ימים שלמים עד שניתן להם ההזדמנות להתקבל בקודש פנימה. פעם נכנס איש פשוט למרן, ואמר, שכבר ממתין כמה ימים ולא נותנים לו ליכנס עם הקוויטל, אמר לו מרן בזה"ל: "וואס איז, וועז מ'האט זיך געדרייט אין **קאזניץ**, האט מען געקענט ווארטען צוויי וואכען, און מען האט הערשט נישט אפגעגעבן קיין קוויטל, און עס איז גוט געווען"[168].

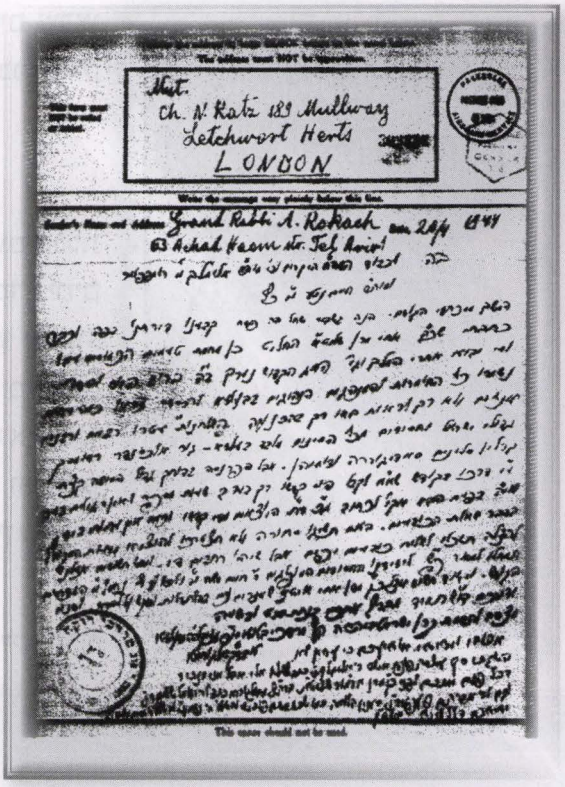
מיערוסלוב זי"ע, וציוה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לעשות קערה אחרת כמתכונתה וכצורתה של זה, וציוה, שגם במקומות שהקערה היתה מושחרת קצת מרוב שנים, או נטף עלי' מחלב הנרות וכדו', כן יעשו דוגמתו בדיוק בקערה החדשה, ויהי לפלא.

עדות נוספת אודות הנחת קוויטלעך על טס הזה, מצינו במכתבו הידוע של החסיד ר' **שלמה ביגלאייזן** ז"ל שכתב לאביו אחר ימי הפורים אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ובין השאר כתב בזה"ל: "בלילה נתתי פתקא עבורי, ות"ל שפעלתי כל טוב. וגם ראיתי שאחר שנתתי הפתקא עם הפ"נ, שקרא הרבה והאריך בפתקא, והי' לפלא שאח"כ כאשר כבר הי' עומד בקריאת פתקאות אחרים, הזכיר עצמו ואמר לגבאי בזה"ל: 'זיך אויס דאס קוויטל פון שלמה אושפיצינער', און מען האט עס אויסגעזוכט. ולקח הרב מרן הקדוש הפתקא שלי מתוך הפוסקאות, אונד האט גימאכט איין קנייטש אין דער שיעף, און האט עס געלייגט על הטאץ שהלייכטערס עומדים, והגבאים אמרו לי, שהמנהג כאשר הוא לוקח פתקא ועושה כן, אזי מונח הפתקא כל השבוע עד ערש"ק סמוך להדלקת נר שבת, ומרן שליט"א קורא אותו הפתקא כמה פעמים, וכוונת מרן שליט"א אי אפשר לנו לידע". ע"כ.

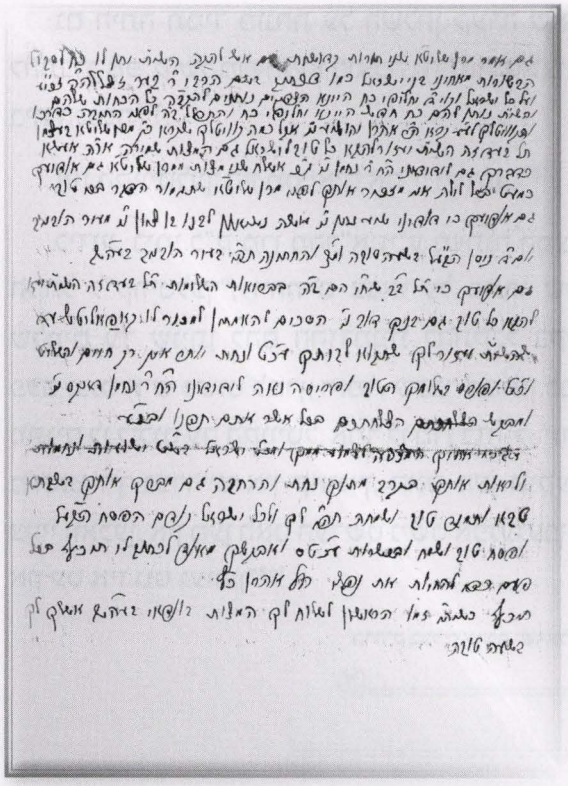
166 פעם אחת כשישב הרה"ק בעל **אהבת ישראל מוויזניץ** זצ"ל בחצר ביתו בין תפלת מנחה למעריב, דיברו המקורבים אודות בנין בית הכנסת של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ועל גודל הקדושה והעבודה שהשקיע בתוכה בתמידות, נענה הרה"ק ואמר: בעיני ראיתי גם אצל צאצאיו הקדושים כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהי' מונח על שלחנם קערה והי' כתוב עליו "לטובת תיקון בית הכנסת" (הרה"צ ר' אליעזר פיש שליט"א אבדק"ק מאטא-סאלקא, הובא בספרו 'נועם שיח').

167 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל סיפר, כי ראה בספרי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהגיעו בירושה לבנו הרה"ק ר' **יהושע מיערוסלוב** זי"ע, שהיו בהם חתיכות נייר שנתלשו מהקוויטלעך לפני שהוציאום לשריפה, שהי' כתוב בהם השם שלו'. וכנראה שאע"פ שלא כתבו השם במילואו, רק שלו', ללא המ"ם, עכ"ז הצריכום גניזה. לעומת זה סיפר ראש הישיבה זצ"ל, שראה את הקוויטל ששלח כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע להרה"ק ר' **מרדכי מטשערנוביל** זי"ע (ראה הפרטים אודות קוויטל זה בספרינו 'מציון יסעדך' עמוד סד), שהיה תחת ידו של אחד מנכדי בעלזא החשובים מפרעמיסלא, וכשהיה פע"ם אחת בטורנא הביא אתו את הקוויטל, והראה אותו לפני החסידים דשם, שהיה פיסת נייר קצרה, ולארכו היה כתוב בו שורה אחת "שלום בן רבקה העני לבריאת הגוף", במילוי השם שלו'. וכן נמצא גם איזה צילום מחתי"ק של מרן שחתם שמו במילוי השם שלו'.

168 הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה. ובנוסח דומה מספר הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א שקיבלו ממקור נאמן,

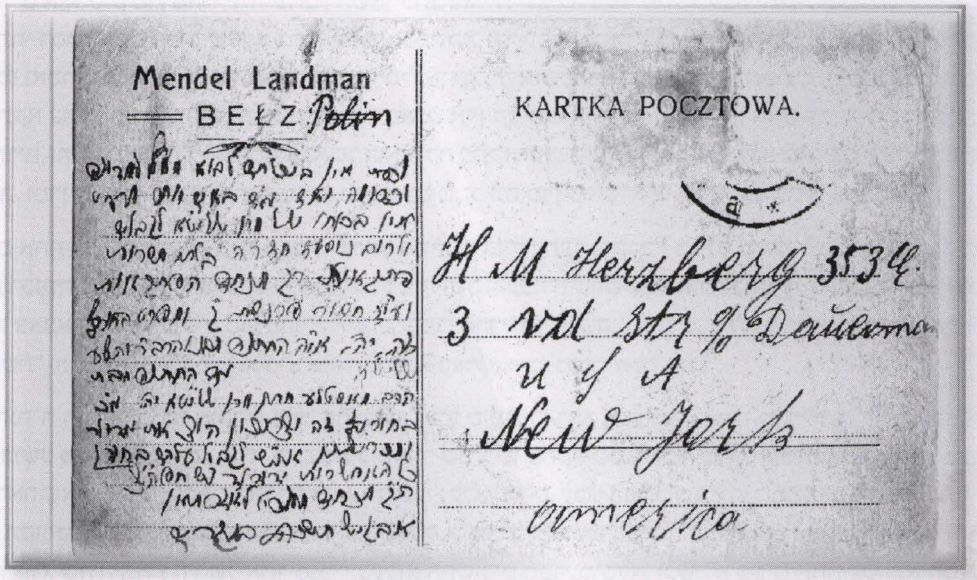

Mr.
Ch. N. Katz 189 Mullway
Letchworth Herts
LONDON

מכתב הגה"צ מבילגורייא זצ"ל להגה"ח ר' אלימלך רומפלער זצ"ל ולהרה"ח ר' חיים נטע כ"ץ ז"ל שבו מזכיר על אודות קריאת הפתקאות ע"י כ"ק מרן מהר"א זי"ע: "ע"י דרכו בקודש שא"א לקבל פני קדשו רק בערב שעות מספר"

כתבי חסידים

מכתב הרה"ח ר' אהרן כ"ץ ז"ל משנת תרצ"ט שבו מזכיר: "והקוויטלעך לע"ע קרא הר' אהרן יהושיע נ"י אבל כמה קוויטלעך שקרא כ"ק מרן שליט"א בעצמו, ת"ל בעד זה, השי"ת יעזור להבא כל טוב לישראל"

Mendel Landman
BEŁZ Polen

KARTKA POCZTOWA.

מכתב המשב"ק הרה"ח ר' מענדל לאנדמאן ז"ל (מגנזי המכון) "וכעת אין ביכולתם לבוא מחוץ למדינה, ואם גם באים יותר אנשים אין בכוחו של מרן שליט"א לקבלם, ולרוב נוסעים חזרה בלתי אפשרות פתקאות, רק מניחים הפתקאות"

גם לנשים נתנו ליכנס בקודש פנימה עם "קוויטלעך". וכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר שבאמת לא רצה לקבל פתקאות של נשים, רק משום שלשה טעמים צריך הוא לקבלם: א', משום שכח הנשים עם דמעותיהן מסייע לו בעבודתו דשערי דמעות לא ננעלו, ב', משום שאם הוא לא יקבלם לא יתנו גם לבעליהם לבוא, ג', שאם הוא לא יקבלם ילכו אצל צדיק שאינו אמת[169].

והרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל סיפר, ששמע מפ"ק של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר, שלא הי' צריך ליקח קוויטלעך מנשים, רק שיש שאלות כאלו שצריך לפסוק בעצמו[170].

שבתחילת ימי נשיאותו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שררה דחקות גדולה בחצר, יען שמרן הי' נמנע מלקבל כל הצובאים על פתחו ליכנס בקוויטל, ונכנסו הרבנית **חי' דבורה** ע"ה א"ח כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ביחד עם הרבנית **מלכה** א"ח כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע למרן, והציעו את טענתם על מה שמרן אינו מקבל את כל הבאים להתברך מפיו, נענה מרן ואמר על עצמו: "א מאן א בטלן". ואח"כ הפטיר: "אין **קאזניץ** האט מען געקענט ווארטן דריי וואכן ארייגצוגיין מיט א קוויטל, און מ'האט נישט ארייגעלאזט, און מ'איז אהיים געפארן א געהאלפענער...".

ובקשר לזה סיפר הרה"ח ר' **יחיאל הירש** שליט"א משב"ק, שפעם הגיע הרה"צ ר' **דוד מרדכי טווערסקי מטאלנא** זצ"ל לביקור אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע בארי", ובאמצע הביקור הגיש הרה"צ מטאלנא קוויטל והניחו לפני מרן על השלחן, נענה מרן ואמר: "אספר לך עובדא מזקינך הרה"ק ר' **דוד מטאלנא** זצ"ל", והקדים מרן ואמר: "בתקופה הראשונה אחר פטירת אבי ז"ל, נמנעתי מלקבל קוויטלעך, ושאל אותי הגבאי ר' **אהרן יהושע** מדוע אני מונע עצמי מלקבל קוויטלעך, ספרתי לו עובדא זו: ידוע הי' כי אצל הרה"ק ר' **דוד'ל מטאלנא** זצ"ל היו רואים ישועות בגלוי, ואילו אצל אחיו הרה"ק ר' **יוחנן'טשע מרחמסטריווקא** זצ"ל לא היו רואים כ"כ. פעם נפגשו שניהם יחד, ושאל הרה"ק ר' יוחנן'טשע את ר' דוד'ל: הלא אנשים אחים אנחנו מאב ומאם, ומדוע אצלך רואים כ"כ ישועות בגלוי, ואצלי אין רואים. השיב לו ר' דוד'ל: החילוק שביני לבינך הוא כך, כשבא האיש אצלך, אתה מקבלו בסבר פנים יפות, אתה יורד לנבכי לבו ושומע ממנו את כל מה שמעיק לו, ואחר-כך אתה מברך אותו בלב חם, וכשיוצא מרגיש בלבו כי הרבי בירך אותו וישועתו כבר קרובה לבא, ומכאן ואילך סמוך לבו כי בברכת הרבי יושע ושוב לא נשואות עיניו לשמים. לא כן כשבאים אצלי, האיש שרוצה ליכנס אצלי צריך להמתין זמן רב עד שזוכה להתקרב לגבאים [והוסיף מרן: הגבאים דאז היו "הארטע גבאים" ולא הניחו את כל א' ליכנס], וכשכבר מצליחים ליכנס מה רואים, יושב לו יהודי עם "קליינע פאות'לעך" וממלמל איזה ברכה בפיו, לא מקרב אותו ולא מדבר על לבו. כשיוצא האיש חושב בלבו: וכי על זה הייתי צריך להמתין כ"כ הרבה זמן? וכי לזה מסרתי את נפשי כ"כ? בצר לו הוא נושא את לבו לשמים ומתאנח: רק מן השמים יכולים לעזור לי... ואכן, הקב"ה עוזר לו, והישועה קרובה לבוא בעזרתו יתברך...".

169 כן הביא הגה"צ ר' **אלעזר רובין** זצ"ל אבד"ק גלאניב בהקדמה לספרו 'זכרון אלעזר', ששמען מפי חמיו הרה"ק ר' **שלמה מסאסוב** זצ"ל, בשם זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

170 סיפר הרהגה"ח ר' **שלום בראנדר** זצ"ל ראש הישיבה (וכעי"ז מובא בספר 'יפה שיחתן' ח"ב ע' רה משמו), שפעם נקרא לפנים לחדרו של מרן בעת שבאה לפניו אשה בפתקא [כי כידוע הקפיד מרן שיהיו עוד שני אנשים בביתו בעת קריאת פתקא של נשים, מטעם איסור יחוד], ואמרה האשה שנשלחה להרבי מאת הרבנים, היות שבהיותה דרה ברוסיה ובעלה היה בשביה קיבלה ממנו מכתב רשיון שתינשא לאחרים, והיא בשגגתה נישאת לאחר והולידה בנים. ומרן ז"ל אמר לה ההלכה הפשוטה שתצא מזה ומזה, והוסיף: "און די קינדער, וועט משיח וועט קומען וועלן זיי האבן א תקנה". והראש ישיבה זצ"ל לחש לו להגבאי ר' שלו' פויגל ז"ל באזנו, כי פלא היא שמרן לא אמר לה רק ההלכה הפשוטה, ולא הורה לה שום דרכי תשובה, הרי ההלכה הפשוטה היו שאר הרבנים ג"כ יכולים לפסוק לה. כשיצתה קרא מרן לראש הישיבה זצ"ל ואמר לו בזה"ל: "די עלטער זיידע האט געזאגט, אז ער וואלט נישט געדארפט נעמען קיין קוויטלעך פון קיין נשים, נאר ס'דא שאלות וואס ער מוז אליין פסק'ענען", והמשיך מרן: "זעהסט, למשל די שאלה

בבעלזא באו הרבה נכרים עם קוויטלעך להתברך מפי מרן, ומרן איחל ובירך להם כפי מבוקשם, ועי"ז יצא הרבה טובות לאחינו בני ישראל[171]. בדרך כלל כשבירך מרן גו', הי' מרן מאחל גם "אלע אידן זאלן האבן א ישועה"[172].

הי' גבאי מיוחד שטיפל עצמו עם הגויים וכתב להם ה"קוויטלעך", הוא הי' איש פשוט מתושבי העיר ושמו ר' **יוסף אליקימ'ס** ע"ה[173], וקראו אותו "דער גוי'אישע גבאי". והקפידו שלא לקחת כסף פדיון מהם[174].

הסדר הי' שהגבאי הנ"ל נכנס ביחד עם הגויים לקודש פנימה, והעמיד את הגוי לצידו של מרן או מאחורי מרן. פעם כשנכנס גוי להתברך מפי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, העמיד הגוי את עצמו אל מול פני הקודש, ציוה מרן שיעבירו אותו משם, ואמר בל"ק: "נעמט'ס אים אוועק פון פאר מיינע אויגן"[175].

תמונה המיוחסת להרה"ק ר' יוחנן מרחמסטריווקא זי"ע
בנו של הרה"ק המגיד מטשערנוביל זי"ע

האב איך געמיזט אליין פסק'ענען". והוסיף אח"כ מרן ואמר: אם היתה האשה שואלת אותי דרך תשובה, הייתי אומר לה, רק מאחר שעצם פסק ההלכה היא "שווערע פסק", ואם הייתי מורה לה דרך תשובה היתה יכולה לדמות בנפשה שזה די לכפר על כל חטאה ולא תשמע לקול המעשה אשר עליה לעשות, לכן יש להזהר מאוד שלא יקולקל התכלית שעלי' לקיים ההלכה כמשפט, ולא ינתן לה מקום להטעות להקל ח"ו בזה.

171 הגה"צ ר' **חנוך דוב פאדווא** זצ"ל אבדק"ק לאנדאן אמר, כי יתכן, שמסיבה זו שמרו הגויים בני המקום על ציונם של רבוה"ק בעת המלחמה, מאחר שחשו להם טובה על הישועות שנגרם להם על ידם.

172 בעיר בעלזא התהלכה סיפור ידוע, שנכרית אחת שהיתה מוכרת בשר חזיר, באה לקבל ברכה ממרן, ומרן אמר כדרכו "אלע אידן זאלן האבן א ישועה", והיא הבינה שפת אידיש, ענתה ואמרה: "רבי איך דארף אויך א ישועה".

173 ראה להלן (עמ' 335), שחולי הרוח שהגיעו לבעלזא, והוצרכו להתעכב שמה עד שמרן יוכל לקבל אותם, התאכסנו בביתו.

174 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל. ובתיאור שכתב איש א' מנסיעתו להלוי' של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, מספר בין השאר: בשעה שירדתי מהרכבת בראווא -רוסקא, רץ לנגדי ערל כבן 60 שנה, שהי' נראה כאיש אמיד בעל אחוזות, ומוסר לי הידיעה שהרבי כבר לא נמצא בין החיים, וכאומר: כבר אין לך מה לנסוע. הוא מתיישב עמי ברכבת וממשיך בסיפורו: הלא נאבד לכם אדם גדול בענקים, אליו נסעו לא רק מפולין, רק גם מבעלגי' וגם מארה"ב, ואם הי' ברצונו לגייס לו כספים, הי' ביכלתו לקנות לעצמו את כל העיר, אצלי - הוא ממשיך - אירע ג"כ כדבר הזה, שהי' ביכולתו של הרבי לקבל ממני סכום הגון ביותר ולא רצה לקחת, זה הי' לפני חמש עשרה שנה כשבני הבכור נעשה אלם פתאום, הייתי אז עשיר בנכסים, וביקרתי אצל כל הרופאים בגאליציע, וכולם אמרו שכבר אין מה לעשות עמו, נסעתי אז עם בני להרבי מבעלזא, ואמר לי בזה הלשון: "פאהר צו דאקטורים קיין וויען, גא-ט וועט דיר העלפן, ער מוז געזונט ווערן". לא חשבתי פעמיים ומיד נסעתי לוויען [והוסיף, ומחר בעת הלוי' בטח תראו את בני שם]. אחר זה באתי במיוחד להרבי ורציתי להעניקו, אך הוא סירב בזה כלל וכלל. אדם כזה נאבד עכשיו מכם!

175 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

כשהיו באים ביחד יהודי עם להבדיל נכרי, ציוה מרן להכניס את הנכרי מקודם, לפי שכלפי הגוי הבא בתחילה, הרי כל יהודי הבא אחריו הוא בשלימות, וראוי להיוושע, כי איך שלא יהי' ערכו ומצבו הרוחני, חשוב הוא אמנם יותר מהגוי להבדיל, וכלשון קדשו: "די קנאפסטע יוד איז קעגן די בעסטע גוי בתכלית השלימות"[176].

מרן הי' נוטל את ידיו אחר קריאת קוויטל של גוי[177].

יהודי א' שביקר על שבת אחת בבעלזא, וזכה גם להגיש פתקא לפני מרן בערב שבת עם הגיעו לבעלזא, מתאר:

בצעדי זהירות וחרדה, בדחילו ורחימו, נכנסים החסידים זה אחר זה דרך החדר הריק אל מקדש הרבי, מבפנים כבר עומדים רבים צפופים מסביב לקירות ומחכים ללא ניד וללא ניע, שלא להפריע לסתרי כוונותיו של מרן, רגעים מכריעים מרחפים מעל לראשיהם כאילו כבשן הגורל בוער בחלל החדר, והאויר כה לוהט ומתלהב, עד שאתה מרגיש כי ציפור הפורחת שורפת כאן כנפי'.

בידים רועדות מושיט הא' את הפתקא שלו, ובעוד הצדיק קורא את הבקשה - שמתוך קריאה זו מורגשת ההבנה, השתתפות בצער, הבטחה ועזרה כנה - דוחף המבקש בחשאי שקלי זהב או כסף או שטרי ממון שונים אל ערימת המטבעות המצטברת באמצע השלחן,

176 ידוע מה שאמר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לאחר שקיבל פני הנסיך היווני שהגיע לבעלזא בעיצומו של יום ראש השנה תרצ"ז, עפ"י האימרה ממרן **מהר"י** זי"ע עה"כ בפ' אמור ומיד בן נכר וגו' מום בם לא ירצו לכם, ופי' רש"י לא ירצו לכם לכפר עליכם, וקשה דהרי הכתוב מדבר מקרבנות העכו"ם, ומה שייך כאן כפרת ישראל. ואמר שכן הוא האמת, שקרבנות העכו"ם גורמים כפרה וריצוי לישראל, דע"י שרואים ההבדל בין ישראל המביא קרבן, לבין גוי המביא קרבן, דישראל מביא קרבנו ברוח נמוכה ובשברון לב, ועכו"ם מביא קרבנו בגסות ובזחיחות הלב, וכשרואים בשמים ההבדל בין קרבנות ישראל לקרבנות העכו"ם, אזי בטלים כל הקטרוגים וקרבנות ישראל עולים לרצון גמור לפני השי"ת ומכפרים עליהם. כמו"כ ביום הדין הזה כאשר באים אלינו גוים כאלו, והדגיש מרן "די שענסטע פון זיי", ורואים את גאוותם, ולעומת זאת רואים את פני עם ד' הנבחר, עת רצון היא לישראל, ונמשך עלינו רחמים וחסדים (הגה"צ ר' משה ניישלאס זצ"ל אבד"ק שיכון סקווירא ששמעו בשעתו מא' הדיינים שמרן אמר לו זאת).

בדומה לזה מסופר בספר החסידות (עמוד קכז) כדלהלן: כאשר חנכו הביהכ"נ אמרה הרבנית הצ' מרת מלכה ע"ה לכ"ק בעלה מרן [**מהר"ש**] ז"ל: היות שהמנהג הוא שגוי מביא ביוהכ"פ נרות לבית הכנסת לפני תפלת נעילה, וזה המנהג אינו כל כך ע"פ הלכה, אולי יותר טוב שיתקן שידליקו בערב יוהכ"פ נרות גדולים שידלקו עד אחרי תפלת נעילה, ולא יזדקקו לגוי. השיב לה מרן ז"ל: לא, לא, אנחנו רוצים שבזמן כזה יכנס גוי לבית הכנסת, כדי שהשי"ת יראה ההבדל בינינו (ניין! ניין! מיר ווילן טאקי ס'זאל אין אזא צייט אריין קומען א גוי אין שוהל אריין, און זאל השי"ת זעהן דעהם חילוק). ועי' עוד שם (עמוד קכה) מה שרגיל בפי רבוה"ק בשם הרה"ק **הרבי ר' בער** זי"ע שפירש: הא דאיתא בגמרא (ר"ה כג ע"ב) מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, דחמה רומז לעכו"ם, כי הם מונים לחמה, ולבנה לישראל שהם מונים ללבנה, ואוה"ע אינם רואים אף פעם פגם בישראל, שנגדם בני ישראל הם תמיד בתכלית השלימות.

177 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

בכוונה קדושה נותן איש איש את פדיון נפשו על שלחן הצדיק, כמו שמקריבים קרבן על מזבח בהיותו על תילה בנוי', כל א' לפום מצבו.

מרן מרים את עיניו, מביט לתוך עיני החסיד העומד לפניו בהכנעה ובצפי' מתוחה, מבט זה מבעיר בתוך עיני המבקש זיקי בטחון, ומדליק בו אורות אמונה ונחמה. במבט א' מוסיף מרן כח לחלש, עידוד להבא לידי יאוש, הצדיק מעניק את ברכתו, והחסיד נפרד מאושר, כאילו כבר התקיימו כל הברכות, הצדיק נותן עצה, והחסיד כבר רואה לפניו את ההצלחה.

בינתיים באים גם אנשים, אשר מרן מקשיב לדבריהם מתוך עצב ותוגה ובחמלה יתירה, ואחר כך הוא פושט את ידיו לאמצע השלחן אל ערימת המטבעות, וגורף ממנו מלא חפנים סכום גדול, מבלי לספור, כמה שידו משגת. הרי מרן הוא רק גזברם של העניים, מה לו ולערימת הכסף, מחשבותיו מרחפות למעלה במרום בין שרפי כסא הכבוד ואופניו, וכולו משתוקק לעילא ולעילא להוריד שפע ברכה וגאולה לעמו, בשביל עצמו אין תשוקות בלבו, רק מכאובי אחרים הוא כואב, ושמחת אחרים הוא שמח, מולך על כולם ומרגיש עצמו כעבד נאמן, מוכן להקריב את חייו בעד ישראל וקדושו, נפשו מעבר לכל הבלי העולם הזה, אולם כל דבר קטן גדול הוא בעיניו כשהוא נוגע בענין עם ישראל. איש אחר איש מתקרב אליו, ובפיו דברי עידוד לכל א' מהם, ודבריו הנאמרים בנחת ובמתינות פותחים שערים לתקווה. ואתה מסתכל בפני ההולכים, והנה כולם רוויים תקוה ותוחלת, בטחון לעתיד יותר טוב.

יהודי ממשפחה מתבוללת שחשקה נפשו להתדבק בחסידות בעלזא, ואלי' התקשר אחר כך בכל נימי נפשו, מספר בין השאר בזכרונותיו מביקורו הראשון בבעלזא, מיום שהגיע תורו להיכנס עם "קוויטל" לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, וכה הוא מתאר[178]:

יום אחד בצהרי היום אני קופץ לטבול במקוה כמו שטובלים בהכנה לתפלה, שכן ביום זה אני הולך לצדיק עם "קוויטל". ה"קוויטל" הוא פתק קטן שאחד הגבאים של הצדיק כותב עליו את שמו של מבקש הברכה בצירוף שם אמו - ולא אביו - ומקום מוצאו, ובמלים ספורות רושם בו תוכן בקשתו, שהצדיק יתפלל עליהם לה'[179]. החסידים, יש להדגיש, אינם

178 המאמר נכתב - בין השאר - בהקדמה לספרו 'תשע שערים' בשפה טשעכי'ש, ותורגם ללה"ק בקובץ 'היכל הבעש"ט' (קובץ טו) ע"י הרב **מרדכי געלערנטער** הי"ו.

179 בקונטרס 'ונמצא חן' (עמוד י) הביא, שפעם בא איש א' לפני כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע והגיש פתקא, ולא הי' כתוב בתוכה רק שמות בני משפחתו, אבל לא שום בקשות, שאל אותו מרן מדוע לא כתב גם הבקשות, השיב הלה, שהוא מאמין שבעת שהרבי קורא הפתקא הוא כבר רואה את הכל, ונמשכים דרכו כל הישועות וכל הברכות. אמר לו מרן: לו יהא כדבריך, אמנם עכ"ז צריכים להזכיר הדברים לפני הצדיק, וראי' לזה היא מהא דכתיב אצל המצורע (דברים יד, לה): ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית, דאע"ג שכהן רואה בעצמו את הנגע, עכ"ז צריך בעה"ב להגיד בפה ולהזכיר את הנגע לפני הכהן, כך היא הדבר, אף אם הצדיק כבר יודע הדבר שצריכים להיוושע ולהתברך בו, מ"מ צריכים להזכירו לפני הצדיק.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במארינבאד

(כפי הרשום בתמונה הי' זה ביום כ"ז מנ"א תרפ"ג) נראים מימין לשמאל: החסיד ר' ישראל מיכל פעדער ז"ל מראווא, המשב"ק הרה"ח ר' מענדל לאנדמאן ז"ל, הגה"צ ר' מרדכי מבילגורייא זצ"ל בנו של מרן, החסיד ר' יוסעל'ע יארטשוב'ער ז"ל, מרן, המשב"ק הרה"ח ר' מיכל לוקמאן ז"ל, א' מבני הגה"ק ר' פנחס מאוסטילא זצ"ל חתנו של מרן

מבקשים בקשותיהם מהצדיק בעל פה, אלא אך ורק באמצעות פתק כתוב. על ה"קוויטל" שלי נכתב משפט בודד זה בלי מלה יתירה: "מרדכי בן ריקיל מפראג התמדה בלימוד ויראת שמים", דהיינו שאני מבקש מהקב"ה שאוכל להמשיך ללמוד מתוך יראת שמים. כך יעצו לי חסידים לכתוב.

הפרוזדור בבית הצדיק וחדרו היו עמוסים ומלאים - בבעלזא תמיד עמוס מאד - באלו שבאו לבקש ברכת הצדיק. יש שבאו להפציר שהצדיק יבקש עבור הצלחה בפרנסתם, אחרים באים לבקש רפואה לחולה אנוש, ואילו אחרים באים לשמוע הדרכה בעד או נגד שידוך. צורכי החסידים מרובים ומגוונים הם, ורק הוא - הקדוש - בלבד, יכול להפיס את דעתם על ידי תפלתו להקב"ה.

אחרי קריאת בקשתם הצדיק מתעניין בעוד כמה פרטים לפני שהוא מייעץ או מברך. כמה מהבקשות הוא קורא בחוסר שביעות רצון בולט, במיוחד בקשות הקשורות ברפואות החולים. הוא גוער במבקש ואומר לו ללכת לרופא, אך מאחל לו רפואה שלימה.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע מברך את העם מבעד חלון הרכבת, בחלון השני ניכר הרה"ק ר' משה'לע זצ"ל בנו של מרן

אחרים מביאים מטבע שהצדיק יהפכו לקמיע[180]. הוא עושה כך בחוסר רצון ניכר לעין, אך משהמטבע התקדש בידי הצדיק המבקש מקבלו בפנים זוהרות וצוהלות.

מלבד ה'קוויטל' מצרפים גם 'פדיון' שמניחים על שלחן הצדיק. ה'פדיון' הוא סכום קטן של כסף לפי נדבת לב כל אחד ואחד. הצדיק מחויב לקבל את הכסף. מנהג זה הונהג בידי הבעש"ט הקדוש ויש לו טעם רוחני ופנימי. כאשר הצדיק מתפלל לפני הקב"ה עבור מי שאינו ראוי לברכה ולישועה, הקב"ה שואל את הצדיק: "מה מחוייבתך לחוטא, מה הקשר שלו אליך, בני"? והצדיק יכול לענות: "כן, יש לי מחוייבות הוא עזר לי ולמשפחתי". הכסף הוא אפוא החוט המקשר היחיד בינינו לבין הצדיק, וממילא הכסף הינו ההכנה הנחוצה

180 הכותב מתאר כיצד מרן מברך את המטבע: "הצדיק מניח את המטבע על השלחן, ובאצבעו עג שלש עוגות מסביבו". אך מאחר שלא שמענו אודות נוהג כזה אצל רבוה"ק מבעלזא - השמטנו זאת בפנים.

להתקבלות תפלת הצדיק. בשל כך הצדיק מקבל מתנות, אך גם מחזיר מיד כסף של עניים לנותניהם. אבל, מכופרים, הצדיק לא יקבל כסף"[181].

החסידים שאינם שוהים בבעלזא שולחים בקשותיהם על ידי הדואר, ואם זה נחוץ מאד שולחים טלגרמה. משאלת המבקש מתמלאת מיד שהגבאי מקבל את הטלגרמה אף שהצדיק טרם קיבלה בידיו[182]. אלו שבאים לבעלזא מהונגרי' מנשקים ידי הצדיק, הפולנים - לא[183].

181 ראה גם 'אדמור"י בעלזא' (ח"ג עמ' רצא): "מרן לא רצה ליהנות מכספי פדיון שנתנו לו אנשים בלתי מהוגנים. היו מקרים שציווה לשרוף כספי פדיון כזה או למסרם לעכו"ם".

בדומה לזה נמצא מכתב בין גנזי המכון שנכתב בידי המשב"ק ר' **מענדל לאנדמאן** ז"ל, שכותב בענין קבלת מעמדות באמעריקא: "מעמדות יכולין לעשות [היינו לקבץ כספים מאנ"ש עבור מעמדות], רק שיהי' באופן שכותבין, שיקחו רק משומרי ש"ק".

182 מסופר, שפעם בעת ששהה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע במארינבאד, נסע לשם החסיד ר' **ישראל משה מאנדל** מטעגלאש ז"ל, בא' הלילות הי' ר' ישראל משה בחדרו של מרן, וראה שברגע האחרון לפני שסגרו את השער, בא הדוור והביא מברק ממדינה אחרת מיהודי חולה מסוכן, שביקש ממרן להתפלל בעדו. ואכן זכה והכניסו עוד ברגע האחרון את ההזכרה שבמברק לפני מרן. דן ר' ישראל משה במחשבתו, שנתמזל מזלו של אותו חולה בזה שהביאו את המברק ברגע האחרון לפני סגירת השער. הרגיש מרן מיד במחשבתו ואמר לו: "מה אתה חושב, אם הדואר מאחר עם המברק אז ח"ו מאוחר, זה לא כך, בזמן שכותבים את הפתקא נושעים מיד" (ספר 'גדולי חסידי בעלזא' ח"ב עמוד תמט).

כן סיפר הרה"ח **ישעי' קראקאווער** [לברון] ז"ל, שפעם בנסעו מאנטווערפן לארץ ישראל שלח א' עמו קוויטל למסרו לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כשהגיע לאר"י התעכב ולא נכנס מיד למרן, ובינתים הודיע אותו השולח כי כבר נענה בקשתו. כשנכנס למרן ומסר הקוויטל, סיפר כי השולח הודיעהו כי כבר נושע ב"ה, אמר לו מרן: "וואס מיינסטו, ביים טאטען ז"ל אז א איד האט געשריבן א קוויטל אין לעמבערג, האט ער געדארפט ווארטן ביז די קוויטל קומט אן קיין בעלזא? דער טאטע ז"ל איז געווען א מלאך, ווי קען מען זיך פארגלייכן? אבער ס'איז דאך פארט אזוי".

בקשר לכך סיפר הגה"צ ר' **יעקב יצחק נייַמאן** זצ"ל, שפעם נסע הרה"ק ר' **משה'לע** זצ"ל ביחד עם אביו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ברכבת, וכרגיל באו המוני חסידים בכל עיר שהרכבת עצר שם וביקשו להזכיר א"ע לפני מרן, אמנם בשל הדחיפות וציבור הגדול נמנע מרבים מלגשת אל הקודש, היו רבים שניגשו אל הרה"ק ר' משה'לע וביקשו ממנו שיזכיר את שמם לפני מרן, ונענה להם ראשו. אח"כ אמר: "האב איך דען געקענט געדענקן אלע הזכרות? אבער מען זאגט אז מ'שיקט ארויס א טעלעגראם קיין בעלזא ווערט מען שוין געהאלפן, ממילא אזוי ווי עס פועל'ט ווען מען קלאפט דעם טעלעגראם, פועל'ט עס ווען מ'קלאפט עס אריין אין מיין קאפ"...

183 ידוע שבבעלזא לא נהגו לנשק ידי מרן, וכשהיו באים יהודים מהונגרי' לבעלזא היו מנשקים ידי מרן, אולם רבוה"ק לא היו נוחים בזה, וכשהיו נוסעים בעיירות הונגרי' היו מזהירים שלא לנשק הידים. וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בהיותו באונגארן הי' מכסה את ידיו הק' במגבת או בשרוול הבעקיטשע בעת שהציבור עברו ליתן "שלום", למנוע מלנשק את ידו הק' (כך העיד הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל ממה שראו עיניו בהיות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במונקאטש).

וסיפר לנו יהודי ישיש בשם ר' **משה אמסעל** שליט"א מנורט-מיאמי, שפעם בהיותו ילד בן שמונה שנה נסע ביחד עם זקינו הר"ר **מרדכי אמסל** ז"ל ממקום מגוריו הומנא לקבל פני מרן ששבת בעיר מיהאלעוויץ, ובערש"ק ישב מרן בחדרו וקיבל את העולם הגדול שבאו ליתן "שלום", ויד קדשו של מרן הי' מכוסה בשרוול הבעקיטשע כדי שלא ינשקו בו, ורבים מאלו שנתנו שלו' נשקו את שרוול הבעקיטשע, אך הוא מתוך הרגלו לנשק ידי הצדיק, הגביה את השרוול ונשק את ידו הק'. מרן נתרעד מיד וצעק "אוי", וציוה

אני אחרון בתור. הצדיק קורא את ה'קוויטל' שלי בתענוג בלתי מוסווה. כאשר אני יוצא מחדרו החסידים מחכים לי לאחל לי: 'גוט געפוע'לט" [=הכל נפעל לטובה].

כאשר הירח מלא, הצדיק מרפא מחלות נפשיות[184]. האנשים עומדים בתור עצוב בחדרו, כאשר הקדוש מעיין ומתבונן בגמרא[185] ליד נרות גדולים דולקים. ידעתי פעם מבתולה שהתרפאה לגמרי מדכאון בדרך זו[186].

פעם במוצאי ראש השנה כאשר דחפו החסידים עצמם לקבל ברכת פרידה מכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, היו איזה חסידים שמחמת מהירותם לדרכם לא יכלו להתמהמה ולהמתין עד שיגיע תורם להיכנס למרן, שתו עצה בנפשם להיכנס בחדר דרך החלון מבחוץ. כאשר ניגשו החסידים למרן, געד בהם מרן, ואמר להם שלפי שעשו כדבר הזה אשר לא יעשה[187], ימתינו עד שיגמור לברך את כל הנפרדים, ואח"כ יפרד מהם. באין ברירה המתינו אלו החסידים עד שגמר מרן את כל התור, וכשנכנסו לקבל ברכת מרן, אמר להם מרן, בדין הי' שלא להיפרד מאתכם כלל, אבל "א יוד טאר נישט אויספירן", ולכך הפעם אפרד מאתכם[188].

עליו להמתין בצד לפי שרוצה לדבר עמו. הלך לצד וביחד עם זקינו המתין זמן רב, והיתה שם שורה ארוכה שלקח כמה שעות עד שכולם עברו, וזקינו כבר מיהר לדרכו שרצה ללכת למקוה, וכעס עליו על שמשום מעשה נערות שלו צריך להתעכב כ"כ. כשכולם כבר עברו, הלך מרן ליד החלון לראות אם עדיין נמצא שם הילד, וכשראה אותו מרן קרא לו אליו והביט בו בעיניו הק' ושאל אותו: "דו ביסט דאך א שיין יונגעלע מיט שיינע פיאות, האם אתה הולך בכל יום להתפלל בקלויז"?, ענה הן, שאל מרן: "דו ווייסט וואס מ'טוט מאנטאג און דאנערשטיג"?, ענה, שמוציאים ספר-תורה וקוראים בו, שוב שאל מרן: "כשמוציאים הספר-תורה אתה הולך לנשקו"?, ענה הן, הוסיף מרן ושאל: "כשאתה מנשק הספר-תורה אתה מנשק את המענטעלע או את הפארמעט"?, השיב שמנשק את המענטעלע כנהוג. שאלו מרן: "אם כן מדוע עכשיו היית מגבי' המענטעלע לנשק את ידי"?...

וכשהי' כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בהונגרי' בימי מלחמה"ע השני', כשאירע לפעמים שא' נשק את היד כמנהג בני אונגארן, התרעם אז מרן על המשמשים שלא הודיעו מקודם לכן להבאים להתברך שאין המנהג לנשק, והיו כולם צריכים ליטול הידים, זה שנשק, וגם המשמש, ואח"כ מרן, ומרן הי' מפייס אח"כ את האיש שנשק באמרו: "אצלינו אין המנהג לנשק", ובכל פעם הי' זה עסק גדול (הרה"ח ר' יעקב אלי' זינגער שליט"א).

184 על הקשר בין ירח מלא למחלת שגעון, ראה בספר 'חכמת הנפש' לרבינו הרוקח (עמ' פא). אולם לא ידוע שבבעלזא אכן הי' שונה בזה בין תחילת החודש לסוף חודש. וראה להלן בזה.

185 ראה 'בצילא דמהימנותא' (עמוד פז): "מרן זצ"ל הי' נוהג תמיד, כל התשובות על הפתקאות לקח מהגמרא שלמד לפני שהכניסו האנשים, גם העצות עבור כ"א (כך הי' מקובל בבעלזא)".

186 ראה בהמשך כמה סיפורים בענין זה.

187 ההקפדה שלא לעבור דרך חלון ידועה. וידוע כי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הקפיד גם שלא לאכול מאכלים שעברו דרך חלון (ראה 'אדמור"י בעלזא' ח"ד מעשה שהי' בעת ששהה מרן בעיר לוביטש, שבאין ברירה הכניסו אוכלים דרך החלון, ומרן הרגיש בכך ושאל איך הכניסו את המאכל, וכשהשיבו שהכניסוהו דרך החלון לא רצה לאכול ממנו).

188 ספר 'שיח זקנים'.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במיהאלעוויץ בשנת תרפ"ג לפ"ק (פרטים אודות נסיעה זו, ראה ב'עתיקות' גליון א)

רפואת חולי נפש וגירוש דיבוקים

סיפורים רבים ידועים אודות רפואת חולי-נפש בבעלזא אצל כל א' מרבוה"ק זי"ע, עוד מימיו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[189]. זמן הכניסה לאנשים אלו הי' בימים שני וחמישי בערב לפני תפילת מנחה, ובחודשי ניסן ותשרי ובשאר יומא דפגרא לא קיבלם מרן כלל.

בדרך כלל היו האנשים שבאו לרפואת חולה נפש מתעכבים בבעלזא לכמה שבועות עד שמרן נפרד מהם ונסעו לביתם בריאים ושלמים. לפי הזכור אצל הזקנים מאותו הדור, היו להם לחולי נפש כאלו אכסניות מיוחדות להתאכסן בימי שהותם בבעלזא. בין האכסניות הידועות הי' ביתו של ר' **יוסף אליקימ'ס [יאקטער]** ע"ה. גם היו צריכים כמה גבורים לשמור עליהם שלא להניח אותם להשתולל וכדו'.

מסופר, שפעם אחת עלה א' מחולי נפש על ראש האילן וחששו לחייו, ובאו לשאול את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מה לעשות, אמר מרן להביא חולה-נפש אחר, והטעים מרן "זיי צווישן זיך פארשטייען זיך".

189 י"א שגם כח זה קיבל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מהרה"ק **המגיד מקאזניץ** זי"ע, לבד מה שקיבל ממנו הכח של רפואה ע"י משמוש היד, כמובא למעלה בפרק ג (עמ' 154). וראה ספר 'י"ג אורות' (מערכת בעלזא עמוד רכו) שכן סיפר הרה"ק ר' **איציקל מפשעווארסק** זצ"ל.

וכך עשו, הביאו חולה-נפש אחר, ויהי בראותו את חבירו בראש העץ, לא חשב פעמיים, הלך לבית התבשיל ולקח משם סכין גדול, והתחיל לחתוך העץ, ותיכף ומיד קפץ הראשון מראש העץ, וכך ניצל[190].

בדרך כלל כשנפרדו אנשים כאלו, הורה להם מרן הוראות והדרכות, ובין השאר: לא לשתות משקה המשכר, לא לשתות חלב בלי תערובות, לא לשמוע כלי זמר[191], לא ללכת לבית הקברות. לפעמים הוסיף מרן וציוה גם שלא לאכול גבינה ושומן של חלב, ולא להתענות[192].

הרה"ק **מצאנז** זי"ע שלח פעם חולה נפש מבני משפחתו לבעלזא להתרפאות אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וכששאלו אותו מדוע הוא שולחה לבעלזא ואין הוא בעצמו מתפלל בעדה לרפאותה, השיב: "אני בטוח שכשתבא סמוך לבעלזא תתחזק ותתרפא רפואה שלימה, אלא שרוצה אני שיקרא המופת הזה על שם הרב מבעלזא, יען שיש לו מזל של שר, ומופתים כאלה לא יזיקו לו"[193].

190 הרה"ג ר' **אברהם הכהן בראנדער** שליט"א.

191 בקשר שבין שמיעת כלי זמר עם החיצונים, ציין לנו הרה"ג ר' **מאיר ווייס** שליט"א, מח"ס 'תמידין כסדרם' ו'הנשואין כסדרם', את דברי ה'חתם סופר' בדרשותיו (ח"א דף יז) וז"ל: "דכתיב שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל, תקעו בחודש שופר וגו', כי בכל מיני זמר יש בהם אחיזה לחצונים, ואמר שאו זמרה, פי' שיסלקו הזמרה. וכעי"ז שמעתי בשם הגאון בעל 'שאגת אריה' ז"ל... לכן ביום ר"ה שהוא יום הדין יסתלקו כולם שלא לעורר הדין, רק תקעו בחודש שופר".

וסיפר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** (בעת לעקעך ובראנפן בליל ההילולא, כ"א אב תשס"ט), ששמע מהרה"ח ר' **איסר יאקטער** ז"ל, שפעם הגיעה באר"י אשה להזכיר עצמה לפני מרן, והיות שבמקרה לא הי' שם גבאי נכנס הוא עמה לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ואמר לה מרן: מקובלני מאבותי הדברים הנ"ל. שאלה האשה: ומה אעשה כשבעלי לוקח אותי לבית-קפה ושם נשמעים כלי זמר. חזר מרן ואמר לר' איסר: תאמר לה שמקובלני מאבותי וכו'. שוב שאלה: והלא כתיב ויהי כמנגן המנגן וגו'. משך מרן באבנטו ואמר שוב לר' איסר: "זאג איר, איך האב מקובל מאבות אבותי וואס זענען געווען מלאכים ושרפים, און זיי האבן געזאגט די זאכן, און אויב זי וועט פאלגן וועט זי זיין געזונט". [כ"ק מרן שליט"א ציין על זה שאמר מרן ז"ל "זאג איר" בלשון נסתר, ולא אמר לה מרן בעצמו, שכן מפורש גם בקרא [מלכים ב, ד, יג] אצל אלישע הנביא שקרא לשונמית, ואמר לגחזי "אמור נא אליה"].

192 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל. ובמכתב שכתב בשעתו המשב"ק הרה"ח ר' **הלל ווינד** ז"ל לא' שביקש להזכיר חולה אצל מרן, כתב בזה"ל: "וכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א אמר שאכתוב סגולות רפואות בשביל ... שמקובל מא"א זצללה"ה עד **שר שלו' מבעלזא** ומ**לובלין** זצללה"ה שישמרו אותם. א) לא לשתות חלב נקי רק מעורב במים מעט. ב) לא לאכול גבינה וגם שמנת. ג) לא להתענות שום תענית רק ביוה"כ הבע"ל. ד) לא לשתות שום אלכוהאל. ה) לא לילך על בית הקברות אפילו על קברי צדיקים. ו) לא לשמוע כלי זמר מוזיק".

193 הג"ר **יעקב יוסף שפירא** ז"ל בקונטרס 'מילי דהספידא' (לאנדאן תרפ"ז) על כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. עפ"י נוסח אחר שלח אותה הרה"ק **מראזוודוב** זצ"ל לבעלזא, באמרו כי רפואת חולה כזה שייכת לבעלזא (ואגב מסופר, כי בהיותה בבעלזא שלח לה כ"ק מרן מהר"י זי"ע מן הקידוש ומן החלה של מרן, ובשום אופן לא רצתה לטעום ממנה, באמרה שזה לא טוב בעבורה, וכשהערימו עלי' והטמינו חתיכת החלה של מרן בתוך חתיכות אחרות, אכלה שאר החתיכות, ומיד כשהכניסה חתיכה זו בפי' צעקה שזה לא טוב בעבורה. כשנפרדה ממרן, ציוה עלי' מרן כמה דברים, וביניהם שלא להתענות ולא ללכת לבית הקברות, שאלה, א"כ איך אפשר לה להיות "פרום", אמר לה מרן: "מי אומר שצריכים להיות פרום? הרי כתיב לא תפרומי... רק תעשה קוגל טוב לשבת וכדו', ועי"ז תקיים מה שמוטל עלי").

ובספר 'י"ג אורות' (מערכת בעלזא עמוד רכז) מובא, שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר על עצמו, או שצדיקים אמרו עליו, ששורש נשמתו הנו מחלק הטוב שבקין, היינו בחי' גבורה שבקדושה, ולפיכך נתייראו ממנו הרוחות והדיבוקים. ומציין שם לספר 'דובר שלום' (אות פח) שכתב וז"ל: "שמעתי בשם רב גדול וקדוש המקובל, שהי' אומר על הקדוש מבעלזא ז"ל, כי נשמתו הי' משורש קין שהקליפות

גם אצל רבים מבני דורינו זכור עוד מקרים שהגיעו אנשים כאלו לבעלזא, פעם מי שעשה תמיד קולות משונות, ופעם מי שהי' עומד תמיד אצל המזוזה זמן רב, ופעם מי שעשה תנועות משונות עד שלא יכל לילך לבד, כהנה וכהנה ל"ע, ועד שחזרו לביתם נהפכו לאיש אחר והבריאו לגמרי[194].

כן העידו עדים נאמנים, שפעם הביאו איש אחד כזה לבעלזא, והוצרכו לקשרו לכסא שלא יברח. ויהי אך למחרתו, כבר ראו אותו מסתובב בבית הכנסת כאחד האדם[195].

גם ענין גירוש דיבוקים היו ידועים אצל רבוה"ק בבעלזא, עד שאמרו עלי' על העיירה בעלזא עצמה, כי כל כולה מסוגלת לגרש דיבוקים ורוחות. וכבר הי' מי שנכנס בו דיבוק ל"ע ובא לבעלזא, הוא אך הגיע אל העיירה והנה נרפא וברח ממנו הדיבוק, ונעשה כאחד האדם[196].

סיפר הרה"ק בעל **'שפת אמת' מברעזאן** זצ"ל, מעשה שהי' אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע:

- פעם הביאו לבעלזא נערה אחת שנכנס בו דיבוק רח"ל. כמובן, שהמונים רבים באו לבעלזא לראות במו עיניהם את מקרה פלאי זה.

מתפחדים ממנו מאוד, כנזכר בכתבי **האר"י ז"ל** וב'משנת חסידים' (מסכת היחודים פרק ט משנה ה), כי אנשים המסוגלים לגרש הקליפות, הם אותם שיש להם כח זה, כגון אותם שנשמתם משורש קין, שהקליפות מתפחדים מהם מאוד" (ועי' עוד בספרינו 'שלחן רבותינו' או"ח סי' ח, כמה הנהגות שנהגו רבוה"ק מטעם שנשמתם הי' משורש קין).

194 הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א מספר, שזכור אצלו מקרה שהגיע חולה נפש שהשתייך לחסידות מחצר אחרת, והבריא לגמרי אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, וכשהגיע לעירו רצו חביריו להטיל ספק ברפואתו של מרן ובהוראותיו, וע"כ נתנו לו לשתות משקה המשכר, והלה חזר לחליו. וזכור אצלו איך שחזר עוד הפעם לבעלזא.

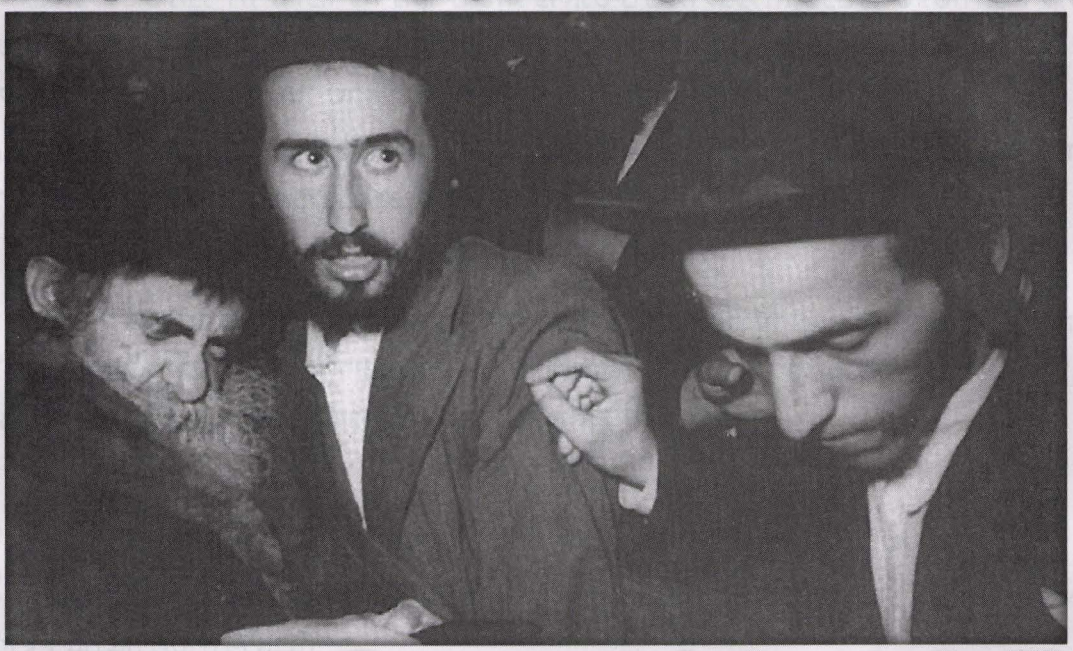
עוד על העבודה והגישה המיוחדת אצל רבוה"ק זי"ע בטיפול בחולי נפש, ראה תיאורים מאלפים בספר 'בצילא דמהימנותא' מעמוד מט, ובספרי 'אדמור"י בעלזא' אצל כל א' מרבוה"ק בחלקו.

195 כך סיפר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, ששמעו מאביו הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל, שראה זאת בעצמו.

196 כ"ק אדמו"ר ר' **איציק'ל מפשעווארסק** זצ"ל. ובקשר שבין העיירה בעלזא לטיפול בחולים כאלו, מסופר, כי פעם באר"י נכנס א' מבאי ביתו של מרן להזכיר את בנו שהי' חולה כזה רח"ל, ובתוך דבריו אמר למרן, הלא ידוע שבבעלזא עסקו ברפואת אנשים כאלו, נענה מרן ואמר לו: "דא איז נישט בעלזא".

ולעומת זה, בקיץ דשנת תשט"ו הגיע לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע איש א' מ"פרס" עם בתו שנכנס בה דיבוק, ושלח מרן את המשב"ק הרה"ח ר' **ארי' לערמאן** ז"ל ואתו עמו להבחל"ח הגה"צ ר' **אהרן מרדכי רוטנער** שליט"א שיאמרו לה בזה"ל: "דער בעלזער רב האט געהייסן זאלסט ארויס גיין, און נישט שעדיגן פאר קיינעם" (ואגב, המשב"ק ר' גרשון רייווער ז"ל שהי' שם, התבטא בהתפעלות, שמעודו לא שמע ממרן דיבורים כאלו "דער בעלזער רב האט געהייסן"...).

ועוד יש לציין בקשר לכך, שגם אצל הרה"ק ר' **אהרן משיח** זצ"ל, בזמן כהונתו כאבד"ק בעלזא, הי' מפורסם כמרפא חולי נפש ואלו אשר נדבק בהם מין דיבוק רח"ל (ראה לשון הספר 'דברים ערבים' [תוכן העובדא העתקנו משם לעיל בפרק א עמ' 63]: "וכאשר שמע הנגיד ר' אברהם הנ"ל את שמע הה"ק ר' אהרן משיח זל"ה, וכי הוא מנוסה לרפאות החולאים המשונים ר"ל, רצה ליסע עם אשתו לבעלז").

כ"ק מרן מהר"א זי"ע עם המשב"ק ר' ארי'לע לערמאן ז"ל (מימין) ולהבחל"ח המשב"ק ר' יצחק לאנדא שליט"א

בליל שב"ק שמעו את הדיבוק צועק בקול: "הרבי סובר שאלך, אבל לא יוכל לפעול אצלי כלום". כן נשנה הדבר בשב"ק בבוקר, שהדיבוק חזר על דבריו הנ"ל.

אח"כ אמר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבני ביתו, שעכשיו חייב הוא לעשות כל אשר בידו שיצא הדיבוק מן הנערה הזאת, שלא יצא חלילה חילול ד' לזלזל בכח הצדיקים, וציוה לקרוא לנערה.

כשהגיעה הנערה אמר מרן להדיבוק: "אני גוזר עליך שתצא מן הנערה הזאת, ואם לא, וועל איך דיך פארווארפן אז וועסט קיינמאל נישט האבן קיין תיקון". בשמוע הדיבוק דברים אלו מפי מרן, צעק בכעס: "אני רואה שאין לי ברירה", ויצא ממנה[197].

בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הי' חסיד א' מחסידי רוזין, ששָמַע גירוש הדיבוקים בבעלזא הגיע לאזניו, וחשקה נפשו להיות נוכח במקרה כזה. ויהי כאשר נזדמן לו פעם להיות בגאליציע, החליט לסור לבעלזא, אולי יקרה לו מקרה וירא במו עיניו את מעשי ד' ונפלאותיו ע"י עבדיו הצדיקים הק'.

197 ספר 'אמרי יהודה' (ברעזאן), תולדות המחבר עמוד לב.

איסתייע לו מילתא מן שמיא, ובהיותו בבעלזא הביאו יהודי שנכנס לתוכו דיבוק רח"ל, ואכן זכה לראות את הישועה שהגיעה לאותו יהודי ע"י כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

לימים סיפר החסיד פרטי הדברים שעיניו ראו באותו מקרה:

כשהכניסו האיש שנכנס בו הדיבוק, אמר לו מרן כדברים האלה: "הנני גוזר עליך, שתצא מיד מאיש הלזה, ולא תזיק לשום אדם". וחזר מרן כמה פעמים על דיבורים כאלו.

פתאום נענה הדיבוק והשיב: "וכי מי אתם שהנכם מדברים אלי בדברים כה חריפים, וכי רוצים אתם להידמות לאביכם, הרי אביכם למד פעם אלף לילות, ופעם נתייעף מאד בליל שב"ק לפני קבלת שבת, ונרדם, ובשמים חיכו לה'קבלת שבת' שלו, אז שלחו אותי שאתגלגל בעוף ואעוף לבית המדרש, ואקשקש עם הכנפיים על החלון להעירו. ואם כך הוא שבמרום חיכו לה'קבלת שבת' של אביכם האם יכולים אתם להידמות אליו, מדוע מדברים אתם אלי בדברים חריפים כאלו"?.

באותו שב"ק ציוה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שהנשים לא יבואו לבית הכנסת בשעת התפילה, ויכניסו את החולה לעזרת נשים. בשעה שמרן התפלל מוסף והגיע לכתר, הראה מרן בידו אל מול העזרת נשים מקום ששם ישב החולה, ופתאום התחיל החולה לצעוק: "מה אתה רוצה ממני, הרי אתה שורף אותי"[198]. ככה חזר להיות בכל קטע של קדושת כתר, עד שכשגמר מרן לומר כתר יצא ממנו הדיבוק ונשתתק החולה, והבריא לגמרי[199].

פעם בא לבעלזא דיבוק אחד לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, וכשנכנס למרן אמר לו, שכשנוסע מבעלזא יסע דרך יער אחד בצד העיר קריסטניפולי, ושם ילך אצל אילן אחד, ושם יצא הרוח מהאיש להאילן[200].

עבודת תיקון הנשמות

גם הי' ידוע בבעלזא אודות עסק הנשמות שבאים לבקש תיקונם אצל מרן בלילות, ומתוך כך פחדו אנשי העיר לעבור בלילה דרך ביתו של מרן.

198 ענין ולשון דומה, מסופר על הגה"צ ר' **יצחק משולם זלמן ריינמאן מנאראל** זצ"ל, שבעת שבא פעם לבעלזא לשבות שבתו בצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, כיבדו מרן שיגש לפני התיבה לתפילת פסוקי דזמרה. באותה השעה שהתה בעזרת נשים נערה אחת שנכנס בה דיבוק רח"ל, והציק לה מאוד. וכל אותו הזמן שעמד הרב מנאראל זצ"ל לפני העמוד והתפלל זעקה הנערה בקול לא לה "אוי וויי, ער ברענט דאך און ער בראט, וואס וויל ער פון מיר". אולם כאשר לתפילת שחרית נתכבד רב אחר מחשובי הרבנים בסביבה, פרצה הנערה בצחוק רם וזעקה "ער מעג דאווענען, ער האט אויכעט ליעב בובלעך מיט פוטער" (קובץ 'נחלת צבי' קובץ ו עמוד נג).

199 הגה"צ ר' **חנוך דוב פאדווא** זצ"ל גאב"ד לאנדאן, ששמעו מפי הרה"ח ר' **יצחק דוד ראזענשטיין** ז"ל מגדולי חסידי באיאן.

200 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל שזכר זאת מבעלזא.

הרה"ק ר' שלמה מסאסוב זצ"ל

אירע פעם אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שהרה"ק ר' **יהודה זונדל** בנו של מרן חלה בלילה, והלכה בתו הרבנית הצדיקת **טויבא** ע"ה ביחד עם משרתת יהודית להזכיר את אבי' לפני מרן.

וסיפרה הרבנית, שראתה אז עלי דרך ובחצר ביתו של מרן הרבה חתולים שהי' בהם גלגולי נשמות שבאו לבקש תיקונם ממרן. כשהגיעו לה"הויף" נתעלפה המשרתת, אמר מרן לנכדתו: שטיא, וכי עכשיו באים. ובתוך כדי כך בירך אותה מרן שלא יזיק לה הדבר.

כאשר עמדה לחזור לביתה, עמד מרן אצל הדלת ושם עינא פקיחא דילי' עליהם עד שהגיעו למחוז חפצם, והמשרתת היתה אוחזת בהרבנית טויבא ע"ה מרוב אימה ופחד.

למחרת שאל אותה מרן כיצד עברה הדרך בבואה אליו, והשיבה שכאשר פגעה בחתולים אמרה: "א קאטא (חתול - בשפה הפולנית) אני הולכת לזקיני", ומיד עשו לה דרך לעבור[201].

סיפר הרה"ק ר' **שלמה מסאסוב** זצ"ל בן הרה"ק בעל ה'**לב שמח' מאלעסק** זצ"ל, שבחדרו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, היתה פתח צדדי בצד צפון, ובעת שהותו בבעלזא ראה שבכל לילה נכנסו משם בהמות וחיות מהיער, שבאו למרן שיתן להם תיקון לנשמתם.

פעם, בשל העדרו של המשמש הרגיל בבית כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, לן איש אחר אצל מרן, ושכב בחדר הראשון [ה"אייזערנע שטוב"], ומרן ישב בחדר השני הסמוך לו. לאחר חצות הלילה שמע איך שמרן נכנס להחדר בו שכב, וניגש אליו עם נר דלוק בידו, והסתכל עליו אם הוא ישן כבר, והוא עשה עצמו בכל כחו כישן. כשהבחין בו מרן שהוא ישן הלך מרן ופתח את הדלת להפרוזדור, ושוב הלך ופתח את הדלת שבין חדר זה לחדר האמצעי, וכן עשה להדלת שבין חדר האמצעי לחדר השלישי.

אחר זה הושיב מרן עצמו על כסא בתוך החדר שהוא הי' ישן בו, וראה איך שההתחילו לעבור מן הפרוזדור אל תוך החדרים הפנימיים כל מיני חיות רעות, דובים ואריות, כלבים ודבר אחר. בתוך כך ראה

201 הרה"ק מהר"י **מפשעווארסק** זצוק"ל בשם חותנו הרה"ק ר' **איציק'ל מפשעווארסק** זצ"ל ששמעו מפי הרבנית **טויבא** ע"ה. והוסיף ר' איציק'ל זצ"ל לספר, שבמטתו של מרן הי' גרזן שהי' רגיל לגרש בזה הנשמות שהטרידוהו.

איש אחד מלובש ב"שיך און זאקען" עם חאלט'ל וספאדיק, שהלך ביחד עם החיות, ונבהל מאד ממחזה רבת אימה כזו.

התפעלותו אמנם גדלה שבעתים בשבת קודש שלאחרי', כשראה את האיש הזה יושב אצל שלחנו של מרן בסעודת שבת קודש. הוא הלך מיד לשאול את הרבנית ע"ה שראה אותה יושבת בלילה ההוא ומסתכלת על כל הנעשה. השיבה לו הרבנית שיחוס על נפשו ולא ידבר מזה כלל, שמסוכן הוא אם יוודע הדבר לשום ילוד אשה[202].

אירע פעם, כאשר הרבנית **מלכה** ע"ה חילקה "קאשע" להיושבים, כנהוג, הבחינה לפתע באיש א' שכבר נסתלק מזה העולם, והוא מסתובב בין החסידים לקבל קאשע. נכנסה הרבנית למרן, וסיפרה לו על אודות הבר-מינן שהוא מסתובב כחי בין החסידים. אמר לה מרן: איש זה לא בא בחייו למקום שהי' צריך לבא, לפיכך הוא דוחק את עצמו היום בין החסידים לקבל "קאשע"[203].

פעם ישבו סמוך לחדרו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בניו וחתניו ושוחחו ביניהם, באמצע נענה הרה"ק ר' **יהודה זונדל** בנו של מרן ואמר: "שמעו איך ש'**הינדא**' [המשרתת בבעלזא שלא היתה כבר אז בחיים] מדברת עם אבא", צחקו הבנים ביניהם, ובתוך כך יצא מרן מחדרו ושאל לצחוק זו מה עושה, השיב חתנו של מרן הרה"ק ר' **איציק'ל מבראד** זצ"ל וחזר על דברי ר' זונדל, אמר להם מרן: "אל תצחקו, תראו איך שעכשיו היא יוצאת דרך החלון"[204].

וסיפר הרה"ק ר' **יעקב משה מהובניב** זצ"ל להרה"ק **מהרי"א מזידטשוב** זצ"ל, שפעם אחת במוצאי שבת אחר סעודת מלוה מלכה כשעה שתים בלילה הלך ברחובות עיר בעלזא, ועבר דרך ביתו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. כשהרגיש בו מרן שאל אותו: "וואס דרייסטו זיך ארום ביינאכט וען ס'איז נישטא קיין שום לעבעדיגע מענטש". והבין בזה כוונת מרן, שבשעה כזו אין מסתובבים אנשים חיים ברחובות העיר, רק נשמות המתים שמגיעים זה עתה לבעלזא[205].

202 הרה"ק ר' **ברוך מגארליץ** זצ"ל, הובא בספר 'חמדה גנוזה'. עוד אודות עזרתה בקודש של הרבנית מלכה לבעלה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בענין תיקון נשמות, ראה בהמשך.

203 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד פד).

204 'י"ג אורות' - כ"ק אדמו"ר **מהר"י מפשעווארסק** זצ"ל בשם חותנו הרה"ק ר' **איציקל מפשעווארסק** זצ"ל. ומסיים שם שכנראה אין הנשמות יוצאות דרך המזוזה, רק דרך החלון שאין שם מזוזה.

205 הגה"צ ר' **פישל הערשקאוויטש** שליט"א אב"ד האליין - הובא בספר 'שיח זקנים'.

נהוג הי' שבכל לילה נשאר בחור א' או שנים בחדרו של מרן, מלבד המשמשים הקבועים. קרה פעם בלילה אחת כאשר החסיד ר' **משה שכנא'ס האלאשיצער** [צימעט] ע"ה שהה אצל מרן, ויהי כשיצא להפרוזדור שעל יד חדרו של מרן על מנת לשפוך בביה"כ שעמד שם את המים אחר שנטל מרן את ידיו, חזר פתאום במרוצה לחדרו של מרן כשפניו חיוורות עד למאד ודא לדא נקשן מרוב אימה ופחד שפקדוהו, שאל אותו מרן מה קרה, ענה ואמר, שבעת יציאתו מן החדר פגע בהפרוזדור שני חסידים שכבר הלכו לעולמם. מרן התעניין מיד בשני דברים: מאיזה צד נכנסו להבנין, ואיך היו לבושים.

את שני החסידים האלו הכירו כל היושבים, במשך כל ימי חייהם הי' להם סכסוך ממון אודות מגרש שהי' נמצא בין בתיהם, כל א' מהם טען שהמגרש שייך לו, ואחר האירוע שקרה בלילה ההוא, שיערו החסידים שבאו להתדיין בדין תורה אצל מרן[206].

בדומה לזה אירע להחסיד המשב"ק ר' **יודא דיבעצק'ער** [מעלבער] ז"ל, שבתקופה בה הי' משמש לפני ולפנים אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, בדרך הוצאת המים מחדרו של מרן, נבהל וינס החדרה בחזרה, וסיפר למרן שראה זה עכשיו את א' החסידים שכבר הלך לעולמו. מרן שאל אותו פרטים על מראהו ועל לבושו, ואמר לו שאין לו לפחד מזה. ומיד הלך ופג ממנו הפחד[207].

אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע אירע פעם בלילה שיצא המשמש לפתח הבית מבחוץ, ומצא שם איש א' עומד, וביקש ממנו האיש שיביא לו המקל ששכח בתוך החדר, ואמר לו שמו ושם אביו. נכנס המשמש וחיפש את המקל. תוך כדי חיפושו שאל אותו מרן מה הוא מבקש, השיב שפלוני בן פלוני עומד מבחוץ ומבקש את המקל שהניח פה. אמר לו מרן שאיש הזה כבר הלך לעולמו זה כמה שנים, ואין לו מקל מונח כאן, ורצה רק שתזכיר את שמו לפני. כשיצא אח"כ המשמש כבר לא ראה אף אחד[208].

בימיו האחרונים של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר פעם: "גמרתי היום סדר זרעים, ונודע לי שיש לי בחצירי על יד החלון עשב שיוכל לדבר"[209].

206 'בצילא דמהימנותא'.

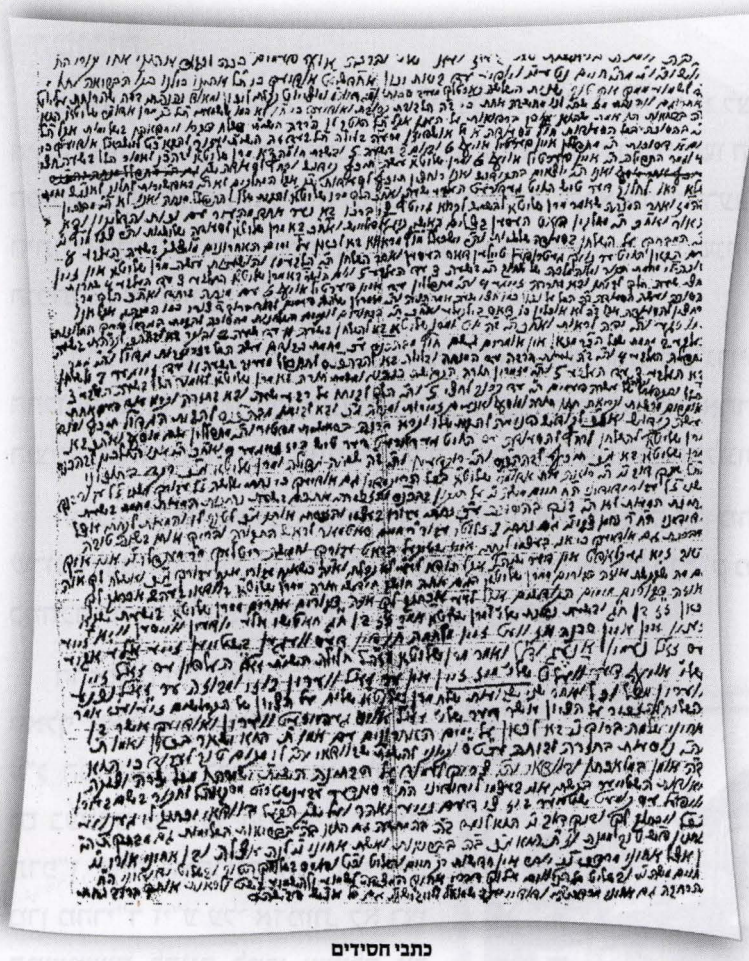
207 הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א.

208 'אדמור"י בעלזא' (ח"ב עמוד קד).

209 דברי קדשו אלו שמעם החסיד הרה"צ ר' **מאיר מלובלין** ז"ל, שמיד רץ לבית המדרש בבהלה בפנים מחוורות כסיד, וסיפרם להחברה כשכל כולו רועד לשמע דברים הללו. וכידוע, שקודם הסתלקותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ראו אצלו דברים פלאיים ביותר, ראה להלן פרק ח (עמ' 460).

חסידא'שהי'משמשאצל הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל הי' רגיל לעשות איזה רפואה הנקרא "איינרייבן". פעם הי' עושה זאת אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ופתאום שמע איך מרן צועק כאילו גוער במאן דהו: "**בערל**, דו האסט מיין קלאמקע נישט איבער געטרויטן און קיין קערבל האב איך פון דיר נישט געזען".

הלך המשמש וסיפר זאת להרה"ק ר' פנחס מאוסטילא זצ"ל, אמר לו הרה"ק שהי' משכיל גדול בשם בערל שנפטר בשבוע העבר בוויען ובא לבקש תיקון לנשמתו, ע"ז ענה לו מרן דברים הללו[210].

כתבי חסידים

מכתב הרה"ח ר' אהרן כ"ץ ז"ל שבו מתאר את ימי חג הסוכות דשנת תרצ"ט בצילא דמהימנותא בבעלזא בין השאר כותב: "**הבחורים לוקחים השלחנות מהסוכה להבית הגדול דרך החלונות כמו רגע, והי' יפה לראות**"

החסיד ר' **דוד געצילי'ס** ז"ל שימש את כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בימיו האחרונים עלי אדמות, וסיפר, שפעם שמע את מרן שהוא מתיישב בדעתו ואומר: "איהם וועל איך געבן א תיקון, ער האט זיך נישט אוועקגעלייגט די בגדי שבת ביז זינטאג צופרוה"[211].

210 הרה"ח ר' **משה שוסטער** ז"ל.

211 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל ששמע מפיו של ר' **דוד** ז"ל. ובענין זה ראוי לצטט עוד מימרא משמי' דכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בגודל החשיבות להישאר בבגדי שבת במוצש"ק, שפעם במוצש"ק נקב א' המשמשים בשמו של איש א' שנפטר באותו השבוע, ואמר, שעכשיו כבר לוקחים אותו בחזרה לגיהנם. שמע כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע והגיב מיד: "חס ושלו', כל זמן שאדם לבוש במוצאי שבת בבגדי שבת בעולם הזה, נחשב אצלו כשבת גם בעולם הבא" ('אדמור"י בעלזא' ח"ג עמוד קצו).

הסוכות

בחצר ה"גרויסע שטוב" במזרחו היו בנויות שלשה סוכות זו לצד זו מדרום לצפון. הסוכה הדרומית היתה הסוכה הגדולה שבה ערכו רבוה"ק ה"טיש'ן", ובה השתמשו החברה והאורחים שבאו לחגוג את חג הסוכות בבעלזא, האמצעית היתה לבני המשפחה, וקראו לה "די רעביצין'ס סוכה", והשלישית שבצד צפון היתה סוכתו של מרן. הסוכות היו קבועות ועומדות במשך כל השנה כולה, והיו עשויות עם שלאַק [=גגות הנפתחות ונסגרות].

בערב חג הסוכות היו הבחורים מוציאים את השלחנות שב"גרויסע שטוב", והיו מעבירים אותם דרך החלונות שבצד מזרח והכניסום לסוכה. כן הי' גם בסוף החג, מיד אחר השלחן הטהור של יום הושענא רבא הוציאו הבחורים את השלחנות מהסוכה, והעבירו אותם דרך החלונות בחזרה לה"גרויסע שטוב".

הסוכה שהשתמשו בה רבוה"ק זי"ע, נבנתה עוד ע"י כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שבעת שבנה אותה אמר, שרוצה לבנות סוכתו כדוגמת הסוכה שהי' בבית מדרשו של הרה"ק **מלובלין** זי"ע בלאנצהוט, והיתה עשוי' כמתכונתה וכגדלה של סוכת הרה"ק מלובלין זי"ע[212].

ביתו נאוה קודש של הרה"ק מלובלין זי"ע בלאנצהוט

החזקה היתה בידי הרה"ח ר' **זעליג וואלף וואלדמאן** ז"ל[213] לסדר הסכך ע"ג הסוכה, אך רבוה"ק נהגו להניח גם בעצמם סכך על הסוכה[214]. בשנת תרפ"ז, שנה האחרונה לימי חיי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עלי אדמות, לא רצו המשמשים להניח למרן שיעלה על הסוכה עקב חולשתו המרובה, אך מרן לא הסכים בשום פנים ואופן לוותר על מצוה זו, ונאלצו להגביהו עם הכסא בכדי שיוכל להניח בעצמו מעט סכך על הסוכה[215].

212 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל.

213 ראה אודותיו לעיל בפרק ד בכותרת "הספרים בבית המדרש" (עמ' 242).

214 בגודל החשיבות לעסוק בעצמו בהנחת הסכך, ראה לוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' (הכנה לחג הסוכות).

215 'אגרא דבי הילולא'.

תמונת בית הכנסת בלאנצהוט

וסיפר הרה"ח ר' זעליג וואלף ז"ל, שבאותה שנה בעת שנטל מרן א' מענפי הסכך, התעכב מרן בדביקות נפלאה, וכל כולו אחוז שרעפים. לפתע ניגש אליו בנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ואמר: "טאטע, טאטע". ומרן **מהרי"ד** כמו התעורר ואמר: "יא יא", והמשיך בעבודתו הקדושה. אח"כ הביע כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את תודתו לבנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על שהרגיש בהתעלותו בדביקות נפלאה ושעל ידו שבה רוחו אליו[216].

בימי חג הסוכות קיבל מרן את הקהל הרוצים להתברך עם קוויטלעך בסוכת מרן או בסוכת הרבנית. בסוכת מרן עמדה גם מיטה[217].

החסידים שבאו לחגוג את חג הסוכות בבעלזא, הקפידו שלא לאכול במקום אכסנייתם כפי שהיו רגילים לאכול שם בשאר ימות השנה, רק כל סעודות החג אכלו בהסוכה הגדולה אשר בחצר הקודש, וכל צרכי אכילתם סופק מבית מרן. וטעמם ונימוקם, מפני שבאם יתחילו לאכול בסוכת אכסנייתם ויבואו אח"כ לעריכת השלחן, יבואו לידי ספק ברכת "לישב בסוכה"[218].

הסוכה הגדולה כאמור היתה מקורה עם גג [=שלאַק] שיכלו לפתחו ולסגרו. מלבד זה סמוך לה הי' אגף נפרד שהי' מכוסה בגג רגיל של עץ, ולה דלת מיוחדת. באגף זה השתמשו לשאר צרכים שאין ראויים לעשותם בסוכה, כגון להחזיק כלים ריקים וכיו"ב[219].

216 כן סיפר גם הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל שהי' נוכח שם. וראה לשון קדשו של הרה"ק **מרופשיץ** זי"ע בספרו 'זרע קודש' (חג הסוכות, יום ד): "ולא ידעו [העכו"ם] ולא יבינו האור הגדול שהי' לצדיקים, ובכל קנה שמניחין בסוכה, הכל בשמות ויחידים ואור גדול, והתלהבות בלבותם בישיבתם בסוכה, וכמעט נשרפים ע"י עשיית המצוה מאהבה ויראה והתלהבות, רק שיודעין לקבל תיכף חיות אחר, על דרך והחיות רצוא ושוב".

217 ראה 'ספר הפרדס' לרש"י (סי' לט), דאיכא למילף מהא דתשבו כעין תדורו, שאין אדם רשאי לדור זולתי בסוכה ששלחנו ומטתו מונחין שם. ויש לציין את דברי ה'שו"ע הרב' (סי' תרמ ס"ו) שכתב: "לפי שכל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל ולישן בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל, לפי שאינו דומה לביתו שיכול לעשות שם כל צורכו בנחת". משמע מדבריהם שאף באופן שאין ישנים בסוכה נכון שהסוכה תהי' ראוי' לשינה.

218 הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל. והוסיף, שהיו חסידים שאחר שבירכו ברכת "לישב בסוכה" בסוכתו של מרן אכן אכלו גם בהסוכה שבביתם, באמרם כי כל הסוכות שבעיר נטפלים לסוכת מרן.

219 הרה"ח ר' **יצחק צבי זיידנפעלד** ז"ל.

האוהל ע"ג ציונו של הרה"ק ר' מרדכי מטשערנוביל זי"ע באנאטיווקא כהיום

בצדה של הסוכה עמד תנור שחיממוהו במשך ימי החג, עקב הקור הגדול ששרר בעונה זו בבעלזא. לבד מזה סיככו את הסוכה בסכך הרבה מאד[220], בכדי שלא יחדור הקור לתוך הסוכה פנימה[221].

ומסופר שפעם בא' מימי החג שרר קור גדול וחזק, והמקורבים שחששו לבריאותו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ביקשו ממנו להיכנס לתוך הבית, שלא יזיק לו הקרירות. השיב להם מרן: אירע פעם ביומא דהילולא של הרה"ק ר' **מרדכי מטשערנוביל** זי"ע, כ' באייר - ל"ה בעומר, כשהי' בנו הרה"ק ר' **אהרן מטשערנוביל** זי"ע אצל הציון הק' של אביו בעיר אנאטיווקא, שרר שם קור עז וחזק, ביקשו ממנו בני ביתו שימהר באמירת התהלים והתפילות על הציון הק', בכדי שלא תזיק לו הקרירות, ובפרט שהוא הולך שם ללא מנעלים כנהוג בטשערנוביל, השיב הרה"ק ר' אהרן זי"ע, שמקום קבורתם של צדיקים היא בבחינת ארץ ישראל, והרי בארץ ישראל כבר לא קר כ"כ בעת הזאת.

אם כן - סיים כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע - הרי גם בסוכה יש בה אוירה דארץ ישראל[222], והרי בארץ ישראל עדיין לא הגיע החורף, ואין ממה לחוש.

נהוג הי' בחג הסוכות שלא נתנו לבחורים טרם נישואיהם ליכנס לסוכה בעת סעודה שלישית בשבת קודש[223].

220 ראה 'מטה משה' (אות תתקד) שכתב וז"ל: "אמר מהר"י סג"ל, מה שאומרים העולם שצריך לסכך הסוכה עד שיהיו הכוכבים נראים דרך הסכך, ודאי יש פוסקים כן, אכן שמע מרבו **מהר"ש** ז"ל שהי' מסכך הסכך עב ביותר, דא"א לסכך כל כך שלא יהא נראה מתוכו דרך הגג בשום מקום, גם אם אין רואים בלילה, מ"מ ביום רואים כמה חורים וסדקין בכמה מקומות ע"כ. אבל מכל מקום אל יסכך אותה עב ביותר שלא יוכלו הגשמים לירד בתוכה, כך דרש מהר"י ווייל".

221 הר"ר **יעקב וויינבערגער** הי"ו יליד בעלזא מספר, שזוכר איך שטענו עשרות עגלות מענפי אילנות שחטבו מן היער הסמוך לבעלזא בשביל הסוכה שבחצר הק', וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עלה על סולם והניח קצת סכך בידיו הק'. וראה עוד להלן.

222 ע"ד הנוסח שאומרים קודם כניסה בסוכה: "ותזכינו לישב ימים רבים על האדמה אדמת קודש", וידועים דברי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שפי' הכוונה בזה, דענין הסוכה הוא שהשי"ת הקיף אותנו מכל צד בכל מקום אף בחוץ לארץ בקדושת בית המקדש, דמד' הרוחות ולמעלה ולמטה הן דפני הסוכה קרקעיתה וסככה, והאויר הוא אוירא דארץ ישראל, וע"ז אנו מבקשים שכבר נזכה שנוכל לישב תמיד על אדמת קודש, דהיינו בקדושת ארץ ישראל ובקדושת בית המקדש ממש.

223 בפשטות הי' הטעם עקב הצפיפות שהיתה בסוכה. והגה"צ **מנארא** זצ"ל אמר שהי' בזה גם טעם פנימי, מפני שרבוה"ק היו אומרים בחג הסוכות בעת ס"ג תורה עפ"י דרך קבלה, ולא רצו שהבחורים ישמעו זאת, ע"כ היו מגרשים את הבחורים מן הסוכה,

סעודת ה"לאכעדיגע מלוה מלכה" במוצאי שבת חול-המועד סוכות[224], סעד מרן עם הבעלי בתים

ומשום זה נשאר המנהג בכל השנים שאין הבחורים נכנסים לסוכה בעת סעודה שלישית (א' הבחורים התבטא פעם בעמדו מחוץ לסוכה בעת עריכת השלחן, שחז"ל אמרו "בשעה שהחכם יושב ודורש הקב"ה מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל", והרי לא אמרו 'בשעה ששומעים את החכם דורש', הרי שאין צריכים דוקא לשמוע, אלא בשעה שהחכם מדבר אף כשאין שומעים את דבריו הרי הוא זמן רצון. ודפח"ח. והרהגה"ח ר' אלימלך רומפלער זצ"ל אמר, שהחסיד ר' פיישע ראווער זצ"ל הי' אומר, ד"יושבת וממתנת עד כלות השבת" שאומרים בהושענות לשבת של סוכות, קאי על הבחורים העומדים מחוץ לסוכה ומחכים על יציאת השבת שיוכלו ליכנס לסוכה).

ובענין זה יש להוסיף מה שאמר פעם הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ליבלחט"א **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, ע"ז שראו אצל רבוה"ק זי"ע שבחג הסוכות דיברו על דרך קבלה יותר מכל השנה, די"ל הרמז לזה עפ"י מה שאומרים "נפשי חמדה בצל ידיך", דהיינו בשעה שיושבים בצל סוכה, "לדעת כל רז סודיך", יותר מסוגל לדעת כל רז וסודות התורה.

אמנם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הסתיר עצמו עוד יותר, ופעם בישבו בסוכה אמר התורה על הושענא אבן שתי', ש"הר המוריה" רומז לאברהם, ו"הר יראה" רומז ליצחק, ו"זבול תפארתך" רומז ליעקב. סתם ולא פירש יותר. וכשנכנס מרן אח"כ לחדרו אמר לפרש דבריו, שמידת יעקב היא תפארת, והפטיר מרן ואמר: "בחוץ א"א לפרש כ"כ".

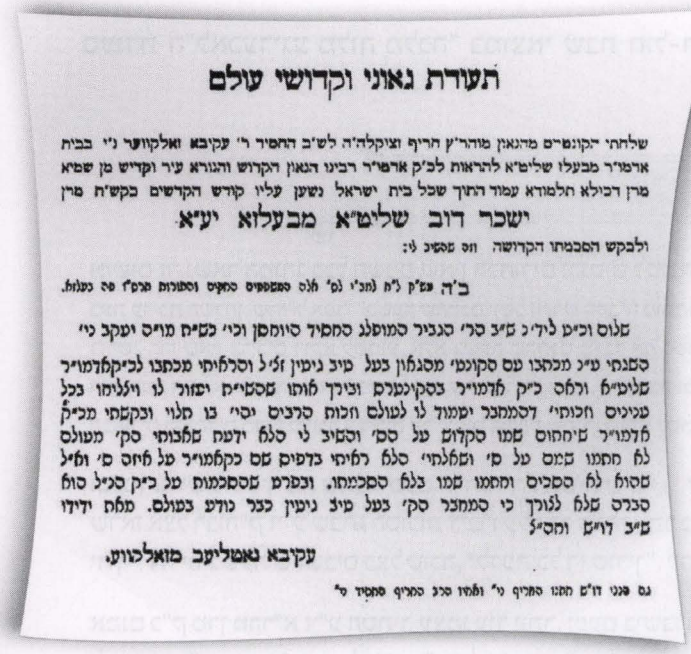
224 כידוע, בבעלזא קוראים את סעודת מלוה מלכה במוצאי שבת חוה"מ סוכות בשם "לאכעדיגע מלוה מלכה". וכמה טעמים נאמרו בדבר קריאת שם זה. והמקובל אצל החסידים הוא, עפ"י מעשה שהי' אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שפעם במוצאי שבת חוה"מ סוכות בשעה מאוחרת מאד, ביקש ממשמשו שיואיל ללכת ולהזמין את כל הבעלי בתים המתגוררים בעיירה "בעלזא" לערוך בצוותא סעודת מלוה דמלכה, ולמרות שהכל כבר נמו את שנתם, לא הרפה מרן, והורה למשמשו לעוררם ולהזמינם הנה. ואכן הבעה"ב באו והסבו את סעודת מלוה מלכה ביחד עם מרן. בגמר הסעודה אמר להם מרן שברצונו לרקוד עמהם. ואכן, הכל הצטרפו לריקוד שנמשך זמן רב מאד. אדהכי והכי, הבעה"ב עייפו מלרקוד, וכל אחד סר למקומו לפוש, ברם מרן המשיך לרקוד לבד, מתוך התלהבות ודביקות עצומה. לאחר זמן מה, אמר מרן לבעה"ב וגילה להם, כי ברקידה זו, הצטרפו ורקדו עמהם כל שבעת הרועים, וכל זמן שהם רקדו, לא רצה להפסיק את הריקודין (הרה"ח ר' חיים שלמה פריעדמאן ז"ל).

ובספר 'מוצל מהאש' מביא הגה"צ ר' **אהרן הלברשטאם** זצ"ל אבד"ק ביאלא-ביליטץ [חתן הרה"ק ר' **אלתר מאיר דוד ראטנבערג מוואלברום** זצ"ל חתן הרה"ק ר' **משה מקארוב** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] בענין זה מדילי': "על טעם קריאת זקנינו הקדוש הסעודה במוצש"ק של חוה"מ סוכות בשם לאכידיקע מלוה-מלכה, האם אמנם שבכל התורות מבעלז אינני רוצה לשנות מאומה לקצר או להוסיף או לפרש מדעתי איזה פירוש, רק בזה באתי להראות אשר שפתי צדיק ידעון רצון באשר השם הזה פלאי. ולענ"ד יש להעמיס בכוונת לשון קדשו, אם כי דעת קדושים מי ימצא, אמנם רק לשבר את האוזן. וזה דברתי, באשר איתא בליקוטי תורה להאר"י ז"ל אשר התיקון השלם להתחבר תפאר"ת ומלכו"ת ע"י בחי' ציס"ע, וזהו הענין יחוד קוב"ה ושכינתי'. והנה סעודת מוצש"ק היא סעודתא דדוד מלכ"א משיחא, וסוכות הוא נגד יעקב כמבואר בטור עשה"כ ולמקנהו עשה סוכות, שמדתו הוא תפאר"ת. וע"כ במוצש"ק של סוכות אז נתחבר תפארת ומלכות, וזהו יהי' בשלימות בגמר התיקון שאנו מחכים ב"ב ביחודא שלים, וע"כ אז הוא מעין שמחה של עתיד רומז להגאולה. ואלו זהו הרמז בהכתוב צחוק עשה לי אלקים, היינו שהגאולה העתידה תהי' ג"כ בזכות אבות ואמהות, ושרה אמנו ע"ה הבינה שע"י יצחק תבוא הגאולה, כארז"ל (במס' שבת פט ע"ב, וראה בספה"ק 'קדושת לוי' פ' וירא ד"ה ויעש אברהם). וזהו צחו"ק עשה לי אלקי"ם, היינו שע"י יהי' המתקת הדינים לעת הקץ, וכידוע דוד הוא בדחנא דמלכא המבדח בשמחת חתן וכלה, היינו קוב"ה עם כנס"י כידוע, וע"כ נתעורר רב צחוק בסעודת מוצש"ק של סוכות מעין הצחוק והשמחה של עתיד בב"א".

ומקובל בפי החסידים, שאצל סעודת מלוה מלכה זו הי' ניכר ארשת של שמחה יתירה אצל רבוה"ק זי"ע, שלא כפי שהי' נראה בשאר סעודות החג.

שבעיירה בעלזא[225], ולא השתתפו שם החסידים, ולכן התקיימה המלוה מלכה תמיד בסוכה האמצעית, וסגרו הדלתות שבין סוכה זו לסוכת הציבור.

כשבאו אורחים חשובים ביותר - בשאר ימות השנה - להסתופף בצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, והתאכסנו אצל מרן, נתן להם מרן את הסוכה לאכסניה[226].

תעודת גאוני וקדושי עולם

שלחתי הקונטרס מהגאון מוהר"ץ חריף וציקלה"ה לש"ב החסיד ר' עקיבא זאלקווער נ"י בבית ארמו"ר מבעלז שליט"א להראות לכ"ק אדמו"ר רבינו הגאון הקדוש והגדול עיר וקדיש מן שמיא מרן רבילא הלמודא עמוד התוך שכל בית ישראל נשען עליו קודש הקדושים בקש"ת מרן

ישכר דוב שליט"א מבעלזא יע"א

ולבקש הסכמתו הקדושה וזה שמציב לי:

כ"ה עז"ק ל"ת לחב"י ס"ב כה"ג הגביר המופלג החסיד סיומתן וכו' כש"ת מו"ס יעקב נ"י

שלוש וכ"ע ליה"ב ס"ב כה"ג הגביר המופלג החסיד סיומתן וכו' כש"ת מו"ס יעקב נ"י

הסכמתי ע"ב מכתבו עם הקונטרס מסגנון בעל פיו ניעין ז"ל והלימותי מכתבו לכ"ק אדמו"ר שליט"א ולפה כ"ק אדמו"ר הסכמתם בקונטרס וכיוצ מזה שהסכימו יפוזר לו ויגלימו בכל עניניס חכותי' דהסכמתו יעמוד לו לעולם וחכות הרבים יבי' בו מלוי ובקשתי מכ"ק אדמו"ר שיחתום שמו הקדוש על הסכ' וכשיב לי הלה ידעת שהכותי הכ' מעולם לא חתמו שמם על ס' והלהלתי' הלה רלויתי בדפים שם בקאמו"ר על פיזה ס' ואל הכותי הלה לסכיום ותתמו שמו הלה הסכמתו. ובפרט שהסכמות על כ"ק כ"ל הוא הכדה הלה לעורך כי הסתכר הכ' בעל פיו ניעין בכר נודע בעולם. מתח ידידו ע"ב דו"ק ומס"ל

עקיבא נאטליכב מזאלכוות.

גם אני זה"מ מחתו הסריף ס' ותתמו הכ"ב הסריף סחסיד ס'

הסכמת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע על חידושי הגאון ר' צבי חריף זצ"ל
חתום ע"י החסיד ר' עקיבא זאלקאווער ז"ל

חורבן ה"גרויסע שטוב"

בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע פרצה שריפה גדולה בעיר בעלזא, אשר עמה עלו בתים הרבה באש, ביניהם הי' גם בית גדול וקדוש הזה[227]. בזמן זה ישב מרן בביתו של א' מבני העיר וגר שם בחדר שהקצה לו בעל הבית, עד שחזרו ותיקנו את הבית והעמידוהו על תילו.

סעודה זו נערכה בפני הבע"ב שבעיר בעלזא, והחסידים לא היו נוכחים בה, אלא רק יוצ"ח של מרן, וכמו"כ כותבי ה"תורות" והבעלי תפלות של הימים הנוראים.

ויצויין, שזהו הפעם היחידה בשנה שרבוה"ק היו נוהגים לערוך סעודת מלוה מלכה בציבור.

225 מנהג הי' אצל רבוה"ק בבעלזא להזמין בכל סעודה של ימי הסוכות אורח א' מבעלי-בתים של העיירה. ובטעם המנהג אמר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שהיא עפ"י מה שכתב השל"ה הק' (מסכת סוכה פרק נר מצוה), דמלבד הענין שיש להזמין אושפיזין לתוך הסוכה, יש גם ענין להזמין אורחים עניים, ולכך המנהג להזמין א' מבעלי הבתים לכל סעודה.

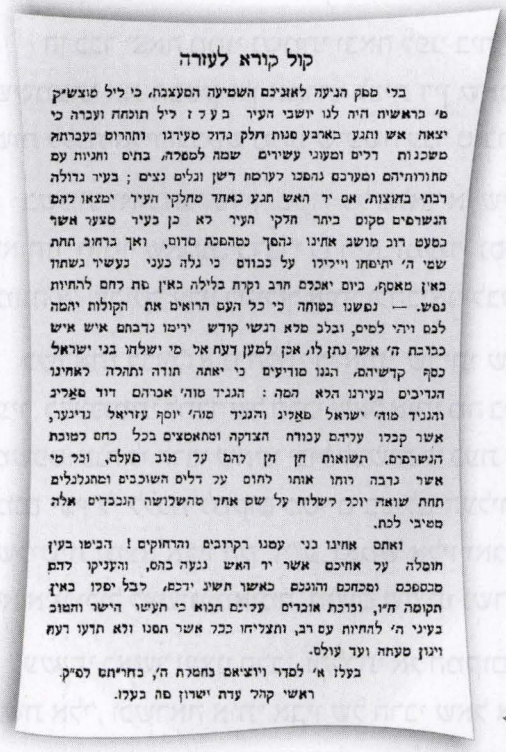
226 בין הידועים שהתאכסנו בסוכה בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, היו: הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע, הרה"ק ר' **שלו' מקאמינקא** זי"ע, הרה"ק ר' **דוד מדינוב** זי"ע. ומסופר על הרה"ק ר' דוד מדינוב, שפעם כשנכנס להיפרד מכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע טרם חזרתו לביתו, ביקש ממנו מרן שישאר עוד בבעלזא, השיב ר' דוד'ל: אם אני אישאר כאן בסוכה, תצטרך הרבנית שלי לעשות הקפות... היינו - שתצטרך לקנות בהקפה מחוסר פרנסה. פעם כשהביא לו המשמש להסוכה מרק לאכול, התנצל המשמש שמאחר והי' צריך לעבור דרך הרחוב אולי נתקרר קצת המרק, השיב: "א פלא פון א זאך, ס'האט נישט קיין הארץ, ס'האט נישט קיין אויגן, און ס'גייט דורך די גאס ווערט עס קאלט" (הרה"ח ר' מרדכי פעדער שליט"א). לאחרונה שימש הסוכה למקום אכסניא לאלו שלא היו להם איפה ללון, ופעמים התאכסנו שם גם מבני משפחתו של מרן.

227 על אודות שריפה שהתקיימה בבעלזא מצינו עוד בהקדמה לספר "קונטרס הגאון רבי צבי חריף" להגאון ר' **צבי העללער** זצ"ל בעמח"ס 'טיב גטין', שכותב שם המביא לבית הדפוס, הר"ר **יעקב לעהערער** ז"ל, שרוב כתבי המחבר היו בידי בן המחבר שהתגורר

על תקופה זו מסופר עובדא נוראה:

- חסיד א' חלה בעיר מגוריו הרחק מהעיר בעלזא, והרופאים אמרו נואש לחייו. ראו האנשים כי הוא כבר גוסס, קראו לאנשי החברא קדישא שבעירם, ואחר שבדקוהו וראו שאין בו עוד רוח חיים, וקבעוהו למת, הדליקו נרות והתחילו לתפור את תכריכיו, לחפור קבר ולהכינו לטהרה.

לפתע הבחינו הנוכחים שהוא מרים את ראשו. כל האנשים שהיו בבית נבהלו מאד, ומיהרו לכבות את הנרות. רמז להם החולה שיתנו לו לשתות. לאחר ששתה ושבה אליו רוחו התחיל לדבר בקול נמוך, ואמר להם:

קול קורא לעזרה

בלי ספק הגיעה לאזניכם השמיעה הנעצבת, כי ליל שבת קודש פ' בראשית היה לנו יושבי העיר ב ע ר ז ליל תוכחת ועברה כי יצאה אש ותגע בארבע פנות חלק גדול מעירנו והחרום בעברתה משכנות רבים ומעוני עשירים שמה לספרה, בתים וחניות עם סחורותיהם ומערכם נהפכו לערמת דשן וגלים נצים; בעיר גדולה רבתי בחוצות, אם יד האש תגע באחד מחלקי העיר יצאו להם הנשרפים מקום ביתר מחלקי העיר לא כן בעירנו מצער אשר כמעט רוב מושב אחינו נהפך נהפכה סדום, ואך ברחוב תחת שבי ה' יתיסדו וייכיכו על כבודם כי גלה כעני נעשיר נשתו באין מאסף, ביום יאכלם חרב וקרח בלילה באין שת לחם להחיות נפשו. — נפשנו בפותה כי כל העם הרואים את הקולות יהמה לבם ויהי לחיל, ובלב שלא רגשי קודש ירימו נדבתם איש איש כפרכת ה' אשר נתן לו, אכן למען דעת אל מי ישלחו בני ישראל כסף קדשיהם, הגנו סודיעים כי יאתה תודה ותהלה לאחינו הנדיבים בעירנו הלא המה: הגגיד מוה' אברהם דוד מאליב והגגיד מוה' ישראל מאליב והגגיד מוה' יוסף עזריאל נדינער, אשר קבלו עליהם עבודה הצדקה ומתאספים בכל כחם למוכת הנשרפים. השוואות חן חן להם על פוב פעלם, וכל מי אשר נדבה רוחו אותו לתום עד דליס השוכבים ומתגלגלים תחת שואה יוכל לשלוח על שם אחד מהשלושה הנכבדים אלה מפיבי לכת.

ואתם אחינו בני עמנו רקרובים והרחוקים! הביטו בעין תומלה על אחיכם אשר יד האש נגעה בהם, והעניקו להם מכספכם ומכחכם והוכנם כאשר תשוג ידכם, לבל יסגו באין תקומה חיו, ובדכת אוברים עליכם תבוא כי העשו הישר והטוב בעיני ה' להחיות עם רב, והצליחו ככל אשר תפנו ולא תדעו דעת ויגון פעתה ועד עולם.

בעלז א' לסדר ויצאים בחמרת ה', בחריתם לפ"ק.
ראשי קהל עדת ישרון פה בעלז.

כרוז לבא לעזרה לאנשי עיר בעלזא שנשרפו בתיהם ע"י השריפה שהופיע ב'מחזיקי הדת' כשבועיים אחר השריפה ◀

בבעלזא, שהוא נתן דעתו לסדרם לדפוס, "ובעת שהתחיל לסדר יתר כתבי הקודש נפל אז על כל העיר בעלזא אש מן השמים, ותאכל גם כל כתבי קדשו היקרים על הש"ס וד' טורים ושו"ת לאלפים, אשר חידש מנעוריו ועד זקנה ושיבה". הספר נדפס בשנת תרס"ו ונתעטר בהסכמתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

פרטים נוספים אודות שריפה שהתקיימה בעיר בעלזא מצינו במכת"ע 'מחזיקי הדת' (ו' חשון תר"נ) שנמצא כתוב שם בזה"ל: "שנת תרמ"ט חלפה כבר מאתנו, ושנת תר"ן באה וירשה את מקומה, אוי לו לאורח חדש אשר אך בוא יבוא פנימה אל בית מאהביו שמחכים עליו, והנה עשה יעשה שמות ושערוריות, יהפך מרדי הבית ויבהיל את לב יושביו בפרץ על פני פרץ. עוד לא תם ירחה הראשון, והנה שמיעות שרפות אחדות באות, יגער ה' בשר של אש ואל יוסיף ידו להשחית חומות וחיל, ולא יפרוץ לבלע תמימים. הנה קול זעקה נשמע, בת בעלז תתיפה תפרש כפיה כי גם בה היתה יד ה', ובאישון ליל מוצש"ק פ' בראשית בשעה 10 יצאה אש בלתי נודע מאין מוצאה, ובמלאך בלהות שטפה ועברה ותאכל כארבעים בתים, בלעה כאכול קש לשון אש, ולא הי' עת ביום אף ה' להציל שריד ופליט. כמאה משפחות נשארו בערום וחוסר כל, אין אוכל להשיב את נפשם, פורשים כפיהם ובוכים למשפחותיהם בדמעות שליש, על השריפה אשר שרף ד'. ועוד חסדי ה' ונפלאותיו חזינו, כי שקעה האש פתאום ולא הוסיפה בחרון אפה לכלות את הכל, ואשר השאירה כאוד מוצל מאש בדרך הפלא ופלא, כי אין מכבי אש שם לעצור בעד המשחית, אך די לצרה הגדולה צרת העטופים ברעב בראש חוצות ואין שמלה וכסות להתכסות ואין מחסה מזרם ממטר ומקרה".

ידיעה נוספת אודות שריפה בעיירה בעלזא בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הוא העובדא הידועה בפי החסידים, שפעם פרצה שריפה בעיירה בעלזא, וכל א' הי' עסוק להציל חפצים מה שרק הי' בידיהם להציל, ובעיקר דאגו להציל ספרי התורה שהיו נמצאים בהיכל, וכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע אחז בידו את נכדו החביב כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע והגביהו באמרו: "גם אני נוטל ספר תורה בידי".

עוד נמצא אודות שריפה בבעלזא, וזאת כבר מתקופה קצת יותר מאוחרת, עפ"י מכת"ע מפולין שי"ל בחודש מנ"א שנת תרס"א, שפירסם בשעתו: "יותר ממאתים בתים בסוקאל היו למאכלת אש, גם ביהכ"נ הגדול נשרף, אלפי יהודים נשארו בעירום ובחוסר כל ושוכנים על פני השדה. גם בעיר בעלז הסמוכה לשם היתה תבערה נוראה ובתי יהודים רבים נשרפו" (יצויין שגם במכת"ע 'מחזיקי הדת' מתקופה ההיא כתבו אודות שריפה זו שהיתה בסקאהל, ושם לא מוזכר כלל אודות השריפה בבעלזא).

- הן כבר יצאה ממני נשמתי ובאה לפני בית דין של מעלה, לאחר שהבית דין עיין בדיני מצאוני חייב. כששמעתי את הפסק דין אמרתי לבית דין שאני רגיל לנסוע להרה"ק מבעלזא, וברצוני עתה שיתנו לי רשות ללכת אליו ולבקש ממנו שיעשה עמי טובה.

בשמוע זאת הבית דין, פקדו על מלאך א' שיעיין בפנקסי לראות היעמדו דברי אם אמנם נכונים הם. הוא חזר ואמר שאמנם כדברי כן היא, ומעודי נסעתי לבעלזא, וקבלתי רשות ללכת לעיר בעלזא בלוויית ממונה א' שהוטל עליו להוליך אותי ולהביאני לבעלזא.

כשבאתי לבעלזא נבהלתי בראותי שביתו של הרבי נשרף, והוא גר בחדר קטן בביתו של א' מאנשי העיר. כשנכנסתי לחדר של הרבי שאל אותי מה בקשתי, אמרתי לו שבאתי לבקש שישתדל עבורי שאזכה במשפט. ענה לי הרבי שאינו יכול לעשות לי כעת שום טובה, כיון שביתו נשרף והוא נע ונד וגם חולה. הרבי אמנם יעץ לי ללכת למקום מסוים בעולם העליון, שם אראה חבורות חבורות אנשים הולכים, ובחבורה השלישית נמצא אביו הק' זי"ע, ואגיש אליו ואגיד לו שיש לי שליחות מבנו לזכות אותי במשפט[228], וכי הוא אינו יכול לעשות מאומה, משום שביתו נשרף והוא מטולטל נע ונד. והוא בודאי יעשה לו טובה.

עשיתי כאשר יעצני הרבי, והלכתי אל המקום אשר אמר לי. כשראיתי את החבורה השלישית מיהרתי לגשת אלי', וכשראה אותי אביו של הרבי שאל אותי מיד מה אני עושה שם, סיפרתי לו את אשר יעץ לי בנו. כששמע את דברי נזדעזע כולה, הפליט אנחה מפיו ואמר: וי וי! בית בני, אשר הי' גם ביתי, הינו נשרף! ואמר לי לחזור למקום המשפט ולבקש שיחזרו אותי לעולם התחתון, כדי שאוכל לתקן את מעשי.

פתאום שמעתי קול איש א' צועק ובוכה "אבי אבי". פניתי לאחורי וראיתי את בני שנעדר עלי ל"ע זה שמונה שנים, והוא עומד על יד האשפה. שאלתי אותו מדוע הוא עומד שם. אמר לי שזהו פסק דינו של הבית דין שצריך לעמוד על יד האשפה מבלי לזוז ממנה, וכך הוא עומד כבר מיום פטירתו, ובכה וצעק אלי שאעזור אותו לחלצו ממיצר. מיד חזרתי ורצתי אל החבורה השלישית עד שהגעתי אלי'. כשראה אותי אביו של הרבי מבעלזא שאל אותי מה עוד הנני מבקש, אמרתי לו שיעשה טובה גם עם בני, שיתנו לו רשות לעזוב את האשפה וללכת למקום מנוחתו. אמר לי שאחזור לבני ולהממונים אליו ולומר להם שהוא מצווה עליהם שיעזבו אותו ויתנו לו ללכת משם.

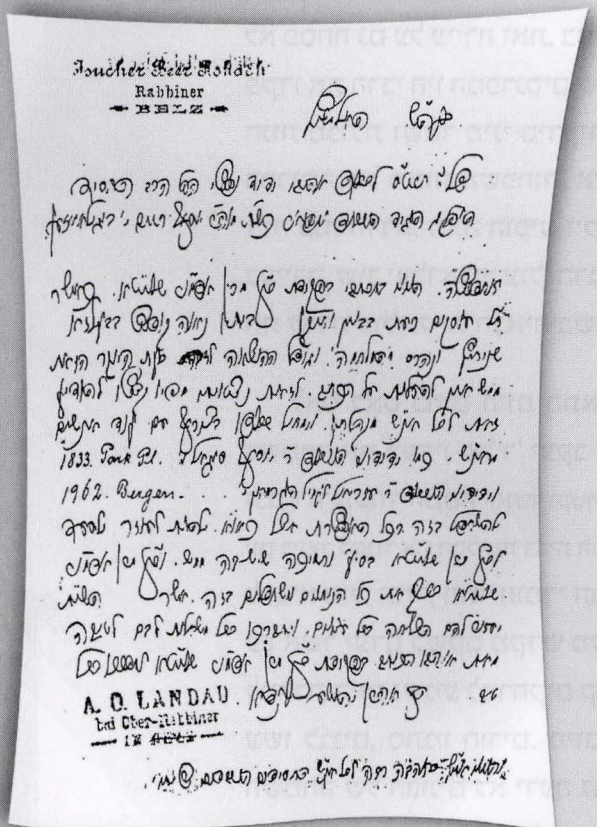
עשיתי כדבריו, ובני נפטר משם בשמחה רבה. לאחר זאת הלכתי למקום המשפט ואמרתי שהרבי מבעלזא ציוה לזכות אותי במשפט, כששמעו את דברי ענו כולם בקול גדול: זכאי! זכאי!. אחר זה התעוררתי ונשמתי שבה אלי.

כל זה סיפר החולה.

228 על גודל כוחו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בעולם העליון, ראה עוד מה שהבאנו להלן בפרק ח' (עמ' 437) מכתבי חתנו הרה"ק ר' **העניך מאלעסק** זצ"ל.

החברה קדישא ששמעו את המעשה הנורא הזה מפיו של החולה, שלחו מיד מברק לבעלזא לדעת אם נכונים הדברים. התשובה הגיע שאמת נכון הדבר: "ביתו של מרן נשרף, ומרן גר בחדר קטן בבית דירה של א' מבני העיר". החולה חזר אט אט לאיתנו, וחי אח"כ עוד ארבע עשרה שנים[229].

כשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אחר מלחמת העולם הראשונה לבעלזא, מצא את הבנין שמם, ידי זרים שלטו בו, ונזקי המלחמה ניכרים בכל פינותיו. מיד הוקם ועד שיעסוק בתיקון ושיפוץ הבנין, כשעל ראש המלאכה עומד הרה"ח ר' **יעקב שמואל מווארזש** ז"ל, ואתו עמו הרה"ח ר' **יצחק משה שו"ב** ז"ל מבעלזא, ועקב השתדלותם הרבה חזר הבנין לאיתנו אחר שנתים ימים[230].

Rabbiner
BELZ
A. O. LANDAU
bei Ober-Rabbiner

מכתב המשב"ק ר' אהרן יהושע לאנדא ז"ל להרה"ח ר' יוסף חיים ביגלאייזן ז"ל אודות שיקום בנין ה"הויף" אחר מלחמה"ע הראשונה **"בפקודת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א כאשר ת"ל עוסקים כעת בבנין ותיקון ביתו נאוה קודש בבעלזא שנותץ ונהרס מהלחמה"**

229 'אדמור"י בעלזא' (ח"ב עמוד קג).

230 להלן העתק מכתב מהחסיד ר' **אהרן יהושע גבאי** ע"ה ששלח לחסידי בעלזא בארה"ב לסייע בשיפוץ בנין ה"הויף וה"גרויסע שטוב":

בעה"ש האלישיץ

שלו' וכט"ס לכבוד אהובי ידיד נפשי ה"ה הרב החסיד המופלג הנגיד הנכבד ומפואר כש"ת מוה"ר **יוסף חיים ביגלאייזן**.

אחדש"ה הנני במכתבי בפקודת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, כאשר ת"ל עוסקים כעת בבנין ותיקון ביתו נאוה קודש בבעלזא שנותץ ונהרס מהמלחמה, וגודל ההוצאה לזה בעת היוקר הזאת ממש אינן להעלות על הכתב, לזאת נצטויתי מפיו קדשו להודיע זאת לכל אנ"ש מקהלתנו, לימחול שילכו בצירוף עם עוד אנשים מאנ"ש, כמו ידידינו הנכבד ר' **יוסף סיגאל** מ...(הכתובת) וידידינו הנכבד ר' **עזריאל** מ...(הכתובת) להשתדל בזה בכל האפשרות אצל כאו"א להיות לעזר ולסעד לכ"ק מרן שליט"א בסיוע ותמיכה שיש בה ממש, וכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בירך את כל הנותנים ומשתדלים בזה, אשר השי"ת יעזור להם הצלחה בכל ענינים, ויתברכו בכל משאלות לבם לטובה מאת אוהבו הכותב בפקודת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ומברכו בכל טוב.

הק' **אהרן יהושע לנדא**

והננו או"ש באהבה רבה לכל אנ"ש החסידים הנכבדים שיחיו

וככה מתאר איש א' את אותם הימים בבעלזא, עת אשר תושבי העיר חיכו בעינים צופיות להחזרת עטרה ליושנה אחר ימי הרס וחורבן:

בשנת תרפ"ב חודש אדר, כאשר הארץ שקטה ממלחמת השמד בין פולני' ואוקראינים, יצא מרן ממונקאטש על מנת לחזור לבירת החסידות "בעלז", והיות והעיר סבלה מהרס רב בזמן המלחמה, וגם מקומה של חצר הרבי לא נפקד מהרס הזה, קרא מרן לר' יעקב שמואל מווארזש, אשר שירת כראש הקהל בעירו, והטיל עליו את התפקיד לשקם הריסות חצרו. ר' יעקב שמואל שידוע היה בכשרונות הבני', קיבל בשמחה את השליחות שהטילו עליו, ויצא ללא דיחוי לבעלז, להתחיל מיד לעסוק בבדק הבית, ולהכשיר את המגורים למרן ולבני משפחתו.

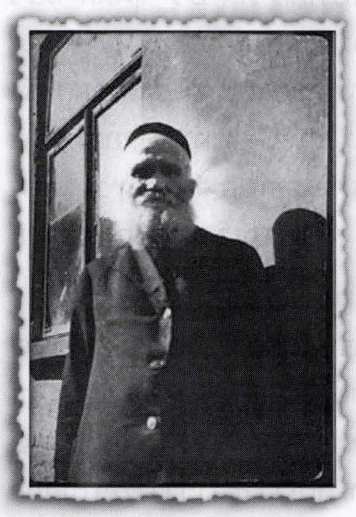
באותו היום אשר ר' יעקב שמואל הגיע לבעלז, יום אביב הי', השמש זרחה ברום השמים, העצים בלבלובם, חיש פשטה הידיעה בחוצות העיר, כי הגיע שליח של מרן הצדיק מבעלז, לעסוק בשיפוץ של בית הרבי, ולהקים את הריסותיה.

קל לתאר משמעותה של בשורה כזאת לגבי תושבי בעלז. המלחמה אשר קטלה רבבות, לא פסחה גם על עיירה זאת. בנוכחותו של מרן הפרנסה היתה מצוייה, רבבות אנשים אשר פקדו את הרבי היו המפרנסים של אנשי העיירה. אין בית אשר אין בה אכסניה, אין בית בלי חנות מכולת ושאר מיני סידקית. וכאשר פרצה המלחמה והרבי עזב את העיירה, פסקה הפרנסה של מאות משפחות, אשר הגיעו על סף של רעב ממש. יצא צדיק את העיר פנה זיוה פנה הדרה. והנה הופיע זיק של קרן אור של תקוה חדשה. שוב ישמע קול השמחה בעיירה, שוב יעלו אלפי עולי הרגל לבעלז. דרכי' אשר היו אבלות בימי המלחמה ירננו שירה את שירת עולי הרגל הבאים בשערי העיירה.

לאט לאט כחום היום התאספו מאות אנשים מסביב לחצרו של הרבי, עיניהם לוו בשמחה את צעדיו של ר' יעקב שמואל, אשר עוד באותו היום מכנס את ר' יעקב הענגער ובנו דוד העוזר המסור (אשר נקטף ל"ע בדמי ימיו, כאשר נהרג בבית הכנסת בבעלז, כאשר עלה במוצאי יום כיפור לסגור את החלונות בבית הכנסת). באותו היום אסף את רוב בעלי העגלות, והורה להם להביא חול, וסיד, ויתר חומרי הבנין. כל העגלות רתומות לסוסים נהרו עם קרשים וקורות עץ אשר יעדם לשקם מקדש מעט אשר הטיל עליו מרן לבנותו במהירות האפשרית, וכבר למחרת היום נשמע למרחקים קול הלמות הפטישים ונסירת המסורים. עובדים לשו בטיט, עשו לבנים, סתמו חורים. מיום ליום, משעה לשעה, הורגש בשינויים הגדולים שחלו. השמחה של הבונים לא ידעה גבול, כל אחד עשה את מלאכתו באמונה, ואפילו שלא על מנת לקבל פרס, העיקר הי' הכיסופין לראות שוב את חצירו של מרן בנוי על תילה, ואפילו

אלה שאינם בני ברית אשר עסקו במלאכה, נדבקו ממסירותם של בעלי המלאכה היהודים, ותרמו את מלוא מרצם להתקדמות הבניי'.

ר' יעקב שמואל לא נח ולא שקט, רץ מקבוצת בונים לשני', מדד אורכים, אמד רוחבים, קבע גודל החדרים, השלים אגפים, דאג לכל פרט, השגיח על כל לבנה שלא תלך לאיבוד, וכדי שלא יחשדו בו כי הוא לקה במידת הקמצנות, קם ר' יעקב שמואל והסביר: "לעתיד לבוא, כאשר אבוא לפני כסא הכבוד לדין, אני לא רוצה שלבנה זו או קמצוץ חומר המיועד לקירות ביתו של מרן הקדוש, יבוא ויקטרג שלא השגחתי מספיק שמקומו לא יעדר מהיכל קדשו".

הרה"ח ר' ישראל פויגל ז"ל בעל האכסניא של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בהולושיץ

בינתים התגורר מרן בעיר הולושיץ בגאליצי', וביחד עמו כל חצר הקודש והנלוים אלי'[231]. מפעם לפעם חזר מרן לבעלזא לראות בהתקדמות שיפוץ הבנינים, ואף אירע שמרן ניהל שבת בבעלזא בתקופת הימים אלו, ועריכת השלחנות התקיימו באחד ה"סאלאש'ן" שבבנין בית הכנסת[232]. עד יום ג' פרשת בא ב' שבט תרפ"ד, שבו ביום חזר מרן עם כל החצר לבעלזא[233].

231 אחת ממשפחת הרה"ח ר' **ישראל פאגעל** ז"ל מהולושיץ, שזכה להיות בעל האכסניא בבוא כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לעירו, כותבת בין השאר:

"אני נולדתי בעיירה קטנה בפולין הנקרא 'הולושיץ', השכונה שלנו מנתה 7,000 משפחות, מחצה מזה הי' יהודים. אבי, ר' ישראל פאגעל, הי' ראש הקהל של הקהילה היהודית דשם.

באיזור שלנו בפולין הי' רבי ידוע ומפורסם, הרבי מבעלזא. באותה התקופה שנולדתי הי' בית הרבי ניזוק. הרבי הוזמן מכמה בעלי בתים להתאכסן אצלם במשך הזמן שמשפצים את ביתו. נאמן ביתו, הגבאי הפרטי שלו, הלך לבדוק את כל אלו הבתים אם הוא ראוי בשביל הרבי, והוא בחר בבית שלנו. הבית שלנו הי' מספיק גדול להחזיק את משפחת בית הרבי. זה הי' לנו לכבוד גדול, הוא שכן כבוד בביתינו כשנתיים.

אז, הייתי תינוקת מוטלת בעריסה, אמי ע"ה אבדה ל"ע ארבעה מילדי'. הוצרכנו ללכת לגור בבית הסמוך שהי' ברכושינו. אמי ע"ה אמרה שאינה מזיזה אותי מבית זה עד שהרבי יברך אותי. כך זכיתי לקבל ברכה מיוחדת מאת הרבי. הדבר הי' מפורסם בכל העיירה".

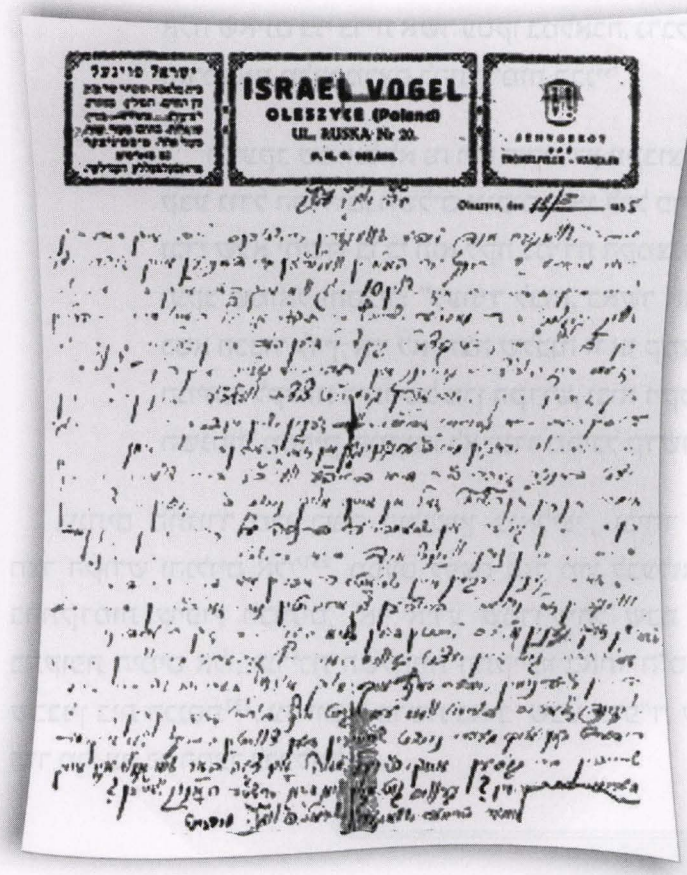
ואחר שמתארת כל הרפתקי דעדו עלה במשך תקופת המלחמה, עד שאבי' הי' מוכרח לזרקה דרך חלון הרכבת להשאירה בחיים, באמרו לו: "תברחי, אני יודע שתשאר בחיים, כי יש לך ברכת הרבי מבעלזא", כותבת איך שברכת צדיק עשתה רושם, וזכתה להינצל ולהישאר בחיים.

232 ראה בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק יז הערה כט), שמרן ערך השלחנות כשהגיע לבעלזא בתקופה ההיא, בקומה השני' של סאלאש הדרומי.

233 כפי אשר יעידו מכתבים שונים הנמצאים בגנזי מכוננו, נשאר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ואתו עמו יתר מבני המשפחה בעיר הולושיץ

בימי הרס עולם במלחמת העולם השני', כשכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ואנשי עיר בעלזא עזבו את העיר, והצבא הגרמני טרם הגיע, ניצלו האוקריינים את ההזדמנות, ושפכו חמתם על העצים והאבנים, ועשו חורבנות אדירים בעיר, שרפו בתים וחנויות והחריבו בנינים ובתי מסחר. בין השאר השחיתו והזיקו את הבנין המפואר הזה.

בינתים היתה תקופה שהשתמשו בני המקום בבנין זה לבית הספר מקומי. ומסופר, שכאשר נודע לראש העיר שא' מגויי המקום ניגש לבנין בית הכנסת ורצה להחריבו, ונשתתק הגוי לעולם, ציוה לסגור גם את הבית הזה, באמרו שהמקום קדוש הוא ואין להשתמש בו[234].

מכתב מהרה"ח ר' ישראל פויגל ז"ל
בעל האכסניא של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בהולושיץ

בשנת תשט"ו ניקו האוקריינים את המקום על מנת לבנות בשטח ההוא את בית הספר העומד כהיום, ובין השאר מחו את כל הנותר מבנין הקדוש והמפואר הלזה.

בעת שביקר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** על קברי אבותיו הקדושים בבעלזא, בחודש מרחשון תשס"ג לפ"ק, אחר תפלת מנחה וריקודין במקום שעמד עליו הבית הכנסת, חילק כ"ק מרן שליט"א מזונות וי"ש במקום שעמד עליו ה"הויף" וה"גרויסע שטוב". ובעת אמירת לחיים אמר כ"ק מרן שליט"א: "הנה רואים אנחנו שמגמת הרשעים שר"י היתה להחריב את כל מקומות הקדושים כבתי כנסיות ובתי מדרשות, לעוד חדשים מספר אחר שחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבעלזא. ועל כך מסופר, שאנשי העיר הולושין ביקשו מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שישאר אצלם לכה"פ עד אחר ימי הפורים, אמר להם שהוא בעצמו יחזור לבעלזא מיד, ורק בנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ישאר עמהם עד אחר פורים, בשמוע זאת מרן **מהר"א**, הביע את רצונו להיות נוכח אצל קריאת המגילה של אביו, אמר לו מרן **מהרי"ד** זי"ע: "כלום יש מחיצה בין בעלזא להולושיץ" (דהיינו שמרן מהר"א יוכל לשמוע המגילה של אביו גם משם).

234 הרה"ג ר' **מענדל שימל** ז"ל ששמעו בעת ביקורו בבעלזא בשנת תש"י מגוי מקומי.

ועוללו למו כזממם הרע, וכאשר באים לבעלזא ורואים כי כל החצר הקודש נעשה כמצולה שאין בה דגים, ולא הבית הכנסת והבית המדרש בלבד, אלא גם הבתים אשר שימשו בשביל הדירות כולם חרבו ואינם, ע"י שצד התנגדות דקדושה התגבר עליו כל כך, ערו ערו עד היסוד ועקרוהו מן השורש כליל, מזה בלבד נוכחים אנו לדעת עד היכן הגיע קדושת המקום".

ובהזדמנות אחרת הוסיף כ"ק מרן שליט"א: "הרי רואים שהרשעים אפילו מיאנו להשתמש בבנין זה לצרכיהם, שהרי זה הי' בנין מגורים גדול וטוב, ולמה הי' להם להחריבו. אלא רואים מזה כי הקדושה שבו היתה מעל ומעבר עד שהי' לצנינים בעיניהם עצם קיום בית קדוש הזה".

פרק שישי

בית החברה וה"יושבים" בבעלזא

בית מיוחד הי' מוקדש עבור החברה[1], בו סעדו הלומדים בבעלזא, וכן שתו שם קאווע קודם התפלה וכדו'.

לפני מלחמת העולם הראשונה היו החברה אוכלים ארוחתם בימות החול בבית א' מתושבי העיר בשם ר' **יחזקאל**, חתנו של ר' **מרדכי ישראל** שאצלו אכלו החסידים עוד מימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[2], ובשבתות ומועדים היו אוכלים בתוך ה"גרויסע שטוב"[3].

1 כך כינו להבחורים הלומדים והיושבים בבעלזא. וסיפר הגה"צ ר' **יעקב יצחק ניימאן** זצ"ל, שבהיותו בבעלזא שאל פעם את א' מן החסידים על סיבת קריאתם בשם זה "חברה". והשיב, כי החסידים מעדיפים כשמסתכלים עליהם בתור "חברה", כי כשדנים את כל חסיד בפרטות, לא ימלט שלא ימצאו על כל א' איזה דברים שלא כהוגן, אבל אם דנים את כל החברה ביחד, אין לך משובח ונאה מחברה כזה. וידוע שבבעלזא לא קראו את סדר הלימוד בביהמ"ד בשם "ישיבה", ואף לאחר המלחמה, כשנתייסדה הישיבה הק' בירושלים עיה"ק, לא רצה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לכנות הישיבה בשם "ישיבת בעלזא", כי לבעלזא לא הי' ישיבה, רק בשם "ישיבה דחסידי בעלזא". והדברים ידועים.

2 כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' מחליף את טליתו לטלית חדש מדי שנה או שנתיים, ואת הטלית הישן הי' מוסר להר"ר **מרדכי ישראל** ז"ל.

3 כידוע, בשנים קדמוניות היתה הרבנית הצדיקת **מלכה** ע"ה מבשלת ומחלקת המזון לפני היושבים. ואמרו עלי', שמעולם לא היתה מחסור בהמאכלים שבישלה, אף אם הגיעו ציבור גדול לבעלזא, ותמיד היתה הברכה שרוי' במעשה ידי' (הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א).

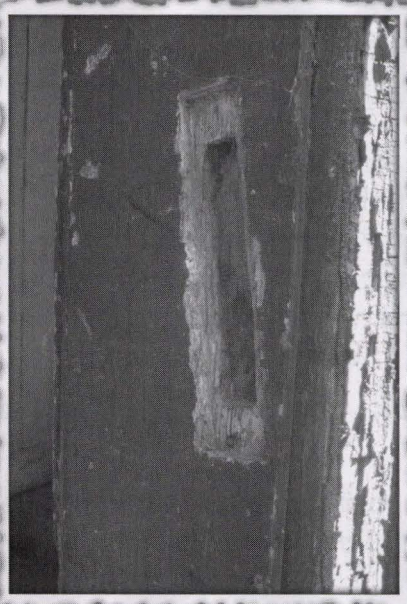
פעם כשהיתה מחלקת המאכלים הי' שם אברך א' שלאחר שגמר לאכול את חלקו ביקש פעם שני', ונתנה לו, שוב בא לבקש פעם שלישית, ונתנה לו, כשבא לבקש פעם רביעית אמרה לו: אינגערמאן, בארעכן דיך צו דו דארפסט צו נישט, אם אתה צריך יותר אני אתן לך, אבל אם לא, תדע, אויב איך האב אמאל געגעסן אן איבריגע גרויפ [=גרעין א'], טוה איך כל ימי תשובה דערויף ('תכין לבם' משיחותיו של הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל).

בנין "בית החברה" בבעלזא (כהיום)

בנייתו

כאשר מקום אכילתם של החברה שמקודם צר הי' מלהכיל את כל היושבים, והי' הכרח לאכול בכמה משמרות, החליט החסיד ר' **מיכל'ע זאלקוו'ער** ז"ל לבנות בית תבשיל וחדר האוכל עבור היושבים. הדבר העיקרי שהטרידו הי', כי זמן ההמתנה בין משמרת למשמרת גורם בשביל הבחורים ביטול תורה, אזר ר' מיכל'ע את מתניו, והתחיל לבנות עבור החברה בנין של קבע, רחב ידים, עם מטבח גדול לבשל בו, ולא נח ולא שקט עד כי הוציא זממו הטוב אל הפועל ונשלם בנין בית החברה.

פתח הכניסה לבנין "בית החברה" כהיום

בעת הבניי' חפרו בעומק קצת, כדי לעשות למטה מרתף להחזיק שם דברים שונים כרגיל, אך מאחר שבעת החפירה מצאו שם מים הנובעים מתחת האדמה, לא יכלו להעמיק החפירה כדבעי, ולכך הגביהו את הבנין קצת מעל הארץ, וקבעו שם במקום המוגבה את שתי חדרי הבישול, מצד א' חדר

החדר הימיני בבנין בית החברה (יש לשים לב על התמונה, שנראה שקבעו שתי מזוזות בפתח, מאחר שהי' כשער לפנים משער)

המדרגות למרתף בנין בית החברה

החדר השמאלי בבנין בית החברה

הכניסה לחדר האוכל

לבישולי החלב, ומצד שני חדר לבישולי הבשר, והפרוזדור באמצע, ומשם ירדו כמה מדרגות לחדר האוכל, ודלת הכניסה לחדר האוכל היתה לפני המדרגות, כך שפתחו הדלת וירדו במדרגות לחדר האוכל.

ביום חנוכת הבית לבנין החדש של בית החברה, ביקשו מאת כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שיבא לחנך את הבנין. מרן לא השיב פניהם ריקם, ונענה לבקשתם, כשנכנס מרן לפרוזדור, העיר מיד, שבמקום שרבים עוברים, לא נכון לעשות מדרגות מחדר לחדר, שהרי כשפותחים הדלת אין דרך בני אדם לעיין ולהבחין במדרגות הנמצאים שמה, וע"י מהירותם עלולים לבוא לידי סכנה רח"ל[4].

ובעת היכנס מרן לחדר האוכל, העיר מרן על עוד חסרון, שלפי מידת גודל ורוחב החדר, נמוכה התקרה יותר מדאי. את זאת כבר לא הי' באפשרות לתקן, אבל חסרון הראשון תיקנו מיד, והשוו את

4 מפי עד נוכח הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** הי"ו מהולושיץ - בני ברק.

התנור שבבנין בית החברה

הכניסה למרתף

רצפת חדר האוכל לרצפת הפרוזדור, ועשו מדרגות מן הפרוזדור לשני חדרי הבישול, מימין הפרוזדור ומשמאלו[5].

אחר שנבנה הבנין הנוכחי אכלו שם תמיד, בין בחול ובין בשבתות ומועדים.

בבית החברה הי' סדר וזמן מיוחד לכל ארוחה, וכן תקציב מסויים של מזון שקיבלו בני החברה. **ר' מיכל'ע** גם יסד "ברויט-קאסע" לצורך בני החברה, להוסיף להם על שיעור המזון שקיבלו מבית החברה, וגם קיבלו מהקאסע הזו את מזונם תיכף אחר התפילה, בכדי שלא יתבטלו מלימודם במה שממתינים עד שיקבלו מזונם מבית החברה[6].

גם בבית החברה הורה מרן שלא לעשות אור עלעקטרי כלל.

5 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל. דבר זה ניכר עד היום בבנין "בית החברה".

6 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

לפנינו העתק מכתבים ששלחו היושבים לשלוח מעות עבור בניית בנין החברה.

ב"ה ה' לסדר ויברך אתכם תרצ"ג טאטארוב יצ"ו[7]

המאיר לארץ ולדרים עלי', יזכהו לראות בבנין ציון וערי',
כבוד ידידינו החסיד המופלג הנגיד הנכבד נדיב ושוע
כש"ת מוה"ר שמואל שטערנבערג נ"י ויופיע[8].

אחדשה"ט הננו בזה לעוררהו ולבקשהו היות שהתחילו לעבוד עבודת הקודש ולעסוק בבנין הנכבד בית אכילה ובית תבשיל עבור החברה יושבים אשר בעתים הללו כמעט החבורה הזאת הם יסוד חזק לחומת דת היהדות והם לע"ע מבצר לבל יבואו זרים לחלל ולבלע את כל קדש מזרע קודש אחב"י כאשר אתה בעצמך ראית והבנת הכל, וגם ראית את נחיצת הבנין אשר היא הכרח דהכרח, אשר ע"כ הבטחתם בהיותך בבעלז על חג השבועות לסייע אותנו בעבודה זו לשלוח לנו סך מסוים כפי הנצרך לדבר גדול כזה.

וע"כ באנו כעת לבקשך ולעוררך שתראה לשלוח לנו הסך שהבטחת במוקדם האפשרי, למען נוכל לבצע זממנו הטוב בענין הזה. ומובטחים אנחנו במדת טובך שתהי' מן האומרים מעט ועושים הרבה ותהי' מן הזריזין המקדימין למצוה רבה כזו, ותענה ותאמר שלחתי.

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א הנהו פה שלשה שבועות לשאוף אויר צח ות"ל שנהנה מאד, והשי"ת יעזור שיבא לביתו בבריאת השלימות ואי"ה יהי' עוד פה עד פ' עקב, ועד פ' עקב תוכל לשלוח לכאן על אדרעסו של ר' נחמן צבי צינגער נ"י[9] כפי החותם שמונח על הקאנווערטע מבחוץ, והוא ימסור הסכום לכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, וכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ימסור הסכום ליד המתעסקים בהבנין.

7 עיירה טאטארוב היתה אחת מעיירות הנופש שנסע כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לשם בימות הקיץ. כפי הידוע לנו גם בשנת תרצ"ה נסע מרן לשם.

8 הרה"ח ר' **שמואל שטערנבערג** ז"ל הי' מחשובי חסידי בעלזא בגענף שבשוויין. פעם הגיע לבעלזא עם אויטא, והי' זה חידוש גדול בבעלזא שראו שם כלי זה עתה בפעם הראשונה, וברצותם לעזור לו למצוא חני' לכלי רכב זה, הגביהו את האויטא והניחו אותו ברפת של בהמות. וסיפר לנו בנו הרה"ח ר' **יודא לעבלאנג** [שטערנבערג] הי"ו שנסע ביחד עמו, שהנסיעה ארכה כששה ימים, ג' ימים מגענף עד וויען, ומשם ועד בעלזא עוד ג' ימים, ואביו כחסיד נאמן רצה שהוא ישאר בבעלזא תחת פיקוח היושבים, אך כששאל את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על כך, אמר לו מרן שההשגחה של האב יהי' יותר טוב לילד, ונסע בחזרה עם אביו הביתה. כשבא לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע באר"י, ואמרו למרן שהוא בנו של ר' שמואל שטערנבערג, אמר לו מרן שזוכר כשאביו בא לבעלזא עם אויטא. הוא הי' חמיו של הרה"ח ר' **משה גראס** ז"ל מגענף, שפעל רבות למען הצלת כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה מגיא ההריגה במלחמת העולם האחרונה.

9 ה"ה הגבאי בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הנודע בשמו "ר' **נחמן הערש**" ז"ל.

הננו מחכים לך ת"ח ותודה רבה במוקדם, ומברכים אותך שתזכה לעלות על במתי הצלחה ותגדל את צאצאיך לתורתו ולירא'תו יתב' ונשמע בש"ט

הכותבים והחותמים בשם כל החבורה
יהושע פאך מראווא[10]
ישעי' פרעגער מראווא[11]
יוסף עוזר גאלד[12]

והנה עוד מכתב שכתבו היושבים להנ"ל על קבלת הכסף ששלח.

ב"ה עש"ק פ' עקב לסדר ושמר ד' אלקיך לך

את הברית ואת החסד וגו' טאטארוב יצ"ו
שפעת שלו' והשקט וברכה וכט"ס
לכבוד ידידינו החסיד המופלג הנגיד הנכבד נדיב ושוע וכו'
כש"ת מוה"ר שמואל שטערנבערג נ"י ויופיע.

אחדשה"ט כמשפט, את פזרון לבו הטוב אשר נדבה רוחו אותו לפזר מהונו עבור בנין הבית של החבורה סך ע"ז זלאטוס לנכון הגיענו ע"י ציר נאמן לשלחי' החסיד מוה"ר נחמן צבי צינגער נ"י, ובכן נחזיק לך מלא חפנים טיבותא. ומעומק לבנו נביע לך תודתינו וברכתינו יהא רעווא שתעלה על במתי הצלחה מעלה מעלה וכאשר התחלת לעזור במצוה הרבה הזאת כן יעזרך השי"ת שעוד תוכל לסייע מתוך הרחבה גדולה בסיוע מאה פעמים ככה ותשכיל ותצליח בכל אשר תפנה ותגדל את צאצאיך לתורתו ולירא'תו יתב' ותבשר תמיד בש"ט כנפשך וכנפש הכותבים והחותמים בשם כל החבורה

יוסף עוזר גאלד
ישעי' מראווא

אי"ה ביום ג' פ' ראה יסע כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לק"ק סטריא לשבות שם על שב"ק.

10 ה"ה החסיד הנודע ר' **יהושע ראווער** ז"ל.

11 ה"ה החסיד הנודע ר' **ישעי' ראווער** ז"ל.

12 ה"ה החסיד הנודע ר' **יוס'עלע יארטשובער** ז"ל.

מכתב תודה על קבלת סכום נכבד לטובת בנין בית החברה

מכתב היושבים ר' יהושע ראווער, ר' ישעי' ראווער, ור' יוסעלע יארטשוב'ער ז"ל לטובת בנין בית החברה "**היות שהתחילו לעבוד עבודת הקודש ולעסוק בבנין הנכבד בית אכילה ובית תבשיל עבור החברה יושבים אשר בעתים הללו כמעט החבורה הזאת הם יסוד חזק לחומת דת היהדות והם לע"ע מבצר לבל יבואו זרים לחלל ולבלע את כל קדש מזרע קודש אחב"י.**

תמונה מכ"ק מרן מהר"א זי"ע בעיירה טאטארוב במזרח גאליציע
ליד מרן נראה גם חדב"ן הגה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל

תמונה זו צולמה בידי א' מגויי המקום שהגיע אח"כ לבני החצר למוכרה, ונקנתה בידי בתו של הרה"ח ר' ישראל דייטשער ז"ל (שנישאה אח"כ להרה"ח ר' יעקב שיף ע"ה מוויליאמסבורג ארה"ב) שנסעה לשם ממקום מגורה בוויען להסתופף בצל מרן ביחד עם אחיה הגה"ח המפו' מוהר"ר יוסף דייטשער ז"ל (בספרינו 'אורחות רבותינו' ערך "לב נשבר" נביא בעז"ה משיחותיו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע בדרכו חזרה מביהמ"ד למקום אכסנייתו שם בטאטארוב, שנמסרו ע"י הגה"ח ר' יוסף ז"ל), וזכתה לקירבה יתירה ע"י מרן ז"ל מאחר שנשארה לבדה ללא אבי' שכבר נסע אז לארה"ב (תשוח"ח לבני משפחתה משפחת שיף הי"ו ולנכדה הרה"ח ר' ישראל שפיטצער הי"ו שבאדיבותם מסרו לנו תמונה זו)

נכדי כ"ק מרן מהר"א זי"ע בטאטארוב (כפי הרשום בתמונה הי' זה ביום כ"א מנ"א תרצ"ה) הגדול: שלמה'לע פרענקל הי"ד, לידו: אחיו לוי יצחק הי"ד, באמצע: אחיהם פינחס הי"ד - שלשתם בני הגה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהר"א זי"ע (תשו"ח לידידינו בנש"ק הרב ישראל פריעדלאנדער שליט"א - בארא פארק, שהמציא לנו תמונה זו)

ה"יושבים"

הרה"ח ר' שמואל שטערנבערג ז"ל בשמחת נכדו מימין לשמאל: הרה"צ ר' שלו' אייכנשטיין מזידטשוב - פרוכניק ז"ל, הגה"צ מצעהלים זצ"ל, החתן, הרה"ח ר' שמואל שטערנבערג ז"ל, הגה"צ מהאליין זצ"ל. עומד: חתנו הרה"ח ר' משה גראס ז"ל

בעסקינו בפרק זה על אודות הבית ששימש ונבנה במיוחד בשביל היושבים בבעלזא, אמרנו לנפשינו לא נמנע טוב מלספר אפס קצהו מגודל עבודתם של ה"יושבים"[13] שהיו מפורסמים בצדקתם ובחסידותם, במסירותם לתורה ומסירותם לזולתם, נאמנים בשיטת בעלזא של "הוויות דאבי ורבא און טוהן פאר אידענ'ס וועגן"[14].

כל א' מבין הנמנים בשורת היושבים הי' עולם מלא בפני עצמו של גדלות בתורה ביראת שמים ובחסידות ובכל הקנינים שצריכים לזה, אמנם הצד השוה שבהם שכולם היו חסידים מובהקים וירא שמים מרבים, שביטלו את עצמם וכל ישותם בהתקשרות עצומה אל רבם הגדול, ולא הי' איכפת להם מצרכי העוה"ז כלל. בבואם לבעלזא שכחו מכל עניני אכילה שתי' ושינה וכו' יותר מכדי קיום גופם[15], צרכי ביתם שהניחו בעירם,

13 בספר 'בארת המים' יקוו המים (עמוד סב) כתב בזה"ל: "הטעם מה שקוראין להחסידים הנוסעים לצדיק הדור ומתעכבים שמה זמן ארוך ועוסקים בתורה ותפלה ואוכלים מפת בג המלך מאן מלכי רבנן, המה נקראים בשם "יושבים", אמר בזה אדמו"ר הרה"ק **מוהרש"ז מוועליפאלי** זצוק"ל זי"ע ועכ"י, כי הנה ידוע מאמר רז"ל (מגילה כא): אין ישיבה אלא עכבה, והצדיקי הדור מעכבים בזכותם ג"כ הדינין לבל יחולו חלילה על שום איש מישראל, ולכן נקראים בשם "יושבים", והיינו לשון עכבה, והבן. וכמדומה לי שאמר זאת בשם הרה"ק **הבעש"ט** זי"ע ועכ"י".

14 כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שאל פעם את הגאון החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאוויער** זצ"ל ראש הישיבה בבעלזא, אם הבחורים עושים חיל בלימודם? השיב ר' מיכל'ע, כי הם בחורים טובים, בנים יקרים, עוסקים בתורה וחסידות. אמר לו מרן: "אתה הרי מרביץ להם תורה, בענין חסידות אתה יכול להגיד להם רק זאת, שאהבת ישראל הוא אחד מהיסודות החסידות, והיתר הם ימצאו בגמרא אצל הוויות אבי ורבא" ('אדמור"י בעלזא').

15 ראה לדוגמא מה שהבאנו לעיל פרק ד' (עמ' 225) ממה שהעיד על עצמו הג"ר **דוב ארי' קליג** זצ"ל בהקדמת ספרו 'לב אדם' על יו"ד: "פעם אחת הייתי יושב אצל אדמו"ר הרב הגאון הגדול הצדיק המפורסם **מבעלז** שליט"א מן ר"ח תמוז עד אחר פסח, ולא הי' לי שום אכסניא כל אותן עשרה חדשים, רק ישנתי בבית המדרש דשם על הספסל לפני התנור בלא כר, ולא הפשטתי את המלבושים שלי כל אותן עשרה חדשים רק בעת שהלכתי למקוה, ולמדתי אז בהתמדה גדולה שמונה עשר שעות במעת-לעת, ואכלתי לחם צר ומים לחץ עם היושבים דשם".

ואיידי דעסיקנא כאן אודות חיי ה"יושבים" והתנאים הקשים שעברו בתקופת ישבם בבעלזא, כדאי לציין דוגמא אחת מני אלף, את א' מבני החבורה אשר בעצמו היוה לתפארת דמות "יושב בבעלזא" שהשאיר לנו ד' לפליטה עד דורינו זה, ה"ה הרב החסיד הישיש המפו' מוהר"ר **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל מווילאמסבורג יצ"ו, אשר בפעם הראשונה שנסע לבעלזא לקראת הימים נוראים על דעת לחזור מיד לאחריהם, ויהי כאשר נכנס לבית המדרש בבעלזא וראה את בית המדרש המלא על כל גדותיו בחסידים העוסקים

הניחו את משפחותיהם לדאוג עבור פרנסתם ומסחרם, ולא הי' להם בעולמם כי אם לשבת בבית ד' ולעסוק בתורתו יומם ולילה במחיצת קדשו של מרן[16].

יהודי שביקר בבעלזא, ונכנס ל"בית החברה" לראות במו עיניו את חיי ה"יושבים" וסדר יומם, מתאר בין כתביו:

החסיד ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל
מוסר מזכרונותיו לבני דור הצעיר בביהמ"ד של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ויגעים בתורה ואת קול התורה הבוקעת שם, קבע בלבו שמבית המדרש זה לא ישובו רגליו, ושלח מיד להודיע לאביו שהוא נשאר בבעלזא, ונשאר שם ללמוד עד אחר חג הפסח הבא תורה מתוך הדחק ממש, באין לו לחם ושמלה, כי אם מעט לחם הצר שקיבל בהחברה, עד כדי כך שמרוב רעבון נחלש כח הראי' אצלו, ובבואו לפני מרן ציוה מרן שיתנו לו בכל יום "בילקע" לאכול. כמו כן סבל שם הרבה מקור, ולא הי' דבר נדיר שם שבקומו בבוקר מצא את המים שהכין לנט"י קפואים, ובעניותו גם לא הי' לו חליפות שמלות די צרכו. אך כל זאת לא השפיע עליו לעזוב מקום תורה וקדושה זה, אדרבה, במקום זה מצא את שאהבה נפשו, את אבן השואבת שמשם היו שואבין רוח טהרה וקדושה.

ואכן, ימים אלו לא משו מנגד עיניו עד זקנה ושיבה, ונלוו אליו בכל אורח חייו, למעלה משלש שנים בבעלזא, ואחר חתונתו בנירעדהאז, אח"כ באנטווערפן, ולבסוף בהשטיבל בווילִיאמסבורג. אלו שזכו להכירו ראו בו מה שחסידות בעלזא דרשה מהנמנים על חבורתה, בישבו בשטיבל במשך רוב שעות היום על העבודה בהתמדה ויגיעה נפלאה משך כל השנים עד ערוב ימיו ממש.

בדמותו היו יכולים לקבל מושג קצת על התמדת התורה של היושבים בבעלזא, אשר למרות עסקיו להביא טרף לביתו, עכ"ז עשה מלאכתו ארעי ותורתו קבע. וכן מידותיו התרומיות בכל הליכותיו ובהתבטלותו לזולת יהי' מי שיהי' היו לאות ולמופת בבחי' חסיד בכל מעשיו. ויותר על הנה הי' מידת דביקותו ברבותינו הק' מבעלזא זי"ע ובהחסידים הוותיקים שזכה לקבל בהם בישבו בבעלזא, בהם הי' דבוק בכל נימי נפשו, ודבריהם היו כאויר לנשימתו כל כ"ד שעות היום, והדרכותיהם היו נר לרגליו בכל הליכותיו. ועד להפליא הי' מידת התבטלותו ליבלחט"א **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, אשר למרות ימי זקנותו התייצב כחסיד מן השורה כעבדא קמי' מארי', ולא מנע מעצמו טלטולא דאורחא לנסוע להסתופף בצל קדשו בכל הזדמנות שהיא, ותמיד התעניין אצל החוזרים מארה"ק לשמוע מהנעשה בחצר הק', וכמו כן הי' משתדל רבות אודות ה"מעמדות" להחזקת החצר הק', ותרם ביד רחבה לכל מוסדות התורה ומפעלי צדקה וחסד של אנ"ש, ודיבר תמיד על לב העסקנים לחזקם ולעודדם. וכל זאת הי' באופן של הצנע בתוך הצנע, מבלי להחזיק טיבותא לנפשי' כלל וכלל.

כל אלו היוו דוגמא ותמונה חי' לאיש אשר זכה לשתות מבאר מים חיים של בעלזא עד לימינו אלה כששל"ח עם דמדומי חמה של שב"ק פ' תולדות ער"ח כסלו תשס"ח לפ"ק. יהא זכרו ברוך.

ולא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, אשר רבים מהם זכינו לראות בעינינו הנהגתם המופלאת בפרישות וצדקות יתירה לשם ולתהלה, אשר דרכם דרך הקודש של חסידות בעלזא ליוה אותם עד יומם האחרון עלי אדמות.

16 בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כאשר נתרשלו הדורות ונתמעטו הלבבות, לא נתן מרן בדרך כלל לאברכים אחר חתונתם להישאר ללמוד כל השנה בבעלזא, ומאז נשארו בבעלזא רק חסידים וותיקים ובחורים לפני נישואיהם.

היסוד של ה"יושבים" הם חיילים העומדים על ה"הויף". משליכים את כל העולם הזה לאחוריהם, ונוסעים לשאוב מקדושתו של הרבי הקדוש שליט"א. הם רואים את הרבי שליט"א רק בשבת קודש, ניצבים אז כחיילים ומסתכלים בפניו הק' של הרבי, ומזה שואבים חיות דקדושה על כל ימי השבוע.

גילם של ה"יושבים" הוא בין שנת י"ח לשנת השבעים ומעלה. אכסנייתם נמצא בדרך כלל על ספסלי בית המדרש. ההוצאות שלהם, חלק מהם שולחים מביתם, והשאר, ישנם ממונים כגבאים המשתדלים בעבורם ועומדים לאסוף מעות ונדבות אצל דלת חדרו של הרבי שליט"א, ואצל המלונות, ומבקשים מהאורחים: הלא 400 "יושבים" לומדים תורה יומם ולילה, ומתפללים בעבורכם, וכי לא מגיע להם שתחזיקו אותם?

נודעתי, שיש להם מקור נוסף להחזקתם. משלחת של שלוחים מיוחדים יוצאים לאסוף מעות בעבורם, והחסידים נענים להם. הרבי שליט"א נותן מכתב, כלומר שהרבי חותם בעצמו על מכתב כזה, שאכן נחוץ מאד לחזק אותם. וכך מצליחים לאסוף סכומים אדירים עבור החזקת ה"יושבים" הקדושים.

אנו הולכים מהחצר הק' ל"בית החברה", ששם סועדים ארוחתם. נכנסים לחדר חשוך. נפגשים מיד במקום שנוטלים הידים. בצד עומדים כמה קערות, וכמה קערות גדולות, וכמה כפות, אך לא מזלגות, שכאן בבעלז לא משתמשים בזה, אפילו הרבי שליט"א לא השתמש במזלג מימיו. עומדים שלחנות ארוכות, מכוסות במפות לבנות שכבר השחירו קצת. כך נראה באופן כללי חדר האוכל של היושבים.

מהותו של "יושב בבעלזא" מביע על קצה המזלג עד נוכח א' שהסתופף בצל חבורתא קדישתא הדין[17], וכך הוא מתאר:

בית היוצר של בעלזא

במשך כמאה וארבעים שנה היותה בעלזא כור היתוך לזיכוך הנפש, אשר חותמו של יוצרה הראשון, כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, נשאר טבוע בה עד למלחמת העולם האחרונה. אלה ה"יושבים" אשר הפיצו את חסידות בעלזא למרחקים. הם-הם אבן-השתיה, שממנה הושתתה והתפשטה החסידות מחוץ לגבולות העיר בעלזא. האורות שבקעו מבעלזא, האירו את לבותיהם של רבבות יהודים. ה"יושבים" היוו מסכת מופלאה ומיוחדת במינה, באמצעותם גדלה דמותם העילאית של חסידי גאליציע.

17 ה"ה הרה"ח ר' **ישראל באכניא'ער** [קלאפהולץ] ז"ל, ע"פ אשר כתב בהקדמת ספרו 'גדולי חסידי בעלזא' בתיאורו על היושבים והחסידים המפורסמים.

הרה"ח ר' ישראל באכניער [קלאפהולץ] ז"ל עומד ומשמש ליד כ"ק מרן מהר"א זי"ע בשלה"ט בשנת תש"ו

ה"יושבים" אמנם התחנכו בבית-מדרשה של בעלזא, אולם הם האצילו עלי' מרוחם, הושפעו והשפיעו, בבחינת טופח על מנת להטפיח. בית בעלזא היה פתוח לכל אדם מישראל, החל מפשוטי-עם וכלה באדירי הבשן בעלי שיעור-קומה, אדמו"רים, רבנים, עסקנים ואנשי-ציבור, לומדים וגבירים וסתם "עמך", כולם חברו יחדיו לבית היוצר של תורה וחסידות, ששמו והשפעתו יצא למרחקים.

ה"יושבים" היו הבריח התיכון שעל ידיהם היה הקשר בין מרן לבין החסידים. עקב פעולתם של ותיקי ה"יושבים", החלה לפעם רוח של תורה וחסידות בקרב בני הנעורים, שברבות הימים נהפכו לפרחי כהונה. ה"יושבים" היו מעודדים אותם להשפיע על זולתם בעניני חיזוק התורה והיהדות. ואכן מעט מן האור גירש הרבה מן החושך ואפילת הגלות, ובזה נודעה חסידות בעלזא כמבצר חזק ביותר של היהדות החרדית. היא עמדה ושמרה בסביבתה על חסידיה, ועל היהדות בכלל, מפני הרוחות המזיקים של ההתבוללות וההשכלה שנשבו בימים ההם, ומשכו את בני הנעורים לחצוב להם בורות נשברים מלאים מים דלוחים[18].

18 ראה למעלה (עמ' 361) לשונם של גדולי החסידים במכתבם למען בנין בית החברה: "אשר בעתים הללו כמעט החבורה הזאת הם יסוד חזק לחומת דת היהדות והם לע"ע מבצר לבל יבואו זרים לחלל ולבלע את כל קדש מזרע קודש אחב"י".

גדלות היושבים

ה"יושבים" היו חסידים גדולים ואנשי-מעשה נאמנים, שפעלו ועמלו שלא על מנת לקבל פרס להאיר מתורתם ומחסידותם על פני כל הארץ. החסידים בני העליה היו מתעלמים לחלוטין מכל הבלי העולם הזה. ולא אחת קרה שבדרכם לבעלזא חשבו להעלות בפני רבם את סבלם הגשמי ולהתברך מלפניו בפקודת ישועה ורחמים, ומשהופיעו לפניו שכחו עולם ומלואו, ועסקו רק בטיהור נגעי לבם. לא הקפידו על מזונותיהם וצרכיהם הגשמיים, הזניחו את כל דרישותיהם ושאיפותיהם הפרטיות. כמיהתם היחידה היתה ללמוד בהתמדה ולהתרחק מחמריות ותענוגי עולם הזה.

ה"יושבים" היו אנשי מעלה, צדיקים וגאונים, אשר כל כולם תורה ויראת-שמים. יראתם הקודמת לחכמתם המופלגת היתה נסוכה על פניהם וממלאה את כל כולם. הם קיימו את כל המצוות לכל פרטיהם ודקדוקיהם מבלי לוותר על קוצו של יו"ד. אך גם לא החמירו על עצמם חומרות יתירות, ולא נהגו מנהגי חסידות מוגזמים, לא ייחדו כוונות וייחודים ולא עסקו בטבילות ובסיגופים[19], אלא קיימו את המצוות כפשוטן וכהלכתן, בלי התחכמות, כי אם התהלכו בתמימות בכל לב בכל נפשם, ששים ושמחים למלאות רצון קונם ולעשות נחת רוח ליוצרם.

ביותר היו סולדים מאחיזת עינים, מדיבורים שיש בהם סרך גיאות, ומתפיסת המרובה, ורחקו מהתלהבות חיצונית, והתרגשות יתירה שאינה אמיתית. רק תמיד היו בכובד ראש וישוב הדעת כשבתוך לבם בלבם פנימה געשה להבת קודש מלאה רשפי אש שלהבת קה.

גדולי החסידים לא נתנו מנוח לנפשם ועמל רב היו משקיעים בזיכוך מידותיהם, כי לא דבר קל הוא לשבור את המדות והתאוות הרעות ולקנות מידות טובות. ואכן, זכו לדרגות גבוהות בכוח יגיעתם.

19 רבוה"ק כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הזהירו שלא ללכת בבגדים מוזנחים וקרועים ופאות בלתי מסודרים, כי אם באופן נקי צנוע ומסודר. ופעם אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להחסיד ר' **יעקב בעריש** זצ"ל: "איש מכובד ותלמיד חכם צריך להקפיד שבגדיו יהיו נקיים ומסודרים, שיהי' לדוגמא ולמופת, שממנו ילמדו אחרים להתנהג בעצמם" ('אדמור"י בעלזא' ח"ג עמוד קעז).
והרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל סיפר, שפעם הי' בחור בבעלזא שהי' לבוש מאד "בטל'ניש" בבגדים קרועים ופאות מוזנחים, ואחיו הצעיר כבר לא התנהג בדרך החסידות, ונכנס הבחור הנ"ל להזכיר את אחיו לפני כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, אמר לו מרן: "אוודאי, ער קוקט דיך אן". היינו, שעי"ז מאבד הטעם בחסידות, בחושבו שזוהו "חסידות".
וכן יש בכתבי הרשימות של מרת **העניא'לע** ע"ה: בבעלזא מקפידים על כל תג ותג ועל כל קוצו של יו"ד הקפדה יתירה, אך לא בטלנות. אבא [כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע] מבקש תמיד מקהל חסידים: "שמרו על נקיות הגוף והמלבושים, כי טהרת הגוף גורמת טהרת הנשמה".
אך לעומת זה, גם הזהירו שלא להתעסק בלייפות את עצמו, והחסידים לא הסתכלו בעין יפה על זה והרחיקו אלו העושים כן.

חסידים ביטאו תמיד בחרדת-קודש וביראת הרוממות את המלה "יושבים". המלה "יושבים" סימלה בעינינו את ענקי-הרוח שהתהלכו בכרם בעלזא בדור שלפני השואה והאירו בזוהר דמותם את חשכת הגלות. מאות גדולי ישראל חיו, פעלו ויצרו בתוך החברה. כ"ק מרן **מהרי"ד** אמר על חסידיו, שיש בהם בני-עליה, שבכוחם להנהיג בעצמם עדה ולקרבם לאביהם שבשמים.

התקשרות לצדיקים

בבעלזא שכן אור גדול, הוא האור של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, אשר משך אליו בעבותות אהבה ויראת כבוד את החסידים ה"יושבים" בהתלהבות רבה עד כדי מסירות נפש. כ"ק מרן הצית בחביוני נפשם תשוקה עזה לעבודת ד', הן בעוצם דמות קדשו שהיתה לאות ולמופת בדרגה עילאית למעלה מבינת אנוש - עד שאמרו עליו כי הוא דומה כאיש קדמון אשר נגזר עליו לחיות בדור שפל הזה - והן בדברות קדשו והליכותיו בקודש אשר היתה תורה שלימה בכל צעד ושעל.

מידת הערצתם לרבם ודבקותם בו לא ידעה גבול. הם התעמקו בכל תנועה של רבם, בכל הגה שיצא מפיו הקדוש, ועמדו לפניו מתוך רטט של קדושה ויראת-הכבוד. כל כולם הכנעה מלאה וביטול ישותם לגמרי. יראת-הכבוד מפחד קדושתו של מרן הקיפה את כל שכבות הציבור לכל חלקיו, אולם חברת ה"יושבים" הקימו מעין חומת-אש סביבו.

ה"יושבים" היו חיילים המוכנים להקריב עצמם על קוצו של יו"ד שבתורה שבכתב ושבתורה שבעל-פה ועל כל רמז שיצא מחצר הקודש, ללחום בחירוף-נפש על כל הלכה ומנהג ישראל. הם כשלעצמם שימשו דוגמא ומופת בהשרשת תורה, חסידות ויראת-שמים בקרב העם, שרשים של קיימא לדורות הבאים. בדרך זו נקט כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ולמטרה זו יסד את חברת ה"יושבים", אליו כבר נהרו מסלתה ומשמנה של חסידות גאליציע, הונגריה והארצות השכנות. סביבו התלכדו מגדולי הלומדים, רבנים, חסידים ואנשי-מעשה. העיירה הקטנה בעלזא נעשתה למטרופולין גדול של יהדות גאליציע, עד שגם השלטונות הטו אוזן לדברי רבותינו הקדושים.

השפעת ה"יושבים"

בית-המדרש שבבעלזא היה מקום מוכן לזכך הנפש ולתקן פגמי', תודות לה"יושבים" שהסתופפו בצל הקודש. באו בחורים שהיו נגועים ברוח ההשכלה ונבוכים בדעותיהם, בתוכם בעלי תכונות רעות שקשה לחנכם ולהדריכם, אבל ה"יושבים" ברוב תבונתם פילסו נתיב ללבותיהם השסועים, ומשכום והדריכום בדרך התורה והיראה. אמנם קשה ומפרכת היתה עבודה זו ודרשה סבלנות מרובה, אבל כמעט תמיד הצליחו ועשו פרי, עד שנמשכו אחרי

החסידות ונקשרו אליהם בעבותות-אהבה. ה"יושבים" עודדו תמיד את הצעירים וזירזו אותם והעמידום על החובה הגדולה המוטלת על כל אחד מהם, להשתדל ולהשפיע, ללמוד וללמד.

השפעתם של רבוה"ק מבעלזא לא הצטמצמה בין כותלי בית-המדרש של בעלזא בלבד. באמצעות ה"יושבים" התפשטה החסידות עד לארצות רחוקות, לשם הגיעו חסידים אלה, ומעינותיה נפוצו לכל עבר. יותר מהשפעתם על הרבנים ותלמידי-החכמים, השפיעו על הבעלי-בתים והמון העם שסיגלו לעצמם חיים פשוטים, ופעלו עליהם בחיזוק מידת בטחונם בד' וקביעת עתים לתורה ודקדוקי מצוות. בציבור זה התלכדו בעלי-בתים, גדולים בתורה ושלמים בדעת וביראת ה', לצד בעלי-מלאכה או אנשי-מסחר, שעלו על במתי ההצלחה ועשו חיל במעלות עליונות של תורה ויראה, עשירים מופלגים בעלי עסקים מרובים, שהיו זהירים במוצא פיהם וישרים עד להפליא, לצד נדיבים שפיזרו צדקה בצנעה ועושרם לא העבירתם על דעתם לשנות את ארחות חייהם. הם התגוררו בעיירות הקטנות כדי להינצל מישיבת כרכים קשה, שקדו על לימוד התורה ביגיעה, התנהגו בחסידות מופלגת והתמידו לדקדק במצוות קלות כבחמורות.

נמצאו ביניהם כאלו שהיו להם מהלכים בחצרות גדולי המדינה ורוזני ארץ, ואשר עמדו בנסיונות שונים וקידשו שם שמים וישראל, לא ויתרו על מנהג קל ולא זזו כקוצו של יו"ד מהשולחן-ערוך. מאידך היו חסידים, שמצבם הכלכלי היה דחוק מאד, אבל הנשים שהקפידו שבעליהן לא יופרעו מעבודתם הקודש נטלו על עצמן ברצון את עול הפרנסה וחיו חיי דוחק בשמחה ואושר. נמצאו גם אברכים אשר הקדישו שנים אחר נישואיהם לבוא להסתופף ולשהות בצל קורתו של כ"ק מרן זי"ע. יש מהם שבאו רק לזמן קצר - על-פי-רוב בחודש אלול - אבל בתקופת הימים-הנוראים היו מתלקטים שם אברכים רבים ובית-המדרש היה מלא תורה ועבודת השם.

פרחי ה"יושבים"

מלבד ה"יושבים" הוותיקים והאברכים, פארם של חסידי בעלזא, הוקמה בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע גם חברת "פרחי יושבים", שהיו מעין יסוד לה, כי בה קיבלו את חינוכם בחורים בגיל צעיר יותר, ושם הנצו הניצנים שלאחר מכן הפכו לאילן עבות, רב פארות.

בחורי בעלזא חונכו ללימוד התורה, ובעיקר למסירות-נפש ולהקרבה של ממש למען כבוד שמו ית'. הדריכום להפוך לעובדי-השם אמיתיים ולהתגבר על המידות המגונות והאנוכיות. הם עשו לילות כימים בעמלה של תורה וחסידות, מי ימלל את יפי המידות והדרכים הטובות, להן חונכו הבחורים בבעלזא. לא ברעש ולא בשבטים ובמקל-חובלים חונכו לכך, בלתי-אם בתוכחת-חיים אשר הטיפו להם לפעמים החסידים הוותיקים.

יסודות החסידות בהנהגת היושבים בבעלזא

הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ש בראנדער זצ"ל בכינוס אנ"ש בעיר לאנדאן שנת תדש"ם בראשות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

נראים עוד בתמונה: הגה"צ ר' שרגא פייוויש שנעעבאלג זצ"ל רב דקהל וויזניץ, כ"ק הגה"צ ר' משולם ישכר אשכנזי זצ"ל מסטאניסלאוו. משמאל התמונה נראה עומד הרה"ח ר' יעקב פיקסלער ז"ל

אפס קצהו מדרכם ונתיבותם בקודש של הני "יושבים" ראשונה במלכות, והיסודות עליהם הושתתו אדני חסידות בעלזא, שמענו מפי עד ראי', האי גאון וחסיד מוה"ר ר' **שלום הכהן בראנדער** זצ"ל שלימים נתמנה ע"י כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לכהן פאר כ"ראש הישיבה דחסידי בעלזא" בארה"ק, אשר הי' נמנה שנים רבות על חבורת ה"יושבים" בבעלזא, וינק וקיבל הרבה מהני חסידי קדמאי, והשכיל ברוחב בינתו לדעת יסודי ושרשי החסידות וללמדה לדור האחרון כמתכונתה וכצורתה, עד שהעיד עליו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עוד בבחרותו, שהלומד אצלו קונה תורה עם יראת שמים כאחד. אשר דרש ברבים בא' מכינוסי אנ"ש[20]:

בכל דרכיך דעהו

בכל דבר יש כלל ופרט, הכלל של חסידות בעלזא הוא כמו שאמרו בבעלזא, שחסידות צריכים למצוא בלימוד הגמרא. ובגמרא[21] אנו מוצאים מאמר רבא: האי מאן דבעי למהוי

20 מדרשתו במקהלות אנ"ש חנוכה שנת תשנ"ח לפ"ק, והיא לו נדפסה בקונטרס 'אורחות חסיד' ע"י קהלתינו הק' בוויליאמסבורג יצ"ו.

21 בבא קמא דף ל ע"א.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בווארשא בשנת תר"צ
מימין לשמאל: המשב"ק ר' אהרן יהושע ז"ל, מרן, הגה"ק מטארניפאל זצ"ל,
הגה"ח ר' אברהם חיים דוד סופר ז"ל

חסידא לקיים מילי דאבות. ומה אומר התנא החסיד ר' יוסי הכהן? התנא הזה אומר: וכל מעשיך יהיו לשם שמים[22]. וזה הוא הענין שאמר שלמה המלך ע"ה: "בכל דרכיך דעהו"[23].

ונוכחתי לדעת כי דבר זה הי' הכלל של חסידות בעלזא, לייחד כל מעשיו ופעולותיו לשמו ית', והרבה דברים נאמרו מפי רבוה"ק צדיקי בעלזא זי"ע בענין זה. בודאי יש כמה בחינות בדבר זה, ולא כל א' הי' שוה בזה, אבל בדרך כלל הי' דבר זה יסוד היסודות של חסידות בעלזא.

לימוד התורה

בבעלזא הדריכו והזהירו על דבר לימוד התורה בהתמדה, ומי שהי' בכוחו לבא לידיעת התורה ולחדש חידושים בתורה, דרשו זאת ממנו. ובהקדמת ספר שו"ת חבצלת השרון הביא, שאמר לו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שמכל עניני חסידות פרישות וסיגופים שאדם רוצה להתנהג, היותר עיקר ומובחר הוא לשמח את הקב"ה בלימוד התורה הק'. והסימן לזה היא, שכל עניני סיגופים וחסידות שאדם רוצה להתנהג, אין היצה"ר משקיע כ"כ כוחות לבטלם כמו שמשקיע לבטל את האדם מתלמוד תורה בתחבולות שונות, עכדה"ק.

22 שם משנה יב.

23 משלי ג, ו.

לפני כל חג ומועד הי' חוב ללמוד ההלכות השייכות לאותו הזמן. כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' נוהג שאיזה ימים לפני החג אחרי תפלת שחרית בביהכנ"ס, הי' קורא את המקורבים אליו, ושאל מהם בע"פ שאלות בהלכות של חג הבא. מובן לכל א' באיזה מצב הי' נמצא מי שלא ידע להשיב כהוגן, וממילא יגע וטרח כל א' ללמוד ולדעת כל ההלכות כראוי.

פעם אחת בשבת הגדול ציוה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להכריז בשמו, שמי שרוצה להיות אצלו בהסדרים בלילי פסחים, ילמוד שולחן ערוך מסימן תע"א עד סוף הלכות פסח, כי אינו רוצה שיהא מסובין אצל הסדר שלו כמו עמי-הארצים.

בין חסידי בעלזא היו כמה לומדים עצומים. לא נדבר מהגה"צ **מטארניפול** זצ"ל, או מהגה"צ **מפרוביזנא** זצ"ל[24], שהם היו מן הגאונים המיוחדים שבדור. אבל חוץ מהם היו הרבה רבנים ודיינים יושבי על מדין אברכים ובחורים שידם רב להם בבקיאות רבה ובחריפות עצומה. וכשהגיע יום יומיים לפני החג, והחסידים החלו להגיע לבעלזא, אז היו רואים בבית המדרש עומדים קבוצות קבוצות משיחים בדברי תורה ומפלפלים זה בזה, מה נהדר הי' המראה, כל כולו הי' נראה כשוק של תורה.

תפילה

בענין תפילה יש כאלו הסוברים שבבעלזא היו מתפללים במהירות. ואמנם אין זה נכון. כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הי' לפעמים מתפלל במהירות נפלאה, יוצא מדרך הטבע, וכמו שראיתי בעיני פעם כשקרא קריאת-שמע בתפלין דרבינו תם, שאמר בתכיפות ארבעה תיבות הללו: שמע, אחד, השמרו, אמת. אבל כלל הציבור כשהתפללו בפני עצמם לא התפללו כלל במהירות.

עובדא ידענא, בזמן שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהה בהולשין, ונכדו הרה"ק ר' **משה'לע** זצ"ל[25] - שהי' אז בבחרותו - הוצרך לבתי עינים, בא לעירינו יאריסלוב לרופא שיתאים בעבורו בתי עינים, וקנה שם לעצמו בתי עינים. כשהגיע לביתו אמר לו אביו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע: הַא משה'לע, האסט א בריל, וועסט קענין אריין קוקן און דאוענין מלה במלה. אז דער אויבערשטער וועט דיר העלפין און וועסט קענין דאוענין געיך... (הא משה'לע, יש לך כבר בתי עינים, כבר תוכל לראות היטב, תוכל לראות בסידור ולהתפלל מלה במלה, כשיעזור לך השי"ת ותוכל להתפלל במהירות...), והמשיך מרן בתיבות הללו בתנועה, כאומר: כשיעזור לך השי"ת ותבא למדריגה זו שתוכל להתפלל במהירות, אז יהי' באופן אחר, אבל עד שתגיע לידי כך תתפלל מתוך הסידור מלה במלה.

24 ראה אודותם למעלה בפרק ד (עמ' 223).

25 בנו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. קוים לדמותו ראה מה שהבאנו ב'עתיקות ב' (עמוד מג).

תמונה מכ"ק מרן מהר"א זי"ע משנת תרפ"ז

נראים גם: מימינו של מרן - החסיד ר' יאסעל'ע יארטשוב'ער ז"ל, ומשמאל המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל, הגה"צ ר' יצחק נחום טווערסקי זצ"ל

אבד"ק ראווא חדב"ן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, הרה"ק ר' יהושע מיערוסלוב זי"ע הי"ד, הרה"ק ר' משה'לע זצ"ל הי"ד בן כ"ק מרן מהר"א זי"ע

צאי לך בעקבי הצאן

צדיקי בעלזא זי"ע וחסידי בעלזא ז"ל עמדו איתן וכחומה בצורה נגד הזרמים החדשים שאמרו לשנות צורת עם ישראל, להוציא הישנות ולהכניס החדשות.

בעצם, כל מנהיגי ישראל והמון בית ישראל אשר יראת ד' נגע ללבבם, לחמו נגד זה. וגאון ישראל וקדושו מרן **החתם סופר** זצ"ל במלחמתו עם המתחדשים והמשנים, הכריז קבל העם: "חדש אסור מן התורה". חסידות בעלזא אמנם הקפידה על זה והצטיינה בזה ביתר שאת, ועמדה על המשמר שלא ליתן לזוז זיז כל שהוא מדרך אבותינו המקובל מדור דור, ולא נתנה לשנות אף שינוי כל דהוא, לא בלבוש, ולא בלשון, לא באופן הלימוד עם תשב"ר, ולא בשום דבר. הדרכת שלמה המלך ע"ה "צאי לך בעקבי הצאן" (שיר השירים א, ח) קיימו בקפדנות יתירה. לחסידות בעלזא היתה סייעתא דשמיא מיוחדת לקיים הגירסא הישנה המקובלת על אף הקשיים שבו, ולא לעשות גירסאות חדשות.

בעלזא. הן על שק ס' בשלח העבר בא הכם לנבילינו ה"ה הרב המאיה"נ החו"ב הדרשן הנדול המלהיב לבבית בני ישראל לתירה ולעבודה הי"ר מרדכי הלוי הערצבערג נ"י רימ הישיבה מבערזאן והרב הגאון הקדיש שליט"א כמך את שתי ידיו עלין בכל מילי דמיטב זנתן לו סך חמשים כתרים לטובת הישיבה הק' דעת תורה מבערזאן אשר הרב הרימ דניל נוסע עתה לסערה ולתמכה. וממנו יראו וכן יעשו כל יראי ד' וחושבי שמו ואיהבי תוהיק אף כי אנשים המסתופפים בצל הדריק מרן הגה"ק שליט"א בוודאי חיב נדיל עליהם לקרב את הרב הר"מ הנ"ל בכל מקום בואו בספ"י וברצי בסף כפי נדבת לבבם להמפעל הנעלה הזה אשר כל נאוני יצדיק הירינו שליט"א מספרים בבוד תהלתו. נם שמעתי כי מרן הקדיש שליט"א ציה על הרב הנ"ל לדרוש ברבים להחזיר עטרת תוה"ק ליושנה ולשכור מלמדים יראי ד' מדקדקים במצוה קלה כבחמורה ואף במנהג קל הנוהג בדת יהודית ובפרט שילבשו כמלבושי ישראל הכשרים ולא במלבושי עכו"ם ח"ו ושלא ינהגו בהחדרים שלהם ממנהגי עכו"ם אף עם איזה פרט כמו שנוהגים עתה איזה מורים כשרוצים להשתיק את התלמידים מקשקשים בפעמון המונח על השולחן כחוק העמים. ואמר מרן הגה"ק שליט"א אף שנראה בעיני ההמון כי אין איסור בדבר כזה. בביז א תא בסה"ק חרדים כי כמו ברפואת הנוף ישנם רפ"אות וסנילות כן ברפואת הנפש נמצא רפואות וסנולות, מצות מעשיות הם הרפואות, וסנילות היינו כמו כל העונה איש"ר בכל כוחו וכו' כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ וכו' ובהנה אף שמצד השכל אינו מזכן למה יועיל דבר זה רק מועיל מצד הסנולה. ותוה"ק היא תבלין ליצהיר ועיב צריבים מקודם לשמור כל הנדרים העקריים שיהי' המלמד ירא ד' ומדקדק במצות זהו מרפואת הנפש ומסנולת הנפש הוא שילבש במלבושיב ארוכים באנשים הכשרים וינהג בכל מנהגים שמזנו רק דורות הראשונים אשר הי' טובים מאלה וזהו יועיל לחנך בני הנעורים לתורה ולעבודה ולי"ש בעזה". כיז שמעתי מכ"ק בעת קבלת פרידת שלום הרב הרימ הנ"ל מאת מרן הגה"ק שליט"א ורצון קדשו הוא שיודפס זה בהמחזיק הדת לזכות את הרבים ליקח חבל במצוה רבה הלזו וכו'. רברי הכיתב למען בבוד תוה"ק אחד משובתי שבת אצל מרן שליט"א.

מודעה על דרשה שנדרשה בבית המדרש בבעלזא שציוה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לפרסם במכת"ע 'מחזיקי הדת'

"גם שמעתי כי מרן הקדוש שליט"א צוה על הרב הנ"ל לדרוש ברבים להחזיר עטרת תוה"ק ליושנה, ולשכור מלמדים יראי ד' מדקדקים במצוה קלה כבחמורה, ואף במנהג קל הנוהג בדת יהודית, ובפרט שילבשו כמלבושי ישראל הכשרים ולא כמלבושי עכו"ם ח"ו, ושלא ינהגו בהחדרים שלהם ממנהגי עכו"ם אף עם איזה פרט כמו שנוהגים עתה איזה מורים כשרוצים להשתיק את התלמידים מקשקשים בפעמון המונח על השולחן כחוק העמים..."

יצויין שזה הי' דבר נדיר מאד שיפרסמו חדשות מבעלזא במכת"ע 'מחזיקי הדת', מאחר שרבוה"ק הקפידו על כך ולא הי' דעתם נוחה שיפרסמו חדשות מחצר הק' כלל, ולא השתמשו במכת"ע זה, רק לצורך חיזוק הח"ק "מחזיקי הדת" ולבלום פיות המשכילים כידוע (וראה בפרק ח עמ' 453 שהצגנו צילום מ'מחזיקי הדת' אחר הסתלקות כ"ק מרן מהר"י זי"ע שכתבו שאין ברצון בני מרן שיפרסמו שום דברי הספד בגליוני המכת"ע)

קריאה ולימוד ספרים וחכמות חיצוניות

קריאת ספרים חיצוניים הי' אסור בתכלית האיסור. ולא רק ספרים חיצונים בלבד, אלא אפילו ספרים שלא נמצא בהם דבר פסול, ואפילו ספרי לימוד, אם מחבריהם לא היו מובהקים ביראת שמים, התרחקו מהם בבעלזא.

גם לימוד שפות אחרות, אם לא הי' מן ההכרח לצורך פרנסה, הי' אסור. ידוע איך שרבוה"ק מבעלזא זי"ע התלבטו והשתדלו אצל שרי הממשלה, כאשר רצו לגזור שהרבנים יהיו בקיאים קצת בלימודי חול, והתחננו וביקשו מהם לבטל הגזירה.

בחורף דשנת תר"צ עמדה גזירה זו על הפרק, והגאון הצדיק בעל **חפץ חיים** זצ"ל - שהי' אז בזקנה מופלגת בגיל של למעלה מתשעים - טלטל עצמו בעיצומו של החורף הקשה, ובא לווארשא, וביחד עם כ"ק האדמו"ר **מגור** זצ"ל, כ"ק האדמו"ר **מאלכסנדר** זצ"ל, וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הלכו לראש ממשלת פולין, וביקשו ממנו בדמעות שליש לבטל הגזירה.

וכדאי להביא בענין זה שתי עובדות:

הי' איש א' שעשה צוואה חוקית בענין עזבון רכושו. בתוך רכושו הי' חפץ יקר שהי' לו שוויות מרובה, וציוה שחפץ זה ינתן לה"בעלזער רב" (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע). לפי החוק הי' צריך המקבל מקודם לחתום חתימתו על איזה טופס, ורק לאחר מכן יוכל לקבל החפץ. וכן ביקשו גם ממרן לעשות, אמנם מרן לא הי' יודע לחתום חתימתו בכתב שלהם. הציע א' הנוכחים, שהוא יכתוב שמו של מרן על איזה נייר, ואח"כ יחזור מרן ויכתוב על הטופס כמו שכתוב על אותו הנייר. כאשר כתב מרן האות הראשון, הפסיק והניח את הקולמוס ואמר: אני מוותר על הכל ואיני כותב יותר. הרי שהרגיש מרן כי כתיבת האות עשה עליו רושם לא טוב.

שמעתי מפי הרה"ח ר' **לייבל טייטלבוים** מאנטווערפן שליט"א, שכשהתחיל לסחור ביהלומים, ובא בקשר המסחר עם סוחרים ממדינות אחרות, ראה שלצורך פרנסתו נחוץ לו

דאם אנזומעז פון בעלזער רבי קיין ווארשא
איז צוואמענהאנג מיט די בעראטונגען בים חפץ-חיים.
דער באזוך רבי איז ניט קיין ווארשא.
דער איסערארדענטלעכער ביז-דזשושעט פון ווארשא אין 1930—31.

מודעה בעתון חרדי על הופעתו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע בווארשא לאסיפה עם הגה"ק בעל החפץ חיים זצ"ל

במאד לדעת שפת ענגליש, שאל את דעת קדשו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על זה, אמר לו מרן, שישאל שני אנשים מהחסידים, ואם הם יקבעו שבאמת נחוץ לו הדבר לצורך מסחרו, אז יוכל ללמוד השפה ההיא, וזאת רק אצל יהודי מגודל בזקן. סוף דבר הי' שלא למד שפה ההיא, יען שלא מצא איש מגודל בזקן שילמד אתו שפה זו.

טוהן פאר יודענ'ס וועגן

מעשי החסד הי' מיסודות חסידות בעלזא. כמה מהחסידים הותיקים כתתו רגליהם וטלטלו עצמם מעיר לעיר לאסוף כספים, לחלץ מאן דהו מן המיצר שנקלע בו, או לעזור למי שהוא בצרכי נישואין, או להוציא איזה בחור מעבודת הצבא.

מצוות ביקור חולים וטיפול בחולים עמדה בראש הכל. כדאי להביא איזה דוגמאות:

שמעתי מפי החסיד המפורסם ר' **יעקב בעריש מראווא** ז"ל הי"ד[26], אשר פעם אחת בחג השבועות הי' מטפל באיזה חולה ל"ע, ועקב כך לא דרכו רגליו בחג ההוא לא בבית הכנסת ולא בהגרויסע שטוב. והרי מי שהכיר את החסיד ר' יעקב בעריש הי' יכול להעיד שחסיד הלז הי' מוכן למסור נפשו כדי שיוכל לבא לבעלזא על חג השבועות, ובכל זאת ויתר על תפלה בציבור, ויתר לשמוע התפילות, לשמוע אקדמות, לשמוע קריאת התורה מפי מרן ז"ל, ויתר להיות נוכח בעת עריכת השלחנות, ויתר לשמוע ובאו כולם. על כל זאת ויתר רק בשביל מצות ביקור חולים שבאה לידו.

עוד סיפר לי החסיד הנ"ל מגודל מעשי החסד של החסיד ר' **יהושע ראווער** ז"ל הי"ד[27], שבתקופה ממושכת הי' ער כל הלילה בבית מרן ז"ל[28], ומדי יום ביומו הי' הולך ברגליו שמונה עשר ק"מ לעיר מאסט לשמש שם את החסיד ר' **אברהם אליעזר מאסטער** ז"ל[29], שהי' מוטל אז על ערש דוי, ולפנות ערב הי' הולך חזרה ברגליו להיות ער בלילה עם מרן ז"ל. וככה התנהג זמן רב.

בבעלזא הי' בחור מעיר ראווא בשם פסח, וקראו אותו **פיישע ראווער** ז"ל הי"ד[30], הוא הי' גדול בתורה ובחסידות, ויכולני להעיד עליו שהי' בקי בש"ס ובארבעה חלקי שלחן ערוך,

26 ראה אודותיו למעלה בפרק ג (עמ' 188).

27 ראה אודותיו למעלה בפרק ג (עמ' 189).

28 ראה למעלה בפרק ה' שכן הי' נהוג מדי לילה בלילה, ששני חסידים הי' ער כל הלילה בבית מרן ז"ל.

29 ראה אודותיו להלן בהמשך הפרק (עמ' 394).

30 עוד אודותיו ראה למעלה בפרק ד (עמ' 236).

ומכיריו העריכו אותו במאד. פעם קרה ונחלה ל"ע בחור מעיר דרוהוביטש במחלת טיפוס רח"ל, והב' פיישע טיפל עמו, ואסף כספים רבים להמציא בעבורו רופאים ורפואות. וציוה הרופא, שבכדי שהאויר יהי' זך יש לשטוף בכל יום רצפת החדר שבו נמצא החולה. עבודת שטיפת הרצפה הי' מסוכנת, כי מאד הי' עלול המחלה להתדבק, והי' צריך לשכור איזה גוי לשם כך, דבר שעלתה בזהוב אחד בכל יום. אמנם לא הי' לו לפיישע לשלם הסכום ההוא בכל יום, מה עשה פיישע? הוא בכבודו ובעצמו הי' בא מדי יום ביומו ומסר נפשו לשטוף הרצפה בכדי להציל החולה מדי חליו. המסירות נפש שהי' לו עבור מצות ביקור חולים אי אפשר לתאר, ולדאבונינו נתפס אחריו גם הוא באותו מחלה, ובחסדי ד' הבריאו שניהם לאחר זמן מה[31].

מנהגי ישראל

ידוע שבבעלזא הקפידו מאד מאד לקיים מנהגי ישראל, ורבותינו הק' מבעלזא אמרו, שמנהגי ישראל המה כהיום לנו ה"תורה שבעל פה".

הי' נהוג בבעלזא שחתן הי' מגלח את שער ראשו קודם שיכנס לחופה. פעם הגיע חתן א' ביום חופתו לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לקבל ממנו ברכתו, וראה בו מרן ז"ל שלא גילח את שער ראשו, הוכיחו מרן על זה שלא קיים מנהג ישראל. שאל החתן מעם מרן, "איפוא כתוב שלפני החתונה צריכים לגלח שער הראש". השיב לו מרן ז"ל: "הנה התוה"ק שנתן לנו הקב"ה נתחלקה לשני חלקים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה, ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרם

הרה"ח ר' ישעי' שפרונג ז"ל בלימוד עם תשב"ר בת"ת בעלזא בירושלים

31 בדרך אגב האריך אז **ראש הישיבה** זצ"ל בגודל יראתו וחסידותו של הב' **פיישע ראווער** ז"ל, וסיפר מה ששמע מהרה"ח ר' **ישעי' שפרונג** ע"ה מראווא-ירושלים, שבעודו בבחרותו אמר לו פיישע, שכל מה שמתייגעים להשיג בעולם הזה, היא חבל על היגיעה, שכל עניני עולם הזה אינם שוים כ"כ להתייגע עליהם. ודבר זה לא אמר א' שהי' מבודד ומופרש מן האנשים, אלא בחור שהי' מעורב מאד בין הבריות, דיבר עם כל א' וצהלתו על פניו, ומפעם לפעם אף שח מילי דבדיחותא, ומאידך גיסא לא הי' שוה אצלו כל העולם הזה אף כקליפת השום.

בכתב[32]. כי כן גזרה חכמתו יתברך שצריך להיות לעם בני ישראל תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמנם לאחר שנתמעטו הלבבות ונתגברה השכחה, וראו חז"ל משום עת לעשות לד' לכתוב גם את התורה שבע"פ, א"כ כבר נעשית לתורה שבכתב, ושוב נחסרה לנו התורה שבע"פ, לזה סומכים אנו על מנהגי ישראל הנמסרים מפה לפה, ומנהג ישראל תורה היא, הרי המנהגים המה התורה שבעל פה של עם ישראל. ואם כן אין מקום למה ששאלת "איפוא כתוב זאת", שהלא דבר זה צריך שלא יהא כתוב, אלא שיהי' נמסר דוקא בעל פה".

לעומת זה גם היתה קפידא שלא להוסיף על המנהגים הקבועים. כידוע הי' המנהג בשבת שחל להיות בערב תשעה באב לאכול מאכלי חלב בסעודה שלישית, ואצל מרן העמידו קערה עם שומן מחלב שקוראין "סמעטינע", ומרן טבל פרוסה קטנה מהחלה בהקערה, ונתן לתוך פיו, והשאר ציוה ליתן לאנשים שהיו נוכחים שם. פעם טעה הגבאי וחשב שמרן ציוה לתת יתר הקערה לפני הרבנית, ואמר לא' המשמשים שילך ויתנה להרבנית, בשמוע זאת מרן צעק ואמר "חלילה עס איז נישט קיין מנהג". שהמנהג הי' דוקא בלילי שבתות לשלוח יין קידוש ופרוסת חלת המוציא לפני הרבנית, ותו לא מידי. ועל כן בראות מרן שהגבאי אומר לתת גם מזה להרבנית, צעק ואמר "חלילה, עס איז נישט קיין מנהג".

ענוה ושפלות רוח

ענוה ושפלות רוח הי' אחת מן היסודות בחסידות בעלזא. רבותינו הקדושים מבעלזא למדו והדריכו את החסידים, שהעיקר היא שיהי' לו לאדם לב נשבר ולהיות שפל בעיניו. החסידים הותיקים שהתאבקו בעפר רגלי הצדיקים, וישבו רוב ימיהם בבעלזא, לא רכשו לעצמם שום ענין של כבוד.

החסיד המפורסם ר' **יעקב בעריש** ז"ל הי' מן החסידים החשובים ביותר, והי' בעל תפלה בבעלזא בימים נוראים, גם הי' מגזע קדושים, ופעם בארה"ק דיבר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ממנו, ואמר עליו בזה"ל: "ער איז ביי זיך געווען א שטיק בלאטע"[33].

ולעומת זה כשהגיע לענין הנוגע ליראת ד', היו תקיפים ועזים, לא חתו משום איש.

בעירינו יאריסלוב הי' חסיד ר' **סענדר** ז"ל[34], הוא הי' נושא בעול כל העיר כולו על שכמו, כל שנגע לחיזוק הדת ולשמירת התורה. בערבי שבתות הי' רץ ברחובות ובשווקים להזהיר

32 גיטין דף ס ע"ב.

33 עוד אודותיו ראה למעלה בפרק ג (עמ' 188).

34 החסיד ר' **סנדר אמסטער** ז"ל מגדולי חסידי בעלזא ביערוסלוב הי', הרבה צדקה וחסד עשה בממונו, אך הרבה יותר מזה עשה בגופו

את בעלי החנויות שיסגרו את החנות בעוד מועד, וכן במוצאי שבתות הי' מסתובב בעיר להשגיח שלא יפתחו החנויות טרם צאת השבת. כשאירעה בעיר איזה מבוכה בעניני שחיטה, עירובין, קצבים וכדו', עמד הוא בראש התובעים לתקן הדבר ולהביאו על מכונו. ולעומת זה, כשנגע הדבר לכבוד עצמו, כמו שראיתי פעם שנפל עליו איש א' בצעקות ובזלזולים נוראים, עמד כאבן דומם, ולא ענה שום דבר, וכאילו אינו מתכוין אליו. ואני עמדתי משתומם, איך אפשר להיות שני הפכים הללו באיש א', כי בדברים הנוגעים לכבוד שמים הרי הוא כגבור חיל לוחם בעוז ובגבורה, ובדברים הנוגעים לכבוד עצמו הרי הוא רגב עפר, ואינו משיב אף דיבור קל.

כך נראית דמות ה"יושבים" בבעלזא, אלו היו יסודותיהם, ואלו היו פעולותיהם.

רובם של היושבים בתקופה האחרונה היו בחורים מגיל שש עשרה ולמעלה, מלבד עשרות אברכים, שכולם ישבו על התורה ועל העבודה יומם ולילה.

בג' חדשים במשך השנה, בה בעת אשר מרן עזב את העיר ונסע למקומות מרפא, הי' זה בין חג השבועות לראש השנה, בתקופה זו נסעו גם היושבים לעשות לביתם.

מבין יושבים הגדולים הללו, נבחרו כמה גדולי החסידים, שהי' להם התפקיד לסדר כל הענינים בחצר הקודש מבית ומבחוץ, הללו נקראו "שטוב מענטשן".

לפני מלחמת העולם הראשונה הי' נהוג שכל בחור שהגיע ללמוד בבעלזא, נכנס מקודם לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ומרן הי' נותן לו כמה הדרכות שונות איך להתנהג, וא' התקנות שהתנה מרן עם הבחורים הי' שלא לבא כלל לעריכת השלחנות[35]. גם אמר מרן להבחורים, שבעז"ה יהא השגחה מיוחדת שישגיח

על ידי כך שהי' מאיר פנים לכל עני ושפל רוח, תמיד הי' מחזר על הפתחים ומקבץ נדבות לנזקקים, הוא עצמו חי בדחקות, אבל רוב ימות השנה נסע על פני המדינה לקבץ מעות לאחרים. לעומת זה הי' נודע בעירו יערוסלוב כקנאי גדול וכל ימיו קינא קנאת ה', התייצב במערכת התורה והיראה ולחם בחירוף נפש כנגד כל פירצה, לא התחשב בשום דבר, כי רק האמת היתה בפיו וכבוד שמים לנגד עיניו. הוא עסק הרבה בחינוך ילדים, משך אליו בחורים מכל סוגי בתים, מבתי חסידים, מבתי חפשים ומבתי מתקדמים, אסף אותם והסיעם לבעלזא כדי לעשותם יהודים כשרים וחסידים, ואכן בהרבה מהם הצליח להשריש שרשים עמוקים והצמיחו פירות וחינכו דורות נאמנים לתורה ולחסידות. הוא כשלעצמו הי' חסיד חריף, מחמיר על עצמו הרבה, ומקבל על עצמו את כל הסייגים והדקדוקים הכרוכים בכל הלכה והלכה, ומקיימם בעצמו בהתלהבות עילאית ובאהבה.

35 מאוחר יותר נשתנו הסדרים, ובחורים כבר הורשו לבא להשלחנות - ראה בחלק ב' בפרק י'.

עליהם שיהא לימודם עולה יפה. וההשגחה היתה בזה שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע (קודם התמנותו) הי' נכנס בליל ש"ק לביהמ"ד ודיבר עם הבחורים בתורה[36].

כן הי' מרן דואג מאד על עניניהם הגשמיים של הבחורים שבאו ללמוד בבעלזא, ודאג בימות החורף כשקור עז שורר בערי פולין, שכל הבחורים יהיו להם מלבוש עליון הנקרא "אויבעראק". גם דאג מרן הרבה אודות מינוי ראש החברה שידאג עבור ההוצאות המרובות של החברה, לכלכל אותם במזון ויתר צרכיהם, ופעמים הי' מרן מבקש להביא לפניו לטעום מאותן המאכלים שנתבשלו לצורך החברה, לבדוק אם הם מוטעמים כל הצורך[37].

גם הי' מרן מורה ל"ראש החברה" ולמחלקי הסעודות כמה הוראות איך להתנהג בתפקידם לטובת הלומדים. בין ההוראות שקיבלו המחלקים הי' שהם יקחו תחילה לעצמם, בכדי שבעת שיחלקו לאחרים יחלקו בעין טובה ויפה. כמו"כ הורו להמחלקים בבעלזא, שבש"ק בבוקר יכולים לצאת מיד אחר "כתר" להכין הסעודה, בכדי שיהא מוכן לפניהם הסעודה מיד עם גמר התפילה, ולא יצטרכו להמתין אחר התפילה עד שיכינו להם[38].

סדר היום של היושבים

משעה 2:00 בלילה כבר התחילו המשכימים לקום לעבודת הבורא וללמוד תורה מתוך התמדה מרובה[39], והיו אשר קבעו כבר אז שיעורים קבועים בבית המדרש. גם היו שם כאלו שעדיין ישבו אז בעסק התורה מאתמול. אמנם סדר הקבוע והתחלת הלימוד שהונהג אצל כל היושבים, הי' בימות הקיץ משעה 5:00, ובימות החורף משעה 6:00, ואז הרצה החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאווער** זצ"ל ראש הישיבה את שיעורו הראשון עד שעה 9:00 [40], ושאר הבחורים למדו בשותפות, בדרך כלל בחור צעיר עם בחור מבוגר.

בשעה 9:00 הפסיקו את הלימוד והכינו כל א' את עצמו לתפלה, וטעמו כוס קאווע בבית החברה, עד שבשעה 9:30 כבר עמדו כולם יחד מוכנים לתפלה מעוטרים בטלית ותפילין.

36 הרה"ח ר' **חיים ראטה** ז"ל מבודאפעסט, אשר זכה ללמוד בבעלזא במשך כמה חדשים טרם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כשהגיע לשם ביחד עם כמה תלמידים מישיבת הגה"צ ר' **שמואל מאונסדורף** זצ"ל, ששלחם ללמוד בבעלזא.

37 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל.

38 בשם החסיד המפורסם מוהר"ר **משה בטלן [ווייס]** ז"ל מקולוראש.

39 יש לציין, כי לא הי' להם להיושבים אכסניא מסודר ללינה, רק כל א' שהגיע ללמוד בעלזא חיפש לו אכסניא או מקום ללון בעד סכום מסויים בבית א' מהבעלי-בתים שבבעלזא. בעת ייסוד הישיבה בארה"ק אמר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע להנגיד מוה"ר **דוד צבי ציטראן** ז"ל מתומכי הישיבה בנוכחותו של הגה"ק **מטשעבין** זצוק"ל: "דער טאטע ז"ל האט נישט אויפגעשטעלט ישיבות, אינדערהיים האט מען געקענט שאפן אכסניות פאר אפאר גראצעס, היינט איז ב"ה גרעסער געווארן די דור אין מ'דארף בריינגען צימערן".

40 כדאי לציין מה שסיפר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, שהחסיד ר' **מיכל'ע זאלקאווער** זצ"ל נלב"ע בשעות אלו של אשמורת הבוקר, והתבטא עליו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שעלה למרום להמשיך שם בשיעוריו.

לפני התפילה נכנס המשב"ק ר' **משה איסר** לבית המדרש, בשליחות מרן[41], ודפק על השלחן ג' דפיקות לסימן שיתחילו להתפלל. נהוג הי' ש"ראש החברה" הי' מתפלל שחרית בכל יום לפני העמוד, והתפללו במתינות מלה במלה מאדון עולם עד אדון עולם וסיימו קרוב לשעה 10:45, או קצת יותר מאוחר ביום ב' וה' וכדו'.

בתקופה האחרונה היו שם בעת התפילה ביום חול רגיל כמה מאות יהודים, מהם יהודים זקנים שישבו עוד אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ומהם הרבה אברכים שיושבים עוד מימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, עד בחורים מגיל שש עשרה, כולם ביחד עמדו מוכנים במקומם הקבוע בטלית ותפילין לפני זמן התפילה.

אם הי' מי שהוא שהי' מתרשל בכך, ולא הי' יכול לדייק בהזמנים וכדו', ועבר כך שבוע או שבועיים, ניגשו אליו כמה אברכים, והודיעוהו כי אין כאן מקומו, ולא ישאר פה בה"חברה". פעמים אף לא הודיעוהו את סיבת הדבר על מה שמשלחים אותו, רק שהודיעוהו בדרכי נועם שהוא אינו שייך לה"חברה"[42].

אחר התפילה הלכו הבחורים לטעום פת שחרית בבית החברה. בדרך כלל לא הגישו מה"חברה" פת שחרית לאכול, רק קאווע, ומי שרצה הלך לקנות פת וחמאה או משהו לאכול, כ"א כפי יכלתו[43]. האברכים הלכו לאכול אחרי שכילו הבחורים לאכול[44].

כחצי שעה אחר התפילה כבר חזרו לבית המדרש, ר' מיכל'ע כבר אמר עכשיו את שיעורו השני לחבורה אחרת של כארבעים תלמידים, ושאר הבחורים למדו ושיננו את תלמודם בינתיים עם חבריהם. היו מקפידים שהחברים הלומדים בחברותא ישבו זה כנגד זה, ולא זה סמוך לזה[45]. סדרי הלימוד הי' בעיקר בגמרא, שלחן ערוך, ורמב"ם.

ר' מיכל'ע זאלקאוו'ער ז"ל הי' גם משגיח אצל הבחורים, ומסייע להם בלימודם, ובשעות שלא הרצה את שיעוריו הי' מסתובב בין הבחורים, ודואג שהבחורים יוכלו לשבת וללמוד באין מחסור כל.

הסדר הי' שבחורים מבוגרים למדו עם הבחורים הצעירים, ובין הבחורים היו דמויות ידועות של בחורים, שבאם לא הי' בנמצא גמרא או ספר מסויים על אתר לעיין בהם לעת הצורך, היו פונים אליהם

41 כך הי' נהוג בימי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שמאחר שמרן לא הי' בא להתפלל בבית המדרש עם החסידים, שלח את הגבאי לדפוק על השלחן בבית המדרש להודיע להם שיעמדו להתפלל.

42 הרה"ח ר' **יוסף קנובליך** ז"ל.

43 כפי עדות הזוכרים לאויש"ט, לא הרחק ללכת מבית המדרש עמד חנותו של ר' **משה טישקאווער** ע"ה, ששם היו הבחורים רגילים לקנות פת וחמאה בעד כמה גראשען.

44 כך הי' הסדר בדרך כלל, שהבחורים הלכו לאכול מיד עם גמר התפילה, והאברכים נשארו בבית המדרש להניח תפילין דר"ת ולקבוע בהם שיעור, וכשהבחורים חזרו לבית המדרש הלכו הם לאכול. זולת ר' **מיכל'ע** זצ"ל, שהוא מיהר לחזור לשיעוריו הי' אוכל עם הבחורים ביחד.

45 הרה"ח ר' **שמואל פארגעס** ז"ל.

והם היו פורשים לפניהם הדברים כשמלה. ביניהם היו ידועים הבה"ח **פיישע ראווער** ז"ל[46], הבה"ח **אשר הולושיצער** ז"ל[47], ועוד.

אחר כמה שעות של לימוד בבית המדרש היו הולכים הבחורים לשתות "קאווע" בבית החברה, אולם דבר זה הי' תלוי לפי המצב וההרחבה שהי' אצל ה"חברה". בדרך כלל היו מגישים קאווע ללא חלב, וצוקר הי' כל א' ממציא לעצמו. פעמים נדירות היו מגישים תענוג מיוחד, שהיו שופכים חלב רותח על כמה גרעינים של קאווע, וזה הי' נקרא "קאווע אויף מילך". דבר זה כבר הי' להם הענקה מיוחדת.

בשעה 3:00 בצהרים הגישו סעודת עראי בבית החברה[48]. הקפידו שלא ליטול ידים לסעודה יותר משני פעמים ביום. בדרך כלל הגישו אז מאכל "יוּשְקֶע" שהי' כמין מרק של ירקות, ומיד אח"כ חזרו ללימודם.

בערב שבת היו מגישים מאכל "ראָסעל", הנעשה מבשר עוף שלוק עם שום, והקפידו על זה עד למאד, עד שאמרו משמי' דכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שאכילת בשר ראסל בערב שבת הוא כמעט "דאורייתא"...[49]. גם היו נותנים אז בילקעלע"ך ליטול ידיהם לסעודה[50].

46 עליו ראה למעלה בפרק ד.

47 הבה"ח **אשר אייכנשטיין** ז"ל מהאלאשיץ תלמיד חכם מובהק ומופלג הי', הי' בקי בהרבה מסכתות ובשו"ע יורה דעה בעל פה, ויחד עם זה הי' שקדן גדול, הוא הירבה ללמוד הלכה והצטיין בידיעותיו בפוסקים, הי' מוסר שיעורים רבים בהאלאשיץ שלא על מנת לקבל פרס והרביץ תורה ויראה. הוא הי' בנן של קדושים, נכד הרה"ק ר' **הירש מזידיטשוב** בעל העטרת צבי זי"ע. שנים הרבה למד בבית המדרש בבעלזא. חבריו היו מעלים על נס את גדולתו בגמילות חסדים ואהבת התורה שיקדה בו. כשביקר הגאון ר' **מאיר שפירא** זצ"ל בהאלאשיץ (ביקורו של הג"ר מאיר ז"ל אצל מרן בהולושיץ, מוזכר במכתבו של הרה"ג ר' שלמה ביגלאייזן ז"ל מיום ערש"ק נשא תרפ"ב: "וגם אח"כ בא איזה גדול הרב הגאון מגלינא שהוא כעת הרב מסאניק עם הרבה תלמידים ליקח שלו' והי' שם ג"כ איזה זמן"), ובבית המדרש ישב אז ר' **מיכל'ע זולקובער** עם תלמידיו, בחן אותם ר' מאיר ושאלם הרבה שאלות והתפלל אתם, כשהלך משם אמר לאנשיו, שהבחור הזה ענה יותר טוב מכולם, בדבריו אלה התכוון לבחור אשר, שעדיין לא הגיע אז לגיל בר מצוה. יחד עם גדולתו בתורה הפליאה גם פרישותו ויראתו, משחר נעוריו הקפיד על כל חומרא של ראשונים או אחרונים, עד שאמרו בהאלאשיץ "ירא שמים אמיתי הוא אשר".

48 הרהגה"ח ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל ראש הישיבה סיפר, שפעם שאל אותו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מה אוכלים הבחורים ל"איבערבייסן", והוא הבין שכוונת מרן היא על פת שחרית, והשיב שבדרך כלל אוכלים פת ומארגערין וכדו', תמה מרן ושאל: וכי אין נותנים תבשילים לאכול? השיב, שתבשיל נותנים בצהרים, אמר לו מרן: נו, הרי לזה התכוונתי ב"איבערבייסן".

49 הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א. בטעם הדבר אמרו חסידים, שהוא מתקנת עזרא לאכול שום בערבי שבתות. וטעם אחר נתנו על עצם אכילת בשר בערב שבת, שהוא מכבוד השבת, בכדי שלא יהא אכילת בשר בשבת כשינוי וסת, מאחר שלא הורגלו בכל ימות השבוע לאכול בשר. והרה"ג ר' **מאיר ווייס** שליט"א מח"ס 'תמידים כסדרם - בעלזא' ציין לפנינו עוד סברא למנהג זה, שהיא בכדי למעט בסעודת ערב שבת שיאכל את סעודת שב"ק לתיאבון, וכדברי הב"ח (סי' רמט): "אנשי מעשה נוהגים דאף קודם מנחה [בערש"ק] אינן קובעים בסעודה הרגיל בה בימות החול, אלא פחות ממנה הרבה, כגון פת לחם עם צנון וכיוצא בו בלחוד למאן דאפשר", וכן הובא בספר 'מנחת שבת' (לר"ש הכהן בארשטין, תר"ס לפ"ק) על ה'קיצור שו"ע' הל' שבת (סי' עב ס"ק לט), דמשו"ה נוהגין שלא לאכול בערב שבת רק התבשיל הנקרא ראסיל ולא שאר תבשילין, כדי לעשות עכ"פ פחות מעט מבימות החול. והביאור בזה, שכשאוכלים ראסיל אין אוכלים דגים ולא בשר ותוספות, ובזה נכלל כל הסעודה, והוא מיעוט בסעודה לכבוד שבת.

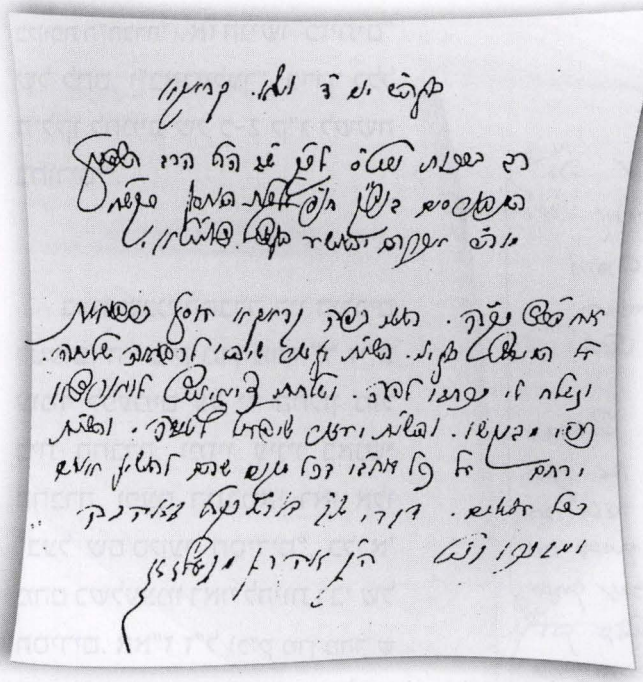
50 כנראה, משום שהי' קפידא אצל חסידים, שלא לאכול בשר רק בסעודה. וציינו על כך את דברי רש"י ז"ל (שמות טז, ח): "בשר לאכול - ולא לשובע, למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע" (וכן משמע גם בדברי הב"ח שהעתקנו בהערה הקודמת).

בעשרת ימי תשובה הי' נהוג ליתן בשר לפני החברה[51].

את המאכלים הגישו בקערות של חרס, ואכלו בכפות של עץ[52]. האכילה במזלג לא הי' מקובלת בבעלזא כלל[53].

לתפילת מנחה עברו הבחורים להתפלל בה"גרויסע שטוב" ביחד עם מרן, ומיד אח"כ חזרו ללימודם בבית המדרש[54].

ככה ישבו ולמדו עד הערב כשקרא "ראש החברה" לאכול ארוחת הערב, הי' זה בערך בשעה 10:00, והרבה פעמים גם לאחר זמן זה (הכל הי' תלוי לפי הרחבות

מכתב מכ"ק מרן מהר"א זי"ע להרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מקאפישניץ זצ"ל

51 לוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' (עשרת ימי תשובה), ומציין שם לספר 'אוצר י"ד החיים' (אות תרי"ג) שמביא ראי' מדברי בעלי התוס' עה"ת בפסוק לא יום אחד וגו', דיש מצוה באכילת בשר בעשי"ת. ומוסיף, דאולי הטעם משום סימנא מילתא להתנהג בימים אלו דרך רחבות ועושר, וכמ"ש חז"ל (עי' רש"י דברים יב) לא יאכל אדם בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר.

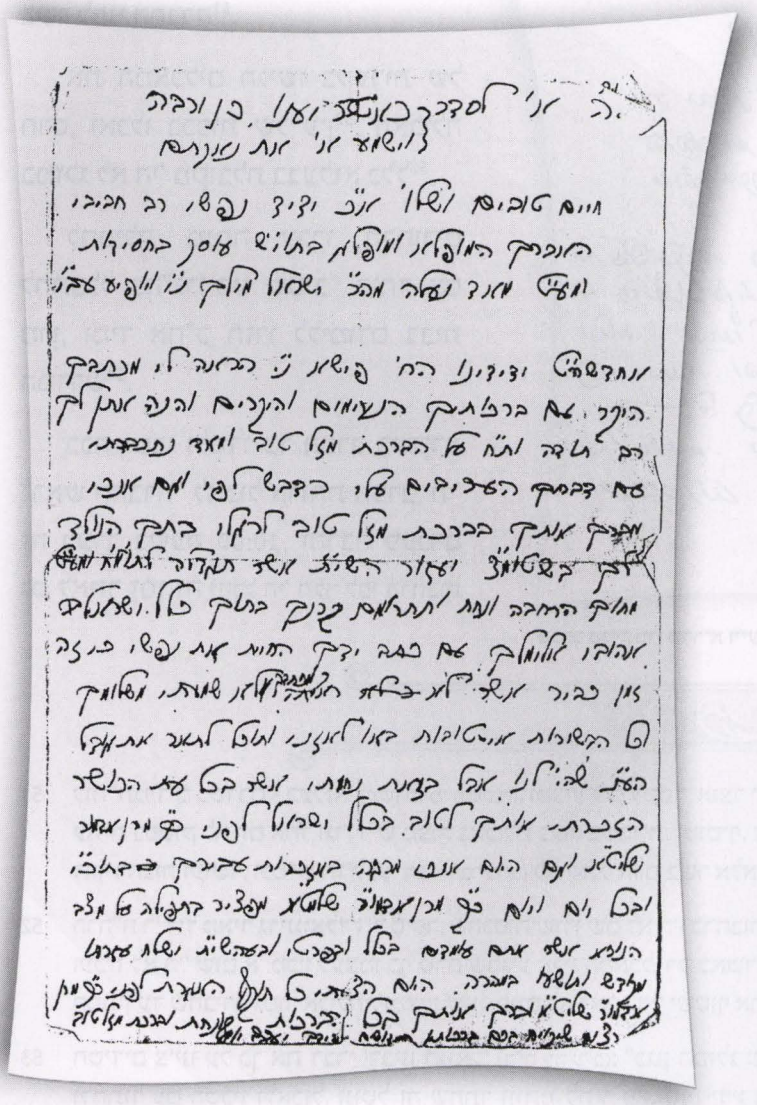
52 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל סיפר, שהכפות שהיו שם לא היו ברחבות יתירה - בלשון המעטה, ולא הי' מספיק כפות לכולם, ועכ"ז לא הי' שום א' מכין לעצמו כף טרם שהגיע אליו המאכל, רק כאשר קיבל מנתו לאכול אז לקח לו כף, ואם כבר לא הי' כף המתין עד שחבירו יגמור אכילתו. ומציין שאף פעם לא ראה שא' ישטוף את הכף אחר שאכל בו חבירו.

53 חסידים ציינו על כך את דברי 'רבינו חננאל' (ב"מ כה ע"ב): "כגון המזלג שיש לו ג' שיניים, ודרך בני יון להחזיק חתיכת הבשר ולחתוך עם הסכין ולאכול, ונוטל זה שחתך ונותנו לתוך פיו, ואין ידיו נוגעות בבשר כלל מפני הזוהמא". וסיפר הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א, שבנסעו פעם מארץ ישראל לארה"ב ביחד עם הרה"ק ר' **אברהם יהושע העשיל מקאפישניץ** זצ"ל, סיפר לו הרה"ק מקאפישניץ, שפעם נזדמן לו להיות בחתונה בבעלזא אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, והיות שבתקופה ההיא היו קצת חילוקי דעות בין גדולי הדור בענין התלמוד-תורה בוויען, ודעתו הי' נוטה לאלו הרבנים שבעלזא התנגדה לדעתם, ביקש להסתיר עצמו שלא לקבל תשומת לב מיוחדת בבעלזא, בכדי שלא ינסה מרן להשפיע עליו לשנות דעתו. אמנם מרן אכן הבחין בו והכירו ממרחק, וציוה לקרוא זה עם ה"שפיציגע שטריימל", והושיב אותו ממש סמוך אליו, ומרן כיבד אותו לאכול, וציוה להביא לפניו "מזלג" כמנהג צדיקי בית רוזין. והפטיר הרבי מקופישניץ: "זה אמנם נטל כחצי שעה עד שמצאו מזלג בבעלזא... אבל לבסוף מצאו".

54 בשאר זמנים לא הניחו לבחורים להסתובב בה"גרויסע שטוב". הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** שליט"א מספר, שבשעתו כשבחור הקדים לבא קודם מנחה לה"גרויסע שטוב" או שבא לשם בשאר זמנים, היו המשמשים בקודש, ה"ה ר' **מענדעלע פשעווארסק'ער**, ר' **יודא דובעצק'ער** [מעלבער], ור' **יעקב יוסף מלאך** [דאקס], שולחים אותו תיכף לבית המדרש. בימי החנוכה נשארו הבחורים בה"גרויסע שטוב" עד אחר סדר הדלקת הנרות של מרן שהיתה בדרך כלל בין השעות 8 - 9 בערב, ורק אחר זה חזרו ללימודם.

בקופת ה"חברה"). אז הגישו "כזיתים" של לחם, ו"באבעלעך". בדרך כלל חילקו לחמים של כ-2 ק"ג לששה בחורים[55].

בעת שבני החברה היו הולכים לטעום, הי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עומד לפעמים על יד החלון מול בית החברה, ומזין עיניו באנשי החברה, ופעם התבטא: ראו אלו "בעל שם'סקער חסידים", כל א' מהם כשלעצמו ראוי להיות רבי של חסידים. אא"ז ז"ל (כ"ק מרן מהר"ש זי"ע) השקיע הרבה כוחות כדי לחנך דורות של חסידים כאלה, ופעם אמר להרה"ק ר' **שלו' קאמינקער** זי"ע: "לו הייתי משלים עם חסידים בינונים, הייתי יכול לשבת בשלוה, אבל אני רוצה בחסידים אשר יותר ממה שאני מאציל עליהם, יאצילו הם עלי ברוח קדושתם, וזה דורש ממני עבודה מרובה, רצופה אבני נגף אשר עלולה הסטרא אחרא לשים בדרכי, אבל בעזהשי"ת רואה אני את התוצאות, והנני מקווה שיסתובבי אצלי חסידים אשר גם הבעש"ט לא הי' מתבייש בהם".

מכתב נדיר המתפרסם לראשונה
מהמשב"ק ר' יעקב יוסף מלאך [דאקס] ז"ל
ששלח להגה"ח ר' ישראל אלימלך רומפלער זצ"ל מבעלזא לוויען

55 כאן יזכר לטובה הנחתום של בעלזא, ור' **איציק ערדמאן** שמו, הוא הי' אחיו של החסיד ר' **דוד געצילס**, שבעת שר' **מיכל'ע** זי"ל שימש כראש החברה, סיפק בתשואות חן הלחם עבור החברה בזמנו, ואף פעם לא תבע ממנו את חובו, והמתין בסבלנות עד שר' מיכל'ע הי' לו הכסף בידו לשלם החוב, ואף בזמנים הקשים ביותר לא דחקו לשלם. ר' מיכל'ע שחש לו טובה בעד זה, הזמין אותו פעם לסעודה ביחד עם היושבים הגדולים, דבר שהי' נחשב אצל הבעלי בתים כגן עדן בעוה"ז.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע

ופעם אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כשיעזור השי"ת ויבא מלך המשיח, יבואו אבי ז"ל וזקיני ז"ל ויבקשו ממני את הבית המדרש, אתן להם, ואף כשיבקשו את הבית הכנסת, אתן להם, אבל כשיבקשו ממני מיינע יונגעלייט, וועל איך נישט אוועק געבן...[56]

אחר מלחמת העולם האחרונה, כשדיברו מהיושבים שהיו בבעלזא, התבטא עליהם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ואמר: "איך וויל מיך גאר נישט דערמאנען פון די יודען, זיי האבען געקענט אליין זיין רבי'ס".

ראשי ה"חברה"

"ראש החברה" הי' נקרא זה שדאג לספק צרכי הבחורים שלמדו בבעלזא. בדרך כלל לא נשאר ראש החברה על משמרתו יותר מכמה חדשים, לפי שהעבודה שהי' מוטל על שכמו הי' קשה ביותר, עליו הי' להמציא כספים, ולקבץ נדבות מיד ליד על מנת לקנות בהם "כזיתים" להבחורים.

ראש החברה הי' עומד אצל פתחו של מרן, והי' מבקש מהבאים להתברך מפי קדשו של מרן סך של ח"י זלאטעס עבור החברה[57], וכידוע היתה הדחקות גדולה מאד, ובפרט בתקופה האחרונה כשלא נתקבלו

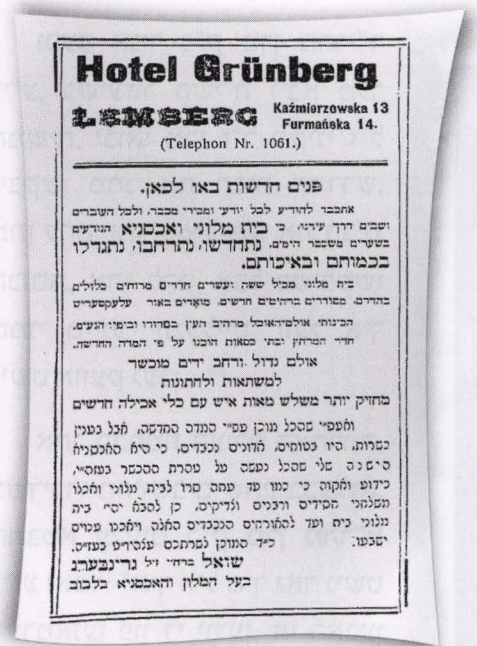
56 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל.

57 כמו כן הי' נהוג, שאלו שהיו להם יא"צ או שערכו שמחה, או שהזקיקו לישועה וכדו', נדבו סעודה אחת או שתים עבור ה"חברה" בבעלזא. גם רבוה"ק בעצמם הורו מדי פעם מחסידים שבאו בצל קורתם שינדבו סעודה עבור ה"חברה".

מסופר, כי בלעמבערג הי' גר א' החסידים בשם ר' **שאול גרינבערג** ז"ל שהי' לו מלון ומסעדה, וכשהגיע ללעמבערג א' מהחסידים

הרבה אנשים להיכנס אצל מרן בקוויטל, ולכן לא הי' כל א' מסוגל לעבודה זו זמן רב. וגם אלו שקיבלו עליהם משימה זו, יש שהצליחו במלאכתם, וקיבצו יותר מעות להחברה, ואז היו מגישים כל הארוחות בזמנם הקבוע, וביתר הרחבה, ויש שלא היו מצליחים כ"כ לקבץ סכום הנדרש, ובעקבות זה לא היו מגישים רק לחם צר, וגם זאת בשעה מאוחרת, ובלילה לפעמים לא הגישו לאכול עד שעה עשר וחצי או בשעה אחד עשר, כשהבחורים כבר היו עייפים מטורח כל היום, ורבים כבר עלו על יצועם רעבים וצמאים[58].

בין פורים לפסח מדי שנה, הי' מורגש קצת יותר רחבות אצל החברה, בתקופה זו שימש כראש החברה החסיד ר' **מיכל' זאלקאוו'ער** זצ"ל בעצמו, שהעניקו לו הרבה מעות בימי הפורים, ולפעמים הי' מוסיף מכיסו גם כן, וכמו כן

Hotel Grünberg

LEMBERG Kaźmierzowska 13 Furmańska 14.

(Telephon Nr. 1061.)

פנים חדשות באו לכאן.

אתכבד להודיע לכל יודעי ומבירי מכבר, ולכל השוברים ושבים דרך עירנו, כי **בית מלוני ואכסניא** העומדים בשערים משכבר הימים, **נתחדשו, נתרחבו, נתגדלו בכמותם ובאיכותם.**

בית מלוני מכיל ששה ועשרים חדרים מרוחים מלולים בהדרם, מסודרים בהחפצים חדשים, מוצאים באור עלעקטריים

הכינוני אולם־ראוכל מרהיב העין בסדורו ובימי העתים, חדר המרחץ ובתי בסאות חובנו על פי המדה החדשה.

אולם גדול ורחב ידים מוכשר למשתאות ולחתונות

מחזיק יותר משלש מאות איש עם כלי אכילה חדשים

ואפשי שבכל מוכן אפשי כמדה המדקה, אבל נעניין בכמות, היו בטוחים, שהדוים נכבדים, כי היא שהמכניה פרסנה שלי שבכל נעשה על טהרת שבכבר בעשיי, כידוע ואמנה כי כמו עד עתה כמו לבית מלוני ואכלו מעלמני חכידים ורבנים ועדיקים, כן להבא יהי בית מלוני בית ועד להתורחים הכבכדים שהלה ויאכלו עמוים ישבעו. כיד המוכן לברתכם עלכדים בעזיים.

שואל ברח־ זיל **גרינבערג**
בעל המלון והאכסניא בלבוב

מודעה ממלון "גרינבערג" של החסיד ר' שאול גרינבערג ז"ל על הרחבת בית מלונו

הגדולים פתח לפניו את ביתו לרווחה. פעם הגיע לראש החברה ר' **יואל מאסט'ער** ז"ל טעלעגראם ממנו, היות ובתו מקשה לילד הוא מבקש שר' יואל ינקוב לו בסכום כסף שיתרום עבור החברה ויתפלל לזכותה של בתו. נקב ר' יואל בסכום ושלח מיד טעלעגראם לר' שאול שהוא יעשה הכל וגם יכנס לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע להזכירה שהכל יעבור בשלו' ובניקל. בינתיים נודע למרן כי ר' שאול פנה בשביל ישועה לר' יואל במקום לכתובת הרגילה [היינו, למרן עצמו], חייך מרן ואמר: "אל תזלזלו בכוחו של ר' יואל, אם רבי מראה לפעמים מופתים, הוא עושה זאת בכוחם של יהודים כאלה שמסתובבים אצלו" (וראה להלן עוד ביטויים ממרן עליו). כשבא אח"כ ר' יואל להזכיר את בתו של ר' שאול לפני מרן, שאל אותו מרן בבדיחת הדעת: "נו, יואל, כמה דרשת בעד עסק זה"?, ענה ר' יואל, שדרש ח"י ימים כמה שהחברה עולה. אמר לו מרן "מכרת בזול, עליך לדעת, כי בשלשים ושש יש פעמיים ח"י". ר' יואל אך יצא מפתח ביתו של מרן והנה הגיע טעלעגראם מר' שאול, שב"ה הכל עבר בשלו', והוא מכפיל את הסכום שדרש ר' יואל. פנה ר' יואל לעוזריו ר' **אשר הובניבער** ור' **שלו' בראדער** ואמר להם: יש לנו רבי שהוא יודע להשפיע ממרחקים מה שאחרים אינם מסוגלים לפעול פנים אל פנים.

וסיפר הרה"ח ר' **גדלי' רייכמאן** ז"ל מיערוסלוב - אנטווערפן, שלרגל ה"בר-מצוה" שלו שלחו אביו לבעלזא ביחד עם אחיו הגדול מוהר"ר **מאיר** ז"ל [שו"ב] להתברך מפ"ק כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, וכשנכנסו לקודש פנימה אמר לו מרן ג' הדברים שרגיל הי' מרן לאומרם לחתן הבר מצוה טרם היכנסו לעול התורה והמצוות (ראה 'שלחן רבותינו' או"ח סי' לז ס"ב), ואח"כ אמר מרן שיראה לברך אחר הנחת תפילין בעשרה על הכוס, שאל אחיו ר' מאיר ז"ל את מרן, וכי איפה יוכל פה בבעלזא לערוך סעודת בר מצוה? אמר לו מרן: "מאיר, דו ביסט נישט קיין נער, תתן משהו כסף לה"חברה" והם כבר יתנו לך לברך על כוס ברכת המזון".

58 סיפר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל, שאחרי מלחמת העולם הראשונה כשהי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בהאלאשיץ, התארגנו כמה עשרות יהודים ורצו לסדר שכל א' מהם יחזיק את החברה לשבוע ימים. כששאלו על כך את דעת קדשו של מרן, לא הסכים על כך, באמרו שלכל ישראל צריך שיהי' להם הזכות להחזיק את החברה (בדומה לזה הי', בתחילת ימי מלחמת העולם הראשונה כשהציע החסיד המפורסם מוהר"ר ישראל משה מאנדל ז"ל מטעגלאש להחזיק את מרן וכל הנלוים אליו, לא הסכים מרן, באמרו שפרנסתו צריך לבוא מכולם. וראה עוד בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' פרק א סעיף י, שכ"ק מרן מהר"ש זי"ע לא רצה שאיש א' ינדב את כל בנין בית הכנסת מטעם זה).

בימות הקיץ כשמרן נסע למקומות נופש, נסע ר' מיכל'ע לעיירות ראווא וסקוהל וכדו', ובכל מקום שהגיע השמועה שר' מיכל'ע הגיע, הוזילו החסידים מעות מכיסם ונתנו לר' מיכל'ע עבור היושבים בבעלזא[59].

כאשר חברת ה"יושבים" שקעה בחובות עצומים ונמצאה במצוקה כספית, החליטו ראשי החברה לבקש מהחסיד המפורסם ר' **ישעי' ראווער** ז"ל[60] שיעבור בין חסידי בעלזא בעיירות השונות לקבץ כסף למען החברה, נכנסו אל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע וביקשו הסכמתו. הסכים להם מרן בתנאי שישלמו לר' ישעי' דמי טרחתו, כי פרנסתו לא היתה אז מצוי'. ולר' ישעי' אמר מרן "עשה בקשתם, ובלבד שיתנו לך כתב מינוי שנתמנית על ידם לתפקיד זה".

ר' ישעי' יצא לדרכו, ושהה זמן רב בנסיעותיו על פני ערים ועיירות, והצליח במשימה שנטל עליו. ואכן מדי שנה בשנה כיתת ר' ישעי' רגליו על פני ערים ועיירות, ממדינה למדינה, ובכל מקום בואו נתכבד בכבודו הראוי כשליחם של היושבים בבעלזא[61].

בפי זקני החסידים, זכור א' המיוחד מבין ראשי החברה ששימש בתפקיד זו עד קרוב למלחמת העולם השני' במסירות נפלאה ונאמנה, לדאוג לשלומם של ה"יושבים" כזקנים כצעירים, ה"ה הרה"ח ר' **יואל ממאסט** ז"ל[62], שבישל וגם חילק בעצמו את המאכלים לחבורת ה"יושבים", כשלידו עומדים שני עוזריו

59 הרה"ח ר' **שמואל פארגעס** ז"ל ממאנטריאל.

60 החסיד רבי **ישעי' פרעגער** ז"ל מראווא הי' גדול בתורה ומפורסם ביראה, איש חי ורב פעלים, נחשב לאחד האישים בעלי ההשפעה בין חסידי בעלזא. כדרך כל ה"יושבים" העלים גם הוא את מעשיו ודרכיו מעין רואים והתהלך בצניעות כשהוא נחבא אל הכלים. חינוכו זה קיבל בבית המדרש בבעלזא מפי ראשוני ה"יושבים" אשר במחיצתם ישב ומהם ספג תורה וחסידות כשהגיע לשם בגיל רך. רבוה"ק כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הכניסו אותו בסוד ענייניהם, פעמים רבות נשלח בשליחויות חשובות, ועד מהרה הי' לאיש אמונים של ההויף בכל ענייני הכלל. ליוה את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בדרכו לסקאהל ולפרעמישלאן בימי מלחמה"ע השני'. הוא סבל הרבה בפרעמישלאן, וכשהגרמנים הרשעים ימ"ש חיפשו את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ונודע להם שהוא נמצא בפרעמישלאן, הגיעו יום אחד לדירת ר' ישעי' ושאלו אותו על הרבי מבעלזא, ענה ר' ישעי' ואמר "אני הוא הרבי", הוא עשה זאת בכוונה כדי להציל חיי מרן, שלא יחפשו אחריו עוד, מיד תפסו אותו, הרביצו לו מכות אכזריות והשליכו אותו ארצה ממקום גבוה מאוד וכמעט שנשברו כל עצמותיו, פצוע ושותת דם חזר ר' ישעי' לדירתו, וכתוצאה מהעינויים האכזריים חלה במחלת השיתוק ותוך יסורים גדולים וממושכים נפטר בשנת תש"ב. יהא זכרו ברוך.

61 רבים מבני דורינו לאויט"א זוכרים עוד את ר' **ישעי'** מעת בואו למדינתם, ואיך שהאציל מהוד חסידות בעלזא על כל סביביו.

62 ה"ה הרה"ח ר' **יואל שטערנבערג** ז"ל שקראוהו בשם "ר' יואל מאסטער", אחיו של הרה"ח ר' **יצחק שטערנבערג** ז"ל הנקרא "ר' איציק ווארש'ער" (ראה אודותיו למעלה עמ' 135, 245). תיאור על גודל מסירותו להיושבים, ראה להלן בהמשך. בתקופת מלחמה"ע השני' עבר לדרוהוביטש, שם התגוררו שני גיסיו שהכניסו אותו לביתם, ושם נספה על ידי הנאצים ימ"ש, הי"ד.

הב' **אשר הובניב'ער** ז"ל[63] והב' **שלו' בראד'ער** ז"ל[64], ולפעמים גם הב' **לייבעלע הובניב'ער** ז"ל[65] או הב' **עקיבא ראווער** ז"ל[66], שסייעו אף הם בחלוקת המזון[67].

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע חיבב את ר' יואל עד מאוד, ופעם אף אמר: "אני מקנא במצוות ובמעשים טובים שלו". ופעם בשמחת תורה אחרי התפילה נכנס כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לה"גרויסע שטוב", וראה את ר' יואל עומד על אדן חלון על יד שני שקים מלאים חלות ומחלק אותם לבני החברה, התבטא מרן: "ר' יואל עוסק בעבודת הקודש במסירות, יהי חלקי עמו"[68].

פעם ראה מרן את ר' יואל דרך חלון ביתו כשמהלך מבית החברה לבית המדרש, וניכר בו שהוא שקוע בשרעפיו, קרא מרן להחסיד ר' **יעק'לע ראווער** ז"ל[69] ואמר לו: "ראה את היראת שמים של יואל שלי, לבו רצוף אהבת ישראל, ולא די שהוא דואג לצורכי החברה ולכלכלם בכבוד, הוא גם מקיים מצוות מעשיות בפועל ומחלק להם האוכל במו ידיו, ואתה יודע מדוע עושה הוא זאת, יודע הוא את צרכיו של כל אחד ואחד, ומי שזקוק ליותר הוא מגדיל את מנתו".

בעת תפילת מנחה פגש ר' יעקב בר' יואל וסיפר לו את כל דברי מרן עליו, שקע ר' יואל לרגע במחשבותיו ואמר: "יעקב, לא טוב עשית שסיפרת לי את כל זאת, איך אני יכול לשמוע דברים כאלה ולא להגיע לידי גאוה? ותאר לך שיתחילו לרנן אחרי שיואל מאסטער הוא בעל גאוה, ויתחילו להתרחק ממני, כי מי ירצה להתקרב

63 איש ירא ד' תם וישר הי' הב' **אשר מילער** ז"ל מהובניב, שהתמסר כל כולו לעזור לחברת היושבים, והוא אשר נטה שכמו לסבול להוליך ולהביא כל המשאות הכבדים שהיו צריכים להוליך מהחנות או מהאטליז וכדו' עבור החברה. ראש החברה ר' **יואל** הי' אומר עליו, שבשעה שהוא עומד ומסייע לו, שורה הברכה בכל המאכלים, כי כל מנה שהוא מחלק לבחור הוא שם בה חלק מנשמתו. אביו ר' **לוי מילער** מהובניב ע"ה, הי' איש פשוט, בנאי במקצועו, וכל פעם שהגיע לבעלזא כיבדוהו בזכות בנו אשר.

64 הב' **שלו' מבראד** ז"ל מופלג בחסידות הי', שזכה להסתובב בין אריות שבחבורה החסידים הגדולים ולצקת מים על ידם, חוטר הי' מגזע הגה"ק בעל 'תבואות שור' זצ"ל, ואף הוא ראה לעצמו לזכות לשרת בקודש ולהיות בין העוזרים והמסייעים להני חבורתא קדישתא.

65 הב' **לייבל מילער** ז"ל מהובניב הי' א' מיוחד מבני החבריא, מתמיד עצום ויגע בתורה בעמקות נפלאה, והעידו על חידושיו בתורה שהיו להפליא. ועכ"ז מסר עצמו במסירות נפלאה לעזור לאחרים בפרט ולחברת היושבים בכלל. אביו ר' **ישראל מילער** מהובניב ע"ה הי' אחיו של ר' **לוי** הנ"ל.

66 הב' **עקיבא שרייבער** ז"ל מראווא, הי' מופלג ומושלם בתורה ויר"ש וחסידות, בנו של החסיד המפורסם מוהר"ר **רפאל ראווער** ז"ל, וכדרכו של אביו ראה לעצמו זכות מיוחדת לעמוד לימין בני החברה לעוזרם בלב ובנפש חפיצה.

67 ראוי לציין מה שהפליא פעם הגה"צ **מוטארניפול** זצ"ל אחר שחזר מבעלזא, שדוקא אלו הבחורים המלאים תורה ויראת שמים, הם המחלקים המזון בבעלזא.

68 עוד מסופר על ר' **יואל מאסטער** ז"ל: ר' יואל הי' חשוך בנים ל"ע, ופעם נכנס לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עם פתקא לישועה, קרא מרן את הקוויטל, הרים עיניו לר' יואל ואמר: "ב"ה שאתה זוכה להאכיל לומדי תורה, אני במקומך הייתי המאושר בין האנשים לו יכולתי לעשות זאת".

69 עליו ראה למעלה בפרק ג (עמ' 184).

ולעמוד בד' אמותיו של בעל גאוה, ואם כן לאן אפנה"?... ובאמרו זאת נראו אגלי דמעות בזויות עיניו של ר' יואל. נענה לו ר' יעקב ואמר: "האם יהודי החושב כמוך יכול להיות בעל גאוה? הלא אתה מבטל את הרגשת הגאות טרם הוולדה, יהודי שבוכה מפחד שמא תדבק בו שמץ של גאות בכוחו להתגבר על יצרו ולו רק בכוח הדמעות שלו".

פעם נכנס ר' יואל לחדרו של מרן, וקרא לו מרן ואמר לו: "יואל גש הנה". בחיל ורעדה ניגש ר' יואל ונעמד במרחק כמה צעדים ממרן, ואמר לו מרן: "גש יותר קרוב אלי". אח"כ שאל אותו: "הגד לי, כמה פעמים בשבוע מחלקים בשר להחברה"?, ענה ר' יואל: "חוץ משתי סעודות של שבת אוכלים בשר גם בימים שני ורביעי". שאלו מרן: "ולפי דעתך, זה מספיק לבחורים המתישים את כוחם בלימודם יומם ולילה"?. נבוך ר' יואל ולא ידע מה לענות. נפטר ממרן ורץ מהר לאטליז, ובמו ידיו הביא כמות בשר, וציווה לבשל את הבשר לאותו יום, ומאז השתדל שאנשי החברה יאכלו בשר בכל ימות השבוע.

כאשר שמע מרן מפי מקורביו על החלטתו של ר' יואל להאכיל את אנשי החברה בשר בכל ימות השבוע, קרא מרן לר' **אהרן יהושע** ואמר לו: "יואל מתקשה לגייס כספים עבור בשר לכל ימות השבוע, ולמעשה אני גרמתי לכך, תרום בשמי סכום כסף שיספיק להוצאה הנוספת של הבשר". מאז שלח בעל האטליז כל יום שלישי בשר על חשבון מרן.

כששמע זאת החסיד ר' **זלמן טולטשוב'ער** ז"ל[70], הציע לקבל על עצמו לכלכל את החברה בבשר כל ימות השבוע על חשבונו, בכדי להקל את המעמסה הרובצת על שכמו של מרן בלאו הכי, ואם מרן יסכים לכך מוכן הוא לספק בשר לחברה גם ביום שלישי.

ר' יעק'לע ראווער שמקורב היה אצל מרן נכנס למרן ושטח לפניו את הצעתו של ר' זלמן, אמר מרן שישקול בדבר. לפני תפילת מנחה ציוה לקרוא לר' יואל ולר' זלמן, ואמר להם, שביותר הי' ניחא לי' שיקבל עליו לדאוג שלא יחסר אף פעם ממנהג ה"ראסיל" שנוהגים לאכול בערב שב"ק[71], שבכל ערב שב"ק יספיק אוכל זה להחברה.

הנהן ר' זלמן לאות הסכמה, ומאז הקפיד ר' יואל ודאג לכך ביותר שלא יחסר מאנשי החברה אכילת ראסיל ביום ששי בצהריים על חשבונו של ר' זלמן[72].

70 החסיד ר' **זלמן גוטמאן** ז"ל מטולטשוב הי' מנכבדי חסידי בעלזא אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, מחונן במעלות ובמדות טובות, ובלב חם לכל דבר שבקדושה. הי' גביר נכבד ועתיר נכסין, ובימי שהותו בבעלזא סיפק את כל צרכי החברה.
הי' נוסע לבעלזא בכל שנה מראש השנה עד אחר שמח"ת, ונסע עם עגלה מלאה כל טוב עבור החברה בבעלזא. וסיפר לנו נכדו הרה"ח ר' **מרדכי צבי פארקאש** הי"ו, שפעם נכנס ר' זלמן לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע עם קוויטל והזכיר בו את כל בני משפחתו, כשהביט מרן בקוויטל שאל אותו מדוע לא מזכיר בקוויטל שיתברך בזש"ק, ומרן ציוהו לצאת להגבאי שיוסיף בקוויטל בקשת בנים, והי' לפלא, ואכן אחר זה נולד לו בנו הרה"ח ר' **אברהם שמואל** ז"ל. רק אחר מלחמה"ע כשמכל בני המשפחה לא נותר רק בנו זה, או אז הבינו את כוונת קדשו של מרן שיזכיר גם בקשת זש"ק. יהא זכרו ברוך.

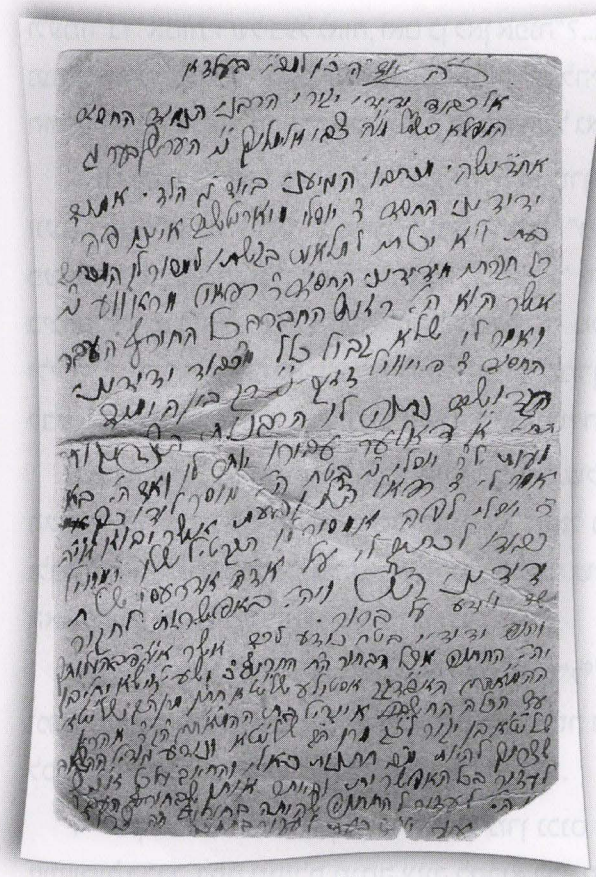
71 ראה לעיל (עמ' 384) אודות ההקפדה במנהג זה.

72 ספר 'אדמור"י בעלזא' (ח"ג עמוד קיב - קיג).

עודכמהמהחסידיםהגדולים והמפורסמים זכור בפי הזקנים ששימשו בתור "ראשי החברה", ביניהם החסיד המפורסם מוהר"ר **דוד געצילי'ס** זצ"ל, שבנוסף לתפקידו הרם בתור "גבאי בית הכנסת" במסירות נפלאה, שימש פרק זמן גם בתור "ראש החברה", אשר מתוך הכנעתו ומסירותו לקרב הבחורים לחסידות, קיבל על עצמו גם לספק צרכיהם הגשמיים.

כן זכור לטובה החסיד המפורסם מוהר"ר **רפאל ראווער** ז"ל[73], ששימש לתקופת זמן בתור "ראש החברה", אשר בין כך עמד לרשות עסקני וראשי חבורת היושבים, והי' ער תמיד למשאלותם מוכן ומזומן להטות שכם לעזרתם.

בין ראשי החברה ששימשו בבחרותם בתפקיד חשוב זה, הי' הרה"ח המפו' מוהר"ר **יעקב פיקסלער** ז"ל ממונקאטש - לאנדאן[74],

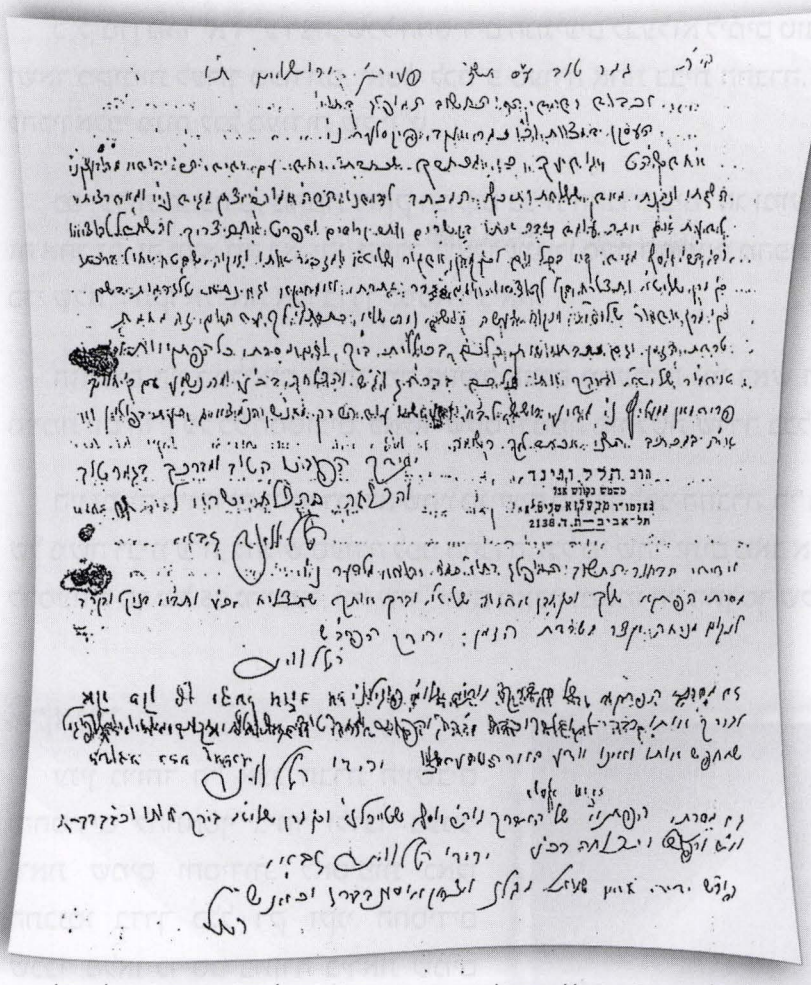

מכתב המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל משנת תרפ"ד (מגנזי המכון)
"רק חקרתי מידידינו החסיד ר' רפאל מראווע נ"י אשר הוא הי' ראש החברה כל החורף העבר"

73 החסיד ר' **רפאל שרייבער** זצ"ל מראווא בנו של החסיד ר' **יאנקעלע ראווער** ז"ל הי', וגם הוא כאביו הי' מפורסם בבעלזא בגאונותו ובחסידותו, והי' נחשב לא' הגדולים בחבורת היושבים בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** ומרן **מהר"א** זי"ע. למדן וחסיד אמת אשר כל חייו היו קדושים לתורה ולחסידות, והתנזר מכל כבוד ועושר ומהנאת עוה"ז. הי' לו חיבורים שלמים מחידושי תורה שנודעו לאחר זמן ע"י מי שישן עמו באכסנייתו, ואף א' לא ידע מזה בבעלזא. הצטיין בחכמה ובמידות תרומיות, נמנע הי' משיחה בטילה, והי' מתרחק מאד מכל דבר שקר. הי' תמיד ער לכל משאלות החברה. הוא נשרף ע"י הרשעים ימש"ו בפרעמישלאן ביחד עם הרה"ק ר' **משה'לע** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ושאר חסידים הי"ד, ובעת שהי' **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** בפרעמישלאן (בשנת תשס"ג) סיפר בתוך הדברים, ששמע מהרה"ח מוהר"ר **ראובן וואלקאן** ז"ל שטיפל בקבורתם של הרה"ק ר' משהל'ע ז"ל הי"ד ושאר החסידים שנשרפו עמו, כי החסיד ר' רפאל ראווע'ר ז"ל הי' מאוד שאַרף, והצעירים לא היו יכולים להיות כ"כ בחברתו, ומ"מ קירב מאוד בחייו את הרה"ח ר' ראובן וואלקאן ז"ל בחביבות יתירה שלא כדרכו, על אף שהיה אז בחור עדיין, והיה בזה חידוש, ובסוף נתגלגלה שר' ראובן היה זה שהביא אותו לקבורה. ומזלי' חזי. הי"ד.

74 הרה"ח ר' **יעקב פיקסלער** ז"ל מעיה"ב לאנדאן, ידוע הי' בטבעו הנמרץ לעסקנות שבה חונן, ולבד כל פעילותיו לבא לעזרת היהודים בימים הקשים שלאחרי המלחמה, הי' מעודו מרבה פעלים לתורה ולחסידות בעלזא במסירות ובאמונה משך כל ימי חייו. עוד בבחרותו דבק נפשו בכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ונסע ללמוד בבעלזא, ועסקיו בצרכי ציבור לא עזבוהו גם שם, ושימש זמן מה כראש החברה. בחזרתו לעיר מולדתו מונקאטש אירגן נסיעות רבות מאונגארן ומטשעכין לבעלזא. לימים, אחר

שעסקיו בצרכי ציבור באמונה היו מנת חלקו מיום עמדו על דעתו, ואחר תקופה שזכה להימנות בהנהו חבורתא קדישתא ה"יושבים" בבעלזא, התמנה כ"ראש החברה". בולט הי' בכשרונו המיוחד לנהל החברה, כאשר בתקופה זאת היתה ליושבים רווחה מסויימת ע"י רוב פעולותיו שהי' עושה ומעשה נדיבים ושועי עם שהיו מגיעים לבעלזא, ובהם הרחיב וביסס את קופת החברה[75].

מכתב מהמשב"ק ר' הלל ווינד ז"ל בשם כ"ק מרן מהר"א זי"ע להה"ח ר' יעקב פיקסלער ז"ל

סעודות שבתות וימים טובים

בבית החברה אכלו וסעדו גם האורחים שבאו להסתופף בצל רבוה"ק שלא הי' להם אכסני' קבוע, שראשי החברה דאגו לספק גם להם כל הסעודות של שבתות וימים טובים.

המלחמה הקדיש כל מאמציו לקומם הריסות חצר הקודש בעלזא, ופעל ועשה רבות למען בית **כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה** ולמען הישיבה הק', והי' ממייסדי ומקימי ומחזיקי מוסדות הק' דחסידי בעלזא בעיר לאנדאן יצ"ו עד זקנה ושיבה, ובערוב ימיו אחר שעלה **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** על כס ההנהגה המשיך פעליו למען בית כ"ק מרן שליט"א, ואף אזר שארית כוחותיו ונסע להסתופף בצל הקודש. פעילותיו לחיים הלא הם חקוקים על ספר דברי הימים 'מפעלות עבדי יעקב' (ברוקלין תשס"ה).

75 ספר 'תורת הבית' (ביהמ"ד דחסידי בעלזא לאנדאן) עמוד שמה.

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע רצה, שכל החסידים המגיעים לבעלזא לימים טובים, אף אלו שהי' להם אכסניא ושאר מקומות לערוך סעודתם, יאכלו לכה"פ סעודה אחת בבית החברה. כמובן, שלצורך זה היו צריכים להכין אלפי מנות לכל סעודות של יו"ט.

כפי עדות הנוכחים, מחמת דוחק המקום בבית החברה בימי חג ומועד, היו אוכלים בכמה משמרות, זה אחר זה, זה יוצא וזה בא. והי' הסדר, שאלו שגמרו סעודתם יצאו מהפתח הצדדי שבבנין הבית החברה, כדי שלא ידחקו אלו את אלו בדרך כניסה ויציאה.

הזוכרים היו מפליאים ביותר מה שזכור אצלם מסעודות ימי ראש השנה, שהי' ניכר במיוחד פחד ואימת יום הדין על כל המסובים, כאשר שקט ודממה מוחלטת שררה בכל החדר[76].

היו זמנים מיוחדים ביומי דפגרא שהיו מגישים סעודה לפני החברה. הי' נהוג, ביום ז' אדר יומא דהילולא של משה רבינו ע"ה, להגיש סעודה לפני החברה, וכל מי שהי' יתום מאב או מאם הי' נותן דמי השתתפות להסעודה סך של 25 גרייצער, ומי שהי' יתום מאביו ומאמו הי' נותן סך של חמשים גרייצער[77].

קאווע

ענין מיוחד הי' אצל חברת היושבים והחסידים להתאסף ביחד ולדבר בעניני יראת שמים וחסידות. לאסיפות כאלו התכנסו בדרך כלל רק זקני החסידים שכבר מלאו כריסם בתורה ביראת שמים ובחסידות, וכפי שכינו אותם "הנשמות הגדולות".

בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הונהג בבעלזא ע"י החסיד ר' **אברהם אליעזר**

הדלת הצדדית של חדר האוכל בצד מזרחית צפונית של ה'חברה-שטוב' (כהיום)

76 ראה 'תכין לבם' (עמוד קנג) מעדותו של הרה"ח ר' **יוסף קנובליך** ז"ל: "כן הי' הדבר בליל ראש השנה, כאשר שקט ודממה שררו מפחד ואימת יום הדין, מען האט נישט געהאט קיין קאפ צו רעדן, און דאס אליין איז געווען מורא'דיג צו צוקוקן". כמו כן העיד הרהגה"ח **ראש הישיבה** ז"ל (שם עמוד קמא): "בבעלזא אצל החברה הקפידו מאד שיאכלו כראוי ובמתינות, ובפרט בימים אלו שיש לאכול באופן הראוי כמבואר בדברי ה'עבודת ישראל', דבימי התשובה צריך להתענות או לאכול ולשתות בקדושה ובטהרה, ומכיון שלא שייך לומר בזמנינו להתענות, צריכין עכ"פ לאכול באופן הראוי".

77 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל והרה"ח ר' **יצחק צבי זיידנפעלד** ז"ל.

מצבת החסיד ר' אברהם אליעזר מאסט'ער ז"ל
(תשו"ח למפעל "אבותינו" - וועד הפועל לשיקום בתי עלמין באיירופא, שהמציאו לנו תמונה זו)

ממאסט ז"ל[78], להגיש "קאווע" בעת התכנסות כזו, שלא כפי המקובל אצל הרבה חסידים שבעת שמתאספים לשוחח בדברי תורה וחסידות מגישים יין-שרף לברך ולהתברך בברכת לחיים, מאחר שבבעלזא הרחיקו מאד שתיית משקה משכר[79]. ולשם כך הוקבע שמם של אסיפות אלו בשם "קאווע"[80].

אסיפות אלו התקיימו בדרך כלל מדי שבת בשבתו לפני התפילה בבית החברה. פעמים התקיימו אסיפות כאלו בסאלאש הדרומי של בית הכנסת[81]. בעיקר כשהגיעו אורחים רבים וביניהם רבנים וגדולי תורה, שאז התאספו בפאליש לשמוע דברי תורה וחסידות מגדולי הרבנים.

78 מחשובי החסידים עוד בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, והי' כותב התורות אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. הי' לו מח נפלא, והי' יכול לחזור התורות בדיוק מיט יעדן קרעכט'ס. פעם החליט להעתיק התורות גם לעצמו, על אף שהקפידו בבעלזא שלא להעתיק לעצמם, ואחר כך הפסיק בזה, ובימי מלחמה"ע הראשונה נעשה ל"ע סגי נהור, ותלה הדבר בזה שהעתיק התורות לעצמו, ונסע למרן שהי' אז בגולת ראצפערט והביא עמו את התורות שהעתיק, וסיפר למרן את כל הקורות אותו ועל מה שהוא תולה את סיבת חליו, וכשהניח התורות לפני מרן, ראו שבדיוק תורות אלו היו חסרים למרן שלא הביאם עמו לראצפערט, ומרן שמח ע"ז מאד, וכשיצא ר' אברהם אליעזר נענה מרן ואמר: "א פלא, ווייל פון גוטס קען קיין שלעכטס נישט ארויסקומען", שהרי הוא ממש החי' את נפשי בזה שהשלים את חסרוני (הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל).

79 סיפר הרהגה"ח ראש הישיבה **מוהר"ש בראנדער** זצ"ל, ששמע מהרה"צ ר' **איציק'ל יאברובער** זצ"ל, דבדידי' הוי עובדא, שנכנס פעם להיפרד מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע טרם נסעו לראפשיטץ, אמר לו מרן: "היות ששם בראפשיטץ נפרץ מאד הדבר שכשיושבין כמה אנשים במסיבה שותין משקה המשכר, תהי' זהיר מאד שלא לשתות עמהם, ואם תתבייש מזה שאינך שותה עמהם, תאמר להם בשמי שאיני מניח לך להשתתף עמהם". והוסיף כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר בשם זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, דמי שרוצה להרגיש טעם בעבודת ד' באותו היום, לא ישתה בבוקר משקה המשכר.

ובספר 'זרעא קדישא' (עמוד רצט) מביא, שהרה"ק ר' **אלימלך מיאברוב** זצ"ל (ראה אודותיו להלן פרק ח עמ' 502) הי' רגיל בשתיית יי"ש, ולעת זקנתו שמע מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע איך שמגנה את ענין שתיית משקה המשכר, הפסיק מלשתות עוד יי"ש, ולמרות שהרופאים ציוו עליו שלא יפסיק מהרגלו שזה עלול להזיק לו בריאותו, לא רצה לשמוע לקולם אחר שמעו את דברי מרן.

גם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שמע פעם שישבו איזה אנשים בחבורה ושתו משקה המשכר, וקרא להם מרן אותם והוכיחם על זה.

80 הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א, קונטרס 'אז נדברו' לאנדאן תשס"ח.

81 ראה ספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' (פרק יז).

בעתים מיוחדות, כגון בימי חג ומועד, התקיימו גם אסיפות "קאווע" בבית א' החסידים שהזמין לביתו את גדולי החסידים שבאו להסתופף בצל הקודש. כמו כן מפעם לפעם היו גדולי החסידים מתאספים בבית א' מבני החבורה ליטול ידיהם לסעודה, כגון לסעודת ראש חודש ובשאר יומי דפגרא.

מנהג זה הי' נהוג גם כשנזדמן שליח מחצר הקודש אל אחת העיירות שדרו בה חסידי בעלזא, לצורך "מעמדות" או לאיזה ענין אחר, שהחסידים דשם התכנסו בשטיבל או בקלויז, או בבית א' החסידים לאסיפת "קאווע", לשמוע מן האורח מדברות והנהגות קודש של רבוה"ק. וכך נהוג אצל אנ"ש עד היום, שבכל עת מצוא מתאספים באסיפות "קאווע" לשמוע מפי זקני החסידים לאויט"א אמרות והנהגות, עובדות וסיפורים והליכות קודש מבארם של רבוה"ק.

באר המים

ליד בית החברה, נמצא באר מים שחפר בשעתו ראש הישיבה בבעלזא, החסיד ר' **מיכל'ע זאלקאוו'ער** ז"ל, וליד באר זה נהגו לומר תשליך בערבו של יום ראש השנה[82], ומדי שנה בשנה הקיפו את הבאר בחוט של ברזל מערב ראש השנה, עפ"י פקודתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[83].

באר המים (נראה מימין) ליד בנין בית החברה (כהיום)
ליד באר מים זו אמר כ"ק מרן מהר"א זי"ע תשליך בר"ה

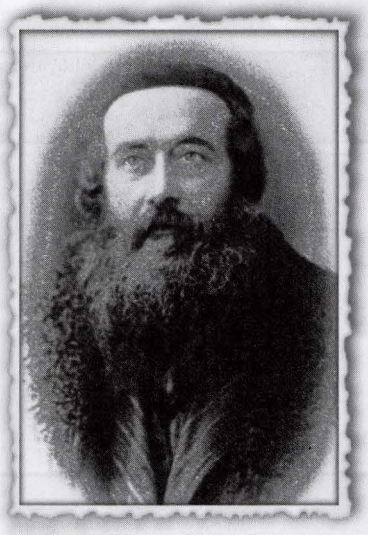
א' מכותבי העתים מעלה בין זכרונתיו:

דאגה מיוחדת עמדה לפני ר' מיכל'ע בזמן טיפולו בבנין של החברה, והיא להשיג מים הראויים לשתי', כידוע המים של הבארות בבעלזא, ריח של עיפוש נודף מהם, ואינם ראויים לשתי', והרבה אגדות מתהלכים אודות זה, ובעיקר סיפרו כי הב"ח שהי' מרא דאתרא בבעלזא,

82 בתיאורו של הנסיך היוני, את ביקורו בבעלזא יום א' דר"ה דשנת תרצ"ז, הזכיר בין השאר איך שראה את מרן ואלפי מלויו הולכים לתשליך להתפלל אצל הבאר שליד הבית הכנסת (את הבאר וה"בית החברה" היו יכולים לראות כשעמדו בין בנין ה"הויף" ל"בית הכנסת").

83 הרה"ח ר' **אפרים קליין** ז"ל.

והי' נרדף ע"י פרנסי העיר, כשיצא את העיר איחל להם שמימיהם לא יהיו ראויים לשתי', ומאז נתקיימה בהם הקללה, ומי הבארות והמשאבות מעופשים עד היום הזה.

החסיד ר' זלמן מטולטשוב ז"ל שהוזיל זהב מכיסו וסיפק צרכי החברה בבעלזא

מצבת החסיד ר' זלמן ז"ל בטולטשוב

החליט ר' מיכל'ע לחפור באר בחצירה של בית החברה, בתקווה כי הב"ח יוותר למען לומדי תורה של בית בעלזא, ומדי יום ביומו ביקר ר' מיכל'ע אצל החופרים אשר העמיקו את הבאר כדי להגיע לעומקה של האדמה, מתוך תקוה שזכות לומדי תורה תעמוד לו, והמים יהיו ראויים לשתי'.

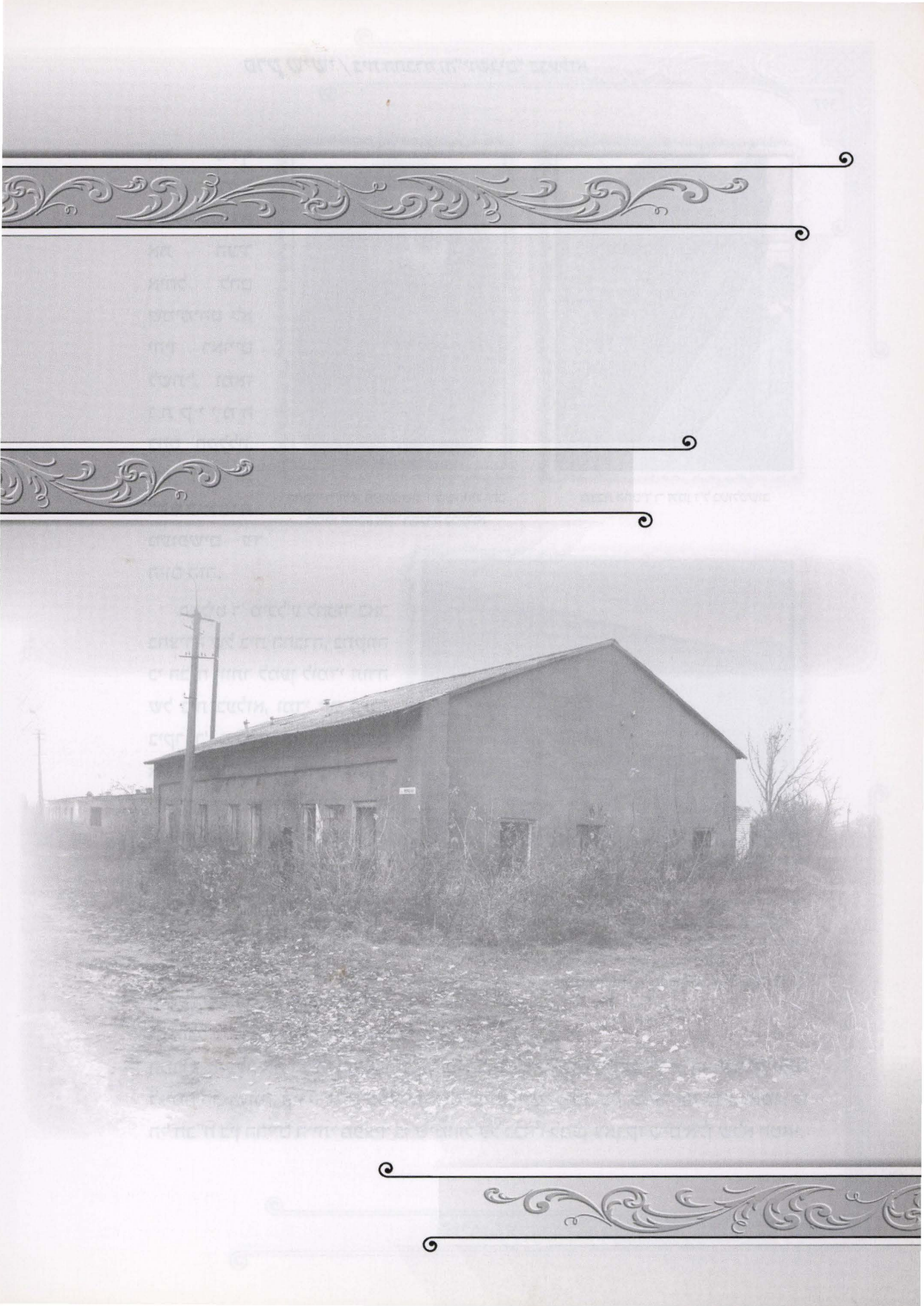

היקב של החסיד ר' זלמן ז"ל

[מסחרו של ר' זלמן הי' ביקב, ופעם נפגמו טיב היינות והפסיד ר' זלמן את כל הונו, בצר לו נסע לבעלזא, וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר לו שיביא לו מהיין של שנה זו, כשהביא לו מהיין טעם מרן קצת ואמר לו: "הלא על יין זה ראוי לברך הטוב והמטיב", מני אז שוב נמכר יינו בכל קצוי הארץ וזרחה לו שמש ההצלחה]

(תשו"ח לנכדו הרה"ח ר' חיים יעקב גוטמאן הי"ו על אדיבותו במסירת התמונות לידינו)

כאשר החפירה הגיעה לקיצה, והחופרים הכניסו את הצינור האחרון של הבאר, והמים עלו על פי הבאר, שלשל ר' מיכל'ע הראשון את הכד אל המבוע, והעלה את המים הראשונים על פי הבאר, מילא כוס מים, בירך ברכת שהכל, ולגם לגימה הראשונה, הוריד ר' מיכל'ע את ריסי עיניו, וכמו כיסה ענן שחור את פניו, ואמר: לו הי' הב"ח בין החיים הייתי מפציר בו שימחול על כבודו למען צאן קדשים אלו שלא חטאו.

פרק שביעי

המקוה

לא רחוק מבנין בית החברה, מול המקום שעמד עלי' בית המדרש, נמצאת בנין המקוה, שעומד עדיין כהיום. בתוכו היו שתי מקוואות בשני חדרים נפרדים, אחת קטנה ואחת גדולה. בצד צפון עמדה המקוה הישנה שבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שהיתה של מעין, ובדרום היתה המקוה החדשה שבנה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעת שראה בה צורך מחמת ריבוי הקהל.

המקוה הקטנה של מעין

המקוה הקטנה בנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בכוונות מיוחדות. מקוה זו היתה עמוקה ביותר, וירדו לשם דרך הרבה מדרגות. המדרגות היו חלולות[1], וכשהי' צורך לתקן המדרגות שהיו עשויים משל עץ שנתרועעו מרוב ימים, לא הסירו הקרשים הישנים, רק הוסיפו קרשים חדשים על הישנים[2].

מסופר, שבעת שהכשיר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את המקוה שבנה, עמד והמתין אצל המקוה עד שתתמלא מים כשרים כשיעור מקוה. בין כך נגע אדם א' באצבעו בהמים שבתוך המקוה בדרך שחוק, בידעו כי אין בזה שום חשש מאחר שמזה האצבע לא יחזרו ג' לוגין לתוכו לפסול את המקוה כמים שאובין. אמנם להשתוממות כל הנוכחים ציוה מרן להכשיר עוד הפעם את המקוה.

1 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל.

2 הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א.

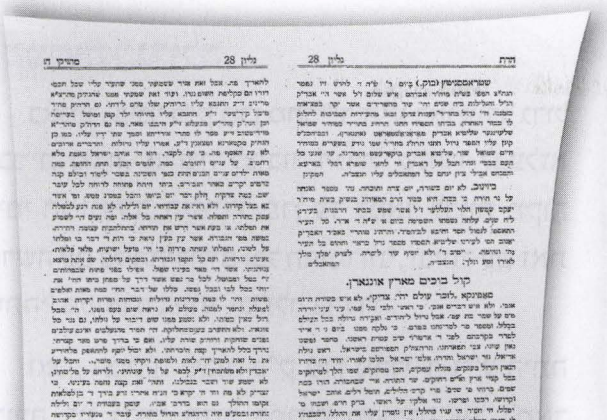

בנין ה"מקוה" בבעלזא כהיום

הגה"ק ר' **שלו' מקאמינקא** זי"ע שעמד שם במעמד ההוא, אמר על אתר כי דברי מרן שציוה להכשיר המקוה שנית יש להם מקור בש"ס ופוסקים[3].

3 הרה"ק **מקאמינקא** סתם ולא פירש דבריו. וראה בספר 'מקוה ישראל' (אות מג) שהביא עובדא זו, והוסיף בשם הגה"ק **מנאסויד** זצ"ל שהוא פירש דבריו הקדושים עפ"י דברי הרמב"ם בפ"ה ממקואות דמים טמאים פוסלים את המקוה אפי' בפחות מג' לוגין, ועי' בחיבור לטהרה כלל ב' ס' כ"ח שכתב הטעם מטעם דאין מבטלין איסור לכתחלה.

ובהקדמה לשו"ת 'ולאשר אמר' כתב כדברים האלה: "בהכנסו אל האדמו"ר [הרה"ק בעל **אמרי יוסף מספינקא** זצ"ל] מצאו שהי' יושב ומוקף חסידים ואנשי מעשה המקשיבים לד"ת וחסידות שרבם השמיע לפניהם, ואז סיפר כי הגה"ק מו"ה ר' **שלום אב"ד בעלז** זי"ע בעת שהכשיר את המקוה אשר בנה שם, הפקיד שומרים שישגיחו לבל יגש איש אל המים ולא יגע בהם בטרם הושלמו למ' סאה, והנה באופן פתאומי בלי שירגישו בדבר התקרב איש אחד אל המקוה ונגע במים בטרם שהתקבצו מ' סאה, ותיכף הלכו השומרים וספרו את כל המאורע למרן מבעלז ז"ל וצוה לשאוב ולהוציא את כל המים ולהכשיר את המקוה מחדש, ונתפלאו על זה. וספרו עובדא הלז להה"ק ר' שלום מקאמינקא ז"ל, וגם הוא הביע את תמהונו על פסק דין זה שהרי הלכה מפורשת הוא כי פחות מג' לוגין מים שאובים אינם פוסלים את המקוה, ואח"כ אמר שמצא כי הוראה זו לפסול את המקוה נובעת מתוספתא בלתי ידועה, ששם נאמר שלא אמרו ג' לוגין אלא במים שאובים, אבל מים טמאים פוסלים בכל שהוא, ועתה בזמן הזה כולנו טמאים אנו וע"כ פסל את המקוה. ככה סיפר הגה"ק האמרי יוסף ז"ל. כאשר שמע זאת רבינו [הגה"צ ר' **אשר אנשיל כ"ץ מסערדהעלי**] ז"ל התערב בשיחה ונענה ואמר שהוא מבואר גם בש"ך יו"ד (סי' רא ס"ק נט) הל' מקואות בשם הרמב"ם".

מכת"ע 'מחזיקי הדת' על פטירת הרה"ק בעל 'אמרי יוסף' מספינקא זצ"ל

המקוה שבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמנם הי' קטנה מאד, אבל החסידים העדיפו אותה על פני המקוה הגדולה, יען שמימי' היו נובעין ממעין[4], ולכן נדחקו שם בדוחק גדול המוני החסידים במקוה זו[5], ואילו במקוה הגדולה לא השתמשו כי אם בימים טובים, כשהתאספו אז ציבור גדול בבעלזא, ובשאר ימות השנה השתמשו כולם רק בהמקוה הקטנה שבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, על אף שהיתה ישנה ורעועה מרוב ימים ושנים.

חיבה יתירה נודעת למקוה הזאת שבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, היא זכתה שטבלו בה צדיקי וקדושי ארץ, חסידים ואנשי מעשה שביקרו את בעלזא, מלבד זאת אשר רבוה"ק מדור דור השתמשו רק במקוה הזה, עד שבנו בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את המקוה החדשה.

והרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מתלמידי הגה"ק **מטארניפאל** זצ"ל סיפר, שבעת שלמד אצל רבו הלכות מקואות, הראה גם הגה"ק מטארניפול מקור להחומרא של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ואח"כ הפטיר: "כך נראה כשנוסעים לרבי היודע ללמוד, שכל מעשיו וכל דיבוריו שאומר מוצאים להם מקור בתוה"ק".

וראה מש"כ הגה"צ אבדק"ק **פאפא** זצ"ל בספרו 'ויחי יוסף' על מקואות (פ"ז משנה ה עמוד ר): "ואגב ארשום מה ששמעתי מא' מחסידי בעלזא, דכאשר הוצרכו להכשיר המקוה דשם שהוא של מעיין, החמיר אדמו"ר הגה"ק **מהרי"ד** זצ"ל לצאת ידי שני האופנים, דהיינו להכשיר על ידי שינוי מראה בשפיכת חלב, וגם לעשות כמ"ש בתה"ד לשפוך עפר עד שיתייבשו מי המעיין".

וראה עוד בספרינו 'שלחן רבותינו' חלק יו"ד סי' רא מה שנכתוב בזה בעז"ה.

4 שבמקוה של מעין יוצאים גם ידי שיטת רש"י (בסנהדרין פז ע"א ד"ה הלכות אחד עשר כתב רש"י כן בסתמא, ובנדה סז ע"א ד"ה מקוואות, ובשבת סה ע"ב ד"ה אלא, הביא רש"י כן בשם י"מ), דבעינן מים חיים להיטהר.

ובשבח מקוה של מעין אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שהנשמה הלא איננה רוצה לרדת לזה העולם, ולכך מחפשת סיבה לפסול המקוה, אבל במקוה של מעין אינה מוצאה שום עילה לפסלה (וראה עוד להלן הערה 6 בשם כ"ק מרן מהר"ש זי"ע). ועוד אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שטבע של מעין הוא שמכניס ואינו פולט, ולכן הטובל במקוה של מעין ויצא ממנו הזוהמא או חולי, אינם נכנסים למי שבא לטבול אחריו (הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א).

5 ראה שו"ת 'חלקת יעקב' (ח"ג סי' ס): "ודכירנא בבחרותי, כד הוינא בצלא דמהימנותא אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זצ"ל בבעלזא בימי ראש השנה, אלפי אנשים הלכו בקושי ודוחק גדול להמקוה הקטנה של מעין, ובחדר השני היתה מקוה גדולה ומפוארה בנוי' ממרן זצ"ל, ורק יחידים שהלכו למקוה זו השני'".

המקוה הגדולה

כאמור, בימי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ראו צורך גדול בבניית מקוה חדשה לציבור הגדול שנהרו לבעלזא בימי חג ומועד, השתדל מרן עד למאד לבנות מקוה חדשה עם כל ההידורים וכל החומרות[6], וביחד עם זאת שתהי' מפוארה ביותר וכלולה בהדרה.

ואכן, המקוה שבנה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע היתה ידועה בין גדולי הדור כמקוה מהודרת עד למאד שנבנתה בכל החומרות ששייך בזה. מרן בעצמו החשיב את המקוה, בציינו שהיא "חתם סופר'ס מקוה"[7], דהיינו שנבנה לפי הידוריו של ה'חתם סופר' במקוה של מי גשמים[8]. בין החומרות עשה מרן ג"כ שהמדרגות יהיו רחבות כ"כ שעל כל מדרגה שטובלין יהא עליו שיעור מקוה[9].

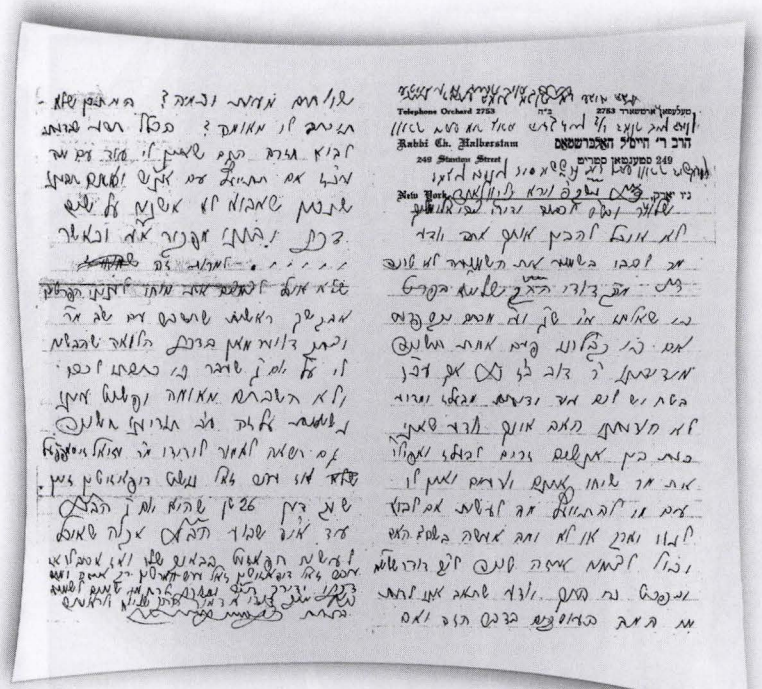
הגה"צ ר' אשר אנשיל כ"ץ זצ"ל אבד"ק סערדאהעלי

6 לענין הכשר מקוה, ראה מש"כ בספר 'דובר שלום' (אות נב) בשם הר"ר **יהושע משעברשין** ז"ל, וז"ל: "שמעתי בשם הה"ק ר"ש ז"ל מבעלזא, כי בענין הכשר מקוה יש לדקדק בכל החומרות ולצאת ידי כל הדיעות, כי הנשמה הלא לא תרצה לצאת ממקום קדוש וטהור לכנוס למקום מגושם, ולכן היא תרצה למצוא עלילה כל דהוא, ותאמר הלא המקוה פסולה לפי איזה מאן דאמר, ולזה יש לדקדק לעשות המקוה בהכשר לפי כל הדיעות". ובנוסח קצת שונה הבאנו לעיל בשם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: שהנשמה איננה רוצה לרדת לזה העולם, ולכך מחפשת סיבה לפסול המקוה, אבל במקוה של מעין אינה מוצאה שום עילה לפסלה. וראה עוד בשו"ת 'דברי חיים' (אהע"ז ח"ב סי' קעו) שמביא שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע חיפש תמיד לצאת כל השיטות (ראה מה שהבאנו בספרינו 'שלחן רבותינו' סי' לו הערה פה, אודות לשונו של ה'דברי חיים' הנ"ל).

7 ראה להלן (עמ' 408) ביטויו של מרן: "לאמיר טועם זיין פון די חתם סופר'ס מקוה".

8 כנראה הכוונה היא על דברי ה'חתם סופר' בתשובות (יו"ד סי' רג) והובא ב'פתחי תשובה' (יו"ד סי' רא סקכ"ד), שכתב על ההידורים שבמקוה של מי גשמים ד"לית טב מיניה". וראה שם אופן שאיבת המים ע"י זריעה ולא ע"י השקה, וכלשונו: "ומה טוב אם יעשו שני חפירות סמוכות זו לזו, והמחיצה שביניהם פרוצה למעלה סמוך לעליונה של מחיצה, באופן שאם תהיה אחת מלאה תתמלא האחרת ע"י פרצה הנ"ל, ואז לעולם לא יחסר המזג, דכיון שנתמלאה אחת מהם בהיתר ע"י מי גשמים או שלג כנ"ל, אזי ממלאים להמקוה כשרה המלאה הלז מים בכתף בכלים, וכיון שהיא כשרה במי גשמים שוב אינה נפסלת ע"י מים שאובים, וכל מה ששופכים לתוכה נעשה הכל כמקוה כשר, וכשתתמלא על כל גדותי' תתמלא גם חברתה ע"י פרצה שביניהם, וכשתהיה גם השניה מלאה אזי אם ירצו לנקות א' מהם יריקו המים ממנה וינקו אותה ואח"כ ישפכו מים בכתף להמלאה עד שתתמלא הריקנית, ואחר שנתמלא הריקנית יריקו השניה וינקו גם אותה מרפש וטיט ויחזרו לשפוך בכתף הראשונה ותתמלא גם היא ממנה, וכן לעולם. וכן עושים פה במקוה הגדולה, ולעולם לא יחסר המזג, והוא עצה טובה והגונה, אין בה פקפוק כלל".

9 ספר 'מקוה ישראל' (אות יט) בשם הגאון הצדיק ר' **מאיר ווייס** זצ"ל דומ"ץ טעטש (כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע נתן לו התוארים "הגאון הצדיק", וכ"ק מרן מהר"א זי"ע אמר על כך, שלא על כל א' אמר אבי ז"ל תוארים הללו). וכעי"ז הובא בשו"ת 'דברי יציב' (יו"ד סי' קיז): "וזכור לי מילדותי

Telephone Orchard 2753
Rabbi Ch. Halberstam
249 Stanton Street
New York

מכתב מהרה"צ ר' חיים הלברשטאם זצ"ל מטשחויב,
בדאגתו לשלום כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע (מגנזי מכונינו)

בעת שבנה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את המקוה החדשה, ציוה לכמה תלמידי חכמים בבעלזא שילמדו הלכות מקואות, בכדי לדקדק שהמקוה תבנה בתכלית ההידור לכל הדעות ובכל החומרות. בזמן זה למד גם הרה"צ ר' **חיים מטשחויב** זצ"ל[10] אצל הרה"ק **מאוסטילא** זצ"ל הלכות מקואות, ומדי לילה בלילה ישבו ועסקו ביחד בהלכות אלו, ובבוקר נבחן ע"י כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על לימודו[11].

בה בעת שבנה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע את המקוה, הגיע לבעלזא הגאון ר' **יהושע פנחס באמבאך** אב"ד אושפיצין זצ"ל[12], וכאשר ניגש בפתקא למרן, שאל אותו מרן אם כבר ראה את המקוה, וכשהשיב בשלילה, אמר

שגם הה"ק **מהרי"ד** מבעלזא ז"ל בהיותו בגולה בראצפערט בשנות המלחמה במדינת הגר (כשכ"ק אאמו"ר זללה"ה היה בקליינווארדיין הסמוכה לשם), ציוה לתקן המקוה שם בראצפערט בשליבות מנוקבות כשיטת הד"ח (ח"ב סי' צז), והחמירו בזה מאוד". וראה עוד בספרינו 'שלחן רבותינו' חלק יו"ד סי' רא בעז"ה.

10 הרה"צ ר' **חיים הלברשטאם** זצ"ל מטשחויב הי' בנו של הרה"ק ר' **ישעי' מטשחויב** זצ"ל בנו של הרה"ק **מצאנז** זי"ע. אביו ר' ישעי' זצ"ל הי' חתן הרה"ק ר' **יחיאל מקרילאוויץ** זצ"ל חתנו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ונשאר לשבת על קעסט בבעלזא אצל זקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. ר' חיימ'ל נולד בבעלזא בשנת תרמ"ב, ונשאר בבעלזא גם אחר שאביו נשא בזיווי"ש בטשחויב והתחנך על ברכי זקינו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. בשנת תרפ"ד היגר לארה"ב, וניהל קהלה קדושה בישראל, שם התבלט בגאונותו וביראתו ובעסקו בעניני הכלל, במיוחד נודע בשערים בבקיאותו בהלכות מקואות. גם מארה"ב הרחוקה הי' עסוק לטובת בית בעלזא. נפטר בשנת תשט"ו לפ"ק.

11 הרה"ח ר' **משה שיינערט** שליט"א.

12 הגאון החסיד ר' **יהושע פנחס באמבאך** זצ"ל אבד"ק אושפיצין בעמח"ס 'שו"ת אוהל יהושע' נמנה בין גאוני התורה שבדורו. ישב על כסא הרבנות בהרבה עיירות ולבסוף בדראהביטש, ובשנת תרס"א התמנה לרב באושפיצין. הי' נוסע מזמן לזמן לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ואח"כ לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע העריך מאוד את גדולתו בתורה. פעם התווכח עם מרן בסוגיא מסויימת והרים את קולו, לפתע נזכר עם מי הוא מדבר ונסוג אחור תוך בקשת סליחה ממרן. בספרו בח"ב (סימן פט) הוא כותב

תמונה נדירה מהרה"ק ר' ישעי' מטשחויב זצ"ל בן הרה"ק מצאנז זי"ע ונכד כ"ק מרן מהר"י זי"ע

לו מרן: "אני מבקש ממך שמקודם תלך ותראה את המקוה, ואח"כ אקרא את הפתקא". כשחזר אמר לו מרן: "הנך רואה, בניתי את המקוה החדשה הזאת, ודקדקתי שתהי' כשירה לפי כל השיטות, והוצרכתי לכך מפני שבימים שמתאספים בבעלזא הרבה חסידים, צריכים הם לחכות על תורם זמן רב, כי אין המקוה הראשונה יכולה להכיל את כולם, ובזה הם מאחרים לתפילה". והתחיל מרן לדבר ולהתפלפל עמו זמן רב בהלכות מקוואות, ולא שם לבו שבחוץ עומדים חסידים ומחכים לו ליתן פתקאות[13].

בסוף התשובה לשואל אחד מדראהביטש בענין קטלנית: "ויען שכתוב בתשובות דברי חיים סי' כ"ו בשם רבותיו, שדבר זה תלוי בידי צדיקי הדור כפי אשר יגזרו, לכך לדעתי ישאל בזה את כבוד אדמו"ר הגה"ק **מבעלזא** שליט"א, וכפי אשר יגזור כך יקום". כן יש תשובה ארוכה ממרן אליו (נדפס בספרינו 'אגרא דבי הילולא' מכתב סב, ועיי"ש מה שהבאנו בהערה). וראה עוד לעיל (עמ' 313) שבהתפתחות מכונת הטעלעפא"ן צלצל אליו מרן בהיותו באושפיצין. בכ"ח בניסן תרפ"א, נקטף בעיצומה של פריחתו בשנות העצה, והלך לעולמו כשהוא רק בן חמישים ושש, הניח בנים ובני בנים כולם לשם ולתפארת.

13 'אדמור"י בעלזא' ח"ג.

מכתב הגה"ק ר' פייוויש מיאברוב זצ"ל להגה"ק ר' שלו' משאץ זצ"ל מזכיר בתוך המכתב: "אשר נתוועדתי עם הה"ג מטארניפאל יחי'... והוסכם בינינו אשר אי"ה על חג השבועות הבע"ל כאשר נתוועד בעיר בעלז אי"ה אז נראה היאך להשבית מדנים"

(מתפרסם לראשונה מגנזי המכון)

כאמור, למרות שהמקוה החדשה נבנה בתכלית הכשרות וההידור, העדיפו רבוה"ק והחסידים להשתמש רק במקוה הישנה שהיתה עשוי' ממעין. פעם, אחר שגמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לבנות המקוה החדשה, הי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע משוחח עם הגה"ק **מטארניפאל** זצ"ל[14] ועם הגה"ק ר' **פייוויש יאברוב'ער** זצ"ל[15] בענין ההידורים שהשקיעו במקוה החדשה, והבינו מדברי מרן שהמקוה החדשה עדיף על פני המקוה הישנה, אמנם לבסוף הפטיר מרן, שעם כל ההידורים שנעשו במקוה החדשה, מ"מ אין בה החשיבות של "מעין מקוה"[16].

מצבת הרה"צ ר' חיים הלברשטאם זצ"ל מטשחויב

הגה"צ ר' חיימ'ל מטשחויב

14 ראה אודותיו למעלה פרק ד (עמ' 223).

15 הרה"ק ר' **פייוויש רובין** זצ"ל מיאברוב, הי' בנו של הרה"ק ר' **אלימלך מיאברוב** זצ"ל (אודותיו ראה להלן פרק ח עמ' 502), וחתן הרה"ק ר' **שמעלקא מקוזניץ** זצ"ל בן הרה"ק ר' **משה מקאריב** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. הי' איש מורם מעם ומיחידי הסגולה מבין חסידי בעלזא, אוצר בלום של תורה ויראה, אהבת ד' ואהבת ישראל, והי' מלא וגדוש בדברי תורה הלכה ואגדה ובדברי צדיקים ומעשיהם, ועכ"ז עשה עצמו כאסקופה נדרסת ולא הגיע לגבהות הלב. הסתופף בצל כ"ק מרן **מהר"י**, **מהרי"ד**, **ומהר"א** זי"ע בדביקות נפלאה.

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר אחר פטירת אביו, כי על שהניח בן כמותו אינו מת, בהתכוונו על הרה"ק ר' פייוויש זצ"ל. גם ציוה לו מרן להיות מנהיג לחסידים על מקום אביו, על אף שרצה בכל כוחו להשתמט מכך.

בהיותו נכד הרה"ק **מראפשיץ** זי"ע זכה להיות נמנה תחילה בין מגישי הקוויטלעך הראשונות לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עת עלה על כס ההנהגה. גם עליו מסופרים אודות רבים שנושעו על ידו, מהם חשוכי בנים ומהם חשוכי מרפא שנרפאו או נחלצו ממיצר בברכתו. נספה במלחמה"ע השני' ב' אייר דשנת תש"ג במחנה השמדה בעלזין, הי"ד.

16 הרה"ח ר' **משה גראס** זי"ל.

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע באחת העיירות

בימים שבין יום הכפורים לסוכות, הי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הולך לטבול בהמקוה החדשה, למרות שבכל ימות השנה הידר ללכת דוקא בהמקוה הישנה שהיתה עשוי' ממעין[17]. והטעים את מנהגו זאת באמרו, כי ענין הטבילה היא משום תשובה[18], אבל בארבעה ימים אלו שבין יום הכפורים לסוכות הרי לא

17 לפי כמה מקורות מחיבורים שיצאו לאור לאחרונה, יוצא שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בנה במרתף של בנין ה"הויף" מקוה לעצמו, אך ככל שחקרנו אצל הזקנים שהיו באותו הדור, לא ידעו כלל אודות מקוה כזה, ואדרבה זוכרים היטב שמרן הי' רגיל לילך דוקא בהמקוה של מעין שבבנין המקוה. וכנראה שעירוב פרשיות יש כאן, שהשומע לא דק בשמעו אודות מקוה החדשה שבנה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בבנין המקוה, והבין שהמדובר במקוה חדשה בביתו נאוה קודש. ואכן, כן מוכח גם מהסיפור דלהלן שמרן הי' רגיל ללכת כל השנה במקוה של מעין ורק בד' ימים שבין יוה"כ לסוכות הלך במקוה של מי גשמים, דלא מסתבר כלל שמרן בנה מקוה בביתו בכדי להשתמש בה ד' ימים בשנה בלבד.

18 ראה בשו"ת משפטיך ליעקב (סי' י) שהביא בשם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "שמעתי משמי' דמרן הקדוש **ריש"ד מבעלזא** זי"ע שרב א' שאל אותו אם יש עכ"פ איזה רמז בפוסקים שנכון לטבול עצמו בכל יום. והשיב לו שמשנה מפורשת ושוב יום א' לפני וכו', ומבואר במג"א הל' יוה"כ (סי' תרו סק"ח) דטעם הטבילה בעיו"כ משום תשובה, אלמא דמי שרוצה לשוב בתשובה צריך טבילה ודפח"ח".

באים העוונות בחשבון כדאיתא במדרש, ולכך אינו מקפיד ללכת דוקא בהמקוה הישנה של מעין כדרכו בכל השנה, והתבטא מרן באמרו: "לאמיר טועם זיין פון די חתם סופר'ס מקוה"[19].

סדרי המקוה

שני פתחים היו לו לבנין המקוה, בצד מזרח היתה הכניסה הראשית, ובצד דרום הי' עוד פתח שהי' ממש כנגד מקום הכניסה לבית המדרש. לפנות ערב היו סוגרים הדלת שבצד דרום והניחו פתוח רק הפתח שבצד מזרח[20].

כפי שהי' נהוג במקואות שבתקופה ההיא, היו מחממים את המקואות, ע"י שחיממו מיחם של מים, וקנה של קיטור נמשך מן המיחם לתוך כותלי הבור של המקוה[21]. הקנה עבר מלמטה תחת מדרגות המקוה. לחימום המקוה הי' ממונה הגוי "סעמקא", שהי' מנקה ועוזר בחצר הקודש, ושימש כ"שבת גוי" בבעלזא שנים רבות, והתפרנס מה"הויף".

בניין המקוה ניכר בין בית הכנסת לבית המדרש

היו מחממים את המקוה רק פעמיים בשבוע, בדרך כלל ביום שני וביום רביעי[22]. זולת

19 מפי הגאון ר' **אלי' שטערנבוך** שליט"א ראב"ד ק"ק מחזיקי הדת באנטווערפן, ששמעו מפי חותנו הגה"צ ר' **ברוך מסערט** זצ"ל. וראה למעלה (הערה 8) מה שהעתקנו מדברי ה'חתם סופר' בתשובותיו.

20 ואגב, יש לציין את המובא בספר 'זרעא קדישא' בשם הרה"צ ר' **אלימלך הורוויץ** זצ"ל מלינסק יארטשוב, שהי' נהוג בבנין המקוה של בעלזא, שבכל לילה הי' נר דולק שם. כן הי' בכל ימות השנה, גם בליל יום הקדוש.

21 אודות מה שנהגו אז לחמם באופן כזה, ובפרט במקוואות של מעין, ראה ב'שו"ת מהרש"ם' (ח"ג סי' קמ). וראה עוד להלן מה שהבאנו משו"ת 'ישועות מלכו'.

22 כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הורה לפעמים לחולי-נפש שילכו במקוה דלא חמימא ולא קרירא. פעם שאל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מאיזה חולה-נפש שהגיע לבעלזא לבקשת ישועה אצל מרן: מתי מחממים את המקוה בעירו, והוסיף מרן ואמר: "בבעלזא מחממים את המקוה רק בימים שני ורביעי". אמר החולה למרן, שבעירו מחממים את המקוה ביום שני וחמישי. אמר לו מרן: "נמצא כי

כשאירע שנפטר א' מבני העיירה שהביאו לקבורה בבית החיים בבעלזא, או ביומי דהילולא של רבוה"ק שנהגו ללכת להשתטח על ציונם הק', חיממו את המקוה לצורך הבאים בחזרה מביה"ח[23].

כמו כן בערבי שבתות וימים טובים היו מחממים את המקוה, באופן שהמקוה תישאר חמה עד יום השבת[24].

ביום א' המקוה קרה (מאחר שחיממוהו רק לפני יומיים בערש"ק), ביום ב' היא חמה, ביום ג' היא טובה, וביום ד' היא קרה, ושוב ביום חמישי חמה, וביום הששי חמה, וביום השבת טובה. לכן אני אומר לך שלא תלך למקוה רק ביום שלישי וביום השבת" ('אדמור"י בעלזא' ח"ד עמוד רצג).

23 ראה להלן פרק ח' (עמ' 425).

24 ראה בשו"ת 'ישועות מלכו' (חלק או"ח סימן יט) שכתב בענין זה: "בשבוע העברה קבלתי מכתב מהגביר ר' **איצלי יאסקאוויץ** מעיר ראדום איך שהי' שם בש"ק והלך לבית הטבילה וראה שהמקוה חמה ביותר עד שבשר אדם נכוה, ושאל לכ"ת, וא"ל שפותחין הקנה שהקיטור נכנס בו למקוה מבעו"י והולך כל הלילה, וא"ל כ"ת שבהוראתי נעשה זאת, וע"ז הקשה הרבני הנזכר שהרי יש בזה איסור שמא יחתה בגחלים, גם מצד רחיצה בחמין בשבת. והנה איני זוכר אם נשאלתי מכ"ת ע"ז, אמנם שמעתי והוגד לי אשר בק' טריסק עושין כן ע"פ הוראת הרב דשם, גם כמדומה ששמעתי מגאון א' אשר **גם הה"ק מוהר"ש זצ"ל מק' בעלז הנהיג כך**. ועכ"ז אין להקל כ"כ שיהא חם ביותר, כי אם החשש שמא יחתה, י"ל כיון דנעשה בלא ספק ע"י נכרי הו"ל שבות דשבות במקום מצוה וצורך רבים, עכ"ז רחוק בעיני שיהא חם ביותר בלילי טבת הארוכות מבלי שיצטרך להוסיף מים בלילה ולהבעיר אש תחת היורה הגדולה. גם חשש רחיצה בחמין שייך. לכן לפ"ד טוב הדבר להחמיר שלא יהא חם ביותר רק ממוזג כי אין להורות דבר התמוה לרבים".

וראה בספר 'טהרת שבת כהלכתה' (עמוד תקלב) שהאריך מאוד לפלפל בתשובה זו ואם אפשר להתיר על פי הדברים האלה, ומענין לציין מש"כ שם בתוך דבריו: "ושמעתי מפ"ק הג"מ **חיים מאיר יחיאל שפירא** שליט"א האב"ד נארול [זצ"ל] והג"מ **שלום הכהן בראנדער** שליט"א [זצ"ל] מלפנים הר"מ דישיבה דחסידי בעלזא, שהמקוה בבעלז [ובכל ערי גאליצי'] היתה של מעין, ובזה יש כמה פוסקים דס"ל שבמעין לא נאמרה כלל גזירת מרחצאות, וא"כ שרי לטבול בהם אפילו בחמים ממש". עיי"ש.

ובעצם חשיבות ענין הליכה למקוה בשב"ק אצל רבוה"ק מבעלזא, ראוי לציין עוד מה שהבאנו בשלחן רבותינו (או"ח סי' שכו ס"א, מספר 'שיח זקנים' ח"ג עמוד רה): "שמעתי ממחותני הגה"צ ר' **אליעזר דוד פרידמאן** שליט"א [רב דביהמ"ד דחסידי בעלזא בלאנדאן] ששמע מהגאון ר' **צבי קינסטליכער** זצ"ל רב דהערמענשטאט-סעבין, שכשהי' דיין בעיר הוניאד קיבל הצעה לרבנות בעיר פאפא, והבימה שם היתה אצל העמוד, כמנהג המתחדשים, אמנם כן הי' שם עוד לפני שהגדולים אסרו להתפלל בבתי מדרשות כאלו. כאשר הוצע לפניו הרבנות בעיר פאפא נסע לשם לשב"ק והתאכסן אצל הדיין דשם, וראה שהבימה עומדת כנ"ל סמוך להעמוד, אמר לראשי הקהל שיסע לבעלז (לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע) לשאול בדבר הא' כדת מה יעשה. כן עשה, נסע לבעלז וסיפר להרה"ק **מהרי"ד** כל הנ"ל, ובתוך הדברים סיפר שכאשר רצה לטבול במקוה ביום שב"ק אמר לו הדיין שהמקוה סגורה בשב"ק (מחמת הלכות שבת). כאשר גמר שאלתו אמר לו הרה"ק בזה"ל: אודות הבימה יש לשוחח (קען מען שמועסן), אמנם בעיר שהמקוה סגורה בשבת איני מייעצך שתהי' שם רב (ראט איך דיך נישט צו זיין דארט א רב)".

ומענין זה ראוי לציין מה שאמר פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בדרך צחות, כי מדוע מקום ישיבה לנשים בבית הכנסת בהיבניב היא 400 ר"כ, ולעומת זה מקום ישיבה לאנשים עולה 220 ר"כ בלבד, הסיבה לכך היא, שהאנשים הולכים למקוה בשבת קודש בבוקר, ואם שחק מזלם והמדרגות עדיין חמות מיום ששי הרי הם שוהים שם יותר, וכאשר הם באים לבית הכנסת להתפלל, הרי הנשים כבר פעלו להם כל טוב, ולהם כבר לא נשאר מה להתפלל, ולכך מחיר מושבם של האנשים זול יותר (ספר 'דבר חן' עמוד 145).

פרק שמיני

בית החיים (החדש)

"דאס הייליג ארט"

בית החיים של בעלזא, וכפי שקראו אותו "דאס הייליג ארט"[1], הקיים כבר כמאתים שנה, נתקדש ע"י הרה"ק ר' **אהרן משיח** זצ"ל שהי' אבדק"ק בעלזא[2]. והוא הי' הראשון מבין רבני בעלזא שנטמנו שם כמסופר לקמן.

שנים אחדות טרם פרוץ מלחמת העולם השני', כשכבר התמלא כל שטח בית החיים, הוסיפו אז חלקת קרקע גדולה צמודה לבית החיים הזה וקידשוה. הי' זה ביום ג' פ' קרח כ"ח סיון דשנת תר"ץ[3], כאשר קבעו אותו היום לתענית ציבור לכל בני הקהילה, ובשעות שאחר הצהרים נערכו שבע הקפות מסביב לשטח החדש בראשות כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[4].

1 בקובץ 'נחלת צבי' (קובץ יג, עמוד קכו) מביא מכת"י הגה"ח ר' **שמואל הלוי הורוויץ** זצ"ל אב"ד תל-חנן בזה"ל: "ידוע שמקום קברות ישראל הוא מקום קדוש כמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' שסח) שאין נוהגין בו קלות ראש ואין מחשבין בו חשבונות ואין עושין אותו קפנדריא וכו'. ובשו"ת 'חתם סופר' (יו"ד סי' שלה) כתב דיש להם דין קדושת בית הכנסת (כמו שנתבאר ב'שלטי הגבורים' במסכת סנהדרין פרק נגמר הדין). וגם בלשון יהודית נקרא "דער הייליגער ארט", דהיינו המקום הקדוש. ושמעתי בשם הרה"ק **[מהרי"ד]** מבעלזא זצ"ל שכשמקדשים המקום ההוא, אין הכוונה להזמינו לקבורת מתים, אלא כל ישוב בישראל צריך להיות לו מקום מוכן לצרכי קדושה, וכשיבוא משיח צדקינו במהרה יבנו שם בית לתורה ותפלה או לשאר מצוות, אך אם אירע ח"ו שנפסטר יהודי וצריך מקום קדוש כדי לקברו, אזי קוברים אותו במקום זה עד ביאת הגואל ותחיית המתים בב"א".

2 עוד אודותיו ראה למעלה בפרק ראשון (עמ' 62).

3 הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל, בציינו שאותו היום חקוק בזכרונו שבו ביום חגגו אלפי ישראל בפולין את חנוכת הבית לבנין ישיבת חכמי לובלין.

4 בספרינו 'שלחן רבותינו' חלק יו"ד (סי' שסה ס"ב) מובא מנהגי וסדר קידוש בית החיים עפ"י הוראות כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, ושם בין השאר מובא גם שלא יקדשו בית החיים רק ביום ג' או ביום ה' בשבוע.

בעת "קידוש הבית החיים" הי' לו לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע עמו את ה"טאביק-פושקע" שהי' נמצא בחצר הקודש מירושת הרה"ק **מאפטא** זי"ע[5], ובכל פעם שעמדו בין הקפה להקפה, הריח מרן ממנה[6].

הגדר והכניסה לבית החיים (כהיום)

תולדות וקורות בית החיים

לפני מלחמת העולם הראשונה הי' סביב בית החיים גדר של אבנים מוקף מארבע רוחותיו. בימי מלחמת העולם הראשונה נשברה הגדר, ורק חלק מן הגדר בצד מערב נשאר כמקדם.

מספר שנים אחר מלחמת העולם הראשונה ביקרה בבעלזא אשה אחת ילידת בעלזא [אחותו של הרה"ח ר' **יצחק [איטשע] גענאנע'ס** ע"ה] שקבעה מושבה בארה"ב. דרכה היתה לבא לבעלזא מדי פעם בפעם להשתטח על קברי אבותי' הטמונים בבעלזא. כשהבחינה בחורבן בית החיים אשר נעשה בימי המלחמה, דאבה נפשה על חילול כבוד בית הקברות. וכשדרשה אצל תושבי העיר מדוע אין מי ששם על לב לחזור ולבנות את הגדר מחדש, השיבו לה כי משום חוסר אמצעים אין באפשרותם להחזירה.

האשה לא הרפתה, וכי משום חסרון ממון יבואו הקברים לידי בזיון. וקיבלה על עצמה לקבץ בארה"ב את הסכום הנדרש למטרה זו, בכדי לגדור את בית החיים מחדש.

כשחזרה לארה"ב התחילה מיד להתעסק בדבר, וסיפרה לפני אנשי העיר בעלזא - שכבר דרו באותה שעה בארה"ב

די היסטאריישע בעדייטונג פון „ישיבת חכמי לובלין"

מכתב
מב"ס צס"ע ארמו"ר זצ"ל מבעלזא
ע"ד ישיבת חכמי לובלין.

מש יסדער נתינה העלפט מען צו צו
פערפעסטגעדעם יסוד פון ישיבת חי"ן

פרסום בכתבי-עת לקראת חגיגת חנוכת הבית לישיבת חכמי לובלין ובו העתק מכתב קודש מכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

5 ראה למעלה בפרק חמישי (עמ' 296).

6 הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א.

- את המצב השורר בבית החיים של בעלזא, וכי באמצעות סכום כסף הגון אפשר לקומם ההריסות. ואכן הצליחה תוך זמן קצר לקבץ את כל הסכום.

כאשר הסכום הנדרש הי' בידה, שלחה את הכסף לבעלזא, וביקשה מעם אחי' ר' **יצחק** ע"ה שישתדל בהחזרת הגדר של בית החיים, למען כבוד המתים ולשמור על קדושת המקום. השיב לה אחי' כי דבר כזה אין בידו לעשות בלא להתייעץ עם המרא דאתרא ה"ה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע.

נכנס ר' יצחק למרן וסיפר לפניו את כל הדברים האלה, ואשר אחותה השתדלה בענין זה אצל אנשי העיר החונים בארה"ב, והצליחה לקבץ למטרה זו סכום כסף הגון, אשר באמצעותה אפשר לקומם את הריסות בית החיים.

השיב לו מרן: עוד אשיב לך תשובה בענין זה.

אחר איזה זמן, כשראה שעדיין לא קיבל תשובת מרן, נכנס שנית למרן והציע לפניו שאלתו זו. אמנם מרן השיב לו שוב אותו התשובה.

כשראה איך שמרן דוחה אותו, תמה מאד, וכי מדוע מדחה אותו מרן מפעם לפעם. הלך ושאל אצל היושבים הראשונים במלכות להבין את פשר הדברים הללו.

השיבו לו היושבים הגדולים, כי יען שנתקבץ הסכום מתושבי ארה"ב, ובודאי השתתפו בזה גם יהודים שאינם שומרי שבתות, על כן יתכן שמסיבה זו נמנע מרן מלעשות דבר גדול כזה לכבוד המתים באמצעות כסף הבא ממחללי שבתות[7].

תמונות מבית החיים שבבעלזא מלפני המלחמה

הבית החיים נחרב כולו בימי המלחמה ע"י הרשעים האוקראינים שר"י. ולפלא רב הי', כי עוד טרם נפילת מסך הברזל ממדינות

7 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מבעלזא.

המצבות של רבוה"ק כפי
שהיו בשנות תש"מ

המצבות של רבוה"ק כפי
שהיו בשנות תש"נ

המצבות של רבוה"ק כפי
שהם משנת תשס"ה

האוקראינים הרשעים כופים יהודים להרוס מציבות בביה"ח

אלו, כשהמבקרים הראשונים ביקרו בבית החיים בבעלזא, כבר מצאו ארבעת המציבות של שלשה הרועים שבבעלזא, ה"ה: כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ולצידם גם המציבה של הרה"ק ר' **אלעזר** בנו בכורו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, זקופות ועומדות, כשכל המצבות מסביב חרבות וטבועות בקרקע[8].

משך כל השנים מאז המלחמה עמד כך הבית החיים בחורבנו, כפי הנראה נטשטשו במשך השנים גבולות הביה"ח עד שהתקשו לדעת היכן גבולותי. והשתדלויות רבות נעשו במשך השנים לשמור ולהקיף את הבית החיים במקום הגדר המקורי[9].

גם נעשו השתדלויות רבות למצוא מקומם הנכון של אלו הנטמנים שם בבית החיים שמציבתם נחרבו ועקבותם לא נודעו. עד כי בשנת תשס"ו - ע"י פעולותיו הכבירים של ועד "אהלי צדיקים"

8 באמת לא ברור כ"כ אם המצבות של רבוה"ק נשארו עומדים על מקומם, או שגם הם נפלו בידי הרשעים, רק שחזרו והקימו אותם מיד אחר המלחמה. ככל הנראה שגם מציבות אלו נפלו בעת המלחמה, רק מי שהוא חזר והקימם. כך יש לראות מזה שמציבת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע היתה שבורה ושני החלקים היו טבועים ונעוצים היטב בקרקע, באופן שניכר שיד אדם באמצע. אולם עפ"י עדותו של הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל, כבר שמעו מיד אחר המלחמה שהמצבות קיימות. וראה למעלה פרק ה (עמ' 328), משמו של הרהגה"ח ר' **חנוך דוב פאדווא** זצ"ל גאב"ד לאנדאן, שמסתבר שהגויים בני המקום - שככל הנראה הם היו המחריבים של הבית החיים - שמרו על המציבות של רבוה"ק, מאחר שחשו להם טובה על כל הישועות שהגיעו להם על ידם.

9 א' מראשי העסקנים בנושא, ה"ה הרב **אלימלך שוחט** הי"ו מלבוב, סיפר לפני קבוצת אנ"ש שנסעו עמו לבעלזא, את קורות הדברים לפרטיו, וכפי הנדפס בספרינו 'מציון יסעדך' (עמוד שלט), וכה מספר בין השאר: "לבעלזא הגעתי בפעם הראשונה בשנת תשמ"ח, ומצאתי שם רחוב שחוצה את בית החיים באמצעו, ובני אדם עוברים שם בסוסים וחמורים, רק חלק של בית החיים היה מוקף בחוטי תיל, וגם הוא לא היה במקום המדוייק והקיף רק מחצית בית החיים. לא ידעתי איך לשית עצה ולהציל את שאר חלקי הבית החיים, אחר שכבר היה למקום מרעה בעלי חיים. גויי המקום אמרו שהגדר עומדת על מקומה המקורי, אך מנסיוני נוכחתי שאי אפשר להאמין להם על אודות מקומות הבתי חיים. הרהבתי עוז בנפשי ובקרתי בארכיונים שונים לחקור אחר מקום הגדר הנכון, חמש שנים עסקתי במחקר זה והלכתי מארכיון לארכיון, עד שעלה בידי בעז"ה למצוא את המסמכים הנדרשים לכך, לפיהם ידעתי ששטח הבית החיים בבעלזא היה גדול הרבה יותר מאשר היה ניכר אז. הבאתי את המסמכים לראש העיר בבעלזא, והוא הסכים על ידי. אבל עדיין היתה עבודה רבה עם בעלי השטח שבשום אופן לא רצו לעזוב את המקום. אחר השתדלויות שונות שנמשכו חמש שנים, הצלחתי לסלקם מן המקום תמורת מחיר של סכומי כסף נכבדים. כך זכינו בעז"ה להציל את בית החיים".

באוקריינא, בהנהלת הרב **ישראל מאיר גבאי** שליט"א - חזרו ושוקמו מציבות רבות של בני ונכדי משפחת רבוה"ק, וכהיום כבר עומדים הרבה מציבות של בני המשפחה בסביבות מקום מנוחתם של רבוה"ק, וכן מציבות של דיינים ומשמשים בקודש בבעלזא, שהוחזרו למקומם אחר תקופה של למעלה מששים שנה.

הציונים הק' בבעלזא עוד תחת ממשלת הקומוניזם

מימין לשמאל: הרה"ח ר' משה טובי' גרינצווייג ז"ל משב"ק, הרה"צ מזידטשוב זצ"ל, כ"ק אדמו"ר מגאלאנטא שליט"א, הגה"צ חיים יודא דייטש שליט"א אב"ד חוג חתם סופר פתח תקוה, כ"ק אדמו"ר מבורשטין שליט"א, הרה"ח ר' חיים שמואל בוים ז"ל יליד בעלזא

כשהי' מדובר אחר מלחמת העולם השני' לפנות את הקברים שנותרו בערי מזרח-אירופא, ורבים השתדלו להעביר קברי רבותיהם ואבותיהם לארץ ישראל, שאלו גם את כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אם להעביר את קברי רבותינו הקדושים מבעלזא ולהביאם לארץ ישראל, השיב מרן שלא ידאגו לזה, "זיי וועלן זיך שוין אליין אן עצה געבן"...[10]

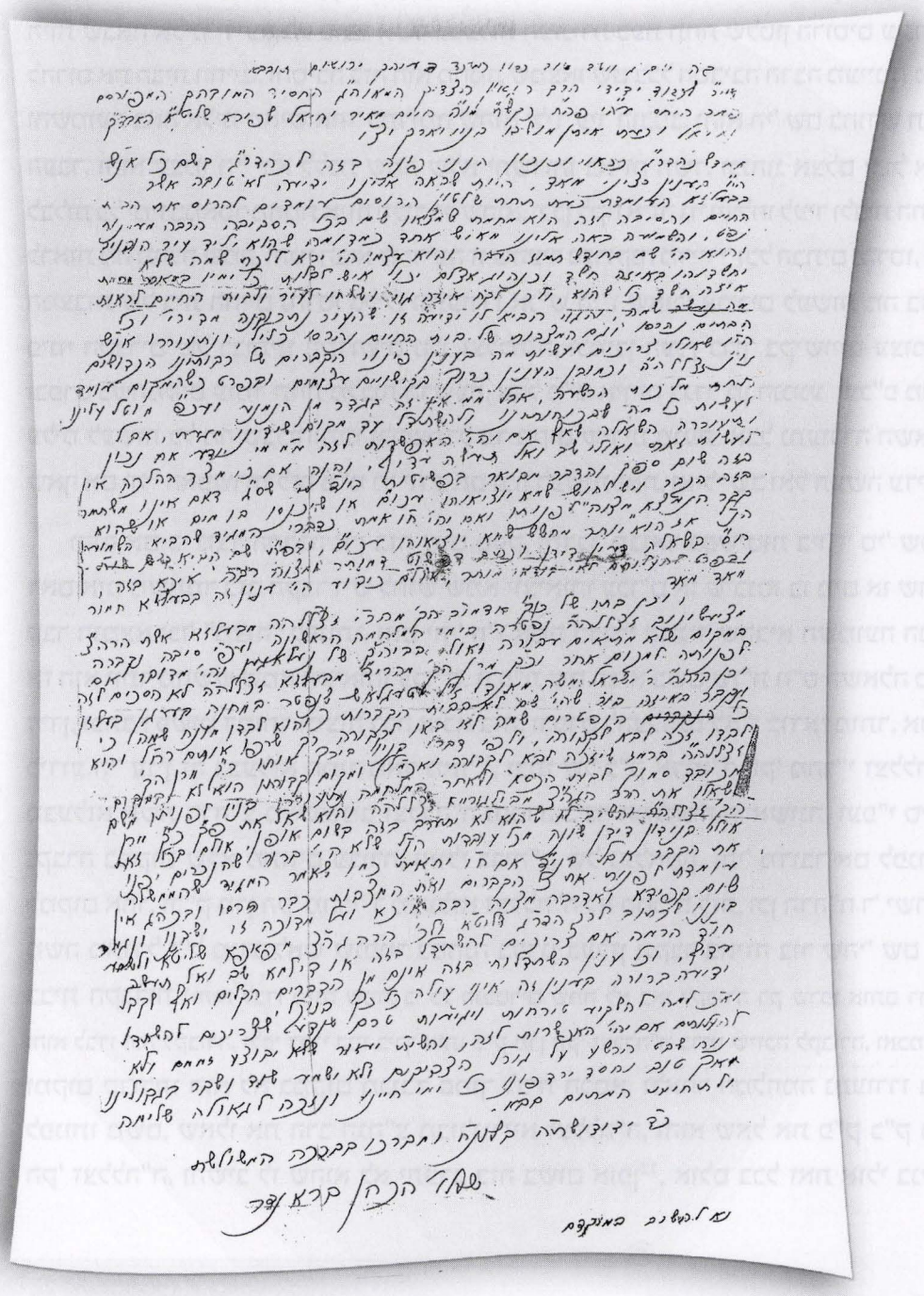
שוב הגיעה פעם שמועה רחוקה אחר הסתלקות כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שברצון האוקראינים לחלל המקום הקדוש ולפנות העצמות משם, מאחר שמצאו שם הרבה מקורות נפט. והי' מדובר בין החסידים שאולי עדיף לפנות העצמות ולהביאם לארץ ישראל כדרך שעשו בתקופה ההיא אצל צדיקים אחרים משוכני ארצות איירופא שתחת ידי שלטון הקאמיניזם. הדבר הובא לדיון אצל רבני וראשי חסידי בעלזא. אמנם בסופו של דבר הי' כי בעז"ה לא קרה דבר, והניחו לשוכני עפר לנוח בשלו' על משכבם עדי יקוצו וירננו כל שוכני עפר.

לפנינו מכתב שנשלח בנידון זה ע"י הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל:

ב"ה יום ג' וישב טו"ב כסלו תשכ"ד עיה"ק ירושלם תובב"א.

שוכ"ט לכבוד ידידי הרב הגאון הצדיק המאוה"ג החסיד המובהק המפורסם פאר היחס עה"י פרי"ח כקש"ת מו"ה חיים מאיר יחיאל שפירא שליט"א האבד"ק נאראל וכעת איתן מושבו בניו יארך יצ"ו.

10 הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל.

מכתב הרהגה"ח ראש הישיבה ר' שלו' בראנדער זצ"ל להגה"צ מנאראל זצ"ל משנת תשכ"ד
אודות המצב בבית החיים בבעלזא

אחדשכהדר"ג כראוי וכנכון, הנני פונה בזה לכהדר"ג בשם כל אנ"ש הי"ו בענין רציני מאד. היות שבאה אלינו ידיעה לא טובה אשר בבעלזא העומדת כעת תחת שלטון הרוסים עומדים להרוס את הבית החיים, והסיבה לזה הוא מחמת שמצאו שם בכל הסביבה הרבה מעיינות נפט, והשמועה באה אלינו מאיש אחד כמדומה שהוא יליד עיר הובניב, והוא הי' שם בחודש תמוז העבר, והוא עצמו הי' ירא ללכת שמה שלא יחשדוהו באיזה חשד, וכנהוג אצלם יכול איש לבלות כל ימיו במאסר מחמת איזה חשד כל שהוא, ולכן לקח איזה גוי ושלחו לעיר ולבית החיים לראות מה נעשה שמה, והגוי הביא לו ידיעה זו שהעיר נתרוקנה מדיירי' וכל הבתים נהרסו, וגם המצבות של בית החיים נהרסו כליל. ונתעוררו אנ"ש הי"ו שאולי צריכים לעשות מה בענין פינוי הקברים של רבותינו הקדושים נו"נ זצללה"ה, וכמובן הענין כרוך בקישויים עצומים, ובפרט כשהמקום עומד תחת מלכות הרשעה, אבל מ"מ אין זה בגדר מן הנמנע, ועכ"פ מוטל עלינו לעשות כל מה שבכוחותינו ולהשתדל עד מקום שידינו מגעת. אבל נתעוררה השאלה שאף אם יהי' האפשרות לזה מ"מ מי יודע אם נכון לעשות זאת, ואולי שב ואל תעשה עדיף.

והנה אם כי מצד ההלכה אין בזה שום ספק, והדבר מבואר בפשיטות ביו"ד סי' שס"ג דאם אינו משתמר בזה הקבר ויש לחוש שמא יוציאוהו עכו"ם או שיכנסו בו מים או שהיא קבר הנמצא וכו' "מצוה" לפנותו, ואם יהי' ח"ו אמת כדברי המגיד שהביא השמועה הנ"ל, אז הוא יותר מחשש שמא יוציאוהו עכו"ם. ובפ"ת שם הביא בשם שו"ת ח"ס השאלה כעין דידן, וכתב דפשוט דמותר ומצוה רבה איכא בזה. ובפרט להעלותם לא"י בודאי מותר. אולם כידוע הי' ענין זה בבעלזא חמור מאד מאד[11], ובתו של כ"ק אדמו"ר הק' מהר"י זצללה"ה מבעלזא אשת הרה"צ מציעשנוב זצללה"ה נפטרה בימי המלחמה הראשונה, ועפ"י סיבה נקברה במקום שלא מתאים עבורה, ואולי בביה"ק של נעלאגען, והי' מדובר אם לפנותה למקום אחר, וכ"ק מרן הק' מהרי"ד מבעלזא זצללה"ה לא הסכים לזה. וכן הרה"ח ר' ישראל משה מאנדל ז"ל מטעגלאש שנפטר במחנה בערגן בעלזן ונקבר באיזה בור שהי' שם לא בבית הקברות (והוא לבדו מונח שמה, כי כל הנפטרים שמה לא באו לקבורה רק שרפו אותם רח"ל, והוא לבדו זכה לקבורה, ולפי דברי בניו בירך אותו כ"ק מרן הק' זצללה"ה ברמז שיזכה לקבורה, ואכמ"ל), ומקום קבורתו הוא לא במקום מכובד סמוך לבית הכסא, ולאחר המלחמה נתעוררו בניו לפנותו משם, שאלו את הרב הגה"צ מבולגורייא זצללה"ה, והוא שאל את פ"ק כ"ק מרן הק' זצללה"ה, והשיב לו שהוא לא יתערב בזה בשום אופן[12]. אולם בכל זאת אולי בנידון

11 ראה בספרינו 'אגרא דבי הילולא' (מכתב סב) שפרסמנו שם תשובה ארוכה מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בענין פינוי מתים. וראה שם בהערה 37 איך שהדבר הי' חמור אצל רבוה"ק זי"ע.

12 הגה"צ **מבילגורייא** כותב במכתב התשובה: "והנה הצעתי שאלה זו לפני כ"ק עט"ר מרן אחי אדמו"ר שליט"א, וא"ל שאין רוצה לחוות דעתו בזה, כי מקובל מאאמו"ר זצלה"ה שלא להתערב בזה כמה שאפשר, וגם א"ל שלא אכריע בדבר".

דידן שונה מכל עובדות הנ"ל, שלא הי' ברור שהנכרים יפנו את הקבר, אבל בני"ד אם ח"ו יתאמת כמו שאמר המגיד שהממשלה עומדת לפנות את כל הקברים ואת המצבות כבר הרסו, ובכה"ג אין שום קפידא, ואדרבה מצוה רבה איכא.

ועל מדוכה זו ישבנו ונגמר בינינו לכתוב לכב' הדר"ג שליט"א ולכ' הרהגה"צ מפאפא שליט"א ולשמוע חו"ד הרמה אם צריכים להשתדל בזה או דילמא שב ואל תעשה עדיף. וכל ענין השתדלות בזה אינם מן הדברים הקלים, ואף לקבל ידיעה ברורה בענין זה אינו עולה כל כך בניקל, וא"כ למה להשקיע טירחות ויגיעות טרם שנדע שצריכים להשתדל להעלותם אם יהי' האפשרות לזה.

והשי"ת יעזור שלא יבוצע זממם ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, ולא ישמע שוד ושבר בגבולינו, ואך טוב וחסד ירדפונו כל ימי חיינו, ונזכה לגאולה שלימה ולתחיית המתים בב"א.

כ"ד ידידושת"ה בלונ"ח ומברכו בברכה המשולשת

שלו' הכהן בראנדר

נא להשיב במוקדם

סדרי בית החיים

הנכנס לבית החיים בבעלזא [מהכניסה החדשה שבצד דרום], מצד ימין רואה את מציבותיהם ומקום קבורתם של רבוה"ק והרבניות, וסביב להם מימינם ומשמאלם נמצאים מקום מנוחתם של רבים מבני המשפחה, ומשמאלו רואה מקום מנוחתם של הדיינים ומורי הוראה, שאחדים מן המציבות הוכרו והוקמו לאחרונה.

ממול הכניסה לבית החיים נמצא אי-שם מקום קבורתו של הרה"ק ר' **אהרן משיח** זצוק"ל שהי' רב בבעלזא[13]. הוא נסתלק בפתע פתאום ביום ב' דראש השנה דשנת תקע"ז לפ"ק[14], והובא למנוחות בבית

13 ראה עליו למעלה בפרק ראשון (עמ' 62).

14 ונעתיק קצת מלשונו של הגה"ק ר' **שלמה קלוגר** זצ"ל, ממה שאמר בהספידו שנשא עליו בעיר ראווא בין כסה לעשור דההיא שתא, והעלם אח"כ על הכתב (תשו"ח לחברי מכון "חכמת שלמה" ובראשם ידידינו הרה"ח ר' אברהם שבתי ליפשיץ הי"ו נשיא המכון, שהואילו בטובם למסרם לנו), וז"ל בכתביו:

הספד ודרוש לקודם יום כפור שנת תקע"ז, על פטירת הרב המפורסם מוהר"ר אהרן זלה"ה מבעלזא

... והנה לבאר כל זה, נזכיר כמה מאמרי חז"ל ממיתת צדיקים, כדי לקונן על השבר הגדול הנעשה לישראל בימים הללו, שנסמך לנו בפועל ממש מיתת צדיקים ליוה"כ ממש, והיא מיתת הרב הגדול החסיד המקובל מו' **אהרן מק' בעלזא** שנפטר בימים הללו, והסמיכות מורה שבא לכפר על ישראל כמו שיוה"כ מכפר. ובפרט לפי מה שכתבתי בדרוש [לערב יו"כ תקע"ו המתחיל בפסוקי

החיים החדש שאך זה עתה נתקדש זמן מה קודם לכן. מציבתו עמד עד למלחמת העולם השני'. גם איזה חלקים מן האוהל שהי' על גבי הציון של ר' אהרן משיח, הי' קיים עד סמוך למלחמת העולם השני'[15].

על מצבתו הי' חרות:

"איש אלקים קדוש יאמר לו הרב הגאון המפורסם בתפילתו ובהשתדלותו עשה פלא לחיים בל יהי' מתים[16], מו"ה אהרן בן מוה"ר צבי זצ"ל, נפטר ביום ג' ב' דר"ה שנת תקע"ז לפ"ק, תנצבה"ח וזיעוכי"א".

ישעיה (קאפיטל נז) ואת מי דאגת ותיראי כי תכזבי] בפסוק (ישעיה נז, יד) "ואמר סולו סולו" שהחיוב על כל אחד מישראל להוכיח את חבירו לשוב בתשובה, והרב הנ"ל לא די לו בכך, רק שמסר נפשו כדי שממנו יראו ויקחו מוסר בימים הללו ולומר אם בארזים נפלה שלהבת, והבן.

... וכן נמי נאמר על הצדיק הזה שהיה מדרכו בחיים להיטיב לכל ולהשתדל בטובת ישראל במה דאפשר, **וכמה חשוכי בנים הולידו בני קיימא בזכותו**, כן נמי ראוי שאנחנו נגמול לו טובה מדה כנגד מדה לשוב בתשובה ע"י מיתתו שבאה לכפר על הדור, כדי לזכות אותו ואותנו.

והנה אף שאין בפינו מענה כראוי לקונן ולהספיד צדיק כזה, כיון שהזמן קצר ולא היה זמן לשוב על לב ולסדר קינה נכונה, כי בפתע פתאום באה לנו השמועה הרעה ההיא, מ"מ קורא אני על זה מאמר ירמיה הנביא (ט טז-כ) "כה אמר ה' צבאות התבוננו וכו' עד כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מחוץ" וכו'.

... וכך אני אומר, כיון שהרב הנ"ל מת בפתע פתאום ואין הזמן גורם לעיין לסדר הספד רב ונכון, עכ"פ לא יגרע דברינו אלה ממקוננות נשים המקוננות, ונתקיים בנו ח"ו "כי עלה מות בחלונינו" שמת בפתע פתאום הרב הנ"ל, "להכרית עולל מחוץ" שכמה נפשות וילדים בישראל החיה הרב בזכותו. והנה אותן שכבר חיים שיחיו לאורך ימים, אך מה יעשו אותן החשוכי בנים שלא זכו עדיין להוליד ע"י זכותו מה יעשו היום הזה. וזהו שאמר הכתוב "להכרית עולל מחוץ", כי היתכן שח"ו הקב"ה יעשה כלייה בישראל, לכן ראוי לכל ישראל לשוב בתשובה לזכות לנו ולעזור לנו הקב"ה בלי אמצעות הצדיק.

... ומי לנו מקדש שני יותר מהרב הנ"ל, שהיה עוסק מלאכתו אף בבית קטן, והיה בתחלה בשפל גגים גגו, והוא עסק בהתורה לשמה ולא שח שיחת חולין כמה שנים, אין לנו מקדש מעט יותר מזה, ואין לנו אומן גדול יותר מזה, והיה פועל מלאכתו אף בבית קטן, ואמרנו שבזכותו נזכה לביאת משיח ולהבית הגדול, ונתן השטן עינו והחריבו, ואם היה משייר הכלי אומנות היינו התורה שהיה נמצא עכ"פ חכמים בתורה כמותו, אף שאנחנו גרועים במעשה ממנו, עדיין ע"י התורה היה אפשר שנזכה גם אנחנו להיות נעשים צדיקים, דהמאור שבה מחזיר למוטב. אך כיון שנטל התורה עמו, ועמו תמות חכמה, שלא הניח כלל דמיון כמותו, ואין אנו יודעים עד מה, א"כ כמעט ח"ו אין לנו תקוה כלל, שהתורה והלומדה ותיקה ונרתיקה נלקחה מאתנו ונגנזה.

... כן יש לנו לבכות על מיתת הצדיק הזה שנגנז עם התורה בארץ, ועל האי שופרא ודאי ראוי לבכות ולקונן, שמכח מיתתו נתעורר גם חורבן בית המקדש לבכות עליו, כי כל זמן חיותו היה לנו תקוה שבצילו יבוא משיח במהרה, ועתה באיזה זכות נזכה לגאולה. א"כ לא די שראוי לבכות על העדר עצמותו, רק שבזה נתעורר גם הבכיה הראשונה שיש לנו על חורבן בית המקדש, דכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו [ירושלמי יומא פ"א ה"א]. וזהו כוונת המאמר הנ"ל שקשה מיתתן של צדיקים יותר מן הקללות ומן חורבן בית המקדש, הצדיק כאילו איתנה ביה.

15 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מבעלזא.

16 כנראה, הכוונה היא שעשה פלא לאנשים החיים שיולידו בני קיימא שלא יהיו נחשבים כמתים (שמי שאין לו בנים חשוב כמת), וכדברי הגה"ק ר' **שלמה קלוגר** זצ"ל בהספידו המובא בהערה 14.

יצויין, כי בבעלזא, ובעוד הרבה מקומות באיירופא, נהגו לעשות הכתב שעל המציבה לצד חוץ, שהעומד מראשותיו של הנפטר רואה את הכתב לנגד עיניו, והעומד לרגלי הנפטר רואה גבו של המציבה[17]. ע"כ צריך ליתן לב שמקום קבורתם של רבוה"ק, ויתר שוכני בית החיים זה, היא מאחורי המציבה.

הכתב שעל גבי המצבות עשו חקוקות כנהוג[18], לבד את יום הפטירה נהוג הי' לכתוב באותיות חק תוכות, ובשביל כך כתבוהו במקום נפרד בראש המציבה[19].

בבעלזא לא נהגו לעשות אוהל ע"ג הציונים הקדושים, ואמרו סיבת הדבר מפני מעשה שהי', שפעם ראה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע באוהל של הרה"ק ר' **אהרן משיח** זצ"ל אב"ד בעלזא שבאו איש ואשה לידי יחוד, עמד ותיקן שלא יעשו עוד אוהל על קברם של צדיקים[20].

17 יש אומרים הטעם בזה, משום שבבעלזא הי' מקובל לעשות במציבות כתב בולט, וכמובא להלן, ומבואר בפוסקים דקריאת כתב בולט שע"ג מציבה קשה לשכחה (ראה להלן), וע"כ העדיפו לעשות הכתב מבחוץ, שהבאים להתפלל ולהשתטח על הקבר, שבדרך כלל עומדים למרגלות הקבר, לא יעמדו נגד הכתב. אך נוסחא זו לא מקובלת היטב, עפ"י העובדא שרבוה"ק אכן עמדו ופניהם כלפי הכתב שעל המציבה, וכמובא לקמן (עמ' 423) כשכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הגיע בפעם הראשון אחר מלחמת העולם הראשונה לבית החיים, ולא רצה לגשת להציון הק', פרצו הגדר מפאת מערב שיוכל מרן לעמוד נגד הציון הק' (ולמרות שבצד דרום הי' ניקל ביותר והרבה יותר סמוך למקום מנוחת קדשם), כנראה שהי' בזה איזה ענין לעמוד דוקא נגד המציבה. וכן עשה גם **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** מעשה רב שעמד נגד מצבת זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעת אמירת מזמורי תהלים. ויש אומרים טעם אחר בדבר, משום שבאם כותבים תוארים ושבחים על המת שאינם מתאימים לו, אין זה טובה להמת, לכן מניחים את הכתב כלפי חוץ שלא יהא ניכר כ"כ מעל הקבר.

18 זולת במציבות אחדות עשו כל הכתב באותיות בולטות. ביניהן גם מצבת הרבנית הצדיקת מלכה ע"ה.

לא ידוע סיבת הדבר מדוע עשו בכתב בולט, אמנם כפי המשמעות בדברי הפוסקים, יוצא שכך הי' נהוג, לעשות הכתב שאע"ג המציבה באותיות בולטות, ומשום כך אמרו חז"ל (הוריות יג ע"ב) שהקורא הכתב שע"ג הקבר קשה לשכחה, וכמ"ש בספר 'נגיד ומצוה' וב'טעמי המצוות' לר' **חיים ויטאל** (פ' ויחי) שזה דוקא כשהכתב בולט (הובא דבריהם להלכה ב'קיצור שו"ע' סי' קכח סעיף יג, וב'דעת תורה' למהרש"ם סי' ב ס"א, ובעוד פוסקים אחרונים). משמע עכ"פ מדבריהם, שהמנהג הפשוט הי' לעשות כתב בולט ע"ג המציבה.

וראה ב'אלי' רבא' (או"ח סי' רכד סק"ז, וכ"ה בחי' רעק"א יו"ד שעו ס"ד) שאמירת "אהבה רבה" עד "ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה" מועיל שלא יזיק לשכחה. ובספר 'יוסף אומץ' (דף רעג) מביא "וראיתי מדקדקים מניחין אבן ע"ג המציבה, ואומרים שהוא מועיל שלא תהא קרייתו קשה לתלמוד".

19 כן עשו גם אצל מצבת **כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה** בארה"ק. רבני ירושלים שלא היו רגילים לכך הביעו את תמיהתם על כך, עד שהודיעו להם כי כך הי' המנהג בבעלזא.

20 ספר 'הדרת קודש' (מכתב עד אות ד). ובשו"ת 'שם הכהן' (סימן יז) כתב וז"ל: "והנה אצל זקני הה"ק **ר"ש** אבד"ק בעלז אין בשם אוהל רק מצבה, ושמעתי מן נכדו הרב הגאון המ' ר' **מרדכי רוקח** אבד"ק בילגריי ז"ל, ב' טעמים ע"ז, שאפשר משום שצדיק כזה לא הי' ברצונו להיות לאחר פטירתו ביחד עם אשה, שמא יבא איזה אשה על קברו בבית ויהי' עמה באוהל ביחוד, שהאשה תהי' בעצמה באוהל שלו בלי איש, או אפשר נוכל לומר, שמא יהי' בשם יחד איזה איש ואשה בלבד באוהל על קברו, ע"כ לא הי' ברצונו לעשות בית אוהל על קבר של אביו הה"ק שר שלום מבעלז זצ"ל".

ויש המספרים עוד, שכשהגיע אז כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לקברו של הרה"ק ר' אהרן משיח זצ"ל, עמד מרן על מקומו, והסתכל כלפי האוהל שנבנה ע"ג קברו, ופתאום התחילו ליפול אבנים מגגו של האוהל על הארץ, וכשהתקרבו ראו שם איש ואשה שנתייחדו לעבירה[21].

בבעלזא המנהג להעמיד מציבות רק אחר שנים-עשר חודש, מאחר והמציבה באה לזכרון הנפטר, ובתוך שנים-עשר חודש אין המת משתכח מן הלב. אכן על קברו של הרה"ק ר' **שמעלקא רוקח** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שלא הניח אחריו זש"ק, העמידו המציבה בסוף השלושים יום לפטירתו[22].

ביקורי רבוה"ק אצל הציונים הק'

רבותינו הק' והחסידים לא הרבו ללכת לבית החיים, זולת ביומי דהילולא של אבותיהם ואמותיהם הק', שאז נהגו רבוה"ק ללכת ביחד עם ציבור גדול של חסידים להתפלל ולהשתטח על קברי רבותינו הק' זי"ע[23].

בלכתם לבית החיים להשתטח על ציוני קדשם של אבותיהם ואמותיהם הק', היו נעצרים ליד פתח בית החיים ואמרו ברכת "אשר יצר אתכם", ומשם ניגשו אל הציון. לפי עדות הזוכרים, כשכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הלך על ציון קדשו של זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ביומא דהילולא כ"ז אלול, לא הי' אומר הברכה,

21 ספר 'בצילא דמהימנותא' (עמוד פא). עדות על כך שבשנים קדמוניות הי' בנוי אוהל על קברו של ר' אהרן, ראה ספר 'דברים ערבים' ח"ב שכתב שם: "אשר כתב לי מאותותיו של הה"ק ר' **אהרן משיח** זל"ה אשר נטמן בעיר בעלז, ואני זכיתי להיות בתוך אהלו עת הייתי בבעלז, ושמה סיפרו לי וכו'". וכן היא במכתב שכתב הר"ר **בעריש אורטנער** ז"ל, שזכור אצלו האוהל על ציונו של הרה"ק ר' אהרן משיח בבעלזא. ואילו כפי עדותם של זקני דורינו לאויט"א כבר לא הי' בשעתם אוהל על קברו. הרי שאי-פעם נחרב האוהל שהי' בנוי על קברו.

22 ספר 'זרעא קדישא' בשם הרה"צ ר' **יעקב מלינסק** זצ"ל חתנו של הרה"ק ר' **אלימלך מיאברוב** זצ"ל.

23 ראה שו"ת 'ערוגת הבשם' (יו"ד סי' קנז) שמתחיל תשובתו בזה"ל: "מכתב יקרת כבוד ידידי נ"י הגיעני עת הי' פני מועדות לנסוע על יומא דהילולא דמרן הרב הקדוש אדמ"ו דק"ק **בעלזא** זי"ע. עיי' רש"י יבמות דף קכב בד"ה תלתא ריגלי, שכתב בשם תשובת הגאונים, כל הני ריגלי דאמוראי, היינו, יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבודו, וכשמגיע אותו יום מתקבצים ת"ח מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם להושיב ישיבה שם. וכן הוי, שהיו שם אוכלסא כמה אלפים ת"ח חסידים ואנשי מעשה, ה' יוסף עליהם אלף פעמים ככה, ובשובי לשלום הקיפו עלי יחד טרדות אגודות אגודות, והגדילו עלי עכב מלהשיב למע"כ ידידי נ"י עד היום".

וחשוב לציין מה שסיפר הרה"ח ר' **יעקב אלי' זינגער** שליט"א, שבעת ששהה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעיר ראצפערט בעת מלחמת העולם הראשונה, ערך מרן שלחנו הטהור בא' מיומי דהילולא של אבותיו הק' זי"ע, והי' נוכח שם הגה"צ ר' **שאול ראזנבערג** זצ"ל אבד"ק ראצפערט, ואחר אמירת "לחיים" ציין הגה"צ ר' שאול לפני מרן כמקור להסעודות שעושים ביומי דהילולא את דברי ה'שיטה מקובצת' בכתובות (ק ע"ב) שכתב בענין המבואר בגמרא שם דב"יומא דריגלא" זמן מוכשר הוא למכירת יין, וז"ל: "ריגלא קרי נמי, כי הוה מיית להו צורבא מרבנן הוו מכנשי כ"ע יומא חד בשתא, וספדי עליה, וכיומא דשוקא הוה". בשמוע זאת כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ציוה לשתות עוד הפעם "לחיים" אחר שנאמר לפניו חידוש זה.

אלא ראו שהי' מתפלל תפילה חרישית בהכנסו לבית החיים, והי' מבקש ממאן דהו שיוציא אותו עם הברכה. החסידים הבינו, שמרן אינו אומר הברכה מאחר שכבר אמרו ביום ח' אלול, בהיא"צ של הרבנית הצדיקת **מלכה** ע"ה, וכמבואר בשו"ע[24] אין לאמרו פעמיים בשלשים יום[25].

הכניסה לבית החיים הי' בצד צפון, אמנם הכהנים שביקרו על הציונים הקדושים היו רגילים לעמוד מחוץ לבית החיים בדרומה, שהיא קרוב ביותר למקום מנוחתם של רבוה"ק. משם היו מצטרפים בתפילתם עם הציבור בעת השתטחות רבוה"ק על קברי אבותם ביומי דהילולא ביחד עם המוני החסידים, בעוד שהם עומדים מחוץ לחומת בית החיים[26].

בעת מלחמת העולם הראשונה, כשכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הי' בגולה בראצפערט, ולא הי' ביכולתו לילך על ציון הק' של אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ביומא דהילולא כ"ג שבט, שלח שליח מיוחד לבעלזא שילך על הציון הק'[27].

אחר מלחמת העולם הראשונה, לא רצה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לגשת לקברי אבותיו, מאחר שלא ביקר שם במשך תקופה של יותר משבע שנים[28], ציוה מרן לפרוץ את הגדר באמצע פאת מערב, בכדי לראות משם את הציונים הקדושים, ושלח את ר' **נחמן שמש** ז"ל עם מטה בידו להראות לו מקום מנוחתם של אבותיו הקדושים.

וכמו"כ לא ניגש כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אחר מלחמה"ע הראשונה לציון של אמו הרבנית **בתי' רוחמה** ע"ה, שנפטרה כבר הרבה שנים לפני המלחמה, ולא פקד על ציונה משך כל ימי המלחמה יותר משבע שנים, ולכך ביום היא"צ שלה, כ"א אדר, נשאר לעמוד אצל הציונים הק' של רבוה"ק, ומשם כיון לבו אל מול ציון אמו הרבנית ע"ה[29].

24 או"ח סי' רכד סעיף יב-יג. ועיי"ש בשע"ת דאם ניתוסף עוד קבר בתוך השלשים יום נחלקו הפוסקים אם יש לברך עוה"פ.

25 הרה"ח ר' **יחזקאל ווייספעלד** ז"ל מאנטווערפן, שראה זאת בעצמו.

26 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל מבעלזא.

27 שו"ת 'אפרקסתא דעניא' יו"ד סי' רכח, שכן נודע לו מפי השמועה.

28 ראה ב'משמרת שלום' (חיים וברכה הלכות שמחות אות ה ס"ק לב) שהביא המנהג להקפיד שמי שלא הלך על קבר אבותיו למשך עשר שנים ששוב לא ילך, והביא שם ג"כ שיש מקפידים גם במי שלא הלך רק שבע שנים. וכן הובא בשו"ת 'שם משמעון' (או"ח סי' ד) שכן אמרי אינשי. ובספר 'דברי שאול' עה"ת (פ' שלח, וכן הביא ב'יוסף דעת' על יו"ד סי' שנה) הביא אודות קפידא זו, שיש מקפידים שמי שלא הי' על קבר אביו עשרים שנה, שלא ילך עוד על קבר אביו, ויש אומרים שיש קפידא אפילו בז' שנים שלא ילך עוד על קבר אביו, אמנם הוא העלה שאין יסוד לזה, והביא ראי' מכלב שהי' על קברי אבותינו בחברון אף אחר זמנים הללו. ובספר 'אוצר י"ד החיים' (אות רע"ח) הביא דבריו, וכתב ע"ז: "ובאמת משם אין שום ראי' שאין קפידא רק באביו ואמו, וראיתי שהביאו כן להקפיד מהג' הק' ז"ל **מסאנץ**, וכן שמעתי מפי זקן אחד שדודי רשכבה"ג ז"ל מבעלז [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] הקפיד על זה, והג' הצדיק בעל **אבני צדק** [מסיגוט] שלח לשאול להג' הצדיק ז"ל מסאנץ בענין זה, והשיב לו שישלח מקודם שליח לאביו שמוכן ומזומן לבא לקבר אביו".

29 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעגלה
ממול יושב המשב"ק ר' אהרן יהושע לאנדא ז"ל. עומד: החסיד ר' יאסעלע יארטשוב'ער ז"ל, ולידו הרה"צ ר' שלו' אייכנשטיין מפרוכניק ז"ל, מאחורי העגלה עומד המשב"ק ר' מיכל לאקאמאן ז"ל

אצל הציונים הק' היו מדליקים נרות לטובת הנשמות[30], ואמרו מזמורי תהלים כנהוג. ונהגו רבוה"ק לומר דברי-תורה על הציון הק' ביומי דהילולא על הפסוקים "ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רעי צאנו איה השם בקרבו את רוח קדשו, מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם" (ישעיה סג, יא-יב)[31]. אחר זה הי' ר' **נחמן שמש** אומר "קל מלא רחמים"[32].

30 יש לציין מה שמובא בשו"ת 'שם הכהן' (סימן יז) משמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע: "ושמעתי בשם זקה"ק **ר"ש** אבד"ק בעלז זצללה"ה שאמר, שאם אדם בא על איזה קבר להתפלל בעבורו, צריך לומר שנותן נר לבהכנ"ס עבור הנשמה שתהי' מודיע לזה הנשמה, שיהי' מודיע בראשונה לזה הנשמה שבאו על קברו להתפלל בשם, ואז רצים מהר להודיע לזה הנשמה שבאו על קברו להתפלל, ואלפי נשמות רצים כדי להיות זוכים בזה הנר מן זה הנודר עבור נשמתו".

31 וראה עוד להלן אודות דברי-תורה שנהגו רבוה"ק לומר אצל הציונים הק' ביומי דהילולא, שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אמר בשם אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע (עמ' 477), דיש מקור לזה בש"ס במסכת יבמות (דף קכב. עי"ש ברש"י ובבא קמא טז:), שתלמידי חזקי' קבעו עצמם על קבר רבם לדברי תורה, וענו ואמרו ילמדנו רבינו וכו'.

32 מסופר, שדרכו של ר' **נחמן** הי' להתחיל אמירת "קל מלא רחמים" באנחת "אוי", פעם אמר לו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בבדיחותא, שהוא מוחל לו על הכל, ובלבד שיפסיק באנחה זו. אך עם כל מאמציו של ר' נחמן, לא הצליח לבטל את הרגילו בכך.

אחרי העלי' לציון, היו מאחלים: "מ'זאל האבן גע'פועל'ט אלעס גוט'ס". והיו נוהגים לאמרו ג' פעמים[33]. בהיות פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על יד ציון זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ביומא דהילולא כ"ז אלול, טרם חזרתו עמד על מקומו, כממתין על דבר מה, פתח א' מן החסידים ואמר איזה מימרא משמי' דבעל ההילולא, אך מרן לא נחה דעתו בזה, עד שאמר נוכח א' "מ'זאל האבען גירעכט (גע'פועל'ט) אלעס גוט'ס", אמר ע"ז מרן, שבשביל כך המתין, שבעת שהולכים לציון צריכים לומר: "מ'זאל האבען גירעכט אלעס גוט'ס"[34].

מהלך של עשרים דקות הי' מהבית החיים ועד החצר הקודש, ועכ"ז נמנע הי' מרן מלנסוע בעגלה בחזרתו מהציון הק'[35], ובדרך כלל הי' עושה דרך זו במו רגליו מפני כבוד המתים[36].

אחר הליכה לבית החיים הי' נהוג לילך ולטבול במקוה תיכף בדרך חזרה העירה. וכן הי' תמיד ביומי דהילולא של רבוה"ק זי"ע, כאשר הלכו כל החסידים על הציון הק' ביחד עם מרן, הי' זה בדרך כלל לעת ערב סמוך לתפילת מנחה, חיממו אז את המקוה עבור כל החסידים. אירע אמנם כמה פעמים שהזמן הי' כ"כ מאוחר, ולא הי' פנאי ללכת למקוה, שלא לאחר זמן תפילת מנחה, נהגו אז לנגוע באיזה ערל שפגעו בשוק, וזאת היתה במקום טבילה. הערלים שעברו שם לא ידעו מה קרה פתאום שכל החסידים קופצים עליהם ותופסים את ידם[37].

כן הי' פעמים אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, שהעמידו את הגוי המשרת "סעמקא" באמצע דרך היציאה מבית החיים, ומרן נתן כמה פרוטות לתוך ידו, בכדי שיגע בו במקום טבילה במקוה.

ביום ה"יארצייט" הראשון של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כ"ב מרחשון תרפ"ח, כשהחסידים חזרו מהציון הק' של מרן ביחד עם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לפנות ערב, כבר היתה השעה מאוחרת מאד, והיו ממהרים מאד לתפלת מנחה בבית המדרש, ע"כ עוד בעגלה בדרך חזרה מהציון הק' התחילו לומר "קרבנות", ובדרך כניסה לבית המדרש כבר אמרו "אשרי", וכשנכנסו לבית המדרש אמרו קדיש ועמדו להתפלל שמונה-עשרה. אחר מנחה נענה הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל לגיסו הרה"ק ר' **שלו' מאפטא** זצ"ל,

33 כך סיפר א' מבני המשפחה ל**כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, והוסיף שזכור לו כי פעם אחר שעלתה הרבנית מאוסטילא ע"ה על ציוני הורי' הק' בבעלזא, אמר לה א' רק שני פעמים "איר זאלט האבן גע'פועל'ט אלעס גוט'ס", ולא רצתה לזוז משם עד שיחזור ויאמר עוד הפעם כפי המנהג.

34 הגה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל.

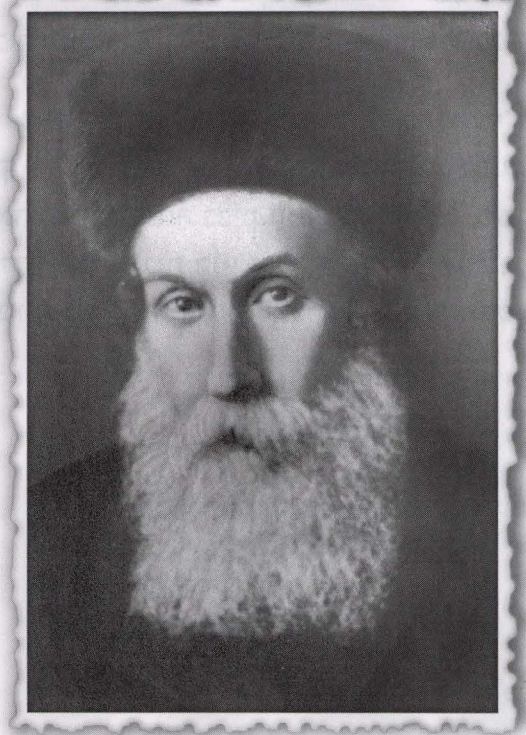
35 זולת במקרים יוצאים מהכלל, כגון שזמן הי' מאוחר מדי והיו ממהרים להתפלל וכדו'. ראה להלן בהמשך.

36 הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל.

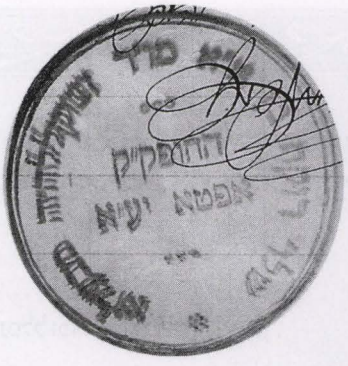
37 הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל. ואמרו, שכל הענינים שאינם רצויים הנמשכים עם האדם בשהותו בבית הקברות, עוברים אל הגוי ע"י הנגיעה בו.

בני כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע
מימין לשמאל: חתנו הרה"צ ר' יצחק נחום טווערסקי זצ"ל, בנו הגה"צ ר' מרדכי מבילגורייא זצ"ל, בנו הרה"ק ר' יהושע מיעורסלוב זצ"ל, בנו הרה"ק ר' שלו' מאפטא זצ"ל בבחרותו

הרה"ק ר' פנחס מאוסטילא זצוק"ל חדב"ן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

חותמת הרה"ק ר' שלו' מאפטא זצ"ל בן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

השטח והמצבות סביב מקום מנוחתם של רבוה"ק זי"ע

ואמר: היום התפללנו מנחה "אויף די טרעפ" [=על המדרגות]. ענה הרה"ק מאפטא זצ"ל, דאיתא ב'ילקוט', שיש מלאך ששמו "אומר", ובכוחו לומר אלף תיבות בבת אחת[38], והצדיקים כשצריכים לכך, אזי מורידים למלאך הזה ומשתמשים בכח זה. הוסיף על כך הרה"ק מאוסטילא מדילי', ואמר: יש לומר על כך רמז בקרא, דכתיב, השולח "אמרתו" ארץ, דכשהקב"ה שולח מלאך "אומר" על הארץ לצדיקים, אזי, עד מהרה ירוץ דברו[39].

38 ראה 'ראשית חכמה' (שער האהבה פרק י): ונמצא בספרי המגידים שיש למעלה שר אחד והוא בכסא שיש לו אלף פיות ובכל פה אלף לשונות ובכל לשון ולשון נותן רננות ושבחים לקונו.

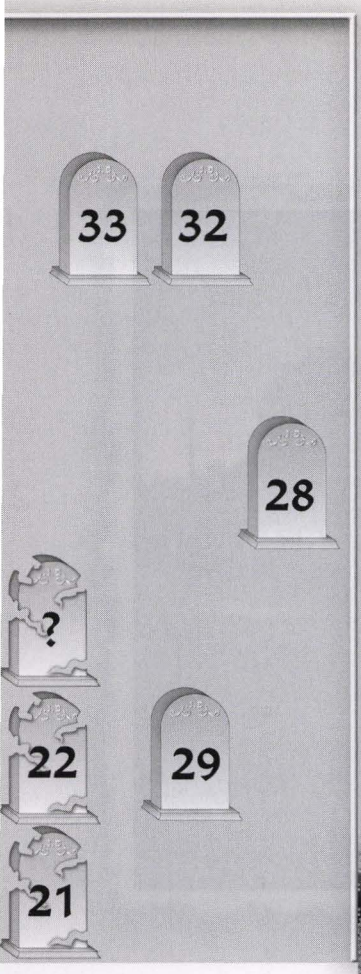
39 הגה"צ ר' **שמעון יחזקאל יאקאבאוויטש** זצ"ל אבד"ק וואדקערט, שהי' נוכח שם בשעת מעשה. והוסיף, שפעם ראה איזה חסיד שרוצה להתדמות למרן במהירות בתפילה, נענה וסיפר לו את כל דברי הצדיקים הק' הנ"ל, והוסיף עוד, שיש לומר בזה פי' הפסוק "אין אומר ואין דברים", דכשאין מלאך הנקרא "אומר", אזי אין "דברים" לפני ממ"ה הקב"ה (הרה"ג ר' שלו' צבי ענגלענדער שליט"א משמו).

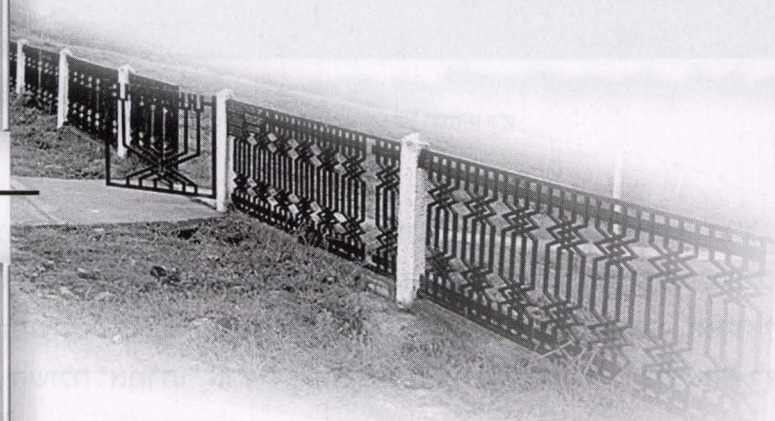
המספרים מציינים את המקומות של השוכנים סביב מקום מנוחתם של רבוה"ק זי"ע עפ"י המספרים המוצגים בפנים (המפה מציינת רק את "סדר" המקומות, ולא את מקום מנוחתם המדוייק).

מצבות העומדות במקומם בשלימות.

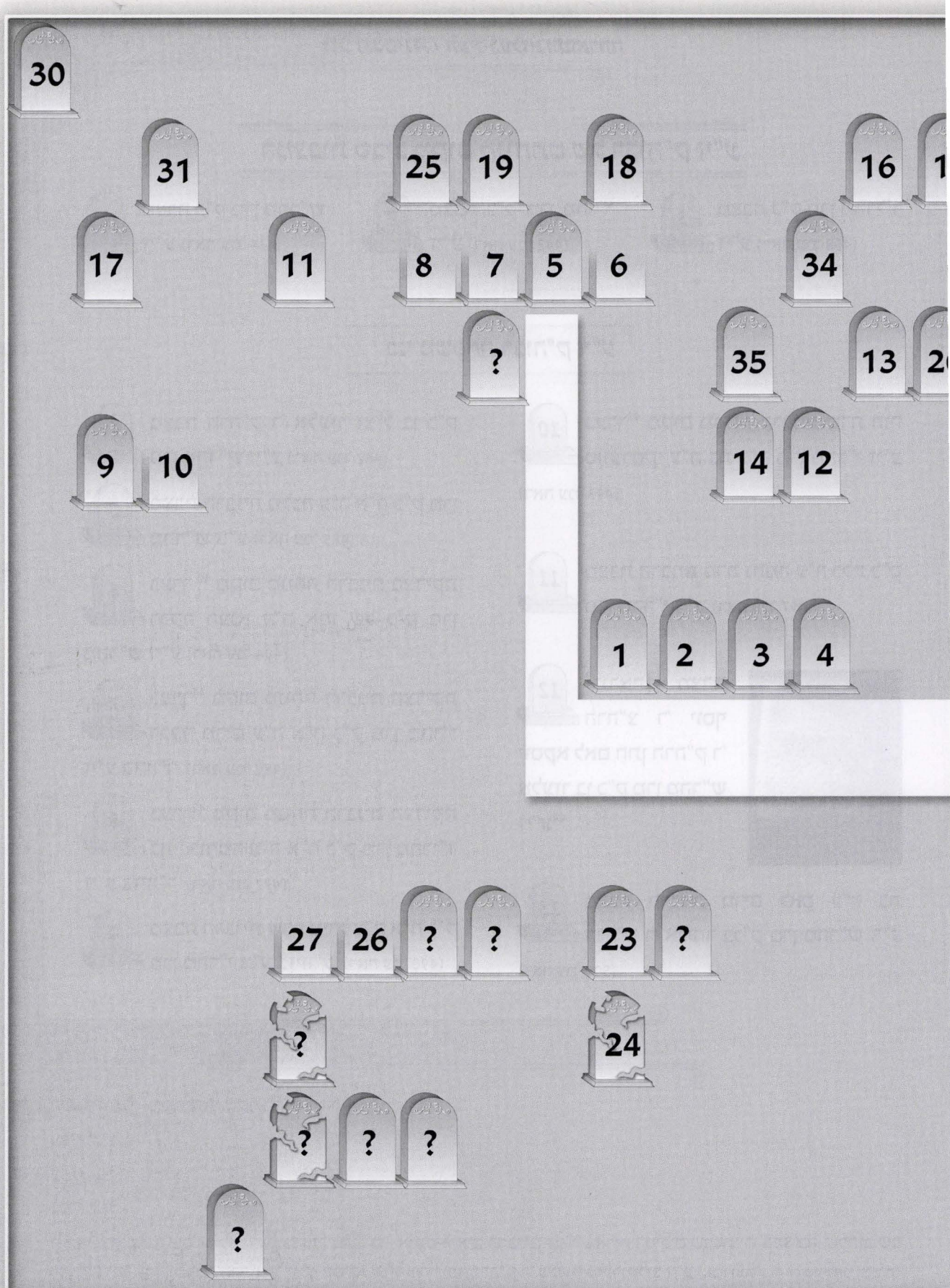
מצבות שנשארו מונחות על הקרקע.

מקום מנוחתם של אלו שלא נמצא המצבות שלהם.

מפת
בית החיים בבעלזא
סביב ציונם הק'
של רבוה"ק זי"ע

30
31
25
19
18
16
17
11
8
7
5
6
34
?
35
13
9
10
14
12
1
2
3
4
27
26
?
?
23
?
?
24
?
?
?
?

המצבות סביב מקום מנוחתם של רבוה"ק זי"ע

1 מצבת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 434)

2 מצבת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (ראה עמ' 442)

3 מצבת כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע (ראה עמ' 458)

בני משפחת רבוה"ק זי"ע

4 מצבת הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 482)

5 מצבת הרבנית **מלכה** ע"ה א"ח כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 485)

6 בערך [40] מקום מנוחת הרבנית הצדיקת **רבקה הענא** ע"ה אמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 484).

7 בערך[41] מקום מנוחת הרבנית הצדיקת **רבקה מרים** ע"ה א"ח כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בזיוו"ר (ראה עמ' 489).

8 בערך[42] מקום מנוחת הרבנית הצדיקת **בתי' רוחמה** ע"ה א"ח כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בזיוו"ר (ראה עמ' 492).

9 מצבת הרבנית **שרה מירל** ע"ה א"ח כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בזיוו"ש (ראה עמ' 490)

10 בערך[43] מקום מנוחת הרבנית מרת **חוה טוועראסקי** ע"ה בת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (ראה עמ' 493).

11 מצבת הרבנית מרת **נחמה** ע"ה כלת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (ראה עמ' 497)

12 [כנראה] מצבת הרה"צ ר' **יוסף יוסקא לאם** חתן הרה"ק ר' **אלעזר** בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[44]

13 מצבת הרבנית **מרים לאם** ע"ה בת הרה"ק ר' **אלעזר** בכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 500)

40 השערה עפ"י זכרוניהם של זקני החסידים ז"ל.

41 עפ"י הנ"ל.

42 עפ"י הנ"ל.

43 עפ"י הנ"ל.

44 מאחר שהמציבה שבורה לא ידענו מה הי' כתוב בה, אמנם נראים הדברים עפ"י שארית המילים שנשתיירו במציבה, שכתוב שם "מיערסלב", שזהו מצבת הרה"צ ר' **יוסף יוסקא** זצ"ל שהי' נכד הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע (אביו הגה"צ ר' יהושע לאם זצ"ל הי' חתן הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זי"ע), והי' גר בבעלזא, ומקום מנוחתו היא ממש מאחורי חותנו הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל, ובקדמת מצבת

14 מצבת הרה"ק ר' **אלימלך מיאבורוב** זצ"ל בן הרה"ק ר' **יצחק מבראד** זצ"ל חתן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 502)

15 מצבת הרה"צ ר' **שלו' פלאם** ז"ל ב"ר **דוד** ז"ל חתן הרה"ק ר' **אלעזר** בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה עמ' 509)

מיוחסים ובנש"ק

16 מצבת הרה"צ ר' **דוד פלאם** ז"ל נכד הרה"ק ר' **שלמה לוצקער מסקאהל** זצ"ל (ראה עמ' 508)

17 מצבת מרת **רחל** ב"ר **פנחס חיים** ע"ה[45].

18 מצבת מרת **רבקה הענא** בת ר' **משה פנחס** ע"ה[46].

19 מצבת מרת **וויטא** בת הרב החסיד ר' **טודרס** ע"ה[47].

20 מצבת מרת **חי'** בת ר' **טודרס** ע"ה[48].

זו' מרת **מרים** ע"ה (הגם, שלר' אלעזר הי' עוד חתן שהי' נכד הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב, ה"ה הגה"צ ר' שלמה יודא לייב וועבער אבד"ק ברעזוב ב"ר אלי' צבי חתנו של הרה"ק ר' שמעון, אמנם לא מסתבר שהוא הובא למנוחות בבעלזא ולא במקום מגוריו).

45 מציבה זו, וכן שאר המציבות בהמשך, אין אנו יודעים מי הם היו, אך מנוסח המציבות ובשל היותם נטמנים סמוכים ממש למקום ציונם של רבוה"ק, נראה שהיו מבני המשפחה או מיוחסות. במציבה זו מפורט "בת קדושים".

46 כנראה משמה "**רבקה הענא**" שהיתה ממשפחת רבוה"ק, ונקראת כשמה של אמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (על המציבה כתוב שהיתה "רכה בשנים", ולכך אין בזה סתירה להמרחק הקטן של השנים מאז פטירת הרבנית רבקה הענא עד פטירתה שהיתה באלול תרכ"ג). ויש לציין, שלפי ההשערה עפ"י עדות הזוכרים, מקום מנוחתה של הרבנית **רבקה הענא** ע"ה אמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, היא ממש בקדמת מצבה זו, לימינה של מצבת הרבנית **מלכה** ע"ה, וכדלהלן. עוד יש לציין, כי השם "רבקה הענא" היתה גם אצל משפחת הגה"צ ר' **אלי' שטיקלער** זצ"ל השו"ב מבעלזא, שהיו קרובי משפחה להרבנית רבקה הענא ע"ה, וראה להלן שסמוך ממש למצבה זו נמצאת מצבת בתו של ר' **משה יצחק אייזק** שו"ב דבעלזא שהי' חותנו של ר' אלי' שטיקלער ז"ל.

47 גם במציבה זו מפורט "מגזע אראלים ותרשישים", ולמרות שלא ידוע לנו מי זה אבי' "הרב החסיד המפורסם מו"ה **טודרס**", ג"כ מסתבר לומר שזה ממשפחת רבוה"ק שהיו נמנים על נכדי רבינו טודרס הלוי ז"ל בעל אוצר הכבוד, וגם אבי אביו של הרה"ק ר'

אישים חשובים מבעלזא

21 מצבת המשב"ק ר' **פנחס ליעבערמאן** ז"ל משב"ק אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (ראה עמ' 512).

22 מצבת המשב"ק ר' **אשר ישעי' אביגדור** ז"ל משב"ק אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע (ראה עמ' 514).

23 מצבת הדומ"ץ ר' **שלמה יעקב קליין** ז"ל חתן הדומ"ץ ר' **יחיאל מנחם מאונטנער** ז"ל (ראה עמ' 516).

24 מצבת הרה"ג ר' **צבי קראכאמאל** ז"ל (ראה עמ' 518).

25 מצבת מרת **רחל** בת ר' **משה יצחק אייזיק** ע"ה שו"ב דעיר בעלזא[49].

26 בערך[50] מקום מנוחת הגה"ח ר' **אביש טורקער** ז"ל[51].

27 בערך[52] מקום מנוחת הגה"ח ר' **יצחק משה שו"ב** ז"ל[53].

יודא זונדיל רמר"ז זצ"ל אבי אמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' נקרא בשם זה. גם כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' לו נכד בשם "**טודרס**", ה"ה בנו של הרה"ק ר' **משה מקארוב** זצ"ל, שהי' רב בנעמירוב.

48 גם בזו כתוב "מגזע יקרה". וראה מה שהבאנו בהערה לעיל אודות השם "ר' **טודרס**", אך לא ידוע לנו אם זה אותו "ר' טודרס". אמנם אף אם נניח שהיו שתי אחיות, יתכן כי מפאת מרחק השנים בין פטירת מרת וויטא שהיתה בשנת תרכ"ט לבין פטירת מרת חי' שהיתה בשנת תרנ"ח, כבר לא הי' מקום פנוי להטמינה שם בסביבת בני משפחתה, ולכך הניחוה בצד האחר.

49 נוסח המציבה היא כדלהלן: "אשה כשרה רכה - בשנים מרת רחל בת - מו"ה משה יצחק אייזק - שו"ב דפה נפטרה יום - א' של פסח בשנת - תרמ"א לפ"ק - תנצבה".

כפי הידוע לנו שימש בתקופה ההיא הגה"ח ר' **אלי' שטיקלער** ז"ל כשו"ב בבעלזא, ששימש עוד כשו"ב אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע (ראה פרטי הדברים של כניסתו לתפקיד זה בחלק ב' פרק יד) ועד סוף ימיו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (שמו מופיע עוד בין המנויים על ספר 'מאמר מאה קשיטה' שנדפס בשנת תרנ"ב). גם את בנו הרה"ג ר' **מיכאל** ז"ל הכניס כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לתפקיד זה עוד בחיי אביו ר' אלי' (ראה על כל זה בספרינו חלק ב' פרק יד). ולכן לא ידענו מי הי' זה ר' **משה יצחק אייזק** ששימש כשו"ב דבעלזא בתקופה ההיא.

ואולם אחר חקירות ודרישות, נודע לנו שהרה"ג ר' אלי' שו"ב ז"ל (בנו של הגה"צ ר' שמריהו שטיקלער זצ"ל אבד"ק מאסט - אודותיו ראה בחלק ב' פרק יא) הי' חתנו של הג"ר **משה יצחק אייזיק ראקארט** ז"ל, והוא הי' ג"כ שו"ב בבעלזא (משפחת "ראקארט" ידועה בבעלזא עוד משנת תקמ"ט), ומאחר שלא הי' לו בנים כי אם בנות, עברה החזקה של שו"ב לחתנו ר' אלי', וממנו נמשכה שושלת השוחטים ששימשו בבעלזא עד למלחמת העולם השני' (יצויין שר' מיכאל שו"ב ז"ל בנו של ר' אליהו שטיקלער ז"ל החליף את שמו מ"שטיקלער" ל"ראקארט" כפי שם משפחת אמו, ובשם זה נקראו בניו אחריו).

50 השערה עפ"י זכרוניהם של זקני החסידים ז"ל.

51 הגה"ח ר' **אביש ביינהורן** ז"ל מטורקא הי' נמנה בין גדולי חסידי בעלזא והרביץ תורה לתלמידים רבים שהגיעו ללמוד בחצר הקודש בעלזא משך כמה שעות ביום. כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע חיבבו מאד, ואף ביקשו כמה פעמים שיכנס אליו ויאמר לו החידושים שחידש

מציבות שונות סביב למקום מנוחת רבוה"ק[54]

28 מצבת מרת הענטשא מרים ב"ר צבי ז"ל.

29 מצבת הרבני ר' שמחה ב"ר יקותיאל זיסי הלוי ז"ל.

30 מצבת מרת הינדא ב"ר אהרן שלמה הכהן ע"ה.

31 מצבת מרת איידל פייגא ב"ר שמחה ע"ה.

32 מצבת מרת מלכה פעשי ב"ר חיים זאב ע"ה.

33 מצבת מו"ה משה צבי ב"ר יוסף ז"ל.

34 מצבת מו"ה אברהם ב"ר חיים אהרן הלוי ז"ל.

35 מצבת מו"ה יוסף בן הרב המופלג ר' משה ז"ל.

(עוד אודות מצבות שונות המפוזרות בשטח בית החיים,
ושאר שוכני ארץ שבאו למנוחתם בבית החיים זה, ראה בסוף הפרק)

בלימודיו. פעם עבר מרן בבית המדרש ובמקרה הי' ר' אביש יושב על מקומו ומנמנם, אמר מרן שלא להעירו, באמרו: "ר' אביש גם בשינתו הוא חולם מדברי תורה". גם שימש כדיין בחצר הקודש, והי' יושב בדיני תורה בדירתו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע [בחיי אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע] ביחד עם שאר הדיינים, ופוסק שאלות. הוא נשאר בבעלזא עד יום פטירתו ביום כ"ז סיון תרפ"ו, ומרן יצא להלוייתו כשהוא נישא על כסא מרוב חולשתו באחרית ימיו, ונאנח באמרו שספר תורה נשרף. עוד אודותיו, ראה ערכו בספר 'גדולי חסידי בעלזא' ח"ב.

52 השערה עפ"י הנ"ל.

53 הגה"ח ר' **יצחק משה נייבויער** ז"ל שו"ב הי' חתנו של הרה"ג ר' **מיכאל ראקארט** ז"ל שו"ב בעיר בעלזא. הוא שימש כשו"ב אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, והמשיך בשנה ראשונה אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. בספרינו 'אגרא דבי הילולא' הבאנו מכתב ממנו, שהזכיר בו מה שציוה לו מרן **מהרי"ד** לפני הסתלקותו להראות החלפים לבנו כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. וראה שם שמרן הזהיר לו בכל התוקף שלא לגלות זאת לשום אדם. אך הוא בחשבו שכוונת מרן הוא לשמור את הסוד רק בחיים חיותו, גילה זאת במכתב אחר ההסתלקות. ובספר 'בצילא דמהימנותא' (עמוד כד) מביא שהוא נפטר בשנת פטירתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ואמרו שהי' בזה משום הקפדתו של מרן, כי כוונת מרן הי' שישמור את הסוד לעולם.

מצבת בתו של החסיד ר' יצחק משה שו"ב ז"ל (אשת גיסו השו"ב ר' מרדכי שו"ב מבעלזא ז"ל) בביה"ח בארה"ב

54 שמות דלהלן העתקנו מהמצבות העומדות סביב מקום מנוחתם של רבוה"ק והרבניות. לע"ע אין לנו שום פרטים עליהם, ורק מחמת ששוכנים בקירוב מקום כ"כ לרבוה"ק, העתקנו שמותם, כי כנראה היו מבני המשפחה או מיוחסים.

ציון כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

על מצבת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע חרות:

נפטר יום ב' ז"כ אלול
שנת תרט"ו לפ"ק
בש' ש'ים ש'לום ט'ובה ו'ברכה[55]
בית ישרא' הורידו כנחל דמעה כי נשאר הדור
כיתומים ואין אב
פ"נ ארון הקודש ראש ישראל
ארי' דבי עלאה כבוד אדונינו מורנו ורבנו
הרב הגאון הקדוש צדיק יסוד עולם
לפניו נגלו כל תעלומות בנגלה ובנסתר
גודר גדר ועומד בפרץ יחיד בדורו
המפורסים[56] בכל קצוי ארץ
שלשלת היוחסין רב שר שלום זצללה"ה
בהרב הגדול מו"ה אלעזר זצללה"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

אשכבתי' דרבי

הנה קרבו ימיו של מרן, והוא כבן ע"ב שנים בלבד[57]. מפיו הק' נשמעים רמזים על הכנותיו להסתלק מהעולם. סיפר הרה"ק ר' **חנוך הענין מאלעסק** זצ"ל חתנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע: כשהייתי עוד בבעלזא אצל חותני הק', הייתי רגיל בכל שבת בשובי לביתי מבית חותני אחר הסעודה לחזור על דבריו הקדושים

55 מילים אלו הר"ת שלהם בגי' תרט"ו, שנת פטירתו של מרן. אותיות אלו הודגשו ע"ג המצבה (לבד מזה שמרומז בהם שמו של מרן).

56 כידוע נהגו רבוה"ק לכתוב "המפורסים" ביו"ד בין הס' להמ', ואמרו הטעם בזה בכדי שלא להסמיך האותיות ס' ומ' שהוא שמו של צד התנגדות דקדושה (וכדרך שלא השתמשו במספר "100", שהוא מספרו של ס"מ).

57 לפי הידוע שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע נולד בשנת תקמ"ג לפ"ק.

באמירת התורה, כדי שאדע להעלותם על הכתב ולהראותם לפני חותני הק'. פעם אחת כשישבתי בביתי וחזרתי על דבריו נפלה עלי תרדמה וראיתי שני אנשים צעירים מאנשי שלומנו שכבר היו בעולם האמת, ושוחחתי עמהם על הרבה ענינים. כאשר שאלתי אותם על המשיח התחמקו ממני ורצתי אחריהם עד שהשגתי אותם, והשיבו לי: "טו"ב שנה אחר המבול יבוא משיח". לא ידעתי פירוש הדברים, ואיקץ והנה חלום. אמרתי בלבי פירוש הדברים, שבפרשת נח כתיב "ויהי שש מאות שנה לחיי נח", הוסף שבעה עשר כמנין טו"ב לשש מאות, ויתקבל הסכום תרי"ז. הלכתי לחותני הק' וסיפרתי לו את חלומי, אמר לי "אל תדבר על זה, אני מצפה לזה מזמן". כעבור שנים כשנפטר חותני הק' שנת תרט"ו הבנתי דבריו הקדושים, כי הוא נפטר שנה לפני שנת תרי"ז, ואילו הי' בחיים חיותו היינו זוכים בו להגאולה[58].

בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע תקפו גזירותיו של הצאר הצורר ניקולאי הראשון ימ"ש על יהודי מדינת רוסיא, והצר מאד ליהודים דשם. הוא הי' שונא ישראל מובהק, ובפקודתו חטפו ילדים קטנים מזרועות הוריהם באכזריות נוראה ושלחו אותם לשמד למקומות מרוחקים מביתם, ובהרבה מקומות גירשו את היהודים מהערים הגדולות, ועוד צרות רבות וגזירות נוראות נתחדשו בימיו מזמן לזמן.

בשנת תרט"ו הגיעה משלחת ממדינת רוסיא לבקש מכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שיתפלל למפלת הרשע[59]. באותה שנה ביום הפורים אמר מרן תורה על הפסוק "והשתיה כדת אין אונס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש", ודרשו חז"ל (מגילה דף יב ע"א) מהו כדת, כדת של תורה, לעשות כרצון איש ואיש, כרצון מרדכי והמן. דלכאורה יש לדקדק, מה הפירוש שסעודת הרשע היתה כדת של תורה,

58 'אדמור"י בעלזא' ח"א עמוד שעו.

59 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל מוסר פרטים נוספים אודות אותה המשלחת שהגיעה לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ממדינת רוסיא (כפי הנמסר לנו ע"י בן גיסו הרה"ג ר' שלו' צבי ענגלענדער שליט"א ראה"כ להוראה דחסידי בעלזא בלאנדאן):

המשלחת הגיעה לבעלזא בשבוע של פרשת בא דשנת תרט"ו, וציוום מרן ליכנס אליו עם הקוויטלעך בשעה 1:00 בלילה. סיבת ביאתם לבעלזא לא הי' ידוע לשום א', וגם בעת כתיבת הקוויטלעך לא אמרו להגבאי את בקשתם כנהוג, רק ציוו לכתוב את שמותם, וכל זה מחמת הפחד שלא יוודע לחוץ סיבת ביאתם בכדי שלא יגיע השמועה לאזני הצאר שמרדו בו ויתחייבו מיתה ח"ו. כשנכנסו עם הקוויטלעך הזכירו את כל הענין. פני מרן מיד פשטו צורה ולבשו צורה, מעטה של צער כיסה את פני מרן, ואמר להם מרן שבודאי יהא קשה להם לחזור לעירם עוד לפני השבת, ע"כ ישארו אצלו עד אחר השבת.

במשך ימי השבוע הי' ניכר על פני מרן רוב צערו על צרות אחב"י ממדינת רוסיא. בליל שב"ק לא אמר מרן "תורה", ורק בסעודת יום השב"ק אמר מרן "תורה", והזכיר את הפסוק "ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהי' זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את אלקיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים", ותמה מרן, מאיפה לקחו העבדים העוז בנפשם ליתן עצות למלכם ולומר לו מה לעשות ולדבר אליו דברי עזות כזו. והשיב מרן, שרואים מזה "אז דער רשע פארלירט דעם חן ביים צדיק, פארלירט ער דעם חן ביים אייגענע מענטשן", דע"י שפרעה אבד החן אצל משה רבינו ע"ה שאמר לו "עד מתי מאנת ליענות מפני", אבד החן גם אצל אנשיו ועבדיו.

מיד אחר שגמר מרן דברים האלו, נוסכה על פניו הק' של מרן מעטה של שמחה. וכל הנוכחים הרגישו שמחה בלבם, אף שלא ידעו ולא הבינו סיבת הדבר. ויהי בעת סעודה שלישית חזר מרן על דברי תורה אלו, וכל הנוכחים חשו בשמחה יתירה בלבם פנימה, עד שמרוב התרגשות של שמחה יצאו החסידים במוצאי שב"ק ברקידה נלהבה.

איך אפשר לדמות משתה היין שלהם לדת של תורה. וכן קשה, מהו כרצון מרדכי והמן, וכי איזה רצון היה למרדכי הצדיק למשתה היין של אותו רשע. ותירץ מרן, כי "השתיה" הכוונה כמו "אבן שתיה", שאמרו חז"ל שממנה הושתת העולם, היינו שיסוד העולם הוא להתנהג כדת של תורה, ואעפ"כ "אין אונס", שיש בחירה, "כי כן יסד המלך" מלכו של עולם שהבחירה תהיה חפשית ביד האדם, לעשות כרצון מרדכי, שיהיה צדיק כמו מרדכי הצדיק, או כרצון המן, לעשות כמו המן הרשע ח"ו. אמנם אף שיש בחירה שיוכל לעשות כרצונו, בכל זאת יש גבול, והרשע כשמתמלאת סאתו ועובר הגבול ברשעותו יש לו מפלה, כמ"ש רש"י (פרשת לך) "כי לא שלם עון האמורי עד הנה", שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה, וכשעובר הגבול נוחל מפלה וממיתין אותו[60].

כדברי מרן כך הי', אחר זמן קצר נודע שהרשע ניקולייא נהרג ע"י עבדיו, שהם בעצמם הורידוהו מגדולתו והרגוהו, וליהודים היתה אורה ושמחה.

החסידים ראו שייכות לעובדא זו עם להסתלקותו של מרן, שנסתלק באותה שנה לחיי העולם הבא[61].

בעת שעמד מרן סמוך להסתלקותו פתח את פיו ואמר: כאשר הוגד לי שנגזר על נשמתי שתרד לעולם הזה, אמרתי לא בעינא, כי יראתי ח"ו פן אכשל בעולם הזה. הראוני מן השמים מתן שכרן של המצוות

60 מרן אף הוסיף ופי', ש"איש" עם השלשה אותיות בגי' שם "ש'ד'י", שמרמז על גבולות שחלק הקב"ה בעולמו, שמי שאמר לעולמו די והגבילו יאמר לצרותינו די ויגבילם, ואף שניתן הבחירה "לעשות כרצון איש ואיש", אם לנטות לצד יצר הטוב או לצד יצר הרע, אבל כל זה הוא עם גבול.

61 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד שעג). ומוסיף שם, כי ראו אצל מרן בדיוק אותה דבר שראו אצל הרה"ק **מאפטא** זי"ע, כי בימיו של הרה"ק מאפטא, כשאלכסנדר הראשון מלך רוסיה גזר שלוש גזירות רעות על ישראל: לשרוף את התלמוד וספרי קודש, לאסור שמירת שבת, ולגלח זקן ופיאות ולקצר את הבגדים, הרעיש הרה"ק מאפטא עולמות לבטל הגזירות, ואכן, בשנת תקפ"ה בוטלו הגזירות בהשפעתו, אלא הוא השלים בזה גם את שנות חייו ונסתלק הרה"ק מאפטא זי"ע באותה שנה ביום ה' ניסן.

וכן הוסיף הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל, שדבר זה ידוע אצל צדיקים, שכשפטרוהו לרשע מהעולם, מסרו בזה את נפשם ג"כ, לפי שנוגעים בהשרים שלהם שמלמעלה. וכן מספרים על הרה"ק ר' לייב שרה'ס זי"ע, דכשתקפו צרות מבית המלך על ישראל בשעתו, נכנס לארמון המלך כשהתלבש בבחינת רואה ואינו נראה, והכה בו בהמלך וחתך את בשרו, והמלך אכן מת מהעולם, אבל גם הרה"ק ר' לייב זי"ע נסתלק אז מן העולם. זי"ע ועכי"א.

וראה גם ענין זה, איך שבהסתלקותו של מרן ראו מסירות נפש בעד כלל ישראל, מהמובא בספר 'עת שלום' (להגאון ר' יחיאל מיכל היבנער זצ"ל אבד"ק ניזנוב), שבתוך דברי ההספד שלו על מרן כתב: "כל מי שהוצרך לישועה הן בגופו הן במאודו, כאשר כיתת רגליו להצדיק הזה מיד נושע. הוא קידש שמו ית' ברבים, כי אף האפיקורסים ראו עין בעין כי ה' הוא אלקים ועבדיו אמת, והוא גוזר גזירה והצדיק מבטלה, והיה בורא רפואות ופועל ישועות בקרב הארץ, ובפרט מי שהוצרך רפואה לנפשו כאשר בא לביתו וראה הכהן את הנגע והנה נרפא הנגע, וכו'. וב"ה אשר זכיתי לקבל אור פניו בר"ה האחרון, וזכיתי לשמוע תפילותיו ותקיעותיו בלהבות אש מתלקחת, וכו'. איברא עד שלא שקעה שמשו של הגה"ק הלז, זרחה שמשו של יהושע הוא בנו הצדיק הקדוש אשר סמך ידיו עליו וכו'. אך דא עקא למה לא מת כדרך כל הארץ על מיטתו שקט ושאנן, ולמה נגפו השי"ת במגפה הרעה שהיתה בשנה הזאת כמוהו לא יהיה ולא יזכר עוד וכו', וכמעט רבע העולם נאספו במגפה ר"ל, וכבר הבטיחנו בוראנו שלא יעשה אתנו כלה ח"ו, ע"כ לקח מאתנו מלכנו עטרת ראשנו, ובזה שקטה ונחה חמת המלך, ובלי ספק שהצדיק הזה הציל כמה אלפים נפשות מישראל" וכו'.

שאסגל בעוה"ז, אפילו הכי אמרתי איני חפץ לא הן ולא בשכרן. הראוני מן השמים כמה אלפים נשמות העשוקות דאזלין ערטילאין ועומדין ומצפין על ביאת נשמתי כדי לתקנם בבואי לעוה"ז, אעפי"כ אמרתי לא בעינא, כי יראתי לנפשי שלא יהא הקלקול יותר מהתיקון. עד אשר השי"ת בעצמו ובכבודו הי' לי ערב בדבר זה, שאכנס לעוה"ז בשלום, ואצא מזה העולם בשלום.

והוסיף מרן ופירש את הפסוק: ד' עשקה לי ערבני[62]. פי': "ד' עשקה" - עבור הנשמות העשוקות דאזלין נע ונד בלי תיקון, כביכול "לי ערבני" - היית לי ערב, וע"כ עליך לקיים את הערבות שלך...

ובסיום דברים הללו נח נפשי' דרב[63].

למעלה מארבעים שנה היה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע קרבניטם ומנהיגם של רבבות אלפי ישראל. אבל כבד ירד על חצר בעלזא ועל אלפי חסידי בעלזא, כל בית ישראל היו שבורים ומזועזעים עד עמקי הנפש עם נפול הארז האדיר בלבנון. פטירתו הרעידה את כל תושבי גאליציע, מאות רבנים וצדיקים מפורסמים ואלפים מחסידיו מכל ערי המדינה התכנסו ללוייתו שהתקיימה בעיר בעלזא.

וסיפר החסיד ר' **הערשעלי רעגירער [פאלעגער]** ע"ה[64], שהוא הי' נוכח בעת הסתלקות כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ובעת שהגיע הבשורה אודות ההסתלקות, נפל אז פחד נורא על כל השומעים, וחשבו שהעולם מתמוטט והולך ליחרב ח"ו[65].

הרה"ק ר' **העניך מאלעסק** זצ"ל בעל ה"לב שמח" חתנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, כותב בכתביו:

- "גם סיפר [הדיבוק] דברים ששמע מן המלאכי חבלה שדנין אותו, ובעת שנפטר מורי חמי ר' **שלום מבעלזא** ז"ל סיפרו לו שהלכו לקראתו **ר"י בעש"ט** הקדוש ותלמידו ר' **דוב בער ממעזריטש** ז"ל ועוד הרבה צדיקים ומלאכים קדושים, וכיבדו אותו לדרוש בגן עדן. ושאלתי אותו לאיזה צורך סיפרו לך זאת המלאכי חבלה, והשיב שגם זה בכלל העונשים להודיע לרשעים גודל כבוד הצדיקים מה שהם שומעים מאחורי הפרגוד".

ובהמשך שם כתוב לאמר:

- "אחר כך שאלתי אותם [הנשמות] הרבה שאלות ומה שאני זוכר ארשום: שאלתי אותם, מנין אתם יודעים מן הצדיקים של עולם הזה? השיבו לי שאם הצדיק זוכה לצלם אלקים, אז לוקחים ברקיע את

62 ישעי' לח, יד.

63 הגה"צ ר' **העניך דיין** ובעל-תפלה בבעלזא ז"ל שהי' נוכח שם, הובא בספר 'דברי שלום' בשם מגידי אמת ששמעו מפיו.

64 הרה"ח ר' **צבי פאלעגער** ע"ה, שימש כראש הקהל בבעלזא, וקראו לו "ר' הערשעלע רעגירער" ע"ש משמרתו ["רעגירער" פי': פרנס, או מושל, מטעם הממשלה]. הוא האריך ימים עד למלחמת העולם השני'. ראה עוד אודותיו בחלק ב' פרק יד.

65 הגה"צ ר' **אלימלך אשכנזי** שליט"א אב"ד מעלבורן - ששמעו מפיו.

צורתו הרוחנית בעודנו בחיים ומעמידין אותה בכל העולמות ומכריזין לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך מלכו של עולם חפץ ביקרו, ואפי' בגיהנם מוליכין צורתו ומזהירין את כל הממונים שכל אימת שיראו צורה זו ירתתו ויפחדו מפני האדם הגדול הזה.

שאלתי אותם, כמה שנים הוליכו את צורת מורי חמי ז"ל [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] לפניהם? השיבו, חמישים שנה ועוד קצת יותר.

שאלתי, מי מדבר עמי? השיב 'מלאך'. שאלתי, אחד או שנים? השיבו, כל השלשה כאחד מדברים. שאלתי להם, כמה שנים יש שנבראו? השיבו, ארבעים שנה. שאלתי להם שתי שאלות: ראשית, הרי אתם נבראתם זה ארבעים שנה, ואיך אתם יודעים לספר שהכריזו לפני חמי ז"ל חמישים שנה? שנית, הלא כל עצמו של חמי ז"ל לא חי רק בערך שבעים שנה, ואיך אפשר שיכריזו לפניו קודם פטירתו חמישים שנה ויותר? השיבו לי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: על שאלתי הראשונה השיבו, שתיכף שנבראים מודיעים להם שלפני צדיק זה מכריזים מכבר זה כך וכך שנים ושצריך לפחד ממנו, ועל השאלה השני' השיבו, שחמי ז"ל הי' באמת דבר חידוש כי הי' קדוש מרחם והי' עובד ד' מנעוריו.

ואח"כ שאלתים: איך הי' בפטירת חמי ז"ל בזה העולם, השיבו, שהעלה נשמות רבות בעברו דרך הגיהנם ע"י שניתן להם רשות להתקשר עמו, אבל לא לכולם נותנים רשות.

הרה"ק **מאוסטילא** זצ"ל אמר בשם חותנו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ששמע מאביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע דיבורים כאלה שאמר על אביו ה"ה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שד' ימים קודם הסתלקותו כבר לא הי' בזה העולם. ועוד אמר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע על אביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, שבעולם העליון קראו אותו להיות להם שם לשליח ציבור. ואמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כוונת הדברים, דאיתא בשו"ע[66] שד' ימים קודם ראש השנה צריכים להתענות, ובפשטות הטעם הוא משום השלמה לעשרת ימי תשובה, ובבאר היטב[67] הביא עוד טעם, משום דבראש השנה כתיב "ועשיתם"[68], והיינו שבראש השנה צריך כל א' לעשות עצמו לקרבן, וממילא צריכין הכנה לזה, כדין ביקור קרבן ממומים שהיא ד' ימים. ועוד איתא בשם השל"ה הק'[69], שג' ימים קודם ראש השנה צריכים בעלי התפלות ובעל התוקע לפרוש מטומאה. ואמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שזהו הכוונה במה שאמר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שד' ימים לפני הסתלקותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לא

66 סי' תקפא סעיף ב ברמ"א.

67 שם ס"ק ה.

68 במדבר כט ב.

69 הובא בטו"ז סי' תקפא סק"ט.

הי' בזה העולם, שהרי כבר הי' בבחינת קרבן, והכין את עצמו כדין ביקור הקרבן, וההסתלקות הי' ג' ימים לפני ר"ה, שיהי' הכנה בעולם העליון להכין את עצמו ג' ימים להיות שם שליח ציבור.

והמשיך כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, דכמו שבחיים חיותו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' משפיע על בני ישראל כל מיני ישועות, כן בעולם העליון משפיע ישועות על בני ישראל[70].

כמה ימים לפני פטירת מרן אמר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבנו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע כדברים האלה: "משה רבינו ע"ה הי' המנהיג של כל הדורות וגם הדור הזה, ואנו למדנו מזה שלא יהא לנו קנאה גם בזמן כזה שעומדים לפני ההסתלקות מזה העולם", ע"כ.

ואמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הכוונה בזה, דאיתא במדרש[71] דכשאמר הקב"ה למשה למנות את יהושע למנהיג, רצה משה להישאר בזה העולם, ויהושע יהא המנהיג, והוא משה יהא תלמידו, אבל אח"כ אמר משה, מאה מיתות ולא קנאה אחת. ולכאורה צריכים להבין, איך יתכן שמשה רבינו ע"ה שהי' העניו מכל האדם אשר על פני האדמה יאמר כן. ועוד, דאיתא[72] שאין אדם מתקנא בבנו ובתלמידו, ומה קנאה שייך כאן. ואמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לפרש, דמה שאין אדם מתקנא בבנו ובתלמידו, היינו רק בחיים, דכיון שכל הכבוד שנותנים להבן או להתלמיד מתייחס להאב או להרבי, אבל לאחר פטירת הרב שפיר שייך מתקנא, כיון דכל הכבוד ניתן אז רק להבן או התלמיד. ובאמת משה רבינו ע"ה לא הי' לו שום שייכות עם כל הענין של קנאה, רק לפי שלא רצה הקב"ה שיהי' קשה לו ענין המיתה, הכניס בקרבו רוח קנאה, עד שאמר טוב מאה מיתות מקנאה אחת.

וזה הי' הכוונה במה שאמר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שאנו למדנו מזה שלא יהא לנו קנאה, גם בזמן כזה שעומדים לפני ההסתלקות מזה העולם. דבהאי שעתא שייך יותר הענין של קנאה[73].

הציון הקדוש

כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע אמר פעם בעת עמדו על יד ציון הק' של אביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, דהנה כתיב בפ' נצבים[74]: כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ד' אלקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום. ולכאורה

70 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל.

71 דברים פרשה ט.

72 סנהדרין קה ע"ב.

73 **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, הובא ב'ירח האיתנים' עמוד יד.

74 דברים כט יד.

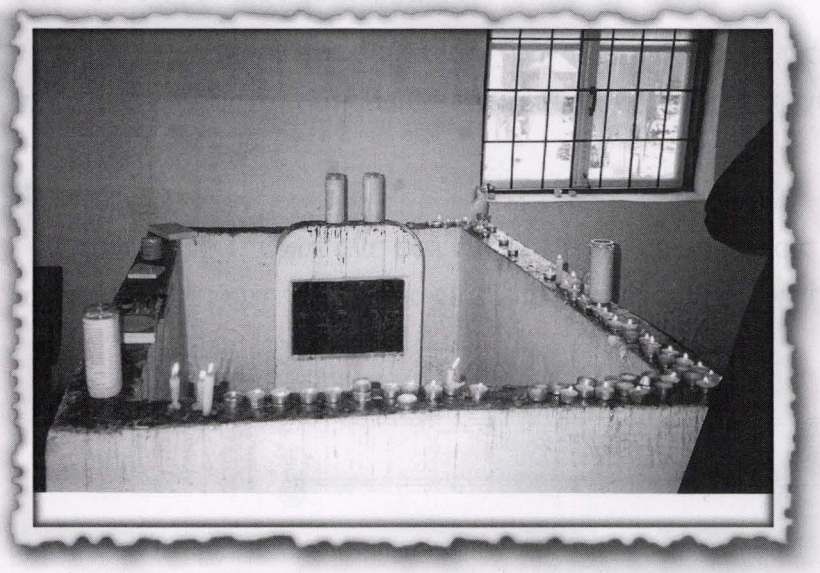
יש לדייק בשינוי לשון הפסוק, דבתחילה כתיב את אשר ישנו פה עמנו "עומד" היום, ואילו לבסוף לא כתיב כי אם אשר איננו פה עמנו היום, ולא כתיב עומד, כדרך שכתוב בתחילת הקרא.

ואמר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לפרש, ד"היום" קאי על יום של ראש השנה, שלפני ר"ה באים אנשים לצדיק הדור שיתפלל בעבורם, שיוכלו לשוב בתשובה שלימה, ושהשי"ת ימחול להם כל עוונותם, אבל באמת הצדיק בעצמו הוא טרוד בעניני עצמו, לתקן גם החטאים שלו, ודואג גם בעבורו, ואיך שייך לצדיק שטרוד עבור עצמו להתפלל עבור בנ"י, אך זהו דוקא בצדיק שנמצא בעוה"ז, שעדיין עסוק הוא בעניני עצמו, אבל צדיקים הנמצאים בעולם העליון, ואין להם שום שייכות עם החטאים שבעוה"ז, הם יכולים להתפלל על בנ"י.

ובזה פי' כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הפסוק, את אשר ישנו פה עמנו, היינו הצדיקים הנמצאים פה אתנו חיים בעוה"ז, עומד היום לפני ד' אלקינו, היינו שהוא בעצמו עומד ומתפלל להשי"ת על חטאיו, והאיך יכול להתפלל על בנ"י, ואת אשר איננו פה, היינו הצדיקים הנמצאים כבר בעולם העליון, עמנו היום, הם יכולים להתפלל עלינו, שכבר אין להם שום שייכות עם עניני עוה"ז[75].

פעם כשעמד כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע על יד ציון אביו הק' כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע פתח ואמר:

הי' פעם איש א' שלא זכה משך כמה שנים לזש"ק, והלך ל**הבעש"ט** הק' זי"ע שיבטיח לו בן, והבעש"ט נעתר לבקשתו והבטיח לו בן, ולאחר זמן קצר אכן נולד לו בן. אחר הסתלקותו של הבעש"ט, אירע מקרה ופתאום מת הילד, הלך האב עם הילד לציונו הק' של הבעש"ט, והניח את הילד ע"ג הקבר של הבעש"ט, ואמר: "הילד הזה שלכם הוא, קחו אותו בחזרה". והאב פנה לדרכו ורצה לחזור כבר לביתו.

מצבת הבעש"ט הק' זי"ע (כפי שהי' מאז ששופץ אחר מלחמה"ע עד שנת תש"ס לפ"ק)

בשמים נעשה רעש גדול לשמע דברים הללו, והבעש"ט הק' פעל במרום לחזור ולהחיותו. ובעת

75 כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.

שחזר הילד לתחי', אמר הבעש"ט להילד: תצעק מהר "טאטע" כל זמן שעודו שומע. וצעק הילד "טאטע" עד שבא אביו ולקחו.

איתא - המשיך כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע - דביומא דהילולא באים הצדיקים מעולם העליון לזה העולם. וסיים בנוסח התעוררות: "לאמיר שרייען טאטע ווילאנג די טאטע איז דא"[76].

פעם כשעמד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על יד ציון זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, אמר בזה"ל: זקיני, הרי פעם אהבת לשמוע את קולי[77], מפציר אני בך שגם היום תשמע את קולי.

בשנת תער"ב לפ"ק, כשעמדה להתכנס אסיפת גדולי התורה בענין השינויים בחינוך[78], ויהי בהיות כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אצל הציון הק' של זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, אמר שם כדברים האלה: "הלכה היא כי בני בנים הרי הם כבנים (יבמות סב), כעת רוצים לייסד חדר כללי, אבי ז"ל היה גודר גדר ועומד בפרץ, אבל לי אין כח, לכן אני מבקש ממך שתעמוד לימיני, שנוכל לעמוד כנגדם ולעצור בעדם"[79].

בשנת תרח"ץ לפ"ק, כשעלה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע להשתטח על ציון הק' של זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ביומא דהילולא דילי' כ"ז אלול, אמר מרן על הציון הק' בזה הלשון:

- "מ'זאל מוחל זיין, איך וויל מודיע זיין, דער רשע איז שוין אריין אין וויען, דער אייבערשטער זאל העלפן אז מ'זאל קענען אויסהאלטן"[80].

76 הובא בלוח 'תמידים כסדרם - בעלזא' ליום כ"ג שבט, עיי"ש.

77 ידוע, שלעת זקנתו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע כשנתרבתה המשפחה, ולא הי' המקום בביתו של מרן דיו להכיל את כל הנכדים, שכרו דירות ובתים בשכינותו של מרן עבור כל הצאצאים, כשרצו לשכור דירה גם עבור כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הי' אז כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע תינוק קטן, ולא הסכים מרן שכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע יעתיק דירתו משם, באמרו על כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "וי וועל איך מיך קענען באגיין אן בערענ'יוס קוויטש".

78 אודות אסיפה זו ראה ספרינו 'אגרא דבי הילולא' (עמוד קעג), ושם: בשנת תרע"ב היה תקופה שהיו הרבה אנשים ובני הנעורים שנחמצו וירדו מן הדרך ל"ע, והיו כמה גדולים שרצו לעשות אז חדר כללי, היינו לסדר חדרים מה שילמדו, באופן וסדר מסויים, והיה אסיפה בענין זה בטשערנאוויץ, והשתתפו שם כמה גדולים, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע יצא אז נגדם (נוסח מכתבו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, ראה שם מכתב לב). בשעת מעשה הי' שם אחד מקרואי העדה שהשתתף באסיפה, ואמר שצריכין להפסיק את פעולתם, בהטעימו בזה"ל: "אונז וועלן זיך אהנארבעטען און אהנארבעטען, און וועט קומען דער בעלזער רב מיט א דריי מיטן ספאדיק און וועט אלץ אהנווארפען". ואכן כך הי', שבסופו של דבר בהשפעת מרן נתבטל הדבר.

79 'אדמור"י בעלזא' (ח"ג עמוד רעד).

80 הרה"ח ר' **משה בערגמאן** ז"ל מבוריסלוב שהי' נוכח שם באותו מעמד - נדפס בספר 'שיח זקנים' (ח"ה עמוד שיג).

ציון כ"ק מרן מהר"י זי"ע

מימינו של ציון כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, עומד ציונו הק' של בנו הק' ממלא מקומו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, המציבה נשברה לשנים ונמצאה אחר המלחמה כששני החלקים נעוצים ותקועים בקרקע. לאחרונה תיקנו גם מציבה זו, וחיברו שני החלקים כצורתה המקורית.

על המצבה חרות:

נפטר יום ג' כ"ג שבט תרנ"ד לפ"ק
וכל העם יבכו על הלקח ארון הקודש
ונשארנו כיתומים ואין אב
פ"נ כבוד אדוננו מורנו ורבנו הרב
הקדוש המפורסים בצדקתו ורב צדקת
פזרונו בקי בנגלה ונסתר ראש גולת
אריאל גדול בישראל שמו לוחם מלחמת
מצוה בכל עוז לחזק תוה"ק שלשלת
היוחסין כקש"ת מו"ה יהושע זצללה"ה
רב דפק"ק בהרב הקדוש רשכבה"ג
מו"ה שלום זצללה"ה רב דפק"ק
ת.נ.צ.ב.ה.

אשכבתי' דרבי

כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע נסתלק ביום ג' פ' משפטים כ"ג שבט, בעיר פלאריסדארף הסמוכה לוויען[81], בהיותו על אם הדרך מוויען לבעלזא, אחר שנסע לשם לעבור ניתוח לצורך רפואתו[82].

81 הרהגה"ח ר' **חנוך דוב פאדווא** זצ"ל גאב"ד לאנדאן, הובא בשמו ב'אור לנתיבתי' (גליון יז עמוד 85) מפי הרה"ג ר' **שלו' צבי ענגלענדער** שליט"א.

82 וכדאי להעתיק מה שהביא הגה"צ ר' **אלעזר דייטש** זצ"ל אבד"ק באניהאד בספרו 'תבואות השדה' ח"ג, בהספידו על כ"ק מרן

יום זה - ג' פר' משפטים - הי' מיועד מאז בפי מרן, ורימז על כך שנים-עשרה שנים קודם לכן, בעת האסיפה להרמת קרן חברת "מחזיקי הדת" שמרן עמד בראשה, שהתקיימה ביום ג' פר' משפטים דשנת

קונטרס "הספד מר" על כ"ק מרן מהר"י זי"ע מהרה"ג ר' משה הויזער ז"ל מבראד (טרם נתפרסם - מגנזי המכון)

מהר"י זי"ע: "אמנם נראה ליתן טעם למה עשה לנו ד' ככה שעטרת ראשינו לא מת על מיטתו רק בנסיעתו על מסילת הברזל על השדה... כי עפ"י הרוב במיתת הצדיק יש להצטער יותר אנשי המקום שהצדיק הי' דר שם כי שם פעל יותר, אמנם כן היינו דווקא בצדיק אשר אינו פועל רק בעירו משא"כ הצדיק כזה אשר בצלו יחסון כל העולם א"כ כל מקום ומקום יש לקונן ולבכות כמו במקום אשר הי' דירתו, ולכך הראה לנו הקב"ה שלא מת על מיטתו רק בדרך כי דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד, על זה הדרך אשר הלכו אלפים ורבבות מישראל שם נפל שדוד".

עוד מצינו בין ההספדים הרבים שהספידו גדולי דורו את כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שרבים מהם קוננו במיוחד על השבר הגדול שמרן לא נסתלק על מיטתו כי אם עלי דרך. ביניהם הגה"ק **מהרש"ם מברעזאן** זצ"ל בהספדו המובא בספרו 'תכלת מרדכי' ח"ג שמזכיר בדבריו דבר זה: "ולענינינו יאמר, כי הנה הגה"צ מבעלז יצאה נשמתו בדרך רחוק ממדינתינו, ולא על משכבו בביתו כדרך העולם, וזה לאות כי הוא חביב אצל הש"י, עפמ"ש בברכות (נח, ב) עתידים בתי צדיקים שיחרבו, דיו לעבד שיהי' כרבו, וכן בעוה"ר בגלות המר ושכינת עוזינו בגלות כאורח נטה ללון (כביכול) חוץ לביתו, ולכן גם הצדיק בהיותו חוץ לביתו ומדינתו נפשו דבקה בהש"י ויצאה מנרתיקה, וז"ש בושנו מאוד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו (ירמי' ט' י"ח), כי בעבור שעזבנו בעונותינו את ארצינו ועוד לא שבנו מטעותינו, לכן השליכו משכנותינו, ורוחו שבה אל האלקים חוץ למדינה".

וכן בהספדו של הגה"ח ר' **משה הויזער מבראד** ז"ל על כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (הנמצא בגנזי המכון וטרם נתפרסם) מקונן בין השאר: "הצדיק אבד ואין איש שם על לב, זה יש להתאונן על פטירת הרה"צ הקדוש הזה שנפטר בדרך, ובשעת יציאת נשמתו בטהרה לא הי' זכי' לשום איש לעמוד שם ולבכות כמנהג העולם בשעת פטירת צדיקים שכל העולם עומדים בשעת יציאת נשמה, ובכאן הצדיק אבד ואין איש, בשעת מעשה לא הי' שום איש רק בניו שיחי' ואנשיו, שם על לב, זה הדבר נשים על לבינו, מפני מה הי' בכאן שינוי גדול כזה, מסתמא החטאים שהיו שלא עפ"י דרך הטבע. ע"כ יש לנו לבכות ע"ז, ואין די ג' ימים לבכי', כמו שנאמר באהרן הכהן שלא עמד ג"כ שום אדם בשעת פטירתו, רק משה ואלעזר בנו, נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, הגם שהדין היא רק ג' ימים לבכי, אעפ"כ מחמת שלא הי' להם שום זכי' שיעמדו אצל פטירתו, עי"ז בכו ואמרו מסתמא עונותינו גרמו זאת".

בדומה לזה, מצינו גם בהספדו של הגה"צ ר' **יחיאל מיכל היבנר** זצ"ל אבד"ק ניזנוב, המובא בספרו 'שו"ת הד"ר' (סי' יח) שכתב: "ולא די לנו כל הצער הזה שנלקח מעל ראשינו עטרת מלכינו, עוד נוסף על יגוינו שלא מת בעירו ובביתו, רק על מרכבת הברזל סמוך לק' וויען, איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות, כי נסעו עם גויתו הטהורה דרך כמה וכמה עיירות גדולות וקטנות, אהה מה זאת עשה ה' לנו... ולבי אומר לי דמאת ד' היתה זאת, דאמרו בפ"ב דכתובות, דגמירי דלא אפסיק עמודא דנורא רק לחד בדרא או לתרי בדרא, ורבה"ק ז"ל הי' כן, והי' ראוי שיהי' עמודא דנורא לפני מטתו, אבל אין הדור ראוי לכך ואותותינו לא ראינו, ע"כ הי' לפיד אש של הדיוט ועמוד ענן הולך לפניו, להראות כי ראוי הי' לאש יורד משמים אשר חלקו בנעימים".

תרמ"ב, באמרו: "מקוה אני שיום זה ישאר ליום מסויים עד ביאת הגואל"[83].

גם ברמזים אחרים, שרק לימים עמדו עליהם, רימז מרן את זמן פטירתו. סיפר הגה"ק בעל **ערוגת הבשם מחוסט** זצ"ל, שהגה"ק ר' **יצחק אייזיק אבד"ק נירעדהאז** זצ"ל ה' כמה חדשים לפני פטירתו בבעלזא אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ואמר למרן שיש לו חשק לעת זקנתו לעלות לארץ ישראל ולהשתקע שמה, השיב לו מרן: מה זה שאתם רוצים לנסוע בעצמכם, תמתינו עלינו שנסע עמכם, כי גם לנו היה חשקות לזה. ואכן כן

קונטרס "פלגי מים" הספד על כ"ק מרן מהר"י זי"ע מהרה"ג ר' אליעזר מישל ז"ל אבד"ק גאלינאר

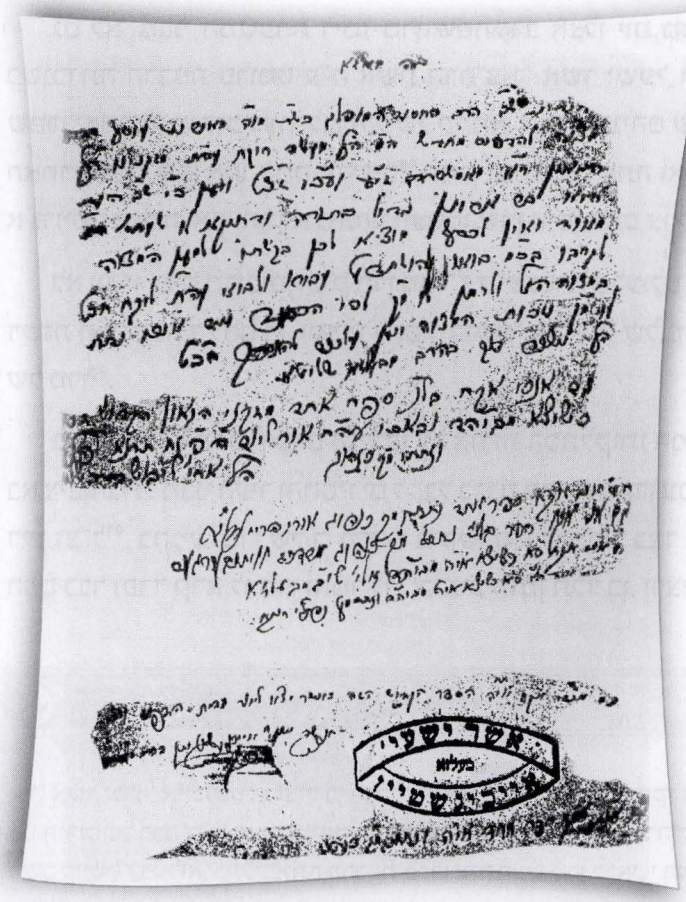
שער מכת"ע "מחזיקי הדת" המפרסם סדר האסיפה שהתקיימה בלבוב בשנת תרמ"ב

83 הנוסחא המקובלת בעובדא זו היא, שהאסיפה התקיימה ביום כ"ג שבט תרמ"ב, ואחר שעלתה תוצאת האסיפה בהצלחה מרובה למעלה מן המשוער, התבטא מרן ואמר שמקוה שיום זה - כ"ג שבט - יישאר כיום מסויים. אך ככל אשר חקרנו, לא מצאנו על שום אסיפה רשמית של "מחזיקי הדת" שהשתתף בה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שהתקיימה ביום כ"ג שבט. כי אסיפה הראשונה של "מחזיקי הדת" התקיימה בשנת תרל"ט אחר שנתקבל האישור מטעם הממשלה לתיקון "חברת מחזיקי הדת", שאז התקיימה האסיפה ביום ה' פר' כי תשא ח"י אדר. ושוב התקיימה אסיפה רבתי בלבוב ביום ג' פר' משפטים כ"ה שבט תרמ"ב, וכמובא בכת"ע 'מחזיקי הדת' (שנה ד גליון 9) ארכה האסיפה כמה ימים, מיום ג' עד יום ה' כ"ז שבט (ב'מחזיקי הדת' שם לא מפורט באיזה שבוע התקיימה האסיפה, אך כפי הידוע הי' זה בפר' משפטים, וכן יוצא ממשמעות הדברים שם. ויש לציין כי התאריכים מימי החודש הניתנים שם על הכותרות, אינם נכונים כלל, ובטעות נדפס התאריך: "יום ב' כ"ב שבט תרמ"ב", כי יום כ"ב שבט חל להיות בשנה ההיא בשבת פ' יתרו, ולא ביום ב'. וכמו"כ הנדפס שם בכותרת המאמר "ליום הנועד הוא היה יום כ"ב שבט", לא ידוע הכוונה בזה, כי כאמור לא התקיימה האסיפה ביום כ"ב שבט שחל בשבת רק ביום ג' שלאחריו. ומסתבר, כי מאחר שהגליון נדפס רק כמה שבועות לאחר התאריך הניתן - כפי שמוכח מתוך תאריכי המכתבים המובאים בתוך הגליון, שיש ביניהם מכתבים שנכתבו רק בפר' תרומה, תצוה, וכי תשא - לא דקדקו המדפיסים להיזהר בהצגת תאריך מדוייק). ואסיפה השלישית בהשתתפות מרן התקיימה בלבוב ביום ג' וישב ח"י כסלו תרמ"ז. וכבר בההספד שנשא הגה"ר **אליעזר מישל** ז"ל על הסתלקות כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שנדפס בקונטרסו 'פלגי מים', הזכיר ענין זה שהפטירה היתה באותו היום - ג' פר' משפטים - שבו היתה לפני כמה שנים האסיפה לחיזוק הדת שמרן עמד בראשה.

הוה, כי הרה"צ ר' יצחק אייזיק נפטר ממש ד' ימים לפני הסתלקותו של מרן **מהר"י** זי"ע, ושניהם ביחד הלכו אל ארץ החיים[84].

בשנים קודמות היה דרכו של מרן לברך את הקהל במוצאי יום הכיפורים. אח"כ הפסיק מנהגו זה ולא בירך רק את בניו ונכדיו ובני משפחתו. בשנת תרנ"ד אמר: "יש לי חשק לברך את כל הקהל". באו כל החסידים ואנשי העיר אליו ובירך את כולם[85].

וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר, כי בשנה האחרונה קודם הסתלקותו של אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הרבה למסור ולגלות לו נסתרות, ובפרט מה שקיבל מאביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ואם היה מסתיר עצמו ממנו, היה מקיים את הפסוק "החכמה תחיה בעליה" (קהלת ז)[86].

חתימת הרה"צ ר' אשר ישעי' אייכנשטיין זצ"ל על ספה"ק 'מעשה רוקח' נראים גם חתימת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, הרה"ק ר' ארי' לייביש ממאגרוב זצ"ל, הרבני ר' אורי פריינדליך ז"ל רואה חשבון בח"ק "מחזיקי הדת", הגה"צ ר' מרדכי ווינבערגער ז"ל דומ"ץ בעלזא, הרה"ג ר' אלי' שו"ב מבעלזא ז"ל, הרה"ק ר' נפתלי מנעווריא זצ"ל

84 הובא בהקדמה לספר 'תפארת יצחק', בשם הגה"צ ר' **לוי יצחק גרינוואלד** זצ"ל אבד"ק צעהלים ששמעו מפי אביו הגה"ק **בעל ערוגת הבשם** זצ"ל. וחשוב לציין, כי בהרבה מבין ההספדים על כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הזכירו גם את פטירתו של הגה"ק **מגירעדהאז** זצ"ל, ביניהם: בספר 'ערוגת הבשם', בספר 'בית נפתלי', בקונטרס 'יד יצחק' שבראש ספר 'מנוחת אשר', ובספר 'תבואות השדה'.

85 'אדמור"י בעלזא' (ח"ב עמוד רמא).

86 הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** זי"ל רב בבאלטימאר בספרו 'צדיק באמונתו' (עמוד רב), ששמעו מפי אביו הרה"ח ר' **אברהם הערצבערג** זי"ל מליבטשוב, ששמעו מפ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. וראה שם שמבאר בזה הלשון שאמרו חז"ל: משה קיבל תורה מסיני "ומסרה" ליהושע, שהמסירה ליהושע היתה בעל-כרחו של יהושע, שידע כי ע"י שהוא נוטל על עצמו ההנהגה מקרב בזה את מיתת משה רבינו ע"ה, עיי"ש.

בנוסח שונה סיפר הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל מה ששמע מהחסיד ר' **שלו' לוביטש'ער** זי"ל, ששמע מפ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שאמר בעת ההלוי' של אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע: "ווער ווייסט צו איך וואלט נישט געדארפט נעמען קוויטלעך בחייו פונעם טאטען, קען זיין ס'וואלט אים געווען א טובה פאר אריכות ימים, שוין צוויי יאר וואס ער קוקט אויף מיר ווי איינער וואס ס'גייט אויף זיין וועלט".

גם לא' מבני המשפחה רימז מרן שמתקרב אצלו יום מועד לכל חי, הי' זה בתחילת שנת תרנ"ד כשנכדתה הרבנית **פרומט** ע"ה אשת הרה"צ ר' **אשר ישעי' אייכנשטיין** זצ"ל[87], ניגשה למרן והפצירה שמרן יאחל לה שתזכה עוד לבן זכר של קיימא, אחר שבניהם שנולדו קודם לכן לא התקיימו ל"ע, וזה בנם האחרון נעדר ל"ע אחר כמה חדשים[88], ומרן נענה לבקשתה ואמר לה בזה"ל: "א קינד וועסטו האבן, מיט א גרויסע נשמה, און וועגן א נאמען וועסטו שוין וויסן וואס צו געבן".

לא עברו ימים מרובים, וכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע נסתלק לעולם שכולו טוב, ואחר כעבור שנה בימי החנוכה דשנת תרנ"ה נולד להם בן, וקראו להם "**יהושע**" על שמו של מרן[89]. זה הי' הנכד הראשון שנקרא על שמו של מרן[90].

באופן נוסף רמז מרן טרם נסיעתו על אודות הסתלקותו הממשמש ובאה. ביום נסיעתו של מרן לוויען בא ציבור גדול מבני העיר והחסידים לקבל ברכת פרידה ממרן עם פתקאות, ובתוכם גם הגה"צ ר' **מרדכי'לע דיין** זצ"ל[91]. בהגיע תורו של ר' מרדכי ביקשו מרן להשאר בצד עד שיעבור כל העם, וכן עשה. לאחר שכל העם כבר נפרד קרא לו מרן ואמר לו: "בהגיע הזמן תלד בן, ורציתי שתקרא שמו על שמי".

87 הרה"צ ר' **אשר ישעי' אייכנשטיין** זצ"ל בן הרה"ק ר' **ישכר בעריש מווערעצקי** זצ"ל בן הרה"ק ר' **אלכסנדר יו"ט ליפא מזידטשוב** זצ"ל בנו הגדול של הרה"ק ר' **יצחק אייזיק מזידטשוב** זצ"ל, הי' חתנו של הרה"ק ר' **יחיאל מקרילאוויץ** זצ"ל חתן כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וישב קעסט בבעלזא. כשנתפנתה הרבנות בפרוכניק הציע מרן לראשי הקהילה לקבל אותו כרב, ואכן מיד אחר הסתלקותו של מרן בחודש שבט שנת תרנ"ד נתקבל כאב"ד פרוכניק. בשנת עת"ר עזב את הרבנות בפרוכניק והתיישב בבוברקא הסמוכה ללעמבערג, שם נסתלק ביום כ"ו כסלו שנת תרפ"ז לפ"ק.

88 י"א שזה הי' בעת שמרן בא לנחמם כשישבו שבעה על פטירת בנם ל"ע.

89 ה"ה הרה"צ ר' **יהושע אייכנשטיין** זצ"ל מגראסווארדיין, שבהיותו בחור צעיר הגיע ללמוד בבעלזא אצל דודו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהראה לו אותות חיבה יתירה. שם עלה מעלות רמות בתורה מתוך פרישות וטהרה.

חותנו הגה"צ ר' **חיים יצחק ירוחם** זצ"ל אבד"ק אלטשטאט כותב לנכדו הרה"צ ר' **נתן אייכנשטיין** ז"ל בנו של ר' **יהושע** ז"ל (שו"ת 'ברכת חיים' סי' לא): "שמחותני הרה"צ הקדוש ר' **בעריש מזידטשוב** זצ"ל [אביו של ר' אשר ישעי' ז"ל] אמר לי לפני חתונת אביך ה"ה אהובי חתני היקר הרב הצדיק המפורסם שליט"א [ר' יהושע ז"ל] בזה"ל, רבנו בעל **עטרת צבי** זצ"ל קיבל **מהחוזה מלובלין** זי"ע את הברכה לא ימושו מפיך וכו', ומסר את הברכה הזאת לאא"ז רבי ר' אייזיק זצ"ל, ואא"ז מסר את הברכה הזאת לי, ואני מוסר את הברכה לא ימושו מפיך ומפי זרעך וכו' לנכדי החתן יהושע'לי שליט"א".
אחר מלחמת העולם הראשונה התיישב בגראסווארדיין, ושם הוסמך ע"י זקינו הרה"ק **מווערעצקי** זצ"ל לנהל עדה חסידית. במלחמת העולם השני' הובל למחנה עבודה באוישוויץ, ואחר השחרור התרופפה בריאותו עד שנסתלק ביום ט"ז סיון שנת תש"ה, ובחודש מרחשון דשנת תשי"ב העלו את גופו לארץ ישראל ונקבר בעיה"ק צפת ת"ו.

90 סיפור זה סיפרה אחותו הרבנית **מירל** ע"ה אשת הרה"צ ר' **יאשע ג-טסמאן** ז"ל לפני מיטתו כשהגיע ארונו לשדה תעופה לוד בעת שהעלוהו לארה"ק בשנת תשי"ב, שהיא בעצמה היתה נוכחת בשעה שאמה הפצירה עד מאד במרן לאחל לה, וזוכרת איך שמרן שתק מתחילה, ורק אחר כך נענה לבקשתה ואיחל ובירך לה כנ"ל (בתו של ר' יהושע הרבנית זייבאלד תליט"א מב"ב).

91 הגה"צ בנש"ק מוהר"ר **מרדכי ווינבערגער** זצ"ל דומ"ץ בעלזא נולד בשנת כת"ר לאביו הגה"צ ר' **נפתלי** זצ"ל, שהי' בן בתו של הרה"ק בעל **בני יששכר** זי"ע ונתגדל על ברכיו אחר שנתייתם מאביו בהיותו נער בן חמש שנים (ממכתב בכת"י של הגה"צ ר' מרדכי'לע דיין זצ"ל).

הרה"צ ר' יהושע אייכנשטיין זי"ל — הרה"צ ר' אשר ישעי' אייכנשטיין זצ"ל מפרוכניק

(תשו"ח לנכדם ידידינו הר"ר אליקים געציל ענגלענדער הי"ו שהמציא לנו תמונות אלו)

בשמעו את הדברים האלה יוצאים מפורש מפי קדשו, נתעלף ר' מרדכי'לע על אתר, ונעשה בהלה בחדרו של מרן עד שהחיו את נפשו, ובינתים יצא מרן לנסוע עם הרכבת לוויען.

כששבה רוחו של ר' מרדכי'לע הפציר בו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שיספר לו את דברי אביו הק', בתחילה סירב להגיד, עד שמרן **מהרי"ד** הכריח אותו לומר. מיד שכר עגלה ונסע לבית הנתיבות בכדי להניא לב אביו מליסע, אך מרן **מהרי"ד** איחר, ולא הספיק להגיע עד שהרכבת כבר עזבה את המקום, ונסע אחריו עד לוויען.

כעבור ד' ימים מהסתלקותו של מרן נולד לו בן לר' מרדכי'לע דיין, ונקרא על שמו של מרן[92].

בדרך נסיעת מרן לוויען, עברו דרך עיר יערוסלוב, ונעצרו שמה להחליף הרכבת. שם עבר ע"י גוי שקנה לו בקבוק שכר, וכשראה את החסידים סובבים את מרן זרק עליהם הבקבוק ונפלה טיפה גם על בגדו של מרן. בראות זאת מרן חוורו פניו הק' ומיד הביע רצונו שרוצה לנסוע בחזרה ולא לעשות הניתוח

ר' מרדכי נתייתם מאביו בילדותו, ונתגדל על ברכי דו"ז הרה"ק ר' **דוד מדינוב** זצ"ל שלקחו בשנת תרל"ג להניח תפלין אצל הרה"ק **מצאנז** זי"ע. הוא נתמנה לכהן בתור דומ"ץ בעלזא עוד בימי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וישב על כס ההוראה בבעלזא עד פרוץ מלחמת העולם השני', שאז נמלט לעיירה גריידינג ושם נלב"ע זקן ושבע ימים.

וראה בספרינו חלק ב' אשר העתקנו משם א' ממכתביו שכתב לבנו הרב ר' **יהושע** ז"ל שהיגר לארה"ב, שכותב בסוף ימיו על אודות משרת הדיינות שלו: "על שאלתו ודרישתו ממני אם חזרתי לגמרי לאיתנו, ואם אני נושא עלי עוד לגמרי עול הדיינות או עכ"פ מקצת, הנני אומר לכם הודות לד', אשר מעט אשר כשל כוחי הודות לד' אני הולך פעמים לבית המדרש בעצמי על משענת מטה בידי... וענין הדיינות כך היא, רוב אנשים ימנעו עצמם לבוא עם שאלות מחמת תשות כחי ואור עיני, ודברי ריבות בין אדם לחבירו [ג"כ לא נמצא כעת, שמחמת מצב הפרנסה הקשה] נלקח כל המשא ומתן, ממילא אין כעת שום דין תורה". עוד אודותיו ראה בספרינו ח"ב פרק יד.

92 הרה"ג ר' **דוב זאב ווינבערגער** שליט"א רב צעירי ישראל ווילאמסבורג, בנו של אותו ר' **יהושע** ז"ל, בהקדמה לספרו 'שמן הטוב'. ר' יהושע היגר לארה"ב לפני מלחמה"ע, וכשנסעו אחריו זוג' וצאצאיו לארה"ב זכו לקבל ברכת קדשו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שהבטיח להם שבניהם ישארו שומרי שבת בארה"ב.

מזל וגרא טבא להחתן ולהבלה לפ"ק,

רעים אהובים קרובים וידידים הואילו נא בחסדכם ליקח חבל בשמחתי
שמחת בלילה נשואי בתי הבתולה המהוללה

יוטא תחי'

עב"ג הבחור המיופלג המהולל היחסן הנדול בנש"ק

מר יום טוב ליפא יחי'

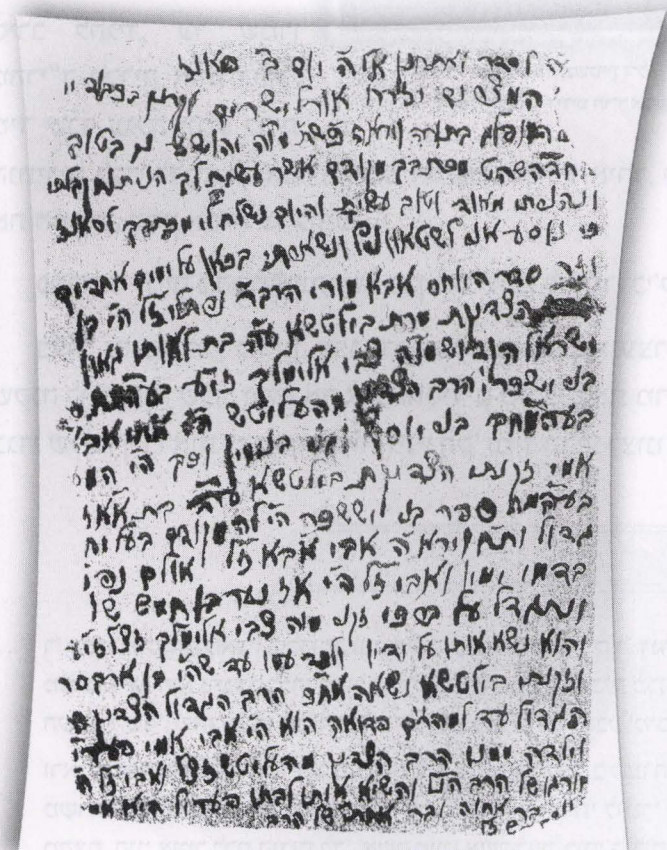
בן הרב הצדיק מו"ה שלום האלבערשטאם שליט"א

החיפה תהי' א"ה במזל טוב וביום טוב אור ליום ד' לסדר ברוך תהי'
חמשה עשר יום לחודש מנחם אב הבעל בקיק בעלז חושו ונשו נא אלי
לעת מצא להיטיבני לשמחני כפי הראוי ה' הטוב ישלם פעלכם הטוב

ידידכם מוקירכם רוש"ט

מרדכי ווינבערגער
דוים מפה בעלז

מכתב הזמנה לחתונת בתו של ר' מרדכי'לע דיין זצ"ל שהתקיימה בבעלזא

כת"י נדיר של הגה"צ ר' מרדכי'לע דיין זצ"ל, שבו מפרט סדר יחוסו כנכד הרה"ק בעל ה"בני ישששכר" זי"ע (ובו מוזכר פרטים בלתי ידועים מסדר יחוסו של דודו הרה"ק ר' יוסף בנימין רייך מהעליטש זצ"ל בעמח"ס בני יוסף ובני בנימין)

(מראחניק) בפשוט ישרים חדום קרת ובפועל צדק רבה
התפארה, אחרי אשר עכר עדן וערנים באין רב ונשוא פנים בעירתנו
מהר מחרנו פן כפקרת מרבית ערי גאליציע תחי' עירנו אשר כי
יפקר מקום הרב אין איש שם על לב להושיב את כסא הרבנות
ולכלאות את מחסור הקהל, אכן הפקח שניבו ברואה אנשי עירנו
אשר ה"ל רובם ככלם יראה ד' חסידים ואנשי מעשה ראו והבינו
את גודל ההכרח להושיב את כסא הרבנות בדב נדול בתורה
ויראת ד', ושלחו את מקום הלכנון בעזנא העידה ולקחו משם ראש
יוצרותיו יפה עוף האבדך הרב החריף ובקי משנתו זך ובקי סודו
תרוץ נזר התכסים סנוץ תרשישים בנן של קדושים בר אורין זכר
אבהן מוהריר"ר אשר ישעי' אייבנשפיין נכד הגיצ סידרשטוב
ובעל נכר מרן ההיצ מבעלזא זצוקל"ה, וישתלו אותו בעירנו
ויעטרוהו בכתר הכוסים בכתר הרבנות לצדי תפארת.

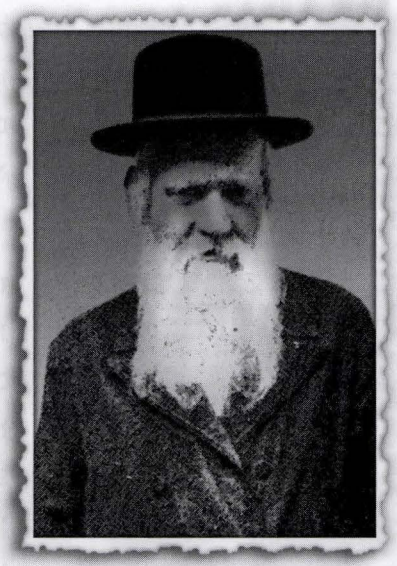
קוראים יקרים שאוני הפעם ואשמיע דברי אתכם, כי מי
יעצור כח בקר חוקף ועוצם תשוקת האדם אשר יכסוף להוסיף
לזולתו את אשר יראה ויהבונן, לבל יפרוץ את הנכזל, עור עוסדת
לנגדי חסונת הסראה הנהדר אשר ראתה עיני כש"ן פ' הרוסת
בעת אשר קנה הכסהה (סוכל סוזבנים הנאונים דקיק נעסדוב
הוכנוב דוכעצק) הרב החריף ובקי סוהי"ר אשר ישעי' אייבנשפיין
נ"י, ובשחותיו אשר הוצק חן תחל לדרוש ועוד בסוס יצא הדפור
הראשון סמץ אחלי פני העם והביטו אליו כל העם סקצה כסו
תמצו לנלות לו כסו רנע את אהבתם אליו סקרב לב ודשסת
השקם שורת ככל קצות בה"ק, ויהי בעת כלות הדרשה ברכו אותו
כל העם בברכת מזם וירעשו אסות הפסים סקול הקוראים, והבה"ק
נחסלא אותה סזיו עפרת כתר הרבנות אשר חלפתו כי הבחיקה
גבוהה, ועתה אזהתי עיני ותשובי הנה הרב שולפויא סתחלך
בחוכנו, ולנו אך לסור למשמעתו ככל אשר יורנו ובלעדיו לא
נרום ונגילנו ויהינו עד אשר יבנה ציון במהרה בימינו, ואני סרם
אכלה לדבר אוברך על המונסר כי יתן ה' חנו ויקרו בעיני כל
רואיו מעתה ועד עולם, והיתה ראשיתו מצעיר ואחריתו ישנא
מאד, עיניו יאירו במאור תורה ומשמיו יישירו נבחן, יגהל בחכונה
כסיו עדת ה' ובכודו ירום ונשא ונבה מאד, כאשו כשמש יאיר
נגדו הוא ובניו בקרב כל ישראל, שזכות אבותיו סמיעתו ובזקתו
עומדת לעד.

אריי ליב פעלדמאן

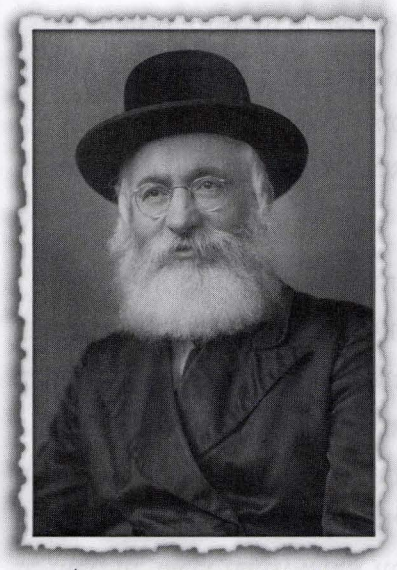
(פראנציק) זה יותר מעשרים שנה שנשארה עריתנו בדד
ונלמוד, בלא סנהיג וסנהל והעם היי פזוב.מאוד לשמצה, בקצף
כנדול כעגר כוזן נגעלה בכבכר, לא נתן אלקים דרך ארץ;
ריב כי היה בין אחים עד אלקים לא בא רבר שניהם, ומה יקר
היה הסראה אם סעם אחת בשמיסת נפשו בעלי ריב בברית
המשר בהליא אחר כלות פרוסה סן הכיס של שניהם אשר
הרציאו במשפטים דברהם, השמש יצא על הארץ יום יום ושוקי
פראנציק סלאים חברת אנשים אנוחות אנוחות, זה בורש דרשת
של רוסי על רעהו, זה יבקר סוסים לכל חשאת האדם וזה
אומר לא ראי זה וכי הצד השוה וכי והיתור חכם להרע היא
בורש בנין אב עד סוף כל הדורות ושחל לחל בשורה לשורה
הכהו כוהב אנשים אשר אין כח בסהם עכים לשסוע, והנורש
הנדול היא משוכח ובימי הסתרו הגור בית המדרש היה סוקף
כתנורו של עכנאי. ברבי משוכח שחרי בנמלים זצ"ל ויעסוד
להתהלל סתוך כובר ראש והוסיפו על השקה שתים שהן ארבע
עד חצות . . . . סה נאסר וסה נדבר אשר שבענו כוז וקלון
סבביהתינו לעג וקלס היינו לשכבינו ביעיסלויא בושים ונכלמים
היינו בעברנו בחוצות העיר לרגל ספחרינו סראות נגעים
סן הסחתים ובער החכוזות השמים כרוס והארץ לעוסק ואנשי
פראנציק אל בית המשפט אינש באיש סנץ באסור אלינו כל
היום כמה שכועות נשבעו היום אנשי פרוטניק, וכחנה תראות
ונרואים אשר אין להעלות על הכתב . . . כ"ו באחת בקרב
זמים, עד אשר הגית ה' לנו ויגל את עיני יחידי סגולה
דמחיק ונם אני בתוכם לרסאות את מכאוב עירינו ואסרנו לא
עת להשות, ולכשנו עוז וגבורה ונסקנו ליק בעלזא, אל הלכנון
ולקחנו סראש יונקות האורז ונרולי הקדש את כ' אדונינו הרב
אנדול החריף ובקי חוסר סנץ הרשישים ר' אשר ישעיה
אייבינשטיין שליט"א ובקול בסחה הקה בא לסחננו בתוך יסי
בכי אכל קדוש ישראל מרן הנאון הקדוש סבעדנא זללה"ה
אותנו ולהיה וברראשות כואב איש אל דעהו חסהו, כי הפם היה
אולך וסיוער לנץ היוצא סתחת יד עריץ אחד הסיוחד בעירינו
אשר לכש נבורות הסוס. אכל סאת ה' היה זאת לנו כי עוד
פעם כאשר דרוש דרש כ' אדונינו שליט"א בשבת פ' הרוסה
על הכיסה בבידניץ בסוניא עקיבה (בכס' שנת ד' ק')
וסים נכי סוב בחוכחת סוסר כל העם סקצה אסרו יהי אדונינו
הסרך שליט"א ויכואו קהיה כל העיר לא נשאר עך אחד, ובליל
פורש"ק הרים סחנת דרשה קבורו, איש איש כברכת ה'
עליו ובוים א' הצוה ישב לשסוע את העם ועשה שלום בין
איש ובין רעהו, ובכה דברים ותקונים ננשרו על ידו ובפרס
בענין הסקוח סאוד נעלה בהרים סבשול במביהה שלא נזשנה,
ואעם עוסד עליו סן הבוקר ועד העיב ויושב ורן לאסיתת של
תורה ששמים שעברו עליהם שנים רבות אחרי בלותם מצאנו
ערנה וחכיהה לשרב נגדו, כבהשיר אין תשכון כעת שלוה והשקם
ויום ליום תחרבה דרעת להוקיר את כ' אדונינו שליט"א כי רו
נאה כתר הרבנות . . . ועתה ה"ל ספיקים אנחנו בכל צער ונעד
תורה ואסריהן על ספעניכו ובפיכנו ויהודו את השאתם ויכו
באוניות על לבם הפאנו כי דבניו בכם ואנחנו סעניהים על
סדהנו הכל סחול הכל שרירים וסחולים כן ירבה שלומנו וכן
יסיף ה' לנו עד נעלה נאולים לציון בנחה עם אדונינו רבינו
שליט"א בראשנו.

חיים לאנדעים.

מודעות במכת"ע 'מחזיקי הדת' אודות התמנות הרה"ק ר' אשר ישעי' ז"ל לאבד"ק פרוכניק

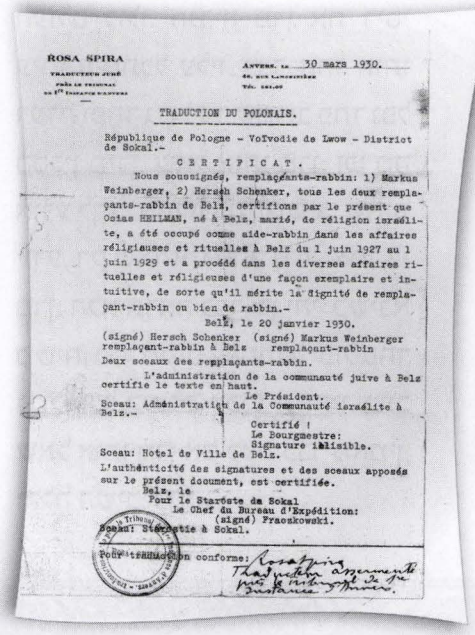
הגה"ח ר' מרדכי'לע דיין [ווינבערגער] זצ"ל מבעלזא

הרה"ג ר' יהושע ווינבערגער ז"ל בן הרה"ג ר' מרדכי'לע דיין ז"ל

שאמור לעשות בוויען, אמנם המקורבים ובני המשפחה דיברו על לב מרן שאחר כל הטירחה שהטריחו בנסיעת מרן כבר ימשיך בנסיעתו. התבטא מרן ואמר "אשאָד אז **מרדכי** איז נישטא" (הכוונה הי' על החסיד ר' מרדכי פעלץ זצ"ל שנפטר לפני שנים אחדים), והטעים ואמר: "אז דער געגנעראל איז נישט דא איז דער קיסר שוואכער". וכאומר: אילו ר' מרדכי הי' כאן לא הי' נותן להמשיך בנסיעה[93].

כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע נסע אחר אביו לעיר וויען, ושם הי' עומד ומשמש את אביו. ביום א' ביקש כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע להביא לו "משניות", ונטל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע משניות והגישו לאביו, פתח מרן את המשניות, ונפתחה במשנה ריש מסכת מעילה העוסק בדין "קדשי קדשים ששחטן שלא במקומן". כשראה זאת כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע התחיל לדפדף את המשניות לעמוד אחר, אך מרן חזר ופתח אותו העמוד שמתחילה. כך הי' מספר פעמים. ובראות כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע איך שאביו מתעקש להמשיך בלימוד דוקא במשנה זה, סיבב את פניו אל הכותל ופרץ בבכי, בהבינו הרמז שמרן יסתלק שלא במקום משכן קדשו[94].

ROSA SPIRA
TRADUCTEUR JURÉ
PRÈS LE TRIBUNAL
DE 1ère INSTANCE D'ANVERS

Anvers, le 30 mars 1930.

TRADUCTION DU POLONAIS.

République de Pologne - Voïvodie de Lwow - District de Sokal.-

C E R T I F I C A T .

Nous soussignés, remplaçants-rabbin: 1) Markus Weinberger, 2) Hersch Schenker, tous les deux remplaçants-rabbin de Belz, certifions par le présent que Ozias HEILMAN, né à Belz, marié, de réligion israélite, a été occupé comme aide-rabbin dans les affaires réligieuses et rituelles à Belz du 1 juin 1927 au 1 juin 1929 et a procédé dans les diverses affaires rituelles et réligieuses d'une façon exemplaire et intuitive, de sorte qu'il mérite la dignité de remplaçant-rabbin ou bien de rabbin.-

Belz, le 20 janvier 1930.

(signé) Hersch Schenker (signé) Markus Weinberger
remplaçant-rabbin à Belz remplaçant-rabbin

Deux sceaux des remplaçants-rabbin.

L'administration de la communauté juive à Belz certifie le texte en haut.

Le Président.

Sceau: Administration de la Communauté israélite à Belz.-

Certifié :
Le Bourgmestre:
Signature illisible.

Sceau: Hotel de Ville de Belz.

L'authenticité des signatures et des sceaux apposés sur le présent document, est certifiée.

Belz, le
Pour le Starôste de Sokal
Le Chef du Bureau d'Expédition:
(signé) Fraenkowski.

Sceau: Starostie à Sokal.

Pour traduction conforme:

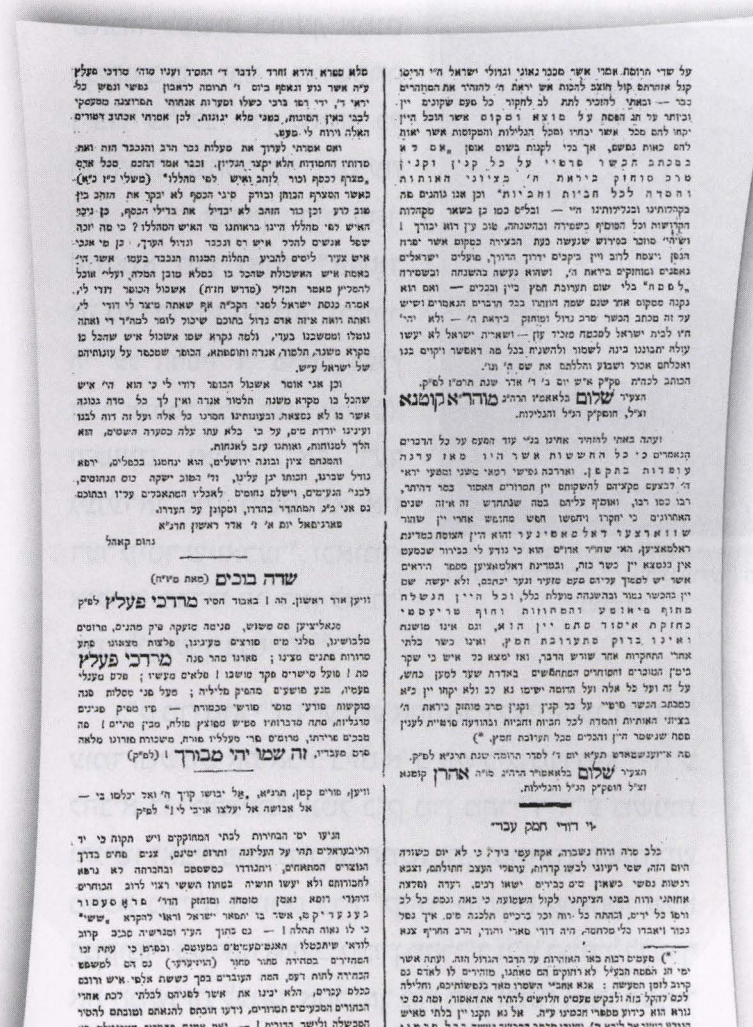
מסמך נדיר מתירגום בשפה הצרפתית על כתב-קבלה שקיבל הרה"ג ר' יהושע ווינבערגער ז"ל שעליו חתמו: אביו הרה"ג ר' מרדכי'לע דיין ז"ל, הרה"ג ר' הערשעלע דיין [שענקער] ז"ל, וראש הקהל בבעלזא (ששמו לא הי' ביד המתרגם לפענח). שאושר בידי מושל המחוז בסקאהל

93 עובדא כזו מובא בנוסחאות שונות. נוסחה זו עם ביטויים אלו מפי הרה"ח ר' **אברהם בראנדער** שליט"א משמי' דאביו הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל.

94 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל.

בעת הסתלקותו נוכחו שם על הרכבת מנין יהודים, ובתוכם רופאו של מרן, ששב בתשובה רק ימים ספורים קודם לכן, וגופא דעובדא הכי הוה:

- לפני הניתוח, כשהרופא אחז כבר הסכין בידו[95], שאל מרן את הרופא אם הוא מאמין בד', והשיב בחיוב. שאל אותו מרן שוב אם הוא מאמין גם בביאת המשיח, השיב הלה שזאת כבר אינו מאמין, שאין זה עולה על שכלו ודעתו שיבא עני הרוכב על החמור ויכבוש את כל העולם כולו. הגביה מרן את ריסי עיניו והסתכל עליו. מיד אחז אותו רעדה ופחד גדול עד שמרוב פחד נפל הסכין מידו. שאל אותו מרן: וכי מה אירע לך כי פחדת כה? השיב, שאינו יודע, רק שאחזתו פחד גדול. אמר לו מרן: הלא תראה כבר, כן יהי' כשיבא משיח, בכל מקום שיסתכל יפול פחד גדול, וכל העולם ייכנע תחתיו. שוב שאל אותו מרן אם כעת כבר מאמין, והלה השיב: כן[96].

על שדי תרומת. אמרי אשר סכבר נאוני וגדולי ישראל הי' היוסו קול אזהרתם קול חוצב להבות אש יראת ה' להזהיר את המהרהרים כבר — ובאתי להזהיר לתת לב להקור כל טעם שקונים יין וביחוד על הנ הסמת על סוצא ומקום אשר ומכל היין יקחו להם מכל אשר יבחרו ומכל הגלילות והמקומות אשר יאוה להם כאות נפשם, אך בכי לקנות בשום אופן אם כא כתכתב הקשר פרסיו על כל קנין וקנין טרם סוחזק ביראת ה' מציוני האותות והסדה לכל חבות וחביות" וכן אנו נוהגים מה בקהלותינו ובגילוותינו הי' — ובליים כמו כן בשאר מקהלות הקדושות וכל המוסיף בשמירה והתשוקה, טוב עין הוא יבורך ! ושיהי' מוהר בפירוש שנעשה נעת הבציה במקום אשר יפרה הנפן ויעשה להם יין בקנים ירהיך הדורך, מוליים ישראלים נאמנים ומוחזקים ביראת ה', ושהוא נעשה בהשגחה ובשמירה "ממש" בלי שום תערובת חמץ בין הכלכים — ואם הוא נקנה ממקום אחר שנם שמח ומוהרו בכל הדברים הנאמרים ושיש עי זה מכתב הקשר פרס נדול ומוחזק ביראת ה' — ולא יהי' תי לבוא ישראל למכסח מכיר קן — ושוא"ת ישראל לא יעשו עולה תבוננו בינה לשמור ולהשגיח בכל מה דאפשר ויקיים בנו ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' וגו'.

הכותב להתם מקדק אי"ש יום נ' ד' אדר שנת תרס"ו לפ"ק.

העתיר **שלום** בלאאמ"ו הרה"ג **מוהר"א קוטנא** וצ"ל, תומ"ץ הגיל והגלילות.

ועתה באתי להזהיר אתיכם בניי עוד הפעם על כל הדברים הנאמרים כי כל התשובות אשר הוי מאו ערבה עומדות בתקפן. וארדכה נפשי דמאי שנני ומפעי יראי ה' לבצעם מקציהם להשקומם יין תסרוים האסור בפי דורותי, רבו כמו רבו, ואומץ עליהם בפה שנתחדש זה אי"ה שנים האחרונים כי תקרו ותחשו חפש מחנשש אחרי יין שנור שזוארצער דאלשאמינער זוא היין העומה בפירוש דאלמאינץ, האי שהיר אדוים הוא כי נודע לי בבירור שבפעם אין נמצא יין כשר כזה, ובמדינת דאלמאינץ בפפר הראים אשר יש למפך עדיהם פעם שזעיר ונער יכתבם, ולא יעשה שם יין בהכשר נמור ובהשגחה מעולה כלל, וכל היין הנשלח פתוח פיאומע בהסחוזות וחוף שרישפי כחוקת איסור סתם יין הוא, וגם אינו מושגח ואינו בדוק מתערובת חמץ, ואינו כשר בלתי אחרי התחקות אחר שורש הדבר, ואז ימצא כל איש כי שקר בימי הנוכרים וחסוחרים המתחשים באדרת שער למען כחש, על זה ועל כל אלה ועל הזאת ישתפו נא כב ולא יקחו יין כזא כמכתב הקשר פרסיי על כל קנין וקנין פרט מוחזק ביראת ה' בצוינו האותות והסדה לכל חבות וחביות ובהודעה פרטיות לענין פפח שנשאר היין והכלים מכל הנזכרת חמץ.*)

פה אי"ונשבאדט העתיר יום נ' לפרי הזמה שנת תרי"א לפ"ק.

העתיר **שלום** בלאאמ"ו הרה"ג מוה"ר **אהרן** קוטנא וצ"ל תומ"ץ הגיל והגלילות.

מ' דודי חמק עברי

כלב פרה ורות נשברה, אקח עפי בידי כי לא יום כשורה היום הזה, שבי דעינו לבשו קדרות, נרשתי העצב חטילתם, ואבא ירשות נפשי כשאון סם בבריים ישאו רנים. ירדה ומלצה אחותני נודה בפני הציקתני לקול השוערה כי באה נכם כל כך ורמו כל ירים, והתהה כל יהוה וכר כרכיים תלכנה סים. איך נפל נכזר ואבדו כלי מלחמה, היה דודי מארי והודי, הרב התריף צנא

*) מעשים רבות באו האזהרות על הדבר הגדול הזה, ועתה אשר ימי הנ הפסח הבעיל לא רחוקים הם מאתנו, מוהריים לו לאדם נם קרוב לזמן המעשה : אנא אחביי השפרי מאד בפשתוכם, וחלילה לכם להקל בזה ולבקש אמתים חלושים להחיר את האסור, ומה נם כי נודע הוא כידוע מספרי חכמינו ע"ה. אל נא תקנו יין בלתי מאיש הנודע ביושר אל לירא ר', ושיהי מכתב הכשר נעשה בכל פרטיו כל דברי ההיא הזה שלישית ויתר נדולי ישראל. ואז שמנו ורוח : לכבם.

ע' דודי חמק עברי

כלב פרה ורות נשברה, אקח עפי בידי כי לא יום כשורה היום הזה, שבי דעינו לבשו קדרות, נרשתי העצב חטילתם, ואבא ירשות נפשי כשאון סם בבריים ישאו רנים. ירדה ומלצה אחותני נודה בפני הציקתני לקול השוערה כי באה נכם כל כך ורמו כל ירים, והתהה כל יהוה וכר כרכיים תלכנה סים. איך נפל נכזר ואבדו כלי מלחמה, היה דודי מארי והודי, הרב התריף צנא

שלא ספרא הדא וחרד לדבר ד' התסד ועינו סוה' סרדכי פעלץ אשר נוע ונאפף בימי ד' תרומה לראשון נפשי ונפש כל עיר ד', ידי רפו ברכי כשלו ומערות אנחותי הפרוצה מפפקי לבבי נאין המונה, כפני פלא יגונות. לכן אפרתי אכתוב דפורים האלה ורוח לי פעם.

ואם אפרתי לערוך את פעלות נכר הרב והנכבר הוה ואת פרזוחיו התפרוסות חלא יקצר הגליון, ובכר אפר התכם פכל אדם כאשר הסצרף הכוחן ובוחן פי כי מחללו" (משלי כ"ח). "פגרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מחללו" (משלי כ"ז). סוב טוב כרע זכן כור תוהב לא יבדיל את ברילי הכסף, כן נקי האיש פי מהללו היגו בראותנו פי האיש המהלל? כי מה יוכה שפל אנשים להכי איש רם ונכבר ונדול הערך, כן פי אנכי איש עניר ליפים להביע תהלות הכבוה הנבבר בעמו אשר זיו כאפת איש האשכולות שהכר כו בפלא פובן המכתה ועלי אובל להפכיל פאפר הבזיל (פרזש חזת) אשכול הכופר זרזי לי, אפרה נפפת ישראל לפני הקביה אף שאתה פוצר לי זרזי לי, ואתה הואה אי"ה אתם נדול בתוכם שיכול לומר לפחיר די ואתה נומלו ופפשבנו בערי, ולפה נקרא שפו אשכול איש שהכל כן פקרא פשנה, תלפות אנדה ותוספתא, הבופר פפפבר על עונותיהם של ישראל עיש.

וכן אני אומר אשכול הכופר זרזי לי כי הוא זיו איש שהכל בו פקרא פשנה תלפות אנדה ואין לך כל פדה נבונה אשר בו לא נפצאה ובעונותינו הפרבו כל אלה ועל זה דוה לבנו ועינינו יורדת פים, על כי כלא עתו עלה בקערה השפים, הוא הלך לפנוחות, ואותנו עזב לאנחות.

והפכתם ציון ובנזה ירושלים, הוא יוחפנו בכפלים, יוסא נודל שברנו, ובכותו יבן עלינו, וד' הפוב יפקה כוס הנחומים, לבני הנעימים, וישלם נחומים לאבלין התאבלים עליו ובתוכם נם אני כי"א המתהדר בהדרו, ופקונן על העדרו.

פארנ'פאל יום א' ד' אדר ראשון תרנ"א

נחום קאהל

שדה בוכים (מאת פיוט)

זיונן אור ראשון. הה ! באבוד חסיד **מרדכי פעלץ** לפ"ק

פנאליציקן פם פשוש. פניפה פוקפה פיק פתנים, פרוסים פלבושינן, פלני פים פוראים פעינינו, פלצות פאחזו פתע פרדות פתנים פצינו ; פאחנו פהר פנה **מרדכי פעלץ**

פה ! פוקל פישרים פקר פושבנו ! פלאים פעשיו ; פרם פעלני פעפיו, פנע פושפים פהפיק פלילה ; פעל פני פשלות פנה פוקשות פורע פופר פרושי פכפורה — פיו פפיק פנינים פדבליות, פתה פדבוהיו פפיש פפוצץ פולח, פכין פהיים ! פה פככים פרידה, פרופים פרי פעליו פארת, פישובת פורנו פלאה פרם פצביו, **זה שמו יהי פבורך** ! (לפ"ק)

זיונן, פורים קפן, תרניא, "אל ישבוש קרך ה' ואל יבלמו בי — אל אבושה אל יעלצו אויבי לי" לפ"ק

הנינו יפ' הבחירות לבתי המחוקקים ויש תקוה בי יד הליבעראלים תהי על העליונה ותרוס ישנם, צנים פהים בדרך הנוצרים המתאחים, ויתנודדו כפיפפפה ובחברתה לא נרפא לתחבורתם ולא יעשו תושיה בפחנו השפי רצוי לרוב הבוחרים היהודי רוסא נאמן פומחה ומחזק הדת' פרנ"ע פעפוד כענ"ד ק"ק, אשר בו יתאחר ישראל ויאוי להקרא "שפי" כי לו נאוה התלה ! — נם פחוך העיר ופנדישא פכבי קדוב לודאי שיתפכלו. האנפ"עניים פפעפו. ובפרט כי עתה זכו המהרים בפהירה פהר פתנר (הויזינגיר) נם הם למשפש הבחירה לתת דפם, המה העובדים בסך כשפה אלפי. איש ורובם בכלים עבדים, הלא יבינו את אשר לפניהם ללבחר לכת אחרי המהרים המכעיפים המזרים, נדעו חוכחם להנאתם ושובתם להפיר הפפילה ולישר הדורים ! — ואם אפנם בהפרור הנעפלאם נא הפריעק ל י כ פ ע נ פ ש י י ן החתיצב לפני חשוכים בהשפילו, כבודו וחין-ערכו ואוה לחבירה את אישים הפפים עקלקלותם.

מודעות אבל במכת"ע 'מחזיקי הדת' על פטירת החסיד ר' מרדכי פעלץ זצ"ל

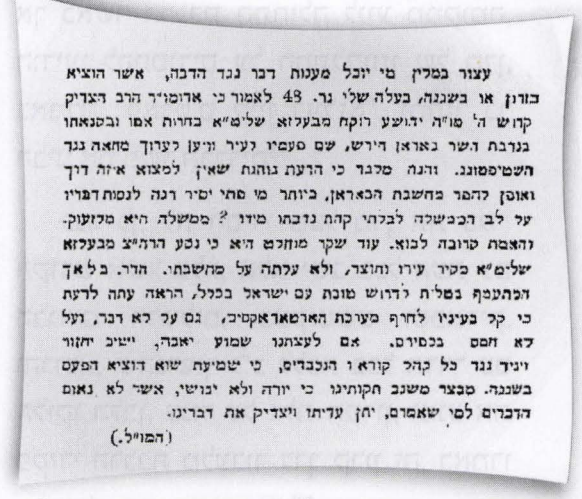
---

95 כפי שסיפר הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל, ציוה מרן שלא ירדימו אותו בעת הניתוח, רק שיעשו הניתוח כשהוא ער, ואז, ממש טרם שהתחיל הרופא לנתח שאל אותו מרן כדלהלן.

96 בקונטרס 'אור לנתיבתי' (גליון יז, שבט תשס"ט) מובא עובדא דומה בשם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שהי' בעת ביקורו הראשון של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בוויען [שהי' בחורף דשנת תרמ"ט], שבדרך חזרה מוויען לבעלזא הביאו עמם הרופא משם, ופעם כשהיתה צפיפות ודוחק גדול סביב מרן, וגם צעקותיו של ר' **פינחס גבאי** ז"ל לשמור על הסדר לא הועילו כלום, הגבי' מרן את קולו וצעק לעומתם, ורק אז נעשה סדר, אמר לו מרן להרופא: ראה, גם כשר' פנחס גבאי צועק אין שומעים לו, אבל "אז איך גיב א געשריי" כולם מתפחדים ובורחים, על אחת כמה וכמה, כשיבא מלך המשיח והוא ישאג בקולו - "ביז ער וועט געבן א געשריי וועלן אלע אומות העולם אנטלויפן אין די לעכער אריין" (וראה שם עוד כמה נוסחאות בעובדא הנ"ל).

אמרו על כך, שכוונת אביו בדברים אלו, הי' כדי להכניס אמונה בלבו של הרופא, כך שיוכל להצטרף למנין עשרה שיהיו נוכחים בעת פטירתו[97].

בכל עיר ועיר שעברו בדרכם מוויען לבעלזא, נתקבצו חסידים רבים לקבל פני מרן בבית הנתיבות. המשמשים שחששו שלא יוודע לשומרי הגבול שנמצא ביניהם בר-מינן, שעפ"י החוק אסור להעבירו ממקום למקום, שמרו על הסוד, והתנצלו לפני החסידים שמרן אינו בקו הבריאות, ולכך אין ביכלתו לבא ולברכם בעד החלון כדרכו בכל פעם.

עצור במקין מי יוכל מענות דבר נגד הדבה, אשר הוציא בודען או בשענגה, בעלה שלי' נר. 48 לאמור כי אדמו"ר הרב הצדיק קדוש ה' מו"ה יהושע רוקח מבעלזא שליט"א בחרות אמו ובקנאתו בנרבת השר באראן דירש, שם מעמיו לעיר ווין לערוך מחאה נגד השטיפסזונג. והנה מלבד כי הדעת נוהגת שאין למצוא איזה דיוק ואופן להפר בחשבת הכאראן, ביותר מי שחי יסיר רגה לנסות דבריו על לב הכבשלה לבלתי קחת נדבתו מידו ? ממשלה היא מזעזוק. והאמת קרובה לכוא. עוד שקר מוחלט הוא כי נסע הרה"צ מבעלזא שליט"א מקיר עירו וחוצר, ולא עלתה על מחשבתו. הדר. בלאך הפתעפף נפלית לדרוש טוכת עם ישראל בכלל, הראה עתה לדעת כי קל בעיניו לחרף מערכת הארטאראקטיב, גם על לא דבר, ועל לא חפם בכסיום. אם לעצתנו שמוע יאבה, ייטיב יחזור ויניד נגד כל קהל קודש הנכבדים, כי שמיעה שוא דוציא דפקם בשענגה. מבצר משנב חקותינו כי יורה ולא ינושי, אשר לא נאום הדברים לפי שאפרם, יהן עדיתו ויצדיק את דברינו.

(המו"ל.)

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת' על אודות מכת"ע שפירסם פרטים בלתי נכונים בסיבת נסיעת כ"ק מרן מהר"י זי"ע לוויען בשנת תרמ"ט

תמונה נדירה מהרה"ק ר' ישעי' מטשחויב זצ"ל

97 הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' בראנדער** זצ"ל.

בין שאר הנוכחים הידועים לנו, שהיו ברכבת בעת ההסתלקות, היו: כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, הרה"ק ר' **ישעי' מטשחויב** זצ"ל חתן חתנו של מרן, הרה"צ ר' **שלו' שפירא מראווע** ז"ל (שהאויר הדחוס שברכבת השפיע עליו לרע, ונתרופפה בריאותו עד שנפטר כחודש אחר פטירת מרן, וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע הכניס את בניו לביתו ודאג לחינוכם - מפי נכדו הרה"ג ר' יקותיאל יצחק שווארץ שליט"א רב דקהל בראד ווילאמסבורג), **החסיד** ר' **יוזשע מראווא** ז"ל, המשב"ק ר' **פנחס זאלקאווער** ז"ל, הרה"ח ר' **פלטיאל ראטה** מוויען ז"ל (כך חרות על מציבתו בביה"ח בוויען).

אך כאשר הרכבת התחילה לנוע ממקומה, הודיעו להחסידים על הסתלקותו של מרן, באמרם "פארט'ס קיין בעלזא", ומתוך כך הבינו את פשר הדברים[98].

כמו כן, לא הסירו מעל מרן את בגדי הקודש אשר עליו, אלא ישב בכל העת עם הבגדים הרגילים, בעקיטשע וספאדיק. והרופא, שהמשיך ג"כ ללכת בכל הדרך עם חלוקו הלבן, עמד על דלת הקרון, ומנע את פקידי הרכבת מלעבור דרך קרון זה, באמרו שהחולה מסוכן הוא רח"ל[99].

גם בבעלזא לא ידעו על גודל השבר ועל השריפה אשר שרף ד', וביודעם כי מרן צריך להגיע בחזרה לבעלזא, המתינו חסידים רבים בבית הנתיבות לקבל פני מרן. ויהי כאשר הרכבת הגיע לבעלזא, והשמועה נפוצה כי מרן איננו כי לקח אותו אלקים, נפלה רוחם של החסידים עד למאד, ולא ידעו איך לשית את פניהם מרוב צער, וחסידים רבים ממש כבשו פניהם בקרקע בתוך הטיט ורפש ושלג שעל פני הארץ מרוב צער ועגמה[100].

שנה העשירית ב׳ ה
10 Jahrgang
קול
מחזיקי הדת
KOL
Machsike Hadas
Lemberg den 1 Februar 1894 Nr. 9
לבוב יום ה׳ כ״ח שבט תרנ״ד
תוכן הענינים :
כת עמי הנרי שק׳

מודעת אבל במכת"ע 'מחזיקי הדת' על הסתלקות כ"ק מרן מהר"י זי"ע

חסידים רבים הצליחו להגיע לבעלזא עוד קודם הלוי' שהתקיימה למחרתו ביום ד' פר' משפטים כ"ד שבט, וכפי ההשערה, השתתפו בהלוי' למעלה מעשרים אלף איש[101].

98 ספר 'אמרי דבש'.

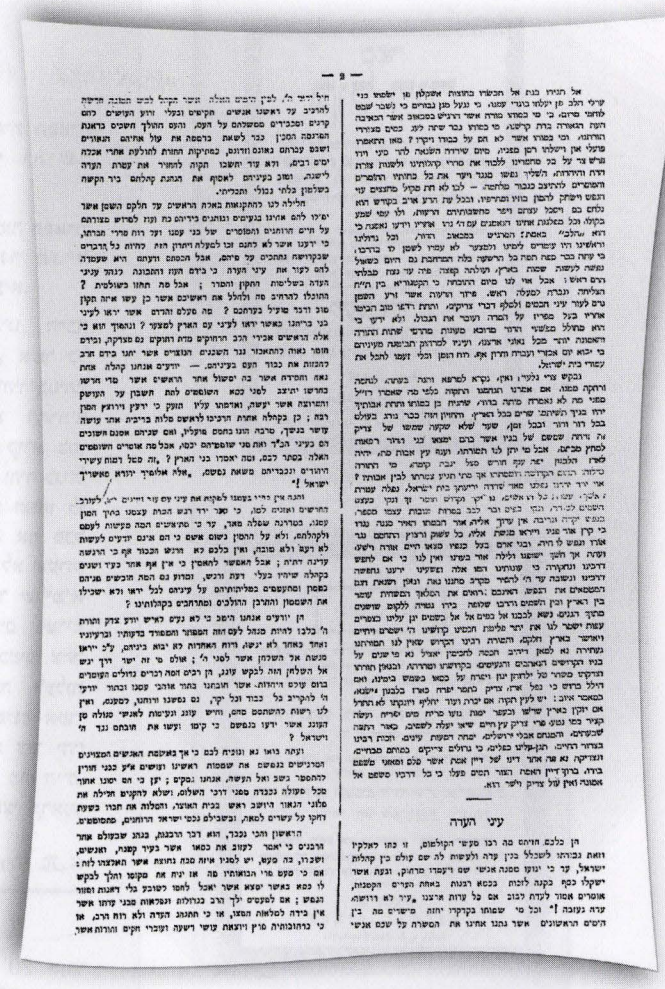
99 הגה"ח ר' **חנוך דוב פאדווא** זצ"ל גאב"ד לאנדאן, והוסיף, כי אחר שנפוצה השמועה שהעבירו את מרן כבר אחר ההסתלקות, הזמינו את הרופא למשפט על עברו את החוק, אך מאחר ולא הי' להם הוכחות בדבר, הצליח להשתמט מן המשפט.

100 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל. והוסיף לספר, כי הי' שם גם החסיד ר' **ברוך יארטשוב'ער** ז"ל, שמרוב צער התבטא "מער וויל איך נישט דערלעבן אזא זאך". ואכן, נפטר כמה שבועות לפני הסתלקותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע (ראה עוד עליו למעלה בפרק ג בכותרת "בעלי תפלה" עמ' 186).

101 שער הקונטרס 'פטירת הרה"ק מבעלזא'.

בעת הלווי' הספידו אותו בניו הק', כל א' הביע את צערו ואת צער הכלל בהסתלקות האי רועה נאמן לכלל ישראל. א' האחים נענה ואמר: "וועד וועט פועל'ן ישועות פאר כלל ישראל". כשהספיד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, אמר בתוך דבריו כשהוא צווח ככרוכיא: "דער טאטע איז אוועק, וועד וועט אונז ווייזען די וועג צו גא-ט ב"ה"[102]. והנוכחים פרצו כולם בבכי רב. אז ראו החסידים כי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אכן ימשיך את שרשרת הזהב[103].

כשהביאו את כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לקבורה, ירד כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אל תוך הקבר לסתום עינו של כ"ק אביו זי"ע, שגם אביו עשה כן בקברו של זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. אמר לו אחיו הגדול הרה"ק ר' **שמואל מסקאהל** זצ"ל: "תן לי לרדת", אמר לו מרן: "אם אתה יודע לעשות זאת לך רד", חזר בו ר' שמואל ואמר למרן שילך הוא[104].

יאוארונא. — הר"ח הערכסם סאנק. — ע"י סימרנו אב"נ מהר"י מאאם ומהר"א דיישעד קראקא. קבלנו ברב תורה. — להרבנים אשר נשאו קנה ויעורו אבל כבד על צבי תפארת ישראל מרן הקדוש מבעלזא זצוק"ל, הננו מוריעים להיות נלוי לכל השולחים לנו דברי הספדם על מרן הרה"ק זי"ע, להוציאם לאור, כי בשום אופן לא נוכל לתת להם מקום במכה"ע, ראשית מפני שאין זה רצון הבנים הצדיקים הק' שליט"א, וזאת שנית כי לא יכיל מקומם במכתבנו העת', אך להספדת רבים הננו נכונים א"ה לקבץ את כל ההספדים לקובץ אחד, כתנאי שישלמו לנו שכר ההדפסה.

▶ קריאת מכת"ע מחזיקי הדת להרבנים המספידים את כ"ק מרן מהר"י זי"ע למסור את הספידם להדפסה בקונטרס מיוחד ("כי בשום אופן לא נוכל לתת להם מקום במכתבה"ע, ראשית מפני שאין זה רצון הבנים הצדיקים הק' שליט"א, וזאת שנית כי לא יכיל מקומם במכתבנו העתי")

102 בנוסח אחר קצת: "אוי, ווי טרעפט מען איינער וואס וועט אריין שיינען יראת שמים אין אידישע הערצער".

103 כ"ק אדמו"ר הרה"צ ר' **יוחנן מראחמסטריווקא** זצ"ל. הובא בספרו 'אמרי קודש' מוצאי ש"ק וירא שנת תשכ"ו (עמ' קצ).

104 'אדמור"י בעלזא' ח"ג.

יצא לאור

ספר **פלגי מים**

מספר רב על אדומ"ר הרב הקדוש עמוד העולם עטרת תפארת ישראל בוצינא דנהורא אספקלריא המאירה מרן ר' יהושע רוקח זצוקלה"ה, מבעלז,

נספר כהלכה מאת כבוד הרב הגאון החריף כליל השלימות תפארת המדעים סה מפיק מרגליות כש"ת מוהר' אליעזר סג"ל מישעל שליט"א אבד"ק נאלינורא יע"א.

הספר היקר הזה המונח לפנינו למראה עינינו, הרבה גליסקאות יפיפיות ותפיחי זהב נמצאים בכל סרק ופרק, אשר כל רואיהם יתנפלו עליהם טלא קומתם ואכלו ושבעו והיו בפיהם כדבש למתוק. הכי קרא שמו „פלגי מים" כי לולא הזרזים הנעימים המשמחים לב ומשיבים נפש בשמן בעצמות קורא בם, כי אז כל לב אם אבן הוא נימוח ואם ברזל מתפוצץ והיה כנחל מי דמעה. — גדול הכמות הוא ורב האיכות כי מקום הניחו לו מן השמים להגיד חדשות ונצורות אשר לא שמעה און מכל הסופרים שקדמוהו, ציצים ופרחים נהמדים חדשים אשר לא שערום קדמונים, ובו גם דרוש בפלפולא הריפתא מאת המחבר שליט"א הנודע ומפורסם בפרשת נדולתו וחריפותו, כלם נעימים וישרים למוצאי דעת ע"ד המחקר והדרוש על מהרת לשון הכמים צחה ונקיה בשמן, שפה ברורה ונעימה. וראוי ספרו זה לעלות על שלחן העשירים והחכמים כלם ימצאו בו שאהבה נפשם אמרי נעם שקוי לעצם ומרפא לבשר. ותקותנו כי הספר הזה עוד יהי' למופת בישראל וישוטטו רבים אחריו כצמא אל מבועי מים חיים.

נמצא למכירה בידי הרב הגי' המחבר במחיר א' וחצי קראנע כל עקו. האדרעסא:

S. E. Herrn Leiser Mischel, Rabiner, Gologóry (Galicien).

אתרוגים.

צעדערן קאמפאניע בעשטעהענד אוים איבער 20 יאהר דיא רעעלסטע ביללינסטע עק פראמפטסטע אויסזיהרונג פיר אתרוגים, פאלנער, ארץ ישראל, לוקבן נעגעוועזר, אלקסאנדריער עק גריעגע הדסים ען נראה עק ען דעקאיל, פיר רבנים, בהכנ"ס, חזנים וראשי הקהלות וירוד זעהר בילליג בערעכנעק

Emanuel Krengel, Triest, Alte Börse.

מודעה

אתכבד בזה להודיע ברבים כי הכינותי לי פה לבוב בהסכמת הרה"צ **מבעלוא שליט"א** רעסטאראצ'יע כשרה לכן הנוסעים דרך עירנו והרוצים לאכול בכשרות יסירו נא אלי ויסיקו רצון טוב הן מהמאכלים הערבים והן בכשרות הכל עצהי"ט והכל במקח השוה

אברהם קענגער מבעלוא

הנקרא בפי כל **אברהם נתן"ם** פרנס ומנהיג דק"ק בעלוא כעת רעסטאראצער בבית המרזח מ' שרענציל בריסק נאסטע נכה ביהכנ"ס **קובע עתים לתורה.**

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת' אודות הופעת קונטרס 'פלגי מים' הספד על כ"ק מרן מהר"י זי"ע

ספר
קול דוד

הספר על פשירת רבינו הקדוש עמוד התורה ועבודה, בוצינא קדישא ונהורה, אספקלריא המאירה, נזר ישראל, וכו' מרנא ורבנא בקשי"ת רבי ר' יהושע זצ"ל מבעלז.

מאת

הרב הגדול ונעי' יראי אלקים בדרכיו בקשי"ת מיה' דוד שליט"א
נכדו של כ"ק מרן ר' משה ליסקאר שליט"א.

נספסים ספר מכתם לדוד, וקונטרס דברי דוד,
וספר מגן דוד. עודנו בכתב:

לעמבערג.

בדפוס סרכזבו' מויס יעקב עהרענפריים.
שנת מפני סרעם נפסק (סלעיק) לפ"ק

Kol David.
von
Rabbi David Zaller.
Eigenthümer Jakob Ehrenpreis.
Lemberg, Druck von F. Bednarski 1894.

ספר
נחל דמעה

והוא מספר מר על מות שיב אדמו"ר האגן הצדיק קדוש הקדושים,
הרב הדגול לראשי תיבות, שאר הדור הדרו, רשבבדינ"ו
שכהן ב' שכה', זו חוב' תהלה, בשבת קדש עד בבוא מרע"ה
עם קדש

מרן יהושע רוקח אבד"ק בעלז ומקהלתה
נשבר כלם ג' משפטים תעיד לפ"ק

אשר השפיד אבא מארי רב האר מרן הקדוש השפורסם
פרקליט החכמן בקנאת
מה"ר אברהם האומם שפיטא אבד"ק ואלישפיטש
מום א' תרומה האר שתא נחמת ציון ויק"

והאחרון דרשם אבי בו ותשפח זרא האומם
ומהשפח כזה קטנתים אחד מהכתוב ונחם- בית א' ברהם- עד
הסיק והא תדר אחד מכתת אכור שלו עד הכתות קדישה:

ואלישפיטש
NACHAL DIMOH
Druck v. S. Glass Zolesczyki.

ספר
מספד תמרורים

על כבוד הרב הקדוש אדומו"ר הצדיק האמיתי נר ישראל עמוד העולם קודש קדושים אור צח ומצחצח אור הגנוז נשיא אלקים איש חי רב פעלים מורינו ורבינו מרן ר' **יהושע רוקח** זצוקללה"ה אבד"ק **בעלז** אשר נוע ונשבה ארון הקודש שלשה ועשרים לחודש שבט בשנת ה' נתן והי לקח ויעל השמימה בסערה בצרור החיים הנצחיים תהי' נפשו צרורה.

אשר קוננתי במר נפשי

הק' שלמה זלמן בהמנוח המפורסם ההה"ש החוקר ומקובל מריה יצחק יונה ז"ל זענגער
יליד דוקלא בתוך עמי אנכי ישב. סה קק
סטריזוב יע"א. בעהמ"ח ספר **תל תלפיות**
ועוד ספרים.

קאלאמעא

קונטרסים שנדפסו מהספדים על כ"ק מרן מהר"י זי"ע

עיתון בערלינאי מודיע אודות הסתלקות כ"ק מרן מהר"י זי"ע תירגום בלה"ק: "לעמבערג, בחודש פברואר – הרב יהושע רוקח מבעלזא, אשר נהוג היה לכנותו ה"וואנדער ראבינער", נפטר בתאריך 29 במהלך נסיעה מווינה לביתו. הנפטר, שפטירתו מעורר צער גדול בקרב החוגים החרדיים של האוכלוסייה שלנו, הלך לעולמו בגיל 70. הוא נטל חלק פעיל בהקמתו של האיגוד "מחזיקי הדת" אשר לאחר היווסדו בשנת 1879 התפתח לכדי פעילות פעלתנית במיוחד. הרבי היה מנהלה הבלתי נראה, של האיגוד במהלך כל יזמותיו החשובות..." ◀

zu verlangen. — Bei der Ergänzungswahl für den böhmischen Landtag wurde der Großgrundbesitzer Leopold Pollack zum Landtagsabgeordneten gewählt. — Der Kaiser hat gestattet, daß der Direktor der theologischen, israelitischen Lehranstalt in Wien, Dr. Adolf Schwarz, das Ritterkreuz I. Klasse des badischen Ordens vom Zähringer Löwen tragen dürfe.

m. e. **Lemberg,** im Februar. Der vielgenannte Wunderrabbi Joschua Roteach aus Belz starb am 29. v. M. auf der Reise von Wien nach Hause. Der Verstorbene, dessen Hinscheiden in den orthodoxen Kreisen unserer Bevölkerung aufrichtig beklagt wird, stand im 70. Lebensjahre. Er nahm regen Antheil an der Entstehung des Vereins „Machsike Hadath", welcher, im Jahre 1879 begründet, in den ersten Jahren seines Bestehens eine rührige Thätigkeit entfaltete. Der Belzer Wunderrabbi war der unsichtbare, geistige Lenker des Vereins in seinen wichtigsten Unternehmungen. Erwähnenswerth ist unter Anderem der vom genannten Verein inszenirte Protest gegen den vom „Schomer Jsrael" einberufenen „Gemeindetag", an welchem sich gegen 300 galizische Gemeinden betheiligten, die Entsendung des Krakauer Rabbiners Schreiber in den Reichsrath als Vertreter des Kolomea'er Wahlbezirkes und schließlich die Rabbinerversammlung in Lemberg im Jahre 1882, deren Hauptthätigkeit die Abfassung eines Musterstatuts für die galizischen Gemeinden war, mit der Tendenz, den Einfluß der orthodoxen Rabbiner gegenüber den neologen Bestrebungen zu sichern. In den letzten Jahren jedoch, wo der Verein allen Einfluß verlor und nur noch sein hebräisches Organ übrig blieb, zog sich der Verstorbene vom politischen Leben zurück, und nur bei seltenen Anlässen (wie z. B. bei der Wahl Byks) vertrat er seine Bestrebungen, welche den Boden verloren haben, um neuen Strömungen Platz zu machen. — Die Lemberger Rabbinerfrage, seit einigen Jahren der Zankapfel in unserer Gemeinde, scheint nunmehr endgiltig gelöst zu sein. Der Kultusvorstand beschloß in seiner letzten Sitzung einstimmig, den Rabbiner Jsak Schmelkes aus Przemysl nach Lemberg zu berufen. Es ist anzunehmen, daß die Wahlmänner diesen Beschluß des Vorstandes bestätigen werden. Das kleine Häuflein der hiesigen Orthodoxen, welche vor einiger Zeit einen eigenen Rabbiner in der Person eines Talmudisten M. Barsap aus New-York berufen haben, scheinen jedoch in ihrem Separatismus zu beharren und machen Miene, den neuen Rabbiner nicht anzuerkennen. — Der unermüdliche Midraschforscher, Herr Salomon Buber, vollendete in den letzten Tagen ein umfassendes Werk, betitelt: „Die Geschichte der Rabbinen, Talmudgelehrten, Gemeindevorsteher u. s. w. der Stadt Lemberg vom Jahre 1500 bis auf unsere Tage". Das sehr werthvolle Buch, welches demnächst im Selbstverlage des Verfassers bei Fischer in Krakau erscheint, enthält wichtige Materialien (Dokumente, Abschriften vom Gemeindearchiv, Grabsteinnetz) zur Geschichte unserer jüdischen Gemeinde. — Von den hebräischen Briefen S. D. Luzzatto's erschien soeben der 9. Band, welcher die Sammlung abschließt. Wir finden hier werthvolle Briefe von Kämpf, Steinschneider, Cassel, Rapoport 2c, welche mitunter von großem wissenschaftlichen Interesse sind.

Großbritannien.

** **London,** 10. Februar. Der „Jewish Chronicle" läßt sich, kürzliche Vorkommnisse im Auge habend, sehr zeitgemäß wie folgt vernehmen: „Die jüdische Gemeinde kann nicht ohne gewisse Besorgniß auf dieses Prunken der jüdischen Arbeitlosen mit ihren Leiden, um die öffentliche Aufmerksamkeit zu erregen, schauen. Erstlich wird eine solche Agitation das dünne Ende für die antisemitische Axt bilden. Thatsächlich ist die Einwanderung nicht in beträchtlichem Grade an der Arbeitlosigkeit im Osteude Londons Schuld. Jeder weiß jetzt, daß, wenn mehr Arbeiter auf dem Schauplatz angekommen sind, sie auch mehr Arbeit mit sich gebracht haben. Der Ausländer hat dem Engländer nicht das

עיתון ווינאי מודיע אודות הסתלקות כ"ק מרן מהר"י זי"ע תירגום בלה"ק: "ממחוז גליציה - הרב הנודע רבי יהושע רוקח מקהילת בעלז הלך לעולמו לפני ימים אחדים. הוא ניגש לביצוע ניתוח בעיר ווינה, שהתגלה בדיעבד ככושל. למרות זאת הוא מיהר לשוב לעיר מולדתו, אך פטירתו השיג אותו בעודו בדרכו בקרון הרכבת. המנוח רכש במקומותינו כבוד והוקרה רב ביותר. אלפי אנשים שמזלם לא האיר להם פנים חיפשו ומצאו בו עצה ונחמה, ומסיבה זו האבל בשל הסתלקותו הוא כללי וגדול מאד. תנצב"ה" ▼

hat dieser saubere Bursche vereus Bemerkungen auf Mazoth angenommen, wiederum ein Beweis, wie vorsichtig man beim Bezuge solcher Waaren sein muß, deren Herstellung nach dem Religionsgesetze einer besonderen Aufsicht bedarf.

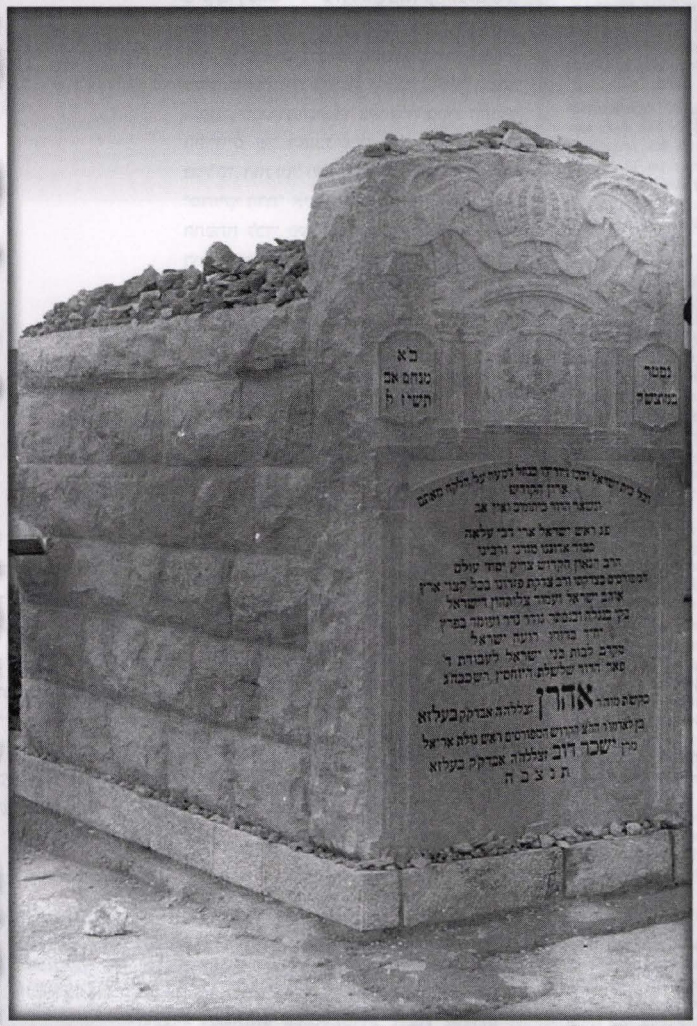
Oesterr.-Ungar. Monarchie.

Aus Galizien. Vor Kurzem ist der berühmte Belzer Rabbi ר' יהושע רוקח gestorben. Er hatte sich in Wien einer Operation unterworfen, die sich nachträglich als mißlungen herausstellte. Trotzdem eilte er nach der Heimath zurück, wurde aber unterwegs im Eisenbahnwaggon vom Tode ereilt. Der Verstorbene genoß hierzulande die größte Hochachtung und Verehrung. Tausende von Unglücklichen suchten und fanden bei ihm Rath und Trost und darum ist auch die Trauer um ihn eine allgemeine und große. תנצב"ה.

Aus Tet. (Ungarn) geht uns folgende Trauerkunde zu: „Einen schweren Verlust hat die hiesige Gemeinde und mit ihr die gesetzestreue Judenheit erlitten; unser allgemein geschätzter und geachteter Rabbiner, Akiba Fischer ז"ע ist, nachdem

הציון הקדוש

מתאמרא משמי' דכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שאמר: אבי ז"ל הי' בעל רוח הקודש, וצפה מסוף העולם ועד סופו, וראה שלא נמצא מי שהוא שיעמוד בגדלותו של זקיני ז"ל (כ"ק מרן מהר"ש זי"ע), ובשביל כך יכול הי' לכתוב על מציבתו "יחיד בדורו", אני אמנם שמעתי מאבי שבארצות המערב נמצא יהודי וואס שרייט צו גאט ב"ה גלייך ווי איך. ולכך לא כתב על מצבת אביו "יחיד בדורו"[105]. וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אף הוא לא הוסיף לכתוב על אביו "יחיד בדורו", באמרו: כאטש אויפען טאטען וואלט מען יא געקענט שרייבען, אבל מפני כבודו של אביו שהוא נטמן על ידו, אינו ראוי שיכתבו עליו מה שלא נכתב באביו[106].

מצבת כ"ק מרן מהר"א זי"ע בהר המנוחות

105 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל מסר קצת בנוסח אחר, שכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר: "אבי ז"ל הי' רואה מסוף העולם ועד סופו, ולכך הי' יכול לכתוב על אביו שהי' יחיד בדורו, אבל אני מאחר שאיני רואה, איני יודע אם אבי ז"ל הי' היחיד, ואולי בארצות המערב יש עוד כמותו". והי' שם באותו מעמד החסיד ר' **אברהם אליעזר ממאסט** ז"ל, ואמר למרן, שבודאי לא הי' אביו היחיד בדורו, שהרי גם הרבי [כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע] הי' בדורו...

106 אחר פטירת כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כשעשו נוסח המציבה, אמר הגה"צ **מטשעבין** זצ"ל לכתוב על המציבה "יחיד בדורו", ונימוקו עמו, שמאחר שהוא כבר אינו נטמן על יד ציון אביו, א"כ אין לחוש מפני כבודו של אביו שלא נכתב עליו "יחיד בדורו", כי מה שהקפיד מרן על מצבת אביו שלא לכתוב "יחיד בדורו", היא רק משום שנטמן על יד אביו שלא נכתב כן עליו.

ביום כ"ג בשבט דשנת תער"ב אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על יד ציון אביו הק' כדברים האלה בקול בכי ותחנונים[107]:

בחייו של אבא כשרצה מי שהוא להיות משכיל, הי' מוכרח לנסוע לצורך כך לעיר הבירה וויען, כדי ללמוד שם בגימנסיא חכמות חיצוניות, כהיום אמנם, קויפט ער זיך א ביכל פאר אפאר גרייצערס און וועדט שוין א גאנצע אפיקורס". והוסיף "זיי מיינען כביכול אליין"[108].

כמובא למעלה (עמ' 423) לא ניגש כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ליד ציונם של אביו ואמו, מעת מלחמת העולם הראשונה, מפני שעבר זמן של למעלה מז' שנים שלא פקד את ציונם בתקופת מלחמת העולם הראשונה, רק בכל פעם שרצה לבקר את הציונים הקדושים, נעמד מחוץ לבית החיים מנגד מקום מנוחתם של אבותיו הקדושים זי"ע, ושם פרצו הגדר שיוכל לראות משם את הציונים הקדושים, ושלח את השמש לגשת אל הציון הק', ומטה בידו להראות איפה מקום מנוחתם, ושם אמר מרן את ה"תפלות" ו"תורה" כנהוג[109].

כשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ממונקאטש לגאליצי', נסע מיד לבעלזא על מנת לבדוק את האפשרות אם יוכל לחזור לביתו, הלך מקודם לקברי אבותיו הק', ועמד ליד הבית החיים, והסתכל בעד הגדר, ור' **נחמן שמש** עמד בפנים עם דגל בידו, והצביע על קברו של זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ושל אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

במקום נוכחו אנשים רבים, והדרך שמן הגדר ועד הציון הק' היתה מלאה אנשים, ביקש מרן מהקהל לפנות את הדרך, באמרו: "אולי רוצים אבותי לראות אותי", בשמוע זאת נפל פחד גדול על כל הנוכחים, ומיד נפנו לצדדין ופינו את הדרך עד הציונים הקדושים[110].

107 היתה זאת באותן הימים כאשר עננים שחורים כיסו את עין גאליצי', בפרוס ימי מלחמת העולם הראשונה, וצדיקי הדור הרעישו בתפלותיהם לבטל את הגזירה שלא תפרוץ ח"ו המלחמה המביאה הרג ומהומה על פני תבל. וביום כ"ג שבט הגיעה הרבנית הצדיקת **מציעשנוב** ע"ה בתו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וביקשה מאחי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לעורר רחמי שמים לבטל את הגזירה, השיב לה מרן: "מיר האבן יעצט עטוואס אנדערש אינזינען", והכל היו בטוחים שמרן ירעיש עולמות ביומא דהילולא קדישא הדין לבטל את רוע גזר הדין. נשתוממו אמנם הנוכחים בשמעם את דברי מרן הללו, שבמקום לבקש ולהתחנן מאתו ית' על הצרה אשר בה נמצאים עכשיו, רואה מרן את הצרה הרוחנית של עם ישראל, לצרה גדולה ביותר המכריעה את הכל, והיא היא המטרדת את נפשו הטהורה מעל לכל.

108 הרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א.

109 הגה"צ **מנארעל** זצ"ל מב"ב.

110 ספר 'וירא ישראל' (עמוד נה).

ציון כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

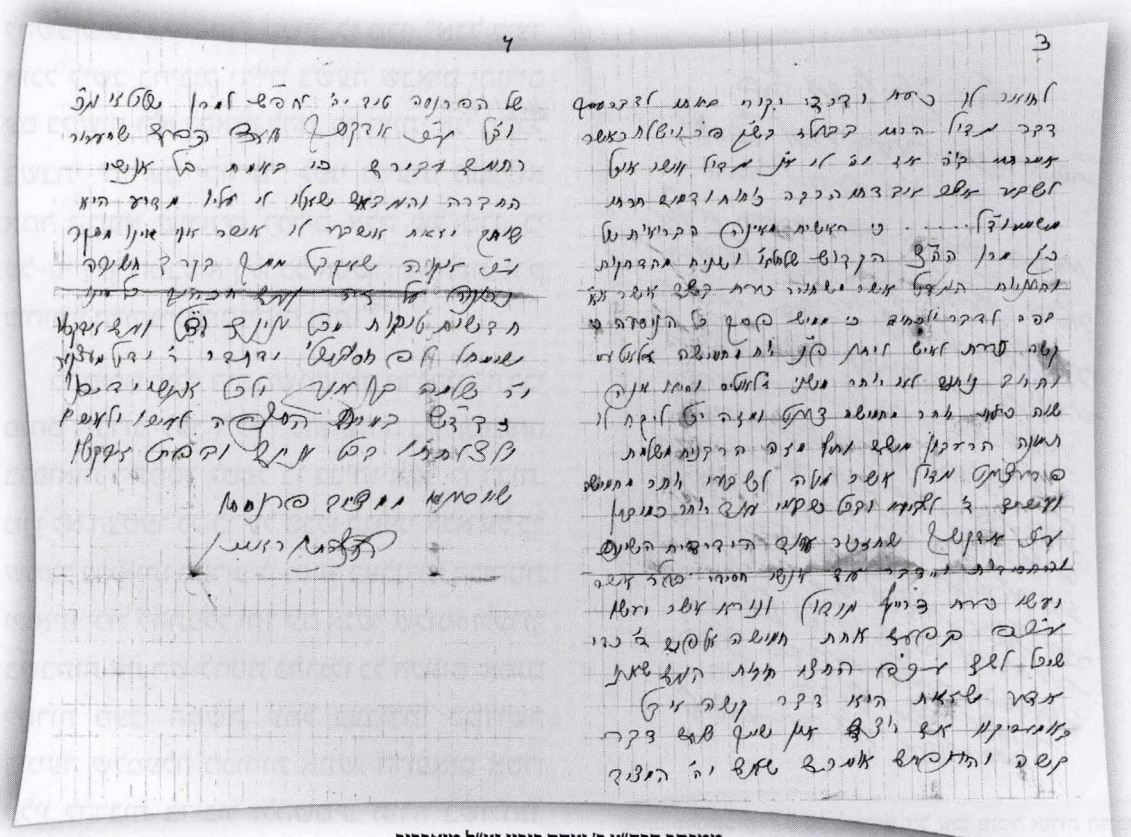
על מצבת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע חרות:

נפטר בש"ק כ"ב מרחשון תרפ"ז לפ"ק
וכל בית ישראל יבכו על הלקח מאתם
ארון הקודש
פ"נ כבוד אדונינו מורינו ורבינו
הרב הקדוש שר התורה מאור הגולה
רבא דעמי' מדברנא דאומתי' רועה
ישראל מקרב לבות צעירי הצאן
לעבודת ד' ידיו רב לו בנגלה ובנסתר
הניף ידו כגבור ללחום מלחמת ד'
להרים קרן התורה פאר הדור
המפורסים בצדקתו בכל הארץ
שלשלת היוחסין בקש"ת מוה"ר
ישכר דוב זצקללה"ה רב דפק"ק בהרב
הקדוש רבן של ישרא' מו' יהושע
זצקללה"ה רב דפק"ק ת.נ.צ.ב.ה.

אשכבתי' דרבי

מאז מלחמת העולם הראשונה ירדה מצב הבריאות אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע. מאורעות מלחמת העולם וצרות ישראל נתנו אותותיהם והשפיעו לרעה על מצב בריאותו, כל מיני מיחושים ומחלות תקפו אותו ועירערו את מצב בריאותו יותר ויותר, אבל רוחו לא נשברה. מרן התקרב לגיל שיבה, כוחותיו עזבוהו, אך הוא המשיך בהתנהגותו כמקודם. אף שמחלותיו השונות הכבידו עליו ולעתים תכופות רתוק היה למיטתו, היה מתאמץ ומקבל מפעם לפעם את החסידים אשר באו לראותו ולבקש עצתו. מחכים היו ימים רבים ולא שבו לביתם עד שנתקבלו על ידו. בתקופת חייו האחרונה היו לפעמים מכניסים את הפתקאות לתוך שק והכריזו בשם מרן: "היות והרבי אינו יכול לקבל את כל האנשים מפאת חולשתו, הוא מאחל לכל אחד בפרטות ישועות ונחמות, וישועות לכלל ישראל".

ממכתב הרה"צ ר' יצחק רובין זצ"ל מיאברוב

בו מגייס את חסידי בעלזא בארה"ב לשלוח סכומים נכבדים לבעלזא

עקב מצב הבריאות של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע והדחקות השורה שם (מגנזי המכון)

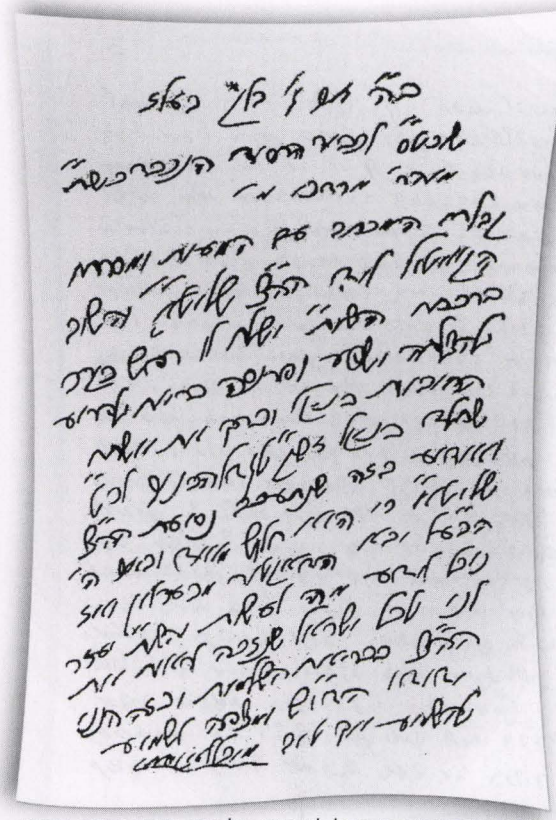
ככל שעברו הימים גברה עליו חולשתו וחלה את חליו שממנו לא קם. רופאים מכל הסביבה הוזעקו למטתו של מרן ולא זזו משם משך כל הזמן. בתקופה זו הזעיקו לאנ"ש די בכל אתר ואתר להושיט יד עזרה ולשאת בעול ההוצאות הגדולות לרפואתו של מרן, ומכל קצוי תבל התארגנו חסידים והשתדלו בכל יכולתם לשלוח סכומים גדולים למען הצלת חייו ורפואתו השלימה של צדיק הדור ומנהיגו.

מיום ליום גברה עליו מחלתו וסבל ייסורים קשים. מרן פשט מעליו כל לבוש גשמי והיה כולו לשלהבת של קדושה, והחלק הגשמי האנושי הלך והצטמק. פעם כשבאו אנשים הקרובים לבעלזא לבקר את מרן, כשראו איך שגופו הק' כחש כ"כ הצטערו מאוד, והיה שם אחד שנענע בראשו ברמז בסימן של התמרמרות על זה שמרן נראה כך, נענה מרן ואמר: "אז דער אייבישטער העלפט אז מען האט די זכיה האט מען מירוק בשר מחיים".

רופא גדול שהוזמן אליו במיוחד מברלין, אמר למרן: "דבר אחד עלי לבקש מאת הרבי, שיקפיד ביותר להימנע מכל התרגשות שהיא, לכן אסור לו לערוך שולחנות ולקבל אנשים (פראוועץ"ן) ולהתפלל בציבור. יודע אני שיקשה הדבר עליו עד מאוד, אך על הרבי להקפיד על כך, שכן התרגשות קלה ביותר כמוה עלולה

להשפיע על בריאותו". השיב לו מרן: "אבל כיצד אוכל לישב בחיבוק ידיים בשעה שבאים יהודים עם בקשות ולא להאזין להם. כל חיותי אני מקבל בשבתי יחד עם יהודים". לפני נסיעתו מבעלזא אמר הרופא שנכונים דברים אלה של מרן, כי על-פי דרך הטבע אין לו כל אפשרות לחיות, ורק כוחותיו הרוחניים מחזיקים אותו[111].

בתקופת חוליו היה משמש את מרן הגה"ח רבי **פנחס דוברומילער** ז"ל[112]. כיון שהיה בקי ומומחה ברפואות התמסר לטפל בו בביתו ועזר לו רבות. מרן לא הצטער כל כך על סבלו הגופני אלא על כך שמצב בריאותו מפריע לו מאוד בעבודתו הרוחנית ושאינו יכול להתפלל יחד עם אנשי שלומו ולערוך בשבתות את השולחנות כהרגלו כל השנים. אמנם למרות מצבו הקשה, עמל בעבודתו הקדושה ביגיעה שלמעלה מכוחות אנוש. הרופאים אסרו עליו להרבות בדיבור ולהשמיע תורה בשולחנו,

מכתב מהמשב"ק ר' מיכל לאקמאן ז"ל שבו מזכיר אודות הרופא מבערלין שיגיע לבעלזא לצורך רפואת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

111 בספר 'דבר חן' מביא תיאור מפורט על זה ממכתבו של מהרה"ח ר' **מאיר אורטנער** ז"ל שדאג להביא הרופא מבערלין, שכתב בענין זה: דיין בריעף האב איך ערהלטין פאריגע וואכע דינסטאג פרי זייגער 10, און איך בין תיכף זייגער 11 בעצמי מיט דעם בריעף גיפאהרין קיין בעלזא, האב פריער איבער גישמיסט מיט היימישע מענטשין וועגין דעם פראפעסיר מבערלין, דאן איז **מרדכי הערש הרוביטשובער** מיט מיר גיגאנגין צו דער רעביצין שליט"א, און עס איז זיי זייער גיפעלין דיע זאכע, אובער צו פערטיגין זיך האט מען נישט גיוואלט בלי ידיעת הרב הצדיק שליט"א, האט דיע רעביצין מיך גיבעטין איך זאל אליין שמיסין מיט הרב שליט"א, האב איך נאך דעם קוויטיל גישמיסט איבער עם הרב, עהר האט זיך אהן גישפארט אין דער שטוהל און מיך אויס גיהערט, איך האב קורץ גישמיסט האט הרב שליט"א גילאכט און גיזאגט השי"ת זאל העלפין איך זאל זיין געזונד אהן דוקטורים. הרב וויל איבער הויפט נישט קיין דוקטוירים, איינער הייסט עהם נישט לערנין, איינער נישט גיין אין מקוה, איינער נישט נעמין קיין קוויטליך, איינער נישט אויף זיין ביינאכט, און דיע אללע זאכען גיפעלין נישט דעהם רב שליט"א.

איך האב דער רעבעיצין ערציילט דער רב'ס תשובה, האט זיא גיזאגט הרב שליט"א וויל איבערהויפט נישט קיין דוקטורים, ובפרט היינט איזט חנוכה לאזט עהר זיך גאהר נישט רעדין וויל עהר וויל נישט שטערין זיין שמחת חנוכה, מוז מען אביסיל וואַרטין. אז עס וועט זיך לאזין אז הרב שליט"א זאל מסכים זיין איזט אוודאי זייער נייטיג דער פראפעסער זאל קימין, דאך מוס מען וואַרטין, און אז מען וועט פערשטיין וועט מען שרייבען.

הרב יחי' איזט זייער שוואך, דאך נעמט עהר ביי יעדען דיע קוויטלך און ליינט בעצמו. גם איזט עהר גיוועזין נאך חנוכה לעכט יותר מחצי שעה אויף דיע שטוהל און גיקיקט צו דיע לעכט כנהוג. השי"ת יעזור עהר זאל זיין געזונד גיזונד.

112 ראה אודותיו למעלה בפרק ה (עמ' 308).

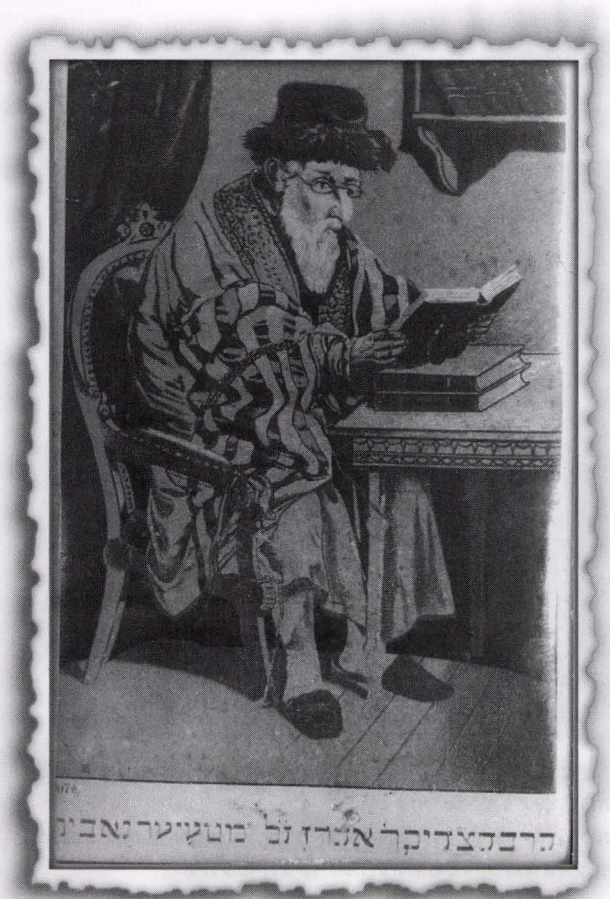
כ"ק מרן מהר"א זי"ע בדרכו חזרה ממארינבאד לבעלזא

נראים בתמונה: הראשון בימין החסיד ר' איציק'ל קאמעסאר [יצחק פרידמאן] ז"ל מנהל המשק בחצר הקודש, בחלון האמצעי נראה הגה"ח ר' פנחס מדוברומיל ז"ל ולידו עומד הרה"ק ר' משה'לע הי"ד בן כ"ק מרן מהר"א זי"ע. בחלון השמאלי עומד החסיד ר' יאסעל'ע יארטשוב'ער ז"ל

אבל הוא לא התחשב בכך ואמר דברי תורה במצבים הקשים ביותר. וישב על יד השולחן בגרויסע שטוב במשך שעות ארוכות, ויש אשר היה מתעייף ונחלש כל כך, שלא יכול היה להוציא מלה מפיו הק'. כשהיו תמהים על דרכו זו ושאלוהו מדוע הוא מסכן את עצמו, השיב, שבהימנעותו מהתנהגותו זו ודאי יש משום פיקוח נפש.

בפרוס הימים הנוראים דשנת תרפ"ז הבחינו המקורבים בבית כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע כי כוחותיו של מרן נחלשים והולכים, החסידים שהגיעו לימים נוראים מרחוק ומקרוב היו דואגים אם יזכו לשמוע את תפלותיו של מרן עקב חולשתו המרובה, אולם מרן לא וויתר על כלום, ונשמע קולו של מרן העובר לפני התיבה משך כל הימים הנוראים, התפלל את כל התפלות שהיה רגיל להתפלל כל השנים, וניכר הי' עד מאד שהוא מאמץ כוחותיו להאציל מרוחו הגדולה על החסידים, כאילו רצה לנצל ככל האפשר את כוחותיו הרוחניים. במוצאי שבת בראשית כשנכנס מרן לאחותו הרבנית ממקארוב מרת חוה ע"ה, אמר לה מרן: "איך האב די חסידים ב"ה אלעס באצאלט, איך בין זיי גארנישט שולדיג געבליבען"[113].

113 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל. וראה עוד בספרינו 'אגרא דבי הילולא' סדר הימים נוראים של השנה ההיא באריכות.

תמונה המיוחסת להרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל זצ"ל

אחרי חג הסוכות נחלש גופו הק' של מרן יותר מיום ליום, אבל כוחותיו הרוחניים לא עזבוהו עד עלותו בסערה השמימה. מחלתו הלכה וגברה, מצבו נעשה מסוכן, אך את עבודתו הקדושה לא הפסיק לרגע. הזדכך בייסורים הקשים, ומדי פעם בפעם הבחינו אצלו בגילויים מרעידים המרמזים על הסתלקותו הקרובה[114].

עננים כבדים התחילו לכסות את שמי בעלזא. מרן חולה וחלוש, ושוב אין בכוחו לנהל עדת חסידיו כבשנים עברו. חסידיו שבכל עיר ועיר, במדינה ומחוצה לה, שידעו על מצבו החמור, הרבו להתפלל לשלומו. אף בעתוני הגויים נתפרסמו ידיעות בדבר מצבו. בכל בתי-כנסיות ובתי-מדרשות אמרו תהלים בכל יום וגם בתלמודי-תורה אמרו הילדים תהלים לחיי מרן.

במוצאי שבת פרשת לך לך כאשר נכנס החסיד רבי **יוסל'ע יארוטשובער** ז"ל למרן לעבור לפניו על התורה שאמר מרן בשבת קודש בחדרו בשולחנו הטהור, כדי להעלותו אח"כ על כתב, ציווה עליו מרן שלא יניח להיכנס לחדרו אלא למי שיש לו מחשבות טהורות, כי אביו וזקינו והצדיקים הק' **מסטרעליסק** ו**מטשערנוביל** זי"ע מסתובבים בחדר. נפל פחד על ר' יוסל והוא התחיל לסגת אחורה.

ביום שלישי פ' וירא ציווה מרן שוב שלא יניחו להיכנס לחדרו אלא לאנשים שיש להם מחשבות טהורות, כי זקנו ואביו, הרה"ק רבי **אהרן מטשערנוביל** זי"ע והרה"ק רבי **אורי מסטרעליסק** זי"ע, נכנסים ויוצאים בחדרו. כן שמעו אותו מדבר דברים מופלאים מהתגלות צדיקים הבאים אליו. כל האנשים שהיו בחדרו עזבו תיכף את החדר, פרט להגה"ח רבי **פנחס דוברומילער** ז"ל שנשאר על משמרתו. הוא אמר שמוסר הוא את נפשו.

מסופר, שביום ה' פ' וירא, ציווה מרן להכין תשע כסאות, ופרט מרן בין השמות: עבור אביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, עבור זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, עבור המגיד **מקוזניץ**, הרה"ק **מאפטא** זי"ע.

114 ראה ספרינו 'אגרא דבי הילולא' (מהדורת תשס"ז עמוד קפג והלאה) רמזים שונים שבהם ביטא מרן את יום פטירתו הקרובה.

ביום ג' פ' חיי שרה באמצע היום קרא מרן פתאום את המשב"ק ר' **שמואל בצלאל'ס** ואמר לו: "שמואל, ברענג אריין בענקלעך פאר די אורחים" (הכנס כסאות בשביל האורחים). ר' שמואל שמע את הדברים והתחיל כל כולו לרעוד בקרבו, הוא הבין את הכוונה שבדבר, מאחר שראה שאין איש בחדר, ולא ידע מה לעשות, חטף כמה כסאות וזרקם אל תוך החדר ומיד ברח משם[115].

בימיו האחרונים של מרן כבדה עליו הנשימה. הרופאים עשו מאמצים על אנושיים כדי להקל עליו. ביום חמישי בלילה נדמה היה כי מצבו הוטב. באותו שבוע לא דיבר מרן עוד, רק ביום ששי ראוהו מניח ידיו על לבו כמי שאומר וידוי.

בליל שבת קודש פ' חיי שרה דשנת תרפ"ז לפ"ק נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלקים בהסתלקותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. כבר זה שנים מספר שהחסידים דאגו לשלומו של מרן דוקא ב"שבת פ' חיי שרה", אחר שראו ושמעו רמז ברור מפי מרן על הסתלקותו ביום זה[116].

115 הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל, ששמעו מפי המשמש ר' **שמואל בצלאל'ס** בעצמו, שהי' רגיל לבא הרבה ליערוסלוב לאביו הרה"ק ר' **יהושע** זי"ע. ובשעה שסיפר זאת המשמש הי' רועד ממש דא לדא נקשן.

116 'אגרא דבי הילולא' (עמוד קפא) מסיפוריו של הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל: כשכ"ק מרן **מהרי"ד** ז"ל היה בראצפערט אמר פעם "וועז איך וואלט געהאט א רבי צו פארען צו עהם וואלט איך געפארען צו עהם אויף שבת פר' חיי שרה" ומאז היו חסידים מפחדים בכל פעם בשבת פר' חיי שרה שיעבור את השבת, ובסוף נסתלק כ"ק מרן **מהרי"ד** ז"ל בליל שב"ק פרשת חיי שרה. וראה עוד במכתב שהופיע בגליון 'עתיקות (ב, עמוד צב): שמעתי מדודי הגה"צ אב"ד **וואידיסלאוו** שליט"א מב"פ, ששמע מאביו הגה"צ **מוואידיסלאוו** זצוק"ל, ששמע כמה פעמים מהגה"ק ר' **פיניעלע אוסטילער** זצוק"ל, בחיים חיותו של חותנו מרן **מהרי"ד** זצוק"ל: "שמעתי מחותני, ואיני יודע כוונת חותני, שאמר שאם היה לו רבי היה נוסע אליו לשבת חיי שרה", וכידוע נסתלק מרן **מהרי"ד** בשבת חיי שרה.

וראה עוד שם ב'אגרא דבי הילולא' (עפ"י מה שתוקן בגליון 'עתיקות [ב'] במדור המכתבים): בימי שבתו של מרן בראצפערט ביקר אצלו הרה"צ רבי **אברהם מקניהניטש** זצ"ל. שאלו מרן על יום פטירת אביו הרה"צ רבי **יהודה צבי** זצ"ל מסטרעטין. אח"כ אמר מרן: "יש צדיקים שבוחרים לעצמם את יום פטירתם שיחול ביום שחל בו יום כיפורים הבא, ויש צדיקים שבוחרים לעצמם יום שחל יוה"כ שעבר". הרה"ק מקניהניטש אכן נסתלק זמן קצר לאחר מכן ביום כ"ח תמוז תרע"ז, יום שחל בו תמיד יום הכפורים הבא, וכ"ק מרן ז"ל נסתלק ביום כ"ב מרחשון, יום שחל בו תמיד יום הכפורים שעבר.

כן מסופר, שבימים הנוראים של שנת תרפ"ז הסתופף קהל גדול בבעלזא, אמרה הרבנית למרן: "יש היום קהל גדול מהרגיל". השיב לה: "אין בעלזא איז נישט קיין וואונדער אעולם, אין א פשוט'ן זונטאג פרשת תולדות קען זיך צוזאמען קומען אסאך א גרעסערער עולם" (בבעלזא אין כל פלא על קהל רב בימים הנוראים, ביום א' פ' תולדות, יום חול רגיל, יכולים להיות כאן הרבה יותר אנשים מהיום). ואכן ביום זה יום א' פ' תולדות התקיימה ההלוי' של מרן, שציבור גדול לאלפים התאספו בבעלזא.

כן ידוע מה שסיפר הגה"ח ר' **יצחק משה** ז"ל שו"ב בבעלזא אחרי פטירת מרן, שביום ה' פ' עקב שנת תרפ"ו נכנס למרן לקבל ברכת פרידה, כי עמד לנסוע להינפש לכמה שבועות. כשראה אותו מרן, אמר לו: "טוב שהנך כאן, המתן עד שכולם יצאו כי דבר סתר לי אליך". אחר אמר מרן אל השו"ב לנעול את הדלת ומרן קם בעצמו לבדוק אם הדלת נעולה. אחר כך אמר לו מרן: "יש לי אליך דבר סודי ואסור לך לגלות למישהו שסוד כמוס שמור בלבך". אחר שאל אותו מרן אם הוא זוכר את הזמנים, שהיה נוהג להראות את החלפים לאביו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. ענהו שנהג להראות את החלפים בכל ראש חודש, חוץ מר"ח ניסן ור"ח תשרי. שאלהו: ובר"ח חשון? ענה לו: כן. אמר לו מרן: "אני חושב שאתה טועה, כי גם בר"ח חשון לא הראית חלפים, כי ראש חודש חשון יש לו שייכות עם

בשבת זו התאסף ציבור גדול בבעלזא, כאשר שמעו על מצב חולשתו של מרן. וככה מתאר נוכח א' שנזדמן לו להיות בשבת זו בבעלזא:

הי' זה בערש"ק כ"א חשון תרפ"ז, לשבת זו הגיעו המונים לבעלזא, כשעתיים לפני השקיעה, או פחות, ישבנו באכסני' של ר' קלמן הירש פוגל, פתאום נשמעה צעקת אימים געוואלד! געוואלד! שהגיעה מביתו של האדמו"ר.

ברגע כמימרא התאסף קהל עצום שבאו בריצה אל ביתו של הרבי, בחדר הגדול (די גרויסע שטוב) החדר בו ניהלו השלחנות בשבתות וחגים, עלו הבכיות והצעקות עד לב השמים, בכי תמרורים, קול תפלות ובקשות ואנחות עמוקות נשמעו בערבוביא, וכולם חשבו שהרגע האיום והנורא - שבעצם כבר היו מוכנים לקראתו, אבל ליבא לפומא לא גליא - הגיע, ומה אפשר עוד לעשות, מאשר להצטער בכאב עמוק, ולבכות על האבידה הגדולה שאין לה תמורה.

דער קאלאטער רבי קומט היינט אן

מודעה בכת"ע בארה"ב על חזרתו של הרה"צ מקוזלוב זצ"ל אחר שהשתתף בבעלזא בהלוויית כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

כבר החשיך היום ושבת המלכה נכנסת, אבל שברון הלב אינו פוסק, לפתע קם א' ועלה על הספסל ליד השלחן והכריז: רבותי, שבת היום! וברצוני להודיע שיש עוד על מה להתפלל! הבה נתאושש, לכבוד שבת קודש, ונתפלל מנחה ונקבל את השבת, נעורר רחמים ונתפלל על חיי רבינו.

המכריז הי' ר' מאיר מקוזלוב ב"ר אברהם יהושע העשיל מפשעמישל[117], נינו של האדמו"ר ר' שלום מבעלזא[118].

הימים טובים, כי למה נקרא שמו מרחשון שזהו לשון "מרחשין", כמו שכתוב בשו"ע הלכות תפילה: היוצא לנקביו באמצע התפילה צריך להמתין כדי שיעור הילוך ד' אמות, כי עוד מרחשין שפתיו מהתפילה. כמו כן חודש זה בהיות מקורב לחודש תשרי על כן קיים לחודש זה קשר עם הימים טובים". ומרן סיים: "אחרי חודש מרחשון, תראה את החלף לבני רבי אהרן". מרן נפטר בכ"ב חשון. בר"ח כסלו נכנס ר' יצחק משה לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע להראות לו את החלף וסיפר לו את כל הנ"ל (ראה ב'אגרא דבי הילולא' במדור כתבי חסידים כל העובדא בפרטיות ממכתבו של ר' יצחק משה שו"ב ז"ל, וראה עוד מה שהבאנו למעלה בפרק זה אודותיו עמ' 432).

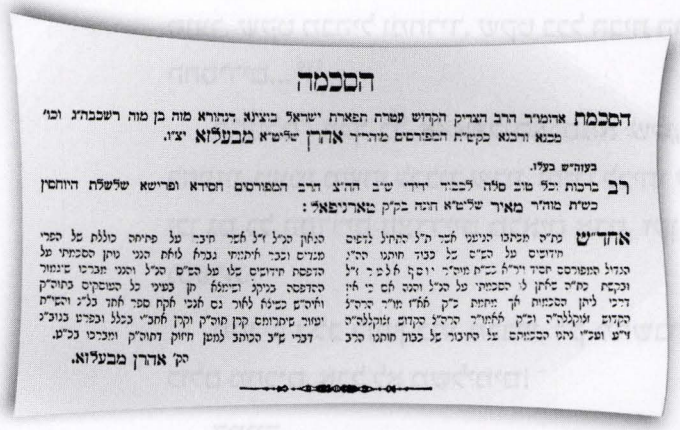
117 בנו של הרה"ק ר' **משה מקאריב** זצ"ל בן כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

118 ביתר דייקנות סיפר לנו כ"ק האדמו"ר **מקוזלוב** שליט"א, כפי אשר שמעם מאביו הרה"צ ר' **משה מקוזלוב** זצ"ל, ששמעם מפי אביו הרה"צ ר' **מאיר מקוזלוב** זצ"ל: זקיני ז"ל הגיע מטארניפאל לשבת זו, והי' בחדרו של מרן משך הזמן של כניסת השבת עד יציאת נשמה, כשהגיע הזמן להתפלל תפלת מנחה יצא ללכת לביהמ"ד להתפלל, והעולם שצבאו מבחוץ לא ידעו מה מתרחש בפנים,

הקהל התעורר - אבל לא התאושש.

המתנה הטובה אשר שמה שבת, וקדושת השבת החופפת על כל יהודי, הזכירה: שבת היא לד'! אסור להתאבל! אסור לבכות! אבל ברגע זה היתה בבחינת גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה, לחץ הלב הי' קשה מאד, הדמעות חונקות, קשה להתרכז, הצער והכאב לא נותנים מנוח, מצד שני, השבת תובעת את שלה, הכל משמש בערבוביא, קדושת השבת גוברת, מנסים להתרומם, להתעלות ולהתנשא, להבליג ולהשתיק את הכאב - שבת היום.

גמרו את התפילה, מכונסים בתוך עצמם, שקט

הסכמה

הסכמת אדמו"ר הרב הצדיק הקדוש עטרת תפארת ישראל בוצינא דנהורא מוה בן מוה רשכבה"ג וכו' מכנא ורבנא בק"ת הספרדים מהור"ר אהרן שליט"א מבעלזא יצ"ו.

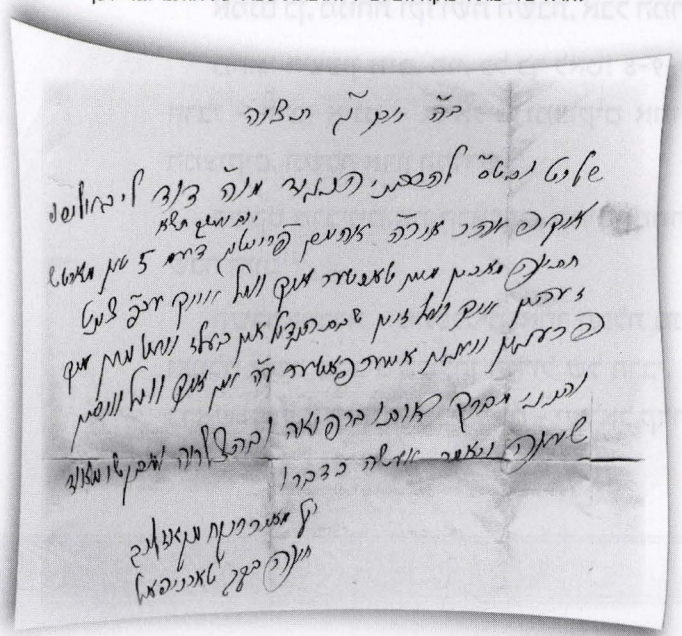
בעזה"ש בעו"י.

רב ברכות וכל טוב סלה לכבוד ידידי ש"ב הח"צ הרב המפורסם חסדא ופרישא שלשלת היוחסין כש"ת מוהר"ר מאיר שליט"א הונח בק"ק בוארניצאל:

אחד"ש מה"מ תמתנו הגיעני לשבר ת"ל בהתיל בנשים הגיעו מכ"ל ית"ל לשבר חיכה על פתיחה כוללת על הספרי חידושים על הש"ס על פניו תוקע"ל ככ"ת מוה"ר יוסף חלבה ני' ית"ל והנה הגדול המפורסם חסד וירא"ה ככ"ת מוה"ר יוסף חלבה ני' ית"ל מגדים וכבר תיקנתי גבינת לוחת הגני טרח ספסתתי על הדפסת חידושים שלו על הש"ס הכ"ל והנני מזכרתו בזמנו וכבקשת כת"ה בלתן ל' הסכמתי על הכ"ל והנה הם בי לחץ הקדוש עוקלנל"ה וב"ק לחתור"ה הרה"צ קקדוש זוקלנל"ה ז"ע ושבי"ו הנ' הסכמתם על החיבור על כבוד תורתו הרב דכי ניתן הסכמות לך מחתת ב"ק לחת"ו מור"ה הרה"צ ויתים"ם כמינח לאור גם הנני לקח ספר לחת כנ"ל והש"ת יעזור מיתמומם קרן תוק"ם ויקרן לחב"י בכלל וכפרט בנוב"ג דכבר ע"כ הנ"ל ותיקן דתוק"ם ומכרתי כנ"ש.

הק' אדרן מבעלזא.

מכתב הסכמה שכתב כ"ק מרן מהר"א זי"ע
להרה"צ ר' מאיר מקוזלוב זצ"ל להוצאת ספרו של חותנו 'גנזי יוסף'

מכתב מהרה"צ מקוזלוב זצ"ל בו מזכיר: "איך וועל זיין שבת הגדול אין בעלז..."

ורצו לשמוע ממנו את מצבו של מרן, הכריז בקול רם: "רבינו עודנו בחיים, מ'וויל אונז צונעמען די צדיק הדור, לאמיר איינרייסן". ואח"כ הציע שהציבור ינדבו שנים להוסיף על ימי חיי מרן, וכולם נענו לקול הכרזתו.

והוסיף לנו גיסו האדמו"ר ר' **בעריש שפירא** שליט"א מנאראל, שבמכתב שקיבל פעם מהגאון ר' **בעריש צוקערמאן** זצ"ל מהובניב בעמח"ס 'בית אהרן', כתב אליו בין השאר, שהי' נוכח בשעת מעשה, שבימי השבעה של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ישבו בה"גרויסע שטוב" בלב נדכא ונשבר על סילוקו של צדיק וקדוש, ופתאום נכנס זקינו הרה"צ ר' **מאיר מקוזלוב** זצ"ל והכריז: "רבותי, מיר האבן א רבי'ן". והוסיף ע"ז הג"ר בעריש זצ"ל במכתבו: "וממש הכניס בנו רוח חיים".

סוער, שקט מבהיל ומחריד, שקט בכל הבית הגדול, שקט אצל בני הבית, ושקט אצל המון החסידים...[119]

ה"עולם" הלך כל א' אצל האכסניא שלו, קידשו קדושת היום, אכלו סעודת שבת בחפזון, טעמו משהו לכבוד שבת, וחזרו לביתו של הרבי, ה"גרויסע שטוב" התמלא מחדש, וכן גם כל החדרים הצדדיים מלאים אדם, זקן וצעיר, כל א' תופס מקום - ומחכים ברוח נסערת.

מסביב הלב לוחץ כמו מכבש, רק מחשבה אחת מעסיקה אותך, אבל - שבת היום! כולם מחכים, אבל לא משלימים!

דממה...

אמנם כן, מנוחת וקדושת השבת, אבל המחשבה על "מנוחת עולמים" לא מרפה.

מחוגי השעון זזים, הוי, כל כך לאט! 8-9-10. שעה לפני חצות פורצת הידיעה מחדר הרבי - הרבי איננו - אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, אבל ניצחו אראלים את המצוקים, ונשבה ארון הקודש[120].

בשקט מרכינים את הראשים, קמים ומתחילים להתפזר כאילו בגניבה, אוי וויי, אבל שבת היום[121].

השבת עוברת - מתפללים, אחר תפלת מנחה מתכנסים בחדר הגדול, שלש סעודות, העולם יושב מסביב השלחן הגדול של הרבי, אמנם שרים זמירות, אבל כסאו של הרבי בראש השלחן מיותם, שבת היום - ישראל קדושים הם.

119 כפי המסופר, עוד עברו הקהל אחר התפילה בחדרו של מרן לומר "גוט שבת".

120 בקשר לתיאור זה, כדאי לציין כאן עדותו של הרה"צ ר' **יצחק דוד** ז"ל, בעת פטירת זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע:

הבהלה בהחצר הי' אפשר למשש בידים, לא ידעו מה שהרגע הבא יביא עמו. אחר זמן כניסת שבת החליט אבי ז"ל להתפלל עכ"פ תפלת מנחה בבית המדרש, ואח"כ לחזור ולשוב אל ביתו להימצא ברגעים הללו במחיצתו של זקיני ז"ל. בשעה 10 פתחו את פתח החדר, ואבי ז"ל אחז אותי בידי וקול נהי נפרץ ממנו: אוי, מען לויפט! ופתאום הגיע דודי ז"ל [מרן **מהר"א**] ביחד עם הגבאי שלו "**נחמן הערש**", והפליט אנחה "אוי טאטע"... בפנים החדר שררה התעוררות עצומה מתוך דומי', בבחינת גם כי אזעק ואשוע סתם תפילתי, נסיתי להביט אנה ואנה לראות מה שמתרחש בחוץ, אמנם אבי ז"ל אחז אותי בשתי ידיו ולא נתן לי להביט כי אם על פני קדשו של זקיני ז"ל, ולא להפסיד רגעים האחרונים אלו. במעמד ההוא עמד דודי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע ושעון כיס בידו כשהוא כולו אחוז שרעפים, ופתאום נפרץ ממנו אנחת אוי!, אז הכירו כי נצחו אראלים את המצוקים.

121 כפי שסיפרו עדים נוכחים, במשך כל השב"ק הי' קשה מאד לעצור את הלבבות הנשברות מבלתי האנח, אולם כ"ק מרן מהר"א זי"ע עודד וחיזק את הרבנית ושאר בני המשפחה, כי שבת היום ואסור להתאבל. פרט נוסף סיפר הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל, שמחמת המצב השבור שכחו להעלות על השלחן מאכל ה"איינגעמאכץ" בסעודת יום השבת, וכ"ק מרן מהר"א זי"ע שישב בישוב הדעת, הזכיר על כך, ולא רצה לדלג גם על מנהג זה.

מסיימים את הסעודה השלישית, מברכים ברכת המזון, החזן ניגש לכותל המזרח, ליד החלון הפתוח, ואומר: ברכו את ד' המבורך - כאן נפרצו כל הסכרים, בכיות ויללות, נפרץ המעצור, כל הצער ושברון לב שהתאסף במשך השבת, יצא החוצה בסערה גדולה, האבא, ראש המשפחה, המנהיג, המורה, הרועה הנאמן - איננו.

הכניסו את גופו הטהור של האדמו"ר הקדוש לחדר בו נהג לקבל את העולם, עכשיו העלו אותו לאותו החדר על הארץ[122], נרות דולקים, והעולם מסביב אומר תהלים, אומר ובוכה, כל הלילה באים מאות חסידים, אלפים נוהרים, מגיעים ברכבות מיוחדות, כל הלילה - עד הלווי' למחרת היום אחרי הצהרים[123].

השמועה המחרידה נפוצה במהירות בכל רחבי הארץ. עוד בשבת ידעו על כך כיון שפקידי הדואר הודיעו על כך בטלפון בכל רחבי הארץ. במוצאי שבת כבר נפוצה הידיעה בכל המדינה ומחוצה לה ואבל כבד ליהודים. במשך כל שעות הלילה ובשעות הבוקר המוקדמות לא פסק זרם ההמונים, מי ברגל, מי בעגלות וברכבת, לעבר בית מרן. ברחבה שלפני הבית התחילו להתאסף המונים שהגיעו מכל רחבי הארץ. בין הקהל שהלך וגדל נראו אדמו"רים, רבנים, אנשים מכל החוגים, כולם באו לחלוק כבוד אחרון לצדיק הדור, להשתתף באבלה של היהדות. קול הבכיות גבר מרגע לרגע, ההמון העצום לא יכול לעצור בעד דמעותיו הניגרות וכל בית ישראל בכו את השרפה אשר שרף ד'[124].

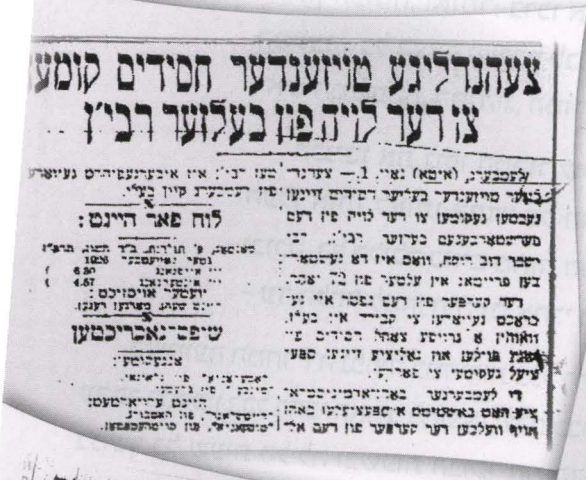
כשעשו את סדרי הטהרה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, הבחינו פתאום שיצא קצת דם מגופו הטהור, דנו שם גדולי החסידים איך להתנהג במקרה כזה, הי' שם החסיד ר' **דוד געצילי"ס** ז"ל - שהי' נמנה בין

122 ראה 'אגרא דבי הילולא' (עמוד רלח) מעדותו של הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל, שהפטירה היתה בחדרה של הרבנית, ששהה שם מרן באותן הימים, מאחר שבחדרי מרן היו מתקנים אז את התנורים לקראת החורף הבאה. רק אחר הפטירה הכניסו את גופו הטהור לחדרו (הקוויטל-שטוב).

עוד שם (עמוד רנ) ממכתבו של הרה"ח ר' **מאיר אורטנער** ז"ל : "דיע פטירה איזט גיווען ליל ש"ק זייגר 11, אין שבת האט דיע פאסט און דיע באהן אליין טעלעגראפיש און טעלעפאניש מודיע גיווען אין גאנץ פולין אפילו אין אלע קליינע שטעטליך. מוש"ק תיכף נאך הבדלה זייגער 5.51 בין איך אבגעפארין קיין בעלז און בין באלד אריין גיגאנגין אין קוויטיל שטוביל וויע דיע קדושה גוף ונפש איז גילעגין, און בין דארט גיווען לערך 2½ שעה, האב דארט אויך גילערנט משניות און גיברענגט נרות, איך האב אייך אויך מזכיר גיווען און אלע קינדער יעדין באזינדר. דיע לוי' איזט גיווען פון זייגר 1 באטאג ביז זייגר 4 זינטאג, עס איזט גיווען ערך 15,000 - 20,000 אנשים ונשים וטף".

123 'בית קארלין סטולין'.

124 במכתבו של עד נוכח הרה"ח ר' **אהרן וויען** ז"ל (המופיע ב'אגרא דבי הילולא' עמוד רנא) מתאר: "ואין לצייר גודל המהומה שנתהוה בין יהודי גאליציען בשמעם את השמועה הנוראה, ותיכף במוצאי שבת התאספו לאלפים ולרבבות מכל קצוי ארץ לעיר הקטנה בעלז, אשר באמת היה מועט המחזיק את המרובה וגודל הבכיות והצעקות אין לתאר בשום אופן, ולא לבד בין חרדי עמנו כי אם בין כל מיני אגודות אפילו אותם שלחם הרבה כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה נגדם בחיים חיותו, אפ"ה הרגישו גודל ההעדר שנעדר בבית ישראל בכלל, וגם הרבה שרים מהמלוכה התאספו להיות בשעת ההלויה בבעלזא".

צעהנדליגע מיזענדער חסידים קומע
צו דער לויה פון בעלזער רבי'ז

פרשים וועגן דער לויה פון בעזשער רבי'ן זצ"ל

בעלזער צדיק, ר' ישכר דוב רוקח,
ווערט נסתלק אין עלטער פון 75 יאהר

גראנדיעזע לויה פון בעלזער רבי'ן ז"ל

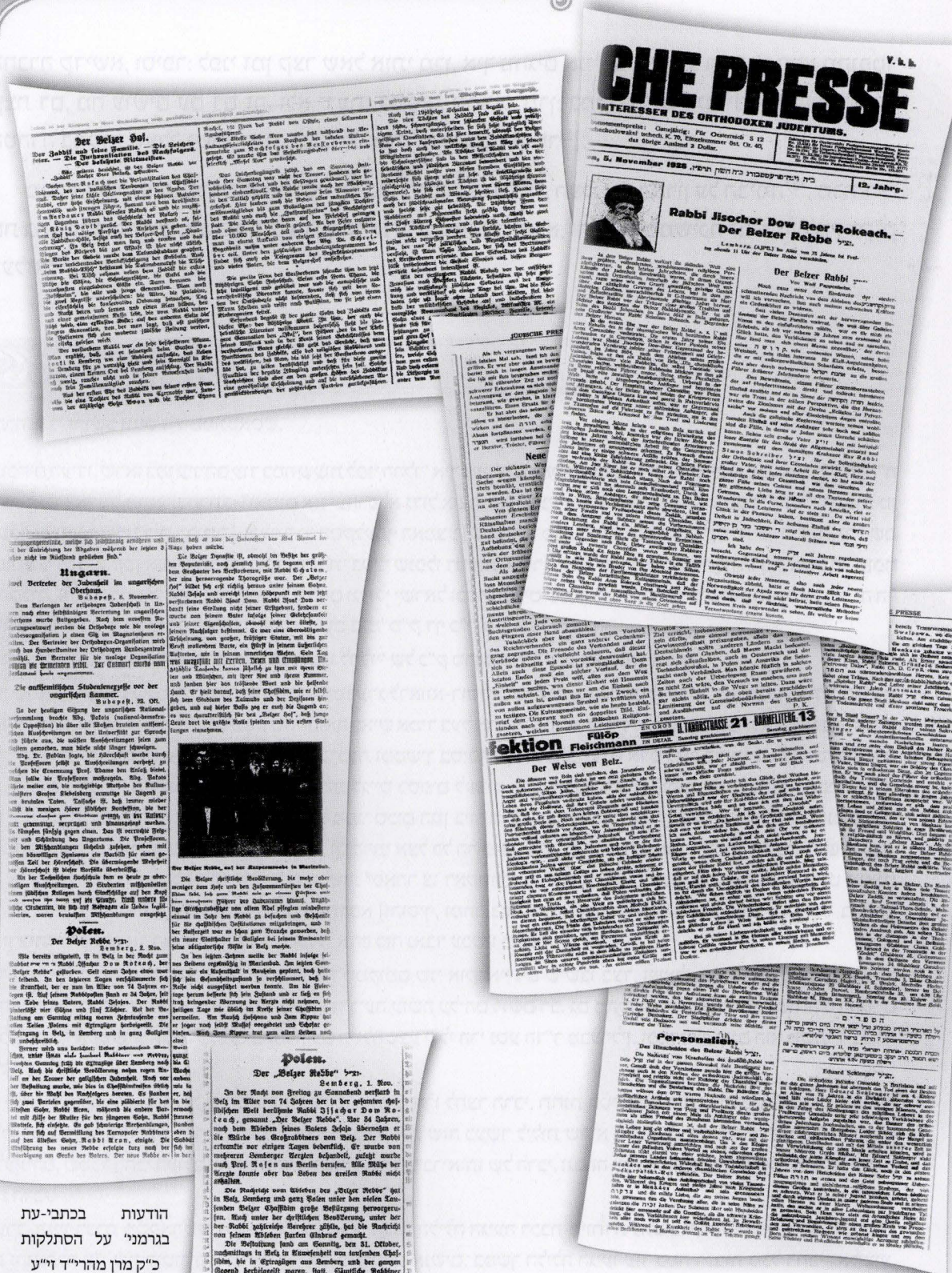
בעלזער רבי, ר' ישכר דוב רוקח א
נפטר געווארען אין עלטער פון 72 יאהר

נפטר געווארען הער בעלזער רבי

הודעות בכתבי-עת בפולין על הסתלקות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

הודעות בכתבי-עת בארה"ב על הסתלקות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

הודעות בכתבי-עת בוויען על הסתלקות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

Polen.

Der „Belzer Rebbe"

Sanderg, 1. Nov.

In der Nacht von Freitag zu Samstag verstarb in Belz im Alter von 74 Jahren der in der gesamten chassidischen Welt berühmte Rabbi Jissachar Dow Rokeach, genannt „Der Belzer Rebbe". Vor 34 Jahren, nach dem Ableben seines Vaters Jesaja übernahm er die Würde des Großrabbiners von Belz. Der Rabbi erkrankte vor einigen Tagen bedenklich. Er wurde von mehreren Lemberger Ärzten behandelt, zuletzt wurde auch Prof. Rosen aus Berlin berufen. Alle Mühe der Ärzte konnte aber das Leben des greisen Rabbi nicht erhalten.

Die Nachricht vom Ableben des „Belzer Rebbe" hat in Belz, Lemberg und ganz Polen unter den vielen Tausenden Belzer Chassidim große Bestürzung hervorgerufen. Auch unter der christlichen Bevölkerung, unter der der Rabbi großes Ansehen genoß, hat die Nachricht von seinem Ableben starken Eindruck gemacht.

Die Bestattung fand am Sonntag, den 31. Oktober, nachmittags in Belz in Anwesenheit von tausenden Chassidim, die in Extrazügen aus Lemberg und der ganzen Umgegend herbeigeeilt waren, statt. Sämtliche Rabbiner der Umgegend hatten sich eingefunden, um dem toten Rabbi die letzte Ehre zu erweisen.

-ייצ-

החברה קדישא, וסיפר: לפני זמן קצר שאל אותי מרן, איך נוהגים אנו אם באמצע הטהרה יוצא מהנפטר קצת דם, מה עושים עם דם זה. ולא ידעתי להשיב. אמר לי מרן: במקרה כזה מגררים את העץ של דף הטהרה במקום שעלי' נשפך הדם, וקוברים אותו ביחד עם הנפטר[125].

מסע ההלוי' החל, מכניסים את הארון לבית הכנסת הגדול[126], העלו את הארון על הבימה[127], מכתירים את בנו הגדול הקדוש והטהור כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע כמרא דאתרא, וההלווי' ממשיכה לבית העלמין דק"ק בעלזא[128].

125 בשם הרה"ח ר' **יהושע ווייס** ז"ל ממונקאטש.

126 עדים נוכחים העידו, שראו במו עיניהם עוד כמה שעות לפני ההלוי' איך שיורדים דמעות מתקרת הבית הכנסת. גם המשב"ק הרה"ח ר' **מענדל לאנדמאן** ז"ל מתאר במכתב: "ואמנם אודיעהו פלא גדול אשר ראינו בעינינו, ביום א' בשעה 8 שמעתי שנפלו דמעות מן הסקלעפף [הכיפות שבגג בית הכנסת], וביותר מן הסקלעפף האמצע [שלמעלה מן הבימה], ובמכוון הלכתי תיכף לראות, והי' שם לערך 40 אנשים, מנין קטן אשר התפללו שמה, וראיתי בעיני שנפלו דמעות, אשר הקשר מן הבימה נתלחלח הרבה, אשר הי' טופח ע"מ להטפיח, והרבה דמעות נפלו עלי בעצמי, ורבנים וגדולי ישראל וכל האנשים שם אשר היו נבהלו והשתוממו על זה, וכל זה הי' עד אחר שליוו את כ"ק אדומו"ר זצלה"ה, אבל עי' שם בגמ' מ"ק דף כ"ה ע"ב אצל ר' אבהו".

א' מכותבי הקורות, מתאר את התרשמותו מנסיעתו להלוי' של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע (מתורגם מאידיש):

באיחור של שלש שעות שלמות הגיעה הרכבת מלעמבערג לראווא-רוסקא, שמשם ממשיכים לבעלזא. בשעה שירדתי מהרכבת בראווא -רוסקא, רץ לנגדי ערל כבן 60 שנה, שהי' נראה כאיש אמיד בעל אחוזות, ומוסר לי הידיעה שהרבי כבר לא נמצא בין החיים, וכאומר: כבר אין לך מה לנסוע. הוא מתיישב עמי ברכבת וממשיך בסיפורו: הלא נאבד לכם אדם גדול בענקים, אליו נסעו לא רק מפולין, רק גם מבעלגי' וגם מארה"ב, ואם הי' ברצונו לגייס כספים לעצמו, הי' ביכלתו לקנות לעצמו את כל העיר, אצלי - הוא ממשיך - אירע ג"כ כדבר הזה, שהי' ביכולתו לקבל ממני סכום הגון ביותר ולא רצה לקחת, זה הי' לפני חמש עשרה שנה כשבני הבכור נעשה אלם פתאום, הייתי אז עשיר בנכסים, וביקרתי אצל כל הרופאים בגאליציע, וכולם אמרו שכבר אין מה לעשות עמו, נסעתי אז עם בני להרבי מבעלזא, ואמר לי בזה הלשון: "פאהר צו דאקטורים קיין ווינן, גא-ט וועט דיר העלפן, ער וועט געזונט ווערן". לא חשבתי פעמיים ומיד נסעתי לווינן, והתרפא [והוסיף, ומחר בעת הלוי' בטח תראו את בני]. אחר זה באתי במיוחד להרבי ורציתי להעניקו, אך הוא סירב בזה כלל וכלל. אדם כזה נאבד עכשיו מכם!

כשגמר הגוי את סיפורו מתוך תמימות נפלא, עמדו ממקומם שני אוקראייניים שישבו בצד, ושאלו: שָׁא? ראבין אומער? [=מה קרה? האם הרבי כבר איננו?], ועל פניהם הי' ניכר שהידיעה עושה עליהם רושם רב. גם מהקרון השני אני שומע שיחה בין הגויים דשם, כשהקאנדאקטער מתגאה עליהם באמרו: עם הסלוזשבע שלי הרי נסע הד"ר מבערלין. וכמדגיש, שגם הוא משתייך במדה מה לכל המקרה.

תנועה מתוגברת בעיירה התחילה מיד במוצאי שב"ק, כולם מיהרו לחצר הרבי. תחנת הטלעפאן היתה מוקפת באנשים, כאן לא נחו כלל, בקול צרוב התלונן אלי הפקיד על הדואר ה. בילעצקי, שזה כעשר לילות שהוא ביחד עם שר בית הדואר אינם נותנים שינה לעיניהם, שמכל רחבי העולם לא מפסיקים לשאול בשלום בריאותו של הרבי, וגם זה עכשיו הגיע טעלעגראם מפראג אודות בריאות הרבי.

עוד בערב, הגיע רכבת מסקאהל עם 500 חסידים, ואחר חצות הלילה הגיעה רכבת מיוחדת מלבוב, שהחזיקה למעלה משלשים קרונות והתנהלה ע"י שני קיטורים, והביאה למעלה מאלפיים אנשים. במשך הלילה הגיעו עוד כמה רכבות מכל רחבי גאליציע, כולם מלאים על כל גדותיהם. אנשים ישבו על גגות הקרונות, כך שבשעה 10 כבר הגיעו לבעלזא למעלה בערך 7000 אורחים. גם הגיעו בערך 100 רבנים כמעט מכל עיירות גאליציע. גם הגיעו חסידים מקונגרס-פולין עם הרב מלובלין (טווערסקי) שהוא מחותנו של הרבי הנפטר.

המונים המתאספים בה'הויף' לקראת הלוית כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

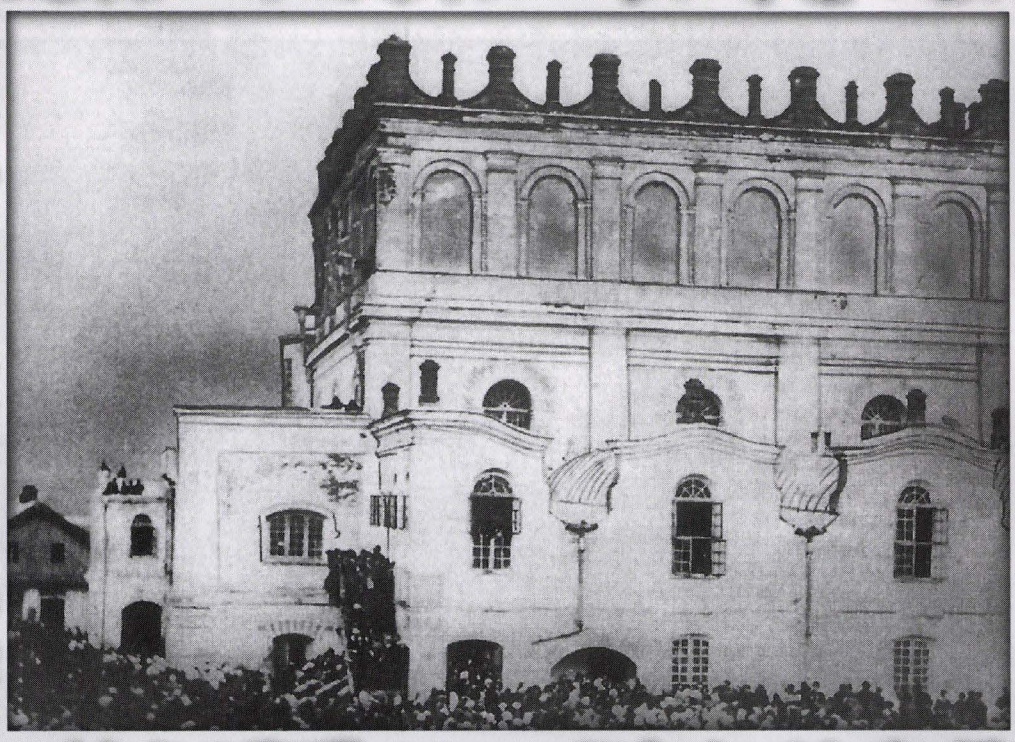
בשעה 11:30 התחילה ה"טהרה" שהתעסקו בה הרבנים מהולושין, קוזלאוו, קריסטניפול, ציעשנוב, קאנטשיג, לוביטשוב, וטארטיקאוו. ה"טהרה" נמשכה עד 12:30. העולם גדל והלך. הבית הכנסת הענקי הי' צר מהכיל, רבים עלו על הגגות, וכל החצר הי' מלא על כל גדותיו. הרבנית עברה בחצר, כשהיא מתלווה ע"י רופא שדואג לבריאותה.

קשה מאד הי' עד שהצליחו להכניס את הגוף הטהור להיכל בית הכנסת. אחר שהעלו את הארון על ה"שלחן" התחילו ההספדים. בתחילה הספיד הרב ממאגרוב, הרה"צ ר' **לייביש** (אחיו של הרבי הנפטר), אח"כ הספיד **הלובלינער** רבי, ואח"כ הצאצאים. לאחרונה עלה ראש הקהל בק"ק בעלזא, הוא הכריז, שביחד עם כל ק"ק בעלזא מכתירים את בנו ר' אהר'לע לרב, וסיים בברכת "מזל טוב".

בעת יציאה מבית הכנסת היתה צפיפות גדולה. הי' שם בחור בשם מאטיע [מרדכי] מאלטנער שנפל משלחן ועליו הרבה אנשים. קראו לרופא שיבדוק אותו, ואישר שרגלו נשברה, והובילוהו לבית החולים בסקאהל.

אחר קשיים עצומים הוציאו את המטה, וכאן התחילה מסע ההלוי'. מתחילה הלכו בני הרבי המנוח, האלפים הנוכחים שרצו לגשת בסמוך יותר להארון לא איפשרו את הולכת הארון כי אם בדוחק גדול. עוד יותר היתה הצפיפות בבית החיים עצמו, כשכולם נדחפו לגשת אל הקבר הפתוח מחדש. גם כאן אירע, והי' יהודי תושב בעלזא בשם בערנשטיין, שנפל ארצה ממקום גבוה, עד שהושיבו את רוחו.

זה אחר זה מבני הרבי נכנסו לקבר. מי להניח החרס, ומי להניח מעפר ארץ ישראל. בשעה 4 הסתיימה ההלוי'.

אלפי אנשים צובאים על בנין בית הכנסת בעת הלווייית כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

המוני מכתבים וטעלעגראמים הגיעו מפולין ומחוץ למדינה. ראש העיר מסאקאל שלח מברק, שמחמת שלא הי' ביכולתו להופיע בעצמו בעת ההלווי', ע"כ שולח את עוזרו. כמו כן העמיד המשטרה מכל הסביבה לרשות חצר הקודש להחזיק הסדר.

גם בחזרה מבעלזא, הועמדו רכבות רבות להמוני האורחים שיוכלו לנסוע לביתם. סביב בית הנתיבות בבעלזא נשארו עדיין סימנים מאותו היום, ה"ה החרבנות שנעשו בעקבות הצפיפות הגדולה.

127 כפי שהבאנו בספרינו 'בית הכנסת שבבעלזא' פרק יב סעיף ח (וכאן המקום לציין, אודות מה שכתבנו בספרינו הנ"ל פרק ד סעי' יא, שגם מיטות הרבניות הכניסו לבית הכנסת בעת הלווייתם, והעירו לנו עפ"י המבואר שאין להכניס מיטת נשים בביהכ"נ. לע"ע נעלם מאתנו מקור הדברים, וע"כ אין לסמוך ע"ז או להביא ראי' מדברים אלו).

128 עוד מתיאורו של הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל על הלוי' של זקינו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע:

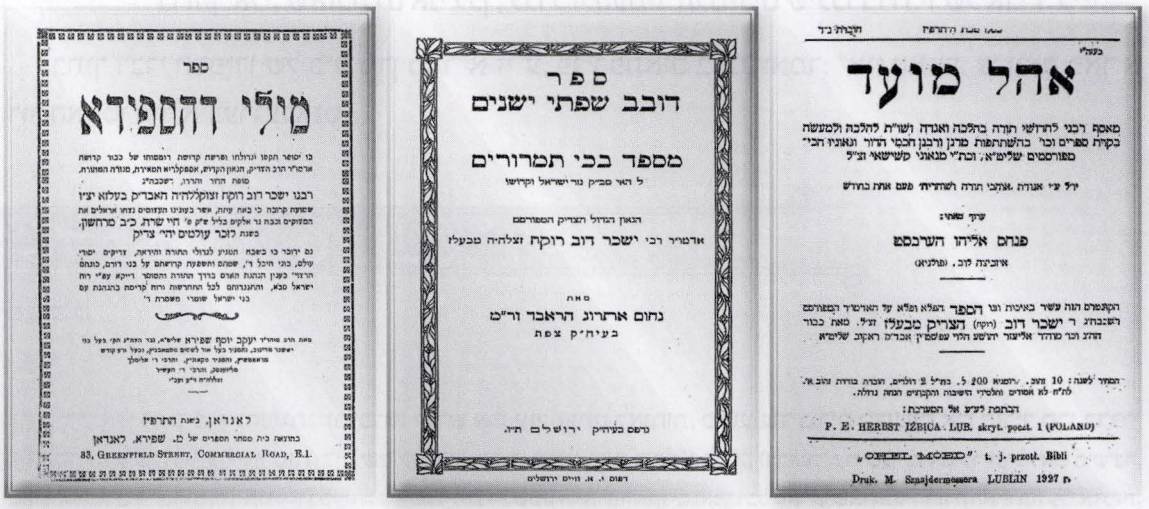
לפני הלוי', בידעי שלא אוכל לראות הכל היטב, עליתי לחדרה של דודתי, הרבנית **שרה מירל** ע"ה זיוו"ש מאא"ז כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (הי' לה מאא"ז ז"ל בת אחת שהיתה נשואה להרה"ק ר' וועלוועל מזלאטיפולי זצ"ל), ומחדרה היתה חלון שקופה לה"חויף" שדרך שם יכלנו לראות היטב. זוכר אני שעמדתי אז ביחד עם בניו של הרה"ק **מאוסטילא** זצ"ל, שם הא' **סענדר מאיר** ז"ל, ושם הא' **וועלוועל'ע** ז"ל, ושם הצעיר שבהם הי' **איציק'ל** ז"ל. עמדנו סמוך לה"שוהל" (בית הכנסת), שמשם יכלנו לראות הרכבת כשהיא עוברת דרך בעלזא, וראינו שמגיעים מאות אנשים דרך הרכבת, והגיעו רכבת אחר רכבת. מנהלי הרכבת הוסיפו רכבות מיוחדות בשביל הלוי'.

ראינו איך שבניו של זקיני ז"ל הולכים בשעת הלוי', ראשון הלך דודי ז"ל ואבי ז"ל הלך אתו עמו, מאחוריהם הלכו **האוסטילער רב** ו**הראווער רב**, ו**הבולגורייער רב** כנראה הלך אחריהם עם האפטער רב שהי' עדיין בחור.

על ה"בית-עולם", אויפ'ן הייליג ארט, הקפידו בבעלזא מאד שנערים [לפני הבר מצוה] לא ילכו לשם, ולכך לא יכולתי להיות נוכח בעת סתימת הגולל.

הלוויית כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע - הארון מובל לתוך היכל בית הכנסת

ספר
מילי דהספידא

כו יסופר הקפו וגילתו ופרשת קדושה רומסותו של כבוד קדושת
ארזולרי הרב הצדיק, הנאון הקדוש, אספקלריא המאירה, מנורה המטורת,
טוהר הזהר והררב, רשכבה"ג

רבנו ישכר דוב רוקח זצוקללה"ה האבריך בעלזא יצ"ו

שמועה קהה כי באה עתה, אשר בעוונינו הקדושים נגזר אראלים את
המקושים ונכבת נר אלקים כלה ש"ק ס' חיי שרה, כ"ב מרחשון,
בשנת זכור עולמים יהי צדיק

נפ יזכור כו בשבח המגיע לגדולי התורה והיראה, צדיקים יסודי
עולם, כתי היכל ד', שהחם וחשפעה קדישתם על בני דורם, כתחם
הרבני כעין הכתות הגדים בדרך התורה והמוסר ז"ע רוח
ישראל סבא, והתענוגתם לכל התחריטות רוח קדושה בהנהגת עם
בני ישראל שוטרי משפטרת ד'

כאנראן, בשנת התרפ"ז

בהוצאה בית ספרי הספרים של כ. שפירא, לאנראן
33, Greenfield Street, Commercial Road, E.1.

ספר
דובב שפתי ישנים

מספד בכבי תמרורים

ל האי סביק נור ישראל וקדישו

הגאון הגדול הצדיק המפורסם
אדמו"ר רבי ישכר דוב רוקח זצלה"ה מבעלז

מאת
נחום ארנוס הראבר ור"ם
בעיה"ק צפת

נדפס בעיהק ירושלם תיו.

רחוב ו, א. חיים ירושלים

אהל מועד

מאסף רבני לחדושי תורה בהלכה ואגדה ושו"ת להלכה ולמעשה
בקרת ספרים וכו' בהשתתפות מרן ורבנן חכמי הדור ונאמני רבי"
מפורסמים שליט"א, וכת"י מנאוני פשישאי זצ"ל

יוצ"ל עי אגודת אחבי תורה לשחריחי פעם אחת בחודש

עריך ומחבי:

פנחס אליהו השרבסם

אוברנסק מוב. (פולסנע)

הקחמים הוה עשר באיסת וגו' הספר הפלא ופלא על האדמו"ר הקפרסם
השבחב"ג ר' ישכר דוב (רוקח) הצדיק מבעלז זצ"ל. מאת כבוד
הדב"ג הר' מרדכי אליעזר יהושע הלוי שפסין אבדק"ק ראקוב שליט"א

המחיר למענו: 10 זהב. ברמניא 200 כ. בפ"ל 2 דולרים. חוברת בודדת זהב א.
לח"ח לא אסדים ולמלכי השיבות והקדנים המה נדולה.

הבחמת ליעיא אל המערכת:

P. E. HERBST IŻBICA. LUB. skryt. poczt. 1 (POLAND)

„OHEL MOED" t. j. przeł. Bibl

Druk. M. Szajderman'a LUBLIN 1927 r.

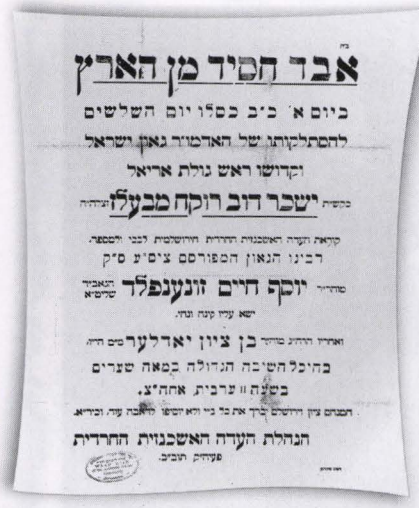
קונטרסים שנדפסו מהספדים על כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

בעת ההלוו' הספיד אותו אחיו הרה"ק ממאגרוב זצ"ל, ואח"כ הספיד אותו בנו כ"ק מרן מהר"א זי"ע, ואמר כדברים האלה:

הנה לפני עליית אליהו הנביא לשמים, ביקש ממנו אלישע הנביא ואמר: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי[129]. ולכאורה צריך ביאור, האיך שייך לבקש מאדם כפליים ממה שיש לו בעצמו. אלא הכוונה היא על פי מה דאיתא בקדמונים, על מה דכתיב דאין מעשה וחשבון בשאול[130], שבזה העולם יכול שאדם יעלה ממדריגה למדריגה, אבל אחר אריכות ימים ושנים, אין האדם יכול להתעלות יותר, רק כפי מה שסיגל לעצמו מצוות ומעשים טובים בעולם הזה כך יש לו לעולם הבא. אמנם זהו רק באדם שעבד את השי"ת לעצמו, אבל אב שמשפיע על בנו, וכן רב המשפיע לתלמידיו תורה ויראת שמים, יכולים הם גם בעולם העליון להתעלות ע"י התורה ומעשים טובים של הבן והתלמיד שעושים בזה העולם, שהכל בא מכוחם[131]. וזהו מה שביקש אלישע מאליהו, ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, דכמו שזכית אתה לגדל ולהעמיד תלמידים, כן אזכה גם אני לגדל ולהעמיד תלמידים הגונים, ובכך לזכות לפי שנים, דהיינו להתעלות בחיי בעולם הזה, ולהתעלות גם אחר הפטירה בעולם העליון.

אבי ז"ל זכה לגדל ולהרבות תלמידים הגונים בעולם הזה, אבקש נא ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, שאזכה גם אני לכך, לגדל ולהעמיד תלמידים שילכו בדרכיו של אבי ז"ל[132].

בתוך דברי הספידו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע, פרץ פתאום בבכי' ואמר: "אוי טאטע, צו וואס פאר א דור האסטו מיך איבערגעלאזט".

אבד חסיד מן הארץ

ביום א' כ"ב כסלו יום השלשים
להסתלקותו של האדמו"ר נאנ"י ישראל
וקדושו ראש גולת אריאל
כמוהר"ר **ישכר דוב רוקח מבעלז** זצוקללה"ה
קהלת העדה האשכנזית החרדית, וחיישטית, וכבי' וכספר.
רבינו הגאון המפורסם צי"ע ס"ק
מוהרר **יוסף חיים זונענפלד** שליט"א
יחא עדיו קנה וזכו.
ואחריו הרה"ג מוהרר **בן ציון יאדלער** שליט"א
בהיכל השיבה הגדולה במאה שערים
בשנת ווי ערבית אחה"צ.
הכבוד בין השמשות ברך את בני ויא ישפו תהלה עד. וכירא.
הנהלת העדה האשכנזית החרדית
פעהיק תובב"א

הודעה בחוצות ירושלים על ההספדים שיתקיימו לקראת יום השלשים מהסתלקות כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע (מגנזי המכון)

129 מלכים ב' ב, ט.

130 קהלת ט, י.

131 בדברות קודש אלו נכנס מרן להנהגתו, ובדברות קודש אלו עזב אותנו לאנחות, כידוע שדיבורים קדושים אלו הזכיר מרן בדברי תורתו האחרונה לימי חייו עלי אדמות, ליל שב"ק פר' עקב כ' מנ"א שנת תשי"ז לפ"ק (הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה, הפליא, כי בכל השנים הי' מרן מזכיר תורה זו בסעודה שלישית, מלבד בשנתו האחרונה הקדים ואמרו בליל ש"ק, שאז אמר התורה האחרונה עלי אדמות, וחסידי בעלזא ראו בזה כעין צוואה לדורות כידוע). וכ"ק **מרן אדמו"ר שליט"א** אמר פעם בענין זה, עפ"י מה שאמרו חז"ל (סוטה יג, ב) שהקדוש ברוך הוא משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש, דבלשון "מחודש לחודש" י"ל "מחידוש לחידוש", שמתחילים את ההנהגה ומסיימים באותם דיבורי קודש.

132 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל - שהי' נוכח שם.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בהגיעו למארינבאד

מימינו של מרן נראה בעל המלון הר"ר משה דוד לייטנער ז"ל ולידו המשב"ק ר' מענדל לאנדמאן ז"ל. משמאלו של מרן נראה המשב"ק ר' אהרן יהושע לאנדא ז"ל ולידו הגה"צ ר' יצחק נחום טווערסקי זצ"ל אבד"ק ראווא חדב"ן כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע. מאחורי ר' אהרן יהושע נראה הגה"צ ר' שמואל פרענקל זצ"ל חדב"ן כ"ק מרן מהר"א זי"ע. משמאל התמונה נראה המשב"ק ר' מיכל לאקמאן ז"ל

אחר זה הספידוהו יתר בניו וחתניו, ואחריהם הספיד מחותנו הרה"צ ר' **משה טווערסקי מטריסק** זצ"ל שהגיע ממקום מגוריו מלובלין, ואחריו בנו החתן ה"ה הרה"צ ר' **יוחנן טווערסקי** זצ"ל הי"ד[133] שהי' אז חתן טרם נישואיו עם בתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[134].

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הלך בעת הלוי' כשהגבאים ר' **אהרן יהושע** ור' **מענדל'ע לאנדמאן** החזיקו בו מימינו ומשמאלו. משני צדי הדרך המובילה לבית העלמין עמדו המוני אנשים. המסע התקדם לאטו ובקושי רב פילסו להם דרך נושאי המיטה.

133 לימים האבד"ק הורבישוב, שכינוהו בחיבה "**ר' יוחנן א**", מאחר שהי' לו לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע עוד חתן בשם "ר' יוחנן טווערסקי" (המוזכר כמה פעמים בספרינו).

134 גם הרה"ח ר' **אהרן וויען** ז"ל (במכתבו המופיע ב'אגרא דבי הילולא' עמוד רנב) מתאר ההלוי' וההספדים: "וכ"ק אדמו"ר שליט"א בתוך הספידו הזכיר בקשת אלישע מאליהו הנביא ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, וד"ל. וחתן אדמו"ר זצוקלה"ה הרב הגאון הצדיק מו"ה **פנחס האבד"ק אוסטילא** הספיד בבכי נורא ועצום, ואחי אדמו"ר זצוקלה"ה **ממאגירובא** הספיד אותו, וגם מחותנו מלובלין הספיד אותו, והקפות לא עשו רק הניחו את אדמו"ר הקדוש והטהור זצוקלה"ה על שולחן קריאת התורה, ואחר כך קראו ראשי הקהל את הקאנסעס ויותר לא האריכו. ובצאת מן הביהכנ"ס לא היה בכל הסביבה של העיר בעלז מקום פנוי רק ראשי אנשים".

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בהורבישוב
בעת הכתרת גיסו הרה"צ ר' יוחנן
טוווערסקי זצ"ל לרב העיר

אחרי סתימת הגולל עמדו הכן שני חסידים מגדולי זקני חסידי בעלזא, כדי למסור את הקוויטל הראשון לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מ"מ של אביו זי"ע, אולם מרן סירב לקבל הקוויטלעך במקום.

העולם חזר לעיר, נכנסו לגרויסע שטוב, קרעו קריעה, וישבו חצי שעה על הארץ לאות אבילות, רק למחרת קיבל מרן קוויטלעך[135].

הציון הקדוש

רבוה"ק היו רגילים לומר "תורה" על ציון קדשם של אבותיהם הקדושים כשבאו לפקוד הציונים הקדושים ביומי דהילולא. וכשבא כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על הציון הק' של אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ביומא דהילולא כ"ב מרחשון תרצ"ו לפ"ק, פתח ואמר: "מנהג הוא מאבותינו הקדושים זצללה"ה לומר דברי תורה על ציון דאבות הצדיקים זי"ע ועכי"א. ואאמו"ר זצללה"ה הראה מקור וסמך לזה מש"ס (יבמות קכב. עיי"ש ברש"י ובבא קמא טז:) שתלמידי חזקי' על קבר רבם קבעו את עצמם בשם לדברי תורה, וענו ואמרו ילמדנו רבינו וכו'"[136].

ובדרך כלל דיברו רבוה"ק מגודל כוחם של צדיקים להשפיע כל טוב לישראל, וסיימו בברכות לפי המצב ולפי צורך הזמן.

135 מספר 'בית קארלין סטולין'. וראה למעלה בפרק ראשון (עמ' 78) על אודות הקוויטלעך הראשונות שקיבל מרן.

136 'אגרא דבי הילולא' (מהדורת תשס"ז, עמוד ט). וראה שם עוד מה שאמר כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע על ציון הק' של אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שאביו ז"ל הי' רגיל לקבוע ד"ת על הציון בפסוק: "וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֶת רֹעֵה צֹאנוֹ אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ: מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם" (ישעיה סג, יא-יב). ובפרשיז"ל שם: "הנביא מתאונן ואומר בלשון תחינה, היום בגולה זוכר עמו את ימי עולם, את ימי משה, ובצרתו הוא אומר איה משה רועינו המעלינו מים סוף".

ודייק כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, דמאי כוונתו בזה, האם רק בצרתן צריכין כנסת ישראל להתאונן ולהביע השתוקקות אל רועם ומנהיגם שעל ידו ניוושעו בישועות ונסים.

ואמר לפרש על דרך זה: דהנה לרש"י הק' ז"ל הי' קשה, דמקדים בקשת ישראל אל רועם בשאלת "איה המעלם מים" דהוא עניני עולם הזה, קודם לבקשתם ד"איה השם בקרבו", שהוא חפצי שמים, וזה פלא קצת. וע"ז פירש, דודאי איש ישראל קדוש משתוקק תמיד לרוח קדשו דקוב"ה, אך כשהוא בצרה ח"ו אז אין ביכולתו כל כך לקבל השפעה עליונה, ולחשוב חשבונות של עולם עם קוב"ה, אך כשהקב"ה ברוב רחמיו מרחם עליו ומוציאו ממיצרתו ומצילו מצרה שבאה עליו ח"ו, עד ששבה אליו השתוקקות רב לקבל על עצמו הלאה השפעת רוממותו יתב"ש, יכול לחשוב חשבונו עם המקום ב"ה, ולהשתוקק אל רוח קדשו [וכלשון קדשו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע: "דענסטמאל קען ער זיך הערשט אויף איין אנדערע מאָדע אופן זיך בארעכענען" (מכתבי הרה"ח ר"ש ליליענפעלד ז"ל)].

וזהו שפירש, כשישראל בצרת גלותם, אז מזכירים המה מקודם את רועם בעניני הצלת גופם, ומשתוקקים אליו שבאמצעותו יוושעו מזו הצרה, ואז יוכלו לבוא אל בחינתם דמקודם להשתוקק אל זה ד"איה השם בקרבו את רוח קדשו" יתב"ש להיוושע בישועות רו"נ.

מודעות בעיתונים אודות עריכת הספדים על הסתלקותו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

הודעות בעיתון אודות עריכת "
הראשון של כ"ק מרן מהר
בארה"ב

בשנת תרצ"ו, כשנתעוררו כמה גזירות על היהודים בארץ ישראל ובכל התפוצות, אחר שדיבר מרן כדרכו בקודש אצל ציון הק' של אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע על הפסוק בישעי' (סג, יא ויב) המדבר בגודל כוחו של משה רבינו ע"ה להשפיע ישועות וכל טוב לישראל[137], אמר:

והיוצא מזה, דהרועה ישראל הוא משה רבינו ע"ה, חוץ מאשר דעל ידו הי' נשפע בחיים חיותו ישועות רבות לישראל, עוד יותר הגדיל כוחו לדורות, שכל מנהיגי ורועי ישראל דכל דור ודור יהי' להם כוח זה, להשפיע כל טובות לישראל[138].

כה יתן ד' הטוב גם היום, שבזכות הכנת רועה נאמן לישראל יוושעו כלל ישראל בכל מיני ישועות כלליות הצריכים כעת בנחיצות בכמה מקומות גלותם להיוושע תיכף במהרה בביטול גזירות רעות ח"ו, גם בארצינו יתן ד' לבטל מחשבות לגזירות המוכנות לצאת כגון גזירת קולטיסען [הלימודים] חדשות שנוגע מאוד לכללות ופרטות ישראל ודתיהם, וכאשר כ"ק מרן אאמו"ר זצללה"ה תמיד בחיים חיותו היה משפיע לישראל כל ישועות וברכות, ובפרטיות לילדי בני ישראל פעל להכניסם לאהבת הבורא ויראת הבורא, כן יהי' גם עתה, ובזכותו

מודעה!

כל האנשים שהסתופפו בחו"ל בצל קדושת מרן אדמו"ר הקדוש **מבעלזא** שליט"א.
מתבקשים לבוא **להילולא** של אביו.
מרן אדמו"ר הקדוש **מבעלזא** זללה"ה
זי"ע ועב"א.

שיחי' אי"ה אור ליום ב' פרשת חיי שרה
כ"ב לחדש מר-חשון.

בבהמ"ד **דחסידי קרלין**
בשכונת בית ישראל חצר שימאנאוויץ
בשעה 7½ בערב בדיוק

חסידי בעלזא
בעה"ק ירושלם תו"

מודעה והזמנה לכינוס חסידי בעלזא בירושלים ביומא דהילולא של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בשנת תרצ"ו (מגנזי המכון)

137 ה"תורה" בשלימותה, וכמו"כ ד"ת שאמר מרן על ציון אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בשנת תרצ"ט, שנה האחרונה שהשתטח מרן על ציון אביו ביומא דהילולא, נדפסו ונתפרסמו לראשונה בספרינו 'אגרא דבי הילולא' שם (יצויין, שמלבד אלו התורות, לא נמצאו בשום א' מהחיבורים ד"ת שאמר כ"ק מרן מהר"א זי"ע על ציון כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע).

138 ידועים דברי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שידוע דבמקום שהצדיק נותן את עיניו ממשיך בו ברכה, כמ"ש "עיניך ברכות בחשבון" (שיר השירים ז, ה), כמו כן משה רבינו ע"ה ע"י שראה דור דור ודורשיו דור דור ומנהיגיו, המשיך בהם קדושה והשפעות טובות ('קול יעקב').

ופעם בעמדו על הציון הק' של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, הוסיף כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמר תוך כדי שמראה על שני הציונים הק' של אביו ז"ל ושל זקינו ז"ל: "והנה שני מלכי ישראל השוכנים פה, כדאי המה להראות אותם למשה, אבל המנהיג אשר מצד עצמו אינו ראוי להיות מנהיג ישראל, רק מחמת רחמנותו יתברך שלא תהי' עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה מעמיד להם מנהיג אף שאינו כדאי, למה הראה אותו הקב"ה למשה רבינו". ותירץ מרן: "אבל יכול להיות, כי הראה גם אותו כדי שיאציל עליו משה רבינו מרוח קדשו, שיוכל להנהיג את ישראל ככל מנהיגי אמת" ('יחי ראובן').

בעת השתטחות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א וקריאת "קוויטלעך" על הציונים הק' בבעלזא

יוושעו כללות ישראל בכל הישועות ברוחניות ובגשמיות וברפואות הרבה שצריכין כעת כלל ישראל בעתים הללו, ובבני חיי ומזוני, אמן.

בחודש מרחשון דשנת תשס"ג לפ"ק נסע **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** עם קהל המון חסידים ואנשי מעשה להשתטח על קברי אבותיו הק' בבעלזא. אחר שגמרו כל ספר תהלים ויה"ר ושלש עשרה מדות של רחמים בהתעוררות עצומה עד אין לשער, בעמדו על יד ציון זקינו הק' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אמר כ"ק מרן שליט"א כדברים האלה:

עומדים אנו כעת אצל הציונים הקדושים של אבותינו הקדושים זי"ע פה בעיר בעלזא, אשר לשמם ולזכרם תאות נפשינו כל הימים. ועל אף שכבר עברו כ"כ הרבה שנים, אנו מתאוים לילך בדרך שהדריכו אותנו, וב"ה הולך וגדל דור שראוי לקבל עמהם פני משיח צדקינו.

כ"ק דודי [מרן מהר"א] ז"ל אשר מנוחתו כבוד בארץ ישראל, אמר בשם אביו ה"ה זקיני [מרן מהרי"ד] ז"ל שאנו עומדים עתה על ציונו, שאמר בשם אביו אא"ז [מרן מהר"י] ז"ל הנטמן פה, שאותם הצדיקים שעבדו את השי"ת בעולם הזה למעלה מכוחות הגוף, יש להם שייכות לעוה"ז גם לאחר הסתלקותם שיכולים לפעול בעולם העליון למעלה מכוחותיהם.

וע"כ באנו לכאן להתפלל ולבקש המלצת יושר על בני ישראל אשר דמם נשפך בחוצות ירושלים ובארץ הקודש ל"ע ר"ל, יכולים לומר שכהיום כבר אין המשכילים והציונים שהיו אז, רק יש נעבאך הרבה תינוקות שנשבו שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם חלילה. ואיתא בס' מעשה רוקח בשם הילקוט דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, ואין עושין תשובה עד שיבוא אליהו, ע"כ באנו לכאן להתפלל שיעזור השי"ת שכבר נזכה להתגלות אליהו הנביא ומשיח בן דוד, שהם בודאי ידעו לשית עצה עם כל אחד ועם כל דבר.

אבל גם עד אז אנו מבקשים "שתרחמנו עוד בגלותי לגאלנו", וכמו שפי' אא"ז ז"ל כ"ק מרן מהר"ש זי"ע אשר ציונו הוא כאן, שאנו מבקשים שבעודנו בגלות יומשכו לנו ישועות מהגאולה העתידה. ויעזור השי"ת שנזכה לכל מיני השפעות טובות ולברכת בני חיי ומזוני כמו שפירשוהו בבעלזא, בני, יעזור השי"ת שכל חשוכי בנים יוושעו בבנים. ומי שיש לו בנים יזכו לגדלם לתורתו ועבודתו ית"ש, וינצלו מצער גידול בנים. חיי, יעזור השי"ת שכל בני ישראל יזכו לאריכות ימים ושנים טובים, וכל השלאפע יהי' להם רפואה, והבריאים יחזיקו בבריאותם, וינצלו מכל מה שצריכים להינצל וישמרו מכל מה שצריכים להישמר. מזוני, הרי הוא כולל פרנסת הגוף ופרנסת הנפש, יעזור השי"ת שיהי' לכל א' פרנסת הגוף ופרנסת הנפש באין מחסור כל, ונבקש שיעזור השי"ת שזכות אבותינו הקדושים יגן שיהי' שלום בעולם, ושיהי' שלום בארץ ישראל, שיהי' שלום בין היימישע יודען, ובין כל בני ישראל. יעזור השי"ת שיהי' לנו רחמים וחסדים נחת וכל טוב.

ציון הרה"ק ר' אלעזר זצ"ל בנו בכורו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

מימין מקום מנוחתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, נמצא מקום מנוחתו של הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל בנו בכורו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[139].

איש קדוש משחר נעוריו הי' ר' אלעזר, גדולי הצדיקים שבצילם הסתופף, הפליגו בגודל קדושתו, וכיבדוהו כערכו הרם. כשנולד נתמלא כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע שמחה בלבו, ואמר "ב"ה אז מיר האבען אויס'גע'פועל'ט, מ'האט אונז אראפגעשיקט א הויכע נשמה". וכשהי' אצל הרה"ק **מצאנז** זי"ע אמר עליו "שיש לו גוף קדוש וכל כולו בכור קדוש"[140]. וכן העיד עליו הרה"ק **מרוזין** זי"ע, בהפליגו גם על מדת האמת שלו[141]. וכן העידו צדיקים על גודל מידת ענוותנותו[142].

בענין מקום מנוחתו של ר' אלעזר ראו דבר פלא אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, שציווה להניח את אחיו ר' אלעזר בצד אביו הק' כשהשאיר מקום לשני קברים בינו לבין אביו, דהיינו, שהשאיר מקום בשביל עצמו, ובשביל בנו ממלא מקומו ה"ה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ואילו לבן בנו ה"ה כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, לא ראה לנכון להשאיר בשבילו מקום סמוך לקברי אבותיו.

על כך אמר הגה"צ **מטארטיקוב** זצ"ל לכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אחר פטירתו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, שבעת ההסתלקות של הרה"ק ר' אלעזר זי"ע, כאשר ציוה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע להניח רק שתי מקומות פנוי אחר קברו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, התכוין בודאי שכ"ק רבינו יוליכנו לקראת משיח צדקינו, ולכך לא הניח לו מקום פה.

וככה התהלכה התקווה בבעלזא, שכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע בודאי יוליכנו בימיו לקראת משיח צדקינו, וזאת אשר כבר הרגיש בשעתו כ"ק מרן **מהר"י** בעת שקבע מקומו של אחיו בריחוק שתי מקומות בלבד מאביו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

139 לפי המקובל, ביקש הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל שלא להניחו סמוך ממש לאביו, מחמת גודל הפחד להיטמן שם.

140 לשונות אלו נשמעו מפ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בהזדמנות - ראה סיפור הדברים באריכות למעלה בפרק א (עמ' 72).

141 בעת שהי' הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל אצל הרה"ק **מרוזין** זי"ע, כיבד אותו הרה"ק מרוזין בטעימה, וכששאל אותו אח"כ הרה"ק מרוזין אם הוא רוצה עוד, השיב "כן". אחר זה הפליג הרה"ק מרוזין מאד את מידת האמת שלו.

וחשוב לציין לשונו של הרה"ק ר' **שלו' משאץ** זצ"ל שכתב בדף של חידושי תורה (הכת"י נמצא אצל הרה"ח ר' אלי' ענגלענדער שליט"א, ותשו"ח לו ולבניו הח' שליט"א), בביאורו ע"ד הקבלה ענין קדושת יעקב אבינו, שראובן הי' בכור אמיתי כדכתיב ראשית אוני, וסיים בזה"ל: "והה"צ הק' **מרוזין** ז"ל כשראה את הר"ר **אלעזר** הבכור של אא"ז הגה"ק רב **שר שלום מבעלזא** זצ"ל, אמר ברוח ק', מעולם לא ראיתי בכור אמיתי וקדוש כזה".

142 וכנוסח המציבה: "עניו ושפל רוח כאשר צדיקי עולם מפארים אותו במדת ענותנותו".

אמנם קוה קוינו והנה בעתה, לדאבון לב לא ירדו כבר אז לסוף דעתו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וזאת הבינו רק אחר שלש עשרה שנות נשיאותו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע, כאשר בעקבות הצרות הצרורות שעוללו הרשעים הרוצחים ימ"ש ליהדות פולין, זקוק הי' מרן עם כל החצר הק' לעזוב את בעלזא עד שבחסדי ד' הגיע לארץ ישראל ושם חלקת מחוקק ספון בהר הקודש ירושלים תובב"א[143].

בהלוויית הרה"ק ר' אלעזר זצ"ל, הספיד אותו אחיו הק' כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ובין השאר אמר: "אוי בין איך דיר מקנא דו האסט געקענט דעם הייליגן סטרעליסקער"[144].

עוד אמר אז מרן, שהרבה צדיקים העידו עליו שהי' מנוטרי הברית[145].

על גבי ציונו של הרה"ק ר' אלעזר זצ"ל חרות דברים הללו:

נפטר י"ט כסלו תרמ"ב לפ"ק
פ"נ הרב הצדיק קדוש מבטן
עניו ושפל רוח כאשר צדיקי
עולם מפארים אותו במדת
ענותנותו מוה' אלעזר בן
הרב הצדיק יסוד עולם
הגאון הקדוש מוה' שלום
אבדפ"ק זצללה"ה תנצב"ה

143 הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל.

144 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א.

145 הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל.

הרבנית רבקה הענא ע"ה
אמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

כארבע שורות מאחורי מקום מנוחת קדשם של כ"ק רבוה"ק זי"ע, נמצאת מקום מנוחת הרבניות הצדקניות ע"ה. מביניהם עומדת מצבת הרבנית מלכה ע"ה. מימין מציבת הרבנית מלכה היא מקום מנוחתה של הרבנית הצדיקת מרת **רבקה הענא** ע"ה[146] אמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

הרבנית הצדיקת רבקה הענא ע"ה נסתלקה ביום כ' אב שנת תר"ב לפ"ק כששהתה בבעלזא אצל בנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. מרן לא הי' נוכח בבעלזא בעת פטירתה, בהיות מרן שוהה אז בעיירים ועיירות בדרכו חזרה מזינקוב אחר חתונת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שהתקיימה בר"ח תמוז באותה שנה.

רבותינו הקדושים שמרו את יום היארצייט שלה, שחל להיות כאמור ביום כ' מנחם-אב, התפללו לפני העמוד ואמרו קדיש[147]. וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אמר עלי': "די עלטער זיידע [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] האט זעך פארלאזט אויף איהרע תפלות".

אחר עבור שבעת ימי האבילות של הרבנית **מלכה** ע"ה, כשהלך כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ללוות את הנשמה כנהוג, וכשהגיע מרן לביה"ח ניגש לקבר אמו ע"ה, ואמר לה בין השאר: "אמי אמי, שבת הזה הבאה עלינו לטובה הוא שבת שקודם סליחות, שביום א' הבעל"ט יהי' יום ראשון דסליחות, מסתמא את יודעת זאת, נא שתהי' למליץ עבורינו ועל כל ישראל"[148].

146 הרבנית הצדיקת מרת **רבקה הענא** ע"ה היתה בתו של הרה"ק ר' **יהודה זונדל רמר"ז** זצ"ל מגדולי חכמי הקלויז דבראד, ואחותו של הרה"ק ר' **ישכר דוב רמר"ז** זצ"ל חותנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. ומסופר, שהרה"ק **המגיד מזלאטשוב** זי"ע היה פעם בבראדי, והתאכסן בבית הגה"ק המקובל ר' **יהודה זונדל רמר"ז** זצ"ל אבי' של הרבנית **רבקה הענא**, וכשנפרד מהם קודם נסיעתו בירך אותם הרה"ק מזלאטשוב והבטיחם שיהי' להם בן שיאיר את העולם. פעם שמעה בתם הרבנית רבקה הענא שהיתה עדיין צעירה לימים איך שהורי' מדברים בינם לבין עצמם אודות ברכת הצדיק, באמרם שזה פלא, שכבר הם באים בימים ועדיין לא נתקיימה בהם הברכה, נענתה הבת ואמרה: "הוא ודאי התכוין אלי, והברכה תתקיים בי".

וכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א סיפר פעם, שבילדותה שלח אותה אבי' למסור משלוח מנות לרב העיר, ובטעות הביאה המשלוח מנות להרה"ק המגיד ר' **ייב"י מאוסטראה** זצ"ל שהי' אז בעיר, ור' ייב"י הבין שטעתה לפי שאבי' לא הי' נמנה בין החסידים, ע"כ שלח אותה בחזרה לאבי' לשאול למי התכוין, ואבי' השיב שאכן התכוין לרב העיר ולא לר' ייב"י, התחילה הנערה לבכות שאין ברצונה לבייש את ר' ייב"י ושיסכים אבי' שתביא את המשלוח מנות לר' ייב"י, והסכים לה אבי', וחזרה לר' ייב"י באמרה שאבי' אכן התכוין אליו, אמנם ר' ייב"י הבחין עלי' שבכתה, שאל אותה: "א"כ מדוע בכית"? באין ברירה סיפרה את כל האמת שלא רצתה לבייש את הרבי ולכך ביקשה מאבי' שיסכים ליתן את המשלוח מנות להרבי. בשמוע זאת ר' ייב"י שאל אותה: "במה אברכך"? השיבה, שהרבי יברך אותה שיהי' לה בן כמו הרבי, ובירכה. נתקיימה הברכה במילואה ונולד לה בנה שלימים האיר לארץ ולדרים עלי' בתורתו וקדושתו, ה"ה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

147 בספר 'איש חסיד' מובא, שחסידים ציינו, כי בשבת האחרונה לחיי כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שחל להיות ביום כ' אב, לא אמר מרן זי"ע בליל שב"ק הקדיש לרגל היא"צ, על אף שהי' רגיל לאמרו בכל שנה.

148 לשון הכת"י הנ"ל בספר 'צדקת הצדיקים'.

הרבנית מלכה ע"ה
א"ח כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

הרבנית הצדיקת **מלכה** ע"ה, שהיתה מפורסמת בצדקתה ובקדושתה, ועמדה לימין בעלה הק' כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע במסירות נאמנה, נסתלקה ביום ח' אלול תרי"ג לפ"ק.

בעת שהלכה לעולמה עשו כפי צוואתה את סדרי הטהרה על הדף שהיתה רגילה לחלק אוכל להיושבים[149]. בעלה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מיאן הנחם נפשו, ויעש לה אבל כבד מאד ודרש עלי' הספד גדול, ואמר כדברים האלה[150]:

כתיב (ישעי' נז, א): **הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ואיתא בזוה"ק** (ח"ב, דף נז ע"א): **הצדיק אבד, נאבד לא כתיב רק אבד, לפי שרק לדורו אבד, שאצל הצדיק לא שייך לשון איבוד, כי נשמתו הולכת למקום שנחצבה משם מתחת כסא כבודו יתברך, ומסתופפת תחת צל כנפי השכינה, ועל כן לא כתיב בו נאבד, רק אבד, והיינו שאבד לדורו.**

כן עתה, הצדקנית הזאת שעשתה רבות בקיום מצוות, ובצדקה וגמילות חסדים ומעשים טובים, ועתה היא נלקחה מאתנו ואבדה לנו.

עוד יש לפרש עפ"י מה דאיתא בגמ' ברכות (סד, א): **מאי דכתיב** (תהלים כ, ב) **יענך ד' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב, אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק, מכאן לבעל הקורה שיכנס בעבי' של קורה. ולכן אם ישנה ח"ו עת צרה לישראל, אז עומד יעקב אבינו לפני בעל הרחמים, ומבקש ומתחנן מלפניו על בניו.**

והנה נודע מאמרם ז"ל (תענית ה, ב) **יעקב אבינו לא מת וכו', מקרא אני דורש, שנאמר** (ירמי' ל, י) **ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ד' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, והיינו שיעקב אבינו הי' במדריגה נעלה כזו אשר המיתה לא היתה שייכת לגבה, ואף כי לא ימלט איש מפני המות, אך יעקב אבינו ע"ה לא הי' בגדר איש, כמאמר חז"ל** (בראשית רבה עט, ח): **ויצב שם מזבח ויקרא לו קל** (בראשית לג, כ), **אמר ריש לקיש, ויקרא לו קל אלקי ישראל, אמר אתה אלו' בעליונים ואני אלו' בתחתונים.**

וי"ל שכן מפורש בתורה ג"כ, שאצל יוסף הצדיק נאמר (בראשית לט, יב) **ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית, ואמרו חז"ל** (סוטה לו ע"ב והובא ברש"י שם)

149 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

150 בכת"י שנכתב בשנת תר"נ ונדפס לאחרונה בספר 'צדקת הצדיקים' (ברוקלין תשס"ח) כתב ע"ז: "בעת אשר נפטרה הרבנית הצדיקת ע"ה בכה [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] מאד, מיאנה הינחם נפשו, ויעש לה אבל כבד מאוד, ודרש עלי' הספד גדול, כל העומדים שמה נמס לבם בקרבם וכו'".

שנראית לו דמות דיוקנו של אביו. ולכאורה נראים הדברים כרוח הקודש, כי מנין יצא להם לדרוש כן, ואמרתי, שמפורש הוא בכתוב "ואין איש" היינו יעקב אבינו ע"ה שהי' בבחינת אין איש, "מאנשי הבית", היינו שהוא אחד מאבות העולם, אברהם יצחק יעקב שקרא לבית המקדש בית, "שם בבית", היינו שהי' נמצא אז שם בבית.

וזהו פי' הכתוב: "הצדיק אבד", שאבד לדורו כאמור, "ואין איש", היינו יעקב אבינו ע"ה שהוא בבחינת אין איש, "שם על לב", היינו שהוא מקבלו לצדיק על לבו, ומוליכו לפני הקב"ה למקום מקור מחצבתו מתחת כסא כבודו יתברך[151].

מרן הלך ללוותה עד לבית מועד לכל חי, ובבואו שמה הלך למציבת קבורת אמו הצדקנית מרת **רבקה הענא** ע"ה, ויתן את קולו בבכי וידבר אלי' כמו עם איש אשר הוא עודנו חי, ויאמר אלי': "אמי אמי, ראה כי בא אליך אורח, אורח יקר ונכבד, הלא היא הרבנית שלי, היא היתה אשה כשירה מאוד. אמי אמי, שאלתי ובקשתי, אשר תקרבי אותה ותקחי אותה אצלך". ויבך מאוד בדברו אלי' הדברים האלה[152].

גם אמר אז מרן בנוסח מרטיט בקול גדול ובבכי' רבה בזה"ל: "אי חשיבנא בהאי עלמא, זאג איך ענק אהן עטץ זאלט איהר נישט דעשרעקן, און דיר זאג איך אהן דו זאלסט דיך פאר זיי נישט שרעקן..."[153].

אחר פטירתה בכה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע מאין הפוגות, עד שאי אפשר הי' להרגיעו. הי' נוכח שם הרה"ק **מקאמינקא** זצ"ל, ושאל את מרן על אודות הבכי', אמר לו מרן: הי' לי כעת דין ודברים עם רבונו של עולם, אמרתי לפניו: "רבונו של עולם, יודע אתה שאילו הי' ביכולת ידי להקים את זוגתי מעפרה, לא הייתי מונע שום מאמץ ועשיתי כל מה שבידי להקים אותה לתחי', ואתה שיש ביכולת ידך להקים כנסת ישראל מעפרה, ומדוע אינך מקים אותה". ועל זאת בא התשובה לפני: "וועז די אידן וואלטן מיר ערליך געהאלטן אזוי ווי די רעביצין האט דיר געהאלטן, כבר הייתי מקימה מעפרה ומושיבה בארצה". ובשביל תשובה זו הנני בוכה[154].

וסיפר כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע:

- בעת שהגיעה הרבנית לעולם העליון, קיבלה הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע בראשונה. וזאת, לפי שבעת שהי' בא לכאן, היתה הרבנית מקבלתו ודואגת לספק כל צרכיו[155].

151 'מדבר קדש'.

152 לשון הכת"י משנת תר"נ שנדפס לאחרונה בספר 'צדקת הצדיקים'.

153 כ"ק הגאון הצדיק **רמ"א פריינד** זצ"ל גאב"ד עיה"ק ירושלים ת"ו סיפר דברים הללו ליבלחט"א **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** בשם זקינו **הרמ"א פריינד** זצ"ל ראה"ק בעיר סיגוט, שהי' נוכח שם באותו מעמד. ובנוסח זה ממש נמצא בכת"י הנ"ל בספר 'צדקת הצדיקים'.

154 'דובר שלום (אות סז), וכן הובא בספר מוהרש"מ הכהן (הולענדער) פר' חיי שרה.

155 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד פז).

אחר שחזרו מהלווייתה למנוחות, בכו כל צאצאי' מאד, אמר להם כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע: אילו ידעתם באיזה שמחה קיבלו פני' בעולם העליון, לא הייתם בוכים כך[156].

בעת לוויית הרבנית **מלכה** ע"ה סיפר א' החסידים:

- יושב אנכי בעיר פרעמישלאן, עיר מושבו של הרה"ק ר' **מאיר'ל מפרעמישלאן**. והנה לפני ימים מספר עלה בדעתי לנסוע למרן לבעלזא כדרכי, וכשנכנסתי להיפרד מהרה"ק ר' מאיר'ל, אמר לי: הרי אתה מתכונן לנסוע לבעלזא, הנה כתיב "ומלכי צדק מלך שלם", הכוונה היא שהודות לזה שהרבנית "מלכה" היא "צדיקת", יכול "שלום" להיות "מלך"...[157], אני לא הבנתי כוונתו בדברים אלו, אך לעת עתה כשהגעתי לבעלזא בה בשעה שהעיר עטופה באבילות על פטירת הרבנית, ידעתי גם ידעתי על מה שהתכוין בדבריו הק'[158].

אחר עבור שבעת ימי האבילות, הלך כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ללוות את הנשמה כנהוג, וכשהגיע מרן לביה"ח ניגש שוב לקבר אמו ע"ה, ואמר לה: "הלא ידעת כי היתה אשה כשרה, לכן נפשי בשאלתי אשר תקרבי אותה". והמשיך מרן ואמר: "אמי אמי, שבת הזה הבאה עלינו לטובה הוא שבת שקודם סליחות[159], שביום א' הבעל"ט יהי' יום ראשון דסליחות, מסתמא את יודעת זאת, נא תהיי למליץ עבורינו ועל כל ישראל"[160].

פעם, ביומא דהילולא דילה ח' אלול, כשהלך כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע על ציונה, אמר כדברים האלה:

"מאמע, דו וועסט הערען פון מיר וואס איך האב מחדש גיווען דברי תורה", ומרן אמר ד"ת על פ' וישב על הפסוק ויבא הביתה לעשות מלאכתו, ואח"כ אמר: "זעסט ווי די האסט מיך מחנך געווען לתורה, זאלסטו האבען עליות נשמה על כנפי השכינה"[161].

156 דבר זה סיפר פעם כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בשבת שלפני היארצייט שלה ('אדמור"י בעלזא' ח"א עמוד פח).

157 כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע חזר הרבה פעמים על רמז זה בפסוק "ומלכי צדק מלך שלם" על זקנתו הרבנית הצדיקת מרת **מלכה** ע"ה (הרה"ח ר' יצחק לאנדא שליט"א משב"ק).

158 כ"ק אדמו"ר **מפשעווארסק** שליט"א.

159 הרבנית **מלכה** ע"ה נסתלקה ביום א' פ' כי תצא ח' אלול תרי"ג, ותום השבעה הי' ביום א' פ' כי תבא ט"ו אלול, וביום א' שלאחריו, פ' נצבים, שהי' כבר כ"ב אלול, התחילו לומר סליחות, מאחר שר"ה חל אז ביום ב' וילך.

160 לשון הכת"י הנ"ל בספר 'צדקת הצדיקים'. ויש לציין עוד דבר חידוש שמביא שם מה שהי' באמצע שבעת ימי האבל על הרבנית **מלכה** ע"ה, וז"ל: "בערש"ק מהשבעה ימי אבילות שאל [מרן **מהר"ש**] כדת מה לעשות, אם יתפלל תפלת מנחה במנעלים או באנפלאות, אמר לו אחד, מנהגו הק' של **מהרצ"ה מרימנוב** ז"ל בעת אשר התאבל על הרבנית הראשונה שלו, ענה [מרן] ואמר: אם הוא עשה כך, יפה עשה וטוב עשה, ודבריו נכונים כי עפ"י האר"י הק' טוב הדבר הזה, אולם אתם יודעים ומכירים את טבעי כי אני אוהב לילך בכל דבר ודבר עפ"י השו"ע".

161 ספר 'פרפראות' פ' וישב אות מט.

בחורבן בית החיים בעת מלחמת העולם השני' נחרבה גם מצבת הרבנית ע"ה, ומציבתה היתה טמונה בקרקע למעלה משלשים שנה, עד שנתגלגלה הזכות ע"י זכאי, ה"ה ועד "אהלי צדיקים" לשיקום בתי עלמין באירופא שע"י הרב **ישראל מאיר גבאי** שליט"א, ובשנת תשס"ו אינה ד' לידו למצוא את המציבה ולהעמידה על מקומה הנכון ששם הובאה לקבורה ע"י בעלה הק' כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

וכך היא נוסח מצבתה שנוסחה ע"י כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע:

נפטרה ביום א' ח' אלול תרי"ג

פ"נ הרבנית הצנועה

המפורסמת אשת חיל

בחכמה בנתה ביתה

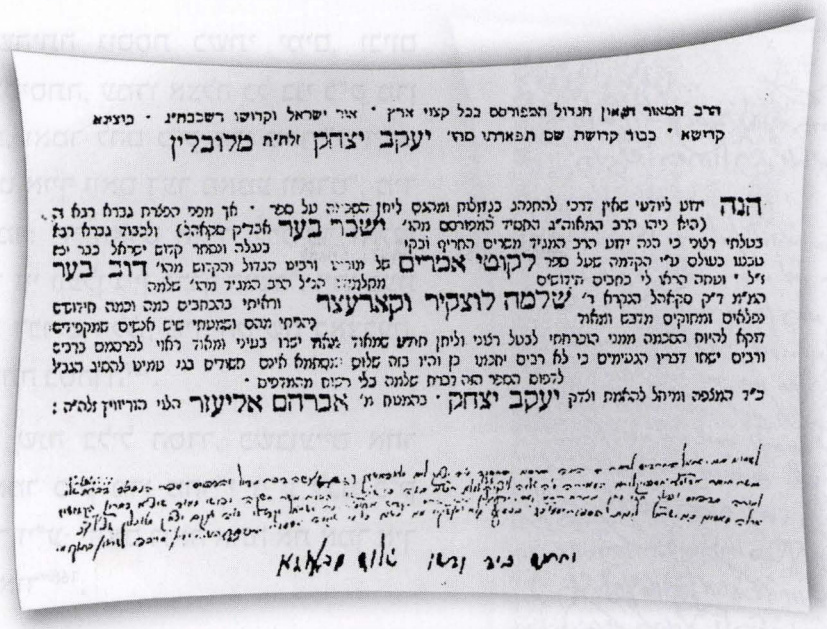
הצדיקת מרת מלכה בת

הרב המאה"ג המפורסים

מ"ו ישכר דוב בער אבד"ק

סקאהל[162] **תנצב"ה**

162 הגה"ק ר' **ישכר דוב רמר"ז** זצ"ל הי' אחי' של הרבנית **רבקה הענא** ע"ה אמו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע [ראה אודותה לעיל 484], שניהם צאצאי הגה"ק ר' **יהודה זונדל רמר"ז** זצ"ל מגדולי חכמי הקלויז דק"ק בראד [רמר"ז = ר' משה ר' זעליג'ס, אביו של ר' **יהודה זונדל** הי' ר' **משה** פרנס ומנהיג בבראד, חתן ר' **אהרן זעליג** מחכמי הקלויז דק"ק בראד]. למרות שלא נכנס ר' ישכר דוב בעולמה של חסידות, והתנהג במנהגי אשכנז כדרכי הגדולים בסביבתו, מ"מ הוקיר וכיבד את ראשי וגדולי החסידות עד למאד, וגם הם לעומתו הראו הוקרה מיוחדת בשל רום גדולתו בתורה וביראה, וכפי אשר יעידו ע"ז דברי הרה"ק **מלובלין** זי"ע במכתב הסכמתו לספה"ק 'דברת שלמה' מהרה"ק **המגיד מסקאהל** זי"ע, שכתב שם בזה"ל: "הנה ידוע ליודעי שאין דרכי להתנהג בגדולות, ומה גם ליתן הסכמה על ספר, אך מפני הפצרות גברא רבא זה, היא ניהו הרב המאוה"ג החסיד המפורסם מהו' **ישכר בער אבד"ק סקאהל**, ולכבוד גברא רבא בטלתי רצוני".

הסכמת הרה"ק מלובלין זי"ע על ספה"ק 'דברת שלמה' נמצא גם הסכמת כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

הרבנית רבקה מרים ע"ה
א"ח כ"ק מרן מהר"י זי"ע בזיוו"ר

משמאל מצבת הרבנית **מלכה** ע"ה היא מקום מנוחתה של הרבנית הצדיקת **רבקה מרים** ע"ה, א"ח כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בזיוו"ר[163]. היא נסתלקה ביום כ"ז אדר שני[164] תרמ"ג לפ"ק. כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע הפליג בשבחי', באמרו, שהיא היתה מעוררת את בעלה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לפעול שיתבטלו ה"שקאלעס" [בתי-ספר ללימודי חול], ושיתבטלו עבודת הצבא מאחב"י[165].

גם כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע האריך בשבחיה, על אודות מעשי צדקה וחסד שעשתה[166], ועל זהירותה מדבר שקר. גם התבטא עלי' שלא הכירה בצורת מטבע.

163 הרבנית הצדקנית מרת **רבקה מרים** ע"ה היתה בתו של הרה"ק ר' **שמואל אשכנזי** זצ"ל שהי' בן אחר בן להגה"ק ה"**חכם צבי**" זצ"ל וחתנו של הרה"ק ר' **יצחק מאיר מזינקוב** זצ"ל בן הרה"ק בעל **אוהב ישראל מאפטא** זי"ע.

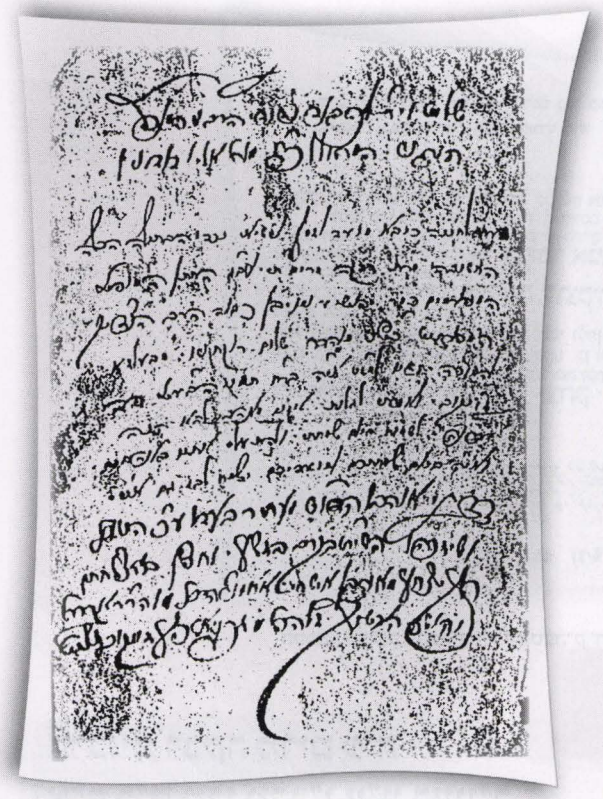
164 שנת תרמ"ג היתה שנה מעוברת, וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע אמר שזוכר את פטירתה שהיתה סמוך לפסח [יצויין שמרן הי' אז ילד כבן ג' שנים בלבד] (הרה"צ ר' אהרן מרדכי רוטנער שליט"א).

165 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל.

166 סיפר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל: פעם אחת בערב שב"ק עבר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע ליד דלת חדרה של הרבנית הצדיקת **רבקה מרים** ע"ה, ושמע מרן קול בכי'. שלח מרן לשאול מה לה כי בוכה, השיבה, שמנהגה לחלק בכל ערש"ק לצדקה סך של ח"י ראניש (סכום גדול בימים ההם), ועכשיו אין לה הסכום, ואינה יכולה להדליק נרות מבלעדי תרומת סכום זה

אחר שהיתה גוססת כשתי ימים, וביום השלישי לגסיסתה, עמדו אצלה כל בני כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ואמר להם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "עטץ ווייסט אויף וואס דער מאמע ווארט", מיד המשיך ואמר: "זי ווארט אז די קינדער זאלען צוזאגען אז זיי ווילן גיין בדרך הישר", ויהי בעת שאמר מרן דברים הללו, מיד הקישה באצבעה, ויצתה נשמתה בטהרה[167].

באותה שנה בליל הסדר, כשבועיים אחר פטירתה, אמר כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע לבנו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע: "האם רואה אתה את אמך איך שמאירה מאוד"[168].

הזמנת הרה"ק ר' יצחק מאיר מזינקוב זי"ע בן הרה"ק מאפטא זי"ע לחתונת נכדתו הרבנית רבקה מרים ע"ה עם כ"ק מרן מהר"י זי"ע

הרבנית שרה מירל ע"ה
א"ח כ"ק מרן מהר"י זי"ע בזיוו"ש

בצד שמאל ממקום מנוחתם של רבוה"ק והרבניות[169], נמצאת מקום מנוחתה של הרבנית הצדיקת מרת **שרה מירל** ע"ה, זיווגו השני' של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע[170]. היא נסתלקה ביום י' אלול דשנת תפר"ח לפ"ק. וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הדגיש בהספידה, שזכתה להתדבק בגוף קדוש.

לצדקה. שלח מרן לומר לה שהוא מוכן להלוות לה הסכום, ובלבד שתתן לו משכון. הרבנית הסכימה, ושלחה את ה"שטערן-טיכל" שלה, שהיתה מקושטת עם אבנים טובות ומרגליות והיתה שוה הרבה, בשביל משכון על ההלוואה, ומרן נתן לה הכסף. אחר כך החזיר מרן את ה"שטערן-טיכל" להרבנית שתוכל להדליק בזה הנרות כמנהגה (הגה"ח ראש הישיבה זצ"ל הוסיף, כי כנראה רצה מרן לקיים בזה מצות "השבת עבוט" - שזה הי' בגד שלה של שבת - שהיא מצוה נדירה שא"א לקיימו בכל יום), והוסיף מרן: "אז מ'צינדט אזוי ליכט, איז נישט קיין חידוש אז ס'קומען ארויס אזעלכע קינדער".

167 הרבנית **מסקווירא** ע"ה - נכדת כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

168 הגה"צ **מבילגורייא** זצ"ל.

169 אולי, משום שלא רצו להניחה סמוך למקום מנוחתה של זיווגו הראשון של מרן **מהר"י** זי"ע לכך הניחו אותה בצד האחר, או מחמת אפס מקום הניחוה שם.

170 הרבנית הצדקנית מרת **שרה מירל** ע"ה היתה בתו של הרה"ק ר' **אברהם יהושע העשיל אשכנזי** זצ"ל שהי' אחי' של הרבנית בזיוו"ר מרת **רבקה מרים** ע"ה, שניהם צאצאי הרה"ק ר' **שמואל אשכנזי** זצ"ל שהי' בן אחר בן להגה"ק ה"**חכם צבי**" זצ"ל וחתנו של הרה"ק

מציבתה נשמרה וחרות על גבה:

נפטרה י' אלול שנת תפר"ח לפ"ק

פ"נ

הרבנית הצדקנית

הצנועה והחסידה

בת קדושים המהוללה

עוסקת במצות מרת

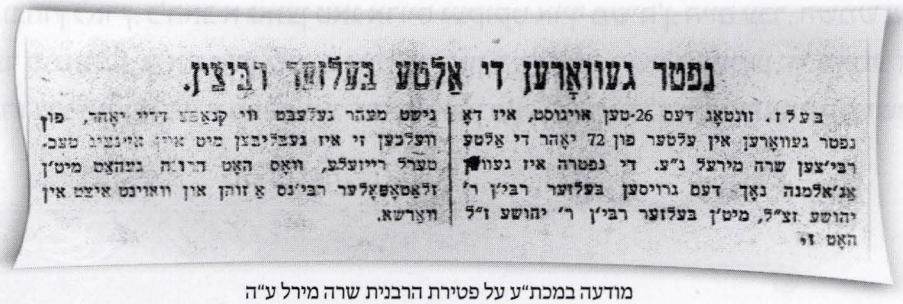
שרה מירל בת הרב

החסיד מוהר"ר

אברהם יהושע העשיל

זצ"ל תנצב"ה

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע שמר את יומא דהילולא דילה, למרות שלא הי' מצאצאי'. לא אמרו תחנון, ואף גם אמר מרן קדיש בו ביום[171].

נפטר געווארען די אלטע בעלזשר רביצין.

ב"ע ל"ז. זונטאג דעם 26-טען אויגוסט, איז דאָ נפטר געווארען אין עלטער פון 72 יאָהר די אלטע רביצען שרה מירעל נ"ע. די נפטרה איז געווען אַ אלמנה נאָך דעם גרויסען בעלזער רביץ ר' יהושע זצ"ל, מיט'ן בעלזער רבי'ן ר' יחושע ז"ל האָט זי

נישט מקהר געלעבט וויי קנאָפּע דריי יאָהר, פון וועלכען זי איז געבליבען מיט אירע זויגעזיב טעכ. טערל רייזעלע, וואָס האָט דרויסן בעהאָפט מיט'ן זלאָטאָפּאָלער רבי'נס אַ זוהן אין וואוינט אירצט אין חצרשא.

מודעה במכת"ע על פטירת הרבנית שרה מירל ע"ה

ר' **יצחק מאיר מזינקוב** זצ"ל בן הרה"ק בעל **אוהב ישראל מאפטא** זי"ע. ממנה נולדה לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בת אחת שנישאה להרה"ק ר' **וועלוועל מזלאטיפאלי** זצ"ל (ראה אודותיו למעלה בפרק א עמ' 103).

171 הרה"ח ר' **יחיאל הירש** שליט"א משב"ק.

הרבנית בתי' רוחמה ע"ה
א"ח כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בזיוו"ר

משמאל מקום מנוחתה של הרבנית **רבקה מרים** ע"ה, היא מקום מנוחתה של הרבנית הצדיקת מרת **בתי' רוחמה** ע"ה, זיוו"ר של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואמו של כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע[172], אשר נסתלקה בדמי ימי' ביום כ"א אדר תרמ"ד, פחות משנה מאז פטירת חמותה, והובאה לקבורה סמוך על ידה.

כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע הפליא בשבחי', ואף אמר: "גרויסע יודען האבען געזאגט אויף איהר גרויסע וועדטער"[173]. ותמיד ביום היא"צ שחל להיות ביומא דהילולא של הרה"ק הרבי ר' **אלימלך מליזענסק** זי"ע, כשהזכיר מרן שזכות הרבי ר' אלימלך יגן עלינו ועל כל ישראל, הזכיר גם את זכותה של אמו הרבנית הצדיקת ע"ה.

אחר מלחמת העולם הראשונה, לא הלך עוד כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע לפקוד על ציונה של אמו ע"ה, מאחר שעברה תקופה בת ז' שנים שלא פקד אותה בעת מלחמת העולם הראשונה, אולם מרן הלך עד ציונו של אביו הק' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ומשם כיוון לעבר מקום ציונה של אמו ע"ה[174].

יום היארצייט שלה כ"א אדר דשנת תרצ"ט, כחצי שנה טרם פרוץ מלחמת העולם האחרונה, היתה זאת יום נורא ואיום בבית כ"ק מרן זי"ע, כל כולו הי' אחוז להט אש ובוער כלפיד, כמה וכמה פעמים רץ מרן אל החלון, מסתכל בו כמחפש דבר מה. מפעם לפעם שמעו ממנו איך שלוחש ואומר: "משיח צריך לבא דרך סיקאהל".

עם רדת צללי ערב הלך מרן לבית החיים, וניגש מרן ליד ציון הק' של אביו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ואחז את המציבה בשני ידיו, פנה לר' **נחמן שמש** הי"ד, ונתן לו את מקלו בידו, ואמר לו בתנועה מרטיטה, שיקח את המקל ויגש אל ציון אמו ע"ה, און זאג די מאמע'ן די וועדטער: "אידן דארפן האבן גרויס רחמים בארץ ובחוץ לארץ, כ'האב א גאנצן טאג ארויס געקוקט אויף משיח'ן, היום עבר, השמש שקעה, די זון איז אינטער געגאנגען, ס'איז שוין שפעט ביינאכט, און משיח איז נישט געקומען, די מאמע זאל מתפלל זיין אז דער רשע זאל האבען א מפלה, און זי זאל שטיין פאר'ן כסא הכבוד עד שתצמח קרן ישראל", ומרן עמד

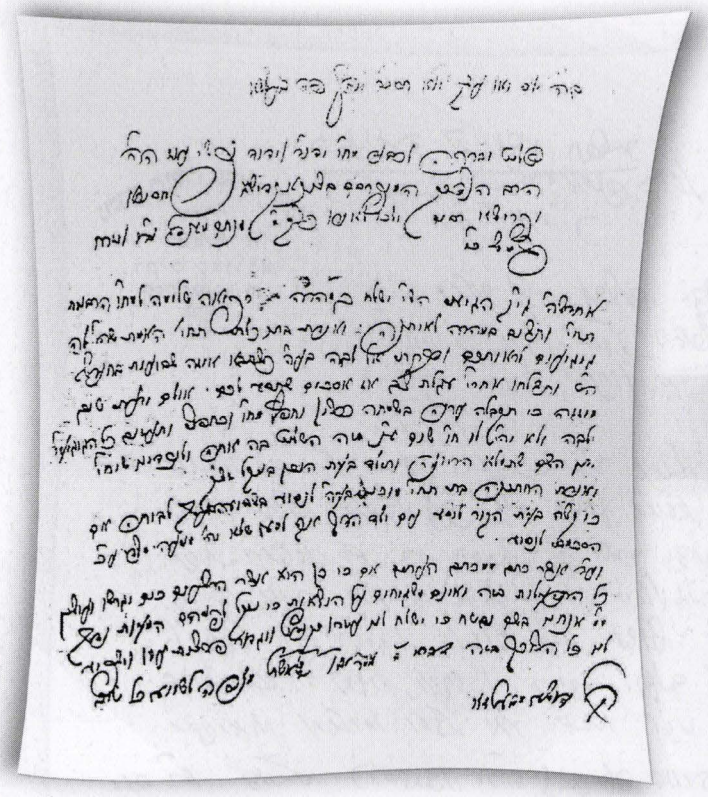
172 הרבנית הצדקנית מרת **בתי' רוחמה** ע"ה בת הרה"ק ר' **ישעי' משולם זושא** זצ"ל בן הרה"ק ר' **אהרן מטשערנוביל** זי"ע, נישאה לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. ממנה נולדו למרן כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע והרבנית **חנה רחל** ע"ה זוג' של הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל, ואילו יתר צאצאי מרן נולדו מזיווג שני ה"ה הרבנית **חי' דבורה** ע"ה בת הרה"ק ר' **אברהם שמואל הלוי מברעזנא** זצ"ל, שנפטרה בפרעמישלאן ושם מנ"כ.

173 הגה"ח ר' **אלימלך רומפלער** זצ"ל.

174 הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל.

שם על יד ציונו של אביו הק' זי"ע, והמתין עד שחזר השמש אליו.

מרן שטח אחר כך תפלה חרישית אצל ציון הק' של אביו זי"ע. זאת היתה פעם האחרונה שכ"ק מרן זי"ע השתטח על קברי אבותיו זי"ע[175].

מכתב קודש מכ"ק מרן מהר"י זי"ע להרה"ק ר' מנחם מענדל מוויזניץ זצ"ל בו מזכיר אודות חתונת נכדתו הרבנית חוה'לע ע"ה

הרבנית חוה טווערסקי ע"ה בת כ"ק מרן מהר"י זי"ע

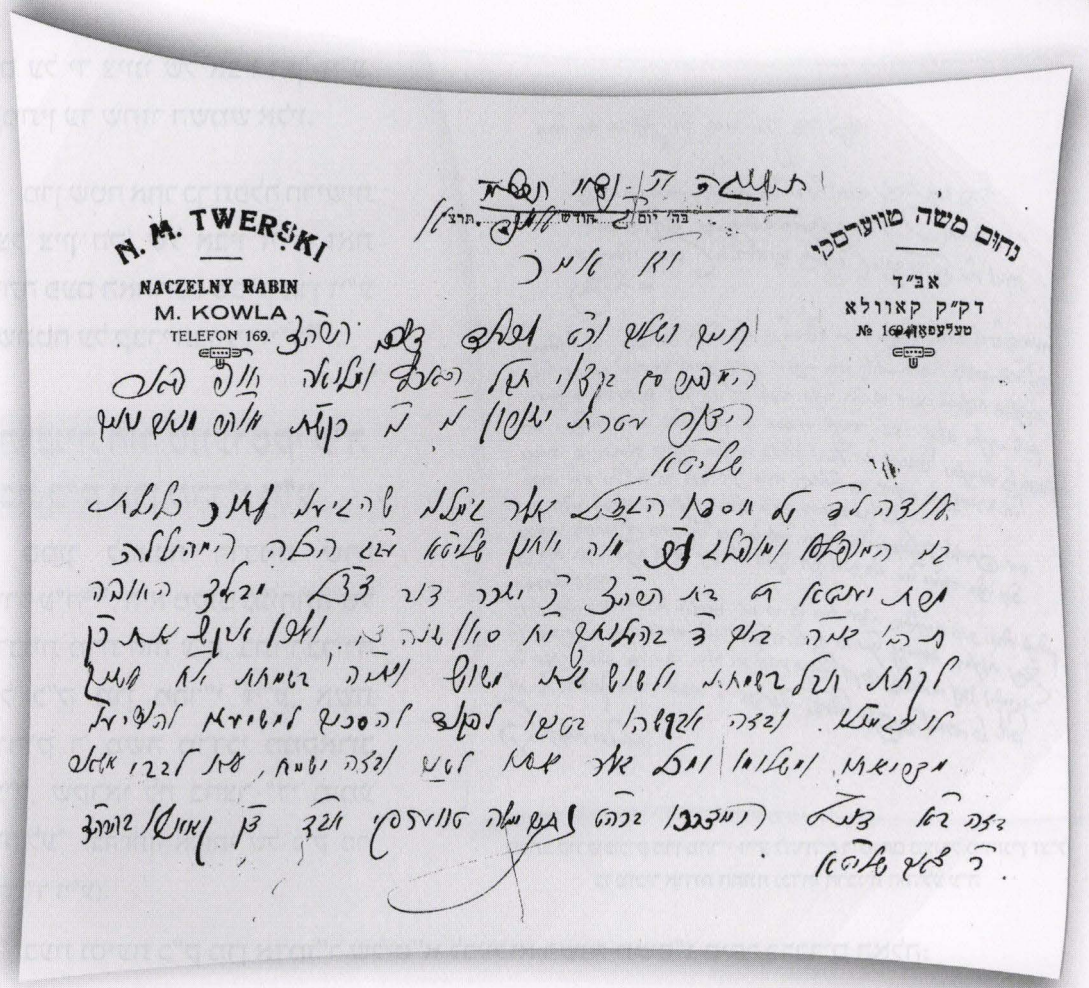
סמוך למצבת הרבנית שרה מירל ע"ה[176], היא מקום מנוחתה של הרבנית מרת **חוה** ע"ה, בתו הבכורה של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, אשת הרה"ק ר' **משה מרדכי ממקארוב** זצ"ל, שקראו לה בחצר "די מומע חוה'לע" (בהיותה אחותו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע).

בעת נסיעת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לבעלזא בשנת תשס"ג סיפר כדברים האלה:

דודתי הרבנית הצדקת מרת חוה ע"ה אשת הרה"ק ר' משה מרדכי ממקארוב זצ"ל, היתה בתו הבכירה של אא"ז כ"ק מרן מהר"י זי"ע, והיתה מבוגרת מאחי' ה"ה זקיני כ"ק מרן

175 ספר 'ביתו נאוה קודש' חודש אדר, מפי הרה"ח ר' **משה מענדל פיינער** שליט"א שהי' נוכח שם.

176 בתיאורו של הרה"ח ר' **גדלי' אהרן ראבינאוויטש** ז"ל מביקורו בבעלזא (ראה למעלה פרק ה עמ' 273), מתאר גם את הליכתו לבית החיים בערב שב"ק, ובתוך דבריו מזכיר מציבתם של הרבנית **שרה מירל** ושל הרבנית **חוה'לע**, וז"ל: "ערב שב"ק בשעה 4 אחה"צ עברתי בחוצות העיירה בעלזא, צורת העיירה בדרך כלל היא כמו כל שאר עיירות הקטנות בגאליציע. רציתי להגיע לבית החיים להשתטח על הציונים של הצדיקים הקדושים זצ"ל. יהודי המלווה אותי אומר לי משהו בנוגע הליכה לביה"ח ערש"ק אחר חצות, אך עשיתי החשבון לעצמי, שכבר ביום ראשון לפנות בוקר אני צריך לצאת לדרך, ועדיין אני צריך להיות על הציונים הק'. אני מגיע לבית החיים, יושבת שם אשה זקינה, אני שואל אותה איך מגיעים להציונים הק', והיא פותחת בעבורי את השער ומראה לי מקום הציונים של הצדיקים זצ"ל. ראיתי שתי מציבות של נשים עומדות שם בדרך הליכתי, האחת היא של "**חוה'לע**", שנפטרה בשנת תרצ"א, ועוד אחת של "**שרה מירל** בת ר' **[אברהם] יהושע העשיל**". המשכתי ומצאתי את הציונים הקדושים של מרן ר' **שלום**, שנסתלק בשנת תרט"ו, של מרן ר' **יהושע** שנסתלק בשנת תרנ"ד, של מרן ר' **ישכר דוב**, שנסתלק בשנת תרפ"ז. העתקתי לעצמי נוסח המציבות, התפללתי שם בבכיות והזכרתי את כל ה"עולם", וחזרתי העירה".

נחום משה טווערסקי
אב"ד
ד"ק קאוולא
N. M. TWERSKI
NACZELNY RABIN
M. KOWLA
TELEFON 169.

מכתב הזמנה ששלח הרה"צ ר' נחום משה מקאוולא זצ"ל לדודו הרה"צ ר' מנחם נחום מרחמסטריווקא זצ"ל מירושלים לחתונת בנו הרה"צ ר' יוחנן זצ"ל עם בתו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שהתקיימה ביום ד' בהעלותך ח"י סיון תרצ"א
(מתפרסם לראשונה מגנזי המכון)

מהרי"ד זי"ע. וכשנתאלמנה מבעלה[177] השתדל זקיני ז"ל מאוד עבורה שתוכל לעבור את הגבול מרוסיה ולהגיע לבעלזא. מאז ישבה בבעלזא, וכיבדה זקיני ז"ל מאוד[178].

ושמעתי מאבי ז"ל שעוד זכר האיך שבעת שישב זקיני ז"ל עם המשפחה בקידוש בשב"ק ביום, ישבה אצל השלחן סמוך אליו, וזקיני ז"ל ביקש ממנה שתספר סיפורים. היא זכרה עוד היטב את אא"ז כ"ק מרן מהר"ש ז"ל וסיפרה הרבה ממנו ומאביה כ"ק מרן מהר"י ז"ל.

177 ביום כ' טבת דשנת תר"פ לפ"ק.

178 הרה"ח ר' **ישראל באכניער [קלאפהולץ]** ז"ל כותב ('אדמור"י בעלזא' ח"ב עמוד לב) שהוא הי' נוכח בשעה שחזרה לבעלזא, זה הי' בשנת תרפ"ה בערך, וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בירך ברכת "שהחיינו" כשהגיעה.

כן זכרה וידעה להגיד מבינות על כל דבר. ומסופר שזקיני ז"ל שאל אותה אחר תפלת הימים נוראים מה היא אומרת על התפלות שלו, והיא ענתה כי במקום זה אמרת כמו אבינו ז"ל, ובמקום זה אמרת כמו זקינינו כ"ק מרן מהר"ש ז"ל[179].

הרבנית חוה זכתה לאריכות ימים בברכתו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[180], ונסתלקה בבעלזא ביום כ"ט סיון שנת תרצ"א[181].

ציון הרה"ק ר' משה מרדכי ממקארוב זצ"ל בבארדיטשוב

אודות ימי חוליי' ועת פטירתה, מספר עד נוכח, ה"ה הרה"צ ר' **יצחק דוד** זצ"ל כדלהלן[182]:

- בשנת תרצ"א, שבוע לאחר שאחותו הצעירה של אבי ז"ל [הרה"ק ר' יהושע מיערוסלוב זי"ע] נישאת להרה"צ ר' יוחנן טווערסקי ז"ל מקאוולא[183], חלתה דודתי "דער מומע חוה'לע" ע"ה, והלכתי עם דודי הרה"ק ר' שלו' מאפטא זצ"ל לבקרה. בעת ששהינו אצלה עשתה פתאום איזה תנועה, ואמרה "רופט'ס אים אריין געך", כלומר, שיקראו את כ"ק מרן מהר"א זי"ע שיכנס אלי'.

179 'מציון יסעדך' עמוד קיח.

180 לפי מכת"ע איזראעליט פרעס - וויניפעג, קאנאדע 1931- יוני 16 (א' תמוז תרצ"א), נפטרה כבת פ"ז. לפי זה נמצא שנולדה בשנת תד"ר לפ"ק. נוסחה זו מדוייקת יותר מאחרים שמוסרים שנפטרה כבת צ"ב, כי לפי מה שהבאנו למעלה בפרק א' (עמ' 70) נולד כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בשנת תקפ"ו, ולא יתכן שכבר בשנת תקצ"ט [שהיא צ"ב שנים לפני שנת תרצ"א] נולדה בתו מרת **חוה**. ולפי זה מה שנדפס שם במכת"ע הנ"ל שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע השתתף עוד בשמחת האירוסין שלה, יתכן רק אם נתארסה בגיל י"א (מה שמאד יתכן כפי שהי' נהוג אז, שאירסו בגיל צעיר מאד ונישאו רק אחר כמה שנים).

181 לפי מכת"ע הנ"ל שביום זה הגיע טעלעגראם לבנה הרה"צ ר' **שמואל אבא** זצ"ל ממקארוב שהי' גר בארה"ב, שאמו נפטרה.

182 כ"ז אלול תשנ"ג לפ"ק בבית המדרש דחסידי בעלזא מכנובקא בעיה"ק ירושלים ת"ו. נדפס בקונטרס 'אז נדברו' לאנדאן תשס"ח.

183 וכפי שכינוהו בבעלזא "**ר' יוחנן ב**", להבדילו מחתנו הקודם של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שנקרא ג"כ בשם זה, ה"ה הרה"צ ר' **יוחנן טווערסקי** זצ"ל מהורבושוב, שנשא איזה שנים קודם לכן. חתונה זו התקיימה בבעלזא ביום י"ח סיון דשנת תרצ"א לפ"ק.

אמרנו לה, שמרן יושב עכשיו מעוטר בטלית ותפילין, אך היא לא הרפתה ובקשה לקראו אלי'.

בלית ברירה הלכו לדודי ז"ל והציעו לפניו את בקשת דודתי ע"ה. מיד חלץ מרן את הטלית והתפילין, הלביש את הרזוואלקע, לקח מקלו בידו, ונכנס אלי'. דודתי ע"ה ביקשה מדודי ז"ל שישב, ואמרה לו: "זיי מוחל זעץ זעך אנידער", והתיישב מרן. הנוכחים ניגשו ועמדו הכן לשמוע מה בפי'.

והתחילה לומר: "איך בין אמאל געפארן מיטן זיידע ז"ל [כ"ק מרן מהר"ש זי"ע] אויפן פיאקער, האט ער מיר צוגעזאגט אז איבער הונדערט יאר [היינו, לאחר אריכת ימים ושנים] וועט ער מיר נעמען צו זיך". והמשיכה ואמרה: "וויל איך דיר בעטן, אז מ'וועט מיר ארויספירען..."

ומיד הפסיקה אותה דודי ז"ל: "חלילה מומע חלילה, די מומע וועט אי"ה זיין געזונט..."

אך היא לא הרפתה ואמרה: "הער וואס איך זאג דיר, אז מ'וועט מיר ארויספירען, וויל איך דיר בעטן, זאלסט צוגיין צום זיידענ'ס מציבה מיט'ן שטעקן, און זאלסט קלאפן דריי מאל, און זאלסט אים דערמאנען ער זאל מקיים זיין די הבטחה וואס ער האט מיר צוגעזאגט..."

אין ביכלתי לתאר את האוירה ששררה בחדר בשעה זו, ואת צורת פניו הק' של דודי ז"ל לאחר ששמע דיבורים אלו...

עברו ימים אחדים והשיבה דודתי ע"ה נשמתה ליוצרה. הלכתי ללוויתה ביחד עם דודי הרה"ק מאפטא ז"ל, ובהיות שמקום מגורה הי' בסוכה שבחצר זקיני ז"ל, העבירו את ארונה דרך הפרוזדור שעל יד ה"גרויסע שטוב", ודודי ז"ל יצא לקראת המיטה, ואמר עלי' דברי הספד על הפסוק בירמי' (כב, י): "אל תבכו למת ואל תנודו לו, בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו".

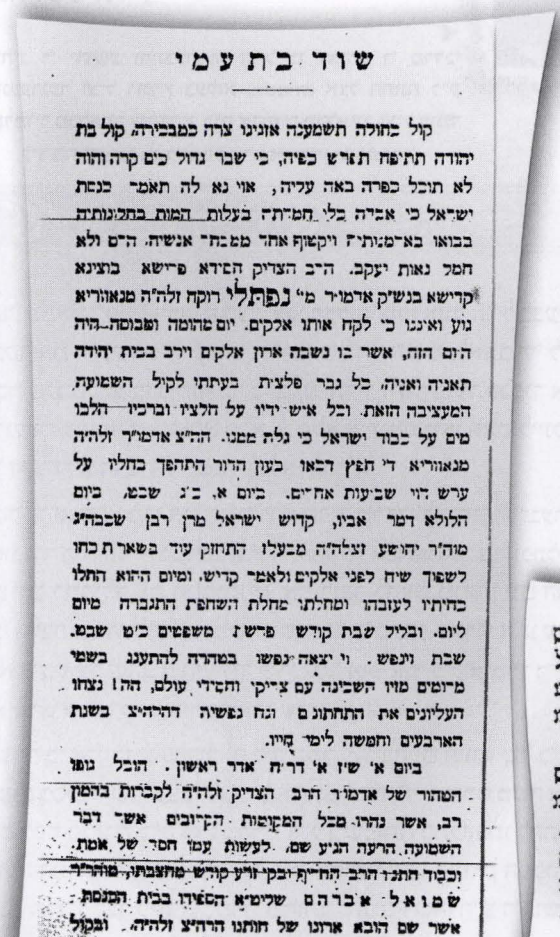
הביאוה לקבורה ליד הרבנית שרה מירל ע"ה זיוו"ש של אבי' כ"ק מרן מהר"י זי"ע.

הרבנית מרת נחמה ע"ה
כלת כ"ק מרן מהר"י זי"ע

לצד שמאל של מקום מנוחת הרבניות ע"ה, נמצאת מצבת הרבנית מרת **נחמה** ע"ה כלת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

בנו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הרה"ק ר' **נפתלי** זצ"ל אבד"ק נעווריא, נשא בזיוו"ש את בת דודו הרה"ק ר' **משה יוסף שפירא** זצ"ל מסלאוויטא[184] חתן הרה"ק ר' **שמואל אשכנזי** זצ"ל חותנו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, ה"ה האשה החשובה מרת **נחמה** ע"ה. כנראה, שמחמת היותה יתומה, עברה לגור בבעלזא אצל משפחת חמיה, ה"ה כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע.

מעט ורעים היו קומץ שנותי', עוד בצעירותה נשארה יתומה מאבי', ורק כבת י"ט שנים היתה כאשר פגעה בה מידת הדין ואיננה כי לקח אותה אלקים, אמנם עוד בצעירותה זכתה להקים שם ושארית בישראל, ונולד לה בן - אשר נקרא שמו "**משה יוסף**" ע"ש אבי' זצ"ל - שכאשר הגיע לפרקו נשא אשה בת הגה"צ ר' **יהושע שפירא** זצ"ל אבד"ק רובאטיטש, בנו של הרה"ק ר' **צבי**

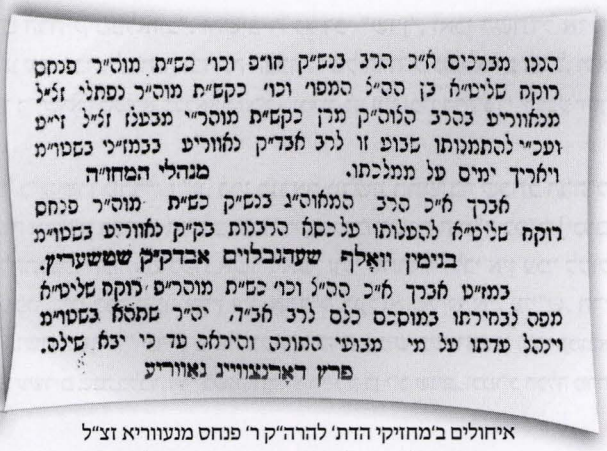

שוד בת עמי

קול בחולה תשמענה אזנינו צרה כמבכירה. קול בת יהודה תתיפח תזרש כפיה, כי שבר גדול כים קרה והוה לא תובל כפרה באה עליה, אוי נא לה תאמר בנשת ישראל כי אבדה בלי חמדתה בעלות המות בחלונותיה בבואו באחמותיה ויקטוף אחד ממבחר אנשיה. הים ולא חמל נאות יעקב. הרב הצדיק הנודע פרישא בוצינא קדישא בנשיקא אדמו"ר מ' **נפתלי** רוקח זלה"ה מנאוורייא נוע ואינו כי לקח אותו אלקים. יום שהומה ושבוסה-היה היום הזה, אשר בו נשבתה ארון אלקים וירב בבית יהודה תאניה ואניה. כל גבר פלצית בעתתי לקול השמועה המעציבה הואת, ובל איש ידיו על חלציו וברכיו הלבו מים על כבוד ישראל כי גלית ממנו. ההי"צ אדמו"ר זלהיה מנאוורייא די חצץ דבאו בעון הדור התהפך בחליו על ערש דוי שבעות אחים. ביום א. ב' שבט, ביום הלולא דמר אביו, קדוש ישראל מרן רבן שבבהי"ג מוהר"ר יהושע זצללה"ה מבעלז התחזק עוד בשארית כחו לשפוך שיח לפני אלקים ואדם קדיש. ומיום ההוא התלי בחיתיו לעזבהו ומחלתו מחלת השחפת התגברה מיום ליום. ובליל שבת קודש פרשת משפטים בי"ט שבט. שבת ונפש. ויצאה נפשו במהרה להתענג בשמי מרומים מזיו השכינה עם צדיקי ותסידי עולם, ההו נצחו העליונים את התחתונים וגם נפשיה דהריהי"צ בשנת הארבעים וחמשה לימי חייו.

ביום א' שיז א' דר"ח אדר ראשון. הובל גופו הטהור של אדמו"ר הרב הצדיק ולהיה לקברות בהסתן רב, אשר נהרו מכל המקומות הקרובים אשר דבר השמועה הרעה הגיע שם, לעשות עמו חסד של אמת. וכביד התנו הרב החסיד ובקי וריע קדיש מחצבתו, מוהר"ר שמואל אברהם שליט"א הסיוו בבית המנוסת אשר שם הובא ארונו של חותנו הרהי"צ זלהיה. ובקול

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת' על פטירת הרה"ק ר' נפתלי מנעווריא זצ"ל

הנני מבקרים מ"כ הרב הנגיד כש"ת מוה"ר פנחס רוקח שליט"א בן הנ"ל המפורסם וכו' בקש"ת מוה"ר נפתלי זצ"ל מנאוורייא בהרב הנודע מרן בקש"ת מוהר"י מבעלז זצ"ל זי"ע ועכ"י להתמנותו שגוש זו לרב מבד"ק נאוורייא בכמו"כ בסמו"ם וילריך ימים על ממלכתו. **מנהלי המחז"ה**

מבכ מ"כ הרב המאוה"ג הנגיד כש"ת מוה"ר פנחס רוקח שליט"א בן הנ"ל המפורסם וכו' בקש"ת מוה"ר נפתלי זצ"ל מנאוורייא בהרב הנודע מרן בקש"ת מוהר"י מבעלז זצ"ל זי"ע ועכ"י להתמנותו שגוש זו לרב מבד"ק נאוורייא בכמו"כ בסמו"ם וילריך ימים על ממלכתו. **מנהלי המחז"ה**

מבכ מ"כ הרב המאוה"ג הנגיד כש"ת מוה"ר פנחס רוקח שליט"א בן הנ"ל המפורסם וכו' בקש"ת מוה"ר נפתלי זצ"ל מנאוורייא בהרב הנודע מרן בקש"ת מוהר"י מבעלז זצ"ל זי"ע ועכ"י להתמנותו שגוש זו לרב מבד"ק נאוורייא בכמו"כ בסמו"ם וילריך ימים על ממלכתו. **מנהלי המחז"ה**

איחולים ב'מחזיקי הדת' להרה"ק ר' פנחס מנעווריא זצ"ל כשנתמנה לשבת על כסא אביו הרה"ק ר' נפתלי זצ"ל

184 מנכדי הרה"ק ר' **פנחס מקאריץ** זי"ע.

אלימלך מבלאזוב זצ"ל[185]. וממנה נולד לו בת יחידה שקרא שמה בישראל "**רבקה מרים**", ע"ש אמו של אביו ה"ה הרבנית הצדיקת רבקה מרים א"ח כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בזיו"ר[186], שלימים נישאה להרה"צ ר' **צבי אלימלך טייטלבוים** ז"ל[187], שנשאר ממנו תוצאות חיים בארה"ב לאיושט"א[188].

הרה"ג ר' יהושע ווייגבערגער זצ"ל בן הגה"צ ר' מרדכי ווייגבערגער זצ"ל דומ"ץ בעלזא (משמאל) אצל חתונת כ"ק האדמו"ר מבלאזוב שליט"א. כ"ק אדמו"ר מבלאזוב זצ"ל עומד ליד החתן נראה גם: כ"ק אדמו"ר מסטיטשין זצ"ל (מימין)

185 מסופר, שכשהי' פעם הרה"ק בעל **'צבי לצדיק' מבלאזוב** זצ"ל בבעלזא אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, הי' זה בפרשת יתרו, וכיבד אותו מרן בקריאת ה"עשרת הדברות", ודרכו של הרה"ק מבלאזוב הי' לקרות העשרת הדברות בקול חוצב להבות אש, וגם הפעם לא עצר כח מלהתלהב בדביקות גדול ובקול אדיר וחזק בוער כלפיד אש קרא את עשרת הדברות. אחר התפלה הלך מרן אנה ואנה בהתרגשות עצומה ואמר: "א פלא, א פלא א יונגערמאן וואס ליינט מיט אזעלכע געוואלדיגע מוחות, ווי קען מען זיך איינהאלטן ביז צו די עשרת הדברות" (ספר 'עובדא דאהרן').

במעמד ההוא קרא מרן את הדומ"ץ מוהר"ר **מרדכי'לע דיין** (ווייגבערגער) זצ"ל, שהי' ש"ב של הרה"ק **מבלאזוב** זצ"ל (אביו של הרה"ק מבלאזוב ה"ה הרה"ק ר' דוד מדינוב זצ"ל הי' אחיו של אמו של הגה"צ ר' נפתלי אביו של ר' מרדכי'לע דיין), ואמר לו: "הלא מובא שבעולם העליון מתוועדים בתחילה עם המחותנים, אני רוצה להיות מחותן עם הרה"ק מבלאזוב". והשיב ר' מרדכי "שוין", ואכן השתדל אז ר' מרדכי ודיבר נכבדות הבחור משה יוסף נכד כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע עם הבתולה **חנה** נכדתה הבכורה של הרה"ק **מבלאזוב** זצ"ל, ולא נח ולא שקט עד שהביא השידוך לידי גמר (מפי אחי' כ"ק אדמו"ר ר' ישראל שפירא מבלאזוב זצ"ל - נמסר לנו ע"י נכדו הרה"ג ר' יהושע יוסף שפירא שליט"א בן כ"ק אדמו"ר מבלאזוב שליט"א).

ויש לציין, כי אכן הגיע שידוך זה לידי גמר עוד בחיים חיותו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, כפי הנראה מלשון התשובה שכתב הרה"ק **מבלאזוב** בספרו 'שו"ת צבי לצדיק' (סימן מז) להג"ר **אברהם משה אבד"ק רעדים** זצ"ל ביום ב' משפטים דשנת תרנ"ד לפ"ק [ימים אחדים לפני פטירת כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע], שפותח בתשובתו להתנצל: "ומה גם כעת אשר ראשי עלי סחרחר ולבי אין עמי לקול השמועה הנוראה מחולי נמרץ של כ"ק **מחותני** הרב הצדיק המפורסם בכל קצוי ארץ וכו' אבד"ק בעלזא שליט"א", עיי"ש. הרי שבשנת תרנ"ד כבר כתב על מרן "מחותני", נמצא שהרה"צ ר' **משה יוסף** הי' עדיין בחור צעיר לימים ממש כשנתחתן (לפי המובא ב'מחזיקי הדת' מיום כ"ה כסלו תרס"ב שנפטר ר' משה יוסף ז"ל בהיותו בן עשרים שנה בלבד, הרי בשנת תרנ"ד הי' רק בן י"ב שנים. וכמו"כ הכלה מרת חנה היתה אז בת י"א שנים בלבד - כפי המסופר ע"י אחי' הנ"ל זצ"ל).

186 גם היא היתה בת יחידה לאבי' הרה"צ ר' **משה יוסף** ז"ל, כי לדאבון לב, שבק חיים לכל חי כשנה אחר נישואיו יום א' וישב כ' כסלו תרס"ב לפ"ק, ומפלאי ההשגחה היתה זאת מאת ד' שישאר ממנו שם ושארית בישראל.

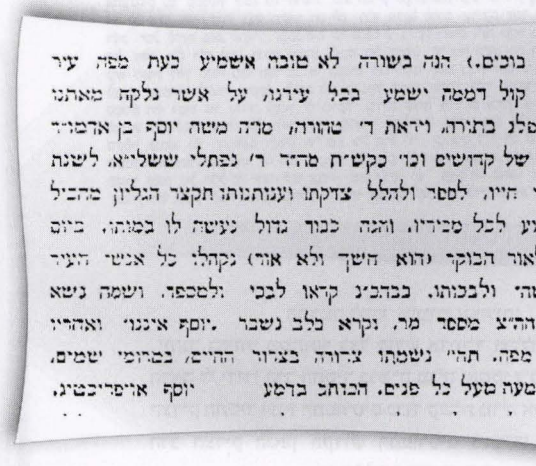
187 בן הרה"צ ר' **חיים יוסף טייטלבוים** זצ"ל, בן אחר בן להרה"ק בעל **'ישמח משה'** זי"ע. נלב"ע בברחו מחמת המציק הגרמנים ימש"ו ביום ח"י אדר תש"ב בעיר סאמארקאנד.

188 נינה היחיד של הרבנית **נחמה** ע"ה ונכדו היחיד של בנה הרה"צ ר' **משה יוסף** ז"ל ה"ה הרה"ח מוהר"ר **מנשה טייטלבוים** שליט"א מברוקלין נ"י (תשו"ח לו ולצאצאיו הח' על הפרטים). שאר צאצאיו של ר' **צבי אלימלך** ז"ל נעקד"ה בימי מלחמה"ע השני', הי"ד.

עוד זכתה, שנשארה מציבתה ע"ג קברה בין המציבות היחידות שנשארו בביה"ח שבבעלזא בעקבות מלחמת העולם השני', וזהו נוסח המציבה:

נפטרה כ"ט טבת שנת תרמ"ב
אשה הצנועה והחסידה
מנשים באהל בת קדושים
וטהורים רכה בשנים כבת
י"ט שנים הלכה לעולמה
מרת נחמה בת הרב המופלג
בן קדושים מ"ו משה יוסף זלה"ה
כלתו של הרב המפורסם
האב"ד פה ק' שליט"א
תנצב"ה

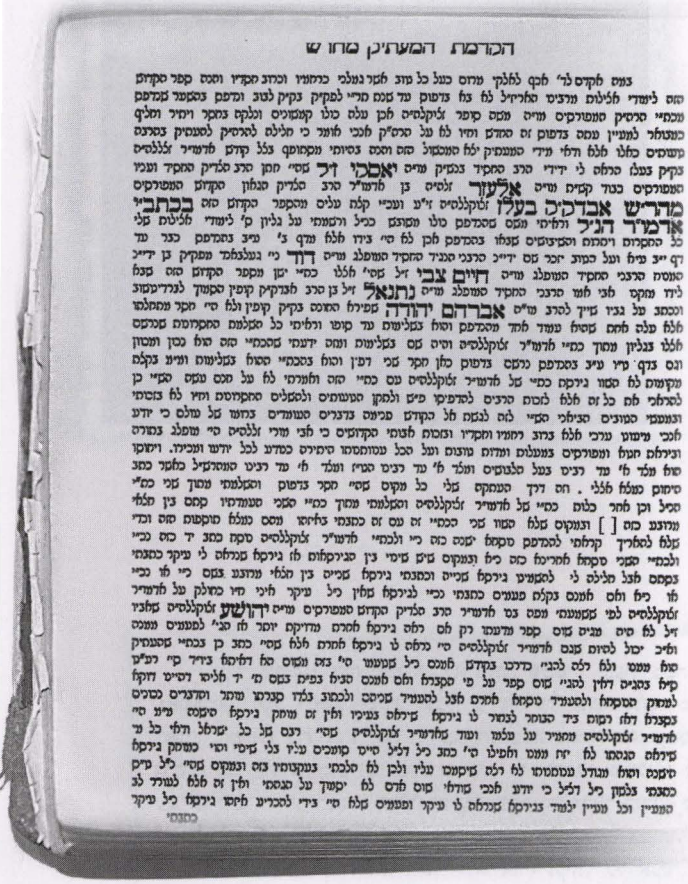
מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת' על פטירת הרה"צ ר' משה יוסף זצ"ל בן הרה"ק ר' נפתלי מנעווריא זצ"ל

הרה"צ ר' צבי אלימלך טייטלבוים זי"ל חתן הרה"צ ר' משה יוסף רוקח זצ"ל בן הרה"ק נפתלי מנעווריא זצ"ל
(תשו"ח לבנו הרה"ח ר' מנשה שליט"א ששלח לנו תמונה זו)

הרבנית מרים לאם ע"ה
בת הרה"ק ר' אלעזר בכ"ק מרן מהר"ש זי"ע

שתי שורות מאחורי ציונו של הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל, נמצאת מציבתה של בתו הרבנית **מרים** ע"ה, שנישאה להרה"צ ר' **יוסף יוסקא לאם** זצ"ל בנו של הרה"ק ר' **יהושע לאם** זצ"ל חתן הרה"ק ר' **שמעון מיערוסלוב** זי"ע, שנשארו לגור בבעלזא.

הקדמת המעתיק סחו ש

ספר

אמרי קדוש

jmre Kudesch

Lemberg 1872.

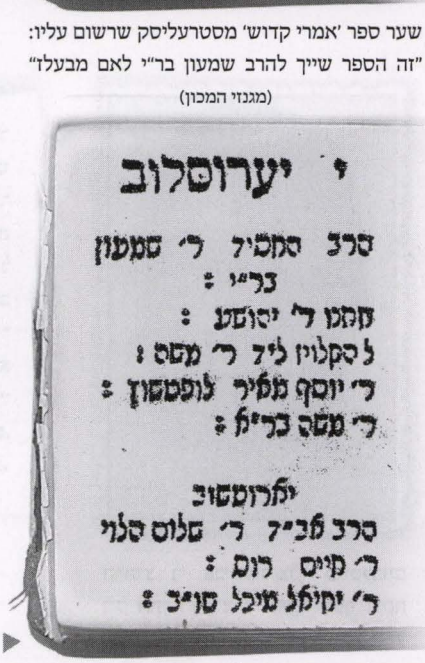
Druck des S. L. Kugel, Lewin et Com.

Verlg v. M. Segel

שער ספר 'אמרי קדוש' מסטרעליסק שרשום עליו:
"זה הספר שייך להרב שמעון בר"י לאם מבעלז"
(מגנזי המכון)

הקדמה לספר 'לימודי אצילות'

"והנה בהיותי מסתופף בצל קודש אדמו"ר זצללה"ה בק"ק בעלז הראה לי ידידי הרב החסיד בנש"ק מו"ה יאסקי זי"ל שהי' חתן הרב הצדיק החסיד ועניו המפורסים כבוד קש"ת מו"ה אלעזר בן אדמו"ר הרב הצדיק הגאון הקדוש המפורסים מהר"ש אבדק"ק בעלז זצוקללה"ה זי"ע ועכ"י"

יערוסלוב

סרב מהר"ר ר' שמעון
בר"י :
חתן ר' יהושע :
ל הקדוש ליל ר' משה :
ר' יוסף מאיר לוסטשון :
ר' משה בר"מ :

ירמוסטוב
סרב מה"ר ר' שלום שלוי
ר' מיכ רום :
ר' יחיאל מיכל סוי"ב :

הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זי"ע וחתנו הרה"ק ר' יהושע לאם זצ"ל אביו של הרה"ק ר' יוסף יוסקא זצ"ל חתומים על ספה"ק 'דברי אמת' להרה"ק מלובלין זי"ע

וזה נוסח מציבתה[189]:

מאור עינים נערמו מים
רבתה חלחלה ושבר מתנים
ידים רכות יפיק ברכים
מרה צעקו וספדו החיים
משמיעה על מות ישרה וצנועה
רבת פעלים ואם רחמניה
יקרה מפנינים תמה ונקיה
מאסה בהבל יום אחרון צופיה מרת
מרים בת הרב הצדיק מוה"ר
ר' אלעזר בהרב הקדוש
ר' שלום אבד"ק בעלזא

אחד מבני' שנולדו לה הי' ר' **יהושע** זצ"ל, חתנו ה"ה הרה"צ ר' **יחיאל חיים לאבין** זצ"ל ממאקאווא שזכה להיות חותן המלך, כשכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע נשא בזיווי"ש את בתו ה"ה תבלחט"א הרבנית הצדיקת מבעלזא תליט"א.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע ולידו יושב חותנו הרה"צ ר' יחיאל חיים לאבין זצ"ל ממאקאווא

189 חלק העליון של המציבה חסר, ולכך לא ניתן לראות את תאריך פטירתה. ראשי השורות הם ר"ת של שמה "מרים" ב' פעמים.

ציון הרה"ק ר' אלימלך מיאברוב זצ"ל

לרגלי מנוחת קדשו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, נמצא מקום מנוחתו של הרה"ק ר' **אלימלך מיאברוב** זצ"ל, בנו של הרה"ק ר' **יצחק רובין מבראד** זצ"ל[190], חתנו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

הרה"ק ר' אלימלך ז"ל הי' מפורסם בשעתו כפועל ישועות, ורבים השכימו לפתחו ליהנות ממנו עצה ותושי', ולהיפקד אצלו בדבר ישועה ורחמים[191]. כמה מאות חסידים היו נוסעים אליו מדי שנה, ואף התגנבו מעבר גבול הרוסי להגיע אליו במסירות נפש בישבו בעיר יאברוב שבגאליצי'. עם זאת הי' חסיד נלהב ודבוק בכל נימי נפשו לרבוה"ק כ"ק מרן **מהר"י** ומרן **מהרי"ד** זי"ע.

ר' אלימלך זצ"ל הי' סגי נהור ל"ע משחר נעוריו בעקבות חולי מסויים שעבר עליו בהיותו בן שנתיים ימים, ועם כל זה הי' תלמיד חכם גדול וצדיק נשגב[192]. בדברי תורתו הי' משלב פלפולים חריפים כאחד הגאונים. כמו כן הי' מתפלל לפני העמוד בימים הנוראים, ואמר כל הפיוטים בעל פה בקול אדיר וחזק. נוסחאותיו בתפלות של ימים נוראים התהלכו בכל ערי גאליצי', והיו מפורסמים על שמו. מסופר גם עליו, שבכל פעם שנכנס מרן, הרגיש בכך למרות עוורונו, והי' קם על רגליו ואמר "מרן הופיע".

בכח הרגשתו הי' מראה נפלאות עד אין לשער. הי' מבין אפי' על יהלומים[193], משער שטריימלעך, ידע להצביע על דבר איזה צד הוא שחור ואיזה צד לבן. תפס זייגער בידו, מישש על הזכוכית וכיון את השעה המדוייקת.

190 ראה אודותיו למעלה בפרק ג (עמ' 151).

191 אחת מני רבים סיפר הרה"ח ר' **חיים יהושע פשעמיש** ז"ל משיכון סקווירא נ.י.: שהוא נולד להוריו אחר עשר שנים שלא נפקדו בזש"ק, ונסעו לשאול את פ"ק של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע אם להתגרש מאחר שלא זכו עדיין להקים שם בישראל, ומרן ציוה להם להמתין עוד שנה, ובינתים נסתלק מרן, ואכן לשנה נולד להם בן זה ויקרא שמו בישראל "**יהושע**" על שמו של מרן שבברכתו נולד (לימים כשחלה פעם הוסיפו לו השם "חיים"). וסיפר, שכשהי' כבר כבן ארבע שנים, עדיין לא הי' יכול לילך ברגליו, נזדמן אז הרה"ק ר' **אלימלך** לעירם טארניגראד שבגליציע, הלכו הוריו להתברך אצלו, והאם חובקת את הילד בזרועותי'. ויהי אך נכנסה עם הילד בידה, שאל ר' אלימלך: "מה לך כי את נושאת אותו בידך, תני לילד לילך ברגליו". מני אז התחיל לילך ברגליו כאחד האדם (מפי בתו מרת גרינבערג תליט"א).

192 ר' אלימלך ז"ל הי' מספר, שזכר מימי נעוריו, איך שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע קרא להמלמד שלו, וציוהו לצייר את כל האותיות עם שעוה, כך שהילד יוכל להרגיש ולהתלמד את כל האותיות. ואכן חיש מהר תפס והכיר היטב בצורת האותיות עד שהי' בעצמו מצייר האותיות. כמו"כ הורה מרן להמלמד שלו כמה הוראות ודרך לימוד מיוחד איך ללמוד עם ילד זה, ומסופר כי בראות זאת אם הילד, ה"ה הרבנית הצדיקת **אייד'לע** ע"ה בתו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, התחילה לבכות עד מאד, באמרה שעכשיו יודעת כי כבר אין תקוה לילד שיתפקחו עיניו (הרה"ג ר' צבי אלימלך הערצבערג ז"ל ברשימותיו).

193 נכדתו הרבנית **מדיערעש** תליט"א (אשת הגה"צ ר' חיים ראזנבערגער זצ"ל אבדק"ק דיערעש) בת בתו הרבנית **שרה רייזל שמערלער** ע"ה (אשת הרה"צ ר' מאיר שמערלער זצ"ל מגורא-הומאר) סיפרה לנו, ששמעה מאמה ע"ה שהיו מביאים לאבי' ר' **אלימלך** יהלומים, ובדיוק כמו שאחרים מבחינים בחידוד העין ובטביעתם, הי' הוא מבחין ע"י שהניח ידו עליהם, וידע בדיוק לומר ולציין המקום שיש בו חסרון.

מציבת מרת שרה רייזל שמערלער ע"ה בתו של הרה"ק ר' אלימלך מיאברוב זצ"ל

הרה"צ ר' מאיר שמערלער זצ"ל מגורא-הומאר - רומעניא חתן הרה"ק ר' אלימלך מיאברוב זצ"ל

(תשר"ח לנכדה בנש"ק הרב ברוך יודא הלברשטאם שליט"א שהמציא לנו תמונות אלו)

בתחילת שנת תרס"ה בהיותו בן חמישים ושלש, נפל למשכב. אנשי שלומו התלכדו יחד לאסוף הסכום הענקי של אלפי כתרים, שיוכל לנסוע ולהתרפאות אצל רופאים מומחים בוויען, ומיד אחר חג הסוכות נכנסו אליו להציע לו דבר זה שיואיל לנסוע להתרפאות בוויען. הוא הסכים בתנאי שמקודם לכן יסע לבעלזא לשמוע עצת קדשו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

כשהגיע לבעלזא בשבוע של פר' נח, קרא מיד לא' מאנשי שלומו ה"ה ר' **יהושע שמש** ע"ה, ומסר לו חבילה לשמרו, באמרו, שלא יפתח את החבילה רק לעת הצורך.

בליל ש"ק פר' וירא כ' מרחשון, כשהי' מוטל על ערש דוי, עמד אצלו בנו הגה"צ החסיד המפורסם ר' **פייוויש יאברובער** זצ"ל, ואמר לו פתאום שילך לשמוע את הקידוש של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע[194]. לתמיהתו של ר' פייוויש, הוסיף עוד אביו ואמר: "מיין נישט בלויז איך הער, נאר אין אלע עולמות רופט מען אויס: שאַ, בעלזער רב גייט עדות זאגן אז גאט ב"ה האט באשאפן הימל און ערד"[195].

194 בספר 'גדולי חסידי בעלזא' הוסיף, שהשעה הי' עוד כשעתיים לפני הזמן שרגיל הי' מרן להופיע לעריכת השלחן, וכשהלך אח"כ ר' פייוויש לה"טיש" כאשר ציוה לו אביו, ראה שאכן כדברי אביו כך הי', מרן הקדים והתחיל בעריכת השלחן בדיוק באותה שעה שכיון ר' אלימלך.

195 הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א, ששמעו מהרה"ח ר' **הערשל רעגנבויגן** ז"ל שהי' נוכח אצלו בשעת מעשה. והרה"ח ר' **מרדכי פעדער** שליט"א מוסיף לספר, כי הרה"ק ר' אלימלך זצ"ל אמר אז לבנו הרה"ק ר' **פייוויש** זצ"ל, שיטה אזנו אל תוך שרוול מעילו, וישמע גם הוא את הקידוש של מרן.

ענין דומה לזה אירע אצל החסיד המפורסם ר' **אברהם סטרעליסק'ער** [לאנדמאן] ז"ל, בעל ה"סטרעליסקער חיבור", שהוא נפטר בראצפערט ביום ד' דחוהמ"ס סוכות דשנת תרע"ז - כשנסע להסתופף בצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעת שהותו שם בימי מלחמת

כחצי שעה לאחר מכן, נח נפשי' ונסתלק ר' אלימלך לעלמא דקשוט[196]. ובמוצאי שב"ק שלאחר פטירתו נזכר ר' יהושע שמש מהחבילה שמסר לו, פתחו וראה שנמצא בה מעפר ארץ ישראל. מסרו מיד לידי החברא קדישא והטמינוהו עם אדמת קודש זה אשר הכין לו.

ביום א' פ' חיי שרה הובא למנוחות סמוך למקום מנוחת זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ודודו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעצמו הוריד את המטה במו ידיו למקום מנוחתו.

בהספידו אמר עליו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בתוך דבריו, שלא הניח דבר מש"ס בבלי וירושלמי שלא למד אותו.

אחר שחזרו מן הקבורה, הי' כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע מטייל ארוכות וקצרות בביתו כשפניו בוערות, והבינו באי ביתו שמשוטט במחשבתו הק' אודות נשמתו של הרה"ק ר' אלימלך בגנזי מרומים. כשנמשכו השעות ניגש אליו המשב"ק, אבל מרן דחהו מאתו, עד שניגשה הרבנית הצ' ע"ה למרן ואמרה שאין מה לדאוג על ר' אלימלך בעולם העליון, "א הייליגער איד, א סגי נהור, הייליגע עלטערן, מיט הייליגע קינדער איבערגעלאזט". מרן חזר על דברי' ואמר: "א הייליגער איד, א סגי נהור, הייליגע עלטערן, מיט הייליגע קינדער, [אבל] אוי וויי די ערשטער נאכט, אוי וויי די ערשטער נאכט"[197].

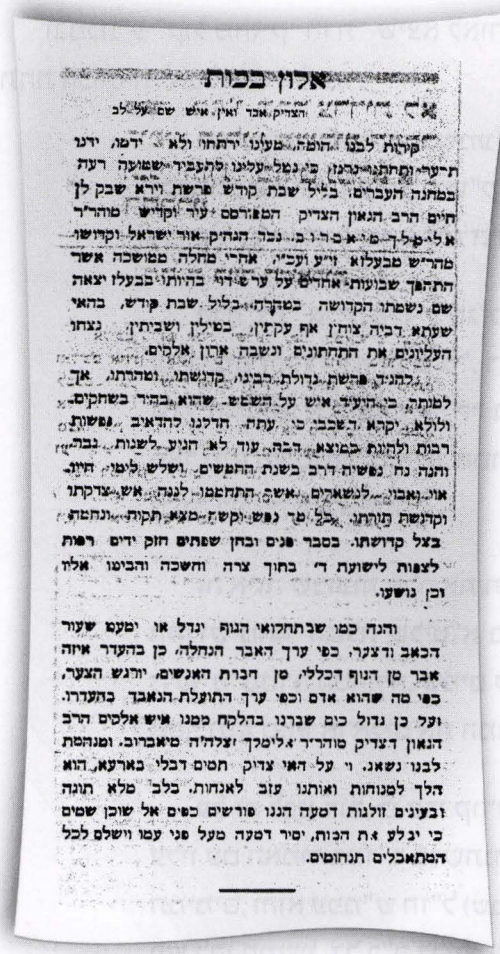
מצבת החסיד ר' אברהם סטרעליסקער [לאנדמאן] זצ"ל בביה"ח בראצפערט ליד האוהל שעל קברו של הרה"ק ר' הערצקא מראצפערט זצ"ל נוסח המצבה: "הרב הגאון החסיד - בנן של קדושים מגזע תרשישים - נכד הרב הקדוש מסטרעליסק - אבדק"ק סטרעליסק כקש"ת - מ' אברהם בן - מו"ה אורי ז"ל - של"ח ד' דחודהמ"ס תרע"ז לפ"ק - ת'נ'צ'ב'ה' (תשו"ח למפעל "אבותינו" - וועד הפועל לשיקום בתי עלמין באיירופא, שהמציאו לנו תמונה זו)

בכת"ע "מחזיקי הדת" של שבוע ההוא, מיום ו' פ' חיי שרה כ"ו חשון תרס"ה, נדפס מאמר על פטירתו, תחת הכותרת "הצדיק אבד ואין איש שם על לב", וזהו נוסח המאמר:

העולם הראשונה - ובאותו ראש השנה כשכבר הי' חולה מרותק למיטתו, בא אליו אחד כדי לתקוע בשופר בשבילו, אמר לו ר' אברהם'לע "אינך צריך לתקוע, כי כבר שמעתי דעם רב'ס תקיעות". הלך החסיד ר' **דוד געציל'ס** ז"ל וסיפר את הדברים לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, אמר לו מרן: "אזא איד, ווי האט ער געקענט הערן, אז ער האט געוואלט הערן ווייס איך" (ההגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה - 'תכין לבם' עמוד עג).

196 הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** ז"ל מביא ברשימותיו, שבאותו ליל שב"ק נכנס לר' **אלימלך** זצ"ל יהודי מפולין ששבת בבעלזא, ורצה למסור לו קוויטל, אמנם בנו הרה"צ ר' **פייוויש** זצ"ל עיכב בעדו ולא נתן לו להגיש הקוויטל. כשהרגיש ר' אלימלך בדבר, פנה לבנו ואמר לו: "מנין יודע אתה בני שיהי' לו עוד פנאי ביום ראשון להגיש הקוויטל"? ר' פייוויש הבין בכוונת אביו, שאולי יצטרך הלה לנסוע כבר במוצאי שב"ק, ואכן נכנס הלה והגיש הקוויטל לר' אלימלך שעות ספורות לפני הסתלקותו.

197 ספר 'זרעא קדישא'. ביטוי דומה מכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ראה למעלה בפרק שלישי (עמ' 184) על החסיד ר' **יוסל'ע קראקעוויצער** זצ"ל.

אלון בכות

הצדיק אבד זאן, איש שם על לב

קירות לבנו הומה, מעינו ירתחו ולא ידמו, ידנו תרעד ותחתנו נרגז, כי נטל עלינו להעביר שמועה רעה במחנה העברים. בליל שבת קודש פרשת וירא שבק לן חיים הרב הגאון הצדיק המפורסם עיר וקדיש מוהר"ר אלימלך מ"א ב"ר נכד הגה"ק אור ישראל וקדושו מהר"ש מבעלזא זי"ע ועכ"י, אחרי מחלה ממושכה אשר התהפך שבועות אחדים על ערש דוי בהיותו בבעלז יצאה שם נשמתו הקדושה בטהרה, בליל שבת קודש, בהאי שעתא דביה צוחין אף עקתין בטילין ושביתין, נצחו העליונים את התחתונים ונשבה ארון אלקים.

להגיד פרשת גדולת רבינו, קדושתו, וטהרתו, אך למותר, כי היעיד איש על השמש שהוא בהיר בשחקים, ולולא יקרא דשכבי כי עתה חדלנו להדאיב נפשות רבות ולהיות כמוצא דבה. עוד לא הגיע לשנות גבר והנה נח נפשיה דרב בשנת החמשים ושלש לימי חייו. אוי ואבוי לנשארים אשר התחממו לנגה אש צדקתו וקדושת תורתו, כל מר נפש וקשה מצא תקוה ונחמה בצל קדושתו, בסבר פנים ובחן שפתים חזק ידים רפות לצפות לישועת ד' בתוך צרה וחשכה והביטו אליו וכן נושעו.

והנה כמו שבתחלואי הגוף יגדל או ימעט שיעור הכאב והצער כפי ערך האבר הנחלה, כן בהעדר איזה אבר מן הגוף הכללי, מן חברת האנשים, יורגש הצער, כפי מה שהוא אדם וכפי ערך התועלת הנאבד בהעדרו. ועל כן גדול כים שברינו בהלקח ממנו איש אלקים הרב הגאון הצדיק מוהר"ר אלימלך זצלה"ה מיאברוב, ומנהמת לבנו נשאג, וי על האי צדיק תמים דבלי בארעא, הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. בלב מלא תוגה ובעינים זולגות דמעה הננו פורשים כפים אל שוכן שמים כי יבלע את המות, יסיר דמעה מעל פני עמו, וישלם לכל המתאבלים - תנחומים.

מודעה במכת"ע 'מחזיקי הדת'
על פטירת הרה"ק ר' אלימלך מיאברוב זצ"ל

ובמכת"ע "קול מחזיקי הדת" שיצא לאור בתקופה ההיא בנפרד[198], מיום ו' כ"ו חשון תרס"ה, כתוב תחת הכותרת "אבל כבוד" לאמר:

חזות קשה הוגד לנו ולשמע אוזן עמדנו מרעיד לקול השמועה הנאנחה כי ארון האלקים נלקחה כבוד הרב הצדיק בנש"ק ר' אלימלך זצ"ל מק' יאברוב, נין ונכד לרבינו הגאון הקדוש רבן של כל ישראל שר שלום זצוקללה"ה מבעלז.

הרה"צ ר' אלימלך ז"ל סג"נ הי' מנעוריו, ובכ"ז הי' נהירין לי' שבילי הש"ס והפוסקים על לשונו וכל רז לא אניס לי'. רבנים וגדולים אשר נשאו ונתנו עמו בהלכה השתוממו על גודל חריפותו ובקיאותו, כי הי' גדול בתורה בקדושה ובטהרה. ומלבד כ"ז הי' חכם חרשים פאר מקדושים, ורבים אשר חסו בצלו - צל הקודש לקחת עצה מפיו דעת ותבונה בכל מדה נכונה ביראת ד' באמונה.

זה איזה שבועות חלה את חליו, ונסעו אתו למקומו מקום הקודש כ"ק ש"ב מרן הגאון הקדוש מאור הגולה שליט"א מבעלז, ושם עלה הרב ר' אלימלך השמים בסערה, ושמה נדעך נר מנורה הטהורה, שמים לבשו קדרות ערפלי העצב חתולתם כי כוכב השמים בגבהו אסף נגהו נצחו אראלים את המצוקים וארון הקודש נשבה.

על זה לבנו דוה, כי פרי קודש הילולים נקטף עודנו באבו במבחר שנותיו, ובצדק נקונן עליו עם האמור במד"ר פרשתנו זאת יודע ד' ימי תמימים, כשם שהם תמימים כך שנותם תמימים, והוא עפמ"ש חז"ל (שבת פט:) כמה שנותיו של אדם, דל עשרין דלא ענשת עלייהו, פש להו חמשין, דל כ"ה דלילותא וכו', ואם כן איפוא אין שנותיו של אדם תמימים. ואולם זה באדם פשוטי, אמנם באיש צדיק וישר עוסק בתורת ד' יומם ולילה, וכל רגעי עתותיו נתונים המה קודש לד', אז כל שנותיו תמימים בנקיון בלי נכיון. וע"ז פתח האי ספדנא (מו"ק כה) על רבינא "תמרים הגיעו ראש על צדיק כתמר, נשים לילות כימים על שם לילות כימים, כי צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון שמו ינון" (עיין זוה"ק ר"פ פנחס).

כה הי' הרה"צ ר"א ז"ל, אשר לילות כימים לא פסיק פומי' מגירסא, והי' עובד ד' באמת, והנה לדאבון נפשנו עלה מלאך המשחית בגנים ללקוט שושנים, וגדע בחרי אף ארז בלבנון

198 כידוע, בתקופה הראשונה להו"ל מכת"ע "מחזיקי הדת" לא קבלו רשיון מהשלטונות להוציאו לאור מדי שבוע, כי אם מדי שבועיים, ולעומת זה המשכילים אכן הוציאו לאור עיתונם מדי שבוע, ע"כ התחכמו להו"ל המכת"ע תחת שני שמות, בשבוע א' הופיעה תחת השם "מחזיקי הדת" ובשבוע שני בשם "קול מחזיקי הדת". דבר זה נמשך כמה שנים. לימים, אחר שכבר נתקבל הרשיון להו"ל המכת"ע בכל שבוע, פרץ סכסוך בין מנהלי המכת"ע, ובעקבות זה הופיעו במשך תקופה מסויימת שני מכת"ע מדי שבוע בשבוע, א' בשם "מחזיקי הדת" וא' בשם "קול מחזיקי הדת".

נטע נאמן צומח מרקחת מעשה רוקח, יבא שלום הולך נכחו כ"ק אא"ז מלאך ד' התנא האלקי רבי שלום זי"ע ילך לקראתו בגן עדן גנתא שמה ישגשגו פרי טובו וצדקתו בעדן גן נשמתו.

והנה הוא הלך למנוחות, ואשתו ובניו נטעי קודש עזב לאנחות בלי מזון ומחי', ובכן אליכם ידידים אנשי מעשה וחסידים כל מכיריו ומיודעיו אליכם נרים קול בכי ותחנונים לרחם נא על שארית צאן קדשים הנדחות והנאנחות לתמכם ולסעדם ברוח נדיבה, ולעשות בזה נ"ר לנשמת הרה"צ ר"א ז"ל, אשר ממרום קדשו ימליץ טוב בעדנו כי שוד ושבר לא יבוא בגבולנו, ירחם ד' את עמו ולא יוציא עוד את כלי זעמו, ימחה דמעות עינים וינחמנו בנחמות ציון וירושלים ובלצ"ג ב"ב.

אחר פטירתו של הרה"ק ר' אלימלך ז"ל, התבטא מרן: "מי שהניח בן כמותו אינו מת", בהתכוונו על בנו הרה"ק ר' **פייוויש מיאברוב** זצ"ל[199].

על מציבתו חרות:

פ"נ
נפטר ביום
ש"ק כ' מרחשון
שנת תרס"ה לפ"ק
כבוד הרב המאור הגדול
המפורסים חסידא ופרישא
בר אבהין קדישין מוה"ר
אלימלך בהרב מו"ה יצחק
שהי' חתן הרב הקדוש
אב"ד דפק"ק זצללה"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

199 ספר 'גדולי חסידי בעלזא' ח"א.

מעמידים מצבת הרה"ק ר' אלימלך מיאברוב זצ"ל על מקומו (בשנת תשמ"ט)
בהשתדלות הרה"ח ר' משה טובי' גרינצווייג ז"ל משב"ק (השני מימין)

מסופר, שיומיים לפני הסתלקותו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, כשמרן כבר שכב על ערש דוי מרוב חולשת גופו הטהור, וכמעט שלא דיבר מאומה, נתעורר פתאום מרן ואמר: "דאכט זיך אז היינט איז כ' חשון ר' אלימלך'ס יארצייט"[200].

הרה"צ ר' דוד פלאם ז"ל
נינו של הרה"ק ר' שלמה לוצקער מסקאהל זצ"ל

בבעלזא גרו שני אנשים בשם "ר' **דוד פלאם**", הא' הי' חתנו של הרה"ק ר' **אלעזר** ז"ל (אביו של ר' שלו' דלהלן), הוא הי' בנו של הרה"ק ר' **בעריש מאלעסק** זצ"ל בנו של הרה"ק ר' **שלמה לוצקער מסקאהל** זי"ע רבו של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[201]. ור' דוד השני הי' בן אחיו הרה"ק ר' **שלמה** זצ"ל שהי' בנו השני של

200 רובם של הפרטים על הרה"ק ר' **אלימלך** זצ"ל [לבד כשמצויין אחרת] - מרשימות הרה"ג ר' **צבי אלימלך הערצבערג** ז"ל.

201 הוא הי' ת"ח גדול, ומסופר שהרבה פעמים הי' כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע שולח לשאול את ר' **דוד** זצ"ל לפרש לו ביאור דברי גמרא או רמב"ם כשנתקשה לו דבר מה בלימודו (הקדמה לספר 'פרי חיים').

הרה"ק ר' **בעריש מאלעסק** זצ"ל, אשר כנראה נשא אשה מעיר בעלזא ונשאר שם לגור עד יום פטירתו בשנת תרמ"ד לפ"ק.

מקום מנוחתו המדוייק של ר' דוד חתנו של הרה"ק ר' אלעזר שנפטר בצעירותו, לא ידוע לעת עתה. לפנינו המציבה של ר' דוד בנו של הרה"ק ר' שלמה זצ"ל.

נוסח המציבה היא כדלהלן:

נפטר ער"ח חשון שנת תרמ"ד לפ"ק
פ"נ
איש תם וישר ה"ה הרב
המופלג בתורה וביראה
החסיד בנש"ק נעימת מזגו
וענותנותו נודע לכל, עסקן
במצות ד' ולתקן צורכי רבים
וחשק לקיים ואנוהו מכל
מצות ד', כקש"ת מו"ה דוד בן
הרב הקדוש מו"ה שלמה נכד
הרב הקדוש המגיד מסיקאל
נבג"מ תנצב"ה

בתו מרת **דינה** ע"ה נישאה להגה"צ ר' **אברהם יעקב רוקח** זצ"ל אבד"ק הובניב[202]. בנם ר' **דוד** ז"ל, שהי' בזיוו"ר חתן הרה"צ ר' **יצחק פלאם** ז"ל בן הרה"צ ר' **דוד** זצ"ל חתן הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל, ניצל מגיא ההריגה ועלה לאר"י, שם נשא אשה בזיוו"ש, וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע השתתף בהשמחה.

הרה"צ ר' שלו' פלאם ז"ל
נכד הרה"ק ר' אלעזר בן כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

מצאצאיו של הרה"ק ר' **דוד פלאם** זצ"ל חתנו של הרה"ק ר' **אלעזר** זצ"ל נודע לנו אודות ארבעה ילדיו: בנו ר' **שלו'** זצ"ל, בנו ר' **יצחק** זצ"ל, בתו מרת **מלכה** ע"ה

מכתב ע"ד השמטה.

ב"ה יום ה. לך פה בעלזא
חיים ושלום וכסים לכבוד הה"צ הפורסם
כו' מ"ה נחום אברה"ק דאסבראוא שליט"א
הנה ב"ק ש"ב הה"צ אדמו"ר שליט"א מסר לי סך
שנים ושבעים כתרים שאשלח לכ"ה לס"ץ ידי השובתים
בשבע"ת באה"ק תוב"א. ב"ד ידידו הק' צבי הירש פרענקל

מכתב מהרה"צ ר' צבי הירש פרענקל ז"ל מבעלזא חתן הרה"צ ר' דוד פלאם ז"ל שהופיע במכת"ע 'מחזיקי הדת'

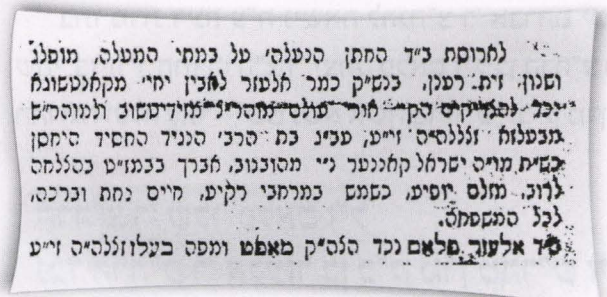
202 מנכדי הגה"ק בעל **'מעשה רוקח'** זי"ע.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בסעודת שבע ברכות בנישואי הרה"צ ר' דוד רוקח מהובניב זצ"ל באר"י
מאחורי מרן נראה הרה"ח ר' נפתלי פרענקל שליט"א מב"ב. עומד בצד (משמאל התמונה) המשב"ק הרה"ח ר' הלל ווינד ז"ל

אשת הרב ר' **צבי הירש פרענקל** ז"ל, ובתו מרת **שרה לאה** ע"ה אשת הרה"צ ר' **נחום לאבין מקאנטשיגא** ז"ל.

ר' יצחק עבר לגור לקארטשין, בהיותו חתן הגה"צ ר' **שמואל אהרן רובין** זצ"ל אבד"ק קארטשין[203]. וכמו"כ מרת שרה לאה, שנשארה יתומה מאבי', ומאמה עוד טרם נישואי', עברה לגור אחר חתונתה למקום מגורי חמיה בקאנטשיגא. ואילו הרה"צ ר' שלו' ואחותו מרת מלכה נשארו לגור בבעלזא.

איחוליו של הרה"צ ר' אלעזר ב"ר שלו' פלאם ז"ל מבעלזא לאירוסי ש"ב הרב אלעזר לאבין בן דודו הרה"צ ר' נחום לאבין מקאנטשיגא ז"ל חתן זקינו ר' דוד פלאם זצ"ל במכת"ע 'מחזיקי הדת'

203 חתנו הי' הרה"צ ר' **חיים יעקב סאפרין** זצ"ל מקאמארנא (בהרה"צ ר' אברהם מרדכי זצ"ל, בהרה"צ ר' אליעזר צבי זצ"ל, בן הרה"ק מהרי"א מקאמארנא זצ"ל), שישב "קעסט" כשתי שנים בבעלזא אצל דודו הרב ר' **צבי הירש פרענקל** ז"ל, והתקרב אז מאד לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.

הרב ר' דוד העשיל [פלאם] ז"ל האדמו"ר מאפטא (השלישי משמאל) בחתונת חתנו הרה"צ ר' שמחה רובין מסאסוב זצ"ל (השלישי מימין) בשנת תר"ץ בלונדון

ר' שלו' נשא נכדת הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע, ונולדו ממנה: בנו שקראו בשם "**דוד**" ע"ש אביו זצ"ל, שלימים קראו לו "האדמו"ר מאפטא"[204], ובנו שקראו בשם "**אלעזר**" ע"ש זקינו הרה"ק ר' אלעזר זצ"ל.

לא זכה ר' שלו' לאריכות ימים, ועוד בהיותו צעיר לימים נפטר בבעלזא והובא שם למנוחות ליד מקום מנוחתו של שאר-בשרו ר' דוד פלאם הנ"ל, וכך הוא נוסח מציבתו:

נפטר יום ועש"ק ערב ר"ח ניסן שנתר"ס לפ"ק פ"נ
איש תם וישר האברך
המופלג עוסק במצות ד'
ובגמילות חסדים ולתקן
צורכי רבים, חשק לקיים
ואנוהו מכל מצות ד'[205]
בנש"ק כש"ת מו"ה
שלום בהרב דוד ז"ל נכ'
הה"צ הקדוש רשכבה"ג
מו"ה שלום נב"ג מרום
תנצב"ה

204 חתנו הי' הרה"צ ר' **שמחה רובין** זצ"ל מסאסוב - לאנדאן.

205 יש להפליא את הלשון "עוסק במצות ד' וכו' ולתקן צורכי רבים וחשק לקיים ואנוהו מכל מצות ד'", שממש כלשון פלאי זה נמצא בשתי המציבות, של ר' **שלו' פלאם** הנוכחית, ושל ר' **דוד פלאם** דלעיל שקדם לו בט"ז שנים.

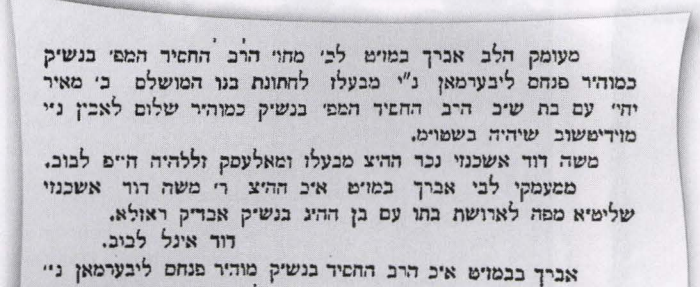
הרה"ח ר' פנחס ליבערמאן ז"ל
משב"ק כ"ק מרן מהר"י ומהרי"ד זי"ע

לא רחוק ממקום מנוחת כבודם של רבוה"ק, בצד ימין, בין המציבות שנתגלו לאחרונה, נתגלו גם מציבות של שנים מהמשמשים בקודש אצל רבוה"ק; ה"ה הגבאי הנאמן מוהר"ר **פינחס ליבערמאן** ז"ל משמשם בקודש של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע וכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע; שקראוהו בשם "ר' פנחס זאלקאווער" ע"ש עיר מולדתו זאלקאוו, ושל חתנו מוהר"ר **אשר ישעי' אביגדור** ז"ל ששימש בקודש תקופה קצרה אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. שתי המציבות נמצאו שבורות כשהן שוכבות על הארץ זה מאחורי זה.

מגזע היחס הי' ר' פנחס גבאי, בין השאר הי' גם נכדו של הרה"ק בעל **ה'לב שמח' מאלעסק** זצ"ל חתנו הגדול של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע[206].

המציבות של שני המשמשים בקודש ר' פנחס גבאי וחתנו ר' אשר ישעי' גבאי שוכבות על הארץ ליד מקום מנוחת רבוה"ק זי"ע

מעומק הלב אברך במו"ט לב' מחו' הר"ב החסיד המפ' בנשיק כמוהיר פנחס ליבערמאן נ"י מבעלז להחונת בנו המושלם ב' מאיר יחי' עם בת ש"כ הר"ב החסיד המפ' בנשיק כמוהיר שלום לאבין נ"י מוידיטשוב שיהיה בשטו"ם.
משה דוד אשכנזי נכר ההי"צ מבעלז ומאלעסק זללהיה ח"פ לבוב.
מאעמקי לבי אברך במו"ט א"כ ההי"צ ר' משה דוד אשכנזי שליט"א מפה לארושת בתו עם בן ההי"ג בנשיק אבד"ק ראזלא.
דוד אינל לבוב.
אברך בכמו"ט א"כ הרב החסיד בנשיק מוהיר פנחס ליבערמאן נ"י מבעלז, וא"כ ידידי הנגיד ההסיד וכ' מוהיר ליבער מונד נ"י מ"רודיק — יוסף יצחק הלוי העללער. לבוב

איחולים במכת"ע 'מחזיקי הדת' להמשב"ק ר' פנחס ליבערמאן ז"ל

206 כן מובא בספר 'שבכתב ושבעל פה' להג"ר **יעקב אביגדור** ז"ל אחיו של הרה"צ ר' **אשר ישעי'** ז"ל חתנו של ר' פנחס גבאי, שר' פנחס גבאי ז"ל הי' מנכדי הרה"ק **מאלעסק** זצ"ל. ואם כי לע"ע לא עלה בידינו לברר יחוסו בדיוק האיך הי' נכד של הרה"ק מאלעסק, ובפרט כי בספרי תולדות הרה"ק מאלעסק זצ"ל לא מצאנו למנות הרה"ח ר' פנחס ליבערמאן כא' מנכדיו, אולם יתכן שר' פנחס הי' נכדו של הרה"צ ר' **חיים אלי' הלוי ליבערמאן מזאלקאווא** ז"ל חתן הרה"ק **מאלעסק** זצ"ל, שהי' נמנה בין תולדות רבני ברעזאן (ראה ספר 'עיר חנוך' עמוד צא). וראה בספר 'נטעי נאמנה' אות כט, שכתב: "ושמעתי מפי אבי מורי הרב המופלג השלם היחסן מ' **דוד צבי** ז"ל, כי בעת השתדך א"ז הרב המופלג הנגיד היחסן מ' **יעקב יוקיל הלוי איש הורוויץ** ז"ל עם הרב הגאון הקדוש רשכבה"ג מורינו ר' **שלום אבד"ק בעלזא** ז"ל, כי נכדו - בן דודי הרב החסיד מ' **גדליהו** ז"ל - ה"ה הרב החריף החסיד מ' **חיים אליהו** ז"ל, הי' חתנו של הגאון הצדיק המפורסם בכל קצוי תבל מ' **חנוך העניך אבד"ק אלעסק** זלה"ה חתנא דבי נשיאה אדמו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג **מזבעלזא** ז"ל...". הרי ששם אביו של ר' חיים אלי' הי' ר' גדלי' (כנראה ע"ש זקינו - אבי אמו - הרה"ק ר' גדלי' ראב"ד זאלקאווא, מתלמידי הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע), לפי"ז מאד יתכן שגם ר' חיים אלי' קרא לבנו בשם זה, וזהו ר' **נחמן גדלי'** אביו של ר' פנחס ז"ל. ואם כך, הי' ר' פנחס נינו של הרה"ק מאלעסק זצ"ל.

המציבה של ר' פינחס גבאי שבורה באמצע, וכך ניתן לקרות מעלי':

הרבני החסיד המופלג
ירא ה' ותיק ועושה
חסד[207] משמש בקודש
... פנחס
במ"ו נחמן גדליהו
הלוי ז"ל תנצב"ה

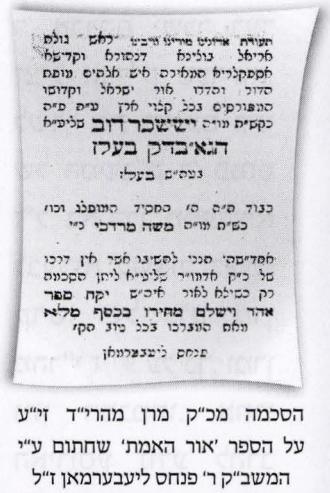
המשב"ק ר' **פנחס זאלקאווער** ז"ל נלב"ע בשנת תער"ב לפ"ק, ומסופר, שבעת שנפטר ר' פנחס, אמר עליו כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בהספידו: "אומרים בשם הרה"ק **מרופשיץ** זי"ע, שמי שמסתובב אצל הצדיק ויש לו שייכות אליו, צריך לדעת שבשעה שהמלאך שואלו לאחר הפטירה: מה שמך?

כ"ה נעלה.

לכבוד הי"ה כמ"ק מוי"ה
אליעזר נ"י מח"ס הספר
ותח"י הקהלות לנכון קבלתי ולין
דרך הדומיר שלימ"ח ליתן הסכמתי
רק הכמיה לכבודו מיקח ממנו
הספר הקדוש בכסף מלא ידידו

פנחס ליעבערמאן,

הסכמה מכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע על הספר 'אשכול הכופר' שחתום ע"י המשב"ק ר' פנחס ליעבערמאן ז"ל

הסכמה מכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע על הספר 'אור האמת' שחתום ע"י המשב"ק ר' פנחס ליעבערמאן ז"ל

ויש שהעירו לנו ממכתב הרה"ק **מציעשנוב** זצ"ל משנת תרס"ז (נדפס בספרו 'דברי שמחה' מכתב מה), ששם כותב: "שהי' שם המשמש ר' פנחס מבעלז וחתן הה"צ מסאסוב". ואם הכוונה היא שזה ר' פנחס הי' חתן הה"צ מסאסוב, דהיינו הרה"ק ר' **שלמה מסאסוב** זצ"ל בן הרה"ק מאלעסק זצ"ל, נמצא שר' פנחס הי' נכד ישר להרה"ק מאלעסק זצ"ל. אולם כאמור, לא מצאנו בספרי תולדות הרה"ק מאלעסק, לא זה ולא זה.

207 הרה"ח ר' **פינחס גבאי** ז"ל הי' ידוע כאיש חסד ומכניס אורחים גדול, וסיפר לנו הרה"ח ר' **יודא גרינוואלד** שליט"א, ששמע מהרה"ג"ח **ראש הישיבה** זצ"ל, שפעם הורה כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לר' פינחס ז"ל ואמר לו: "ברויט זאלסטו געבן צו דער זעט, אנדערע זאכן וויפיל דו האסט", ופירש מרן את דבריו בדברי המשנה (אבות פ"א מ"ה): "יהי ביתך פתוח לרווחה, ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה", דלכאורה מהו הקשר שבין "יהיו עניים בני ביתך" ל"אל תרבה שיחה עם האשה", אלא שמטבע העולם שאם מטריחים עצמם ביותר עבור אורחים, לבסוף נמנעים מלהכניס אורחים לבית, ולכך אמר התנא, שאם רוצה אתה שיהי' ביתך פתוח לרווחה ושיהיו עניים בני ביתך, אז תשיח עם אשתך ש"אל תרבה", שלא להרבות יותר מדאי, רק שתתן לחם לשובע ושאר דברים כפי היכולת, ועי"ז יהיו עניים בני ביתך.

עליו להשיב: תוליך אותי אל הרבי שלי. והוסיף הרה"ק מרופשיץ: וכי איזה רבי יהי' זה, שיביאו אליו א' מחסידיו ויתן לו ללכת ממנו מבלי לעזור לו"? [208].

הרה"ח ר' אשר ישעי' אביגדור ז"ל
משב"ק אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

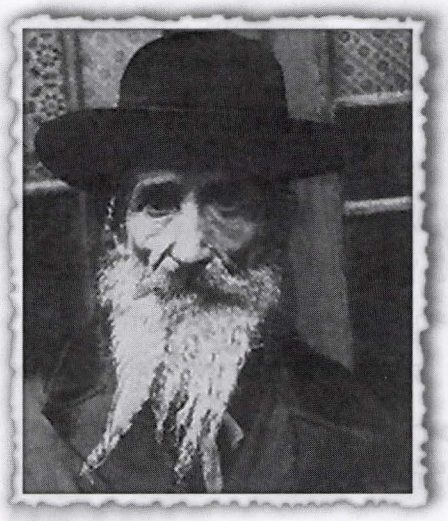
אחר פטירת הרה"ח ר' **פנחס גבאי** ז"ל, זכה לרשת משרת קודש זו לשמש בקודש אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, חתנו הגדול ה"ה הרה"ח בנש"ק ר' **אשר ישעי' אביגדור** ז"ל - בנו של הגה"צ ר' **אברהם ישכר בער אביגדור** זצ"ל אבדק"ק טערוויא שהי' נמנה בין גדולי וחשובי חסידי בעלזא - ששימש בקודש במשך שנתיים בלבד.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעגלה בהגיעו לדראהביטש קיץ תרצ"ו,
ליד מרן יושב הרה"ג ר' יעקב אביגדור ז"ל אבד"ק דראהביטש אחיו של הרה"ג ר' אשר ישעי' ז"ל
נראה גם הרה"ח ר' בערל ביליק ז"ל מראשי העסקנים של חסידי בעלזא בדראהביטש
(תשו"ח לבניו החשובים משפחת אביגדור הי"ו עבור הפרטים)

סיפר הגה"צ **מנאראל** זצ"ל, שכשהוצע להגה"צ ר' אברהם ישכר בער זצ"ל אבד"ק טעריווא, לשדך את בנו עם בתו של המשב"ק ר' פנחס ז"ל, בא הרב מטעריווא לבעלזא לשאול בעצת קדשו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע על כך, ומרן נתן הסכמתו. אחרי האירוסין נודע להרב מטעריווא שהכלה חולה במחלה מדבקת, בא למרן בטענה על מה ולמה יעץ לו לעשות את השידוך. קרא מרן לר' פינחס, ושאלו, מדוע לא סיפר לו כל הזמן שבתו

208 'גדולי חסידי בעלזא' (ח"ב עמוד שנז).

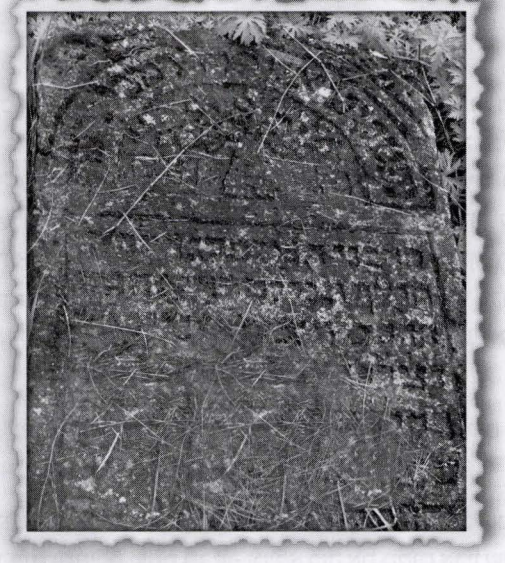

הגה"צ ר' אברהם ישכר דוב אביגדור זצ"ל
אבד"ק טערוויא

חולה. התנצל ר' פינחס: "וכי מי יכול להזיק לשידוך לבתי יותר ממרן, אם הייתי מספר, הרי מי שהיה בא לשאול בעצת הרבי בדבר השידוך היה הרבי מניא אותו מכך, ומה יכולתי לעשות, לא היתה לי ברירה אלא להסתיר את הדבר מהרבי". כאשר בא אח"כ הרב מטעריווא ושאל את מרן מה לעשות בדבר השידוך, אמר לו מרן שיעשה את החתונה, והוא מבטיח לו שהכלה תתרפא רפואה שלמה והכל יהיה על צד היותר טוב. ולמותר לציין כי אכן כך הי', והאשה זכתה לאריכות ימים ולבריאות השלימה עד זקנה ושיבה[209].

ר' אשר ישעי' לא האריך ימים, ונפטר זמן קצר לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ביום י"ט אייר דשנת תרע"ד לפ"ק.

וזהו נוסח מציבתו:

נפטר י"ט אייר ל"ד למב"י תרע"ד
פ"נ תנצב"ה
הרבני המופלג החסיד
הולך תמים ירא ה' נכד
הה"ק מראפישיטץ
זצללה"ה[210] משמש
בקודש אצל מרן
שליט"א מ' אשר ישעי'
בהרב ר' אברהם ישכר
דוב ז"ל[211] מטעריווי

209 'אדמור"י בעלזא' (ח"ב עמוד צג).

210 אמו היתה בת הרה"ק ר' **מנחם מענדל הורוויץ** זצ"ל מלינסק, בן הרה"ק ר' **אברהם חיים** זצ"ל, בן הרה"ק ר' **נפתלי צבי מראפשיץ** זי"ע.

211 הגם, שבעת פטירתו הי' אביו הגה"צ **מטעריווא** זצ"ל עודו בחיים, ונפטר רק כשבע שנים לאחר מכן ביום י"ב אלול תרפ"א, כנראה, שבעקבות המלחמה שפרצה כחודשיים ומחצה אחר פטירתו, לא הי' באפשרות להקים המציבה על קברו עד אחר שוך חמת המלחמה (יצויין, שבבעלזא הקימו המציבות רק אחר י"ב חודש, כמובא למעלה עמ' 422), ולכך עד שהספיקו להעמיד המציבה כבר לא הי' גם אביו בין החיים, כך שעל מציבתו כבר נכתב על אביו "ז"ל".

אחר שנפטר ל"ע בדמי ימיו, מילא מקומו לעמוד ולשרת בקודש גיסו, חתנו השני של ר' פנחס גבאי, ה"ה הגבאי הנודע הרה"ח ר' **אהרן יהושע לאנדא** ז"ל[212].

הדומ"ץ הרה"ג ר' שלמה יעקב קליין ז"ל

הגה"צ ר' **שלמה יעקב דיין** זצ"ל שימש כדומ"ץ בבעלזא תקופה קצרה בלבד מאז פטירת חותנו הגה"צ ר' **יחיאל מנחם דיין** [מאונטנער - מענטש[213]] זצ"ל שהיתה שנים אחדות קודם לכן[214]. לדאבון לב נפטר בדמי ימיו ולא הניח אחריו זש"ק.

אחר פטירתו סיפר פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בשבחו, שנהוג הי' בעיר בעלזא כי ההכנסות של הד' מינים של חג הסוכות היו שייכים להדיין דמתא[215], וכשנתמנה ר' שלמה יעקב לדיין, אמר, דאיתא

212 המשב"ק ר' **אהרן יהושע לאנדא** ז"ל הי' הגבאי הראשי אצל כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע ואצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע. הוא הי' ת"ח מופלג ועתיר נכסין [הי' לו מסחר של בלוני סודה], בעצמו הי' יחסן גדול מנכדי הבעש"ט הק' זי"ע. הגבאות הי' כנסוכה עליו בהיות לו כל המעלות והתכונות שצריך להיות לגבאי, וכ"ק מרן **מהר"א** זי"ע התבטא פעם עליו לכ"ק אדמו"ר בעל **'אמרי חיים' מוויזניץ** זצ"ל: "ר' אהרן יהושע איז געווען א וועלטס-חכם" ('גדולי חסידי בעלזא' בערכו). הוא הי' מתפאר שיש לו סמיכה לגבאות עוד מכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, לפי שפעם הי' חסר הגבאי שהי' מסדר המקומות אצל ה"טיש" אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, וביקש מרן מר' אהרן יהושע שהוא יעשה זאת, וראה זאת כסמיכה ממרן על הגבאות (ההגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל). בימי זקנותו אצל כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע כבר לא הי' בכוחו להגיע לכל "טיש", וגם מינו אחר תחתיו לכתוב הקוויטלעך. נפטר בפרעמישלאן והובא לקבר ישראל.

213 כשהבריח את הגבול מרוסיא לגאליצי' החליף את השם מ"מענטש" ל"מאונטנער". הוא התיישב בבראד ומשם הוזמן לשמש כמו"ץ בעיר בעלזא עוד בימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע. עוד אודותיו ראה בחלק ב' פרק יד.

214 בספרינו חלק ב' פרק יד העתקנו מכתב הגה"ח ר' **לוי דיין** זצ"ל בנו של הגה"ח ר' **יחיאל מנחם דיין** זצ"ל, וכותב שם בשנת תר"פ שזה קרוב לשלשים שנה שמשמש בתור ראב"ד בבעלזא - דהיינו מתחילת שנות תר"נ - ומילא בזה את מקום אביו ששימש מקודם לכן כארבעים שנה כדומ"ץ עוד מימי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

215 מנהג זה מצאנו כתוב בספר 'נהר מצרים' - מנהגי קהלת מצרים, שכן הי' נהוג מאז ומקדם, וז"ל שם (הלכות סוכה ולולב את ה): "המנהג קדום בעיר מצרים ועיר נא אמון יע"א מדורות לפנים, שראש אב"ד הרב המורה צדק אשר יושב על כסא ההוראה הוא לבדו הקונה אתרוגים מכיסו וממונו, והוא השולח אתרוגים למזכי הקהלות אשר בבתי כנסיותיהם, וכן הוא שולח אתרוגים ליחידי סגולה שבקהל הלוקחים בידם אתרוג ולולב, ומקופת בית הכנסת משלמים להרב המורה צדק מחיר האתרוג, וכן משלמים לו היחידים איש כפי נדבת לבו, וחוץ מהרב המורה יצ"ו אין רשות לשום בר ישראל להביא אתרוגים כדי למוכרם לאחרים, והזכות הזאת ידוע היא אצלם שזאת היא מיוחדת לכבוד הרב המורה יצ"ו מיום שבתו על כסא ההוראה במצרים, וכן בנא אמון. וכפי האמור יכול מן הדין הרב המורה להעניש כל איש אשר יזיד להסיג גבולו ולקפח פרנסתו אם יביא אתרוגים למוכרם או לחלקם על היחידים באופן שיזיק להנאת הרב המורה, כי הרי זה גוזלו ממש, ואמנם אשריהם ישראל קדושים הם, ישרנים הם, וחסים על כבוד הרב וכבוד תורתו ומעולם לא נועז איש לעשות כזאת, וגם ראשי עם קדש ויחידי הקהל ימחו בידי העושה זאת, ישמרם צורם ויהיה מגינם וסתרם".

ב'מטה אפרים' (סי' תרב סכ"א) שבימים אלו של עשרת ימי תשובה ימעט במשא ומתן ויעשה תורתו קבע, וא"כ איך אוכל דוקא בימים אלו לעסוק במשא ומתן, ומשום כך ויתר על כל ההכנסה[216].

וזהו נוסח מצבתו:

נפטר כ"ב טבת שנת תרנ"ו
פ"נ איש חסיד ועניו
ירא ה' הרב החריף ובקי
בחדרי תורה ובסברא
ישרה מורה הוראה
ודיין דפה מו"ה שלמה
יעקב בן הרב החסיד
המופלג מו' יוסף זינדיל
נ"י מסיגיט[217] וחתן הרב
הגדול מ"ו יחיאל מנחם
זצללה"ה מפה תנצב"ה

פ"נ
הרב הצריק החסיד המפורסם
הישיש והמופלג לנזר תורה
ברבים עד סוף ימיו בעיר
סיגעט הוצק חן בשפתותיו
ורבים השיב מעון
כק"ש
מוה' יוסף זינדעל זצללה"
הנקרא בפי כל
ר' זינדלע סיגטער
נפטר ב'שט בן צ"א שנים
ארח"ח טבת עו"ת
ת נ צ ב ה

מצבת הרה"צ ר' יוסף זונדל קליין ז"ל
(תשו"ח לנכדו הרה"ח ר' אברהם וואלף שווארץ הי"ו
שהמציא לנו תמונה זו)

216 דבר זה סיפר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע לגיסו של ר' **שלמה יעקב**, ה"ה הרה"ח ר' **אשר ישעי' שווארץ** ז"ל (חתן הרה"ח המפו' ר' יוסף זינדל קליין מסיגעט ז"ל) משמשם בקודש של שלשת צדיקי סיגעט, בעל 'ייטב לב' זצ"ל, בעל 'קדושת יו"ט' זצ"ל ובעל 'עצי חיים' זצ"ל. כשנכנס פעם ביחד עם בנו הצעיר ר' שלמה יעקב ז"ל עם קוויטל לכ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע, ויהי כאשר מרן קרא בקוויטל את שם הבן "שלמה יעקב", אמר לו מרן: "הלא בודאי נקרא הילד ע"ש גיסך הדיין ר' שלמה יעקב, והרי אתה לא הכרת אותו, הבה ואספר לך על גודל הי"ש שלו", ואז סיפר לו מרן דבר זה (מפי נכד אחותו הרה"ח ר' אברהם וואלף שווארץ הי"ו בנו של הר"ר שלמה יעקב הנ"ל).

217 הרה"צ החסיד המפו' מוהר"ר **יוסף זינדל קליין** ז"ל מסיגעט נולד בעיר קורלאנד ברוסיא בשנת תקפ"ו, וכאשר בתקופה ההיא גברה גזירת הקאנטוניסטן, והיו לוקחים הצעירים לצבא הצאר הרוסי, שלחו אותו לגאליציע ושהה בבעלזא, שם נמנה בין היושבים אצל כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ולמד בחברותא עם כ"ק הרה"ק בעל **'אמרי יוסף' מספינקא** זצ"ל. לימים נשא אשה בסיגעט ושם איוה למושב לו, הרביץ תורה לרבים בביהמ"ד פועלי צדק בעיר, ושמו הטוב נודע בשערים באשר זכה להשאיר שם ושארית בישראל עם המון צאצאיו בכל תפוצות ישראל לאויט"א. נפטר בזקנה מופלגת בשנת תרע"ז. יצויין שרבים מבין צאצאיו נקראו בשם "שלמה יעקב" ע"ש בנו הדיין ר' **שלמה יעקב** מבעלזא ז"ל שלא הניח אחריו זש"ק ל"ע. יהא זכרו ברוך.

הרה"ג ר' צבי קראכמאל ז"ל

גם נמצאה בבית החיים מצבת הרהגה"ח מוהר"ר **צבי קראכאמאל** ז"ל, אשר ידיו רב לו בעסקו בצרכי ציבור, ובפרט ידועים פעולותיו לטובת החברה הקדושה "מחזיקי הדת" בתור "מזכיר" של סניף החברה בבעלזא.

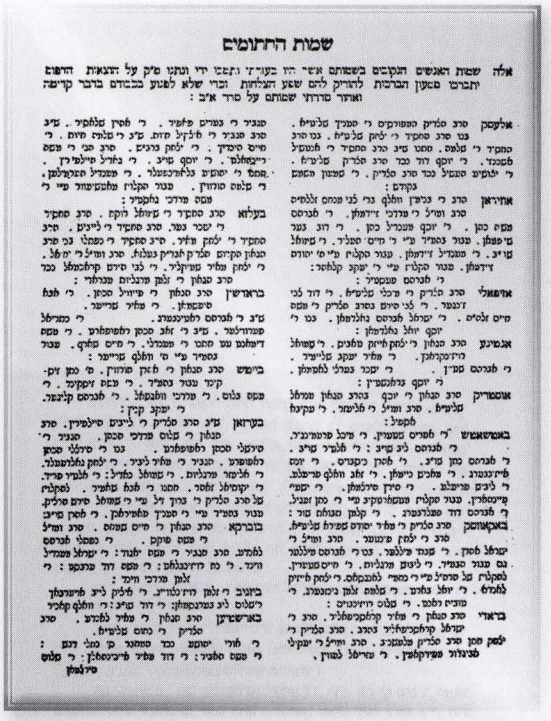
מקום מנוחתו הוא ג"כ בין חשובי וקרואי העדה, בין הדיינים ששימשו בבעלזא, ומראשותיו של הדומ"ץ הרה"ג ר' **שלמה יעקב** ז"ל. כפי הנראה מהלשון המופיע ע"ג המציבה "שואלין לו בדבר הלכה והשיב", שברוב גאונותו שימש גם הוא במידה מסויימת כדומ"ץ.

וכה הוא נוסח המציבה עד כמה שאפשר לקרות:

נ' י' ניסן תרנ"ו י' תענית צדיקים
פ"נ צנא מלא ספרא
יקר רוח ואיש תבונות ה"ה
מו"ה צבי ב"ר גדלי' קראכמאל
נין ונכד להרה"ג מו"ה אפרים
זלמן מרגליות זצ"ללה"ה
מחכמי קלאז רבתי מבראד
שאו קינה זה מכבר על השאת והשבר
צבי תפארת עטרת זהב
יקרה על ראש בית אבותיו
ולבני ביתו ולכל משפחתו
מיעט משנתו והירבה מקנתו
בתורה ובמידות ובמעשים
טובים, שואלין לו בדבר
הלכה והשיב, הקדיש רוב
עיתותיו לתורה במסירת
נפשו וגופו, נפש יקרה
עניו וחרד לדבר ד' וחפץ
להשיב למבקשים טובתו
בלב שלם ונפש חפצה

- מכאן ואילך חסר -

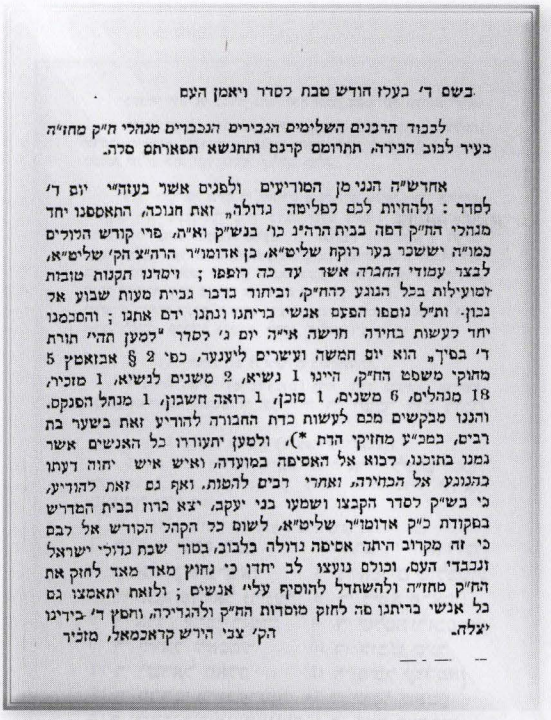

שמות החתומים

אלה שמות האנשים הנקובים בשמותם אשר הזו בעזרי ונתנו מ"ק על הוצאות החתום יתברכו מאתן הברכות להודיק להם שכר שלא לפגוע בכבודם בדבר קדימה ואחור סדרתי שמותם על סדר א"ב :

אלעסק
אויראן
אזמאלי
אטמינע
אטמארוק
באשאשוש
בראדי

בין החתומים על ספר 'הפליאה' (פרעמישלא תרמ"ד), חתום: "ר' צבי הירש קראכמאל נכד הרב הגאון ר' זלמן מרגליות מבראדי"

"הק' צבי קראכמאל, מזכיר" כחותם במודעות מטעם ח"ק "מחזיקי הדת"

מצבת הרה"ג ר' צבי קראכמאל ז"ל סמוכה למצבת הרה"ג ר' שלמה יעקב דיין ז"ל, שתיהם סמוכות ונראות למקום מנוחת רבוה"ק זי"ע

בעזהי"ת יום א' לסדר בהב זאת זכרון בספר פה בעלזא יצ"א.

להגבירים המפורסמים, אנשי אמונה, עושי אהם בשלמה.
שומרי משמרת הקודש — מנהלי מחז"ח בעיר לבוב-הביהמ"ד — ד'
וישפות שלום לפו ויהי נועם עליהם סלה.

לקול הקריאה מיום ד' לחודש מבת, הנו אנשי עירנו אוניהם,
ויחקבצו יחד מקצון ועד נדוך בהכב שלם ביום ג' בא העברי לעת
נשות צללי ערב, לחזות בנועם ד' בבהמ"ד דקהתנו; וקיימו
וקבלו עליהם ועל זרעם להחזיק הק'; ולהגדיל תורה ולהאדירה,
בחרו מביניהם אנשי מעשה שונאי בצע, לישרת בקודש עצהיהם,
לנהל ההמורה דפה בעקבי אבותיהם על דרך סלולה, באזהה נבוזה
ומשרים כיאות לעדת ישורון. וענו ואמרו כלם כפה אחד ובלב
אחה, למנות פקודים נבונים למען יצליחו ויעשו פרי.

ואלה הם לראשיהם בשמותיהם.

1 נשיא ראש (פרעזידענט) הה"ה הרב בונצינא קדישא,
הסידא ופרישא, משנתו זך ונקי מוה"ר ר' **ישכר דוב רוקח**
שליט"א.

2 משנים לנשיא (וויצע-פרעזידענטן)

1 הה"ה הרב בונצינא קדישא מוה"ר **אדר' ליבש רוקח**
שליט"א. 2 הרב המופלג בקי בהלכתי תורה מוה"ר **יחיאל**
מזוטענער מויין דפה.

18 מנהלים (אויפשוס-מיטגלידער) ואלה הם.

1	הרב ר' **יוסף לאם**	3	הרב ר' **יודא רוקח**
2	ר' **אייזיק ליברמאן**	4	ר' **אפרים שולבערג**
5	ר' **יוסף עזריאל נרינער**	6	ר' **ליפא פראם**
7	ר' **אהרן קלמן ראטה**	8	ר' **שלמה גרוסמאן**
9	ר' **יהיאל לאכמיר**	10	ר' **ליבש סיגל**
11	ר' **ישראל פאלק**	12	ר' **מיכל עדלמאן**
13	ר' **מרדכי ווינבערגער**	14	ר' **יעקל מאבע**
15	ר' **מרדכי הירש שטאנגער**	16	ר' **חיים רייכמאן**
17	ר' **נעציל זאהן**	18	ר' **אנשיל העמירליגג**

6 מפלאי מקום (ערזאטצמענער)

1	ר' **יעקל גארפינקיל**	4	ר' **הירש קעללער**
2	ר' **יהנן אדלער**	5	ר' **אברהם ווינריב**
3	ר' **קאפיל מאנגער**	6	ר' **הירש בארער**

1 קאסיער ר' **אברהם רוד פאלק**. 1 קאנטראלאר
הה"ה **הרים פישלער**. 1 בוכהאלטער ר' **הירץ שנאפף**.
1 מזכיר ר' **הירש קראכמאר**. 1 מיינונ למזכיר הה"
ישראל היים.

לזאת האנו ותשיעו את הוד קולם במהבבם העתי עדי
תבל, למען הרבות יראי ד' להחזק בעל התורה ולומדיה.

הק' **ישכר דוב רוקח** בן הרב הצדיק שליט"א
נשיא ראש. פ-עזידענט
הק' **צבי קראכמאל** מזכיר

מכתב ב'מחזיקי הדת' מהרה"ג ר' צבי קראכמאל ז"ל על אודות האסיפה שהתקיימה בבעלזא בבית כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע

בעזהי"ת בקול חודה חמרה הגנו מחזיקים להח"ק "מחזיקי הדת" דק"ק לבוב אשר ה"ל זה היום שקיבנו לו מצאנו באסיפת קהל ועדה עדה ד', אשר פה ק"ק בעלזא יציו ר' עליהם יחי' וכראשם בגבור אדמו"ר הרב הגאון הקדוש שלימא האב"ד דפה זיום נ' לפ' אמור תר"ם לפ"ק, והתקשרנו בקשר חזק ואמיץ ואמרנו חברים אנחנו לירא' ר' ולחושבי שמו ונתיסדה בשביומות ח"ק "מחזיקי הדת" אשר נתיסדה להעמיד הדת על תלה ולהיות לעזר ולסעד בנפשינו ובנוסינו ובמאודנו לחזק עמודי הדת. ואלו הם מנהלי מחזיקי קדישא אשר נתברר ע"י רוב דעות רובם בכולם:

הרב התריש החסיד המפורסם בנשי"ק מו"א שמואל רוקח נ"י
נשיא הראש (פרעזעס).

הרב התריש החסיד המפורסם בנשי"ק מו"ה ישכר דוב רוקח נ"י
והרב החריף החסיד שלשלת היחס מו"ה יעקב ארי' וויינפראש נ"י
למשנה לראש (אבמאנגשטעלליערמענער).

18 מנהלים (אויפשוסמיטגליעדער): הרב התריף מוה"ר יחיאל מאזעגער מו"צ דמהקים, הרב החסיד תיחסן מו"ה יוסף לאם נ"י, הרב החסיד היחסן מו"ה יהודא רוקח נ"י, הרבני הגגיד מו"ה אייזיק ליבערמאן נ"י, הרבני הגגיד מו"ה יחיאל לאשיר נ"י, הרבני הגגיד מו"ה נתן קענר נ"י, הרבני החסיד המופלג מו"ה אהרן קלמן ראהם נ"י, הרבני הגגיד מו"ה אפרים שאולבערג נ"י, הרבני המופלג מו"ה שלמה גרוסמאן נ"י, הרבני הגגיד מו"ה יעקב מאבע נ"י, הרבני הגגיד מו"ה ליפא פראם נ"י, הרבני הגגיד החסיד מו"ה אביש וואריצל נ"י, הרבני הגגיד מו"ה חיים רייכמאן נ"י, הרבני הגגיד מו"ה אברהם דוד סאליס נ"י, הרבני הגגיד מו"ה יוסף עזריאל נרינגר נ"י, הרבני החסיד המופלג מו"ה אנשיל העמירליגג נ"י, הרבני הגגיד החסיד מו"ה נעציל זאהן נ"י, הרבני הגגיד מו"ה שמה מייקענער נ"י.

6 עזאצמענגער: הרבני החסיד המופלג מו"ה אברהם רייכמאן נ"י, הרבני החסיד המופלג מו"ה אברהם ווינרעב נ"י, הרבני המופלג מו"ה יצחק שפראלבערג נ"י, הרבני הגגיד המופלג מו"ה קאפיל מאנגער נ"י, הרבני הגגיד מו"ה שמעון מאנפנער נ"י, הרבני הגגיד מו"ה צבי הירש קעללער נ"י.

המזכיר-(שריפטפיהרער): הרבני הגגיד החסיד המופלג מו"ה צבי קראכמאל נ"י.

סוכן (קאסטיליער): הרבני התריף החסיד הגגיד מו"ה דוד מאיר בריינר נ"י.

העומד על משמרת הגבאות (בוכהאלטער): הרבני הגגיד המופלג מו"ה אברהם צבי נאדוזאמים נ"י.

רואה חשבון (קאנטראלאר): הרבני החסיד המופלג מו"ה חיים פישלער נ"י, הפרעזים והמנהלים השניהו והביעו לעשות עוד רואה חשבון אחד את הרבני המופלג מו"ה אורי פרידענדליך נ"י.

משגיחים (אדמיניסטראטארען): הרבני הגגיד המופלג מו"ה מיכל עדלמאן נ"י והרבני הגגיד המופלג מו"ה משה דאנגר נ"י.

האנשים אשר כאו פה עידנו בברית חברתינו הקדושה שלשה מאות וששה ושמונים איש השם ישמרם ויברכם בכל טוב ויהי נועם ד' עלינו עד ביאת ינון בבי"א.

הק' **מאיר יצחק**
גבאי דכה"כ ובהמ"ד.

פרטי-כל מח"ק "מחזיקי הדת" בבעלזא שחתום עליו "הק' מאיר יצחק גבאי דביהכ"נ וביהמ"ד". מוזכר בתוכו: "המזכיר [שריפטספיהרער]: הרבני הנגיד המופלג מו"ה צבי קראכמאל נ"י"

סדנא דארעא חד היא - עוד מהנטמנים בבית החיים

אודות חשיבות הקבורה בבית החיים שבבעלזא, ראוי להביא עובדא מאלפת שרואים ממנו עד היכן הקפידו רבוה"ק על הנקברים שם שיהיו ראויים לכך:

כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע הי' בעיר מונקאטש על שני שבתות, והי' שם יהודי תלמיד חכם ובעל נכסים ושמו ר' **שלמה קרוי** ע"ה, והי' לו בית מלאכה הנקרא "זעהג", שעבודתו הי' לחתוך לנסרים העצים שכרתו בתוך היערות, ולמכרם לבעלי בתים. במסחרו היו עובדים גם כמה נכרים, שהם עבדו גם בשבת על פי היתר של שטר מכירה[218]. וכשנכנס יהודי הלז לכ"ק מרן **מהר"י** זי"ע עם קוויטל, אמר לו מרן: "אינני מפקפק חלילה על השטר מכירה שלך, שבוודאי עשית על פי הדין, אבל עכ"ז אני מבקש אותך שתפסיק העבודה בשבת", וחזר מרן עוד הפעם על דבריו, והמשיך: "מען קען דאך נישט וויסן, סדנא דארעא חד היא".

ר' שלמה, אם כי לא הבין כוונת מרן בדבריו הללו, מ"מ כמובן שעשה כדברי מרן והפסיק את העבודה בשבת, ומאז נתקרב מאד אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, והתחיל לבא לעתים תכופות לבעלזא.

באחת מנסיעותיו לבעלזא, חלה שם, ואחר זמן קצר שבק שם חיים לכל חי, והובא לקבורה בבית החיים שבבעלזא לא רחוק מהציון הק' של כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, או אז הבינו כוונת דברי כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע באמרו "סדנא דארעא חד היא", מאחר שידע מרן כי עתיד הוא להיקבר סמוך למקום מנוחתם של הני קדושי ארץ, ולא רצה שיהא שם איש הסומך על היתירים הללו, על אף שעל פי הלכה אין בזה חשש[219].

עובדא נוספת מה שאירעה בבית החיים בבעלזא. הי' בחור חשוב למדן וירא שמים שלמד בבעלזא בשם **ברוך אברהם בלויגרונד** ז"ל[220], שנודע בצדקתו ובלמדנותו. למגינת לב נפטר בעודנו בבחרותו, והובא

218 עי' שו"ת 'דברי חיים' (סי' ז).

219 הרהגה"ח **ראש הישיבה** זצ"ל. וציין לדברי קדשו של כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע (המובא ב'מאקאווער חיבור' פ' כי תשא) על הפסוק "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ד' מקדשכם" (שמות לא, יג), שפי' רש"י ז"ל שם "לדעת האומות בה כי אני ד' מקדשכם". ולכאו' הוא לפלא, מה הפי' שידעו האומות ע"י השבת שד' מקדש את עמו ישראל. ופי' מרן, דהנה ישנם בעוונותינו הרבים כמה אנשים שהם בעצמם שומרים את השבת, אבל בהנכסים שלהם עושים המשרתים כל העבודות, ואינם יודעים כלל אם אצל בעל הבית היום שבת או לא. אבל אם המשרתים נחים בשבת מכל העבודות אז גם הם יודעים שיש שבת בעולם, אשר אסור לעבוד בו שום עבודה בשביל ישראל בנכסיו. ע"כ אמר הכתוב "אך את שבתותי תשמרו וכו' לדעת כי אני ה' מקדשכם", ופירש רש"י ז"ל שהאומות ידעו גם כן, דהיינו שישמור את השבת מכל וכל, שאף המשרתים שלו שהם מאומות העולם ידעו שיש שבת בעולם, שאסור לישראל לעשות בו מלאכה אפילו על ידי המשרתים.

220 בנו של הגה"ח ר' **אפרים בלויגרונד** ז"ל דומ"ץ בעיר באבוב. הי' מופלג ביראתו ובגאונותו. על שאלתו הגאונית משנת תרנ"ג להגאון ר' **יוסף ענגיל** זצ"ל השיב לו בזה"ל: "אל כבוד איש לא ידעתי אכנהו, אך מכותלי מכתבו ניכר כי מופלג בתורה הוא, ה"ה כבוד התורני המופלג החריף ושנון מו"ה אפרים בלויגרוגד נ"י בק"ק באבוב במדינת גאליציען" (שו"ת 'בן פורת' סי' ה). תולדותיו וקצת מחידושי תורתו נדפסו בקובץ 'עץ חיים' (גליון א עמוד מד).

למנוחות בעיר בעלזא. אחר פטירתו אירע שיהודי אחד ציוה לפני מותו כי יקברוהו בסמוך לקברו של הבחור ברוך אברהם ע"ה. אנשי הח"ק התלבטו בדבר, כיון שאותו אדם מוחזק היה לאיש פשוט. בסופו של דבר קיימו את דברי המת, והטמינוהו כפי בקשתו. למרבה הפלא, בין שני הקברים הסמוכים, צמח לו לפתע עץ, שצורת גזעו התאימה בדיוק למשעול הצר שבין שתי המצבות, כמבקש להפריד ביניהם[221].

הרה"ח ר' יצחק ווינשיבוים ז"ל מוכר-ספרים בבעלזא

בבעלזא הי' תופר מנעלים שהי' עושה מלאכתו גם בשבת רח"ל, וכל התראות ואזהרות לא הועילו להשפיע עליו שלא יחלל שבת. כשמת, הניחו אותו החברא קדישא מחוץ לגדר בית החיים. כמובן שהדבר העלה רוגזם של בני המשפחה, ובאותו ליל שב"ק באו בניו לבית הכנסת ורצו להכות את ר' **נחמן שמש** ז"ל שהי' ממונה על מקומות הקבורה, וכמובן נעשה רעש גדול בבית הכנסת.

בתקופה ההיא הי' כ"ק מרן **מהר"א** זי"ע מתפלל מנחה בביתו והופיע לביהמ"ד רק לקבלת שבת, כשהופיע מרן לבית הכנסת ושמע את קול הרעש ואת טענותיהם של בני הנפטר כלפי ר' נחמן שמש, גער בהם מרן, ואמר: "זאלן זיי שטיל זיין, זיי שעמען זיך (הם מתביישים מאביהם שהי' מחלל שבת)? איך וועל זאגן נאך, וועלן זיי זיך מער שעמען". אז שתקו ויצאו בפחי נפש[222].

חותמת המוכ"ס מבעלזא
הרה"ח ר' יצחק ווינשילבוים ז"ל

כשנפטר אביו של הרה"ח ר' **יצחק ווינשילבוים** ז"ל ה"מוכר-ספרים" בבעלזא ומחשובי החסידים ובאי ביתו של מרן, קבעו אנשי החברה קדישא מקום מנוחתו סמוך למקום קבורתו של מלמד א'. ואולם בניו רצו שיטמינוהו במקום אחר

221 קובץ 'עץ חיים' באבוב (שם).

222 הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל.

שלדעתם הי' מקום מכובד יותר. באו לפני כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שיכריע בדבר. אמר להם מרן, וכי סמוך למקומו של "מלמד" מילתא זוטרתא היא, הלא גם הקב"ה נקרא "מלמד תורה לעמו ישראל"[223].

מימין נראה מצבת מרת הענטשא מרים ב"ר צבי ע"ה, ובשמאל מצבת הרבני ר' שמחה ב"ר יקותיאל זיסי ז"ל

המצבה היותר קדומה מבין אלו הנמצאות כהיום בבית החיים זה, היא על קברה של האשה מרת **הענטשא מרים** ב"ר **צבי** זצ"ל, שנפטרה בשנת תר"ה. לא הרחק ממנה נמצאת גם מצבת הרבני ר' **שמחה** ב"ר **יקותיאל זיסי** ז"ל, שנפטר בשנת תר"ח לפ"ק. שניהם טמונים סמוך ונראה למקום משכן רבוה"ק זי"ע ובני המשפחה[224].

מצבת ר' משה ב"ר יצחק צבי מיאניב ז"ל

בין המציבות הנשארות נמצאת גם מצבה מא' שנפטר ל"ע במגיפה רח"ל שהיתה בעת פטירת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בשנת תרט"ו, ה"ה מו"ה **משה** בן הרבני מו"ה **יצחק צבי מיאניב** ז"ל, ומתחלת בנוסח: "וימת שם משה במגיפה לפני השם".

עוד נמצאת בין המציבות הנשארות מצבת מו"ה **יעקב קאפיל הכהן** בן הרבני ר' **דוב בעריל** ז"ל, שבנוסח המצבה מקוננים במיוחד על שהי' בן יחיד להוריו ונפטר עוד בחיי אביו[225]. כמו"כ נמצאת שם מצבת מו"ה **שלמה** בן מוה"ר **ארי' הכהן** ז"ל שג"כ נפטר בעודו באבו בחיי אביו[226].

מע"ג המצבות נוכחים לדעת גם על כמה אנשים מעיירים ועיירות הסמוכות לבעלזא, שבמקרה נזדמנו לעיר בעלזא, כל

223 מפי הגה"צ ר' **אלימלך אשכנזי** שליט"א אבד"ק מעלבורן.

224 כפי הנראה ממציבות הללו, וממציבות נוספות המובאים בהמשך הנמצאים בקצה האחר של הבית החיים, כבר השתמשו עוד בחיי כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע בכל שטחי הבית החיים [לבד החלק שבצד מזרחית צפונית שהוסיפו בשנת תרצ"א כמובא למעלה].

225 נפטר ביום כ' כסלו תרע"ד לפ"ק.

226 נפטר ביום י"ח תמוז תרס"ט לפ"ק.

א' בסיבתו, ושם שבקו חיים לכל חי, והביאום שם למנוחת עולמים. ביניהם נמצאות: מצבת מו"ה **אליהו משה** ב"ר **אליעזר** ז"ל מעיר זאלקווא[227], מצבת הרבני הנגיד ר' **זאב וואלף מענקיש** ז"ל מלבוב[228], מצבת מרת **מירל** בת הרב המופלג מוהר"ר **צבי דוד הלוי** ז"ל ממאסט[229], ומצבת מרת **הענדל** בת הרב המופלג מו"ה **ירמי' הלוי** ז"ל שו"ב בק"ק בראד[230].

מצבת ר' שלמה ב"ר ארי' הכהן ז"ל

סדר הלויית המתים

כמו בכל קהילה יהודית, היתה קיימת גם בבעלזא "חברה קדישא" וקראו לה "מעלאטשער'ס", שהכוונה שלה "מלווים"[231].

מקומות הקבורה בבית החיים היו מחולקים לפי סדר מסויים, דהיינו, שורות מיוחדים של כהנים, של ילדים רכים, של נשים, וגם מקום מיוחד

מצבת הר"ר אליהו משה ב"ר אליעזר ז"ל מזאלקאווא

מצבת הרבני ר' זאב וואלף מענקיש ז"ל מלבוב בכניסה לבית החיים

227 מנוסח המציבה נראה שהי' ת"ח ואיש מסויים. וזה נוסחה: (ראשי השורות הם ר"ת של שמו "אליהו משה"): "כתר תורה - א'בל גדול לכל יושבי עירך - ל'א זכו למקום משכן כבודך - י'ען פתאום נלכדה כל אבריך - ה'נה ברחת מעיר הוריך ומורך - ו'חצב לך פה קבר אשריך - מ'ה טוב ומה נעים גורלך - ש'ערי גן עדן נפתחו לפניך - ה'תורה והמצוה יגינו בעדך - ה"ה מו"ה **אליהו משה** במו"ר - **אליעזר** ז"ל מעיר זאלקווא - נפטר בש"ט ערב שבועות - שנת תרל"ב תנצב"ה".

228 מציבה זו היא משנת תרי"ב. כפי מה שכתוב תחת נוסח המציבה, הי' מקום מגוריו בעיר לבוב, וכנראה הי' איש מכובד ביותר (משפחת "מענקיש" היתה ידועה בלבוב ע"י בית דפוסו המפורסם של הרה"ח ר' אברהם יצחק מענקיש ז"ל מלבוב), והגיע לבעלזא לצורך רפואות, ושם שחל"ח והובא שם למנוחות [כהנוסח ע"ג המציבה: "מה גדל השבר כי רגליו הובילוהו מעיר מגורתו לרפאות חייו הקשה, אהה כי חצב לו פה מקום קבר"]. מציבה זו נמצאת מיד בכניסה לבית החיים, ונשארה עומדת גם כשכל המציבות בביה"ח נחרבו.

229 כפי נוסח המצבה "הרב המופלג הירא וחרד מוהר"ר **צבי דוד הלוי** זלה"ה", נראה שהי' איש מסויים, אמנם לע"ע לא ידוע לנו אודותיו זולת פרט זה המופיע ע"ג המציבה שהי' מתגורר בעיר מאסט, וכנוסח המציבה: "באה הנה - מק' מאסט עיר מולדת ומגורתה - ובזה שבה נפשה למעונתה - עדה המצבה על מקום מנוחתה - למען ידעו בניה איה קבורתה".

230 נפטרה בחיי אבי' כ"ז אייר תרל"ז. אבי' הג"ר **ירמי'** ז"ל שו"ב בראד נזכר בשו"ת 'שואל ומשיב' (מהדורא תליתאה ח"א תשובה שעח), ונמנה גם בין המנויים לספר 'רביד הזהב' (פרעמיסלא תרל"ו), ובשאר ספרים.

231 עוד אודות חברה זו ראה חלק ב' פרק יד בכותרת "חברות".

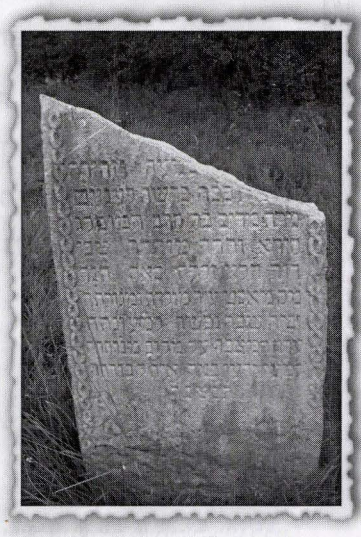
למיוחסים, וכן חלקה מיוחדת לרבני העיר וצדיקי'. קביעת מקום הקבורה וסידור כל ענייני' שייכת היתה לשמש העיר, בתקופה האחרונה - במשך שלשים וחמשה שנה עד למלחמת העולם האחרונה - היתה החזקה הזאת בידי ר' **נחמן שמש** ע"ה[232]. והי' לו פנקס שבו היו רשומים כל הנפטרים של יהודי בעלזא במשך מאות בשנים, ומקום מנוחתם,

כשנפטר יהודי ל"ע, היו מודיעים זאת מיד לר' נחמן שמש, וביחד עם אנשי החברה קדישא היו מסדרים את כל סידורי הלוויי והקבורה[233].

הידיעה אודות פטירת הנפטר וזמן הלוויי, נמסר לתושבי בעלזא ע"י ר' נחמן, הוא הי' עובר בחוצות העיירה בעוד שהוא אוחז בידו את הפטיש עם הידית בדרך הפוכה, לסימן שמישהו מיהודי בעלזא נפטר, ואז באו ושאלו אותו מי הוא הנפטר ומתי תתקיים הלוויי'. אם יהודי נפטר בשעות הלילה, הי' ר' נחמן עובר עם פטישו על פתחי הבתים של יהודי העיר בעת עלות השחר כרגיל, וכאשר הי' דופק שתי דפיקות על הפתח, הי' זה סימן שיש נפטר בר-מינן בעיירה[234].

מצבת ר' יעקב קאפיל ב"ר דוב בעריל ז"ל

מצבת מרת מירל ב"ר צבי דוד הלוי ז"ל ממאסט

מצבת מרת הענדל ב"ר ירמי' הלוי שו"ב בראד

232 ר' נחמן נכנס לתפקידו כשמש דמתא בק"ק בעלזא עוד אצל כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע, אולם כשמש של ה"חברא קדישא" נתמנה רק בשנת תרס"ה ע"י כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע. אודות שאר תפקידיו של השמש, ומה שהורה לו כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע בעת שנכנס לתפקידו בימיו, ראה בספרינו חלק ב' פרק יד בכותרת "גבאים ושמשים". אודות מה שהורה לו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בעת שנכנס לתפקידו בתור שמש ד"חברא קדישא", ראה למעלה פרק ב בכותרת "הרחוב בין ביהכ"נ לביהמ"ד".

233 בפנקס ק"ק בעלזא היו רשומים תקנות לה"חברה-קדישא" שתיקנם כ"ק מרן **מהר"י** זי"ע. כשחזר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אחר מלחמת העולם הראשונה, הוסיף לכך עוד תקנות מדילי' (הגה"צ מבילגורייא זצ"ל).

234 מנהג זה יסודתו בהררי קודש, ראה בצוואת בעל 'יסוד ושורש העבודה' (סימן לט), וז"ל: "הנה הנהוג בכל תפוצות עם קדוש, כשמת איזה אדם בלילה, אזי בבוקר כשהשמש קורא לבהכ"נ אינו מכה על השער רק ב' הכאות לסימן שיש בר מינן בעיר. ואני כששמעתי שהכה רק ב' הכאות, הייתי מכניס צער גדול בלבי על ההעדר אדם מעם קדוש הישראלי, כי מן הסתם נעדר גם הנחת רוח מבוראנו ית"ש מזה האדם, כיון שמת נעשה חפשי מן המצות, ולהיפך כששמעתי שהכה ג' הכאות הכנסתי שמחה בלבי שלא נעדר אדם מעם קדוש בעיר הזאת, וע"פ רוב הודיתי הודאה זו בפה מלא בזה הלשון: יוצרי ובוראי אני נותן הודאה גדולה לך על שלא נעדר אדם מעמך הקדוש בעיר הזאת בלילה. ע"כ בניי אהוביי בבקשה שתזהרו בעבודה זו ג"כ".

בדרך כלל היו מתחילים את סדר הטהרה בביתו של הנפטר. רק נפטרים שהובאו מחוץ לעיר, או הנפטרים שהי' להם סיבה מיוחדת, להם היו עושים הטהרה בחדר המיוחד לכך שעל יד בית החיים.

מהלך הלווי' יצאה מבית הנפטר, ונושאי המיטה ומלוויהם שמו בתחילה פעמיהם לרחבה שלפני בית הכנסת, ושם היו עורכים את ההספדים, ולאחר מכן המשיכו את דרכם לבית החיים.

נשים וקטנים לפני הבר מצוה לא היו רשאים ללוות את הנפטר עד לבית החיים ולהיות נוכחים בעת הקבורה[235], הם היו מלוים את הנפטר רק עד פרשת הדרכים שקראו אותה "דאס בערגל", ושם עמדו הנשים והקטנים וליוו במבטם את שיירת המלווים, עד שנתרחקו מנגד עיניהם.

באמצע הדרך בין בית הכנסת לבית החיים, כשעברו את בית הקברות הנוצרי הנמצא שם, היו עוברים עם המיטה בחפזון יתירה ובריצה ממש[236].

ההלווי' האחרונה בבית החיים שבבעלזא התקיימה בתקופת מלחמת העולם האחרונה, כאשר הגלו הנאצים הרשעים הרבה יהודים מעיירות הורובישוב וכֶעלֶם דרך הנהר בעלזאה, ובדרך מתו כמה אנשים ברעב ובקור, ולמחרת כשחילקו הרשעים מזון ברחבת ה"רינעק", יצאה הפקודה מהחיילים הגרמנים ימש"ו בזה הלשון: "אכטונג! אכטונג!, כל הכלבים החיים צריכים בשעה אחת לאסוף את הכלבים המתים, ולחלוק להם כבודם האחרון".

וככה מספר א' המשתתפים בהלווי' את ההרגשה הנוראה ההיא:

במשך כמה דקות הובאו ארבעה גוויות של מתים יהודים למרכז השוק. אמש בעת שה"טויטען מארש" [מצעד המות ממדינה למדינה] הושלכה מגבול אחת לחברתה, יצאו נשמתם של אלו הארבעה יהודים מרעב ומקור. אלו שנשארו בין החיים הסתדרו מבלי לבטא מלה בשורות של ארבעה אנשים בשורה, ובמהירות עזה הוקמה מיטה מדפים של עץ, שעלי' הניחו את ארבעה הגוויות, וכך נשאו אותם על כתפיהם.

מסע הלווי' הותחלה, בראשים מורכנים מעוטפים במחשבות של אבל התחלנו לעשות את דרכינו לעבר בית החיים היהודי של בעלזא. לפתע עמד לנגד עינינו בית הכנסת הגדול והמפואר, שהי' מבצר גדול וחזק, אשר עקב פארה וצורתה הממלכתית נראים כל הבתים בסביבותי' כחורבות. מכח דחיפה פנימית סטתה מסע הלווי' מדרכה ונטתה לעבר בית

235 כפי המנהג בעיה"ק ירושלים ת"ו.

236 בעת לוויית כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע - לפי עדות הזוכרים - עשו מחיצה של אנשים לאורך בית הקברות של הנוצרים שיפסיק בינו לבין מסע הלוי'.

הכנסת[237]. בבואנו למקום בית הכנסת הקיפנוהו בשבע הקפות, ובסיומן המשיכה הלווי' את דרכה לבית החיים.

בצאתינו בחזרה לכביש, שמנו לב כי מוקפים אנחנו בחיילי הגרמנים שהשגיחו בנו שלא יעיז א' מאתנו לברוח.

זמן ארוך עשינו הדרך עם הנפטרים בחוצות בעלזא ששררה בהם דממת מתים, כל משך דרכינו לא מצינו שום נפש חי'. הרחק מן המרכז היהודי נמצא הבית החיים, הוא נמצא באיזור נוצרי. רק קרוב ממש לבית החיים הבחנו שמכאן ומכאן מציצים עלינו דרך החלונות עינים נבהלות של הנוצרים.

הלכנו שקועים במחשבותינו החשכות, מי יודע לאן תוליך אותנו דרך זו, אולי מלווים אנו עכשיו את הלווי' של עצמינו. דממה שררה בכל הסביבה, רק הקולות של עקבותינו בשבילי' המקולקלים של בעלזא צלצלו באזנינו, שהפרו את הדממה המפחידה.

בבית החיים, בשכנות של מצבות ישנות שמחציתן נטבעו באדמה, חפרנו במהירות קבר בשותפות לכל ארבעת הגוויות מבלי תכריכים, רק עם טלית קרוע שהביא א' מאתנו עמו. הרבה ידים הגביהו חתיכות עפר לסתום את הגולל של הקבר החדש.

פתאום, בתוך הדממה העמוקה שבכל הסביבה, נפרצה בקול חזק "קדיש" אדירה ועניית "אמן יהא שמי' רבא" מלבות המלווים, שצלצלה בין אלפי המצבות שתחתיהן נוחים מנוחת עולמים דורות של יהודים, קדיש שהגיד שזהו הלווי' האחרונה בבית החיים היהודי של בעלזא...

237 כפי שהי' נהוג בזמנים כתיקונן - ראה עמ' הקודם.

פרק תשיעי

בית החיים (הישן)
"דאס אלטן הייליג ארט"

בית החיים הישן של בעלזא - וכפי שקראו אותו "דאס אלטן הייליג ארט"[1] - שימש מאות בשנים כבית העלמין היהודית של ק"ק בעלזא, שם באו לקבורה אנשי ורבני העיר בעלזא, כמה וכמה דורות מאז ומקדם.

תולדות וקורות בית החיים הישן

בשנת תקפ"ה יצאה גזרה מאת השלטון לסלול "שטראז" [=רחוב] חדש בדרך בואכה העיר בעלזא. ועל פי תכניתו של ראש העיר, הי' צריך הרחוב לעבור דרך בית החיים הישן. הלך אצלו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע וביקש ממנו לשנות את תכניתו, לבל יתחלל מקום קדוש זה.

כשהגיע אליו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבקש ממנו שישנה החלטתו, ולא יעשה

הרחוב שנסלל על מקום בית החיים הישן

1 ראה מה שהבאנו למעלה בתחילת פרק ח (עמ' 411) אודות כינוי השם "דאס הייליג ארט".

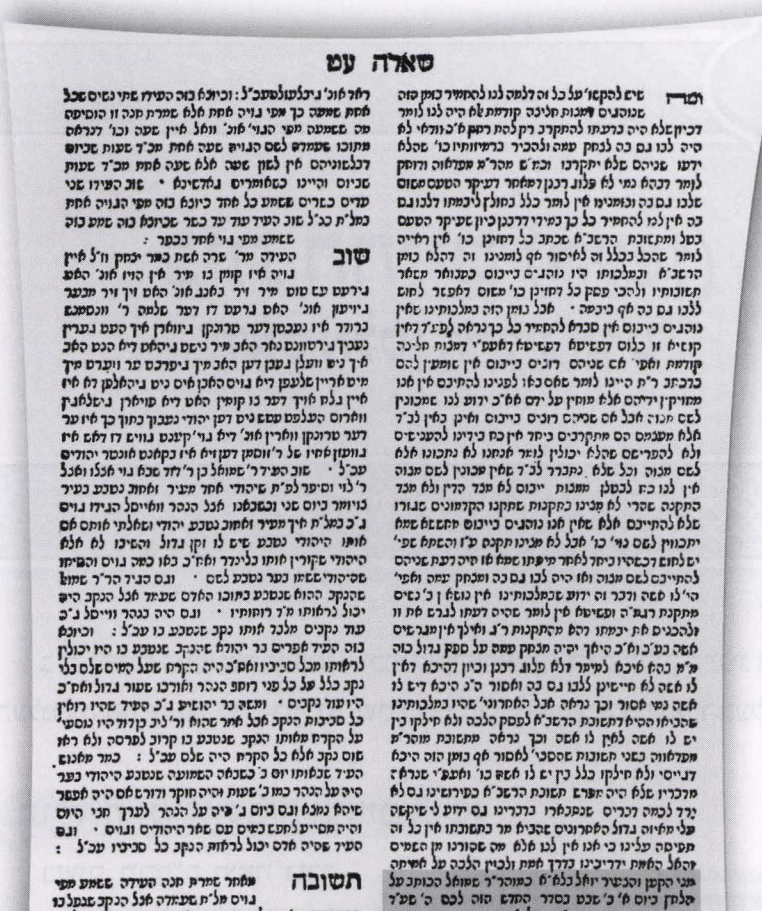
הדרך באמצע הבית החיים, אמר האדון שישאל אותו שלשה שאלות, אם ישיב עליהם, יסכים עמו לסבב הדרך מסביב לבית החיים.

ושאל האדון את מרן שלשה שאלות הבאים:

שאלה א: אתם מבקשים מהקב"ה שבזכות העקידה שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונו ית' יעזור לכם. הלא דעתו של אברהם אבינו ע"ה לא הי' מתחילה כלל לשחוט את בנו, שהרי אמר למלויו "ונשובה אליכם", הרי שלא רצה כלל לשוחטו רק לילך עמו לשם ולחזור אחר זמן מה.

שאלה ב: הרי אתם אומרים שהקב"ה שומע גם כשמדברים בלחש ויודע מחשבות, א"כ למה אתם צועקים בעת התפילה.

שאלה ג: אתם מאמינים שהמתים יודעים, הלא אחר המות יכולים לסמוך עם החומר - גדר - לא יותר.

שו"ת הב"ח: "הכותב על הלחץ... ה' שע"ד בק"ק בעלזא"

השיב לו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון:

על השאלה הראשונה: מה שאמר אברהם אבינו לשון רבים "ונשובה", הוא משום ששרים גדולים מדברים בלשון אנחנו, לא לשון אני, אבל כוונתו הי' שרק הוא בלבד יחזור.

על השאלה השניה: דוד המלך ע"ה אמר (תהלים לט, ד) "חם לבי בקרבי", כשחם לבי בעבודת הבורא ב"ה, אז "בהגיגי תבער אש", וכשיש אש בעיר צועקים.

על השאלה השלישית: הלא גם אצליכם יש בביכע"ר [=בספרים] שלכם, שאלכסנדר מוקדון נסע פעם אחת על הספינה, והיה בספינה הרבה אנשים שמתו, ובתוך הים הרגישו איזה כח וחיות, ונעשים חיים וקפצו לתוך הים, א"כ הרי גם אתם מודים שיש השארת הנפש אח"כ[2].

בסופו של דבר, האדון לא קיים דברו, ולא שת לבו להפצרותיו של מרן שירחיקו משם את הדרך, הלה סירב ועמד בשלו, ולא רצה בשום אופן לשנות החלטתו. ואכן, חפרו וחרשו וסללו את הרחוב על ה"בית החיים", תוך כדי שחיללו עצמות המתים אשר בארץ המה.

בעת ההיא ציוה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לאסוף את כל עצמות המתים ועפרם[3], ולהניחם בעזרת נשים שע"י בית הכנסת, עד שיקברום שנית.

בדרך הולכת העצמות לבית הכנסת הבחינו כי העצמות מתנועעות קימעא. מיד באו וסיפרו על כך למרן.

נטל מרן את מקלו, והלך לבית הכנסת, ופנה להעצמות ואמר להם: "איהר זענט געווען מחוצפים ביים לעבן, און איצט ווילט איהר זיין מחוצפים נאך אייערע טויט, פארהאלט אייך רוהיג". או אז נשתתקו העצמות.

עצמות אלו היו מאותם האנשים שהי' להם חלק ברדיפות שעשו אנשי העיר להב"ח בעת היותו רב בעיר בעלזא, ולכך הגיע להם עונש זה, מאחר שהב"ח קיללם שלא ימצאו מנוחה נכונה לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי רח"ל[4].

2 קונטרס 'משמחי לב' (מהרב ישראל פערילמוטער מאלעסק, לבוב תרס"ט) אות מ, בשם הרה"ק ר' **שלמה מסאסוב** זצ"ל שמסרו בשם כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע.

3 לפי המובא בספר 'חיי עולם' (עמוד קלא), נראה שכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הורה לפנות עצמות המתים דשם עוד לפני שחללו הקברים, בכדי שלא יבואו העצמות לידי חילול כשיסללו את הדרך (וז"ל שם: "והרה"ק מורינו מנחם מענדיל ראבד"ק זלאטשוב הודיעני, ששמע שבק"ק בעלזא סמוך ללבוב, הורה הגאון הקדוש וכו' לפנות כל העצמות מהקבר, לעשות דרך הרבים").

4 ראה למעלה בפרק א' (עמ' 53) שהבאנו הסיפור באורך. וכמה נוסחאות נאמרו בעובדא דנן, ונעתיק אחדים מהם: בספר 'תולדות יוסף' (תולדות רבי יוסף לאנדא זצ"ל, רבי מתתיהו לאנדא אבד"ק פאדיטורק, בארדיטשוב תרס"ח, דף ד') כתב וז"ל: "גם ידוע שבהיותו [**הב"ח**] אבד"ק בעלזא (גאליציא), והוכרח לעקור דירתו משם על ידי אבירי לב, הנהו בריוני דמתא שלא הוכנעו מפני כבודו של צדיק, וקיללם טרם צאתו מהעיר כי לא יזכו לנוח על משכבותם בקבר ויושלכו החוצה. ואח"כ אירע ענין נחיצות מנימוסי הקיר"ה [=הקיסר ירום הודו], כי מוכרחים לעשות דרך המלך במקום הקברות של העיר בעלזא, ועל ידי זה מוכרחים להוציא עצמותיהם מקברותיהם לקברם במקום אחר. ואמר הרה"ק ציס"ע מופת דורו **שר שלום מבעלזא** זצוקללה"ה, כי לא יוכל לפעול בתפילתו לעשות נחת רוח

בין הקברים שנתחללו אז בבית החיים, היתה גם קבורת אשה אחת שצעקה ככרוכיא לפני מרן שלא הי' לה כל שייכות לרדיפות שעוללו הרשעים להב"ח, וכי על מה באה לה כל הצרה הזאת. הבטיח לה מרן שישתדל לעשות טובה מיוחדת לנשמתה על מנת שתמחול על חילול קברה[5].

לאחר זמן הביאו את כל העצמות בחזרה למנוחת עולמים.

שוב אירע בשנת תר"ו[6], שבא שר מחוז זולקאווא לבעלזא, וראה בדרך מבוא העיר שיפוע גדול שיש בו כדי סכנה. ציוה לאנשי העיר הערלים, שיקחו עפר למלא העקוב למישור.

הי' שם רשע א' שפתח את פיו ואמר ברשעותו שאין עפר טוב מעפר בית הקברות שהוא רך ביותר.

תיכף ציוה השר לקחת עפר מן בית החיים היהודי ולהשליך עצמות המתים מקבורתם.

ציוה אז כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע ללקט את כל העצמות של המתים שחוללו, ולהניחם באכסדרה אחת עד שיוכלו להחזירם למקומם, וכן עשו.

מדי יום ביום הביאו שם עצמות אחרות שחפרו בו ביום, ומרן העמיד שומר להשגיח שם משך כל היום, ובלילה שמרו שם שני שומרים.

בלילה אחת התחילו העצמות להרעיש בקולות משונים. השומרים נבהלו מאד למשמע אזניהם, הלך א' מהם לשאול את פי קדשו של מרן כדת מה לעשות.

ציוה מרן לומר להם בשמו, שהמרא דאתרא ציוה לבל ירעישו עוד.

למחרת כשהביאו שם עוד עצמות, התחילו עוד הפעם להרעיש, הלך השומר שנית למרן, וסיפר לו, כי העצמות התחילו שוב להרעיש. אמר להם מרן:

לנפשות הנקברים, לאשר צערו לצדיקו של עולם רבינו הב"ח, וקללת חכם אפילו על תנאי היא באה, וע"כ הגזירה מקויימת, אין לבטלה אפילו בתפילת צדיק אמת (מקובלני כן מפי מוחה"ג נ"י דבר אמת ולא העתקתי רק בקצרה, כמובן)".

ובספר 'זכור לאברהם' (על הל' טריפות, רבי אברהם זוסמאן שו"ב מלובלין) כתב: "ואני הגבר מעיד, שבשנת ה' תקצ"ח הייתי בראש השנה בק"ק בעלזא, ושמעתי שם שהב"ח ז"ל היה אצלם לרב, וקמו שם כת רשעים וגרו במחלוקת, וגברה ידם והעבירו אותו מהרבנות, והוא ז"ל היה עני גדול, והיה לו ולבני ביתו דוחק וצער גדול... והנה טרם וקודם הזמן שהייתי אני שם איזה שנים, היה בק"ק בעלזא גזירה על המקום דבית עלמין דשם, שהיו מוכרחים אנשי העיר להוציא מקבריהם את עצמות המתים שכבר מתו ולהניחם במקום אחר, והיה לאנשי העיר עגמת נפש גדול, ואמר להם הרב הצדיק דשם. אל תדאגו, שידוע לי בבירור שעצמות האלה הם המה מהאנשים שהיו חולקים עם הרב הב"ח ז"ל זי"ע, ולכן נגזרה זאת עליהם לטלטלם. עד כאן שמעתי שם מאנשי אמת".

5 ספר 'זכור לאברהם' הנ"ל.

6 לפי השינויים במקורות בתאריכים הנתונים ובסיפורי הדברים (ראה 'דובר שלום' אות שמב - שמג), יש להניח שהיו שני עובדות נפרדות.

"א פנים [כנראה], זיי האבען שוין פארגעסן אונזער לשון". תאמרו להם בלשון הקודש, שהמרא דאתרא ציווה שלא יוסיפו עוד להרעיש[7]. מני אז נשתתקו העצמות לגמרי[8].

7 מעשה דומה סיפר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר **שלו' בראנדער** זצ"ל, שסיפר לו הרה"ח ר' **חיים שטאלצבערג** ז"ל ששמעו מפי כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע בעת היותו משובתי שבת בקאמינקא, שסיפר אז מרן, דבעת שזקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע הי' כאן בקאמינקא, התפלל בביהכ"נ, וירד לפני התיבה לתפילת מוסף, ובחזרת הש"ץ כשהגיע לסיום הברכה של "מחי' המתים" והיו צריכים להתחיל "כתר", נשמע פתאום קול רעש גדול עד שלא שמעו בכלל קולו של מרן, ורק כשהגיע מרן לברכת "תכנת שבת" שקט הרעש ושוב שמעו את קולו, אמנם אף אחד לא ידע מה קול הרעש שהי' אז בביהכ"נ.

אחר תפלת מוסף שאלו את מרן לפשר הדברים, ענה להם מרן: תדעו, כי כאן בבית הכנסת נקברין כמה יהודים מימי שלמה המלך [כפי הנראה, שהגיעו לכאן למלאות איזה שליחות, ונהרגו ע"י מאן דהו ונקברו במקום הזה], וכששמעו ממני ברכת "מחי' המתים", חשבו שכבר הגיע הזמן של תחיית המתים, ומזה נעשו הרעש והקולות שהפריעו לשמוע קול התפילה.

אחר זה שאלו את פי מרן כדת מה לעשות עם עצמות הנפטרים, וענה להם מרן, שיקבצו את כל העצמות של הנפטרים ויקברום במקום אחר. ואכן כן עשו, קיבצו את כל העצמות שהיו מתחת הבית הכנסת, ובינתיים הניחו העצמות בהפרוזדור של בית הכנסת עד שיחליטו באיזה מקום לקברם.

כשהניחו העצמות בהפרוזדור, התחילו שוב העצמות להרעיש בקול גדול, נכנסו לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לספר לו את כל הקורות, אמר להם מרן, שיאמרו להעצמות שמרן ציוה עליהם שישתקו. כדברי מרן כן עשו, אמנם עדיין לא הפסיקו בקולותיהם. נכנסו עוד הפעם למרן, ושאל אותם מרן אם אמרו להם בשמו שישתקו, כשהשיבו בחיוב, אמר להם מרן, כי מסתמא אמרו זאת בלשון אידיש, והלא עצמות אלו לא דיברו אף פעם בשפה זו, כי הלא הם מימי שלמה, שהיו מדברים אז בלשון הקודש, וע"כ יחזרו ויאמרו להם בלשון הקודש שמרן ציוה עליהם לשתוק. כן עשו, ונשתתקו העצמות. ע"כ מסיפורו של כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע.

ולהשלמת הדברים, ראינו להעתיק יתר הפרטים בסיפור זה, מהמובא בספר 'עירין קדישין תליתאה' [עם קצת שינויים קלים מהנוסח דלעיל], אשר מה שחיסר זה השלים זה, וז"ל: הרה"צ הק' **הר"ש מבעלזא** זי"ע הי' דרכו בקודש לילך וליסע לברית מילה לכפרים ועיירות אפילו ד' וה' פרסאות. פעם אחד הי' ברית מילה אצל בן הרב **המגיד מזאלאזיץ** שהתגורר אז בעיר קאמינקע, והוא הי' מאנ"ש של הה"צ מבעלזא, והברית מילה הי' צריך להיות בש"ק, ונסע שמה הה"צ מבעלזא על ש"ק, והרב **אבד"ק קאמינקא** לא הי' אז בביתו, וכאשר הה"צ מבעלזא התפלל לפני התיבה כדרכו בקודש תפלת שמו"ע בחזרה, לא ענו אמן אחר ברכת מחי' המתים, כי לא שמעו מאתו סיום הברכה, גם לא התחילו בקדושה כנהוג עד אשר הה"ק התחיל בעצמו לאמר נעריצך [כתר] וכו', ואחרי ככלות הכל סדר התפלה, שאל הה"צ מדוע לא ענו אמן אחר ברכת מחי' המתים, גם לא התחילו הקדושה, ויענו כי לא שמעו סיום הברכה מפיו, ויאמר הה"ק אני צעקתי בכל כחי ולפלא כי לא שמעתם, אולם אפשר מהרעש שהי' שם ממתים שבבית הכנסת, לכן לא שמעתם סיום הברכה. אבל האנשים לא הבינו את דבריו, וכאשר בא הרב אבד"ק קאמינקע לביתו, ספרו לו את כל הקורות, אבל גם הוא לא הבין את דבריו הקדושים, עד שבא לבית רבו הק' אחר איזה שבועות. אחרי נסיעת הה"צ לביתו, מאיזה סיבה הוכרחו לתקן אולם הביהכ"נ שקורין פאליש, ולבנותו מחדש, וימצאו עצמות אדם לרוב, ויחפרו עוד להלן וימצאו עוד ג' מתים שלמים, ונתהוה שאלה חמורה על הביהכ"נ, איככה ידרכו הכהנים עלי מפתן הבית, והמגיד מהרש"ק [הגה"ק ר' **שלמה קלוגער** זצ"ל] פסק לסתור כל הביהכ"נ ולבנותו במקום אחר עפ"י דין תוה"ק, ע"כ נסע הרב מקאמינקע לרבו הק' [כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע] ויספר לו כל הענין, ויענהו הה"ק, הלא אנכי התפללתי אצליכם בביהכ"נ מנחה בעש"ק, ושמעתי רעש ממתים. ויתן לו עצה טובה עפ"ד תוה"ק להכשיר הביהכ"נ הישנה שלא יצטרכו לסתור ולבנות מחדש.

8 ספר 'מראה אש', מסיפורי הרה"ח ר' **שלמה אהרן פרידמאן** זצ"ל שו"ב בעיר בוקאני יצ"ו, ששמע מיהודי זקן ת"ח מבעלזא שהתאכסן אצלו בשנת תרנ"ה.

ובספר 'זכרון אברהם' כותב הרה"ח ר' **אברהם מהודר** ז"ל מפי מקור נאמן בנוסח זה: "שמעתי מהרה"ג השו"ב דק"ק סטריא, אבי הגאון החסיד הר"ר **הערציל אבד"ק לוביטש** זצל"ה, שהוא בעצמו שמע מפי הגה"ק צי"ע קדוש עליון אבד"ק **סוואליווע** שהי'

בית הכנסת בקאמינקא לפני מלחמה"ע השני'

כשעמדו באמצע עבודת החפירה והגיעו לקברו של הג"ר **יצחק אב"ד בעלזא**[9], פתאום נחלה החופר במחלת השיתוק, ולא הי' יכול להמשיך בעבודתו, נכנס אחר במקומו ומיד ניזוק גם הוא קשות[10].

תלמיד אדמו"ר הקדוש הר' **שר שלו' מבעלז** זצל"ה, אשר בזמן שחפרו את בית העלמין הישן דק"ק בעלזא ע"י שלטון שונא ישראל לעשות במקום הזה דרך הרבים, והי' כמפורסם רעש נורא עי"ז, כי הרשע העריץ ציוה לחפור שמה, והשליכו את עצמות הקבורים החוצה, והי' פחד רב בעיר, כי מרן אדמו"ר הקדוש מבעלז ציוה שלא ילך איש מביתו החוצה בלילה, גם ציוה לסתום את החלונות וחורים בדלתות עד שבטלה הגזירה, כי ראש העיריה נחטף במיתה משונה כידוע כ"ז לרבים. ובינתים ציוה מרן אדמו"ר שילקטו העצמות, ונתנו אותם בעזרת נשים של ביהמ"ד דשם. והנה הרב הגה"ק מסוואליווע הנ"ל למד עם חבר אחד בביהמ"ד הנ"ל בלילה, ופתאום שמעו רעש וקולות מביהמ"ד של עזרת נשים, ונפל עליהם פחד רב, והלכו לספר זה לכ"ק מרן הקדוש מבעלזא, וציוה להם לחזור לביהמ"ד ולומר להם שהרב מבעלז ציוה להם שלא לעשות שום רעש, אבל ללא הועיל, וחזרו שנית למרן הקדוש וסיפרו לו זה, ואמר להם שיחזרו שנית לביהמ"ד ויחזרו להם זה בלשון הקודש, שהנפטרים הם כבר שנים רבות שנפטרו ונשכח מהם הלשון של אידיש, ועשו כן ושקטו תיכף ומיד וחדל הרעש".

9 ראה עליו למעלה בפרק א (עמ' 59).

10 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד כט).

ציון הק' של הב"ח בקראקא

בלילה א' באו נשמות המתים שנעקרו ממקומם לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע, ושאלו מדוע בא עליהם כל הצרה הזאת. כשהשיב להם מרן, שזה בא להם על אודות הרדיפות שרדפו את הב"ח כשהי' אב"ד פה, וכי אין בכוחו לעשות כלום עבורם אחר קללתו של הב"ח, שהרי לטותא דרבנן לית בי' אסותא. אמרו הנשמות, כי כבר הלכו לבקש מחילה מהב"ח, והב"ח נתרצה להם ואמר שהוא ישתדל לטובתם במרום, והם ישתדלו למטה, ועתה באו למרן, שישתדל בעבורם שיחזרו העצמות ואדמתם על מקומם.

בו ביום נסע מרן לשר מחוז זאלקאוו, והפציר בו שיתן רשות להחזיר את העצמות לבית החיים, אך השר לא הסכים בשום אופן, ופתאום נחלה השר בחולי רע, ומת על אתר במיתה משונה. השתדל מרן תיכף אצל שר אחר, והוא הסכים במחיר של אלף וחמש מאות ריניש. מיד נתנו לו הסכום הנקוב, וציוה להחזיר העצמות ואדמתם על מקומם.

שוב מסופר, כי פעם אחת כחצות הלילה, נשמע פתאום בבית כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע קול רעש ומהומה על מפתן דלת חדרו של מרן, כשנתאספו שם אנשי הבית ראו שאיש אחד שוכב מתעלף על מפתן הדלת. כשהצליחו להקיץ אותו ולהרגיעו סיפר, כי הוא בא זה עכשיו מלימודו בבית המדרש, ופתאום הוא רואה והנה הכסאות והספסלים מתחילים לרוץ ולנוע ממקומם, והוא מפחד מאד, ועל כן בא מיד לבית מרן לספר הדברים כמות שהם.

כששמע זאת כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע אמר, "אוי וויי, שוב אין להם מנוחה, הריני מוכרח לנסוע לקברו של הב"ח ולפייסו ולהתפלל עליהם"[11].

11 'ליקוטי אברהם' לר' **אברהם מהודר** ז"ל, בשם **מהר"ג ווייסבלום** ששמעם מאביו ז"ל שהי' שם בשעת מעשה.

מקום בית החיים הישן - נראים הגבעות שתחתיהן נטמנו העצמות

העצמות הובאו למנוחתם במקום "בית החיים הישן", ועשו שם שתי בורות שבהם הטמינו את כל העצמות שנעקרו ממקומם, ונשאר במקום כמה גבעות. לימים הקיפום במחיצות מארבע הרוחות, בכדי שלא ישחקו שם הנערים, ולהחזיקם בכבודם הראוי להם. עד למלחמת העולם השני' היו מונחות שם גם כמה מצבות שבורות.

כשדיבר פעם כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע אודות הנשמות של אנשי עיר בעלזא, שבאו לאחר מותם לכ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע לבקש על נפשם שיסיר מהם קללת הב"ח, אמר כ"ק מרן **מהרי"ד** זי"ע שהם אינם אשמים כ"כ, ולימד עליהם זכות. במעמד ההוא נכח הרה"ק ר' **פנחס מאוסטילא** זצ"ל חתנו של מרן, ואמר: לפי דעתי דנו אותם למעלה בזו השעה, ולפיכך המליץ חותני עליהם.

כצאתי את העיר

הבית הכנסת, הבית המדרש, וחצר הק' ושאר המקומות שפיארו את בעלזא בפאר קדושתם, אכן לדאבונינו כבר נחרבו ואינם, אמנם הקדושות שהוטבעו במקום במשך מאה שנות קיומם, התפלות, לימוד התורה, מעשי צדקה וחסד, של רבבות אלפי ישראל שנעשו במקום הזה, המה קבועים וקיימים. זאת לא הצליחו ולא יצליח שום אדם להחריב, ומושרשים הם במקום הזה כיתד שלא תמוט.

וכך התבטא כ"ק מרן אדמו"ר **מהר"א** זי"ע, כשהגיע בעת המלחמה לעיר בוקארעשט שברומעניא, ונפגש עם ש"ב הגה"צ **מפאלטישאן** זצ"ל שראה את מרן במצב כזה, ומתוך כאב לב לא יכל הגה"צ מפאלטישאן לשלוט ברוחו ונאנח: "אוי, מה נעשה עם בעלזא? הזאת בעלזא כלילת יופי משוש כל הארץ? האיך הושלך משמים ארץ תפארת קהילה קדושה זו"?. ניחם אותו כ"ק מרן זיע"א בהזכירו את דברי זקינו כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע: "בעלזא וועט זיין א ווינקל פאר תורה און יראת שמים ביז משיח וועט קומען"[12].

ובדברות קודש שהשמיע **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** בעת התכנסות אנ"ש בעיר לאנדאן בשנת תשס"ח לפ"ק, הזכיר בין השאר, שידוע כי בעת שבנה כ"ק מרן **מהר"ש** זי"ע את בית הכנסת שבבעלזא, השאיר בו חלק שלא נגמר בניינו[13]. והכוונה בזה י"ל, שמרן ז"ל השאיר חלק זה בעבורינו, שחלק זה מוטל עלינו להשלים בזה שאנו מייסדים מוסדות ובתי מדרשות לתורה ולתפלה בכל ארצות פזורינו.

וכבר המליץ בזה אחד מזקני שארית הפליטה מחשובי פארי עדתינו ה"ה ראש הישיבה הרהגה"ח מוהר"ר **שלו' הכהן בראנדער** זצ"ל בדרשתו האחרונה שאמר בהיכל הישיבה הק' בבני ברק[14], דאיתא

12 ספר 'תולדות אלעזר' (עמוד לה).

13 ראה לעיל פרק ג בכותרת "קדוש יאמר לו".

14 במעמד "קביעות שיעור" זמן הקיץ דשנת תשנ"ט לפ"ק.

בגמ'[15]: "גוילין נשרפין ואותיות פורחות", דאף שהגוילין אכן נשרפו, אכן האותיות שהיו בהן פורחות באויר. כן הוא בבית הכנסת הק' שבבעלזא, דהרשעים הצליחו להחריב רק את אבני הבית הכנסת, אך קדושתו קביעא לעד ולנצח נצחים, ובכל מקום בו מתאספין חסידי בעלזא וצועדים בעקבות רבותינו הק' להמשיך עליהם אותן הקדושות ועוסקים בתורה וביראת שמים כרצון קדשם, בודאי שם מצאה הקדושה הנפלאה מקום לחול, וזכות הצדיקים חופפת עליהם כל הימים[16].

ועד שאנו מתגעגעים אל מקדש מעט שחרב, אנו מתפללים על הבית הגדול והקדוש שנקרא שם ד' עליו: בנה ביתך כבתחילה וכונן מקדשך על מכונו, והראינו בבניינו ושמחינו בתיקונו, והשב כהנים לעבודתם ולויים לשירם ולזמרם, והשב ישראל לנויהם בבנין בית מקדשינו ותפארתינו במהרה בימינו.

הגה"צ מפאלטישאן זצוק"ל

(תשו"ח לנכדו הרב מנחם מענדל שטיין שליט"א שמסרו לידינו)

על הווי החיים הרוחניים בבעלזא,

חסידות בעלזא והשפעתה, הנסיעות לבעלזא,

מועדים וזמנים בבעלזא, שמחות בחצר הק', ועוד ועוד...

בספר "תל תלפיות" חלק שני בעז"ה

15 עבודה זרה דף יח ע"א, וכעי"ז בפסחים דף פז ע"ב.

16 בסגנון דומה המליץ גם א' מפארי וחשובי זקני אנ"ש הרהגה"ח מוהר"ר **ישראל אלימלך רומפלער** זצ"ל בעת התייסדות "תלמוד תורה היכל אהרן דחסידי בעלזא" בעיר לאנדאן יצ"ו, דאיתא במדרש על הפסוק (איכה, ד, א): "תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות", דבשעת חורבן בית המקדש נפלו אבנים בכל העולם, ובכל מקום שנפלו האבנים שם נבנה לימים מקום קדוש. ובודאי כשהרסו הרשעים את הבית הכנסת שבבעלזא, נפלו האבנים באיזה מקום, ומוטל עלינו לבנות מקום תורה בכל המקומות תחת אותו מקום קדוש, ולהמשיך אותה הקדושה לכאן.

כ"ק מרן מהר"א זי"ע טרם עזבו את העיר בודאפעסט בדרכו לארץ ישראל
לשמאלו של מרן נראה הרה"ח ר' יעקב ווייזנבערגער ז"ל מסאטמאר משב"ק בפעסט
מאחורי מרן נראה הרה"ח ר' יצחק צבי זיידנפעלד ז"ל. בחלון הבית נראה גם יבלח"ט הרה"ח ר' יעקב אלי' זינגער שליט"א

מפתחות לספר
תל תלפיות
חלק א

מפתח למצוא דברי חפץ המפוזרים ברחבי הספר

א' מלא רחמים
אמירתו אצל הציון 424

אב ואם
אב שמשפיע על בנו תורה ויראת שמים יכול גם בעולם העליון להתעלות 474
הבנת הילד בתורה תלוי לפי ההכנה של האב והאם 93
עובר במעי אמו לומד תורה ממלאך רק לפי ההכנה של אביו ואמו 93

אבות הק'
כשנכנסו ישראל לאר"י עוררו בקדושתם אותם הקדושות שסיגלו האבות הקדושים 252

אבן מקיר תזעק
הרמזים שנרמזו בפסוק זה 146

אבן
א' מאבני בית הכנסת שלא נשלם בנייתו 167

אבני בית הכנסת
לעתיד לבא יזעקו פלוני ופלוני נדב אותי לבית הכנסת 146

אוהל
לא נהגו לעשות אוהל על קברי רבוה"ק 421

אוירא דארץ ישראל
בית המדרש יש בו אוירא דארץ ישראל 245
במקום החצר הק' בבעלזא 122
סוכה יש בה אוירא דארץ ישראל 346

אורח
בסעודות חג הסוכות 348

אורחים
אסיפות "קאווע" לפניהם 396
כל האורחים שהגיעו ליו"ט יאכלו לפחות סעודה אחת בבית החברה 394

אושפיזא דיוסף
מנהג חלוקת "שווארץ-ברויט" באושפיזא דיוסף 145

אושפיזין
מביאים אתם מתנות מאותם שהיו משפיעים בעוה"ז 145

אותיות בולטות
ע"ג מצבה 421

אותיות
זהירות לא להניח אותיות עבריות להתגלגל בבזיון 227

אחורי אשה
מרן מהרי"ד הלך ב"בלאטעס" שלא ללכת אחורי אשה 54

אייזערנע שטוב
יש לו קדושת בית הכנסת 299
צאצאי מרן אחר שנעשו בר-מצוה הלכו לישון בה"אייזערנע שטוב" 302
שלא יחסר משהו מהברזל של ה"אייזערנע שטוב" 318
שלא ישאר ללא שמירה 297

אימת הדין
אימת הדין ששררה אצל החסידים בראש השנה בעת סעודות יו"ט 394
משבת סליחות הי' מרן מהרי"ד צריך לווארעם-פלאש מחמת שרעד מאימת הדין 217
ראה עוד: חודש אלול

איסור
להנהיג איסורים חדשים 233

אכילה
אדם השלם אוכל רק כדי שיוכל לעבוד את השי"ת 192
המחלקים יקחו תחילה לעצמם 382

הרבנית מלכה ציותה לעשות הטהרה שלה על הדף שחילקה ע"ז מאכלים להיושבים 485
זכות המאכיל לומדי תורה 390
יציאת המחלקים אחר "כתר" להכין המאכלים שיהיו מוכנים מיד אחר התפלה 382
לא אכלו בשר ללא נטילת ידים לסעודה 384
לא היו מכינים הכף לפני שקיבלו המאכל 385
לא שטפו את הכף שאכל בו חבירו 385
ליתן לאורחים לחם לשובע ושאר מאכלים כפי היכולת 513
מאז שאמר מרן מהרי"ד במעלת הפאליש לעתיד לבא לא אכלו בפאליש 169
מאכל "יושקע" אצל היושבים 384
מנהג אכילת "ראסעל" בערב שב"ק 384, 391
מרן מהרי"ד טעם לפעמים המאכלים שבישלו להיושבים לברר שהם מוטעמים כראוי 382
צדיק באכילתו מעלה את ניצוצין קדישין 192
תבשיל לסעודת צהרים אצל היושבים 384
תשובה על אכילה שלא לצורך 357

אלול

אמירת יום כיפור קטן בערב ר"ח אלול בבית הכנסת 192
בימי חודש אלול הי' מרן מהרי"ד רועד עד שהי' צריך לכיסוי נוסף 217
בלילי חודש אלול לא סגרו שערי בית הכנסת 179
התמדת התורה בחודש אלול 179, 228
מרן מהרי"ד למד בימי חודש אלול בבית המדרש 238
פתחו תמיד בבית המדרש החלון הסמוך למקומו של מרן מהרי"ד לבד מחודש אלול 217
ראה עוד: שבת מברכים אלול

אלמן

לא התפלל לפני העמוד אצל מרן 100

אלף לילות

מה שסיפר מרן מהר"א אודות אלף הלילות של מרן מהר"ש 142
מה שסיפר ר' דוד מדינוב אודות אלף הלילות של מרן מהר"ש 142

אלכוהול

לחולי נפש 336

אמונה

ע"י שמזכירים מה שעזר ד' בעבר מכניסים אמונה גם על העתיד 324
שכל העולם ייכנע תחת משיח 450

אמת

מרן מהר"א הפליג בשבח הרבנית רבקה מרים על זהירותה מדבר שקר 489

אנאטיווקא
הרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל אמר שיש שם קדושת ארץ ישראל 346

אנעים זמירות
לנגנו בליל יו"כ בניגון 'דאס הארץ זאל שרייען צום באשעפער' 181

אסתר המלכה
הכניעה את המן ע"י ניצוצין הקדישין שתיקנה בהמאכלים 94

ארבע מינים
ההכנסות של הד' מינים היו שייכות להדיין דמתא 516

ארון הקודש
ארוה"ק ארעי מה דינו 196
בבית המדרש עלו לארוה"ק דרך ששה מדרגות 216
בזמן חורבן בתי כנסיות לב בי"ד מתנה לענין השתמשות בארון הקודש ארעי 196
הספרי תורה בבית הכנסת היו מונחים שכובים 154
כשנגמר ארון הקודש ערכו חגיגת הכנסת ספר תורה 196

ארון
אחר פטירת רבוה"ק לקחו מקרשי השלחן שערכו עליו ה"טישן" בשביל הארון 271

ארץ ישראל
בית הכנסת יש לו קדושת ארץ ישראל 169
בית המדרש יש בו אוירא דארץ ישראל 245
הרה"ק ר' אהרן מטשערנוביל אמר שבאנאטיווקא יש קדושת ארץ ישראל 346
כשנכנסו ישראל לאר"י עוררו בקדושתם אותם הקדושות שסיגלו האבות הקדושים 252
לימוד זכות על אלו הדרים בחו"ל 169
מקום קבורת צדיקים הוא בבחינת ארץ ישראל 346
סוכה יש בה אוירא דארץ ישראל 346
קירוב שחש מרן מהר"א ליהודי מארץ ישראל 275

ארצות
מרן מהר"י אמר למרן מהרי"ד מי הם המלכים שמולכים ושימלכו בכל הארצות 82

אשה
הדיבור עמה בלשון נסתר 336
נוטלת חלק במצוות של בעלה 297

אשת איש
ענין תיקון לאשת איש שנכשלה 327

אשת חיל
פי' על הפסוק זממה שדה ותקחהו 92

ב"ח
מרן מהר"ש המתיק את דינם של מצערי הב"ח 53
הב"ח נקרא מתחילה ע"ש עירו ואח"כ ע"ש ספרו 51

בארן ראטשילד
הלך ב"בלאטעס" שלא ללכת אחורי אשה 54
מרן מהר"ש הזריח בו יראת שמים 54

בארדיטשוב
דרכו של משיח היא דרך בארדיטשוב 170

בגדי שבת
חשיבות שלא הניח בגדי שב"ק עד בוקרו של יום ראשון 343
כל זמן שלבוש בהם בעוה"ז נחשב לו כשבת בעוה"ב 343

בדיקת חמץ
אחר בדיקת חמץ הניחו רבוה"ק את החמץ על ה"הענג-לייכטער" 312
ביאור על מה שמתפללים אחר בדיקת חמץ לתור ולחפש בנגעי בתי הנפש 304

בהמה
טעימת האדם קודם שתאכל 102

בחורים
בדרך כלל למד בחור מבוגר עם בחור צעיר 382
בחור קיבל רק חצי נר 230
בבעלז היו כאלו בחורים שפנו אליהם על כל חזות קשות בש"ס ופוסקים 383
דאגת מרן מהרי"ד לצרכי הגשמיות של הבחורים 382, 391
ההשגחה עליהם 382
לא הניחו אותם להסתובב בה"גרויסע שטוב" 385
לא הניחו ליכנס לסוכה בעת סעודה שלישית בשבת שבחג 346
לכבד בחור במפטיר 279
לפני מלחמה"ע הראשונה לא נתנו לבחורים לבא לעריכת השלחנות 381
מרן מהר"א דיבר עמהם בדברי תורה 382
נסיונותיו של בחור עד שמתיישב ללמוד 230
ר' מיכל'ע זולקובער השגיח על הבחורים שיוכלו ללמוד באין מחסור כל 383

בימה
בבית המדרש עלו לבימה דרך שלשה מדרגות 216
מקומה באמצע היכל בית הכנסת 409

בין יום כיפור לסוכות
מרן מהרי"ד הלך בהם למקוה של מי גשמים 407
מרן מהרי"ד הניח בהם תפילין של הבעש"ט 296

בין פסח לעצרת
אכילת מצה בסעודות שב"ק 278, 281
לא הניחו לעמוד על אדני החלונות 269
מניעת הנסיעה בהם 269
ראה עוד: ימי הספירה

ביקור חולים
מיסודות היושבים בבעלזא 378
עזר לחולים של ר' מרדכי פעלץ 181

בישול
חדר בישול מיוחד ב"הויף" לצורך חג הפסח 259
חדרי בישול מיוחדים לבשר ולחלב בה"הויף" 256
חדרי בישול מיוחדים לבשר ולחלב בה"חברה שטוב" 359

בית החברה
חדרי בישול מיוחדים לבשר ולחלב בה"חברה שטוב" 359
כל האורחים שהגיעו ליו"ט יאכלו לפחות סעודה אחת בבית החברה 394

בית החיים
אמירת א' מלא רחמים אצל הציון 424
אמירת דברי תורה אצל הציון הק' 424
אמירת מזמורי תהלים על הציון 424
ביקור על קברי אבות אחר ז' שנים שלא ביקרו 423, 457, 492
ברכת אשר יצר בכניסתו 422
הדלקת נרות על הציון 424
הקפידו שנערים לפני הבר-מצוה לא ילכו לבית החיים 472
התנגדות רבוה"ק על פינוי קברים 416
חולי נפש הליכה לשם 336
חזרה מבית החיים ברגל 425
טבילה במקוה אחר הליכה לבית החיים 409, 425
לא הרבו ללכת לבית החיים 422
לא נהגו לעשות אוהל על קברי רבוה"ק 421
מחלל שבת קברוהו מחוץ לגדר בית החיים 522
מקום עמידת הכהנים 423
מרן מהר"א הריח מטאבאק-פושקע של הרה"ק מאפטא בעת קידוש בית החיים 296
נקרא "דער הייליגער ארט" 411

נתקדש שכשיבא משיח יהי' מקום זה מקום לתורה ולתפלה 411
עניני קידוש בית החיים 412
קביעת המקומות 525
שליח לבקר על הציון ביום היארצייט 423

בית הכנסת

אבניו יזעקו לעתיד לבא פלוני ופלוני נדב אותי לבית הכנסת 146
איש קצין מצבא הרוסי הזהיר שמי שיפגע בבית הכנסת ידקר בחרב 193
אמירת יום כיפור קטן בערב ר"ח אלול 192
אסיפות "קאווע" בסאלאש של בית הכנסת 395
אצל משיח יהי' בית הכנסת שבבעלזא "פון די שיינע שוהלן" 169
בביאת המשיח יבואו הבית הכנסת עם הבתים והחצרות לארה"ק 251
בבית הכנסת לא הי' תנור 179
בבית הכנסת שדרכו עוברים תפלות ישראל צריכים לבעלי תפלה יראי ד' 181
בבנייתו לא שייך הדין שפרנס אסור לעשות מלאכה בפני שנים 143
בזמן חורבנן לב בי"ד מתנה לענין השתמשות בארון הקודש ארעי 196
ביו"כ כשהכהן ילך לפוש מעט יכנס לפאליש בית הכנסת שבבעלזא 169
ביטוי של פלא של מרן מהר"א שהי' "א שוואך בנין" 203
בית הכנסת שבבעלזא היא מי"ב בתי כנסיות שמשיח יבא בתוכם 251
בלילה סגרו שערי בית הכנסת לבד מחודש אלול 179
בנייתו תימשך עד ביאת הגואל 199
בפאליש ביהכ"נ הכינו סעודות לפליטי המלחמה 100
דרך בית הכנסת שבבעלזא עוברים תפלות ישראל למקום המקדש 169, 181
הזמנים שהתפללו בו 178
החלונות בבית הכנסת היו מזכוכיות שלקחו ישראל מירושלים בעת גלותם 153
היו משתמשים במנורה של נחושת בבית הכנסת 269
הכהן גדול יעבור דרכו 169
הכיפות שבגגו 198
הלימוד בו 171
המפתח לשערי בית הכנסת הי' גדול במיוחד 179
הספרי תורה בארון היו שכובים 154
העובד בו צריך לדעת מה הוא עושה ואת מי הוא משרת 199
הענין שהי' בהקמת המשכן שהוקם מעצמו הי' גם בבניית בית הכנסת 156
הקוגלען שפיארו את גגו של בית הכנסת 193
הרבנית מלכה לא הניחה להפריע את מרן מהר"ש מעבודתו בבנין בית הכנסת 199
השמש הי' מקיש לפני שפתח שערי בית הכנסת להודיע להנשמות שאנשים באים 174
התמדת התורה בחודש אלול גם בבית הכנסת 179
התפלה במקום שעמד שם בית הכנסת 204
חורבנו מצד התנגדות דקדושה מורה על קדושתו 205, 354

חשיבות בנייתו כבניית בית המקדש 146
טרם שופץ ה"גרויסע שטוב" ערך מרן מהרי"ד שלחן ב"סאלאש" שבבנין בית הכנסת 353
יעמוד בין י"ב בתי כנסיות בהר הבית 169
יש להאמין שבאים נשמות בבית הכנסת אך אין לפחד 174
יש לו קדושת ארץ ישראל 169
כדאי ללכת אלף פרסאות להתפלל בו 172
כמה טעמים שלא רצה מרן להשתמש בעלעקטריק בבית הכנסת 172
כשרואים אותו ללא הקוגלען מתעורר בשמים חורבן בית המקדש 194
לא החליפו את הזכוכיות בחלונות בית הכנסת כל עוד לא נשתברו לגמרי 155
לא הי' שום פסל ושתי וערב בינו לבין מקום המקדש ..... 118, 122 , 144
לבנותו בעצמו 143, 199
להשלמת בנין בית הכנסת צריכים עוד לשברון הלב 162
מטרתו להיות זוית לידע שמו ית' עד ביאת הגואל 144
מעלתו שאף בחורבנו לא חיללוהו זרים להשתמש בהם לצורכם 205
מפינה אחת בבית הכנסת מתפשטת הקדושה בכל בית הכנסת 167
מפינת צפונית מערבית מקום ששברו הרוסים הרצפה ינקום ד' את נקמתם 195
מקום קיבול תפלות 146, 199
מרן מהר"ש הלך להסתכל בבית הכנסת דזאלקאווא לבנות בית הכנסת כצורתו 149
מרן מהר"ש חינך בית הכנסת עוד טרם נגמרה מלאכתו 163
מרן מהר"ש לא רצה לחנך בית הכנסת טרם נבנתה עזרת נשים 161
מרן מהר"ש לא רצה שא' יכסה את כל הוצאות בית הכנסת רק כל ישראל יזכו בכך 388
מרן מהר"ש עשה בכמה ענינים בבית הכנסת כדעה א' ובבית המדרש כדעה השני' 208
מרן מהר"ש רצה לבנות בית הכנסת כמדת גדלו של ביהכ"נ בבראד 149
מרן מהר"ש רצה לבנות כדוגמת ביהכ"נ בזאלקאווא שלא נבנה כתוכניות הגוים 149
מרן מהרי"ד בא בכל יום לבית הכנסת לפקח על עבודת ציור הגג 198
מרן מהרי"ד השמיע דברים חריפים על הרוסים שהפכו את בית הכנסת לרפת של בקר 84
מרן מהר"א הסכים לקחת ההענג-לייכטער להציל יהודים 133
משיח'ס טיר 169
נבנה באופן שתמשוך אלי' נשמות ישראל 144
נשמות התאספו בבית הכנסת בשעת כל נדרי בליל יוה"כ 176
סגולה לשמירה לבני העיר שיהא בית הכנסת קנוי לצמיתות 145
על שלחן בחדרו של מרן היתה קערה עבוד נדבות לצורך בדק בית הכנסת 325
קיבוץ התפלות במוצאי יום כיפור 171
ראו דמות יהודי עם זקן לבן מסתובב בחורבת בית הכנסת 203
רבוה"ק הוסיפו כולם לבנין בית הכנסת 151
שברי הזכוכיות מחלונות בית הכנסת גנזו עם תשמישי קדושה 155
שיהא גבוה מכל בתי העיר 156
שיהא רחבה גדולה בקדמת בית הכנסת 117

שם ערכו את ההספדים לנפטר 526
תמיד הי' מנין בבית הכנסת לשחרית מנחה ומעריב 179
תנאי שלא יחול עליו כל חומרי בית הכנסת 170

בית הכסא

שלא להכניס קוויטל בביה"כ 322

בית המדרש

אין לסתור בית המדרש אפי' על מנת לבנות חדש 209
בבית המדרש עלו לארוה"ק דרך ששה מדרגות 216
בבית המדרש עלו לבימה דרך שלשה מדרגות 216
בכל ערב שב"ק היו פותחים חלונות ביהמ"ד לאורר את ההיכל 209
במנורה של נחושת בבית המדרש 269
הזמנים שהתפללו בו 178
העישון בו 245
הענג-לייכטער 216
טבלא של חברה ש"ס היתה תלויה בפרוזדור 215
יש בו אוירא דארץ ישראל 245
ישיבת רבוה"ק כשפניהם כלפי העם 216
כיור 215
לא השתמשו בבית המדרש בעלעקטריק 229
לימוד התורה בבית המדרש 218, 238
מחזה בית המדרש בימי חודש אלול ועשרת ימי תשובה 228
מטרתו להיות זוית לידע שמו ית' עד ביאת הגואל 144
מעשה בא' שבנה בית המדרש ולא רצו חביריו ליכנס בו 207
מעשה בא' שבנה עזרת נשים והוצרך אח"כ לסתרו בכדי לבנות בנין חדש 207
מקום מיוחד לנרות נשמה 217
מרן מהר"ש עסק בבניינו 119, 208
מרן מהר"ש עשה בבית הכנסת כדעה א' ובבית המדרש כדעה השני' 208
מרן מהרי"ד אמר אם אבי אמר שיהא חם בבית המדרש נכנס הברכה ונעשה חם 209
מרן מהרי"ד הכיר טובה למי שעל ידו נגרמה שריפת בית המדרש הישן 212
מרן מהרי"ד למד בימי חודש אלול בבית המדרש 238
ספרים חדשים הכניסו לבית המדרש בזאת חנוכה 244
עריכת השלחן בו 260
שיבואו לביהמ"ד אף כשאין היכולת לעסוק בתורה 238
תיאור מתפלות שב"ק בבית המדרש 275
תמיד הי' מנין בבית המדרש לשחרית מנחה ומעריב 179
תנור א' שחימם את כל בית המדרש 208, 217

בית המקדש
בית הכנסת יעמוד סמוך לבית המקדש 169
הענין שהי' בביהמ"ק שנבנתה מעצמו הי' גם בבניית בית הכנסת 156
הקפדת רבוה"ק לעשות זכר לחורבן 263
חשיבות בניית בית הכנסת כבניית בית המקדש 146
כשרואים הבית הכנסת ללא הקוגלען מתעורר בשמים חורבן בית המקדש 194

בית הקברות של נוצרים
כשעברו עם נפטר ע"י ביה"ק של נוצרים עברו בחפזון ובריצה 526

בית הקברות
ראה: בית החיים

בית עולם
ראה: בית החיים

בכורה
נוהג רק בחלקי גשמיות אבל לא ברוחניות 72

בכי'
מרן מהר"א הזכיר בעת פטירת מרן מהרי"ד שלא לבכות בשבת 466
מרן מהר"א העיד שלא בכה בעת פטירת מרן מהרי"ד שהיתה בשבת 93
על הסתר פנים יש לבכות גם בשב"ק 93

בכל דרכיך דעהו
מיסודות היושבים בבעלזא 372

בלאטע
מרן מהרי"ד בחר ב"בלאטעס" לטובת חינוך הבנים 53
מרן מהרי"ד הלך ב"בלאטעס" שלא ללכת אחורי אשה 54

בלן
מרן מהר"ש רצה בעבודה זו שלא ליכשל בהן צדק ואיפת צדק 65

בנים
בנים טובים תלוי לפי ההכנה של האב והאם 93
כשרוצים בנים טובים צריכים לבנות בתים לד' ולתורתו 151
מי שנותן בנים נותן ג"כ כל צרכי הבנים 93

בעל תפילה
אלמן לא התפלל לפני העמוד אצל מרן 100
בבית הכנסת שבבעלזא שדרך שם עוברים תפלות ישראל צריכים בעל תפילה יותר הגון 181
בדרך כלל בימות החול התפלל ראש החברה לפני העמוד 383

בימים הנוראים התפללו תמיד בעלי-תפילה מיוחדים יראי ד' 180
היו מתחילים כבר מראשית חודש אלול בעבודת הקודש 180
הקפידו בבעלזא שלא להתפלל לפני העמוד עם מעות בכיס 183
התפילה נעלית כשיש בה גם ענוה ושברון לב ומעלת הנגינה 190
זהירות יתירה על הדיבור 182
לפעמים הי' מרן מורה את מי לכבד כבעל תפלה במנין שהתקיים בה"גרויסע שטוב" 261
עמוד הבעל תפלה 216
מרן מהרי"ד הפליא בעל תפלה שלא הי' לו חלישות הדעת כשהפסיק להתפלל 186
מרן מהרי"ד ציוה לכתוב על מצבת בעל תפלה שהתפלל בבעלזא בלב נשבר 185
מרן מינה בעלי תפלה לימים נוראים גם בבית המדרש 179
נוכחו אצל ה"לאכעדיגע מלוה מלכה" 348

בעלזא

בבעלזא היו מאז ומתמיד רבנים גדולים 49
בשנות ת"ח ות"ט נפל פחד על הרשעים בהגיעם לבעלזא 42
הובניב הוא הפרוזדור לבעלזא 101
היא בגלילות לעמבערג 233
וועט זיין א ווינקל פאר תורה און יראת שמים ביז משיח וועט קומען 69, 537
לכבודו של מרן יסטה משיח מדרכו וילך דרך בעלזא 170
מרן מהר"ש לא רצה לקבל הרבנות בלא הסכמת ר' זכרי' מראווא ור' יעקב הירש מסקאהל 66
מרן מהרי"ד בחר ב"בלאטעס" שלה לטובת חינוך הבנים 53
קהלת סקאהל בקשה להיפרד מהיותה תחת בעלזא 207

בר מצוה

הנער יברך על הכוס בעשרה 388

בראד

מנהגי בראד יסודתם בהררי קודש 149
מרן מהר"ש רצה לבנות בית הכנסת כמדת גדלו של ביהכ"נ בבראד 149

ברויט-קאסע

לטובת בני החברה שלא יתבטלו מלימודם 360

ברזל

שלא לחתוך קוויטל עם ברזל 322

ברית מילה

מרן מהר"ש נסע לברית מילה אף בדרך רחוקה 533

ברכה

הנמשך מכח נרות המנורה שהי' במקדש ובמשכן 229

ברכו

במוצש"ק הכריז השמש "מ'גייט זאגן ברכו" 129

השליח שמסר בשם מרן להתחיל להתפלל בהגרויסע שטוב המתין שם עד אחר ברכו 261

ברכת אהבה רבה

להאריך בברכת אהבה רבה 278, 307

ברכת אשר יצר אתכם בדין

בכניסה לבית החיים 422

ברכת האילנות

מקומה וזמנה 123

ברכת ולמלשינים

בברכה זו האריך מרן למפלת הרשע 91

ברכת לישב בסוכה

מחמת ספק ברכת לישב בסוכה אכלו החסידים רק בסוכת מרן 345

בשר וחלב

שני חדרי בישול בבנין ה"הויף" 256

שני חדרי בישול בבנין ה"חברה" 359

בשר מעושן

אכילתו אצל חסידים 124

בשר

אכילת בשר בעשרת ימי תשובה 385

דאגת מרן מהרי"ד שיהא להחברה בשר לאכול 391

לא אכלו בשר ללא נטילת ידים לסעודה 384

בתי עכו"ם

אור העלעקטרי מישך שייכי לבתי עכו"ם ואין ראוי לבית הכנסת 172

כשהי' צורך לתקן עלעקטרי בה"הויף" ציוה מרן לא להשתמש בזרם שעובר בבתי עכו"ם 172

בתים

בית הכנסת צריך שיהא גבוה מכל בתי העיר 156

מרן מהרי"ד הורה אחר המלחמה שיבנו בתים גדולים ורחבים שיוכלו להכניס אורחים 86

ג' לך

בו חזר מרן מהר"א תמיד מירושלים לתל אביב 178

בו חזרו חסידים מבעלזא לביתם 178

עד אז התפללו בבית הכנסת 178

גבאי

הי' גבאי מיוחד עבור הגוים 328

גבינה

לחולי נפש 336

גביע

ר' מאיר מפרעמישלאן קנה מהזכוכיות שקנו לבית הכנסת ועשה מהם גביע ובקבוק לשב"ק 153

גג בית הכנסת

הקוגלען שפיארו את הגג 193

גוים

באו עם פתקאות לרבוה"ק 328

הקדמת פתקאות הגוים מועיל לבנ"י הבאים אח"כ 329

הקפידו לא לקחת כסף פדיון מגוים 328, 470

להניח לנכרים לעבוד בנכסיו בשב"ק ע"י שטר מכירה 521

לנגוע בגוי במקום טבילה במקוה 425

מרן הי' נוטל את ידיו אחר קריאת פתקאות של גוים 329

עבדו בבניית בית הכנסת אבל באמת לא עשו כלום רק הכל נעשה מאליו 156

שלא יעמוד גוי כנגד מרן בעת קריאת הפתקאות 328

גזילה

ע"י שיתחילו להשתמש בעלעקטרי בבית הכנסת גוזלים את המתים 172

גזירת ת"ח ות"ט

הפסיקו לשיר "לכה דודי" 42

נפל פחד על הרשעים בהגיעם לבעלזא 42

גלות

מרן מהרי"ד אמר שהוא תולה את סיבת גלותו כי הי' רגיל לומר שיעורים בתורה והפסיק 83

גמילות חסד

מרן מהרי"ד העמיד בחצר מחסן לעצים בשביל העניים 121

ר' מרדכי פעלץ עזב את הרבנות כשהפריע לו מעשות צדקה וחסד 43

גמרא

העצות והישועות היו מן הגמרא 282, 334

מרן מהר"א לא נתן ללומדי שיעור משניות לשנות לשיעור גמרא 240

גניזה

אבק שיצא מכותלי ה"קוויטל שטוב" הטעינו גניזה 318

אבק שיצא מכותלי ה"גרויסע שטוב" הטעינו גניזה 262

ספרים שבלו 227

גרויסע שטוב

בימי הפסח אכלו החברה רק בה"גרויסע שטוב" 259

ה"הענג-לייכטער" 264

לא הניחו לבחורים להסתובב בה"גרויסע שטוב" 385

מרן הורה אימתי להתחיל להתפלל במנין שהתקיים בה"גרויסע שטוב" 261

קדושה מיוחדת שנהגו בה"גרויסע שטוב" כמו בבית הכנסת 262

גרמני'

הרשע הגרמני נוצר מטומאה היותר גדולה בעולם 94

גשמיות

ביטול העניינים הגשמיים אצל היושבים בבעלזא 365, 369

דאגת מרן מהרי"ד לצרכי הגשמיות של הבחורים 382, 391

דברי תורה

אמירת התורה בעת ה"טיש" 273, 280

בסוכות היו רבוה"ק אומרים בעת ס"ג תורה בדרך קבלה 346

הקפידו שלא לכתוב התורות רק אלו שנתמנו לכך 395

כותבי התורות נוכחו אצל ה"לאכעדיגע מלוה מלכה" 348

מקור מגמרא לומר דברי תורה אצל הציון 424

מרן מהרי"ד לא רצה להקשיב לדברי הרופא שאסר עליו לומר תורה ברבים 460

על ציוני רבוה"ק 424, 477

דחקות

הרבנית מלכה אמרה שבבית רב אע"פ שיש דחקות אבל הגמרא מצויה תמיד על השלחן 65

דיין

ההכנסות של הד' מינים היו שייכות להדיין דמתא 516

דין תורה

בין מרן מהרי"ד ואנשי השניידער שול 214

בין קהלת בעלזא לקהלת סקאהל 207

חסידים נמנעו מללכת על קרקע שבעלי' לא צייתו לדין תורה 134

דלת

במקום שרבים עוברים אין לעשות מדרגות תיכף אחרי הדלת 359

דם

מה הדין כשיוצא מעט דם מהנפטר 467

דמעות

כח הנשים עם דמעותיהן 327

נשים הן בעלי בכי ויש להתאמץ שבדמעותיהן יעלו תפלות האנשים 161

דפיקה
לפני התחלת התפלה 230, 231, 383
על פתחי הבתים ב' פעמים לסימן שיש נפטר בעיירה 525

דרך הרבים
צוואת ר' יהודה החסיד שלא לבטל "דרך הרבים" 260

דרך תשובה
כשנותנים דרך תשובה צריכים זהירות יתירה שלא לזלזל בחומרת העבירה 328

דת
מרן מהר"א השמיע דברים חריפים על הרוסים שמצרים לקיום הדת 84

הבטחה
מרן לא רצה להבטיח ישועה 145, 158

הדלקת נרות חנוכה
בימי החנוכה נשארו הבחורים אחר מעריב בגרויסע שטוב עד הדלקת נרות חנוכה של מרן 385

הדלקת נרות שב"ק
צדקה לפני הדלקת הנרות 489

הובניב
הובניב הוא הפרוזדור לבעלזא 101

הוראות והדרכות
שמסר מרן מהרי"ד להבחורים שהגיעו ללמוד בבעלזא 381
שמסר מרן מהרי"ד לראש החברה 382

הושענא רבא
החזרת השלחנות מהסוכה לה"גרויסע שטוב" 344

היכל הנגינה
יש לאחד תפלתו שיהא בה גם מהיכל הנגינה וגם ענוה ושברון לב 190

הכנה לתפלה
אצל היושבים 382

הכנסת אורחים
במקום ה"הויף" דר פעם מכניס-אורח גדול 41, 119, 204, 251
לטובת פליטי המלחמה 100
ליתן לאורחים לחם לשובע ושאר מאכלים כפי היכולת 513
מקור למנהג שבני העיר שולחים דבר מה לבית האורח 292
מרן מהרי"ד השתדל שיתנו הלוואות לבנות בתים שיוכלו להכניס אורחים 86

הכנסת ספר תורה
כשנגמר ארון הקודש ערכו חגיגת הכנסת ספר תורה 196

הכרזות
הכרזת מניעת אכילת חמץ בערב שב"ק של שבת ערב פסח 233
הכרזת סוף זמן אכילת ושריפת חמץ 232

הכרזת העליות
במנחה של שב"ק 280

הכרת הטוב
למי שעל ידו נגרמה שריפת בית המדרש הישן 212

הלוואה
לטובת הממשלה הפולנית 95

הלוואות
מרן מהרי"ד השתדל שיתנו הלוואות לבנות בתים שיוכלו להכניס אורחים 84

הלויית המת
כשעברו עם נפטר ע"י ביה"ק של נוצרים עברו בחפזון ובריצה 526
נשים וקטנים לא ליוו את הנפטר 526
סדר הלוויית המת 526

המן
אסתר המלכה הכניע אותו ע"י הניצוצין קדישין שתיקנה בהמאכלים 94

הספד
נערך ברחבה שעל יד בית הכנסת 526

הסתר פנים
על צרות ישראל והסתר פנים בוכים גם בשב"ק 93

העברת שמו"ת
העברת שמו"ת פ' בחקותי בבית המדרש 122, 178

הענג-לייכטער
בבית המדרש 216
בה"גרויסע שטוב" 264
מרן מהר"א הסכים לקחת ההענג-לייכטער בביהכ"נ לצורך הצלת ישראל 133

הצנע לכת
של ר' שלמה סקוהלער 236

הקמת מצבה
אחר י"ב חודש 422, 515

הקפות

אצל קידוש בית החיים 412
החברא קדישא ליוו את מרן בבואו להקפות בליל שמח"ת 135
מרן מהר"א לא ויתר על שום פרט ממנהגי ההקפות לפני הבריחה מבעלזא 201

הר הבית

בית הכנסת שבבעלזא יעמוד בין י"ב בתי כנסיות בהר הבית 169

הרבנית מלכה

ביקשה שביו"כ ידליקו נרות גדולות שלא יצטרכו לגוי שידליקם לפני נעילה 329
הרבנות של מרן מהר"ש הודות להרבנית מלכה 65
טענה כי אצל רב אע"פ שיש דחקות אבל הגמרא מצוי תמיד על השלחן 65
לא הניחה להפריע את מרן מהר"ש מעבודתו בבנין בית הכנסת 199
מעולם לא הי' מחסור במאכלים שבישלה 357
מרן מהר"י שיבח את אמו שחינכה אותו לתורה 487
ציותה לעשות הטהרה שלה על הדף שחילקה ע"ז המאכלים להיושבים 485

הרבנית רבקה הענא

רבוה"ק שמרו את היארצייט שלה 484
מרן מהר"א הפליג בשבחה על זהירותה מדבר שקר 489

הרבנית רבקה מרים

מרן מהרי"ד אמר בשעת פטירתה שאמו ממתינה שבני' יבטיחו שילכו בדרך הישר 490
מרן מהרי"ד הפליג בשבחה שעוררה אודות ביטול בתי ספר ללימודי חול 489
מרן מהר"א הפליג בשבחה על מעשי צדקה וחסד שלה 937

הרבצת תורה

מרן מהרי"ד תלה את סיבת גלותו כי הי' רגיל לומר שיעורים בתורה והפסיק 83

השארת הנפש

גם חכמי האומות מודים בכך 531

השבת עבוט

מרן מהר"י רצה לקיים מצוה זו 490

השגחה

על הבחורים שמגיעים ללמוד בבעלזא 382
ר' מיכל'ע זולקובער השגיח על הבחורים שיוכלו ללמוד באין מחסור כל 383

השכלה

מרן מהרי"ד התמרמר שההשכלה מתפשטת כ"כ בניקל 457

השכמת הבוקר

אינו דומה מי שאינו ישן כלל לזה שישן וקם לעבודת הבורא 268

אצל היושבים 382

השמש הי' מעורר את בני העיר לעבודת הבורא 230

השתדלות

חובת ההשתדלות יוצאים בהשתדלות פעם אחת 189

התבוננות

יש לו לאדם לתור ולחפש אחר היצה"ר ולהתבונן מה הוא הגורם על אי עלייתו בעבודת ד' 304

התבטלות לצדיק

אצל היושבים בבעלזא 365

התמדת התורה

אצל היושבים 382

אצל מרן מהר"ש 142

בבית המדרש 218

בחודש אלול 179, 228

מרן מהרי"ד למד כל הלילה בה"שניידער שול" 210

התרשלות

מי שהתרשל בזמנים הודיעו לו כי אין מקומו בין היושבים 383

ובאו כולם

מנהג זמר "ובאו כולם" בחג השבועות 186

ווארשט

אכילתו אצל חסידים 124

ויתן לך

תיאור אמירתו במוצאי שב"ק אצל מרן מהר"א 305

ז' אדר

סעודה ביום ז' אדר אצל החברה 394

זאלקאווא

מרן מהר"ש הלך להסתכל בבית הכנסת דשם לבנות בית הכנסת כצורתו 148

מרן מהר"ש נתחכם לקיים מנהג אמירת הודו וכגוונא בביהכ"נ בזאלקאווא 149

זאת חנוכה

הוליכו הספרים החדשים לבית המדרש בזאת חנוכה בתהלוכה חגיגית 135, 244

זכוכיות

החלונות בבית הכנסת היו מזכוכיות שלקחו ישראל מירושלים בעת גלותם 153
לא החליפו את הזכוכיות בחלונות בית הכנסת כל עוד לא נשברו לגמרי 155
ר' מאיר מפרעמישלאן אמר שהזכוכיות לבית הכנסת הם יהלומים 153
ר' מאיר מפרעמישלאן קנה מהזכוכיות שקנו לבית הכנסת ועשה מהם גביע ובקבוק לשב"ק 153
שברי הזכוכיות מחלונות בית הכנסת גנזו עם תשמישי קדושה 155

זכר לחורבן

הקפדת רבוה"ק בזה 263

זמנים

הכרזת סוף זמן אכילת ושריפת חמץ 232
זמני סדרי היום של היושבים 382
זמני השיעורים 235
זמני תפלה 231
חישבו לפי ה"שטאט-זייגער" ולא לפי ה"באן-זייגער" 231
למי שהתרשל בזמנים הודיעו כי אין מקומו בין היושבים 383

זקן

לא מן הראוי שיהודי בלא חתימת זקן יעבוד בבית הכנסת 198

חאלאטל

של הרה"ק ממעזריטש שהשתמש בו מרן מהר"א בעתים מיוחדות 296

חברא קדישא

יום לפני החופה הוליכו חתן מבית רבוה"ק לעשות ז' הקפות סביב הרינעק 130
ליוו את מרן בבואו להקפות בליל שמח"ת 135
מנהג צאן קדשים 127

חברה יושבים

ביטול העניינים הגשמיים אצל היושבים בבעלזא 365, 369
בימי הפסח אכלו החברה רק בה"גרויסע שטוב" 259
בעלי שמחה ויארצייט וכדו' נדבו סעודות עבור החברה 387
ההקפדה על מנהגי ישראל 379
היא יסוד חזק לחומת דת היהדות ומבצר לבל יבואו זרים לחלל ולבלע את כל קודש 361
הערכת מרן מהרי"ד אותם 386, 387
הרבנית מלכה ציותה לעשות הטהרה שלה על הדף שחילקה ע"ז מאכלים להיושבים 485
השכמת הבוקר 382
התבטלות לצדיק אצל היושבים בבעלזא 365
התמדת התורה 382
התנהגותם 369

יסדו ברויט-קאסע לטובת בני החברה ושלא יתבטלו מלימודם 360
יסודם: הוויות דאבייי ורבא און טוהן פאר אידענ'ס וועגן 365
למי שהתרשל בזמנים הודיעו כי אין מקומו בין היושבים 383
מאכל "יושקע" 384
מרן מהרי"ד דאג למנות ראש החברה להיושבים 382
מרן מהרי"ד טעם לפעמים המאכלים שבישלו להיושבים לברר שהם מוטעמים כראוי 382
מרן מהרי"ד לא רצה שא' יכסה את כל הוצאות ה"חברה" רק כל ישראל יזכו בכך 388
סדר יומם 382
סיבת קריאת ה"יושבים" בשם זה 357
סעודה שהגישו ביום ז' אדר אצל החברה 394
ענוה ושפלות רוח היו מיסודות היושבים בבעלזא 380
פת שחרית 383
צאי לך בעקבי הצאן 375
קאווע 384
קיימו "בכל דרכיך דעהו" 372

חברה קדישא

מרן מהר"י ומרן מהרי"ד תיקנו להם תקנות 525

חברה ש"ס

טבלא של חברה ש"ס תלתה בפרוזדור של בית המדרש 215

חברותות

בדרך כלל למד בחור מבוגר עם בחור צעיר 382
ישבו זה כנגד זה ולא זה אצל זה 383

חגים וזמנים

אסיפות "קאווע" בהם 396
דרשו ללמוד הלכות יו"ט לפני כל חג ומועד 374

חדר כללי

מרן מהרי"ד הרעיש נגד זה אצל ציון הק' של מרן מהר"ש 441

חודש אלול

ראה: אלול

חודש חשון

ראה: מרחשון

חולה

עזר לחולים של ר' מרדכי פעלץ 181
הכח של מרן מהר"ש לרפאות חולים ע"י משמוש היד קיבל מקאזניץ 154

חולי נפש
בינם לבין עצמם הם מבינים זה עם זה 335
הוראות והדרכות להם 336
השייכות לזמני מילוי הירח 334
זמני כניסתם לרבוה"ק 335

חומרות
אצל היושבים בבעלזא 369

חופה
מקום עשייתה 127

חוץ לארץ
לימוד זכות על אלו הדרים בחו"ל 169

חוקות הגוים
מרן מהר"ש רצה לבנות כדוגמת ביהכ"נ בזאלקאווא שלא נבנה כתוכניות הגוים 149

חורבן בית המקדש
הקפדת רבוה"ק לעשות זכר לחורבן 263
כשרואים הבית הכנסת ללא הקוגלען מתעורר בשמים חורבן בית המקדש 194

חורבת בית הכנסת
התפלה במקום שעמד שם בית הכנסת 204
ראו דמות יהודי עם זקן לבן מסתובב שם 203

חורף
בימות החורף התפללו בבית המדרש 179

חזנות
מרן מהרי"ד ביקש שישמיעו לפניו פרק חזנות ונימוקו 182

חזנים
חסידים לא הלכו לשמוע תפלת החזנים 182

חזרה
לחזור על כל דבר ו' פעמים 226

חידושי תורה
דרשו לחדש חידושים בתורה ממי שהי' בר הכי 373

חינוך הבנים
כשרוצים בנים טובים צריכים לבנות בתים לד' ולתורתו 151
מרן מהר"י שיבח את אמו שחינכה אותו לתורה 487

מרן מהרי"ד אמר בשעת פטירת אמו שממתינה שבני' יבטיחו שילכו בדרך הישר 490
מרן מהרי"ד בחר ב"בלאטעס" לטובת חינוך הבנים 53

חלב

לחולי נפש 336

חלון

במקום סתימת פתח 262
הכנסת אוכלים דרך חלון 334
כניסה לבית דרך חלון 334
העמידה על החלונות בעת עריכת השלחן 269, 276
פתחו תמיד בבית המדרש החלון הסמוך למקומו של מרן מהרי"ד לבד מחודש אלול 217

חלונות בית המדרש

בכל ערב שב"ק היו פותחים חלונות ביהמ"ד לאוורר את ההיכל 209

חלונות בית הכנסת

החלונות בבית הכנסת היו מזכוכיות שלקחו ישראל מירושלים בעת גלותם 153
לא החליפו את הזכוכיות בחלונות בית הכנסת כל עוד לא נשתברו לגמרי 155
שברי הזכוכיות מחלונות בית הכנסת גנזו עם תשמישי קדושה 155

חלות

מנהג י"ב חלות 276
צורת מפתח על החלות בשבת געלע מצות 276

חלף

הזמנים שרגיל השוחט להראות את החלף למרן 463

חמץ

אכילת חמץ בערב שב"ק של שבת ערב פסח 233
הכרזת סוף זמן אכילת ושריפת חמץ הי' לפי ה"באן-זייגער" 232

חנויות

היה להם דלת מיוחדת לאלו הצריכים ליקח משהו ביו"ט 129

חנוכה

בימי החנוכה התפלל מרן מהר"א תמיד בה"גרויסע שטוב" 261
בימי החנוכה נשארו הבחורים אחר מעריב בגרויסע שטוב עד הדלקת נרות חנוכה של מרן 385
הדלקת נר חנוכה 264
מנהג לזמר "תמניא אפי" בלילי חנוכה 186
ספרים חדשים הכניסו לבית המדרש בזאת חנוכה 135, 244

חנוכת הבית

להשניידער שול 214

מרן מהר"ש חינך בית הכנסת עוד טרם נגמרה מלאכתו 163

חסד

מיסודות היושבים בבעלזא 365, 378

מרן מהרי"ד העמיד בחצר מחסן לעצים בשביל העניים 121

מרן מהר"א הפליג בשבח הרבנית רבקה מרים על מעשי צדקה וחסד שלה 937

ר' מרדכי פעלץ עזב את הרבנות כשהפריע לו מעשות צדקה וחסד 43

חסידים

לא הלכו לשמוע תפלת החזנים 182

חצר הקודש

לא השתמשו בעלעקטריק 264

במקום ה"הויף" דר פעם מכניס-אורח גדול 41, 119, 204, 251

גם בבנין ה"הויף" לא השתמשו בעלעקטריק רק בנרות 254

הנחת היסודות 251

חורבנו מצד התנגדות דקדושה מורה על קדושתו 205, 354

יש שם אוירא דארץ ישראל 122

כשהי' צורך לתקן עלעקטרי בה"הויף" ציוה מרן לא להשתמש בזרם שעובר בבתי עכו"ם 172

לא הניח מרן מהרי"ד לתקן טעלעפאן בה"הויף" 313

מעלה בחורבנו שלא חיללוהו זרים להשתמש בהם לצורכם 205

מרן מהר"ש חיפש אחר שטח הגון לבנות שם הבנינים הק' 117

מרן מהר"י בנה הבית על דעת אביו 251

מרן מהרי"ד בירך לכל הנותנים ומשתדלים בבנין ותיקון בנין החצר הק' 351

עוצם קדושתו 249

חתונה

יום לפני החופה הוליכו חתן מבית רבוה"ק לעשות ז' הקפות סביב הרינעק 130

חתימת זקן

לא מן הראוי שיהודי בלא חתימת זקן יעבוד בבית הכנסת 198

חתם סופר'ס מקוה

מקוה בבעלזא כשיטת ה'חתם סופר' 402

חתן

גילוח ראשו בתער לפני חתונתו 379

יום לפני החופה הוליכו חתן מבית רבוה"ק לעשות ז' הקפות סביב הרינעק 130

טאבאק

קופסאות הטאבאק שהיו בחצר הק' 296

טבילה
במקוה אחר הליכה לבית החיים 425
נגיעה בגוי במקום טבילה במקוה 425
קודם התשובה 407

טהרה
הרבנית מלכה ציותה לעשות הטהרה שלה על הדף שחילקה ע"ז מאכלים להיושבים 485
מה הדין כשיוצא מעט דם מהנפטר 467
סדר הטהרה 526

טובה ליהודי
מרן מהר"ש התפלל שלא יראה רע על יהודי שלא יקשה לעשות לו טובה 319
מרן מהר"א אמר שהיא טובה ליהודי שאינו קורא הקוויטל בעצמו 319

טלית
הטלית על השטריימל 275

טעימה
קודם אכילת בהמתו 102

טעלעגראם
הישועה בא עוד טרם הגיע הטעלעגראם לבעלזא 333

טעלעפאן
במכשיר ה"טעלעפאן" יש לצאת כל המאדערנקייטן 314
הידיעות שהגיעו לה"הויף" דרך ה"טעלעפאן" 313
השתמשות רבוה"ק בכלי זה 313
לא הניח מרן מהרי"ד לתקנו בה"הויף" 313

טשולנט
הולכתו לתנור האופה 306

יארצייט
אמירת א' מלא רחמים אצל הציון 424
אמירת דברי תורה אצל הציון הק' 424
אמירת מזמורי תהלים על הציון 424
בעלי יארצייט נדבו סעודות בשביל החברה 387
הדלקת נרות על הציון 424
השתטחות על הציון הק' ביום היארצייט 422
טבילה במקוה אחר עלי' לציון 409
מקור בגמרא לסעודת יארצייט 422
נרות יארצייט לעילוי נשמה 229

נרות נשמה 217
רבוה"ק שמרו את יארצייט של הרבנית רבקה הענא אמו של מרן מהר"ש 484
שליח לבקר על הציון ביום היארצייט 423

יום טוב

החנויות השתמשו בדלת מיוחדת לאלו הצריכים ליקח משהו ביו"ט 129
זהירות שלא יתנו לפי המדה והמשקל ביו"ט 129

יום כיפור קטן

אמירתו בבית הכנסת בערב ר"ח אלול 192

יום כיפור

ביו"כ כשהכהן ילך לפוש מעט יבא לפוש בפאליש בית הכנסת שבבעלזא 169
הרבנית מלכה ביקשה שביו"כ ידליקו נרות גדולות שלא יצטרכו לגוי שידליקם לפני נעילה 329
חסידים היו נוסעים לביתם במוציו"כ אחר שמרן אמר "שובו לכם לאהליכם" 126
לנגן "אנעים זמירות" בליל יו"כ בניגון 'דאס הארץ זאל שרייען צום באשעפער' 181
מרן מהרי"ד הריח מטאבאק-פושקע של הרה"ק מאפטא לפני כל נדרי 296
נשמות מתאספים בבית הכנסת בשעת כל נדרי בליל יוה"כ 176
קיבוץ התפלות במוצאי יום כיפור 171
רבוה"ק נהגו ללמוד בספה"ק ברית מנוחה בליל יוהכ"פ 290

יום שבתון

לפני המלחמה חזר מרן כמה פעמים על "העם אשר נע" 83, 91
מלפנים הי' נהוג לזמרו רק בפ' יתרו ובפ' ואתחנן 82

יומא דהילולא

ראה: יארצייט

יוסף

מנהג חלוקת "שווארץ-ברויט" באושפיזא דיוסף 145

יושבים

ראה: חברה יושבים

יושקע

אצל החברה 384

יין

העמדת יין בעת ה"טיש" 278

ים

זה אומר הים שלו וזה אומר הים שלו אבל מיין יאסעלע אומר "אשר לו הים" 184

ימות החול

בימי החול התפללו בבית המדרש 179

ימות החורף
מנין לאמירת תהלים בערבי שבתות של ימות החורף 233

ימי הספירה
בימי הספירה התפלל מרן מהר"א תמיד בה"גרויסע שטוב" 261
לא הניחו לעמוד על אדני החלונות 269
מניעת הנסיעה בהם 269

ימים טובים
אסיפות "קאווע" בהם 396
דרשו ללמוד הלכות יו"ט לפני כל חג ומועד 374
כל האורחים שהגיעו ליו"ט יאכלו לפחות סעודה אחת בבית החברה 394

ימים נוראים
בימים נוראים התפללו תמיד בעלי-תפילה מיוחדים יראי ד' 180
היה מנין גם בבית המדרש 179
ימי חודש מרחשון יש לו שייכות עם הימים נוראים 464

יעקב אבינו
העמיד י"ב שבטי קה על אף מצבו הקשה 93

יעקע
מדוע נקרא כך 303

יצר הרע
יש לו לאדם לתור ולחפש אחר היצה"ר ולמצוא מה היא הגורם על אי עלייתו בעבודת ד' 304

יראה עילאה ותתאה
ב' כיסויי הראש הם משום יראה עילאה ויראה תתאה 268

יראי ד'
השי"ת מצפה לשמוע מה אומרים יראיו 82

יראת שמים
לימוד התורה בבית המדרש שבבעלזא מסוגל ליראת שמים 222

ירושלים
החלונות בבית הכנסת היו מזכוכיות שלקחו ישראל מירושלים בעת גלותם 153

ישיבה
לא קראו בבעלזא בשם "ישיבה" 357

כבוד אביו
מרן מהר"א לא כתב על מצבת מרן מהרי"ד יחיד בדורו מפני כבוד אביו מרן מהר"י 456

כהן גדול
ביו"כ כשהכהן ילך לפוש מעט יבא לפוש בפאליש בית הכנסת שבבעלזא 169

כהנים
ביקורם בבית החיים 423

כותבי התורות
הקפידו שלא לכתוב התורות רק אלו שנתמנו לכך 395
נוכחו אצל ה"לאכעדיגע מלוה מלכה" 348

כח הרבים
בפתקאות הכניסו רבים ביחד כי זכות הרבים גדול מאד 324

כיבוד אשת אב
הכנת מרן לקיים מצוה זו 255

כיור
בבית המדרש 215, 218

כיסוי הראש
ב' כיסויים הוא משום יראה עילאה ויראה תתאה 268

כיפות
בגג בית הכנסת מבפנים 198
ציורן 198

כלי זמר
לחולי נפש 336

כסף
הקפידו לא לקחת כסף פדיון מגוים 328, 470
לקחת רק משומרי שב"ק 333, 413

כסת
בימי חודש אלול הי' מרן מהרי"ד רועד עד שהי' צריך לכיסוי נוסף 217
מנהג חסידים שלא להתכסות עם הכסת בעת השינה 185

כעס
האדם ניכר כשהוא צודק 266

כף
לא היו מכינים הכף לפני שקיבלו המאכל 385
לא שטפו את הכף שאכל בו חבירו 385

כתב שעל המצבה
הכתב חקוקות לבד יום הפטירה 421
מבחוץ 421

ל"ג בעומר
סיום הש"ס של חברה ש"ס 215

ל"ד בעומר
סיום הש"ס של החברה בבעלזא 215

לאכעדיגע מלוה מלכה
במוצאי שבת שבתוך חג הסוכות 347
בעלי תפלה וכותבי התורות היו נוכחים 348

לב נשבר
החילוק בין יהודי לגוי בעת הבאת קרבנות היא שברון הלב שיש ליהודי 329
התפילה צריכה שתהא גם מהיכל הנגינה וגם בבחינת ענוה ושברון לב 190
להשלמת בנין בית הכנסת צריכים עוד לשברון הלב 162
מרן מהרי"ד ציוה לכתוב על מצבת בעל תפלה שהתפלל בבעלזא בלב נשבר 185

לומדי משניות
מרן מהר"א לא נתן ללומדי שיעור משניות לשנות לשיעור גמרא 240

לומדי תורה
זכות המאכיל לומדי תורה 390

לילה
בלילה סגרו שערי בית הכנסת לבד מחודש אלול 179

לימוד התורה
בספר ראשית חכמה 227
בעת קריאת קוויטלעך 282
דרשו לחדש חידושים בתורה ממי שהי' בכוחו לכך 373
היסוד של היושבים בבעלזא 365, 373
הרבנית מלכה אמרה שבבית רב אע"פ שיש דחקות אבל הגמרא מצוי תמיד על השלחן 65
התמדת התורה בחודש אלול 228
חברותות ישבו זה כנגד זה ולא זה אצל לזה 383
יסדו ברויט-קאסע לטובת בני החברה שלא יתבטלו מלימודם 360
להתחיל ללמוד במדרש פרשת השבוע ואח"כ להמשיך במקום לימודו על הסדר 241
לחזור על כל דבר ו' פעמים 226
לימוד בספה"ק נועם אלימלך 227
לימוד בספר אורחות צדיקים 227
לימוד בספר חובת הלבבות 227
לימוד בבית הכנסת 171
לימוד בבית המדרש 218, 238
לימוד התורה בבית המדרש שבבעלזא מסוגל ליראת שמים 222

ללמוד הלכות יו"ט לפני כל חג ומועד 374
מרן מהר"ש בנה לכל א' מהבנים ב' חדרים א' ללימוד וא' לשינה 257
מרן מהרי"ד למד כל הלילה בה"שנייידער שול" 210
נסיונותיו של בחור עד שמתיישב ללמוד 230
של ר' מיכל'ע זאלקאווער 234

לימוד זכות

על אלו הדרים בחו"ל 169

לימודי חול

במשנת בעלזא 377
מרן מהרי"ד הפליג בשבח אמו שעוררה אודות ביטול בתי ספר ללימודי חול 489
מרן מהרי"ד הרעיש נגד זה אצל ציון הק' של מרן מהר"ש 441

לכה דודי

אחד מהתנאים היא שצריכים לעמוד בעת אמירתו 42
שירת זמר זה 42

לעכטיגע-פיש

בעת סעודה שלישית בשב"ק 266, 281

לשון

אחר הפטירה שכחו הלשון המדוברת ומכירים רק לשון הקודש 533

מאדערנקייטן

במכשיר ה"טעלעפאן" יש לצאת כל המאדערנקייטן 314

מדות

שבירת המדות אצל היושבים בבעלזא 369

מדרגות

במקום שרבים עוברים צריכים זהירות יתירה בעשיית מדרגות סמוך לדלת 359
מדרגות המקוה היו חלולות 399
מדרגות המקוה יהיו רחבות שיהא עליהן כשיעור הכשר מקוה 402
קרשי המדרגות שנתרועעו לא הסירו רק הוסיפו עליהם 399

מדרש

לימוד בפרשת השבוע 241

מהר"ש

הזריח יראת שמים בבארען ראטשילד 54
המתיק את דינם של מצערי הב"ח 53
הרבנות של מרן מהר"ש הודות להרבנית מלכה 65

יש לו נשמת ר"ת 152
כינוהו "דער אלטער רב" 51
עיקר בקשתו אצל הרבי מלובלין היתה ל"לייטישע קינדער" 72
עסק בבניין בית המדרש 208

מהר"י

לא הי' טובה לעולם שלא נהג בג' שנים הראשונים 71
מרן מהר"ש אמר שכשיאמר "וכל מאמינים שהוא כל יכול" ישמעו בכל העולם 65
מרן מהרי"ד התמרמר שלא לקח קוויטלעך בחיי אביו 445
מרן מהרי"ד אמר אם אבי אמר שיהא חם בבית המדרש נכנס הברכה ונעשה חם 209
רצה בתחילה לעבוד את עבודת ד' ע"י מיעוט אכילה 71

מהרי"ד

בתפלתו כלול היה גם ענוה ושברון לב וגם היכל הנגינה 190
מרן מהר"ש לא רצה להישאר מבלעדו 250
מרן מהר"ש לא רצה שבעלזא תפסיד הנהגתו 72
מרן מהר"י אמר לו מי הם המלכים שמולכים ושימלכו בכל הארצות 82

מולד הלבנה

ידיעת זמן המולד לפני ברכת החודש 279

מוסדות התורה

ע"י הקמת מוסדות לתורה ולתפלה משלימים את מה שהשאיר לנו מרן מהר"ש 537

מוסר

לימוד בספר אורחות צדיקים 227
לימוד בספר חובת הלבבות 227
לימוד בספר ראשית חכמה 227

מועדים

ראה: חגים וזמנים

מוצאי יום כיפור

ראה: יום כיפור

מוצאי שב"ק

השמש נהג לדפוק במוצש"ק אחר צאת השבת 129
לאכעדיגע מלוה מלכה במוצאי שבת שבתוך חג הסוכות 347
מלוה מלכה בציבור 348
תיאור אמירת "ויתן לך" 305

מורה הוראה

מרן שאל לדעתם אם רשאי לנסוע ביום טוב בעת המלחמה 103

מותרות
באכילה 357
התרחקות ממותרות 257

מזוזה
מרן עמד לידה זמן מה לפני נסיעתו מבעלזא בעת המלחמה 105

מזלג
ההשתמשות בזה 367, 385

מחותנים
בעולם העליון מתוועדים בתחילה עם המחותנים 498

מחלוקת הפוסקים
מרן מהר"ש עשה בבית הכנסת כדעה א' ובבית המדרש כדעה השני' 208

מחלל שבת
לקחת כסף ממחלל שבת 333, 413
קברוהו מחוץ לגדר בית החיים 522

מחלקים
דוקא אלו הבחורים המלאים תורה ויראת שמים הם המחלקים המזון 390
הם יקחו תחילה לעצמם 382
יציאתם אחר "כתר" להכין המאכלים שיהיו מוכנים מיד אחר התפלה 382
מרן מהרי"ד אמר על מחלק "יהי חלקי עמו" 390

מטבעות
לא נמצא בשום מדינה מטבעות של זהב אדום רק במדינת רוסיא 84

מי נטילה
הוציאו את מי הנטילה לחוץ מיד אחר שמרן נטל את ידיו 299

מיטה
בסוכת מרן עמדה מיטה 345
לעסוק בתורה בעת שכיבה במיטה 302

מייערל
חריץ בכותל שהתפללו שם רבוה"ק בעת צרה 92

מים אחרונים
נטילתו 278

מים
מנהג זריקת מים על הילדים הבאים לחטוף מהתפוחים בשמחת תורה 127

מלבוש
של חול ביום טוב 105
של שבת בעת שיוצאים לגלות 105

מלוה מלכה
בציבור 348
לאכעדיגע מלוה מלכה במוצאי שבת שבתוך חג הסוכות 347

מלון
מרן מהרי"ד הורה כמה פרטים בסגנון בניית בית מלון בבעלזא 89

מלכים
מרן מהר"י אמר למרן מהרי"ד מי הם המלכים שמולכים ושימלכו בכל הארצות 82

מלמד תינוקות
חשיבותו 523

ממזרים
לשונו של מרן מהר"א: "וועז משיח וועט קומען וועלן זיי האבן א תקנה" 327

ממשלה
החובה לבקש טובת הממשלה 95

מנהג
אם מנהג נשים זקנות צריכים לקיימן כ"ש מנהג חסידים 178
בספק מנהג ישאלו איך המנהג בבראד 149
ההקפדה על מנהגי ישראל 128, 379
מנהגי ישראל תורה שבעל פה 379
מסירות נפש ממרן מהרי"ד לקיים המנהג של הנחת החמץ על ה"הענג-לייכטער" 312
מסירות נפש ממרן מהרי"ד לקיים המנהג של הנחת סכך על הסוכה 312, 344
מרן מהר"ש נתחכם לקיים מנהג אמירת הודו וכגוונא בביהכ"נ בזאלקאווא 149
מרן מהר"א לא ויתר על שום פרט ממנהגי ההקפות לפני הבריחה מבעלזא 201
שלא להוסיף על מנהגים 380

מנורה
בשב"ק היו משתמשים במנורה של נחושת וביו"ט של כסף 269
הדלקת נר חנוכה 264
מכח נרות המנורה שהי' במקדש ובמשכן נמשך קדושה וסגולה וברכה ושמירה בנרות לעולם 229
של נחושת בחדרי ה"הויף" 307

מנחה
בשעת מנחה דרכו של מרן לאסוף התפלות של משך היום 318

מנין
תמיד הי' מנין בבית הכנסת ובבית המדרש לשחרית מנחה ומעריב 179

מעות חטים
מרן מהרי"ד הלך עם מקלו של המגיד ממעזריטש לאסוף מעות חטים 54, 296

מעות
הקפידו בבעלזא שלא להתפלל לפני העמוד עם מעות בכיס 183

מעין
ההידור על מקוה של מעין 401

מעלין בקודש
פלפול בסוגיא זו 196

מעקה
להזדרז בבנייתו 89
סביב הבור של תשליך 396

מפטיר
בחור לעלות למפטיר 279

מפלת הרשעים
בברכת ולמלשינים האריך מרן למפלת הרשע 91
כיצד לבקש ע"ז 90

מפתח
המפתח לשערי בית הכנסת הי' גדול במיוחד 179
צורת מפתח על החלות בשבת געלע מצות 276

מצבה
הכתב חקוקות לבד יום הפטירה 421
הכתב מבחוץ 421
הקמתה אחר י"ב חודש 422, 515
לכתוב "יחיד בדורו" 456
מרן מהרי"ד ציוה לכתוב על מצבת בעל תפלה שהתפלל בבעלזא בלב נשבר 185

מצה
אכילתו בין פסח לעצרת 278, 281

מקוה
ההידור על מקוה של מעין 401
הכשרתו 399
חימומו 408, 425

טבילה במקוה אחר הליכה לבית החיים 409
טבילה במקוה אחר עלי' לציון 409
טבילה במקוה אחר קבורת נפטר 409
טבילה במקוה בשב"ק 409
לנגוע בגוי במקום טבילה במקוה 425
לפני שנכנסים להגיש קוויטל 330
מדרגות חלולות 399
מקוה בבעלזא כשיטת ה'חתם סופר' 402
נר דולק בבנין המקוה 408
שהמדרגות יהיו רחבות שיהא עליהן כשיעור הכשר מקוה 402

מקום המקדש

בית הכנסת יעמוד סמוך לבית המקדש 169
דרך בית הכנסת שבבעלזא עוברים תפלות ישראל למקום המקדש 169, 181

מרחשון

בר"ח מרחשון לא מראים החלפים של השו"ב למרן 464
ימי חודש מרחשון יש להם שייכות עם הימים נוראים 464
סיבת קריאת חודש זה בשם מרחשון 464

מרפסת

זהירות יתירה שלא יוכלו לצאת עלי' טרם בניית המעקה 89

משא ומתן באמונה

מרן מהר"ש רצה להיות 'בלן' שלא ליכשל בהן צדק ואיפת צדק 65

משה רבינו

בידעו שנדבות הציבור תלוי לפי עבודת הצדיקים אמר "אל יעשו עוד מלאכה" 148
הענין שעשה משהו בהקמת המשכן והוקמה מאלי' הי' גם בבניית בית הכנסת 156

משיח

אמונה שכל העולם ייכנע תחת משיח 450
אצל משיח יהי' בית הכנסת שבבעלזא "פון די שיינע שוהלן" 169
בביאת המשיח יבואו הבית הכנסת עם הבתים והחצרות לארה"ק 251
בית החיים נתקדש שכשיבא משיח יהי' מקום זה מקום לתורה ולתפלה 411
בית הכנסת שבבעלזא היא מי"ב בתי כנסיות שמשיח יבא בתוכו 251
בניית בית הכנסת תימשך עד ביאת המשיח 199
יעבור דרך בעלזא 170, 492
יתקן את האבן שלא נשלם בבית הכנסת 167
כשיבא מלך המשיח ינקום את נקמת הרוסים ששפכו כמים דם נקי 84, 195
תקנת הממזרים בביאת המשיח 327

משיח'ס טיר
משיח יעבור דרכו 170

משכן
הענין שהי' בהקמת המשכן שהוקם מעצמו הי' גם בבניית בית הכנסת 156

משמוש היד
כח הרפואה במשמוש היד של מרן מהר"ש קיבל מקאזניץ 154

משמש
מרן מהר"ש חיפש אחר משמש הגון 68

משניות
מרן מהר"א לא נתן ללומדי שיעור משניות לשנות לשיעור גמרא 240
תמיד היו לומדים משניות בה"אייזערנע שטוב" כשמרן הלך לנוח 297

משקה המשכר
ההקפדה שלא לשתות 152, 395
לחולי נפש 336

מת
ראה: נפטר

מתים
ע"י שיתחילו להשתמש בעלעקטרי בבית הכנסת גוזלים את המתים 172

נגינה
בבעלזא לא הקדישו תשומת-לב מיוחדת לנגינה ולניגון 180
יש לאחד תפלתו שתהיה מהיכל הנגינה מלבד ענוה ושברון לב 190

נדבות
מרן מהר"ש לא רצה שא' יכסה את כל הוצאות בית הכנסת רק כל ישראל יזכו בכך 388
מרן מהרי"ד לא רצה שא' יכסה את כל הוצאות ה"חברה" רק כל ישראל יזכו בכך 388
נדבות בנ"י תלוי כפי עבודת הצדיקים 148
עבור החברה יושבים 387
על שלחן בחדרו של מרן היתה קערה עבוד נדבות לצורך בדק בית הכנסת 325

נוי סוכה
מרן התמרמר על שלא הביאו לו פרי מהנוי סוכה כשברח מבעלזא 298

נטילת ידים
בה"אייזערנע שטוב" ע"י "קופערנע קווארט" 299
הוציאו את מי הנטילה לחוץ מיד אחר שמרן נטל את ידיו 299
עבודת הקודש של מרן מהר"א בנטילת וניגוב הידים 277, 299

ניצוצין קדישין

צדיק באכילתו מעלה את ניצוצין קדישין 192

ניתוח

מרן מהר"י ציוה שלא ירדימו אותו בעת הניתוח 450

נכרי

ראה: גויים

נסיעה

חסידים היו נוסעים לביתם במוצאי יוה"ק אחר שמרן אמר "שובו לכם לאהליכם" 126

נסיעת חסידים לביתם ביום ג' לך 178

נסיעת מרן בחזרה מירושלים לתל אביב ביום ג' לך 178

ראה עוד: ימי הספירה

נעלבים ואינם עולבים

אצל חסידי בעלזא 381

נער

הקפידו שנערים לפני הבר-מצוה לא ילכו לבית החיים 472

נפטר

בלילה הראשונה 184, 504

דפיקה על פתחי הבתים ב' פעמים לסימן שיש נפטר בעיירה 525

המסתובב אצל צדיק בעוה"ז יבקש לאחר הפטירה שיוליכו אותו אליו ובודאי יעזור לו 513

לסימן שא' מבני העיר נפטר החזיק השמש את הפטיש בדרך הפוכה 525

מה הדין כשיוצא מעט דם מהנפטר 467

סדר הלוויית המת 526

תוארים עליו כשאין מתאימים לו 421

נצחון

א איד טאר נישט אויספירן 334

נקיות

טהרת הגוף מביא טהרת הנשמה 369

שלא לייפות את עצמו 369

תלמיד-חכם צריך ליזהר על נקיות בגדיו 369

נרות של שב"ק

השלחן שהדליקו עליו נרות של שב"ק נחשב כתשמיש של קדושה 270

נרות

אלפי נשמות רצות לזכות בנר 424

אצל הציון 424

בחדרי ה"הויף" 307
בבנין המקוה 408
בשעת קריאת הפתקאות 324
גם בבנין ה"הויף" לא השתמשו בעלעקטריק רק בנרות 254
הדלקת נרות בעת סעודה שלישית אחר ה"תורה" 281
הלימוד לאורם 229
המשיכו להדליק בנרות אף אחר שהותקן עלעקטריק בה"הויף" 311
הענין להשתמש בהם בבית הכנסת 172
הקפדת רבוה"ק להשתמש בנרות של חלב ולא בשמן ונאפט 265
הרבנית מלכה ביקשה שביו"כ ידליקו נרות גדולות שלא יצטרכו לגוי שידליקם לפני נעילה 329
להתפלל וללמוד לאורם 216
מכח נרות המנורה שהי' במקדש ובמשכן נמשך קדושה וסגולה וברכה ושמירה בנרות לעולם 229
מקום בבית המדרש לנרות נשמה 217
סגולותם 229
ע"י שיתחילו להשתמש בעלעקטרי בבית הכנסת גוזלים את הנרות מן המתים 172
רפואת חולי נפש אצלם 334

נשים

אי"צ להיות "פרום" רק לעשות מה שמוטל עליהן 336
לא לוו את הנפטר 526
מרן מהר"ש לא רצה לחנך בית הכנסת טרם נבנתה עזרת נשים 161
קבלת פתקאות מהם 327
ראה עוד: דמעות

נשיקת הידים

לא נישקו ידי מרן 321, 333

נשיקת ספר תורה

על המענטעלע ולא על הקלף 334

נשיקת ספרים

כאשר גומרים לקרוא בספר מנשקים אותו 227

נשמה

אלפי נשמות רצות לזכות בנר 424
בכל עת הי' מסוגל בבעלזא לתיקון נשמות 177
השמש הי' מקיש לפני שפתח שערי בית הכנסת להודיע להנשמות שאנשים באים 174
יש להאמין שבאים נשמות בבית הכנסת אך לא לפחד 174
להדליק נר לנשמה שיודיע להנשמה שבאו על קברו 424
מרן מהר"ש הי' לו נשמת ר"ת 152
מרן מהר"י ציוה לפשוט הקיטלעך בליל יוה"כ מחמת הנשמות 176

מתאספים בבית הכנסת בשעת כל נדרי בליל יוה"כ 176
נדבת נרות לעילוי נשמות 229

סגולה ליראת שמים

לימוד התורה בבית המדרש שבבעלזא 222

סגולה לשמירה

שיהא בית הכנסת בעיר קנוי לצמיתות 145

סגולה

הנמשך מכח נרות המנורה שהי' במקדש ובמשכן 229
נדבת נרות לבית המדרש מסוגל לרפואת הרגל 229

סדר היום

אצל היושבים 382

סדר ליל פסח

ראה: פסח

סדרי הלימוד

אצל היושבים 383

סוכה

אורחים אצל הסעודות 348
בחורים לא הניחו ליכנס לסוכה בעת סעודה שלישית בשבת שבחג 346
בימי חג הסוכות קיבל מרן פתקאות בסוכתו 345
בסוכת מרן עמדה מיטה 345
הי' חלק נפרד בסוכה לתשמישים שאין ראויים בסוכה 345
היו מסככים בהרבה סכך 346
הסוכות היו עשויות עם "שלאק" 344, 345
יש בה אוירא דארץ ישראל 346
רבוה"ק הניחו הסכך בעצמם 344
תנור בסוכה 346

סוכות

אורחים אצל הסעודות 348
בימי חג הסוכות אכלו החסידים רק בסוכתו של מרן 345
בימי חג הסוכות קיבל מרן פתקאות בסוכתו 345
בסוכות היו רבוה"ק אומרים בעת ס"ג תורה בדרך קבלה 346
האושפיזין מביאים אתם מתנות מאותם שהיו משפיעים בעוה"ז 145
ההכנסות של הד' מינים היו שייכות להדיין דמתא 516
לאכעדיגע מלוה מלכה במוצאי שבת שבתוך חג הסוכות 347
מנהג חלוקת "שווארץ-ברויט" באושפיזא דיוסף 145

סטראקעס
הבעקיטשע של הרה"ק מאפטא וההשתמשות בו 296

סיגופים
אצל היושבים בבעלזא 369

סיום הש"ס
של החברה בבעלזא בל"ד בעומר 215
של חברה ש"ס בל"ג בעומר 215

סכך
היו מסככים בהרבה סכך 346
מסירות נפש של מרן מהרי"ד להנחת סכך על הסוכה 312, 344

סעודה שלישית
בחורים לא הניחו ליכנס לסוכה בעת סעודה שלישית בשבת שבחג 346
בעת ס"ג בשב"ק הי' חשוך בהגרויסע שטוב 264
הדלקת נרות בעת סעודה שלישית אחר ה"תורה" 281
מנהג ה"לעכטיגע-פיש" 266, 281

סעודת בכורים
עריכת סעודת הבכורים בערב פסח 260

סעודת יארצייט
מקורה בגמרא 422

סעודת מצוה
הדלקת נרות 229

סעודת ראש חודש
אצל החברה 396

ספאדיק
מלבוש של חול ואין ראוי ללבשו ביו"ט 105

ספירה
ראה: ימי הספירה

ספר אור יקר
מרן מהר"י פיזר הרבה מעות להשיג כת"י ספר אור יקר להרמ"ק ז"ל 285

ספר ארחות צדיקים
הלימוד בו 227

ספר ברית מנוחה
מרן מהרי"ד לקחו עמו ספר ברית מנוחה בברחו בעת המלחמה 83, 291

ספר ברית מנוחה
רבוה"ק נהגו ללמוד בו בליל יוהכ"פ 290

ספר חובת הלבבות
הלימוד בו 227

ספר מגן אברהם
ת"ח א' שזלזל בכבוד המגן אברהם לא זכה שספרו יהי' נפוץ 283

ספר נועם אלימלך
הלימוד בו 227

ספר ראשית חכמה
הלימוד בו 227

ספר תורה
לקנות במקומו ספרים אחרים 196
מונחים בשכיבה 154
מכירתו 196
נטילת הרבנית חלק בכתיבת ספר תורה 297
שמרן מהר"ש כתב בו השמות הק' 297
של שותפין 297

ספרי מוסר
ראה: מוסר

ספרים חיצוניים
איסור הקריאה בהם 377

ספרים
אין יושבים על ספסל שיש עליו ספר בקצה השני 227
אין מניחים ספר פתוח 227
בזאת חנוכה הוליכו הספרים החדשים לבית המדרש בתהלוכה חגיגית 135
כאשר גומרים לקרוא בספר מנשקים אותו 227
לא משאירים ספר כשפניו למטה או בצד ההפוך 227
לאוררם 240
ספר פתוח יש לכסות אותו במטפחת 227
ספר שנמצא פתוח קוראים בו לפני שסוגרים או מכסים אותו 227
ספרים שבלו 227
רק מאלו שמחבריהם היו ידועים כצדיקים ויראי ד' 227, 244, 377

סקאהל
קהילת סקאהל רצתה להיפרד מקהילת בעלזא 207

סתרי תורה
דברי מרן מהר"ש על בית הכנסת שבבעלזא 169

עבודת ד'
אדם השלם אוכל רק כדי שיוכל לעבוד את השי"ת 192
יש לו לאדם לתור ולחפש אחר היצה"ר ולמצוא מה היא הגורם על אי עלייתו בעבודת ד' 304
כשהלב מתלהב בעבודת הבורא 531
מרן מהר"ש אמר שכח הנשים עם דמעותיהן סייעו לו בעבודתו 327

עובר במעי אמו
לומד תורה ממלאך רק לפי ההכנה של אביו ואמו 93

עוונות
רצונו ית' הוא שיהי' לישראל כל טוב רק עוונותינו גרמו את הצרות 84

עולם העליון
אב ורב המשפיעים לבניו ולתלמידיו תורה ויר"ש יכולים גם בעולם העליון להתעלות 474
בעולם העליון מתוועדים בתחילה עם המחותנים 498
המסתובב אצל צדיק בעוה"ז יבקש לאחר הפטירה שיוליכו אותו אליו ובודאי יעזור לו 513

עזרת נשים
מחירם היקר של המקומות מהמקומות האנשים בבית הכנסת 409
מעשה בא' שבנה עזרת נשים והוצרך אח"כ לסתרו בכדי לבנות בנין חדש 207
מרן מהר"ש לא רצה לחנך בית הכנסת טרם נבנתה עזרת נשים 161

עישון
בבית המדרש 245

עלי' לציון
איחול "מ'זאל האבן גע'פועל'ט אלעס גוט'ס" 425
אמירת א' מלא רחמים אצל הציון 424
אמירת דברי תורה אצל הציון הק' 424
אמירת דברי תורה על ציוני רבוה"ק 477
אמירת מזמורי תהלים על הציון 424
הדלקת נרות על הציון 424
השתטחות על הציון ביום היארצייט 422
חזרה ברגל 425
טבילה במקוה לאחרי' 425
מרן מהרי"ד הרעיש נגד ה"חדר כללי" אצל ציון הק' של מרן מהר"ש 441
מרן מהרי"ד הרעיש נגד התפשטות ההשכלה אצל ציון הק' של אביו 457

עלעקטריק
גם בבנין ה"הויף" לא השתמשו בעלעקטריק רק בנרות 254, 264, 307

המשיכו להדליק בנרות אף אחר שהותקן עלעקטריק בה"הויף" 172, 311
הסכמת מרן להשתמש בעלעקטריק לפי פקודת הרופא 307
כמה טעמים שלא רצה מרן להשתמש בזה בבית הכנסת 172
כשהי' צורך לתקן עלעקטרי בה"הויף" ציוה מרן לא להשתמש בזרם שעובר בבתי עכו"ם 172, 308
לא השתמשו בבית המדרש בעלעקטריק 229
מרן מהר"א לא רצה יותר אור מאשר בעל-בית רגיל 308
שלא לעשות עלעקטריק בבית ה"חברה" 360

עמוד

עמוד הבעל-תפלה 216
של רבוה"ק 216

ענוה ושפלות רוח

מיסודות היושבים בבעלזא 380
תפילה צריכה שתהא בבחינת ענוה 190
מרן מהרי"ד דאג לקיים דברי חז"ל מי שהוא רך ועניו קרוב להתרפאות מיסורין 324

ענני כבוד

מרן מהרי"ד התבטא על הכיפות המצויירים "ממש ענני כבוד" 199

ערב יו"ט

חימום המקוה בו 409

ערב פסח

אחר בדיקת חמץ הניחו רבוה"ק את החמץ על ה"הענג-לייכטער" 312
כשחל בשב"ק - מנהג איסור אכילת חמץ בערש"ק 233
עריכת סעודת הבכורים בפרוזדור 260

ערב שב"ק

בכל ערב שב"ק היו פותחים חלונות ביהמ"ד לאורר את ההיכל 209
השמש נהג לדפוק על פתחי החנויות בערש"ק סמוך לחשיכה 129
חימום המקוה בו 409
מכבוד השב"ק לאכול בשר בערב שב"ק 384
מנהג אכילת "ראסעל" 384, 391
מנהג אמירת הודו לפני תפלת מנחה 149
מנהג אמירת כגוונא לפני מעריב 149
מנחה בערב שב"ק בימי האבילות במנעלים או באנפלאות 487
מנין לאמירת תהלים לפנות בוקר 233
צדקה לפני הדלקת נרות שב"ק 489
של שבת ערב פסח אכילת חמץ בו 233
תקנת עזרא באכילת שום בערב שב"ק 384

ערב תשעה באב
מנהג אכילת מאכלי חלב כשחל ערב ת"ב בשבת 380

עריכת השלחן
אמירת התורה בעת ה"טיש" 273, 280
העמדת יין בעת ה"טיש" 278
העמידה על הספסלים ועל החלונות בעת ה"טיש" 276
חלוקת קוגל בעת ה"טיש" 280
לפני מלחמה"ע הראשונה לא נתנו לבחורים לבוא לעריכת השלחנות 381
לקחו בשביל ארון אחר פטירת רבוה"ק מקרשי השלחן שערכו עליו ה"טישן" 271
מרן מהרי"ד ערך שלחן ב"סאלאש" שבבנין בית הכנסת 353
מן הצפון לדרום 265
סדר חלוקת ה"שיריים" בעת ה"טיש" 271, 277
תיאור ה"טיש" 276
תיאורים מעריכת השלחן בבעלזא 271

עשו הרשע
הקב"ה יכרית אותו 92

עשרת ימי תשובה
התמדת התורה בהם 228
מיעוט במשא ומתן בהם 516
נתנו בשר אצל החברה 385

פאה נכרית
הקפדת מרן מהר"א על הראשונה שפרצה הגדר בזה בבעלזא 263

פאליש
ביו"כ הכהן גדול ילך לפוש בפאליש בית הכנסת שבבעלזא 169
בפאליש ביהכ"נ הכינו סעודות לפליטי המלחמה 100
הלימוד בו 171
מאז שאמר מרן מהרי"ד במעלת בית הכנסת לעתיד לבא לא אכלו בפאליש 169

פדיון
הקפידו לא לקחת כסף פדיון מגויים 328, 470
לוקחים רק מאנשים מהוגנים 332

פחד
יש להאמין שבאים נשמות בבית הכנסת אך אי"צ לפחד 174

פטירה
ראה: נפטר

פטיש

השמש השתיק את הציבור בעת התפלה בפטיש של עץ 234
השמש נהג לדפוק עמו על פתחי החנויות בערש"ק ובמוצש"ק 129
לסימן שא' מבני העיר נפטר החזיק השמש את הפטיש בדרך הפוכה 525
פטיש מיוחד מימי הב"ח שבזה הי' השמש מקיש על פתחי הבתים 230

פיאות

מרן מהרי"ד חזר לגאליציע בשמעו שכבר לא הולכים שם עם פיאות ארוכות 86

פינוי קברים

התנגדות רבוה"ק על זה 416

פיקוח נפש

לנסוע ולקחת חפצים ביו"ט במלחמה 103

פירות

חלוקת פירות בשב"ק אחר ה"טיש" 280

פסח

אצל מרן מהרי"ד הוצרכו ללמוד הלכות ליל הסדר 374
בימי הפסח אכלו החברה רק בה"גרויסע שטוב" 259
הכנת מים לפני חג הפסח 122
חדר בישול מיוחד ב"הויף" לצורך חג הפסח 259

פרנס

בבניית בית הכנסת לא שייך הדין שפרנס אסור לעשות מלאכה בפני שנים 143

פרנסה

מי שנותן חיים נותן ג"כ כל צרכי החיים 93
מרן מהר"י זי"ע אמר "אני מאמין שהשי"ת לא יעזבני" 65

פרשת השבוע

להתחיל ללמוד במדרש בפרשת השבוע ואח"כ להמשיך על הסדר 241
נותן ההשפעה הצריך לאותו זמן 241

פת שחרית

אצל היושבים 383

פתקאות

אצל הרה"ק ר' דוד'ל מטאלנא ואצל הרה"ק ר' יוחנן'טשע מרחמסטריווקא 327
אצל מרן מהר"א 325
בימי חג הסוכות קיבל מרן פתקאות בסוכתו 345
בימי חוליו של מרן מהרי"ד הכניסו כל הפתקאות לשק ומרן בירכם 458

בקאזניץ היו ממתינים כמה שבועות ולא הצליחו להגיש קוויטל וחזרו נושעים 325
בשעת קריאת הפתקאות רואים את כל האדם 319
החזקת הקוויטל בקדושה 322
הישועה באה עוד טרם הגיע הקוויטל לבעלזא 333
הליכה למקוה לפני שמגישים קוויטל 330
כתבו עם צפורן של אווז 318
להזכיר בתוכם הבקשות בכתב 331
להקדים גוים ליהודים מועיל עבור היהודים 329
מאחלים "גוט גע'פועל'ט" 334
מנשים 327
מרן הי' נוטל את ידיו אחר קריאת פתקאות של גוים 329
מרן מהר"ש התפלל שהקב"ה יקח ממנו המדרגה לראות הכל בעת קריאת פתקאות 319
מרן מהר"ש למד קריאת הפתקאות מהרה"ק מלובלין 319
מרן מהרי"ד התמרמר שלא לקח קוויטלעך בחיי אביו 445
מרן מהרי"ד לא רצה להקשיב לדברי הרופא שאסר עליו לקבל פתקאות 460
מרן מהר"א לא קיבל קוויטלעך מיד אחר סתימת הגולל של מרן מהרי"ד 477
נרות היו דולקות בעת קריאת הפתקאות 324
סדר הפתקאות בבעלזא 322
עבודה הקשה שבמקדש 319
פתקאות הראשונות נתנו נכדי הרה"ק מרופשיץ 78
קוויטל קשה הניח מרן על הקערה של הרה"ק מלובלין שעלי' דלקו הנרות 324
קע.רה מהרה"ק מלובלין שהשתמשו בה רבוה"ק בשביל הנרות בעת קריאת הפתקאות 297
של גוים 328
שלא ילון קוויטל עד בוקר 322
שלא יעמוד גוי כנגד מרן בעת קריאת הפתקאות 328
שלא יפול קוויטל לארץ 322
שלא לחתוך קוויטל עם ברזל 322
שרפו אותם 325
תיאור נתינת פתקאות 282, 329

צאי לך בעקבי הצאן

אצל היושבים בבעלזא 375

צאן קדשים

המנהג ופרטי' 127

צדיק

אע"פ שיודע הבקשות וההצטרכות של האדם צריך שיזכירו לפניו 331
באכילתו מעלה את ניצוצין קדישין 192
בדרך כלל דיברו רבוה"ק על הציונים הק' מכח הצדיקים להשפיע כל טוב לישראל 477

המסתובב אצל צדיק בעוה"ז יבקש לאחר הפטירה שיוליכו אותו אליו ובודאי יעזור לו 513
הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים 474
השי"ת רואה ומצפה לשמוע מה אומרים יראיו 82
התבטלות לצדיק אצל היושבים בבעלזא 356
התשוקה אצל בנ"י להביא תרומת ד' תלוי כפי עבודת הצדיקים 148
י"ג שנה לפני שבאים צרות לישראל מודיעים זאת לצדיקי הדור 89
יש צדיקים הנקראים ע"ש עירם ויש ע"ש ספרם 51
כשנתעורר זכות צדיק הרי זה כעין תחיית המתים 204, 252
מקום קבורת צדיקים הוא בבחינת ארץ ישראל 346
צדיקים אינם יכולים להכניע הטומאה הנוצר מפגם בקדושת יוסף הצדיק 94

צדקה וחסד

ראה: גמילות חסדים

צדקה

לפני הדלקת נרות שב"ק 489

צוואת ר' יהודה החסיד

החומר בזה 260
לקחת "דרך הרבים" 260
סתימת חלון 262

ציון

ראה: עלי' לציון

צרות ישראל

חריץ בכותל שהתהלכה השמועה שהתפללו שם רבוה"ק בעת צרה 92
י"ג שנה לפני שבאים צרות לישראל מודיעים זאת לצדיקי הדור 89
רצונו ית' הוא שיהי' לישראל כל טוב רק עוונותינו גרמו את הצרות 84

קאווע

אסיפות "קאווע" 394
אצל החברה 384

קבורה

טבילה במקוה אחר קבורת נפטר 409

קבלה

בסוכות היו רבוה"ק אומרים בעת ס"ג תורה בדרך קבלה 346

קבר

מרן מהרי"ד ירד לקבר מרן מהר"י לסתום עיניו הק' 453

קברי אבות
אחר שבע שנים שלא ביקרו 423, 457, 492
מרן מהרי"ד הלך על קברי אבות בחזרתו לגאליציע אחר המלחמה 457
שליח לבקר על הציון ביום היארצייט 423

קברי צדיקים
מקום קבורת הצדיקים הוא בבחינת ארץ ישראל 346

קברים
התנגדות רבוה"ק על פינוי קברים 416

קדושה
אבן מבית הכנסת שלא הורגש בה אותה הקדושה שבכל הבנין 167
מפינה אחת בבית הכנסת מתפשטת הקדושה בכל בית הכנסת 167
קדושה מיוחדת שנהגו בה"גרויסע שטוב" כמו בבית הכנסת 262
קדושה מיוחדת שנהגו בה"קוויטל שטוב" 318

קדושת ארץ ישראל
ראה: אוירא דארץ ישראל

קדושת בית הכנסת
המקום שאומרים עליו לפעמים "קרבנות" יש לו קדושת בית הכנסת 121
טעם קיבוץ התפילות במוצאי יום כיפור להתבשם מקדושת בית הכנסת 171

קדושת יוסף הצדיק
חומר הפגם בה 94

קוגל
חלוקת קוגל בעת ה"טיש" 280

קוגלען הגג
איש א' רצה לקנות א' מהקוגלען ולא הצליח 193
אנשי צאר הרוסי גנבו אותם והפקיד נדקר ראשו בחרב 193
כשרואים הבית הכנסת ללא הקוגלען מתעורר בשמים חורבן בית המקדש 194
מרן מהרי"ד לא נתן לתבוע אנשי הצאר למשפט על גניבת הקוגלען 194
מרן מהרי"ד רצה לקנות הקוגלען בחזרה ולא הצליח 194
פיארו את גג בית הכנסת 193

קוויטל שטוב
דברים הנאמרים בחדרו של מרן אין צריכים עוד שבועה 314
קדושה מיוחדת שנהגו בה"קוויטל שטוב" שלא לחסר משהו מהאבק ומהרצפה 318

קוויטלער
ראה: פתקאות

קטנים
הקפידו שנערים לפני הבר-מצוה לא ילכו לבית החיים 472
לא ליוו את הנפטר 526
צריכים שמירה שילכו בדרכי ד' 255
שומרי משמרת הקודש 255

קידוש בית החיים
ז' הקפות 412
יום תענית ציבור לבני הקהילה 412
מרן מהר"א הריח מטאבאק-פושקע של הרה"ק מאפטא בעת קידוש ביה"ח 296
נתקדש שכשיבא משיח יהי' מקום זה מקום לתורה ולתפלה 411

קידוש לבנה
מקומה ומנהגיה 127

קיטל
מרן מהר"י ציוה לפשוט הקיטלעך בליל יוה"כ מחמת הנשמות 176

קלאטקע
כשנשבר א' מקרשי הקלאטקע ציוה מרן מהרי"ד לגנזו 121

קמחא דפסחא
ראה: מעות חיטים

קנס
קנסו בתרומת נרות לביהמ"ד 229

קערה
מהרה"ק מלובלין שעלי' הניחו הנרות בעת קריאת פתקאות 297, 324
מרן מהר"א ציוה לעשות קערה בדיוק כדוגמת הקערה של הרה"ק מלובלין 325
על שלחן בחדרו של מרן היתה קערה עבוד נדבות לצורך בדק בית הכנסת 324

קרירות
ההליכה דרך הרחוב גורם לקרירות 348

קשה לשכחה
ספר שנמצא פתוח ולא קרא בו לפני שסגרו או כיסהו 227

ראסעל
מנהג אכילתו בערב שב"ק 384, 391

ראש החברה
בדרך כלל התפלל ראש החברה לפני העמוד 383
הוראות והדרכות שמסר להם מרן מהרי"ד 382

מרן מהרי"ד דאג למנות ראש החברה להבחורים 382
עבודתו 387

ראש השנה

אימת הדין ששררה אצל החסידים בעת סעודות יו"ט 394

ראש חודש

סעודת ראש חודש 396
הי' השוחט רגיל להראות את החלף למרן 463

רב

רב המשפיע לתלמידיו תורה ויראת שמים יכול גם בעולם העליון להתעלות 474

רבים

במקום שרבים עוברים צריכים זהירות יתירה בעשיית המדרגות 359
הכניסו רבים ביחד עם פתקאות שזכות הרבים גדול מאד 324

רבינו תם

דעתו להניח ספרי תורה שכובים בארון 154
מרן מהר"ש יש לו נשמת ר"ת 152

רבנות

בבעלזא שימשו הרבנים רבנות ונשיאות ביחד 75
הרבנות של מרן מהר"ש הודות להרבנית מלכה 65
הרבנית מלכה אמרה שבבית רב אע"פ שיש דחקות אבל הגמרא מצוי תמיד על השלחן 65
טעמיו של מרן מהרי"ד שקיבל הרבנות 72
מרן מהר"ש לא רצה לקבל הרבנות בלא הסכמת ר' זכרי' מראווא ור' יעקב הירש מסקאהל 66
מרן מהר"ש רצה לעזבה כשהפריעה לו בעבודת ד' 65
על רבנות יש תורת ירושה 72
ר' מרדכי פעלץ עזב את הרבנות כשהפריע לו מעשות צדקה וחסד 43

רבנית

ראה: הרבנית

רוסיא

כשיבא מלך המשיח ינקום את נקמת הרוסים ששפכו כמים דם נקי 84, 195
מטבעות של זהב אדום הנמצאים במדינת רוסיא מרמז על טבע הרציחה הטבוע בקרבם 84
מפינת צפונית מערבית מקום ששברו הרוסים רצפת בית הכנסת ינקום ד' את נקמתם 195
מרן מהרי"ד השמיע דברים חריפים נגד הרוסים שהפכו את בית הכנסת לרפת של בקר 84
מרן מהר"א השמיע דברים חריפים נגד הרוסים שמצירים לדת 84

רחוב

ההליכה דרך הרחוב גורם לקרירות 348
כשהולכים אחורי אשה זה נקרא "בלאטעס" 54

רינעק

יום לפני החופה הוליכו חתן מבית רבוה"ק לעשות ז' הקפות סביב הרינעק 130

רפואה

מרן מהר"י ציוה שלא ירדימו אותו בעת הניתוח 450

מרן מהרי"ד דאג לקיים דברי חז"ל מי שהוא רך ועניו קרוב להתרפאות מיסורין 324

נדבת נרות לבית המדרש מסוגל לרפואת הרגל 229

רפואת חולים

הכח של מרן מהר"ש לרפאות חולים ע"י משמוש היד קיבל מקאזניץ 154

רצון השי"ת

רצונו הוא שיהי' לישראל כל טוב רק עוונותינו גרמו את הצרות 84

רציחה

ינקמו מהרוסים אף על דמם של הנכרים שלא היססו מלרצוח 84, 195

כשיבא מלך המשיח ינקום את נקמת הרוסים ששפכו כמים דם נקי 84, 195

מטבעות של זהב אדום הנמצאים במדינת רוסיא מרמז על טבע הרציחה הטבוע בקרבם 84

רשמי קדושה

טבועים במקום שקיימו שם מצוות ומעשים טובים 204, 251

רשע

בברכת ולמלשינים האריך מרן למפלת הרשע 91

הוראות כיצד לבקש על מפלתו 90

לא להזכיר שמו כי זה מוסיף לו כח 90

ש"ס ווילנא

הי' בבית המדרש בארון נעול 244

מרן מהרי"ד ביקש שיקנו עבורו ש"ס ווילנא 244

ערכו שמחה מיוחדת ביום שהכניסוהו לבית המדרש 244

ש"ס

שלחו לסקאהל קודם בואו של מרן בברחו מפני המלחמה 103

שאלות

יש שאלות שמרן צריך להשיב עליהם 327

שבועה

דברים הנאמרים בחדרו של מרן אין צריכים עוד שבועה 314

שבועות

בשבת לפני שבועות התחילו להתפלל בבית הכנסת 178

מנהג "ובאו כולם" בחג השבועות 186

מרן עמד על האכסדרה במוצאי חג השבועות והאציל מברכותיו 257

שבירת המדות
אצל היושבים בבעלזא 369

שברון לב
החילוק בין יהודי לגוי בעת הבאת קרבנות היא שברון הלב שיש ליהודי 329
להשלמת בנין בית הכנסת צריכים עוד לשברון הלב 162

שבת בראשית
עד אחר שבת בראשית התפללו בבית הכנסת 178

שבת געלע מצות
צורת מפתח על החלות 276

שבת הגדול
הכרזת השמש בפקודת מרן 129

שבת מברכים אלול
משבת מברכים אלול הי' מרן מהרי"ד רועד עד שהי' צריך לכיסוי נוסף 217

שבת סליחות
משבת סליחות הי' מרן מהרי"ד צריך לווארעם-פלאש מחמת שרעד מאימת הדין 217

שבת קודש
אמירת "גוט שבת" 275
אסיפות "קאווע" 395
בעת ס"ג בשב"ק הי' חשוך בהגרויסע שטוב 264
השמש נהג לדפוק על פתחי החנויות בערש"ק ובמוצש"ק 129
חיממו את המקוה שתישאר חם בשב"ק 409
חשיבות מי שלא הניח בגדי שב"ק עד בוקרו של יום ראשון 343
כל זמן שלבוש בבגדי שבת בעוה"ז נחשב לו כשבת בעוה"ב 343
ליתן לנכרים לעבוד בנכסיו בשב"ק ע"י שטר מכירה 521
לקחת כסף רק משומרי שב"ק 333, 413
מכבוד השב"ק לאכול בשר בערב שב"ק 384
מרן מהר"א לא בכה בעת פטירת מרן מהרי"ד שהיתה בשבת 93, 466
נרות שבת המסוגלים 229
על הסתר פנים בוכים גם בשב"ק 93
ר' מאיר מפרעמישלאן קנה מהזכוכיות שקנו לבית הכנסת לעשות כוס ובקבוק לשב"ק 153

שבת שובה
עריכת סעודה שלישית בשבת שובה אצל פתח הפרוזדור 260

שוואַרץ-ברויט
מנהג חלוקת "שוואַרץ-ברויט" באושפיזא דיוסף 145

שוחט
הזמנים שרגיל השוחט להראות את החלף למרן 463

שטיבל
לא לבטל בו מנין 179

שטר מכירה
ליתן לנכרים לעבוד בשב"ק ע"י שטר מכירה 521

שטריימל
הטלית על השטריימל 275

שינה
אינו דומה מי שאינו ישן כלל לזה שישן וקם לעבודת הבורא 268
באמצע היום 302
מה שסיפר מרן מהר"א אודות אלף הלילות של מרן מהר"ש 142
מה שסיפר ר' דוד מדינוב אודות אלף הלילות של מרן מהר"ש 142
מנהג חסידים שלא להתכסות עם הכסת בעת השינה 185
מרן מהר"י ציוה שלא ירדימו אותו בעת הניתוח 450
צאצאי מרן אחר שנעשו בר-מצוה הלכו לישון בה"אייזערנע שטוב" 302

שיעורים
זמני השיעורים והסדרים אצל היושבים 382

שיריים
מרן מהרי"ד נתן שיריים למי שעל ידו נגרם שריפת בית המדרש הישן 212
סדר ה"שיריים" בעת ה"טיש" 271, 277

שלו'
כתיבת השם שלו' 325

שם
לא להזכיר שם רשע 90

שמו"ת
העברת שמו"ת של פ' בחקותי בבית המדרש 122, 178

שמחה
בעלי שמחה נדבו סעודות עבור החברה 387

שמחת תורה
החברא קדישא ליוו את מרן בבואו להקפות בליל שמח"ת 135
מנהג צאן קדשים 127
מרן מהר"א לא ויתר על שום פרט ממנהגי ההקפות לפני הבריחה מבעלזא 201

שמירה

בימי הספירה צריכים שמירה מיוחדת 269

הנמשך מכח נרות המנורה שהי' במקדש ובמשכן 229

שמירה

תמיד היו שומרים בה"אייזערנע שטוב" 297, 342

שמש

הי' מעורר את בני העיר לעבודת ד' 230

הי' מעורר את ציבור המתפללים שלא לדבר בעת התפלה 234

הי' מקיש לפני שפתח שערי בית הכנסת להודיע להנשמות שאנשים באים 174

השתיק את הציבור בעת התפלה 234

לסימן שא' מבני העיר נפטר החזיק השמש את הפטיש בדרך הפוכה 525

מנהג צאן קדשים 127

נהג לדפוק על פתחי החנויות בערש"ק סמוך לחשיכה 129

שני וחמישי

בהם חיממו המקוה 408

שניידער שול

בבנין בית המדרש 217

דין תורה בין מרן מהרי"ד ואנשי השניידער שול 214

חנוכת הבית 214

מנהג זריקת התפוחים מחלונותיו 127

מקור לזה בגמרא 209

מרן מהר"י אמר אם מי שהוא רוצה להתחמם ילך לה"שניידער שול" 208

מרן מהרי"ד סידר תקנות לאנשי השניידער שול 214

מרן מהרי"ד רצה לבטלו 213

שעון

השתמשו לפי שעון השמש ולא לפי ה"באן-זייגער" 231

שערי בית הכנסת

המפתח לשערי בית הכנסת הי' גדול במיוחד 179

השמש הי' מקיש לפני שפתח שערי בית הכנסת להודיע להנשמות שאנשים באים 174

שפות זרות

במשנת בעלזא 377

שקר

מרן מהר"א הפליג בשבח הרבנית רבקה מרים על זהירותה מדבר שקר 937

שתי'

ראה: משקה המשכר

תבשיל

לסעודת צהרים אצל היושבים 384

תהלים

אמירת מזמורי תהלים על הציון 424

מנין לאמירת תהלים בערש"ק 233

מרן מהרי"ד השתמש בתהלים מהר"ר אלימלך זי"ע בעת שהי' צריך לישועה 175, 294

ראה עוד: תמניא אפי

תוארים

על נפטר כשאינם מתאימים לו 421

תוכחה

ראה: שמו"ת

תורה

אב ורב המשפיעים לבניו ולתלמידיו תורה ויר"ש יכולים גם בעולם העליון להתעלות 474

הבנת הילד בתורה תלוי לפי ההכנה של האב והאם 93

התמדת התורה אצל מרן מהר"ש 142

התמדת התורה בבית המדרש 218

התמדת התורה בחודש אלול 179

התמדת התורה בחודש אלול 228

לחזור על כל דבר ו' פעמים 226

לימוד התורה בבית המדרש דוקא 238

לימוד התורה בבית המדרש שבבעלזא מסוגל ליראת שמים 222

מרן מהרי"ד אמר שהוא תולה את סיבת גלותו כי הי' רגיל לומר שיעורים בתורה והפסיק 83

מרן מהרי"ד למד כל הלילה בה"שניידער שול" 210

נסיונותיו של בחור עד שמתיישב ללמוד 230

תורה שבכתב סידרו עם צמצום כל פרשה בשבוע מיוחד משא"כ תורה שבע"פ 241

תחיית המתים

כשנתעורר זכות צדיק הרי זה כעין תחיית המתים 204, 252

תיקון נשמות

בכל עת הי' מסוגל בבעלזא לתיקון נשמות 177

תלמיד חכם

לטותא דרבנן לית בי' אסותא 535

צריך ליזהר על נקיות בגדיו 369

אנשים פשוטים כשמתחילים בלימוד גמרא עלול שיזלזלו בכבוד תלמידי חכמים 240

ת"ח א' שזלזל בכבוד המגן אברהם לא זכה שספרו יהי' נפוץ 283

תמניא אפי
מנהג לזמר "תמניא אפי" בלילי חנוכה 186

תנאי
בארון הקודש 196
שלא יחול בבית הכנסת כל חומרי בית הכנסת 170

תנור
בבית הכנסת לא הי' תנור 179
בבית המדרש 217
בסוכה 346
הולכת הטשולאנט לתנור האופה 306
תנור א' שחימם את כל בית המדרש 208

תענוגי עוה"ז
התרחקות ממותרות 257

תענית ציבור
ביום קידוש בית החיים 412

תענית
לחולי נפש 336

תפוחים
מנהג זריקתם בשמחת תורה 127

תפילה
אסיפות "קאווע" לדברי תורה וחסידות לפני התפילה 395
אצל מרן מהרי"ד הי' תפלתו כלולה מענוה מהיכל הנגינה ומשברון לב 190
בקשת מרן מהר"ש שהתפלות בבית הכנסת תתקבל 146, 199
בשעת מנחה היה דרכו של מרן לאסוף התפלות של משך היום 318
דפיקה לפני התחלת התפלה 230, 231
דרך בית הכנסת שבבעלזא עוברים תפלות ישראל למקום המקדש 169, 181
ההכנה לתפלה אצל היושבים 382
השמש הי' מעורר את ציבור המתפללים שלא לדבר בעת התפלה 234
השמש השתיק את הציבור בעת התפלה 234
התפלה במתינות אצל חסידים 188, 374, 383
זמני התפלות אצל רבוה"ק 231
זמני התפלות בבית המדרש 231
חריץ בכותל שהתהלכה השמועה שהתפללו שם רבוה"ק בעת צרה 92
לא עמדו להתפלל אחר שעה 10:30 231
מרן מהר"א לא רצה לעכב את פליטי המלחמה בתפילתו 100

על מפלת הרשעים 90
קיבוץ התפלות במוצאי יום כיפור 171
שאסור לעמוד כנגד המתפלל 319
תיאור מתפלות שב"ק בבית המדרש 275
תיאור מתפלת שחרית בחדרו של מרן מהר"א 306
תמיד הי' מנין בבית הכנסת ובבית המדרש לשחרית מנחה ומעריב 179

תקיפות

כשנוגע לכבוד שמים 380

תקנות

לחברה קדישא ממרן מהר"י וממרן מהרי"ד 525
מרן מהרי"ד סידר תקנות לאנשי השניידער שול 214

תקנת עזרא

אכילת שום בערב שב"ק 384

תקרה

שתהא גבוהה כערך מידת גדלו ורחבו של החדר 359

תשובה

טבילה קודם תשובה 407
כשנותנים דרך תשובה צריכים זהירות יתירה שלא יזלזלו בחומר הדין 328

תשליך

זהירות מרן מהר"א להקיף הבור של תשליך לפני ראש השנה 396
מקומו 396

תשמישי קדושה

השלחן שהדליקה הרבנית נרות של שבת 270
שברי הזכוכיות מחלונות בית הכנסת גנזו עם תשמישי קדושה 155

תשעה באב

בת"ב לא הי' השמש דופק להעיר את בני העיר 230
מנהג אכילת מאכלי חלב כשחל ערב ת"ב בשבת 380

מפתח השמות

רבי אבא ליביטשובער 72
רבי אביש ביינהורן מטורקא 236, 432
רבי אברהם אבלי אב"ד בעלזא 55
רבי אברהם איטנגא מדוקלא 164
רבי אברהם אליעזר מאסטער 189, 378, 394, 456
רבי אברהם בענקעוויטצער 63, 64
רבי אברהם בראנדער 71, 336, 449
רבי אברהם המלאך 292
רבי אברהם הערצבערג 291, 445
רבי אברהם וואלף שווארץ 517
רבי אברהם זוסמאן שו"ב מלובלין 532
רבי אברהם זרח ארי' יהודה לייביש בעל 'אמרי יהודה' מברעזאן 55
רבי אברהם חיים דוד סופר 175, 294
רבי אברהם חיים הורוויץ 515
רבי אברהם חיים מפלאנטש 264
רבי אברהם חיים שור בעמח"ס "תורת חיים" על הש"ס 54
רבי אברהם יהושע העשיל מקאפישניץ 385
רבי אברהם יושע העשיל אשכנזי 490
רבי אברהם יושע העשיל מאפטא 67, 70, 189, 296, 412, 436, 462, 489, 491, 511
רבי אברהם יושע העשיל רוקח מפשעמישל 464
רבי אברהם יעקב הלוי הורוביץ מפרוביזנא 224, 223, 224, 374
רבי אברהם יעקב רוקח אבד"ק הובניב 221, 509
רבי אברהם יצחק מענקיש 524
רבי אברהם ישכר בער אביגדור אבדק"ק טערוויא 514, 515
רבי אברהם לאנדמאן מסטרעליסק 80, 144, 308, 503
רבי אברהם מהודר 533, 535
רבי אברהם מכניס אורח על מקום הביהכ"נ 41, 119, 204, 251
רבי אברהם מסלונים 165
רבי אברהם מענדלאוויטש 324
רבי אברהם מקניהניטש 463
רבי אברהם מרדכי אלטר בעל 'אמרי אמת' מגור 79, 95, 155, 377
רבי אברהם מרדכי סאפרין 510
רבי אברהם משה אבד"ק רעדים 498
רבי אברהם פוזנער 51
רבי אברהם ריזלש 49
רבי אברהם שבתי ליפשיץ 419
רבי אברהם שמואל גוטמאן 391
רבי אברהם שמואל הלוי מברעזנא 75, 276, 492
רבי אברהם שמואל ראנד 209
רבי אברהם שמחה מבארניב 167
רבי אהרן משיח [קאצינלבויגן] 65-62, 68, 69, 337, 411, 419, 420, 421, 422
רבי אהרן אויש אבד"ק לופעני 89
רבי אהרן אוסטרר מבראד 286
רבי אהרן גוטמאן מעיר ווראנוב 63
רבי אהרן האלבערשטאם אבד"ק ביאלא-ביליטץ 347
רבי אהרן וויען 79, 467, 475
רבי אהרן יהושע לאנדא גבאי 79, 86, 277, 319, 323, 327, 351, 391, 475, 516
רבי אהרן כ"ץ 90, 258
רבי אהרן מבייטש 167
רבי אהרן מטיטוב 295
רבי אהרן מטשערנוביל 44, 74, 75, 257, 294, 346, 462, 492
רבי אהרן מרדכי רוטנער 71, 194, 203, 232, 337, 489
רבי אורי השרף מסטרעליסק 61, 66, 67, 72, 462, 483
רבי אורי וואלף סאלאט 233
רבי אורי לאנדמאן מסטרעליסק 80
רבי אורי לאקמאן משב"ק אצל רבוה"ק זי"ע 134, 189, 242, 318
רבי איסר יאקטער 322, 336
רבי איסר שטולצבערג 188
רבי איסר שענקער 236
רבי איציק ערדמאן 386
רבי איציק'ל מיאברוב 395
רבי איצלי יאסקאוויץ מעיר ראדום 409
הרבנית איידל בת כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 502, 151
רבי אלחנן אב"ד בוטשאטש וסטריא 55
רבי אלחנן האלפערין גאב"ד ראדימישלא 151, 292
רבי אלי' אבד"ק חעלמא 46
רבי אלי' הורשובסקי אבד"ק היבניב 65, 315

רבי אלי' ליכטער 104
רבי אלי' מווילנא הגר"א 149
רבי אלי' ממאגרוב 182
רבי אלי' ענגלענדער 482
רבי אלי' צבי וועבער 431
רבי אלי' שטיקלער 124, 175, 431, 432
הב' אלי' געציל'ס [ערדמאן] 268
רבי ר' אלימלך מליזענסק 61, 90, 149, 166, 175, 294, 492
רבי אלימלך אשכנזי אב"ד מעלבורן 91, 242, 269, 319, 437, 522
רבי אלימלך הורוויץ מלינסק - יארטשוב 270, 408
רבי אלימלך מיאברוב 270, 395, 406, 431, 508-502
רבי אלימלך מסאקאלאוו 151
רבי אלימלך שוחט מלבוב 415
רבי אליעזר אלטשטאט 75
רבי אליעזר דוד פריעדמאן רב ביהמ"ד דחסידי בעלזא בלונדון 161, 168, 223, 319, 409,
רבי אליעזר מדזיקוב 167
רבי אליעזר מישל 444
רבי אליעזר פיש אבדק"ק מאטא-סאלקא 325
רבי אליעזר צבי סאפרין 510
רבי אלישע האלבערשטאם מגארליץ 185
רבי אלכסנדר יו"ט ליפא מזידיטשוב 446
רבי אלכסנדר סענדר שור אבד"ק זאלקאווא בעל 'תבואות שור' 149
רבי אלעזר אבד"ק דובנא 56
רבי אלעזר אדלער 313
רבי אלעזר אלימלך רוקח מקאזניץ 119
רבי אלעזר דייטש אב"ד באניהאד 146, 442
רבי אלעזר טווערסקי מפאלטישאן 142, 229, 255, 257, 300, 425, 537
רבי אלעזר יודענבערג 127, 240
רבי אלעזר פלאם 511
רבי אלעזר רובין אבד"ק גלאניב 327
רבי אלעזר רוקח בן כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 70, 71, 72, 415, 430, 482, 508, 509
רבי אלעזר רוקח מאמסטערדאם בעל 'מעשה רוקח' 149, 287, 509
רבי אלתר מאיר דוד ראטנבערג מוואלברום 347
רבי אפרים איש לונטשיץ בעל 'עוללות אפרים' 51
רבי אפרים בלויגרונד דומ"ץ בעיר באבוב 521
רבי אפרים זלמן מרגליות 167, 286
רבי אפרים פישל הערשקאוויטש אבד"ק האליין 294, 341
רבי אפרים קליין 179, 396
רבי ארי' יודא לייב מלויצק 59
רבי ארי' לייב בנו של הגאון בעל 'פני יהושע' 55
רבי ארי' לייב רוקח רב בעיר בארדיטשוב אחיו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 143
רבי ארי' לייביש קאצינלבויגן 63
רבי ארי' לייביש רוקח אבד"ק מאגרוב 67, 257, 299, 471, 474
רבי ארי' לערמאן משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע 337
רבי אשר אנשיל כ"ץ מסערדאהעלי 400
רבי אשר בן הקצין רבי יצחק מחענטשין 56
רבי אשר הובניבער 388
רבי אשר ישעי' אביגדור משב"ק אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע 432, 512, 514
רבי אשר ישעי' אייכנשטיין 446
רבי אשר ישעי' שווארץ 517
רבי אשר מרופשיץ 151
רבי אשר נוסבוים 75
רבי אשר קלויזנער אב"ד בעלזא 56
הב' אשר [אייכנשטיין] הולושיצער 384
הב' אשר [מילער] הובניב'ער 390
רבי בן ציון האלבערשטאם מבאבוב 95
רבי בן ציון ורובל (דיאמאנד) דומ"ץ בבעלזא 293
רבי בנימין אהרן חריף מטיקטין 51
רבי בעריש אורטנער 422
רבי בעריש מאלעסק 508
רבי בעריש מזידיטשוב 446
רבי בעריש צוקערמאן מהובניב 465
רבי בעריש שפירא מנאראל 465
רבי בערל קארניאל 220
הב' ברוך אברהם בלויגרונד 521
רבי ברוך בארד מיארטשוב 186, 188, 452
רבי ברוך בענדיט ליכטנשטיין אבד"ק קראסנא 321
רבי ברוך גרינפעלד 221
רבי ברוך האגער מסערט 408
רבי ברוך האלבערשטאם מגארליץ 185, 315, 316, 341
רבי ברוך הענדלער 121
רבי ברוך מרדכי הייזלער 241
רבי ברוך תאומים בעל 'ברוך טעם' 163
הרבנית בתי' רוחמה רוקח 75, 137, 295, 423, 430, 492
רבי גדלי' אהרן ראבינאוויטש 126, 166, 217, 254, 273, 299, 493
רבי גדלי' פעלץ 44
רבי גדלי' רייכמאן 185, 244, 388
רבי געציל [ערדמאן] שו"ב 135, 175
רבי גרשון הכהן רפאפורט 56
רבי גרשון רייווער משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע 337
רבי דב בעריש רפאפורט 103
רבי דוב ארי' קליג 226, 365
רבי ר' דוב בער המגיד ממעזריטש 54, 292, 296, 329, 437, 512
רבי דוב בער עהרמאן 63
רבי דוב בעריש ווידנפעלד מטשעבין 293, 456
רבי דוב זאב ווינבערגער רב צעירי ישראל ווילאמסבורג 447
רבי דוד בארנשטיין מסאכטשוב 95

רבי דוד געצילס [ערדמאן] 135, 175, 263, 268, 273, 343, 386, 392, 467, 504
רבי דוד טוואַרסקי מטאלנא 327
רבי דוד מאיר גרינוואלד 70, 122, 175, 192, 216, 263, 319, 333, 343, 344, 365, 385, 387, 423, 492
רבי דוד מדינוב 142, 143, 348, 447, 498
רבי דוד מזלאטיפולי 103
רבי דוד מלעלוב 249
רבי דוד מנחם מאניש באב"ד מטארניפאל 192, 223, 302, 303, 374, 390, 401, 406
רבי דוד מרדכי טוואַרסקי מטאלנא 327
רבי דוד משעברשין 51
רבי דוד פלאם 431, 508, 509, 511
רבי דוד צבי ציטראן 382
רבי דוד שפוטץ 203
רבי דוד שפירא 321
רבי הילל ליכטענשטיין 321
הב' הלל באקסער 236
רבי הירש סירקעס 216
רבי הירשעלע אורינשטיין 233
רבי הלל ווינד משב"ק 336
רבי העניך דיין 437
רבי הערציל אבד"ק לוביטש 533
רבי הערצקא מראצפערט 270
רבי הערשל רעגנבויגן 503
רבי הערשעלי [רעגירער] פאלעגער 304, 437
רבי הערשעלע דיין 236
רבי הערשעלע פעמורונ'ער 153
רבי וואלף אויערבאך מפוזנא 51
רבי זאב גאלדמינצער דומ"ץ בשיכון סקווירא 103
רבי זאב וואלף אבד"ק אליק 55
רבי זאב וואלף מענקיש 524
רבי זאב טוואַרסקי מזלאטיפולי 103, 104, 321, 472, 491
רבי זאב מרחמסטריווקא 276, 307
רבי זוינוול מלאדאר 49
רבי ר' זושא מאניפולי 61, 74, 149
רבי זכרי' מענדל מליזענסק 148
רבי זכרי' מענדל קלויזנער מחבר ספר "באר היטב" על שולחן ערוך יורה דעה וחושן משפט 49, 59
רבי זכרי' מראווא 66, 71
רבי זכרי' בער אלטער 51
רבי זלמן גוטמאן מטולטשוב 391, 397
רבי זעליג וואלף וואלדמאן 90, 108, 242, 344, 345
הרבנית חוה טוואַרסקי בת כ"ק מרן מהר"י זי"ע 430, 493
הרבנית חי' דבורה רוקח 75, 255, 275, 281, 317, 327, 492
רבי חיים אלי' הלוי ליבערמאן מזאלקאווא 196, 512
רבי חיים בער מיארטשוב 278
רבי חיים האלבערשטאם מטשחויב 403
רבי חיים האלבערשטאם מצאנז 72, 185, 315, 336, 403, 423, 447, 482
רבי חיים ויטאל 284
רבי חיים יהושע פשעמיש 502
רבי חיים יוסף טייטלבוים 498
רבי חיים יעקב סאפרין מקאמארנא 510
רבי חיים יצחק ירוחם אבד"ק אלטשטאט 446
רבי חיים כהן רפאפורט 61
רבי חיים מאיר האגער בעל 'אמרי חיים' מוויזניץ 516
רבי חיים מאיר יחיאל שפירא אבד"ק ראדיחוב 308
רבי חיים מאיר יחיאל שפירא מנאראל 91, 145, 155, 213, 346, 409, 416, 457, 514
רבי חיים מענדל לאנדמאן אבד"ק פוטוליטש 196
רבי חיים נטע כ"ץ 72, 86, 90, 174, 208, 209, 241, 249, 257, 258, 265, 266, 302, 318, 360, 485, 522
רבי חיים עוזר גרודזונסקי מווילנא 95
רבי חיים צבי טייטלבוים בעל 'עצי חיים' 517
רבי חיים ראזנבערגער אבדק"ק דיערעש 502
רבי חיים ראטה 382
רבי חיים שטאלצבערג 533
רבי חיים שלמה פריעדמאן 83, 108, 133, 171, 203, 209, 212, 261, 262, 268, 312, 347, 360, 388, 425
רבי חנוך דוב פדווא גאב"ד לאנדאן 165, 304, 328, 339, 415, 442, 452
רבי חנוך העניך מייער"ס בעל 'לב שמח' מאלעסק 53, 61, 178, 196, 292, 340, 350, 434, 437, 512, 512, 513
רבי חנני' יו"ט ליפא טייטלבוים בעל 'קדושת יו"ט' 517
הרבנית חנה רוקח שתליט"א 501
הרבנית חנה רחל טוואַרסקי מאוסטילא 75, 212, 425, 492
רבי טובי' יחיאל מיכל היילפרין אבד"ק סווירז ובעלזא 55
הרבנית טויבא בת הרה"ק ר' יודא זונדל רוקח 340
הרבנית טריינא מסקווירא 137, 317, 490
רבי יאשע גאטסמאן 446
רבי יהודה אהרן אב"ד חעלמא 45, 46
רבי יהודה זונדל רוקח בנו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 340, 341
רבי יהודה זונדל רמ"ז אבד"ק סקאהל 67, 432, 484, 488
רבי יהודה ליב מבריסק 51
רבי יהודה צבי מסטרעטין 463
רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר 193, 203
רבי יואל מאסטער [שטערנבערג] 388 - 391
רבי יואל סירקיס הב"ח 49, 51, 284
רבי יודא גרינוואלד 66, 90, 154, 170, 177, 179, 185, 186, 222, 223, 305, 325, 357, 385, 401, 483, 503, 513
רבי יודא לעבלאנג [שטערנבערג] 361
רבי יודא מעלבער מדובעצק 105, 106, 298, 342, 385
רבי יוזשע מראווא 177, 184, 451

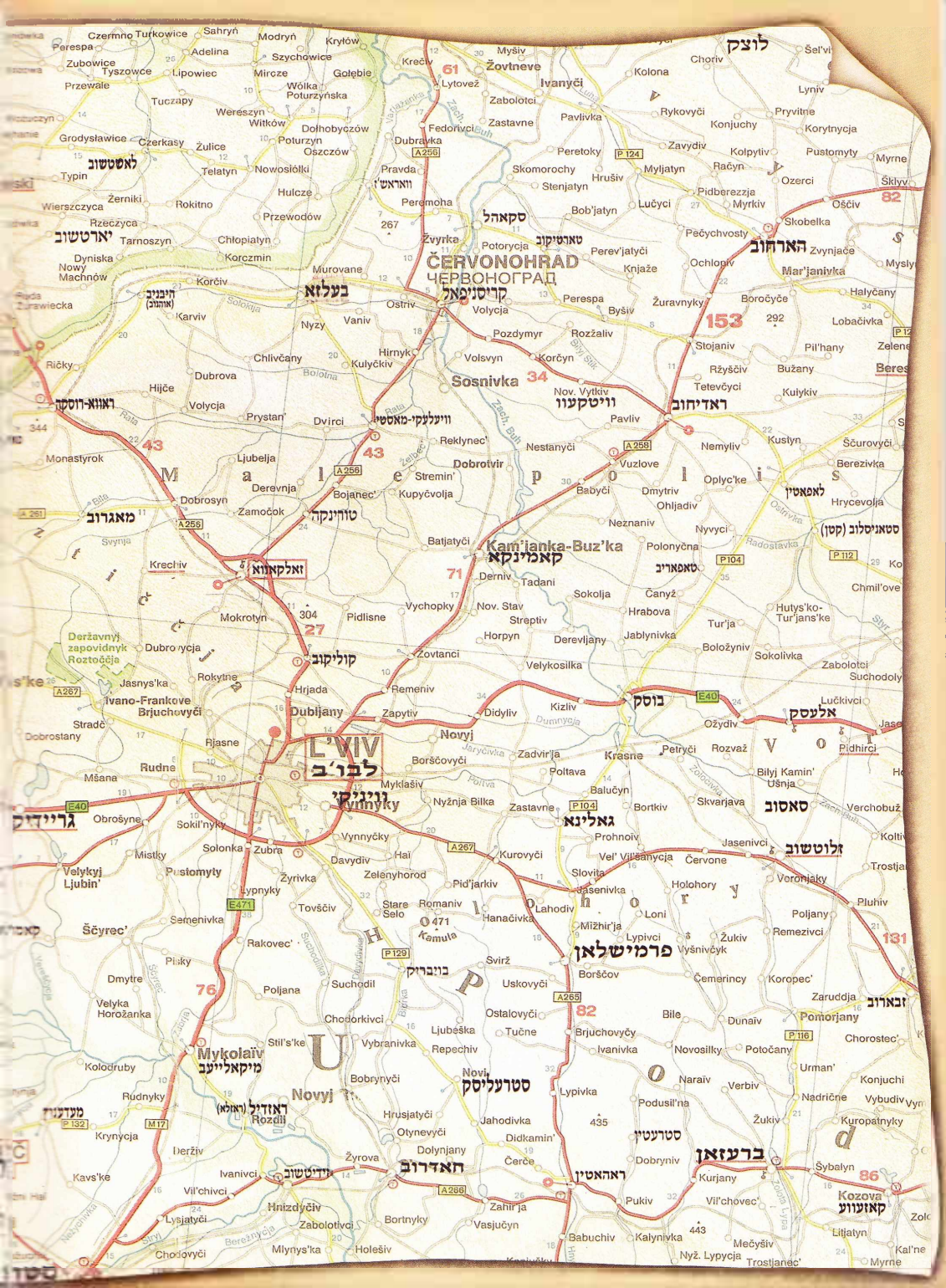
רבי יוחנן טווערסקי אבד"ק הורבישוב חדב"נ כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע 475, 495
רבי יוחנן טווערסקי מקאוולא חדב"נ כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע 305, 307, 276, 280, 307, 495
רבי יוחנן מראחמסטריווקא 103, 327, 453
רבי יונה לעהרמאן 265
רבי יונה תאומים פרענקל בעמח"ס "קיקיון דיונה" 55, 56
רבי יונתן שטייף 217
רבי יוסף יארטשובער [גאלד] 75, 100, 181, 191, 266, 278, 293, 299, 362, 462
רבי יוסף אלטר עפשטיין 67, 284
רבי יוסף אליקימ'ס יאקטער 328, 335
רבי יוסף בולבע 264
רבי יוסף גאלדמינצער ..... 102 - 105, 228, 321
רבי יוסף גרינוואלד מפאפא 160, 244, 260, 401, 419
רבי יוסף דייטשער 53, 153, 154, 189, 223, 304
רבי יוסף הלברטאהל 286
רבי יוסף זינדל קליין מסיגעט 517
רבי יוסף חיים ביגלאייזען 244, 351
רבי יוסף יהושע אפפעל אב"ד ליעדז 227
רבי יוסף יוסקא לאם 430, 500
רבי יוסף לאנדא 531
רבי יוסף לוי משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע 304
רבי יוסף מאיר מספינקא 144, 400, 517
רבי יוסף מטומשוב 164, 165
רבי יוסף סיגאל 351
רבי יוסף ענגיל 521
רבי יוסף צבי גרינוואלד 319
רבי יוסף קאז' 51
רבי יוסף קנובליך 171, 271, 383, 394
רבי יוסף קראקאוויצ'ער [שטערוויצער] 183, 258, 504
רבי יוסף שטייכל 129, 137, 215, 222, 230, 241, 339, 394, 401, 412, 420, 423, 425
רבי יושע ווייס ממונקאטש 470
רבי יושע ולק כ"ץ בעל הסמ"ע 51
רבי יושע זעליג סקאהל'ער 264
רבי יושע פנחס באמבאך אבד"ק אושפיצין 403
רבי יושע ריין 199
רבי יושע ראווער [פאר] 189, 266, 362, 378
רבי יושע [שיע'טשע] שמש 240, 503
רבי יושע אייכנשטיין 446
רבי יושע העשיל מקאמארנא 163, 164
רבי יושע ווינבערגער 447
רבי יושע ולק כ"ץ בעל הסמ"ע 50
רבי יושע חריף בעל שו"ת "פני יהושע" 55
רבי יושע יוסף שפירא 498
רבי יושע לאם 430, 500, 501
רבי יושע מטומשוב 164
רבי יושע משעברשין 402
רבי יושע פינחס באמבאך אבד"ק אושפיצין 313, 403
רבי יושע רוקח מיערוסלוב 266, 227, 324, 325, 463, 495
רבי יושע שפירא אבד"ק רובאטיטש 497
רבי יחזקאל הלברשטאם בן הרה"ק מציעשנוב 100
רבי יחזקאל וויספעלד 423
רבי יחזקאל ליפשיץ 298
רבי יחזקאל מאוסטרובצא 95
רבי יחזקאל מאנדל 318
רבי יחזקאל קאצינלבויגן בעל 'כנסת יחזקאל' 62
רבי יחזקאל רייך שו"ב בעיר דעמביץ 90
רבי יחזקאל שרגא האלבערשטאם משינאווא 51, 100, 146, 164, 178, 270, 284
רבי יחיאל איכל מ"מ במעליטץ 148
רבי יחיאל הירש משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע 159, 160, 306, 319, 327, 491
רבי יחיאל חיים לאבין ממאקאווא 501
רבי יחיאל מיכל היבנער אבד"ק ניזנוב 129, 263, 436, 443
רבי יחיאל מיכל המגיד מזלאטשוב 484
רבי יחיאל מנחם מאונטנער דיין 432, 516
רבי יחיאל מקרילאוויץ חתן כ"ק מרן מהר"י זי"ע 185, 264, 403, 446
רבי יעקב אבד"ק בוטשאטש וזלאטשוב 55
רבי יעקב אביגדור 512
רבי יעקב אוהעל'ער 319
רבי יעקב אל'י זינגער 217, 334, 422
רבי יעקב אליעזר דובעצקער 266
רבי יעקב בעריש [העבענשטרייט] מראווא 75, 100, 179, 185, 186, 188, 283, 369, 378, 380
רבי יעקב הוטער 308, 311
רבי יעקב הירש מסקאהל 67
רבי יעקב העגגער 352
רבי יעקב ווינבערגער 100, 105, 129, 217, 346
רבי יעקב חיים רוטנער 183, 185
רבי יעקב יוסף טווערסקי מסקווירא 53, 257, 283, 305
רבי יעקב יוסף מאוסטראה בעל 'תולדות יעקב יוסף' 149
רבי יעקב יוסף מדאבראמיל 290
רבי יעקב יוסף מלאך [דאקס] 385
רבי יעקב יוסף שפירא 336
רבי יעקב יוקיל הלוי איש הורוויץ 512
רבי יעקב יחזקי' גרינוואלד מפאפא 217, 225, 227
רבי יעקב יצחק הרבי מלובלין 62, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 83, 166, 238, 287, 292, 296, 297, 319, 324, 336, 344, 446, 488
רבי יעקב יצחק נייטאן 225, 232, 322, 333, 357
רבי יעקב יצחק רוקח ממאגרוב 299
רבי יעקב כ"ץ 51

רבי יעקב לייזער מפשעווארסק..... 65, 123, 163, 340
רבי יעקב לינסקער דומ"ץ בראווא..... 319
רבי יעקב לעהערער..... 348
רבי יעקב מסקאהל [קאצבאך]..... 100, 188, 189, 190
רבי יעקב משה מהובניב..... 341
רבי יעקב פיקסלער..... 237, 293, 392, 392
רבי יעקב ראווער [ראטקאפ]..... 184, 258, 390, 399
רבי יעקב שמואל ה"ראש הקהל" מווארש..... 195, 351, 352
רבי יצחק [איטשע] גענאנע'ס..... 412
רבי יצחק אייזיק בעל 'חקל יצחק' מספינקא..... 144
רבי יצחק אייזיק מזידטשוב..... 446, 341
רבי יצחק אייזיק מקאמארנא..... 510
רבי יצחק דוד ראזענשטיין..... 339
רבי יצחק דוד רוקח..... 68, 72, 79, 198, 255, 264, 266, 294, 296, 313, 322, 324, 337, 344, 439, 463, 466, 467, 472, 495
רבי יצחק דויטש..... 44
רבי יצחק האלעקער אב"ד בעלזא..... 52, 59
רבי יצחק ווינשילבלום..... 522
רבי יצחק ווייס מווערבוי..... 230
רבי יצחק זאב באב"ד [וואווי שוחט]..... 124
רבי יצחק יעקב ווייס גאב"ד ירושלים ת"ו..... 226
רבי יצחק כ"ץ..... 51
רבי יצחק לאנדא משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע..... 487
רבי יצחק לאנדמאן הרב מפוטוליטש..... 196
רבי יצחק מאיר מזינקוב..... 489, 491
רבי יצחק מברעזנא..... 75
רבי יצחק מנחם מאלכסנדר..... 95, 377
רבי יצחק מנעווריא..... 100, 181
רבי יצחק מקראקא (חותנו של המהר"ם מלובלין)..... 51
רבי יצחק משה שוחט [נייבויער]..... 74, 124, 195, 351, 432, 433, 463
רבי יצחק משולם זלמן ריינמאן מנאראל..... 339
רבי יצחק נחום טווערסקי מראווא..... 266
רבי יצחק פלאם..... 509
רבי יצחק צבי זיידנפעלד..... 185, 215, 234, 344, 394
רבי יצחק רובין מבראד..... 151, 154, 270, 341, 431, 502
רבי יצחק שטערנבערג [איציק ווארש'ער]..... 135, 245, 389
רבי יצחק שמעלקיש אבד"ק לעמבערג..... 291
רבי יצחק קומעסאר [פריעדמאן]..... 195
רבי יקותיאל יודא האלבערשטאם מצאנז קלויזנבורג..... 148, 159
רבי יקותיאל יודא טייטלבוים בעל 'ייטב לב'..... 517
רבי יקותיאל יצחק שווארץ רב דקהל בראד ווילאמסבורג..... 451
רבי יקיר ביגעלאייזן..... 244
רבי ישי העכט..... 236
רבי ישכר בער אבד"ק סקאהל..... 488
רבי ישכר בעריש מווערעצקי..... 446
רבי ישכר דוב אב"ד ביסק..... 78
רבי ישכר דוב בערגמאן..... 300
רבי ישכר דוב רמר"ז אבד"ק סקאהל..... 67, 141, 292, 484, 488
רבי ישעי' ראווער [פראגער]..... 266, 362, 389
רבי ישעי' האלבערשטאם מטשחויב..... 403, 451
רבי ישעי' הלוי הורוויטץ בעל ה'של"ה הקדוש'..... 50, 51
רבי ישעי' זושא טווערסקי בן הרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל..... 266, 295
רבי ישעי' משולם זושא טווערסקי..... 75, 294, 492
רבי ישעי' קראקאווער [לעברון]..... 333
רבי ישעי' שפרונג..... 379
רבי ישראל אבד"ק סווירז..... 55
רבי ישראל אלימלך רומפלער..... 94, 169, 223, 224, 347, 492, 538
רבי ישראל בעש"ט..... 149, 188, 279, 295, 297, 365, 437, 440
רבי ישראל האגער בעל אהבת ישראל מוויזניץ..... 44, 325
רבי ישראל המגיד מקוזניץ..... 152, 154, 325, 327, 335, 462
רבי ישראל מאיר גבאי..... 416, 488
רבי ישראל מאיר הכהן מראדין בעל 'חפץ חיים'..... 104, 377
רבי ישראל מאנהיים..... 314
רבי ישראל מהובניב..... 192, 305
רבי ישראל מהוסיאטין..... 224
רבי ישראל מטשורטקוב..... 49
רבי ישראל מילער מהובניב..... 390
רבי ישראל מרוזין..... 482
רבי ישראל משה מאנדל..... 228, 314, 333, 388
רבי ישראל פאגעל..... 353
רבי ישראל פעליג..... 182
רבי ישראל קלפהולץ..... 66, 68, 190, 367, 494
רבי ישראל ראזנפעלד מקאמינקא..... 281
רבי ישראל ראווער [שווערד]..... 103, 236
רבי ישראל שפירא מבלאזוב..... 498
רבי לוי דיין מבעלזא..... 83, 516
רבי לוי יצחק גרינוואלד אבד"ק צעהלים..... 445
רבי לוי מילער מהובניב..... 390
רבי ליב מבעלזא..... 49
רבי ליב מלובמאלא..... 49
רבי לייב איילענבערג..... 51
רבי לייב קלויזנער אב"ד קראקא..... 56
רבי לייב שרה'ס..... 436
רבי לייביש יוכניס..... 299
רבי לייביש לייזער מפשעווארסק..... 487
רבי לייביש רובינפעלד..... 105
רבי לייבל טייטלבוים..... 106, 377
רבי לייבל הערש קעליווער'ס..... 236
הב' לייבל [מילער] הובניב'ער..... 390
רבי מאיר אורטנער..... 75, 460, 467
רבי מאיר אריק מטורנא..... 79
רבי מאיר בערגמאן..... 300

רבי מאיר גאטליעב מבעלזא 52, 61
רבי מאיר ווייס דומ"ץ טעטש 402
רבי מאיר ווייס מח"ס 'תמידים כסדרם' 336, 384
רבי מאיר כ"ץ רפאפורט 56
רבי מאיר מדזיקוב 167
רבי מאיר מלובלין (מהר"ם מלובלין) 50, 51
רבי מאיר מלובלין 296, 342
רבי מאיר מסוניק 199
רבי מאיר מפרעמישלאן 190, 152, 153, 155, 296, 487
רבי מאיר רוקח מקוזלוב 464, 465
רבי מאיר רייכמאן 388
רבי מאיר שמערלער מגוראהמורא 502
רבי מאיר שפירא 384
רבי מיכאל ראקארט שו"ב 124, 433
רבי מיכאל שטיקלער שו"ב 432
רבי מיכל'ע האגער 280
רבי מיכל'ע זאלקאווער 53, 123, 234,
266, 267, 358, 360, 365, 382, 383, 384, 386, 388, 396
רבי מיכל'ע לאקמאן משב"ק אצל רבוה"ק זי"ע 318
הרבנית מלכה רוקח 65, 142, 262, 270, 276,
297, 315, 329, 341, 357, 421, 423, 430, 431, 484 , 485 -488
הרבנית מלכה רוקח א"ח כ"ק מרן מהר"א זי"ע 276, 327
רבי מנדיל מדובעצק 78
רבי מנחם מענדיל ראבד"ק זלאטשוב 531
רבי מנחם מענדל הורוויץ מלינסק 515
רבי מנחם מענדל הלברשטאם מגארליץ 185, 296
רבי מנחם מענדל שטיין 255, 257
רבי מנחם נחום מטשערנוביל בעל ה'מאור עינים' 74
רבי מנשה טייטלבוים 498
רבי מנשה מרופשיץ מדובעצק 78
רבי מנשה מרילוס מדובעצק 185
רבי מענדל לאנדמאן גבאי 80, 91, 308, 323, 333, 470, 475
רבי מענדל מרימנוב 215
רבי מענדל שימל 204, 313, 354
רבי מענדל מפשעווארסק 385
רבי מרדכי אמסל 333
רבי מרדכי גאלדבערגער 321
רבי מרדכי גיהנם שמש 210, 217, 230
רבי מרדכי גימפל ניימאן 183, 318
רבי מרדכי געלערנטער 226, 330
רבי מרדכי דוב טווערסקי מהורונסטייפל 185, 257
רבי מרדכי הירש הורבישובער 258, 460
רבי מרדכי המגיד מטשערנוביל 292, 297, 325, 346
רבי מרדכי וויינבערגער דומ"ץ בעלזא 446, 498
רבי מרדכי חלעפטשינער 233
רבי מרדכי טווערסקי מרחמסטריווקא 169
רבי מרדכי יוסף מזלאטיפולי 103
רבי מרדכי יעקב ברייש אבד"ק צירין 79
רבי מרדכי מנאדבורנא 160
רבי מרדכי מנעשכיז 297
רבי מרדכי מרגליות 49
רבי מרדכי פעדער 135, 188, 190, 296, 342, 348, 395, 412, 457, 503
רבי מרדכי פעלץ 43, 44, 70, 181, 184, 449
רבי מרדכי צבי פארקאש 391
רבי מרדכי ראקארט שו"ב 124
רבי מרדכי רוקח מבילגורייא .....
102, 106, 118, 146, 153, 155, 165, 201, 203, 208, 209, 210, 231,
236, 269, 297, 399, 418, 421, 472, 489, 490, 525
הרבנית מרים לאם 430, 500
רבי משה אוסטרר מבראד 284, 286
רבי משה אייזיק כ"ץ 258
רבי משה איסר גבאי 231, 258, 383
רבי משה איסרליש הרמ"א 45
רבי משה אמסעל 333
רבי משה ארי' פריינד גאב"ד ירושלים ת"ו 486
רבי משה ארי' פריינד ראש הקהל דק"ק סיגוט 160, 161, 486
רבי משה בערגמאן מבוריסלוב 441
רבי משה גראס 361, 406
רבי משה גרינוואלד בעל 'ערוגת הבשם' מחוסט .....
121, 135, 221, 444, 445
רבי משה הויזער מבראד 443
רבי משה העגדלער 122
רבי משה זילבערמאן 155
רבי משה טובי' גרינצווייג 229, 314
רבי משה טווערסקי מטריסק 475
רבי משה טייטלבוים בעל 'ישמח משה' 498
רבי משה טישקאווער 383
רבי משה יוחנן'ס אדלער 313
רבי משה יוסף רוקח 497, 498
רבי משה יוסף שפירא מסלאוויטא 497
רבי משה יצחק אייזק ראקארט שו"ב בבעלזא 431, 432
רבי משה יצחק געווירצמאן מפשעווארסק 335, 337, 340
רבי משה כ"ץ 49
רבי משה מאך אבד"ק שאניגראד ובעלזא 55
רבי משה מבובעראק 278
רבי משה מלעלוב 249
רבי משה מנחם מענדל כהנא מחבר ספר 'קרן אור' ו'מראה כהן'. 59, 61
רבי משה מענדל פיינער 94, 299, 305, 316, 316, 399, 493
רבי משה מפרעמיסלא בעל "מטה משה" 49
רבי משה מפשעווארסק 294, 295, 297
רבי משה מקאריב בן כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 153, 161,
262, 347, 406, 432, 464
רבי משה מקוזלוב 464

רבי משה מרדכי ממקארוב 299, 493
רבי משה מרוזדוב 265
רבי משה משינאווא 199, 323
רבי משה ניישלאס אבד"ק שיכון סקווירא 329
רבי משה סופר ה"חתם סופר" 175, 375
רבי משה פישל'ס מקראקא 46
רבי משה קורדואורו הרמ"ק 285
רבי משה קלויזנער אב"ד בעלזא 59
רבי משה רוקח בן כ"ק מרן מהר"א זי"ע .....
80, 231, 280, 333, 374, 392
רבי משה שוסטער 267, 343
רבי משה שיינערט 403
רבי משה שכנא'ס האלאשיצער [צימעט] 342
רבי משה שלאפשטיין 133
רבי משה שלמה וויס [ר' משה בטלן] מקולוראש 382
רבי משה'ניו מבאיאן 95
רבי משולם זוסיא ראבינאוויטש מארעל - קונטיקוזוב 276, 282
רבי משולם ישכר הורוויץ רב דסטאניסלוב 44
רבי משולם פייש לעווי מטאהש 271
רבי משולם שרגא פייביש בעל 'שפת אמת' מברעזאן 55, 337
רבי מתתיהו לאנדא אבד"ק פאדיטורק 531
רבי נחום אהרן רוקח ממאגרוב 299
רבי נחום לאבין מקאנטשיגא 510
רבי נחום מרדכי מטשורטקוב 95
רבי נחום פעלץ 44
הרבנית נחמה כלת כ"ק מרן מהר"י 430, 497, 498
רבי נחמן בוצאניו 264
רבי נחמן הירש צינגער משב"ק אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע .....
91, 106, 192, 311, 361, 361, 362, 466
רבי נחמן זייפערט 88, 89, 134, 311
רבי נחמן כ"ץ רפאפורט 56
רבי נחמן שמש 127, 129, 215, 230, 234, 244,
423, 424, 492, 522, 525
רבי נפתלי אבדק"ק ליטאוויסק 204
רבי נפתלי הירץ אבד"ק ברעזאן 55
רבי נפתלי ווינבערגער 446, 498
רבי נפתלי צבי מרופשיץ 78, 148, 151, 167, 315, 406, 515, 344, 513
רבי נפתלי רוקח מנעווריא 273, 276, 497
רבי נתן אדלער 123
רבי נתן אייכנשטיין 446
רבי נתן נטע משינאווא 292
רבי סיני זינגער 258, 324
רבי סנדר אמסטער 380
רבי סענדר מיערוסלוב 380
רבי עמרם גרינוואלד 185
רבי עקיבא איגר אב"ד פוזנא 175
הב' עקיבא [שרייבער] ראוואר 390
רבי פייביש [רובין] מיאברוב 78, 106, 154, 292, 406, 503, 507
רבי פינחס זאלקאוואר גבאי ..... 432, 450, 451, 512 - 516
רבי פינחס ראבינאוויטש מקאנטיקוזבה 273, 282
רבי פלטיאל ראטה מוויען 451
רבי פנחס הכהן פריעדמאן מפריסטיק 291
רבי פנחס הלוי הורוויץ בעל 'פתחא זוטא' 256
רבי פנחס טווערסקי מאוסטילא 75, 137, 169,
266, 294, 296, 343, 403, 425, 438, 463, 472, 475, 492, 536
רבי פנחס לאנדמאן מדוברומיל 308, 460, 462
רבי פנחס מדולינא 161
רבי פנחס מנחם אלטר בעל 'פני מנחם' מגור 155
רבי פנחס מקאריץ 497
רבי פנחס ראבינאוויטש מב"ב 273
הב' פיישע ראוער [שווערד] 236, 241, 347, 378, 379, 384
רבי פסח גאטליעב אב"ד נמירוב 61
רבי פרץ אנפאנג 158, 159, 242, 265, 416, 483
רבי פרץ זייפערט 311
רבי צבי אלימלך הערצבערג 178, 232, 263,
270, 315, 445, 502, 504, 508
רבי צבי אלימלך טייטלבוים 498
רבי צבי אלימלך כ"ץ 266, 268, 269, 302, 337, 359, 384, 385
רבי צבי אלימלך מבלאזוב 498
רבי צבי אלימלך מדינוב בעל בני יששכר 123, 292, 446
רבי צבי אלימלך שפירא בעל 'צבי לצדיק' מבלאזוב 498
רבי צבי בן הבעש"ט 295
רבי צבי דיאמאנד ראש 'ישיבת מתיבתא' בלונדון 304
רבי צבי הירש מזידיטשוב בעל 'עטרת צבי' 294, 296, 384, 446
רבי צבי הירש מייזליש אב"ד בעלזא 48, 55
רבי צבי הירש מרימנוב 487
רבי צבי הירש פרענקל 510
רבי צבי הירש קלויזנער אב"ד לובלין 56
רבי צבי העללער בעמח"ס טיב גטין 348
רבי צבי מקריסטשוב 295
רבי צבי קינסטליכער רב דהערמענשטאט-סעבין 409
רבי צבי קראכאמאל 432
רבי צבי קראכמאל 518
רבי צבי שפירא 177
רבי קאפיל כ"ץ ממגרש לעמבערג 51
רבי קלמן הערש פויגל 134, 464
רבי קלמן ליכט 86
רבי ראובן גראס 177
רבי ראובן וואלקאן 392
הרבנית רבקה הענא רוקח 430
הרבנית רבקה הענא רמר"ז אמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע .....
431, 484, 488
הרבנית רבקה מרים רוקח 430, 489, 498

הרבנית רייזל טווערסקי בת כ"ק מרן מהר"י זי"ע 103
רבי רפאל דיין 240
רבי רפאל ראווער [שרייבער] 266, 390, 392
רבי שאול גרינבערג 387
רבי שאול דוד עסטרייכער 221, 303
רבי שאול ראזנבערג אבד"ק ראצפערט 422
רבי שלו' לוביטשער [פעלץ] 44
הב' שלו' בראדער 390
רבי שלו' מבראד 388
רבי שלו' הכהן בראנדער ראש הישיבה ..... 42, 54, 65, 66, 67, 70, 71, 83, 86, 103, 104, 127, 142, 143, 154, 167, 169, 177, 181 - 190, 194, 201, 213, 214, 217, 222, 224, 228, 234, 249, 252, 260, 262, 264, 268, 293, 294, 296, 297, 298, 302, 318, 321, 322, 325, 327, 328, 329, 336, 344, 347, 357, 369, 372, 379, 384, 388, 394, 395, 409, 411, 415, 416, 419, 435, 436, 445, 449, 450, 452, 456, 461, 463, 466, 474, 483, 489, 490, 513, 516, 521, 533, 537
רבי שלו' לוביטש'ער 445
רבי שלו' מאסקאוויטש משאץ 68, 292, 482
רבי שלו' מקאמינקא 348, 386, 400, 486, 533
רבי שלו' מרדכי הכהן שבדרון המהרש"ם מברעזאן 219, 224, 443
רבי שלו' פויגל גבאי 159, 327
רבי שלו' פלאם 431, 509, 511
רבי שלו' צבי ענגלענדער 83, 165, 266, 302, 427, 435, 442
רבי שלו' צבי ראבינאוויטש 282
רבי שלו' רוקח מסקאהל 106, 285
רבי שלו' רוקח מאפטא 266, 425, 495
רבי שלו' שטערביצ'ער 185, 186, 307
רבי שלו' שכנא מלובלין 45, 46
רבי שלו' שפירא מראווא 451
רבי שלום מגריידינג 262
רבי שלמה [צוקערמאן] מסקאהל 91, 236
רבי שלמה אהרן פרידמאן שו"ב בעיר בוקאני 533
רבי שלמה ביגלאייזן 244, 325, 384
רבי שלמה זלמן מוועליפאלי 365
רבי שלמה זלמן עהרענרייך בעל 'אבן שלמה' 284
רבי שלמה זלמן רפאפורט 119
רבי שלמה יודא לייב וועבער אבד"ק ברעזוב 431
רבי שלמה יעקב קליין 242, 432, 516, 518
רבי שלמה יצחק דים 294
רבי שלמה יצחק היילפרין אבד"ק טארניפול 48
רבי שלמה לוצקער המגיד מסקאהל 296, 431, 488, 508
רבי שלמה לוריא ה'מהרש"ל' 55
רבי שלמה מסאסוב 224, 327, 340, 513, 531
רבי שלמה מסקווירא 296
רבי שלמה קלוגער 65, 419, 420, 533
רבי שלמה קרוי 521
רבי שלמה שלעזינגער משב"ק 80
רבי שמאי מבעלזא 53
רבי שמואל אבא ממקארוב 495
רבי שמואל אביגדור מאנדל 314
רבי שמואל אברהם אבא ראבינאוויטש מזאלקאווא 273, 276
רבי שמואל אהרן רובין אבד"ק קארטשין 510
רבי שמואל אונסדארפער 83
רבי שמואל אידלש המהרש"א 50, 51
רבי שמואל אקסעל משטערוויץ 258
רבי שמואל אשכנזי 489, 490, 497
רבי שמואל ביסקער 295
רבי שמואל בצלאל'ס 299, 322, 323, 463, 463
רבי שמואל גוטמאן 63
רבי שמואל הכהן גלאז מזאלישטשיק 55
רבי שמואל הלוי הורוויץ אב"ד תל-חנן 411
רבי שמואל ליליענפעלד 477
רבי שמואל מאונסדורף 382
רבי שמואל מארגאשעס מלעמבערג 44, 233
רבי שמואל מבעלזא 53
רבי שמואל ענגיל מראדימישלא 182
רבי שמואל פארגעס 122, 383, 389
רבי שמואל פרענקל חדב"נ כ"ק מרן מהר"א זי"ע 256, 266
רבי שמואל רוקח אבד"ק סקאהל 67, 106, 453
רבי שמואל רייך 90
רבי שמואל שטערוויצער 258
רבי שמואל שטערנבערג 135, 361, 361, 362,
רבי שמואל שרגא שניטצלער אב"ד טשאבא 168
רבי שמחה בונם בוים 269
רבי שמחה ישכר בער הלברשטאם מציעשנוב 100, 164, 269, 284, 513
רבי שמחה רובין 511
רבי שמחה שו"ב מראווא 103
רבי שמעון בייטלער 213
רבי שמעון בלעכער 179, 240
רבי שמעון וואלף רוטשילד 54
רבי שמעון זינגער 259
רבי שמעון יחזקאל יאקאבאוויטש אבד"ק ש. וואדקערט 427
רבי שמעון מיערוסלוב 166, 167, 204, 249, 348, 430, 486, 500
רבי שמעלקא טויבנפעלד 142
רבי ר' שמעלקא מניקלשבורג 149
רבי שמעלקא מקוזניץ 406
רבי שמעלקא רוקח בן כ"ק מרן מהר"ש זי"ע 422
הבחור שמעלקא העבענשטרייט 188
רבי שמרי' שטיקלר אב"ד מאסט 43, 432
רבי שמשון ב"ר בצלאל מקרעמניץ (אחי המהר"ל מפראג) 51
הרבנית שרה מירל רוקח 255, 430, 472, 490, 493, 496

Czermno
Turkowice
Sahryń
Modryń
Kryłów
Perespa
Adelina
Szychowice
Zubowice
Tyszowce
Lipowiec
Mircze
Gołębie
Przewale
Wólka Poturzyńska
Tuczapy
Wereszyn
Witków
Dołhobyczów
Grodysławice
Czerkasy
Żulice
Poturzyn
Oszczów
Typin
Telatyn
Nowosiółki
Hulcze
Żerniki
Rokitno
Wierszczyca
Przewodów
Rzeczyca
Tarnoszyn
Chłopiatyn
Dyniska
Korczmin
Nowy Machnów
Murovane
Korčiv
Karviv
Nyzy
Vaniv
Ostriv
Volycja
Pozdymyr
Rozžaliv
Hirnyk
Kulyčkiv
Chlivčany
Dubrova
Hijče
Volycja
Prystan'
Dvirci
Reklynec'
Nestanyči
Dobrotvir
Vuzlove
Monastyrok
Ljubelja
Derevnja
Dobrosyn
Zamočok
Bojanec'
Stremin'
Kupyčvolja
Babyči
Dmytriv
Ohljadiv
Oplyc'ke
Neznaniv
Nyvyci
Polonyčna
Batjatyči
Kam'janka-Buz'ka
Derniv
Tadani
Sokolja
Čanyž
Hrabova
Jablynivka
Tur'ja
Hutys'ko-Tur'jans'ke
Chmil'ove
Hrycevolja
Zabolotci
Suchodoly
Sokolivka
Položyniv
Velykosilka
Vychopky
Nov. Stav
Streptiv
Horpyn
Derevljany
Zovtanci
Pidlisne
Mokrotyn
Hrjada
Remeniv
Zapytiv
Didyliv
Kizliv
Dubljany
Ivano-Frankove
Bryuchovyči
Jasnys'ka
Rokytne
Rjasne
Novyj
Zadvir'ja
Krasne
Petryči
Rozvaž
Ožydiv
Lučkivci
Pidhirci
Bilyj Kamin'
Ušnja
Rudne
Myklašiv
Nyžnja Bilka
Zastavne
Bortkiv
Skvarjava
Verchobuž
Mšana
Obrošyne
Sokil'nyky
Vynnyčky
Prohnoiv
Jasenivci
Červone
Vel' Vil'šanycja
Slovita
Jasenivka
Holohory
Voronjaky
Trostjanec'
Velykyj Ljubin'
Pustomyty
Solonka
Zubra
Davydiv
Hai
Kurovyči
Mistky
Žyrivka
Zelenyhorod
Pid'jarkiv
Lypnyky
Tovščiv
Stare Selo
Romaniv
Lahodiv
Hanačivka
Loni
Mižhir'ja
Lypivci
Vyšnivčyk
Žukiv
Poljany
Remezivci
Pluhiv
Semenivka
Rakovec'
Kamula
Pisky
Dmytre
Suchodil
Poljana
Velyka Horožanka
Ostalovyči
Uskovyči
Borščov
Čemerincy
Koropec'
Zaruddja
Bile
Dunaiv
Pomorjany
Chorostec'
Chodorkivci
Ljubeška
Tučne
Bryuchovyčy
Ivanivka
Novosilky
Potočany
Urman'
Stil's'ke
Vybranivka
Repechiv
Kolodruby
Bobrynyči
Naraiv
Verbiv
Konjuchi
Rudnyky
Novyj Rozdil
Hrusjatyči
Lypivka
Podusil'na
Nadričné
Vybudiv
Krynycja
Otynevyči
Jahodivka
Didkamin'
Žukiv
Kuropatnyky
Derživ
Žyrova
Dolynjany
Čerče
Dobryniv
Kurjany
Sybalyn
Kavs'ke
Ivanivci
Vil'chivci
Hnizdyčiv
Zabolotivci
Bortnyky
Vasjučyn
Zahir'ja
Pukiv
Vil'chovec'
Kozova
Zolochiv
Lysjatyči
Babuchiv
Kalynivka
Litjatyn
Chodovyči
Mlynys'ka
Holešiv
Nyž. Lypycja
Trostjanec'
Mečyšiv
Kal'ne
Myrne
Šel'vi
Choriv
Kolona
Lyniv
Pryvitne
Rykovyči
Konjuchy
Korytnycja
Zavydiv
Kolpytiv
Pustomyty
Myrne
Peretoky
Skomorochy
Stenjatyn
Myljatyn
Račyn
Ozerci
Škljvy
Pidberezzja
Myrkiv
Ošči
Bob'jatyn
Lučyci
Pečychvosty
Skobelka
Perev'jatyči
Zvynjače
Ochlopiv
Mar'janivka
Halyčany
Perespa
Byšiv
Žuravnyky
Boročyče
Lobačivka
Stojaniv
Pil'hany
Zelene
Ržyščiv
Bužany
Tetevčyci
Kulykiv
Nov. Vytkiv
Pavliv
Nemyliv
Kustyn
Ščurovyči
Berezivka
Vuzlove
Oplyc'ke
Hrycevolja
Lučkivci
Jasenivci
Červone
Trostjanec'
Ožydiv
Pidhirci
Bilyj Kamin'
Ušnja
Zabolotci
Suchodoly
Sokolivka
Položyniv
Chmil'ove
Tur'ja
Hutys'ko-Tur'jans'ke
Jablynivka
Hrabova
Čanyž
Sokolja
Derevljany
Horpyn
Streptiv
Nov. Stav
Vychopky
Pidlisne
Mokrotyn
Hrjada
Remeniv
Zapytiv
Didyliv
Kizliv
Dubljany
Ivano-Frankove
Bryuchovyči
Jasnys'ka
Rokytne
Rjasne
Novyj
Zadvir'ja
Krasne
Petryči
Rozvaž
Ožydiv
Lučkivci
Pidhirci
Bilyj Kamin'
Ušnja
Rudne
Myklašiv
Nyžnja Bilka
Zastavne
Bortkiv
Skvarjava
Verchobuž
Mšana
Obrošyne
Sokil'nyky
Vynnyčky
Prohnoiv
Jasenivci
Červone
Vel' Vil'šanycja
Slovita
Jasenivka
Holohory
Voronjaky
Trostjanec'
Velykyj Ljubin'
Pustomyty
Solonka
Zubra
Davydiv
Hai
Kurovyči
Mistky
Žyrivka
Zelenyhorod
Pid'jarkiv
Lypnyky
Tovščiv
Stare Selo
Romaniv
Lahodiv
Hanačivka
Loni
Mižhir'ja
Lypivci
Vyšnivčyk
Žukiv
Poljany
Remezivci
Pluhiv
Semenivka
Rakovec'
Kamula
Pisky
Dmytre
Suchodil
Poljana
Velyka Horožanka
Ostalovyči
Uskovyči
Borščov
Čemerincy
Koropec'
Zaruddja
Bile
Dunaiv
Pomorjany
Chorostec'
Chodorkivci
Ljubeška
Tučne
Bryuchovyčy
Ivanivka
Novosilky
Potočany
Urman'
Stil's'ke
Vybranivka
Repechiv
Kolodruby
Bobrynyči
Naraiv
Verbiv
Konjuchi
Rudnyky
Novyj Rozdil
Hrusjatyči
Lypivka
Podusil'na
Nadričné
Vybudiv
Krynycja
Otynevyči
Jahodivka
Didkamin'
Žukiv
Kuropatnyky
Derživ
Žyrova
Dolynjany
Čerče
Dobryniv
Kurjany
Sybalyn
Kavs'ke
Ivanivci
Vil'chivci
Hnizdyčiv
Zabolotivci
Bortnyky
Vasjučyn
Zahir'ja
Pukiv
Vil'chovec'
Kozova
Zolochiv
Lysjatyči
Babuchiv
Kalynivka
Litjatyn
Chodovyči
Mlynys'ka
Holešiv
Nyž. Lypycja
Trostjanec'
Mečyšiv
Kal'ne
Myrne
Červonohrad
Червоноград
Sosnivka
Malé Polisí
Ivanyči
Žovtneve
Lytovež
Zabolotci
Zastavne
Pavlivka
Fedorivci
Dubravka
Kreči
Myšiv
Pravda
Skomorochy
Stenjatyn
Hrušiv
Peretoky
Peremoha
Žyvyrka
Potorycja
Knjaže
Perespa
Byšiv
Volycja
Ostriv
Vaniv
Nyzy
Karviv
Korčiv
Murovane
Korčyn
Volsvyn
Hirnyk
Kulyčkiv
Chlivčany
Dubrova
Hijče
Volycja
Prystan'
Dvirci
Reklynec'
Nestanyči
Dobrotvir
Vuzlove
Monastyrok
Ljubelja
Derevnja
Dobrosyn
Zamočok
Bojanec'
Stremin'
Kupyčvolja
Babyči
Dmytriv
Ohljadiv
Oplyc'ke
Neznaniv
Nyvyci
Polonyčna
Batjatyči
Derniv
Tadani
Sokolja
Čanyž
Hrabova
Jablynivka
Tur'ja
Hutys'ko-Tur'jans'ke
Chmil'ove
Hrycevolja
Zabolotci
Suchodoly
Sokolivka
Položyniv
Velykosilka
Vychopky
Nov. Stav
Streptiv
Horpyn
Derevljany
Zovtanci

Bukowa
Hedwiżyn
Gromada
בילגורייא
Tereszpol-Zygmunty
Bondyrz
Adamów
Wólka Łabuńska
Suchowola
Zaboreczno
59
Stare Górecko
Roztoczański Park Narodowy
Krasnobród
Tarnawatka
Ruda-Zagrody
Solska
Smólsko Duże
Nowy Majdan
Długi Kąt
Stara Ciotusza
Gózd Lipiński
Krzeszów
Wólka Bliska
Lipowiec Stary
יוזעפאף
Napielnia
Lasochy
337
טאמאשוב
Koziarnia
Bystre
Biszcza
Księżpol
Nowiny
Grabownica
Potok Górny
Chmielek
Sarzyna
Ruda Łańcucka
Naklik
Szyszków
Osuchy
Susiec
Łętownia
Dąbrówka
טארניגראד
Łukowa
Jastrzębiec
Huta Różaniecka
Nowa Sarzyna
Wola Żarczycka
Brzóza Królewska
Zielonka
Kuryłówka
Luchów Dolny
Różaniec
נאורל
Ruda Różaniecka
סוקולוב Małopolski
ליזענסק
Hucisko
Majdan
שינאווא
Wola Obszańska
Zamch
Dobropol
Trzeboś
Julin
Rzuchów
Adamówka
Nowy Lubliniec
Plazów
Nienadówka
Biedaczów
גראדזיסק Górne
Cewków
Ułazów
Żuków
Wola Wielka
390
Wielki Dział
Rakszawa
Stobiernia
Dębno
Stary Dzików
דזיקוב-ישן
טשעשנאוו
Chotylub
Nowe Brusno
Wysoka Głogowska
Dąbrówki
זאלינן
Grodzisko Dolne
Trzyniowa
Dobra
Sieniawa
Wola Mołodycka
Dachnów
Jasionka
Czarna
Białobrzegi
Bąsakówka
Ubieszyn
האלעשין
Zalesie
Basznia Dolna
Horyniec
Łąka
Palikówka
Wistok
Kornaktów
Gorzyce
Rudawa
Kosina
לאנצוט
Krasne
Rogóźno
Wólka Petlińska
Nielepkowice
לובישטוב
חישא
52
Markowa
פרשוואדסק
Cetula
Zapałów
Albigowa
Urzejowice
E40
Szówsko
Nowa Grobla
Budomierz
Łukawiec
נימירוב
Cierpisz Górny
Husów
יעדוסלוב
Bobrówka
Zabratówka
Kańczuga
קאנשוגע
Zarzecze
Laszki
וויליקי-אוסי
Wielkie Oczy
Drohomysl
Siedleczka
Monina
Łazy
Verbljany
Pantalowice
Rozwienica
Kidałowice
Skolin
Nahaciv
Hyżne
בלאזוב
Jaworznik Polski
Raczyna
Rozbórz Długi
Chłopice
רעדזים
Wola Zaleska
Svydnycja
Szklary
פרוכניק
Bystrowice
Łowce
Michałówka
Buczyna
Harta
Łazek
Dynowskie
Hucisko Nienadowskie
Rokietnica
Kaszyce
4
קראקאוויץ
יאברוב
דינוב
Bachórz
Nienadowa
Mackowice
Orły
34
Stubno
Starzawa
Nakonečne Druhe
Walawa
Mal'niv
Novoja
Dobków
Słonne
Wyszatyce
Buniv
Čerčyk
Nozdrzec
Łętownia
Żurawica
Starjava
Sokolja
Tarnawka
קרוסטש
Korytniki
Kupna
Krasiczyn
Medyka
Volycja
Piątkowa
504
Bachów
Wydrna
Żohatyn
Kotów
Brzuska
פרעמישלא-(פשעמיש)
Sehyni
Tvirža
Krzemienna
Lipa
Olszany
182
Mostys'ka
A 259
Sudova Vyšnja
82
Dydnia
Korzeniec
98
Malhowice
Popovyči
Buchovyči
Nyklovyci
Wiryłów
Birčza
Raczkowa
62
Fredropol
P 126
Miženec
Volcyscovyci
Dobra
Rosuszka
Huwniki
Nyżankowyci
ניזענקאוויץ
Krukenyci
Mrzygłód
Kuźmina
Nowosiołki Dydyńskie
74
Tyrawa Wołoska
טירעווע-וולוסקע
Wojtkowa
617
A 270
Čyški
Kupnovyči
רודיק
Rudky
Zalužec
Ropienka
Nove Misto
Bilyči
Sadkovyči
Mistkovyči
A 262
Łukawica
Wańkowa
Liskowate
Olszanica
Krościenko
Starjava
Skelivka
A 270
Vojutyči
Vykotky
Čajkovyči
Smol'nycja
סטרי-סאל Stara Sil
Biskovyči
Kalyniv
Hordynja
Van'kovyči
SAMBIR
סאמבור
Dubljany
Ozerne
Staryj Sambir
אלטשטאט
Čukva
Horodyšče
Hrušiv
Blaživ
P 131
Bronycja
73
Verchnij Ložok
Dobryvljany
Uriž
Ivana Franka
Lišnja
Rychtyči
Storona
פידוז
Pidbuž
DROHOBYCH
דראהביטש
Topol'nycja
Jasenycja-Sil'na
1022
BORYSLAV
בארישלאב
Limna
Tur'je
Smil'na
Opaka
סטעבניק
Rozluč
Sereda
Isaiv
טרוסקוויץ
Schidnycja
939
A 262
Ulične
Novyi

